

تسبیح

تاریخ

مسكوة

قرآننا شاہ فیصل

...the

[View all posts by Dr. David M. Williams](#)

- ① پيغمبر خدا پيغمبر خدا را در اين روز به آسمان فرستاد و پيغمبر خدا را در اين روز به آسمان فرستاد
 ② در اين روز به آسمان فرستاد و پيغمبر خدا را در اين روز به آسمان فرستاد
 ③ و در اين روز به آسمان فرستاد و پيغمبر خدا را در اين روز به آسمان فرستاد
 ④ و در اين روز به آسمان فرستاد و پيغمبر خدا را در اين روز به آسمان فرستاد
 ⑤ و در اين روز به آسمان فرستاد و پيغمبر خدا را در اين روز به آسمان فرستاد
 ⑥ و در اين روز به آسمان فرستاد و پيغمبر خدا را در اين روز به آسمان فرستاد
 ⑦ و در اين روز به آسمان فرستاد و پيغمبر خدا را در اين روز به آسمان فرستاد
 ⑧ و در اين روز به آسمان فرستاد و پيغمبر خدا را در اين روز به آسمان فرستاد
 ⑨ و در اين روز به آسمان فرستاد و پيغمبر خدا را در اين روز به آسمان فرستاد
 ⑩ و در اين روز به آسمان فرستاد و پيغمبر خدا را در اين روز به آسمان فرستاد

تسهيلات

پښتو شرح

مشکوة

تأليف: ... مولانا شاه فیصل فاضل دارالعلوم اسلامیه چارسده
اتم جلد (۸)

د شلو (۲۰) خصوصیاتو سره چې لس (۱۰) په کښې دادی

① پښتو پښتو سره بین القوسین د قندهاری پښتو د گرانو ټکو اضافه

② د مشکاة د عربی او اردو متداولو ټولو شروحاتو مجموعه

③ په ترجمه کښې بین القوسین د مرقة المفاتیح د اضافی قیوداتو ترجمه

④ د حدیث هرې جملې ته اود هغې ترجمې د آسانتیا دپاره نمبرې ورکول

⑤ په فقهی اختلافی مسئلو کښې مدلل او آسان مباحث

⑥ د اوږدو احادیثو د متن او ترجمې تقسیم

⑦ د هر حدیث د صحاح سته وغیره څخه تخریج

⑧ د حل اللغات په عنوان سره د مرقة المفاتیح څخه د مشکلو لغات حل

⑨ د قوله په عنوان سره د حدیث د هرې مشکلي جملې تشریح

⑩ د هریاب په اول کښې دهغې د احادیثو خلاصه

⑪ د کتاب په اول کښې د علوم الحدیث مفیده مقدمه

خوړنکې

فیصل کتم خانہ محلہ جنگی پښور

موبائل ۰۳۱۵-۹۵۹۵۷۱۷

د چاپ حقوق د ناشر سره محفوظ دی

د کتاب نوم تسهیلات شرح مشکوٰۃ

ناشر مولانا پروفیسر شاہ فیصل

فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، جامعہ اسلامیہ چارسدہ

معاون مترجم: عبدالکریم صدیقی

د ملاوید پتی

جدید اسلامی کتب خانہ خوست

المصباح کتب خانہ کابل

روغالیوال کتب خانہ جلال آباد

رحیمی کتب خانہ خوست

حرم کتب خانہ کابل

دینی کتب خانہ تیمر گڑه

تاج کتب خانہ صوابی

مکتبه خواجہ عبداللہ انصاری غزنی

مکتبه دارالخلاص کابل

مکتبه رحمانیہ قندھار

مکتبه رحمانیہ کوئټه

الوری کتب خانہ قندھار

نعمت کتب خانہ کابل

مکتبه علمیہ اکوړه خټک

حقانیہ کتب خانہ گردیز

وطن دوست کتب خانہ گردیز

إقرأ کتب خانہ جلال آباد

مکتبه معروفیہ کوئټه

مکتبه عمریہ چمن

مکتبه عباسیہ تیمر گڑه

مکتبه امیر حبزہ قندھار

اجمالی فہرست

صفحہ	مضمون	شمار
۳۲	[۱] بَابُ مَا لَا يُضْمَنُ مِنَ الْحَوَائِطِ	۱
۳۲	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۲
۵۰	الْفَصْلُ الثَّانِي	۳
۵۴	[۲] بَابُ الْقَسَامَةِ	۴
۵۹	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۵
۶۱	الْفَصْلُ الثَّانِي	۶
۶۳	[۳] بَابُ قَتْلِ أَهْلِ الرَّدَّةِ وَالْبَغَايَةِ بِالْفَسَادِ	۷
۶۵	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۸
۷۵	الْفَصْلُ الثَّانِي	۹
۹۱	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۱۰
۹۹	[۱۷] كِتَابُ الْمُحْدُودِ	۱۱
۱۰۲	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۲
۱۲۵	الْفَصْلُ الثَّانِي	۱۳
۱۴۰	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۱۴
۱۴۹	[۱] بَابُ قَطْعِ السَّرِقَةِ	۱۵
۱۵۲	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۶
۱۵۵	الْفَصْلُ الثَّانِي	۱۷
۱۶۲	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۱۸
۱۷۰	[۲] بَابُ الشَّقَاءِ فِي الْحُدُودِ	۱۹
۱۷۰	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۲۰
۱۷۲	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۲۱
۱۷۷	[۳] بَابُ حَدِّ الْغَنَمِ	۲۲
۱۸۲	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۲۳
۱۸۹	الْفَصْلُ الثَّانِي	۲۴
۱۹۴	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۲۵

صفحہ	مضمون	شعار
۱۹۶	[۴] بَابُ مَا لَا يُذْعَى عَلَى الْحَدُودِ	۱۹۶
۱۹۶	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۹۶
۱۹۸	الْفَصْلُ الثَّانِي	۱۹۸
۲۰۲	[۵] بَابُ التَّعْزِيرِ	۲۰۲
۲۰۳	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۲۰۳
۲۰۵	الْفَصْلُ الثَّانِي	۲۰۵
۲۰۸	[۶] بَابُ بَيَانِ الْحُرِّ وَوَعِيدِ شَارِعِيهَا	۲۰۸
۲۱۱	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۲۱۱
۲۱۸	الْفَصْلُ الثَّانِي	۲۱۸
۲۲۳	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۲۲۳
۲۲۹	[۱۸] كِتَابُ الرِّمَازِ وَالْقَضَاءِ	۲۲۹
۲۳۲	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۲۳۲
۲۲۳	الْفَصْلُ الثَّانِي	۲۲۳
۲۷۷	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۲۷۷
۲۸۷	[۱] بَابُ مَا عَلَى الْوَلَدَيْنِ التَّيْسِيرِ	۲۸۷
۲۸۷	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۲۸۷
۲۹۲	الْفَصْلُ الثَّانِي	۲۹۲
۲۹۳	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۲۹۳
۲۹۶	[۲] بَابُ الْعَمَلِ فِي الْقَضَاءِ وَالْحَقُوفِ مِنْهُ	۲۹۶
۲۹۶	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۲۹۶
۲۹۸	الْفَصْلُ الثَّانِي	۲۹۸
۳۰۵	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۳۰۵
۳۱۰	[۳] بَابُ رِزْقِ الْوَلَدِ وَهَذَا بِأَهْمِهِ	۳۱۰
۳۱۳	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۳۱۳
۳۱۵	الْفَصْلُ الثَّانِي	۳۱۵
۳۲۱	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۳۲۱

صفحہ	مضمون	شمار
۳۲۲	[۴] بَابُ الْأُضْيَةِ وَالشَّهَادَاتِ	۳۲۲
۳۲۳	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۳۲۳
۳۳۷	الْفَصْلُ الثَّانِي	۳۳۷
۳۵۴	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۳۵۴
۳۵۶	[۱۹] كِتَابُ الْجِهَادِ	۳۵۶
۳۵۶	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۳۵۶
۴۱۱	الْفَصْلُ الثَّانِي	۴۱۱
۴۳۲	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۴۳۲
۴۵۱	[۱] بَابُ إِعْدَادِ آلَةِ الْجِهَادِ	۴۵۱
۴۵۱	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۴۵۱
۴۶۰	الْفَصْلُ الثَّانِي	۴۶۰
۴۷۵	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۴۷۵
۴۷۸	[۲] بَابُ آدَابِ السَّفَرِ	۴۷۸
۴۸۰	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۴۸۰
۴۹۳	الْفَصْلُ الثَّانِي	۴۹۳
۵۰۵	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۵۰۵
۵۰۸	[۳] بَابُ الْكِتَابِ إِلَى الْكُفَّارِ وَدُعَائِهِمْ إِلَى الْإِسْلَامِ	۵۰۸
۵۰۹	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۵۰۹
۵۲۳	الْفَصْلُ الثَّانِي	۵۲۳
۵۲۵	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۵۲۵
۵۲۶	[۴] بَابُ الْقِتَالِ فِي الْجِهَادِ	۵۲۶
۵۲۷	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۵۲۷
۵۳۷	الْفَصْلُ الثَّانِي	۵۳۷
۵۴۲	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۵۴۲
۵۴۸	[۵] بَابُ حُكْمِ الْأَمْرَاءِ	۵۴۸
۵۴۹	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۵۴۹

شمار	مضمون	صفحه
	الفصل الثانی	۵۲۸
	الفصل الثالث	۵۷۴
	[۶] باب الأمان	۵۷۲
	الفصل الثانی	۵۷۸
	الفصل الثالث	۵۸۵
	[۷] باب فئمة الغنا يوم العلول فيها	۵۸۲
	الفصل الأول	۵۸۷
	الفصل الثانی	۲۱۱
	الفصل الثالث	۲۳۵
	[۸] باب الجزية	۲۴۲
	الفصل الأول	۲۴۷
	الفصل الثانی	۲۴۹
	الفصل الثالث	۲۵۴
	[۹] باب الصلح	۲۵۵
	الفصل الأول	۲۵۲
	الفصل الثانی	۲۲۲
	الفصل الثالث	۲۷۰
	[۱۰] باب إخراج اليهود من جزيرة العرب	۲۷۳
	الفصل الأول	۲۷۴
	الفصل الثانی	۲۷۹
	الفصل الثالث	۲۷۹
	[۱۱] باب الفراء	۲۸۱
	الفصل الأول	۲۸۲
	الفصل الثانی	۲۸۵
	الفصل الثالث	۲۹۰

د احادیثو د عنواناتو فهرست

صفحہ	مضمون	شمار
۳۲	[۱] بَابُ مَا لَا يُعْتَمَرُ مِنَ الْحَيَاتَاتِ	
۳۲	په کومو جنايتونو کېښې چه تاوان نه وي	
۳۲	الفصل الأول	
۳۲	۱۳۵۱۰ په ديت کېښې درې معاف شوی څيزونه	
۳۴	۱۳۵۱۱ په خپل مدافعت کېښې عدم تاوان	
۳۶	۱۳۵۱۲ د خپل مال د محافظ دپاره د شهادت اعزاز	
۳۶	۱۳۵۱۳ د خپل مال په حفاظت کېښې د قتل د جرم معافی	
۳۷	۱۳۵۱۴ د دروازې په سوري کېښې د کتونکي د سترگې د ويستلو حکم	
۳۸	۱۳۵۱۵ د دروازې په سوري کېښې د کتلو سزا	
۴۰	۱۳۵۱۶ بې ضرورته د کانړي ويشتلو ممانعت	
۴۰	۱۳۵۱۷ په عوامي مجلسونو کېښې د وسلې په احتياط سره د ساتلو حکم	
۴۱	۱۳۵۱۸ يو مسلمان ته په وسلې سره د اشارې کولو ممانعت	
۴۲	۱۳۵۱۹ مسلمان پسې وسلې راويستونکې باندې د فرشتو لعنت	
۴۲	۱۳۵۲۰ په مسلمان پسې وسله راويستونکي دپاره وعيد	
۴۳	۱۳۵۲۱ په مسلمان باندې د وسلې راويستلو وعيد	
۴۵	۱۳۵۲۲ خلقو ته تکليف ورکونکي دپاره وعيد	
۴۶	۱۳۵۲۳ ظلم د الله تعالى دغصې سبب	
۴۷	۱۳۵۲۴ د امت محمدي دوه دوزخي ډلې	
۴۹	۱۳۵۲۵ د مخ د وهلو ممانعت	
۵۰	الفصل الثاني	
۵۰	۱۳۵۲۶ د چا د کور پرده لرې کولو سزا	
۵۲	۱۳۵۲۷ د توري وغيره د ورکولو په وخت کېښې تيره طرف خان ته ساتل	
۵۲	۱۳۵۲۸ د دوو گوتو په مينځ کېښې ورکولو سره د تار د شلولو ممانعت	
۵۳	۱۳۵۲۹ د خان په حفاظت کېښې د مړ شوی دپاره د شهادت زيرې	
۵۴	۱۳۵۳۰ په امت محمدي د وسلې راويستونکي دپاره په جهنم کېښې دروازه	
۵۴	[۲] بَابُ الْقَسَامَةِ	
۵۴	د قسامت بيان	

۵۹	الفصل الأول
۵۹	[۳۵۳۱] به قسامت کنبی د قسم اخستلو بیان
۶۱	الفصل الثالث
۶۱	[۳۵۳۲] قسامت کنبی د قسم شروع د چا خخه؟
۶۳	[۳] بَابُ قَتْلِ أَهْلِ الرِّدَّةِ وَالْيَعَابَةِ بِالْفَسَادِ
۶۳	د مرتد و فسادیانو د قتلولو بیان
۶۵	الفصل الأول
۶۵	[۳۵۳۳] د مرتد د قتلولو حکم
۶۷	[۳۵۳۴] به اور سره د سوزولو خخه ممانعت
۶۷	[۳۵۳۵] د خوارجو د بنکاره کیدو پیشن گوئی
۶۹	[۳۵۳۶] د خوارجو د قاتل دپاره د حق پرسته کیدو زیری
۷۰	[۳۵۳۷] به قاتل باندې د کفر اطلاق
۷۱	[۳۵۳۸] د مسلمانانو خپلو کنبی به قاتل باندې د جهنم وعید
۷۲	[۳۵۳۹] د مرتدو غلو سزا
۷۵	الفصل الثاني
۷۵	[۳۵۴۰] به اسلام کنبې د مثلي ممانعت
۷۹	[۳۵۴۲] به بې زیانه خناوړو د نبی کریم صلی الله علیه وسلم شفقت
۸۰	[۳۵۴۳] د امت د باطلې ډلې پیشن گوئی
۸۲	[۳۵۴۴] د مسلمان د قتل د جواز درې صورتونه
۸۴	[۳۵۴۵] یو مسلمان په ویره کنبې د اچولو ممانعت
۸۵	[۳۵۴۶] د اسلامی عزت کمولو خخه خان ساتل
۸۷	[۳۵۴۷] په جنگ کنبې د کافرانو د ډلې خخه د جدا اوسیدو حکم
۸۷	[۳۵۴۸] د تحقیق حال نه بغیر څوک مه قتلوي
۸۸	[۳۵۴۹] د تختیدلی مرتد غلام سزا
۸۹	[۳۵۵۰] د گستاخ رسول ﷺ سزا
۸۹	[۳۵۵۱] د جادوگر د قتل حکم
۹۱	الفصل الثالث
۹۱	[۳۵۵۲] د باغی د قتلولو حکم

۹۱	۳۵۵۳] د خوارجو باره کښې د نبی علیه السلام خبر ورکول
۹۴	۳۵۵۴] په محشر کښې دوه قسمه مخونه
۹۹	[۱۷] کتاب الحدود
۹۹	د حدود بیان
۱۰۲	الفصل الأول
۱۰۲	۳۵۵۵] د رسول پاک د دربار نه د زنا د یوې مقدمې فیصله
۱۰۲	۳۵۵۶] د غیر محصن زانې سزا
۱۰۷	۳۵۵۷] د محصن زانې سزا
۱۰۹	۳۵۵۸] د واده شوي زانې او زانیه د پاره د رجم حکم
۱۱۱	۳۵۵۹] په تورات کښې د واده شوې زنا کار د پاره د رجم سزا
۱۱۳	۳۵۶۰] د زنا په اقرار سره د حد جاری کول
۱۱۷	۳۵۶۱] بگیرثبونه د حد جاری کولو ممانعت
۱۱۸	۳۵۶۲] د معاذ رضی الله عنه په خپل ځان د زنا اقرار کول
۱۲۲	۳۵۶۳] د بدکاری وینځي سزا
۱۲۳	۳۵۶۴] په مریض د حد جاری کولو مسئله
۱۲۵	الفصل الثاني
۱۲۵	۳۵۶۵] د زنا د اقرار نه پس د انکار حکم
۱۲۶	۳۵۶۶] د معاذ رضی الله عنه د زنا اعتراف
۱۲۷	۳۵۶۷] د نورو په عیبونو د پردې اچولو حکم
۱۲۸	۳۵۶۸] قاضی ته د مقدمې اورلو څخه وړاندې د معاف کولو ترغیب
۱۲۹	۳۵۶۹] د حد څخه علاوه د نورو جرمونو معاف کول جواز
۱۳۰	۳۵۷۰] د حدودو په شبهاتو سره د ساقط کولو حکم
۱۳۱	۳۵۷۱] په زنا بالجبر کښې په زانې باندې د حد جاری کول
۱۳۲	۳۵۷۲] په زور د زنا کونکې سزا
۱۳۳	۳۵۷۳] په یوه زنا د دوو حدونو جاری کول
۱۳۴	۳۵۷۴] په مریض مجرم د حد جاری کولو طریقه
۱۳۴	۳۵۷۵] د لواطت سزا
۱۳۶	۳۵۷۶] څاروي سره د بد فعلۍ کولو سزا
۱۳۸	۳۵۷۷] د نبی علیه السلام په خپل امت د لواطت کولو ویره

۱۳۸	۱۳۵۷۸۱] په مقر بالزنا باندې د ښځې په حق کښې د حد قذف جاری کول
۱۳۹	۱۳۵۷۹۱] په عائشې (رضی اللہ تعالیٰ عنہا) د تهمت لگونکو سزا
۱۴۰	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
۱۴۰	۱۳۵۸۰۱] په زنا بالجبر کښې صرف په زانی د حد قانمول
۱۴۱	۱۳۵۸۱۱] د ماعز رضی الله عنه د زنا د واقعي یو بل تفصیل
۱۴۳	۱۳۵۸۲۱] د زنا او د رشوت د کثرت قدرتی سزاگانې
۱۴۴	۱۳۵۸۳۱] په لوطی باندې لعنت
۱۴۵	۱۳۵۸۵۱] ښځې سره په لواطت کولو د الله تعالی غصه
۱۴۶	۱۳۵۸۶۱] خاروی سره د بدفعلی کولو سزا
۱۴۷	۱۳۵۸۷۱] په حد جاری کولو کښې د عدم امتیاز حکم
۱۴۸	۱۳۵۸۸۱] د حد جاری کولو فائدي
۱۴۹	[۱] [بَابُ قَطْعِ السَّرِقَةِ]
۱۴۹	د غل لوه د لاس پرې کولویان
۱۵۲	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۱۵۲	۱۳۵۹۰۱] د حد سرقه نصاب
۱۵۳	۱۳۵۹۱۱] د درې دراهمو په غلا کولو د حد جاری کول
۱۵۴	۱۳۵۹۲۱] په یوه هگۍ او یوه رسی غلا کولو باندې د حد جاری کولو حکم
۱۵۵	الْفَصْلُ الثَّانِي
۱۵۵	۱۳۵۹۳۱] د میوي وغیره په غلا باندې د حد جاری کولو حکم
۱۵۶	۱۳۵۹۴۱] د ونې څخه د میوي کټ کولو سزا
۱۵۷	۱۳۵۹۵۱] د غیر مملوکه خاروو په غلا کښې عدم حد
۱۵۸	۱۳۵۹۶۱] د اکوانو (لوت مار) کولو سزا
۱۵۸	۱۳۵۹۷۱] په خائن (خیانت گر) د حد سرقه جاری کولو عدم جواز
۱۵۹	۱۳۵۹۸۱] د صفوان څخه د خادر پتیدل
۱۶۰	۳۲۰۱۱] په جهادی سفر کښې په غلا کولو عدم حد
۱۶۱	۳۲۰۲۱] د بار بار غلا کولو سزا
۱۶۲	۳۲۰۳۱] د بار بار غلا کونکي سزا
۱۶۴	۳۲۰۵۱] د غل لاس دهغه په غاړه کښې د زورندولو مسئله
۱۶۵	۳۲۰۶۱] د غلا غلام د خرخولو حکم

الفصل الثالث

- ۱۲۲ [۳۲۰۷] حد د معاف کولو عدم جواز
 ۱۲۲ [۳۲۰۸] مالک خخہ پہ غلا کولو د غلام د لاس عدم قطع
 ۱۲۷ [۳۲۰۹] پہ کفن چور د حد سرقہ جاری کولو حکم
 ۱۲۸ [۲] بَابُ الشَّعَاةِ فِي الْحُدُودِ

۱۷۰ پہ حدود و کنبی د سفارش بیان

الفصل الأول

۱۷۰ [۳۲۱۰] پہ حدود و کنبی د سفارش عدم قبولیت

الفصل الثالث

- ۱۷۲ [۳۲۱۱] پہ حد کنبی سفارش د الله تعالی د حکم بغاوت
 ۱۷۲ [۳۲۱۲] پہ مقر باندی د حد سرقہ د جاری کولو حکم
 ۱۷۵ [۳] بَابُ حَدِّ الْخَمْرِ

۱۷۷ د شرابو د حد او حرمت بیان

الفصل الأول

۱۸۲ [۳۲۱۴] پہ عہد رسالت کنبی د شرب خمر سزا

۱۸۲ [۳۲۱۵] د شرب خمر د پارہ د اتیا دورو لگولو ابتداء

الفصل الثاني

۱۸۹ [۳۲۱۷] پہ خلورم خل د شرابو خکلو سزا

۱۸۹ [۳۲۲۰] د شرابی تحقیر (سپکاوی)

۱۹۰ [۳۲۲۱] شرابی تہ د بدعاء کولو نہ ممانعت

۱۹۲ [۳۲۲۲] د ثبوت جرم خخہ بغیر د حد د جاری کولو عدم جواز

الفصل الثالث

۱۹۴ [۳۲۲۳] پہ حد کنبی محدود د مرگ پہ صورت کنبی عدم دیت

۱۹۵ [۳۲۲۴] د عمر ^و طرفہ د شراب خکلو د سزا تعین

۱۹۲ [۴] بَابُ مَا لَا يُدْعَى عَلَى الْمَعْدُودِ

۱۹۲ محدود (چہ پہ چا حد جاری شی ہفہ) تہ د خیرو نہ کولو بیان

الفصل الأول

۱۹۲ [۳۲۲۵] پہ گناہگار د لعنت و ٹیلو عدم جواز

۱۹۷	[۳۲۲۲] گناهکار ته د خپرو کولو معانعت
۱۹۸	الفصل الثانی
۱۹۸	[۳۲۲۷] د محدود بې عزتی د مردارې خوړلو سره تړادف
۲۰۰	[۳۲۲۸] دنیاوی حد د گناه دپاره کفار ه ګرځیدل
۲۰۱	[۳۲۲۹] په حد قائم شوی جرم باندې په آخرت کښې عدم سزا
۲۰۲	[۵] بَابُ التَّعْزِيرِ
۲۰۲	د تعزیر بیان
۲۰۳	الفصل الأول
۲۰۳	[۳۲۳۰] د تعزیر په طور زیات نه زیاته څومره سزا ورکول کیدی شي؟
۲۰۵	الفصل الثانی
۲۰۵	[۳۲۳۱] په مخ د وهولو معانعت
۲۰۶	[۳۲۳۲] د کنځلو سزا
۲۰۷	[۳۲۳۳] په مال غنیمت کښې د خیانت کونکې تعزیر
۲۰۸	[۶] بَابُ بَيَانِ الْخُرُوعِ عِدَّةً شَارِعَةً
۲۰۸	د څم تر تعریف او د ځکونکې دپاره وعید
۲۱۱	الفصل الأول
۲۱۱	[۳۲۳۴] د دوه قسمه ونو څخه د شرابو جوړیدل
۲۱۲	[۳۲۳۵] د پنځو څیزونو څخه د شرابو جوړیدل
۲۱۳	[۳۲۳۶] په عهد رسالت کښې عام شراب
۲۱۳	[۳۲۳۷] د هر نشه آور څیز حرمت
۲۱۴	[۳۲۳۸] د دنیا شراب ځکل د آخرت د شرابو ځکلو څخه د محرومیتیا سبب
۲۱۵	[۳۲۳۹] په جهنم کښې د شرابو ځکلو سزا
۲۱۶	[۳۲۴۰] د مخلوط نیبذ جوړولو جواز
۲۱۶	[۳۲۴۱] د شرابو څخه د جوړې شوې سرکې حلت
۲۱۷	[۳۲۴۲] د علاج په طور د شرابو د ځکلو جواز
۲۱۸	الفصل الثانی
۲۱۸	[۳۲۴۳] د شرابو ځکلو په وجه څلوېښت ورځې موندنه قبلیدل
۲۱۹	[۳۲۴۵] د نشه آور څیز د کم او د زیات مقدار حرمت
۲۲۰	[۳۲۴۶] د نشه آور څیز د یو ګوټ هم حرمت

۲۲۱	[۳۲۴۷] د شراب جو پیدو خیزونه
۲۲۱	[۳۲۴۸] د شرابو مال متقوم نه کیدل
۲۲۲	[۳۲۴۹] د شرابو د لوښو د ماتولو حکم
۲۲۳	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
۲۲۳	[۳۲۵۰] د هرمسکر خیز حرمت
۲۲۳	[۳۲۵۱] د شرابو څکلو څخه د نه منع کیدونکو سره د قتال حکم
۲۲۴	[۳۲۵۲] د شرابو او د جوارو حرمت
۲۲۴	[۳۲۵۳] د شرابي جنت ته نه داخلیدل
۲۲۵	[۳۲۵۴] د شرابو څخه د پرهیز کولو بدله
۲۲۲	[۳۲۵۵] په درې قسمه خلقو د جنت حرمت
۲۲۲	[۳۲۵۶] د درې کسانو جنت ته نه داخلیدو وعید
۲۲۷	[۳۲۵۷] د شرابي د الله تعالی سره د ملاقات کیفیت
۲۲۸	[۳۲۶۰] د شرابو څکلو او د بت پرستی برابری
۲۲۹	[۱۸] كِتَابُ الْإِمَارَةِ وَالْقَضَاءِ
۲۲۹	د امارت او قضاء بیان
۲۳۲	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۲۳۲	[۳۲۶۱] د امیر په تابعداری د رسول د تابعداری اطلاق
۲۳۳	[۳۲۶۲] د کمتر امیر د اطاعت وجوب
۲۳۴	[۳۲۶۳] د غلام امیر د تابعداری وجوب
۲۳۴	[۳۲۶۴] د امیر د تابعداری حدود
۲۳۵	[۳۲۶۵] په گناه گڼې عدم اطاعت
۲۳۲	[۳۲۶۶] رسول الله سره په هر حالت کښې د تابعداری وعده
۲۳۷	[۳۲۶۷] د خپل وس مطابق د تابعداری بیعت
۲۳۸	[۳۲۶۸] د امیر په تابعداری د صبر کولو حکم
۲۳۹	[۳۲۶۹] د قومیت دپاره د قتل شوی کس باره کښې وعید
۲۴۰	[۳۲۷۰] بهترین او بدترین حاکم
۲۴۱	[۳۲۷۱] د بدکرداره حاکمانو سره د وخت تیروولو طریقه
۲۴۳	[۳۲۷۲] حاکمانو ته دهغوی د حقوقو ادا کولو حکم
۲۴۴	[۳۲۷۳] ظالمانو حاکمانو ته د هغوی د حق ورکولو حکم

۲۴۵	[۳۲۷۴] د امام د تابعداری څخه د وتلو وعید
۲۴۵	[۳۲۷۵] پیغمبران او د بنی اسرائیلو سیاست
۲۴۷	[۳۲۷۶] د اسلامی امارت باغی باره کښې د قتل حکم
۲۴۸	[۳۲۷۷] په امت کښې د اختلاف راوستونکی کس سزا
۲۴۹	[۳۲۷۸] په مسلمانانو کښې د بې اتفاقی پیدا کونکی سزا
۲۴۹	[۳۲۷۹] مقرر شوی خلیفه څخه د مخالفت کونکی د قتلولو حکم
۲۵۰	[۳۲۸۰] د امارت د طلب کولو ممانعت
۲۵۱	[۳۲۸۱] د دنیاوی امارت او د آخرت ندامت
۲۵۲	[۳۲۸۲] په آخرت کښې د حاکمانو انجام
۲۵۳	[۳۲۸۳] د منصب طلبگار ته منصب نه ورکول
۲۵۴	[۳۲۸۴] امارت نه خوښونکې حاکمان
۲۵۵	[۳۲۸۵] د هر چا څخه د ماتحتو تپوس کیدل
۲۵۶	[۳۲۸۶] د خائن او ظالم حاکم په باره کښې عذاب
۲۵۷	[۳۲۸۷] په حاکم باندې د رعیت د خیر خواښی وجوب
۲۵۷	[۳۲۸۸] د بدترین حاکم علامت
۲۵۹	[۳۲۸۹] د نرم خویه حاکم دپاره دعا
۲۵۹	[۳۲۹۰] عادلان حاکمان د نور په منبرونو
۲۶۱	[۳۲۹۱] هر حاکم سره ښه او بد ملگری
۲۶۱	[۳۲۹۲] د نبی علیه السلام په دربار کښې د قیس بن سعد مقام
۲۶۲	[۳۲۹۳] د ښځې د امارت مسئله
۲۶۳	الفصل الثانی
۲۶۳	[۳۲۹۴] د اجتماعیت څخه د جدائي اختیارولو وعید
۲۶۴	[۳۲۹۵] د امیر د اهانت څخه ممانعت
۲۶۵	[۳۲۹۶] په گناه کښې د امیر د حکم نه منل
۲۶۶	[۳۲۹۷] د حاکم د آخرت انجام
۲۶۶	[۳۲۹۸] د قیامت په ورځ د حاکمانو پښیمانتیا
۲۶۸	[۳۲۹۹] د اکثر و حاکمانو په دوزخ کښې کیدل
۲۶۹	[۳۷۰۰] د ظالم حاکم سره د تعاون حرمت
۲۷۰	[۳۷۰۱] د حاکمانو صحبت د فتنې سبب
۲۷۱	[۳۷۰۲] په گمنا می کښې سلامتیا

- ۲۷۱ [۳۷۰۳] پہ ناجائزہ د تیکس اخستونکو جنت تہ نہ داخلیدل
- ۲۷۲ [۳۷۰۴] د عادل امام فضیلت
- ۲۷۳ [۳۷۰۵] د ظالم حاکم مخامخ د حق گوئی فضیلت
- ۲۷۴ [۳۷۰۷] د حاکم دپارہ د صالح وزیر فضیلت
- ۲۷۴ [۳۷۰۸] پہ قوم دغلط گمانی نقصان
- ۲۷۵ [۳۷۰۹] د خلقدو پتو رازونو معلومولو نقصان
- ۲۷۵ [۳۷۱۰] د حق تلفی کونکی حاکمانو پہ ظلم د صبر کولو فضیلت
- ۲۷۷ اَفْضَلُ الثَّالِثِ ..
- ۲۷۷ [۳۷۱۱] د عادل امام فضیلت
- ۲۷۸ [۳۷۱۲] نبی علیہ السلام تہ د حاکمانو د ظلم ویرہ
- ۲۷۹ [۳۷۱۳] ابوذر رضی اللہ عنہ تہ د یو خو خبرو وصیت
- ۲۸۰ [۳۷۱۴] د یو حکمران د حکومت دری تدریجی مرحلی
- ۲۸۲ [۳۷۱۵] د حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ پہ حق کنبی د حضور صلی اللہ علیہ وسلم پیشن گوئی
- ۲۸۲ [۳۷۱۶] د ماشومانو یعنی د بیوقوفانو د حکمرانی خخہ پناہ غوئستل
- ۲۸۳ [۳۷۱۷] د رعایاؤ د اعمالو مطابق حکمران راتلل
- ۲۸۴ [۳۷۱۸] د عادل باشادہ داللہ د سیوری سرہ تشبیہ
- ۲۸۴ [۳۷۱۹] د نرم خویہ امیر لویہ مرتبہ
- ۲۸۵ [۳۷۲۰] مسلمان لره پہ ویرہ کنبی د اچولو وعید
- ۲۸۶ [۳۷۲۱] د اللہ تعالیٰ تابعداری د بادشاهانود نرمی سبب
- ۲۸۷ [۱] [بَابُ مَا عَلَى الْوُلاةِ مِنَ التَّيْیْرِ]
- ۲۸۷ پہ حاکمانو باندی د نرمی د وجوب بیان
- ۲۸۷ اَفْضَلُ الْأَوَّلِ
- ۲۸۷ [۳۷۲۲] حکمران تہ د نرمی اختیارولو حکم
- ۲۸۹ [۳۷۲۳] د سانتیا پیدا کولو ترغیب
- ۲۸۹ [۳۷۲۴] حضرت معاذ رضی اللہ عنہ تہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نصیحت
- ۲۹۰ [۳۷۲۵] د قیامت پہ ورخ د غدار رسوائی ..
- ۲۹۱ [۳۷۲۷] پہ میدان حشر کنبی د غدار سزا
- ۲۹۲ اَفْضَلُ الثَّانِیِ
- ۲۹۲ [۳۷۲۸] د رعیت حاجتونو لره د نہ پور مرکولو وعید

۲۹۳	الفصل الثالث
۲۹۳	۳۷۲۹] په رعیت دروازہ بندول د الله تعالی د رحمت دزوازہ د بندولو سبب
۲۹۴	۳۷۳۰] د عمر فاروق رضی الله عنه خپلو حاکمانو ته هدايات
۲۹۶	[۲] بَابُ الْعَمَلِ فِي الْقَضَاءِ وَالتَّحْفِ مِنْهُ
۲۹۶	د قضاء په منصب ښکار کول او د هغې نه د ویریدلو بیان
۲۹۶	الفصل الأول
۲۹۶	۳۷۳۱] د غصې په حالت کښې د فیصلې کولو څخه ممانعت
۲۹۷	۳۷۳۲] قاضي ته د اجتهاد اختیار
۲۹۸	الفصل الثاني
۲۹۸	۳۷۳۳] د قضاء د منصب از مائش
۳۰۰	۳۷۳۴] د قاضي جوړیدو خوا هڅه نه کول
۳۰۰	۳۷۳۵] جنتي او دوزخي قاضي
۳۰۱	۳۷۳۶] د کامیاب او ناکام حکمران معیار
۳۰۲	۳۷۳۷] د قیاس او اجتهاد جواز
۳۰۳	۳۷۳۸] د فریقینو بیان او ریدو څخه روسته فیصله کول
۳۰۵	الفصل الثالث
۳۰۵	۳۷۳۹] د قیامت په ورځ د ظالم حاکم انجام
۳۰۶	۳۷۴۰] د قیامت په ورځ د قاضي حسرتناکه آرزو
۳۰۶	۳۷۴۱] عادل قاضي سره د الله تعالی نصرت
۳۰۷	۳۷۴۲] د عادل قاضي سره مدد کونکې فرشتې
۳۰۸	۳۷۴۳] د قضاء منصب د قبلولو نه د ابن عمر رضی الله عنهما انکار
۳۱۰	[۳] بَابُ رِزْقِ الْوَلَدِ وَهَذَا آيَاهُمْ
۳۱۰	د قاضیانو د وظيفو او د تحفو تحالفو بیان
۳۱۳	الفصل الأول
۳۱۳	۳۷۴۵] د نبی علیه السلام ورکړه او منع
۳۱۳	۳۷۴۶] په قومی مال کښې د ناجائزه تصرف سزا
۳۱۴	۳۷۴۷] د حکمران د پاره د قومی خزانه څخه د تنخواه اخستلو حق
۳۱۵	الفصل الثاني
۳۱۵	۳۷۴۸] د تنخواه څخه د زیات اخستلو حرمت

۳۱۵	۳۷۴۹) دَعَامِلُ اجْرَت
۳۱۶	۳۷۵۰) پے قومی خزانہ کنبی بی اجازتہ تصرف باندی د غلول اطلاق
۳۱۷	۳۷۵۱) بی تنخواہ حاکم دپارہ د بیت المال خُشہ د اخستلو حد
۳۱۸	۳۷۵۲) قومی خزانہ کنبی د خیانت حرمت
۳۱۹	۳۷۵۳) ارشوت اخستونکی او ورکونکی باندی لعنت
۳۲۰	۳۷۵۶) د صالح انسان دپارہ د حلال مال شہ والی
۳۲۱	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
۳۲۱	۳۷۵۷) د سفارش کونکی خُشہ د ہدیہ د قبلولو حرمت
۳۲۲	[۴] بَابُ الْأَقْصِيَّةِ وَالشَّهَادَاتِ
۳۲۲	دَفِيصَلُواوَشَهَادَتُونَوِيَّان
۳۲۳	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۳۲۳	۳۷۵۸) بغير د گواہانو د دعوی عدم اعتبار
۳۲۴	۳۷۵۹) پے دروغہ قسم خورونکی باندی دالله تعالیٰ غصہ
۳۲۵	۳۷۶۰) د قسم پے ذریعہ د چا پے مال ناحقہ قبضہ کونکی باندی د جنت حرمت
۳۲۶	۳۷۶۱) د قاضی پے فیصلہ د بل د حق عدم حلت
۳۲۹	۳۷۶۲) الله تعالیٰ تہ مبغوض ترین خلق
۳۲۹	۳۷۶۳) پے قسم او گواہ سرہ د دعوی د ثبوت حکم
۳۳۱	۳۷۶۴) د مدعی علیہ د قسم اعتبار
۳۳۲	۳۷۶۵) پے دروغہ دعوی کولو د جہنم وعید
۳۳۳	۳۷۶۶) بہترین گواہ
۳۳۴	۳۷۶۷) د دروغو گواہی ورکولو مذمت
۳۳۵	۳۷۶۸) قسم د پارہ خسری (قرعہ) اچول
۳۳۷	الْفَصْلُ الثَّانِي
۳۳۷	۳۷۶۹) د مدعی او مدعی علیہ ذمہ واریانی
۳۳۷	۳۷۷۰) د دوؤ مدعیانو پے صورت کنبی شرعی حکم
۳۳۹	۳۷۷۱) د قابض پے حق کنبی فیصلہ
۳۴۰	۳۷۷۲) د دوو مدعیانو پے مینخ کنبی د متنازعہ مال تقسیم
۳۴۱	۳۷۷۳) د قسم خورلو دپارہ خسری اچول
۳۴۱	۳۷۷۴) مدعا علیہ تہ د قسم ورکولو طریقہ

۳۴۲	[۳۷۷۵] مدعا علیہ تہ د قسم حق ورکول
۳۴۳	[۳۷۷۶] پہ دروغہ قسم خوړلو څخه د یو سړی ویریدل
۳۴۴	[۳۷۷۷] پہ دروغو قسم خوړل او گناه کبیره
۳۴۵	[۳۷۷۸] د مکان اوزمان په وجې د قسم حیثیت زیاتیدل
۳۴۶	[۳۷۷۹] د دروغو گواهی او د شرک برابری
۳۴۸	[۳۷۸۱] غیر معتبر گواهی
۳۵۰	[۳۷۸۲] مردود الشهادة کسان
۳۵۱	[۳۷۸۳] د کلی والی د گواهی حیثیت په مقابلہ د شهری کښ د شہادت حیثیت
۳۵۲	[۳۷۸۴] مدعی تہ د مدعا په ښه طریقہ د بیانولو ترغیب
۳۵۳	[۳۷۸۵] د ملزم د قید کولو ثبوت
۳۵۴	الفصل الثالث
۳۵۴	[۳۷۸۶] د فریقینو د قاضی په مخکې د حاضریدو وجوب
۳۵۶	[۱۹] کتاب الجہاد
۳۵۶	د جہاد بیان
۳۵۶	الفصل الاول
۳۵۹	[۳۷۸۷] افضل جہاد
۳۶۴	[۳۷۸۸] د ایمان څخه روسته افضل عمل
۳۶۶	[۳۷۸۹] په هر حال کښې د مجاہد کامیابی
۳۶۸	[۳۷۹۰] د حضور ﷺ د جہاد جذبہ او د شہادت شوق
۳۷۰	[۳۷۹۱] د الله په لار کښې د څوکۍ فضیلت
۳۷۲	[۳۷۹۲] د سیل الله مصداق
۳۷۴	[۳۷۹۳] د الله په لار کښې د یوې ورځې شپې د څوکۍ فضیلت
۳۷۵	[۳۷۹۴] د الله تعالی د لارې گرد د جہنم څخه حفاظت
۳۷۷	[۳۷۹۵] د کافر او دہغه د مسلمان قاتل په جہنم کښې عدم اجتماع
۳۷۷	[۳۷۹۶] د بہترین ژوند مالک
۳۷۹	[۳۷۹۷] د مجاہد دپارہ د سامان تیارولو فضیلت
۳۸۱	[۳۷۹۸] د مجاہدینو د ښځو د احترام حکم
۳۸۲	[۳۷۹۹] پہ جہاد کښې د مالی مدد فضیلت
۳۸۳	[۳۸۰۰] د مجاہد د کارو بار د نکرانۍ کولو فضیلت

۳۸۴	۱۳۸۰۱] د قیامتہ پوری د جہاد باقی باتی کیدل
۳۸۴	۱۳۸۰۲] د شہید د وینو بوئی او مشک
۳۸۶	۱۳۸۰۳] د شہید دنیا تہ د واپس تلو او بیا د شہید کیدو خواہش
۳۸۶	۱۳۸۰۴] د شہید دپارہ د حیات برزخی ثبوت
۳۹۰	۱۳۸۰۵] پہ شہادت سرہ د حقوق العباد خخہ علاوہ ٲول گناہونہ معاف کیدل
۳۹۱	۱۳۸۰۶] د جہاد پہ وجہ د گناہونو معاف کیدل ..
۳۹۲	۱۳۸۰۷] قاتل او مقتول دواړہ پہ جنت کنبی ..
۳۹۵	۱۳۸۰۸] پہ اخلاص سرہ د شہادت آرزو کولو باندی د شہادت درجہ ملاویدل
۳۹۶	۱۳۸۰۹] د شہادت پہ وجہ جنت الفردوس ملاویدل ..
۳۹۷	۴۸۱۰] شہادت تہ هرکلی ..
۳۹۸	۱۳۸۱۱] د شہیدانو قسمونہ ..
۴۰۱	۱۳۸۱۲] د مجاہد د اجر تقسیم ..
۴۰۲	۱۳۸۱۳] پہ زړہ کنبی د جہاد جذبہ نہ ساتلو باندی وعید ..
۴۰۳	۱۳۸۱۴] حقیقی مجاہد ..
۴۰۵	۱۳۸۱۵] د عذر پہ وجہ پہ جہاد کنبی د عدم شرکت حکم ..
۴۰۶	۱۳۸۱۷] د مور پلار پہ خدمت د جہاد اطلاق ..
۴۰۹	۱۳۸۱۸] د مکې پہ فتح د مکې خخہ د ہجرت ختمیدل ..
۴۱۱	الفصل الثانی ..
۴۱۱	۱۳۸۱۹] د اسلام د غلبی دپارہ د مجاہدینو د دلی وجود ..
۴۱۱	۱۳۸۲۰] مطلقاً پہ جہاد کنبی د عدم شرکت وعید ..
۴۱۲	۱۳۸۲۱] د خان مال او ژبی پہ ذریعہ د جہاد حکم ..
۴۱۳	۱۳۸۲۲] د جنت گټلو عملونہ ..
۴۱۴	۱۳۸۲۳] پہ جہاد کنبی د خوکی فضیلت ..
۴۱۵	۱۳۸۲۵] لږ وخت پہ جہاد کنبی د شرکت فضیلت ..
۴۱۷	۱۳۸۲۶] د جہاد بالمال فضیلت ..
۴۱۷	۱۳۸۲۷] غورہ صدقہ ..
۴۱۸	۱۳۸۲۸] د الله د لار گرد او جہنم د لوړی عدم اجتماع ..
۴۱۹	۱۳۸۲۹] پہ دوو سترگود جہنم د اور حراموالی ..
۴۱۹	۱۳۸۳۰] د جہادی عبادت پہ کورنی عبادت فضیلت ..
۴۲۱	۱۳۸۳۱] پہ جہاد کنبی د خوکی فضیلت ..

۴۲۲	[۳۸۳۲] د شهيدانو په اول کښې جنت ته داخلیدل
۴۲۲	[۳۸۳۳] افضل مجاهد او افضل شهيد
۴۲۴	[۳۸۳۴] شهيدانو باندې د الله تعالي انعامات
۴۲۵	[۳۸۳۵] په جهاد کښې په عدم شرکت باندې عذاب
۴۲۶	[۳۸۳۶] د شهيد د شهادت په وخت تکليف نه محسوسول
۴۲۶	[۳۸۳۷] الله تعالي ته خوښې دوه قطرې
۴۲۷	[۳۸۳۸] د شرعی ضرورت نه بغیر د بحري سفر ممانعت
۴۲۸	[۳۸۳۹] په بحري سفر کښې د مړي دپاره د شهيد درجه
۴۲۸	[۳۸۴۰] په جهاد کښې هر مرگ موجب شهادت
۴۲۹	[۳۸۴۱] جهاد څخه کورته په واپس هم ثواب
۴۳۰	[۳۸۴۲] مجاهد سره مالی معاون ته د دوو اجرونو ملاویدل
۴۳۰	[۳۸۴۳] د اجرتی مجاهد حکم
۴۳۱	[۳۸۴۴] په اجرت باندې جهاد ته د تلو مسئله
۴۳۲	[۳۸۴۵] په دنیاوی غرض سره په جهاد عدم ثواب
۴۳۳	[۳۸۴۶] د حقیقي جهاد تعریف
۴۳۴	[۳۸۴۷] د شهرت په غرض مجاهد دپاره عذاب
۴۳۵	[۳۸۴۸] د سرکشه امیر د معزول کولو جواز
۴۳۶	الْفَضْلُ الثَّالِثُ
۴۳۶	[۳۸۴۹] په اسلام کښې د رهبانیت عدم جواز
۴۳۷	[۳۸۵۰] په جهاد کښې د نیت د اخلاص آخري درجه
۴۳۸	[۳۸۵۱] په جهاد سره د درجاتو پورته کیدل
۴۳۹	[۳۸۵۲] جنت د تورو د سیوري د لاندې
۴۴۰	[۳۸۵۳] د أحد د شهيدانو په باره کښې زیرې
۴۴۲	[۳۸۵۴] په دنیا کښې د مؤمنانو درې قسمونه
۴۴۳	[۳۸۵۵] د شهيد آرزو او آرمان
۴۴۳	[۳۸۵۶] جنتیان کسان
۴۴۴	[۳۸۵۷] په مال او جان سره د جهاد کونکي مجاهد فضیلت
۴۴۵	[۳۸۵۸] د شهيدانو اوو قسمونه
۴۴۸	[۳۸۵۹] په جهاد کښې د منافق د قتل حکم
۴۴۹	[۳۸۶۰] په یوه شپه څوکی باندې د جنت حکم

۴۵۱	[۱] بَابُ إِعْدَادِ آلَةِ الْجِهَادِ
۴۵۱	د جهاد د سامان د تیاری بیان
۴۵۱	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۴۵۱	۱۳۸۲۱ د جهاد د تیاری حکم
۴۵۲	۱۳۸۲۲ د روم د فتحې زیرې
۴۵۳	۱۳۸۲۳ د تیر اندازۍ اهمیت
۴۵۴	۱۳۸۲۴ د تیر اندازۍ عملی ترغیب
۴۵۵	۱۳۸۲۵ د حضرت ابو طلحه رضی الله عنه تیر اندازي
۴۵۵	۱۳۸۲۶ د آسونو فضیلت
۴۵۶	۱۳۸۲۷ آسونو سره د خیر رفاقت
۴۵۷	۱۳۸۲۸ د جهادی آسونو د هرڅه تللې کیدل ..
۴۵۷	۱۳۸۲۹ د اشکل آس ناخوښی
۴۵۸	۱۳۸۷۰ د آسونو د زغل ذکر
۴۵۹	۱۳۸۷۱ د هر عروج څخه روسته زوال
۴۶۰	الْفَصْلُ الثَّانِي
۴۶۰	۱۳۸۷۲ د جهادی وسلې جوړونکی جنت ته تلل
۴۶۲	۱۳۸۷۳ تیر اندازی جنت ته د تلو سبب
۴۶۳	۱۳۸۷۴ په جهادی مقابله کېنې د شرط لگولو جواز ..
۴۶۴	۱۳۸۷۵ د آسونو په جهادی مقابله کېنې د شرط جواز
۴۶۶	۱۳۸۷۶ د آسونو په زغل کېنې د جلب او جنب معانعت
۴۶۷	۱۳۸۷۷ د بهترین آس نښې
۴۶۸	۱۳۸۷۸ د درې قسمه آسونو د حاصلولو ترغیب
۴۶۸	۱۳۸۷۹ سره آسونه او د برکت سبب ..
۴۶۹	۱۳۸۸۰ د آسونو د بعضو ویښتو د کټ کولو معانعت
۴۶۹	۱۳۸۸۱ د آسونو په باره کېنې څو هدايات
۴۷۰	۱۳۸۸۲ د اهل بیت رسول صلی الله علیه و آله درې مخصوص احکام
۴۷۱	۱۳۸۸۳ په اسپي د خر اچولو معانعت
۴۷۲	۱۳۸۸۴ په توره مزین کولو کېنې د لږو سپینو زرو خلط کولو جواز ..
۴۷۲	۱۳۸۸۵ د نبی علیه السلام په توره کېنې سره او سپین زرو

۴۷۳	۱۳۸۸۶] د نبی علیه السلام دوه زرغې اچول
۴۷۳	۱۳۸۸۷] د نبی علیه السلام په جنه کښې دوه رنگونه
۴۷۴	۱۳۸۸۸] د نبی علیه السلام د تور پټکی ذکر
۴۷۵	۱۳۸۸۹] د نبوی جنه ی سپین رنگ
۴۷۵	الفصل الثالث
۴۷۵	۱۳۸۹۰] د نبی علیه السلام په نظر کښې د اسونو قدر او قیمت
۴۷۶	۱۳۸۹۱] د عربی لیندو د ساتلو ترغیب
۴۷۸	[۲] باب آداب السفر
۴۷۸	د سفر د آداب بیان
۴۸۰	الفصل الأول
۴۸۰	۱۳۸۹۲] د زیات په ورځ د سفر خوښول
۴۸۰	۱۳۸۹۳] یواځې د سفر کولو ممانعت
۴۸۱	۱۳۸۹۴] د قافلې سره د سپی او جرس په موجودگی کښې د فرشتو عدم مرافقت
۴۸۲	۱۳۸۹۵] جرس باندې د شیطانی بابجې اطلاق
۴۸۳	۱۳۸۹۶] د اوبښ په غاړه کښې د لیندې نه پرېخوډلو اعلان
۴۸۴	۱۳۸۹۷] په اوبښانو د سفر کولو څو آداب
۴۸۵	۱۳۸۹۸] په سفر کښې د ضرورت مند ملگری خیال ساتل
۴۸۶	۱۳۸۹۹] د سفرې مقصد پوره کیدو څخه روسته کور ته تلوار کول
۴۸۷	۱۳۹۰۰] د مسافر مشر د استقبال مسنونیت
۴۸۸	۱۳۹۰۱] په سورلی خان سره خپله بی بی سورول
۴۸۹	۱۳۹۰۲] د سفر څخه د حضور د واپس راتلو وخت
۴۹۰	۱۳۹۰۳] د شپې په وخت د سفر څخه د واپس نه راتلو هدایت
۴۹۱	۱۳۹۰۴] د سفر څخه ته د شپې کور ته د نه راتلو فائده
۴۹۱	۱۳۹۰۵] د سفر څخه واپس راتلو باندې د دعوت کولو مسنونیت
۴۹۲	۱۳۹۰۶] د نبی علیه السلام د سفر څخه د واپس راتلو وخت
۴۹۲	۱۳۹۰۷] د سفر په واپسۍ جومات ته د تلو حکم
۴۹۳	الفصل الثاني
۴۹۳	۱۳۹۰۸] په سحر وختی کار شروع کولو کښې د برکت دعا
۴۹۴	۱۳۹۰۹] د شپې په وخت د سفر کولو حکم

۴۹۵	[۳۹۱۰] د سفر د شرکاؤ کم از کم تعداد
۴۹۶	[۳۹۱۱] په سفر کښې د امير د جوړولو حکم
۴۹۶	[۳۹۱۲] د سفر غوره ملگری
۴۹۷	[۳۹۱۳] د سفر د ملګرو رعایت
۴۹۸	[۳۹۱۴] یوځای کښې دمه کولو پي وخت د ملګرو راجمع کیدل
۴۹۹	[۳۹۱۵] په سفر کښې د نبی علیه السلام د ملګرو خیال ساتل
۵۰۰	[۳۹۱۶] په سورلۍ باندې د تقریر کولو ممانعت
۵۰۱	[۳۹۱۷] د سورلو د راحت خیال کول
۵۰۲	[۳۹۱۸] په یوه سورلۍ په مخکې حصه باندې د کیناستو حقدار
۵۰۲	[۳۹۱۹] شیطاني اوبښ او شیطاني کور
۵۰۳	[۳۹۲۰] په یو ځانې کښې د پراؤ اچولو د پاره دوه هدايات
۵۰۴	[۳۹۲۱] سفر څخه د واپس راتلو بهترین وخت
۵۰۵	الفصل الثالث
۵۰۵	[۳۹۲۲] د سفر په دوران کښې د نبی علیه السلام د خوب کیفیت
۵۰۵	[۳۹۲۳] د سحر په وخت کښې د سفر شروع کولو فضیلت
۵۰۷	[۳۹۲۴] د شرمخ د څرمن د استعمال ممانعت
۵۰۷	[۳۹۲۵] د سفر امیر که د ملګرو خادم
۵۰۸	[۳] بَابُ الْكِتَابِ إِلَى الْكُفَّارِ وَدُعَايِهِمْ إِلَى الْإِسْلَامِ
۵۰۸	کافرانو ته د خطونو په ذریعه دعوت ورکولویان
۵۰۹	الفصل الأول
۵۰۹	[۳۹۲۶] د قیصر روم په نوم د نبی علیه السلام خط
۵۱۳	[۳۹۲۷] د فارس بادشاه پرویز په نوم د نبی علیه السلام خط
۵۱۴	[۳۹۲۸] مختلفو بادشاهانو ته د نبی علیه السلام دعوتی خطونه
۵۱۵	[۳۹۲۹] مجاهدینو ته څو هدايات
۵۱۸	[۳۹۳۰] د نمر د زوال څخه وروسته د جنگ د شروع کولو حکمت
۵۲۰	[۳۹۳۱] د صبا راخو څخه وړاندې په دشمن د حملې کولو ممانعت
۵۲۲	[۳۹۳۲] د حملې دپاره د ماسپڅین د وخت انتظار کول
۵۲۳	الفصل الثاني
۵۲۳	[۳۹۳۳] د غرمي د زوال څخه وروسته د جنگ ابتداء

۵۲۳	۱۳۹۳۴] د نبی علیه السلام د جنگ وختونه
۵۲۴	۱۳۹۳۵] د اذان په اوریدو د حملې کولو څخه ممانعت
۵۲۵	الفصل الثالث
۵۲۵	۱۳۹۳۶] اهل فارس ته د خالد بن ولید رضی اللہ عنہ خط
۵۲۶	۴] باب القتال فی الجهاد
۵۲۶	په جهاد کېنې د جنګ د ترتیب بیان
۵۲۷	الفصل الاول
۵۲۷	۱۳۹۳۷] شهید او جنت
۵۲۷	۱۳۹۳۸] په جنگ کېنې د توریه سنت
۵۲۹	۱۳۹۳۹] په جنگی حکمت عملی عمل کول
۵۳۰	۱۳۹۴۰] په جهاد کېنې د ښځو د شرکت حکم
۵۳۱	۱۳۹۴۱] په غزواتو کېنې د زنانو خدمات
۵۳۱	۱۳۹۴۲] په جهاد کېنې د ښځو او د بچو د قتل ممانعت
۵۳۲	۱۳۹۴۳] د شپې په حمله کېنې د ښځو او د زنانو قتلیدل
۵۳۳	۱۳۹۴۴] د کافرانو د ونو د پریکولو او سوزولو حکم
۵۳۵	۱۳۹۴۵] په دشمن د ناڅاپه حملې کولو جواز
۵۳۶	۱۳۹۴۶] د غشو ساتلو هدایت
۵۳۷	الفصل الثاني
۵۳۷	۱۳۹۴۷] د جنگ په میدان کېنې د لښکر تیاری
۵۳۷	۱۳۹۴۸] د اسلام د مجاهدینو د پاره امتیازي ښې
۵۳۸	۱۳۹۴۹] د اسلامي لښکر خفیه ټکی (کورډ ورډ)
۵۳۸	۱۳۹۵۰] د مسلمانانو شعار (امت)
۵۳۸	۱۳۹۵۱] د جنگ په وخت کېنې د شور کولو کراهت
۵۳۹	۱۳۹۵۲] د دښمن د ماشومانو د قتلولو ممانعت
۵۳۹	۱۳۹۵۳] د دښمن د باغونو او فصلونو د سوزولو جواز
۵۴۰	۱۳۹۵۴] د نزدې څخه په دشمن د حملې کولو هدایت
۵۴۰	۱۳۹۵۵] د دښمن د مزدورانو او خادمانو د قتلولو ممانعت
۵۴۱	۱۳۹۵۶] جهاد ته د تګ په وخت کېنې مجاهدینو ته هدايات
۵۴۱	۱۳۹۵۷] د بدر د جنگ آغاز

۵۴۴	۱۳۹۵۸] مدد رارسیدو په غرض د میدان څخه د تختیدو جواز
۵۴۲	الفصل الثالث
۵۴۲	۱۳۹۵۹] د طائف غزوہ کښې د منجنیق (مجنفي) استعمال
۵۴۸	[۵] باب حکم الأمان
۵۴۸	د قیدیانو د احکاماتو بیان
۵۴۹	الفصل الأول
۵۴۹	۱۳۹۶۰] په هتکړو کښې جنت ته داخلیدل
۵۵۱	۱۳۹۶۱] د دښمن د جاسوس د قتلولو حکم
۵۵۴	۱۳۹۶۲] د کافر سامان د هغه د مسلمان قاتل دپاره
۵۵۲	۱۳۹۶۳] د مدینې د عهد شکن یهودیانو متعلق فیصله
۵۵۷	۱۳۹۶۴] د یمامه د سردار د اسلام راوړلو واقعه
۵۶۰	۱۳۹۶۵] جبر ابن مطعم رضی اللہ عنہ ته د اسلام ترغیب
۵۶۱	۱۳۹۶۶] په حدیبیه کښې د نیولی شوی کافرانو پریخودل
۵۶۲	۱۳۹۶۷] په بدر کښې مړه شوو مشرکانو ته خطاب
۵۶۴	۱۳۹۶۸] وفد هوازن ته د دوو خبرو اختیار ورکول
۵۶۶	۱۳۹۶۹] د قیدیانو تبادلہ
۵۶۸	الفصل الثاني
۵۶۸	۱۳۹۷۰] د جنگ بدر د قیدیانو څخه د ابو العاص د پریخودو واقعه
۵۶۹	۱۳۹۷۱] د جنگ بدر قتل شوي قیدیان
۵۷۰	۱۳۹۷۲] عقبه بن ابی معیط ته د نبی علیه السلام جواب
۵۷۱	۱۳۹۷۳] د جنگ بدر قیدیانو باره کښې مسلمانانو ته د دوو خبرو اختیار
۵۷۲	۱۳۹۷۴] د قیدیانو تحقیق او تفتیش
۵۷۳	۱۳۹۷۵] د حدیبیه په موقع مشرکانو ته د غلامانو د واپس کولو څخه انکار
۵۷۴	الفصل الثالث
۵۷۴	۱۳۹۷۶] حضرت خالد د عدم احتیاط یوه واقعه
۵۷۶	[۶] باب الأمان
۵۷۶	د امان ورکولو بیان
۵۷۶	الفصل الأول
۵۷۶	۱۳۹۷۷] د بي بي أم هانی یو رشته دار ته امان ورکول

۵۷۸	الْفَصْلُ الثَّانِي
۵۷۸	[۳۹۷۸] د ښځي د امان په مسلمانانو لزوم
۵۷۹	[۳۹۷۹] د امن ورکولو څخه روسته د قتلولو سزا
۵۷۹	[۳۹۸۰] د وعدې د پوره کولو تاکيد
۵۸۱	[۳۹۸۱] د معاهدې پابندۍ کول
۵۸۲	[۳۹۸۲] د قاصدانو د قتلولو حرمت
۵۸۴	[۳۹۸۳] د جاهليت په زمانه کېنې د شوو وعدو پوره کولو حکم
۵۸۵	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
۵۸۵	[۳۹۸۴] د قاصدانو د قتلولو څخه ممانعت
۵۸۲	[۷] بَابُ قِنَمَةِ الْقَتَايِمِ وَالْقُلُوبِ فِيهَا
۵۸۲	د مال غنيمت تقسيم او په دې کېنې خيانت بيان
۵۸۷	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۵۸۷	[۳۹۸۵] مسلمانانو دپاره د مال غنيمت د مال حلال والي
۵۸۸	[۳۹۸۶] د مقتول سلب د قاتل دپاره
۵۹۱	[۳۹۸۷] د مال غنيمت تقسيم
۵۹۴	[۳۹۸۸] په مال غنيمت کېنې د غلامانو او د ښځو دپاره د حصې نشتوالي
۵۹۵	[۳۹۸۹] بعضې مجاهدينو ته د انعام په توگه د زياتۍ ورکولو جواز
۵۹۷	[۳۹۹۰] بعضې مجاهدينو ته د هغوی د حصې څخه زياته برخه ورکول
۵۹۸	[۳۹۹۱] ابن عمر رضي الله عنه ته د خمس څخه زياتۍ حصه ورکول
۵۹۸	[۳۹۹۲] د مسلمانانو په مال د کافرانو د قبضي حکم
۶۰۰	[۳۹۹۳] د خيبر د مال خمس څخه د بنو عبد شمس او بنو نوفل محروميت
۶۰۲	[۳۹۹۴] د مال في حکم
۶۰۳	[۳۹۹۵] په مال غنيمت کې د خيانت کونکو دپاره عذاب
۶۰۴	[۳۹۹۶] مشترکه قومي خيز کېنې د خيانت مختلف صورتونه
۶۰۸	[۳۹۹۷] په حقوق المسلمين کېنې د خيانت کولو سزا
۶۰۹	[۳۹۹۸] د مال غنيمت د يو کميل په وجه جهنم ته تلل
۶۱۰	[۳۹۹۹] د تقسيم څخه وړاندې د خوراک څکاک د خيزونو د استعمال جواز
۶۱۰	[۴۰۰۰] د وازگې په ترلاسه کولو خوشحالي کول
۶۱۱	الْفَصْلُ الثَّانِي

۲۱۱	۴۰۰۱] د امت محمدی دپاره د مال غنیمت حلت
۲۱۱	۴۰۰۲] د مقتول مال قاتل ته ورکول
۲۱۲	۴۰۰۳] په سلب کښې عدم خمس
۲۱۳	۴۰۰۴] د ابو جهل اصلی قاتل
۲۱۳	۴۰۰۵] غلام ته د مال غنیمت د ورکولو جواز
۲۱۴	۴۰۰۶] د خیبر د مال غنیمت تقسیم
۲۱۵	۴۰۰۷] بعضې غازیانو ته زیاته حصه ورکول
۲۱۲	۴۰۰۸] د خمس څخه روسته د خمس او ثلث ورکول
۲۱۷	۴۰۰۹] په مال فئ کښې د څه حصې عدم تخصیص
۲۱۸	۴۰۱۰] د خیبر په مال غنیمت کښې د بعضې صحابو دپاره حصه
۲۱۹	۴۰۱۱] د خائن في الغنیمه باندې د جنازې کولو څخه انکار
۲۲۰	۴۰۱۲] د مال غنیمت په حواله کولو کښې په تاخیر باندې وعید
۲۲۱	۴۰۱۳] د غنیمت په مال کښې د خیانت سزا
۲۲۵	۴۰۱۴] په خائن د پرده اچونکي حکم
۲۲۵	۴۰۱۵] د تقسیم څخه وړاندې د مال غنیمت د خرڅولو ممانعت
۲۲۲	۴۰۱۶] د تقسیم څخه وړاندې د حصو د خرڅولو ممانعت
۲۲۲	۴۰۱۷] په غنیمت کښې خیانتگر دپاره جهنم
۲۲۷	۴۰۱۸] د نبی علیه السلام د الفقار توره په تنفیل کښې اخستل
۲۲۸	۴۰۱۹] د تقسیم څخه وړاندې د غنیمت د خیز د استعمال ممانعت
۲۲۹	۴۰۲۰] په غنیمت کښې د خوراکي اجناسو د خوراک حکم
۲۳۰	۴۰۲۱] د خوراک په څیزونو کښې عدم خمس
۲۳۰	۴۰۲۲] په غنیمت کښې د خوراکي څیزونو عدم تقسیم
۲۳۱	۴۰۲۳] د قیامت په ورځ د خیانت گرو رسوائی
۲۳۲	۴۰۲۵] په مال غنیمت کښې وړوکې خیانت
۲۳۳	۴۰۲۶] خمس هم په مسلمانانو خرچ کول
۲۳۴	۴۰۲۷] په غنیمت کښې د بنو هاشم او بنو المطلب وحدت
۲۳۵	الفصل الثانی
۲۳۵	۴۰۲۸] د ابو جهل د قتل قصه

۲۳۸	[۴۰۲۹] ابن مسعود رضی اللہ عنہ د ابو جہل پہ سینہ
۲۳۹	[۴۰۳۰] چاتہ ور کرہی سرہ دہغہ د دینی فضیلت عدم لزوم
۲۴۱	[۴۰۳۱] پہ جنگ بدر کنبہی د عثمان رضی اللہ عنہ د پارہ حصہ مقررول
۲۴۱	[۴۰۳۲] پہ مال غنیمت کنبہی د یو او بنی او د لسو چیلو برابری
۲۴۲	[۴۰۳۳] د مال غنیمت مال پہ آسمانی اور سرہ سوزیدل
۲۴۴	[۴۰۳۴] پہ مال غنیمت کنبہی د خیانت عذاب
۲۴۲	[۸] بَابُ الْحَزِيَّةِ
۲۴۲	د جزیه بیان
۲۴۷	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۲۴۷	[۴۰۳۵] د مجوسیانو خخہ د جزیه د اخستلو جواز
۲۴۹	الْفَصْلُ الثَّانِي
۲۴۹	[۴۰۳۶] د جزیه مقدار
۲۵۰	[۴۰۳۷] پہ مسلمانانو د جزیه عدم وجوب
۲۵۱	[۴۰۳۸] پہ جزیه باندی صلح کول
۲۵۲	[۴۰۳۹] پہ یہودو او نصارؤ د عشر (غیر اصطلاحی) تقرری
۲۵۳	[۴۰۴۰] پہ ذمیانو د معاهدی پہ پورہ کولو جبر کول
۲۵۴	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
۲۵۴	[۴۰۴۱] پہ ذمیانو د مسلمانانو د میلستیا وجوب
۲۵۵	[۹] بَابُ الصُّلْحِ
۲۵۵	د صلح بیان
۲۵۶	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۲۵۶	[۴۰۴۲] د صلح حدیبیہ واقعہ
۲۶۲	[۴۰۴۳] د صلح حدیبیہ دري خاص شرطونہ
۲۶۴	[۴۰۴۴] د صلح د یوسخت شرط حکمت
۲۶۵	[۴۰۴۵] نبی علیہ السلام سرہ د نبخو بیعت
۲۶۲	الْفَصْلُ الثَّانِي
۲۶۲	[۴۰۴۶] د صلح حدیبیہ نور شرطونہ
۲۶۷	[۴۰۴۷] پہ قیامت کنبہی د معاهد د پارہ د نبی علیہ السلام وکالت

۲۶۸	۴۰۴۸۱ د بنخو سرہ د بیعت کولو مسنون طریقہ
۲۷۰	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
۲۷۰	۴۰۴۹۱ د نبی علیہ السلام د صلح حدیبیہ معاہدہ لیکل
۲۷۳	[۱۰] بَابُ اخْرَاجِ الْيَهُودِ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ
۲۷۳	د جزیرہ عرب نہ د یهودیانو د ویتلو بیان
۲۷۴	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۲۷۴	۴۰۵۰۱ د جزیرہ العرب خخہ د یهودیانو اخراج
۲۷۵	۴۰۵۱۱ د یهودیانو د اخراج پس منظر
۲۷۷	۴۰۵۲۱ د جزیرہ العرب خخہ د مشرکانو د اخراج وصیت
۲۷۸	۴۰۵۳۱ د جزیرہ العرب خخہ د یهودو او نصاری جلا وطنی
۲۷۹	الْفَصْلُ الثَّانِي
۲۷۹	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
۲۷۹	۴۰۵۴۱ په عهد فاروقی کنبی د یهودیانو جلا وطنی
۲۸۱	[۱۱] بَابُ الْفَرَقِ
۲۸۱	د فی بیان
۲۸۲	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۲۸۲	۴۰۵۵۱ په مال فی کنبی د نبی علیہ السلام تصرف
۲۸۴	۴۰۵۶۱ د اموال بنو نضیر خخہ د نبی علیہ السلام خبل اهل ته نققه ورکول
۲۸۵	الْفَصْلُ الثَّانِي
۲۸۵	۴۰۵۷۱ په مال فی کنبی د لونډ او واده کړی حصه
۲۸۵	۴۰۵۸۱ په مال فی سره د غلامانو آزادول
۲۸۷	۴۰۵۹۱ د مال فی غمی هم تقسیم شو
۲۸۷	۴۰۶۰۱ د مال فی په تقسیم کي د فرق مراتب لحاظ
۲۸۸	۴۰۶۱۱ د زکاة، غنیمت او د فی مصارف
۲۸۹	۴۰۶۲۱ د فدک په مقدمه د عمر رضی اللہ عنہ استدلال
۲۹۰	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
۲۹۰	۴۰۶۳۱ د فدک د واقعی تفصیل

فهرست اختلاف مذاهب

شمار	مضمون	صفحه
۳۳	د مالک په غير موجودگي د خاړو چاته د نقصان رسولو په حکم کښې ۲ مذاهب	۳۳
۵۲	د قاتل د لتولو په ترتيب کښې ۲ مذاهب	۵۲
۲۴	د ښځې د ارتداد په سزا کښې ۲ مذاهب	۲۴
۸۳	د ډاکوانو د سزا په ترتيب (۲) کښې مذاهب	۸۳
۹۰	د جادو گر په سزا کښې ۳ مذاهب	۹۰
۱۰۴	د جلا وطنۍ باره کښې ۳ مذاهب	۱۰۴
۱۰۵	د زنا د اقرار په صورت کښې د تعدد د اقرار او د مجالسو باره کښې ۲ مذاهب	۱۰۵
۱۰۷	د اسلام په شرطيت کښې مذاهب	۱۰۷
۱۰۹	د پيغلي د حمل ښکار کيدو په حکم کښې ۲ مذاهب	۱۰۹
۱۱۰	يو کس ته د رجم او کورو دواړو سزاگانو ورکولو کښې مذاهب	۱۱۰
۱۱۲	د مرجوم په جنازه کښې ۳ مذاهب	۱۱۲
۱۲۲	د مولی په خپل غلام باندې د حد جاري کولو په حکم کښې ۲ مذاهب	۱۲۲
۱۲۲	د مقریالزنا په تختيدو د رجم د سقوط په حکم کښې ۳ مذاهب	۱۲۲
۱۴۵	د لوطی په سزا کښې مذاهب	۱۴۵
۱۴۹	د موجب حد سرقې په مقدار کښې ۲ مذاهب	۱۴۹
۱۵۰	د موجب حد سرقه په نصاب کښې ۳ مذاهب	۱۵۰
۱۵۵	د کت شوې ميوې او محفوظ شوې ميوې په حد سرقه کښې ۲ مذاهب	۱۵۵
۱۶۱	په غزه کښې د حد سرقې په نفاذ کښې ۲ مذاهب	۱۶۱
۱۶۲	په دريم ځل د غلا کولو په حد کښې ۲ مذاهب	۱۶۲
۱۶۵	په غاړه کښې د کت لاس په زور ړندولو کښې ۲ مذاهب	۱۶۵
۱۶۲	د غلام د خپل مالک نه د غلا په حد کښې مذاهب	۱۶۲
۱۶۹	د کفن چور په حد کښې ۲ مذاهب	۱۶۹
۲۰۰	د حدودو کفارات کيدو کښې ۲ مذاهب	۲۰۰
۲۰۳	په تعزير کښې د زياتو کورو په تعداد کښې ۳ مذاهب	۲۰۳
۲۰۷	محرم سره د زنا کولو په سزا کښې ۲ مذاهب	۲۰۷

- ۲۰۸ به مال غنیمت کنبی د خیانت کونکی د مال سوزولو په حکم کنبی مذاهب
 ۲۰۸ د خمر په تعریف او حکم کنبی مذاهب
 ۲۱۲ د مذکوره اختلاط په حکم کنبی مذاهب
 ۲۱۷ د شرابو نه جوړی شوی سرکې په حکم کنبی ۲ مذاهب
 ۲۳۱ د فسق او فجور په وجه د قاضی په تعزیر کنبی ۲ مذاهب
 ۳۲۷ د قاضی د فیصلې ظاهراً او باطناً نفاذ کنبی ۲ مذاهب
 ۳۲۹ د یو گواه په موجودگي کنبی د یمین په اعتبار کنبی ۲ مذاهب
 ۳۳۴ د فاسق د گواهی په قبلولو کنبی ۲ مذاهب
 ۳۳۲ د متروک له المال په تعیین کنبی ۲ مذاهب
 ۳۳۹ د حیواناتو نه علاوه په نورو حیرونو کنبی په مذکوره مسئله کنبی ۲ مذاهب
 ۳۴۹ د توبی نه ورسته د محدود فی حد القذف د گواهی په قبلولو کنبی ۲ مذاهب
 ۳۲۵ د جهاد او مونخ په افضلیت کنبی ۲ مذهبین
 ۳۲۵ د خلوت او جلوت په افضلیت کنبی ۲ مذاهب
 ۴۰۸ د کافرانو والدینو څخه د جهاد تلو د پاره اجازت غوښتلو کنبی ۲ مذاهب
 ۴۳۲ اجرتی غازی ته په مال غنیمت کنبی د حصې په ملاویدو کنبی ۳ مذاهب
 ۵۵۳ په اول صورت کنبی (۳) مذاهب
 ۵۵۳ په دویم صورت کنبی (۳) مذاهب
 ۵۹۲ د فارس مجاهد په حصه کنبی دوه مذاهب
 ۵۹۹ په مال مسلم د کافر قبضه سبب د ملکیت دې که نه په دې کنبی ۲ مذاهب
 ۲۰۰ د نخیدلی غلام د واپس ملاویدو په مسئله کنبی ۲ مذاهب
 ۲۰۷ د مال مسروغه په مجاهدینو د تقسیمولو د عدم امکان په صورت کنبی ۳ مذاهب
 ۲۱۲ د قاتل د پاره د سلب ملاویدو په قاعده شرعیه کنبی ۲ مذاهب
 ۲۱۹ غیر مجاهدینو ته په مال غنیمت کنبی حصه ورکولو کنبی ۲ مذاهب
 ۲۲۲ د ځان مال سوزولو کنبی دوه مذاهب
 ۲۴۹ د عجمو کافرانو څخه د جزیه په اخستلو کنبی ۲ مذاهب
 ۲۵۰ په ذمی باندې د جزیه په لزوم کنبی د غنا په شرط کنبی ۲ مذاهب

[۱] بَابُ مَا لَا يُضْمَنُ مِنَ الْجَنَائِيَاتِ

په کومو جناياتو نو کښې چه تاوان نه وي

خلاصة الباب:

فيه أحد وعشرون حديثاً مشتملة على ثلاث مسائل:

- ① عدم القصاص في بعض الجنایات: ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۲۰.
- ② النهي عن الأمور التي الضارة دون النافعة: ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۸، ۱۹، ۲۱.
- ③ الزجر على التعدي والظلم في التعذيب: ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶.

د وړاندې باب سره ربط: د جنايه جمع ده كوم چه د جرم ارتكاب اونقصان ته وائي
لايضمن د مجمهور صيغه ده د ضمان اوتاوان په معنى كښې دې ددې باب نه وړاندې د
دغه نقصاناتو او جرائم بيان وو په كوم كښې چه تاوان راتلو اوس دهغه جرائم ذكر دې د
كوم په مرتكب كيدو سره چه تاوان نه راځي اونه څه معاوضه راځي

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۵۱۰] په ديت كښې درې معاف شوي څيزونه

۳۵۱۰- [۱] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (۲) «وَالْعَجْمَاءُ جَرَحُهَا جِبَارٌ ۚ وَالْمَعْدُنُ جِبَارٌ ۚ وَالْبِئْرُ جِبَارٌ» (۳). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① حضرت ابو هريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② د چوپايه وو زخمي
كول معاف دي. ③ په كان (درنگ) كې د ب كيدل هم معاف دي. ④ او په كوهي كې لويدل
هم معاف دي. (بخاري. مسلم)

هل اللغات: ① وَالْعَجْمَاءُ: چارپايان، خاړو، بې زبانه، ② جِبَارٌ: معاف دي. ③ وَالْمَعْدُنُ: كان. په
زمكه كښې دننه د يو څيز خزانه او گنې مقدار

تسهيلات:

د حديث د بعضې الفاظو وضاحت: ① وَالْعَجْمَاءُ: خناور او خاړو ته عجماء ځكه اووئيلې
شو چه دوى خبرې نه شي كولې عجم او عجمى هم دې نه دې ځكه چه د عربو په مقابلې

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب الذيات/باب: العجماء جبار(رقم-۶۹۱۳) ومسلم فى كتاب الحدود/باب جرح العجماء،
والمعدن، والبئر جبار (رقم-۴۵) - (۱۷۱۰) و ابو داود فى كتاب الذيات/باب العجماء، والمعدن، والبئر جبار(رقم-۴۵۹۳)
والترمذى فى كتاب الاحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فى: العجماء جرحها جبار (رقم-۱۳۷۷)
والنسائى فى كتاب الزكاه/باب المعدن(رقم-۲۴۹۶) وابن ماجه فى كتاب الذيات/باب الجبار(رقم-۲۶۷۳) ومالك فى
الموطا كتاب العقول/باب جامع العقل (رقم-۱۲)

کنیں عجم لکه گویا چه گونگیان دی عجماء مؤنث دے عجم مذکر دے
 ⑦ جَرْحُهَا: جرح زخم او نقصان کولو ته وائی دالفظ د جیم فتحه سره مصدر دے یعنی زخم
 لگول اور زخمی کول د جیم ضمّه سره اسم دے کوم چه د زخم په معنی کنیں دے
 ⑧ جَبَّأً: دهر او باطل معنی کنیں دے یعنی چه دغه خنور د چاچه مالی یا جانی نقصان
 کړې دے نو د دغه خنور په مالک باندې هیڅ تاوان نشته دے

د مالک په غیر موجودگی د خنوری چاته د نقصان رسولو په حکم کنیں ۴ مذاهب:

① اوس د دې مسئلې تفصیل داسې دے چه د ائمه احنافو په نیز مسئله داسې ده که چرې
 خنور مثلاً اس یا خنوری سره سرې نشته دے او خنور او تختیدو او د چاد فصل څه
 نقصان نی او کړو یا څوک سرې نی او وهلو نو که دا حادثه د ورځې پېښه شی او که د شپې
 به دې صورت کنیں په مالک باندې هیڅ تاوان نشته دے او که چرې خنور سره سرې
 موجود وی او خنور نقصان او کړو نو که سرې په دې باندې سور وی او که مخکنې
 روستو وی او خنور څه نقصان او کړو که په سرې او کړو او که په ځپو باندې او کړو په
 دې صورت کنیں به په مالک باندې تاوان راځی لکه چه خبره د سرې په موجود کیدو اونه
 موجود کیدو باندې ده

② امام شافعی رحمته الله فرمائی چه د خنور نقصان کولو سره تاوان راتلل یا نه راتلل دارومدار
 په سرې باندې نه دې بلکه په ورځ او شپه باندې دارومدار دے که خنور د شپې نقصان
 او کړو نو په مالک به جرم راځی ځکه چه د شپې خنور تړل او قابو کول د مالک ذمه واری
 ده هغه کوتاهی او کړه لهدا تاوان به ورکوی او که چرې خنور نقصان د ورځې او کړو نو په
 مالک باندې به هیڅ تاوان نه وی ځکه چه د ورځې د خپل خان او د خپل فصل حفاظت د
 هر سرې په خپله ذمه دی د خنور په مالک باندې د حفاظت ذمه واری نشته دے

داول فریق دلیل: دوی د ورځې اوشپې دافرق د ابو داؤد شریف د حضرت براء بن
 عازب رضی الله عنه د بیروایت نه اخستې دې په کوم کنیں چه دا فرق بیان کړې شوې دے

داول فریق د دلیل جواب: دا حدیث مرفوع نه دې بلکه موقوف دے

د دویم فریق دلیل: مذکوره حدیث د دوی مستدل دے چه په خپل مقصد کنیں ښه
 واضح دے

د شاه انور شاه رافعی: حضرت شاه انور شاه صاحب رحمته الله فرمایلی دی چه په دې مسئله
 کنیں عرف ته کتل پکار دی چه د علاقې او ملک رواج او دستور څه دے د خنور دې
 مسئلې سره د ټول تریفک نظام مستنبط کولې شی چه د گاډی سائق او قائد ته به کتلې
 شی او په هغه باندې به حکم لگولې شی

قوله: «وَالْمُعْدِنُ جَبَّارٌ»:

د مذکورہ جعلی دودہ مطلبیوہ: ① یوسری معدنیات او خزانہ راویستله او په زمکه کښې کنده پاتې شوه په هغې کښې څوک راغلو پریوتلو نویه جاباندې تاوان نشته دې ② چا په کان کنستلو کښې په مزدورنۍ باندې کار کونکی چه دکان ملبه د پورته نه په هغه باندې راپریوتله او هغه لاندې ورځنۍ شو نو ددې تاوان په چا باندې نه دې

قوله: «وَالْبُرْجُ جَبَّارٌ»:

د مذکورہ جعلی دودہ مطلبیوہ: ① که یوسری د کوهی کنستلو دپاره مزدوران اوساتل او په مزدورانو باندې د کوهی ملبه ورپریوتله نو ددې تاوان په چانسته دې ② یوسری په خپله زمکه کښې کوهی او کنستلو په هغې کښې څوک سرې راغلو پریوتلو نو ددې تاوان په چا باندې نشته دې او که چرته کوهی د خلقو د تیریدو په لار کښې او کنستلو یا د بل سړي په زمکه کښې او کنستلو او په هغې کښې څوک راغلو پریوتلو نویا به تاوان راځی

[۲۵۱۱] په خپل مدافعت کښې عدم تاوان

۳۸- [۲] (۱) «وَعَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [۱] غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَيْشَ الْعُسْرِ [۲] وَكَانَ لِي أُجِيرٌ فَقَاتَلَ الْإِنْسَانَ [۳] فَقُضِيَ أَحَدُهُمَا يَدُ الْآخَرِ [۴] فَأَتَزَعَرُ الْمُغْضُوضُ يَدَهُ فِي الْعَاضِ [۵] فَأُذِرُ رَيْبَتَهُ فَسَقَطَتْ [۶] فَأُطْلَقُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُهْدَرُ رَيْبَتُهُ [۷] وَقَالَ: (أُبْدِعُ يَدَهُ فِي فَيْكٍ تَغِيْمَهَا كَأَلْفَعْلٍ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوجه: ① او يعلى ابن اميه وايي ② چې زه (د غزوه تبوك) د صبر آزما لښکر سره د رسول الله ﷺ سره (په جهاد کي) شريک وم. ③ زما سره زما يو نوکر هم وو، هغه (په يوه خبره) د يو سړي سره جنگ وکړي. ④ او هغه په دواړو کي يو د بل سره لاس او چيچلو. ⑤ خو هغه خپل لاس د چيچونکي د خولي نه داسې راوښکلو ⑥ چې د هغه غاښونه ووتل، د چا چې غاښونه وتلي وو. ⑦ هغه (د داو رسي د پاره) د نبي کریم ﷺ په خدمت کي حاضر شو (چې حضور ﷺ دهغه په حق کي فيصله وکړه) ليکن حضور ﷺ دهغه د غاښونو هيڅ تاوان واجب نه کړي. ⑧ او هغه ته يي وفرمايل چې آيا هغه سړي خپل لاس ستا په غاښونو کي پريښی وی، چې تا پرې داسې شخوند و هلو. څنگه چې پرې اوبښ شخوند وهی، (بخاري، مسلم)

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الاجاره/باب الاجير في الغزو (رقم- ۲۲۶۵) ومسلم في كتاب القسامه والبحارین والقصاص والذیات/باب الصائل علی نفس الإنسان أو عضوه. إذا دفعه المصول علیه. فأتلف نفسه أو عضوه. لا ضمان علیه (رقم- ۲۳ - ۱۶۷۴) والنسائي في كتاب القسامه/باب ذکر الاختلاف علی عطاء في هذا الحديث (رقم- ۵۷۶۹) وابن ماجه في كتاب الذیات/باب من عض رجلا فترع يده فندر ثنایاه (رقم- ۲۶۵۶) واحمد في السند: ۴/۲۲۳

هل اللغات: ① جَبَشَ: لښکر، د مجاهدينو ډله، ② الْغُرَّة: تنگدستی، ③ أَجِيرٌ: مزدور کار، نوکر ④ قَاتِلٌ: جنگ او کړلو ⑤ قَعَزٌ: نصر ينصرنه د ماضی صيغه ده چک نې اولگولو، د غاښونو لاندې کولو سره شخوند وهلو ⑥ الْغُضُوضُ: په چا چه چک لگولې شوې وو ⑦ بَسَى: خله، ⑧ انْقَاضٌ: اسم فاعل دې، چک لگونکې، ⑨ فَأَلْدَرُ: د باب انفعال نه، غاښونه پريوتل، راووتل، ⑩ ثَبَّتَتْ: د هغه مخامخ غاښونه ⑪ فَأَلْدَرُ: تاوان نې مقرر نکړو، ⑫ تَقَهَّمَهَا: چې ته شخوند وهي په هغې ⑬ الْفُحْلُ: اوښ

تسمیلات:

توله: جَبَشَ الْغُرَّة:

د جيش العسره مصداق او پس منظر: د تنگنی لښکر دې نه مراد غزوه تبوک دې د روم بادشاه ته چا وئیلی ووچه مسلمانان د اوج کالنی د وجې نه د جنگ قابل نه دی په دې وجه بغیر د څه تاخیر نه په حجاز باندې حمله کول پکار دی هرقل تیارې شروع کړو نبي کریم ﷺ ته چه کله خبر اوشو نو نبي کریم په جنگ کښې ږومېې والې کول مناسب او کنترول او په مدينه کښې عام اعلان کولو سره د دیرش زره لښکر سره سخت د تنگنی په حالت کښې د رجب په میاشت ۵۹ هـ کښې تبوک طرف ته روان شو حضرت عثمان رضی الله عنه اونورو صحابه کرامو په چنده کښې ښه حصه واخستله هرقل او بريدلو اوميدان ته رانغلو نبي کریم ترشلو ورځو پورې په تبوک کښې قیام او کړو بيا کامياب او کامران مدينې طرف ته واپس تشریف راوړو

د خپل حفاظت دپاره د اقدام قتل جواز: ① قاضی عیاض رحمه الله فرمائی چه ښه په سوچ او پوهه سره چه څوک حمله کونکې حمله کوی او د هغې نه د حفاظت دپاره سرې څه متعین طریقہ استعمالوی نو په دې کښې هيڅ تاوان نشته دې ځکه چه دفاع کونکې مجبوره دې او حمله کونکې ته چه کوم نقصان اورسیدو دا د هغه د حملې اوزیاتی نتیجه ده دکوم چه هغه پخپله ذمه وار دې.

② شرح السنه کښې لیکلی دی هم دغه حکم د هغه ښځې دې کومې چه په خپله دفاع کښې یو بدکاری کونکې سرې قتل کړو په هغې باندې هيڅ تاوان نشته دې ملاعلی قاری رحمه الله فرمائی چه اول دې سرې د نرمنی نه کارواخلي که د جنگ نه بغیر کار نه کیږی نو بیا دې اووژنی.

[۲۵۱۲] د خپل مال د معافظ دپاره د شهادت اعزاز

۳۵۱- [۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) او عبد الله ابن عمرو ؓ وايي چې ما د رسول الله ﷺ نه واوريدل ۲) کوم سړی چې د خپل مال د پاره ووژل شي هغه شهيد دی، (بخاري، مسلم، هل اللغات (۱) دُونَ مَالِهِ: د مال په حفاظت کېږي

تسهيلات:

قوله: مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ:

د خپل مال په حفاظت کېږي قتل شوي شهيد: که يو کس د خپل مال او اسباب حفاظت کولو او دې چا قتل کړو نو دې شهيد دې ځکه چې دې ظلم سره قتل کړې شوې دې همدا حکم دهغه کس باره کېږي هم دې څوک د خپل اهل و عيال حفاظت کوی او قتل کړې شی. واضح دې وی چې دخپل خان نه دظلم لرې کولو دپاره د رشوت ورکولو گتجاش شته دې په چا باندې دظلم کولو دپاره حرام خو رشوت اخستل بهر حال حرام دی

[۳۵۱] د خپل مال په حفاظت کېږي د قتل د جرم معافی

۳۵۱- [۴] (۲) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ۚ أَرَأَيْتَ إِنْ جَاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ اخْتِذَ مَالِي ۖ قَالَ: فَلَا تُعْطِيهِ مَا لَكَ ۖ قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَاتَلَنِي ۖ قَالَ: قَاتِلْهُ ۚ قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلَنِي ۖ قَالَ: قَاتِلْ شَهِيدٌ ۖ قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلْتَهُ؟ قَالَ: هُوَ فِي النَّارِ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

توجه: ۱) حضرت ابوهريره ؓ وايي چې يو سړی د جناب رسالت مآب په خدمت کې حاضریدو سره، عرض وکړو، چې يا رسول الله ﷺ ماته وښايه که يو سړی ماته زما مال په زبردستي، اخستو ته راشي (نو آيا زه خپل مال هغه ته حواله کړم؟) حضور ﷺ ورته وفرمايل چې نا، ته هغه ته خپل مال مه ورکوه. ۲) هغه عرض اوکړو چې دا راته وښايه، که هغه زما سره جنگ کوي (نو څه وکړم، حضور ﷺ ورته وفرمايل، ته هم ورسره جنگ وکه. ۳) هغه عرض اوکړو چې دا راته وښايه، که هغه زه ووژلم؟ حضور ﷺ ورته

(۱) اخرجہ البعاری فی کتاب الإجارة/باب من قاتل دون ماله (رقم ۲۴۸۰) ومسلم فی کتاب الإيمان/باب الدلیل علی أن من قصد أخذ مال غیره بغير حق، کان القاصد مہدر الدّم فی حقّه. وإن قتل کان فی النار. وأن من قتل دون ماله فهو شهيد (رقم ۲۲۶- ۱۴۱) و ابو داود فی کتاب السنّة/باب فی قتال النصوص (رقم ۴۷۷۱) والترمذی فی کتاب الذیات عن رسول الله ﷺ علیه وسلم/باب ما جاء فیمن قتل دون ماله فهو شهيد (رقم ۱۴۱۹) والنسائی فی کتاب تحریم الدّم/باب من قتل دون ماله (رقم ۴۰۸۷) واحمد فی المسند: ۱۶۳/۲

(۲) اخرجہ مسلم فی کتاب الإيمان/باب الدلیل علی أن من قصد أخذ مال غیره بغير حق، کان القاصد مہدر الدّم فی حقّه. وإن قتل کان فی النار. وأن من قتل دون ماله فهو شهيد (رقم ۲۲۵- ۱۴۰)

و فرمايل چي ته به د شهادت درجه پيدا کړي، هغه عرض وکړو، ښه دا راته وښايه. که زه هغه قتل کړم نو د ده به څه حشر وي؟ حضور ﷺ ورته و فرمايل چي هغه به دوزخ ته ځي او په تابه د هغه هيڅ وبال نه وي، مسلم

تسهيلات:

قوله: أَرَأَيْتَ إِنْ جَاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَأْخُذَ مَالِي؟

د جان او مال په حفاظت کښي د قتل کولو حکم: يعنی دې سپړی نبي کریم نه اوونيل ن سو ماته اوښايی قاتله يعنی که هغه تانه په زور مال اخستل غواړی او په دې کښي ن سره جنگيږی نوته هم هغه سره او جنگيږه هوفي النار يعنی د هغه په قتل کولو سره به ت باندې هيڅ نقصان نه راځی بلکه هغه به پخپله دوزخ ته ځی.

د جان، مال او عزت د حفاظت حق: دا دواړه احاديث مسلمانانوته تعليم ورکوی چه مسلمان د خپل ځان مال عزت او ناموس د حفاظت حق لری او د هريو حمله کونکی به بهادرنی سره مقابلې اودفاع کولې شی د مسلمان دا طريقه نه ده چه يو سړي د هغه مان عزت او ناموس سره لوبې کوی او د هغه مال په ناجائزه طريقه باندې په زور اخلی اودی دکم همستی او بزدلشی مظاهره کولو سره لاس په لاس کيږدي کيښی او د عزت نفس د دې حق نه لاس واخلی بلکه مسلمان ته دا حق حاصل دې چه هغه دې د دغه حمله کونکی فسادی ښه په بهادرنی او همت سره مقابلې او کړی او د ذلت په ژوند باندې دې د عزت مرگ ته ترجيح ورکړی. که دغه فتنه خورونکی فسادی دې قتل کړونو دې به شهيدشی او که چرې ده دغه فسادی حمله کونکې قتل کړو نو د هغه وينه ضائع ده او هغه به دوزخ ته ځی اسلام د عزت نفس دا حق مسلمان ته هغه وخت ورکړې دې کله چه حمله کونکې هم مسلمان وی او که حمله کونکې د کافرانو لښکروی لکه مقبوضه کشمير بوسنيا فلسطين او افغانستان چيچنيا صورت حال دې نوهلته په طريقه اولی مسلمانانوله وسله اوچتول او په ميدان کښې جهاد کول او د خپل ځان مال او عزت او ناموس او عقيدې ايمان او وطن د حفاظت حق حاصل دې (توضيحات شرح مشكاة).

[۲۵۱۴] د دروازي په سوري کښي د مکتولکي د سترگي دويستلو حکم

۲۵۱۴- [۵] (۱) عَنْهُ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَوْ أَعْلَمَ فِي بَيْتِكَ أَحَدٌ، وَلَمْ تَأْذَنْ لَهُ [۳] أَنْ يَدْخُلَ مَحْضًا [۴] لَفَقَأَتْ عَيْنُهُ، [۵] مَا كَانَ عَلَيْكَ مِنْ جُنَاحٍ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخبره البخاري في كتاب الذنات/باب من أخذ حقه أو اقتصر دون السلطان (رقم- ۶۸۸۸) ومسلم في كتاب الآداب/باب تحريم النظر في بيت غيره (رقم- ۴۱ - ۲۱۵۸) والنسائي في كتاب القسامة /باب من اقتصر وأخذ حقه دون السلطان (رقم- ۴۸۶۱) واحمد في المسند: ۲/ ۲۴۳

قوله: [۱] او د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چې هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله نه دا واوریدل [۲] که ستا دروازه بنده وي، او د هغه په چوند کې، يو سړی ستا په کور کې تا وکړي، (يعني د هغه چوانه وگوري، هر کله چې تا هغه ته (کور ته د راتلو) اجازت نه وي ورکړي، [۳] او ته هغه په کاني وولي، [۴] چې په هغه سره د هغه سترگه وچوي، [۵] نو په تا هيڅ گناه (تاوان، نشته، بخاري، مسلم)
هل الفصاح: [۱] اظلم: راښکاره شو، [۲] فحذفته: نو تا هغه اوويشتل [۳] ففقت: نو تا ېې سترگه اوويستله، سترگه دط زخمی دې کړه، [۴] جئنا: تاوان، گناه

تسهيلات

قوله: فحذفته بخصاوة:

د حذف معنى: په دوو گوتو کښې نيولوسره وړوکې کانړې ويشتلو ته حذف وائي په کوم سره چه عموماً سترگه زخمی کيږي. د جمرات ويشتلو دپاره چه کوم کانړی استعمالیږي هغې ته هم حذف وائي.
قوله: ما كان عليك من جناح:

د عدم جناح په مفهوم کښې اقوال: [۱] يعنى په تاباندي به ذهيخ قسم گناه نه وي دهغه سترگه ضائع لاره هيڅ تاوان نشته دې. امام شافعي رحمه الله په دې ظاهري حديث باندي داسې فتوى ورکړې ده چه په ويشتونکي باندي به هيڅ تاوان نه راځي.
[۲] امام ابو حنيفه د احديث په تغليظ تشديد اوزجر او تبخيخ او مبالغه باندي حمل کوي او که چرې چا واقعي د چاسترگه زخمی کړه نوضمان او تاوان به راځي د ظاهري حديث نه د تاوان نفی کيږي.

[۳] بعضي علماؤ د اشرط لگولې دې چه اول د دغه سړي بندول او منع کول ضروري دی که چرې منع نه شونو بياني اوولئ.

[۲۵۱۵] د دروازي په سوري کښې د کتلوسزا

۲۵۱۵- [۶] (۱) [۱] «وَعَنْ سَعْدِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ [۲] أَنَّ رَجُلًا أَظْلَمَ فِي جُحْرِ فِي بَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۳] وَمَعَ رَسُولِ اللَّهِ يَذَرِي بِكَ بِرَأْسِهِ [۴] فَقَالَ: (لَوْ أَعْلَمْتُ أَنَّكَ تَنْظُرُنِي لَطَعَنْتُ بِهِ عَيْنَيْكَ [۵] أَمَّا جَبَلُ الْإِسْتِذَانِ مِنْ أَجْلِ الْبَعْرِ)». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخخره البخاري في كتاب الذيات/باب من اطلع في بيت قوم ففقنوا عينه، فلا ديه له (رقم- ۶۹۰۱) ومسلم في كتاب السلام/باب الطب والمرض والرقى (رقم- ۴۰۰ - ۲۱۸۶) والترمذي في كتاب الاستئذان والآداب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب من اطلع في دار قوم بغير اذنهم (رقم- ۲۰۰۹) والنسائي في كتاب القسامة/باب ذكر حديث عمرو بن حزم في العقول. واختلاف التأقلين له (رقم- ۴۸۵۹) واحمد في المسند: ۳۳۰/۵

توجه: ۱) او سهل ۲) ابن سعد وايي ۳) چې يو سري در رسول الله ﷺ دروازي ته وکتل، ۴) او هغه وخت رسول الله ﷺ په پشت خار (گمنز) سره خپل سر مبارک گرولی، ۵) حضور ﷺ هغه سري په تاكولو وليدلو، نوا وي فرمايل چې كه ماته معلومه وي (يعني زما يقين واي) چې ته (قصداً) د د روازي په سوري كښې ماته گوري، نو مابه دا (گمنز) ستا په سترگه كې تومبلي وه ۶) آيا ته نه پوهيږي، چې د يو غير په كور كې د راتلو په وخت، د اجازت اخستو حكم د هم دغه سترگي په وجه وركول شوى دى (چې هغه په غير محرم نه ولگيږي) بخاري مسلم.

هل اللغات: ۱) مخر: سوره، چاودې، ۲) مذرئى: گمنز (پشت خار) ۳) ثلك: گروي. ۴) لظفتت: مابه تومبلي وي،

تسهيلات: قوله: مذرئى:

۵ مذرئى په مفهوم كښې اقول: دالفظ دميم كسره اودال سكون او راء تنوين سره دې دې لفظ دمفهوم په تعين كښې دعلماء مختلف اقبال دى خوتول اقبال دمعنى په اعتبار سره نيزدې نيزدې دى.

۱) ملاعلى قارى رحمه فرمائي چې بعضې علماؤ دا خودلى دى چه داد خلال په شان د اوسپني يوسپخ دې دكوم سرچه تاؤ شوې وي. غټ خلق په دې سره د بدن هغه حصه گره وي چرته چه لاسونه نه رسيري دامعنى دحديث سره زياته موافقه ده.

۲) نهايه ابن اثير كښې ليكلي دى چه داد لرگى يا وسپنې نه جوړ شوې يوخيژدې چه دگمنزې د غاښونو په شكل كښې وي مگرد هغې نه اوږد وي كومو مخلقوسره چه گمنز نه وي هغوى د دې په ذريعه د سراينختي ويښته كولاووى نيغه وي او صحيح كوى

۳) د فارسى لغت مشهور كتاب صراح كښې ليكلي دى چه "مدار" د شاربزرگ كزنان پوى لرق ررات كنديعنى يونباخونوالا اوږ سپخ اوكنده په كوم سره چه ښخې د سر په ويښتو كښې مانگ او لار صحيح كوى

۴) مظاهرق كښې ددې ترجمه پشت خار گمنز سره كړې شوې ده بهر حال دا يوقسم آله ده په كوم سره چه ويښته جوړولو او د بدن د هغه حصو گرولو كار اخستې شى كوم ځانې پورې چه لاس نه رسى.

۵ حديث وضاحت: ددې حديث نه داهم معلوميري چه كه چا واقعى په دې حديث باندي عمل او كړو او د كتونكى سترگه نى ضائع كړه نوتاوان به نه راځي احافو دا حديث هم په زجر توييخ. تعليل او تشديد باندي حمل كړې دې. دحديث نه داهم معلوميري كه كور والوپخپله دروازه كولاؤ پريخي ده اودكتلونه بغير پخپله نظر دننه پريوځى نوبيا د كتونكى غلطى نه ده بلكه د كور والو غلطى ده.

[۲۵۱۶] بی ضرورتہ د حکا نری ویشتلو ممانعت

۲۵۱۶- [۴] (۱) [۱] «وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُقْفَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ رَأَى رَجُلًا يُخْذِفُ [۲] فَقَالَ: لَا تُخْذِفُ؛ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْخُذْفِ [۳] وَقَالَ: (إِنَّهُ لَا يُضَادُّهُ صَيْدٌ [۴] وَلَا يَنْكَأُ بِهِ عَدُوٌّ [۵] وَلَكِنَّهَا قَدْ تَكْبِرُ الْبَيْنَ [۶] وَتَغْفُ الْعَيْنَ)» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۱] او د حضرت عبد الله ابن مقفل رضی اللہ عنہ، کہہ راوی دے چې هغه یو سړی د قتي گوتي او د شهادت د گوتي سره په سنگريزو ویشتلو سره ولیدلو، [۲] نو ورته وي وفرمايل چې سنگ ریزی مه وله. ځکه چې رسول الله ﷺ د داسې کانرو ویشتلو نه منع کړیده. [۳] ورته وي فرمايل چې د دغه شان کانرو ویشتلو سره نه خو ښکار کیدی شي [۴] او نه د دین یو دښمن زخمی کیدی شي، بلکه دا محض لهو ولعب دی، چې نه ځینی د دنیا څه فائده شته او نه د دین، لا دا چې د دی سره خلقو ته ضرر رسیږي، څنگه چې حضور ﷺ وفرمايل [۵] البته داسې شګي ویشتل غاښ ماتوي، [۶] او سترګه چوي، (بخاری، مسلم، حل اللغات: ۱) یخذف: کانری ویشتلو، ۲) نکأ: زخمی کولو، ۳) تغفأ: چاودل

تسهيلات:

ترجمه: قوله: نَهَى عَنِ الْخُذْفِ: د حديث پاك حاصل دادې چې صحابن رسول يو كس اوليدو چې په بل كس باندې ټپ هسي كانري ویشتل، لكه څنگه د ځينو هلكانو عادت وى نو دې صحابى هغه منع كړو او وې فرمايل چې دا كار عبث دې او مضر هم دې مضر نه بچ كيدل ضرورى دى، نو همدا حكم د هر هغه عمل باره كښي دې چې په هغې كښې د جنگ كولو خطره وى لكه لينده وغيره.

[۲۵۱۷] په عوامی مجلسونو كښې د وسلې په احتياط سره د ساتلو حكم

۲۵۱۷- [۸] (۲) [۱] «وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «إِذَا مَرَّ أَحَدُكُمْ فِي مَسْجِدِنَا وَفِي سُوقِنَا [۳] وَمَعَهُ نَبَلٌ فَلْيَمْسِكْ عَلَى نِصَالِهَا [۴] أَنْ يُصِيبَ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ مِنْهَا [۵] بِشَيْءٍ»» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱] ابو موسى رضی اللہ عنہ وایي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] هر کله چې په تاسو کې یو

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الذبائح والصيد/باب الخذف والبنده (رقم- ۵۴۷۹) و ابو داود فی کتاب الأدب/باب فی الخذف (رقم- ۵۲۷۰) والنسائي فی کتاب القسامة/باب دية جنين المرأة (رقم- ۴۸۱۵) وابن ماجه فی کتاب الصيد/باب النهي عن الخذف (رقم- ۳۲۲۶) واحمد فی المسند: ۸۶/۴

(۲) اخرجه البخاری فی کتاب الفتن/باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: «من حمل علينا السلاح فليس منا» (رقم- ۷۰۷۵) ومسلم فی کتاب البر والصلة والآداب/باب الوعيد الشديد لمن عذب الناس بغير حق (رقم- ۱۲۴) - (۲۶۱۵) و ابو داود فی کتاب الجهاد/باب فی النبل يدخل به المسجد (رقم- ۲۵۸۷) وابن ماجه فی کتاب الأدب/باب من كان معه سهام فلينأخذ بنصالها (رقم- ۳۷۷۸) واحمد فی المسند: ۴/۱۸۸

سری زمونږ جومات او زمونږ بازار ته راشي، (یا د هغه خای سره تیریري) [۱] او د هغه سره غشی وي، نو هغه ته پکار دی چې هغه بند کړي (یعني د هغه په تیره خوکه لاس کیږدي) [۲] چې په هغه سره یو مسلمان ته ضرر ونه رسوي، (بخاري، مسلم) **هل اللغات: ① نَتَلَّ: غشی، نیزه ② نَصَالًا: د هغې سوکه، (تیره طرف).**

تسهيلات:

قوله: فَلْيَمْلِكْ عَلَى نَصَالًا:

د تیره غیز په گټه کښې د ورکولو حکم: د غشی تیره مخ او پهل ته وائی مراد ټولې داسې وسلې دی په کوم سره چې د ځا د زخمی کیدو یا هلاک کیدو خطر وه وی که هغه توره وی که غشی وی که ټوپک وی یا چاره وغیره وی دا په بازارونو جماتونو او عام د گټې ځایونو کښې په احتیاط سره خپل ځان سره کیخودل پکار دی دې ډپاره چې په غلطنۍ سره څوک زخمی نه شی چنانچه د وسلې د اخستلو او ورکولو په آدابو کښې دادی چې د ورکولو په وخت ئی تیره مخ خپل طرف ته وی دې ډپاره چې اخستونکې خطر نه محسوس کوی اونه زخمی شی ددې حدیث نه معلومه شوه چې په اسلامی معاشره کښې د وسلې اخستلو ورکولو او اوچتولو سره گرځیدو کښې پابندی نشته دې اسلام د ناجائز چلولو او استعمالولو سزا مقرر کړې ده دکوم په وجه چې وسله د یو مسلمان د ځان ډپاره د څه قسم خطر پیدا نه کړې شی.

[۲۵۱۸] یو مسلمان ته په وسلې سره د اشارې کولو معافیت

۳۵۸- [۹] [۱] «وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ① «لَا يَشِيرُ أَحَدُكُمْ عَلَى أَخِيهِ بِالسَّلَاحِ ② فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ فِي يَدِهِ ③ فَيَقَعُ فِي حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ» ④ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وایي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایيل [۲] په تاسو کې دي هیڅ سړی د خپل «مسلمان» ورور طرف ته په وسله سره اشاره نه کوي، [۳] ځکه هغه ته معلومه نه ده چې شاید شیطان د هغه د لاس نه وسله را کاږي [۴] او د هغه په وجه د وسلې مالک د دوزخ په اور کې واچول شي، (بخاري مسلم) **هل اللغات: ① يَنْزِعُ: ضرب يضرب نه، را کاږی، ② حَفْرَةٌ: کنده.**

تسهيلات: قوله: فَإِنَّهُ: ① ای احدکم "یادا ضمیرشان دې نود مرجع ضرورت نشته،

قوله: يَنْزِعُ فِي يَدِهِ:

شیطان ته ه نزع ه نسبت وجه: ای حال کون السلاح فی یدہ^۱ د شیطان طرف ته اسناد په اعتبارد سبب دې چه هغه د دې سبب جوړیږي یعنی شیطان خود انسان د تباهنی او بربادنی په کوشش کښې ناست دې اوس که چرې څوک سرې د بل طرف ته په توقو سره هم په وسله سره اشاره کوی نو کیدې شی چه شیطان په مینځ کښې وسوسې اودخل ورکولو سره دغه توقې په رښتیاؤ کښې بدل کړي اود توقو په ځانی جنگ شروع شی اود مسلمان قتل اوشی نوقاتل به د دوزخ په کنده کښې پریوخی بل دا چه شیطان ظالم اوبدبخت پخپله دغه وسلې له حرکت ورکولو سره دمسلمان د ځان دپاره خطره جوړولې شی ځکه چه دا خبیث د اولاد آدم دښمن دې

[۴۸۱] مسلمان پسې وسلې راویستو نکې باندې د فرشتو لعنت

۴۸۱- [۱۰] (۱) [۱۰] وَقَعَتْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَشَارَ إِلَى أَخِيهِ بِمِحْدِيدَةٍ [۱] فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَلْعَنُهُ حَتَّى يَضَعَهَا [۲] وَإِنْ كَانَ أَحَاةً لِأَيِّهِ وَأَيِّهِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

توجه: [۱] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل [۲] کوم سرې چې د خپل مسلمان ورور طرف ته په وسپنه (يعني په وسله وغيره) سره اشاره کوي، [۳] په هغه فرشتي د هغه وخته لعنت وايي د څو پورې چې هغه هغه اوسپنه کيږدي، [۴] که څه هم هغه د هغه حقيقي ورور ولي نه وي، (بخاري مسلم)

تسهيلات: قوله: مَنْ أَشَارَ إِلَى أَخِيهِ بِمِحْدِيدَةٍ:

د حديث مبارك حاصل دادې چې کوم کس خپل ورور طرفته د قتل وسلچې سره اشاره اوکړي که د ويرولو دپاره وي اوکه د توقو په طور وي نو په داسې کس باندې ملائیک لعنت وائی . يا مطلب دادې چې کله خپل سکه ورور باندې وسله اوچتولو باندې فرښتي لعنت وائی نو په اجنبی باندې په وسله اوچتولو باندې فرښتي لعنت په طريق اولی وائی

[۲۵۲۰] په مسلمان پسې وسله راویستو نکی دپاره وعید

۴۸۰- [۱۱] (۲) [۱۱] وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۱] «مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا». [۲] رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. وَآذًا: «وَمَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا».

(۱) اخرجہ مسلم فی کتاب البرِّ والصلة والأداب/باب النہی عن الإشارة بالسلاح إلى مسلم (رقم- ۱۲۵ - ۲۶۱۶) والترمذی فی کتاب الفتن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في إشارة المسلم إلى أخيه بالسلاح (رقم- ۲۱۶۲) واحمد فی السند: ۲/۲۵۶

(۲) اخرجہ البخاری فی کتاب الفتن/باب قول النبی صلى الله عليه وسلم: «من حمل علينا السلاح فليس منا» (رقم- ۷۰۷۰) ومسلم فی کتاب الإيمان/باب قول النبی صلى الله عليه وسلم: «من غشنا فليس منا» (رقم- ۱۶۴ - ۱۰۱) والنسائي فی کتاب تحريم الدم/باب من شهر سيفه ثم وضعه في الناس (رقم- ۴۱۰۰) وابن ماجه فی کتاب الحدود/باب من شهر السلاح (رقم- ۲۵۷۵)

توجه: ۱] او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما او ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل ۲] کوم سړی چې (دبازی او مسخرو په طور) په مونږ وسله پورته کړي، نو هغه زموږ نه نه دی (يعني زموږ په طريقه عامل نه دی) ۳] بخاري مسلم، او مسلم رضی اللہ عنہ دا الفاظ هم نقل کړي دي چې کوم سړی خپل يو خيز د خرڅولو په وخت د خرڅونکي شي يو عيب او نقصان پتولو سره مونږ ته د هوکه راکړي، هغه زموږ نه نه دی هل اللغات: ① مَکَل: پورته کړلو، ② وسلې پورته کولو دپاره حَمَلَ لفظ استعمال کړی. ③ غَشَّ: ملاوت نې او کړلو، د هوکه نې ورکړه.

تسهيلات: قوله: مَنْ مَکَل عَلَيْنَا السِّلَاحَ:

د وسلې راويستلو دوه صورتونه: ① که هغه په تروق کښې په چا باندې وسله راواړي ② يا په چا باندې د رعب اچولو دپاره، نو ددې نه منع فرمائيلې شوې ده اود جمع ضمير په دې وجه راوړې شو چې پورا امت په دې کښې احتياط اوکړی قوله: فَلَيْسَ مِنَّا:

د ليس منا مخه هره: يعنی زموږ په طريقه باندې نه دې، لهذا کافر کيدل مراد نه دې د علينا السلاح توکيب: امام طيبي رحمته الله فرمائی چې (عَلَيْنَا السِّلَاحَ) جار مجرور لره د فعل سره متعلق هم کولې شی. په دې صورت کښې به السلاح منصوب بنزع الخافض وی. او دا حال جوړول هم جائز دی. په دې صورت کښې به السلاح مفعول وی قوله: وَمَنْ غَشَّائَ فَلَيْسَ مِنَّا:

د غشي مخه هره: ملاوت نه مراد يا خو د مبيعه عيب پتول او خرڅول دی يا ملاوت کولو نه پس خرڅول، غرض دا چې ددې نه هره کاروباری د هوکه مراد ده او غشنا کښې د متکلم ضمير نه مراد ټول مسلمانان دی، يا اهل عرب يا اهل مدينه دی، مطلب دادې چې چا مسلمانانو لره، اهل عرب لره يا اهل مدينه لره د هوکه ورکړه هغه زموږ په طريقه نه دې، او ترمذی شريف کښې روايت دې چې چا عربو ته د هوکه ورکړه هغه به زما شفاعت اونه مومی او هغه سره ته زما محبت اونه رسی.

[۲۰۱] په مسلمان باندې د وسلې راويستلو وعيد

۲۰۱- [۱۲] (۱) وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (۲) «مَنْ سَلَّ عَلَيْنَا السَّيْفَ فَلَيْسَ مِنَّا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الإيمان / باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: «من حمل علينا السلاح فليس منا» (رقم- ۱۶۲ - (۹۹) والترمذي في كتاب صفة القيامة والرقائق والورع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب (رقم- ۲۵۲۰) واحمد في

ترجمه: ۱] او حضرت سلمه ابن اکوع وایي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲] کوم سړی چې «بی له ارادی دقتل، په بازی کی هم، په مونږ توره پورته کړه، نو هغه زموږ نه دی، (مسلم) **هل اللغات:** ۳] پورته کړلو، راویستلو د غشی په شان سوکې والا څیز پورته کولو دپاره لفظ د سل استعمالیږي،

تسهيلات:

قوله: مَنْ سَلَّ عَلَيْنَا السَّيْفَ:

د سل او حمل په معنی کښې فرق: پورته په حدیث نمبر (۳۰۲) کښې لفظ حمل دې دلته په دې حدیث کښې لفظ سل دې مراد وسله اوچتول او د یو مسلمان د ویړلو دپاره وسله خودل دی د تورې د څوکې دپاره دلته سل لفظ راغلې دې او د عام وسلې د اوچتولو دپاره د حمل لفظ راځي. پورته په حدیث نمبر (۳۰۸) کښې اشار لفظ راغلې دې د ټولو الفاظو مطلب هم یو دې چې د مسلمان د ویړلو دپاره وسله خودل منع دی او د گناه کار دې سره ددې چې په دې کښې تاوان نشته دې.

قوله: فَلَيْسَ مِنَّا:

یو سوال او د هغې جواب:

د لیس منا په مفهوم کښې دوه اقوال: باقی په مذکوره روایاتو کښې چې د لیس منا لفظ استعمال شوې دې نود دې ظاهري مطلب مراد نه دې ځکه چې په گناه کبیره سره سړي د اسلام نه نه اوځي بلکه په دا قسمه احادیثو کښې عالمانو توجیهات کړي دی

① دا سړي په دې شعبه او دې خاص فعل او معامله کښې د مسلمانانو په طریقه نه دې اگرچه باقی ټولو اقوالو افعالو کښې هغه د مسلمانانو په طریقه دې او مسلمان دې مگر په دې خاص عمل کښې هغه د مسلمانانو په طرز نه دې.

② دا قسم جملې نبي کریم د اسلوب حکیم په توگه ارشاد فرمایلي دې دې دپاره چې مسلمان دا ناجائز کار اونه کړی یعنی چې کوم مخلص مسلمان دا اورې چې په دې کار کولو سره سړي د خپل خوږ نبي ﷺ نه کټ کیږي نو هغه مسلمان به کله هم دې کار ته نيزدې نه شی بلکه چغې به وهی صوري به وهی او د اکاږه پریږدي او د اسلام طرف ته به په منډه ورځي

پورته حدیث نمبر (۳۰۲) کښې من غشنا جمله راغلې ده غس د هوکې ته وائی چې په ظاهره یو کار ښه ښکاري مگر په پټه توگه په دې کښې عیب پټ پروت دې کوم چې داسې نه ښکاره کوی دا د هوکه اکثر د خرڅولو او اخستلو په معاملاتو کښې کیږي او نورو څیزونو ته هم دا حدیث عام دې

[۲۵۲۲] خَلْقُوْهُ تَكْلِيْفٌ وَرَكُوْهُ نَكْیٌ دِهَارُهُ وَعَبْدٌ

۲۵۲۲- [۱۳] (۱) وَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ (۲) أَنَّ هِشَامَ بْنَ حَكِيمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَرَّ بِالْشَّامِ عَلَى أَثَالِيسَ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ (۳) وَ قَدْ أَقْبَمَ فِي الشَّمْسِ (۴) وَ صَبَّ عَلَى رُؤُوسِهِمُ الزَّيْتُ (۵) فَقَالَ: مَا هَذَا؟ قِيلَ: يُعَذِّبُونَ فِي الْخَوَاجِرِ (۶) قَالَ هِشَامٌ: أَتُحَدِّثُكَ بِمَعْتِ رَسُوْلَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ: (۷) «إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُ الَّذِينَ يُعَذِّبُونَ النَّاسَ فِي الدُّنْيَا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: [۱] او حضرت هشام ابن عروہ د خپل پلار نه نقل کوي [۲] چې حضرت هشام ابن حکیم د ملک شام د سفر په دوران کې د نبطی قوم څه افراد په داسې حال کې ولیدل [۳] چې هغه د نمر په گرمي کې درول شوي وو، [۴] او د هغوی په سرو نو گرم گرۍ تیل اچول شوي وو، [۵] هشام ابن حکیم (دا پریشانۍ کونکې منظر لیدو سره، او ویل چې دا څه دی؟) یعنی خلقو ته د کوم جرم په بدله کې دا غیر انساني سزا ورکول کیږي، هغه ته ونږدول شو چې د څه خراج (زرعي ټيکس) نه ورکولو په وجه دوی په دې عذاب کې مبتلا کړل شوي دي، [۶] حضرت هشام وفرمایيل چې زه شهادت ورکوم، ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دي [۷] چې الله ﷻ به (په آخرت کې) داسې خلق په عذاب کې مبتلا کړي، کوم چې خلق په دنیا کې په عذاب کې مبتلا کوي، (مسلم)

هل الغلات: ① الأنبياء: زميندار، نبط او نبط د مشهور غرنوم دې داخلق به دغه غرسره اوسيدل په دې وجه ورته انباط وائی ② صب: اړول، تويول ③ الخواجر: زرعي ټيکس.

تسهيلات:

قوله: هِشَامُ بْنُ حَكِيمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ:

د هشام بن حکیم تعارف: داد لوی شان والا صحابی دې په امر بالمعروف او نهی عن المنکر کولو کې مشهور او معروف وو د اشراف قریش نه وو د فتح مکه په موقع باندې مسلمان شوې او د ۱۲۰ کالو په عمر کې ۵۴ هجری کې په مدینه منوره کې انتقال شوې دې شپيته کاله ئی په جاهليت کې اوشپيته کاله ئی په اسلام کې تیر کړی

قوله: الْأَنْبِيَاءُ:

د لفظ انباط تحقيق: علامه نووی رحمه الله فرمائی چې انباط د عجم زميندارانوته وائی الزيت د زيتون گرم تیل مراد دی. فی الخواجر یعنی هغوی خراج او ټيکس تراوسه پورې نه دې ادا کړې په دې وجه ورته دا سخته سزا ورکولې شې

قوله: إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُ:

د تعذيب بدله په آخورت کښي: يعنی کوم سرې چه مخلوق خدا په دنيا کښي څنگه ناحقه په عذاب کښي راگيره وي الله تعالى به د قيامت په ورځ هغه هم په هغه شان عذاب او سزا کښي راگيره وي په يو حديث کښي دى (لا تعذبوا عذاب الله) او دلته گرم تيل اچولوسره په اور کښي د سوزولو سزا چه يوانسان بل ته ورکوى کومه چه د الله تعالى نه سوا د بل چا د پاره مناسب نه ده

[۲۵۲۲] ظلم د الله تعالى دغصې سبب

arr- [۱۳] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿يُوشِكُ أَنْ تَأْتِيَكَ مَدَّةٌ ۖ أَنْ تَرَى قَوْمًا فِي أَيْدِيهِمْ مِثْلُ أَذُنِ ابْنِ الْبَقَرِ ۖ يَغْدُونَ فِي غَضَبِ اللَّهِ ۖ وَيَرْوَحُونَ فِي سَخَطِ اللَّهِ﴾ وَفِي رِوَايَةٍ: «وَيَرْوَحُونَ فِي لَعْنَةِ اللَّهِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱) او حضرت ابو هريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ راته وفرمايل ۲) که ستا عمر اوږد شو ۳) نو ته به نژدې هغه خلق وويني چې د هغوى په لاسونو کې به د غوا د لکۍ په شان يو شى (يعنی دورې به وي) ۴) د هغوى سحر به د الله ﷻ په غضب کې وي ۵) او د هغوى مابښام به د الله ﷻ په سخته ناراضگي کې تيريږي (يعنی په هغه خلقو به هر وخت د الله ﷻ غضب نازلېږي) ۶) او په يو روايت کې داسې دي چې د هغوى مابښام به د الله ﷻ په لعنت کې تيريږي، (مسلم)

هل اللغات: ① أَذُنُ ابْنِ الْبَقَرِ: لکۍ، ② يَغْدُونَ: سحر وخت کښي تلل (داخليدل) ③ وَيَرْوَحُونَ: د مابښام په وخت کښي راوړس کيدل. ④ سَخَطُ: غضب، غصه (لعنت).

تسهيلات:

قوله: يُوشِكُ أَنْ تَأْتِيَكَ مَدَّةٌ أَنْ تَرَى الْقَوْمَ:

په دې حديث مبارك کښي هغه خلقو طرفته اشاره مقصود ده کوم چې د ظالم جابر حکمران ماتحت وي او خپل ځان نه لاندې طبقه يعنی عامو مسلمانانو باندې دوى ته د ظلم کولو د همکۍ ورکوى. يغدون او يرحون نه مراد دوام او استمرار دي او د حديث پاک مطلب دادې چې په داسې خلقو باندې مسلسل د الله ﷻ غصه او ناراضگي نازلېږي يا ددې مطلب دادې چې په دې خلقو باندې په داسې وخت کښي سبا کيږي چې په خلقو باندې ظلم کوى او هغوى ويروى، او په دوى باندې د الله ﷻ غضب نازلېږي او ددې خلقو مابښام هم په داسې کارونو کښي تيريږي.

۱) اخرجه مسلم فى كتاب الجنة وصفة نعيمها واهلها/باب النار يدخلها الجبارون والجنة يدخلها الضعفاء (رقم- ۵۳ -

[۲۵۲۴] دامت محمدی دوه دوزخی دلی

۳۰۰۰- [۱۵] (۱) وَقَعْتُهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۱] «صِنْفَانِ مِنَ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَرَهُمَا: [۲] قَوْمٌ مَعَهُمْ بَيَاطٌ كَأَذْنَابِ الْبَقَرِ يُغْرَبُونَ بِهَا النَّاسُ [۳] وَنِسَاءٌ كَالسِّيَاطِ عَارِيَاتٌ [۴] مُتَبَلِّغَاتٌ مَابِلَاتٌ [۵] رُغُومُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ الْفُطَيْبِ الْمَائِلَةِ [۶] لَا يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يَخْرُجْنَ مِنْهَا [۷] وَإِنْ رَجَعْنَا لَتَوْجَدَنَّ مِنْ مِثْرَةٍ كَذَا وَكَذَا» (رواه مسلم).

توجه: [۱] او حضرت ابوهريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د دوزخیانو دوه ډلې داسې دي چې مانه دي ليدلي (او نه يي وينم) [۳] يوه ډله خو د هغه خلقو ده، چې د هغوی په لاسونو کې به د غوا د لکۍ په شان دوري وي، چې په هغه سره به ناحقه خلق وهي، [۴] او دويمه ډله د هغه ښځو ده چې په ظاهره خو يې کپړي اغوستي وي، خو په حقيقت کې برېښي وي، [۵] هغه به سړی خان ته مائيل کوي، او خپله به د سړو طرف ته مائيلی وي، [۶] د هغوی سرونه به د بختي اوښ د بوک په شان خوزي، [۷] داسې ښځې به په جنت کې نه داخلېږي، او نه به د جنت بوی پيدا کړي، [۸] حالانکه د جنت بوی به دومره دومره (يعني مثلاً د سلو کلونو) د فاصلي (ليري والي) نه محسوسېږي، (مسلم)

هل اللغات: ① صنفان: دوه قسمه خلق، ② بياط: دوره، کروره، ③ گاذناب البقر: د غوا د لکۍ په شان، ④ کاسيات: تنگې باريکې جامې اغوستونکې ښځې، ⑤ عاريات: برېښې ښځې، ⑥ متبلغات: نور خلق خان ته مائله کيدونکې ښځې، ⑦ مابلات: په خپله نورو ته مائله کيدونکې ښځې، ⑧ اسنمة الفطيب: اسمه دسام جمع ده د اوښ قُب، ⑨ الفطيب: بختی اوښ (د اوښانو يو قسم)، ⑩ المائلة: مائله وی په يو طرف ته حرکت کوی، خوزی، ⑪ ميثرة: فاصله، مسافت.

تسهيلات:

قوله: «صِنْفَانِ مِنَ أَهْلِ النَّارِ:

د امت د دوو ډلو پيشنگوونی: يعنی دوه قسم خلق دی چه ما هغه تراوسه پورې نه دی ليدلی يعنی هغه تردغه وخته پورې موجود شوی نه دی روستو به راځی من اهل النار، يعنی هغوی به دوزخ ته ځی مستوجب ناربه وی دا جدا خبره ده چه د سزا تيرو لونه پس به د دوزخ نه اوځی

قوله: قَوْمٌ مَعَهُمْ بَيَاطٌ

د سياط تحقيق او د دې په مراد کښې القوال: دا د سوط جمع ده کورې ته وائی عربی ممالك کښې ددې نوم مفرعة دې د کوم جمع چه مقارع ده. دا د خرمن نه جوړه وی ددې

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الجنة وصفة نعيمها واهلها/باب النار يدخلها الجبارون والجنة يدخلها الضعفاء (رقم- ۵۲ -

پلنوالې معمولی شان وی او د غوښې د لکنې په شان اوږده وی جلاد غل برېنډ کړی او په دې باندې وهی

① عام شارحین د موجوده زمانې پولیس ددې حدیث واضح مصداق گنځی ځکه چې د غوایانو د لکوپه شان چوکې صرف ددوی په لاسونو کېښې وی سره ددې چې نور ظالمان هم ددې حدیث مصداق جوړیدې شی کوم چې ظالمانو ځانانو وډیره گانو او سردارانو چودهرایانو ظالمان نوکران وی ددې حدیث نه وړاندې چې کوم حدیث تیر شوې دې په هغې کېښې هم د دغه ظالمانو ذکر دې هلته د هغوی د ظلم د اوقات هم بیان کړې شوې دې

② شارحین حدیث لیکي چې ددې حدیث مصداق هغه خلق دی چې د یو ظالم صاحب اقتدار سرې خواکې ناست وی هغوی ته وړاندې روستو کېږي او د هغوی په نوم باندې عام خلق ویره وی غریبانان او کمزوری خلقو ته کنځلې کوی او وهی تکوی او د شریفانو عزتونه د خپو لاندې کوی او د لیونی سپی په شان هریو خوری د هدایه په حاشیه کېښې لیکلی دی چې د ظالمانو کوم کارندې دی د هغوی طرف ته د شفقت په نظر سره کتل جائز نه دی

③ ملا علی قاری رحمته الله علیه لیکلی دی چې دې نه مراد هغه ظالمان خلق دی چې د ظالم حکمرانانو په در باندې چکرې وهی او د لیونو سپو په شان خلق ناحق وهی او په هغوی لاته چې چارچ کوی او زغلی

قوله من ساء گایات:

د کاسیات په مفهوم کېښې دوه اقوال: ① بعضې علماؤ د حدیث ددې حصې مطلب داهه اختې دې چې په دنیا کېښې دغه ښځې عیش عشرت ډول سنگار او نازونم کېښې په هر قسم لباس کېښې خوندونه اخلي مگر د تقوی نه په خالی کیدو باندې په آخرت کېښې د تقوی نیک اعمال د لباس نه برېنډې وی

② یعنی داسې ښځې به وی چې په ظاهره به په لباس کېښې وی لیکن د لباس باریکۍ به ئې داسې وی چې بدن به ئې صفا ښکاری یا به ئې لباس دومره تنگ وی چې په دې سره به د بدن نمائش کېږي مثلاً سهارې چې واچوی یا نیمه عریان لباس واچوی یا لوبڼه په غاړه کېښې زورند کړي د سینې نمائش شروع کړي په دې ټولو صورتونو کېښې په ظاهره لباس ښکاری لیکن په حقیقت کېښې ښځه په دې کېښې برېنډه وی

د حدیث د بعضې الفاظو وضاحت:

③ مبیلات: یعنی په دغه لباس کېښې ځان جوړ کړی او بازارونو کېښې گرځی او اجنبی سرې خپل طرف ته مائل کوی او گرځی

① مَا بَلَّاتٌ یعنی دَ کورنه لچک لچک کښې په دې حالت کښې وتل پخپله ددې خبرې دلیل دې چه هغه په قلبی توگه باندې د پردو سرو طرف ته مائل ده اوس هغه دبل د ښکار کولو دپاره راوتلې ده. د حدیث په دې جملې سره د شیطان دهغه وسوسې جواب کیږي چه د آزادو خلقو په زړونو کښې ئی خپل کور جوړ کړې دې اوچه وائی زړه صفا ساتل پکار دی دې حدیث شریف اوخودل چه په دغه پوزیشن کښې راتلل هم د زړه د خرابی نښه ده

② الْفُطَي: دا د بختي جمع ده بختي او بڼ هغه وی چه د عجمی او عربی اوښانود مشترک نسل نه پیدا شوې وی دا د بادشان بخت نصر طرف ته منسوب دې هغه داسې نسل روان کړې وو ددې په مقابله کښې عراب او عربی دی

③ السَّالِقَةُ: دا کلمه داسمه صفت دې یعنی د چاقوالی او غټوالی د وجې نه هغه قب به یو طرف ته مائل وی او خوزیږی به دغه شان د ښخود سرجوړې اخواد یخوا خوزیږی ځکه چه دلته هغه ښځې مراد دی چه په خپلو سرونو باندې د خپلو چونټو جوړې تړی او د چرک د چارخولک په شان اخواد یخوا مائل کوی. ملاعلی قاری رحمته الله علیه لیکلی چه دا د مصر د ښځونقشه ده. نبی کریم لیدلې نه دی اووئی خودل دادنئی کریم معجزه وه

قوله: لَا يَدْخُلَنَّ الْجَنَّةَ:

جنت ته د نه دا غلیدو په مفهوم کښې دوه اقوال: ① که دغه ښځې دا ناجائز فیشن او حرام کار حلال او گټری نویابیه دوی د ایمان نه محروم کیدوسره همیشه دپاره په دوزخ کښې وی او د جنت خوشبوئی نه شی حاصلولې. ② او که صرف گناهگارې دی نومراده دې چه کله ښکانه ښځې جنت ته ځی ترهغه وخته پورې به دوی د جنت خوشبوئی نه شی اخستلې د سزا خوړلو نه پس به جنت ته ځی.

③ دا حدیث په زجرتوبیخ او تشدید تغلیظ باندې محمول دې

[۲۵۲۵] د مخ دوهلو معانعت

۳۵۵۰- [۱۹] (۱) [۱] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «إِذَا قَاتَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ» [۳] فَإِنَّ اللَّهَ عَلَنِي أَدْرَعَنِي صُورَتِهِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ① او حضرت ابوهریره رضی الله عنه وایي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل ② هر کله چې په تاسو کې یو سړی څوک وهي، نو هغه ته پکار دی، چې د مخ نه ځان اوساتي، ③ ځکه چې الله تعالی آدم په خپل صورت پیدا کړي دی، (بخاری مسلم) **هل اللغات:** ① قَاتَلَ: وهي، جنگ کوی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الإجارة / باب إذا ضرب العبد فليجنب الوجه (رقم- ۲۵۵۹) ومسلم فی کتاب البر والصلة والأدب / باب النهی عن ضرب الوجه (رقم- ۱۱۲ - ۲۶۱۲) واحمد فی المسند: ۴۶۳/۲

تسهيلات:

نوله: فَلْيَجْتَنِبِ الْوُجْهَ:

په مخ باندې د وولو نه معانعت: يعنی په مخ باندې د وولونه بچ کيدل پکاردی څکه چه انسان د عالم اصغريه شان دې اود ده مخ د ده د محاسن او خوبيانو مرکزي اود الله تبارک و تعالی د تخليق اعلى شاهکار دې. لهذا دا بالکل مناسب نه دی چه څوک دې د دې توهين او کړی اود دې په وولوسره شکل وران کړی.

نوله: فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ:

د علی مورته په مطلب کښې مختلف اقوال: ددې جملې په وضاحت کښې مختلف اقوال دی اود اقوالو د کثرت وجه د ضمير د مرجع تعين دې دلته

① الله تعالى حضرت آدم عليه السلام د تخليق په ممتاز صورت باندې پيدا کړو په کوم کښې چه د نورو مخلوقاتو د تخليق انداز نه دې اختيار کړې شوې نو د نورو مخلوقاتو د تخليق مراحل جدا دی اود حضرت آدم عليه السلام معامله جدا ده.

② ضمير مرجع پخپله حضرت آدم عليه السلام دې او مطلب به داسې شی چه الله تعالى حضرت آدم عليه السلام هم د آدم په صورت کښې پيدا کړې دې يعنی د آدم عليه السلام صورت په خپله يو مثال دې لکه چه يوبچې د خپل مور پلار په شکل باندې نه وی نو مثيندې وائی دا بچي هم په خپل شکل پيدا شوې دې دا توجه ډيره واضحه ده.

③ ضمير د الله تعالى طرف ته راجع دې اود صورت نه مراد بدن شکل او شباهت نه دې بلکه د صورت نه مراد صفات او کمال دې يعنی الله تعالى حضرت آدم عليه السلام په خپلو صفاتو باندې پيدا کړو چه په هغه کښې علم و قار صبر برداشت اوليدل اوريدل اود کلام صفتونه کيخودل سره ددې چه په دې صفاتو کښې تفاوت او فرق دې. ليکن الله تعالى "تخلقوا باخلاق الله" په توگه حضرت آدم عليه السلام اود هغه اولاد پيدا کړو چه د الله تعالى اخلاق خپل کړئی.

الفصل الثاني

[۲۵۲۶] د چاد کور پرده لرې کولو سره

۳۵۲۶- [۱۴] (۱) عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ اللَّهِ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (۱) «مَنْ كَفَفَ بَيْتًا فَأَدْخَلَ بَعْرَةً فِي الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ يُؤْذَنَ لَهُ، فَرَأَى عَوْرَةَ أَهْلِهِ (۲) فَقَدْ أَتَى حَدَّ الْإِجْلِ لَهُ أَنْ يَأْتِيَهُ،

توجه: ۱ حضرت ابوذر رضی اللہ عنہ وایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا ۲ کہ یو سړی د چا د کور پرده خلاصه کړه او د هغه په کور کې یې خپل نظر واچولی، هر کله چې هغه ته (د هغه په کور کې د تا کولو او دا خلیدو) اجازت نه وو، ۳ او هغه د هغه کور والا ولیدل ۴ نو (هغه یو داسې کار وکړي، چې د هغه په وجه، هغه قابل تعزیر شو، ځکه چې دا هیڅ کله جائز نه دی، چې هغه (بلا اجازت،) د چا کور ته راشي (او د هغه په کور کې وگوري)،

هل اللغات: ① کُتِفَ: ښکاره کړلو، لرې کړلو، ② یئُرَا: ستر، پرده، ③ حَذَا: پوله، سزا، تعزیر.

وَأَمَّا هَؤُلَاءِ جِئْنَا أَدْعَى بَصَرَهُ ② فَاسْتَقْبَلَهُ رَجُلٌ فَقَفَا عَيْنَهُ، مَا عَيَّرْتُ عَلَيْهِ ③ وَإِنْ مَرَّ الرَّجُلُ عَلَى بَابٍ لَا يَسْتَلِهُ غَيْرُ مُغْلَقٍ ④ فَتَنْظُرُ، فَلَا غَطِيئَةَ عَلَيْهِ ⑤ (أَمَّا الْخَطِيئَةُ عَلَى أَهْلِ الْبَيْتِ) ⑥ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه: ۱ که په هغه کور کې تا کولو سره وکتل، ۲ او د کور والاوو نه یو سړی مخې ته راغلی، او هغه د تا کونکي سترگه ماته کړه، نو زه به هغه سترگه ماتونکي ته هیڅ کله سزا ورنه کړم) او نه په طور د تاوان به په هغه څه څیز واجب کړم، ۲ خو که یو سړی په داسې دروازه تیرېږي، چې په هغه نه څه پرده وي او نه هغه بنده وي، ۴ او د هغه نظر د کور په خلقو ولگېږي، نو په هغه څه گناه نشته، ۵ بلکه گناه خو په کور والا ده، چې هغوی دا دروازه ولي بنده نه کړه، او په هغه بې پرده ولي وانه چوله، ۶ ابو داؤد رحمته اللہ علیہ دا روایت نقل کړي دی او ویلې یې دی چې دا حدیث غریب دی.

هل اللغات: ② قَفَا: سترگه اوچوله، رابوسترله ③ مَا عَيَّرْتُ: تعییرد باب تفعیل نه شرم ورکول. یعنی ما غیرت اونکړو. سزا مې ورنکړه، ④ مُغْلَقٍ: بند،

تسهيلات:

قوله: فَرَأَى عَوْرَةَ أَهْلِهِ: د عورت نه مراد هر هغه څیز دی د کوم په کتلو سره او ښکاره کیدلو سره چه سړې شرم او عار محسوس کوی. د کور خلق په دې کښې داخل دی

قوله: فَقَدْ أَتَى حَذَا:

د حدّا په مراد کښې دوه اقوال: ① دلته د حدنه تعزیر مراد دې یعنی قابل تعزیر جرم ئی او کړو ② یا د حدنه مراد هغه غاړه او پوله او مقام دې د کوم پورې چه د دې سړی راتگ جائز نه وو.

قوله: فَاسْتَقْبَلَهُ رَجُلٌ: یعنی د کورد د دننه نه څوک سړی مخې ته راغلو

قوله: مَا عَيَّرْتُ عَلَيْهِ: یعنی زه به دغه سترگه زخمی کونکې سړی نه ملا مته کوم ځکه چه جرم د دغه کتونکي سړی دې دا هغه وخت چه کوم وخت د کور مخې ته پرده زوړند وی او دروازه بنده وی او که چېرې دروازه کولاؤ وی یا پرده نه وی نوییا جرم د کور والو دې

کتونکی ته به داسزا نه شی ورکولې دا حدیث مسلمانانوته داتعلیم ورکوی چه دکورونو دروازې بندې ساتنې یا مکمل پرده زورندې کړنې دې دپاره چه بې پردگی نه وی.

[۲۵۲۷] دتورې وغیره د ورکولو په وخت کښې تیره طرف ځان ته ساتل

۳۵۲۷- [۱۸] (۱) وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُتَعَاطَى السَّيْفَ مَسْلُولاً». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) او حضرت جابر رضي الله عنه وايي ۲) چې رسول الله ﷺ بي تيکي توره په لاس کې د ساتلو نه منع فرمایلي ده، (ترمذي ابوداود)

هل اللغات: ۱) أَنْ يُتَعَاطَى: چې لاس په لاس کښې یو بل ته یو خیز ورکړي ۲) مَسْلُولاً: بنسکاره، برېنده توره.

تسهيلات:

قوله: أَنْ يُتَعَاطَى السَّيْفَ مَسْلُولاً:

برېنده توره بل ته د ورکولو حکم: یعنی برنده او راویستلې شوې توره د چا په لاس کښې مه ورکوه ځکه چه ددې د پریوتلو اومخامخ سرې زخمی کیدو احتمال دې بل برېنده توره اخستو په وخت اخستونکی ته د زخم لگیدو ویره وی چه د یو مسلمان د تکلیف سبب جوړېدې شی. دا حکم صرف د توره نه دې بلکه د هر یو تیره مخ والا چاقو چاړه وغیره هم دغه حکم دې اودا د حسن معاشرت اود تهذیب خلاف دی. په دې وجه دا نهی تنزیهی ده کوم ته چه نهی ارشادی وائی اوتهذیب داسې دې چه د تیره مخ والا خیزچاته د ورکولو په وخت هغه تیره مخ خپل طرف ته کوه اویا په تیکی کښې بندولوسره ورکونی دې دپاره چه اخستونکی ته ویره نه وی.

[۲۵۲۸] د دوو گوتو په مینځ کښې ورکولو سره د تار د شلولو ممانعت

۳۵۲۸- [۱۹] (۲) وَعَنِ الْحَسَنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ سَمُرَةَ ۲) «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يُقَدَّ السَّيْرِيَيْنِ أَصْبَعَيْنِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) او حضرت حسن رضي الله عنه د حضرت سمرة رضي الله عنه نه نقل کوي ۲) چې رسول الله ﷺ د دې خبرې نه منع فرمایلي ده چې تسمه دې د دوو گوتو په منځ کې وشلول شي (ځکه چې په داسې کولو سره گوتی زخمی نشی)، (ابوداود)

هل اللغات: ۱) يُقَدَّ: د قیدنصر، نصره، شلولې شی، خیری شی ۲) السَّيْرِيَيْنِ: تسمه. د څر منې پکړه. سخت تار

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد/باب فی النهی أن يتعاطى السيف مسلولا (رقم-۲۵۸۸) والترمذي فی کتاب الفتن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی النهی عن تعاطى السيف مسلولا (رقم-۲۱۶۳) والترمذي فی کتاب الفتن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی النهی عن تعاطى السيف مسلولا (رقم-۲۱۶۳) واحمد فی المسند: ۳/۳۰۰

(۲) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب السنة/باب فی قتال القصوص (رقم-۴۷۷۲)

تسهيلات: قوله: أَنْ يُعَذَّ السَّوْرَيْنِ أَصْبَعَيْنِ

ه مذکوره جعلی مفهوم: ددی جمع سیور راخی دی نه مراد تسمه یا هغه سخت تار دی د کوم په پری کولو سره چه د گوتو پری کیدو احتمال وی خلق دغه شان خیزونه په عام توگه د دواړو لاسونو په گوتو کښې نیسی اود کت کولو کوشش کوی په کوم سره چه گوتې زخمی کیږی ددی نه ممانعت هم نهی تنزیهی او انهی ارشادی اود شفقت په بنیاد باندي دی

[۲۵۲۹] د خان په حفاظت کښې د مړ شوی دپاره ده شهادت زیری

۳۸۹- [۲۰] (۱) وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (۲) «مَنْ قُتِلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ» (۳) وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ (۴) وَمَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ (۵) وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِيهِ فَهُوَ شَهِيدٌ» (۶). رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ.

ترجمه: ۱) او حضرت سعيد ابن زيد رضى الله عنه، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ۲) «من قتل دین په سړی چې د خپل دین حفاظت کولو سره ووژل شي، هغه شهید دی، ۳) او کوم سړی چې د خپل خان د حفاظت کولو سره ووژل شي، هغه شهید دی، ۴) او کوم سړی چې د خپل مال په حفاظت کولو ووژل شي، هغه شهید دی، ۵) او کوم سړی چې د خپل اهل و عیال په حفاظت کولو سره ووژل شي، هغه شهید دی، (ترمذي ابوداود نسائي) هل اللغات: ۱) دُون: دُون د جدا جدا په معنی کښې دي. دا لفظ کله د سوا په معنی کښې راخی او کله آهون د کم تر په معنی کښې راخی، نزدې، مراد ترې حفاظت دي.

تسهيلات: قوله: مَنْ قُتِلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ:

د غاړو غیزونو په حفاظت کښې د مړ حکم: د دین حفاظت کښې د وژلو مطلب دادې چه د یومسلمان په مخکښې یوکافر یا مبتدع اوملحد د اسلام دین او قرآن توهین اوتحقیر او کړو اودامسلمان هغه سره په جنگ شو اودغه ملحد دې مړ کړو نودا شهید دې اود شهید درجه حاصلونکې دې. که چرې ده هغه ملحد قتل کړو نودې غازی دې. هم دغه شان معامله دمال اومتاع اوعزت اوناموس او د شرم ده. که یوسړې دهغه عزت د خپو لاندې کوی او هغه دې قتل کړو نو په هغه باندې هیڅ تاوان نشته او که دغه حمله کونکی هغه قتل کړو نودا شهید دې. علماؤ لیکلی دی چه اول به ئی په نرمی سره پوهه کوي او که نه منع کیږی نو بیا به لاس اوچتوي نوبیا به دا سړی یا غازی اویا شهید وی

(۱) والترمذي فی کتاب الدیات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء فيمن قتل دون ماله فهو شهيد (رقم- ۱۴۲۱) والنسائي فی کتاب تحریم الدّم /باب من قتل دون ماله (رقم- ۴۰۹۰) وابن ماجه فی کتاب الحدود /باب من قتل دون ماله فهو شهيد (رقم- ۲۵۸۰) واحمد فی المسند: ۱/ ۱۹۰

[۲۵۲۰] په امت محمدی د وسلې راویستونکی دپاره په جهنم کښې دروازه

۳۵۰- [۲۱] (۱) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «يُجَنَّمُ سَبْعَةُ أَبْوَابٍ [۳] بَابٌ مِنْهَا لِمَنْ سَلَ السِّيفَ عَلَى أَمْتِي - أَوْ قَالَ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ» - [۴] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. [۵] وَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ: (الرَّجُلُ جَبَّارٌ) ذَكَرَ فِي (بَابِ الْغَضَبِ). [۶] وَهَذَا الْبَابُ خَالٍ عَنِ الْفَصْلِ الثَّالِثِ

توجهه: [۱] او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه نقل کوي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل [۲] د دوزخ اوه دروازي دي، [۳] په هغه کې يوه دروازه د هغه سړي د پاره ده، چې زما د امت په خلقو، يا دا بي وفرمايل چې په امت محمديه په ناحقه توره اوچته کړي، [۴] او دا روايت ترمذي رحمته الله علیه نقل کړي دی او وييلې يې دی چې دا حديث غريب دی [۵] اود ابوهريره رضی الله عنه حديث چې «الرجل جبار» په باب الغضب کښې ذکر شوې دې [۶] اودا باب د دريم فصل څخه خالی دی.

هل اللغات: ① سَلَّ: اوچت کړلو،

تسهيلات:

نوبت: د دې حديث تسهيل د حديث نمبر (۲۵۲۱)، په وضاحت کښې ذکر شوې دې

[۲] بَابُ الْقَسَامَةِ

د قسامت بيان

خلاصة الباب:

فيه حديثان مشتملان على مسئلتين:

① كون القسامة حسمين يميناً جانب المدعى، ۱

② كون القسامة حسمين يميناً جانب المدعى عليه، ۲

د قسامت لغوي تحقيق:

قسامت د قا زبر سره د قسم نه ماخوډدې. قسم يقسم قسماً وقسامه دقسم اوچتولوپه معنى کښې دې او په قسامه کښې هم د پنخوسو سرو نه قسم اخستلې شى يا قسامه د قسمت او تقسيم نه ماخوډ دې اوچونکه په قسامه کښې قسمونه په ډيرو سرو باندي تقسيم کيږي په دې وجه دې ته قسامه اووئيلې شو

د قسامه حکم د اسلام نه وړاندې په جاهليت کښې هم وو اسلام د وينې د حفاظت اود انسانى جان د حفاظت د وجې نه دا حکم باقى اوساتلو اوس قسامه د اسلام د احکاماتو

نه يوشرعى حکم دې چه د نبی کریم د مبارکې زمانې نه تر تنه پورې محکم او غیر منسوخ راروان دې قسامه د اسلام د قواعدو نه يواهم قاعده اود انسانانو د مفاداتو او مصالحو يوه لويه ذريعه ده اود انسانى معاشرې د پاره د امن يواهم سبب دې د قسامه د تنفيذ اوناخذ کولو په طريقه کار کښې سره ددې چه د علماؤ په مينځ کښې څه قدرې تفاوت دې ليکن ددې باوجود ټول فقهاء او ټول علما د قسامه په ثبوت او بقاء باندې منفق دى

د قسامت اصطلاحي تعريف: قسامه هغه پنځوس قسمونو ته ونيلې شى چه په هغه اهل محله يا اهل دار يعنې دکور په خلقو کيخودې شى چرته چه مقتول ليدلې شوې وى

د قسامت مثال: مثلاً په يوه محله کښې يوسړې مړ اوليدلې شو اوس که په دغه سړى باندې دمرنى خفه کولو يا په يوڅيز د وهلو څه نښه موجود نه وي نوهم دا به گڼلې شى چه دا سړى هم په خپل مرگ مړ دې د قاتل د لټون هيڅ ضرورت نشته دې اوکه د دغه مړسړى په بدن باندې د زخم يا مرنى خفه کولو نشان وي نوهم دغه به گڼلې شى چه دا چا قتل کړې دې اوس د قاتل لټون ضرورى دى نو شريعت دغه د محلې والا ذمه وارگر خولى دى په کومه محله کښې چه مقتول موندلې شوې دې چه هغوى دې قاتل اوبښى ي دې قسمونه او خورى چه هغوى ته ددې قتل علم نشته دې اونه ورته د قاتل علم دې

د قسم خوړلو طريقه: د قسم خوړلو طريقه داسې ده "والله ما قتلناه و ما علمنا قاتله" قسم اوچتونکى به د محلې معزز خلق وى عاقل بالغ او آزاد به وى سره ددې چه پنځوس کسان د دغه محلې نه نه پوره کيږى نو د قسم تکرار کولو سره به پنځوس قسمونه پوره کوى

د قسامت حکم اوفائده: د قسم خوړلو سره به په هغوى باندې ديت لازم وي دې د پاره چه انسانى ځان بې خايه او ضائع نه شى اود هرې محلې خلق د انسانى ځان حفاظت کونکى جوړ شى

د قسامت سبب: د قسامه سبب اود هغې علت په يوه محله کښې د مقتول موندلې کيدل دى

د لوټ لغوى معنى: لوټ نشان او علامت ته وائى

د لوټ صورتونه: ① لوټ دادې چه په قاتل باندې د وينو څاڅکى لگيدلې وى

② دغه توره د مقتول په وينه سره ککړه وى

③ د مقتول په خاندان يا دغه محلې والو کښې د اول ته د بښمنى روانه وى

④ چه يو عادل سړى گواهى ورکړى يا دير غير عادلان داگواهى ورکړى چه دې محلې والو مقتول وژلې دې داقرينه قوليه ده او د گواهنى نصاب پوره نه دې په دې وجه په دغه ناقص گواهى سره د قاتل نه قصاص نه شى اخستلې

د لوټ عدم اعتبار: د ائمه احناف په نيزد لوټ هيڅ اعتبار نشته دې نور ائمه ددې اعتبار کوى تفصيل راروان دې

صورت ۵ مسئلہ: پہ یوہ محلہ کنبی مقتول موندلې کیدو باندې به په دغه محلہ کنبی د قاتل د لټون عمل شروع کولې شی لیکن د تفتیش ددې عمل ترتیب به څه وی. په دې کنبی د فقهاء کرامو جدا جدا اجتہادی فتوې دی په کوم سره چه د قسامه په مفهوم کنبی هم فرق راغلې دې او گورئ:

د قاتل د لټولو په ترتیب کنبی ۴ مذاہب:

اول مسلک: د شوافعو او مالکیه مسلک دادې چه کوم وخت د مقتول اولیاؤ په محلې والوباندې د مقتول د قتل دعوی او کره نودوی مدعیان شو او محلې والا مدعا علیهم شو نوکه چرې دلته د لوث صورت وی یعنی په جاباندې د قتل نشانات موجود وی نو د مقتول د اولیا، نه به پنځوس قسمونه اخستلې شی چه تاسو قسم او خورنئ اونیاینې چه قاتل څوک دې؟ که چرې دې پنځوسو کسانو قسمونه او خورل چه فلانکې سرې قاتل دې نوکه اوس دعوی د قتل خطا، ده نو په دغه خلقوبه دیت لازم راشی اوکه چرې د قتل عمد دعوی ده نو د امام شافعی رحمہ اللہ مختار قول دادې چه هم دیت به واجب کیږی لیکن د امام مالک رحمہ اللہ امام احمد رحمہ اللہ په نیز او د امام شافعی رحمہ اللہ د یو قول مطابق به په قاتل باندې قصاص راخی. اوکه چرې د مقتول اولیاؤ د قسم خورلونه انکار او کړو نو بیابه د محلې والونه د پنځوسو کسانو قسم اخستلې شی. دغه شان که چرې د لوث صورت نه وی نو هغه وخت به هم قسمونه په محلې والوباندې راخی. که د محلې والو قسمونه او خورل چه نه مونږ قتل کړې اونه مونږ ته د قاتل علم شته نو د محلې والبه د دیت او قصاص نه آزادشی. اوکه د محلې والا د قسم خورلونه انکار او کړی نو بیابه په دوی باندې دیت واجب شی.

د اول مسلک دوه ضروري خبرې: ① د جمهورو د دې مسلک نه یوہ دا خبره معلومه شوه چه په محلې والوباندې به قسم په هغه صورت کنبی راخی کوم وخت چه د لوث صورت نه وی او یا صرف په هغه صورت کنبی په هغوی قسم راخی کله چه د مقتول اولیا، د قسم کولونه انکار او کړی

② د قسم خورلو دپاره اصل ذمه وار د مقتول اولیا، دی چې لوث موجود وی **دویم مسلک:** د قسم خورلو دپاره اصل ذمه وار د مقتول اولیا، دی کوم وخت چه لوث موجود نه وی

که په یوہ محلہ کنبی مقتول او موندلې شی او د قاتل پته نه لگی نو دا حنافوپه دې کنبی دا مسلک دې چه د مدعیانو نه به اول بیینه غوښتلې شی که چرې هغوی سره گواه نه وی نو د محلې نوموړی او مشهورو پنځوسو سرونه به قسم اخستې شی هریوبه داسې قسم خوری په الله تعالی قسم چه ما نه داسرې قتل کړې دې اونه ماته دده د قاتل څه علم دې

دَدَغِه پنخوسو سرو انتخاب به د مقتول ولی کوی اوس که د محلی دې پنخوسو کسانو قسم او خوړلو نو په اهل محله باندې به دیت واجب شی داخل د قصاص او جیل ته تللو نه د قسم په وجه بیچ شو خو که د امتنخب پنخوسو سری د قسم خوړلو نه انکار کوی نو دوی به په جیل کښې اچولې شی تردې چه دا خلق یا د قتل اقرار او کړی یا قسمونه او خوری.

د دویم مسلک دوه ضروری غیروي: ددې مسلک نه دوه خبرې معلومې شوې ① د مقتول وارثان یعنی په مدعیانو باندې به په هیڅ یو صورت کښې قسم نه راځی

② قسم نه خوړلو سره به قسامه کښې قصاص نه راځی په هر حالت کښې هم دیت دې ځکه چه د قسامه په یو حدیث کښې هم د قصاص ذکر نه دې راغلې

د مذهبیو علامه: خلاصه دا چه د احنافو په نیز په هیڅ یو صورت کښې قسمونه د مقتول په وارثانوته راځی او د جمهورو په نیز د لوټ په صورت کښې د مقتول په اولیاء باندې قسمونه راځی.

بل د احنافو په نیز په اهل محله باندې په هر صورت کښې دیت لازم دې که هغوی قسمونه او خوری او که د قتل اقرار او کړی. دا په دې وجه چه د یو مسلمان وینه ضائع نه شی جمهور وائی چه قسمونه خوړلو سره به محلی والا د دیت نه آزادشی

د اول فریق دلیل: د قسامه په احادیثو کښې مختلف او متضاد الفاظ راغلی دی نو فقهاء په اجتهادی انداز سره د دغه الفاظونه په خپله مدعاباندې دلیل پیش کړې دې نو اول فریق د وجوب قصاص دپاره ددې الفاظونه استدلال فرمائیلې دې کوم چه سهل بن ابی حمزه رضی الله عنه په روایت کښې دی چه رسول الله صلی الله علیه و آله د مقتول اولیاء ته او فرمائیل "استقوا قتلکم ای قصاص قتلکم" امام شافعی رحمته الله او امام مالک رحمته الله د مقتول د اولیاء نه قسمونه اخستلو دپاره هم ددې حدیث ددې الفاظونه استدلال کوی "یا یمن عسین منکم و فی روایة تغلفون خمیس میناً".

د اول فریق د دلیل جواوونه: ① د قسامه چې څومره احادیث دی په یو کښې هم د قصاص تذکره نشته دې ټولو کښې د دیت ذکر دې لهذا د قصاص قول ددې روایاتو په موجودگنی کښې مناسب هم نه دې او معتبر هم نه دې

د دویم فریق د لامل: ① د مقتول د اولیاء نه قسمونه نه اخستلو دپاره دا مشهور حدیث د دوی مستدل دې. چه په حقیقت کښې د دین د ټولو معاملاتو دپاره یوه ضابطه ده یعنی "البینه علی المدعی والیمین علی من انکر".

② د باب القسامه د رافع بن خدیج رضی الله عنه روایت هم د دوی مستدل دې چه فصل ثالث کښې د قسامه دویم حدیث دې په کوم کښې چه په واضحه توگه د مدعیانوته گواه طلب

کړې شوی دی او بیا د مدعا عليهم نه د قسم اخستلو ترتیب ذکر دې

① په ابو داؤد شریف کښې د رافع بن خدیج رضی الله عنه په روایت کښې چه کوم تفصیل دې هغه خپلول پکار دی په هغې کښې په واضحه توگه ذکر دی چه نبی کریم د ټولونه اول د مقتول د اولیاء نه څوک چه مدعیان وو او فرمائیل تاسو په دې قتل باندې گواهان راوړئ هغوی او وئیل چه مونږ سره گواهان نشته دې نبی کریم او فرمائیل چه بیا د یهودونه د پنځوسو کسانو قسمونه واخلي. هغوی او وئیل چه د یهودو په قسمونو باندې خو اعتماد نشته دې په دې باندې نبی کریم د زجر توبیخ او انکار په توگه او فرمائیل نو بیا تاسو پخپله قسمونه خوړل غواړئ او خوړئ؟ یعنی دهغوی قسمونه منظور نه دی نو بیا تاسو پخپله قسمونه او خوړئ حالانکه تاسو مدعیان ئی او د مدعی د پاره قسم خوړل نه دی ځکه چه مشهور حدیث دې (البینه علی المدعی والیهین علی من انکر) د دې واضحه حدیث په مقابله کښې د قسامه د احادیثو اشارات نه استدلال نه شی کولی.

② د قسامه باره کښې حضرت عمر رضی الله عنه هم د صحابه په مجمع کښې مدعی عليهم نه قسمونه واخستل او د اجماع په توگه ئی واضح او فرمائیل چه د مقتول په اولیاء باندې قسمونه نشته دې

د قسامت په احادیثو کښې تعارض او دهغې دفع: باب القسامه کښې صاحب مشکوة صرف دوه احادیث ذکر کړي دی او امام مسلم رحمته الله ډیر احادیث ذکر کړي دی. په دغه احادیثو کښې یو څو الفاظ داسې دی په کوم کښې چه خپل مینځ کښې تضاد او تعارض دې ځکه چه د قسامه نور روایاتو ته کتلو سره یو څو خبرې مخې ته راځي.

① بعضي روایاتو کښې د بینه ذکر دې او بعضي کښې د بینه تذکره نشته دې.

② د بعضي روایاتو نه معلومیږي چه اول د مقتول د اولیاء نه د قسم خوړلو مطالبه کړې شوې ده او بعضي نه معلومیږي چه اول د مدعا عليهم نه د قسمونو مطالبه کړې شوې ده

③ د بعضي روایاتو نه معلومیږي چه یهودیانو قسمونه خوړلي وو او بعضي نه معلومیږي چه هغوی انکار کړي دې

④ بعضي روایاتو کښې راغلی دی چه د مقتول دیت نبی کریم ادا کړې وو او بعضي روایاتو کښې دی چه یهودیانو دیت ادا کړې وو. د دې تضاد وضاحت داسې دې چه کوم ځای په روایاتو کښې د بینه تذکره نشته دې نو هغه د عدم وجدان بینه د وجې نه دې گني د بینه ذکر موجود دې او چرته چه د مدعی نه د قسم مطالبه معلومیږي نو هغه په حقیقت کښې استفهام انکاری دې او چرته چه د روایاتو نه معلومیږي چه یهودیانو قسمونه خوړلي دی نو په اصل کښې یهودیانو د محکمه قضاء نه بهر قسمونه خوړلي وو لیکن په

عدالت کنبې نى انکار او کړو. او چرته چه په رواياتو کنبې ذکر دى چه ديت نبى کريم ادا کړې نو په اصل کنبې د ديت څه حصه نبى کريم ادا کړې او څه حصه يهوديانو ادا کړه تنازعه دفع کولو دپاره ديرش اوشان نبى کريم ورکړل او اوياس اوشان يهوديانو ورکړې وو ددې تفصيلاتونه پس به اوس په احاديثو باندې پوهيدل آسان شى

الفصل الأول

[۲۵۲۱] په قسامت کنبې د قسم اخستلو بيان

۳۵۲۱- [۱] (۱) عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، وَهَمْلُ بْنُ أَبِي حَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَتَهُمَا حَدَّثَنَا [۲] «أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَهْلٍ وَخُوَيْصَةَ بْنَ مَسْعُودٍ أَتَيَا خَبِيرَ [۳] فَتَقَرَّقَا فِي النَّهْلِ [۴] فَقَتَلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ [۵] فَجَاءَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنُ سَهْلٍ وَخُوَيْصَةَ وَخُوَيْصَةَ ابْنًا مَسْعُودٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

توجه: ۱) حضرت رافع ۲) ابن خديج او سهل ۳) ابن جشمه دواړه بيان کوي ۴) چې عبدالله بن سهل او محيصه ۵) ابن مسعود خبير ته راغلل ۶) نو (يوه ورځ د سيل کولو سره) دواړه د کجورو په وتو کې يو د بل نه جدا شو (يعني يو يو طرف ته لاړل، او دويم بل طرف ته) ۷) عبدالله ابن سهل (يو اخي پيدا کيدو سره) چا قتل کړي ۸) د دې حادثې نه وروسته، عبد الرحمن ابن سهل (چې د مقتول حقيقي ورور وو) او د مسعود دواړه ځامن حويصه ۹) او محيصه ۱۰) چې د مقتول د تره ځامن وو، د نبی کريم ﷺ په خدمت کې حاضر شو.

هل اللغات: ① تَقَرَّقَا: د يو بل نه جدا شول

① فَتَقَرَّقَا فِي أَمْرِ صَاحِبِهِمْ قَبْلَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ [۲] وَكَانَ أَصْفَرُ الْقَوْرِ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (كَبِيرُ الْكُبَرِ). [۳] قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: يَعْنِي لَيْلَى الْكَلَامَ الْأَكْبَرَ [۴] فَتَقَلَّلُوا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْتَحِقُوا قَتْلَكُمْ [۵] أَوْ قَالَ صَاحِبُكُمْ بِأَيْمَانِ تَمِيمِينَ مِنْكُمْ

توجه: ۱) او د خپل عزيز مقتول په باره کې يې مقدمه پيش کړه، عبد الرحمن چې د خبرو شروع وکړه (چې د مقتول حقيقي ورور وو) ۲) او په دريو سرو کې د ټولو نه کم عمره وو، نبی کريم ﷺ هغه ته وفرمايل چې د خپل مشر د مشرۍ خيال وساته (يعني په تاسو دريو سرو کې چې کوم مشر وي، هغه دي خبري شروع کړي) ۳) حضرت يحيى ابن سعيد (چې د دې حديث يو راوي دی، وايي چې د دې ارشاد گرامي نه د حضور ﷺ مراد دا وو چې کوم

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الادب/باب باب إكرام الكبير. ويبدأ [ص: ۳۴] الأكبر بالكلام والسؤال (رقم- ۶۱۴۲) وسلم فی کتاب القسامة والمحاربين والقصاص والديات/باب القسامة (رقم- ۲ - ۱۶۶۹) والترمذی فی کتاب الذيات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في القسامة (رقم- ۱۴۲۲) والانساني فی کتاب القسامة/باب ذكر اختلاف الفاظ الناقلين لغیر سهل فيه (رقم- ۴۷۱۲) ومالك في الموطأ كتاب القسامة/باب تبذنة أهل الدم في القسامة (رقم- ۱)

سړی د ټولو نه مشر وي، نو هغه د خبرو ذمه وار وي، [۴] نو د دې نه وروسته په هغوی کې مشر خبري شروع کړه، نبي کریم ﷺ ورته وفرمایيل که په تاسو کې پنځوس سړي قسم واخلي. نو تاسو د خپل مقتول، [۵] یا د مقتول په ځای دا یې وفرمایيل چې د خپل ملګري د خون بها یا قصاص اخستو مستحق یئ،

هل التفات: کثیر الکثر: دمشر دمشری خیال اوساته [۶] لیلی الکلام الاکثر: یعنی مشر دخبرو ذمه وار وی [۷] استیعوا قیتکم: نو تاسو د خپل مقتول د حق خون بها یا قصاص اخستو مستحق یئ. [۸] انما: قسم

[۱] قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَرْتُمْ نَرَهُ قَالَ: [۲] فَتَبَيَّنْتُكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي أَهْلِ الْغَنَمِ مِنْهُمْ [۳] قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَوْمٌ كَفَّارٌ [۴] فَقَدْ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قَبْلِهِ [۵] وَفِي رِوَايَةٍ تَحْلِفُونَ غَمِيْنَيْنِ يَمِيْنًا [۶] وَتَسْتَحِقُّونَ قَاتِلَكُمَا أَوْ صَاحِبِكُمَا [۷] فَوَدَّاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عِنْدِهِ بِمِائَةِ نَاقَةٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجهه: [۱] هغوی عرض او کړو چې یا رسول الله! ﷺ دا خو داسې څیز دی، چې مونږ نه دی لیدلی (یعني مونږ ته قطعاً دا نه ده معلومه چې مقتول کوم سړي قتل کړي دی) [۲] حضور ﷺ ورته وفرمایيل چې پنځوس یهودیان دي قسم اخستو سره (ستاسو د دې شېي نه، تاسو پاک کړي (یعني هغه دي دا قسم واخلي، چې مقتول مونږ نه دی قتل کړي، او دغه شان په هغوی چې د قتل کولو شبه یا الزام دی، هغه به دوي ختم کړي، [۳] هغوی عرض او کړو چې یا رسول الله! ﷺ هغه خو کا فران دي (د هغوی په قسمونو څه اعتبار دی، [۴] نو رسول الله ﷺ (د فتنې د دفع کولو د پاره، د مقتول وارثانو ته د خپل طرف نه خون بها ادا کړه [۵] او په یو روایت کې دا الفاظ دي چې حضور ﷺ وفرمایيل تاسو پنځوس قسمونه واخلي. [۶] او د خپل مقتول یا دا یې وفرمایيل چې د خپل ملګري د خون بها مستحق شی. [۷] د دې نه وروسته حضور ﷺ د خپل طرف نه (د بیت المال نه، سل اوبسان په خون بها کې ادا کړل، (بخاري مسلم)

هل التفات: [۸] أمر: کار. معامله [۹] أمرته: چه مونږ نه ده لیدلې [۱۰] فتبينكم: بری دې کړی تاسو. خلاص دې کړی تاسو [۱۱] فوداه: ادا نې کړلو

تسهيلات:

قوله: فَتَبَيَّنْتُكُمْ فِي أَهْلِ الْغَنَمِ:

د حديث مذکور پس منظر: یعنی عبدالله بن سهل رضی الله عنه او حویصه بن مسعود رضی الله عنه خبر ته تلې وو ځکه چه د خیبر د فتح کیدونه پس د هغې زمکه په مسلمانانو کې تقسیم شوې وه. نو مسلمانان به کله کله د خپلو زمکو د کتلو په غرض سره هلته تلل. یهودیان خو هسې هم د مسلمانانو ځانی د بنمنان وو. دې نه علاوه دا چه هغوی په دغه زمکو باندې خپل حق

گنرلو په دې وجه به هغوی هلته وخت په وخت حالات خرابولوسره بدامنی خوروله هم په دغه ماحول کښې دا دوه صحابه کرام رضی الله عنهما هلته تلې وو او کله چه د یوبل نه جدا شو نوموقع موندو سره دخیریهودیانو عبدالله بن سهل رضی الله عنه په باغونو کښې شهیدکړو هم دغه یهودیانو روستو په خیرکښې حالات نور خراب کړل اوبدامنی سره فحاشی هلته ښه عروج ته اورسیده نوحضرت عمر فاروق رضی الله عنه په خپل دور خلافت کښې هغوی د نبی کریم د فرمان مطابق د شام د زمکې طرف ته وردیکه کړل

فوله: (کَیْرُ الْکَیْرِ):

د حدیث فوائد: ① په حدودو کښې وکالت جائز دې اود غائب سره سره د حاضر وکالت هم جائز دې

② یو دا آدب ملاؤشو چه احترام او اکرام اود آدابو تقاضا داده چه په مجلس کښې دې کشران چپ ناست وی او خبرې اترې دې مشران حضرات کوی الکاشف ۱۱۷/۷.

③ دلته دمقتول ولی او حقیقی ورور حضرت عبدالرحمن بن سهل رضی الله عنه موجود وو لیکن دکشورالی د وجې نه نبی کریم دکلام کولو حکم نورو ته ورکړو کوم چه مشران وو اود تره خامن ئی وو. ددې حدیث نه داخبره هم ثابته شوه چه قسامت کښې دمدعی نه مخکښې قسم واخستې شی دادجمهورو مسلك دې. د احنافو دلیل راتلونکی روایت کښې دې

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۲۵۲۲] قسامت کښې د قسم شروع د چا څخه؟

۳۵۲۲- [۲] (۱) عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ: «أَصْبَحَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ مَقْتُولًا بِخَيْبَرَ رضی الله عنه فَأُتِيَ بِأُولِيَاءِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لَهُ رضی الله عنه فَقَالَ: أَلَكُمْ شَاهِدَانِ يَشْهَدَانِ عَلَى قَاتِلِ صَاحِبِكُمْ رضی الله عنه؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَمْ يَكُنْ ثُمَّ أَحْذَمِ السُّلَيْمِيُّ»

توجه: ① حضرت رافع ابن خديج وايي چې په انصارو کې يو سړی «يعني عبد الله ابن سهل» په خيبر کې قتل شو، ② د هغه وارثان يعني د هغه ورور او د تره خامن، د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر شو، او خپله مقدمه يې پيش کړه. ③ حضور ﷺ هغو ته وفرمايل چې آيا ستاسو سره دوه شاهدان شته؟ چې ستاسو د مقتول د قاتل په باره کې شاهدي ورکړي. ④ هغوی عرض اوکړو چې يا رسول الله ﷺ هلته يو مسلمان خو موجود نه وو،

هل اللغات: ① ثم: اسم اشاره ده هلته.

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الذيات / باب في ترك القود بالقسامة (رقم- ۵۲۴) والترمذي في كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في أن البيعة على المدعى. والبيسن على المدعى عليه (رقم- ۱۳۴۲)

﴿۱﴾ وَأَمَّا هُمْ فَبَدُوٌّ قَدْ يَجْتَرُونَ عَلَىٰ أَكْظَمٍ مِنْ هَذَا ﴿۲﴾ قَالَ: فَأَخْتَارُوا مِنْهُمْ خَمْسِينَ فَأَسْلَفُوا هُمْ، فَأَبَوْا ﴿۳﴾ فَوَدَّاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عِنْدِ ﴿۴﴾. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ﴿۱﴾ البته یهودیان وو، چې په ظلم کولو فتنه او فساد خورولو او په حيله گیرۍ کې ډیر مشهور دی، هغه خو د دې نه هم د لوی کار جرات کوي، لکه انبیاء قتلول، په کلام الله کې تحریف کول او احکام خداوندي نه صریحاً سرکښي کول، ﴿۲﴾ حضور ﷺ ورته وفرمایيل چې ښه دی تاسو د هغوئ نه پنځوس سړي منتخب کړي، او هغوئ نه قسمونه واخلي. لیکن د مقتول وارثانو، د یهودیانو د قسم اخستو نه انکارو کړي (ځکه چې هغه پوهیدل چې هغه دومره مکار دي چې دروغ قسمونه به واخلي) ﴿۳﴾ نور رسول الله ﷺ د هغه مقتول خون بها د خپل طرف نه اداء کړه، (ابوداود).

هل اللغات: ﴿۴﴾ يَجْتَرُونَ: جرأت کوی.

د احنافو استدلال:

تسهيلات:

قوله: أَلْكُمْ شَاهِدَانِ:

د احنافو قائلید: دا حدیث په دې باندې واضح دلالت کوی چه په قسامت کښې د مدعی نه اول گواه طلب کولې شی که چېرې گواه نه وی نوبیا به د مدعا علیه نه قسم اخستې شی او هم دغه د شریعت عام ضابطه هم ده او هم په دې باندې د احنافو عمل هم دې (البینه علی المدعی والیهین علی من انکر).

احناف وائی چه دې روایت نه وړاندې روایت کښې اجمال دې او ممکن دی چه بیانولو کښې د راویانو ته تقدیم او تاخیر شوې وی لهذا ددې مجمل په مقابلې کښې دا مفسر روایت اخستل زیات مناسب دی او د صاحب مشکوة طرزیان هم دغه شان دې چه هغه راتلونکې روایت د تفسیر په توگه او د وضاحت په توگه راوړی

[۳] بَابُ قَتْلِ أَهْلِ الرِّدَّةِ وَالسَّعَايَةِ بِالْفَسَادِ

دَمرتداو فساديانود قتلولو بيان

مُخَلَّصَةُ الْبَابِ:

فيه أحد وعشرون حديثاً مشتملة على خمس مسائل:

- ① النهي عن التعذيب بالنار: ۱، ۲، ۹.
- ② النهي عن الفساد ذات البين: ۵، ۶، ۱۲، ۱۵.
- ③ النهي عن المثلة: ۷، ۸.
- ④ النهي عن التعليق بالمشرکين: ۱۳، ۱۴.
- ⑤ قتل أهل الردة والبعاء وقطاع الطريق والسحرة: ۱، ۳، ۴، ۷، ۱۰، ۱۱، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱.

قال الله تعالى ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا﴾ [سورة المائدة الآية ۳۳].

قوله: أَهْلُ الرِّدَّةِ

د ارتداد لغوی معنی: دا باب دمرتد قتل اوفساد خورونکود قتل متعلق دې ارتدیرتدارتدادا، واپس کیدلو او راگرخیدلو په معنی کښې دې کوم سړې چه د اسلام قبولولونه پس د اسلام نه اوړی هغه ته مرتد وائی.

د ارتداد اصطلاحی تعریف: شاه ولی الله ﷺ فرمائی د ایمان موجود والی نه پس په ژبه د کفر کلمه راوړلو نوم رده ارتداد دې. یعنی چه په ژبه باندې ئی داسې کلمه راښی چه د دین د ضروریاتونه په انکار باندې مبنی وی یا په تکذیب باندې مبنی وی یاد دین د یوحکم په استهزاء باندې مبنی وی یا قصداً داسې فعل اوشی چه په استهزاء او استخفاف دین باندې دلالت کوی.

د ارتداد شرطونه: د ارتداد د پاره د سړی عاقل کیدل شرط دې او بالغ کیدل هم شرط دې لهذا په نابالغ ماشوم یا مجنون باندې د ارتداد حکم نه نافذ کیږی کوم سړی چه مرتد شی هغه ته به دوباره اسلام پیش کولې شی که هغه بیا په اسلام کښې داخل شو نو ټیک ده گنی هغه به قتل کولې شی

د ارتداد صورتونه:

- ① د الله تعالی ذات او صفات کښې د یوانکار یا توهین کول.
- ② په انبیاء کرام کښې د چانه انکار کول یا توهین کول. د الله تعالی اود هغه د رسول ﷺ

طرف ته څه نامناسب خبره منسوب کول،

- ⑤ د مونځونو او نورو عباداتو انکار کول او د دې توهین کول،
 ⑥ د کفر کلمات وئیل او د موجب کفر افعالو ارتکاب کول، د قرآن مجید نه انکار کول یا دا ناقص او محرف گڼل یا قولاً او فعلاً د دې توهین کول،
 ⑦ حرام حلال او حلال حرام گڼل، د قیامت انکار کول یا دې سره متعلق د شریعت منافی عقیده ساتل.

⑧ د علم دین او علماء اسلام متعلق د موجب کفر قول او فعل ارتکاب کول،
 ⑨ د عالم بالا او فریستو نه انکار کول یا د هغې توهین کول، د جنت او دوزخ نه انکار کول یا دې پورې توقې کول دا ټول د ارتداد اقوال او افعال دي.
د مرتدینو خلاف د جهاد کولو وجوب: د مرتدینو خلاف جهاد کول ضروری وی صدیق اکبر عليه السلام د نبی کریم د وصال نه پس د مرتدینو خلاف د یو کال پورې جهاد کړې وو. د طرفین شپيته زره کسان مړه شوی وو نوهله په جزیره عرب کښې اسلام دغه ځانې ته اور سیدلو کوم چه په عهد نبوی عليه السلام کښې وو.

مرتد ته د اسلام دعوت ورکول: مرتد ته د اسلام دعوت ورکول مستحب حکم دې واجب نه دې ځکه چه یو ځل واجب دعوت هغه ته رسیدلې دې. که چرې مرتد مهلت غواړي نو د امام شافعی رحمته الله علیه په نیزدرې ورځو پورې مهلت ورکول واجب دی. بعضې علماء فرمائی چه مهلت ورکول واجب او ضروری نه دی ځکه (من بدل دینه فاقوله) چه کوم حدیث دې په دې کښې د مهلت ورکولو هیڅ ذکر نشته دې. بهر حال دریو ورځو پورې به د دغه مرتد خبره اوریدې شی او هغه له د ښه پوهیدلو او پوهه کولو موقع ورکول پکار دی او بهتر داده چه هغه په جیل کښې او ساتلې شی. که چرې هغه منع نه شونو هغه به قتل کولې شی.

د ښځې د ارتداد په سزا کښې ۲ مذهب:

- ① ائمه شوافعو رحمته الله علیهم وغیره د مرتدې ښځې د قتل قائلین دی
 ② د احنافو په نیز ښځه که د اسلام نه واړی نو د هغې سزا جیل دې او پوهه کول دی قتل کول نه دی

د اول فریق اول دلیل: ① د حدیث عموم د دوی مستدل دې په کوم کښې چه دی (من بدل دینه فاقوله) اودا حکم مطلق دي. د نارینه او زنانه د حکم تفریق په کښې نشته نو دا حدیث د مرتدې ښځې قتل ته هم شامل دي

د اول فریق د اول دلیل جواب: اگرچې دلته مطلقاً په کلمه د... من... کښې عموم دې سړو او ښځو ټولو ته شاملېږي خو په نورو احادیثو کښې د ښځې د قتلولو څخه استثناء

راغلبی ده د هغه احادیثو په وجه به دلته د ،، من ،، د عموم څخه د ښځې تخصیص کوو
د اول فریق دویم دلیل: ① د حضرت معاذ رضی الله عنه حدیث د دوی مستدل دې په
 هغې کښې دی «ایما امراة اردتت عن الاسلام فادعها فان عادت فبها وان لا فاضرب
 عنقها» دلته دا صریحی حدیث دې که مرته ښځه وی نو هغه به هم اول اسلام طرف ته
 رابللې شی که دوباره اسلام ته راوړنه گرځیده نوختې نې کت کړه

د اول فریق دویم دلیل جواب: د معاذ رضی الله څخه د ښځې د نه قتلولو روایت هم
 منقول دې نو هر کله چی د یو راوی دوه احادیث په خپل مینځ کښې متعارض شی دواړه به
 ساقطیږی او قابل استدلال به نه پاتې کیږی.

د دویم فریق د اول: ① د ابن عباس رضی الله عنهما حدیث دې «لاتقتلو امراة اذا اردتت»
 یعنی که چې ښځه مرته شی نو هغه مه قتلوی دا به ابن عباس رضی الله عنهما د نبی
 علیه السلام څخه اوریدلې وی د خانه په حدودو کښې څوک خبره نشی کولې

② په ډیرو احادیثو کښې د ښځې د قتل کولو نه نبی کریم منع فرمایلی ده

③ ښځه ناقص العقل ده او د دښمن په صفونو کښې یو ځائی کیدو سره د جنگیدو قابل
 هم نه ده البته که یوه کافره ښځه سرداری کوی یا مال ورکوی نو هغه به قتل کولې شی
قوله: وَالْبَغَايَةِ بِالنَّسَاءِ

د سعایة مصداق: دا د ساعی جمع ده چه د محنت او کوشش کولو په معنی کښې دې دلته
 ددې نه داسې سرې مراد دې چه په دین اسلام او مسلمانانو کښې د فساد خورولو کوشش
 کوی. د سعاة مصداق لاروهونکی ډاکوان اوقطاع الطريق قسم خلق دی نو «إِنَّمَا جَزَا
 الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَدُؤُلَهُ» [سورة مائدة الایه ۱۳۳] آیت کښې هم ددې قسم خلقو طرف ته
 اشاره موجود ده

الْقَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۵۲۲] د مرتد د قتلولو حکم

روایت ۱۱- [۱] (۱) عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ: «أُتِيَ عَلَى بَرْنَادَةَ فَأُخْرِقَهُمْ ① قَبْلَهُ ذَلِكَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ: ② لَوْ كُنْتُ أَنَا
 لَمْ أُخْرِقَهُمْ لَنَبِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ③ "لَا تُعَذِّبُوا بَعْدَ ابْنِ اللَّهِ" ④. وَلَقَتَلْتَهُمْ لِقَوْلِي رَسُولِ اللَّهِ
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ" ⑤. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب استنابة المرتدین و قتالهم / باب حکم المرتد و المرتدة و استنابهم (رقم- ۶۹۲۲)
 و ابو داود فی کتاب الحدود / باب الحكم فیمین ارتد (رقم- ۴۳۵۱) و الترمذی فی کتاب الحدود عن رسول الله صلى الله
 عليه وسلم / باب ما جاء فی المرتد (رقم- ۱۴۵۸) و النسائی فی کتاب تحریم الدم / باب الحكم فی المرتد (رقم- ۴۰۵۹)
 کتاب الحدود / باب المرتد عن دینه (رقم- ۲۵۳۵)

باندې وې نو ما به هغوی په اور کښې د سیزلو په ځای قتل کول یا په بل څه ذریعه به مې وژل ځکه چه د اور په ذریعه قتل کول د الله تعالی حق دې

په زندیق او منافق کښې فرق، په زندیق او منافق کښې دا فرق وی چه منافق خپلې غلطې عقیدې پتوی لیکن زندیق خپل عقائد ښکاره کوی

د زندیق د قوې حکم: علماؤ لیکلی دی د زندیق توبه معتبر نه ده لهذا دهغه د توبه او استغفار هیڅ ضرورت نشته دې. هغه قتل کول دی لیکن بعضې نور علماء فرمانی د زندیق توبه جائز او قبوله ده. امام نووی رحمته الله علیه په شرح مسلم کښې لیکلی دی چه راجح اوصحیح دغه دی چه د زندیق توبه قبوله ده ځکه چه د توبه احادیث مطلق دی اوصحیح دی اگر چه د زندیق توبه قبلیدو اونه قبلیدو کښې پنځه اقوال دی

د حضرت علی د خپل اجتهادی غلطۍ اقراو: د حضرت ابن عباس رضی الله عنه رانې چه کله حضرت علی رضی الله عنه واوړیده نو زنداقه سوزول ئی بند کړل او وئې فرمائیل د ابن عباس قول رښتیادې معلومه شوه چه حضرت علی رضی الله عنه د اجتهاد په توگه هغوی سوزول دې دپاره چه د نورو دپاره عبرت جوړشی او حضرت علی رضی الله عنه ته د ځدائی وئیلودا جرم نورڅوک اونه کړی.

[۲۵۲۴] په اور سره د سوزولو څخه ممانعت

۳۵۳- [۲] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «إِنَّ النَّارَ لَا يُعَذِّبُ بِهَا إِلَّا اللَّهَ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: [۱] او حضرت عبد الله ابن عباس رضی الله عنه وایی چې رسول الله و فرمایل [۲] د اور په عذاب کې خو یواځی الله تعالی یې مبتلا کوي (نو د الله تعالی نه سوا د بل چا د پاره مناسب نه دی چې هغه انسان ته دهغه د یو جرم په وجه په اور کې د سوزولو سزا ورکړي، بخاری تسهيلات:

قوله: إِنَّ النَّارَ لَا يُعَذِّبُ بِهَا إِلَّا اللَّهُ: ژوندې په اور کښې د سیزلو اختیار صرف الله تعالی لره دې چې الله تعالی به ځینې عاصی مسلمانان او کفار په اور کښې سیزی. [۲۵۲۵] د خوارجو د ښکاره کیدو پېشن کونی

۳۵۵- [۳] (۱) (r) وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: [۲] «سَيُخْرَجُ قَوْمٌ فِي آخِرِ

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والسير / باب التوديع (رقم- ۲۹۵۴)

(۲) اخرجه البخاری فی کتاب استنابة المرتدين والمعاندين وقتالهم / باب قتل الخوارج والملحدین بعد إقامة الحجة عليهم (رقم- ۶۹۳۰) / مسلم فی کتاب الزکاة / باب التحريض على قتل الخوارج (رقم- ۱۵۴ - ۱۰۶۶) و ابو داود فی کتاب السنة / باب فی قتال الخوارج (رقم- ۴۷۶۷) و احمد فی المسند: ۱/ ۱۳۱

الزَّمَانِ ③ حَدَّثَ الْإِنْسَانُ سَفَهَاءَ الْأَحْلَامِ ④ يَقُولُونَ مِنْ غَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ ⑤ لَا يُجَاوِزُ إِيمَانَهُمْ حَنَاجِرَهُمْ ⑥
يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ ⑦ فَأَيُّهَا الْقِيَمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ⑧ فَإِنْ فِي قَتْلِهِمْ أَجْرًا لِمَنْ قَتَلَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوجمه ①: او حضرت علي کرم الله وجهه وایي چې ما د رسول الله ﷺ نه واوریدل ② ډیر
نزدې د دې زماني په آخر کې به څه داسې خلق پیدا شي ③ چې خلعي به وي د سپک عقل
والا به وي، ④ خلقو ته به ښي خبري بیانوي، ⑤ لیکن د هغوئ ایمان به د هغوئ د خلق نه
مخې نه ته شي (د ایمان نه مراد مونځ دی، یعنی د هغوئ مونځونه به نه قبلېږي، ⑥ او دا
خلق به د دین ایمنی د امام وخت او د علمایي حق د اطاعت) نه داسې وځي، څنگه چې
غشی د لیندۍ نه وځي، ⑦ په تاسو کې چې کوم سړی د داسې خلقو سره یو ځای شي، نو
هغه دي قتل کړي، ⑧ ځکه چې د هغوئ د قتلولو به هغه سړي ته د قیامت په ورځ انعام
ورکول کیږي، کوم څوک چې هغه قتل کړي، (بخاري مسلم)

هل اللغات: ① حَدَّثَ: د حدیث جمع ده مگر خلاف القیاس دې. کم عمر خوانان ② الْإِنْسَانُ: د انسان
جمع ده غایبونو ته وائی. د عمر نه کنایه ده. ځکه چې د غایبونو په اعتبار سره عمر بدلیږي ③ سَفَهَاءُ
: د سفیه جمع ده کمزوری عقل والا بې عقل اوبې وقوف ④ الْأَحْلَامِ: د حلم جمع ده په حاء باندې
کسره ده. عقل ته وائی. ⑤ الْبَرِيَّةِ: د زمکې د پاسه مخلوق دپاره ونیلې شی ⑥ لَا يُجَاوِزُ: تجاوز نه
کوي. تیرېږي نه ⑦ حَنَاجِرُهُمْ: د حنجره جمع ده، د حلقوم او مرئ مراد ده ⑧ يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ:
مړۍ مړۍ مړۍ د نصرت سره د وتلو په معنی کښې دې ⑨ الرَّمِيَّةِ: د ویشتلو آله. لینده.

تسهيلات:

قوله: يَقُولُونَ مِنْ غَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ:

د مشكاة په نسخو کښې اختلاف: یعنی د خوځو خلقو ښکلي خبرې نقل کولو سره به
بیانونۍ دلته دا خبره د یاد ساتلوه چې د مشکوة شریف په ټولو نسخو کښې عبارت هم
دغه شان دې چې د خیر لفظ په قول باندې مقدم دې مگر په مصابیح کښې د قول لفظ
دخیر په لفظ باندې مقدم دې عبارت داسې دې "من قول خیر البریة"

د غیر البریة په مفهوم کښې دوه اقوال: ① شیخ اشرف ﷺ فرمائی د "خیر البریة" نه
مراد ددې چې د دیني کریم ﷺ د تعلیماتو خبرې به کوي

⑦ بعضې د "خیر البریة" نه مراد قرآن اخستی دې یعنی د قرآن پاک آیاتو نه به وائی مگر په
هغې باندې به ایمان نه راوړی ایمان به ئی صرف په ژبه باندې وی زړه به ئی د ایمان نه
خالی وي

قوله: يُخْرَفُونَ مِنَ الدِّينِ:

ہ مذکورہ جعلی مفہوم، د نصرینصر نہ دوتلوہ معنی کنبی دے "الدین" نہ ملاعلی قاری د وخت د برحق بادشاہ تابعداری مراد اخستی دہ یعنی دین نہ بہ داسی خارج شی لکہ پہ ہنکار باندی غورزولہ شوے غشی د ہنکار د مینخ نہ پہ تیزنی سرہ اوخی اوڈ وینی نہ بالکل ککر کیری نہ دا خلق بہ ہم د اسلام نہ صفا صفا اوخی اوپہ دوی باندی بہ داسلام ہیخ اثر نہ ہنکاری ددی پیشنگوینی مصداق خوارج دی۔

د خوارجو شری حیثیت عہ دی؟ - علامہ خطابی رحمہ اللہ د خوارج متعلق فرمائی چہ داد مسلمانانوںہ یوہ فرقہ دہ مگر گمراہنی دوی راگیرکری دی ددوی ذبیحہ حلال دہ اوڈ ہغوی ہنخوسرہ نکاح جائز دہ۔ د حضرت علی رحمہ اللہ نہ د خوارج بارہ کنبی تپوس اوکری شو چہ آیا داخل کافران دی؟ ہغوی اوفرمائیل چہ د کفر نہ خودا خلق تختیدوسرہ تلی دی۔ تپوس اوکری شو آیا دا منافقان دی؟ ہغوی پہ جواب کنبی اوفرمائیل منافقان ذکر نہ کوی داخل خواللہ تعالیٰ سحر اومانہام یادوی۔ تپوس اوکری شو بیاد خلق خوک دی د دوی شرعی حیثیت خہ دی؟ حضرت علی رحمہ اللہ اوفرمائیل دا یوہ فرقہ دہ خوک چہ گمراہنی راگیرکری دی۔ چارہشتیا وئیلی دی۔

ایک ہی نقطہ سے دو دلوں لرزوں کا خروج خانے غرے خانہ کی اور رائے غرے رافعی

توضیحات ۲۱۴/۱ باندی د منکرین تقدیر تکفیر اوعدم تکفیر بحث ہم اوگورئی د حضرت علی رحمہ اللہ او حضرت معاویہ رحمہ اللہ پہ مینخ کنبی د مشاجرہ پہ وخت د تحکیم د واقعہ پہ موقع باندی خوارج پیدا شوے وو۔ دا د حضرت علی رحمہ اللہ ملگری وو اوہم دہغوی خلاف ئی خروج اوکرو او کوفی سرہ "حروراء" مقام کنبی جمع شو ددوی شمیر شیر زرہ وو۔ پہ جنگ نہروان کنبی حضرت علی رحمہ اللہ ہغوی تہ ماتہ ورکرہ او قتل ئی کرل د نن صبا د سلطنت عمان فرمانروا سلطان قابوس د خوارج نہ دی اوپہ دغہ ملک کنبی د خوارج زور دی۔ نور تفصیل راروان دی۔

[۲۵۲۶] د خوارجو د قاتل دپارہ د حق پرستہ سکید وزیری

۲۵۲۶- [۳] (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَكُونُ أُمِّي فَرَقَتَيْنِ ۚ فَيَخْرُجُ مِنْ بَيْنَهُمَا رَافِقَةٌ يَلِي قَتْلَهُمْ أَوْ لَا هُمْ بِالْحَقِّ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: ۱) او حضرت ابو سعید خدری رحمہ اللہ وایی چہ رسول اللہ رحمہ اللہ وفرمائیل ۲) خہ زمانہ وروستہ، زما امت بہ پہ دوو فرقو کپ تقسیم شی ۳) پہ ہغہ دواوہ فرو کپ بہ یو داسی جماعت پیدا شی چہ (د حق د اطاعت نہ) وتونکی بہ وی، د دی جماعت د وٹلو

ذمه واري به (په دي دوو فرقو كي) هغه سړی پوره كوي چې حق ته نژدې وي، (مسلم)
 حل اللغات: ① مَارَقَةٌ: نصر ينصر نه د وتلو په معنى كېنې دې ② بَلَى: ذمه وارى واخلى ③ أَوْلَاهُمْ: زيات حقدار.

تسهيلات:

قوله: يَكُونُ أَمْتِي فِرَقَتَيْنِ:

د فِرَقَتَيْنِ مصداق: دې دواړو فرقونه د حضرت علي عليه السلام او حضرت معاويه عليه السلام ملگري دوه فرقې مراد دي په دوى كېنې يوه فرقه شيان علي يعنې حاميان علي عليه السلام په نوم سره مشهوره وه او دويمه فرقه شيان معاويه عليه السلام په نوم سره مشهوره وه
 قوله: فَيَضْرِبُ مِنْ بَيْنِهِمَا مَارَقَةً:

د مَارَقَةِ مفهوم: (اي جماعة مارقة، يعنى د امير د اطاعت نه وتونكې فرقه دې نه مراد خوارج دى چه د واقعه تحكيم په وخت پيدا شو. (ان الحكم الا لله) نعرې به ئى لگولې حضرت علي عليه السلام ئى كافر او گرځولو او د هغوى خلاف ئى جنگ شروع كړو. په دې جنگ نهروان كېنې حضرت علي عليه السلام د هغوى شپږ زره كسان مړه كړل.
 قوله: بَلَى قَتَلْتُمُ أَوْلَاهُمْ بِالْحَقِّ»:

د حضرت علي حقايت: ددې كلام مصداق حضرت علي مرتضى عليه السلام دې هغوى خوراجو سره ډير جنگونه كړي دي. په جنگ نهروان كېنې هغوى څو زره خوارج هلاك كړي دي. په دې كېنې هيڅ شك نشته چه د حضرت علي عليه السلام او حضرت معاويه عليه السلام خپل مينځ په تنازعات كېنې حضرت علي عليه السلام په حق باندې وو او مونږ حضرت معاويه عليه السلام ته هم بد نه وايو ځكه چه هغه په اجتهادى غلطنې باندې وو. په دې جمله كېنې هم هغه د حضرت علي عليه السلام په مقابل كېنې هغوى حق منلې شوې دى خو حضرت علي عليه السلام ته اولى و اقدري الحق و ثيلې شوې دې.

[۲۵۲۷] په قاتل باندې د كفرا احتلاق

۳۵۷- [۵] (۱) وَ عَنْ جَرِيرٍ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَرْجِعُنَّ بَعْدِي كَفَّارًا ② يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ» "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب الفتن/باب قول النبی صلی الله علیه وسلم: «لا ترجعوا بعدی کفاراً. يضرب بعضكم رقاب بعض» (رقم- ۷۰۸۰) و مسلم فى كتاب الإيمان/باب «لا ترجعوا بعدی کفاراً يضرب بعضكم رقاب بعض» (رقم- ۱۱۸- ۶۵) و ابو داود فى كتاب السنّة/باب الدليل على زيادة الإيمان ونقصانه (رقم- ۴۶۸۶) و الترمذی فى كتاب الفتن عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء لا ترجعوا بعدی کفاراً يضرب بعضكم رقاب بعض (رقم- ۲۱۹۳) و النسائی فى كتاب تعريم الدم/باب تعريم القتل (رقم- ۴۱۳۱) و ابن ماجه فى كتاب الفتن/باب لا ترجعوا بعدی کفاراً يضرب بعضكم رقاب بعض (رقم- ۳۹۴۲) و احمد فى المسند: ۳۶۶/۴

ترجمہ: ۱] او حضرت جریر رضی اللہ عنہ واپس چلے رسول اللہ ﷺ د حجۃ الوداع پہ موقع مسلمانان مخاطب کولو سرہ ارشاد وفرمایلو ۲] خبردار زمانہ وروستہ د کفر پہ ذریعہ شاتہ مہ گرجی، ۳] چہ پہ ناسو کپ دے یو د بل غاری وھل شروع کرہ، (بخاری مسلم)

تہذیلات:

قوله: لَا تَرْجِعَنَّ بَعْدِي كُفَّارًا:

د مسلمان پہ قتل د کفر د اطلاق درہ وجوہات: ۱] کوم سرہ چہ د یومسلمان ناحق قتل حلال گنری ہفہ کافر کیہری

۲] دا سرہ پہ دغہ عمل باندہ کفر تہ نیز دے شو داجو ابونہ خکہ ورکپ کیدہ شی جہ د اہل سنت پہ نیز د کبیرہ گناہ مرتکب کافر کیہری تہ

۳] دل تہ حقیقی کفر مراد تہ دے بلکہ دکافرانو والا کار مراد دے چہ دے سرہ د کافرانو پہ شان کار اوکرو.

[۳۵۸] د مسلمانانو خیلو کھنہ پہ قتل باندہ د جہنم وعید

۳۵۸- [۲۶] (۱) وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا التَّقِيُّ الْمُسْلِمَانِ حَمَلَ أَحَدُهُمَا عَلَى أُخِيهِ الْيَلَاءِ ۖ قُبِهَا فِي جُرْفٍ جَهَنَّمَ ۖ فَإِذَا قُتِلَ أَحَدُهُمَا صَاحِبُهُ دَخَلَهَا جَمِيعًا».

ترجمہ: ۱] او حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ د نبی کریم ﷺ تہ نقل کوی چہ حضور ﷺ وفرمایلو ۲] ہر کلہ چہ دودہ مسلمان پہ خپل منہ کپ پہ داسہ حال کپ یو خایی شی چہ پہ ہفوی کپ یو پہ بل (مسلمان، ورور وسلہ پور تہ کری، ۳] نو ہفہ دوارہ د دوزخ خنہ تہ ورسیرہ ۴] بیا کہ پہ ہفوی کپ یو بل قتل کری، نو دوارہ بہ یو خای پہ دوزخ کپ اچول کیہری.

حل اللغات: ۱] جُرْف: د دوزخ غارہ.

۱] وَفِي رَوَايَةٍ عَنْهُ قَالَ: «إِذَا التَّقِيُّ الْمُسْلِمَانِ بَسَفَيْهِمَا قَالَا قَاتِلٌ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ ۖ قُلْتُ: هَذَا الْقَاتِلُ قَاتِلُ بَأْلِ الْمَقْتُولِ ۖ قَالَ: "لَإِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: ۱] او پہ یو روایت کپ ابوبکر رضی اللہ عنہ تہ داسہ منقول دی ۲] چہ حضور ﷺ وفرمایلو کہ دودہ مسلمانان تورہ راؤنسلو سرہ سرہ یو خایی شی، او پہ ہفوی کپ یوولگیہری. دویم قتل کری نو قاتل او مقتول دوارہ بہ د دوزخ، پہ اور کپ اچول کیہری ۳] ما عرض اوکرو چہ د قاتل دوزخ تہ تلل خو ظاہر دی، اچہ ہفہ ظلم کری دی، خکہ بہ پہ دوزخ

۱) أخرجه البخاري في كتاب الذيات / باب قول الله تعالى: {ومن أحياءها} [الأنعام: ۳۲] (رقم: ۶۸۷۵) ومسلم في كتاب الفتن وأشراف الساعة / باب إذا تواجى المسلمان بسيفيهما (رقم: ۱۶ - ۲۸۸۸) و أبو داود في كتاب الترجل / باب في النهي عن القتال في الفتن (رقم: ۴۲۶۸) والنسائي في كتاب تعزيم الدم / باب تعزيم القتل (رقم: ۴۱۲۰) وابن ماجه في كتاب الفتن / باب إذا التقى المسلمان بسيفيهما (رقم: ۳۹۶۵) واحمد في المسند: ۴۱/۵

کې اچول کيږي، خو د مقتول په باره کې داسې ولي دي؟ چې هغه خو مظلوم دی، هغه دي ولي په دوزخ کې وغورځول شي؟ حضور ﷺ وفرمايل (خکه چې) هغه هم د خپل ملگري (يعني حريف مقابل) په قتلولو آماده وو، دا جدا خبره ده چې د هغه وار خطا لارل، او د دويم ځل په ځای ولگيدلو، (بخاري مسلم)

هل اللغات: ٢٠ بآل: حال، سبب،

تسهيلات:

قوله: فَبِمَا فِي جُرْفٍ جَبْتُمْ:

د جرف لغوی معنی: د دوزخ غاړې ته جرف ونيلې شوې دې خکه چې جرب سيلاب سره د زمکې هغه پرې شوې حصې ته وائی د کوم غاړې چې ډيري کمزورې شوې وی

قوله: قَاتِلَاتٍ وَالْمَقْتُولُ:

د قاتل او مقتول جهنم ته د تلو وجه: قاتل او مقتول دواړه به په دوزخ کښې خکه چې دواړو کښې يوه هم په حق باندې نه وو او کله چې يوه په حق باندې وی نو هغه به دوزخ ته نه ځی

قوله: عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ حَرِيصًا:

د مقتول جهنم ته د تلو وجه: يعنی د مقتول په زړه کښې د قاتل د قتل زبردسته جذبه وه او د عزم درجه وه چې زه به دا قاتل قتل کوم ليکن قاتل د هغه په قتل باندې مخکښې کامياب شو که چېرې د دغه مقتول په زړه کښې د قاتل د قتل منصوبه نه وې او کله چې قاتل حمله اوکړه نو دې مقتول صرف دفاع کوله په دې صورت کښې به دې نه شی راگيرولې خکه چې اسلام دده په دې صورت کښې د دفاع حق ورکړې دې

[۲۵۲۹] د مرقه وغلو سزا

۳۵۹- [۴] (۱) عَنْ أَنَسٍ قَالَ: «قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَفَرٌ مِنْ عِكْلٍ ۖ فَاسْتَأْذَنُوا فَأَجَبُوا الْمَدِينَةَ ۖ فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَأْتُوا إِبِلَ الصَّدَقَةِ ۖ فَيَبْشُرُوا مِنْ أَبْوَابِهَا وَأَلْبَانِهَا فَفَعَلُوا ۖ فَصَحَّوْا فَأَرْتَدُّوا وَقَتَلُوا رُعَاتِهَا ۖ وَاسْتَأْذَنُوا الْإِبِلَ ۖ فَبَعَثَ فِي آثَارِهِمْ فَأَتَى يَهُدَى ۖ فَقَطَعَ أَبْذَى يَهُدَى وَأَرْجُلَيْهَا ۖ وَسَمَلَ أَعْيُنَهُمْ ۖ ثُمَّ لَمْ يَجِبْهُمْ حَتَّى مَاتُوا ۖ»

توجه: ۱) او حضرت انس رضی الله عنه وایي چې د نبي کریم ﷺ په خدمت کې د قبیله عکله څه خلق راغلل، ۲) او اسلام یې قبول کړي، خو په هغوی د مديني آب و هوا موافق را نغله

۱) اخرجه البخاری فی کتاب الحدود/باب لم یسق المرتدون المحاربون حتی ماتوا (رقم-۶۸۰۴) و مسلم فی کتاب القسامة والمحاربين والقصاص والذيات/باب حکم المحاربين والمرتدين (رقم-۹-۱۶۷۱) و ابو داود فی کتاب الحدود/باب الحكم فيمن سب النبي صلى الله عليه وسلم (رقم-۴۳۶۳) و الترمذی فی کتاب الطهارة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في بول ما يؤكل لحمه (رقم-۷۲) والنسائي فی کتاب الزکاة/باب المؤلفة قلوبهم (رقم-۲۵۷۸) وابن ماجه فی کتاب الحدود/باب من حارب وسعى في الأرض فسادا (رقم-۲۵۷۸) و احمد فی المسند: ۱۶۳/۳

چې د هغه په وجه هغه په دي مرض کې مبتلا شو چې نسونه يې وېر سیدل او رنگونه يې زېر شو. [۲] حضور ﷺ هغو ته حکم وکړي چې هغه د ښار نه دباندې د زکوٰۃ د اوبانو ځای ته لاړ شي [۳] او هلته دي د هغه اوبانو مټيازي او پښ وڅکي، هغوئ په دي عمل وکړي، [۴] او ښه شو، بيا هغه په داسې گمراهي کې مبتلا شو چې مرتدان شول، او د پاسه لا دا چې، د هغه اوبانو شپونکي يې قتل کړي، [۵] او اوبان يې د ځان سره وټېسول، [۶] هر کله چې رسول الله ﷺ د دې نه خبر شوڅو نو په هغوئ پسي يې څو سواره وليږل، چې هغه ټول يې نيولي را وستل [۷] د هغوئ د دې جرم د سزا په طور د حضور ﷺ په حکم سره، د هغوئ لاس او پښي پرې کړل شو، [۸] او د هغوئ سترگي روځکل شوي، [۹] تر دې چې د هغوئ لاس او پښي په گرم گرم تيلو کې وداغلي هم نه شو يعني څنگه چې قاعده ده چې د اعضا پريکولو نه وروسته په گرم تيلو کې داغ ورکول کيږي، چې وينه يې بنده شي، ليکن د هغوئ سره دا هم ونه کړي شو، آخر ټول مړه شو.

هل اللغات: ① نَفَر: افراد. ② خَلَقَ: د يوې قبيلې نوم دې ③ فَاجَتْوْا: آب وهو ا پرې ناموافق راغله. ④ أَتَوْا: د بول جمع ده، مټيازي، ⑤ وَالْبَانُ: د لبن جمع ده، پښ، شودي. ⑥ فَارَزَتْوْا: مرتد شول. ⑦ رُعَاتَهَا: د راعی جمع ده، شپونکي، گډه، ⑧ وَاسْتَفَوْا: اوزغول، اوشړل، اوتختول ⑨ أَكْرَاهُ: روسته روسته، ⑩ وَتَمَلَّ: گرمو سيخانو سره سترگي داغل، او ويستل ⑪ يَتِيمُهُمْ: زخم له داغ ورکوي.

[۱] وَفِي رِوَايَةٍ فَتَمَرُوا أَغْنَيْهُمْ [۲] وَفِي رِوَايَةٍ: أَمَرَ بِسَامِيرَ فَأُخِيَتْ فَكَحَلَهُمْ بِهَا [۳] وَطَرَحَهُمْ بِالْحَرَّةِ يَسْتَقُونُ [۴] فَمَا يَسْقُونَ حَتَّى مَاتُوا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] په يو روايت کې داسې دي چې د هغوئ په سترگو کې گرم سلايان ووهل شو. [۲] او په يوروايت کې دا الفاظ دي چې حضور ﷺ د سلايانو گرمولو حکم ورکړي. هر کله چې هغه گرم شو، نو هغه د اوسپني سلايانې د هغوئ په سترگو کې وگرځول شو. [۳] او د دې نه وروسته هغه خلق د مديني په غرونو کې وغورځول شو، کله چې به هغوئ اوبه غوښتي [۴] هغوئ ته به اوبه نه ورکول کيدې، ددې پورې چې ټول مړه شو. (بخاري، مسلم)

هل اللغات: ① فَتَمَرُوا: گرمې سلايانې ټپ ورته په سترگو کښې اووهلې. ② فَأُخِيَتْ: پس گرمې کړې شوې ③ فَكَحَلَهُمْ بِهَا: په سترگو کښې ټپ ورله سلايانې اووهلې ④ طَرَحَهُمْ: وې غورزول ⑤ بِالْحَرَّةِ: کنده، د غرونو منځ ⑥ يَسْتَقُونُ: داوبو طلب ټپ کول.

تسهيلات: قوله: نَفَر:

د نفر معنی: د دريو نه واخله تر دلسو سړو ډلې دپاره د نفر لفظ وئيلې شی وئيلی شی چه دا خلق اته کسان وو.

قوله: مِنْ عُكْلِ:

په لفظ د عكل كښې د روایاتو اختلاف: دا د یو قبیلې نوم دې ① د بخاری په بعضې روایاتو كښې دې سره د عرينه لفظ هم راغلې دې مگر شك سره "وعرينه" الفاظ دی ② بعضې روایاتو كښې صرف د عرينه ذكر راغلې دې او هم د بخاری په یو روایت كښې "عكل وعرينه" عطف سره راغلې دې او هم دغه راجع او كامل روایت دې معجم طبرانی كښې دی چه په دوی كښې څلور كسان د عرينه قبیلې نه وو او درې د عكل نه وو

قوله: فَأَجْتَوُوا:

د اجتواء تعريف: اجتوا هغه بیمارئی ته وائی چه د یو علاقې د آب و هوا ناموافق راتلود و چې نه سړی ته لگی په کوم سره چه خپته خرابیږی. مطلب دا چه په دغه خلقو باندې د مدینې آب و هوا برابر راغله او بیماران شو او د مخونو رنگونه ئی بدل شو "اهل الصدقة" چونکه داخل مسافرهم وو اوفقیران هم وو په دې وجه د بیت المال د اویسانونه د هغوی دپاره فائده او چټول جائز وو.

قوله: فَيَسْرُوْا مِنْ اَبْوَاهِمْ وَالْبَنَاتِ:

د ماکول اللحم د یولو د طهارت دلیل: امام مالک رحمته الله علیه امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه او امام محمد رحمته الله علیه فرمائی د کومو ځناورغوښه چه پاکه ده د هغوی امتیازې هم پاکې دی او د مذکوره روایت نه استدلال کوی. امام ابوحنیفه رحمته الله علیه امام شافعی رحمته الله علیه او امام ابو یوسف رحمته الله علیه په نیز د ماکول اللحم ځناورو امتیازې نجس دی. او د امام ابو یوسف رحمته الله علیه په نیز د اقسام امتیازې د دوائی په توگه استعمالولې شی که هغه په حالت د اختیار كښې وی او که په حالت د اضطرار كښې وی لیکن د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز په حالت د اختیار كښې یو حرام خیز په توگه د دوائی استعمالول جائز نه دی د دې مسخې توضیح په جلد اول كښې لیکلې شوې ده هلته او گورنی

د حدیث د بعضې جملو وضاحت: ① وَاسْتَأْذَنُوا: په دې كښې سین اوتاء د مبالغه دپاره دې مراد "ساقوا" دې یعنی كامل اهتمام او محنت سره ئی اوبښان او تختول بوئی تلل.

② وَتَمَلَّ أَغْنِيَهُمْ: بعضې روایاتو كښې د سمر لفظ راغلې دې. علامه ابن التین رحمته الله علیه فرمائی چه د دواړو معانی هم یو ده چه په گرمو سیخونو سره د هغوی سترگې اویستلې شوې بعضې روایاتو كښې د كحل لفظ هم راغلې دې د دې مطلب هم دغه دې

③ لَمْ يَمْنَحْهُمْ: دا حسم د سمع یسمع نه د داغلو په معنی كښې دې ځكه چه د یوزخم نه كله وینه بهیږی او بندېږی نه نوهغې له داغ وركولې شی. كله په كپړا سره او كله په گرمو

تیلوسره داغ ورکولې شی نوبیا وینه بندیرې دلته داسې نه دی کړې شوی بلکه وینه جاري پریخودې شوې وه

په سزا کېنې د سختۍ وجوهات: ① چه دا مساوات فی القصاص وو خکه چه دغه خلقو هم گډبنوسره هم داسې بې رحمانه سلوک کولوسره قتل کړې وو
 ② دغه خلقو د ډیرو لویو جرمنو ارتکاب کړې وو یوخودا خلق مړند شوی وو دویم قاتلان جوړ شوی وو دریم دوی قزاق اوډاکوان جوړ شوې وو په دې وجه هغوی له د سختې نه سخته سزا ورکړې شوه چه د نورو ډپاره د عبرت سبب شی
 ③ دا سزا هغه وخت ورکړې شوې وه چه قرآن کېنې تردغه وخته پورې د قزاقیانو حکم نه وو راغلې هم دغه وجه ده چه دلته "مثله" اوکړې شوه خودا په اتفاق سره منسوخ دې معلومه شوه چه دا حکم د ډیر مخکېنې وو بیا قرآنی آیاتونوسره د قزاقیانو د سزا نعين اوشو چه یولاس یو خبه په مخالف سمت کېنې پرې کړی شی اوپه سولنی باندې اوخیژولې شی یا دې د وطن نه اوویستلې شی د ائمه احناف په نیز د وطن نه د ویستلونه مراد په جیل کېنې اچول دې ډپاره چه داخلق توبه اوکړی

الفصل الثاني

[۲۵۰۰] په اسلام کېنې د مثلي ممانعت

۳۸۰- [۸] (۱) عَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَحْتَضًا عَلَى الصَّدَقَةِ [۲] وَيَتَنَاغَى الْمُثْلَةُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① حضرت عمران ابن حصین رضی اللہ عنہ وایي [۲] چې رسول الله ﷺ به په صدقه خیرات ورکولو مونږ ته رغبت راکولی، او د مثله (د بدن د یو اندام د پریکولو) نه به یې منع فرمایله. (ابوداؤد)

هل اللغات: ① المثلة: اندامونه کټ کول. مثلاً پوزه غوږ سترگې اولاس خېې پرې کول
تسهيلات: قوله: وَيَتَنَاغَى الْمُثْلَةُ:

د مثله تعريف: د مړي يا د ژوندی د بدن بعضي اندامونه کټ کولو ته مثله وائی
 دلته لاندینې بحث د لوڼې عالم مولانا سیف الله رحمانی د کتاب .. حلال او حرام .. نه نقل کوم تاسو ئې ملاحظه کړئ

د مړي د اندامونو نه د استفادې حکم: پاتې شوه د نورو مضبوطو اندامونو پیوند کول نو د فقهی مثالونو نه معلومېږي چه د مړي د اندامونو نه پیوند لگول خو خامخا ناجائز

کیدل پکار دی خکه چه شوافع، بعض احناف، د مالکیانو فقهاؤ کنب ابن عربی او په حنابلہ و کنب ابو الخطاب د مضطر (مجبور) سری دیاره د مری د خوراک اجازت ورکړې دې ﴿ قال الشافعی وبعض الخنفیة یباح وهو اولی لان حرمة الحی اعظم واختار ابو الخطاب انه له اكله ﴾ (۱) هم دا خبره امام قرطبی لیکلې ده (۲) او د ابن عربی رانې په دې الفاظو باندې نقل کړې شوې ده ﴿ الصحيح عندی ان لا یأکل الا دمی الا اذا تحقق ذلك ینجیه ویمیه ﴾ (۳) د ژوندو انسانانو د اندامونو استعمال عام طور سره فقهاء کرامو منع کړې دي، دا جزئیة اکثر د فقه په کتابونو کنب موجود ده، چه مکره (مجبور) ته که څوک دا پیش کړی چه ته د مکره (مجبور کونکی) د منشاء مطابق ما قتل کړه یا زما د بدن نه څه حصه) پرې کړه او اوخوره نو د مجبور دیاره د هغه قتل کول او د هغه د څه حصې پرې کول جائز نه دی (۴) بلکه بعض فقهاء کرامو مضطر د دې خبرې نه هم منع کړې دي چه خپله د خپل بدن څه حصه پرې کولو سره اوخوری (۵) خو که غور اوکړې شی نو معلومېږی چه دا معانعت د دې دیاره وو چه په هغه زمانه کنب د بدن د یوې حصې د پرې کولو او راویستلو هغه محفوظ طریقه وجود ته نه وه راغلې کومه چه نن صبا ده بلکه داسې پرې کولو سره هغه انسان ته سخت ضرر د هلاکت ویره وه پس مضطر د خپل بدن نه څه حصه پرې کولو سره ولې نه شی خوړې ابن قدامه په دې باندې په دې الفاظو رنړا اچوی!

﴿ لَنَأَنَّ أَكْلَهُ مِنْ نَفْسِهِ رَمَا قَتْلَهُ فَيَكُونُ قَاتِلُهُ نَفْسَهُ وَلَا يَتَقَنَّ حَصُولَ الْبَقَاءِ أَكْلَهُ ﴾ (۶)

توجه: [۱] زمونږ دلیل دا دي چه د هغه د خپل بدن نه خوراک به د هغه دیاره د هلاک سبب باعث شی. پس هغه به خودکشی کونکې شی او د هغه د خوراک کولو نه د ژوند د بچ کیدو یقین نشته

په موجوده زمانه کنب چونکه د دې دیاره محفوظ او مزیداره طبی طریقه په وجود کنب راغلې ده په دې صورت لره هم جائز کیدل پکار دی عام طور سره د دې روایاتو نه غلط فهمی پیدا کیږی چه د هغې مطابق یوې زنانه لره د بلې زنانه د ویستو د استعمالولو نه منع کړې شوې ده یا هغه فقهي عبارات چه په هغې کنب یو سړي د خپل مات شوی غاښ په ځانې د بل انساني غاښ نه منع کړې شوې دي حال دا چه دا صحیح نه

(۱) المعنى: ۳۳۵/۹

(۲) الجامع لاحکام القرآن: ۲۲۹/۳

(۳) الجامع لاحکام القرآن: ۲۲۹/۲

(۴) بدائع الصنائع: ۱۷۷/۷

(۵) قاضی خان علی الهندي: ۴۰۴

(۶) المعنى: ۳۳۵/۹

ده. خكه چه د ډول دپاره د نورو ويستو جوړول ضرورت نه دي. صرف ډول او زينت دي او انساني غاښ داسې خيز نه دي چه د هغې دي متبادل نه وي او يا په دي زمانه كښ د هغې متبادل موجود نه وي، د پيوند كولو صورت كښ د يو انسان دپاره د بل انسان اندام د سخت ضرورت او د ځان د بجاو دپاره استعمالولې شي او هغه وخت چه كله د هغې څه متبادل موجود نه وي.

د انسان اندامونه اخستل څرځول: اوهر چه د انسان د اندامونو د اخستلو او څرځولو خبره ده نو په بعض موقعو كښ شريعت انساني وجود او انساني اندامونه متقوم (قابل قيمت) گنرلې دي او دا هغه وخت دي چه كله يو انسان هلاك كړې شي او يا د هغه يو اندام خراب كړې شي هغې ته په اصطلاح د شرع كښ ديت وائي په دي باندې هم اتفاق دي چه د آزاد انسان د پوره وجود اخستل څرځول نه شي كيدي. د انساني بدن مختلف اجزاء ويښته او شوده وغيره هم دا دوه خيزونه وو چه د هغې نه به په تيره زمانه كښ فائده اخستلې شوه، ويښته چه د هغې استعمال به عموما د ډول او سنگار دپاره كولې شو فقهاء كرامو د دي اخستل او څرځول هم منع كړې دي او دا وجه ئې مقرر كړې ده چه دا د انساني حرمت او كرامت مغاير دي.

﴿وشر الانسان والاتفاع به اي لم يمز بيه والاتفاع به لان الادمي مكرم غير مبتذل فلا يجوز ان يكون الشيء من اجزاءه مهاناً مبتذلاً﴾ (۱)

علامه شافعي رحمه الله د ويستو په شان د انسان د نوكونو اخستل او څرځول هم منع كړې دي ﴿وكذا ييم كل ما انفصل عن الادمي كشر وظفر لانه جزء الادمي ولذا وجب دفنه﴾ (۲) خو د شودو پيو، اخستلو او څرځولو كښ د فقهاء كرامو اختلاف دي احناف د تكرم انسانيت د وجې نه منع كوي ﴿لم يمز بيم لبن المراق لانه جزء الادمي وهو بجميع اجزاءه مكرم عن الابتدال بالبيع﴾ (۳) او امام شافعي رحمه الله دي ته جائز وائي د سرخسي بيان دي:

﴿وقال الشافعي رحمه الله يجوز بيهه ويضم من مملوكة لان هذا لبن طاهر او مشروب طاهر كلين الانعام ولانه غذاء للعالم فيجوز به كسائر الاغذية﴾ (۴)

توجه: [۱] او امام شافعي رحمه الله فرماني چه د دي بيع جائز ده او د دي په ضائع كولو باندې به ضمان لازميرې، خكه چه دا پاك شوده يا مشروب دي د څاروو د پيو په شان او خكه چه دا د دنيا د خلقو غذا ده پس د دي څرځول هم د ټولو خوراكونو په شان به جائز وي

۱ (البحر الرائق: ۸/۶ او هنديه هم او كوره: ۱۱۴/۳)

۲ ردالمختار: ۲۳۶/۵

۳ البحر الرائق: ۸۱/۶ او عالمگيري: ۱۱۴/۳

۴ المسوط: ۱۲۵/۱۵

د حنابلو په نیز د اندامونو د بيع حکم: د فقهاء حنابلو ترمينځه اگر چه په دې مسئله کېښ اختلاف دې خو د حنبلي فقه د باغ مشهور ترجمان ابن قدامه رحمته الله عليه په نزد هم ترجيح هم دې خبرې ته ده چه د هغې د بيعو اخستل خرڅول جائز دی (۱)

د اندامونو په بيع کېښ د احنافو مسلک: پس د احنافو په نزد به صرف د مجبورۍ په درجه کېښ د داسې اندامونو اخستل خرڅول جائز وی څنگه فقهاء کرامو د ضرورت په وخت رشوت ورکولو يا د سودي فرض اخستلو اجازت ورکړې دې خو د شوافعو او حنابلو په نزد به د داسې اندامونو اخستل او خرڅول دواړه صحيح وی. په دې سلسله کېښ د ابن قدامه دا عبارت او د هغې عموم قابل د لحاظ دې چه **(و سائر اجزاء الادمي يجوز بيعها لانه يجوز بيع العبد والامة)** (۲) وړاندې تلو سره ابن قدامه اگر چه د بدن نه د پرې کړې شوې اندامونو اخستل خرڅول حرام کړی دی خو دا د دې وجې نه نه چه د انساني بدن نه فائده اخستل جائز نه دی بلکه د دې وجې نه د هغه وخته پورې د انساني اندامونو نه فائده اخستل ممکن شوې نه وو **(و حرمة العضو والمقطوع لانه لا تنفع فيه)** (۳)

اوس چه کله داسې ممکن شوی دی د ابن قدامه د تشریح مطابق د داسې اندامونو اخستل خرڅول به هم صحيح وی.

د اندامونو د بيع د جواز شرطونه: پس حاصل دا دې چه:

- ① دانسانی اندامونو پيوند کولو دپاره چه کومه طبی طریقه ایجاد شوې ده په هغې کېښ دانسانیت سپکاوي نشته.
- ② په دې وجه دا جائز ده خو په دې شرط چه په دې سره مقصود د یو مریض بچ کول وی یا د بدن یو فائده واپس کول وی لکه نظر.
- ③ او طیب حاذق و نیلې وی چه په دې سره د صحت غالب گمان دې
- ④ د غیر مسلم اندامونه هم د مسلمان په بدن کېښ لگولې شی
- ⑤ که د مړی د بدن نه اندام اخستلې شی نو دا به ضروری وی چه خپله هغه په ژوند کېښ اجازت ورکړې وی ځکه چه هغه د بدن مالک دې اودهغې د وارثانو هم دهغه دپاره راضی کیدل ضروری دی
- ⑥ که د ژوندی انسان اندام اخستلې کیږی نو دا ضروری ده چه خپله هغه اجازت ورکړې وی او د هغې د وجې نه خپله هغه ته سخت تکلیف نه وی

(۱) المعنى: ۱۷۷/۴

(۲) المعنى: ۱۷۷/۴

(۳) المعنى: ۱۷۷/۴

[۳] بَابُ قَتْلِ أَهْلِ الرِّدَّةِ وَالْبَغَاةِ بِالْفَسَادِ

④ د اندامونو خرخول او اخستل هم صحیح دی د شوافعو او د حنابلو په نزد د اندامونو د اخستلو او د خرخولو د دواړو گنجائش شته دې او د احنافو په نزد په درجه د مجبوری کتب اخستلې شی خو خرخولې نه شی (۱)

۳۵۴۱- (۲) رَوَاؤُ النَّسَائِي عَنْ أَنَسٍ.

توجه: ① د نسایی رحمہ اللہ دا روایت د حضرت انس رضی اللہ عنہ نه نقل کړي دی

[۲۵۴۲] په بې زیا نه ځناوړو د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم شفقت

۳۵۴۲- (۹) [۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: «كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَأُتِيَ بِحَاجَةٍ ② فَأَمَّا حَمْرَةٌ مَعَهَا فَرْخَانِ ③ فَأَعْدَا فَرْخِيهَا ④ فَجَاءَتِ الْحَمْرَةُ فَجَعَلَتْ تَقْرُشُ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

توجه: ① او حضرت عبد الرحمن ابن عبد الله رضی اللہ عنہ د خپل پلار نه نقل کوي چې هغه اوویل ② (یو ځل، مونږ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره په سفر کې وو، هر کله چې (په یوه موقع، حضور صلی اللہ علیہ وسلم د قضایي حاجت د پاره تشریف یوړی، ③ نو مونږ یوه حمره (چې د یوی مرغی نوم دی، ولیده چې د هغی سره دوه چیچان وو، مونږ هغه دواړه د مرغی بچی (چیچان) ونيول، ④ د هغه نه وروسته حمره راغله او خپل وزر یې په زمکه غوړول، او خپله خسته یې په زمکه لگول شروع کړل (گویا دغه شان هغی د خپلو چیچانو په نیولو احتجاج شروع کي، کوم وخت چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم تشریف راوړو.

هل القصات: ① حمرة: په حاء پیش او میم مشدد، د سور رنگ یو مرغی ته وائی چه د چرچنرې برابر وی. ② فَرْخَانِ: د چنچنرې وړوکې بچی، ③ فَجَعَلَتْ: ای سرعت، شروع شوه. تَقْرُشُ: خوړول. سیورې جوړول.

④ فَقَالَ: مَنْ كَفَّرَ هَذِهِ بَوْلِدِهَا رَدُّوا وَلَكِنَّهَا إِلَيْهَا ⑤ أَدْرَأَى قَرْيَةً تَحُلُّ قَدْ حَرَّقْنَاهَا ⑥ قَالَ: مَنْ حَرَّقَ هَذِهِ فَقُتِلَا: عَنْ ⑦ قَالَ: إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي أَنْ يُعَذِّبَ الْإِلَهُ الْآرَبَ النَّارَ». رَوَاؤُ ابْنِ أَبِي دَاوُدَ.

توجه: ① نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم (د حمره دومره بیتابه لیدو سره وفرمایل چې د دې چیچان نیولو سره دا چا پریشانه کړي ده؟ د دې مرغی بچی (چیچان، دي واپس ورکړي. ② بیا حضور صلی اللہ علیہ وسلم د هغه میرانو میر تون (د میرانو د اوسیدو ځای، ولیدلو، کوم چې مونږ سوزولی وو، ③ وي فرمایل چې دا میرتون چا سوځلي دی؟ مونږ عرض اوکړو چې مونږ سوځلي دي. ④ حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې د پروردگار نه علاوه چې د اور هم هغه مالک

(۱) د تفصیل دپاره اوگورئ: جدید فقهی مسائل حصه دوم

(۲) أخرجه النسائي في السنن كتاب تحريم الدم / باب النهي عن المثلة (رقم: ۴۰۴۷)

(۳) أخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد، باب في كراهية حرق العدو بالنار (رقم: ۲۶۷۵) واحد في المسند: ۴۰۴/۱

دی د بل جا د پاره دا مناسب نه دی. چې هغه دي څوک د اور په عذاب کې مبتلا کړي،
(ابوداود،

هل اللغات ۷۰) فَمَنْ د بَابِ تَفْعِيلِ نه غم درد او تکلیف رسول ۷۰ لا يَتَّبِعِي: ای لایجوز ولا یصح. جائز نه دی.

تسهيلات: قوله: فَبَعَلَتْ تَفْرُسُ:

د تفرش مطلب: دا په اصل کې تفرش دي، مطلب دادې چه مرغنی کله وزرې خورې کړې او په خپلو بچو باندې سورې او کړې او پټه وی نو دې ته تفرش وائی لیکن دلته وزرې خورولو سره په زمکه باندې اینختو سره د غم اظهار کول مراد دی

قوله: لَا يَتَّبِعِي أَنْ يَعْذِبَ بِالنَّارِ:

په اور سره د تعذیب هدم جواز: یعنی الله تعالی اور په دنیا کې د انسانانو د فاندې د پاره پیدا کړې دي نو انسان دې ددې نه هم هغه نفع او چته کړی او دده د پاره جائزه دی چه دا اور د ضرر او نقصان د پاره استعمال کړی او الله تعالی د دې اور خالق او مالک دي هغه ددې په نفع او ضرر دواړو کې د استعمال لولو حق لری.

میروه د سزا ورکولو حکم: د میروباره کې د دامستله ده که چېرې هغه چاته تکلیف رسوی نو هغه ختمول او مړه کول جائز دی ددې نه علاوه مړه کول جائزه دی. دغه شان میری په اور کې سوزول هم منع دی او د تکلیف رسول په صورت کې دواړی اچولوسره مړه کول جائز دی په اور سره مړه کول جائزه دی.

[۳۵۴۲] د امت د باطلې دې پېشن ځکويي

۳۵۴۲- [۱۰] (۱) ۱۰ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ وَأَبْنِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «يَكُونُ فِي أُمَّتِي اخْتِلَافٌ وَفُرْقَةٌ» [۳] قَوْمٌ يُحْسِنُونَ الْقِيلَ وَيُحْسِنُونَ الْقِيْلَ [۴] يَرْغَبُونَ الْقُرْآنَ لِأَجَاوِزَ تَرَاقِبِهِمْ [۵] يَتَرَفَّعُونَ مِنَ الَّذِينَ يُرْفَقُ السُّهُورِ مِنَ الرِّمَّةِ لَا يَرْجِعُونَ.

توجه: ۱۰ او حضرت ابو سعيد خدری رضی الله عنه او انس بن مالک رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه نقل کوي [۲] چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایيل نژدې زما په امت کې به اختلاف او افتراق پیدا شي. [۳] یوه فرقه چې خبرې خو به ښه کوي، لیکن عمل به یې خراب وي. [۴] د دې فرقي خلق به قرآن کریم وایي لیکن د هغوی هغه وئیل به د هغوی د خلق نه نه خکنه کیږي (یعني قبلېږي به نه) [۵] او هغه خلق به د دین (یعني د امام وخت او د علماء حق د اطاعت، نه داسې وځي، څنگه چې غشی د لیندۍ نه وځي، او هغوی به د دېن طرف ته د هغه وخته نه واپس کیږي،

هل اللغات ① فُرْقَةُ: افتراق. دله بازی. فرقې فرقې کیدل. ② يُخَيَّنُونَ: بناسته به کوی. اخیل: خبرې. ③ وَيُخَيَّنُونَ: خراب به وی. بد به وی ④ تَرَقُّوتُ جمع ده مرئ. حلق ⑤ تَمَرُّقُوتُ: اوخی به. خارجېری به. ⑥ مَرُوقُ السُّنَمِ: وتلی شوې غشی.

① حَتَّى يَرْتَدَّ السَّهْمُ عَلَى لُوقِيهِ ② هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ وَالْحَقِيقَةُ ③ طَوْبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ وَقَتْلُوهُ ④ يَدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَلَيْسُوا بِمَنَافِي شَيْءٍ ⑤ مَنْ قَتَلَهُمْ كَانَ أَوْلَى بِاللَّهِ مِنْهُمْ ⑥ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَمُرُّ هَؤُلَاءِ الْخَلْقُ. رواه أبو داود.

توجه: ① د خو پورې چې غشی خپل سوفار (د غشي په سر کې هغه خیز چې د لیندۍ د نار برسیره یې ایږدي او د گوتو په سرونو کې یې نیسي) طرف ته واپس رانسي. ② او هغه خلق به په خلقو او څارویو کې د ټولو نه بد ترین وي. ③ خوشخبري د هغه سړي د پاره چې دا خلق قتل کړي، یا هغه خلق هغه قتل کړي ایعني کوم سړی چې د دې خلقو د فتنې او د دوی د گمراهي د دفع کولو د پاره د هغوئ مقابلې وکړي. ددې پورې چې یا خو هغه خلق فنا کړي، یا دې د هغه خلقو د لاسه د حق د پاره په جنگ کولو کې خپله قتل شي. نو په دواړو صورتونو کې د هغوئ د پاره د حق تعالی ﷻ د رضا او خوشنودي او د آخرت د سعادتونو خوشخبري ده، چې په مخکنی صورت کې خو به هغه د غازي لقب تر لاسه کړي، او په دویم صورت کې به د شهادت عظیمه مرتبه حاصله کړي. ④ هغه خلق به په ظاهره خو انسانانو ته د کتاب الله دعوت ورکوي الیکن د رسول الله ﷺ د سنتو او د هغه د احادیثو په پریښودلو خلق ته تلقین کوي، حالانکه احادیث نبوي د قرآن کریم تفسیر او شرح ده، چې د احادیث نه بغیر په قرآن کریم پوه یدل او د هغه په احکامو عمل کول نا ممکن دی. هغه خلق په هیڅ معامله کې زموږ (مسلمانانو) سره نه دی (یعني هغوئ په هیڅ خبره کې مسلمانان نه شمیرل کیږي) ⑤ کوم سړی چې هغه قتل کړي. هغه په خپل جماعت کې د خدای ﷻ د ټولو نه زیات نزدې دی. ⑥ صحابه و ټولګان (د دې اوریدو سره) عرض او کړو چې یا رسول الله ﷺ د دې خلقو شناخت څه دی؟ حضور ﷺ وفرمایل سرخریل. (ابوداود).

هل اللغات ① لُوقِيهِ: پتاق. په لینده کښې د غشی د نیولو ځانې. ② الْخَلْقُ: مخلوق. ③ الْحَقِيقَةُ: څنار. ④ طَوْبَى: خوشخبري. خوشحالی. ⑤ أَوْلَى بِاللَّهِ: الله تعالی ته زیات نزدې. ⑥ يَمُرُّ هَؤُلَاءِ: شناخت. نشانی. ⑦ الْخَلْقُ: سرخریل. یا حلقې جوړولو سره کیناستل

تسهيلات:

قوله: سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي اِخْتِلَافٌ وَفُرْقَةٌ:

د گمراهه ډلې د راتلو پېښګونۍ: یعنی زما په امت کښې به څه داسې خلق پیدا کیږي چه د خپلو خواهاستو بندگان به وی د دوی د خود غرضی او اعمالو او افعالو د وجې نه به په

امت کنبی اختلاف پیدا کیری او اتحاد به درې ورې شی. لیکن دهغوی د ژبویه د حال وی چه د اسلام به ډیر زیات منونکی معلومیری داخلق به قرآن لولی مگر قرآن به دهغوی د خلق نه لاندې نه کوزیری داخلق به د اسلام نه داسې خارج شی لکه څنگه چه یو غشی د بنکار نه پورې راپورې اوخی د اسلام طرف ته د دوی واپس راتلل به داسې محال وی لکه د لندې نه وتلې غشی چه واپس نه شی راتللې

نوله: حَتَّى يَرْتَدَّ السُّمُّ عَلَى قُوِّهِ

تعليق بالمحال: د لندې هغه حصه په کومه چه غشی خپړلو سره چلولې شی دې ته فوق وائی ددې ترجمه سوفار دې اوداکلام د تعليق بالمحال د قبیلې نه دې

نوله: قَالَ التَّحْلِيْقُ:

د تعليق دوه مطلبونه مطلبونه: ① یعنی د سروینسته به خړه وی کله به وینسته نه ساتی دا خاص علامت د خوارج وو. اوس که یوسرې وینسته ساتل جائزگنری اوخړه وی هم نو دا نشانی د داسې سړی نه ده.

② بعضې علما د تحلیق نه مراد په حلقو کنبی کیناستل مراد اخستې دی یعنی د دغه خلقو به دا نشانی وی چه په جمات کنبی به حلقې جوړه وی او کینی به او د خان خودلودپاره به نمائش کوی. مسنون طریقه داده چه د مونځونو په وختونو کنبی دې سړې د قبلي طرف ته مخ کولوسره کینی په دې حدیث کنبی د خوارج طرف ته اشاره ده

نوله: نَزَّ الْخَلْقُ وَالْخَلِيقَةُ:

د خلق او خلیقه په مصداق کنبی درې اوال: ① په نهایه کنبی لیکلی دی چه د خلق نه مراد انسان دې او د خلیقه نه مراد خناور دی.

② دا دواړه لفظونه هم په یوه معنی کنبی دی اود تاکید په توگه ئی دویم لفظ ځکه راپورې دې دې دپاره چه ټولو مخلوقاتو ته مفهوم عام شی.

③ داهم ممکن دی چه د خلیقه نه مراد داموجوده کائنات وی او کوم چه بیا راپیدا کیدونکې مخلوق دې د خلق په لفظ سره دهغې اراده کړې شوې وی داخلق بدترین مخلوق ځکه دې چه د ایمان او اسلام په جامه کنبی د کفر کار کوی

[۲۵۴۴] د مسلمان د قتل د جواز درې صورتونه

—rarr [11] (1) [1] وَعَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [2] «لَا يَحِلُّ ذَمُّ أَمْرٍ مُسْلِمٍ [3] يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ [4] إِلَّا بِأَحَدٍ ثَلَاثٍ زَنَاهُ بَعْدَ إِحْصَائِهِ لِأَنَّهُ يُرْجَمُ [5] وَدَجُلٌ خَرَجَ

مُحَارِبًا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۖ فَإِنَّهُ يُقْتَلُ أَوْ يُصَلَّبُ ۖ أَوْ يُنْفَى مِنَ الْأَرْضِ ۖ أَوْ يُقْتَلُ نَفْسًا قَاتِلُهَا ۖ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمہ: ۱) او بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا و ابی جی رسول اللہ ﷺ و فرمایا ۲) د نفس مسلمان وینہ حلالہ نہ ده ۳) خوک چې د دې خبرې شهادت ورکوي چې د الله ﷻ سوا بل معبود نشته او محمد ﷺ د الله ﷻ رسول دی، ۴) خو د دې دریو صورتونو نه د یو صورت د واقع کیدو په وجه د هغه وینہ حلاله کیږي، یو خو دا چې هغه د محصن کیدو (یعنی د واده کیدو) نه وروسته زنا وکړي، نو هغه دي سنگسار شي، ۵) دویم صورت دا چې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ سره د جنگ کولو د پاره اوځی (یعنی کوم مسلمان چې راه زنی وکړي یا د بغاوت لار اختیار کړي، ۶) نو هغه دي قتل کړل شي، یا پانسي دي شي، ۷) یا په قید کې دي و اچول شي، ۸) او دریم صورت د قتل نفس دی (چې کوم مسلمان خوک عمداً قتل کړي، نو د هغه په بدله کې دي هغه قتل کړل شي، (ابوداود)

هل اللغات: ① إحصاء: نکاح کښې راتلل، واده کول. ② رجم: رجم کولې به شی، سنگسار. ③ محاربا: جنگ کونکې، ④ صلب: پھانسی کولې به شی، ⑤ نفی: قید کولې به شی.

تسهيلات:

قوله: وَرَجُلٌ غَرِبَ مُحَارِبًا بِاللَّهِ:

د شوکمارو څلور قسمه سزاګانې: ددې قسم حدیث د تشریح او توضیح سره وړاندې تیر شوې دې لیکن دلته په دې حدیث کښې د ارتداد په ځانې د غلا ذکر دې کوم ته چه شوکمار هم و نیلې شی.

دلته د شوکمارو باره کښې د دریو سزاګانو ذکر کړې شوې دي او د قرآن کریم په آیت کښې د څلورو سزاګانو ذکر راغلی دي. د سورت مائده آیت ۳۳ داسې دي (الْمُحَاجِرَةُ الْيَتِيمَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ جُلَافٍ وَأُتْفِقُوا بِهِنَ الْأَرْضِ ط) (سورة المائدة: ۳۳).

یعنی ① یوه سزا دا چه دغه سړې قتل کړې شی

② دویمه دا چه دې په سولنی کړې شی

③ دریمه سزا دا چه د دغه سړی لاس خپې په مخالف سمت کښې پرې کړې شی

④ څلورمه دا چه دا سړې د وطن نه او شړلې شی یعنی د زمکې نه او ویستلې شی په جیل کښې و اچولې شی.

د ډاکوانو د سزا په ترتب (۲) کښې مذهب:

① که چرې ډاکو او شوکمار که مال نه وی لوټ کړې او څوک نه قتل کړې وی نو هغه به صرف قتل کولې شی او که قتل نه هم کړې وی او مال نه هم لوټ کړې وی نو هغه به قتل

کولو سره په سولنی رازوړندولې شی.

⑦ امام مالک رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه ژوندې به زوړندولې شی او وژلې به شی او که هغه صرف مال لوټ کړي وی نو د هغه یو لاس اویو هڅه به د مخالف سمت نه کټ کولې شی او که چرې ډاګو او قزاق خلق ویرولې وی نه ئی مال اخستې وی او نه ئی قتل کړې وی نو په دې صورت کښې به دې د زمکې نه ویستلې شی او د وطن نه به شړلې شی.

د جلا وطن کولو مطلب:

اوس شوافعو حضرات فرمائی چه دا سړې به مسلسل د وطن نه شړلې شی. د یوې زمکې نه بلې ته او د هغه ځائی نه به بل ځائی ته شړلې شی دې دپاره چه دې په یو ځائی کښې په آرام کینه نی. مگر احناف وائی د زمکې نه د ویستلو مطلب دادې چه د آزادې زمکې نه ئی اوباسنی او په جیل کښې ئی بند کړئی. دلته دا سوال دې چه په آیت کښې د څلورو سزاګانو ذکر دې او په حدیث کښې د دریو ذکر دې چه په ظاهره تعارض دې نوددې جواب دادې چه دیر قوی احتمال دې چه په حدیث کښې د یوړاوی نه د بیان دوران کښې د لاس خپې پرې کولو ذکر د څه وجې نه پاتې شوې دې. دلته په حدیث کښې او د قرآن په آیت کښې د "او" لفظ د تفصیل بیانولو دپاره دې چه دا سزاګانې په دې ترتیب سره دی بعضې وئیلی "او" د اختیار او تخیر دپاره دې.

[۲۵۴۵] یو مسلمان په ویره کښې د اچولو ممانعت

۳۵۴۵- [۱۲] (۱) وَعَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلى قَالَ: «حَدَّثَنَا أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ② أَنَّهُمْ كَانُوا يَبْرُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ③ فَنَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ فَانْطَلَقَ بَعْضُهُمْ إِلَى حَبْلٍ مَعَهُ لِأَخْذِهِ ④ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَرْوَعَ مُسْلِمًا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او حضرت ابن لیلی (تابعی) رحمۃ اللہ علیہ وایی چې د محمد صلی اللہ علیہ وسلم صحابه و رضی اللہ عنہم مونږ ته دا حدیث بیان کړي، ② چې هغه په یوه موقع د شپې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره په سفر کې ملګري وو. ③ په هغوی کې یو سړي چې اوده شو، نو په هغوی کې یو دویم سړی د خپل ځای نه (پاڅیدو سره) لاړل، او د خوب والا سره یوه رسی پرته وه، هغه یې را پورته کړه، د خوب والا په دې سره وویرېدی، ④ حضور صلی اللہ علیہ وسلم هم د هغه دا حرکت ولیدلو (یا حضور صلی اللہ علیہ وسلم د هغه په باره کې واوریدل، نو وې فرمایل چې د یو مسلمان د پاره دا خبره حلاله نه ده چې هغه یو مسلمان ویروي، ابو داؤد.

هل اللغات: ① یبرون: په سفر روان وی ② حبل: رسی، ③ لأخذه: د راخستلو دپاره. ④ أن یرو: چه او ویروی.

تسهيلات:

قوله: لَا يَجِلُّ يُسْلِمُ أَنْ يَرَوْهُ مُسْلِمًا:

مسلمان لوه ۵ ويرولو حومت: د پوره حديث مضمون دا دې عبدالرحمن بن ابى لیلی د بعض صحابه کرامو رضی اللہ عنہم نه نقل کوی چه هغوی یو کرت د رسول الله ﷺ سره په یو سفر کښې روان وو چه د هغوی یو ملگری اوده شو چه هغه سره د هغه رسن هم وه. د هغه یو ملگری هغه رسن اوچته کړه هسې د هغه د ويرولو دپاره په توقو کښ. چه کله هغه پاسیدو او وې کتل چه زما رسن غائب ده نو اویریډو، رسول الله ﷺ ته هم د دې خبرې خبر ملاؤ شو نو هغوی پورته ذکر شوې جمله ارشاد اوفرماييله چه د یو مسلمان دپاره جائز نه دی چه بل مسلمان اویری.

[۲۵۶۶] د اسلامي عزت کمولو څخه ځان ساتل

۳۵۶- (۱۳) [۱] وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «مَنْ أَخَذَ رِضًا بِحِزْبَيْهَا فَقَدْ اسْتَقَالَ هِجْرَتَهُ» وَمَنْ نَزَعَ صَفَارَ كَافِرٍ مِنْ عُنُقِهِ فُجِعَلَهُ فِي عُنُقِهِ [۳] فَقَدْ وَلَّى الْإِسْلَامَ ظَهْرَهُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] او حضرت ابودرداء رضی اللہ عنہ د رسول الله ﷺ نه نقل کوي [۲] چې حضور ﷺ وفرمايل کوم سړی چې څه د جزیي والا زمکه واخسته، نو هغه خپل هجرت مات کړي، [۳] او چا چې د کافر ذلت د هغه د غاړې نه ښکلو سره په خپل څټ کې واچولی، [۴] نو هغه اسلام وروسته شاته وغورځولی، (ابوداود).

هل للنفات: [۱] یونینا: سره د جزیي، [۲] استقال: مات ئې کړو. [۳] نزع: وې ویستل، [۴] صفار: ذلت، [۵] عنق: څټ. غاړه، [۶] ولّى: وې غورځولو.

تسهيلات:

قوله: مَنْ أَخَذَ رِضًا بِحِزْبَيْهَا:

په حديث کښې د جزیه نه هراډ: علامه خطابی رحمته اللہ علیہ فرمائی په دې حديث کښې د جزیه نه مراد خراج دې يعنی چه کوم مسلمان د یو ذمی نه خراجی زمکه واخستله نو اوس به دا مسلمان خراج اداکوی او په دغه اخستلوسره د زمکې هغه خراج نه ساقط کیږی دا مسلک دانمه احناف دې په دې صورت کښې ئی اسلام شاته اوغورځولو سره تغلیظ تشدید اوتهدید او زجر مقصود دې

قوله: فَقَدْ اسْتَقَالَ هِجْرَتَهُ

دهجرت د ضائع کولو مطلب: يعنی دغه سړی چه د دار کفر نه دار اسلام طرف ته کوم هجرت کړې وو هغه دا خراب او برباد کړو. استقال د اقاله نه دې د واپس کولو په معنی کښې دې

حُكْمُ جِهَ ذَخْرَاجِ او جُزِيَه كُومِ ذَلْتِ ذِ ذِمِّي بِه غَارِه كِنِسِي بِرُوتِ وِو دَغِه سِرِي ذَهَغِه ذِ غَارِي
نِه اووِيسْتَلُو او بِه خِپَلِه غَارِه كِنِسِي نِي وَاچُولُو.

قَوْلُهُ: وَمَنْ نَزَعَ صَعَارَ كَافِرٍ مِنْ عُنُقِهِ.

۵ مَذْكُورِه جَعَلِي مَطْلَب: يَعْنِي ذِ ذَخْرَاجِ او جُزِيَه كُومِ ذَلْتِ جِهَ ذِ ذِمِّي بِه غَارِه كِنِسِي بِرُوتِ
وِو دِي سِرِي ذِ جُزِيَه وَا لَا زِمَكِه اخْسَلُوسِرِه ذِ كَافِرِ ذِ غَارِي نِه هَغِه ذَلْتِ اووِيسْتَلُو او خِپَلِه
غَارِه كِنِسِي وَاچُولُو ذِ حَدِيثِ دَا آخِرِي حِصَّه دَدِي ذِ رُومِي حِصِّي ذِبَارِه بِيَانِ او تَفْصِيلِ دِي
[۲۵۴۷] بِه جَنَكِه كِنِسِي دِ كَافِرَانُو دِلِي خُغِه دِ جِدَا او سِيدُو حَكَمِ

۳۵۴-۱۱۳ (۱) وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: «بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرْثَةَ إِلَى خَثْعَمَ ۖ
فَاغْتَصَمَ نَاسٌ مِنْهُمْ بِالْأُجُودِ فَأَمَرَهُ فِيهِمُ الْقَتْلَ ۖ قَبْلَهُ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ لَهُمْ بِنُصْفِ
النَّفْلِ ۖ وَقَالَ: أَنَا بَرَاءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ مَقِيمٍ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ ۖ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ قَالَ: لَا تَنَازَعِي
نَارَاهُمَا ۖ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قَوْلُهُ: ۱) او حضرت جریر بن عبد اللہ وایی چې رسول اللہ ﷺ د قبیلہ خثعم مقابلہ ته یو
لښکر ولیږلې، ۲) د هغه قبیلې څه خلقو (چې اسلام قبول کړي وو، لیکن د هغوی
استوګنه د قبیلې د کافرانو سره وه) د مونځ پناه ونيوله (یعنې د لښکر لیدو سره هغوی
خلقو د خپل اسلام د ظاهرولو د پاره په سجده پریوتل چې لښکر والا ته علم اوشي چې
دا مسلمانان دي، او دغه شان هغه د حملې نه وساتل شي) لیکن د هغوی په قتل کې د
تلواري نه کار واخستی شو (یعنې د لښکر والا د هغوی په سجده و اعتبار ونه کړي او دا
ګمان یې وکړي چې دا هم کافران دي، او محض د قتل نه د ځان ساتلو د پاره خپل ځان
مسلمانان ظاهروي، هغوی هم قتل شو) ۳) هر کله چې د دې واقعي اطلاع رسول اللہ ﷺ ته
ورسیده. نو حضور ﷺ د هغه مقتولینو وړتیا ته د نیم دیت ورکولو حکم وکړي، ۴) او
وې فرمایلي چې زه د هغه مسلمان د بیزارۍ اظهار کوم چې د مشرکانو په منځ کې اقامت
اختیار کړي، ۵) صحابه ؓ عرض او کړو چې یا رسول الله ﷺ ستا د بیزارۍ سبب
څه دی؟ حضور ﷺ و فرمایلي چې مسلمانانو ته د کافرانو نه دومره لرې اوسیدل پکار دی
چې هغه د یو بل اور ونه لیدي شي (لیکن که یو مسلمان په کافرانو کې مخلوط پاتې
شو، نو هغه گویا د دې حکم پروا یې ونه کړه، ابوداود).

هَلِ الْفَقَاتُ ۱) مَرْثَةُ: لښکر، ۲) خَثْعَمَ: یوه قبیلہ ده. ۳) فَاغْتَصَمَ: ځان ته بچ کړو، پناه ته
کړه. ۴) النَفْلُ: دیت، مالی معاوضه، ۵) أَظْهُرَ: شاته، ۶) لَا تَنَازَعِي: چه اونه وینی دواړه.

تہذیبات:

قوله: فَأَعْتَصَمَ نَاسٌ مِنْهُمْ بِالْحُجُودِ:

۵ اسلام ۵ اظہار ۵ پارہ ۵ سجدہ کولو حکم: دے نہ مونخ کول مراددی کله چه دغه نوی مسلمانانوا سلامی لبسکراولیدلونوڈ خان بیج کولوڈ پارہ نی مونخ کول شروع کرہ اسلامی لبسکر کنٹرل چه دا خلق د خان بیج کولوڈ پارہ یہ سجدہ کنبی پریوتلی دی خکہ نی زر زر وهل شروع کرہ. یہ غلط فهمی کنبی داسی اوشو. د حدیث د ظاہری الفاظونہ معلومیری چه دے خلقو سرہ خہ تفصیلی علم نہ ووصرف سجدہ نی اوکرہ دے پارہ چه د اسلام اظہار اوکری.

قوله: يَنْصِفُ الْعُقْلُ:

د نیم دیت وور کولو حکمت: نبی کریم نیم دیت ورکرو حالانکہ هغوی ته دامعلومه وه چه دا مسلمانان وو. دانی دے طرف ته اشاره اوفرمائیلہ چه مسلمانانوله د اسلام قبولونہ پس د کافرانو په مینخ کنبی اوسیدل جائزنہ دی خکہ چه داسی به مجاہدین په آزادنی سرہ او په آسانی سرہ د کافرانو خلاف اونہ جنگیدے شی. په دے وجه نبی کریم د داسی مسلمانانو نه د ویزارنی اعلان هم اوکرو خوک چه مشرکانوسره گډوډ اوسیری. یارسول الله لم؟ دلته استفهام دے یعنی لای شی تګون برینا اولای شی امرت بنصف العقل مطلب دادے یا رسول الله ﷺ تاسو نیم دیت ولې ورکرو یا تاسو ددوی نه ولې ویزاره کیږنی ددے خہ وجه ده؟

قوله: قَالَ لَا تَرَاعَى نَارَاهُمَا:

۵ مذکورہ جملہ مفہوم: دا جملہ استینافیہ ده او په دے کنبی د ماقبل سوال علت بیان کرې شوې دے. یعنی دا ویزاری ددے پارہ ده چه دا خلق کافرانوسره یو خانی ولې اوسیری دوی له د یوبل نه دومره لرې اوسیدل پکار دی چه د یوبل اور اونہ وینی خکہ چه داسی گډوډ اوسیدوسره به مسلمانان کافرانوسره جهاد خنګه کوی؟

[۲۵۴۸] د تحقیق حال نه بغیر خو که مه قتلوی

۳۸-۱۵ [۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «الْإِيمَانُ قَيْدُ الْفِتَنِ لَا يُفْتِكُ مُؤْمِنٌ [۳] رِوَاةُ أَبُو دَاوُدَ وَقَالَ: أَنَا بَرٌّ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ مُقِيمٍ بَيْنَ أَطْرَافِ الْمَشْرِكِينَ [۴] قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ؟ قَالَ: لَا تَرَاعَى نَارَاهُمَا». رِوَاةُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] او حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ د نبی کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبی کریم ﷺ وفرمایل [۲] ایمان خپل حامل یعنی مومن د دی خبری نه منع کوي، چې هغه خوک ناگهانه قتل

کري، نو هيڅ مومن دی ناگهان قتل نه کوي، [۳] د دې روايت امام ابوداؤد کړې دې او فرمايلى ئې دې چې زه د هر مسلمان څخه بيزاره يم د مشرکانو په مينځ کښې اوسېږي [۴] صحابه کرامو عرض وکړو ولې؟ (تاسود دغه مسلمان څخه بيزاره ئې) [۵] رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمائيل داسلام اور اود کفر اور په يوځانې کښې نه شى پاتى کيدى، (ابوداؤد)

هل الثقات: ① قَدْ: دا لفظ مشدد دې، د بَاب تفعيل نه، ترل اوبندول ② الْفَتَكُ: ناڅاپى قتل، په غفلت کې قتل کول.

تسهيلات:

قوله: الرِّمَانُ قَيْدُ الْفَتَكِ:

بغيره تحقيقه د مسلمان يا ذمى کافر د قتل عدم جواز: مطلب دا چې ايمان ناجائز قتل بند کړې دې لهذا په چا کښې چې ايمان وى هغه داسې حرکت نه شى کولې څوک چې داسې حرکت کوى په هغه کښې کامل ايمان نه وى. خلاصه دا چې يو مسلمان يا ذمى کافر بغيره تحقيق نه قتل کول جائز نه دى او که چېرې څوک مفسد او غدار وى او د مسلمانانو خلاف منصوبه بندى کوى نو د هغه حکم جدا دې لکه چې کعب بن اشرف د هغه د فساد و چې نه اچانک د غفلت په حالت کښې قتل کړې شو.

[۲۵۴۹] د تختيدلى مرتد غلام سزا

رواه: [۱۶] (۱) [۱۶] وَكَانَ جَرِيرٌ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَى وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «إِذَا أَبَى الْعَبْدُ إِلَى الْبِرِّ فَقَدْ حَلَّ دَمُهُ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوجه: [۱] او حضرت جرير رضي الله عنه د نبى كريم صلى الله عليه وسلم نه نقل کوي چې حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] هر کله چې يو غلام د شرک (يعني د دار الحرب جانب) ته وتښتېږي، نو د هغه خون به حلال وي. (ابوداؤد)

هل الثقات: ① أَبَى: او تختى، تيخته ئې او کړه. ② حَلَّ: حلال شو، جائز شو. ③ دَمُ: وينه، قتل.

تسهيلات:

قوله: إِذَا أَبَى الْعَبْدُ إِلَى الْبِرِّ:

د تختيدلى غلام د قتل وجه: يعنى چې يو غلام د خپل مولى نه په تيخته دار حرب ته لاړشى نو چې کوم مسلمان ته هغه ملاؤ شى هغه دې قتل کړى هغه مباح الدم دې ځکه چې دا غلام به ځى او د کافرانو د تقويت ذريعه به جوړېږي او که چېرې دغه غلام کافر او مرتد کيدو سره لاړشى نو بيا په طريقه اولى د هغه قتل کول حلال دى.

[۲۵۵۰] ذِكْسْتَخ رَسُول ﷺ سَزَا

۳۵۵۰- [۱۴] (۱) [۱] وَعَنْ عَلِيٍّ «أَنَّ يَهُودِيَّةً كَانَتْ تُشِيرُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲] وَتَقَعُ فِيهِ فَتَنًا رَجُلٌ حَتَّى مَاتَ [۳] فَأَبْطَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَمَهَا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ۱- حضرت علي رضی اللہ عنہ نہ روایت دی چې یو یهودی ښځې به نبی کریم ﷺ ته بد رد ویل، ۲- او په حضور ﷺ کې عیب رانېکلو سره طعن به یې کولی. د حضور ﷺ په شان کې دا گستاخی یو سړی برداشت نه کړه، او د هغه ښځې غاړه یې خفه کړه. په هغه سره هغه مړه شوه، ۳- نبی کریم ﷺ د هغه خون معاف کړي، (ابوداود)
 هل التقات: ① تفتيم: بد رد وائی، کنخل کوی، ② وتقع: عیب رانېکاره کوی. طعن کوی ③ فتق: مړئ ئې خفه کړه.

تسهيلات:

قوله: تَقَعُ فِيهِ:

د نبی کریم ﷺ گستاخی کول: یعنی په نبی کریم باندې به ئی طعن کولو بدې خبرې به ئی کولې دا کافره ښځه وه او ذمیه وه
 قوله: فَأَبْطَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَمَهَا:

د اَبْطَلَ مطلب: یعنی نبی کریم د هغې وینه بې ځايه او گرځوله ددې حدیث نه معلومه شوه چې د نبی کریم په شان کښې گستاخی کونکې ذمی واجب القتل دې اود ده نه به دده عهد ذمه ختمولوسره مباح الدم کیږی

د گستاخ رسول سزا: یعنی نبی کریم ته کنخلې کونکې مباح الدم دې زه هم دا اختیاروم د علامه بدرالدین عینی رحمه الله د دې فتوی په رتړا کښې صاحب د فتح القدير ابن همام رحمه الله هم دغه فتوی ورکړې ده. دمفتی روم ابوسعود رحمه الله هم دغه فتوی ده، د صاحب شفاء هم دا فتوی ده. د نیل الاوطار درمختار هم دغه فتوی ده. او خیر الرملی رحمه الله هم دتغزیر په توگه هم دغه فتوی ورکړې ده (زجاجة المصابيح ج ۳ ص ۵۵)، شکر دې الحمد لله د احناف د اکابر علماؤ هم دغه مسلک دې اودا مونږ د زړه د ژوروالی نه خوښه وو. پوره تفصیل په زجاجة المصابيح (۳/۵۵)، کښې کتلې شی.

[۲۵۵۱] د جادو کړد قتل حکم

۳۵۵۱- [۱۸] (۲) [۱] وَعَنْ جُنْدَبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «هَذَا السَّاحِرُ قَتْرُهُ بِالنِّسْفِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الحدود/باب الحكم فيمن ارتد (رقم- ۴۳۶۲)

(۲) اخرجه الترمذی في كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في حد الساحر (رقم- ۱۴۶۰)

قوجه: ۱) او حضرت جندب رضی اللہ عنہ وایي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) د جادو گر حد (شرعی سزا) دا ده چې هغه په توره سره قتل کړل شي، (ترمذي)
هل القات: ۱) حد: شرعی سزا،

تسهيلات: قوله: **حَدُّ السَّاجِرِ:**

د جادو وجود: د علماء کرامو په دې باندې اتفاق دې چې جادو کول حرام دی. د اهل سنت په نیز جادو یو حقیقت دې او ددې اثر دې. د معتزله خیال دې چې د جادو څه حقیقت نه وی دا صرف یو خیال او وهم دې. د جادو کونکو جادوگرو د سزاباره کښې د علماؤ اوفقهاؤ په اقوالو کښې څه اختلاف دې.

د جادو گر په سزا کښې ۴ مذاهب:

۱) د امام مالک رحمته الله علیه په نیز او د امام احمد بن حنبل د راجح قول مطابق ساحر کافر دې او سحر زده کول او خودل هم کفر دې. لهدا ساحر به قتل کولې شی او دده نه به د توبې مطالبه نه شی کولې. خواه په یو مسلمان باندې جادو کړې وی یا په یو ذمی باندې کړې وی
 ۲) امام شافعی رحمته الله علیه فرمائی چې که د جادوگر دا جادو موجب کفر وی او هغه توبه هم اونه کړی نو هغه به قتل کولې شی.

۳) د احناف په نیز دې مسئله کښې لږ تفصیل دې. هغوی فرمائی چې ساحر په خپل جادو کښې د شرک اود شرکي کلماتو ارتکاب او کړو او موجب کفر عقیده شی او ساتله نو هغه کافر دې او که چېرې د ساحر سحر د یو حرام کار د ارتکاب ذریعه جوړېږي یا د یو فریضې د ساقط کیدو او ترک سبب جوړېږي نو داسې سحر حرام دې او که په جادو کښې څه کفریه کلمات هم نه وی او د یو حرام ارتکاب هم نه وی او د یونیک مقصد دپاره او کړې شی مثلاً په نسخه خاوند کښې جوړ پیدا کولو دپاره او کړې یا د اهل حرب د یو ساحر د سحر د ختمولو دپاره او کړې نو د امباح او جائز دی لیکن دا خبره یاد لرئ چې د داسې صالح او مسلمان جادو گر په دې دنیا کښې چرته وجود هم شته که نه؟

د جادو په ذریعه د قتل سزا: دا خبره هم یاد لرئ چې جادو چونکه د جوارحو عمل نه دې بلکه په ډیره صفائی سره د جوارح د استعمال نه بغیر اثر اچولې شی. لهدا که په سحر باندې څوک قتل کړې شو نو په دې کښې قصاص نشته دې او په دې کښې تعزیر دې چې د تعزیر په توگه به داسې جادوگر قتل کولې شی هم دغه د دې حد دې. علماؤ لیکلی دی چې د جادو په شان د علم نجوم زده کول او خودل او هر قسم شعبده بازی زده کول او خودل هم حرام دی. د جادو حقیقت او ددې تعریفات او اقسامو بیان توضیحات ۲۴۸/۱ باندې شوي دې هلته او گورئ.

الفصل الثالث

[۲۵۵۲] ذِباغی د قتلولو حکم

۳۵۵۲- [۱۹] (۱) «وَعَنْ أَسَمَةَ بْنِ شَرِيكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَتَمَّارُ جُلِّ عَرَجٍ يُقْرِقُ بَيْنَ أُمَّتِي [۲] فَأَضْمِرُوا عُنُقَهُ». رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

ترجمہ: حضرت اسامہ ابن شریک رضی اللہ عنہ واپس جی رسول اللہ ﷺ فرمایا کہ [۲] کوم سری جی د وخت د امام خلاف خروج (بغاوت) وکری، او دغه شان هغه زما په امت کې تفرقه واچوي، [۲] نو د هغه خټ والوخی، (نسایي)

تسهيلات:

قوله: «أَتَمَّارُ جُلِّ عَرَجٍ يُقْرِقُ»:

ذِباغی د قتلولو وجه: د مسلمانانو د اجتماعیت دپاره خلیفه وخت یو بنیادی حیثیت لری د هغه اطاعت په دې وجه په ټولو مسلمانانو باندې لازم کړې شوې دې دې دپاره چه په امت کښې انتشار او افتراق رانه شی او امت خور اور نه شی. امام او خلیفه د امت د وحدت علمبردار وی او هغه ددې ذمه وار وی خو که یو سړې د دغه اجتماعي اتحاد او اتفاق د داتړې نه اوخی او بغاوت کوی نو هغه د یو جرم نه بلکه د ډیرو جرائمو ارتکاب کوی. په دې وجه به هغه اول پوهه کولې شی او هغه ته به د سرکشی نه دمنع کیدو وائی او که د هغه څه معقول اعتراض وی یا څه شک شبه وی او څه مطالبه ئی وی نو هغې ته به پوره توجو ورکولې شی. که د اصلاح د دغه ټولو کوششونو باوجود هغه سړې دخپلې سرکشی او بغاوت نه نه منع کیږی نو هغه دې قتل کړې شی دې دپاره چه لویه فتنه پیدانه شی لکه څنگه چه حضرت علی رضی اللہ عنہ خوارجوسره معامله کړې وه. دلته دا خبره د یاد ساتلو ده چه دا حق هغه خلیفه او د مسلمانانو هغه بادشاه ته حاصل دې چه امت د اسلام په رنرا کښې چلوی گنی خروج به جائز شی تفصیل ان شاء الله باب الامارة کښې راتلونکې دې الکشاف: ۷/۱۳۸.

[۲۵۵۲] د خوارجو بپاره کښې د نبی علیه السلام خبر ورکول

۳۵۵۳- [۲۰] (۲) «وَعَنْ شَرِيكٍ بْنِ شِهَابٍ قَالَ: [۱] كُنْتُ أَمْسُ أَنْ أَلْقَى رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲] أَسْأَلُهُ عَنِ الْخَوَارِجِ فَلَقِيتُ أَبَا بَرْزَةَ فِي يَوْمٍ عِدِي فِي نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ [۳] فَقُلْتُ لَهُ: هَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ

(۱) أخرجه النسائي في السنن كتاب تحريم الدم/باب قتل من فارق الجماعة. وذكر الاختلاف على زياد بن علاقة. عن مرفعة فيه (رقم- ۴۰۲۳)

(۲) أخرجه النسائي في السنن كتاب تحريم الدم/باب من شهر سيفه ثم وضعه في الناس (رقم- ۴۱۰۳)

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْكُرُ الْخَوَارِجَ [۱] قَالَ: لَقَدْ نَفِثْتُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَنْفِي وَرَأَيْتُهُ بِعَيْنِي،

قوله: [۱] او حضرت شريك ابن شهاب (تابعي) عليه السلام وایي [۲] چې زما يوه دا لويه ارزو وه. چې زه د نبی کریم ﷺ د يو صحابي سره د ملاقات سعادت حاصل کړم. [۳] او د هغه نه د خوارجو په باره کې پوښتنه وکړم، چې نن صبا کوم خوارج پيدا کيږي، چې آيا حضور ﷺ د دوی متعلق پيش گويي کړي وه؟ نو زه د (يو صحابي، حضرت ابو برزه رضي الله عنه) سره د اختر په ورځ د هغه د دوستانو په موجودگي کې يو ځای شوم. [۴] او د هغه نه مي پوښتنه وکړه چې آيا تاسو د رسول الله ﷺ نه د خوارجو ذکر اوريدلی دی؟ [۵] هغه وفرمايل چې هو، ما په خپلو غوږونو سره د رسول الله ﷺ نه د خوارجو ذکر کول اوريدلی دی، او په خپلو سترگو سره مي دا واقعہ هم ليدلي ده.

هل اللغات: ① ألقى: ملاقات او کړو.

أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَالٍ فَقَسَّمَهُ [۱] فَأَعْطَى مَنْ عَنْ يَمِينِهِ وَمَنْ عَنْ شِمَالِهِ [۲] وَلَمْ يُعْطِ مَنْ وَرَاءَهُ شَيْئًا [۳] فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ وَرَائِهِ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ مَا عَدَلْتَ فِي الْقِسْمَةِ [۴] رَجُلٌ أَسْوَدُ مَظْمُومٌ الشَّعْرُ عَلَيْهِ ثَوْبَانِ أَبْيَعَانِ [۵] فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَضَبًا شَدِيدًا وَقَالَ: [۶] وَاللَّهِ لَا تُجِدُونَ بَعْدِي رَجُلًا هُوَ أَعْدَلُ مِنِّي.

قوله: [۱] چې يو وخت د رسول الله ﷺ په خدمت کې څه مال راوړل شو، حضور ﷺ هغه مال (په حاضرینو د مجلس کې) داسې تقسيم کړي، [۲] چې کوم خلق د حضور ﷺ بني طرف ته ناست وو، هغوی ته يې ورکړي، او کوم خلق چې چپ طرف ته ناست وو، هغوی ته يې ورکړي. [۳] ليکن کوم خلق چې د حضور ﷺ د شا طرف ته ناست وو، هغوی ته يې ور نه کړي. [۴] نو د حضور ﷺ شا طرف ته په ناستو خلقو کې يو سړی اودريدلو او هغه اوويل چې اې محمد ﷺ! تا په تقسيم کې انصاف ونه کړي. [۵] هغه سړی تور رنگي وو، هغه د سر وينستان خريلي وو، او هغه دوه سپينې جامي اغوستي وي [۶] د هغه خبره اوريدو سره، رسول الله ﷺ سخت غضب ناک شو، او وي فرمايل [۷] چې قسم په خدای ته به زما نه وروسته يو سړی زما نه زيات انصاف کونکی پيدا نه کړي.

هل اللغات: ⑦ وراء: شاته. روسته، ⑧ مَظْمُومٌ: ظمير صرنه دي، ويسته پرې کړې شوې

لَقَدْ قَالَ: يُخْرِجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمًا كَانُوا هَذَا مِنْهُمْ [۱] يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاهِدُونَ فِيهِمْ [۲] تَخْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا تَخْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ [۳] سَيَأْخُذُ هُمُ الْخُلُقُ لَا يَزَالُونَ يُخْرَجُونَ [۴] حَتَّى يُخْرِجَهُمْ آخِرُهُمْ مِنَ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ [۵] فَإِذَا الْقِيَامُ هُمْ هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ وَالْخُلُقِ». رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

قوله: [۱] او بيا يې وفرمايل چې په آخره زمانه کې به يوه ډله پيدا شي، او دا سړی گویا د هغې ډلې يو فرد دی، [۲] د هغې ډلې خلق به قرآن وایي ليکن د هغوی وئيل به د هغوی د

خلق نه مخکی نه خی، [۴] او هغه خلق به [۵] امام وخت خلاف د خروج او سرکشی په ذریعه د اسلام نه داسې اوخی، څنگه چې غشی د ښکار د منځ نه اوخی، [۶] د هغه خلقو علامت دا دی چې هغوبه سرو نه به خریلي وي، د دې ډلي خلق به په هره زمانه کې پیدا کیدی شي، او همیشه به خروج کوی، [۷] ددې پورې چې د هغوی آخري سړی به د مسیح د جال سره د حضرت عیسی علیه السلام خلاف، خروج وکړي، هر کله چې هغه قیامت ته نژدې په دنیا کې نازل شي، [۸] نو کله چې ستاسو د هغوی سره مقابله شی، نو هغه قتل کړي، هغه خلق په سرو او څارویو کې بدترین مخلوق دي، (نسایي)

هل اللغات: ② تَرَاقَى: د ترقوت جمع ده مرئ، خلق، ③ تَزَوُّت: اوخی به، خارجېږی، ④ سیمه: شناخت، نشانی، ⑤ التَّحْلِيْقُ: سرخړیل، یا حلقې جوړولو سره کیناستل ⑥ التَّقْلُقُ: مخلوق، ⑦ الْحَلِيقَةُ: یوځناوردې

تسهيلات:

قوله: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

د لفظ باذنی او وبعینی د استعمالولو وجه: یوروايت یقینی جوړولو دپاره د اقسام الفاظ صحابه کرامو استعمالول دې دپاره چه اوریدونکی ته یقین راشی چه دې صحابی خپل لیدلې اوریدلې بیان کړې دې په مینځ کښې څه حواله او واسطه نشته دې.

قوله: رَجُلٌ أَسْوَدٌ:

د رجل اسود د قید اضافه کولو فائده: علامه طیبی رحمه الله او ملا علی قاری رحمه الله فرمائی چه دامبتداء دمحذوف خبردې یعنی "هوجل اسود" راوی ددې جملې طرف ته اضافه کولو سره دې طرف ته اشاره اوکړه چه څنگه ددغه سړي ظاهري شکل خبیث وو د هغه باطن هم دغه شان خبیث وو. الکاشف: ۷/۱۳۹.

د حدیث د بعضې جملو وضاحت: ① مطبوم الشعر: لکه څنگه چه داسې د وینستونه صفا راغلې وو هم دغه شان د عقل شعور او ادب نه هم خالی راغلې وو

② ثوبان ایضاًن: یعنی د نفاق حامل وو اود پاسه ئی سپین لباس وو اود دتنه تګ تور وو لکه داسې وو "نظافة ظاهرة وكثافة باطنة" یاداسې او وائیئ بیاض کوته وسودچته

③ وَاللَّوْلَاءُ يَهْدُونَ بَعْدِي رَجُلًا هُوَ أَعْدَلُ مِنِّي.

اعدل د اسم تفصیل په معنی کښې نه دې بلکه نفس فعل عادل په معنی کښې دې لکه اهوڼ هین په معنی کښې دې الصیف اهرمن الشتاء کښې احر د نفس فعل په معنی کښې دې دغه شان د اعم و اخص الفاظ د عام او خاص په معنی کښې راغلی دی.

④ سهامه: یعنی داد هغوی داسې علامت دې چه هغوی سره لازم دې اود التزام په توګه

هغوی خپل کړې دې. که یوسړې د دغه عقیدې او التزام نه بغیر د سر ویستنې خبره وی نو هغه منع نه دې

قوله: وَالْخَلِيقَةُ:

د خلیقه نه هغه یاد انسان او جنات په مقابلې کې خناور و ته خلیقه و نیلې شوی دی او یا خلق تیر شوی مخلوق او خلیقه راتلونکې مخلوق ته و نیلې شوې دې. تفصیل تیر شوې دې هر مسلمان له پکار دې چې هغه د خپلو مشرانو بزرگانو ادب او کړې څکه چې د اهمیت: ادب ثابت شوې حقیقت دې چې بهې ادب کله هم نه کامیابېږي بلکه اکثر د یوې لوثې فتنې سبب جوړېږي او په دنیا او آخرت کې محروم کیږي.

نن صبانوې نسل چې د هر څیر نه خالی گرځي د دې وجه هم دغه بهې ادبي ده سکولونو او کالجونو هغوی آزاد او بې ادب جوړ کړي دي. حضرت احمد علی لاهوری رحمته الله علیه په خپل ملفوظات کې فرمائیلې دي چې انگریزانو زمونږ تخت په زور واخستو زمونږ تاج ئی واخستو زمونږ دین ئی واخستو او مونږ ئی په خپل دین باندې اعتراض کونکې پریځودو.

[۲۵۵۴] په محشر کې دوه قسمه مخونه

۲۵۵۳- [۲۱] (۱) عَنْ أَبِي غَالِبٍ «رَأَى أَبُو أَمَامَةَ رُغُوسًا مَنصُوبَةً عَلَى دَرَجٍ دَمَشْقٌ فَقَالَ: أَبُو أَمَامَةَ كِلَابُ النَّارِ ثُمَّ قَتَلَنِي ثَمَّتُ أَوْبِيرُ السَّمَاءِ» خَيْرٌ قَتَلَنِي مَنْ قَتَلُوهُ ثُمَّ قَرَأَ [۲] «يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ» [آل عمران: ۱۰۰] (الآية ۵) قِيلَ لِأَبِي أَمَامَةَ أَلَيْتَ سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟

ترجمه: [۱] ابو غالب (تابعی) رحمته الله علیه وایي چې حضرت ابو امامه (صحابي) رضی الله عنه یوه ورځ د دمشق په لار د خوارجو سرونه پراته ولیدل (یا په پانسي زورند شوي ولیدل) نو وي فرمایل چې دا د دوزخ سپي دي، او د آسمان لاندې بدترین مقتولین دي، او بهترین مقتول هغه دی کوم چې دوئ قتل کړي وي، او بیا هغه دا آیت وویل [۲] ترجمه: د قیامت په ورځ به ډیر مخونه منور وي او ډیر مخونه به تور وي الخ [۳] ابو غالب رحمته الله علیه د حضرت ابو امامه رضی الله عنه نه پوښتنه وکړه چې آیا تاسو دا خبره د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم نه اوریدلې ده؟ هل الثقات: ① رُغُوس: سرونه. ② مَنصُوبَةٌ: پراته. ③ عَلَى دَرَجٍ: درج جمع ده د دې مفرد "درجه" ده کولای لاره. اود پاتېکوالو لوثې پاڅوئ ته هم "درجه" وائی. ④ کِلَابُ النَّارِ: د دوزخ سپی، ⑤ ثُمَّ قَتَلَنِي: بدترین وژلی شوی خلق. «دلته خوارج مراد دی، ⑥ خَيْرٌ قَتَلَنِي: بهترین وژلی شوی خلق «دلته مسلمانان مراد دی. ⑦ أَوْبِيرُ: سطح، مخ، ⑧ تَبْيَضُّ: تګ سپین به وی ⑨ وَتَسْوَدُّ: تګ تور به وی.

(۱) اخر جه الترمذی فی کتاب تفسیر القرآن عن رسول الله صلی الله علیه وسلم باب: ومن سورة آل عمران (رقم- ۳۰۰۰) والنسائی فی کتاب فی الإیمان وفضائل الصحابة والعلم باب فی ذکر الخوارج (رقم- ۱۷۶)

قَالَ: لَوْلَا أَنَّهُمْ إِلَّا مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا [۱] حَتَّى عَذِّبَ مَا حَدَّثَ كُتُوبُهُ. [۲] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ وَكَانَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ.

ترجمہ: [۱] ابو امامہ رضی اللہ عنہ و فرما میں کہ ما دا خبرہ یو خل، دوه خلہ، دري خلہ، [۲] ددي پوري چې هغه اووه خلہ (اوشمیرل) نه وی اوریدلي، نو ستا په مخکې به مي نه بیانوله (يعني که ما دا خبره د حضور صلی اللہ علیہ وسلم نه په دومره په کثرت سره په وار وار نه وی اوریدلي. نو ستا په مخکې به مي نه بیانوله) [۳] ترمذي ابن ماجه، ترمذي رحمہ اللہ ویلي دي چې دا حدیث حسن دی.

تسهيلات:

د حديث د بعضي جملو وضاحت:

① رؤسا منصوبة: داسې معلومېږي چې د خوارج د قتل کولونه پس چا د هغوی سرونه د عبرت دپاره په سولنی باندې زورېد کړې وو یا هسې چرته په اوچت ځانی باندې کيخودلي وو.

② تحت اديم السماء: اديم د ظاهري سطح په معنی کښې دې که هغه د آسمان سطح او مخ وی کوم چې مونږ ته ښکاري یا د زمکې ظاهري مخ وی کوم چې ښکاري په اصل کښې اديم پوستکی او خرمن ته وائی ځکه چې هغه هم په ظاهري سطح باندې وی په دې وجه دا لفظ د ظاهري سطح دپاره استعمالولې شی.

فوله: کلاب الشار:

د خوارجو د خروج تاریخي پس منظر: چونکه په حدیث کښې په خوارج باندې د کلاب النار اطلاق شوې دې په دې وجه حضرت ابو امامه رضی اللہ عنہ هغوی هم په دې نوم سره یاد کړي اودا د خوارج د هغه ځباتونو طرف ته مخفی غوندې اشاره ده چې هغه خلق د اسلام اود هغې د خلفاء باره کښې کوی لکه چې داخل د اهل حق دپاره د لیونو سپو په شان دی چې خلق خوری او بیا به داخل په دوزخ کښې د سپو په شکل کښې ښکاره کیږي. د خوارج د خروج تاریخي پس منظر داسې دې چې مخکښې دا خلق حضرت علی رضی اللہ عنہ سره ملگری وو اود حضرت معاویه رضی اللہ عنہ خلاف جنگیدل. بیا د تحکیم واقعہ پیښه شوه او واقعہ داسې پیښه شوه ښه په جنگ صفین کښې د حضرت علی فوجونو ته د حضرت معاویه په فوجونو باندې فتح حاصلیدله. حضرت معاویه رضی اللہ عنہ پریشان شو نو حضرت عمرو بن العاص رضی اللہ عنہ هغوی ته او فرمائیل چې تاسو خپل فوج ته حکم ورکړئ چې هغوی دې نیزو سره قرآن پاک او ترې اوچت دې کړي او اعلان دې اوکړي چې زمونږ په مینځ کښې به دا قرآن فیصله کوی. کله چې هغوی داسې اوکړه او قرآن ئی په نیزو کښې اوچت کړو نود

حضرت علی علیه السلام ملگرو اوونیل چه اوس جنگ جاری ساتل جائز نه دی خُکمه چه په قرآن پاک باندې به فیصله کیری حضرت علی علیه السلام او فرمانیل چه جنگ مه بندونی داد مخالفینو یوه حربه ده چه جنگ بند شی اود شکست نه بیج شی حضرت علی علیه السلام هم دغه ملگرو په جنگ بندولو باندې مجبور کړو کوم چه روستو خوارج جوړشو هغوی ونیل مونږ د قرآن په مخکښې جنگیدوله نه ورځو چنانچه جنگ بندسو اود صلح خبرې اومذاکرات شروع شو فیصله په دې باندې اوشوه چه حضرت علی علیه السلام اوحضرت معاویه رضی الله عنه دواړه متنازعه جوړشوی وو په دې وجه دې دوی دواړه خپل اختیار یو دریمه گری ته ورکړی اوهغه دریمه گری چرته یو غیر متنازع سړې خلیفه مقرر کړی هم دغه ثالثین مقرر کولو ته د تحکیم نوم ورکړې شوې دې حضرت علی علیه السلام دخپل طرف نه خپل وکیل حضرت ابوموسیٰ اشعری مقرر کړو اوحضرت معاویه رضی الله عنه حضرت عمرو بن العاص رضی الله عنه خپل وکیل مقرر کړو فیصله دا اوشوه چه دواړه وکیلان به راشی اود ټولو خلقو په وړاندې به خپل موکل د خلافت نه معزول کړی اوبیا به نوی خلیفه خوښ کړی چنانچه د معاهدې لاندې حضرت ابوموسیٰ اشعری رضی الله عنه د حضرت علی علیه السلام د معزول کولو اعلان اوکړو لیکن حضرت عمرو بن العاص رضی الله عنه اعلان اوکړو چه حضرت علی علیه السلام دهغه وکیل معزول کړې دې اوس هغه خلیفه پاتې نه شو اوزه خپل موکل حضرت معاویه رضی الله عنه په خلافت باندې هم هغه شان ساتم ددې اعلان نه پس بیا سخت جنگ شروع شو لیکن د حضرت علی علیه السلام هم دې ملگرو د جنگ نه لاس راښکلو چه اول ئی په مذاکراتو باندې زور لگولې وو اوس دې خلقو دا وینا کول شروع کړه چه حضرت علی علیه السلام د الله تعالیٰ نه علاوه د انسانانو حکم اومنلوهذا اوس دې کافر شوې دې خُکمه چه د قرآن اعلان دې إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ حضرت علی علیه السلام په ډیر محنت سره دغه خلق پوهه کړل لیکن دا خلق په بغاوت اودریدل اود حضرت علی علیه السلام د فوج نه شپږ زره کسان جدائی اختیارولوسره کوفې سره حروراء مقام خپل مرکز جوړ کړو اوحضرت علی علیه السلام سره ئی جنگ اوکړو په جنگ نهروان کښې حضرت علی علیه السلام دهغوی ډیر زیات خلق قتل کړې وو.

د اسلام د دریو قائدینو د قتلولو منصوبه بندی: بیا هم ددغه خلقو نه درې سړی په منصوبه بندئ سره د اهل اسلام درې لونی قائدین وژلو دپاره مقرر کړې شو یوشیطان د حضرت معاویه د قتل کولو دپاره روان کړې شو دویم د حضرت عمرو بن العاص رضی الله عنه د وژلو دپاره او دریم خبیث د حضرت علی د وژلو دپاره روان کړې شو ددې خبیث نوم عبدالرحمن بن ملجم وو. باقی دوه خو په خپلو منصوبو کښې ناکام شو لیکن دې بدبخت د سحر د مونځ دپاره کوزیدو سره د حضرت علی علیه السلام په سرباندې د تورې گذار اوکړو اوحضرت علی علیه السلام شهید شو بیادې اونیولې شو اوقتل کړې شو.

ه ابن ملجم په مدح کښي ه يو څارجي شاعر اشعار: د ابن ملجم بدبخت په تعريف کښي
يو څارجي شاعر عمران بن حطان دا شعرونه او وئيل

بأضربة من تقى ما اراد بها
والله مندى العرش رضوانا
واه واه د يو پرهيزگار د تورې وار څه ښکلي وار وو په کوم سره چه صرف هغه د عرش والا
د خوشحاللو اراده او کړه

اخي لا ذکرة يومافاحبه
اوفي البرية عند الله ميزانا
زه چه کله هغه يادوم نو خيال کوم چه د الله تعالی په نيزد هغه چاپري د ټولونه دروند دي
اکرمي غوميطون الارض اقبهرهم
لهم يخلطوا دېنهم بغيا وعدوانا
هغه خلق څومره عزت مند دي د چا قبرونه چه د زمکې لاندې دي چا چه خپل دين د
بغاوت او د حق نه تجاوز کولو سره ککړ نه کړو.

ه ابن ملجم په مذمت کښي ه ابو طيب طبري اشعار: د دې بدبخت د اشعارو په جواب کښي
د اهل سنت نه قاضي ابو طيب طبري بهترين اشعار وئيلو سره او فرمايل
اخي لا برأ ما انت قائله
في ابن ملجم الملعون بهتاناً
د ابن ملجم ملعون باره کښي تا دروغ وئيلي دي زه د هغه نه بالکل ويزاره يم
اخي لا ذکرة يومافالغنه
دېنا والعن عمران بن حطانا
زه چه کله هم هغه يادوم نو په هغه باندې او هغه سره په عمران بن حطان باندې لعنت
ورليگم

عليكم ثم عليه الدهر متصلا
لعائن الله ابراراً واعلانا
په تاباندې او بيا په ابن ملجم باندې د الله تعالی د طرف نه د هميشه د پاره يوشان په پټه
او په ښکاره لعنتونه دې وي

فاتنم من كلاب النار جاء لنا
نص الشريعة برهانا وتبينانا
ته خود دوزخ سپي ئي په دې دعوي باندې زمونږ سره په توگه د دليل د شريعت واضح
حديث موجود دي (كذا في حياة الحيوان ۳۲/۱)
د دې اشعارو په آخری شعر کښي قاضي ابو طيب طبري رحمه الله د مذكوره حديث د دغه جملې
طرف ته اشاره کړې ده په کوم کښي چه کلاب النار موجود دي حضرت ابو امامه رضي الله عنه
قرآن کریم د دې آيت طرف ته هم اشاره کړې ده (يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ) يعنی د خوارج
مخونه به تګ تور وي او د مؤمنانو مخونه به روښانه وي مشکوة شريف کښي د خوارج
متعلق ډير احاديث باب المرتدين کښي درج کړي شوي دي د کوم نه چه اشاره ملاويږي
چه شايد خوارج د مرتدين په حکم کښي دي. د تکفير خوارج مسئله دي نه وړاندې تيره
شوې ده.

د خوارجو په باره کښې شوې حکم، حضرت شاه انور شاه کښه یې رضی اللہ تعالیٰ عنہ اکفار الملحدين کښې لیکلی دی چه "قال الغزالي في الوسيط تبعا للغيره في حكم الخوارج وجهان احدهما انه كحكم اهل الردة والثاني انه كحكم اهل البغي ورجع الراجعي الاول الغ" یعنی امام غزالي رضی اللہ تعالیٰ عنہ په خپل کتاب وسيط کښې د عام علماؤ مطابق د خوارج متعلق لیکلی دی چه ددوی په شرعی حکم کښې دوه اقوال دی. اول دا چه ددې خلقو حکم د مرتدينو په شان دې دویم قول دا چه ددوی حکم د باغيانو دې. علامه رافعي اول قول را جع گرځولې دې په دې کلام باندې حضرت شاه صاحب رحمته اللہ علیہ تبصره کولوسره فرمائی چه دا حکم د هر قسم خارجيانو ته شامل نه دې ځکه چه خوارج په دوه قسمه دی یو خوهم هغه دی د کوم تذکره چه حضرت امام غزالي رضی اللہ تعالیٰ عنہ کړې ده او دویم قسم هغه خوارج دی کومو چه دخپلې عقیدې او نظرياتو طرف ته د راغونښت لود پاره خروج نه دې کړې بلکه په حکومت باندې د قبضه کولو د پاره خروج کړې دې. دا خوارج بيا په دوه قسمه دی یو هغه چا چه د ظالم حکمرانانو د ظلم د وجې نه او په قرآن اوسنت باندې عمل د نه کولو د وجې نه دهغوی خلاف د الله تعالی د دين په حمايت کښې خروج اوبغاوت کړې دې. داخلق اهل حق دی هم ددوی نه حضرت امام حسين او د مدینې هغه علماء دی کومو چه د یزید خلاف خروج کړې وو او هم ددوی نه هغه خلق دی چا چه د حجاج بن يوسف خلاف بغاوت کړې وو. نور خوارج هغه دی چه صرف په حکومت باندې د قبضه کولو د پاره راوځی هم هغه باغيان دی او په احاديثو کښې هم ددوی مذمت راغلې دې.

[۱۷] کتاب الحدود

ذ حدود بیان

مخلاصة الباب

فيه ثلاثة وثلاثون حديثاً مشتملة على اثني عشرة مسألة:

- ① حد زنا العلام والجارية: ۹، ۱۰، ۲۶.
- ② عدم الرجم لغیر المحصن والتجلید له: ۱، ۳، ۴، ۱۹، ۲۷.
- ③ الرجم على المحصن والمحصنة: ۱، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۱۱، ۱۳، ۱۸، ۱۹، ۲۴.
- ④ أسباب ثبوت الحد: ۳، ۶، ۸، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۲۷.
- ⑤ الإعراض عن المقربالزنا والتلقين له: ۶، ۷، ۸، ۱۱.
- ⑥ الأمر بالستر ودرأ الحدود: ۱۳، ۱۴، ۱۶.
- ⑦ عدم عفو الإمام عن الحدود: ۱۵، ۳۲.
- ⑧ أسباب اللرا! والتخفيف في الحدود: ۱۷، ۱۸، ۲۰، ۲۶.
- ⑨ قباحة الوطي في الدبرومع البهيمة والحد فيهما: ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۹، ۳۰، ۳۱.
- ⑩ حكم القذف: ۲۴، ۲۵.
- ⑪ قباحة الزنا: ۲۸.
- ⑫ فائدة إقامة الحدود: ۳۲.

قوله: الحدود:

د حد لغوی معنی: دَ حد جمع ده اوحد په اصل کښې دَ منع په معنی کښې دې دَ دې یوه معنی دَ حاجز هم ده یعنې دَ دوو څیزونوپه مینځ کښې حائل اومانع چه دواړه دَ ملاوولونه بنده وی شرعی حدودهم انسان دَ گناه نه منع کوی.

د حد اصطلاحی تعریف: فقهاء کرامو دَ شرعی حد اصطلاحی تعریف داسې کړې دې الحد عقوبة مقدرة يجب حقا لله تعالى یعنی دَ شریعت په اصطلاح کښې حد دغه متعین سزا نوم دې چه شریعت دَ حقوق الله دَ حفاظت دپاره مقرر کړی دی.

په تعریف کښې د مذکورہ قید (مقدرة) فائده: په قید سره تعزیر اووتلو ځکه چه د تعزیر تعین شریعت نه کوی بلکه دَ شریعت په رنر اکښې ددې تعین دآمام او قاضی په اختیار کښې دې په دې تعریف سره دَ حقا الله الفاظ سره حدود او قصاص کښې هم فرق ښکاره شو ځکه چه دَ قصاص تعین حق العبد دپاره کړې شوې دې هم دغه وجه ده چه دَ ثبوت نه پس قصاص معاف کولې شی حد نه شی معاف کیدې.

ه شرعی سزاگانو قسموه: د قواعد و ضوابط په رنړا کښې اسلامي شرعی سزاگانې درې

قسم دي

① هغه سزاگانې دي کومې چې الله تعالی پخپله متعین کړې دي لیکن د هغې جاري کول ئې په بنديگانو باندې پرې خودې دي. په دې کښې د یو خارجی طاقت یعنی حاکم او حکومت ته د دخل کولو حق نشته دې. لکه چې داد متعلقه سړی د ذاتی نوعیت معامله ده اودې سره به هغه پخپله گوري په شریعت کښې ددې قسم سزاگانو نوم کفارات دې لکه د قسم کفاره او روژې وغیره کفاره

② هغه سزاگانې دي د کوم مقدار چې شریعت مقرر کړې دي اود کتاب او سنت نه ثابتیدوسره سره د دې مقدار متعین هم دې. په شریعت کښې د داسې سزاگانو نوم حدود دې لکه زنا غلا شراب څکل وغیره جرمونو سزاگانې دي. ددې سزاگانو د ثبوت نه پس حاکم اوقاضی نه د اساقط کولې شی اونه کمې زیاتې کولې شی صرف د نافذ کولو حکم هغه سره دې. یعنی د قانون سازئی اختیار هغه سره نشته دې صرف د تنفیذ اختیار دې.

③ هغه سزاگانې دي کومې چې کتاب او سنت خو متعین کړې نه دي لیکن د کومو خرابو کارونو په ارتکاب باندې چې دا سزاگانې ورکولې شی. شریعت دغه خراب کارونه د جرائم په فهرست کښې شمیر کړي دي اود سزا مقدار اود هغې د تعین مسئله د حاکم او قاضی په اختیار کښې پرخودې دي چې هغوی دې د شریعت د قواعدو په رنړا کښې د موقع مناسبت سره د دغه جرم د پاره سزا تجویز کړي د داسې سزاگانو نوم په اسلام کښې تعزیر دې.

په څلور قسمه سزاگانو د حد اطلاق: په اسلام کښې په څلورو سزاگانو د حدود اطلاق

کيږي. ① حد زنا ② حد سرقه ③ حد قذف ④ حد خمر

د حدود الله پرکات: حدود الله مقررولو کښې ډیر فاندې او برکتونه دي کوم چې څوک کماحقه نه شی بیانولې. ملا علی قاری رحمته الله علیه په دې په مرقات کښې تفصیلی رنړا اچولې ده. په حدود الله کښې لوئی فاندې ځکه دي چې ددې په ذریعه لوئی لوئی خراب کارونه بندولې شی او صرف د حدود په نفاذ سره سړې د دغه گنده کارونو نه بچ کیدې شی مثلاً حد زنا په نفاذ سره سړې د نسب د ضیاع، د اولاد د ضیاع اود ځان د ضیاع او تباهنی نه بچ کيږي اودا څیزونه په بین الاقوامی توگه د هر عقل مند په نیز واجب الحفاظت دي. حد خمر: سره د زوال عقل حفاظت کيږي اوزړه اودماغ په خپل ځانې پاتې کیدل په بین الاقوامی توگه مطلوب او مقصود امر دې. حد قذف: سره عزت نفس اود تنگ اونا موس حفاظت کيږي چې په بین الاقوامی توگه یو محمود او معدوح څیز دې. او حد سرقه: سره د مال د حفاظت انتظام کيږي او امن او امان اود مال حفاظت په عالمی توگه باندې

دهریو دپاره دیر ضروری دې خلاصه داچه د نسل حفاظت، عزت نفس، د عقل حفاظت او د مال حفاظت داسې څیزونه دی د کوم په افادیت چه د ټولې دنیا انسانان متفق دی لهذا هر یو عقل مند انسان په اسلامی حدود او په حدود آر پیننس باندې اعتراض نه شی کولې. بیا دې نه علاوه د مسلمانانو دپاره د حدود الله د نفاذ لونی لونی برکتونه دی په حدیث شریف کښې دی د یوحد په نفاذ سره ملکی معیشت ته دومره فائده کیږی لکه څنگه چه د څلوېښتو ورځو پورې په مفید او نافع باران سره کیږی

بل په معاشره کښې او په سوسائتی کښې حدود الله د امن او امان ضامن دی ځکه چه په معاشره کښې په سلو کسانو کښې که ۵ فیصد خلق شرابیان کبابیان یا غله اوزنا کاروی نوهغوی د ۹۵ فیصد خلقو ژوند په خطر ه کښې اچولوسره پریشانه کوی اسلام حکم ورکوی چه دغه پنځو ته سزا ورکړنی چه د ۹۵ فیصد ژوند په امن امان عزت او شرافت سره تیر شی. مجرمانو خلقو ته چه د هغوی د جرم سزا په دې دنیا کښې ورکړې شوه نوهغوی به د آخرت والا د دوزخ د سزا نه بچ شی. دا ټولې فائدې په حدود الله کښې دی شریعت دانه غواړی چه خامخادې څوک په تکلیف کښې کړی هغه حدود الله د انسانانو د تنگولو دپاره نه دی مقرر کړی بلکه انسانان ئی انسانان جوړولو دپاره مقرر کړی دی. په سعودی عرب کښې یو څو حدود قائم دی هلته څومره امن دې او په افغانستان کښې د طالبانو په اسلامی حکومت کښې هلته څومره امن او امان وو او هلته څومره شرافت او انسانیت وو د کوم مثال چه په دنیا کښې نه ملاویږی. خود نیاته دا شرافت خوښ نه شو او ټول کافران، شیطانان، اشرار او منافقان یو ځائی شو دغه حکومت ئی راگزار کړو اوس هلته نه امن دې نه انسانیت دې اونه شرافت دې.

د صحابه کرامو نه د کپالرو په ارتکاب کښې حکمتونه: دا خبره هم په ذهن کښې اوساتئ چه په شریعت کښې د څومره احکاماتو تجربه د نبی کریم په ذات باندې کیدلې شوه نبی کریم هغه احکامات په خپل عملی ژوند کښې راوستلوسره د امت مخې ته یوه نمونه وړاندې کړد لکه په نامه د یادیدونکی ځوئی ښځې سره نکاح کول وغیره وغیره لیکن کوم افعال چه داسې وود کوم ارتکاب چه د نبی د شان منافی وو او د عصمت انبیاء کرام د اصولو منافی وو نو په داسې احکاماتو باندې په تکیوئنی توگه باندې په صحابه کرامو باندې عمل او کړو دې دپاره چه د راتلونکی امت دپاره نمونه جوړه شی لهذا په تکیوئنی توکه باندې د بعضې صحابه کرامو نه زنا اوشوه بعضې واقعات د غلا یا شرب خمر یا قذف رامنځ ته شو نو د حد لگیدوسره د امت دپاره د حد قائم کولو طریقه راپیدا شوه د نفاذ حد ثبوت هم ملاؤ شو او د شریعت د احکاماتو تکمیل هم اوشو. لهذا په حدود کښې چه کله هم د یولوئنی گناه ارتکاب د یو صحابی نه ښکاره شی نوهغې ته صرف د گناه په

حيث سره مه گورنی بلکه هغه د تکميل شريعت په آئينه کښې اوگورنی چه دلته هم صحابه کرامو خپل ځانونه د د شريعت د تکميل دپاره پيش کړل کتاب حدود کښې باب قطع السرقة نه وړاندې په درې قسم احاديث راځي د اکثر احاديثو تعلق حد زنا سره دي او ددې په ضمن کښې د بعضې تعلق حد قذف سره دي د باقي رواياتو تعلق حد لواطت سره دي لهذا په دې کتاب کښې د حد قذف دپاره جدا عنوان نه دي کيځودلې شوې دغه شان د لوطي سزا دپاره څه عنوان نشته دي د حد قذف نور ټول احاديث باب اللعان کښې تير شوي دي

الفصل الأول

[۲۵۵۵] د رسول پاک د دربار نه د زنا د يوې مقدمې فيصله

۳۵۵۵- [۱۱] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ «أَنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَصَمَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَحَدُهُمَا: أَفْضُ بَيْنَنَا بَكْتَابِ اللَّهِ [۲] وَقَالَ الْآخَرُ: أَجَلُ يَأْزُورُ اللَّهُ فَأَفْضُ بَيْنَنَا بَكْتَابِ اللَّهِ [۳] وَأَذْنُ لِي أَنْ أَتَكَلَّمَ قَالَ: تَكَلَّمُوا قَالَ إِنْ أُنِيتُ كَانَ عَيْفًا عَلَيَّ هَذَا فَرَضْنِي بِأَمْرَائِهِ

توجه: ۱ حضرت ابو هريره ؓ او زيد ابن خالد ؓ وايي چې (يوه ورځ) د رسول الله ﷺ په خدمت کې دوو خلقو خپله قضيه راوړه، ۲ په هغوی کې يوه اوويل چې زموږ په منځ کې د کتاب الله موافق حکم وکړه، ۳ دويم هم عرض اوکړو چې يا رسول الله ﷺ زموږ په منځ کې د کتاب الله موافق حکم وکړه، ۴ او ماته اجازت راکړه، چې زه بيان وکړم (چې د قضیې صورت څه دی؟ حضور ﷺ ورته وفرمايل بيان يې کړه، ۵ هغه سړي بيان وکړي، زما ځوی د دې سړي سره مزدور وو، هغه د ده د بشخي سره زنا وکړه، هل اللغات: ۱ اختصما: دوه کسانو جگړه اوکړه ۲ افض: فيصله اوکړه، ۳ أجل: ای نعم، آؤ، د تيرې شوې خبرې د اقرار کولو په وخت استعمالیږي. ۴ عيف: مزدور، اجير،

۱ فَأَخْبَرُونِي أَنَّ عَلَى ابْنِ الرَّجْمِ فَأَقْدَبْتُ مِنْهُ بِمِائَةِ شَاةٍ وَبِخَارِيَةٍ [۲] ثُمَّ رَأَيْ سَأَلْتُ أَهْلَ الْعِلْمِ [۳] فَأَخْبَرُونِي أَنَّ عَلَى ابْنِ جُلْدٍ بِمِائَةٍ وَتَقْرِبَ عَامًا [۴] وَأَمَّا الرَّجْمُ عَلَى أَمْرَائِهِ

توجه: ۱ خلقو ماته اوويل چې ستا دخوی سزا: سنگساري ده، ۲ ليکن ما هغه د سنگسارولو په بدله کې سل بزي (چيلی)، او يوه وينځه ورکړه، ۳ بيا چې په دي باره کې

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الايمان والنذور/باب: كيف كانت بين النبي صلى الله عليه وسلم (رقم-۶۶۳۳) ومسلم فی کتاب الحدود/باب من اعترف على نفسه بالزنى (رقم-۲۵ - (۱۶۹۷) و ابو داود فی کتاب الحدود/باب المرأة التي أمر النبي صلى الله عليه وسلم برفعها من جهنم (رقم-۴۴۴۵) و الترمذي فی کتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في الرجم على الثيب (رقم-۱۴۳۳) والنسائي فی کتاب آداب القضاء/باب صون النساء عن مجلس الحكم (رقم-۵۴۱۰) و ابن ماجه فی کتاب الحدود/باب حد الزنا (رقم-۲۵۴۹) واحمد فی المسند: ۱۱۵/۴

ما د علماو نه معلومات وکړل، [۴] نو هغوی اوویل چې (ستا خوی محسن نه دی یعنی واده والا نه دی ځکه، د هغه سزا سل دورې دی، او د یو کال جلا وطني ده، [۵] او د دې سړي د ښځې سزا سنگساري ده (ځکه چې هغه واده شوي ده،
 هل اللغات: ⑤ وټرېب: جلا وطنی، د وطن نه ویستل ⑥ عام: یو کال

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَّا الَّذِي تَلَيْسَ يَدُهُ [۴] لَا أَقْبِيَنَّ بَيْنَكُمَا بِكِتَابِ اللَّهِ [۵] أَمَّا غَتَمُكَ وَجَارَتُكَ فَرَدُّ عَلَيْكَ [۶] وَأَمَّا ابْنُكَ فَعَلَيْهِ جُلْدٌ مِائَةً وَتَرْيَبُ عَامٍ [۵] وَأَمَّا أَنْتَ يَا أُنْثَى فَاغْدِي إِلَى امْرَأَةٍ هَذَا [۷] فَإِنْ اعْتَرَفَتْ فَأَرْجُمُهَا، فَاغْدِيَتْ فَرَجُمَهَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ④ رسول الله ﷺ (دا قضیه اوریدو سره، وفرمایل چې خبر شی 'قسم دی په هغه ذات پاک چې د هغه په لاس کې (یعني په قبضه د قدرت کې) زما ساه ده، [۴] زه به ستاسو په منځ کې د کتاب الله موافق فیصله کوم، [۴] نو واوره ستا بڼې (چیلې) او ستا وینځه به تاته واپس درکول کیږي، [۴] او (که خپله د ملزم اقرار یا د څلورو شاهدانو د شهادت سره، د زنا جرم ثابت وی، نو ستا خوی ته به سل دورې سزا ورکول کیږي، او د یو کال د پاره به جلا وطن کول کیږي، [۵] بیا حضور ﷺ حضرت انیس ﷺ مخاطب کولو سره ورته وفرمایل چې ای انیس! ته د دې سړي ښځې ته ورشه، [۵] که هغه د زنا اقرار وکړي، نو هغه سنگساره کړه، هغې ښځې د زنا اقرار وکړي، او حضرت انیس ﷺ هغه سنگساره کړه. (بخاري، مسلم)
 هل اللغات: ⑥ فاغدی: ورشه.

تسهيلات:

قوله: أَقْبِيَنَّ بَيْنَكُمَا بِكِتَابِ اللَّهِ:

په حدیث کښې د کتاب الله په مراد کښې دوه اقوال: ① دې نه د الله تعالی حکم مراد دې ځکه چه درجم حکم د قرآن په الفاظو کښې موجود نه دې. (ای بحکم الله)
 ② مگر بعضې علماء فرمائی چه مراد هم قرآن کریم دې داددې آیت طرف ته اشاره ده چه اول نازل شوې وو بیانی الفاظ منسوخ شو او حکم ئی باقی پاتې شو الفاظ دادی "الشهیر والشخه اذانیاً فارجموها البته نکلا من الله والله عزیز حکیم"

د حدیث د بعضې جملو وضاحت: ① "فَأَقْبِيَنَّ" علامه طیبی رحمه الله لیکي چه دا فاجزائیه د شرط ئی محذوف دې یعنی کله چه ددې سړی بیان راشی نوتاسو هم د الله تعالی په کتاب باندې فیصله اوکړئ. دواړو متخاصمین اشاره اوکړه چه تاسو زمونږ په مینځ کښې خالص په کتاب الله باندې فیصله اوکړئ. د څه صلح او مصالحت ضرورت نشته دې کوم حکم چه دې هغه نافذ کړئ.

⑦ **جَلْدِ مَائَةٍ**: جلد کورې ته وائی شرعی کوره دومره سخته نه وی د نن صبا حکمرانانو چه کومې کورې دی دا خو تباهی ده ددې په لسو کوروسره چه د سپی د مرگ خطر ه وی الکاشف ۱۲۲/۷.

قوله: وَتَغْرِيبُ عَامٍ

د تعریب تعریف: تغریب مسافر جوړول او د وطن نه ویستوته وائی په دې باندې د ټولو فقهاؤ اتفاق دې چه محصن یعنی واده شوې که هغه سپی وی او که ښځه کله چه د زنا ارتکاب اوکړی او د گواهانو په ذریعه یا په اقرار سره زنا ثابته شی نو دا به رجم یعنی سنگسارولې شی او که چرې محصن نه وی یعنی ناواده کړې وی نو د جرم د ثابت کیدونه پس به سل کورې وهلې شی

د جلا وطنۍ باره کښې ۳ مذاهب:

د فقهاؤ په دې کښې اختلاف چه آیاد ټول کال دپاره د وطن نه ویستل په حد کښې داخل دی که دا د تعزیر حصه ده.

① امام شافعی رحمته الله علیه او امام احمد بن حنبل رحمته الله علیهما فرمائی که غیر محصن سپی وی او که ښځه د کورو وهلو نه پس د یو کال د پاره تغریب یعنی د وطن نه ویستل د زنا د حد حصه ده

② دامام مالک رحمته الله علیه په نیز تغریب عام دې په دې به عمل کیږی لیکن دا صرف د سرو پورې خاص دی او د ښځو دپاره د فتنې په وجه دا حکم نه دې ځکه چه که ښځه دې د وطن اویستله نو فتنه به نوره هم زیاته شی.

③ احناف وائی چه د ټول کال دپاره د وطن نه ویستل په حد کښې داخل نه دی دا خو صرف تعزیر دې. که چرې امام او قاضی سیاست او حکمة څوک د وطن نه ویستل مناسب گنری نو د مصلحت په توگه دې هغه د علاقې نه او ویستلې شی مگر بهتر تغریب دادې چه هغه په جیل کښې واچوی او د پوره کال دپاره دې د تنهایی په قید کښې پروت وی شوا فو د تغریب عام مسافت درې ورځې اودرې شپې فاصله مقرر کړې ده

داول فریق دلائل: ① هغه ټول احادیث د دوی مستدل دې په کومو کښې چه د سلو کوروسره د تغریب عام ذکر راغلې دې ددې باب حدیث نمبر (۲۵۵۸) هم د دوی مستدل دې ② دغه شان حدیث نمبر (۲۵۵۵) د دوی مستدل دې.

③ دغه شان حدیث نمبر (۲۵۵۱) هم د دوی مستدل دې دا روایات د دوی به مدعا باندې واضح دلائل دی.

داول فریق د دلائلو مجموعی جواونه: ① د تغریب حکم سیاست او مصلحت باندې مبنی دې لکه چه دا د تعزیر یوه حصه ده که چرې قاضی دا مناسب گنری نو داسې دې اوکړی

لکه څنگه چه د حضرت عمر رضی الله عنه نه هم د تغریب واقعہ نقل ده

① د احکم په شروع کښې وویا موقوف یا منسوخ شو د دې وجه داده چه نبی کریم د زنا د حد په څو واقعاتو کښې د کورو نه پس د تغریب عام حکم نه دې کړې که چرې د احکم واجب العمل وې نو نبی کریم به کله هم د دې نه ډډه نه کوله بهر حال که چرې قبائلی نظام ته اوکتلې شی نو دا حکم اوس هم هلته موجود دې او په دې باندې عمل کولو سره لوئی لوئی فتنې بندېږي احناف هم دې ته سیاست وائی

د هريم فریق دلائل: د قرآن کریم آیت (مَائَةِ جُلْدَةٍ) د دوی مستدل دې دا آیت مطلق دې که د زنا کار د کورو سره د ټول کال دپاره د وطن نه ویستل په حد کښې داخل او منلې شی نو دابه د دې آیت په حکم باندې زیاتوالې شی کوم چه مناسب نه دې

② د خلفاء راشدینو رضی الله عنهم فیصلې هم د دوی مستدل دی په مصنف عبدالرزاق کښې د حضرت علی رضی الله عنه په حواله سره یو روایت نقل کړې شوی دې چه حضرت علی رضی الله عنه او فرمائیل رضی الله عنه کفی بالنفی فتنه د وطن نه ویستل د فتنې د زیاتولو دپاره کافی دی

③ په مصنف عبدالرازق کښې د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په حواله سره نقل کړې شوی دی چه هغوی امیه بن ربیع د وطن نه اویستلو نوهغه عیسائی جوړشو په دې باندې عمر فاروق رضی الله عنه او فرمائیل رضی الله عنه "لا غرب بعدہ مسلماً" زه به اوس هیڅ یو مسلمان د وطن نه نه اوباسم دا الفاظ په واضحه توگه دا بنائی چه تغریب د حد حصه نه ده که چرې داسې وې نو حضرت عمر رضی الله عنه دا کله هم نه شو ختمولې. (دا دواړه روایتونه زجاچه المصایح ۹/۳ باندې دي).

قوله: فَإِنْ اعْتَرَفْتَ فَأَرْجَمْهَا:

د زنا د اقرار په صورت کښې د تعدد د اقرار او د مجالسو باره کښې ۲ مذهب:

① اوس دا مسئله زیر بحث ده چه آیا په یو ځل اعتراف بالزنا باندې به حد جاری کیږي یا د اعتراف دپاره تعدد شرط دې بل په دې کښې هم کلام دې چه آیا په یو مجلس کښې اعتراف کول کافی دی یا په څلور مجالسو کښې جدا جدا اعتراف کول ضروری دی. په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دې.

① امام شافعی رحمته الله او امام مالک رحمته الله فرمائی یو ځل اقرار کول د زنا د ثبوت دپاره کافی دی او د مجلس د تعدد او اعتراف د تعدد هیڅ ضرورت نشته دې.

② امام ابوحنیفه رحمته الله او امام احمد بن حنبل رحمته الله فرمائی چه د زنا د ثبوت دپاره څلور ځل اقرار کول شرط دې دې دپاره چه د څلورو گواهانو په ځانی شی. بل د یو مجلس په ځانی د څلورو مجالسو تعدد هم لازم دې.

داول فریق دلیل: ① زیر بحث حدیث د دوی مستدل دې په دې کښې چه د یو ځل اقرار کولو ذکر دې او د مجلس د تعدد هم څه ذکر نشته دې.

داول فریق د دلیل جواب: په دې کښې د جنس اعتراف ذکر دې په دې کښې د یو یا دو ذکر نشته دې نه د نفی ذکر دې نه د اثبات ذکر دې نو په دې کښې خویا هم هغه معهود څلور اعتراف مراد دی یا روایت مجمل دې ددې تفسیر او تفصیل د حضرت ماعز رضی اللہ عنہ په روایت کښې دې.

د دویم فریق دلیل: ① د حضرت ماعز رضی اللہ عنہ په واقعه کښې څلور ځل د اقرار کولو ذکر راغلې دې نبی کریم درې ځل هغه واپس کړو او په څلورم ځل ئی د رجم حکم ورکړو که چرې په یو ځل یا دوو ځلوه اقرار سره حد واجب کیدلو نو نبی کریم به د ماعز رضی اللہ عنہ د واپس کولو په ځائی فوری توگه باندې حد جاری کولو. د حضرت ماعز رضی اللہ عنہ د رجم په ټولو روایاتو باندې که چرې نظرواچلوې شی نو په تعدد مجلس او تعدد اقرار کښې به چاته څه شک باقی پاتې نه شی.

[۲۵۵۶] د غیر محصن زانی سزا

۵۵۶- [۲] (۱) وَعَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: «سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ② يَأْمُرُ فَيَمْنُ زَنَى وَتَمْرُ مَحْصَن ③ جَلْدَ مِائَةٍ وَتَقْرِبَ عَامٍ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ① او حضرت زید ابن خالد رضی اللہ عنہ وایي چې ما د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اوریدلی دی ② چه د غیر محصن (۱) زانی په باره کې ئې حکم او فرمائیلو ③ چې هغه دي سل دوري وو هل شي. او د یو کال د پاره دي جلا وطن کړل شي، (بخاري)
هل اللغات: ① وَلَمْ يُحْصَن: واده او نکاح ئې نه وه کړې، ② تَقْرِبَ: جلا وطنی.

تسهيلات:

قوله: وَلَمْ يُحْصَن:

د احسان شرطونه: زنا کار که غیر محصن وی نو د هغه سزا سل کورې دی لیکن که چرې زانی محصن وی نو د هغه سزا رجم ده. اوس د احسان زنا او محصن جوړیدو څه شرطونه دی. علماؤ د پنځو شرطونو ذکر کړې دي.

① بلوغ ② عقل ③ واده کیدلو سره خلوت صحیحه کونکې ④ آزادی، یعنی حریت ⑤ اسلام

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الحدود / باب الیکران یجلدان وینفیان (رقم- ۶۸۳۱)

(۲) محصن هغه عاقل و بالغ او مسلمان ته وایي چی واده یې شوی وی، او د خپلی ښځې سره یې صحبت کړی وی.

دا احسان د زنا شرطونه دي د احسان قذف هم دغه شرطونه دي صرف هلته د واده كړې كيدو په ځاني پاكدامن كيدل شرط دي كه چېرې مقذوف پاكدامن نه دي نو په قاذف باندې به حد د قذف نه لگي

د اسلام په شرعيت كښې مذهب:

① شوافعو او حنابله فرمائي د زنا د سزا دپاره مسلمان كيدل شرط نه دي
② احناف او مالكيه فرمائي چه احسان الزنا دپاره اسلام شرط دي لهذا ذمي او ذميه كه چېرې زنا او كړي نو حده به نه نافذ كيږي.

د اول فريق دليل: نبي كريم د دوو يهوديانو په مينځ كښې د حد زنا حكم نافذ كړې وو دلانكه هغه غير مسلم وو د كومو قصه چه وړاندې راځي

د اول فريق د دليل دوه جوايونه: ① دا حكم د تورات وو د قرآن عظيم نه وو هم دغه وجه ده چه په يهوديانو باندې تورات ونيولوسره فيصله صادر كړې وه.

② يا هغه حكم د تشكيل او عبرت دپاره په توگه د سياست ووجه په يهوديانو كښې د زنا رواج عام شوې وو

د دويم فريق دليل: د حضرت ابن عمر رضي الله عنه مرفوع او موقوف روايت د دوي مستدل دي د كوم الفاظ چه علامه زيلعي رحمته الله نصب الرايه كښې داسې نقل كړي دي. "من اشرك بالله فليس محصن".

[۲۵۵۷] د محصن زاني سزا

حد-۳ [۱۳] (۱) عَنْ عُمَرَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ ① وَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الْكِتَابُ ② فَكَانَ مِمَّا أُنْزِلَ اللَّهُ عَلَيْهِ آيَةُ الرَّجْمِ ③ وَرَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَجَمْنَا بَعْدَهُ ④ وَالرَّجْمُ فِي كِتَابِ اللَّهِ حَقٌّ عَلَى مَنْ ذُنِيَ ⑤ إِذَا أُحْصِيَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ ⑥ إِذَا قَامَتِ الْبَيْتَةُ ⑦ أَوْ كَانَ الْحَبْلُ أَوْ الْإِعْتِرَافُ ⑧». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① او حضرت عمر رضي الله عنه وايي چې بلا شبه الله ﷺ محمد ﷺ د حق سره راليرلي، ② او په هغه يې خپل كتاب نازل كړي، ③ الله ﷻ چې (په هغه كتاب كي) څه نازل كړي دي. په هغه كې آيت د رجم هم دي، ④ رسول الله ﷺ هم رجم كړي دي او د هغه نه وروسته مونږ هم رجم كړي دي، ⑤ او په كتاب الله كې د هغه سړي د رجم (سنگسار) كولو حكم ثابت دي، چې زنا وكړي، ⑥ او هغه محصن وي كه څه هغه سړي وي يا ښځه وي ⑦ (او د

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الحدود/باب الاعتراف بالزنا (رقم-۶۸۲۹) ومسلم في كتاب الحدود/باب رجم القتيب في الزنى (رقم-۱۵) - (۱۶۹۱) و ابو داود في كتاب الحدود/باب في الرجم (رقم-۴۴۱۸) والترمذي في كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في تحقيق الرجم (رقم-۱۴۳۲) وابن ماجه في كتاب الحدود/باب الرجم (رقم-۲۵۵۳) ومالك في الموطا كتاب الحدود/باب ما جاء في الرجم (رقم-۱) واحمد في المسند: ۴/۱

رجم سزا به هغه وخت ورکول کیږي، هر کله چې د زنا جرم ثابت شی د شاهدانو په ذریعه
 [۸] یا د حمل په ذریعه یا د اعتراف او اقرار په ذریعه وی، (بخاري مسلم)

هل القات: ① الخنل: حمل، ② الإغتراف: اقرار کول

تسهيلات:

قوله: وَالرَّجْمُ فِي كِتَابِ اللَّهِ:

په کتاب الله کښې د رجم آیت: حضرت عمر رضي الله عنه په دې جمله کښې دې آیت طرف ته اشاره
 کړې ده چې کوم یوځل په قرآن کښې نازل شوې وو لیکن بیا ددې الفاظ منسوخ شو
 او حکم باقی پاتې شو. هغه آیت دا وو "الشَّيْخُ وَالشَّيْخَةُ إِذَا زَنَّا فَاَرْجَوْهُمَا الْهَيْئَةَ نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ
 عَزِيزٌ حَكِيمٌ" اوس دا آیت د تلاوت د پاره منسوخ او حکم نې باقی دي

د غیر محصن د پاره د سلو کورو سزا: په اسلام کښې ناواده کړې غیر محصن سړی د پاره
 د سل کورو سزا موجود ده په دې کښې خود هیڅ شک شبه گنجائش نشته
 د قرآن اوست نه د رجم آیت: د رجم د سزا حکم هم د قرآن کریم دې او د قرآن نه ثابت ده
 لیکن دې د پاره چې کوم آیت رانازل شوې وو د کوم الفاظ چې پورته ذکر کړې شو هغه
 منسوخ التلاوة دې او حکم اوس هم موجود دي. اوداسې کیږي دا زمونږ فیصله نه ده نه
 دا زمونږ معامله ده. د صحابه کرامو اوشارع اسلام معامله اوفیصله ده. د صحابه کرامو
 هم دغه گواهی ده چې داسې شوی دی بیا په دې باندې د هغوی اجماع منعقد ده چې د رجم
 حکم د قرآن حکم دي.

د عمر رضي الله عنه خطبه: حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په مسجد نبوی کښې په خطبه کښې
 اعلان اوکړو چې رجم د الله تعالی حکم دي او په قرآن کښې دې د یوې اوږدې زمانې
 تیریدونه پس به خلق وائی د رجم حکم قرآن کښې نشته دې په دې سره به هغوی گمراه
 شی قسم په خدائی که خلقودانه وئیل حضرت عمر رضي الله عنه په قرآن کښې اضافه کړې نوما
 به دا آیت په قرآن کښې داخلولوسره د الفاظ لیکلو

په قرآن کښې د یهودو د رجم واقع: ددې واقعاتو اواشاراتو نه ثابت شوه چې رجم کول د قرآن
 حکم دي بل د یهودیانو د رجم نه په انکار باندې په قرآن کریم کښې یوه رکوع د رجم د
 ثبوت متعلق راغلی ده. سورة مائده رکوع نمبر ۷ کتل پکاردی بل احادیث مبارکه د رجم
 په سلسله کښې په تواتر سره راغلی دی

د رسول الله ﷺ عمل او رجم کول او په صحابه کرامو باندې نافذ کول او د مدینې په
 یهودیانو باندې هم نافذ کول دا واضح دلائل دی چې د رجم حکم د قرآن او اسلام حکم
 دي په حضرت عمر فاروق رضي الله عنه باندې دې د الله تعالی رحمتونه وی د هغوی د ایمانی نور

د وچې نه د لرې نه راتلونکې فتنې په نښه کړې شوې صحابه کرامو دا جاري اوساتلې په دې باندې د صحابه کرامو اجماع ده او د نبي کریم د ژوند مبارک غیر مبهم واقعات دی د خوارج نه سوا او د نن سبا ملحدینو او منافقینو نه بغیر چا دې نه انکار نه دې کړې یوه اوگان الحمل:

د بیغلي د حمل ښکار کیدو په حکم کښې ۲ مذاهب:

د ثبوت حد د گواهانو قیام یا د مرتکب جرم پخپله اقرار کول خوکافي دی په دې کښې د چاهم اختلاف نشته دې البته په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دې که چرې د ناواده کړې ښځې حمل ښکاره شی نو د هغې څه حکم دې

① امام ابو حنیفه رحمته الله امام مالک رحمته الله او امام احمد بن حنبل رحمته الله فرماني د حمل په ښکاره کیدو باندې به د زن احد نه شی لگولې

② امام شافعی رحمته الله فرماني چه د حمل ښکاره کیدل په ناواده کړې ښځه کښې د زنا د حد ثبوت د پاره کافی دې

داوول فریق دلیل: په زیر بحث حدیث کښې ذکره جمله "اوگان الحمل" د دوی مستدل دې **د اول فریق د دلیل جواب:** دا د سبب بعیده په توگه ذکر کړې شوې دې چه کله بغیر د خاوند نه بچې ښکاره شی نویابا په گواهانو باندې ثبوت کیږي اویا به په اقرار باندې ثبوت کیږي اویابا به حد لگي. دا مطلب نه دې چه صرف د حمل په بنیاد به حد لگي بهر حال دا تاویل کمزوري دې.

د دویم فریق دلیل: د حمل وجود محتمل دې کیدې شی چه د اکراه په صورت کښې وی یا د اشتباه د وچې نه وی یا په حالت نوم کښې وی یا غیر اختیاری توگه باندې وی ددې احتمالاتو د وچې نه به حد ساقط کیږي ځکه چه "الحدود تندرنی بالشبهات" یوه واضحه قاعده ده

[۲۵۵۸] د واده شوي زانې اوزانیه د پاره درجم حکم

۲۵۵۸- [۳] (۱) وَعَنْ عِبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «عُدُّوا عَنِّي عُذُوًا وَعَنِّي قَدْ جَعَلَ اللَّهُ هُنَّ سَبِيلًا [۳] الْبُكَرُ بِالْبُكَرِ جُلْدٌ مِائَةٌ وَلِغَرِيبٍ عَامٍ [۴] وَالْثَوْبُ بِالثَوْبِ جُلْدٌ مِائَةٌ وَالرَّجْمُ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: ① حضرت عبادہ رضی اللہ عنہ ابن صامت راوي دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی ② د

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الحدود/باب حد الزنى (رقم- ۱۲ - ۱۶۹۰) و ابو داود في كتاب الحدود/باب في الرجم (رقم- ۴۱۱۵) والترمذي في كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في الرجم على الثيب (رقم- ۱۴۳۴) وابن ماجه في كتاب الحدود/باب حد الزنا (رقم- ۲۵۵۰) واحمد في المسند: ۳۱۳/۵

زانيه په باره كي، ما نه دا حكم حاصل كړي، چې الله ﷻ د بنځو د پاره لار مقرر كړيده. ۳۱. كوم غير محصن سړی چې د يوي غير محصني ښځي سره زنا وكړي، نو سل دوري دي ووهل شي، او د يو كال د پاره دي جلاوطن كړل شي، ۳۲. او كوم محصن سړی چې د يوي محصني ښځي سره زنا وكړي، نو سل دوري دي ووهل شي، او سنگسار دي كړل شي، (مسلم)

هل اللغات ① غُلُوا: واخلي. حاصل كړئ ⑦ الهكر: غير محصن، ناواده سړی، ⑤ جَلَدُ: كوپه، دوره ⑥ وَالنَّيْبُ: محصن، واده والا سړی، ⑧ الرَّجْمُ: سنگسار كول، په كانړو ويشتل.

تسهيلات:

قوله: قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا:

د سبيل د واعدې پور كول: نبی كريم دا ارشاد ځكه فرماييلې چې دې نه وړاندې د قرآن په آيت كښې د زناكار سړی او زناكارې ښځې حدنه وو مشروع شوي هغه آيت دادې (وَالَّذِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فامسكوهنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّيَهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَمُوتَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا) سورة النساء: ۱۵.

ددې ايت نه پس چه كله د سورت نور آياتونه نازل شو او په هغې كښې د زناحد راغلو نوبی كريم اعلان او كړوچه الله تعالى د لارې راويستلو كومه وعده كړې وه هغه ئی پوره كړه اوس الله تعالى دهغوی دپاره لار مقرر كړه چه د ناواده كړی سړی او ښځې دپاره سل كوپې او د يو كال دپاره د وطن ويستل دی او د واده كړی دپاره سل كوپې اورجم دي.

قوله: وَالنَّيْبُ بِالنَّيْبِ جَلْدٌ مِائَةً وَالرَّجْمُ:

د جمع بين الرجم والجلد حكم:

ددې حديث په آخری جمله كښې دا حكم وركړې شوې دي چه ناواده كړې زناكار او زناكاره ښځې اول سل كوپې او وهنی او بيانی رجم كړئ ددې نه معلومه شوه چه كوپې وهل او سنگسار كول په يوانسان باندې يوحد كښې جمع كيدې شی

يو كس ته د رجم او كوپو دواړو سزاگانو وركولو كښې مذاهب

① اهل ظواهر او بعضي تابعينو ددې احاديثو په ظاهر باندې عمل كړې دي او رجم سره ئی اول د كوپو سزا جائز گرځولې ده.

② د جمهور فقهاؤ او جمهور امت په نيز رجم سره د كوپو سزا نه شی وركولې. حديث كښې تاويلونه.

جواب ③ د دوی د طرف نه ددې حديث يو جواب دادې چه دا حكم منسوخ شوې دي ځكه چه نبی كريم روستو رجم سره كوپې نه دی جمع كړي داددې حكم د منسوخ كيدو دليل دي

⑦ **دويم جواب:** دادې که چرې کورې لگول رجم سره د يوحديت نه ثابت شى نو دا حکم به سياست وى خدا به نه وى

دويم جواب: دادې چه بعضې وخت نبی، کریم یوسړې په یو جرم کښې په کور ووهلې مگر روستو معلومه شوې چه دا سړې محصن وو په دې وجه بیانې کریم رجم هم کړې دې په کوم سره چه رجم او جلد جمع شو بهر حال په عهد نبوی کښې د همیشه معمول نه کیدو د وجې نه دا تاویلونه او کړې شو

[۲۵۵۹] په تورات کښې د واده شوې زنا کار دپاره د رجم سزا

۲۵۵۹- [۵] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، «أَنَّ الْيَهُودَ جَاءُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا إِنَّ رَجُلًا مِنْهُمْ وَأَمْرًا زَنِيًّا، فَقَالَ لَهُمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا تَعْدُونَ فِي التَّوْرَةِ فِي شَأْنِ الرَّجْمِ؟ قَالُوا: نَقْضُحُهُمْ وَيَجْلِدُونَ.

توجه: ① او حضرت عبد الله ابن عمر رضي الله عنه وايي چې (يوه ورځ) د يهوديانو يو جماعت د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شو، ② هغوی د حضور ﷺ په مخکې دا بيان وکړي. چې د هغوی په قوم کې يوې ښځې او يوه سړي (چې دواړه محصن، يعنی واده يې شوي وو) زنا وکړه، ③ حضور ﷺ د هغوی نه پوښتنه وکړه چې ستاسو په تورات کې د رجم په باره کې څه ويلي دي؟ ④ يهوديانو اوويل چې مونږ زنا کونکي ذليل او رسوا کوو، او هغه په دورو وهو (د هغوی دا خبره اوریدو سره)

هل اللغات: ① نَقَضَ: مونږ به رسوا کړو

① قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: كَذَبْتُمْ إِنْ فِيهَا الرَّجْمُ، قَالُوا بِالتَّوْرَةِ فَتَشْرَوْهَا، قَوَّضَ أَحَدُهُمْ يَدَهُ عَلَى آيَةِ الرَّجْمِ، فَقَرَأَ مَا قَبْلَهَا، وَمَا بَعْدَهَا، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: ارْقَعْ يَدَكَ، فَقَرَأَ فَإِذَا فِيهَا آيَةٌ، قَالُوا: صَدَقَ يَا مُحَمَّدٌ، فَإِنْ فِيهَا آيَةُ الرَّجْمِ، قَامَ مَرِيضًا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَرَأَهَا.

توجه: ① حضرت عبد الله ابن سلام رضي الله عنه اوويل چې تاسو خلق دروغ وايئ، په تورات کې هم د رجم حکم موجود دی، ② تورات راوړي (زه تاسو ته د رجم حکم ښاييم) کوم وخت چې تورات راوړل شو، او هغه کولاؤ کړل شو، ③ نو په يهوديانو کې يو سړی په هغه ځای لاس کښودلو، چرته چې د رجم په باره کې آيت وو (يعني هغه په خپلو لاسونو سره د رجم آيت د پټولو کوشش وکړي) ④ او د هغه مخکې او وروسته آياتونو وئيل يې شروع کړل ⑤ (د دي ليدو سره) حضرت عبد الله ابن سلام رضي الله عنه ورته اوويل چې خپل لاس لرې کړه، هغه

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الحدود/باب احكام اهل الذمة وإحصانهم. إذا زنا ورفعوا إلى الإمام (رقم- ۶۸۹۱) وسلم في كتاب الحدود/باب رجم اليهود أهل الذمة في الزنى (رقم- ۲۶) - (۱۶۹۹) و ابو داود في كتاب الحدود/باب في رجم اليهوديين (رقم- ۴۴۴۶) كتاب الحدود/باب ما جاء في الرجم (رقم- ۱) واحمد في المسند: ۵/۲

خپل لاس لرې کړي، بيا ټولو وليدل، چې هلته هغه آيت ليکل شوی وو، چې په هغه کې د رجم حکم وو. [۱] يهوديانو اوويل چې اې محمد ﷺ عبدالله ابن سلام ريښتيا وايي. په دې کې د رجم آيت دی، [۲] نو حضور ﷺ د هغه دواړو د زاني او زانيه د سنگسارولو حکم وکړي. او هغه دواړه سنگسار کړل شو.

هل اللغات (۳) فتنو: کهلاؤ نې کرو. پرانې نستلو

[۱] وفي رواية قال: ارفع يدك. فرفع يدا في آية الرجم ثلوثاً [۲] فقال: يا محمد إن فيها آية الرجم [۳] ولكننا نتكاثمهم بيننا [۴] فأمر بهما فرجما. متفق عليه.

توجه: [۱] په يو روايت کې داسې دي چې حضرت عبدالله ابن سلام ﷺ هغه سړي ته چې هغه د رجم آيت تر خپل لاس لاندي د پټولو کوشش کړي وو، اوويل چې خپل لاس لرې کړه. هغه چې خپل لاس لرې کړي، نو وليدل شو چې هلته د رجم آيت موجود وو. [۲] د هغه آيت پټونکي اوويل چې اې محمد ﷺ په تورات کې د رجم آيت موجود دی، [۳] خو مونږ په خپل منځ کې دا نه ښکاره کوو، [۴] د دې نه وروسته حضور ﷺ د هغه دواړو د سنگسارولو حکم وکړي، او هغه سنگسار شو، (بخاري، مسلم)

هل اللغات (۳) ثلوثاً: ښکاره کيدو. [۴] تتكاثمهم: مونږ دا پټولو، نه مو ښکاره کولو

تسهيلات:

قوله: «أَنَّ الْيَهُودَ جَاؤُوا:

په يهودو د رجم حکم جاری کولو دوه وجوهات: [۱] د احسان دپاره اسلام شرط دې خو په د يهودو د رجم کولو حکم ځکه صادر کړې شو چه نبی کریم داحکم د تورات مطابق صادر کړې وو او په تورات کښې د رجم دپاره احسان شرط نه وو.

[۲] دغه وخته پورې د قرآن حکم نه وو راغلې نو په تورات باندې عمل اوکړې شو کله چه د قرآن حکم راغلو د تورات حکم منسوخ شو لهذا اوس به په ذمی باندې د رجم حکم نه شی جاری کولې. په دې مسئله کښې دشوافعو اوحنا بله اختلاف مخکښې ليکلې شوې دې.

په ابو داؤد کښې په مذکوره حديث کښې تفصيل: ابوداؤد شريف کښې ددې قسم حديث کتاب الحدود باب رجم اليهودين کښې راغلې دې په هغې کښې دومره اضافه ده چه کله نبی کریم ﷺ يهودوسره بيت المدارس يعنی دهغوی په مدرسه کښې کيناستو نوهغوی د نبی کریم د اکرام دپاره تکيه کيخوده نبی کریم تورات راؤغوښتلو چه کله تورات راوړلې شو نونبی کریم تکيه د لاندي نه اوچته کړه مخې ته ئی کيخوده او په هغې باندې تورات کيخودو اوتورات ئی په زمکه باندې کيخودو. دې نه ټولو عربوته دا سبق ملاوړې چه هغوی په زمکه باندې قرآن کيخودوسره بې آبی کوی اود قرآن احترام نه کوی.

د ابو داؤد د حدیث الفاظ دادی: «ثم قال اتوني بالتوراة فاني بها فزع الوسادة من تحته ووضع التوراة عليها وفي رواية ووضع الوسادة تعظيم الكتاب لله تعالى وقال آمنت بك وعين انزلك» (ابوداؤد: ۲/۲۵۵).
 سره ددې چه تورات منسوخ شوې كتاب وومگر د الله تعالى طرف ته د منسوب كيدو و
 وجي نه نبی كريم دهغي احترام او كړو او په غير محروف تورات باندې د ايمان راوړلو
 اعلان او كړو اوس كه يو مسلمان دخپل عظيم كتاب قرآن پاك او د الله تعالى د عظيم كتاب
 احترام نه كوي نو هغه ددې د فوائدو او بركتونو نه څنگه مالا مال كيدې شي؟ قال الله العلي
 قوله: فَوَضِعَ أَحَدُهُمْ يَدَهُ عَلَى آيَةِ الرَّحْمِ:

په تورات كښې درجم حكم پتولو كوشش: دا د تورات يو عالم وو دكوم نوم چه ابن سوريا
 وو مگر د يهوديانو په رگ اوريشه كښې د الله تعالى په كتابو كښې د تحريف ماده
 وركلكه شوې وه په دې وجه په دغه دك مجلس كښې هم د حق د پتولو او په گوته سره
 زور وركولو كوشش ئې كولو. د نن صبا مسلمانان حكمرانان د يهوديانو دغه فريضه
 اداكوي او د قرآن احكام پتوي دغه وخت عبدالله بن سلام رضي الله عنه يهوديان رسوا كړل اونن
 صبا علماء حق دا فريضه اداكوي يهوديانو اعتراف او كړو چه په مونږ كښې كله اثر والا
 او صاحب اقتدار اومالدار طبقه د زنا ارتكاب كوي نومونږ دهغوی دپاره د تورات درجم
 حكم نرم كړو او هغه په كور و سره او لعن طعن كښې بدلوو او په غريب باندې يودم پوره
 حكم جاري كوو. دغه شان په تورات كښې تحريف اوشو افسوس چه د نن صبا ملحد
 حكمرانان د الله تعالى د كتاب حكم په غريبانانو باندې هم نافذ كولو ته نه پريريدي
 [۲۵۶۰] د زنا په اقرار سره د حد جاري كولو

۳۵۰- [۲۶] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ فَنَادَاهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ. فَأَعْرَضَ عَنْهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَتَعَصَّى لِشِقِّ وَجْهِهِ الَّذِي أَعْرَضَ قَبْلَهُ فَقَالَ: إِنِّي زَنَيْتُ. فَأَعْرَضَ عَنْهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَلَمَّا شَهِدَ أَرَبَهُ شُهَدَاؤُا دَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

توجه: ۱) او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې يوه ورځ، نبی كريم صلی الله علیه و آله ته يو سړی راغلی،
 كله چې حضور صلی الله علیه و آله په مسجد نبوي كې تشریف فرما وو، هغه سړي آواز وكړي. ۲) چې يا
 رسول الله! صلی الله علیه و آله زما نه زنا شويده. ۳) حضور صلی الله علیه و آله د دې اوریدو سره، د هغه نه خپل مخ
 واړولی. ۴) هغه سړي بيا هغه طرف ته د حضور صلی الله علیه و آله مخ مبارك ته راتلو سره ودریدلو.
 كوم جانب ته چې حضور صلی الله علیه و آله مخ گرځولی وو، او هغه اوويل چې زما نه زنا شويده. ۵)

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الطلاق/باب الطلاق فی الإغلاق والكره، والسكران والمجنون وأمرهما، والغلط والشیان فی الطلاق والشرك وغيره (رقم- ۵۲۷۱) ومسلم فی کتاب الحدود/باب من اعترف على نفسه بالزنى (رقم- ۱۶) - (۱۶۹۱)

حضور ﷺ بيا خپل مخ د هغه طرف ته وگرځولی، ۱۱ ددي پورې چې دغه شان هغه څلور ځله د خپل جرم اقرار وکړي، نو حضور ﷺ هغه ځان ته راوغوښتلی،
هل اللغات ۱۱ فتننخی: يو طرف هت شو راډيخوا شو، راتاؤ شو ۱۲ ليقی: طرف، ۱۳ أغوص: چه اړولي نې وو، ۱۴ بئله: هغه طرف ته.

۱۱ فَقَالَ: أَيْكَ جُنُونٌ؟ قَالَ: لَا. ۱۲ فَقَالَ: أَحْمِئْتُ؟ قَالَ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. ۱۳ قَالَ: أَذْهَبُ بِهِ فَإِنْ جُمُوعَهُ. ۱۴ قَالَ: ابْنُ شَهَابٍ: فَأَعْمَرَنِي مَنْ مَعَهُ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: فَرَجَمْنَاهُ بِالْمَدِينَةِ ۱۵ فَلَمَّا أَذْلَقْنَاهُ الْحِجَارَةَ هَرَبَ حَتَّى أَذْرَكْنَاهُ بِالْحَرَّةِ ۱۶ فَرَجَمْنَاهُ حَتَّى مَاتَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجهه: ۱۱ او پوښتنه يې ورنه وکړه چې ته ليونی شوی يې؟ هغه اوويل چې نا. ۱۲ بيا حضور ﷺ پوښتنه ورنه وکړه چې آیا ته محصن يې يعنی واده والا يې؟ هغه اوويل چې هو. يا رسول الله ۱۳ دې نه روسته، حضور ﷺ صحابه ؓ ته وفرمايل چې دا سړی بوخی او سنگسار يې کړي، ۱۴ د دې حديث د يو راوي ابن شهاب بيان دی. کوم سړي چې دا حديث د حضرت جابر ؓ ابن عبد الله نه اوریدلی وو، هغه ماته وښودل (حضرت جابر ؓ اوويل چې) مونږ د حضور ﷺ د دې حکم نه وروسته هغه سړی په مدينه کې سنگسار کړي ۱۵ (مونږ چې په کانو ويشتل شروع کړل، او) هغه ته کانی لگيدل شروع شو. نو هغه وتښتيدلی، ددي پورې چې مونږ هغه په حَرّه کې ونيولی (د مديني هغه مضافاتي علاقه، چې د تورو کانو والا وه، حره به يې ورته ويل) ۱۶ او بيا هغه سنگسار شو. ددي پورې چې مړ شو، (بخاري، مسلم)

هل اللغات ۱۱ جُنُونٌ: ليونتوب ۱۲ أَحْمِئْتُ؟: آیا تا واده کړې دې؟ ۱۳ أَذْلَقْتُ: ويشتل، کانري لگيدل. ۱۴ هَرَبَ: اوتختيدلو، ۱۵ أَذْرَكْنَاهُ: مونږ بيا موندلو. ۱۶ الْحَرَّةُ: د يو ځانې نوم دې

۱۱ وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ عَنْ جَابِرٍ بَعْدَ قَوْلِهِ قَالَ: نَعَمْ فَأَمَرَ بِهِ، فَرَجَمَ بِالْمَدِينَةِ ۱۲ فَلَمَّا أَذْلَقْنَاهُ الْحِجَارَةَ فَرَّ فَأَذْرَكْنَا ۱۳ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْرَ وَأَصْلَى عَلَيْهِ.

توجهه: ۱۱ او د امام بخاري ؒ په يو بل روايت کې چې حضرت د جابر ؓ نه منقول دی، چې د حضور ﷺ په دي پوښتني چې آیا ته محصن يې؟ د هغه سړي د جواب چې هو، نه وروسته دا الفاظ دي، چې ۱۲ د دې نه وروسته حضور ﷺ د هغه سړي د سنگسارولو حکم ورکړي. نو هغه په عيدگاه کې سنگسار کړل شو، ۱۳ هر کله چې په کانو لگيدل يې شروع شو. نو هغه وتښتيدلی، خو بيا ونيول شو، ۱۴ او سنگسار شو، ددي پورې چې مړ شو، ۱۵ د هغه د مرگ نه وروسته حضور ﷺ د هغه تعريف وتوصيف بيان کړي، او په هغه يې د جنازي مونځ وکړي ياد وځلي عليه مطلب دادی چې د هغه د پاره يې دعا وکړه. هل اللغات ۱۱ الْمَدِينَةُ: د مونځ ځانې، (عيدگاه مراد ده).

تسهيلات:

قوله: اَرَبْتُمْ كَمَا دَاب:

د احتالو د مذهب دليل: په دې جمله سره د احناف او حنابله مسلك په واضحه توگه باندې ثابتېږي چه څلور ځل اقرار د زنا د ثبوت دپاره ضروري گنځي شوافعو او مالكيه يوځل اقرار كافي گنځي

قوله: اَبَكْ جُنُون؟

د حد ساقطولو كوشش كول: ددې جملې نه معلومېږي چه قاضي او حاكم له پوره تحقيق كول پكاردي اودا كوشش كول پكاردي چه اعتراف كونكي خپل بيان بدل كړي دي دپاره چه حد ساقط شي په دې شرط چه په دې معامله كښې د شرعي قواعد پوره خيال اوساتلې شي دا تحقيق د اعتراف په صورت كښې دي. د گواهانو د گواهنې په صورت كښې نه دي هلته په گواهانو باندې د جرح مسئله ده.

قوله: فَلَمَّا أَذْلَقَتْهُ الْحِجَارَةَ:

د مرجوم تغتيدل: اذلاق په تيره څيز باندې څوك زخمې كولوسره كمزوري كولوته وائي مطلب داچه كله د كانرو گذارونو هغه زخمې كولوسره كمزوري اوعاجز جوړ كړي نو "هرب" هغه اوختيدو.

مقر بالزنا ته د حد ساقطيدو موقعي ور كول: دلته مسئله داسې ده كه چرې مجرم اقراري اوختي نو هغه پسې شاته نه دي لگيدل پكار كيدې شي چه هغه د خپل اقرار نه رجوع كوي اودا رجوع كول تر آخروخته پورې صحيح ده. هم دغه وجه ده چه شريعت په قصاص كښې توره مقرر كړه ځكه چه هلته د سزا شروع كيدو سره حكم سرته رسول ضروري دي نو د څه مهلت وركولو فائده نشته دي.

ليكن دلته چونكه د زنا اقرار دې نو كوم وخت هم داسې د زنا نه انكار كولې شي او په دغه انكار سره به حد ساقط شي. هم ددې حكمت د وجې نه شريعت دلته د سنگسار كولو حكم وركړې دي دې دپاره چه تر آخروخته پورې د بچ كيدو مهلت موجود وي. دلته كه چرې د گواهانو د وجې نه جرم ثابت شوې وي نو بيا د انكار هيڅ فائده نشته دي. هلته د گواهانو په رجوع سره حد ساقط كيدې شي. په دې حديث كښې د مرجوم د تيختي نه معلومه شوه چه په رجم كښې مرجوم د رجم كولو دپاره تړل ضروري نه دي او نه په څه كنده كښې ساتل ضروري دي. او بڼه به د پردې د حفاظت د وجې نه په كنده كښې اودرولو سره رجم كولې شي.

قوله: **فَرَجَمَ بِالْمِصْلَى**:

په روایاتو کښې تعارض: نواوس به دا اعتراض نه راځي چه بعضي روایاتو کښې بقیع غرقدسره د سنگسار کولو ذکر ملاوېږي بعضي کښې د مصلى ذکر راغلې دي اوبعضي کښې د حره تذکره ده کوم چه تعارض په نښه کوي

د تعارض جواب: بقیع غرقدسره جنازه گاه وه نودواړه هم یوځاني دي اود حره ذکر ځکه راغلې دي چه دا سړې د هغه ځاني پورې نختیدوسره وتلې وو نو هلته هم د رجم عمل شوي وو

د مصلى نه مراد: که چرې د مصلى نه عیدگاه مراد وي نوچه کله یوځاني ته د جemat او عیدگاه حکم ورکولو سره په هغې کښې مونځونه شروع شي نو بیا د هغې د تقدس لحاظ ساتل ضروري دي لهذا هلته رجم کول جائز نه دي د پاره چه په وینو باندې ککړنه شي په یو حدیث کښې رغلي دي «جنبا ماساجدکم صبا نکم و محانینکم و رفع اصواتکم و ثراکم و إقامة حدودکم» په دې وجه علامه نووي رحمته الله علیه فرمائي دلته د مصلى نه مراد هغه ځاني دي چرته چه به د جنازه مونځ کیدلو دا عیدگاه نه وه او صرف دمونځ ځاني جemat یا عیدگاه نه شي گرځولې اونه دهغې حیثیت د جemat او عیدگاه کیږي

قوله: **وَصَلَّى عَلَيْهِ**:

د لفظ صلی صیغې په ضبط کښې ۲ اقوال: ① صلی علیه د مجهول صیغه ده او دا مطلب دي چه نبی کریم د سنگسار شوی سړی په جنازه کښې پخپله شرکت نه دي کړې البته صحابه کرامو د جنازې مونځ کړې وو

② دا د معروف صیغه ده او مطلب دا دي شي چه نبی کریم د سنگسار شوی سړی په جنازه کښې شریک شوي وو.

راجع هم دا دي چه دا صیغه د معلوم ده اود جمهورو رائي هم دغه ده د مسلم شریف په څو روایتونو کښې دا صیغه د معروف او معلوم نقل ده

د مرجوم په جنازه کښې ۲ مذاهب:

اوس په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دي چه د سنگسار شوی سړی جنازه به کولې شي که نه؟ ① نود امام مالک رحمته الله علیه په نیزد مرجوم سړی جنازه کول مکروه دي

② امام احمد رحمته الله علیه فرمائي چه عام مسلمانان دي او کړي مگرد وخت بادشاه یا قاضي یا مشهور عالم فاضل اود کمال علماء دي شرکت نه کوي

③ د امام شافعي رحمته الله علیه او امام ابوحنيفه رحمته الله علیه په نیزد هر مسلمان کلمه و یونکی جنازه به کولې شي که هغه مرجوم وي که فاسق وي او که د ځان قاتل وغیره وي د امام احمد رحمته الله علیه یو قول هم داسې دي

تطبيق بين الروايات: دَ احاديثو په کنوسره معلومېږي چه بعضې رواياتو کښې د نبی کریم نه د جنازې کولو نفی معلومېږي او بعضې رواياتونه معلومېږي چه نبی کریم جنازه کړې ده په دې کښې داسې تطبيق دې نبی کریم خو جنازه کړې ده لیکن په توگه د زجرنی تاخیر هم فرمایلي دې د کوم نه چه نه کول معلوم شوې وو

[۲۵۶۱] بغیر ثبوتہ د حد جاری کولو ممانعت

۳۵۶۱- (۴) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «لَمَّا أَتَى مَا عَزَّابُنُ مَالِكُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ: لَعَلَّكَ قَبِلْتَ، أَوْ غَمَزْتَ، أَوْ نَظَرْتَ؟ قَالَ: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: أَلَيْسَ؟ - لَا يُكْنَى - قَالَ: نَعَمْ فَعِنْدَ ذَلِكَ أَمَرَ بِرَجْمِهِ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: [۱] او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ وایي [۲] هر کله چې ما عز ابن مالک نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته (مسجد نبوي ته) راغلی، او هغه اوویل چې زما نه زنا شویده، حضور صلی اللہ علیہ وسلم هغه ته وفرمایل [۳] چې شاید تا (د اجنبی نه) مچي (پېه) واخستي وي. یا هغه دي په شهوت سره مسه کړي وي. یا دی ورته کتلي وي (یعني دا خیزونه د زنا باعث جوړیږي. تا په دي کې څه حرکت کړي وي، او اوس هغه په زنا سره تعبیر کوي) [۴] هغه عرض اوکړو چې نا، یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم، حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل چې آیا تا جماع کړي ده، او (رواي وایي چې) حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا خبره په اشاري سره ونه پوښتله (بلکه په صفا لفظونو کې یې پوښتنه وکړه. چې آیا واقعي تا زنا کړیده؟) [۵] ماعز اوویل چې هو، ما جماع کړیده د دې (تحقیق او تفتیش نه روسته، حضور صلی اللہ علیہ وسلم د ماعز د سنگسارولو حکم وفرمایلو، بخاري) **هل اللغات:** [۱] قُلْتُ: تا ښکل کړې وی، [۲] غَمَزْتُ: تا په شهوت سره لاس وراوړې وی [۳] نَظَرْتُ: تا کتلي وی [۴] أَلَيْسَ؟ آیا تا جماع کړې ده ناک ښیک عربي لغت کښې د جماع د پاره د ټولونه زیات واضح او ښکاره لفظ دې.

تسهيلات:

توله: أَلَيْسَ؟ - لَا يُكْنَى:

لاضی دپاره د عام فهم الفاظو استعمال: دې سره دا خبره معلومه شوه چه په عدالت کښې قاضی له پکار دی چه د کښانی الفاظو په ځانی واضح بامعنی او دعامو خلقو پوهي والا الفاظو استعمالولو ماحول جوړکړی اومبهم او ذومعنی الفاظ دې نه استعمالوی او نه دې په اشارو سره کار چلوی د "لایکنی" معنی هم دغه ده چه نبی کریم د کنایه او اشاره نه کار نه دې اخستی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الحدود/باب: هل يقول الإمام للمقر: لعنك لمست أو غمزت (رقم- ۶۸۲۴) و ابو داود فی کتاب الحدود/باب رجم ماعز بن مالک (رقم- ۴۴۲۷)

[۲۵۶۲] دماعر رضی اللہ عنہ پہ خپل خان د زنا القوار کول

۸۳- [۸] (۱) وَعَنْ بَرِيدٍ قَالَ: «جَاءَ مَا عَزَبُ بْنُ مَالِكٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ طَهَّرْنِي ۖ فَقَالَ: وَتَمَحَّ! اِرْجِعْ، فَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ، وَتُبْ إِلَيْهِ ۖ» قَالَ: فَرَجَعْتُ غَيْرَ بَعِيدٍ، ثُمَّ جَاءَهُ ۖ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ طَهَّرْنِي ۖ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ ذَلِكَ ۖ حَتَّى إِذَا كَانَتِ الرَّابِعَةُ،

توجه: ۱) او حضرت بريدؓ وايي چې (يوه ورځ) د نبی کریم ﷺ په خدمت کې ما عز ابن مالک حاضر شو، او عرض يې وکړي، چې يا رسول الله! ﷺ ما پاک کړه، يعنی زما نه چې کومه گناه شويده، چې د هغی په حد جاري کولو سره زما د هغه گناه د معافي سبب جوړ شي، حضور ﷺ ورته وفرمايل چې په تا افسوس دی، واپس لاړ شه يعنې د دې ځای نه واپس لاړ شه، يا خپله خبره واپس واخله، او د الله ﷻ نه (د خپلي ژبې په ذريعه، استغفار وکړه، او (په زړه سره) توبه وکاږه، ۲) راوي وايي چې هغه لاپړ او د لړ تلو سره بيا واپس راغلی، ۳) او هغه اوويل چې يا رسول الله! ﷺ ما پاک کړه، ۴) نبی کریم ﷺ ورته هغه الفاظ وفرمايل کوم چې يې مخکې فرمايلي وو، څلور ځله دغه شان وشو، ۵) او (هر کله چې په څلورم ځل ما عز اوويل چې يا رسول الله! ﷺ ما پاک کړه، هل الصفات: ۱) طهرنی: ما پاک کړه، شرعی حد راباندې قائم کړه، ۲) وتمح: افسوس دې په تا، د حيرانتيا دپاره استعمالیږي.

۱) قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فِيمَا أَطْرَكَ ۖ ۲) قَالَ: مِنَ الزَّنا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَبُيْ حُنُونٌ ۖ ۳) فَأَعْبَرَ أَنَّهُ لَيْسَ بِمَحْنُونٍ ۖ ۴) فَقَالَ: أَكْثَرُ بِحُمْرٍ ۖ ۵) فَقَامَ رَجُلٌ، فَاسْتَكْبَهَ، فَلَمَّا جَدَّ مِنْهُ رِيحٌ غَرِبَ ۖ ۶) فَقَالَ: أَزَيْتُ؟ قَالَ: نَعَمْ ۖ ۷) فَأَمَرِيهِ، فَرَجَعَهُ ۖ ۸) فَلَبِثُوا يَوْمَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً، ثُمَّ جَاءَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

توجه: ۱) نو رسول الله ﷺ هغه ته وفرمايل چې زه تا د څه شي نه او په څه وجه پاک کړم؟ ۲) هغه اوويل چې (په حد جاري کولو سره) د زنا (د گناه) نه، حضور ﷺ (د هغه دا خبره اوریدو سره صحابه و ښکاره) ته، وفرمايل چې آیا دی لیونی دی؟ ۳) (د صحابه وو ښکاره) د طرف نه، حضور ﷺ ته وښودل شو چې دي لیونی نه دی، ۴) بيا حضور ﷺ پوښتنه وکړه چې آیا ده شراب ځکلي دي؟ ۵) (د دي اوریدو سره) یو سری ودریدلو، د هغه خوله يې بوی کړه (چې معلومه شي چې هغه شراب ځکلي دي که نه؟) لیکن د شرابو بوی يې پیدا نه کړي، ۶) حضور ﷺ بيا ما عز نه پوښتنه وکړه چې آیا (واقعي) تا زنا کړیده؟ هغه اوويل چې هو، ۷) د دې نه وروسته حضور ﷺ د هغه د سنگارولو حکم ورکړي، نو هغه

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الحدود/باب من اعترف علی نفسه بالزنى (رقم- ۲۲) - (۱۶۹۵) و ابو داود فی کتاب الحدود/باب المرأة التي أمر النبي صلى الله عليه وسلم برجمها من جبينه (رقم- ۴۴۴۲) و احمد فی السند: ۳۴۸/۵

سنگسار شو. [۸] دوی یا دري ورځي دغه شان تیري شوی یعنی په مجلس نبوي کې د ماعز د سنگساری په باره کې تر دوو یا دریو ورځو څه ذکر ونه شو، بیا (یوه ورځ) رسول الله ﷺ (مجلس ته) تشریف راوړو،

هل اللغات: ⑤ فاستنکبه: دهغه دخلې بدبونی واخسته چه د شرابو بدبونی خو ترې نه راځي که په مستنی کښې دا خبره کوی

① فَقَالَ: اسْتَغْفِرُوا لِمَا فَعَلْتُمْ بَيْنَ يَدَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ. ② يَا رَسُولَ اللَّهِ طَهِّرْنِي. ③ فَقَالَ: وَمَعَكَ ارْجِعْ، فَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ، وَتُوبَ إِلَيْهِ. ④ فَقَالَتْ: تُرِيدُ أَنْ تُرَدِّدَنِي كَمَا رَدَدْتَ مَاعِزَ بْنَ مَالِكٍ ⑤ إِنْهَا حَبَلِي مِنَ الزَّانَا، ⑥ فَقَالَ: أَنْتِ؟ ⑦ قَالَتْ: نَعَمْ. ⑧ قَالَ لَهَا: حَتَّى تَصْعَى مَا فِي بَطْنِكَ.

توجه: ① او وي فرمايل چې تاسو خلق د ماعز دپاره دبڅښني او دهغه د درجاتو د بلندی د پاره دعاء کوی، بلا شبه هغه داسې توبه وځکلي ده، که د هغه ثواب په پوره امت تقسیم شي، نو د ټولو د پاره به کافي شي، ② بیا د دې نه روسته (یوه ورځ) یوه ښځه چې د قبیلۀ ازد د یو خاندان غامد نه وه، د حضور ﷺ په خدمت کې حاضره شوه. ③ او عرض یې وکړي چې یا رسول الله ﷺ ما پاکه کړه، ④ حضور ﷺ ورته وفرمایيل چې په نا آفوس دی، واپس ولاړه شه، او الله ﷻ ته توبه او استغفار وکړه، ⑤ هغې ښځې عرض او کړو چې آیا تاسو غواړی چې څنگه تاسو ما عزاین مالک (په اولني ځل) واپس کړي وو. هغه شان ما هم واپس کړي، ⑥ حالانکه زه هغه ښځه یم، چې د زنا په ذریعه حامله شوي یم (نو د دې اقرار نه وروسته زما د انکار اوس هیڅ سوال نه پیدا کیږي. ځکه چې د حمل ظاهریدل زما د جرم د ټولو نه لوی ثبوت دی، بخلاف د ماعز چې هغه د باره د انکار گنجائش وو، ⑦ حضور ﷺ ورته وفرمایيل چې ته (یعني حضور ﷺ) یو شان خپل تغافل ظاهرولی او د هغه د زنا د اقرار نه د رجوع کولو یوه بله موقع ورکولو د پاره ورته وفرمایيل چې دا ته څه وایي؟ آیا ته د زنا په ذریعه حامله یې؟، هغې ښځې د دې باوجود په خپل اقرار اصرار وکړي، او هغې اوویل چې هو. ⑧ نو حضور ﷺ ورته وفرمایيل چې ښه ته د هغه وخته انتظار وکړه، د څو پورې چې ته د خپل ماشوم د ولادت نه فارغه شي، راوي وایي (د حضور ﷺ) د دې ارشاد نه وروسته،

هل اللغات: ⑥ غامدین: الأزود غامد په یمن کښې د ازد خاندان نوم دی. ⑦ أَنْ تُرَدِّدَنِي: چه ته ما واپس کړي.

① قَالَ: وَكَلَّمَهَا رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ حَتَّى وَضَعَتْ ② فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: قَدْ وَضَعَتِ الْغَامِيدُ، فَقَالَ: إِذَا لَا تُجْمَعُ وَتَدْعُو لَهَا صَوِيرَ الْبَيْتِ لَهُ مِنْ يَرْضَعُهَا ③ فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ: ④ إِلَيَّ رِضَاعَةُ يَأْتِي اللَّهَ، قَالَ: قَرَّبَهَا.

توجه: ۱) یو انصاري د هغي ښځي د خبر گيري او كفالت د هغه وخته ذمه واخستله. د خو پورې چې هغه د ولادت نه فارغه شي. ۲) او بيا څه موده وروسته، هغه سړی د نبي کریم ﷺ په خدمت کې حاضریدو سره عرض وکړو، چې هغه غامديه ښځه د ولادت نه فارغه شويده. ۳) حضور ﷺ وفرمايل چې اوس لا مونږ هغه نه سنگساره کوو. او د هغي کم عمر والا وړوکی (په دي حالت کي) نه پریږدو، چې څوک پئ ورکونکی يي نه وي (يعني که مونږ اوس هغه سنگساره کړله، نو د هغه ماشوم چې پئ خوړونکی او ډیر وړوکی دی. هلاک به شي، ځکه چې دهغه د مور نه وروسته د هغه خبر گيري کونکی څوک نشته ځکه اوس د هغه سنگسارول مناسب نه دی) ۴) یو بل انصاري (د دي اوریدو سره، ودریدلو او عرض يي وکړي) ۵) چې یا رسول الله! ﷺ د هغه ماشوم د پینو ورکولو (او د هغه د خبر اخستلو، زه ذمه واریم، راوي وایي چې د دي نه وروسته حضور ﷺ هغه ښځه سنگساره کړله (يعني د هغي د سنگسارولو حکم يي ورکړي، او هغه سنگساره کړل شوه، حل اللغات ۱) نَصَبُ: بچی ته پڼ ورکوی

۱) وَفِي رِوَايَةٍ أَنَّهُ قَالَ لَهَا: ۲) أَذْهَبِي حَتَّى تَلِدِي. ۳) فَلَمَّا وَلَدَتْ، قَالَ: أَذْهَبِي فَأَرْضِعِيهِ حَتَّى تَقْطِيبِيهِ. ۴) فَلَمَّا قَطَبْتُهُ، أَتَنَّهُ بِالصَّبِيِّ فِي يَدِهِ كَثْرَةً خَيْرًا. ۵) فَقَالَتْ: هَذَا يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَدْ قَطَبْتُهُ، ۶) وَقَدْ أَكَلَ الطَّعَامَ، فَقَدَّمَ الصَّبِيَّ إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. ۷) ثُمَّ أَمَرَ بِهَا، فَفُغِرَ لَهَا إِلَى صَدْرِهَا. ۸) وَأَمَرَ النَّاسَ، فَرَجَمُوهَا

توجه: ۱) په یو بل روایت کې داسې دي چې حضور ﷺ هغي ښځي ته وفرمايل ۲) چې څه ولاړه شه. د خو پورې چې ته د ولادت نه فارغه نه شي (انتظار کوه) ۳) بيا چې هغه د ولادت (د ماشوم د پیدا کیدو) نه فارغه شوه. نو حضور ﷺ هغي ته وفرمايل چې څه خپل ماشوم ته پڼ ورکوه. ددي پورې چې د تي نه يي پریکړي. ۴) بيا چې هغي وړوکی د تي نه پریکړي. نو د هغه ماشوم سره د حضور ﷺ په خدمت کې حاضره شوه. هغه وخت د ماشوم په لاس کې د روتۍ تکره وه. ۵) هغي عرض اوکړو چې یا رسول الله! ﷺ ما دا وړوکی د تي نه پریکړي دی. ۶) اوس ده روتۍ خوړل شروع کړه دي. حضور ﷺ هغه وړوکی خو یو مسلمان ته حواله کړي. ۷) او د هغي ښځي د پاره يي حکم وفرمایلو چې یوه کنده وکارې. هر کله چې د هغي تر سيني کنده اوښکله شوه، ۸) نو حضور ﷺ د هغي د سنگسارولو حکم وکړي. او هغه سنگساره شوه

حل اللغات: ۲) قَطَبَ: بچی د پڼو نه پریکوی ۳) کَثْرَةً: تکره. ۴) خَيْرًا: روتۍ ۵) فُغِرَ: کنده اوکنستی شوه

۱) فَيَقْبَلُ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدٍ مَعْفَرُ قَوْمِي رَأْسَهَا. ۲) فَتَنْصَحُ الدَّمْعُ عَلَى وَجْهِ خَالِدٍ، فَسَبَّهَا. ۳) فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَهْلًا يَا خَالِدُ! ۴) قَوْلَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ. ۵) لَقَدْ تَأْتَتْ تَوْبَةً لَوْ تَأْتِيَهَا صَاحِبٌ - مَكِينٌ لَفُغِرَ لَهُ. ۶) ثُمَّ أَمَرَ بِهَا، فَصَلَّى عَلَيْهَا، وَذَفَنْتُهَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] د سنگسارولو په دوران کې چې حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ په یو کاني هغه په سر وويستله. [۲] د هغې د سر وینه د حضرت خالد رضی اللہ عنہ په مخ وموښته. نو حضرت خالد رضی اللہ عنہ هغې ته بد رد ونيول شروع کړه. [۳] حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمايل اي خالده! رضی اللہ عنہ د دې بخشش شوی دی، دې ته بد رد مه وایه. [۴] قسم دې په هغه ذات چې د هغه په لاس کې زما ساه ده، [۵] دې ښځې داسې توبه وځکلي ده، که داسې توبه یو (ناروا) ټیکس اخستونکی وکارې، نو دهغه مغفرت او بخشش به هم وشي. [۶] د دې نه وروسته حضور صلی اللہ علیہ وسلم د هغې د جنازي د مونځ کولو حکم وکړي، نو د هغې د جنازي مونځ وشو او هغه دفن کړل شوه. (مسلم)

حل اللغات: ① تَنَزَّهَ: اولگیده. ② قَسَبَ: بد رد نې اووښل. کنخل نې اوکړلو ③ مَثَلًا: مه. داسې مه وایه. ④ صَاحِبٌ- مَلِكٌ: ټیکس وصولونکې.

تسهيلات: قوله: طَرَفِي:

د صحابو د الله تعالى نه ویره: ماډ گناه نه پاکه کړه دې نه معلومېږي چه د صحابه کرامو مقام څومره اوچت وو چه د یو گناه د ارتکاب نه پس دومره بې آرام دې چه یو ساعت ورته آرام نه راځي او پخپله په ځان باندې د حد لگولو درخواست کوي دا فرق دې د عام امت او صحابه کرامو په مینځ کښې چه هلته په زرگونو کوششونه کولې شی په خپل ځان د سزا جاري کیدو دپاره اولته په زرگونو محتنونو سره د گناه پټولو او د سزانه د بچ کیدلو کوشش کیږي. هلته د تکمیل شریعت دپاره د نمونې په توگه خپل ځان پیش کوي اولته د تبطیل شریعت دپاره د تیختې لار اختیاره وی د طهرنی د الفاظونه معلومېږي چه حدود مطهرات دی اوهم دغه مسلک د جمهور فقهاؤ دې د احنافو په نیزحدود زاجرات دی اوچه کله توبه ورسره وی نوبیا مطهرات دی تفصیل اول تیرشوې دې

قوله: امْرَأَةٍ مِنْ غَامِدٍ:

دغامد په لفظ کښې د روایاتو اختلاف او تطبیق: غامد په یمن کښې د یوې قبیلې نوم دې هم په دې وجه دې ښځې ته غامدیه داهم وائی ددې لویه قبيله ازد ده نوددغه ښځې په نسبت ددغه قبیلې وجه ازديه هم صحیح دې او امرأه من جهنه الفاظ چه کوم ځانی راغلی دی هغه هم صحیح دی

قوله: فَتَنَزَّهَ الدَّمْعَى وَجْهَ خَالِدٍ:

هغو او درگذر کول: یعنی په کانړی ویشتلوسره د سر نه د فواري په شان وینې توپ کړو اود حضرت خالد رضی اللہ عنہ په مخ باندې اولگیدله هغه بدرد اووښل نو نبی کریم اوفرمائیل خالد داسې مه کوه

[۲۵۶۲] دېدکاري وينغي سزا

۳۵۳- [۹] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: [۱] «إِذَا زَنَّتْ أَمَةٌ أَحَبَّ كُرْمَ قَتَبَيْنَ زَنَاهَا [۲] فَلْيَجِدْهَا الْحَدَّ [۳] وَلَا يَتَرَبَّ عَلَيَّهَا [۴] ثُمَّ إِنْ زَنَّتْ فَلْيَجِدْهَا الْحَدَّ وَلَا يَتَرَبَّ عَلَيَّهَا [۵] ثُمَّ إِنْ زَنَّتْ فَلْيَجِدْهَا الْحَدَّ وَلَا يَتَرَبَّ عَلَيَّهَا [۶]» (متفق عليه).

توجه: [۱] او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه واوريدل [۲] که په تاسو کې د چا وينځه زنا وکړي، او د هغه زنا ښکاره شي «يعني د هغې زنا کاري ثابته شي» [۳] نو په هغې دي حد جاري کړي، [۴] او هغې ته دي پيغور نه ورکوي، [۵] که هغه بيا زنا وکړي، نو په هغې دي حد جاري کړي، او هغې ته دي پيغور نه ورکوي [۶] او که هغه په دريم ځل زنا وکړي، او د هغې زنا ثابته شي، [۷] نو هغه وينځه دي خرڅه کړي، اگر چې په ډير معمولي قيمت يې خرڅه کړي، «بخاري، مسلم»

هل اللغات: [۱] وَلَا يَتَرَبَّ: شرم، عار به نه ورکوي. [۲] فَلْيَجِدْ: نو خرڅه دې کړي [۳] خَلْب: رسن تسهيلات:

قوله: قَتَبَيْنَ زَنَاهَا فَلْيَجِدْهَا:

د غلام او وينغي په سزا کښي نيم والي: تجلید کورو وهلو په معنی کښي دې داخبره مخکښي بيان کړې شوې ده چه د غلام او وينخي دپاره رجم نشته دې ځکه چه دوی محصن نه دی. د احسان يوشرط دادې چه سرې به آزاد وی او غلام آزادنه وی په دې وجه د غلام او وينخي د زنا په حد کښي سنگسارول نشته دې بل د کورو حدهم د احرارو په نسبت نيم دې يعني د سلو کورو په ځائي پنځوس دی. د جمهور فقهاؤ ولسلف صالحين هم دغه مسلك دې که غلام واده کړې وی او که ناواده کړې وی په غلام کښي ډبرک او ثيب فرق نشته دې

د مولی په خپل غلام باندې د حد جاري کولو په حکم کښي ۴ مذاهب:

مولی په خپل غلام باندې پخپله د حد نافذ کولو حق لری که نه؟ په دې کښي د فقهاء کرامو اختلاف دې ① جمهور فرمائی مولی ته حق حاصل دې چه هغه په خپل غلام باندې حد نافذ کړي يعني د زنا په حد کښي هغه پنځوس کورې اووهی او د غلا په حد کښي او قصاص او نور حدود کښي مولی ته اختیار نشته دې چه هغه دې په خپل غلام باندې حد نافذ کړي

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب البیوع/باب بیع المدثر (رقم- ۲۲۳۴) ومسلم فی کتاب الحدود/باب رجم اليهود أهل الذمة فی الزنای (رقم- ۳۰- ۱۷۰۳) و ابو داود فی کتاب الحدود/باب فی الأمة زنای ولم تحصن (رقم- ۴۴۷۰) والترمذی فی کتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی الرجم علی الثیب (رقم- ۱۴۳۳) ومالك فی البوطا کتاب الحدود/باب جامع ما جاء فی حد الزنا (رقم- ۱۴) واحمد فی المسند: ۱۱۶/۴

① ائمه احناف فرمائی مولیٰ پہ خپل غلام باندې ہیڅ قسم حد نه شی جاری کولې دا کار د قاضی او حاکم دې که هغه د زناحد وی او که نورو حدودوی

د اول فریق دلائل: ① زیر بحث د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ روایت د دوی مستدل دې د دې نه مولیٰ ته د حد نافذ کولو اشاره ملاویری

② دې سره متصل د حضرت علی رضی اللہ عنہ د روایت هم د دوی مستدل دې دا حدیث مولیٰ ته د حد جاری کولو په اختیار کنبې صریح دلیل دې

د اول فریق د دلائلو جواب: په دې کنبې د مرافعه الی الحاکم قید کیخودلې شوې دې چه یا دې د حاکم په ذریعه حد اولگوی اویادې د حاکم نه اجازت اخستوسره حد قائم کړی لکه چه په دې کنبې اسناد مجازی دې

د دویم فریق دلائل: ① د صحابه کرامو او تابعینو حضراتونه دا اصول په اکثریت سره نقل دی چه د حدود الله د اقامت حق صرف سلطان ته دې د سلطان نه علاوه بل هیچاته د حق حاصل نه دې. ددې اصولو مطابق د احناف فتویٰ ده چه مولیٰ ته په خپل غلام باندې د حد نافذ کولو حق نشته دې. او که حاکم اجازت ورکړی نوییا مولیٰ د احد په خپل غلام باندې نافذ کولې شی.

② د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه نقل دې: «ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال: اربع الی الولاة ① الحدود ② والصدقات ③ والجمعات ④ والغنی» یعنی د حد و د نفاذ صدقات او جمعات قیام او تقسیم د غنائم معامله حکام ته حواله ده.

قوله: وَلَا يَكْرَبُ عَلَيْهَا:

د مذکورہ جملي دوه مطلبه: ① یعنی په دې باندې لعن طعن او ملامتیا مه کوئی بلکه هم دغه حد د ټولو دپاره کافی دې.

② ددې جرم مرتکب په شروع کنبې د حد په خاټی به صرف ملامتیه کولې شو اوس ئی او فرمائیل چه صرف ملامتیا کافی نه ده بلکه حد قائم کړئی.

[۲۵۶۴] په مریض د حد جاری کولو مسئله

۳۵۳- [۱۰] (۱) وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَقْبِمُوا عَلَيَّ أَرْقَابَكُمْ الْحَدَّ ① مَنْ أَخْبَسَ مِنْهُمْ وَمَنْ لَمْ يَحْصَنْ ② فَإِنَّ أَمْرَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَزَتْ فَأَمَرَنِي أَنْ أَجْلِدَهَا ③ فَأَذَاهُ حَدِيثٌ عَنْهُ يَنْقَاسُ ④ فَحُشِيتُ إِنْ أَنَا جَلَدْتُهَا أَنْ أَقْتُلَهَا ⑤ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: (أَحْسَنْتَ).

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الحدود/باب تأخیر الحد عن النفساء (رقم- ۳۴ - ۱۷۰۵) و ابو داود فی کتاب الحدود/باب فی الأمة تزنی ولم تحصن (رقم- ۴۷۳۳) و الترمذی فی کتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی إقامة الحد على الإماء (رقم- ۱۴۴۱) و احمد فی المسند: ۴۵۶/۱

رواۃ منیل

توجه: ۱۵] او د حضرت علي عليه السلام په باره کې منقول دی چې وي فرمايل ۱۶] اي خلقو، په خپلو غلامانو او وينځو حد جاري کوي، يعنې که هغه زنا وکړي، نو پنځوس دوري يې ووهي ۱۷] که هغه محصن يعنې واده شوی وي، يا غير محصن ۱۸] د رسول الله صلى الله عليه وسلم يوي وينځي زنا وکړه، نو حضور ﷺ ماته حکم وکړي، چې په دې حد جاري کړه، ۱۹] خو هر کله چې ماته معلومه شوه، چې په اوس حال کې د هغې ولادت شوی دی، ۲۰] نو زما سره اندېښنه شوه، که زه يې پنځوس دوري ووهم، نو مړه به شي، ۲۱] ما نبي کریم ﷺ ته د دې ذکر وکړي، نو حضور ﷺ وفرمايل چې تانبه وکړه، چې په دې حالت کې دي په هغې حد جاري نه کړي، مسلم

هل اللغات ۱۱] اَقِمُوا: قائم کړئ، جاري کړئ ۱۲] اَرْقَابُكُمْ: په غلامانو او وينځو، خپلو ۱۳] اَخَصَ: چه واده نه کړې وي، ۱۴] حَدِيثُ عَنِّي: اوسني حالت، موجوده وخت ۱۵]

۱۶] وَفِي رِوَايَةِ أَبِي دَاوُدَ: قَالَ ۱۷] (دَعَا حَتَّى يَنْقُطَ دَمُهَا ثُمَّ أَقْرَعَ عَلَيْهَا الْحَدَّ، ۱۸] وَأَقِيمُوا الْحُدُودَ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ).

توجه: ۱۶] او د ابوداود رحمه الله په يو روايت کې دا الفاظ دي چې هر کله حضرت علي عليه السلام حضور ﷺ ته په دې باره کې ذکر وکړي، نو حضور ﷺ وفرمايل ۱۷] د خو پورې چې د هغه د نفاس وينه بنده نشي، د هغه وخته هغه پرېږده، د هغه نه وروسته ورباندې حد جاري کړه، ۱۸] او په خپلو غلامانو او وينځو حد جاري کوي

تسهيلات:

قوله: فَإِذَا هِيَ حَدِيثُ عَنِّي بِنَفَاسٍ:

د بيمارۍ په حالت کې د جلد او رجم حکم: يعنې د نفاس په حالت کېنې وه او دا حالت د بيمارۍ دې په دې وجه نشي هغې ته کورې اونه لگولې صاحب فتح القدير ابن همام رحمه الله ليکلی دی که چېرې سزا د کوروي نو بيمار له به کورې نه شي ورکولې ځکه چه په دې سره به هغه مړ شي دهغه د جوړيدو پورې به سزا مؤخر کولې شي او که چېرې بيمارۍ داسې وي چه دهغې نه د هغه بچ کيدل مشکل وي تي بي يا کينسر نوداسې مريض به په داسې ځانگه باندې وهلې شي په کوم کېنې چه سل لختې وي دا حيله شوه او که سزا د سنگسار کيدووي نوبيا به په هر حالت کېنې سنگسار کولې شي، که هغه جوړی او که ناجوړه ځکه چه په رجم کېنې خو ژوندې پاتې کيدل نشته يادساتی چه کورې به نه په سخته گرمۍ کېنې ورکولې شي اونه په سخته يخۍ کېنې ځکه چه د مړ کيدو خطر وې لهذا په معتدل موسم کېنې کورې ورکول پکار دی

الفصل الثاني

[۲۵۶۵] دژناد اقرار نه پس ذانکار حکم

۳۵۶۵- [۱۱] [۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «جَاءَ مَا عَزَّ الْأَسْلَمُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: [۲] إِنَّهُ قَدْ زَنَى، فَأَعْرَضَ عَنْهُ [۳] ثُمَّ جَاءَ مِنْ شِقِيهِ الْآخَرِ، فَقَالَ: [۴] إِنَّهُ قَدْ زَنَى، فَأَعْرَضَ عَنْهُ [۵] ثُمَّ جَاءَ مِنْ شِقِيهِ الْآخَرِ، فَقَالَ: [۶] يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ قَدْ زَنَى [۷] فَأَمَرَنِي الرَّابِعَةَ، فَأَعْرَضَ إِلَى الْحُرَّةِ [۸] فَرَجَمَ بِالْحِجَارَةِ،

توجهه: [۱] حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي [۲] چې ما عاز اسلمي عليه السلام د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضریدو سره اوويل [۳] چې هغه يعني ما، زنا کړي ده، د دې اوریدو سره، حضور صلى الله عليه وسلم مخ ورنه واړولی، [۴] هغه د دويم جانب نه تاویدو سره يعني مجلس بدلولو سره، بيا د حضور صلى الله عليه وسلم مخې ته راغلی، او هغه اوويل [۵] چې هغه زنا کړي ده، حضور صلى الله عليه وسلم بيا د هغه نه مخ واړولی، [۶] او هغه بيا د دويم جانب نه تاویدو سره، د حضور صلى الله عليه وسلم مخې ته راغلی، او هغه اوويل [۷] چې يا رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه زنا کړي ده، [۸] آخر په خلورم خل حضور صلى الله عليه وسلم د هغه د سنگسارولو حکم ورکړي، نو هغه حره ته راوستل شو، چې د مديني تورو کانو والا مضافاتي علاقه ده، [۹] او هغه يې په کانو وويشتلی.

هل القنات: [۱] شق: [۲] طرف، [۳] الحرة: مديني سره نژدې د يو ځاني نوم

[۱] فَلَمَّا وَجَدَ مَنْ الْحِجَارَةِ قَوِيَّةً [۲] حَتَّى مَرَّ بِرَجُلٍ مَعَهُ نَحْوُ جَمَلٍ فَفَرَّبَهُ بِهِ [۳] وَضَعَهُ النَّاسُ حَتَّى مَاتَ [۴] فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ فَرَجَيْنِ وَجَدَ مَنْ الْحِجَارَةِ وَمَنْ النَّوْبِ [۵] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (هَلَا تَرَ كُمُوهَ) [۶] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ [۷] وَفِي رِوَايَةٍ: (هَلَا تَرَ كُمُوهَ) [۸] لَعَنَهُ أَنْ يَتُوبَ فَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَيْهِ).

توجهه: [۱] د هغه په بدن چې کانی ولگیدلو، نو وټټستیدلی، [۲] د دې پورې چې د يو سړي سره تیر شو، چې د هغه په لاس کې د اوښ د ژامي هلوکي وو، هغه سړي په هغه هلوکي سره وويشتلی، [۳] او نورو خلقو هم (په نورو څيزونو سره، وويشتلی، د دې پورې چې هغه مړ شو [۴] نو صحابه و عليه السلام چې حضور صلى الله عليه وسلم ته دا ذکر وکړي چې هغه د کانو د ويشتلو سره او د مرگ سختي لیدو سره ټټستیدلی وو، لیکن مونږ په هغه پسي شو، سنگسار مو کړي، [۵] نو حضور صلى الله عليه وسلم ورته وفرمایيل چې تاسو خلقو هغه ولي پري نه ښووی، [۶] (ترمذي ابن ماجه، [۷] په يو روايت کې دا الفاظ دي چې حضور صلى الله عليه وسلم دا ذکر اوریدو سره، وفرمایيل چې تاسو خلقو هغه ولي پري نه ښودلی، [۸] ډیر ممکنه وه چې هغه توبه وځکلي وای، او الله تعالى يې توبه قبوله کړي وی

(۱) اخرجه الترمذي في كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في درة الحد عن المعترف إذا رجع (رقم- ۱۴۲۸) و ابن ماجه في كتاب الحدود باب الرجوع (رقم- ۲۵۵۴) واحمد في السند: ۴۵۰/۲

حل القنات ⑥ من الجمار: دکانرو ویشتل، لگیدل. ⑦ قر: اوتختیده، ⑧ یشتند: چپی سخت شو.

⑨ نثری تحمل: د اوبی د ژامې هډوکې.

تسهيلات: قوله: «مَرَّ جَائِعٌ بِقَبْرِ الْأَخِي»:

د احنافو د مذهب قانیده: د څلورو وارو طرفونونه راتلل ځکه وو دې دپاره چه په مجلس کښې بدلون راشی اوهم دغه د احنافو مسلک دې چه څلور اقراره په څلورو جدا مجالسو کښې ضروری دی

قوله: (هَلَّا تَرَكَ كُفْرَهُ):

د حد جاری کولو په دوران کښې د اقرار کولو نه د انکار حکم: یعنی چه کله نئ منډې وهلي نوتاسو تختیدو ته ولې پریښودو. ممکن ده چه هغه د اقرار نه رجوع کول غوښتلر که چرې توبه نئ کړې وې نو الله تعالی به نئ توبه قبوله کړې وه. فقهاؤ لیکلی دی چه د سنگسارولو په حد کښې که اقراری مجرم د اقرار نه کوم وخت هم انکار اوکړو نوحدبه ساقط شی او په سنگسارولو کښې هم دغه فائده او حکمت دې.

د مریالزنا په تختیدو د رجم د سقوط په حکم کښې ۳ مذاهب:

① د امام مالک رحمته الله علیه په نیزد هغه نه به تپوس کولې شی که هغه د اقرار نه د انکار په بنیاد سره تختیدلي دې نوحدبه ساقط شی او که د تکلیف د سختی نه تختیدلي دې نوبیا به حدنه ساقط کیږی دا انکار نه دې.

② د شوافعو په نیزتر کومې چه په ژبه سره ښه په صراحت سره انکار اونه کړی حدبه نه ساقط کیږی

③ د احناف په نیز قولاً یا فعلاً کله چه د حد نه د تیختنې لار اختیار کړه نوپه دې سره به حد ساقط کیږی لیکن صرف په تختیدو سره حدنه ساقط کیږی "وبأهرب لا یسقط الحد قاله ملا علی قاری"

مجموعی مستدل: ټولو د حضرت ماعز رضی الله عنه د روایت نه استدلال کړې دې. احناف وائی "هَلَّا تَرَكَ كُفْرَهُ" الفاظ ښی کریم د رحمت او شفقت په بنیاد فرمائیلی دی.

[۲۵۶۶] د ماعز رضی الله عنه د زنا اعتراف

۲۵۶۶- [۱۲] (۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِإِمَاعِ بْنِ مَالِكٍ: [۲] (أَحَقُّ مَا بَلَغَنِي عَنْكَ؟) قَالَ: وَمَا بَلَغَكَ عَنِّي؟ [۳] قَالَ: (بَلَغَنِي أَنَّكَ قَدْ وَقَعْتَ عَلَى جَارِيَةٍ آلِ فُلَانٍ) قَالَ: نَعَمْ. [۴] فَشَهِدَ أَرْبَعًا شَهَادَاتٍ، فَأَمَرَهُ فَرَجَمَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: ۱۱] او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ راوی دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ماعز رضی اللہ عنہ ابن مالک ته وفرمایل ۱۲] چې ستا په باره کې ماته چې څه معلوم شوی دی، آیا هغه رښتیا دي؟ ۱۳] ماعز رضی اللہ عنہ اوویل چې زما په باره کې تاسو ته څه معلوم شوی دی؟ ۱۴] حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې تا د فلاني سړي د وینځې سره زنا کړې ده، ماعز رضی اللہ عنہ عرض اوکړو چې هو دا رښتیا دي؟ ۱۵] او هغه دا (په څلور مجلسونو کې) څلور ځله اقرار وکړي، نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه د سنگسار کیدو حکم وکړي، او هغه سنگسار کړل شو، (مسلم)

هل اللغات: ① وَكُفَّتْ: نه واقع شوې نې، زنا دې کړې ده

تسهيلات:

قوله: (أَعْقَى مَا بَلَغَنِي عَنْكَ؟):

د روایاتو په مینځ کې تعارض: د بعضې روایاتونه معلومېږي چې حضرت ماعز رضی اللہ عنہ پخپله بیان ورکړې دې او هم پخپله نې نبی کریم سره خبرې اترې شروع کړې دي او په زیر نظر حدیث کېنې دی چې نبی کریم د هغه نه اول تپوس کړې دې بیا هغه بیان ورکړې دي

د تعارض دفع: په دې روایاتو کېنې هیڅ تعارض نشته دي. بلکه د زنا د ارتکاب نه پس حضرت ماعز رضی اللہ عنہ د هغه قوم هغه د فیصلې دپاره رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم له راوستلو اوبیاني د کلام شروع کولو سره نبی کریم ته هرڅه اوخودل. نبی کریم د حضرت ماعز رضی اللہ عنہ نه تپوس اوکړو چې دې خلقو ماله کوم شکایت راوړې دې آیا ستا متعلق هغه الزامات صحیح دي؟ یاداسې اووئیلې شی چې یو راوی د تفصیل نه کار اخستې دې اوچا په اختصار سره بیان کړې دې د تعارض نه دي.

قوله: أَرَأَيْتُمْ كَمَا دَابَ:

د زنا د ثبوت دپاره د اقرار عدد: ① څلور ځله د اقرار التزام بنائي چې د احکم د زنا د ثبوت دپاره ضروری دي.

② شوافع یو اقرار کافی گنړي.

[۲۵۶۷] د نورو په عیبونو د پردې اچولو حکم

۲۵۶۷- [۱۱۳] (۱) وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ نَعْبِجٍ، عَنْ أَبِيهِ، «أَنَّ مَاعِزًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْرَعَ عِنْدَهُ أَرَأَيْتَ مَرَاتٍ ② فَأَمَرَ بِرَجْمِهِ وَقَالَ لَهُ أَلْ: ③ (لَوْ سَرَرْتَهُ بِثَوْبِكَ كَانَ عَوْبًا لَكَ» ④ قَالَ ابْنُ الْمُنْكَدِرِ: إِنَّ هَذَا أَمَرَ مَاعِزًا أَنْ يَأْتِيَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُخْبِرَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

① اخرجه ابو داود في السنن كتاب الحدود/باب في الستر على أهل الحدود (رقم- ۴۳۷۸)

توجه: [۱] او یزید ابن نعیم خپل پلار نه روایت کوي چې ماعز رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کې حاضر شو. [۲] او د حضور صلی الله علیه و آله په مخکې په څلورو مجلسونو کې، څلور ځله «د خپلي زنا، اقرار وکړي. [۳] حضور د هغه د سنگسارولو حکم وکړي او هغه په کابو وويشتل شو، او حضور صلی الله علیه و آله هزال رضی الله عنه ته وفرمایيل [۴] که تا ماعز رضی الله عنه د خپلو کپړو سره پټ کړي وي، یعني د هغه په زناني پرده اچولي وي، او هغه دي نه وه ظاهره کړي، نو دا به ستا د پاره ښه وه. [۵] ابن منکدر رضی الله عنه چې تابعي او د دې حدیث یو راوي دی، وایي چې هزال رضی الله عنه ماعز رضی الله عنه ته ویلي وو چې د نبی کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کې حاضر شه. د خپلي واقعي نه یې خبر کړه. (ابوداود،

تسهيلات:

قوله: إِنَّ هَذَا أَمْرٌ مَاعِزًا:

په ماعز باندې د پردې اچولو ترغیب: د هزال یوه وینځه وه چه د هغې نوم فاطمه وو هزال هغه آزاده کړې وه هغې سره ماعز رضی الله عنه زنا کړې وه. روستو هزال هغه ته اووئیل زه نبی کریم خبر کړه هغوی به ستا د پاره استغفار او کړی ته به معاف شي. حضرت ماعز رضی الله عنه د هغه په وینا باندې راغلو او په هغه باندې حد جاری کړې شو. نبی کریم هزال ته هم دغه خبره اوفرمائيله چه تادا راز ولې ښکاره کړو؟ تاپه هغه باندې پرده ولې وانچوله که چېرې تا په هغه باندې پرده اچولې وه نو تاته به ډیر ثواب ملاؤ شوي وي.

په عادی گناهگار باندې د پردې اچولو حکم: دا پرده اچول د یو داسې شریف سړي باره کښې ده کوم چه عادی مجرم نه وي مگر چه په ژوند کښې ترې یو ځل جرم شوي وي خو که څوک عادی مجرم وي او د هغه جرم متعدی وي نو هغه پټول نه دی پکار بلکه د هغې ښکاره کول ضروري دی دې دپاره چه عام مسلمانان د هغه د فساد نه محفوظ پاتې شي

[۲۵۶۸] قاضي ته د مقدمې او لړ څخه وړاندې د معاف کولو ترغیب

۳۲۷۸- [۱۱۳] (۱) [۱] وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا [۲] أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ((تَعَاوَا الْحُدُودَ فَيَا بَيْنَكُمْ [۳] فَمَا بَلَّغْنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجِبَ)). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَّاهِي.

توجه: [۱] عمرو ابن شعيب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه، عبد الله بن عمرو ابن العاص، نه روایت کوي [۲] چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایيل تاسو په خپل منځ کې خپل حدود معاف او محوه کوی «د دې نه مخکې چې د هغه خبر ماته را ورسیري» [۳] خو که د جرم

۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الحدود/باب العفو عن الحدود ما لم تبلغ السلطان (رقم- ۴۳۷۶) والنسائي فی کتاب قطع السارق/باب ما يكون حرزا وما لا يكون (رقم- ۴۸۸۵)

اطلاع ماته را ورسیري (او هغه ثابت شي) نو بيا په هغه حد جاري كول واجب (يعني فرض کيږي، (ابوداود نسايي)

هل اللغات ① تَعَاوَا: معافی کوی، دفع کوی ② الْمُحْدُوْد: جمع دحدده شرعی سزاګانې

تسهيلات:

قوله: «تَعَاوَا الْمُحْدُوْدُ فَيَايُنْكَرُ»:

قَابِلِ حد جرم عدالت ته د نه اوړلو تو قبيح: دا خطاب په حقيقت کښې عوامو ته دې چه کله ناسو په خپل مينځ کښې څوک د يو جرم مرتکب اوویننی نو خپل مينځ کښې رفع دفع کولو سره فيصله کونی مونږ پورې خبره مه رسونی ځکه چه حد کله محکمه عدالت ته اورسی نو د هغې د رفع دفع کولو چاته هم اختيار نشته دې په دې حديث کښې د معاف کولو چه کوم حکم ورکړې شوې دې داد و جوب په توګه نه دې بلکه د استحباب په توګه دې

[۲۵۶۹] د حد شخه علاوه د نورو جرمونو معاف ځکول جواز

۳۰- [۱۵] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ① «أَقِيلُوا ذَوِي الْهَيْئَاتِ عَثَرَاتِهِمْ إِلَّا الْمُحْدُوْدُ» (رواهُ أَبُو دَاوُدَ).

قوجه: ① او د بي بي عائشه رضى الله عنها نه روايت دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② د عزت لرونکی خطاوي معاف کوی، علاوه دحدودونه چې د هغه معاف کول جائزه دي، ابوداود هل اللغات ③ أَقِيلُوا: معاف کوی، دفع کوی، ④ ذَوِي الْهَيْئَاتِ: شرافت والا، عزت دار. ⑤ عَثَرَاتِ: حدود الله نه علاوه نور ګناهونه

تسهيلات:

قوله: «أَقِيلُوا ذَوِي الْهَيْئَاتِ»:

د ذَوِي الْهَيْئَاتِ نه هراړه: اصحاب منزلت شريفان او سپين روبي نيکان خلق مراد دی ځکه چه شيطان دانسان دښمن دې که د يوسپين روبي عزت دار سړی نه د حدودنه علاوه څه غلطی اوشی او نور خلق خبرې شروع کړی نو د دغه عاجزو وندون خو به ختم شی په دې وجه داسې معزز خلکو ته يو ځل نيم مهلت ورکول پکار دی دې دپاره چه د هغوی ژوندون بچ شی قوله: عَثَرَاتِهِمْ: د عَثَرَاتِ نه هراړه: علماؤ ليکلی دی چه دلته عثرات نه مراد د حدود الله نه علاوه ګناه ده که د هغې تعلق حقوق الله سره وی او که حقوق العباد سره وی ددې حکم مخاطب هغه حاکمان دی په چاچه د شرعی سزاګانو نافذ کول لازم دی. هغوی ته وئيلي شوی دی چه نيکان خلق او سپين روبي خلق مه تنګوئی د حدود الله نه علاوه په هغوی

① اخرجه ابو داود في السنن كتاب الحدود / باب في الحد يشفع فيه (رقم- ۴۳۷۵) واحمد في المسند: ۱۸۱/۶

باندې بل څه سزا مه جاري کونئ که چرې دهغوی نه داسې گناه اوشی د کوم په وجه چه په هغوی باندې حد نافذ کول واجب وی نو دهغې د معاف کولو اختیار هیچاته هم نشته دې [۲۵۷۰] د حدود په شېهاتو سره د ساقط کولو حکم

۳۵۷۰- [۱۶] (۱) وَغَنَیْهَا، قَالَتْ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «ادْرَعُوا الْحُدُودَ عَنِ الْمُسْلِمِينَ مَا اسْتَطَعْتُمْ [۳] فَإِنْ كَانَ لَهُ مَخْرَجٌ فَلْتُوا سَبِيلَهُ [۴] فَإِنَّ إِمَامًا أَنْ يَخْلُفَ فِي الْعُقُوبَةِ [۵] خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَخْلُفَ فِي الْعُقُوبَةِ» [۶] (رواه الترمذي وقال: قد روي عنها ولم يرقه وهو أصح).

توجه: ۱) او بي بي عائشه رضي الله عنها راويه ده چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ۲) د څو پورې چې كيدى شي مسلمانان د حد د سزا نه وساتي، ۳) كه د مسلمان (ملزم) د پاره د ساتنى ذره هم څه موقع راوځي، نو د هغه لار پرېږدي (يعني هغه بري كړي) ۴) ځكه چې د امام حاكم او منصف، په معاف كولو كې خطاء كول، ۵) په سزا وركولو كې د خطاء كولو نه ښه دي. ۶) امام ترمذي رحمه الله دا روايت نقل كړي دى او ويلي يې دي چې دا حديث د بي بي عائشې رضي الله عنها نه روايت شوى دى، او د دې سلسله رواه (د راويانو سلسله) حضور صلى الله عليه وسلم ته نه ده رسول شوي. او دا قول زيات صحيح دى [چې دا حديث موقوف دى. يعنى د بي بي عائشې رضي الله عنها خپل ارشاد دى، حديث نبوي نه دى، ځكه چې په كوم سلسله سند سره دا حديث موقوف ثابتېږي، هغه د دې سلسله سند نه زيات صحيح او قوي دي، چې د هغه نه د دې حديث مرفوع كيدل معلومېږي]

هل القات: ۱) ادْرَعُوا: دفع كړئ. معاف كړئ، ۲) مَخْرَجٌ: لاره د وتلو. د معاف كولو ۳) فَلْتُوا سَبِيلَهُ: نو خالى كړئ لار دده. پرېږدئ دې، معاف نهې كړئ، ۴) الْعُقُوبَةُ: سزا.

تسهيلات: قوله: «ادْرَعُوا الْحُدُودَ عَنِ الْمُسْلِمِينَ»:

د حد په اليات كښې د تساهل حكم: ددې خطاب تعلق هم قاضيانو او حكامو سره دې كه چرې دا حديث ددې نه دمخكښى حديث تفصيل او گرځولې شى نو بې ځايه به نه وي دلته په دې حديث كښې حكام ته په فيصلې او رولو كښې يو هدايت كړې شوې دې او هغوی ته دا تعليم وكړې شوې دې چه دخپلو جذباتو او حساستو رخ داسې ساتئ چه ديو ملزم سره ستاسو ذاتى عناد پيدا نه شى او د ذاتى عناد په بنياد باندې ته څه فيصله وانورونئ لكه چه اصلاح په ذهن كښې ساتلو سره قاضى او حاكم له د طبيب او معالج په شان شفيق او مهربان جوړيدو تعليم وركړې شوې دې.

لهذا تركومې پورې چه ممكن كيدې شى قاضى له د حد نافذ كولو نه دغه ملزم بچ كړل پكاردى او كه كوم قسم هم څه شك گنجائش راوړلې شى هغه راويستلو سره ملزم ته فائده

رسول پیکاردی پہ بنہ سوچ او فکر سرہ ذملزم نہ سوالات کول چہ ذہنفہ پہ بیان کنش فرق راشی او حد نہ بیج شس خکہ چہ پہ حد لکیدوسرہ بہ دیوشریف سہی داسی رسوانی اوشی چہ ہفہ بہ د ژوند تیرولو قابل پاتہی نہ شی

[۲۵۷۱] پہ زنا بالجبر کنبی پہ زانی باندی حد جاری کول

۲۵۷۱- (۱۴) (۱) وَعَنْ وَابِلِ بْنِ جَهْرٍ قَالَ: «اسْتَكْرَهَتْ امْرَأَةً عَلَى عَبْدِ اللَّهِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲] فَذَرَأَ عَنْهَا الْحَدَّ [۳] وَأَقَامَهُ عَلَى الَّذِي أَصَابَهَا [۴] وَلَمْ يَذْكُرْ أَنَّهُ جَعَلَ لَهَا مَهْرًا [۵]». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمہ: او د حضرت وائل بن جہرؓ ابن حجر نہ روایت دی [۲] د نبی کریم ﷺ پہ زمانہ کبی یوی بنخی سرہ زبردستی وشوہ (یعنی یو سہی د ہفہ سرہ پہ زبردستی زنا وکرہ) [۳] ہفہ بنخہ خو د حد نہ خلاصہ شوہ [۴] لیکن پہ زنا کونکی حد جاری شوہ [۵] راوی دا ذکر ونہ کری چہ حضور ﷺ ہفہ بنخی تہ (د زنا کونکی نہ) مہر ہم ورکری کہ نہ. (ترمذی)
 حل اللغات ① استکرت: پہ تا باندی زبردستی شوہی دہ ② ذرأ: نو لری نہی کرہ. ③ أقامہ: جاری نی کرو ④ أصابہا: چہ ہفہ تہ رسیدلہی وو، چہ زنا نہی ورسرہ کرہی وہ

تصحیلات:

د راوی مختصر تعارف:

حضرت وائل بن جہر: نوم وائل ابوہنیدہ کنیت د پلار نوم حجر د سلاطینو حضرموت نہ وویخپلہ وائل ہم سرداروو. د مکہ د فتح نہ پس د اسلام قبلولوپہ نیت راغلہ حضور ﷺ د ہغوی استقبال ہم اوکرو د ہغوی دپارہ نی خادر ہم خورکرو پہ ہفہ باندی کینول او د ہغوی د اولاد دپارہ نی د برکت دعاہم اوکرہ؟ (۳) کلہ چہ دوی اسلام قبول کرو تلل نو نبی کریم ﷺ د ہغوی تہ پہ حضر موت کنبی د زمکہ یوہ تکرہ ورکری او د رخصت کولو پہ وخت کنبی د لری پورہ ہغوی سرہ لارو. دکوفہ د آبادیدونہ پس پہ کوفہ کنبی اوسیدل پہ جنگ صفین کنبی حضرت علیؓ سرہ وو او د حضرموت قبیلہی جہندا د ہغوی پہ لاس کنبی وہ (۴)

مرویت: د دوی نہ ۱۷۱ احادیث نقل دی بخاری کنبی یوہم نشته او پہ مسلم کنبی ۶ روایات دی.

نولہ: وَلَمْ يَذْكُرْ أَنَّهُ جَعَلَ لَهَا مَهْرًا:

پہ زنا بالجبر کنبی د ہغر (مہر) لزوم، یعنی راوی دا اونہ خودل چہ نبی کریم د دغہ بنخی دپارہ مہر مقرر کرہی وو شارحین لیکی چہ د راوی دلته د مہر ذکر نہ کول ذمہر نہ مقرر کولودلیل نہ دہی خکہ چہ پہ نورو روایتونو کنبی موجود دہی چہ نبی کریم مہر مقرر

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن کتاب الحدود عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باب ما جاء فی المرأة إذا استکرت علی الزنا (رقم- ۱۵۵۳) و ابن ماجہ فی کتاب الحدود باب المستکرة (رقم- ۲۵۹۸) واحمد فی المسند: ۲۹۹/۶

کړې وو او په حرام جماع کښې چه کوم مهر راځي هغې ته "عقر" وائي اوداد مهر مثل په شان وی په زنا بالجبر کښې به حد صرف په سړي باندې جاری کولې شی اوبښه به یې گناه وی خو په دې شرط چه واقعی زنا بالجبر وی دلته د لفظ مهر نه مراد عقر دې.

[۲۰۷] په زور د زنا هکونکي سزا

۲۰۷- (۱۸) [۱] وَعَنْهُ «أَنَّ امْرَأَةً عَزَجَتْ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُرِيدُ الصَّلَاةَ [۲] فَتَلْقَاهَا رَجُلٌ، فَيَجْلِسُهَا [۳] فَيَقْضِي حَاجَتَهُ مِنْهَا [۴] فَصَاحَتْ، وَالطَّلَقُ [۵] وَمَرَّتْ عَصَابَتُهُ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ [۶] فَقَالَتْ: إِنَّ ذَلِكَ الرَّجُلَ فَعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا [۷] فَأَعْدَدَ الرَّجُلُ، فَأَتَوْا بِهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

توجه: [۱] او وائل رضي الله عنه ابن حجر وايي چې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په زمانه کې یو ښځه د مونځ د باره (د کور نه)، ووتله، [۲] نو په لار کې هغې سره یو سړی ملاؤ وش چې په هغې یې کپړه واچوله [۳] او د هغې نه یې خپل حاجت پوره کړي (یعني د هغې سره یې په زبردستی سره زنا وکړه) [۴] هغې ښځې شور جوړ کړي، او هغه سړی (هغه هلته پریښودلو سره)، لار [۵] هر کله چې څه مهاجر صحابه رضي الله عنه اخوا ته تیر شول، [۶] نو هغې ښځې هغو ته وښودل چې دغه سړي زما سره داسې داسې کړي دي (یعني په ما کپړه اچولو سره زه یې یې بیه کړم. او بیا یې زما سره بدکاری وکړه) [۷] خلقو هغه سړی راوښولی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې یې حاضر کړي (او ټوله قصه یې ورته بیان کړه).

هل للنفات: [۱] فَعَلَتْهَا: خادر پرې واچوی، پته ئې کړی. [۲] قَضَى حَاجَتَهُ: حاجت ورسره پوره کړی. زنا ورسره اوکړی. [۳] فَصَاحَتْ: چغې ئې کړې، شور ئې جوړ کړو.

[۱] فَقَالَ لَهَا: أَذْهَبِي، فَقَدْ عَقَرَ اللَّهُ لَكَ [۲] وَقَالَ لِلرَّجُلِ الَّذِي وَقَعَ عَلَيْهِ: ارْجِعْ [۳] وَقَالَ: لَقَدْ تَابَ تَوْبَةً لَوْ تَابَهَا أَهْلُ الْمَدِينَةِ لَقَبِلَ مِنْهُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] حضور صلی الله علیه وسلم هغې ښځې ته د توبې وفرمايل چې څه، الله تعالی بخښلی یې (ځکه چې په دې بدکاری کې نه یواځې دا چې ستا د خواش او رضا دخل نه وو، بلکه ته مجبوره او بې بیه کړل شوی هم وي) [۲] او کوم سړی چې د هغې ښځې سره بدکاری کړي وه، د هغه په حق کې یې دا فیصله وکړه. چې هغه دي سنگسار کړل شي (یعني هغه د خپل جرم اقرار وکړي. او هغه محصن وو، ځکه حضور صلی الله علیه وسلم خلقو ته حکم وکړي. چې هغه سنگسار کړي. نو هغه سنگسار شو) [۳] د سنگساري نه وروسته حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل دي سړي (په خپل ځان حد جاری کولو سره)، داسې توبه وځکلي ده، که داسې توبه د مدینې والاوو وځکلي وای نو د هغو توبه به قبوله شوي وه، (ترمذي، ابو داؤد)

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الحدود باب فی صاحب الحد یحییٰ فیقر (رقم- ۴۳۷۹) و الترمذی فی کتاب الحدود عن رسول الله صلی الله علیه وسلم باب ما جاء فی المرأة إذا استكرهت علی الزنا (رقم- ۱۱۵۳) واحد فی المسند: ۳۹۹/۶

تسهيلات:

قوله: وَقَالَ لِلرَّجُلِ الَّذِي وَقَعَ عَلَيْهِ: اِزْجُمُوهُ.

په حديث باندې اشكال او دهغي جواب، دلته كښې يو اشكال دې. چه د زنا جرم خو هغه وخته پورې نه ثابتېږي. ترڅو چه څلور گواهان موجود نه وي. يا چه دهغه مجرم د طرف نه اقرار نه وي. حالانكه دلته كښې خوصرف دغه ښځې اووئيل چه دې سړي ماسره زنا كړې ده. نه خو ورسره په دې باندې څه گواهان وو او نه دهغه دطرف نه اقرار وو نو بيا نبي عليه السلام څنگه حكم او كړلو. چه دې رجم كړي. ددې په جواب كښې محدثينو فرمانيلي دي. چه «فلما أمر به ليرجم» ددې نه د راوي مراد دا نه دې. چه نبي عليه السلام په حقيقت كښې د رجم فيصله كړې ده. بلكه مراد دا ده. چه نژدې وه چه نبي عليه السلام د رجم فيصله كړې وه. او دنبي عليه السلام ميلان دې طرف ته وو. چه گواهان راوړي. يا اقرار او كړي. نود رجم فيصله به او كړې شي. تراوسه پورې درجم فيصله شوې نه وه. نو اشكال باقي پاتې نشو.

فانده: ددې حديث نه دا معلومه شوه. چه د كومي ښځې سره په زبردستي زنا اوشي. نوپه هغې به څه سزا نه وي.

[۲۵۷۲] په يوه زنا د دوو حدونو جاري كول

۳۵۷۲- [۱۹] (۱۹) عَنْ جَابِرٍ (أَنَّ رَجُلًا زَنَى بِأَمْرَأَةٍ ۖ فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فُجِدَ الْحَدَّ ۖ ثُمَّ أُخْبِرَ أَنَّهُ مُحْصَنٌ ۖ فَأَمَرَهُ فُرْجِمَ ۖ). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱۹ او حضرت جابر رضي الله عنه وايي چې يو سړي د يوې ښځې سره زنا وكړه. ۲۰ نو نبي كريم صلی الله علیه و آله هغه په دورو د وهلو حكم وكړي هغه ته په طور د حد دورې وكول شوي. ۲۱ د دې نه وروسته چې حضور صلی الله علیه و آله ته وښودل شو، چې هغه محصن (واده والاى) دى. ۲۲ نو حضور صلی الله علیه و آله د هغه د سنگسارولو حكم وكړي، نو هغه سنگسار كړل شو، (ابوداود).

تسهيلات:

قوله: فَأَمَرَهُ فُرْجِمَ.

په يو جرم كښې د دوو سزاگانو جاري كول، كه حاكم اوقاضى غلطى او كړې نودوه حدود يوځاني كيدې شي. مطلب داشوچه يوحد د بل په ځاني كيدې نه شي د دې سړي باره كښې يوځل نبي كريم ته اوخودلې شو يا هغوى پخپله اندازه اولگوله چه دا ناواده كړې دې نود كړو سزا ورته اوشوه. روستوچه كله معلومه شوه چه داخو محصن يعنى واده كړې دې نوهغه سنگسار كړې شو.

[۲۵۷۴] په مريض مجرم د حد جاري کولو طريقه

۳۵۷۴- (۲۰) [۱] لَوْ عَنِ سَعِيدِ بْنِ سَعْدٍ بْنِ عُبَادَةَ «أَنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجُلٍ [۲] كَانَ فِي الْحَنَى مُخَذَّرٍ سَقِيمٍ [۳] لَوْ جَدَّ عَلَى أُمَةٍ مِنْ إِمَائِهِمْ يُخْبِثُ بِهَا، [۴] فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خُذُوا لَهُ عُنُقًا لَا يَبْلُغُ مِائَةَ شُرْإِخٍ [۵] فَأَخْرَجُوهُ مُرَيَّةً». رَوَاهُ شَرَحُ السَّنَةِ فِي رِوَايَةِ ابْنِ مَاجَةَ مُتَوًّا.

توجهه: [۱] او حضرت سعيد بن سعد ابن عباده روايت کوي چې «يوه ورځ» حضرت سعد ابن عباده يو داسې سړی د حضور ﷺ په خدمت کې راوستلی، [۲] چې د خپلي محلي يو ناقص الخلق (کمزور) او مريض سړی وو، [۳] هغه سړی د علاقې د وينځو نه د يوې وينځې سره په زنا کولو نيول شوی وو، [۴] نبي کریم ﷺ د هغه په باره کې دا حکم وکړي، چې د خرما يو داسې څانگه واخلي، چې په هغه کې سل وړوکی کوشنی څانگي وي، [۵] او بيا په هغه څانگو سره هغه سړی يو ځل ووهی، (شرح السنة) ابن ماجه رحمه الله هم دغه شان روايت نقل کړي دی.

هل التفات: ① النبی: محله، ② مُخَذَّرٍ: ناقص اندامونو والا، واره واره اندامونو والا ③ سَقِيمٍ: بيمار ④ يَخْبِثُ: پلستی کوی يعنی زنا کوی، ⑤ عُنُقًا: د عين کسره ده، د کهجورې هغه لونی بناخ چه پکې ډيرې وړې سانگې وي ⑥ شُرْإِخٍ: د شين کسره ده، وړې سانگې

تسهيلات: قوله: فَأَخْرَجُوهُ مُرَيَّةً

په بيمار باندې د حد په جاري کولو کښې د آسانتيا دپاره حيله: يعنی په دغه لونی بناخ باندې هغه اووهنې په کوم کښې چه وړې څانگې وي دغه شان به دغه سړی ته د سلو کوړو سزا اوشی او زیات به زخمی هم نه شی نو مړ کيږی به هم نه ددې نه معلومه شوه که حد زنا رجم وی نو په هرحالت کښې حد لگول پکار دی اوکه د زناحد کوړې دی نو بيا د بيمار د جوړیدو انتظار کول پکار دی اوکه د صحت اميدنه وی نو بيا دغه شان حيله کول پکار دی کومه چه دې حديث کښې ذکر ده داځکه چه د کوړو په حد کښې څوک قتل کول جائزه دی

[۲۵۷۵] د لواطت سزا

۳۵۷۵- (۲۱) [۱] لَوْ عَنِ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «مَنْ وَجَدَ مُتَوًّا يَعْمَلُ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ [۳] فَاقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَعْمُولَ بِهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

۱) اخراج ابن ماجه في السنن كتاب الحدود/باب الكبير والمريض يجب عليه الحد (رقم- ۲۵۷۴) واحمد في السنن: ۲۲۲/۵

۲) اخراج ابو داود في السنن كتاب الحدود/باب فيمن عمل عمل قوم لوط (رقم- ۴۶۲۲) والترمذي في كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في حد اللواط (رقم- ۱۴۵۶) و ابن ماجه في كتاب الحدود/باب من عمل عمل قوم لوط (رقم- ۲۵۶۱) واحمد في السنن: ۳۰۰/۱

ترجمه: ۱۷) و حضرت عکرمه د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه نقل کوي. هغه اوويل چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۱۸) که تاسو يو سري د قوم لوط په شان عمل کونکي پيداکړي. ۱۹) نو فاعل او مفعول دواړه قتل کړي، (ترمذي ابن ماجه)

هل الفاعل: ۱۰) غَمَلٌ قَوْمُ لُوطٍ: د قوم لوط والا عمل، لواطت کول، سرو سره بدفعلي کول ۱۱) الفاعل: کار کونکې، بدکاری کونکې سري مراد دې، ۱۲) المفعول به: چارو څه کار کولې شي. دلته ترې هغه څوک مراد دې چې لواطت ورسره شوې وي

تسهيلات:

قوله: مَنْ وَجَدَ ثَمُوءَ يُعْمَلُ غَمَلٌ قَوْمِ لُوطٍ:

ه لواطت ابتداء: د حضرت لوط عليه السلام قوم په دغه غليظ قباحت کښې اخته وو او دې قباحت شروع او د دې پرمهې تجربه بين الاقوامي بې غيرت ابليس هم په خپل بدن باندې کړې وه دې دپاره چه د حضرت آدم عليه السلام اولاد دوزخ ته لارشي بعضي علماؤ ليکلي دي چه ابليس د يوسري باغ ته د ښکلي ځوان هلك په شکل کښې راغلو او ونې ته اوختلو او ميوه ئي راشو کوله او په زمکه باندې غورزول شروع کړه. د باغ مالک ونييل چه څومره ميوه خوړلې شي او خوره يا که کورته اوړې يوسه تاته اجازت دې ليکن غورزو لوسره ئي مه ضائع کوه دې هلك يوه خبره وانوریده بيا د باغ مالک او ونييل چه آخر ستا مقصد څه دې؟ هغه ونييل زما مقصد دادې چه ماسره بدکاری اوکړې که چرې نه کوي نو زه به ميوه هم دغه شان راشو کوم. دې سري اعوذ بالله او ونييله او وني ونييل داعمل هم څوک کولې شي ليکن ابليس چه کله د ميوو غورزول د حد نه زيات کړل نو دې سري هغه ښکته راؤ غوښتلو او هغه سره ئي بدکاری اوکړه. کله چه د بدکارئ نه فارغ شو نو هغه له په دې کښې مزه راغله اولارو نورو هلکانوسره ئي داکار شروع کړو او په مزه مزه دا عمل په قوم لوط کښې خورشو تردې چه ښځې ئي پريخودې نوچه کله د دغه هلکانو بيري راغلې نو د هغې سرونه خړول ئي شروع کړه اوداعمل دومره عام شوچه په کوڅو، لارو، بازارونو او ښکاره مجلسونو کښې شروع شو. حضرت لوط عليه السلام دير منع کړل مگر هغوی اونه منل آخر د الله تعالی عذاب ټول هلاک کړل يادلرئ چه لوط عجمي لفظ دې ددې معنی په عجمي لغت کښې لتول پکاردی دادعربي لغت په نظر مه گورئ بعضي خلکو ته په دې غلط فهمي کښې دير لوئ نقصان شوي

قوله: فَأَقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ:

ه لوطي په سزا کښې د قتل وړانې:

په مشکوة شريف کښې د لواطت د سزا باره کښې يوزيري بحث حديث دې په کوم کښې چه ددې عمل کونکي د قتل کولو حکم دې. وړاندې حديث نمبر (۸۸۳) راځي هلته ذکر دې چه

حضرت علیؓ لو اظت کونکی پہ اور کنبی سوزولی وو او حضرت ابوبکر صدیقؓ پہ هغوی باندی دیوال راغورزولی وو بعضی روایتونو کنبی د غرنه د راغورزولو ذکر دې په سمندر کنبی د ووبولو ذکر هم دې نو د روایتونو په اختلاف سره د فقهاؤ رائي هم مختلف شوي

د امام شافعی او صاحبینو په نیزد لوطی سزا حد زنا په شان ده که چرې واده کړې وی نو رجم دې او که نا واده کړې دې نو هغه به په کور و هلي شی د فاعل او مفعول دواړو دغه حکم دې د امام مالکؒ مشهور مسلك او د امام احمد بن حنبلؒ مسلك او د امام شافعیؒ یو قول دادې چه په عمل د لواطت کنبی به فاعل او مفعول دواړه قتل کولې شی امام ابو حنیفهؒ فرمائی چه ددې قبیح فعل سزا تعزیر دې او په تعزیر کنبی دا ټولې سزاگانې ورکولې شی البته ددې دپاره خه حد مقرر نه دې هر صاحب مسلك د یو روایت یا قیاس نه استدلال کړې دې. صاحبینو او امام شافعیؒ دا حد په حد زنا باندې قیاس کړې دې امام مالکؒ او د هغوی موافقینو د زیر بحث حدیث نه استدلال کړې دې امام ابو حنیفهؒ ټولې سزاگانې په ذهن کنبی ساتلو سره فیصله کړې ده چه قاضی ته اختیار دې چه هغه په دې ټولو سزاگانو کنبی کومه مناسب گنډی نافذ دې کړی امام ابو حنیفهؒ لوطی سزا زیاته عام کړې ده او زیاته سخته فتوی ئی ورکړې ده لهذا په هغوی باندې دا اعتراض بهتان دې چه امام صاحبؒ د لوطی حد نه منی هغوی خودا فرمائی چه صحابه کرامو کنبی په دې باره کنبی مختلف رائي وې مختلف سزاگانې ورکړې شوی دی لهذا دا په یو حد کنبی نه شی شمیرلې ځکه چه حد متعین وی او د تعزیر میدان وسیع دې چه کوم قسم سزا ورکول غواړې ورکړه په افغانستان کنبی طالبانو د دیوال راغورزولو سزا جاری کړې وه د زیر نظر حدیث الفاظ هم بنائی چه ددې عمل سزا تعزیر دې مقرر حد نه دې ځکه چه قتل ئی کړی دا الفاظ په حد کنبی شامل نه دی ځکه چه په حد کنبی یا کورې دی یا سنگسارول دی ددې دپاره رجم یا مائة جلدۃ الفاظ راغلی دی

[۲۵۷۶] غاروي سره دېد فعلی هکولو سزا

۳۵۷۱- [۲۲] (۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَتَى بَيْمَةً فَأَقْتُلُوهُ وَأَقْتُلُوا مَعَهُ» [۲] قِيلَ لِبْنِ عَبَّاسٍ: مَا شَأْنُ الْبَيْمَةِ؟ [۳] قَالَ: مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذَلِكَ شَيْئًا، وَلَكِنْ أَرَادَ كَرَاهًا أَنْ يَكُلَّ لَحْمَهَا وَيَنْتَفِعَ بِهَا، وَقَدْ قِيلَ بِهَا ذَلِكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الحدود/باب فيمن أتى بيمه (رقم- ۴۴۶۴) والترمذي في كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فيمن يقع على البيمه (رقم- ۱۴۵۵) وابن ماجه في كتاب الحدود/باب من أتى ذات محرمة ومن أتى بيمه (رقم- ۲۵۶۴) واحمد في المسند: ۳۰۰/۱

توجه: او ابن عباس رضی اللہ عنہ وایي چې رسول الله ﷺ وفرمايل **[۴]** کوم سړی چې د یو حیوان سره بد فعلی وکړي، هغه قتل کړي، او د هغه سره هغه حیوان هم قتل کړي، **[۵]** ابن عباس رضی اللہ عنہ نه پوښتنه وشوه چې د حیوان په باره کې دا حکم ولې دی؟ (یعني حیوان خو عقل نه لري، او نه مکلف دی، نو د هغه د قتلولو حکم ولې دي؟) **[۶]** ابن عباس رضی اللہ عنہ وفرمايل چې ما د دې (د حکمت او مصلحت) په باره کې د رسول الله ﷺ نه خوڅه نه دي اوریدلي. **[۷]** خو زما گمان دی چې حضور ﷺ دا خبره ناخوښه کړه، چې د کوم حیوان سره چې بد فعلی شوي وي. د هغه غوښه دي وخورل شي، یا د هغه (د پیښو، وینستانو او افزائش نسل، نه دي فائده و آخستې شي) او هر کله چې د دې حیوان نه د هر قسم څه فائده اخستل مکروه دی، نو بیا د هغه قتلول ضروري دی، (ترمذي ابوداود ابن ماجه)

حل اللغات: ① بهیمة: خناور، حیوان، ② مَأْتَان: څه گناه او جرم دي؟

تسهيلات:

قوله: مَنْ أَتَى بِهِمَةً فَأَقْتُلُوهُ:

د اسحاق بن راهويه استدلال اودهغه جواب: يعنی چاچه خناور سره بدفعلی اوکړه نو هغه خناور هم قتل کړئ او هغه سړي هم قتل کړئ. ټول فقهاء په دې متفق دی چه د خناور سره بدفعلی کولوسزا تعزير دي. صرف د اسحاق بن راهويه په نيزدغه سړي قتل کول دی فقهاؤ داحديث اخستې دي په کوم کښې چه دا الفاظ دی «مَنْ أَتَى بِهِمَةً فَلَا حُدَّ عَلَيْهِ» (ترمذي) اسحاق بن راهويه دزير بحث حديث «فأقتلوه» الفاظ نه استدلال کړي دي جمهور فرمائی چه دا خو په زجرتوبيح تشديد او تغليظ باندې محمول دی

قوله: وَأَقْتُلُوهُمَا مَعَهُ:

د مفعول مثنور د قتلولو وجه: خناور اگرچې غير مکلف دي خو په ده باندې د سزا جاری کولو په باره کښې حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمائی چه ماد رسول الله ﷺ نه په دې باره کښې خوڅه نه دی اوریدلی مگر زماخیال دي چه خناور به ځکه وژلې شي چه څوک ددې د پیښو یا غوښې نه څه فائده اوچته نه کړی حالانکه دې سره دا خراب کار شوې دي دکوم اثر چه ددې پیښو اوغوښې ته رسیدې شي د خناور د قتل باره کښې یوه توجیه داهم کړې شوې ده چه خناور په دې وجه هم قتل کړئ چه بدفعلی کونکی سړی ته خلق شرم نه ورگرځوی چه گوره که نه ستا هغه ناوې خو هغه ده گرځی په دې وجه دا مکروه ریکارده ختمول بهتری

علماء فرمائی چه یوې ښځې چرته څه خناور مثلاً لنگور یا سپی وغیره سره جماع اوکړه نو ددې حکم هم د خناور سره د بدفعلی کونکی په شان دي.

[۲۵۷۷] د نبی علیه السلام په خپل امت د لواطت هکولو ویره

۴۴۴- [۲۳] (وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي أَنْ يَكُونَ قَوْمٌ لَوْطَاءٌ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهٍ).

ترجمه: [۱] او حضرت جابر رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د خپل امت په باره کې چې زما سره د کوم څيز د ټولو نه زياته ويره ده، [۳] هغه د قوم لوط عمل (يعني اغلام) دي. ترمذي ابن ماجه.

تسهيلات: قوله: إِنَّ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي:

ددې مطلب دادې چې زما امت دې د بې صبرۍ او د نفساني خواهشاتو په وجه په دې بد فعل کښې اخته نشي يا ددې مطلب دادې چې دا کار ډير خراب او سخت قبيح دې او ددې حرمت ډير زيات شديد دې زه ددې خبرې نه ويريږم چې هسې نه زما امت په دې کښې اخته نشي او ددې په وجه ددې عذاب کښې اخته نشي

[۲۵۷۸] په مېرزا نازبا ندي د ښځې په حق کښې د حد قذف جاري کول

۴۴۸- [۲۳] (وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ «أَنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِي بَكْرِ بْنِ لَيْثٍ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْرَأَهُ زَيْنًا بِمَرْأَةٍ أَرْبَعِ مَرَّاتٍ فَجَلَدَهُ مِائَةً وَكَانَ بِكَرٍّ [۱] لَمْ يَسْأَلْهُ الْبَيْتَةُ عَلَى الْمَرْأَةِ [۲] فَقَالَتْ: كَذَبَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ [۳] فَجَلَدَ حَذَّ الْفَرْيَةِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ).

ترجمه: [۱] او د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دی چې (يوه ورځ) د بکر بن لیث د خاندان يو سړی د نبی کریم ﷺ په خدمت کې راغلی، [۲] او اقرار يې وکړي چې هغه (يعني ما) د يوې ښځې سره څلور ځله (يعني په څلورو مجلسونو کې) زنا کړي ده، [۳] نبی کریم ﷺ هغه سل دوري ووهلي. او هغه سړی يې غير محصن (يعني ناواده وو)، بيا حضور ﷺ د هغه نه د هغه ښځې په زنا کاري گواهان طلب کړل، [۴] ښځې عرض اوکړو چې قسم په خدای يا رسول الله ﷺ دا سړی دروغ وايي، [۵] د دې نه وروسته حضور ﷺ په هغه سړي د نهمت لگولو حد جاري کړي، (ابوداود)،

هل القذف [۱] بکر: غير محصن. ناواده کړې. [۲] حَذَّ: شرعی سزا. [۳] الْفَرْيَةُ: دروغ. تهمت. بهتان

تسهيلات: قوله: فَجَلَدَ حَذَّ الْفَرْيَةِ:

په يو سړي د متعدد د حدودو لگولو حکم: يعنی د دروغود تهمت حد ورته اولگولې شو دې سړی اول پخپله اقرار اوکړوچه ما فلانکې ښځې سره زنا کړې ده اوس دامعلومه نه

(۱) اخرجه الترمذي في كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في حد القذف (رقم- ۱۴۵۷) و بن ماجه في كتاب النكاح / باب دية الأصابع (رقم- ۲۶۵۳) واحد في السنن: ۳۸۲/۳
(۲) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الحدود / باب إذا أقر الرجل بالزنا. ولم تقرأ المرأة (رقم- ۴۴۶۷)

شوه چه ددی نه دهغه څه مقصد وو کیدی شی چه هغه دغه ښځه بدنامول غوښتل بهر حال د هغه په اقرار باندې هغه په کورواووهلې شو خوچه کله د ښځې نه تپوس اوکړې شونوهغې اووئیل په الله قسم دې دروغ وائی اوس د بهتان په وجه داسې په حد قذف کښې هم په کورواووهلې شو دې نه معلومه شوه چه یوسړی ته په دوو مختلف جرمونو کښې مختلف سزاگانې ورکولې شی

[۲۵۷۹] په عائشې رضی اللہ عنہا د تهمت لکونکو سزا

۳۵۹- [۲۵] () ۱۷ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «لَمَّا نَزَلَ عَذْرَى صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهٖ وَسَلَّمَ عَلَى الْيَمِينِ، فَذَكَرَ ذَلِكَ، فَلَمَّا نَزَلَ مِنَ الْيَمِينِ ۵ أَمَرَ بِالرَّجُلَيْنِ وَالْمَرْأَةِ فَمُرُوا أَحَدَهُمَا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱۷ او بي بي عائشه رضی اللہ عنہا وایي ۲۱ کوم وخت چې زما بري کیدل نازل شو (يعني زما د پاکدامني په ثبوت کې آیاتونه نازل شو) ۲۲ نو نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په منبر ودریدو سره خطبه ارشاد وفرمایله او د دې ذکر يي وکړي، ۲۳ او کوم وخت چې د منبر نه راځخته شو، ۲۴ نو دوو سړو او یوې ښځې ته يي د سزا ورکولو فیصله وکړله، نو په هغوی (د تهمت لگولو) حد جاري شو، (ابوداود)

تسهيلات:

قوله: أَمَرَ بِالرَّجُلَيْنِ وَالْمَرْأَةِ:

حضرت عائشه رضي الله عنها د حديث پس منظر: په حضرت عائشه رضی اللہ عنہا باندې ۵ هجري کښې د یوغزوه دوران کښې د شاته پاتې کیدو د وجې منافقینو بهتان لگولې وو یومیاشت پورې صحابه کرام رضی اللہ عنہم په سخت اضطراب کښې وو منافقانو سره یوڅو مسلمانانو هم په دې تهمت کښې خپلې ژبې ګنده کړې وې. په دوی کښې یوه ښځه او دوه سړی وو په دوی کښې د یو نوم مسطح وواو د دویم نوم حضرت حسان رضی اللہ عنہ خودلې شوې دې او د ښځې نوم حمنه بنت جحش وو

د حسان په حضرت عائده باندې په تهمت لگولو کښې د شرکت تحقیق: د حضرت حسان رضی اللہ عنہ باره کښې خو حضرت عائشه رضی اللہ عنہا هم دا فرمایشلی چه هغه په دې بهتان کښې ککړ کیدی نه شی ځکه چه هغه دا شعرونیلې دې

فإن ابی والدة وعرضي لعرض محمد منكم وقاء

او پخپله حضرت حسان رضی اللہ عنہ هم سخت انکار کړې دې چه دا د دښمنانو په ماباندې الزام دې هغه د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا په برأت او منقبت او خپله صفائی کښې دا اشعار وئیلې دی.

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الحدود/باب فی حد القذف (رقم- ۴۷۴) والترمذی فی کتاب تفسیر القرآن عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب: ومن سورة النور (رقم- ۳۱۸۱) وابن ماجه فی کتاب الحدود/باب حد القذف (رقم- ۲۵۶۷)

حصان رزان ما تزن برمة
 حليمه خير الناس ديناً ومنصباً
 مهذبه قد طلب الله خيها
 فان كنت قد قلت ما قدز عمتها
 فان الذي قد قبل ليس بلانط
 وكيف وودي ما حيت ونعرتي
 وتصبر غرتي من لحوم الغوافل
 نبي الهدى ذي المكرمات الغوافل
 وظهرها من كل سوء باطل
 فلارفعت سوطي إلى انا مل
 ولكنه قول امرء بما حل
 لال رسول الله زين المحافل

د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها د يوي جملي نه پته لگی چه حضرت حسان رضي الله عنه په دې بهتان کښې زباني حصه اخستې وه خو په هغه باندې خداونه لگيدو البته هغه په آخری عمر کښې د سزا په توگه نابینا شوې وو. بهر حال کله چه نبی کریم د عائشه بی بی رضي الله عنها د برأت آیاتونه اولوستل اود منبر نه را کوز شو نو مخلص درې مسلمانانوته حد قذف سزا اتیا کورې ورکړې شوې او منافقانوسره څه غرض اونه ساتلې شو ځکه چه په نفاق او کفر سره ککړ شوې سړې په حد قذف سره به څه پاکولې شی

الفصل الثالث

[۲۵۸۰] په زنا بالجبر کښې صرف په زانی د حد قانمول

۳۵۸۰- [۲۶۱] عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ أَبِي عُبَيْدٍ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ عَبْدًا مِنْ رَقِيقِ الْإِمَارَةِ وَقَعَ عَلَى وَلِيدَةٍ مِنَ الْخُمُسِ، فَاسْتَكْرَاهَا حَتَّى اقْتَضَاهَا [۲۶۲] فَجَلَدَهُ عُمَرُ [۲۶۳] وَلَمْ يَجْلِدْهَا مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ اسْتَكْرَاهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

قوچه: [۲۶۱] حضرت نافع رضي الله عنه نه روایت دی چې بي بي صفیه رضي الله عنها بنت ابو عبید هغه ته بیان وکړي چې د امارت او خلافت (يعني د حضرت عمر رضي الله عنه د حکومت) يو غلام د يوي داسې وينځې سره زنا کول وغوښتل، چې د مال غنیمت د خمس نه وه، او هر کله چې هغه وينځه هغه د بدکاری د پاره تیاره نه شوه، نو هغه ورسره په زبردستي سره جماع وکړه. ددې پورې چې د هغې د بکارت پرده (يعني پیغلټوب، بي زائله کړه. [۲۶۲] حضرت عمر رضي الله عنه هغه پنځوس دورې ووهلې. [۲۶۳] او هغه وينځې يې په دورو ونه وهله (يعني هغه ته يې د بد کاری سزا ورنه کړه، ځکه چې هغه غلام د هغې سره په زبردستي سره جماع کړي وه. (بخاري)

هل اللغات: ① رقيق: غلام. ② الإمارة: حکومت. ③ ولیدة: وينځه. ④ الخمس: پنځمه حصه (دلته د مال غنیمت پنځمه حصه مراد ده. ⑤ اقتضاه: په زوره ئې ترې حاجت پوره کړو (يا د بکارت پرده ئې ورسره اوشلوله

تبیلات:

قوله: وَلَمْ يَجِدْ هَامِينَ أَجْلِي أَنَّهُ اسْتَكْرَهَهَا

نوب: وینزی ته دحد نه ورکولو وجه دا وه چې هغه باندې زبردستی شوې وه اوچا سره چې په زور باندې زنا اوکړې شی هغه باندې حد نه جاری کی ددې تشریح وړاندې د حدیث نمبر (۲۵۷۲)، په شرح کنجی تیره شوې ده

[۲۵۸۱] د ماعز رضی الله عنه د زنا د واقعي یو بل تفصیل

۲۵۸۱- (۲۴۷) (۱) وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ نَعِيمٍ بْنِ هِزَالٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: «كَانَ مَا عِزُّ بْنُ مَالِكٍ يَتِمًّا فِي جَبْرِ أَبِي قُصَابٍ جَارِيَةٍ مِنَ الْحَيِّ» [۲] فَقَالَ لَهُ أَبِي: أَلَيْسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ بِمَا صَنَعْتَ لَعَلَّهُ يَسْتَفِيرُ لَكَ [۳] عَزَائِمًا يُرِيدُ بِذَلِكَ رَجَاءً أَنْ يَكُونَ لَهُ عَقْرَجًا [۴] فَأَنَاءَهُ [۵] فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَقْرِعْ عَلَيَّ كِتَابَ اللَّهِ.

توجه: [۱] او یزید ابن نعیم ابن هزال د خپل پلار (نعیم ابن هزال نه نقل کوي چې هغه (یعني نعیم) اوویل [۲] چې ماعز ابن مالک یتیم وو، [۳] او زما د پلار (حضرت هزال) په پالنه کې وو، [۴] هغه (د خوانیدو سره) د قبیلې د یوې وینځې سره زنا وکړه، [۵] زما پلار چې په خبر شو، نو هغه ته یې اوویل چې ته د نبی کریم ﷺ په خدمت کې حاضر شه، او څه چې دي کړي دي، حضور ﷺ ته یې اوویل، شاید ستا د مغفرت دعا وکړي، [۶] او زما د پلار د دې ویلو د دې نه علاوه بل هیڅ مقصد نه وو، چې استغفار (د گناه نه) د هغه د نجات سبب جوړ شي (یعني زما د پلار دا مقصد نه وو چې هغه دي حضور ﷺ ته ورشي، او حضور ﷺ دي د هغه د سنگساریدو حکم وکړي، ځنګه چې بعضو خلقو ګنلي ده) [۷] ماعز د نبی کریم ﷺ په خدمت کې حاضر شو، او عرض یې وکړ چې یا رسول الله! زما نه زنا شویده، تاسو په ما د کتاب الله حکم جاري کړي.

هل اللغات: ① جبر: غیر، پرورش.

① فَأَعْرَضَ عَنْهُ، فَقَادَهُ [۲] فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَقْرِعْ عَلَيَّ كِتَابَ اللَّهِ [۳] حَتَّى قَالَهَا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ [۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّكَ قَدْ قُلْتَهَا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ فَمَنْ [۵] قَالَ: وَقُلْتَهُ [۶] قَالَ: هَلْ صَاحَبْتَهَا؟ قَالَ: نَعَمْ [۷] قَالَ: هَلْ بَاغَرْتَهَا؟ [۸] قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: هَلْ جَامَعْتَهَا؟ [۹] قَالَ: نَعَمْ.

توجه: [۱] حضور ﷺ (د هغه دا خبره اوریدو سره) خپل مخ ځنې بل طرف ته وگرځولی، هغه ورته بیا د بل طرف نه ورته راغلی، [۲] او هغه اوویل چې یا رسول الله! زما نه زنا شویده تاسو په ما د کتاب الله حکم جاري کړي، [۳] ددې پورې چې هغه دا خبره څلور

خله، يعني په څلور مجلسونو کې، وکړه، [۱] رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چې تا دا خبره څلور ځله وکړه، يعني څلور ځله اقرار کولو سره ستا د زنا جرم ثابت شوی دی. اوس دا وښايه، چې، تا د چا سره زنا کړیده؟ [۲] هغه (نوم اخستو سره، اوويل چې د فلاني ښځې سره، [۳] حضور ﷺ پوښتنه ورنه وکړه چې آیا ته د هغه سره هم خواب (يعني هم اغوش) شوی وي؟ هغه اوويل چې هو، [۴] حضور ﷺ پوښتنه ورنه وکړه چې آیا تا د هغه بدن خپل بدن سره را نغښتی وو، [۵] هغه اوويل چې هو، حضور ﷺ پوښتنه ورنه وکړه چې آیا تا د هغه سره جماع کړي وه؟ [۶] هغه اوويل چې هو.

هل اللغات (۷) هل صاغت؟ آیا ته ورسره ملاست وې؟ (۸) هل نأثرتها؟ آیا تا دهغې بدن خان ته راجخت کړې دې؟ (۹) هل جاعفتها؟ آیا تا دهغې سره جماع کړې ده؟

[۱۰] قَالَ: فَأَمَرَهُ أَنْ يُرْجَمَ، فَأُخْرِجُ بِهِ إِلَى الْحَرَّةِ فَلَمَّا رَجَمَ [۱۱] فَوُجِدَ مِنَ الْحِجَارَةِ، فَخَرَّ، فَخَرَزَ وَفُتِنَتْ [۱۲] فَلَقِيَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَنَيْسٍ، وَقَدْ عَزَّ أَصْحَابُهُ، فَخَرَزَ لَهُ بِوُطَيْفٍ بَغِيرٍ، فَرَمَاهُ بِهِ، فَقَتَلَهُ [۱۳] لَمْ أَتِ الشَّيْءَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ [۱۴] فَقَالَ: هَلَا تَرَكْتُمُوهُ لَعَلَّهُ أَنْ يُتُوبَ، [۱۵] فَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَيْهِ. «رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱۰] لاري وايي چې د دې نه وروسته حضور ﷺ د هغه د سنگسارولو حکم وکړي. [۱۱] نو هغه حره ته بوتلل شو، هر کله چې هلته سنگسار شو، [۱۲] او کوم وخت چې هغه د کڼو گزارونه برداشت نه کړل، نو هغه بد حواسه شو (يعني د کاهو گزارونه يې ونه زغملی شو) او چرته چې سنگسارول کيدی، د هغه ځایي نه وتښتيدلی، [۱۳] په لار کې عبدالله ابن انيس ورسره يو ځای شو، چې د هغوی سره ملگری وو (بيا د ماعز سنگسار کونکی، سترې شوی وو. نو عبدالله ﷺ د اوښ د پښې هډوکي پورته کړي او په هغه يې ماعز ﷺ وويشتلی. ددې پورې چې هغه يې ختم کړي، [۱۴] دې نه وروسته عبدالله ﷺ د نبي کریم ﷺ په خدمت کې حاضر شو. او ټوله واقعه يې ورته بيان کړه، [۱۵] حضور ﷺ ورته وفرمايل چې تاسو هغه ولي پرې نه ښودلی. شايد هغه د خپل اقرار نه رجوع کړي وه، [۱۶] او الله ﷻ د هغه توبه قبلولو سره د سنگساري نه بغير يې د هغه گناه معاف کړې وې. (ابوداود).

هل اللغات (۷) من الحجارة: کاني لگيدل. (۸) خَرَزَ: نوبې صبره شو. برداشت نهې اونکړې شو (۹) فُتِنَتْ: سخت شو (۱۰) خَرَزَ: راويستلو. (۱۱) بَوُطِبَ: د پښې هډوکې. (۱۲) بَغِيرٍ: اوښ (۱۳) قَتَلَهُ: نو هغه ئې پرې ويشتلو

تسهيلات:

نوب: د دې حديث تشریح د حديث نمبر (۲۵۶۵)، په وضاحت کښې تيره شوې ده

[۲۵۸۲] د زنا او د رشوت د کثرت قدرتی سزا کفانی

۳۵۸۲- [۲۸] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: [۲] «مَآ مِنْ قَوْمٍ يَظْهَرُ فِيهِمُ الزُّنَا إِلَّا أُجِدُوا بِالنِّسَةِ [۳] وَمَآ مِنْ قَوْمٍ يَظْهَرُ فِيهِمُ الرِّشَاءُ إِلَّا أُجِدُوا بِالرُّعْبِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: [۱] او حضرت عمرو رضی اللہ عنہ ابن العاص وای چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه واوریدل [۲] په کوم قوم کې چې د زنا کثرت شي، په هغوی قحط سالي راځي، [۳] او په کوم قوم کې چې د رشوت وبال عام شي، نو په هغوی رعب مسلط کول کیږي، (احمد، هل اللغات: ۱) بالنسبة: سین اونون دواړو باندې زبردې، اوج کالی، قحط ۱ الزنا: رسی، رابنکل، دلته ترې رشوت مراد دې، ۲ الرعب: رعب، دباؤ ویره

تسهيلات:

قوله: إِلَّا أُجِدُوا بِالنِّسَةِ:

د زنا په وجه د قحط د مسلط کیدو حکمت: علامه طیبی رحمته اللہ علیہ فرماني چې د زنا په وجه باندې د قحط مسلط کیدو حکمت کیدې شي چې دا وی چې زنا نسل د تباہنی ذریعه ده اوقحط د فصل د تباہنی ذریعه ده په دواړو کې د فساد اوتباہنی معاشلت دې نوزنا د قحط د راوستلو ذریعه جوړه شوه. دا گناه د نسل د تباہنی ذریعه جوړه شوه اوددې په اثر سره قحط راځي په کوم سره چې د فصل تباہی کیږي الکاشف ۷/۱۶۹.

قوله: الرِّشَاءُ:

د رشا معنی او وجه تسمیه: په راء باندې پیش هم دې اوکسره هم جائزه رشاء په اصل کې هغه رستی ته وائی د کوم په مدد چې د کوهی نه اوبه راویستلې شي څکه چې رشوت هم د ناجائز مال د رابنکلو ذریعه ده په دې وجه دې ته رشا اووئیلې شو دا د رشوة جمع ده

قوله: إِلَّا أُجِدُوا بِالرُّعْبِ:

د رشوت په کثرت د سره مرعوب کیدو وجه: یعنی د رشوت په کثرت سره قوم اوملک دخپلو خلقونه هم مرعوب کیږي اوددښمن نه هم مرعوب پاتې کیږي ددې وجه داده چې کله د رشوت ورکولو واخستلو د وجې نه د قوم جرات او همت لکه د غلو په شان ښکته کیږي اودقوم ضمیرمړکیږي اود ایماندارئی او صداقت جذبه ختمیږي نو د ښمن په مقابل کېدې اوس د دغه رشوت خوړو نه ټول انسانی صفات اوعظمتونو اوعزتونو تصورات ختمیږي اوحاکم اومحکوم دواړه د ښمن نه مرعوب اوسیري دغه وخت کېدې ددوی ضمیر د اوچتوالی احساس نه ورکوي بلکه د نور ښکته کیدو احساس ورکوي او

هم دغه رعب دې اود خپلو خلقو ويره پرې ځکه خوريری چه كله دا رشوت خور خپلې ذمه وارنی نه پوره كوی نودې د هريونه ويريری لهذا دې د يوجج د حكم نافذ كولو اوجاری كولونه هروخت ويره خوری چه هسې نه چانه مې رشوت اخستې دې هغه راپورې اونه انځلی دغه شان په مجموعی حیثیت سره قوم بزدل جوړیږی

[۲۵۸۲] په لوطی باندې لعنت

۲۵۸۲- (۱) [۲۹] لَوْعَنَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَأَبَى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ﴿مَلْعُونٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ﴾. رَوَاهُ رِزِينَ.

توجه: [۱] او د حضرت ابن عباس رضي الله عنه او ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم وفرمايل [۲] کوم سړی چې د قوم لوط په شان عمل (يعني اغلام، بچه بازي) کوي، هغه ملعون دی. (رزین)

هل اللغات: ① مَلْعُونٌ: لعنت کړې شوې، د الله د رحمت نه لرې. ② عَمِلَ قَوْمِ لُوطٍ: د قوم لوط والا عمل. لواطت کول، هلکانو سره بدفعلي کول

۲۵۸۳- (۲) [۳۰] لَوْعَنِي رَوَاهُ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ عَلِيًّا أَخْرَقَهُمَا وَأَبَا بَكْرٌ هَدَمَ عَلَيْهِمَا حَاطًا.

توجه: [۱] او د رزین په یو روایت کې د ابن عباس رضي الله عنه نه منقول دی چې حضرت علي رضي الله عنه (په طور د سزا) اغلام کونکی فاعل او مفعول دواړه سوزلي وو، او حضرت ابو بکر رضي الله عنه په هغوی دیوار راایله کړی وو

هل اللغات: ① أَخْرَقَهُمَا: دواړه نې اوسوزول. ② هَدَمَ: وران نې کړل. ③ حَاطًا: دیوال

تسهيلات:

قوله: مَلْعُونٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ

کوم کوم خلق ملعون دی:

جامع صغير کښې امام محمد رحمته الله علیه د حسن بصری رحمته الله علیه په سند سره د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه داروايت نقل کړې دې ① کوم سړې چه خپلې مور ته بد اوواښی هغه ملعون دې ② کوم سړې چه د غير الله په نوم باندې ذبح اوکړی هغه ملعون دې ③ کوم سړې چه د اسلام د زمکې په سرحدونو کښې بدلون اوکړی هغه ملعون دې ④ کوم سړې چه يوړوند ته غلطه لار اوښائی هغه ملعون دې ⑤ کوم سړې چه ځناور سره بدفعلي اوکړی هغه ملعون دې ⑥ کوم سړې چه د قوم لوط په شان د هلك بازنې عمل کوی هغه ملعون دې

① رواه رزین

② رواه رزین

قوله: **أَنَّ عَلِيًّا أَمَرَ بِهَا**:

۵ لواطت ۵ **سزا نوعیت**: یعنی حضرت علی علیه السلام فاعل اومفعول دواړه په اورکښې اچولوسره سبزیلی وو او حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په دواړو باندې دیوال راغورزولې وو چونکه دا سزا د احنافو په نیزدتعزیر په زمره کښې راځی په دې وجه د صحابه کرامو په دورکښې اودهغې نه پس وختونوکښې ددغه سزا په صورتونوکښې فرق راوان دې لیکن داد دې دعدم جرم د وجې نه نه ده بلکه دحد عدم تعین د وجې نه ده اود تعزیرباب خود حدنه زیات وسیع دې.

۶ لوطی په سزا کښې مذاهب:

- ① بعضی علماؤ وئیلی دی چه لواطت کونکې د اوچت غره نه راگزارکړنی اودپاسه پرې دکانو باران اوکړنی دې دپاره چه د قوم لوط د سزا په شان مشابهت راشی
- ② بعضیو وئیلی دی چه په ده باندې مکان راغوزار کړنی او ورځنئ کړنی بعضیو وئیلی چه دې په سمندر کښې ورډوب کړنی.
- ③ بعضی وئیلی چه دې په تنگ اوتیاره بدبوداره ځائی کښې راگیرکړنی بعضی وائی چه ترهغه وخته پورې جیل کښې بندکړنی ترکومې چه توبه نه وی کړې
- ④ بعضی وئیلی دی که لوطی عادتی وی اودا قبیح فعل باربار کوی نودمصلحت لاندې دې قتل کړې شی دغه شان عادی مفعول به هم قتل کړنی دا ټولې خبرې مختلف حواله جات سره زجاجة المصابیح ج ۳ ص ۷۸ باندې ذکر دی ددغه ټولو اقوالو په رنرا کښې دزن صباغیر مقلد حضراتو دا پروپیگندا په دیانت اوصداقت باندې مبنی نه ده چه دا وائی د احنافو په نیز په لواطت باندې څه سزا نشته دې
- ⑤ امام ابوحنیفه رحمته الله علیه که چرې دا وائی چه ددې دپاره د صحابه کرامو په دورکښې څه متعین سزا نه وه لهذا دا د تعزیر په زمره کښې راځی نو په دې باندې د اعتراض گنجائش ترکومې پورې دې آیا د دومره اقوالو نه پس خو وئیلی شی چه د حد په توگه د دې عمل دپاره فلانکې خاص حد متعین دې؟ که چرې نه شی وئیلی نوهم دغه خبره خود امام ابوحنیفه رحمته الله علیه ده د باقی فقهاؤ اختلاف وړاندې تیرشوی دې

[۲۵۸۵] بنهځی سره په لواطت هکولو الله تعالی غصه

۳۰۰- (۳۰) [۱] عَنْهُ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «لَا يَنْظُرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ [۳] إِلَى رَجُلٍ أَتَى رَجُلًا أَوْ امْرَأَةً فِي ذُبْرَاهَا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا أَحَدِيْثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

ترجمه: [۱] و حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نہ روایت دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و فرمايل [۲] اللہ تعالیٰ په هغه سړي د رحمت نظر نه کوي، [۳] چې د يو سړي يا ښځي سره لواطت وکړي، دا روایت امام ترمذي رحمته اللہ علیہ نقل کړې دی او ويلي يې دي چې دا حديث حسن غريب دی. **هل اللغات:** [۴] رَجُلًا: راتلل نې اوکرل سړی ته (مراد ترې لواطت دې)، [۵] دُئِرَ: شا طرف.

تسهيلات:

نوله: اُنْى رَجُلًا اوامراةً فى دُبُرِها:

ښځې سره په دبر كښې د جماع حرمت: په ډيرو احاديثو كښې سخت ممانعت او لعنت راغلې دې چې يو سړې خپلې ښځې سره بدفعلي او كړى چونكه په دې كښې د اشتباه خطر وه چې د خاوند دا خيال وى چې دا خوزما ښځه ده نو ددې هر قسم فائده اخستل به جائز وى. په دې وجه په دې باندې په احاديثو كښې سخت نكړ او سخت وعيد راغلې دې او چونكه بعضې بدبخت سياه كار ښه په قصد ښځې سره د بدفعلى عمل كوى او ممكن ده چې يو لوى مخلوق په دې جرم كښې راگير وى په دې وجه اسلام په ښكاره الفاظو كښې ددې ممانعت او كړو او په دې باندې وعيد واوړولو او د لواطت ممانعت په عامو آياتونو او عام احاديث كښې نى دې ته شامل كړه بلكه د لواطت سزا نى دې كښې شمير كړه

[۲۵۸۶] څاروى سره د بدفعلي كولو سزا

۳۵۸۶- [۳۱] () وَعَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: [۱] «مَنْ أُنْى بَهِيمَةً فَلَا حَدَّ عَلَيْهِ». [۲] كَرَوَاةُ التِّرْمِذِيِّ وَأَبُو دَاوُدَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ أَنَّهُ قَالَ: [۳] «وَهَذَا أَصَحُّ مِنَ الْحَدِيثِ الْأَوَّلِ وَهُوَ «مَنْ أُنْى بَهِيمَةً فَأَقْتُلُوهُ». [۴] وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ.

ترجمه: [۱] او د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه منقول دی هغه «بطريق مرفوع» اوويل [۲] چې كوم سړى چې د حيوان سره بدفعلي وكړي، هغه د حد سزا وار نه دی (ليكن قابل تعزير دى، [۳] دا روایت ترمذي رحمته اللہ علیہ او ابوداود رحمته اللہ علیہ نقل کړي دی، او ترمذي رحمته اللہ علیہ د سفیان ثوري نه روایت کوي، چې هغه «يعني سفیان، اوويل [۴] چې دا حديث د ابن عباس رضی اللہ عنہ د هغه د مخکنې حديث نه زيات صحيح دی (كوم چې په دويم فصل کې د هغه نه نقل شوى دى، او هغه مخکنى حديث دا دى چې كوم سړى د حيوان سره بدفعلي وكړي هغه قتل كړي، [۵] ټو علماوو په دي عمل كړي دى، چې د حيوان سره بدفعلي كونكى د حد سزاوار نه دى. البته په طور د تعزير هغه ته سزا وركول كيدي شي **هل اللغات:** [۶] بَهِيمَةً: خنارو، حيوان. [۷] حَدَّ: شرعى سزا.

(۱) اخرجه ابو داود فى السنن كتاب الحدود/باب من انى بهيمة (رقم- ۴۱۶۵). والترمذی رقم الحديث ۱۴۵۵

تسهيلات:

قوله: مَنْ أَمَى بِرِيَّةٍ فَأَقْتُلُوهُ:

مختار سره ۵ بدفعلى گونكى سزا ۱۱ دې نه مخكېنې حديث نمبر (۳۵۴۶) كېنې په دې مسئله كېنې پوره تفصيل تير شو هلته او گورنى هلته دا ذكر شو چه خناور سره بدفعلى گونكې قتل كړئ او خناور هم قتل كړئ هغه روايت هم د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل دې اودا هم د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل دې په ظاهره داسې معلوميدله چه زير بحث حديث مرفوع دې بلكه د حضرت ابن عباس رضی الله عنه خپل قول دې ليكن د حضرت سفيان ثوري رحمه الله تبصره سره دا خبره واضحه كيدوسره مخې ته راغله چه دا دواړه احاديث مرفوع دى خكه چه هغوى اوفرمائيل چه دې حديث نه مخكېنې والا حديث زيات صحيح دې كه چرې دواړه احاديث مرفوع نه وى نو د سفيان ثوري رحمه الله د كلام په هيڅ مقام پاتې نه شى

[۲۵۸۷] په حد جاري كولو كېنې د عدم امتياز حكم

۳۵۴۶- (۳۲) (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ^۲ «أَقِيمُوا حُدُودَ اللَّهِ فِي الْقُرْبِ وَالْبُعْدِ» ^۳ وَلَا تَأْخُذْكُمْ فِي اللُّؤْمَةِ لَا يَوْمَ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ۱ او حضرت عبادہ رضی الله عنه ابن صامت راوي دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ نزدې او بعيد (په ټولو) حدود الله جاري كړئ، ۳ او (خبردار!) د الله عزوجل په حكم (يعني حد، جاري كولو كې د يو ملامت كونكي ملامتى دى ستاسو په لار كې خنډ نشي، (ابن ماجه، هل القصاص: ۱) اقيموا: قائم كړئ. نافذ كړئ. ۴ القرب: نزدې ۵ البعد: لرې ۶ لؤمة: ملامتيا. ۷ لا يَوْمَ: ملامته كونكې

تسهيلات:

قوله: فِي الْقُرْبِ وَالْبُعْدِ:

د قريب او بعيد دوه مطلبونه: ۱ حدود الله په نيزدې اولرې خپلوانوباندې يوشان نافذ كولى هسې نه چه په لرې خپلوانوباندې نافذ كوى اود نيزدې خپلوانو سره نرمى كولو سره دهغوى نه حد ساقط كړى دا امتيازى سلوك په حدود الله كېنې جائز نه دى ۲ د نيزدې نه مراد كمزورې او بې طاقت دې په چاچه حد نافذ كول آسان دى اود بعيد نه مراد طاقتور اود اثر رسوخ والا سرې دې چه هغه ته رسيدل ممكن نه دى نو نې كړيم اوفرمائيل چه په كمزورى او طاقتورباندې او غريب او مالدارباندې يوشان حد نافذ كولى فرق مه كولى

[۲۵۸۸] حد جاری کولو ۱۰۰۰۰

۲۵۸۸- [۳۳] (۱) وَ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «إِقَامَةُ حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ مَطَرٍ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً فِي بِلَادِ اللَّهِ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَه.

ترجمہ: (۱) حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما نے روایت دی ہے رسول اللہ ﷺ فرمایا: [۲] «ایک حد کو قائم کرنا جو اللہ کی حدوں میں سے ہے اس سے بہتر ہے کہ باران ہو چاروں لایوں کے لیے اللہ کی بھلائی میں»۔ روایت ابن ماجہ۔
 اور یہ دیکھو کہ حد جاری کولو [۳] اللہ کی بھلائی میں ہے تو لو ہزاروں تر خلوینت شبو د باران تر
 وریو نہ نہ دی۔ ابن ماجہ
 حل لغات: ① مطر: باران، ② بلاد: جمع د بلد، ③ باران: باران۔

۲۵۸۹- (۱) وَ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

ترجمہ: (۱) نسائی رضی اللہ عنہ نے روایت د حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ نے نقل کری دی

تسهيلات:

نوله: إِقَامَةُ حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ:

د حدود د د قیاد پرکات: حدود اللہ قائم کولو سرہ پہ بلاد اللہ کنبی برکتونہ خکہ راخی چہ
 حدود اللہ نافذ کولو سرہ گناہونہ اوجرائم بندولی شی اوکلہ چہ گناہ بندیری نوڈ آسمان نہ
 د برکتونو د نازلیدلو دروازې کولاییری د دې نہ برعکس حدود نہ نافذ کول یا بہ دی
 کنبی سستی کول لکہ چہ د اللہ تعالیٰ مخلوق تہ پہ گناہ او معاصی کنبی د
 راگیرولو موقع ورکولې کیڑی اودا معاصی قحط سالی اوج کالی اود عالم د فساد
 اسبب دی د کوم پہ وجہ چہ نہ یوازې انسان ددې ینکار جوہیری بلکه غیر انسان
 خاوران مرغنی خاروی او لونی وارہ خنار ہم ددې ینکار کیڑی او بول نباء اورباد
 کیڑی چنانچہ نقل دی "جاری" ہم ددې ناکردہ گناہ بہ زد کنبی رالموسرہ ماندہ کیدو سرہ
 مرہ کیڑی لکہ چہ بہ یوحیث کنبی ذکر دی

د جاری د تفصیل وجہ: جاری د یوې مرغنی نوم دې ددې ذکر خکہ اوکری شوچہ ہفہ
 د رزق او اوبو پہ لمون کنبی پہ خپلہ خپل مثال دې سرلرې لرې پورې خی او دانہ اوبہ
 لتلو سرہ راوری کلہ چہ ہفہ مرہ شی نود نورو مرغوبہ خہ حال وی

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن كتاب الحدود باب إقامة الحدود (رقم ۲۵۲۷)

(۲) أخرجه النسائي في السنن كتاب قطع السارق باب الترفيع في إقامة الحد (رقم ۱۹۰۵)

[۱] بَابُ قَطْعِ السَّرِقَةِ

دَغْل لره دلاس پري ڪولويان

مخلاصة الباب:

فيه ستة عشر حديثاً مشتملة على ست مسائل:

① المعاني الموجبة لقطع اليد في السرقة: ١، ٢، ٣، ٥، ١٦.

② قباحة السرقة: ٣، ١٣.

③ المعاني الغير الموجبة لقطع اليد: ٤، ٦، ٧، ٨، ٩، ١٠، ١٥.

④ حكم السرقات المتعددة: ١٠، ١١.

⑤ السياسة في حكم السرقة بتوجيه واحد: ٣، ١٢.

⑥ عدم العقوبة الحد بعد الرفع إلى الحاكم: ٨، ١٤.

قوله: السرقة:

د سرقة لغوی معنی: سرقة د سین فتحه او راء په ڪسره سره ده او په دغه راء باندې فتحه وٺيل هم جائز دی سرقة په لغت ڪښي د بل خيز په پٽه باندې اوچتول او اوږلوته وائی

د سرقة اصطلاحی تعریف: په شرعی اصطلاح ڪښي تعریف داسي دې چه عاقل بالغ سړي چه د څا مملوك او محفوظ مال په پټه اوچتولوسره اوږلوته سرقة وائی بَاب قطع السرقة ڪښي علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه دلته د اهل لفظ به محذوف منلي شی اي بَاب قطع اهل السرقة

د موجب حد سړي په مقدار ڪښي ۴ مذاهب:

د غل لاس پري ڪولو او حد سرقة ڪښي د څا اختلاف نشته دې ځكه چه د قرآن كريم نه (وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا) ثابت دی البته په دې ڪښي اختلاف دې چه مطلقاً مال پټولو باندې دا پري ڪول دی يا د مال څه مقرر مقدار كيډل ضروري دی اسورت مائده ٣٨. په دې ڪښي د جمهور فقهاؤ او اهل ظواهر او خوارج او حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ په مينځ ڪښي اختلاف دې

① حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ خوارج او اهل ظواهر په نيز مطلقاً د مال په غلا باندې لاس پري ڪول جائز او مشروع دی

② جمهور صحابه تابعين او ائمه اربعه فرمائی چه د لاس د پري ڪولو د پاره ضروري دی چه څه خاص مقدار په پټه يوسړي اوچت کړی او يوسی

د اول فریق اول دلیل: د قرآن کریم آیت «وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ» آیت د دوی مستدل دې په دې کښې د غل د غلا ذکر دې د مال د مقدار ذکر نشته دې لهدا چاچه څه پټ کړل دهغه لاس به پرې کیږی

د اول فریق د اول دلیل جواب: آیت پخپله مجمل دې ددې تفصیل په احادیثو کښې دې لهدا د مطلق آیت نه استدلال نه شی کولې

د اول فریق دویم دلیل: راتلونکې د حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت د دوی مستدل دې د کوم الفاظ چه دادی «لن الله السارق یسرق البیضة فقط یرده» بیضه د سرخود ته وائی دا یوه فوجی توپنی وی یا ظاهری معنی هکلی مراده ده (ویسرق الحبل فقط یرده) جبل رسنی ته وائی **د اول فریق د دویم دلیل جوابونه:** ① په دې حدیث کښې د غلا نصاب بیانول مقصوده دی بلکه په دې کښې د غل په عادت باندې تنبیه ورکړې شوې ده چه هم دغه واړه واړه څیزونه چه دې وخت کښې د لاس د پرې کولو سبب نه دې لیکن په دې سره د غلا عادت جوړیږی او بیاد نصاب سرقه پورې د غلا نوبت ته رسیږی اولاس پرې کیږی نو په دې کښې د شروعات ذکر دې نصاب نه دې بیان کړې شوې

② بعضې علماؤ لیکلی دی چه دبعضه نه مراد هکلی نه ده بلکه د اوسپنې فوجی توپنی ده او ددې قیمت د نصاب سرقه پورې رسیږی دغه شان د رسنی نه مراد د اوسپنې یا د نور قیمتی څیزو نورسنی ده د کوم قیمت چه د نصاب سرقه ته رسیږی یا هم هغه د عادت والا خبره ده

د دویم فریق دلائل: ① هغه ټول احادیث د دوی مستدل دی په کومو کښې چه د خاص مقدار د مال ذکر دې بعضې کښې د ربع دینار ذکر دې او بعضې کښې د ثلاثه دراهم ذکر دې بعضې کښې د ثمن المجن ذکر دې او بعضو کښې د عشرة دراهم ذکر دې او د کوم مقدار نفی ده

② د ټولو صحابه کرامو اجماع هم ده چه د خاص مقدار د مال نه علاوه د لاس پرې کول نشته دی امام ابوحنیفه رحمته الله علیه نه چاتپوس او کړو چه په لاس کښې نصف دیت دې بیاد لسو درهمو په عوض ولې کټ کیږی هغوی او فرمائیل (لما کانت الیدامنه کانت ثمنه فلما خانت هانت) یعنی چه کله لاس امین وو نو دهغې عظمت او قیمت وولیکن چه ده خیانت او کړو نو دلیل شو

د موجب حد سرقه په نصاب کښې ۲ مذاهب:

د جمهورو په خپل مینځ کښې اختلاف دې چه د لاس پرې کولو د نصاب مقدار څومره دې ① د امام شافعی رحمته الله علیه په نیز ربع دینار نصاب دې او په نصاب مقرر کولو کښې سرو زرو ته

بنیادی حیثیت حاصل دی

⑦ ذ امام مالک رحمہ اللہ او امام احمد بن حنبل رحمہما اللہ یہ نصاب سرقہ ربع دینار دی یاد دی قیمت درہی درام دی

ذہی حضراتو پہ نیز پہ نصاب کنبی اصل او بنیادی خیز چاندی ده شوافعو مالکیہ او حنابلہ پہ مینخ کنبی لفظی اختلاف دی خکہ چہ یو دینار د دولس درہم وی نو ددی ربع د تولو پہ نیز درہی درام دی

⑧ ذ ائمہ احناف پہ نیز د لاس پرہی کولو نصاب لس درہم دی اصل اختلاف د جمهورو او احناف پہ مینخ کنبی دی او دواړو سرہ قابل اعتماد دلائل دی

د اول فریق (جمهورو) د لال: هغه ټول روایات د وی مستدل دی پہ کومو کنبی چہ ربع دینار یا ثلاثہ درام ذکر دی لکه ① د حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا حدیث نمبر (۲۵۹) کنبی ربع دینار ذکر دی

② د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما پہ حدیث نمبر (۲۵۹) کنبی د ثلاثہ درام او د ټال ذکر دی

د دویم فریق (احنافو) د لال:

① د حضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ روایت پہ ترمذی کنبی دی قال لاقطع الافی دینار او عشرة درام (ترمذی ج ۱ ص ۲۶۸) دا روایت پہ مختلف طرق سرہ د الفاظو خہ تغیر سرہ نقل دی بعضو کنبی دا روایت مرسل او بعضو کنبی متصل دی لیکن شرعی اندازی چہ پہ کومو روایاتو کنبی ذکر دی هغه د مرفوع پہ حکم کنبی دی پہ طبرانی کنبی هم دغه روایت داسی دی (عن ابن مسعود عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لاقطع الافی عشرة درام (رواہ الطبرانی فی الاوسط)

② (وعن عبداللہ بن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لاقطع دون عشرة درام (طحاوی)

③ (وعن ابن عباس رضی اللہ عنہ قال قطع النبی صلی اللہ علیہ وسلم ید رجل فی مین قیمتہ دینار او عشرة درام (ابوداؤد)

④ مصنف ابن ابی شیبہ کنبی ذکر دی چہ د حضرت عمر رضی اللہ عنہ پہ دور خلافت کنبی یوسری راوستلې شو چہ کپړه نی پته کړې وه حضرت عمر رضی اللہ عنہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ته او فرمائیل چہ ددی قیمت اولگوو هغوی چہ کله قیمت اولگولو نواته درام قیمت رااووتلو فلم یقطعه حضرت عمر رضی اللہ عنہ د هغه لاس پرې نه کړو خکہ چہ د لس درہم نه غلا کمه وه (کذا فی زجاجة المصابیح ج ۳ ص ۸۲)

⑤ (عن ابن مسعود قال یقطع الید علی عهد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی عشرة درام وعنه قال لا یقطع السارق فی اقل من عشرة درام)

① صحابه کرامو په وړاندې د حضرت عمر رضي الله عنه فيصله او په هغې باندې د ټولو خاموشی اجماع سکوتی ده لهدا په لس درهم نصاب باندې د صحابه کرامو اجماع هم ده (درهم اووه نیمې ماشې چاندی ده)

ه اول فریق ده لا ټولو دوه جواړونه: ① د حد لگولو اولاس پرې کولو معامله ده او د حد حکم په معمولی شک سره ساقط کیږی اوس چه لس درهم مقدار نه کم چه کوم ځانی هم نقل دې په هغې کښې شبه راغله لهدا د دې په بنیاد باندې به حد نه نافذ کیږی (ادراء والحدود بالشبهات) واضحه ضابطه ده

② د لاس د پرې کولو د نصاب مدار ثمن مجن یعنی د ډال په قیمت باندې دې او د ډال قیمت د زمانې په اعتبار سره بدلیدلو حضرت عائشه رضي الله عنها دا د ربع دینار د قیمت په زمانه کښې لیدلې نو داسې بیان ئی او کړو. ابن عمر رضي الله عنهما د دریو درهمو د قیمت په زمانه کښې او کتلو نو د دې تذکره ئی او کړه. بیا یو داسې وخت راغلو چه د دې قیمت یو دینار یا لس درهم شو او هم دا احنافو واخستلو لکه چه ابوداؤد ذکر کړی دی

نسائی بیهقی او طحاوی د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه دا قول نقل کړې دي (قال کان من المجن علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم یقوم عشرة دراهم) دا واضح روایت دې چه د ډال د قیمت استقرار په لس درهم باندې شوې وو

الْقَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۵۹۰] د حد سره نصاب

۳۵۹۰ - [۱] (۱) عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «لَا تَقْطَعُ يَدَ سَارِقٍ إِلَّا بِرُبْعِ دِينَارٍ صَاعِدًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تو جهه: ① بي بي عائشه رضي الله عنها د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه نقل کوي، چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل [۲] د غله لاس په هغه صورت کې پرېکول کیږي. هر کله چې هغه څلورمه حصه دینار یا د دې نه د زیات مالیت غلا کړي وي. (بخاری مسلم)
هل اللغات ① سارق: غل. ② صاعدا: زیات

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الحدود/باب قول الله تعالى: (أو السارق والسارقة فاقطعوا أيديهما) [الساندة: ۳۸] وفي كم يقطع؟ (رقم- ۶۷۸۹) وسلم فی کتاب الحدود/باب حد الشرفه ونصابها (رقم- ۲ - ۱۶۸۴) و ابو داود فی کتاب الحدود/باب ما يقطع فيه السارق (رقم- ۴۳۸۳) والترمذي فی کتاب الحدود عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء فی كم تقطع يد السارق (رقم- ۱۴۴۵) والنسائي فی کتاب قطع السارق/باب ذكر اختلاف أبي بكر بن معمر وعبد الله بن أبي بكر عن عمره فی هذا الحديث (رقم- ۴۹۲۸) وابن ماجه فی کتاب الحدود/باب حد السارق (رقم- ۲۵۸۵) واحمد فی المستد: ۱۰۶/۴

تسهيلات:

قوله: {الْأَبْرُؤُ دِينَارٌ وَمِائَةُ دِينَارٍ}

دا حديث پاك د امام شافعی رحمہ اللہ د مسلك دليل دې چې د دینار ۱۰۰ دینارو د خلوړمې حصې نه د کم مالیت په غلا باندې دې لاس پرې نه کړې شی یعنی ددوئ په نزد د سرقة نصاب کم از کم خلوړمه حصه دینار دې ملا علی قاری رحمہ اللہ خپل کتاب کنبې ددې حدیث پاك لاندې ډیر تفصیلی بحث کړې دې او په دې مسئله کنبې چې د علما کرامو کوم اختلافی اقوال دی د هغې د نقل کولو سره سره نې د احنافو مسلك په مضبوطو دلیلونو ثابت کړی دی [۲۵۹۱] د درې دراهمه په غلا کولو د حد جاری کول

۲۵۹- [۲] (۱) لَوْ عَنْ ابْنِ عُمرَ، قَالَ: ﴿قَطَعُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَ السَّارِقِ فِي جَنْبِ ثَمْتِهِ ثَلَاثَةَ ذَرَاهِمَ﴾، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: (۱) او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما وایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د یو ډال په غلا کولو چې د هغه قیمت درې درهمه وو، د غله (راسته) لاس پرېکړي وو. (بخاری مسلم، هل اللغات: ۱) جنت: ۱ ډال، ۲ ثمن: قیمت

تسهيلات:

قوله: فِي جَنْبِ ثَمْتِهِ ثَلَاثَةَ ذَرَاهِمَ:

شمی رحمہ اللہ فرمائی چې دا حدیث پاك هغه روایت معارض دې کوم چې ابن ابی شیبہ د حضرت عبداللہ ابن عمر و ابن العاص نه نقل کړې دې کوم کنبې چې هغه وئیلی دی چې ددې ډال قیمت لس درهمه وو. د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما او حضرت عمر او ابن شعب نه هم داشان منقول دی داشان شیخ ابن همام رحمہ اللہ د ابن عمر رضی اللہ عنہما او ابن عباس رضی اللہ عنہما نه هم دا شان خبره نقل کړې ده چې ددې ډال قیمت لس درهمه وو او عینی رحمہ اللہ د هدایه په حاشیه کنبې هم دا لیکلی دی لهدا هم په دې بنیاد د احنافو مسلك دادې چې د قطع ید د لاس پرېکولو سزا به هم په هغه غل باندې نافذه وی چا چې کم از کم د لس درهمو بقدر مال پټ کړې وی، ددې نه د کم مالیت په غلا باندې به دا سزا نه وی تر کومې چې ابن عمر ددې روایت تعلق دې د کوم چې ددې ډال قیمت درې درهمه متعین کیري حالانکه په حقیقت کنبې د هغه ډال قیمت لس درهمه وو لکه څنگه چې اکثر روایتونو نه ثابت

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الحدود/باب قول الله تعالى: {وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا} [المائدة: ۳۸] وفي كم يقطع؟ (رقم- ۶۷۹۸) ومسلم في كتاب الحدود/باب حد السرقه ونصابها (رقم- ۶- ۱۶۸۶) و ابو داود في كتاب الحدود/باب ما يقطع فيه السارق (رقم- ۴۳۸۵) والترمذي في كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في كم يقطع يد السارق (رقم- ۱۴۴۶) و ابن ماجه في كتاب الحدود/باب حد السارق (رقم- ۲۵۸۴)

شو په دې موقع شيخ عبدالحق رحمته الله او ملا علی قاری رحمته الله په خپلو خپلو شروحو کښې دیر لوی تفصیل سره په دې بحث کړې دې ، اهل علم ددوی کتابو ته مراجعت کولې شی

[۲۵۹۲] په یوه هېکلی او یوه رسی غلا کولو بیا ندې د حد جاری کولو حکم

۳۵۳- [۳] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَعَنَ اللَّهُ السَّارِقَ يَسْرِقُ يَبْخُشُهُ ۚ فَتَقَطُّ يَدُهُ ۚ وَيَسْرِقُ الْحَبْلُ فَتَقَطُّ يَدُهُ ۚ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه نقل کوي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] په غله دي د الله عزوجل لعنت وي، چې هغه د اگي غلا کوي، [۳] او د هغه لاس پريکول کيږي، [۴] او د رسی غلا کوي او د هغه لاس پريکول کيږي، (بخاري مسلم)

هل اللغات ① الحبل: رسی.

تسهيلات: قوله: يَسْرِقُ يَبْخُشُهُ فَتَقَطُّ يَدُهُ:

امام نووی رحمته الله فرمائی چې ددې حدیث پاک نه معلومه شوه چې بلا تعین گناهگارو باندې لعنت لیږل جائز دی او هم دا خبره د الله عزوجل ددې ارشاد نه هم ثابت ده (أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ۖ) خو که یو کس لره متعین کولو نه پس په هغه باندې لعنت اولیږي او د هغه نوم واخلی نو دا جائز نه دی.

د نصاب سرقه په سلسله کښې دا حدیث په دې امر باندې دلالت کوي چې څلورمه حصه د دینار یا دریو درهمو نه د کم مالیت په غلا کولو باندې هم د قطع ید بېزا جاری کیدیشی حالانکه څلور واړو ائمه کرامو کښې د چا په مسلك کښې هم د څلورمې حصې د دینار یا د دریو درهمو نه کم باندې د قطع ید سزا نشته دې ، په دې اعتبار سره دا حدیث پاک د ټولو ائمه کرامو دمسلك خلاف دې لهذا ددې ټولو له طرفه دا وئيلي کیدیشی چې دې ځانې کښې د بیضه نه مراد بیضه آهن مراد ده کومې ته چې خود وائی او دا مجاهدینو او فوجیانو په سر کولو دا شان رسی نه د کشتې رسی مراد ده کومه چې ډیره قیمتی وی ددې نه علاوه ځینې حضرات دا هم وائی چې داسلام په ابتداء کښې د اگي او رسی په پټولو باندې د قطع ید سزا وه خو روستو دا منسوخ شوه

ځینې حضرات فرمائی چې ددې ارشاد مطلب دادې چې دده د غلا کولو عادت داشان جوړیږي چې واړه څیزونه پټوی او بیا روستو غټ څیزونه پټول شروع کړی او ددې په نتیجه کښې ده ته د قطع ید سزا ورکولې کيږي

(۱) اخبره البخاری فی کتاب الحدود/باب قول الله تعالى: (والسارق والسارقة فاقطعوا أيديهما) [السنه: ۳۸] وفي كم يقطع؟ (رقم: ۶۷۹۹) ومسلم فی کتاب الحدود/باب حد السرقه ونصابها (رقم: ۷ - ۱۶۸۷) والنسائي فی کتاب قطع السارق/باب تعظيم السرقه (رقم: ۴۸۷۳) کتاب الحدود/باب حد السارق (رقم: ۲۵۸۳) واحد فی السنه: ۲۵۳/۲

الفصل الثاني

[۲۵۹۲] د میوی وغیره په غلا باندې د حد جاری کولو حکم

۲۵۹۲- [۱۳] عَنْ زَائِعِ بْنِ عَبْدِ مَنِعٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «لَا قُطْعَ فِي ثَمَرٍ وَلَا كَثْرٍ». رَوَاهُ مَالِكٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ۱ حضرت رافع رضی اللہ عنہ ابن خدیج د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۲] په او میوو او د کجورو د سپین کچه وړو په غلا قطع یې د لاس د پرېکولو سزا نشته، (مالک ترمذی ابو داود نسائي دارمي ابن ماجه)
 حل اللغات: ① کثر: دکجورو کچه غونجه

تسهيلات:

توله: «لَا قُطْعَ فِي ثَمَرٍ وَلَا كَثْرٍ»:

د ونې د میوې په غلا کښې عدم قطع یېد: د کثر کاف او ثاء دواړو باندې زبردی د کهجوري غونجه مراد ده کله چه بالکل په شروع کښې راښکاره شی خلق دغه خوری یا په دغه کهجورو کښې دننه د سپینې وازگې په شان مغزوی دغه هم خلق خوری دي ته جمار بضم الجیم هم وائی ثمر هر هغه تازه میوې ته وائی چه په ونو پورې زوړېدی وی مگر عام اطلاق ئی د کهجورې په میوه باندې کیږی. کله چه کهجورې د ونونه پرې کړی شی نو اوس د ثمر په ځائی هغې ته رطب وائی او کله چه ذخیره کړې شی او اوجې شی نو هغې ثمر وائی (کذا فی النهایه) بعضې د گلونو غوتو ته کثر وئيلي دي بهرحال به دې څیزونو کښې د لاس پرې کول ځکه نشته چه د غلا دپاره مال محرز او محفوظ کیږل ضروری دی دلته محفوظ نه دي

د کتب شوي میوي او محفوظ شوي میوي په حد مرقه کښې ۴ مذایب

په دې باندې د ټولو اتفاق دي چه په ونو باندې لگیدو میوو کښې د لاس پرې کول نشته دې اختلاف په دې کښې دي چه کله دا میوه مندو او کورونو ته راشی محرز او محفوظ شی نو آیا په دې کښې د لاس پرې کول شته که نه دې کښې اختلاف دي
 ① جمهور فرمائی چه د دې قسم میوو په غلا کښې د لاس پرې کول دی که تردغه وخته پورې میوه لمده ده او که اوچه ده

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الحدود/باب ما لا قطع فيه (رقم-۴۳۸۸) والنسائي فی کتاب قطع السارق/باب ما لا قطع فيه (رقم-۴۹۶۰) وابن ماجه فی کتاب الحدود/باب لا یقطع فی ثمر ولا کثر (رقم-۲۵۹۲) ومالك فی الموطأ کتاب الحدود/باب ما یجب فيه القطع (رقم-۲۲)

① امام ابوحنيفه رحمته الله فرمائی ہے ہر ہفتہ خیزکوم چہ زرخرا بیدونکي وي کہ ہفتہ میوہ وی کہ پینی وی کہ کبان وی کہ غونبہ وی اویا دُخہ قسم سبزی وی یا تیار خوراک وی پہ دې تولو خیزونو کنبې دَلاس پرې کول نشته او چہ کله میوہ کورته راشی اوچ شی نویسا دَلاس پرې کول شته

د اول فریق دلیل: راتلونکی د حضرت عمرو بن شعيب رحمته الله روایت د دوی مستدل دې ② د دې خیزونو پہ غلا باندې د سر قہ د لفظ اطلاق کیږي لہذا دا غلادہ او پہ غلا د لاس پرې کول دی

د اول فریق د دلیل جواب: د دې روایت تعلق د اوچې میوې سره دې یا ہفتہ روایت د دې رافع والا روایت مقابلہ نہ شی کولې او کله چہ د حدیث نہ د هغوی استدلال ثابت نہ شو نو د حدیث رافع پہ مقابلہ کنبې قیاس پیش کول مناسب نہ دی

د دویم فریق دلیل: دویم فریق دې حدیث نہ استدلال کړې دې چہ "فی ثمر" دانکرہ تحت النفی ده او پہ دې کنبې عموم دې مطلب دا چہ تازه میوہ یا زرخرا بیدونکي خیزونو کنبې دَلاس پرې کول نشته لہذا پہ یونازہ میوہ کنبې دَلاس پرې کول نشته کہ ہفتہ محرز فی البیت وی یا پندیری کنبې محفوظ وی نفی عام ده

[۲۰۳] دوني خغه د میوې کتب کولوسزا

۲۰۳- [۱۵] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ② أَنَّهُ «سُئِلَ عَنِ الثَّمَرِ الْمُعْلَقِ ③ قَالَ: مَنْ سَرَقَ مِنْهُ شَيْئًا بَعْدَ أَنْ يُؤْوِيَهُ الْحَبْرَيْنِ ④ قَبِلَهُ ثُمَّ الْيَجَنَ ⑤ فَعَلَيْهِ الْقَطْعُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ

ترجمہ: ① او عمرو ابن شعيب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه حضرت عبد الله ابن عمرو ابن العاص نه او هغه د نبی کریم رحمته الله نه نقل کوي ② چې د رسول الله رحمته الله نه په وټو کې د لگیدلو میوو په باره کې پوښتنه وشوه، ③ رسول الله رحمته الله وفرمایل که یو سړی د هغه میوو نه څه هغه وخت غلا کړي، هر کله چې هغه د وټو نه شو کولو سره جمع شوي وي، ④ او د هغه غلا کړو میوو، قیمت د یو دھال د قیمت برابر وي، ⑤ نو هغه به د قطع ید سزاوار وي. (ابوداود نسائي)

حل المسائل: ① الْمُعْلَقُ: رازوړند. چہ په ونه کې لگیدلې وي، ② أَنْ يُؤْوِيَهُ: چہ راجمع کړې شوی وي، ③ الْحَبْرَيْنِ: درمن کې جمع کړې شوي، راشو کولې شوی ④ الْيَجَنَ: دھال.

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الحدود/باب ما لا قطع فيه (رقم- ۴۳۹۰) والترمذی فی کتاب البیوع عن رسول الله صَلَّى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی الرخصة فی اكل الثمرة للمأذبه (رقم- ۱۲۸۹) والنسائي فی کتاب قطع السارق/باب اكل الثمرة المعلق بسرق (رقم- ۴۹۵۷) واحمد فی المسند: ۲۰۷/۲

تسهيلات:

قوله: بَعْدَ أَنْ يُؤْوِيَهُ الْجُرَيْنِ

باغ کنبې داسې ځانې ته ونيلي کيږي کوم ځانې کنبې چې د باغ مالکان ميوې اوشکوي او هلته ئې راجمع کوي بيا ئې دهغه ځانې نه کور يا بازار ته د خرڅولو دپاره اوږي روابتونو کنبې تعارض او بيان د راجح د احديث مبارک د مخکښې حديث پاک الاقطم في ثمر ولا کثر د مطلق مفهوم خلاف دې بلکه د نبي کریم ﷺ ددې فرمان چې «ولا قطع فی طعام» خلاف هم دې. چونکه د حدودو په باب کنبې ضروري دی چې د مسلمان ساه او دده د اندامونو دحفاظت پيش نظر حد جاري کولو کنبې حتی الامکان احتياط او رعايت پکار دې لهذا ددې تعارض په صورت کنبې هغه احاديثو ته ترجيح ورکول مناسب دی کوم چې د ميوو وغيره دغلا په سزا کنبې مطلق دی

[۲۵۹۵] د غير معلومه څارو په غلا کنبې عدم حد

۳۵۹۵- [۱۶] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ الْمَكِّيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا قَطْعَ فِي ثَمَرٍ مَعْلُوقٍ وَفِي حَرِيصَةِ جَبَلٍ» (۲) فَإِذَا آوَاهُ الْمَرْءُ وَالْجُرَيْنِ (۳) قَالَ قَطْعٌ فِي بَلَدٍ مِمَّنْ أَلْبَحِنَ. رَوَاهُ مَالِكٌ.

توجه: (۱) او د حضرت عبدالله ابن عبد الرحمن ابن ابي حسين مکي نه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل (۲) په ونو د لگيدلي ميوې، او په غرونو کې د خريدونکو څارويو په مقدمه کې د قطع يد (د لاس د پريکولو) سزا نشته، (۳) خو که يو سړی يو غرخني حيوان د څارويو د ترلو ځای نه راوستلو سره وتړي يا ميوې خشک کيدو نه وروسته، په درمند کې جمع کړي، نو د هغه په غلا د قطع يد سزا به ورکول کيږي. (۴) په شرط د دې چې د مسروقو غلاشوی شي ماليت ديو ډال دقيمت په قدر يا د هغه نه زيات وي. (مالک) هل اللغات ① حريصة: محروسه په معنی کنبې اومحروسه د محفوظه په معنی کنبې دې ② جبل: غر. ③ آوَاهُ: محفوظ ئې کړی ④ الْمَرْءُ: يار. د څاروو ترلو ځانې. ⑤ وَالْجُرَيْنِ: درمن. د فصل راجمع کولو ځانې

تسهيلات: قوله: وَفِي حَرِيصَةِ جَبَلٍ:

د حريصة الجبل وضاحت او په دې کنبې د عدم قطع اليد وجه: اوجبل غرته وائی مطلب دادې چه مثلاً يو ځناور په غر کنبې څرېږي گرځي اوهم هلته شپه تيره وي اوچا هغه پټ کړو نو د غل لاس به نه شی پرې کولې ځکه چه دامال محرز او مال محفوظ نه دې اوکه

یوسری ددی په شان خنار د غرنه راؤنیسی کورته نی راولی اوغل هغه پت کری نو اوس په دې کبښې د لاس پرې کول دی نودمحروسة جبل مطلب دا شو چه صرف غر دې ته حفاظت کوی نور څه محافظ نه دی نو په دې کبښې د لاس پرې کول نشته دې قوله: وَالْجَرِينُ:

د جرین معنی: دا کهلیان ته وائی او د کهجورود او چولو خانی ته هم وائی نوچه کله میوه اوچه شی اود داسې محفوظ مقام نه پته کری شی نو په دې کبښې په اتفاق سره د لاس پرې کول دی په دې شرط چه نصاب پرې کولو ته اوریسی

[۲۵۹۶] د ډاکوانو (لوت مار) ځکولو سزا

۳۸۷- [۱۴] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «لَيْسَ عَلَى الْمُتَنَتِّبِ قَطْعٌ [۳] وَمَا لَيْسَ عَلَيْهِ مَشْهُورَةٌ قَلِيلٌ مِثًا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] او د حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرماییل [۲] لا لوت مار غل ډاکو، سزا قطع ید نه ده، [۳] او کوم سړي چې خلق لوتی (لوت کوي) هغه زموږ نه نه دي (یعني زموږ په بنودلي لار تلونکي نه دي) ابو داود. حل القات: ① المتنتب: ډاکو، شوکمار، ② ثبته: شوکه، ③ مشهورة: مشهوره.

تسهيلات: قوله: لَيْسَ عَلَى الْمُتَنَتِّبِ قَطْعٌ:

انتها ب کبښې د عدم قطع الید وجه: دا ډاکو اولوت کونکی ته وائی داسې اودده کردار سره ددې چه د غل نه په ډیرو درجوباندې زیات دې لیکن شریعت د غلا اوسرقه چه کوم مفهوم بیش کری دې په دې کبښې د چا مال محفوظ پت په پته اخستلو مفهوم دې لهذا د لاس پرې کول په سرقه کبښې دی او په نهبه کبښې نه دی ددې فرق نه معلومه شوه چه په شریعت کبښې باریک او دقیق فرقونه هم نه دی نظر اندا کری شوی د انتها ب سزا جدا ده کوم چه په باب دمردتینو کبښې بیان کری شوی دی

[۲۵۹۷] په خالځ (خیالت فکر) د حد سرقه جاری ځکولو عدم جواز

۳۸۷- [۱۸] (۱) وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «لَيْسَ عَلَى خَائِنٍ [۳] وَلَا مُتَنَتِّبٍ [۴] وَلَا مُخْتَلِسٍ قَطْعٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الحدود باب القطع في الخلسة والعيانة (رقم- ۴۳۹۱) واحد في السند: ۳۸۰/۳
(۲) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الحدود باب القطع في الخلسة والعيانة (رقم- ۴۳۹۳) والترمذي في كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الخائن. والمختلس. والمتنتب (رقم- ۱۴۴۸) والنسائي في كتاب قطع السارق باب ما لا قطع فيه (رقم- ۴۹۷۲) وابن ماجه في كتاب الحدود باب الخائن والمتنتب والمختلس (رقم- ۲۵۹۱) واحد في السند: ۳۸۰/۳

توجه: [۱] او حضرت جابر رضی اللہ عنہ واپس رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایا [۲] د خیانت کونکي،
[۳] لوټ کونکي [۴] او مال تبتونونکی (بدمعاش) لاس پریکول مشروع نه دی (ترمذی)
نسائی ابن ماجه دارمی،

هل القات: [۵] غایب: خیانت کونکي، [۶] مُتَّهَب: ډاکو، شوکمار، [۷] مُتَّهَب: غصب کونکي، په
زوره مال اخستونکي، بدمعاش

تسهيلات:

قوله: لَيْسَ عَلَى غَايِبٍ..... قَطْعٌ:

د ځان نه مراډ او د عدم قطع اليد وجه: ځان هغه سړی ته وائی چه د چا په امانت کښې
خیانت کوی یا بالکل د هغې انکار کوی داسره د دې چه لویه گناه ده لیکن د سرقه خپل
قواعد دی هغه ضابطې دلته نه پوره کیږی ځکه چه دا مال په یولحاظ سره محرز نه دې
ځکه چه دا د هغه په خپل لاس کښې دې.

[۲۵۹۸] د صفوان څخه د څادر پتیدل

۳۵۹۸- (۱) [۱] دُوَي فِي شَرْحِ السُّنَّةِ: «أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ، [۲] فَنَامَ فِي الْمَسْجِدِ، وَتَوَسَّدَ رِذَاءَهُ،
[۳] فَجَاءَ سَارِقٌ، وَأَخَذَ رِذَاءَهُ، فَأَخَذَهُ صَفْوَانٌ، [۴] فَجَاءَ بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَمَرَ أَنْ تُقَطَّعَ
يَدُهُ. [۵] فَقَالَ صَفْوَانٌ: إِلَيَّ لَمْ أُرِدْ هَذَا، هُوَ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ. [۶] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "قَبْلَ قَبْلِ
أَنْ تَأْتِيَنِي بِهِ».

توجه: [۱] او صاحب مصابيح په شرح السنه کې دا روایت نقل کړي دی چې (یوه ورځ،
حضرت صفوان ابن امیه مدیني ته تشریف راوړو، [۲] په جومات (مسجد، کې تر سر
لاندي خپل څادر ایښودلو سره اوډه شو [۳] په دې دوران کې، یو غل راغلی. او هغه څادر
یې غلی ځیني رانېکلو سره یووړی، او تبتیدل یې وغوښتل، خو صفوان رضی اللہ عنہ هغه
راوښولی. [۴] او د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې راوستلی (او واقعہ یې بیان کړه،
حضور صلی اللہ علیہ وسلم (خپله د مجرم په اقرار یا د شاهدانو په ذریعه په غلا ثابتیدو، د هغه د لاس د
پریکولو حکم وکړي [۵] (دا فیصله اوریدو سره، حضرت صفوان (ته رحم راغلی، او هغه،
اوویل چې د ده ستا صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې د راوستلو نه زما دا اراده نه وه (چې یواځې زما
د څادر په وجه دی د ده لاس پرې کړل شي، ځکه زه سفارش کوم چې ته صلی اللہ علیہ وسلم دي معاف
کړي، ما خپل څادر ده ته صدقه کړي. [۶] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته و فرمایا چې بیا ماته د
راوستلو نه مخکې تا خپل څادر ده ته ولي نه صدقه کولی؟ او ولي دي نه معاف کولی؟
هل القات: [۷] تَوَسَّدَ: بالڅ نه جوړ کړلو، د سر لاندي څه څیز کیخودل. [۸] رِذَاءٌ: څادر.

تسهيلات:

قوله: فَقَالَ صَفْوَانُ: إِنِّي لَمَأْرُذَقًا:

د حد جاری کیدو نه پس د معافی حکم: حیات کښې چه کوم سرې اوده وو اوخادر د هغه لاندې وو نودا مال محرز محفوظ وو ددې په غلا سره لاس پرې کول ضروری وو مگر صفوان ته چه کله اندازه اوشوه چه داخوددې غریب ډیر نقصان اوشو نوصفوان اوونیل چه خادر صدقه ده لاس مه پرې کوئی نبی کریم اوفرمائیل چه داخبره تاهغه وخت کولې شوه کله چه ماله غل نه وو راوستې د راوستلو او جرم ثابت کیدلونه پس اوس دا حکم د حقوق العباد نه وتلوسره حقوق الله کښې داخل شو لهذا ته اوس دې نه شي معاف کولې چنانچه د پوره امت په دې باندې اتفاق دې چه د یو حد ثابت کیدو سره او حکم اورولونه پس خوک دا معاف کولې نه شی

۳۵۹۹- (۱) [۱] كَرَوَى نَحْوَهُ ابْنُ مَاجَهَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَفْوَانَ، عَنْ أَبِيهِ.

توجه: [۱] دغه شان روایت ابن ماجه رحمه الله د عبد الله ابن صفوان نه او هغه د خپل پلار حضرت صفوان نه

۳۶۰۰- (۱) [۱] وَالدَّارِمِيُّ عَنْ أَبِي عَبَّاسٍ.

توجه: [۱] و دارمي رحمه الله د ابن عباس ؓ نه نقل کړي دی

[۳۶۰۱] په جهادی سفر کښې په غلا کولو عدم حد

۳۶۰۱- [۹] (۱) [۱] وَعَنْ نُبَيْرِ بْنِ أَرْطَاةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: [۲] «لَا تَقْطَعُ الْأَيْدِي فِي الْغَزْوِ» [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ، إِلَّا أَنَّهُمَا قَالَا: "فِي السَّرِّ". بَدَّلَ "الْغَزْوُ".

توجه: [۱] او حضرت بسر ابن ارطاط ؓ وایي چې ما د رسول الله ﷺ نه واوریدل [۲] په غزا کې د لاس پریکولو سزا نه نافذه کیږي. [۳] دا روایت ترمذی، دارمي، ابوداود او نسائي نقل کړي دی. لیکن د ابوداود اونسائي په روایت کې د غزا په ځای د سفر لفظ دی

تسهيلات:

قوله: لَا تَقْطَعُ الْأَيْدِي فِي الْغَزْوِ:

(۱) اخرجه ابن ماجه في كتاب الحدود/باب من سرق من الحرز(رقم ۲۵۹۵) واحد في السند: ۴۰۱/۳
(۲) والنسائي في كتاب قطع السارق/باب ما يكون حرزا وما لا يكون (رقم- ۴۸۸۲)

(۳) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الحدود/باب في الرجل يسرق في الغزو أيقطع؟ (رقم- ۴۴۰۸) والترمذي في كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء أن لا تقطع الأيدي في الغزو(رقم- ۱۴۵۰) والنسائي في كتاب قطع السارق/باب القطع في السر(رقم- ۴۹۷۹)

توجه: ۱) و حضرت جابر رضی اللہ عنہ و ابی رضی اللہ عنہ ۲) چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې یو غل راوستل شو. ۳) نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم حکم وکړي چې د هغه ښي لاس پریکړي، نو د هغه لاس پریکول شو. ۴) دوباره هغه بیا راوستل شو، ۵) نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم حکم وکړي، د هغه چپه پښه پریکړي. نو د هغه چپه پښه پریکول شوه، ۶) بیا په دریم ځل هغه راوستل شو، نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم حکم وکړي چې د هغه چپ لاس پریکول شو، ۷) بیا په څلورم ځل هغه راوستل شو، نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم حکم وکړي چې د هغه ښي پښه پریکړي. نو د هغه ښي پښه پریکول شوه، ۸) بیا چې په پنځم ځل هغه راوستل شو، نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم حکم وکړي چې دی قتل کړي، نوموړې هغه ونيولی، او قتل موکړي. ۹) دا دې نه وروسته مونږ د هغه مړی راکښولو سره راوړلی، او په کوهي کې مو واچولی. او بیا مو برسیره کاني ورباندې وويشتل، (ابوداؤد نسائي)

هل اللغات: ① اجتزأه: مونږ هغه راښکل

«قُدُوِي فِي شَرْحِ السَّنَةِ فِي قَطْعِ الشَّرْقِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ۲) «اقطعوه ثم احيوه».

توجه: ۱) او بغوي رضی اللہ عنہ په شرح السنة کې د غله د لاس پریکولو په سلسله کې د ښي کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا فرمان نقل کړي دی ۲) چې د هغه لاس پریکړي او بیا هغه لاس ته داغ ورکړي هل اللغات: ① احيوه: داغ ورته ورکړئ.

تحييلات: قوله: قَطَعَهُ:

د احتالو غلا د حديث مخه استدلال: دا څلورم ځل دې اوبيا هم د غلا د وجې نه خپه پرې کړې شوې ده د جمهورو په نيزخوهم دغه ترتيب دې چه ټول اندامونه ترې پرې کړنئ د احتالو جواب: ليکن احناف فرمانئ چه دا يو جزئي واقعه ده گنئ ضابطه د نور لاس پرې کولو نه ده بلکه په دريم ځل غلا باندې به داغل په جيل کښې د بندولو حکم دې په پنځم ځل غلا کولو باندې د قتل حکم: په دې حديث کښې په پنځم ځل غلا کولو باندې د لاس پرې کولو په ځانئ د قتل کولو ونيولی شوی دی او په دې باندې عمل هم شوې دې د مذکوره حديث نه د احتالو پنځه جوابونه:

① دا مسلسل لاس خپه پرې کول اوبيا قتل کوی يا خونسوخ دی

② دا قتلول د تعزير حصه ده

③ دا قتلول سياست او حکمت دې

④ دا سړي مرتد شوې وو او د ده نعش راښکلو سره معلوميری چه دا د ارتداد صورت وو

⑤ دا قتل د بغاوت په وجه وو چې هغه د اسلامي رياست نه بغاوت کړې وو گنئ د نعش به دا بې حرمتي نه کيدله

[۲۶۰۵] د غل لاس دهغه په غاړه کښې د زور ندولو مسئله

۳۶۰۵- [۱۲] (۱) وَحْنٌ فَضَالَةُ بْنُ عُبَيْدٍ قَالَ: «أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَارِقٍ [۲] فَقَطَعَهُ يَدَهُ [۳] أَمْرًا مَرِيئًا فَعَلِقْتُ فِي عُنُقِهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ۱ او حضرت فضاله ابن عبید رضی اللہ عنہ وایي ۲ چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې یو غل راوستل شو، ۳ نو د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په حکم سره د هغه لاس پریکول شو، ۴ بیا حضور صلی اللہ علیہ وسلم حکم وکړي چې د هغه کټ شوي لاس دي د هغه په خټ کې زوړندولې شي (چې نور خلق ځني عبرت واخلي، نو هغه لاس د هغه په خټ کې زوړند کړي شو، ابو داود نسائي ابن ماجه)

هل اللغات: ① فَعَلِقْتُ: رازوړند کړې شو، ② عُنُقٍ: خټ،

تسهيلات:

د راوي معتبر تعارف:

حضرت فضاله بن عبید رضی اللہ عنہ: نوم نى فضاله ابو محمد کنيت دېلار نوم عبید بن نافذ او د مور نوم نى عقبه بنت محمد بن عقبه وو. حضرت فضاله رضی اللہ عنہ مدينې ته په راتلوسره مسلمان شوې وو. دغزوه بدر نه علاوه نى په ټولو غزواتو کښې شرکت کړې وو او د بيعت رضوان د شرکت عزت هم دوى ته ملا شوې وو. (۲) د حضور صلی اللہ علیہ وسلم د وفات نه پس هغوى شام ته تشریف یوړو هلته نى پخپله کور جوړ کړو يا حضرت امير معاويه رضی اللہ عنہ جوړ شوې ورکړې وو.

حضرت ابو داود رضی اللہ عنہ د دمشق قاضى وو د وفات کيدونه وړاندې هغوى فرمائيلې وو چه زما نه پس فضله بن عبید رضی اللہ عنہ قاضى جوړ کړنى خلق به هغوى له د لرې لرې نه د حديث اوریدو د پاره راتلل. یوسړې د هغوى نه د حديث اوریدو د پاره راغلو ونى کتل چه خبرن وېسته او پښې ابله دې هغه په حیرانتیا سره تپوس او کړو چه تاسو د بنار امير نى اودا حالت دې. ونى فرمائيل رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د زيات خان آسانى او ډول سنگار نه منع کړې وو او کله کله نى برېښدې پښې اوسيدل خودلې وو. (۳)

(۱) اخرجه ابو داود فى السنن كتاب الحدود/باب فى تعليق يد السارق فى عنقه (رقم- ۴۴۱۱) والترمذى فى كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فى تعليق يد السارق (رقم- ۱۴۴۷) والترمذى فى كتاب الحدود السارق/باب تعليق يد السارق فى عنقه (رقم- ۴۹۸۲) وابن ماجه فى كتاب الحدود/باب تعليق اليد فى العنق (رقم- ۲۵۸۷) واحد فى السنن: ۱۹۰/۶

(۲) اصابه ۲۱۰/۲. (۳) سند احمد ۱۹/۶ (۴) الترمذى فى الزهد تب ما جاء فى معيشة النسي صلى الله عليه وسلم (۵) الترمذى فى الزهد تب ما جاء فى معيشة النسي صلى الله عليه وسلم.

وفات: ۵۳ھ کنبي د أمير معاويه رضي الله عنه په دور کنبي وفات شو. په دمشق کنبي تر ننه پورې د هغوی قبر موجود دي. د هغوی نه ۵۰ روایتونه نقل دي. په صحيح مسلم کنبي د هغوی نه دوه روايات نقل دي.

قوله: تَعَلَّقْتُ فِي عُنُقِهِ

کت شوي لاس په غاړه کنبي د اچولو وجه: يعنی د غل پرې کړې شوې لاس په ست کنبي اچولو او د زورندولو حکم نى ورکړو نبي کریم دا ځکه اوکړه چه دا سزا دخلقو دپاره عبرت جوړشي اونور ددې جرم د ارتکاب نه منع شي چنانچه تاريخ گواه دي چه يوځل دوه داسې کولوسره اسلامي معاشره د غلا د گناهونونه پاکه شوه نولاس کت کول خو غلا سره لازم دی اولاس د غل په غاړه کنبي ترل دا سبب د عبرت دي او قرآن کریم کنبي **(تَغْلَا مِنَ اللَّهِ)** کنبي دي طرف ته اشاره هم موجود ده لهذا سزا سبب د عبرت جوړول جائز دی

په غاړه کنبي د کت لاس په زورندولو کنبي ۲ مذهب:

① امام شافعي رحمته الله عليه او امام احمد بن حنبل رحمتهما الله عليهما فرماني چه په غاړه کنبي لاس زورندول په لاس پرې کولو کنبي مسنون دی داسې کول پکار دی

② امام ابوحنيفه رحمته الله عليه فرماني چه دا عمل د لاس پرې کولو سره سياست مصلحت او عبره دي داڅه مستقل سنت نه دی

داوول فريق دليل: حديث الباب د دوی مستدل دي

د دويم فريق دليل: نبي کریم هميشه والی سره ددې التزام نه دي کړي د قاضي د رائي اعتبار به کيږي.

[۳۶۰۶] دغلا غلام د خرڅولو حکم

۳۶۰۶- [۱۳] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«إِذَا مَرَّقَ مَمْلُوكٌ قَبْعَهُ وَلَوْ بَيْتِي»**. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَمِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمه: ① او حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② که غلام غلا وکړي. نو هغه خرڅ کړه، اگر چې د نش په بدله کې د هغه خرڅول پريوځي، نش د نيم اوقيه يا د شل درهمو برابره دي، (ابوداود نساني ابن ماجه)، **هل اللغات:** ① مملوك: غلام، ② تئ: د نيم اوقيه، يا د شل درهمو برابر.

① اخرجه ابوداود في السنن كتاب الحدود/باب في بيع المملوك إذا سرق (رقم- ۴۱۱۲) والنسائي في كتاب قطع السارق/باب القطع في السرقة (رقم- ۴۹۸۰) وابن ماجه في كتاب الحدود/باب العبد يسرق (رقم- ۲۵۸۹) واحمد في المسند: ۳۳۷/۲

تسهيلات: قوله: وَلَوْ بَيَّنَّ:

ه **فَشِ لِقَوِي**: په نون باندې زبر او شين مشددې دا نصف اوقيه يعنى شل درهمو ته وائی مطلب داچه کله غلام غلا او کړی او دغلا عادت شی نو هغه په قليل او حقير رقم باندې هم خرڅه وه

د غلام د خپل مالک نه د غلا په حد کښې مذهب:

① که چرې غلام د خپل آقانه غلا او کړی نو امام مالک رحمته الله علیه او امام شافعي رحمته الله علیه فرمائی که چرې غلام د خپل مولی نه غلا او کړی نو د هغه لاس به پرې کولې شی که هغه غلام تختيدلې وی او که نه وی تختيدلې.

② امام ابو حنيفه رحمته الله علیه او امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه فرمائی که غلام د خپل آقانه يا بنسځه د خپل خاوند نه يا خاوند د خپلې بنسځې نه يا غلام د خپل آقا د بنسځې نه غلا او کړی نو د هغه لاس به نه شی پرې کولې

د اول فریق دليل: هغه روايت د دوی مستدل دې په کوم کښې چه راغلی دی حضرت ابن عمر رضي الله عنهما خپل غل غلام سعيد ته حواله کړو چه د هغه لاس پرې کړی.

د اول فریق د دليل دوه جوايونه: ① د ابن عمر رضی الله عنهما په مقابل کښې د عمر رضی الله عنه زیات معتبر دي.

② ابن عمر رضی الله عنهما هغه کس د قطع يد دپاره نه وو ليرلې بلکه د تحقيق حال دپاره ئې ليرلې وو هم دا وجه ده چې سعيد بن العاص انکار او کړواو وئې فرمائيل «لَا تَقْطَعُ يَدَ الْاَبْقِ إِذَا سَرَقَ»

د دويم فریق دليل: غلام خپل مولی سره شريك طعام دې لهدا د مولی مال د غلام دپاره مال محرز نه دې په دې کښې شبه راغله حضرت عمر فاروق رضي الله عنه داسې تاوان او دلاس پرې کول وغيره مسترد کړی دی هغوی فرمائی «هو خادمکم اخذتماکم» په حديث نمبر (۳۶۰۸)، کښې دا حديث را روان دی.

الفصل الثالث

[۳۶۰۷] د حد د معاف کولو عدم جواز

۳۶۰۷-۱۱۳ (۱) عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: «أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَارِقٍ فَقَطَعَهُ، فَقَالُوا: مَا كُنَّا نَرَاكَ تَبْلُغُهُ هَذَا، قَالَ: لَوْ كُنْتُ قَاطِعَةً لَقَطَعْتُهَا». رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

۱ اخرجه النسائي في السنن كتاب قطع السارق / باب ذكر اختلاف الفاظ التأقلين لغبر الزمهرى في المغزوميه التي سرفت (رقم- ۴۸۹۶) واحد في السند: ۴۱/۶

ترجمہ: [۱] ابی بی عانشہ ؓ فرمائی [۲] چہ یو خل د رسول اللہ ؐ پہ خدمت کی یو غل راوستل شو، حضور ؐ چہ دھغہ د لاس پریکولو حکم وکری، [۳] تو صحابہ و ؓ عرض اوکرو چہ زمونہ دا خیال نہ وو، چہ تہ ؓ بہ د دہ د لاس د پریکولو حکم وکری (بلکہ زمونہ گمان خو دا وو چہ تہ ؓ بہ بی معاف کری، [۴] حضور ؐ د دی اوریدو سرہ) و فرمایل کہ (زما لور) فاطمہ ؓ ہم وی، نو ماہہ دھغی لاس پریکری وی . (نسائی) **هل اللغات:** ① تَلَّغَ بِهِ هَذَا: چه تہ بہ ئی دے تہ رسوی، (دا حکم بہ لگوئ).

تسهيلات:

قوله: مَا كُنَّا نَرَاكَ:

د صحابہ د لاس نہ کہت کولو خیال راقلو وجہ: دا صیغہ مجهول لوستلے کیڑی اوترجمہ دمعروف وی یعنی پہ هغوی باندے زمونہ دا گمان اوخیال نہ وو صحابہ کرامود لاس نہ پرے کولو خیال کیڈی شی ددی وجہ نہ کری وی چه غالباً داسرے ذنبی کریم د خپلوانونہ وو یاد خاص متعلقینونہ وو. لیکن نبی کریم دین اسلام او ددی اصولونہ اوکتل اوڈ هغه خلقو د حیرانتیا پہ جواب کنبی او فرمائیل چه حدسرقه وغیرہ ارتکاب کہ چری زما لور فاطمہ ؓ ہم اوکری نو دالله تعالیٰ ددی حکم پہ مخکنبی بہ بندیزنہ جو پیریم

[۳۶۰۸] د مالک خخه په غلام کولو د غلام د لاس عدم قطع

۳۶۰۸—[۱۵] () [۱۵] () لَوْعَى ابْنِ عُمَرَ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ يَقْلَامُ لَهُ [۲] فَقَالَ: اقْطَعْ يَدَهُ فَإِنَّهُ تَرَقَّى مِرَآةً لِامْرَأَتِي، [۳] فَقَالَ عُمَرُ: لَا قَطْعَ عَلَيْهِ وَهُوَ عَادِمُكُمْ أَخَذَ مَتَاعَكُمْ. رَوَاهُ مَالِكٌ.

ترجمہ: [۱] او حضرت ابن عمر ؓ وایی چہ یو سری حضرت عمر فاروق ؓ تہ خپل غلام راوستلی. [۲] ورته بی اوویل چہ د دہ لاس پریکره، خکه چہ دہ زما د بنخی هینداره پته کری ده. [۳] لیکن حضرت عمر ؓ و فرمایل چہ دی د لاس پریکولو مستوجب نہ دی. خکه چہ داستاسو خدمتگار دی، او ستاسوشی ده آخستلو دی. (مالک) **هل اللغات:** ① مِرَآةً: شیشه. آئینه. هینداره

تسهيلات:

قوله: لَا قَطْعَ عَلَيْهِ وَهُوَ عَادِمُكُمْ:

د غلام د خپل مالک نه د غلام په عدم حد باندې دليل: دا حدیث د ائمه احناف بهترین مستدل دے چه غلام تہ د خپل مولیٰ په مال کنبی یو قسم شراکت حاصل دے. حضرت عمر ؓ هم ددی علت طرف ته اشاره اوکړه او دے طرف ته ئی هم اشاره اوکړه چه د غلام

مخکنبی ستاسو مال محرز نه دي لهذا دلاس پري کول نشته ځکه چه شک پيدا شو او (الحدود تندبرء بالشبهات) يوه عام ضابطه ده. دي نه وړاندې په حديث نمبر (۳۰۶) کښې د ائمه د اختلاف تفصيل تير شوې دي دا حديث د احنافو دليل دي او په دي کښې د علت او وجې طرف ته هم اشاره ده.

[۲۶.۹] په کفن چور د حد سره جاري کولو حکم

۳۰۶-۱۶۹ (۱) [۱۶۹] عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: «قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] يَا أَبَا ذَرٍّ قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدُكَ [۳] قَالَ: كَيْفَ أَنتَ إِذَا أَصَابَ النَّاسُ مَوْتٌ يَكُونُ الْبَيْتُ فِيهِ بِالْوَصِيفِ يَعْنِي الْقَبْرَ؟ [۴] قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ [۵] قَالَ: عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ. [۶] قَالَ عَمَّاذُ بْنُ أَبِي سَلْمَانَ: تَقَطَّعَ يَدُ النَّبَاشِ لِأَنَّهُ دَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ بَيْتَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] وحضرت ابوذر رضي الله عنه وايي چې «يوه ورځ» رسول الله صلى الله عليه وسلم ماته وفرمايل [۲] چې اي ابوذر! ما عرض اوکړو چې زه حاضر یم، يا رسول الله! صلى الله عليه وسلم او فرمانبردار یم، وفرمايه. څه ارشاد دی؟ [۳] حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې ته به هغه وخت څه کوي؟ هر کله چې مرگ (يعني څه وبا) خلق په خپل گير کې واخلي؟ آيا هغه وخت به ته د مرگ نه تنبتي، يا د صبر او استقامت لار به اختياروي؟ او کور يعني د قبر ځای به د يو غلام برابر شي (يعني هغه وخت به د وبا په وجه دومره په کثرت سره مرگونه وي چې د يو يو قبر ځای به د يو يو غلام د قيمت برابر واخستل کيږي) [۴] ما عرض اوکړو چې په دي باره کې الله عز وجل او د هغه رسول صلى الله عليه وسلم ښه پوهيږي (يعني زه نه پوهيږم چې هغه وخت به زما څه حال وي؟ آيا زه به د صبر او استقامت لار اختيار کړم، يا خپل مسکن پرېښودلو سره به وتښتم؟) [۵] حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې هغه وخت په تا صبر لازم دی، [۶] حماد ابن سلمه وايي چې د کفن د غله لاس دي پريکول شي. ځکه چې هغه د مري په کور کې داخل شوی دی. (ابوداؤد)

حل الفتا: ① وَسَعْدُكَ: محاوره ده. حاضريم. تابعدار یم. ② بِالْوَصِيفِ: کم عمر غلام ③ النَّبَاشِ: کفن چور چه د مړو نه کفنونه اوباسی.

تسهيلات:

قوله: بِالْوَصِيفِ:

وصيف د الفتا تعنيق: ددې جمع وصانف ده کوم هلك يا غلام چه د خدمت قابل شی دغه کم عمر ښائسته غلام ته وصيف وائی هم دي نه المستوصف دي کوم چه د سپنسرئی شفاخانه ته وائی.

قوله: التَّائِبُ:

ه كفن چور ه غلا سزا: كفن چور ته وائی داسرې قبرته كوزيږي اودمې نه نوې كفن راکاپي پته وی اوس د دغه غل څه سزاده؟ آیا ده د مال محرز غلا کړې ده یا د دې څه حکم دي په دې کښې د فقهاؤ څه معمولی شان اختلاف دي

ه كفن چور په هه كښې ۲ مذهب:

- ① د جمهور فقهاؤ په نیزد كفن دغل په عمل باندې به د غل لاس پرې كولې شی
- ② د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نیز به ئی لاس نه شی پرې كولې البته د تعزیر په توگه به سزا ورکولې شی.

د اول فریق دلائل: ① زیرنظر حدیث د دوی مستدل دي د استدلال طرز عجیبه دي هغه داسې چه نبی کریم د حضرت ابوذر رضی الله عنه نه د یوزمانې د تنگوالی او بیانی مرضونود وجې د زیاتو مرگونو طرف ته اشاره او فرمائیله چه دي وخت کښې به د یویدن برابر د قبرخانی یعنی مړی دپاره کور به د یو غلام په عوض ملاویږي.

② حمادبن ابی سلیمان رحمته الله عليه په دې کښې یو دقیق نکته را پیدا کړه چه د مړی قبر د هغه کور دي او په کور کښې چه کوم مال وی هغه محفوظ او محرز وی. لهذا که چا د قبر یعنی د مړی د کور نه كفن پټ کړو نو په دې کښې د لاس پرې كول پکار دی ځکه چه هغه مال محرز په پته یوړو.

③ هغه روایت هم د دوی مستدل دي په کوم کښې چه (من نیش قطعنا) (رواه البيهقي)
 ④ عقلی دلیل دادې چه د كفن غل غل دي او غلا سرقه ده په کوم کښې چه قطع ید دي
د اول فریق د دلائلو دوه جواونه: د اول فریق د مستدلانو څخه جواب دا دي چه د محدثینو په نیز دا روایات منکرات دی

⑤ که دا مستدل صحیح هم وی نو دا حکم سیاستاً او مصلحتاً وجزاً وارد دي
د دویم فریق دلائل: ① امام ابوحنيفه رحمته الله عليه د دې حدیث نه استدلال کړې دي (لیس علی التائِب قطعاً) (مصنف ابن ابی شیبه)

② د حضرت معاویه رضی الله عنه په دور کښې په دې مسئله بحث اوشو نو عام صحابه کرامو د لاس پرې كول منع کړه او تعزیر ئی جاری کړو

③ د دوی عقلی دلیل دادې چه كفن مال محرز نه دي ځکه چه قبر مکان محرز نه دي
 نو: د جمهورو په نیز که چېرې غل یوخل د غلا اقرار او کړی نو د لاس پرې کولو دپاره به دغه اقرار کافی شی د جمهورو په مقابل کښې امام احمدبن حنبل رحمته الله عليه فرمائی چه غل کله بار بار اقرار کوی نو هله به غلا ثابتیږي او لاس به پرې کړي کیږي.

[۲] بَابُ الشَّفَاعَةِ فِي الْحُدُودِ

په حدودو کښې د سفارش بیان

خلاصه الباب:

فيه ثلاثة أحاديث مشتملة على مسئلتين:

① الزجر لمن يشفع في السرقة: ۱، ۲.

② تلقين العنر للسارق: ۳.

په حد کښې د چا د شفاعت عدم قبولیت: ملا علی قاری رحمته الله علیه په دې مقام کښې لیکلی دی چې د حدود مقدمه کله د حاکم عدالت ته اورسی نو په هغې کښې سفارش کول حرام دی او په دې باندې د امت اجماع ده. او که چېرې مقدمه تردغه وخته پورې د حاکم مخې ته نه د رسېدلې نو د رسېدلونه وړاندې سفارش کول د اکثر و علماؤ په نیز جائزده په دې شرط چې په هغه سړی کښې شر اوفساد نه وی د چا د پاره چې سفارش کولې شی د حدودو نه علاوه په تعزیراتو کښې سفارش کول مطلقاً جائز دي ځکه چې د تعزیر تعلق نسبتاً معمولی جرائم سره وی. بې ځانه او په ځانی سفارش د دې مفهوم هر ځانی په ذهن کښې ساتل پکار دی.

الفصل الأول

[۲۶۱۰] په حدودو کښې د سفارش عدم قبولیت

۳۶۱۰- [۱] (۱) عَنْ عَائِشَةَ، «أَنَّ قُرَيْشًا أَهَمُّهُمْ شَأْنَ الْمَرْأَةِ الْمَغْزُومِيَّةِ الَّتِي سَرَقَتْ، فَقَالُوا: مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا: وَمَنْ يَجْتَرُّ عَلَيْهِ إِلَّا أَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ جَبَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَكَلَّمَهُ أَسَامَةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ ثُمَّ قَامَ فَأَخْطَبَ قَوْمَهُ: [۲]»

توجه: [۱] د بي بي عائشي رضی الله عنها بیان دی چې یو ځل قریشي صحابه رضی الله عنه د یوې مخزومي ښځې په باره کې دیر فکر مند وو. چې هغی غلا کړي وه او د خلقو نه عاریه سامان اخستو سره په هغه به منکره کیده هم، او حضور صلی الله علیه و آله د هغی د لاس د پریکولو حکم کړي وو، [۲] هغه قریشي صحابه رضی الله عنه په خپل منځ کې مشوره وکړه. چې د دې ښځې په مقدمه کې کوم سړی حضور صلی الله علیه و آله ته سفارش کولی شي؟ [۳] بیا هغوی دا اوویل چې د حضرت

(۱) اخرجہ البخاری فی کتاب احادیث الانبیاء/باب حدیث الغار (رقم-۳۴۷۵) وسلم فی کتاب الحدود/باب قطع السارق الشریف وغيره. والنهی عن الشفاعة فی الحدود (رقم- ۸ - (۱۶۸۸) والنسائی فی کتاب قطع السارق/باب ذکر اختلاف الفاظ الناقلین لغیر الزهری فی المغزومیة الی سرقت (رقم- ۴۸۹۹) وابن ماجه فی کتاب الحدود/باب الشفاعة فی الحدود (رقم- ۲۵۴۷)

[۲] تَابُ الشَّاعَةِ فِي الْغُدُوْدِ

اسامه ابن زيد رضي الله عنه سره د رسول الله صلى الله عليه وسلم ډير محبت او تعلق دی. ځکه په دې باره کې حضور صلى الله عليه وسلم ته د څه ويلو جرأت د اسامه نه ماسوا بل څوک نشي کولی (نو هغوی ټولو اسامه دي ته تيار کړي، چې هغه د هغه ښځې په باره کې د حضور صلى الله عليه وسلم سره خبرې وکړي، حضرت اسامه رضي الله عنه د هغه خلقو په وينا، حضور صلى الله عليه وسلم سره خبرې وکړي، رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه خبره اوریدو سره، وفرمايل ته د الله تعالى د حدود نه د يو حد په باره کې سفارش کوي؟ نو بيا حضور صلى الله عليه وسلم ودریدلو او خطبه يې ورکړه.

هل اللغات: ① أَهْبَهُمْ: فکر مند کړل هغوی، ② فَأَنَّ الْمَرَأَةَ: د يوې ښځې باره کښې، ③ بَعَثَهُ: جرأت کوی،

① ثُمَّ قَالَ: إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ أَنْهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ ② إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْعَذَابَ ③ وَأَمَرَ اللَّهُ نَوَّانَ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعَتْ يَدَهَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ① او د حمد وثناء نه وروسته يې په دې خطبه کي، وفرمايل چې ستاسو نه مخکې چې کوم خلق تير شوي دي، هغه دا شی هلاک کړل، که په هغوی کې به يو شريف سړي (يعني د دنياوي عزت او طاقت والا) به غلا وکړه، نو هغه به يې بې سزا پرېښودلی. ② او که يو کمزوری غريب سړي به غلا وکړه، نو هغه ته به يې سزا ورکوله. ③ قسم په خداي که د محمد صلى الله عليه وسلم لور فاطمه رضي الله عنها هم غلا وکړي، نو زه به دهغې لاس پرېکړم، (بخاري مسلم، هل اللغات: ④ وَأَمَرَ اللَّهُ: قسم په الله،

⑤ لَفِي رِوَايَةٍ يُسَلِّمُ قَالَتْ: كَانَتْ أُمُّ أَرْأَةٍ مُخْزُومِيَّةً تَسْتَعِيرُ الْمَتَاعَ وَتَجْعِدُهُ ⑥ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَطْعِ يَدِهَا ⑦ فَأَتَى أَهْلَهَا أَسَامَةَ، فَكَلَّمُوهُ فَكَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهَا ثُمَّ ذَكَرَ الْحَدِيثَ نَحْوَمَا تَقْدَرُ

ترجمه: ① او د مسلم په يوروايت کې داسې دي چې د بي بي عائشي رضي الله عنها بيان دی د يوې مخزومي ښځې دا عادت وو چې هغې به د خلقو نه څه څيز عاريه اخستلو، او بيا به يې د هغه نه انکار کولی (چې ما نه دي اخستلو)، ② بي بي کريم رضي الله عنها د هغې د لاس د پرېکولو حکم وکړي چې هر کله د هغې ښځې عزيزانو ته د دې خبرې علم وشو، ③ نو هغه حضرت اسامه رضي الله عنه ته راغلل، او په دې باره کوي يې ورسره خبرې وکړي (چې هغه حضور صلى الله عليه وسلم ته سفارش وکړي، بيا اسامه رضي الله عنه حضور صلى الله عليه وسلم ته د هغه متعلق عرض وکړو، د دې نه وروسته د حديث هغه الفاظ مذکور دي کوم چې په پورته حديث کې نقل شوی دی

④ تَسْتَعِيرُ: عاريت باندې غواړی، استعمال دپاره څه څيز غواړی، ⑤ الْمَتَاعُ: سامان،

⑥ وَتَجْعِدُ: انکار کوی

تسهيلات:

قوله: أَهْمُهُ: یعنی قریبش نی پریشان کری وو

۵ المرأة مصداق: "المرأة" دانبخه فاطمه بنت اسود بن عبد الاسد وه چه د ابو سلمه وریره وه
حدیث ۵ بعضی جعلو وضاحت:① المغزومة: یعنی د قریشو لوئی قبیلې بنو مخزوم سره د هغې تعلق وو د ابو جهل تعلق
هم دې قبیلې سره وو② ومن یختر: یعنی ددې سفارش جرأت څوک کولې شی یعنی څوک نی هم نه شی کولې دا
استفهام انکاری دې③ حب رسول الله: یعنی محبوب رسول ﷺ دا لفظ د حاء کسره سره دې اوباء باندې شد دې
④ فاعتطب: اختطاب د خطبه ورکولو په معنی کښې دې یعنی نسی کریم د صحابه کرامو
په مخکښې بیان او کړو چه ددې بې خایه سفارش نوعیت به ټولو باندې ښکاره شی
⑤ وإیمر الله: داد قسم الفاظ دی ای اقسام بالله یعنی د الله قسم خوړلو سره وایم
⑥ تستعیر: په عاریت باندې سامان غوښتل⑦ وتجدده: یعنی بیانی انکار کولو شارحین حدیث لیکلی دی چه ددې کلام نه مقصود
صرف د هغه ښځې تعارف کول دی ځکه چه په عاریت باندې اخستې شوې خیز انکار
سره د لاس پرې کول واجب کیږی نه او حقیقت کښې واقع هم داسې نه وه بلکه په اصل
کښې هغه ښځه د غلا عادت وه.

الفصل الثالث

[۳۶۱۱] په حد کښې سفارش دالله تعالی د حکم بغاوت

۳۶۱۱- [۲] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: [۲] «مَنْ حَالَثَ شَفَاعَتَهُ فَوْنٌ حَتَّى يَمُنَّ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَادَّ اللَّهَ» [۳] وَمَنْ خَاصَرَ فِي بَاطِلٍ وَهُوَ يَعْلَمُهُ [۴] لَمْ يَزَلْ فِي سُلْطَانِ اللَّهِ تَعَالَى حَتَّى يُلَاقَهُ [۵] وَمَنْ قَالَ فِي مُؤْمِنٍ مَا لَيْسَ فِيهِ [۶] أَسْكَنَهُ اللَّهُ رُذْعَةَ الْحَبَالِ [۷] حَتَّى يَخْرُجَ مِمَّا قَالَ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ

توجه: ① عبد الله ابن عمر رضی الله عنهما وایي چې ما د رسول الله ﷺ نه دا واوریدل [۲] د کوم سړي
سفارش چې د الله ﷻ په حدودو کې د یو حد په منځ کې حائل شي (یعني کوم سړی چې د
خپل سفارش په ذریعه حاکم د حد د نفاذ نه منع کړي، هغه د الله ﷻ سره ضد وکړي او

() اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الافضیه باب فیمن یمین علی خصومة من غیر ان یملم امرها (رقم- ۳۵۹۷) وابن
ماجه فی کتاب الاحکام / باب من ادعی ما لیس له وخصم فيه (رقم- ۲۳۲۰) واحمد فی المسند: ۷۰/۲

گويا داسې هغه د الله ﷻ د حکم مخالفت وکړي. ځکه چې د الله ﷻ حکم دا دی چې په هغه دي حد جاري شي، [۴] او کوم سړی چې سره د پوهه یدو په یو ناحقه او دروغ خبره کې د چا سره جنگ وجدل کوي (یعني هغه پوهیږي چې دا خبره ناحقه او غلطه ده. خو با وجود د دې په هغه کې جنگ وجدل کوي) [۵] نو هغه هغه وڅه پورې د الله ﷻ په غضب کې وي د خو سوړې چې د هغه نه منع نشي. [۶] او کوم سړی چې د یو مؤمن به باره کې یوه داسې خبره وکړه. چې په هغه کې نشي موندلی (یعني په یو مؤمن یې څه عیب ولگولی. یا د هغه طرف ته د څه غلطې خبرې تهمت کولو سره یې ورته نقصان ورسولی) [۷] نو الله ﷻ به هغه هغه وخته پورې د دوزخیانو په څته نو (پیپ) او په وینه کې ساتي. [۸] د څو پورې چې هغه د خپلې کړې خبرې نه راونه وځي (یعني د څو پورې چې هغه توبه ښکلو سره د هغه گناه نه منع نشي. هغه به د دوزخیانو په حالت کې وي. یا دا چې د څو هغه د هغه گناه د عذاب تیروولو سره پاک نشي. د دوزخیانو په منځ کې به وي. دا روایت احمد رحمته او ابوداود رحمته نقل کړي دی

هل اللغات: ① حَالَتْ: د جيلولت نه، حائله شوه، ② ضَدَّ: ضد نې او کړو. ③ غَاصَ: جگړه نې او کړه ④ سَخِطَ: غصه. ⑤ يَزَعُ: چه اوځی. منع شی. ⑥ اُنْكَنَ: اوبه نې ساتی. ⑦ رَذَعَهُ: څته. ⑧ اُنْجَلَ: وینه. پیپ. نو.

① وَفِي رِوَايَةِ أَبِي هُرَيْرَةَ فِي شُعْبِ الْإِيمَانِ: «مَنْ أَعَانَ غُصْمَةً لَا يَذَرِي أَحَقَّ أَمْرًا بَاطِلًا ② فَيُؤَيِّ سَخِطَ اللَّهُ حَتَّى يَزَعَهُ».

ترجمه: ① او بیهقي رحمته په شعب الایمان کې دا الفاظ هم نقل کړي دي ② چې کوم سړی په یو داسې جنگ کې مدد وکړي چې د هغه د حق او ناحق کیدو هغه ته علم نه وي. [۴] نو د څو پورې چې هغه د خپل مدد نه منع نشي. د الله ﷻ په غضب کې به وي
هل اللغات: ① أَعَانَ: مدد نې او کړو ② غُصْمَةً: جنگ. جگړه

تسهيلات:

د راوي مختصر تعارف:

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما: د دوی نوم عبدالله. کنیت نې ابو عبد الرحمن او د پلار نوم نې حضرت عمر رضی الله عنهما دې او د مور نوم نې زینب بنت مظعون دې
اسلام قبول: دخپل پلار سره یوځانې مسلمان شوې دې د پلار سره نې د مکې نه مدینې ته هجرت کړې وو په بدر او احد کښې نې ورته د شرکت اجازت نه وو ملاؤ شوې ځکه چه ماشوم وو (۱)

غزواتو کنبې شوکت: په غزوه خندق، بیعت رضوان، فتح مکه، غزوه حنین، محاصره طائف. حجة الوداع، غزوه تبوک ټول کنبې ئې دنبی کریم ﷺ سره شرکت کړې وو د فتنې نه ډیر لرې وو د یزید په لاس ئې بیعت کړې وو او دا ئې فرمائیلې وو که دې بیعت کنبې خیر وی نو مونږ پرې راضی یو او که په دې کنبې شری نو مونږ پرې صبر کوو (۱) حضرت ابن عمر رضی الله عنهما ته به خلقو د علم او عمل دریاب وئیل د دنیا نه کناره کشی حضرت عثمان رضی الله عنه ورته د قضاء عهده پیش کړله خو دوی د قبولولو نو انکار او کړو په ملکی انتظاماتو کنبې ئې بیخی حصه نه اخستله

خصوصی صفات: د دوی په ژوند کنبې څو خصوصی صفات وو ① د سنت تابعداری ② د الله تعالی ویره ③ د غریبانو سره همدردی ④ سخاوت ⑤ د اختلاف نه پرهیز ⑥ د مشتبهاتو نه اجتناب

د قرآن سره مینه: د قرآن پاک سره ئې خصوصی تعلق وو په قرآن کنبې به ئې ډیر سوچ او فکر کولو ددې اندازه د دې نه لگی چه صرف سوره بقره ئې په ۱۴ کاله کنبې یاده کړې وه **د حدیث سره تعلق:** د قرآن نه پس ئې د احادیثو سره مینه وه کله چه به د نبی کریم ﷺ په مجلس کنبې موجود نه وو او د دوی په غیر حاضری کنبې به نبی کریم ﷺ ارشادات فرمائیلې وو نو د نورو خلقو نه به ئې دهغې تپوسونه کول او هغه به ئې یادول

وفات: د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما په مدینه منوره کنبې د مرگ ډیره تمنا وه او دا به ئې وئیل د کومې زمکې نه چه ما هجرت کړې دې په هغې کنبې زه مرگ نه خونوم هغوی دا وصیت هم کړې وو که زه په مکه کنبې مړ شوم نو ما به د حرم نه بهر دفن کوئ زه عاجز شاه فیصل چه په کال ۱۴۳۱ کنبې حج ته تلې ووم نو هلته راته الله تعالی د دوی د قبر زیارت هم رانصیب کړل هغه داسې چه زمونږ یو ملگرې وو هغوی د دوی قبر معلوم وو هغوی د خان سره واخستلو او د دوی قبر ته لاړلود دوی د قبر نه گیر چاپیره دیوال تاو وو او په مینځ کنبې د دوی قبر مبارک وو خوا کنبې ورسره یوه زوړ کنډر هم وو کوم چه د خپلې زمانې مضبوط کور ښکاریدلو خو مونږ ته دا معلومه نه شوه چه دا کوم ځانې دې بهر صورت د حج په دې مبارک سفر کنبې الله تعالی دې عاجز ته ډیر تاریخی مقامات اوخودل

مرویات: د دوی د روایاتو تعداد ۱۲۳۰ دې په دې کنبې په ۸ حدیثونو کنبې بخاری او په ۳۱ کنبې مسلم منفرد دې

(۱) طبقات ابن سعد تذکرة ابن عمر (رضی الله عنهما) - (۲) تذکرة العفاظ (۱۱/۳۵) - (۳) مرطأ امام مالک - (۴) اصابه (۱۰۹/۴) - (۵) طبقات ابن سعد (۱۳۸/۴) - (۶) تهذیب الکمال (۲۰۷/۷) - (۷) رواه مسلم فی الذکریاب استعجاب الاستفطار والاستکثار مع رقم ۴۸۷۰ وکذا ابو فی الصلا ۱۲۹۴ واحد مسند الشامیین رقم ۱۷۱۷۳.

قوله: مَنْ حَالَتْ شَفَاعَتُهُ دُونَ حَتَّى

ه هون ه لفظ لغوی تعقیق: دون نه د جدا جدا په معنی کښې دې دا لفظ کله د سوا په معنی کښې راځي او کله ادون د کم تر په معنی کښې راځي دلته د جدا جدا په معنی کښې دې یعنی حد دیخوا پاتې شو او د هغه سړی سفارش وړاندې راغلو حائل شو

قوله: أَسْكَنَهُ اللَّهُ رُذَّةَ الْخَبَالِ:

ه مذکوره جعلې په مفهوم کښې القوال: ① په راء باندې زبردې او دال باندې سکون هم جائزې اوزبرهم صحیح دې ختې او خاورې ته وائی الخبال: په خاء باندې زبردې د فساد په معنی کښې دې دلته د دوزخیانو د بدن وینه او نوونه مراد دی کوم ته چه په بل حدیث کښې عصارة اهل النار ویلې شوې دې.

② بعضې شارحینو ویلی دی چه خیال په دوزخ کښې د یوې کندی نوم دې چرته چه دا گنده گیرنی جمع کیږي. بهر حال د دغه مجموعه کلمې ترجمه خیرې سره کولې شی چه د دوزخیانو وینې نوونه او نورې گنده گیرنی به ځکي. «اعاذنا الله منه»

[۲۶۱۲] په مقر باندې د حد سره د جاری کولو حکم

۳- [۱۳] (۱) وَعَنْ أَبِي أُمِيَّةَ الْخَزُومِيِّ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِلَيْصٍ ② قَدْ اعْتَرَفَ اغْتِرَافًا ③ وَلَمْ يَوْجَدْ مَعَهُ مَتَاعًا ④ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَخَالَكَ مَرَقْتُ، قَالَ: بَلَى ⑤ فَأَعَادَ عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا كُلَّ ذَلِكَ يَعْتَرِفُ ⑥ فَأَمَرَهُ بِقُطْعَةٍ وَجِيءَ بِهِ ⑦ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْتَغْفِرِ اللَّهَ وَتُبَّ إِلَيْهِ

توجه: ① او ابو امیه مخزومي رضی اللہ عنہ بیان کوي چې یو ځل د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې یو غل پیش کړل شو. ② چې هغه د خپل جرم ښکاره اقرار وکړي. ③ لیکن د غلا په مال کې هیڅ د هغه سره را ونه ختل. ④ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه ته وفرمایل چې زما خیال نه دی چې تا غلا کړي ده. هغه اوویل چې هو. ما غلا کړیده. ⑤ حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته دوباره او درې باره دا اوویل چې «زما خیال نه دی چې تا غلا کړیده، خو هغه به هر ځل دا اقرار کولی (چې ما غلا کړیده) ⑥ آخر حضور صلی اللہ علیہ وسلم د هغه د لاس د پریکولو حکم وکړي. او د هغه لاس پري کړی شو. ⑦ بیا «د لاس پریکولو نه وروسته، هغه د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې راوستل شو. نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه ته وفرمایل چې «د خپلې ژبې په ذریعه د، الله تعالی نه بخشش وغواړه (او د خپل زړه په ذریعه، د هغه طرف ته متوجه سه.

هل اللغات: ① لیس: غل. ② مَا أَخَالَكَ: زه خیال نه کوم، زما خیال نه دي. گمان نه دي

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الحدود/باب فی التلقین فی الحد (رقم- ۴۳۸۰) وابن ماجه فی کتاب الحدود/باب تلقین السارق (رقم- ۲۵۹۷)

۱۱ فَقَالَ: اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأُتُوبُ إِلَيْهِ ۚ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ ثُبْ عَلَيْهِ. ثَلَاثًا ۚ ۱۲ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ

توجهه ۱۱ هغه سري اوويل چې زه د الله ﷻ نه بخښنه غواړم، او د هغه طرف ته متوجه کيږم (يعني توبه کړم) ۱۲ نو رسول الله ﷺ دري ځله وفرمايل چې اي الله! د ده توبه قبوله کړي ۱۳ (ابوداود نسائي ابن ماجه دارمي)

۱۳-۳ هَكَذَا وَجَدْتُ فِي الْأُصُولِ الْأَرْبَعَةِ وَجَامِعِ الْأُصُولِ. وَشُعَبِ الْإِيمَانِ وَمَعَالِمِ السُّنَنِ عَنْ أَبِي أُمِيَّةٍ (۱) وَفِي سِيَاحِ الْمَصَابِيحِ عَنْ أَبِي رَمْثَةَ بِالرَّوَاةِ الثَّلَاثَةِ بِدَلِّ الْهَمْزَةِ وَالْيَاءِ.

توجهه ۱۱ او صاحب مشکوة فرمايي چې ما دا روايت په دي څلورو اصل کتابونو (ابوداود نسائي ابن ماجه دارمي) کي، او په جامع الاصول کې او د بيهقي رحمه الله شعب الايمان کي، او د خطابي رحمه الله په معالم السنن کې دغه شان يعنې د ابو اميه رحمه الله نه منقول پيدا کړي دي. ۱۲ ليکن د مصابيح په بعضو نسخو کې په دي روايت کې ابو رمثه (همزه او د يا په خای راء مکسوره او په ثاء مثلثه سره) نه منقول دی (خو شيخ ابن حجر عسقلاني رحمه الله وضاحت کړي دي، چې د دې روايت د ابو رمثه نه منقول کيدل غلط دی. او ابو رمثه رحمه الله اگر چې صحابي دی، ليکن دا روايت د هغه نه منقول نه دی، تسهيلات:

قوله: مَا أَغَاثَكَ بِرَقَّتْ مَا أَغَاثَكَ:

د تلقين علو معنی او حکم: په همزه باندې زیر لوستلي کيږي دا زيات راجح دې داد ځال ځيال نه د اظن په معنی کښې دې د دې جملې نه د نبی کریم مقصدا وو چه دا سړي دخپل اعترافي بيان نه واوړی يابيان بدل کړی دې دپاره چه دده نه حد ساقط شی او په حدود الله کښې د حاکم دپاره داسي تلقين کول يا د قاضي دپاره مناسب دې ددې عمل نوم تلقين عذر دې د امام شافعي رحمه الله په نيزداعمل په ټولو حدودو کښې جائز دې ليکن د امام ابوحنيفه رحمه الله او نور ائمه حضراتو په نيز تلقين عذرحد زنا سره خاص دې قوله: اللَّهُمَّ ثُبْ عَلَيْهِ:

په حد سره د گفته د له معاف کيدو دليل: دې نه دا خبره معلوميدې شی چه حدود الله زاجرات دی طاهرات نه دی لکه څنگه چه د احنافو مسلک دې دلته د حد لگيدلونه پس هم د استغفار دعا کول ددې تائيد دې سره ددې چه واضح ترا حاديث د حدود په مکفرات و طاهرات کيدو باندې دال دی اودامستله په تفصيل سره تيره شوې ده

[۳] بَابُ حَدِّ الْخَمْرِ

د شرابو د حد او حرمت بيان

خلاصه الباب:

فيه ثمانية احاديث مشتملة على اربع مسائل:

① مقدار حد الشرب أولاً وآخراً : ١، ٢، ٣، ٤، ٥، ٨.

② حكم شار الخمر مراراً : ٣.

③ تذليل الشارب : ٤، ٥.

④ التخفيف في حد شرب الخمر : ٦، ٧.

د شرابو حرمت (حراموالي) او دې سره تړلی حکمونه: د اسلام په شروع کې د نورو جاهلي طريقو په شان شراب نوشی هم عامه وه هر کله چې رسول الله ﷺ د هجرت کولو ته پس مدينې منورې ته تشریف راوړلو نودغلته هم د شرابو څکلو او جواري کولو رواج و و عام خلق د دې دواړو څيزونو په ظاهري فائدو عاشقان وودې کېنې دننه ديرو نقصاناتو او ناکاروالي ته دهغوئ فکر نه ووليکن د الله ﷻ دعادت په جوړپه هر قوم او ملک کېنې څه عقل مند خلق هم وی چې عقل لره په طبيعت غلبه ورکوی او د عقل په مقابل کېنې، خواهش پريږدي. په دې معامله کېنې د نبی کریم ﷺ مقام ډيرزيات لوړوو، کوم څيز چه روستو حراميدونکې وو دهغوئ طبيعت د وړاندې نه دهغې نه کرکه کوله صحابه کرامو ﷺ کېنې هم دغه شان داسې صاحبان وو کومو چه د حلالوالي په زمانه کېنې هم کله شرابوله لاس نه وو وراوړې مدينې طبيې ته په رسيدو يو څو صحابه کرامو ﷺ ته د دې د خرابو او ناکار والو زيات احساس او شولکه چې حضرت فاروق اعظم ﷺ معاذ بن جبل ﷺ او يو څو نور انصاري صحابه هم د دې احساس له کبله د نبی کریم ﷺ په خدمت کېنې حاضر شو او عرض ئې او کړوچه شراب او جواري اخمارا خود انسان عقل هم خرابوی او مال هم تبا ه کوی دې باره کېنې ستاسو څه حکم دې د دې په جواب کېنې دا آيت نازل شو دا هغه رومي آيت دې چې کوم کېنې مسلمانانولره د شرابو او جواري نه منع کولو دپاره رومي قدم پورته کړې شو

په دې آيت کېنې د بنودل شوی دی چې په شرابو او جواري کېنې څه ظاهري فائده خوار و مړو او خامخا شته مگر د گناه غټې غټې خبرې هم تربيد ا کيری چې په فائدو ئې غالبې دی د گناه د خبرونه مطلب د گناه سببونه دی مثلاً په شرابو کېنې د ټولونه غټه خرابی داده چې عقل او پوهه پر ختم شی کوم چې د ټولو انساني کمالات او شرافت جوړه ده ځکه چې صرف د عقل په زور د بدو کارونو نه انسان منع کيدې شی دا چه نه وی نو د ټولو

بدوکارونو دپاره لار خلاصیری

په دې آیت کښې په ښکاره ډول شرابونه حرام نه دي وئیلی شوي خو خرابو او نقصانونه ئې بیان کړې شوچه د شرابو څکلو په وجه بنیادم په ډیرو گناهونو او خرابو کښې راگیریدې شي گویا کښې د شرابو پرینود د پاره یو مشوره ورکړې شوې ده هم دغه وجه ده چې ددې آیت په نازلیدو د صحابه کرامو دوه ډلې جوړې شوې یوې ډلې خودامشوره قبوله کړه او شراب ئې بیخي پرینودل اوڅه صحابه کرامو رضی الله عنہم په دې خیال ددې څکل جاری اوساتل چې دا خو حرام ټاکلې شوی نه دی صرف د خرابو او نقصانونو ذکر ئې شوي دې دغې نقصانونو او خرابونه به ئې خان سا تلوتردې چې ^(۱) یو ورځ د حضرت عبد الرحمن بن عوف رضی الله عنه طرفه په ورکړې شوی دعوت کښې دخوراک نه پس شراب او څکلي شو د ماښام وخت وودمانځه دپاره ئې کوم کس چې امام جوړ کړې ووهغه د نښې په حالت کښې **﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾** په مانځه کښې غلط اولوستو نو د شراب بندو لود دپاره د دو نیمې پورې اخیښې په ډول دا آیت نازل شو **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى﴾** ای ایماندارو تا سودنښې په حالت کښې د مانځه خواته مه ورځی دې سره صرف د مانځه په وختونو کښې شراب بیخي حرام کړې شو او په نورو وختونو کښې بیا هم اجازت وویوې ډلې د صحابه کرامو رضی الله عنہم خو وړاندې نه شراب پرینې و وکله چې دا آیت نازل شونو هغوی او وئیل چې کوم یو څیز د مونځ نه سرې منع کوی هغه د مونځ ولې او کړو څکه چې په هغې کښې هیڅ خبر نشته مگر د مونځ د وختونو نه بغیر هر کله چې د شرابو حراموالې اوس هم په ښکاره ډول نه وونازل شوې نو بعضي صحابه کرامو رضی الله عنہم په دمانځه د وختونو نه بغیر شراب څکل تردې چې د عتبان بن مالک رضی الله عنه طرفه په ورکړې شوی دعوت کښې دخوراک څکا که نه پس درواج په جوړ شراب او څکلي شونښې په حالت کښې د دستور په مطابق د شعر و شاعری اود فخر و نو کولو بیان شروع شو سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه په یو قصیده کښې دانصارو بد او دخپل قوم ښه او وئیل یوانصاری خوان رضی الله عنه له غصه ورغله اودا وئې د جامنې ازامنې اهد وکې ئې د سعد بن ابی وقاص سرله راپرینودو هغه سخت زخی شو حضرت سعد د حضور صلی الله علیه و آله په خدمت کښې دانصاری خوان گپله او کړه نو ئې رضی الله عنه دادعا او کړه اللهم بین لنا فی الحمر سنا شافها چه ای الله د شرابو په باره کښې مونږ ته څه ښکاره بیان اوقانون راکړې نو د شرابو په باره کښې درنیم ځل د بیخي حرمت احراموالی احکم دسورت مائده د تفصیلی آیت نازل شو ^(۲)

(۱) سنن ابی داود، کتاب الأشربة، باب تحريم الخمر، ج ۲، ص ۵۱۷

(۲) صحيح مسلم، کتاب الفضائل، فضل سعد بن ابی وقاص، ج ۲، ص ۲۱۸

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْغَنَاءُ الْمُنِيرُ وَالْأَصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجَسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوا
لَعَلَّكُمْ تَقْلِقُونَ﴾ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا يَرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْغَنَاءِ وَالْمُنِيرِ وَيَعْدُكُمْ
عَنِ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ قَبْلَ أَنْ تَعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُنْتَهَوْنَ﴾ يعني ای ایماندارو خبره داده چې شراب
او جواری اوبتان اود جواری غشی داتول گنده خیزونه شیطانې خبرې دی تاسو بیخی دي
نه دهه کوی دپاره ددې چې تاسو خلاصې بیامومی شیطان خودا غواری چې
دشرابو او جواری په ذریعه ستاسو منع کښې بغض اود نینمی پیدا کړی اود الله ﷻ
دیاد اود مانځه نه تاسو بند کړی، ښه نواوس به هم منع شی؟

د شرابو د حراموالی درجه په درجه حکونه : د الله ﷻ د حکمونو اصلی اوحقیقی
حکمتونه هم احکم الحاکمین پیژنی مگر په احکام شرعیو کښې په ژور کتنوسره
دامعلومیری چې داسلامی شریعت په احکامو کښې دانسانی جذباتو دیر خیال ساتلې
شوي دي چې په دې عمل کولو کښې بنیادم ته دیر تکلیف نه وی پخپله قرآن کریم
فرمائی ﴿لَا يَكْلَفُ نَفْسًا﴾ [البقرة] یعنی الله ﷻ په انسان داسې حکم نه چلوی چې
دهغه د طاقت اوتوفیق نه بره وی هم ددې رحمت اوحکمت تقاضا وه چې دشرابوپه
حرامولو کښې اسلام دواړپه وارنه کار اغستی دي

واړپه وار دشرابو بندولو او حرامولو دقرآنی تاریخ خلاصه داده چې دشرابوپه باره
کښې څلور آیتونه نازل شوي دي، یوآیت دسورت بقره دې دکوم تفسیر چه اوس لگيادي
کوئی. دې کښې دشرابونه دپیدا کیدونکو گناهونو اونقصانونو بیان دي دحراموالی بیان
نې نشته گویا کښې ددې دپریښودو مشوره نې ورکړه ددې حکم نې ورنکړو

دسورت نساء په بل آیت ﴿لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَى﴾ کښې خاص دموخونوپه
وختونو کښې شراب حرام اوتاکلې شوپه نورو وختونو کښې نې اجازت وو
دریم اوڅلورم دسورت مائده داده آیتونه دي چې اوس وړاندې تیر شوی دی په

دې کښې شراب بیخی حرام اوتاکلې شو

اسلامی شریعت دشرابو حرامول واړپه وار ځکه اوکړل چې دتول عمر عادت بیاپه
تیره تیره دنشې عادت پریښودل بنیادم ته دیرگران پریوخی علماء اکرام فرمائی ﴿فَطَامَ
الْعَادَةُ أَشَدَّ مِنْ فَطَامِ الرِّضَاعَةِ﴾ ابو عادت پریښودل دي نه دیر زیات گران دی چې
یوماشوم دتی نه پرېکړې شی له دې وجې اسلامی شریعت دحکیمانه اصولوپه جوړاول
ددې بدوالي په دماغو کښې کښینولوی بیا نې دموخونوپه وختونو کښې حرام کړل
بیادیوي خاصی مودې نه پس نې بیخی حرام کړل
واړپه وار دشرابو حرامول دحکمت خداوندی تقاضاوه دغه رنگ دحرامولونه پس

هم دغه قانون په پوره سختی سره جاری کول هم د حکمت خداوندی تقاضا وه له دې وجې رسول الله ﷺ د شرابو په باره کښې اول د عذاب سخت وعیدونه او بنودل لکه فرمائی چې دا اام الخبائث اذا پلیتو مجموعه او ازام الفواحش اذ یبیحیا یو مجموعه اده ددې په خکلو بنیاد هم په خرابو خرابو گناهونو کښې گیریدې شی

په یو حدیث شریف کښې ارشاد فرمائی چې شراب او ایمان یو ځانې کیدې نشی ادا روایتونه په نسائی کښې دی په جامع ترمذی کښې د حضرت انس رضی الله عنه روایت دې چې حضور ﷺ د شرابو په باره کښې په لسو کسانو لعنت و نیلې دې په نچوړ و وونکې. جوړ و وونکې. څکونکې. څگوونکې، ددې په بارو وونکې او راوړونکې چاته چې راوړې شی. په خرڅوونکې، اغستونکې، ددې په بڅبونکې گټه خوړونکې، بیاني دځلې په تعلیم او تبلیغ بس نکره بلکه په عملی او قانونی ډول نې اعلان او فرمائیلوچه چا سره کوم قسم شراب وی هغه د فلانی ځانې کښې جمع کړی

صحابه کرامو د حکم مطلوبې انتها جذبه لوله: درومی حکم په آوریډو سره منونکو صحابه کرامو رضی الله عنه په خپلو خپلو کورونو کښې د خپل استعمال دپاره ایښی شراب هم هغه وخت تونې کړل د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه بیان دې چې کله د نبی کریم ﷺ له طرفه دندورچی اعلان کوونکې ادمدینې منورې په کوڅو کښې د شرابو د حرامیدو اعلان او کړو نو که د چاپه لاس کښې د شرابو لوبښی وو هم هلته ئې او غورځولو چا سره چې د شرابو صراحی یا دونړی یا جام وه هغه ئې دکورنه بهر ماته کړه حضرت انس رضی الله عنه یو مجلس کښې د شرابو ساقی جوړ شوې ووايو طلحه، ابو عبیده بن الجراح، ابی بن کعب اوسهیل رضوان الله علیهم اجمعین غوندې جلیل القدر صحابه کرام د غلته موجود وو د اعلان کوونکې د آواز اوریډو سره ټولو او و نیل چې اوس دا ټول شراب واړوئ ددې جام او صراحی ماته کړئ په ځنې روایتونو کښې راغلی دی چې د حرامیدو د اعلان په وخت د شرابو جام که د چاشنونو ته رسیدلې هم و ونوم هغلته ئې او غورځولو، په مدینه منوره کښې په دغه ورځو کښې شراب د باران داوبو په شان تره یو ورځو بهیدل کله چې باران او شونو د شرابو د ډوڅې او بویونه اورنگ به د زمکې نه را برسیره شو

په یو ځانې کښې د شرابو حکم آوریډو سره فرمانبردار صحابه کرامو هغه شراب هم هلته جمع کړل کوم چې بازار کښې د تجارت په غرض پراته وو هلته حضور ﷺ په خپلو لاسونو مبارکو د شرابو ډیرې مشکیزې څیرې کړې اونورې ئې د صحابه کرامو رضی الله عنه په لاس څیرې کړې د شرابو یو صحابی سوداگر د شام نه راوړی شراب دمدینې منورې نه بهر

(۱) جامع الترمذی، أبواب البیوع، باب ما جاء فی بیع الخمر والنهی عن ذالک: ج ۱، ص ۴۴
(۲) صحیح البخاری، کتاب الأشربة، باب نزل تحريم الخمر وهي من البئر والتمر: ج ۲، ص ۸۳۶

پہ یوغوندی خُکھ پرینبودل چې ددې د حرامید ویتہ ورتہ لگیدلې وه د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او د هغې شرابو په باره کښې ئې د حکم تپوس او کړونو حضور ﷺ د خدا ئې تعالیٰ د حکم په جوړ د ټولو د شکیزو د خیرې کولو او د شرابو بیولو حکم ورکړو ، نو د خدا ئې تعالیٰ اور رسول په مینه مست دغې فرمانبرداره بنده خپله ټوله موری او سرمایہ یې پخپل لاسه بې سوچه اوبې فکره په زمکه واړوله د صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم د ایسمالہ فرمانبرداری کول او خبرہ منل د اسلام معجزہ ده خکھ چې معلومہ خبرہ ده ، په کوم خیز چه څوک راواړی او عادت ئې شی نو د هغې نه منع کیدل دلکې ساعت دپارہ ہم ډیرگران شی د الله ﷻ یو حکم او د رسول الله ﷺ یو فرمان ددوئ په عادتونو کښې داسې بدلی راوسته چې اوس تر دومره نفرت کوونکی وو څومره چې پروړاندې راوړیدلی وو

داسلامی سیاست او دعام ملکی سیاست لونی فرق په تیرو شوؤ آیتونو کښې د شرابو د حراموالی د حکم

په نتیجہ کښې د مسلمانانو عملی نمونه مخامخ راغله دا د اسلام معجزہ بولې یا د پیغمبر د تربیت بې مثالہ اثر او یا د اسلامی سیاست لازمی نتیجہ او گنړې یو خوا د امثال چې د شرابو د نشې د عمر و نو عادت او داسې رواج چې لږ ساعت دپارہ ہم د هغې پرینبودل ډیرگران معلومیدل مگر ددې د حراموالی او د اعلان په آوړیدو ، د مسلمانانو طبیعت بیخی بدل شو هغوی خپل ډیرگران معلومیدل مگر ددې د حراموالی او د اعلان په آوړیدو ، د مسلمانانو طبیعت یو دم بدل شو د هغوی په عادتونو کښې داسې انقلاب راغلو چې څو منته مخکښې کوم خیز چې ددوئ ډیر زیات خوښ وو بلکه د خپل ژوند سرمایہ یې گنرله . هغه څو منته بعد هغوی دپارہ مبعوض بد او پلیت شو

او بل خوا د نن صبا تر قی موندونکی سیاست (چه زړونه ورتہ پسخیرې) خصوصاً د امریکې د سیاست مثال واخلئ چې هلته څو کاله مخکښې هر کله چې د صحت او معاشرې ماهرانو د شرابو بې حده او مهلکې خرابی او نقصانونه اولیدل او محسوس ئې کړل نو د خپل قانون په اډانه د هغې د بندولو دپارہ د خپل ملک د نشر و اشاعت اعلیٰ نوې ذریعې ئې پکار راوستې په دې باره کښې په سوؤنو اخبارونه اورسالي د لکونو په شمیر کښې ئې خورې کړې بیا د امریکې په آئین او د ستور کښې د ترمیم کولو په ذریعہ د شرابو د بندیز قانون جاری کړې شو مگر په امریکه کښې ددې اثر نتیجہ ټولې دنیا په خپلو سترگو اولیدله ، او د هغه ځانې د سیاسی اختیار لرونکو رپورټونه دنیا اولیدل . هغه دا وو چې دې تر قی یافته او تعلیمافته قوم د نورو ورڅو په مقابلہ کښې په دې ورڅو کښې زیات شراب استعمال کړی وو تر دې چې حکومت مجبور شو او خپل قانون یې منسوخ کړو .

دادسترگو لیدلی حال دې چې هیچرې ورته دروغ او غلط نه شی وئیلې خواوس داکتل پکار دی چې دغربو نو وصحابه کرام علیهم السلام مسلمانانو او د امریکنیانو (چې په نوې زمانه کېنې ډیر ترقي یافته بللې شی) ادخالاتو او معاملو په مینځ کېنې ددې ډیرلوئې فرق اصلی سبب اوازڅه دې؟

که لږ شان غور او کړو نو دا خبره به ښکاره شی چې اسلامی شریعت قانون صرف د قوم د اصلاح دپاره کافی نه دې گنرلې بلکه د قانون نه پرمهني د ذهنونو جوړولو کار کړې دې . او د عبادت او تقوی اود آخرت د فکر سره یې ددوئ مزاجونه داسې تیار کړل چې او په دوئ کېنې یې یو داسې انقلاب راوستو چې ټول د رسول کریم صلی الله علیه و آله په آواز باندې خپل خانونه او مالونه قربان کولو ته تیار شو . مکي دور کېنې د خلکو د تربیت کار په ریاضتونو سره کیدو ، هرکله چې د جانثارانو یوه ډله تیاره شوه نو دې نه پس قانون جاری کړې شو ، د ذهنونو جوړولو دپاره خو امریکې هم ډیرې زیاتې ذرائع استعمال کړې . اگر چې هغوی سره هرڅه وو خو د آخرت فکر ورسره نه وو . اود مسلمانانو په رگ رگ د آخرت فکر موجود وو ،

کاش چې نن هم زمونږ عقلاان او پوهه خلق دا نسخه (یعنی فکر آخرت) استعمال کړی چې دې دنیا ته امن او سکون نصیب شی .

د شرابو د خرابو او نالو په مینځ کېنې موازنه او مقابله کول په آیت کېنې د شرابو او جواری دواړو ډلې وفاند او اود ډیر وخرابول او گناهونو ذکر شوې دې څه تفصیل به ددې بیان کړو په آخر کېنې به ددې آیت نه قانده کړل شوی یو خوفقهی ضابطې بیانوو .

د شرابو فاندې په عامو خلکو کېنې دامشهورې دی چې په دې سره خوشحالی پیدا کیږي اېه عارضی ډول قوت او طاقت پریزیا تیری رنگ ورسره صفا کیږي اوسور کیږي مگر ددې په مقابله کېنې ئې خرابئ ډیرې زیاتې دی مثلاً د شرابی معده رورو بیخی بیکاره شی خوراک کولو ته ئې ډیر زړه نه کیږي ، د مخ شکله ئې بدله شی ، خټه ئې غټه شی اود یو جرمنی داکتر د وینا په جوړ د شرابو د عادت په وجه د شرابی د ټول رغونږه او اندامونه د خلو بیښو توکالو په عمر کېنې داسې کمزورې شی لکه چې شپيته کلن ښیاد موی یعنی په خوانی کېنې دغه ټول بدن د ډېوډاگانو په شان کمزورې شی شرابو څکلو سره سره ئې زړه او پښتورگي خرابیږي خصوصاً نرې نرې رنځ تر پیداکيږي چې د یوړپ د ډاکتر انود وینا په جوړ د دغه ملکونو زیات خلق د شرابو په وجه په نرې رنځ کېنې گرفتار یږي اود بعضې دغه ډاکتر انود وینا په جوړ په یوړپ کېنې نیم خلق د دغه راولاړ شوی نرې رنځ نه مری . کوم چې د شرابو د زیات رواج نه وړاندې هلته نرې رنځ به ډیر کم چرته وو هرکله چې د شرابو یو رواج زیات شونو نرې رنځ هم دغلته زیات شو

دادشرا بوبدنی خرابی دی خو په عقل باندې پریوتی اثرات ددې نه زیات دی کومولره چې خلق دتشی په حالت کښې گنری چې په شبد کښې نه وی او عقل ئې کارنه کوی هرکله چې نشه لاره شی نوعقل ئې کار شروع کړی لیکن دا خبره دحقیقت په رنړا کښې ځکه کمزورې ده چې دشرا بوبدنی په عقل باندې مستقل پانیدار او د عمر سره سم وی چې د هوش په حالت کښې هم دده عقلی قوت کمزورې وی دادما هروځه اکثر انوتحقیق دې دځانه خبره نه ده چې کله خوشرابی هم دشرا بوبدنی وجه لیونې کیږی دارنگ طیبیان او د اکثران په دې متفق دی چې شراب د بدن یوه برخه نه جوړیږی نه تروینه جوړیږی چې بدن پر طاقت واخلی بلکه ددې کار صرف دومره وی چې په عارضی ډول وینه راپاروی او عارضی قوت پر محسوسیږی او د وینې دراپاریدل کله کله د ناگهانی مرگ سبب جوړیږی چې د اکثران ورته هرت فیل [هډ او پیل] وائی.

دشرابو ځکلو په وجه هغه رگونه سختیږی دکومو په ذریعه چې ټول بدن ته چې روح رسیږی ددې نتیجه داوی چې شرابی زړ بوډا کیږی

ددې اثر په مرئ اوساه داسې کیږی چې تل توخې ورځی آواز ئې غټ شی اوبالآخر نرې رنځ تر جوړ شی ددې بد اثر په نسل داسې پریوځی چې دشرا بوبدنی اولاد کمزورې وی او کله خواولاد ئې پیدا کیږی هم نه.

دشرابیانو داویناچه شرابو سره چستی اوقوت پیدا کیږی ځکه غلطه ده چې په شروع کښې خوداسې ښکاری مگرددې جرړې رورو اکرار کرازا داسې خوړی شی چې بیاتردغه تیر شوی نقصانات راولاړ شوی وی اوقابو موندل پر هېجرې نشی کیدې په معاشره کښې دشرا بوبدنی داهم ده چې دې نه اکثر جنگ جگړې دښمنی اوبغض راولاړیږی چې نتیجه ئې ډیره خرابه وی ځکه خو په سورت مائده کښې داخرابی په ښکاره الفاظو کښې په خصوصیت سره بیان کړې شوې ده فرمائی

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ الْفَاطِنُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ﴾ یعنی شیطان داغواړی چې دشرا بوبدنی په ذریعه ستاسو په مینځ کښې بغض اوعداوت پیدا کړی.

دشرابو یوخرابی داهم ده چې ځنی وخت شرابی په خپلې نشه کښې خپل پټ رازونه ښکاره کړی چې نتیجه ئې ډیره خرابه وی خصوصاً په هغه وخت کښې خو ئې نتیجه ډیره مهلکه ثابته شی او په ملک کښې پر پوره انقلاب راپورته کیږی، ملکی سیاست او جنگی مصلحتونه ټول بریادیرې کله چې هغه نشی اراز ښکاره کوونکې دحکومت یوخاص زمه دارکس وی اورازهم دحکومت وی او جاسوسان هم ددې لټون پسې وی.

دشرابو یوخرابی داهم ده چې شرابی بنیادم دخلقو بلکه دوروهم ځکه دڅندا شی چې دهغه خبرې اوکړه وړه بې ټولې، بې روه اوبې گودره دی دټولونه لویه خرابی ئې داده

چې دا د پليټو مور اښادې غټ غټ جرْمونه او گناهونه تر را ولاړېږي، زنا او قتل اکثر هم ددې نتيجې دی لکه څنگه چې ثابت ده چې عامې شراب خانې د قتل اوزناوې دي دا خو د شرابو بدنې ضررونه دي او ددې روحاني ضررونه بالکل هم ښکاره داسې دي چې د نښې په حالت کې موندلې د الله ﷻ ذکر او عبادت تر پاتې وي لکه چې قرآن کریم فرمائي «وَيَصُدُّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ» يعنې تاسولر شراب د الله ﷻ د ذکر او موندنې نه بندوي..

مالي نقصان ئې هم داسې ښکاره دې چې يو آبادي کېنې د شراب خانې پرانستلو اخلاصولو سره د هغه ټولې آبادي مال دولت راغونډوي او چارو کوي ځکه چې ددې ځنې قسمونه په ډير گرانه بيهه اغستې شي لکه د شمير شميرې ځنې ماهرانو ډيو ښار د شرابو ټوله بيهه د ټول فرانس حکومت د لگښت برابره ښودلې ده.

د شرابو د ديني دنيو جسماني او روحاني خرابي حضور ﷺ په دې الفاظو کې راجمع کړي دي چې ورته ئې (ام الحباثت) يا (ام الفواحش) [د پليټو يا يحييايو جرړه او نيلي دي. لکه ديو جرمني د اکترو دا خبره د قتل په توگه په ټوله دنيا کېنې مشهوره ده چې که چرې نيمې شراب خانې بندي شي نو زده ددې خبرې ضمانت درکوم چې نيمې شفا خانې او اخانې او نيمې جيل خانې به ځکه بندي شي چې ضرورت به ئې پاتې نشي ادمفتي محمد عبده المنار تفسير ص ۲۲۲ ج ۲.

علامه طنطاوي په خپل کتاب الجواهر کېنې ددې لړۍ ځنې ضروري معلومات ليکلي دي چې څه له هغې ځنې دلته را نقل کولې شي

يو فرانسيسي محقق په خپل کتاب (خواطرو سوانح في الاسلام) کېنې ليکي.. ډيره زياته هلاکوونکي وسله اوده اړخيز تيره توره چې د اهل مشرق (مسلمانانو) موند او بيخ پرېرېکړې شو او دوي پر قتل کړې شو هم د شراب وو زموږ د الجزائر په مسلمانانو دا وسله آزمائيله ليکن اسلامي شريعت زموږ په لاره کېنې اړ جوړ شو په هغوي زموږ ددې وسلې هيڅ اثر اونه شو او په نتيجه کېنې د هغوي نسل هم دارنگ لگيادې زياتېږي دې خلقو که زموږ دا تحفه داسې قبوله کړې وي لکه څنگه چې ددوي يو منافقي قبيلې قبوله کړې ده، نو دوي به هم زموږ په مخکېنې ذليل او خوار وو نن د کومو خلقو کورونو کېنې چې زموږ د شرابو دورونه چلېږي هغوي زموږ په مخکېنې داسې سپک او ذليل شو چې سرنښي راپورته کولې؟

يو انگرېز قانون دان بنټام ليکي چې د اسلامي شريعت په ډيرو ښه والو کېنې يوبښه والي

داهم دې چې په دې کښې شراب حرام دی مونږ اوليدل چې کله دافريقې خلقو ددې استعمال شروع کړه دهغوئ په نسلونو کښې ليونتوب ورتوت او ديوږپ کومو خلقوته چې ددې خوند ترخولې شې نو دهغوئ په عقلونو هم کانړې پريوتو پکار دې چې دافريقې په خلقو دابند کړې شې او ديوږپ خلقوته په دې سختې حزاگانې ورکړې شې.

غرض داچه کوم يوشريف سړی په سره سينه ژور ليدل او کړل نوې اختياره نې چغه کړې ده چې دا شراب پليستی ده شیطانی کار دې زهر دې دتباهي او بربادۍ سامان دې، دپليتو ددې جرړې نه واوړي ﴿قُلْ أَنتُمْ مُنْتَهُونَ﴾.

دشرابو دخراموالی او بنديز باره کښې دخلورو آيتونو بيان وړاندې اوشو مناسب ښکاري چې دسورت نخل دهغه بل آيت بيان هم اوشی په کوم کښې چې ديوږپ ډول دنشئ خيزونو ذکر راغلې دې فرماني:

﴿وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ او د کهجورو او دانگورو دميوونه تاسو خلق نشئ خيزونه او دغوره خوراک خيزونه جوړوئ، بيشکه په دې کښې دهغه خلقو دپاره لوني دليل دې چې عقل لري.

د آيت وضاحت او تفسير: په رومي آيتونو کښې د الله ﷻ دهغه نعمتونو ذکر ووجه دانسانی خوراکي دپاره دهغې دپيدا کولونه د الله ﷻ عجيبه غريبه کار يگرې او قدرت رابرسيره کيرې، اول دپيو (شيدو) ذکر دې کوم نې چې دڅارووپه خيتو کښې دوينو او خشنو (خوشيانو) دمينځ نه د بنيادم له پاره صفا ستره خوراک جوړ کړې دې او د بنيادم دنورې کار يگرې او عمل په دې کښې ضرورت نشته د: ﴿لَتُعِيْنَكُمْ﴾ لفظ هم داحکمت ښکاره کوي يعنی مونږ يې دراوځکول اددې نه پش نې اوفرمانيل چې دکهجورو او انگورو دڅه ميوونه دخپل خوراک اوفاندې خيزونه جوړوئ مطلب داچه دانسان په عمل دخل داخيزونه تيار يږي او جوړ يږي خوبيا داخيزونه دوه قسمه دي يوشئ خيزونه چې خمري شراب ورته وئيلې شې دويم دغوره خوراک خيزونه يعنی تازه کهجورې اوانگورياو چې قجورې او اوچ انگور اوځکې خلاصه دخبرې داشوه چې بنيادم له الله ﷻ کهجورې اوانگور غوندې ميوي په خپل کامل قدرت سره ورکړې اوددې دخپل خوراک جوړولو دا اختيار يې هم ورته ورکړوچه دې ترينه دخوراک کارواخلي اوقوت پريامومي يانشئ خيز تر تيار کړي چې خپل عقل پرييکاره او خراب کړي.

ددې تفسير په جوړ ددې آيت نه دنشئ خيزونوپه حلالوالي څه دليل ځکه نشي نيوي چې دلته الله ﷻ په خپل قدرت پيدا کړي شوي نعمتونه بيانوي ددې احکام نه

بیانوی اود انبکاره کوی چې دنعمت اصلیت په دې نه بدلیری چې هغې لره یوانسان بی
خایه استعمال کړی لکه دجورو او انگورو دنعمت نه اشرا ب اذ حمت خیزونه جوړ کړی
خوبیاهم یو باریکه اشاره داسې اوسوه چې «سکر» په مقابله کښې د «رِزْقِ حَسَن»
ذکر کول دانیای چې «سکر» ښه رِزْق نه دې جمهور مفسرین (۱) داسکر... معنی نشی
خیز... کوی اروح المعانی، قرطبی، جصاص (۲)

په اتفاق دأمت سره دامکې آیتونه دی اود شرابو حراموالې په مدینه طیبه کښې
نازل شوی دې ددې آیتونو دنازلیدو په وخت اگر چه شراب حلال وو او مسلمانانوپه
عمومی ډول ځکل خودا پورته ذکر شوې اشاره پکښې اړومرو او خامخا وه چه
د شرابو ځکل ښه کارنه دې په سختی د شرابو حراموالې په ښکاره ډول ددې نه پس نازل
سواخلاصه د جصاص او قرطبی (۱) ۱۲

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۶۱۴] په عهد رسالت کښې د شرب خمر سزا

۳۷۱۳- [۱] (۱) عَنْ أَنَسٍ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَّبَ فِي الْخَمْرِ بِالْجَرِيدِ وَالْبَقَالِ (۲) وَجَدَّ أَبُو بَكْرٍ
أَرْبَعِينَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: (۱) او حضرت انس رضی الله عنہ وايي چې رسول الله ﷺ د شراب نوشي حد سزا، د کجورو
لښو او چلو سره د وهلو حکم وکړي، (۲) او حضرت ابوبکر رضی الله عنه په خپل دور خلافت کې
شراب څکونکي څلویښت دورې ووهلي (بخاري مسلم)
هل اللغات (۱) الجريد: د کجورو لښې څانگه، (۲) والبقال: پیزار، چيلي

۳۷۱۴- (۲) وَفِي رَوَايَةٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «كَانَ يُقَرَّبُ فِي الْخَمْرِ بِالْبَقَالِ وَالْجَرِيدِ أَرْبَعِينَ».

توجه: (۱) او په یو روایت کې د حضرت انس رضی الله عنه داسې منقول دی (۲) چې نبي کریم ﷺ

(۱) معصر عمده د دې معنی سرک یا بے نشه نیښه کړې ده (جصاص، قرطبی) خو په دې ځای کې ددې
اختلاف نقل کولو ضرورت نشته. ۱۲۰
(۲) روح المعانی تحت هذه الآية ج ۲، ص ۱۱۲، ۱۱۱ و تفسیر القرطبی تحت سورة النحل ۶۷، ج ۱۰، ص ۱۲۸
و احکام القرآن للجصاص، باب تخريم الخمر: ج ۲، ص ۳۱۱، ۳۱۲
(۳) ځنې علماؤ ددې معنی سرکه هم اغستې ده او بعضوې بې نشې رس او شیره معنی اغستې ده
(جصاص و قرطبی) مگر دلته ددې اختلاف نقل کولو ضرورت نشته ۱۲ منه
(۴) اخرجه البخاري في كتاب الحدود/باب ما جاء في ضرب شارب الخمر (رقم: ۶۷۷۳) وسلم في كتاب الحدود/باب
حد الخمر (رقم: ۳۶ - ۱۷۰۶) و ابو داود في كتاب الحدود/باب الحد في الخمر (رقم: ۴۴۷۹) و ابن ماجه في كتاب
الحدود/باب حد السكران (رقم: ۲۵۷۰) و احمد في المسند: ۱۷۶/۳
(۵) اخرجه مسلم في كتاب الحدود/باب حد الخمر (رقم: ۳۷ - ۱۷۰۶)

به د شراب نوشي حد (سزا) کې څلويښت د کجورو لښتو او چيلو سره وهلي (يعني د وهلو حکم به يې ورکولی).

تسمیلات: قوله: **غَرَّبَ فِي الْغَرِّ بِالْجَرِيدِ**:

د شرابو څښکلو د ثبوت شرطونه: ① که چېرې يوسړې شراب اوڅکی سره ددې چه په لږ مقدار کښي وی بيا هغه حاکم له بوتلې شي او هغه وخت د دغه سړي په خله کښي د شرابو بدبوئی موجود وی ١

② يا هغه د نشې په حالت کښي پيش کړې شوې وی او دوه کسان د دغه شرابو څکلو گواهي ورکړي

③ يا هغه پخپله د خپلو شرابو څکلو اقرار اوکړي اودا معلومه شي چه دې سړي په خپل اختيار سره شراب څکلی دی چا ورسره څه زور نه دي کړې نو په دې سړي باندې به د شرابو څکلو حد جاری کولې شي. که دغه سړي آزاد وی نو اتيا کورې او که چېرې غلام وی نو څلويښت کورې به وهلي شي.

په گوډو صورتونو کښي چې کورې نشي ورکولې: ① که د شرابي دځلې نه بدبوئی ختمه شوې وی نو قاضي په هغه د حد حکم نه شي کولی

② دغه شان که اقرار ئی هم کړې وی يا دوو گواهانو گواهي ورکړې وی مگر دځلې بدبوئی ختمه شوې وی بيا به هم حد ساقط شي. د نشې کيفيت داسې کيدل پکار دی چه هغه سړي د زمکې او آسمان فرق نه شي کولی يا په نشه کښي چغې صوري وهي

په عهد نبوي صلي الله عليه وسلم او صديقي رضي الله عنه کښي د شرابو څښکلو سزا: رسول الله ﷺ په زمانه مبارکه کښي چونکه دخلقو د ذهنونو د شراب نوشی تصور ختم شوې وو اود شرابو څکلو واقعات ختم شوي وو په دې وجه به نبي کریم د شرابو دڅکونکي تحقير او توهين کولو د ځادرونو په کورو او چپرو سره په وهلو به ئی د شرابي استقبال کولو که چا به يو وخت کښي د شرابو څکلو جرأت کولو نو هغه به په خپلو د ځادرونو په کورو ښاخونو او چوکوباندې وهلو اود هغوی د تحقير او توهين د پاره به ئی سختې سختې خبرې کولې. الغرض ددې دپاره باضابطه څه متعين حد موجود نه وو. د عهد نبوي نه پس په عهد صديقي کښي هم داسې وه بيا د حضرت عمر رضی الله عنه په دور خلافت کښي د اتيا (۸۰) کورو اعلان وشو.

نو: يادلړنی چه په حد د خمر او حد د زنا کښي به کورې د بدن په داسې حصه باندې وهلي شي کومې حصې چه نرمې وی دغه شان به د بدن په مختلف حصو باندې وهلي شي په يوه حصه باندې به نه شي وهلي.

[۲۶۱۶] د شرب خمر دپاره د اتيا دورو لیکولو ابتداء

۳۰۰- [۲] (۱) وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: [۲] «كَانَ يُؤْتَى بِالنَّشَاطِ عَلَى عَبْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۳] وَأَمْرَةً أَبِي بَكْرٍ وَصَدْرًا مِنْ جِلَافَةِ عُمَرَ [۴] فَتَقُومُ عَلَيْهِ بِأَيْدِيَنَا وَنَعَالَيْنَا أُرْدِيَتَنَا [۵] حَتَّى كَانَ آخِرُ أَمْرَةِ عُمَرَ فَجَلَدَ أَرْبَعِينَ [۶] حَتَّى إِذَا عَتَوْا وَفَسَقُوا جَلَدَ ثَمَانِينَ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: ۱) حضرت سائب ابن یزید وایي ۲) چې د رسول الله ﷺ په زمانه مبارکه کې ۳) اود حضرت ابوبکر رضی الله عنه د خلافت په ورځو کې، او د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د خلافت په ابتدایي دور کې، دا معمول وو چې کله به یو شراب ځکونکی راوستل شو، ۴) نو مونږ به هغه په خپلو لاسونو، خپلو چپلو او خپلو ځادرونو سره، یعنې د ځادرونو دورې جوړولو سره په هغه به مو وهلی، ۵) او حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د خپل خلافت په آخري دور کې څلویښت دورې سزا ورکول شروع کړه، ۶) ددې پورې چې کله د شراب ځکونکو په تعداد کې اضافه شروع شوه، او سرکشي زیاته شوه، نو حضرت عمر رضی الله عنه اتيا دورې سزا مقرر کړه. (بخاري)

حل اللغات ۱) النشأب: ځکونکې، (شراب ځکونکې) ۲) وصد: ابتدائي دور ۳) أردیة: ځادرونه ۴) آخر امره عمر: عمر د خلافت آخری دور ۵) عتوا: نافرمانی ئې زیاته کړه ۶) فسقا: سرکشي ئې اوکړه

تسهيلات: قوله: فَجَلَدَ أَرْبَعِينَ:

په دور فاروقی کښې په اتياؤ کورو باندې اجماع: لکه څنگه چې وړاندې لیکلې شوی دی چې د عهد نبوی نه واخله ترعهد صدیقی پورې د حد خمر تعین نه وو، بیا چې په عهد فاروقی کښې کله د شام او فارس ملکونه فتح شو او د مصر ملک هم د مسلمانانو په قبضه کښې راغله نو نوی نوی خلق په اسلام کښې داخل شو څه په کښې باثرو و څه ډیر مالداران او عیش پرست وو او د یوحد پورې دور هم د تابعینو وو په دې وجه د شرابو ځکلو واقعات زیات شو

حضرت عمر رضی الله عنه د خپلې شوری ارکان راغونډ کړل او د حد خمر دپاره ئې مشوره او غوښتنه هغه وخت د شوری یو ممبر حضرت علی رضی الله عنه او فرمائیل شرابی چې کوم وخت شراب ځکی نو هغه د تشې او مستی په عالم کښې بهتان هم ترې اوکنځلې هم کوی او د کنځلو دپاره حد قذف اتيا کورې په قرآن کښې مقرر دی نو د شرابی دپاره هم دغه اتيا کورې متعین کول پکار دی په دې باندې د ټولو صحابه کرامو اجماع اوشوه اوتراوسه پورې د فقهاؤ په دې باندې اتفاق دې او د امام شافعی رحمه الله امام احمد بن حنبل رحمه الله او

اهل ظواهر په نیز اصل حد خلوبینت کورې دې او نورې خلوبینت په توگه د تعزیردی د امام ابوحنیفه رحمته امام مالک رحمته او نورو فقهاؤ په نیز حد خمر اتیا کورې دې شوافعو او حنابله د حضرت انس رضی د روایت نه استدلال کړې دې چه په هغې کښې د اتیاؤ کورو ذکر دې اود اجمال تفصیل دې بل دا حضرات د صحابه کرامو اجماع هم په توگه د دلیل پیش کوی د دې دلائلو په مخکښې داحضرات د حضرت انس رضی مجمل روایت جواب ورکول ضروری نه گنځی. ددې حضراتو د طرف نه بعضې حضرات وائی د نبی کریم په زمانه مبارکه کښې چه کومې خلوبینت کورې لگولې شوې وې هلته د دوو چوکو د یوځانی کولو ذکر ملایویری لهدا په عهد نبوی کښې هم د اتیاؤ کورو ثبوت ملایویری په نصب الرايه کښې ټول روایات نقل کړې شوې دی.

الفصل الثاني

[۲۶۱۷] په څلورم ځل د شرابو څکلو سزا

۳۱۷- [۳] عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَأَجْلَدُوهُ» [۱] فَإِنْ عَادَ فِي الرَّابِعَةِ فَأَقْتُلُوهُ [۲] قَالَ: ثُمَّ أَمَّا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ ذَلِكَ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ فِي الرَّابِعَةِ فَفَعَلَتْهُ وَلَمْ يَقْتُلْهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] حضرت جابر رضی د نبی کریم صلی نه نقل کوي چې حضور صلی وفرمایل [۲] کوم سړی چې شراب وڅکي هغه په دورو ووهی، [۳] او کوم سړی چې بې بار بار څکي. ددې پورې چې په څلورم ځل په څکلو ونيول شی، نو هغه قتل کړي، [۴] حضرت جابر رضی وایي چې دي ارشاد گرامي نه وروسته د حضور صلی په خدمت کې یو سړی پیش کړل شو. چې هغه په څلورم ځل شراب څکلي وو، [۵] هغه یې ووهلی، خو قتل یې نه کړي (ترمذي).

۳۱۸- (۱) «وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ عَنْ قَبِيصَةَ بِنِ ذُوئِبٍ.

توجه: [۱] ابو داود رحمته د قبيصة رضی ابن ذؤيب نه نقل کړي دي

۳۱۹- (۲) «وَفِي أُخْرَى هَذَا لِلنَّسَائِيِّ وَأَبْنِ مَاجَةَ وَالذَّهَلِيِّ [۱] عَنْ ثَقَفٍ مِنْ أَهْصَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهُمْ ابْنُ عُمَرَ وَمَعَاوِيَةُ وَأَبُو هُرَيْرَةَ وَالشَّيْبَانِيُّ إِلَى قَوْلِهِ فَأَقْتُلُوهُ.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء من شرب الخمر فاجلدوه، ومن عاد في الرابعة فاقتلوه (رقم- ۱۴۴۴)

(۲) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الحدود باب اذا تناع في شرب الخمر (رقم- ۴۴۸۵)

(۳) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الحدود باب اذا تناع في شرب الخمر (رقم- ۴۴۸۲) والترمذي في كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء من شرب الخمر فاجلدوه، ومن عاد في الرابعة فاقتلوه (رقم- ۱۴۴۴) و ابن ماجه في كتاب الحدود باب من شرب الخمر مرارا (رقم- ۲۵۷۳)

توجه: او د ترمذی او ابوداود په یو بل روایت کې او د نسائی ابن ماجه او دارمی په روایت کې [۲] چې هغوی د رسول الله ﷺ د صحابه وو [۳] د یو جماعت نه نقل کړي دي چې په هغوی کې حضرت ابن عمر [۴] حضرت معاویه [۵] حضرت ابوهریره [۶] او حضرت شرید [۷] هم شامل دي. دا حدیث د لفظ فاقتلوه پورې منقول دی، یعنی په دې روایتونو کې د شَم اتي الخ عبارت نشته
 حل القات: ① والثريد: د یو صحابی [۸] نوم دي

تسهيلات: قوله: فَأَقْتُلُوهُ

د شارب خمر د قتل عدم جواز: ټول امت په دې باندې متفق دي چه د شرابو څکونکي په حد کېني نه شی قتل کولې سره ددې چه هغه باربار شراب څکی او که د وخت حاکم په توگه د تعزیر سیاست مصلحت لاندې قتل کول مناسب گنړی نوداسې کولې شی مگر حداً داسې کول ناجائز دی ځکه چه اجماع صحابه [۹] په عدم قتل باندې منعقد شوي ده بل په خپله دې روایت کېني د ترمذی [۱۰] په حواله سره دا روایت دې چه یو سړي په څلورم ځل نبي کریم له راوستې شو نو نبي کریم "فضريه ولم يقتله" په کوږو او وهلو او قتل ئی نه کړو معلومه شوه چه په قتل باندې عمل اونه شو. امام ترمذی [۱۱] فرمائی زما په کتاب کېني دوه احادیث داسې دي په کوم چه امت عمل نه شی کولې یوهغه حدیث په کوم کېني چه ذکر دی نبي کریم بغیرد څه ویرې او دهشت او د څه مطر اوسفر نه بغیر په مدینه کېني "جمع بین الصلوتين" کړی دی امام ترمذی [۱۲] فرمائی او دویم حدیث هم دا زیریخت حدیث دي په کوم چه د امت عمل نشته چه د څه عذر نه بغیرد جمع بین الصلوتين څنگه اوکړې شی اوشارب خمر کله قتل کړې شوې باقی احناف "فاقتلوه" د روایت مختلف جوابونه ورکړی دی اول دا چه د قتل نه مراد ضرب شدید دي واقعی وژل او قتل کول مراد نه دی یا قتل سیاست دې حد نه دي یا یو سړي شراب څکل حلال گنړی

[۳۶۲۰] د شرابي تعقیب (سپکاوی)

۲۷۰-۱۳ [۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَوْهَرِ قَالَ [۴]: «كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَنَبَّهَ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ [۵] فَقَالَ لِلنَّاسِ: أَهْمُ بَوْدُهُ [۶] فَيَنْهَرُ مِنْ هَرَبَةٍ بِالْبَعَالِ [۷] وَيَنْهَرُ مِنْ هَرَبَةٍ بِالْبَعَالِ [۸] وَقَالَ ابْنُ وَهْبٍ: يَعْنِي الْهَرَبَةُ الرُّطْبَةُ [۹] ثُمَّ أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرَابًا مِنَ الْأَرْضِ [۱۰] فَرَمَى بِهِ فِي وَجْهِهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او حضرت عبد الرحمن [۱۱] ابن ازهر وایي [۱۲] چې گویا هغه منظر اوس هم زما د سترگو په مخکې دی. چې یوه ورځ د رسول الله ﷺ په خدمت کې یو داسې سړی پیش

کړل شو، چې هغه شراب څکلي وو. [۴] حضور ﷺ خلقو ته وفرمايل چې دا سړی ووهی. [۵] نو په هغه خلقو کې بعضو خو په چپلو ووهلی. [۶] بعضو په لرگو سره وهلې. [۷] او بعضو د کجورو په لښتو سره ووهلی. [۸] حضرت ابن وهب رحمته الله چې د دې حديث راوی دی، وايي چې حضرت عبد الرحمن د ميتخه نه د خرما شنه لښته (چې په هغه پاني نه وي. يعنی لښته، مراد واخستي ده. [۹] بيا حضرت عبد الرحمن رحمته الله بيان وکړي. هر کله چې ټولو خلقو هغه شرابي ووهلی، نو حضور ﷺ د زمکي نه خاوره پورته کړه. [۱۰] او د هغه په مخ يې وويشتله (د هغه په مخ خاوره ويشتلو سره گویا حضور ﷺ د هغه په حقله د حقارت (سپکاوی) اظهار وکړي، ځکه چې هغه د شراب څکلو سره يو ډير قبيح فعل کړي وو، ابو داؤد

هل اللغات: ① بالبيضة: د کجورو شني لښتې، ځانگې. ② الحديدة الرطبة: د کجورو شني لښتې.

تسهيلات:

د حديث د بعضې جملو وضاحت:

① بِالْبَيْضَالِ: خپلو ته نعال وائی عصاچوکې او همساته وائی

② بِالْبَيْضَةِ: په ميم زيردې ياء باندې سکون دې اوتاء باندې زير بيا خاء معجمه دې ملعقه په وزن باندې دې وړې چوکې ته وائی کومه چه شنه وی او چه نه وی لکه چه راوی پخپله وضاحت فرمايلې دې.

③ أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَرَابًا: خاوره د هغه په مخ باندې ويشتل د زياتي تحقير او تذليل ډپاره وو د حد حصه نه وه (ليکن د محبوب د لاس دغه خاوره که د مخ په ځاني باندې په زړه لگيدلې نو بيا به په هغې کښې به کومه مزه راتله،

[۳۶۲۱] شرابي ته د پدعاء کولو نه معافيت

—rtn [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ [۲] فَقَالَ: أَفْرُبُوه. فَبَيْنَا النَّارُ بَيْنِي وَالنَّارُ بِخَوْبِهِ وَالنَّارُ بِنَعْلَيْهِ [۳] ثُمَّ قَالَ: يَكْفُوهُ. فَأَقْبَلُوا عَلَيْهِ يَقُولُونَ: [۴] مَا أَتَيْتَ اللَّهَ مَا غَشِيَتْهُ [۵] وَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قوجمه: ① حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې (يوه ورځ) رسول الله ﷺ ته يو سړی راوستل شو چې هغه شراب څکلي وو. [۲] حضور ﷺ مونږ ته وفرمايل چې دی ووهی. نو په مونږ کې بعضو هغه په خپل لاسونو سره، بعضو په خپلو کپرو سره (يعنی د هغه دوره جوړولو سره)، او بعضو به په خپلو چپلو سره هغه وهلې. [۳] بيا حضور ﷺ وفرمايل اوس په ژبه سره د ده تنبيه وکړي، او عار ورکړي، نو خلق د هغه طرف ته متوجه شول، او هغه ته يې

ونیل شروع کرے، [۲] چہ تا د اللہ ﷻ د مخالفت نہ پرہیز ونہ کری، [۵] تہ د خدای پاک نہ ونہ ویریدلی، [۶] او نہ د رسول اللہ ﷺ متابعت ترک کولو سرہ، یا پہ دی حالت کھی د ہفہ مخی تہ راتلو نہ ہم ونہ شرمیدلی،

ہل الغفات: ① بکوة: د باب تفعلیل تبکیت نہ، ہفہ تہ نہی زجر او توبیخ ورکرو، ہفہ نہی شرمندہ

کرل ⑦ مَا أَتَيْتُ: تہ نہ یریری

[۱] قَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: أَخْرَجَ اللَّهُ [۲] قَالَ: لَا تَقُولُوا هَكَذَا، [۳] لَا تُعِينُوا عَلَيْهِ الشَّيْطَانَ [۴] وَلَكِنْ قُولُوا اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمہ: [۱] او بیا چہ بعضو خلقو دا اوویل چہ اللہ ﷻ دی تا پہ دنیا او آخرت دواہر خایہ یا پہ آخرت کی، ذلیل او رسوا کری، [۲] نو حضور ﷺ وفرماییل چہ داسی مہ وائی، [۳] او پہ دہ د شیطان پہ غالب کیدو کھی مدد مہ کوی، [۴] بلکہ داسی وائی چہ ای اللہ ﷻ د دہ گناہ رٹولو سرہ، دی وبخشی، او (دہ تہ د طاعت او نیکی توفیق ورکولو سرہ، پہ دہ رحم وکری، دی پہ دنیا کھی وبخشی، او پہ عاقبت کھی پہ دہ خپلہ رحم وکری، (ابوداود،

ہل الغفات: ⑤ أَخْرَجَ: اودی شرموی تالہرہ

تسهيلات:

قوله: وَالصَّارِبُ بِتَوْبِهِ:

د مذکورہ جملی مطلب: ددی مطلب دادی لکہ چہ خادر د رستی پہ شان راتاؤ کری او دہنی نہ کورہ شان جورہ کری او پہ ہفہ باندی اووہی دا پہ کلوکنبی معروف طریقہ دہ قوله: أَخْرَجَ اللَّهُ:

پہ مذکورہ جملی سرہ د غیرو عدم جواز: ددی بددعاتعلق چونکہ عالم آخرت سرہ وو اود آخرت رسوائی خو دوزخ تہ پہ تلوکنبی کیری پہ دی وجہ نبی کریم منع او فرمائیہ چہ داخود شیطان خواہش دی چہ مسلمان دی دوزخ تہ لارشی نو پہ داسی بددعا سرہ د شیطان پہ منصوبہ کنبی دہفہ امداد مہ کونی

[۳۶۲۲] د ثبوت جرم خفہ بغیر د حد د جاری کولو عدم جواز

۳۶۲۲- [۶] (۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «شَرِبَ رَجُلٌ فُسْكَرًا [۲] فَلَقِيَ عِمِيلَ فِي الْغَتِّ [۳] فَأُتِلِقَ بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۴] فَلَمَّا حَاضَى دَارَ الْعَبَّاسِ الْغُلَّتِ [۵] فَدَخَلَ عَلَى الْعَبَّاسِ فَأَلْتَزَمَهُ [۶] فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَضَجَّكَ [۷] وَقَالَ: أَفْعَلَهَا، وَلَمْ يَأْمُرْ بِهَا بِشَيْءٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمہ: [۱] او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما وایی چہ یو سری شراب و خکل او مست شو، [۲] ددی پورے چہ خلقو پہ لار کھی پہ دی حال کھی وموندلی، چہ ہفہ تالی وھلو سرہ تلی

خنکہ چې د شریایانو عادت وي، چې په نشه او ذلت کې تالی وهلو سره په لارځي [۴] نو خلقو هغه ونيولی چې د رسول الله ﷺ په خدمت کې یې پیش کړي، [۵] لیکن څه وخت چې د حضرت عباس رضی الله عنه مکان ته نژدې ورسیدلی، نو د خلقو د لاس نه کولاؤ شو، [۶] او حضرت عباس رضی الله عنه ته په رسیدو سره د هغه سره یې ځان ومنبلوي، یعنی هغه داسې د حضرت عباس رضی الله عنه نه سفارش او پناه وغوښتله [۷] هر کله چې نبی کریم ﷺ ته دا بیان وشو، نو حضور ﷺ وخنډل، [۸] او وي فرمایلی چې آیا هغه داسې وکړل؟، نو بیا حضور ﷺ د هغه په باره کې هیڅ حکم ونه کړي، (ابوداود).

هل الصفات: ① فسك: نشه شو، مست شو، ② غمیل فی القیة: په تلو کښې نې تالی وهلې، ③ فانتلیق: بوتلې شو، روان کړې شو ④ حاذی: د محاذات نه دې، برابر شو، نژدې شو، ⑤ اقلت: خلاص شو، ⑥ فالتزمه: هغه پورې ونختلو (د خلاصولو سفارش غوښتلو دپاره).

تفہیمات:

د حدیث د بعضې جملو وضاحت:

① قُلَیْقَ: داد مجهول صیغه ده یعنی په کوڅه کښې د نشې په حالت کښې اوموندلې شو الفج ددوو غرونو مینځ کښې کولاؤ لارې ته فج وائی دلته کولاؤ او ارته کوڅه مراد ده ② فالتزمه: یعنی هغه سرې حضرت عباس رضی الله عنه پورې ونختلو او د سفارش او بچ کولو دپاره هغه پورې اینختې وو.

③ فذکر: داهم د مجهول صیغه ده یعنی د نبی کریم مخې ته د دغه عجیبه واقعي ذکر او کړې شو

④ فصحك: نبی کریم د حیرانتیا د وجې نه په خندا شو معلومه شوه چه حیرانونکې خبره باندې خندل مباح دی

⑤ اقلعها: دلته همزه د استفهام دپاره دې او استفهام تعجیبی دې یعنی ښه هغه واقعی داسې او کړل؟

قوله: وَلَمْ يَأْتُرْفِيهَا بِشَيْءٍ:

د حدنه لا لمولو حکم: یعنی د حد لگولو حکم نی ورنه کړوپه دې وجه دهغه سرې د طرف نه اقرار هم نه وو اود شرابو ځکلو څوک گواه هم نه وو صرف په کوڅه کښې په تالۍ وهلو سره چا لیدلې وو نو داد شرعی حد د ثبوت دپاره کافی هم نه وو بل دا چه دغه وخت نه سکر وو نه د شرابو ځکلو څه بدبوئی وه په دې وجه حد اونه لگیدلو ددې نه هم معلومه شوه او وړاندې د حضرت علی رضی الله عنه یوروايت هم راروان دې د کوم نه چه اندازه لگیدلې شی چه په اسلامی حدودو کښې د شرابو حد د ټولونه آسان او سپک حد دې.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۲۶۲۳] په حد کښې محدود د مرکه په صورت کښې عدم دیت

۳۱۳۳- [۷] (۱) عَنْ عُمَيْرِ بْنِ سَعِيدٍ الْأَنْصَرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ يَقُولُ: [۲] مَا كُنْتُ لِأَقِيمَ عَلَى أَحَدٍ حَدًّا فَأَجِدُ فِي نَفْسِي مِنْهُ شَيْئًا (أَلَا صَاحِبَ الْغُفْرِ: [۳] فَإِنَّهُ لَوْ مَاتَ وَدَيْتُهُ [۴] وَذَلِكَ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَرَّسْنَهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) حضرت عمير ابن سعيد نخعي وايي چې ما د حضرت علي ابن ابي طالب کرم الله وجهه نه دا واوریدل [۲] که زه په یو سړي حد جاري کړم، او هغه سړی د حد جاري کولو په وجه، مړ شي، [۳] نو په مابه د دې هیڅ اثر نه وي (یعني زما سره به هیڅ غم نه وي، ځکه چې په هغه حد جاري کول د شریعت د حکم مطابق دی، او د شریعت د حکم په نفاذ کې د رحم او شفقت هیڅ محل نشته هو د شراب څکونکي خبره بله ده. [۴] که هغه د څلوېښتو دورو نه د زیاتو دورو وهلو په وجه مړ شي، نو زه به د هغه دیت ورکوم. [۵] او د هغه وجه دا ده چې نبي کریم ﷺ د شراب څکلو حد (سزا) نه ده مقرر کړي (یعنی دا تعین یې نه دی کړی چې دومره یې ووهی، بخاري مسلم.

هل اللغات: ① وَدَيْتُهُ: زه به نې دیت، خون بها ورکوم. ② لَمَرَّسْنَهُ: نه نې دې مقرر کړې

تسهيلات:

د حدیث د بعضې جملو وضاحت:

① فَأَجِدُ فِي نَفْسِي: یعنی که په حد لگولو سره څوک مړ شي نو زه به په زړه کښې دا نه محسوس کوم چه دازما د طرف نه زیاتي شوې ځکه چه هغه د اسلامی حد په زد کښې راغلې دې

② ودیته: دا جمله د حضرت علی رضی الله عنه د طرف نه د احتیاط په توگه هم ده اودې طرف ته اشاره هم ده چه حد خمر په ټولو حدودو کښې نرم حد دې. د دې مطلب دانه دې چه دا حد نه دې پخپله د حضرت علی رضی الله عنه د فیصلې مطابق حضرت عمر رضی الله عنه د ټولو صحابه کرامو رضی الله عنهم په موجودگي کښې د اتیاو کورو سزا مقرر کړې وه په کوم چه د صحابه کرامو اجماع اوشوه

③ لمړسنة: د دې مطلب دادې چه نبي کریم تعین نه وو فرمائیل حد خوئی لگولې وو مگر طریقې مختلف وې په دې کښې دوه بناخیزه چوکه ده. څلوېښت کورې هم وهلی دی چه د اتیاو کورو ثبوت ورکوی بل د خلفاء راشدین فیصله ده اود صحابه کرامو اجماع ده نو په دې کښې د شک گنجائش نشته دې.

[۳۶۲۴] د عمر رضی اللہ عنہ د طرفہ د شراب حُکْمُکُو د سزا تعین

۱۸- [۱] وَعَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ الدَّيْلَمِيِّ قَالَ [۲] إِنَّ عُمَرَ اسْتَشَارَنِي حَذَّ الْخَمْرِ فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ [۳] أَرَأَيْتَ أَنْ تُجْلِدَهُ ثَمَانِينَ جَلْدَةً [۴] فَإِنَّهُ إِذَا شَرِبَ سَكِرَ [۵] وَإِذَا سَكِرَ هَذَى [۶] وَإِذَا هَذَى الْفَتْرَى [۷] فَجُلْدُ عُمَرُ فِي حَذِّ الْخَمْرِ ثَمَانِينَ رَوَاهُ مَالِكٌ.

ترجمہ: [۱] او حضرت ثور ابن زید دیلمی وایی [۲] چې حضرت عمر رضی اللہ عنہ د شرابو د حد (سزا) مقررولو په باره کې د صحابه و رضی اللہ عنہ سره مشوره وکړه، نو حضرت علي رضی اللہ عنہ هغه ته وفرمایل [۳] چې زما رایه دا ده چې شرابي دي اتيا دوري ووهل شي، [۴] ځکه چې هغه شراب وخکي نو مست شي، [۵] او چې مست شي نو اوتي بوتي وایی، [۶] او هرکله چې اوتي بوتي وایی نو بهتان لگوي، [۷] نو حضرت عمر رضی اللہ عنہ حکم جاري کړي چې شرابي دي اتيا دوري ووهل کيږي، (مالک)

هل القفا: ① استشار: مشوره نې وغوښتله ② هذی: گډې وډې خبرې کول. اوتي بوتي بکواس وئیل ③ الفتري: دروغ نې اووئیل.

تصحیلات:

قوله: إِنَّ عُمَرَ اسْتَشَارَنِي حَذَّ الْخَمْرِ:

د شرابو د حد بلره کښې د صحابو مشوره: حضرت علي رضی اللہ عنہ ډیره کلکه خبره اوکړه او د ډیرو قواعدو مخې ته کيځودوسره ئی بهترین قیاس اوکړو چونکه په اسلام کښې د حد قذف ذکر په واضحه توگه قرآن کښې موجود دې او ددې وجه په پاکو بیسیانوباندې بهتان ترل دی نوچه چرته هم داسې صورت پېښ شي دهغې حکم به هم د قذف وی او چونکه شرابی بې عقل کيږي او بریدوسره کنځلې کوي او اکثر په پاکو بیسیانوباندې بهتان لگوي اود بهتان سزا اتيا (۸۰)، کورې دی لهذا د شرابوهم اتيا کورې کيدل پکار دی

د حضرت علي رضی اللہ عنہ دا فیصله اغلبي او اکثری حالات باندې مبنی ده چه اکثر شرابیان هم دغه شان کوي لهذا د ټولو هم دغه حکم دې صحابه کرامو رضی اللہ عنہم خونولوسره اتفاق اوکړو نو اجماع شوه

[۴] بَاب مَا لَا يُدْعَى عَلَى الْمَحْدُودِ

محدود (چه په چا حد جاری شی هغه) ته د خبرو نه ککولو بیان

خلاصه الباب:

فيه خمسة احاديث مشتملة على ثلاث مسائل:

- ① عدم جواز اللعن على المحدود: ۱، ۲.
- ② عدم جواز غيبة المحدود: ۳.
- ③ كون الحد كفارة الذنب وهذا علة للحكمين الاولين: ۴، ۵.

تنبیه په یوه نسخه کښې د باب په لفظ باندې تنوین دې اود مالفظ نشته دې مطلب دا چه دا یو داسې باب دې په کوم کښې چه دا بیان دې چه په حد کښې مضروب سړی ته خیرې مه کوئی مثلاً چه په چا باندې حد جاری شی او یو مسلمان سړې د دغه مضروب باره کښې او وائی چه اخراک الله یا دا او وائی چه په هغه باندې د سپی په شان کانړی او وریدل نو د دې خیزونو ممانعت راغلې دې.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

په ککنا هکار د لعنت ویلو عدم جواز

۳۱۲۵- [۱] عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ «أَنَّ رَجُلًا اسْمُهُ عَبْدُ اللَّهِ يَلْقَبُ بِجَارٍ أَكَانَ يَضْحَكُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۱ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ جَلَدَهُ فِي الشَّرَابِ ۲ فَأَتَى بِهِ يَوْمًا فَأَمَرَهُ بِحَبْلٍ ۳ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: ۴ اللَّهُمَّ الْعَنَهُ مَا أَكْرَمًا يُؤْتَى بِهِ. ۵ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَلْعَنُوهُ ۶ قَوْلَ اللَّهِ مَا عَلِمْتُ أَنَّهُ يُحِبُّ اللَّهُ وَرَسُولُهُ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ① حضرت عمر رضی اللہ عنہ فرمایا چې یو سړی وو چې د هغه نوم خو عبد الله وو، خو په دې وجه چې هغه ډیر توقی وو، هغه ته به یې حمار (یعني خر) ویلی، هغه به (خپل توقی آمیز خبرو سره) نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خندولی. ② نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم یو ځل په هغه د شرابو د څکلو په جرم کې حد جاری کړي. ③ بیا هغه به یوه بله ورځ د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې پیش کړل شو. حضور صلی اللہ علیہ وسلم د هغه به دورو د وهلو حکم وکړي، نو هغه په دورو ووهل شو. ④ په حاضرینو د مجلس کې یو سړي اوویل ⑤ چې ای الله اکبر په ده دي ستا لعنت وي، دی خومره ځله بار بار د شراب د څکلو په جرم کې نیولی راوستل شو. ⑥ نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل چې په ده لعنت مه کوه، ⑦ قسم په خدای هغه خبره چې زه په پوهیږم، دا سړی د

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الحدود / باب ما یکره من لعن شارب الخمر. وإنه ليس بخارج من السنة (رقم: ۶۷۸۰)

الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ سره محبت کوي، (بخاري)
 هل لعنت: ① يَلْبَسُ لقب «د خپل نوم نه بغير په بل نوم مشهور کيدل» ② يَمَار: خر.
 تسهيلات:

قوله: مَا أَكْرَمَنَا نَبِيٌّ بِهِ: اولنې ما تعجيبه دې، دويم ما مصدريه دې.
 قوله: لَا تُلْعَنُوا: چا باندې لعنت مه وانې، ددې تفصيل دادې چې چا باندې لعنت ليرې نو
 هغه ته به کتلې شي چې هغه ددې لعنت مستحق دې که نه، که ددې لعنت مستحق وي نو
 په هغه به لعنت اوشي، او که د لعنت مستحق نه وي نو هغه لعنت به لعنت ليرونکي ته
 واپس راشي اوس د لعنت مستحق هغه خلق دی کومو ته چې قرآن او احاديثو کښې
 ملعون ونيولې شوي دي او هغه کفار، فساق او منافقان وغيره دي
 [۳۳۱] گناهکار ته د خپرو کولو ممانعت

۳۳۱- [۲] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ ① فَقَالَ: أَهْزَبُوهُ فِينَا
 النَّارُ بِيَدَيْهِ ② وَالنَّارُ بِنَعْلَيْهِ وَالنَّارُ بِتَوْبِهِ ③ فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: أَهْزَاكَ اللَّهُ ④ قَالَ: لَا
 تَقُولُوا هَكَذَا لِأَنْتُمْ عَلَيَّ الشَّيْطَانُ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ① او حضرت ابو هريره ؓ وايي چې (يوه ورځ) د نبي کریم ﷺ په خدمت کې يو
 سړی پيش کړل شو، چې هغه شراب څکلي وو، ② حضور ﷺ وفرمايل چې دی ووهی. نو
 په مونږ کې بعضو هغه په لاس سره ووهلی، ③ بعضو په خپلو چپلو سره ووهلی او بعضو
 د خپلو کپرو (دوره جوړولو سره) ووهلی، ④ کوم وخت چې هغه سړي واپس تللی، نو
 بعضو خلقو اوويل چې الله ﷻ دي تا ذليل او رسوا کړي، ⑤ حضور ﷺ د دي اوریدو
 سره، وفرمايل چې داسې مه وايئ، او په ده د شيطان غالب کيدو کې مدد مه کوی. (بخاري)
 هل لعنت: ① أَهْزَاكَ اللَّهُ: الله دې تا او شرموی، ذليل او رسوا شي

تسهيلات:

قوله: قَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: أَهْزَاكَ اللَّهُ:

معدود ته د کنځلو کولو ممانعت،

ددې حديث څخه معلومه شوه چې يو کس څه جرم او کړی او د هغې په وجه هغه باندې حد
 قانمولې شي نو هغه ته بدرد ونييل او کنځلې کولو حرام دی ځکه چې انسان سره نفس او
 شيطان وي بعضې وخت کښې هغه د دوی په گرفت کښې راشي او گناه ترې اوشي غوره
 مسلمان هغه دې چې گناه ترې اوشي نو توبه اوباسی

الفصل الثاني

[۲۶۲۷] د محدود به عزتی د مرداری خور لوسره تړاډ

۳۷۲- [۳] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «جَاءَ الْأَسْلَمِيُّ إِلَى نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ① فَشَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَنَّهُ أَصَابَ امْرَأَةً حَرَامًا ② أَرْبَعَ مَرَّاتٍ ③ كُلَّ ذَلِكَ يَغْرُسُ عَنْهُ ④ فَأَقْبَلَ فِي الْخَاصِيَةِ فَقَالَ: أَيْكُتْهَا؟ ⑤ قَالَ: نَعَمْ. ⑥ فَقَالَ: حَتَّى غَابَ ذَلِكَ مِنْكَ فِي ذَلِكَ مِنْهَا؟ ⑦ قَالَ: نَعَمْ. ⑧ فَقَالَ: كَمَا يَغِيبُ الْيُرُودُ فِي الْمَكْحَلَةِ وَالزَّيْءُ فِي الْبُحْرِ؟ ⑨ قَالَ: نَعَمْ. ⑩

توجه: ① حضرت ابو هريره رضي الله عنه وایي چې ماعز اسلمي رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه و سلم په خدمت کې حاضر شو، ② او په خپل باره کې خلور ځله یعنی په څلورو مجلسونو کې دا شاهدي ورکړه (یعني دا اقرار یې وکړي) چې هغه د یوې ښځې سره د زنا په طریقه جماع کړیده، ③ او حضور صلی الله علیه و سلم به هر ځل (د هغه په اقرار کولو) خپل مخ مبارک ځني گرځولي (چې هغه د خپل اقرار نه رجوع وکړي او د حد نه وساتل شي) ④ او په پنځم ځل د هغه طرف ته متوجه کیدو سره یې وفرمایل چې آیا د هغې ښځې سره دي صحبت کړي دی؟ هغه اوویل چې هو، ⑤ حضور صلی الله علیه و سلم ورته وفرمایل چې آیا تا داسې صحبت کړي دی چې هغه (یعني ستا عضو مخصوص) د هغې (ښځې په حصه مخصوص کې) غائب شو؟ هغه اوویل چې هو، ⑥ حضور صلی الله علیه و سلم وفرمایل چې (آیا داسې) څنگه چې سلايي په سرمه داني (رانجه نونی) کې او رسی په کوهي کې غائبه کیږي؟ هغه اوویل چې هو،

هل اللغات: ① یغرض: اعراض به نه کولو، مخ به نه اړولو. ② أَيْكُتْهَا؟ آیا تا جماع کړې ده هغې سره ③ غَابَ ذَلِكَ مِنْكَ: چه غائب شوي وی ستا دا «دسری خاص اندام» ④ فِي ذَلِكَ مِنْهَا؟ دهغې په هغې کښې «دښځې خاص اندام» ⑤ الْيُرُودُ: سلائی د رانجو ⑥ الْمَكْحَلَةُ: د رانجو کسورئ، ⑦ الزَّيْءُ: رسن.

① قَالَ: هَلْ تَذَرِي مَا الزَّيْءُ؟ قَالَ: نَعَمْ. ② أَتَيْتُ مِنْهَا حَرَامًا مَا يَأْتِي الرَّجُلُ مِنْ أَهْلِهِ حَلَالًا ③ قَالَ: فَمَا تُرِيدُ بِهَذَا الْقَوْلِ؟ قَالَ: أُرِيدُ أَنْ تُعْطِرَنِي ④ فَأَمْرُ يَوْمَ فَرَجَمَ ⑤ فَسَمِعَ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلَيْنِ مِنْ أَصْحَابِهِ يَقُولُ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ ⑥ انْظُرْ إِلَى هَذَا الذِّي سَرَّ اللَّهُ عَلَيْهِ فَلَمْ تَدْعُهُ نَفْسُهُ ⑦ حَتَّى رَجَمَ رَجَمَ الْكَلْبِ، فَسَكَتَ عَنْهَا.

توجه: ① حضور صلی الله علیه و سلم ورته وفرمایل چې آیا ته پوهیږي چې زنا څه ته وایي؟ هغه اوویل چې هو، ② ما د هغې ښځې سره په حرام طور سره هغه کار کړي دی، کوم چې یو سړی یې د خپلې ښځې سره په حلال طور سره کوي، ③ حضور صلی الله علیه و سلم ورته وفرمایل څه چې تا ویلي دي د دې نه ستا مقصد څه دی؟ ④ هغه اوویل چې زه دا غواړم چې ته صلی الله علیه و سلم (په ما حد

جاري کولو سره، ما دې گناه نه پاک کړي «د دومره جرم کولو نه وروسته د هغه د زنا جرم بالکل ثابت شو» [۵] (نو) حضور ﷺ د هغه د سنگساری حکم جاري کړي، او هغه سنگسار کړل شو. [۶] بیا نبي کریم ﷺ په خپلو صحابه و ځای کړې د دوو سرونه واوریدل چې په هغوی کې یو خپل ملګري ته وئیل [۷] چې دې سړي ته وګوره، الله ﷻ د ده پرده پوښي کړي وه، لیکن د ده نفس دې د خپلي گناه د اقرار نه منع نه کړي. [۸] ددې پورې چې دی د یو سببي په شان سنگسار کړل شو، د دې اوریدو سره حضور ﷺ هغه وخت هغه دواړو ته څه ونه وئیل،

هل اللغات: (۸) فَلَمْ تُدْعَ: پرې نه خودلو، (۹) زَجَمَ الْكَلْبُ: په شان د ویشتلو دسپی. لکه څنګه چې سپی ویشتلې شی،

[۱] ثُمَّ سَارَ سَاعَةً حَتَّى مَرَّ بِجَفَّةٍ جَارٍ شَابِلٍ بِرَجُلِهِ [۲] فَقَالَ: أَيْنَ فُلَانٌ وَفُلَانٌ؟ قَالَا: هُنَّ ذَاتِ يَأْرَسُولَ اللَّهِ [۳] فَقَالَ: أَلَيْسَ لَفُلَانٍ مِنْ جَفَّةِ الْحِمَارِ [۴] فَقَالَا: يَأْتِيهِ اللَّهُ مِنْ يَأْكُلُ مِنْ هَذَا [۵] قَالَ: فَمَا يَنْتَظِمَانِ عَرَضَ أَحْيَاكُمْ أَنْفَا أَشَدُّ مِنْ أَكْلِ مِنْهُ [۶] وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ [۷] إِنَّهُ الْآنَ لَفِي أَهْوَاءِ الْجَنَّةِ يَنْفَعُ مِنْهَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] البته تر څه وخته پورې د تلو نه وروسته د یو مړه خره سره نژدې تیر شو چې د هغه پښې «د هغه بدن د ډیر زیات پرسیدو په سبب» اوچت شوي وې. [۲] نو حضور ﷺ پوښتنه وکړه چې فلانی فلانی (یعنې هغه دوه) سړي چرته دي؟ چې هغوی د ماعز ﷻ په دې وجه تحقیر (سپکاوی) کړي وو، چې هغه سنگسار شوی وو، هغوی عرض اوکړو چې یا رسول الله ﷺ مونږ دواړه حاضر یو، [۳] حضور ﷺ ورته وفرماییل چې تاسو دواړه راڅخه شی. او د دې خره مرداره غوښه وخورې، [۴] هغوی (په ډیره حیرانتیا سره) عرض اوکړو چې یا رسول الله ﷺ د دی غوښه څوک خوری (یعنې د دې غوښه خو د خوراک قابله نه ده، تاسو د دې د خوراک د پاره مونږ ته څنګه فرمایاست؟) [۵] حضور ﷺ ورته وفرماییل تاسو چې اوس دخپل ورور کومه بې عزتي کړې ده، هغه د دې مردار خره د غوښو د خوړلو نه هم زیاته خرابه خبره ده، [۶] قسم دی په هغه ذات چې د هغه په لاس کې زما ساه ده، [۷] بیشکه هغه (یعنې ماعز ﷻ) اوس د جنت په نېرونو کې غوټې وهی، (ابوداود)،

هل اللغات: (۵) جَفَّةٍ جَارٍ: مردار خر، (۶) شَابِلٍ بِرَجُلِهِ: خپې نې اوچتې وې، (۷) هُنَّ ذَاتِ: مونږه دا یو، (۸) فَمَا يَنْتَظِمَانِ: کوم ته چې تاسو رسیدلی وئ، تاسو چې اوس کوم کار کړې دې (۹) عَرَضَ: بې عزتی، (۱۰) أَنْفَا: اوس، (۱۱) يَنْفَعُ مِنْهَا: غوټې وهی، غوټې وهی

تسبیلات:

لونه: مَرَّ بِجَفَّةٍ جَارٍ شَابِلٍ بِرَجُلِهِ:

د شابل د لفظ تفسیر: ځناورچه کله مرشی اومردار پروت وی نو هغه اوپر سپړی او د هغه خپې پورته طرف ته اوچتې شی هم دې ته شائل وائی.

[۳۳۸] د نياوې حد د گناهه دپاره كفاره ككوځيدل

۳۳۸- [۳] (۱) وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَابٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَصَابَ ذَنْبًا أَقِيمَ عَلَيْهِ حَدَّ ذَلِكَ الذَّنْبِ فَبُوكَّارْتُهُ». رَوَاهُ فِي شَرْحِ السُّنَنِ.

توجهه: ۱) او حضرت خزيمه رضي الله عنه ابن ثابت وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) كوم سړي چې يوه داسې گناه وكړي چې حد واجب كونكى وي، او بيا په هغه د هغه گناه حد جاري شي (يعني مثلاً يو سړي زنا وكړه او هغه په دورو ووهل شو، او يا يو سړي غلا وكړه او د هغه لاس پري شو) نو هغه حد د هغه گناه كفاره ده (يعني د حد جاري كيدو نه وروسته هغه سړي د هغه گناه نه پاك شي) شرح السنة
تسهيلات: قوله: فَبُوكَّارْتُهُ:

د حدودو كفارات كيدو كېنې ۲ مذاهب:

① د حضرت امام شافعي رحمته الله عليه په نزد حدود كفاره دى، حد لكيدو نه پس مجرم دواړو جهانونو كېنې دجرم نه پاك شى.

② د حضرت امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نزد حدود كفاره نه دى بلكه زواجر دى چې مجرم بيا دپاره داسې فعل او حركت اونه كړى.

داول فريق دليل: زيربحث حديث د دوى مستدل دې ځكه چې په دې كېنې ورته كفاره ونيلې شوې ده يعنى د حد نفاذ د ده د گناه دپاره كفاره شوه.

داول فريق د دليل دوه جوابونه: ① دلته يو قيد محذوف دې (فبكفارتها إذا تاب)

② عام طور حد نافذ كيدو سره د توبې توفيق ملاويږي، خاص كړ د صحابه كرامو په دور كېنې به داسې وو. دا مسئله په اول جلد كېنې تيره شوې ده.

د دويم فريق دلائل ① د غل په سزا كېنې (وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا..... فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ) فرمايلې شوى دى. ددې نه معلومېږي چې د حدودو نه پس د توبې ضرورت هم شته دې كه حدود كفاره سيئات وې نو دلاس پر كولو نه پس به د توبې ضرورت نه وو.

② وَالَّذِينَ يَأْتِيهِمْ مِنْكُمْ فَأَذَوْهُمْ فَأْتَا تَابَا، دلته هم د توبې ذكر دې.

③ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ يُخَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ..... إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا إِلَيْهِ) په دې كېنې هم د سزا نه پس د توبې ذكر دې.

۵) یو حدیث پاک کښې راځي چې نبی کریم ﷺ په یو کس باندې حد جاری کړو او دې نه پس نبی کریم او فرمائیل چې «قل استغفرالله وأتوب إليه» ددې دلائلونه معلومېږي چې حدود کفارات نه دي بلکه زواجر دي او حدودو نه پس د توبې ضرورت باقی وي [۲۶۲۹] په حد قائم شوی جرم باندې په آخرت کښې عدم سزا

۳۳۹- [۵] (۱) وَأَعْنِ عَلِيٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَصَابَ حَدًّا فَجَعَلَ عُقُوبَتَهُ فِي الدُّنْيَا قَالَهُ أَعْدَلُ مِنْ أَنْ يُتَيَّنَ عَلَى عَبْدِهِ الْعُقُوبَةُ فِي الْآخِرَةِ» (۲) وَمَنْ أَصَابَ حَدًّا فَاسْتَرَأَ اللَّهَ وَعَقَا عَنْهُ (۳) قَالَهُ أَكْرَمُ مَنْ أَنْ يَعُودَ فِي شَيْءٍ وَقَدْ عَقَا عَنْهُ». (۴) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه: ۱) او حضرت علي کرم الله وجهه د نبی کریم ﷺ نه نقل کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) کوم سړی چې د حد سزا واري (يعني يوه داسې گناه وکړي، چې په هغه حد مقرر دي، او بيا په دې دنيا کې هغه ته د هغه سزا ورکول شوه (يعني په هغه هغه حد جاري کړل شو، يا تعزير يعنې يوه بله سزا ورکول شوه) نو په آخرت کې به هغه ته د هغه گناه خه سزا نشي ورکولی، ځکه چې دا د الله ﷻ د شان عدل نه بعیده (ليری) ده. چې هغه په آخرت کې خپل بنده ته دوباره سزا ورکړي، ۳) او کوم سړی چې د يو حد (يعني د گناه مرتکب شي؛ او الله ﷻ د هغه هغه گناه پته کړه، او هغه يې معاف کړي. ۴) نو د الله ﷻ د شان کریمي نه دا بعیده ده چې د هغه په هغه څيز دوباره مواخذه (نيوکه) وکړي، کوم چې هغه معاف کړي دی. ۵) (ترمذي ابن ماجه) او ترمذي رحمه الله ويلي دي چې دا حدیث غريب دی

حل القات: ۱) أَنْ يُتَيَّنَ: چه دوباره ورکړی، مکرر کړی.

تسهيلات:

قوله: مَنْ أَصَابَ حَدًّا فَجَعَلَ عُقُوبَتَهُ فِي الدُّنْيَا:

حدود د آخرت د سزا دپاره د كفاره كيدو كښې اختلاف: د پورته ذکر شوو دواړو احاديثو نه يوه خبره په واضحه توگه معلومېږي چه په دنيا كښې د حد په ذريعه سره د سزا تيروولونه پس به په آخرت كښې دا سړي د سزا نه بچ شي ددې مضمون احاديث ديزيات دي او د حدود كفارات كيدو كښې يا زاجرات كيدو كښې د فقهاؤ اختلاف هم دې مادې دې تفصيل په جلد اول كښې هم كړې دې كه په حقيقت باندې نظر واچولې شي نو د فقهاؤ دا اختلاف دومره ژورنه دې احناف فرمائي كه د گناه مرتكب د حد د سزا سره په ژبه سره توبه او استغفار او كړی نوبيا حدود مطهرات او مكفرات دي او ښكاره خبره ده

۱) اخرجہ الترمذی فی السنن کتاب الإيمان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء لا يزني الزاني وهو مؤمن (رقم- ۲۶۲۶) و ابن ماجه فی کتاب الحدود باب الحد كفاره (رقم- ۲۶۰۴) واحمد فی المسند: ۹۹/۱

چه څوک به داسې سرې وی چه دومره لویه سزا خورلو په وخت کېنې به د خلې نه توبه اونه کړی نوددې ټولو احادیثو مطلب د احناف په نیز داشو چه حدود بشرط توبه مکفرات ومطهرات دی په دې حدیث کېنې دویمه خبره دا معلومه شوه چه کله الله تعالی دخپل طرف نه په یوه گناه باندې پرده اچوی نوبنده له هم پکار دی چه د خپلې گناه پخپله تشهیر نه کوی په دې کېنې یوڅو د گناه تشهیر دې کوم چه منع دې اودویم د نفس توهین هم دې نو په خاموشی سره دې استغفار کوی

[۵] بَابُ التَّعْزِيرِ

د تعزیریان

خلاصة الباب:

فيه أربعة أحاديث مشتملة على أربع مسائل:

- ① عدم تجاوز التعزير إلى مقدار الحد: ۱-
- ② حرمة ضرب الوجه في تنفيذ الحد: ۲-
- ③ تعيين قدر التعزير في بعض الجرائم: ۳-
- ④ حكم التعزير في الحيانة: ۴-

قوله: التعزير:

د تعزیر لغوی معنی: تعزیر عزر نه دې د کوم معنی چه منع کول، ملامت کول اودې که کول دی د تعزیریه ذریعه هم سرې د گناه نه بندولې او رتلې شی
د تعزیر اصطلاحی معنی: فقهاؤ په اصطلاح کېنې تعزیر د هغه سزا نوم دې چه د پاره د تادیب او تهذیب ورکولې شی اود کوم مقدار چه د ادنی حد نه کم وی

د تعزیر ثبوت: په قرآن کریم کېنې د تعزیر ثبوت په دې آیت سره دې (وَأَعْزِرْهُنَّ قُلُوبًا أَلْفَنَّهُمْ وَلَا تَجْعَلْنَ فِي سَبِيلِ) سورة النساء: ۳۴. او په حدیث کېنې (ولا ترفعه عصاك عنهما أديا) د آیت او حدیث دواړونه د بنځې د وهلو اشاره ملاویرې اوهم دغه تعزیر دې په یوبل حدیث کېنې دی (رحم الله امرأه علق سوطه حيث يراه اهلها) (مرقات ملاعلی قاری) یعنی الله تعالی دې په هغه بنده باندې رحم اوکړی چه خپله همسا په داسې ځانی کېنې زوړنده کړی چرته چه د هغه بنځې ته ښکاری

په حد او تعزیر کېنې لوق: حد د هغه خاص سزا نوم دې چه د کتاب الله او سنت رسول الله ﷺ نه هم ثابت وی اومتعین هم وی د وخت حاکم ته نه په دې کېنې د ترمیم اواضافه اختیار شته اونه دنورو تصرفاتو اختیار شته، حاکم ته صرف ددې د نافذ کولو حق حاصل

دې. د دې برعکس تعزیر هغه سزا ده کومه چې کتاب او سنت نه ده متعین کړې بلکه د دې تعین مفوض الی رائي الامام دې. د امام شافعی رحمته الله علیه په نیز په حاکم او قاضی باندې د تعزیر جاری کول لازم نه دی بلکه د هغه په رائي باندې موقوف ده چې هغه د تعزیر سزا ورکړي که نه خوا امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه فرماني چې په امام باندې لازم او ضروري دی بلکه واجب دی چې هغه دې تعزیر نافذ کړي.

امام ابو حنیفه رحمته الله علیه فرماني که چېرې د تعزیر ذکر په نص کښې موجود وی نو بیا د دې نافذ کول واجب دی او که د تعزیر حکم په نص د قرآن کښې موجود نه وی نو بیا د وخت د حاکم په رائي باندې موقوف ده چې هغه څنګه غواړي نافذ دې کړي یا دې نه نافذ کوي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۶۲۰] د تعزیر په طوریات نه زیاته څومره سزا ورکول کیدی شي؟

۳۱۲۰- [۱] عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ دِينَارٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ [۲]: «لَا يُجْلَدُ فَوْقَ عَشْرِ جَلْدَاتٍ إِلَّا فِي حَظْمَيْنِ حَدُّوهُمَا اللَّهُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او حضرت ابو بردہ رضی الله عنه ابن نيار د نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم نه نقل کوي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم فرمايل [۲] الله تعالی چې کوم حدود مقرر کړي دي، په هغه کې د يو حد نه علاوه د بلي يو ګناه په تعزیر او تنبيه کي، د لس دورو نه زیاته سزا دي نه ورکول کیږي، (بخاري مسلم) تسهيلات:

قوله: «لَا يُجْلَدُ فَوْقَ عَشْرِ جَلْدَاتٍ»:

په تعزیر کښې د زیاتو کورو په تعداد کښې ۳ مذهب:

شریعت په تعزیر کښې څه حد نه دې متعین کړې خو د فقهاء کرامو په دې باندې اتفاق دې چې کم نه کم درې کورې دې وی د دریو نه کم کورې تعزیر نه دې. اوس د امستله زیر بحث ده چې په تعزیر کښې د زیات نه زیات څومره کورې او وهلې شی نو په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دې.

① امام شافعی رحمته الله علیه او امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه فرماني د لسو نه زیاتې کورې په تعزیر کښې نه دی وهل پکار.

② د امام مالک رحمته الله علیه په نیز د زیاتو کورو وهلو څه حد متعین نه دې. قاضی او امام چې

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الحدود/باب: کم التعزیر [ص: ۱۷۴] والأدب (رقم- ۶۸۴۸) ومسلم فی کتاب الحدود/باب قدر أسواط التعزیر (رقم- ۴۰ - ۱۷۰۸) و ابو داود فی کتاب الحدود/باب فی التعزیر (رقم- ۴۴۹۱) والترمذی فی کتاب الحدود عن رسول الله صلی الله علیه وسلم باب ما جاء فی التعزیر (رقم- ۱۴۶۳) و ابن ماجه فی کتاب الحدود/باب التعزیر (رقم- ۲۶۰۱) واحمد فی المسند: ۴/۴۵

خومره مناسب گنری کورې دې لگوي د صاحبينو هم دغه مسلك دې (كما في السرفاء)

⑤ امام ابوحنيفه رحمته الله فرمائي چه د ادنی حده پورې تعزيرنه دی رسول پکار بلکه دهغي نه کم کيدل پکار دی لهذا د يو غلام حد قذف خلويست کورې دی نو د دغه ادنی حدنه يوه کوره کمولو سره يو کم خلويست کورې لگول پکار دی. خوبيا هم دا تعزير د امام په اختيار باندې موقوف دې لهذا د تعزيره ضمن کبني د زيات نه زياته سزا ورکولې کيدې شي تردې چه د قتل پورې هم خبره رسيدې شي

د اهل فريق دليل: "لا يجلد فوق عشر جلدات" د مشکوة د زير بحث حديث د دوی مستدل دې **د اهل فريق د دليل جواب:** دا حديث د هغه احاديثو د وجې نه منسوخ شوې دې په کومو احاديثو کبني چه د لسو کورونه د زياتو ذکر راغلې دې او صحابه کرامو په دې باندې عمل کړې دې

د دويم فريق دليل: د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د تعزير يوه واقعه د دوی مستدل ده په کوم کبني چه متعلقه سړي ته سل کورې هم وهلې وې او هغه سړي قيد هم شو واقعه داسي وه چه معن بن زائده د بيت المال نه د جعلی مهر په ذريعه مال واخستو حضرت عمر رضي الله عنه ته معلومه شوه نو هغه ئي سل کورې او وهلو او قيد ئي هم کړو.

د دويم فريق د دليل جواب: حضرت عمر رضي الله عنه خو جرمونه يو خائي کولو سره سل کورې وهلې وې په يو جرم کبني په سلو کورو سره تعزيرنه وو شوې **د دويم فريق دليل:** نبی کریم تعزير حده د رسولونه منع فرمائيلي ده

د شيخ فضل محمد مدظله واثي: د فقهاؤ د مذاهبو په انضباط کبني د تعزير په مسئله کبني دير مشکلات دی دير اقوال دی ما په توضيحات مشکاة کبني د ملا علی قاري رحمته الله د مرقات نه د مذاهبو د اختلاف اقوال راجع کړی دی سره د دې چه نورو شارحينو په بل انداز سره اقوال راجع کړی دی بهر حال د تعزير بنياد د امام رائي او اختيار په بنياد باندې دې که چېرې هغه مصلحت ويني چه دلته د زياتې سزا ضرورت دې نوزياته ورکولې شي او کمولې هم شي لهذا په دې کبني يو خاص تعين دهغه آزاد حيثيت متاثر کوي

د تعزير مختلف صورتونه:

① عمدة الرعايه کبني ليکلی دی چه کله تعزير په ست باندې په کانري وهلو سره حاصليري

⑦ کنخلي کول ⑦ د وطن نه ويستل

② د غوړنو تاو هل ② قيد کول ① سخت گذار سره

۵ تعزیر بالقتل مواقع: مشائخ عظام ذ خو داسې ځایونو ذکر کړې دي چې هلته تعزیر بالقتل هم جائز دي

① مثلاً یو سړي هروخت غلا کوي

② یا مسلسل جادو کوي

③ یا مسلسل لواطت کوي

④ یا نښی کریم ﷺ ته کنځلې کوي نو داسې خلق قتل کول په توگه د تعزیر جائز دي فقهاؤ د احم لیکلي دي چې که یو سړی او کتل چې څوک سړي د هغه ښځې سره زنا کوي نو هغه دې قتل کولې شي (سره د دې چې اسلامي عدالت د هغه نه جواب طلبی هم کولی شي لیکن د الله تعالی په نیز داسې راگیرنه دي) (زجاجه المصایح ج ۳ ص ۱۰۲) خلاصه الفتاوی اوفتای ظهیر په چاباندې مالی جرمانه لگولو سره د مال اخستلو تعزیر هم جائز لیکلې دي او د کورونو سوزول ئی هم په تعزیر کښې شمیر کړې دي (حواله بالا)

الْقَصْلُ الثَّانِي

[۲۶۲۱] په مخ دوهولو معانعت

۳۱۳- [۲] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا قَرَّبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَّقِ الْوُجْهَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① حضرت ابوهريره ؓ د نبی کریم ﷺ نه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② هر کله چې په تاسو کې یو سړی (یو مجرم سزا) وهي، نو هغه ته پکار دی چې هغه مجرم دی په مخ نه وهي. (ابوداود)

تسهيلات: قوله: فَلْيَتَّقِ الْوُجْهَ:

د حد په نقاد کښې د مخ دوهولو حومت: مطلب دادې چې کله یو مجرم سړي په تعزیر کښې په کور ووهلې کیږي یا په حد کښې وهلې کیږي نو د دې خبرې خیال به ساتلې کیږي چې د کور ووهلو مقام دې مخ نه وی مخ به یې کولې شي د دې یوه وجه خوداده چې سر او مخ هغه نازک اندامونه دي چې په کوره ووهلو سره د هلاکت خطر پیدا کیدې شي فقهاؤ لیکلي دي چې کورې د بدن په نرم حصوباندې متفرق وهلې کیږي دویمه وجه دا کیدې شي چې مخ له الله تعالی یو عزت ورکړې دي او په بدن کښې د ټولنه زیات مکرم دي په دې وجه په دې کورې نه دی لگول پکار په یو حدیث کښې دی چې (ان الله خلق آدم علی صورته) په دې وجه هم مخ ته اعزاز حاصل دي.

① اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الحدود / باب فی ضرب الوجه فی الحد (رقم ۴۴۹۳) واحمد فی المسند: ۲/ ۲۴۴

[۳۶۳۲] د مکنخلو سزا

۳۶۳۲- [۳] (۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ﴿إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِلرَّجُلِ: يَا يَهُودِي فَأَعْرِبْهُ عَشْرِينَ، يَأْمُرُ بِأَعْرِبْهُ عَشْرِينَ، وَمَنْ وَقَعَ عَلَى ذَاتِ مُحَرَّمٍ فَأَقْتُلُوهُ.﴾ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ترجمہ: ۱) حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل ۲) که يو مسلمان بل مسلمان ته اوواڻي چې اي يهودي! نو هغه شل دوري ووهي، ۳) که هغه ته مخنت اوواڻي نو هم يي شل دوري ووهي، ۴) او کوم سړی چې د محرمي ښځې سره زنا وکړي هغه قتل کړي، ترمذي رحمته الله دا روايت نقل کړي دی او ويلي يي دي چې دا حديث غريب دی.

حل اللغات: ① مَحْنَتٌ: هيجرا، هغه سړې چه د زنانو په شان ښکاری.

تسهيلات: **قوله:** يَأْمُرُ بِأَعْرِبْهُ عَشْرِينَ:

مصنوعي طور د محنت جوړيدو حکم: مخنت هغه سړی ته وائي د چاند اموڼه او خبرې اترې چال چلن طور طريقه چه د زنانو په شان وی. که چېرې دا کمزوری پيداشی وی نوڅه گناه نشته دې او که چېرې مصنوعي او بناوتی وی نو دا ډير لوڼی جرم دې.

قوله: فَأَعْرِبْهُ عَشْرِينَ:

د تعزير بعضي جرائم: ① دا شل کورې ددې خبرې دليل دې دې نه مخکښې چه کوم د لسو کورو ذکر راغلې دې په هغې کښې تحديد او تعين نشته بلکه هغه حديث منسوخ دې که يو سړې په خپل غلام يا کافرباندې د زنا تهمت اولگوی نو په دې باندې حد د قذف نشته بلکه تعزير دې.

② که چېرې يو مسلمان بل مسلمان د زنا نه علاوه په تکليف ورکونکو الفاظو سره ياد کړو نو په دې کښې به تعزير راځی مثلاً اې فاسقه اې کافره اې غله اې خبيثه اې منافقه اې لوطی اې يهودی اې ديوته اې مخنه اې د بدکاره ښځې خويه اې د رنځنی اولاده اې زنديق اې حرام زاده وغيره.

③ که يو مسلمان ښی دې راتلونکو الفاظو سره ياد کړو نو تعزير به نه راځی مثلاً وښی وښيل اې خره، اې سپيه اې بيزوگيه، اې گونگيه اې ماره اې غويه اې د ښی اولاده اې مکاره اې بې وقوفه اې مسخرې وغيره وغيره علماؤ ليکلی دی چه که يو عيب واقعي په چاکښې وی نو تعزير به نه کيږي او که عالمان او شريفان ښی دې الفاظو سره ياد کړل نو تعزير به کيږي.

(۱) اخراجه الترمذي في السنن كتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فيمن يقول لآخر يا مخنت (رقم- ۲۵۶۴)

(۲) ابن ماجه في كتاب الحدود/باب من أتى ذات محرم ومن أتى بهيمة (رقم- ۱۴۶۲)

قوله: عَلَى ذَاتِ قَهْرٍ:

محرم سره د زنا کولو په سزا کښې ۲ مذهب:

- یعنی خپلو محارمو سره نئ زنا او کره نوهغه قتل کړئ.
- ① دامام احمد په نیز محرم سره زنا کونکې به قتل کولې شی.
- ② جمهور علما فرمائی چه د زنا په معامله کښې ضابطه هم یوشان ده که محصن وی نوسنگسارولې به شی او که چرې غیر محصن دې نو کورې به ورکولې شی
- د اول فریق دلیل: حدیث الباب د دوی مستدل دې ځکه چې په دې ښکاره ونیلی شوی دی چه ذات محرم سره زنا کونکې واجب القتل دې که هغه محصن وی او که غیر محصن
- د دویم فریق دلائل: هغه ټول احادیث د جمهورو مستدلات دی په کومو کښې چې د محصن سزا رجم خودلې شوې دې.

د اول فریق د لیل درې جواونه: ① داد هغه سړی باره کښې دې چه محارم سره زنا کول جائز گنړی نویا به د ده قتل د ارتداد د وجې نه وی.

- ② دا حدیث په زجر توبیخ تشدید او تغلیظ باندې محمول دې ١
- ③ دا حکم د سیاست او مصلحت لاندې دې که چرې امام او قاضی مناسب گنړی نو قتل دې کړی او دا د تعزیر حصه ده. دا جواب د تعزیر باب سره زیات موافق دې
- په مال غنیمت کښې د خیانت کونکي تعزیر [۲۶۲۲]

۳۳۳- [۴] (۱) وَعَنْ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا وَجَدْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ غَلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَحْرِقُوا مَتَاعَهُ وَأَخْرِبُوهُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ترجمه: ① او حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ② که تاسو یو داسې سړی ونیسی چې هغه د خدای پاک په لار کې خیانت کړي وي (یعنی هغه د مال غنیمت د تقسم نه مخکې د هغه نه یې څه پټ کړي وي) ③ نو د هغه مال او اسباب وسوځي. او هغه ووهي (ابوداؤد ترمذی، ترمذی رحمہم اللہ ویلی دی چې دا حدیث غریب دی)

حل اللغات: ① غَلَّ: خیانت کول، غلا کول.

تسهيلات:

قوله: قَدْ غَلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ:

په مال غنیمت کښې د خیانت کولو سزا: یعنی په مال غنیمت کښې نئ خیانت او کړو نو سړی له به د تعزیر په توگه کورې ورکولې شی او د هغه مال او متاع دې اوسوزولې شی

① اخرجه ابوداؤد فی السنن کتاب الجهاد / باب فی عقوبة الغال (رقم- ۲۷۱۳) و الترمذی فی کتاب الحدود عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی الغال ما يصنع به (رقم- ۱۵۶۱)

په مال غنیمت کښي د خیانت کونکي د مال سوزولو په حکم کښي مذهب:

① د امام احمد بن حنبل رحمته الله او حسن بصری رحمته الله په نیز د دې سړی سامان یوځاني کولو سره به سوزولې شي او که په دې سامان کښي ځناور وی یا مصحف شریف وی یا د جهاد وسله وی نو هغه به نشي سوزولې.

② جمهور علماء فرمائي سامان به نشي سوزولې
د اول فریق دلیل: ظاهر د حدیث د دوی مستدل دي

د اول فریق د دلیل دوه جوايونه:

① د حدیث دا حکم خو د اسلام په شروع کښي وویيا منسوخ شو
② دا حکم په تغلیظ تشدید اوزجر او توبیخ باندې محمول دي یعنی دې اوویره وه مگر عمل مه کوه.

د دویم فریق دلیل: ① په دې کښي د غانمینو حق دي ځکه چه دا سامان د دې سړی خو خپل نه وو

[۶] بَابُ بَيَانِ الْخَمْرِ وَوَعِيدِ شَارِبِهَا

د خمر تعریف او د ځمکونکي دپاره وعید

خلاصة الباب:

فيه أربعة وعشرون حديثاً مشتملة على سبع مسائل:

- ① الأشياء التي يتخذ منها الخمر: ١، ٢، ٣، ١٣.
- ② كون كل مأسكر فكثره وقليله حرام: ٤، ٥، ٦، ١١، ١٢، ١٦، ١٧، ١٨.
- ③ ذكر وعيد شارب الخمر: ٥، ٦، ١٠، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٢، ٢٣، ٢٤.
- ④ النهي عما يؤدي إلى الإسكار: ٧.
- ⑤ الأمر بإهراق الخمر: ١٤، ١٥.
- ⑥ حرمة إتخاذ الخل من الخمر: ٨.
- ⑦ النهي عن صناعة الخمر: ٩، ١٧.

تسهيلات: قوله: الخمر:

د خمر په تعريف او حکم کښي مذهب:

① «الخمر وهي التي من ماء العنب - إذا غلا واشتد وقذف بالزبد» (مظا هر حق ٣/٢٢٥).
یعنی شراب د انگورو د هغه کچه شیري نوم دي کله چه سخته او تینګه شي او په هغې کښي څک پیدا شي

۵ انگورو ه تفصیعی وجه:

احناف د خمر تعریف انگورو سره ځکه خاص کوی چه ددې قطعی حرام ماده یو متعین حقیقت کیدل پکار دی اهل لغت هم دې ته د یو خاص شراب او خاص شربت نوم ورکړې دې ددې عارض د وجهی نه ئی شراب انگورو سره خاص کړل گئی تخصیص نشته دې

⑦ خمر یعنی شراب دهغه څیز نوم دې د کوم په استعمال سره چه نشه اومستی پیدا شی که هغه د انگورو د شیرې په شکل کښې وی او یا که د هریوبل څیز د شیرې وی (کذا فی القاموس)

د مذکوره تعریف ثوره وائی:

دا تعریف دیر به تردې ځکه چه دا د شرابونو ټولو قسمونو ته شامل دې صرف د انگورو شیرې سره خمر خاص کول مناسب نه دی اودا ضروری ده چه د کومې میوې نه شراب جوړ کړې شی او په هغه شیره کښې سکر اوشه موجود وی که هغه د کهجورونه جوړه کړې شی یا د شاتونه یا د جوارونه یا د بل څه مادې نه واخستې شی (والخمر ما خامر العقل)، ددې عموم فائده به داسی چه په عربو کښې او خاص کر په مدینه منوره کښې به د انگورو شرابو کله ناکله ملاییدل په دې وجه د شرابو حکم ټولو میوو ته عام کول پکار دی

د مسکراتو څلور قسمونه: کوم څیزونه چه نشه ورکوی دهغې لونی قسمونه څلور دی

① د انگورو شیره په اورباندې معمولی شان پخه کړې شی او بیا محفوظ کړې شی دې ته په عربی کښې "بأذق" وائی او فارسی کښې "باده" وای او که هم دغه ماده زیاته پخه کړې شی چه په څلورو حصو کښې یوه حصه اوسوزی او څلورو کښې درې حصې پاتې شی نودې ته "طلأ" وائی داهم حرام دی ددې ځکل هم ناجائز دی او په دې کښې د حد نافذ کولو دپاره د نشې ختل شرط دی

⑦ نقیع الزییب دې دې ته عصیر الزییب هم وائی دا کشمش یعنی اوسکو کوم ته چه میوه هم وائی هغه شیره ده په کوم کښې چه د زیات وخت دپاره کیخودو سره براس هم راځی او څک هم ددې ځکل حرام دی مگر د حد لگیدو دپاره نشه ختل شرط دې د نشې نه ختلونه بغیر به حد نه لگی د امام ابو حنیفه رحمته الله علیه په نیز په دې څلورو وارو قسمونو کښې "اذا غلاوا واشتد وقذف بالزبد" شرط دې یعنی د څک راتلل په هر قسم کښې ضروری دی لیکن صاحبین حضرات د څک راوچتیدو شرط صرف په خمر کښې ضروری گنړی باقی دریو وارو قسمونو کښې څک راوچتیدل ضروری نه دی صرف غلیان او جوش کافی دې

⑧ نقیع التمر دې کوم ته چه عصیر الرطب هم وائی او سکر هم ددې نوم دې داد لمدو

که جو رو هغه شیره ده کومه چه ټینگه شی او په هغې کښې خک پیدا شی ددې خکل حرام دی مگر د حد لگولو دپاره نشه ختل شرط دی د نشې د ختلو نه بغیر به پرې حد نه لگي

⑤ د شرابو دې دادانگورو غیره نه داسې جوړیږي چه د انگورو کچه شیره واخلی په یو لوبښی کښې کیږدی د یوڅو ورځونه پس هغه ټینگه شی بیا دا اوڅو تکیږي او هغه نشه ورکونکې جوړشی دې ته خمری وائی.

راجع قول دادې چه په دې کښې د خگ راوچتیدل شرط نه دی دا شراب دی او په نص قطعی سره حرام دی د دې قلیل هم حرام دی او کثیر هم حرام دی د چا هم په دې کښې اختلاف نشته دې دا د نشه ایز خیزونو جرړه او اصل دې نور نشه ایز خیزونه ددې تابع دی. په دې کښې نشه ختل اونه ختلو قید نشته دې بلکه مطلق حرام او موجب حد دی اودا نجس العین دی.

مزید مشروبات اریعه: دلته څلور قسم نور مشروبات هم دی

① اول نیذالتمر دې دادخرما نه جوړشوي د هغه مشروب نوم دې کوم ته چه معمولی جوش ورکړي شوي وی او په دې کښې نشه نه وی راغلي

② دوم خلط دې یعنی کشمش او خرما ملاوولو سره لږشان جوش ورکړي او شربت نی ترې جوړکړو.

③ دریم بقمع ده په باء اوتاء باندې زېږدي. دا د هغه نیبذ نوم دې کوم چه د غنمو جوارو شاتو او اوربشو وغیره نه په اوبو کښې واچوی معمولی جوش ورکولو سره ترې عرق اوباسی

④ څلورم مثلث دې یعنی چه دانگورو عرق نی دومره پوخ کړو چه دوه حصې شی ختمې شوې او یوه حصه د شربت په صورت کښې باقی پاتې شی [مظاهر حق ۳/۴۴۶].

د مشروبات اریعه حکم:

① د جمهور په نیزسره د امام محمد، ددې څلورو اړو قسمونو مشروبات حکم دادې که ددې په زیات مقدار استعمال سره نشه راځي نو ددې قلیل مقدار استعمال هم حرام دې او که چرې په کثیر مقدار کښې نشه نه وی نو قلیل او کثیر دواړه حلال دی

② امام ابو حنیفه رحمته الله فرمائی که چرې ددې خیزونو قلیل مقدار په عبادت باندې د قوت کیدو دپاره استعمال کړې شی نو دا جائز دی سره ددې چه ددې په کثیر مقدار کښې نشه وی مگر فتوی په دې قول باندې نه ده [مظاهر حق].

فتی په قول: امام محمد رحمته الله هم جمهورو سره دې لهذا د محققین احناف د تحقیق مطابق فتوی هم په دې قول ده

خلاصه دا چې اصل خيز نشه اوسکړدې که چرې نشه په يوشروب کښې وى يا په څه وانبوکښې وى ياد يوي ونې په شيره کښې وى يا په تمباکو کښې وى يا شراب او بهنگ کښې وى ټول حرام دي. (مظاهرق ۳/۶۲۶)

د بعضي موجوده رائج الوقت نشو حکم:

نشه ورکونکي څيزونو کښې بهنگ، افيم او بعضي بوتې دى دغه شان تمباکو هم ناجائز دى لکه چه صاحب د درمختار ليکلى اوشاه عبدالعزيز رحمته الله عليه چيلم شکل مکروه تحریمی ليکلى دى ځکه چه په دې څيزونو سره بدن کښې فتور او سستی پيدا کيږي او په حديث کښې وړاندې ددې حکم راتلونکې دې چه ((وکل مفتراً)) يعنى هر سستی راوستونکي څيز حرام دې. دا تفصيل صاحب مظاهرق رحمته الله عليه ليکلى دې ماخوډويږي د وچې نه څه اوليکل باقى مې پريخودل هلته اوگورئى. (مظاهرق ۳/۶۲۶)

شيخ فضل محمد صاحب دام ظلّه العالی په توضيحات شرح مشكاة کښې ليکلى دى.. پخپله نسوار سگريټ او تمباکو والا پان قطعاً نه خوښوم اونۀ د يو عالم دين دپاره دا خوښوم، ليکن زما څه حيثيت دې علماء به ماپورې خنداگانې اوکړى سره ددې چه د سعودى عرب علماء دې څيزونو ته حرام وائى اوکله چه صاحب درمختار هم حرام ليکلى دى که په تفصيل کښې لارې شي نو په نفى کښې به ډير څه ملاؤشى په مدينه منوره کښې يو علمى شخصيت حضرت مولانا عبدالوحيد عبدالملك دامت برکاتهم د سگريټ په حرمت باندې يوه ښکلې رساله ليکلې ده په کوم کښې چه د تمباکونه جوړشوى څيزونو په حرمت باندې ښه تفصيل سره کلام کړې دى. الله تعالى د هغوى په ژوند کښې برکت واچوى سره ددې چه بعضي علماء تمباکو ځکلوته حرام نه وائى مگر ددې په کراهت باندې خودتولو اتفاق دې که چرې کراهت تنزيهى اومنلې شى نو په دې باندې اصرار سره بياهم دا مسئله خطرناک حده پورې رسيږي.

الفصل الأول

[۲۶۲۶] د دوه قسمه ونو څخه د شرابو جوړيدل

۳۱۳- [۱] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «الْخَمْرُ مِنْ هَاتَيْنِ الشَّجَرَتَيْنِ [۳] النَّخْلَةِ وَالْغَنَبَةِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الأشربة/باب بيان أن جميع ما ينبذ مما يتخذ من النخل والغنبد يستى خمر (رقم- ۱۳- ۱۹۸۵) و ابو داود في كتاب الأشربة/باب الخمر مآ هو (رقم- ۳۶۷۸) والترمذي في كتاب الأشربة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في العيوب التي يتخذ منها الخمر (رقم- ۱۸۷۵) والنسائي في كتاب الأشربة/باب تاويل قول الله تعالى: {ومن ثمرات النخيل والأعناب تتخذون منه سكرًا ورزقًا حسنًا} [النحل: ۶۷] (رقم- ۵۵۷۲) وابن ماجه في كتاب الأشربة/باب ما يكون منه، الخمر (رقم- ۳۳۷۸) واحد في المسند: ۲/۲۷۹

توجه: ۱ حضرت ابوهريره رضي الله عنه د نبي كريم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل ۲ شراب د دی دوو ونو یعنی د انگورو او کجورو نه جوړیږي، (مسلم)

هل اللغات: ① الخنطة: د مجوري ونه، ② العنب: انگور

قوله: الخمر من هاتين الشجرتين:

د مذکوره جملي مطلب: چونکه اکثر شراب د انگورو او کجورو نه جوړولې شو په دې وجه نبي كريم دې طرف ته اشاره او کړه په دې کښې حصر کول مقصود نه دی بلکه صرف دا خودل مقصود دی چه مسکرهم دغه دی.

[۳۶۲۵] د پنځو څيزونو څخه د شرابو جوړيدل

۳۷۵-۱۲۱ [۱] وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: ② عَطَبَ عُمَرُ عَلَى مِنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّهُ قَدْ نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ ③ وَهِيَ مِنْ خَمْسَةِ أَشْيَاءَ الْعَنْبِ وَالنَّهْرُ وَالْحِنْطَةُ وَالشَّعِيرُ وَالْعَلِي، ④ وَالْخَمْرُ مَا خَمَّرَ الْعَقْلَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ۱ او حضرت ابن عمر رضي الله عنه وايي چې يوه ورځ عمر فاروق رضي الله عنه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په منبر (دریدو سره) خطبه وويله، او ارشاد يې وفرمايلو ② چې د شرابو حرمت نازل شوی دی، ③ او شراب د پنځو څيزونو نه جوړیږي ① د انگورو نه ② د کجورو نه ③ د غنمو نه ④ د اوربشو نه ⑤ د عسلو (شهد) نه، ④ او شراب هغه دي چې په عقل راخوړ شي يعنی بيکاره يې کړي. (بخاري)

هل اللغات: ① العنب: انگور. ② النهر: اوچې کجورې. ③ الحنطة: غنم. ④ الشعير: وربشې. ⑤ العسل: شهد ⑥ الخمر: شراب

تسهيلات:

قوله: وَهِيَ مِنْ خَمْسَةِ أَشْيَاءَ:

د پنځو څيزونو د تفصيلي وجه: دا پنځه څيزونه ئي د شهرت په توگه ذکر کړل گڼي شراب د نورو څيزونو او نورو طريقو سره هم حاصلیږي. هم دغه وجه ده چه ددې حديث په آخری الفاظو کښې حضرت عمر رضي الله عنه د ډير عموم طرف ته اشاره کړې ده چه "والخمر ما خامر العقل" يعنی شراب خودهر هغه نشه ورکونکی څيز نوم دې چه عقل خميره جوړولو سره پټ کړی دا د شرابو بهترين تعريف دې اگر چه د فقهاؤ غظام اجتهادی مباحث دلته موجود دی.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الأشربة/باب ما جاء في أن الخمر ما خامر العقل من الشراب (رقم-۵۵۸۸) ومسلم في كتاب التفسير/باب في نزول تعريم الخمر (رقم- ۳۳ - ۳۰۳۲) و ابو داود في كتاب الأشربة/باب في تعريم الخمر (رقم- ۳۶۶۹) والنسائي في كتاب الأشربة/باب ذكر أنواع الأشياء التي كانت منها الخمر حين نزل تعريمها (رقم-۵۵۷۸)

[۳۶۶] په عهد رسالت کښې عام شراب

۳۶۶- [۳] (۱) «وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: لَقَدْ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ جِوِينَ حُرْمَتِ ۷ وَمَا يُجَدُّ خَمْرُ الْأَعْنَابِ إِلَّا قَلِيلًا ۸ وَعَائَةُ خَمْرِنَا الْبُسْرُ وَالنَّمْرُ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: ۱ او حضرت انس رضي الله عنه وايي چې کوم وخت د شرابو حرمت نازل شوی وو، ۲ هغه وخت د دې حرمت نافذ شوی وو، او هغه وخت مونږ ته د آنګورو شراب کم حاصلیدل، ۳ مونږ شراب زیات تره د کچه کجورو او وچو کجورو نه جوړیدل، (بخاري)
 هل الکفایت: ۱ عائشة: عام طور باندې، اکثر، ۲ البسر: کچه، شني کجورې ۳ النمر: اوچې کجورې
 تسهيلات: قوله: لَقَدْ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ

په دې کښې ئې داشارې په طور او فرمائیل چې شراب رسول کریم صلی الله علیه و آله نه دی حرام کړی بلکه الله عز وجله حرام کړی دی دې وجې نه ئې ورته حرم رسول الله اونه فرمائیل
 قوله: وَعَائَةُ خَمْرِنَا الْبُسْرُ وَالنَّمْرُ:

د فصل د پیغیدو مختلف ادوار: د کجورو د فصل په پخیدو او لگیدو کښې مختلف ادوار وی کله چې ددې شگوفه یعنی ونه تیاره شی نو دې ته طلع وائی. او دا د کجورې ابتدائی حالت وی، بیا دې نه پسې مرحله د ظلال وی، بیا د بسر او بیا د رطب. او دې نه پس ددې آخری شکل تمر وی، حدیث پاک کښې هم دې طرفته اشاره شوې ده
 [۲۶۲۷] د هر نشه آور څیز حرمت

۳۶۷- [۳] (۱) «وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «سَبَّلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْبَيْتِ ۲ وَهُوَ يُبِيدُ الْعَصَلَ ۳ فَقَالَ: كُلُّ شَرَابٍ أَسْكَرَهُوَ حَرَامٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ۱ او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي چې د رسول الله صلی الله علیه و آله نه د بتع په باره کې پوښتنه وشوه. ۲ یعنی د غسلو (شهد)، د نبیذ چې آیا د دې څک ل جائز دی که نه؟ ۳ نو حضور صلی الله علیه و آله وفرمایل هر هغه مشروب چې نشه راوړي حرام دی. (بخاري، مسلم)
 هل الکفایت: ۱ البیت: د شهدو نبیذ

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الأشربة / باب: الخمر من العنب (رقم- ۵۵۸۰) ومسلم فی کتاب الأشربة / باب: تحريم الخمر. وبيان أنها تكون من عصير العنب، ومن الشر والبسر والزبيب، وغيرها مما يسكر (رقم- ۷۰) - (۱۹۸۰) والنسائي فی کتاب الأشربة / باب: ذكر الشراب الذي اهرق به بتحريم الخمر (رقم- ۵۵۴۳)
 (۲) اخرجه البخاري فی کتاب الأشربة / باب: الخمر من العسل، وهو البتع وقال من: سألت مالك بن أنس، عن الفقاع، فقال: «إذا لم يسكر فلا بأس» وقال ابن الدراوردي: سألنا عنه فقالوا: «لا يسكر. لا بأس به» (رقم- ۵۵۸۶) ومسلم فی کتاب الأشربة / باب: بيان أن كل مسكر خمر وأن كل خمر حرام (رقم- ۶۷) - (۲۰۰۱) و ابو داود فی کتاب الأشربة / باب: النهي عن السكر (رقم- ۳۶۸۲) والترمذي فی کتاب الأشربة عن رسول الله صلی الله علیه و آله عليه وسلم / باب: ما جاء كل مسكر حرام (رقم- ۱۸۶۳) والنسائي فی کتاب الأشربة / باب: تحريم كل شراب أسكر (رقم- ۵۵۹۴) وابن ماجه فی کتاب الأشربة / باب: كل مسكر حرام (رقم- ۳۳۸۶) ومالك فی الموطأ كتاب الأشربة / باب: تحريم الخمر (رقم- ۹) واحمد فی المسند: ۱۹/۲

تسهيلات:

قوله: الأُشْبَرُ: دلته دَبا، زیر او تاء په سکون سره دې لیکن دا لفظ دَبا، او تاء زیر سره هم لوستلې شوې دې په اوبو کښې شاهد ملاوولو سره په اورباندې کیځودلې شی اوڅه جوش ورکړې شی نو دا بتع ده.

[۳۶۲۸] د دنیا شراب ځکل د آخرت د شرابو ځکلو څخه د محرومتیا سبب ر

۳۸- [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ، وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ» وَمَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا قَاتَ وَهُوَ يَذِيقُهَا لَمْ يَشْرَبْهَا فِي الْآخِرَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

قوجه: (۱) او حضرت ابن عمر رضي الله عنه راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل کوم خيز چې نشه راوړي هغه شراب دی، (۲) او کوم خيز چې نشه راوړي، هغه حرام دی (که په مقدار کې لږ وي يا زيات وي) (۳) او کوم سړی چې په دنيا کې شراب ځکي، او هميشه يې ځکي ددې پورې چې بغير دتوبې نه مړ شي، نو دهغه به په آخرت کې شراب ځکل نصيب نشي، (مسلم) **هل اللغات:** (۱) يَذِيقُهَا: چه هميشوالې کوی په شرابو.

تسهيلات:

قوله: يَذِيقُهَا: د هميشه دپاره چه څوک شراب ځکی هغه ته مدمن خمر وائی. داداسې سړی دپاره لکه چه يوخاص صفت او خصوصى تعارف دې. په احاديثو کښې باربار دا لفظ د باب افعال نه راځی **قوله:** لَمْ يَشْرَبْهَا:

د مذکوره جملې په مفهوم کښې درې اقوال: (۱) دغه سړی په دنيا کښې شراب ځکل حلال کنړل او حرام حلال کنړل کفر دې په دې وجه داسې مړتد کيدو سره هميشه دوزخى جوړشو نو په دوزخ کښې شراب چرته دى؟

(۲) په اول کښې به ده ته شراب نه ملاويږي ليکن د سزا خوړلو نه پس چه کله جنت ته لاړشى نو بيا به ده ته ملاويږي

(۳) دا سړي به په جنت کښې د دغه نعمت خواش نه کوی نو نه به ئې ځکي.

(۱) اخرجه مسلم فى كتاب الأشربة/باب بيان أن كل مسكر خمر وإن كل خمر حرام (رقم- ۷۳ - (۲۰۰۳) والترمذی فى كتاب الأشربة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فى كراهية أن يئخذ فى الدباء والعتمم والتفجير (رقم- ۱۸۶۸) وابن ماجه فى كتاب الأشربة/باب من شرب الخمر فى الدنيا، لم يشربها فى الآخرة (رقم- ۳۳۷۳) ومالك فى السوطا كتاب الأشربة/باب باب تعريم الخمر (رقم- ۹)

[۳۶۲۹] په جهنم هکښې د شرابو څمکلو سزا

۳۶۲۹- (۱) [۶] عَنْ جَابِرٍ «أَنَّ رَجُلًا قَدِمَ مِنَ الْيَمَنِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شَرَابٍ يَشْرَبُونَهُ بِأَرْضِهِمْ مِنَ الدُّرَّةِ يُقَالُ لَهُ: الْبُؤْزُ [۷] فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَوْ مُسْكِرٌ هُوَ؟ قَالَ: نَعَمْ [۸] قَالَ: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ [۹] إِنَّ عَلَى اللَّهِ عَذَابَ الْيَمَنِ يَشْرَبُ الْمُسْكِرُ أَنْ يَنْقِيَهُ مِنَ طِينَةِ الْخَبَالِ.

توجه: [۱] او حضرت جابر رضي الله عنه وايي چې د يمن يو سړی دربار نبوي ﷺ ته راغلی، [۲] او د نبي کریم ﷺ نه يې د جوارو د شرابو په باره کې پوښتنه وکړه، چې په يمن کې څکېل کيدل. او هغه ته يې مرز ويل، [۳] حضور ﷺ پوښتنه ورنه وکړه چې آیا هغه نشه راوړلی؟ هغه اوويل چې هو، [۴] حضور ﷺ وفرمايل هر نشه راوستونکی شی حرام دی. [۵] او «ياد لره» د الله ﷻ دا عهد دی، چې کوم سړی نشه راوستونکی کوم څيز وڅکي. په هغه به طينه الخبال څکېل کيږي،

هل اللغات: ① مِنَ الدُّرَّةِ: د جوارو شراب، ② الْبُؤْزُ: د جوارو شراب ته ميز وائی

③ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا طِينَةُ الْخَبَالِ؟ ④ قَالَ: عَرَقُ أَهْلِ النَّارِ أَوْ غَصَاةُ أَهْلِ النَّارِ. ⑤ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] صحابه و رضي الله عنهم عرض اوکړو چې يا رسول الله ﷺ طينه الخبال څه څيز دی؟ [۲] وي فرمايل چې خبال د دوزخيانو خوله ده، يا وي فرمايل چې خبال هغه نو او وينه ده کومه چې د دوزخيانو د زخمونو نه بهيږي، (مسلم)
هل اللغات: ⑥ طِينَةُ الْخَبَالِ: د دوزخيانو خوله يا پيپ او وينه. ⑦ عَرَقُ أَهْلِ النَّارِ: د دوزخيانو خوله. ⑧ غَصَاةُ أَهْلِ النَّارِ: د دوزخيانو پيپ او وينه

تسهيلات:

لوله: وَمَا طِينَةُ الْخَبَالِ؟

د مذکور له لفظ معنی او مطلب: خبال د دوزخيانو وينې او پيپ دې ياد هغوی د بدن خوله ده د طينه مطلب که څه خيري واخستې شی نو په مفهوم باندې به پوهيدل نور هم آسان شی الذرة جوار ته وائی دې نه به هم شراب جوړيدلو المزد ميم باندې زير دې او زاء باندې سکون دې

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الاشرية باب بيان ان كل مسكر خمر وان كل خمر حرام (رقم- ۷۲- (۲۰۰۲) والنسائي في كتاب الاشرية باب ذكر ما اعد الله عز وجل لشارب السكر، من الذل، والهوان، واليم العذاب (رقم- ۵۷۰۹) واحمد في المسند: ۳/ ۳۶۱

[۳۶۴۰] د مخلوط نبیذ جوړولو جوړ

۳۶۴۰- [۴] (۱) وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ خَلِيطِ الْخَمْرِ وَالْبُسْرِ (۲) وَعَنْ خَلِيطِ الزَّيْبِ وَالْخَمْرِ (۳) وَعَنْ خَلِيطِ الزَّهْوِ وَالرُّطْبِ (۴) وَقَالَ: النَّبِيُّ أَكُلْ وَاجِدْ عَلَى جِدَّةٍ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجهه: (۱) او حضرت ابو قتاده رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم د وچو کجورو او د کچه کجورو يو ځای کولو سره د نبیذ جوړولو نه منع فرمایلي ده، (۲) دغه شان وچو کجورو او وچ انگور د يو ځای کولو سره د نبیذ جوړولو نه يې منع فرمایلي ده، (۳) د وچو او تازو انگورو د گډوډ کولو څخه منع کړې ده (۴) او فرمایلي يې دي (که نبیذ جوړول وي. نو) په دې کې د هر يوه جدا جدا نبیذ جوړوي، (مسلم)

هل اللغات: (۱) خلیط: شریکوال (۲) الزهو: اوج انگور (۳) علی جده: جدا جدا، خالته خالته.

تسهيلات: قوله: عَنْ خَلِيطِ الْخَمْرِ:

د کچه او پخو کجورو د ملاولو د ممانعت وجه: د پخو کجورو ملاولو لوممانعت د دې دپاره دې چه نبیذ جوړونکی ته اندازه نه شی کیدې او پخه کهجوره به په شرابو کښې بدله شوې وی او هغه به تردغه وخته پورې د کچه په انتظار کښې وی ځکه چه پخه کهجوره د خپل مزاج په اعتبار سره زر متاثر کېږي. اوس به د پخې کهجورې د شرابو آمیزش ددغه مخلوط په نبیذ کښې راشی د کوم استعمال چه ناجائز دې په دې وجه ددغه اختلاط نه منع کړې شوې ده.

د مذکوره اختلاط په حکم کښې مذاهب:

① د امام مالک رحمته الله علیه په نیزد دې حدیث د وجې نه محض دا اختلاط منع دې اوددې استعمال منع دې سره ددې چه په دې کښې سکر نه وی

② جمهور فقهاء فرمانی چه دا اختلاط اوددې نه نچور شوې نبیذ به هغه وخت ناجائز وی چه په دې کښې نشه راشی گنی ناجائز نه دې.

[۳۶۴۱] د شرابو څخه د جوړې شوې سرکې حلت

۳۶۴۱- [۸] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبَّلَ (۲) عَنِ الْخَمْرِ يُتَخَذُ خَلًا فَقَالَ: لَا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الأشربة/باب من رأى أن لا يخلط البسر والتمر إذا كان مسكراً، وأن لا يجعل إدامين في إدام (رقم- ۵۶۰۲) ومسلم في كتاب الأشربة/باب كراهة ابتذال التمر والزبيب مخلوطين (رقم- ۲۶- ۱۹۸۸) و ابو داود في كتاب الأشربة/باب في الخليطين (رقم- ۳۷۰۴) والنسائي في كتاب الأشربة/باب خليط الزهو والرطب (رقم- ۵۵۵۱) وابن ماجه في كتاب الأشربة/باب النهي عن الخليطين (رقم- ۳۳۹۷) واحمد في المسند: ۳۰۹/۵

(۲) اخرجه مسلم في كتاب الأشربة/باب تحريم تخليل الخمر (رقم- ۱۱- ۱۹۸۳) والترمذي في كتاب البيوع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب النهي أن يتخذ الخمر خلًا (۱۲۹۴) واحمد في المسند: ۲۶۰/۳

ترجمه: [۱] و حضرت انس رضی اللہ عنہ راوی دی چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه پوښتنه وشوه [۲] که په شرابو کې مالګه او پیاز وغیره اچولو سره د هغه سرکه جوړه شي، نو هغه حلال دی که نه؟ وی فرمایل چې نا، (مسلم)، که چرته شراب په سرکه بدل شی نو هغه د خوراک او څښاک په مصرف کې راوستل جائز دی، [

تسهيلات:

قوله: سُبُلَ عَنِ الْخَمْرِ يُتَعَدُّ غَلًا:

د شرابو نه جوړی شوی سرکې په حکم کې ۲ مذهب:

① په شرابو کې مالګه او پیازو وغیره ملاوولو سره سرکه جوړه کړې شی امام شافعی رحمته اللہ علیہ فرمائی که د یو څیز په ملاوولو سره سرکه جوړه کړې شی نو د هغې استعمال ناجائز دي دا دې وخت کېنې هم سرکه نه ده بلکه د نجس شرابو په حکم کېنې ده او که چېرې پخپله په نمرغو وغیره کېنې کيځودو سره سرکه جوړه شي نو دغه وخت کېنې دا شراب پاتې نه شو اوس ددې استعمال جائز دي

② احتاف فرمائی چې د یو څیز ملاوولو سره د شرابونه سرکه جوړول یو مکروه فعل دي لیکن سرکه جوړیدونه پس هغه شراب پاتې نه شو نو دې وخت دا هم سرکه ده او سرکه حلال ده ددې استعمال جائز دي.

داوول فریق دلیل: مذکوره حدیث د دوی مستدل دي

داوول فریق د دلیل جواب: د شرابونه د جوړې شوې سرکې ممانعت د هغه وخت خبره ده کوم وخت چې په شروع کېنې د شرابونه نفرت ورکولو د پاره لوښی هم منع کړې شوې وو چې مبادا شیطان د شرابو د خوند او د هغې وسوسې دوباره په زړو نو کېنې وانچوی په دې وجه د شرابونه بدله شوې سرکه ممانعت کړې شوې وو گنې چې کله د شرابو اصل بدل شو او سکر او نشه ختمه شوه نو بیا د ممانعت څه وجه نشته دي

د دویم فریق دلائل: ①: نعم الادام الخل حدیث د دوی مستدل دي ځکه چې اوس دا شراب پاتې نه شو بلکه سرکه ده

② په بیهقي کېنې حدیث دي چې: «خبر خلکم خل عمرکم»

[۳۶۴۲] د علاج په طور د شرابو د څښلو جواز

۳۳۲- [۱۹] (۱) عَنْ وَائِلِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: «أَنَّ طَارِقَ بْنَ سُوَيْدٍ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْخَمْرِ قَتْنَاهُ، فَقَالَ: إِنَّمَا أَصْنَعُهَا لِلدَّوَاءِ، فَقَالَ: إِنَّهُ لَيْسَ بِدَوَاءٍ وَلَكِنَّهُ دَاءٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: [۱] او حضرت وائل حضرمي روايت کوي چې طارق ابن سويد رضي الله عنه د نبي کریم صلی الله علیه و آله نه د شراب نوشي په باره کې پوښتنه وکړه نو حضور صلی الله علیه و آله تری نه منع کړو [۲] بیا طارق او ویل آیا زموږ شراب دوايي (دارو) په طور استعمالوو؟ [۳] حضور صلی الله علیه و آله ورته وفرمايل هغه دوايي نه ده بلکه خپله يوه بيماري ده (مسلم)

تسهيلات:

قوله: إِنَّهُ لَيْسَ بِدَوَاءٍ:

د دوايي په حيثيت د شرابو د استعمالولو حکم: اکثر علماؤ د دوايي په توگه باندې د شرابو استعمالول منع کړې دی بعضې علماء وائی چه که طبيب حاذق او ماهروی اونیک اوصالح وی او هغه مشوره ورکړی چه د دغه مرض علاج د شرابونه علاوه په هېڅ خیز کښې نشته دې نو په دغه صورت کښې د مجبورئی او اضطرار په درجه ددې استعمال مباح وی باقی رسول الله صلی الله علیه و آله چه دا فرمائیلی دی چه شراب بيماری ده نو دا حقيقت دې چه شراب هم بيماری ده مگر ه ظاهری توگه په دې کښې عارضی غوندې تکړه والې راځی کوم چه علاج نه دې صرف يوعارضی گرمائش دې دغه عارضی فاندې ته قرآن کښې (وَمَا يَفْرِئُ لِلشَّائِسِ) سره ذکر کړې دې.

الفصل الثاني

[۳۶۴۲] د شرابو غکلويه وجه خلويښت ورځي مونځ نه قبلیدل

۳۶۴۲- [۱۱۰] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ لَهُ صَلَاةَ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ [۲] فَإِنْ عَادَ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ لَهُ صَلَاةَ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا، فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ [۳] فَإِنْ عَادَ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ لَهُ صَلَاةَ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا، فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ»

ترجمه: [۱] عبد الله بن عمر رضي الله عنه راوي دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل کوم سړی چې اول خل شراب وڅکي او توبه نه اوباسي نو الله تعالی خلويښت ورځو پورې د هغه مونځونه نه قبلوي بیا که هغه د زړه خلوص سره توبه اوباسي نو الله تعالی د هغه توبه قبلوي [۲] بیا که هغه په دویم ځل شراب وڅکي نو الله تعالی خلويښت ورځو پورې د هغه مونځونه نه قبلوي بیا که هغه توبه اوباسي نو الله تعالی د هغه توبه قبلوي [۳] بیا که هغه په دریم ځل شراب وڅکي نو الله تعالی خلويښت ورځو پورې د هغه مونځ نه قبلوي بیا که هغه توبه اوباسي نو الله تعالی د هغه توبه قبلوي

۱) أخرجه الترمذی فی السنن کتاب الأشربة عن رسول الله صلی الله علیه وسلم بهاب ما جاء فی شارب الخمر (رقم- ۱۸۶۲) واحد فی السند: ۳۵/۲

﴿۱﴾ إِنْ عَادَ فِي الرَّابِعَةِ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ لَهُ صَلَاةَ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا ﴿۲﴾ إِنْ تَابَ لَمْ يَنْسِبِ اللَّهُ عَلَيْهِ ﴿۳﴾ وَسَقَاةٌ مِنْ نَهْرِ الْفَيْحَالِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: ﴿۱﴾ دادي پورې چې هغه په څلورم ځل شراب وڅکي نو الله ﷻ نه صرف دانه چې څلويښت ورځو پورې د هغه مونځ نه قبلوي ﴿۲﴾ بلکه که هغه توبه باسي نو د هغه توبه هم نه قبلوي ﴿۳﴾ او په آخرت کې په هغه د دوزخيانو ويني زوي ځکول کيږي (ترمذي، هل القمات: ۱۰۱) الفحال: د دوزخيانو وینه، پيب، نو

۳۳۳- (۱) رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالْدارِمِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو.

ترجمه: نسائي ابن ماجه او دارمي دا روايت د عبد الله ابن عمرو نه نقل کړي دی
تسهيلات: قوله: أَرْبَعِينَ صَبَاحًا:

څلويښتو ورځو پورې د شراب الغرم مونځ نه قبليدل: د شرابو اثر دې چې څلويښت ورځې به نې مونځ نه قبلېږي البته مونځ کول ضروري دی مونځ چونکه ام العبادات دي او شراب ام الخبائث دی په دې وجه د شرابو اثر په مونځ باندې پريوځي او کله چه د مونځ په شان افضل عبادت نه قبلېږي نو نور عبادتونه به په طريقه اولي نه قبلېږي
قوله: لَمْ يَنْسِبِ اللَّهُ

په څلورم ځل شرايو ځکلو نه پس د توبې د نه قبليدلو مطلب: يعنی په څلورم ځل به بيا الله تعالی د هغه توبه نه قبلوي علماء فرمائي چې د رسول الله ﷺ دا فرمان چه د هغه توبه به نه شي قبلولې دا په زجرتوبيځ، تغليظ او تشديد باندې محمول دې گنې توبه کول د اذية الارض د خروج او شروق الشمس من المغرب پورې جاري او مقبول ده خواصل حقيقت دادې چې کوم سړې بار بار شراب څکي نو د شرابو په نحوست سره هغه ته د توبه توفيق نه نصيب کيږي هم دغه مطلب نې شو چه د هغه توبه به نه شي قبلولې
[۳۶۵] د نشه آور څيز د کم او د زيات مقدار حرمت

۳۳۵- [۱۱] (۱) «وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ﴿۲﴾ مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

۱) اخرجه النسائي في السنن كتاب الأشربة / باب ذكر الآثام المتولدة عن شرب الخمر. من ترك الصلوات. ومن قتل النفس التي حرم الله. ومن وقع على المعام (رقم- ۵۶۶۹) وابن ماجه في كتاب الأشربة / باب من شرب الخمر. لم يقبل له صلاة (رقم- ۳۳۷۷) واحد في المسند: ۱۸۹/۲
۲) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الأشربة / باب النهي عن المسكر (رقم- ۳۶۸۱) والترمذي في كتاب الأشربة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء ما أسكر كثيره فقليله حرام (رقم- ۱۸۶۵) وابن ماجه في كتاب الأشربة / باب ما أسكر كثيره. فقليله حرام (رقم- ۳۳۹۳)

توجه: ۱] او حضرت جابر رضي الله عنه نه روايت دی چې رسول کریم صلی الله علیه و آله و فرمايل ۲] کوم خيز چې نشه راولی د هغه لږ مقدار هم حرام دی. (ترمذي ابوداود ابن ماجه)

تسهيلات:

قوله: مَا أَسْكَرَكُنَّ يَرَّةً فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ:

هر هغه شراب چې نشه پيدا کوی اگر چې لږ وی حرام دی. ځکه چې لږ شراب د زیاتو شرابو څکلو څکلو عادی جوړوی. په دې وجه د لږ هم بچ کیدل ضروری دی ددې مطلب دا بالکل نه دې چې داسې شراب چې هغې کښې نشه کمه وی نو د هغې استعمال جائز دې او چې کومې کښې نشه زیاته وی نو هغه حرام دی. دا مطلب درست نه دې بلکه داسې شراب چې نشه په کښې کمه وی او که زیاته حرام دی، باقی تشریح آسانه ده.

[۲۶۴۶] د نشه آور خيز د يو ګوټ هم حرمت

۳۷۱- [۱۲] (۱) عَنْ عَائِشَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ۲: «مَا أَسْكَرَمِنَهُ الْفَرْقُ قَلِيلٌ أَوْ كَثِيرٌ مِنْهُ حَرَامٌ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱] او بي بي عائشه رضي الله عنها د رسول کریم صلی الله علیه و آله نه نقل کوي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله و فرمايل ۲] کوم خيز مثلاً د شرابو چې يوفرق. يعنی اته سيړه مقدار نشه راولي د هغه يود ګوټ هم حرام دی (احمد ترمذي ابوداود)

حل التفات: ① الْفَرْقُ: يو قسم شراب دی.

تسهيلات:

قوله: مَا أَسْكَرَمِنَهُ الْفَرْقُ:

د الفرق د لفظ تحقيق: مثلاً د شرابو يوڅه داسې قسم دې دکوم چه زيات مقدار نشه راولی لیکن کم مقدار نشه نه راولی نو ددې دامطلب نه دې چه ددې کم مقدار جائز شو بلکه ددې کم مقدار به هم حرام وی. البته د نشې نه کیدو د وجې نه به حدنه نافذ کیږی گناه به کیږی. د انسان دا فطرت دې چه کوم خيز هغه اول کم استعمالوی هم دغه قلیل خيز انسان د کثرت طرف ته په رابښکلو سره بوځی. لهذا ددغه کم مقدار نه هم ځان ساتل ضروری دی "فرق" د ۱۲ پونو په یوه پیماڼه باندې د فرق اطلاق کیږی. "فرق" د راء په فتحه اوسکون دواړو جائز دې د اهل مدینه د یوې پیمانې نوم دې په کوم کښې چه درې صاع یا ۱۲ رطل غله راځی دلته قلیل او کثیر مقدار مراد دې

۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الأشربة/باب التهی عن السکر (رقم-۳۶۸۷) و الترمذی فی کتاب الأشربة عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء ما أسکر کثیره فقليله حرام (رقم-۱۸۶۶) واحمد فی المستند: ۱۳۱/۶

[۲۶۴۷] د شراب جو ريڊو خيزونو نه

۳۳۷- (۱۳) (۱) وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «إِنَّ مِنَ الْحِنَظَةِ غَمْرًا [۳] وَمِنَ الشَّعِيرِ غَمْرًا [۴] وَمِنَ النَّمْرِ غَمْرًا [۵] وَمِنَ الزَّبِيبِ غَمْرًا [۶] وَمِنَ الْعَصَلِ غَمْرًا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجهه: [۱] او حضرت نعمان ابن بشير رضي الله عنه واپي جي رسول كريم ﷺ وفرمايل [۲] د غنمو هم شراب وي [۳] د اوريشو هم شراب وي [۴] د كجورو هم شراب وي [۵] د انگورو هم شراب وي [۶] او د عسلو (شهد) هم شراب وي. (احمد ترمذي ابوداود، ترمذي ويبي دي جي دا حديث غريب دي

تسهيلات: قوله: إِنَّ مِنَ الْحِنَظَةِ غَمْرًا:

علماء کرامو ليکلي دي جي دلته حصر مراد نه دي گني جي هم ددي خيزونو نه شراب جو پيري بلکه داخيزونو خاص طور سره په دي وجه ذکر کړي شوي دي جي عيام طور شراب ددي خيزونو نه جو پيري. په دي ارشاد کښي ددي خبري دليل دي جي خمر صرف د انگورو شرابو ته نه وائي، ابن ملک رحمته الله فرمائي جي دلته د انگوري شرابو نه علاوه د نورو خيزونو شرابو ته هم مجازا خمر وئيلي شوي دي. او په دي کښي مناسبت دادي جي ددي خيزونو شراب (يا نشه آور نيږد) هم د انسان عقل زائل کوي.

[۲۶۴۸] د شرابو مال متقوم نه کيدل

۳۳۸- (۱۳) (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: كَانَ عِنْدَنَا غَمْرٌ لِيَتِيمٍ [۲] فَلَمَّا تَزَلَّتْ الْمَأْبِدَةُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُ وَقُلْتُ: إِنَّهُ لِيَتِيمٌ، فَقَالَ: أَهْرِيْقُوهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجهه: [۱] او حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه واپي [۲] زمونږ سره د يويتيم شراب پراته وه ايغني زمونږ په کور کي يويتيم اوسيدی جي زمونږ په پرورش کي وو د هغه په ملکيت کي چرته جي نور ډير مال او اسباب وو شراب هم وه، ځکه جي په هغه زمانه کي شراب مباح وه [۳] نو د سورة مائده دا آيت [۴] اَمَّا الْخُمُرُ اَلَا يَهِي كَلَه نازل شو اچي په هغه کي د شرابو د حرمت بيان دي جي د باب حد الخمر په ابتداء کي نقل شوي دي. نو ما د هغه يتيم د شرابو په باره کي رسول كريم ﷺ نه د ريفت او کړو او عرض مي او کړو جي هغه د

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الأشربة باب الغمر ما هو (رقم- ۳۶۷۶) والترمذي في كتاب الأشربة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في شارب الغمر (رقم- ۱۸۶۲) وابن ماجه في كتاب الطب/باب العجامة (رقم- ۳۴۷۹) واحمد في المسند: ۴/۲۶۷

(۲) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الأشربة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء كل مسكر حرام (رقم- ۱۸۶۲) واحمد في المسند: ۳/۲۶

یو یتیم مال دی او د یتیم مال ضائع کول نه دي پکار نو په دي باره کې څه حکم دی؟

[۲] حضور ﷺ وفرمايل هغه توی کره (ترمذي،

هل اللغات: ① اهرقوه: اوڼې غورزوي، توی ټې کړی

تسهيلات: قوله: إِنَّهُ لَيَتِيمٌ:

د ابو سعيد د خبرې مطلب: د صحابي مطلب دا ووجه د وړو ماشومانو او د یتیم مال دې

دا څنگه ضائع کولې شی نبي کریم وفرمائيل "اهرقوه" خامخا دا اوبهيوه وټی غورزه وه

ځکه چه دا محفوظ مال نه دي، واجب الحفاظت نه دي بلکه واجب الاهانت دي

[۳۶۴۹] د شرابو د لوښو د ماتولو حکم

۳۶۴۹- [۱۵] (۱) «وَعَنْ أَنَسِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ قَالَ: يَأْتِيَنِي اللَّهُ إِلَهِي اشْتَرَيْتُ خُمْرًا لِأَتَمْرِ فِي جُبْرِي، قَالَ: أَهْرَقِ الْخُمْرَ وَكَبِّرِ الدِّنَارَ». [۲] لَوْ أَوَّاهُ التَّرْمِذِيُّ وَضَعْفَهُ، [۳] وَفِي رِوَايَةٍ أَبِي دَاوُدَ أَنَّهُ «سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَتْيَا مَرِيضًا خُمْرًا، قَالَ: أَهْرَقْهَا»، [۴] قَالَ: أَفَلَا أَجْعَلُهَا عِلًّا؟ قَالَ: لَا».

توجه: [۱] و حضرت انس د حضرت ابو طلحه رضی الله عنه نه نقل کوي هغه عرض اوکړو یا نبي

الله ما دي یتیمانو د پاره شراب رانیولي وه کوم چې خما پرورش کې دي [۲] حضور ﷺ

ورته وفرمايل شراب توی کره او د هغه لوښی مات کره [۳] ترمذي دا روایت نقل کړي دی

او ضعیف یې گرځولی دی [۴] د ابوداود په روایت کې داسې دي چې ابو طلحه رضی الله عنه د هغه

یتیمانو په باره کې پوښتنه وکړه کوم چې د هغه پرورش کې وو او هغه ته په میراث کې

شراب حاصل شوي وه نو حضور ﷺ وفرمايل هغه توی کره [۵] هغه عرض اوکړو آیا د دي

سرکه جوړه نه کړم؟ وي فرمايل نه.

هل اللغات: ① أتیام: یتیمان. ② جبري: پرورش. ③ اهرق: وارهوه. توی کره. ④ اکبر: مات کره. ⑤

الدینار: د شرابو لوښی

تسهيلات:

قوله: إِلَهِي اشْتَرَيْتُ خُمْرًا لِأَتَمْرِ فِي جُبْرِي:

حضرت ابو طلحه رضی الله عنه د شرابو د حرمت نه وړاندې هغه یتیمانو دپاره شراب اخستی وو

کوم چې دده زیر پرورش وو کله چې شراب حرام شو نو دې باره کښې ټې نبي کریم ﷺ

نه تپوس اوکړو چې په دې څه اوکړم آیا دا ضائع کړم که نه؟ نبي کریم ﷺ ورته

اوفرمائيل چې دا توې کره او دې سره ددې د لوښو د ماتولو حکم ټې هم اوکړو ځکه چې

په دې کښې د شرابو نجاست سرايت کړې وو. او اوس ددې پاکول ممکن نه دی. یا دا

① اخرجه الترمذي في السنن كتاب البيوع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في بيع الخمر والنهي عن ذلك (رقم- ۱۲۹۳)

چې نبی کریم ﷺ د شرابو د ممانعت د شدت ظاهرولو دپاره دا حکم اوکړو چې کوم لوبښی کښې هغه شراب پراته وو نو هغه هم مات کړه ، داشان نبی کریم ﷺ ددې شرابو نه د سرکې جوړولو نه هم منع او فرمائيله ، ددې تعلق هم د زجر او تنبيه سره دې يا دا ممانعت د نهی تنزیهی په طور دی

الفصل الثالث

[۳۶۵۰] د هر مسکر خیز حرمت

۳۶۵۰- (۱) عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: (۲) «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ كُلِّ مُسْكِرٍ وَمُفْتِرٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) بي بي ام سلمه رضی اللہ عنہا وايي ۲) چې رسول کریم ﷺ د هر هغه شي د خوړلو ځکلو نه منع فرمايلي ده کوم چې تشه راولي او بستې راولي (ابوداود)،
هل اللغات: ۱) مفتري: تشه راوستونکې خیز

تسهيلات: قوله: ومفتري:

د مفتري په معنی کښې مختلف اقوال: ۱) نهایه ابن کثیر کښې لیکلی دی چې مفتري هغه خیز ته وائی دکوم په ځکلوسره چې په دماغو او زړه باندې گرمی خوره شی او په اعضا .
رئیه کښې ضعف فتور او کمزوری پیدا شی

۲) په قاموس کښې دی "فترجه فتورالانت مفاصله وضعف" یعنی بدن او د بدن جوړونه چې په کوم خیز سره ضعیف کمزورې او بست شي هغه مفتري دي
[۳۶۵۱] د شرابو ځکلو څخه د نه منع کیدو نكوسره د قتال حکم

۳۶۵۱- (۱) «وَعَنْ ذَيْلِ بْنِ الْحَبَرِيِّ قَالَ: (۲) قُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا بِأَرْضِ بَارْدَةَ وَلَعَالِمٍ فِيهَا غُلَامٌ شَدِيدٌ، (۳) وَإِنَّا نَتَّخِذُ شَرَابًا مِنْ هَذَا الْقَمِيمِ نَتَّقُوهُ بِهِ عَلَى أَعْمَالِنَا وَعَلَى بَرْدِ بِلَادِنَا، (۴) قَالَ: هَلْ يَسْكُرُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَاجْتَنِبُوهُ. (۵) قُلْتُ: إِنَّ النَّاسَ غَيْرَ تَارِكِيهِ، (۶) قَالَ: إِنَّ لَمَرَّ يَرْكُوهُ قَاتِلُوهُمْ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) ذيل حميري رضی اللہ عنہ وايي ۲) ما عرض اوکړو چې يار رسول الله مونږ خلق د يوي يخي علاقې باشندگان يو چې هلته مونږ د سخت محنت کارونه کوو او هغه سخت محنت د ډير زيات جسماني قوت متقاضي وي ۳) ځکه مونږ خلق د غنمو شراب تياروو چې د هغه په ذريعه مونږ خپل محنت د پاره طاقت حاصلوو او د هغه قوت سره د خپلي

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الأشربة / باب النهي عن السكر (رقم- ۳۶۸۶) واحمد في المسند: ۳۰۹/۶

(۲) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الأشربة / باب النهي عن السكر (رقم- ۳۶۸۳) واحمد في المسند: ۳۲۲/۴

علاقي په یخنۍ قابو پیدا کوو [۴] حضور ﷺ راته وفرمایل آیا هغه شراب نشه راوړي؟ ما عرض اوکړو چې هو نو حضور ﷺ وفرمایل بیا د هغه نه پرهیز کوی [۵] ما عرض اوکړو خلق د هغه پرېښودنکي نه دي [۶] حضور ﷺ وفرمایل که خلق د هغه څکل بند نه کړي او هغه حلال وگڼي انو د هغوی سره قتال جنگ وکړی (ابوداود)،
 حل القفات ① بآردة: یخه . ② القمیر: غنم

تسهيلات:

الحاصل ددې حديث پاك نه معلومه شوه چې دهر نشئ څيز استعمال درست نه دې كه د هر څيز سره جوړ شوې وى

[۲۶۵۲] د شرابو او د جوارۍ حرمت

۲۶۵۲- [۱۸] (۱) [۱۸] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲] «نَهَى عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَالْكُوبَةِ وَالْفُبْزَاءِ [۳] وَقَالَ: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوله: [۱] او عبد الله ابن عمرو رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول کریم ﷺ [۲] د شراب څکلو او جوارۍ کولو نه منع وفرمایله او کوبه او غبیراء نه یې هم منع فرمایلي ده [۳] او وي فرمایل کوم څیز چې هم نشه راوړي هغه حرام دی (ابوداود)،
 حل القفات: ① المیسر: جوارۍ ② الکوبه: نرد . شطرنج یو قسم لوبه . زمري، ③ الفبیزاء: یو قسم شراب دی . د جوارو شراب

تسهيلات: قوله: وَالْفُبْزَاءِ:

د حبشو شراب: د احبشو سره د جوړیدونکو شرابو نوم دې افریقی ممالک کښې د جوارو پیداوار ډیر زیات وى هغه خلق چه د جوارو نه کوم شراب نجور کوی هغې ته غبیرا وائی
 [۲۶۵۲] د شرابي جنت ته نه داخلیدل

۲۶۵۳- [۱۹] (۱) [۱۹] وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ [۲]: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَاقٍ [۳] وَلَا قَمَارٌ [۴] وَلَا مَتَانٌ [۵] وَلَا مُذْمِنٌ خَمْرٍ. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ [۶] وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: وَلَا وَلَدٌ زَيْبَةً بَدَلٌ قَمَارٍ».

قوله: [۱] عبد الله ابن عمرو رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول کریم ﷺ [۲] وفرمایل [۳] کوم بندگان خاص اچې نجات پیدا کولو سره شروع کې به جنت کې داخل شي د هغوی سره به [۴] جنت کې هغه سړی نه داخلېږي چې هغه د مور او پلار ابلا وجه شرعي نافرمانی کوي [۵] ته به جوارگر داخلېږي [۶] ته به هغه سړی داخلېږي (چې فقراو ته صدقه ورکولو سره) احسان

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الأشربة / باب النہی عن السكر (رقم- ۳۶۸۵)

(۲) اخرجه النسائي فی السنن کتاب الأشربة / باب الرواية فی المذمتين فی الخمر (رقم- ۵۶۷۲) واحمد فی المسند: ۲۰۱

باندې کړی [۴] او نه به هغه سرې داخلېږي کوم چې هميشه شراب څکي (دارمي) [۵] او د دارمي په يو بل روايت کې نه به جوارې کونکې داخلېږي په ځای دادي چې نه به ولد الزنا به جنت کې داخلېږي

هل القصاص: ① غاشق: د مور پلار نافرمانی نهې وکړه ② غشاق: جوارگر. ③ مثنان: احسان زيانونکې. نيکي وريادونکې ④ منمن: هميشه شراب څکونکې
تسهيلات: قوله: وَلَا قَسَارَ:

په جوارۍ کېږي يو ضابطه: جوارۍ کونکې ته قماروانی د موجوده زمانې په اعتبار سره هر هغه لوبه په کوم کېږي چې د طرفین نه د گټې اوتوان په شرط ترلې شوې وی هغه بولي لوبې په جوارۍ کېږي داخل دی
قوله: وَلَا وَلَدَ زَيْنَةٍ:

د ولد زنا د جنت نه د محرومیدو وجه: ولد زنا چونکه د پلار د تربیت نه محروم وی د منحوس نظمي خراب اثر په هغه کېږي وی په عام توگه باندې بدعمله وی د بدکرداره مور په غیر کېږي پالې کيږي لهدا د ظاهري اوباطنی تربیت نه ملاویدو د وجې نه په هر قسم فضولیاتو او بدعملو کېږي اخته وی په دې وجه د جنت نه محروم کيږي بعضی علماؤ دې حدیث ته ضعیف وئیلی دی ځکه چې دادر شریعت د قواعدونه په ظاهره متعارض دي ځکه چې د وړوکی ماشوم څه قصور دي بعضې وئیلی دی په دې سره د دغه بچی زناکار پلار باندې تعريض مقصود دي چې د داسې بچی د پیدا کیدو سبب جوړ شو
[۳۶۵۴] د شرابو څخه د پرهیز کولو بډله

۳۶۵۳- [۲۰] (۱) وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۱] «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَبْغِي رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ» [۲] وَأَمَرَ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ بِمَحْقِ الْمَعَازِفِ وَالْمَزَامِيرِ وَالْأَوْثَانِ وَالصُّلُبِ. وَأَمَرَ الْجَاهِلِيَّةَ [۳] وَخَلَفَ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ بِعِزَّتِهِ: لَا يَنْتَرِبُ عَبْدٌ مِنْ عِبِيدِي جُرْعَةً مِنْ خَمْرٍ إِلَّا سَقَيْتُهُ مِنَ الصِّدِيدِ مِثْلَهَا، [۴] وَلَا يَنْتَرِكُهَا مِنْ خَمَاقِي إِلَّا سَقَيْتُهُ مِنْ حَيَاضِ الْقُدَيْسِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ.

ترجمه: [۱] او ابو امامه رضی الله عنه وایي چې رسول کریم ﷺ وفرمایيل [۲] الله تعالی زه پوره دنیا د پاره رحمت او ټول عالم د پاره هادي هدایت کونکی را لېږلی یم [۳] او ځما بزرگ و برتر الله ماته حکم کړي دی چې زه د ① باجو ② مزامیر ③ بتانو ④ صلیبونو ⑤ او د زمانه جاهلیت یعنی د کفر د حالت ټول رسوم او عادات وړان ختم کړم [۶] او ځما بزرگ و برتر الله په خپل عزت قسم آخستلو دی چې ځما بنده گانو کې کوم بنده هم یو گوټ شراب وڅکي په هغه به په آخرت کې د هغه په قدر د دوزخیانو نو (پېپ) څکوم [۵] او کوم بنده

چي خما د خوف نه شراب خکل پر یردي زه به په هغه په آخرت کې، د پاکو حوضونو یعنی د جنت د نهرونو نه شراب ظهور حکوم (احمد)

هل اللغات: ① بخق: ختمول. ورائول ② المعازف: د گمانو بجانو، سرود آلات ③ المزامير: باجي. شپيلی ④ الاوتار: بتان. ⑤ الصليب: صليب. د عيسايانو مذهبي نښه ⑥ جرعة: گوت. ⑦ الصديق: ويني زوي. پيب ⑧ حياض: جمع د حوض، حوضونه، ⑨ القدس: پاک صفا
تسهيلات: قوله: المعازف:

د معارف نه مراد: دې نه مراد باجي ډولکی نقاره دوپړنی ستار رباب او سارنگی وغيره اودغه شان نور آلات غنا مراد دی

[۲۶۵۵] په دې قسمه خلقو د جنت حرمت

۳۵۵- [۲۱] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُمرَآنَ سَوَّلَ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ②: «ثَلَاثَةٌ قَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَنَّةَ ③ مُنْذِرِينَ الْخَمْرَ وَالْعَاقَى وَالَّذِي يُقْرِئُ أَهْلِيهِ الْخُبْرَ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ.

ترجمه: ① او ابن عمر ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل دې قسم خلقو باندې انه جنة جنت حرام کړي دي (يعنی نجات يافته بنده گمانو سره ابتداء کې په جنت کې داخلېدل) په دې دريو سړو حرام کړي دي ② ① يو هغه سړی چې هميشه شراب خکي ③ دويم هغه سړی چې د خپل مور پلار نافرمانی کوي او ④ دريم هغه ديوت چې د کور والا نورو خلقو سره په جنسی تعلق ساتلو څه پرواه نه ساتی
هل اللغات: ① منذرین: هميشه شراب خکونکي. ② العاقى: د مور پلار نافرمانه اولاد ③ الذی یقرئ الخبر: ديوت چې د کور والا نورو خلقو سره په جنسی تعلق ساتلو څه پرواه نه ساتی ④ الخبر: پليستی. بدکاری. زنا

تسهيلات: قوله: وَالَّذِي يُقْرِئُ أَهْلِيهِ الْخُبْرَ:

د ديوت تعريف: دا هغه سړی دې چه د خپلې ښځې باره کښې ښه پوهیږی چه بد چلن ده او هغه منع کوی نه بلکه سترگې پټوی او په خاموشی سره تعاشه گوری په حدیث کښې د دې هم دغه تعريف راغلې دې لکه چه دې دا بدی بده نه گنړی نو دوزخ ته به ځی
[۲۶۵۶] د دې هکسانو جنت ته د نه داخلیدو وعید

۳۵۶- [۲۲] (۱) وَعَنِ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ②: «ثَلَاثَةٌ لَا تَدْخُلُ الْجَنَّةَ ③ مُنْذِرِينَ الْخَمْرَ وَقَاطِعِي الرَّجِيمِ وَمُصْذِقِي الْبَاسِخِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ.

(۱) اخرجه احمد في المسند: ۱۳۴/۲

(۲) اخرجه احمد في المسند: ۳۹۹/۴

توجه: [۱] و د ابو موسیٰ اشعري رضی اللہ عنہ نه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل دری قسمه خلق به په جنت کې [ابتداءً] داخلیدو نه محروم وي [۲] ① همیشه شراب څکونکی ② رشتي ناتې خپلولي قطع کونکی ③ سحر یعنی جادو باندې یقین کونکی (احمد) هل اللغات: ④ قاطبة: خپلولی ختمونکې، ⑤ الرجيم: رسته دارى، خپلولى تسهيلات:

قوله: وَمُصَدِّقًا بِالْخَيْرِ: ددې نه مراد هغه کس دې کوم چې سحر لره بالذات مؤثر منى، گنى سحر باندې په دې معنى کبسي يقين کول صحيح دی چې دا هم د الله ﷻ پيدا کړې دې او د الله ﷻ په حکم سره ددې اثر واقع کيدل ثابت دی لکه څنگه چې فرمانيلې شوى دى چې السحر حق يعنى سحر يو حقيقت دى.

[۳۶۵۷] د شرايى د الله تعالى سره د ملاقات كيفيت

۳۶۵۷- [۲۳] (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مُذْمِنُ الْخَيْرِ مَاتَ لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى كَعَابِدٍ وَتَنِي». رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: [۱] او ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ② کوم سړى چې همیشه شراب نوشي کې مبتلا وي او بيا مې شي نو هغه به د الله ﷻ په حضور کې د بت پرست په شان حاضريري. (احمد) هل اللغات: ③ کعابِدوَتَنِي: د بُت عبادت کونکې، بُت پرست

۳۶۵۸- (۲) وَدَوَّى ابْنُ مَاجَهَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

توجه: ابن ماجه دا روايت د ابو هريره رضي الله عنه نه

۳۶۵۹- ① وَأَبُو بِيَهْقِي فِي شُعْبِ الْإِيمَانِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ ② وَقَالَ: ذَكَرَ الْبُخَارِيُّ فِي التَّارِيخِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ.

توجه: [۱] او بيهقي رحمته الله عليه په شعب الايمان کې محمد ابن عبد الله نه او هغه د خپل پلار نه نقل کړي دی ② او بيهقي ويلي دي چې امام بخاري رحمته الله عليه دا روايت خپل تاريخ کې محمد ابن عبيد الله نه او هغه د خپل پلار ه نقل کړي دی

تسهيلات:

قوله: مُذْمِنُ الْخَيْرِ مَاتَ لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى كَعَابِدٍ وَتَنِي:

د شرايى د هاندي صنم سره د تشبيه وجه: د حديث مبارك حاصل دادې چې کوم شرايى بغير

① اخرجه احمد فى المسند: ۲۷۲/۱

② اخرجه ابن ماجه فى السنن كتاب الاثرية / باب مذن الغمر (رقم- ۳۳۷۵)

د توبې نه مې شی نو الله ﷻ به دده نه خفه وی لك څنگه چې د بت پرست نه به خفه وی هم
په دې وجه قرآن کریم کښې شراب د بتاتو سره یو ځانې ذکر شوی دی کما فی القرآن
(اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْمِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الْقَاطِنِ)

[۳۲۲۰] د شرابو څکلو او د بت پرستی برباری

۳۲۲۰- [۲۳] (۱) عَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ (۲): مَا أَهَالِي شَرِبْتُ الْخَمْرَ أَوْ عَبَدْتُ هَذِهِ السَّارِيَّةَ دُونَ اللَّهِ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

ترجمه: ۱) او ابو موسی اشعري رضی الله عنه نه منقول دی هغه به فرمایل (۲) زه په دې کې هیڅ فکر
او فرق نه کوم چې زه شراب او څکم یا د الله نه ما سوا د دې ستنې یعنی د کاني د بت
عبادت وکړم (نسائي)
هل اللغات: ① السَّارِيَّةُ: د کاني ستن، بُت

تسهيلات:

قوله: مَا أَهَالِي:

د حضرت ابو موسی اشعري رضی الله عنه د دې فرمان مقصد دا دی چې زما په نزد شراب څکل او
بت پرستی دواړه په یو حکم کښې دی.

[١٨] كِتَابُ الْإِمَارَةِ وَالْقَضَاءِ

امارت او قضاء بهان

مخلاصة الباب ١

فيه ستون حديثاً مشتملة على سبع عشرة مسألة:

- ① الترغيب في إطاعة الأمير: ١، ٢، ٣، ١٢، ١٣، ١٥، ٣٢.
- ② إطاعة الأمير في المعروف لآل المعصية والظلم: ٢، ٣، ٥، ٦، ٣٦، ٤٠، ٤٩.
- ③ تقبيد إطاعة الأمير بالاستطاعة: ٧، ١٩.
- ④ الزجر على من خرج على الأمير والمنع من الخروج: ٨، ٩، ١٠، ١١، ١٤، ٣٤.
- ⑤ حكم البغاة على الإمام الثاني عند وجود الأول حرمة طاعة الثاني: ١٦، ١٧، ١٨، ١٩.
- ⑥ شناعة من يسأل الإمارة: ٢٠، ٢١، ٢٢، ٢٣، ٢٤.
- ⑦ كرم الأمير مسؤولاً يوم القيامة: ٢٥.
- ⑧ ذكر الإمام الخائن والظالم: ٢٦، ٢٧، ٢٨، ٢٩، ٣٣، ٣٤، ٣٩، ٤١، ٤٥، ٤٧، ٤٨، ٥٩.
- ⑨ أوصاف الإمام العادل وجزاءه: ٢٩، ٣٠، ٣١، ٣٤، ٤٠، ٤٤، ٥٧، ٥٨.
- ⑩ وجوب الصاحب للأمير ظاهراً أو باطناً: ٣١، ٣٢، ٣٩، ٤٦.
- ⑪ قباحة إمارة المرأة: ٣٣.
- ⑫ المنع عن إهانة الأمير: ٣٥.
- ⑬ ثقل مسؤولية الإمارة: ٢٢، ٣٧، ٣٨، ٣٩، ٤١، ٤٢، ٤٣، ٥٤.
- ⑭ التحذير عن مخالطة الأمراء (أى الفساق): ٤٠، ٤١.
- ⑮ كون دعوة الأمير إلى الحق أفضل الجهاد: ٤٥.
- ⑯ في الأمر عن تجسس الرعية: ٣٧، ٤٨.
- ⑰ كون الأمراء بحسب أعمال الناس: ٥٦، ٦٠.

د لغتہ امارة ضبط او معنی: إمارة دهمزه كسره سره دي د باب سمعهم نه امرأ و امارة مضبوط كيدو اود امير جوريدو په معنی كنبی دي او امارة دهمزه زبر سره د علامت په معنی كنبی دي دلته دا مرادنه دي بلكه امارة بكمره الهيمزه مراد دي

په اسلام كنبی د اسلامي رياست تصور:

اسلام يو كامل او مكممل دين دي حكومت او امارت او نصب امام اود اسلامي خلافت قيام د اسلام حكم دي خكه چه د اسلام زيات احكاماتونينغ په نيغه تعلق حكومت او

امارت سره ترلې دې بل د اسلام ټول قواعد او قوانین نظم او ضبط د اسلام د خاص مزاج مطابق کیدل ضروری دی لهذا هر یو مسلمان د اسلامي امارت قیام د کوشش نه بهي تعلق نه شی پاتې کیدې ځکه چه د خصوصیات لري کول او د سرحداتو حفاظت، د عیدین او جمععات قیام، د بیت المال قیام او د صدقات حاصلول، د مجاهدینو تیارول او د جهاد مهمات، د حجاج کرام د لاري امن او امر بالمعروف او نهی عن المنکر، د مخلوق خدا ضروری خدمات او د تعلیم او تعلم شعبه جات او د الله تعالی قانون په زمکه کښې په عملی توگه نافذ کول ټول په ټول حکومت سره ترلې دی هم په دې وجه او وئیلې شو: **الدین والإمارۃ توأمان** یعنی دین او حکومت دوه په یو ځای پیدا شوی رونه دی

د خلافت اسلامیه اهمیت:

نصب امام او د خلافت اسلامیه قیام د مسلمانانو او اهم قواعدونه هغه اهم قاعده ده د کوم تذکره چه په خاص توگه زموږ د عقائدو په کتابونو کښې کړې شوې ده چنانچه په شرح عقائد کښې د دې متعلق داسې لیکلې شوې دی: **تمر الاجماع علی ان نصب الامام واجب لقوله علیه السلام من مات ولم يعرف امام زمانه فقد مات میتة جاهلیة، ولان الامامة قد جعلوا هم المہمات نصب الامام حتی قدموا علی الدفن، ولان کثیرا من الواجبات الشرعیة یتوقف علیہ** د دې ټولو تصریحاتو باوجوده شی وئیلې کیدې چه دین اسلام ته د خلیفه ضرورت نشته دې او مسلمانانو له د احکاماتو اقامت او اشاعت اسلام د پاره د حاکم او حکمرانۍ ضرورت نشته دې کله چه دا ثابت شوه چه د خلافت قیام یو ضروری او اهمه مسئله ده نوموړی له د حکومت د تشکیل د پاره د اسلام د قواعدو په رنځ کښې خاص اسلامي طریقه پکار ده مونږ چه کله د سلف صالحین تشکیلات مخې ته اړېدو نوموړی له د خلافت د تشکیل د پاره درې واضحه طریقې ملاوېږي

د خلافت د تشکیل غلور طریقې:

- ① د دین اسلام د ټولونه زیات وفادار د ټولونه زیات د دې په قواعدو ضوابط پوهیدونکي او د ټولونه زیاته قربانی ورکونکي او د ټولونه زیاته همدردی لرونکي عام مسلمانان راوړاندې کړی او د هغه په لاس باندې بیعت او کړی د امامت په منصب باندې اولگوي د حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ د خلافت طریقه د انتخاب هم دغه شان وه. د ټولو په اتفاق سره د هغوی کمالات قربانی او خدمات په بنیاد باندې انتخاب اوشو او په دې باندې د صحابه کرام رضی اللہ عنہم اجماع اوشوه د بعضې علماؤ په نیز د دې اجماع منکر کافر دي
- ② د مسلمانانو اصحاب الرائی مشرانو یوه شوری جوړه کړې شی او هغه شوری څوک د خلافت د پاره اوتاکي اوبیاد عامو خلقونه په دې باندې بیعت واخلی. حضرت عثمان

ﷺ په دې طرز باندې مقرر شو او دهغوی خلافت په دې طرز باندې جوړ شو ځکه چې حضرت عمر رضی الله عنه د زخمی کیدو نه پس شپږ کسان د خلافت د تشکیل دپاره د شوری په توګه منتخب کړل په دې کښې حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه حضرت علی رضی الله عنه حضرت طلحه رضی الله عنه حضرت زبیر رضی الله عنه حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه او حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه شامل وو. هغوی بهر د حفاظتی ګارډ پهره لګولې وه او فرمانیلې وو تر کومې چې په دوی کښې څوک خوښ کړې شوې نه وی تاسو خلق به دوی بهر را تلوته نه پریردئ. دا د خلافت د تشکیل درې پاکی نمونې دي د کومې په ذریعه چې خلفاء راشدين رضی الله عنهم د خلافتونو قیام عملی کړې شوې وو.

⑤ موجوده خلیفه دخپل وفات په وخت څوک پخپله مقرر کړی اویانې خپل ولی عهد جوړ کړی چنانچه د حضرت عمر رضی الله عنه د خلافت تشکیل په دې طریقه شوې حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په خپل صوابدید باندې دغه شان مقرر کړو چې په یو بند کاغذ کښې د حضرت عمر رضی الله عنه نوم اولیکلو اویانې د ټولو مسلمانانو نه مطالبه اوکړه چې په دې بند کاغذ کښې د کوم سړي نوم دي هغه ستاسو خلیفه دي آیا تاسو به هغه منئ ټولو اقرار اوکړو چې او منوبه ئی حضرت علی رضی الله عنه اوفرمانیل چې منم سره ددې چې په دې کښې د حضرت عمر رضی الله عنه نوم لیکلې شوې وی. کله چې نوم بنسکاره کړې شو نو هغه هم د حضرت عمر رضی الله عنه نوم وو دغه شان هغه خلیفه جوړ شو.

⑥ دا طریقه اگر چې منصوص علیه نه ده لیکن ډیر زیات خلیفه ګان د بادشاهت په طریقه باندې منتخب کړې شوی دی په دې وجه دې ته بالکل ناجائز نه شی ونیلي د بنوامیه په دور کښې هم په دغه طریقه باندې بادشاهان وو بادشاهت د وراثت په بنیاد قائم کړې شوې حکومت وی.

د قاضی د نفوذ وضاحت: قاضی هم هغه سړی وی کوم چې د وخت حاکم د عامو خلکو د قضایاوو معاملات فیصله کولو دپاره مقرر کوی د اسلام په نظر کښې اقتدار اعلی دالله تعالی په لاس کښې دي او د مسلمانانو چې کوم حکومتونه او خلافتونه دي دا صرف هم د هغه اقتدار اعلی د احکامو د تنفیذ دپاره مقرر کولې شی د اسلام په نظر کښې په پوره دنیا کښې د مسلمانانو هم یو خلیفه کیدل پکار دی د امام او حاکم دپاره ضروری دی چې په هغه کښې د احکاماتو د تنفیذ کولو قوت او حوصله وی که چېرې د احکاماتو د تنفیذ کولو قدرت ئی نه وی نو هغه خلیفه پخپله معزول کیږی.

د فسق او فجور په وجه د قاضی په تعزیر کښې ۲ مذاهب:

① امام شافعی رحمه الله فرمائی چې چرته حاکم په فسق او فجور کښې اخته شی نو هغه معزول کولې شی او هم دغه مسئله د قاضی هم ده.

⑦ امام ابوحنيفه رحمته الله فرمائی ہے کہ فسق و فجور دے وجہ نہ حاکم و قاضی نہ شی معزول کولی او کہ چری واضحہ کفرنی مخی تہ راشی یا امام و قاضی مونخ ترک کری نوبیا معزول کولی شی او کہ چری د شروع نہ امام و قاضی فاسق وی نو احناف پہ دی صورت کنہی شوافعو سرہ دی چہ داسی فاسق و افاجر امام و قاضی مقرر کول جائز نہ دی

الفصل الأول

[۳۶۶۱] د امیر پہ تابعداری د رسول د تابعداری اطلاق

۳۶۶۱- [۱۱] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ» [۳] وَمَنْ يُطِيعِ الْأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ يَعْصِي الْأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي [۴] لَعَنَ اللَّهُ الْإِمَامَ حُجَّةً يُقَاتِلُ مِنْ وَدَائِهِ وَيَتَّقِي بِهِ [۵] فَإِنْ أَمَرَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَعَدَلَ فَإِنَّ لَهُ بِذَلِكَ أَجْرًا [۶] وَإِنْ قَالَ بِغَيْرِهِ فَإِنَّ عَلَيْهِ مِنْهُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ واپس چہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا کہ کوم سری چہی خما فرمانبرداری کوی هغه د الله تعالی فرمانبرداری و کرله او کوم سری چہی خما نافرمانی و کره هغه د الله تعالی نافرمانی و کره [۲] او کوم سری چہی د خپل امیر سردار اطاعت و کنی هغه خما اطاعت او کرو او کوم سری چہی د خپل امیر نافرمانی و کره هغه خما نافرمانی و کره [۳] او یاد لری امام [یعنی سربراہ مملکت] د مسلمانانو د پاره د دھال په شان دی چہی د هغه د وروسته نه [یعنی د طاقت په زور] جنگ کیږي او د هغه په ذریعہ د دښمنانو د آفاتو او بلیاتو نه د حفاظت حاصلیږي [۴] نو که هغه امام د الله تعالی نه ویرېدو سره د دې قانون مطابق فیصله وکړي او عدل او انصاف نه کار واخلې نو د دې په وجه هغه امام د لوی اجر او ثواب مستحق کیږي [۵] او که هغه داسی ونه کړه [یعنی د هغه احکام او فیصلې د الله خوف د قانون الهي روح او د عدل او انصاف نه خالي وي نو په دې وجه به هغه سخت گنہگار وي

حل اللغات ① حُجَّةٌ: دھال. ② يَتَّقِي بِهِ: یرېږي د الله نه

تسهيلات: قوله: وَمَنْ يُطِيعِ الْأَمِيرَ:

د امیر نه په مراد کنہی دوه اقوال: ① د امیر نه دلته د نبی کریم مقرر کړې شوې امیرهم مراد اخستې شی "ای امیري"

① (اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والتیر باب یقاتل من وراء الإمام ویَتَّقِي بِهِ (رقم- ۲۹۵۷) ومسلم فی کتاب الإمامة/باب وجوب طاعة الأمراء فی غیر معصية. وتحریرها فی المعصية (رقم- ۳۳ - (۱۸۳۵) والنسائی فی کتاب البیعة/باب الترغيب فی طاعة الإمام (رقم- ۴۱۹۳) وابن ماجه فی کتاب الجهاد/باب طاعة الإمام (رقم- ۲۸۵۹) واحمد فی السند: ۲/۲۵۲

⑥ او مطلق امير يعنى خوك حاكم يا د حاكم د طرف نه مقرر كړې شوي امير هم مراد اخستې شى لكه چه يوسړې د يو علاقې گورنر يا وزير وي بيا به بل څه كار باندې مامور وي

د حديث پس منظر: په دې حديث كښې د عرب قبائلو امير او د امير د اطاعت نظام سره متعارف كړې شوي دي په عربو كښې چونكه قبائلي سستم رائج وو نو هغه خلق په ذهني توگه د امير او حاكم نه غيرمانوس او ويريدل ددې ويرې ختمولود پاره نبي كريم او فرماښل چه د سر كاري امير اطاعت په حقيقت كښې زما اطاعت دې ځكه چه هغه ما مقرر كړې دي

قوله: وَإِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ:

د خليفه تشبيه د ډهال سره د وړوگولو وجه: د مسلمانانو د خليفه تشبيه نبي كريم ډهال سره ځكه وړ كړې ده چه څنگه په ډهال سره د تورې گذار رامنځ كولې شي او خپل ځان بچ كولې شي دغه شان د حاكم په ذريعه سره رعايا د دښمن نه بچ كيږي "يَقَاتِلْ أَوْ يَقْتُلْ" دواړه مجهول صيغې دي

[۲۶۶۲] د كمتر امير د اطاعت وجوب

۳۳- [۲] (۱) وَعَنْ أَمْرِ الْحَصَنِ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنْ أَمَرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ مُجْدَرٌ يُقَوِّدُكُمْ بَكِتَابِ اللَّهِ فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] بي بي ام حصين رضي الله عنه وايي چې رسول كريم ﷺ وفرمايل [۲] كه يوه پوزه پريكړي او غوږ پريكړي غلام هم ستاسو حاكم جوړ شي او هغه د الله ﷻ د قانون مطابق به تاسو حكمراني كوي نو تاسو د هغه حكم واورى او د هغه اطاعت كوي (مسلم)

حل التفات: ① مُجْدَرٌ: غوږ يا پوزه پريكړې شوې غلام. بوجې غلام. ② يُقَوِّدُكُمْ: حكمراني كوى په تاسو.

تسهيلات:

قوله: إِنْ أَمَرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ مُجْدَرٌ يُقَوِّدُكُمْ بَكِتَابِ اللَّهِ فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا

د غلام حاكم د اطاعت په مفهوم كښې درې اقوال:

- ① دا حبشې غلام په زور په حكومت باندې كيनाستو او قابض شولكه چه به مصر كښې كافر متغلب شوي وو نو په دغه صورت كښې كه هغه د كتاب الله په رنر ا كښې حكومت چلوى نو د هغه د اطاعت نبي كريم حكم وركړې دي
- ② دلته د امير نه بادشاه مراد نه دي بلكه د بادشاه مقرر كړې شوي امير او نائب مراد دي

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الحج / باب استحباب رمي جمره العقبة يوم النحر راكبا. وبيان قوله صلى الله عليه وسلم «لتأخذوا مناسككم» (رقم - ۳۱۱) - (۱۲۹۸)

چه په يو خاص علاقه باندې امير جوړ کړې شوې وي
 ⑦ دا کلام د فرض او تقدير په توگه دې چه فرض کړه که غلام هم په تاسو باندې بادشاه
 کړې شى نو بيا هم اطاعت کونى نودلته د اطاعت ترغيث دې د غلام د حکومت تسليم
 کول نه دي

[۳۳۳] د غلام امير د تابعداري وجوب

۳۳۳- [۳] (۱) وَعَنْ أَبِي أَنْ رَسُوْلُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا» وَإِنْ اسْتُعِذَ
 عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ كَانَ رَأْسُهُ زَيْبَةً. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ① او حضرت انس رضی اللہ عنہ وايي چې رسول کریم ﷺ وفرمايل ② د خپل امير او حاکم
 فرمان واورې او د هغه د اوامرو او نواهي اطاعت وکړې ترڅو پورې چې د هغه څه حکم
 او فرمان د الله او د هغه د رسول خلاف نه وي ③ اگر چې په تاسو باندې يو داسې غلام
 حکمران جوړ شوی وي چې د هغه سر وړو کوالي او سياهي کې، د انگور په شان وي
 هل التفات: ④ زيبه: د انگورو دانه

تسهيلات:

توله: كَانَ رَأْسُهُ زَيْبَةً.

د زيب معنى اودلته تړې مراه: د ميوې او انگور وړې دانې ته وائى مراد ترې نه ذليل
 حقير او کمتر غلام دې داد امير د اطاعت تاکيد دې د جواز او عدم جواز خبره نه ده اودا
 شرط ضرورى دې چه هغه د کتاب الله په رنځ اکنې حکومت چلوی
 [۳۶۶۴] د امير د تابعداري حدود

۳۳۴- [۳] (۱) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ فِيمَا
 أَحَبَّ وَكَرِهَ» مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ (۲) فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① او ابن عمر رضی اللہ عنہ وايي چې رسول کریم ﷺ وفرمايل ② د خپل امير او حاکم خبره
 اوريدل او د هغه د احکامو پيروي کول اړه هر حال کې مرد مسلم باندې ا واجب دی برابره
 خبره ده که هغه څه حکم هغه ته خوښ وي يا ناخوښ وي ③ ترڅو پورې چې د يو گناه د

۱) اخرجه البخاری فی کتاب الأحکام باب التسع والطاعة للإمام ما لم تكن معصية (رقم- ۷۱۴۲) وابن ماجه فی کتاب
 الجهاد باب طاعة الإمام (رقم- ۲۸۶۱۰) واحمد فی المسند: ۴۰۲/۶

۲) اخرجه البخاری فی کتاب الأحکام باب التسع والطاعة للإمام ما لم تكن معصية (رقم- ۷۱۴۴) ومسلم فی کتاب
 الإمامة باب وجوب طاعة الأمراء فی غير معصية، وتخریجها فی المعصية (رقم- ۳۸ - ۱۸۳۹) و ابو داود فی کتاب
 الجهاد باب فی الطاعة (رقم- ۲۶۲۶) والترمذی فی کتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء لا طاعة
 لمخلوق فی معصية الخالق (رقم- ۱۷۰۷) والنسائی فی کتاب البيعة باب جزاء من أمر بمعصية فاطاع (رقم- ۴۲۰۶) وابن
 ماجه فی کتاب الجهاد باب لا طاعة لا معصية الله (رقم- ۲۸۶۴۰) واحمد فی المسند: ۱۷/۲

خبري حکم اونه شي [۴] تو هر کله چې يو حاکم داسې حکم وکړي چې په هغه عمل کولو کې گناه وي نو د هغه اوریدل او اطاعت کول واجب نه دی
 هل اللغات: ① الثَّمَّة: خبره آوریدل، اطاعت کول

تسبیلات:

قوله: فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ:

د حاکم د اطاعت حکم: دامیر او حاکم اطاعت په هر حالت کېنې واجب دې که دغه حکم د طبیعت موافق وی او که موافق نه وی خو په دې شرط چه دغه حکم د شریعت موافق وی او که چرې حاکم د شریعت نه خلاف حکم ورکوی نو په هغې کېنې اطاعت نشته دې او په دغه صورت کېنې هم بغاوت جائز نه دې تردې چه د هغه کفر ښه ښکاره اونه وینی مونږ ترک کول هم د بغاوت د پاره کافی دې. "لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق".

[۳۳۵] په گناه کېنې عدم اطاعت

۳۳۵- [۵] () [۱] لَوْ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «لَا طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةِ إِمَامٍ إِلَّا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او حضرت علي (علیه السلام) وایی چې رسول کریم (صلی الله علیه و آله) وفرمایل [۲] د هیڅ داسې حکم اطاعت او فرمانبرداری جائز نه ده چې د هغه تعلق گناه سره وي (برابره خبره ده که هغه حکم د امیر او حاکم د طرف نه وي یا د مور او پلار او استاذ او پیر د طرف نه وي) [۳] اطاعت او فرمانبرداری خو صرف ښه نیک حکم کې واجب ده (بخاري مسلم)
 هل اللغات: ① الْمَعْرُوف: نیک عمل، شریعت

تسبیلات:

قوله: لَا طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةِ إِمَامٍ إِلَّا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ:

په گناه کېنې د حاکمانو عدم اطاعت:

د نبی کریم (صلی الله علیه و آله) فرمان چې معصیت کېنې اطاعت نشته دې. ددې مطلب دادي چې که امام د نیکی حکم کوی نو د هغه خبره منل پکار دی او د هغه ددې خبرې نه انحراف کول نه دی پکار او که امام د یوې گناه حکم وکړی نو اطاعت ضروري نه دې (کسافي قوله عليه السلام لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق).

(۱) اخرجه البخاري في كتاب اخبار الآحاد / باب ما جاء في إجازة خير الواحد الصدوق في الأذان والصلاة والصوم والفرائض والأحكام (رقم- ۷۲۵۷) ومسلم في كتاب الإمامة / باب وجوب طاعة الأمراء في غير معصية، وتحريمها في المعصية (رقم- ۳۹) - (۱۸۴۰) و ابو داود في كتاب الجهاد / باب في الطاعة (رقم- ۲۶۲۵) والسناني في كتاب البيعة / باب جزاء من أمر بمعصية فأطاع (رقم- ۴۲۰۵) واحمد في المسند: ۸۲/۱

[۲۶۶۶] رسول الله سره په هر حالت کښې د تابعداري وعده

۳۶۶۶- [۶] () «وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: [۱] بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السُّمْرِ وَالطَّاعَةِ فِي السُّمْرِ وَالْيُسْرِ وَالْمُنْطِقِ وَالْمَكْرَةِ، [۲] وَعَلَى أَثَرَةٍ عَلَيْنَا [۳] وَعَلَى أَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ [۴] وَعَلَى أَنْ نَقُولَ بِالْحَقِّ إِنَّمَا كُنَّا [۵] لَا نَخَافُ فِي اللَّهِ لَوْمَةً لَابِهِ. [۶] فِي رَوَايَةٍ: وَعَلَى أَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ [۸] إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا [۹] عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) او عباده بن صامت رضي الله عنه وايي ۲) مونږ د رسول كريم صلی الله علیه وسلم په لاس مبارک بيعت او کړو ايښی د حضور صلی الله علیه وسلم مخامخ د هغه امورو مو عهد وکړو چې مونږ به د حضور صلی الله علیه وسلم هدايات توجه سره اورو او هر قسم حالاتو کې به د حضور صلی الله علیه وسلم د احکامو اطاعت کوو تنگي او سختو حالاتو کې هم او آساني او خوش آيند زمانه کې هم د خوښۍ په موقع هم او د ناخوښۍ په حالت کې هم ۳) که مونږ باندې ترجيح ورکول شي نو مونږ به صبر کوو ۴) مونږ به امر د هغه د ځای نه نه اوباسو ۵) مونږ چې کله د ژبې نه يو خبره کوو نو حق به وايو برابره خبره ده که په هر ځای کې يو په هر حال کې يو، ۶) او مونږ به د الله ج معامله کې ايښی دين رسولو او حق خبره کولو کې د چا ملامت کونکي سړي د ملامتيا نه به نه ويريږو ۷) او په يو روايت کې داسې دي چې مونږ د دې خبرې عهد وکړي چې مونږ به امر د هغه د ځای نه نه اوباسو ۸) نو حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې امر د هغه د ځای نه مه اوکارئ خو که تاسو څرگند کفر ووينئ ۹) چې په هغه ستاسو سره د الله د طرف نه ايښی د قرآن د څه آيت يا حديث په صورت کې دليل وي او په هغه کې د څه تاويل گنجائش نه وي نو په دې صورت کې امر د هغه د ځای نه د ښکلو اجازت دی

هل اللغات: ۱) بَايَعْنَا: بيعت او کړل مونږ، (دلته په معنى دعهد دې اى عاهدنا). ۲) السُّمْرِ: سختی، تنگی ۳) السُّمْرِ: خوشحالی. ۴) الْمُنْطِقِ: دالغظ د نشاط نه دې د خوشحالی دپاره استعمالیږي ۵) الْكُرَةِ: ناخوښی. ۶) أَثَرَةٍ: ترجيح ورکول. ۷) لَوْمَةً: ملامتيا. ۸) لَابِهِ: ملامت کونکې. ۹) بَوَاحٍ: ښکاره. ۱۰) بُرْهَانٌ: دليل

تسهيلات: قوله: وَالْمُنْطِقِ وَالْمَكْرَةِ:

په لفظ المنطق کښې درې احتمالات: ۱) داصيغه يا مصدر ميمى په معنى نشاط ده

۲) ظرف زمان دې يعنى د خوشحالی او نشاط په وخت هم اطاعت او کړی

۳) داصيغه د ظرف مکان دپاره ده يعنى د خوشحالی او نشاط په مقام کښې هم اطاعت دې

(اخره البخارى فى كتاب الأحكام / باب: كيف يبایع الإمام الناس (رقم- ۷۲۰۲) وسلم فى كتاب الإمامة / باب وجوب طاعة الأمراء فى غير معصية، وتحريرها فى المعصية (رقم- ۴۲ - ۱۷۰۹) والنسائی فى كتاب البيعة / باب البيعة على أن لا ننازع الأمر أهله (رقم- ۴۱۵۱) و ابن ماجه فى كتاب الجهاد / باب البيعة (رقم- ۲۸۶۶) ومالك فى الموطأ / كتاب الجهاد / باب الترغيب فى الجهاد (رقم- ۵) واحمد فى المسند: ۳۱۴/۵

قوله وَعَلَى أُمِّهِ:

د انصارو د نبی ﷺ سره په معاهده باندې ولا: اثره همزه او نا، باندې زبردې دا د ايشار نه د ترجيح په معنى كېنې دې مطلب دادې چه مونږ نېي كريم سره دا عهد هم او كړو كه چرې به مونږ انصارو باندې بل چاته په امور خلافت او امارت او اعطاء اموال او مناصب كېنې ترجيح وركړې شوه نومونږ به صبر كو اود صبر او تحمل لمن به د لاس نه نه بريږدو نېي كريم انصارو ته فرمائيلې وو زمانه يس به تاسو سره ترجيحې سلوك كولې شې تاسو صبركونې چنانچه دا پيشنگونې پوره شوه او په امور خلافت كېنې انصار مخې ته راغلل او هغوى هم چه خپل خوږ پيغمبر سره كومه معاهده كړې وه په ښه شان سره نېي سرته اورسوله "فرضى الله عنهم وعن جميع المعاهدة"

قوله وَعَلَى أَنْ لَا تُنَازَعُ:

د امير خلاف بغاوت نه كول: ددې مطلب دادې چه مونږ به په امور خلافت او امارت به خواهرش كېنې د چا خلاف د بغاوت جهندا نه او چتوو كوم يو حاكم چه په مونږ باندې مقرر كړې شو مونږ به دهغه اطاعت كوو. چنانچه انصارو په دغه جگړو كېنې قطعاً حصه وانخستله كومې چه هغه وخت راولاړې شوې وې

قوله: إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا:

د كفر بواح مطلب: د كفريو احوال مطلب دادې چه ته كله ښكاره كفراووينې نو بيا دغه كفر د امامت د منصب نه معزول كړه گنې نه په احاديثو كېنې ترك صلوة هم د كفريو احوال په درجه كېنې شمير كړې شوې دې لهذا چه كوم حاكم د مونږ اقامت او اهتمام نه كوى او په ملك كېنې نظام صلوة نه رانج كوى هغه معزول كول ضرورى دى ملاعلى قارى رحمته الله عليه په مرقات كېنې ليكي "ولو طرأ عليه الكفر ان عزل وكذا لو ترك إقامة الصلاة والدعاء إليها وكذا البدعة"

د بدعت نه مراد: د بدعت نه مراد بدعت مكفره دې په كفريو احوال كېنې د احم راخې چه يو حاكم د الله تعالى احكام اود هغه قرآن معطل كړى اود هغې په ځانې دانسان جوړ كړې شوې قانون نافذ كړى لكه څنگه چه نن صبا په دنيا كېنې د مسلمانانو د حكومتونو د بيا د شاهانو حال دې قال الله تعالى (وَمَنْ لَمْ يَتَّخِذْ مَا كُنَزَ اللَّهُ فَاُولَئِكَ هُمُ الْكُفْرُونَ) (سورة المائدة ۴۴)

[۲۶۶۷] د خپل وس مطابق د قاعدې بيعت

۳۱۷- [۷] (۱) وَعَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ: «كُنَّا إِذَا بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّجْمِ وَالطَّاعَةِ

(۱) اخرجه البخارى في كتاب الأحكام/باب: كيف يبايع الإمام الناس (رقم- ۷۲۰۲) ومسلم في كتاب الإمارة/باب البيعة على السجعة والطاعة فيما استطاع (رقم- ۹۰- ۱۸۶۷) والنسائي في كتاب البيعة/باب البيعة فيما يستطيع الإنسان (رقم- ۱۸۷۹) وما لك في السوطا كتاب البيعة/باب ما جاء في البيعة (رقم- ۱)

[۳] نَقُولُ لَنَا: فِيمَا اسْتَطَعْتُمْ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما وایي مونږ [۲] چې به د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په لاس مبارک بیعت کوی ایمنی د دې خبرې عهد به کوی، چې مونږ به د حضور صلی اللہ علیہ وسلم هدايات په توجه سره ورو او د حضور صلی اللہ علیہ وسلم د احکامو په اطاعت کوو، [۳] او حضور صلی اللہ علیہ وسلم به مونږ ته فرمايل د هغه امورو چې د هغه تاسو طاقت لری «بخاري مسلم»

تسهيلات:

قوله فِيمَا اسْتَطَعْتُمْ:

الحاصل نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم صحابه کرامو ته دا تاکید افرمائيلو چې مطلقا د اطاعت وعده مه کوئی بلکه په قدر د طاقت د اطاعت وعده کوئی چې تاسو کله هم بې وعدي نشئ [۳۶۶۸] د امير په تابعداري د صبر کولو حکم

۳۶۶۸- [۸] () عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۱] «مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ» [۲] فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ يُقَارِقُ الْجَمَاعَةَ شَيْئًا أَقْبَمُوتَ [۳] (الْأَمَاتُ مِيتَةٌ جَاهِلِيَّةٌ). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او ابن عباس رضی اللہ عنہما راوي دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل [۲] که یو سړی د خپل امير او سردار د طرف نه څه داسې خبره وويني چې د هغه شرعاً یا طبعاً خوښه نه وي نو هغه ته په هغه صبر کول پکار دی او د هغه وجه د امام خلاف د بغاوت جنده بلند کول نه دي پکارا [۳] ځکه چې کوم سړی د جماعت نه یوه لیشت برابرهم جدا شي او اتوبيي نه بغير په دې حالت کې ا مړ شي [۴] نو د هغه مرگ به د اهل جاهليت په شان وي «بخاري مسلم»

هل اللغات ① شياً: لویشت.

تسهيلات: قوله يُقَارِقُ الْجَمَاعَةَ:

د مفارقة الجماعة مطلب: مطلب داچه کوم سړی د امام او امير د اطاعت نه مخ اړوی اود مسلمانانو د منظم جماعت نه جدائی اختياروی اود ټولو مسلمانانو د اتحاد خلاف ملاتړی اوييا د توبه کولونه بغيرهم په دغه حالت مری نولکه چه دا سړی د جاهليت د زمانې د خلقو په شان مړ شو چونکه د جاهليت خلق د يو آسمانی دين لاندې نه وو په دې وجه هغوی د هر يو امير نه آزاد او خود سر وو اود هراتحادی صورت نه به ئې ښه په ښکاره د جدائی اعلان کولو اوس که چرې د اسلامی امير او اسلامی احکاماتو په موجودگي کښې یو سړی داسې خود سره اود شر مجموعه جوړېږی اوييا مړ کېږی نو هغه به د

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الاحکام/باب السمع والطاعة للإمام ما لم تکن معصية (رقم ۷۱۴۳) و مسلم فی کتاب الإمامة/باب الأمر بلزوم الجماعة عند ظهور الفتن وتحذير الدعاة إلى الكفر (رقم ۵۵- (۱۸۴۹) واحمد فی المسند: ۲۷۵/۱

جاهلیت په مرگ باندې مری په دې حدیث سره مسلمانانو ته د اتفاق او اتحاد سبق ورکولې شی

قوله: مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً.

د مېته ضبط او په حدیث کښې تويي مړۍ په مېم باندې زیر دې داصیغه د حالت او کیفیت بیانولو دپاره راځی "ای هېنه وحاله جاهلیه" مخکښې د "قتله" لفظ هم دغه شان دې [۲۶۶۹] د قومیت دپاره د قتل شوی کس باره کښې وعید

۳۸۹- [۹] (۱) «لَوْ أَنَّ أُمَّيْ هُرَيْرَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ خَرَجَ مِنَ الطَّاعَةِ وَقَارَقَ الْجَمَاعَةَ فَمَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً، وَمَنْ قَاتَلَ تَحْتَ رَايَةٍ عِجْبَةٍ لَا يَفْضُبُ لِعَصْبِيَّةٍ» أَوْ يَدْعُو لِعَصْبِيَّةٍ أَوْ يَنْصَحُ عَصْبِيَّةً فَقَتِلَ فَقِتْلَةً جَاهِلِيَّةً،

توجه: ۱- او حضرت ابوهریره رضي الله عنه وایي ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه داغرمایل واوریدل چې کوم سړی (د امام سربراه مملکت د اطاعت او) فرمانبرداری نه ووزي او د اسلام د جماعت (د ملت اجتماعي هیئت نه جدايي) اختیار کړي او بیا په هغه حالت مړ شي نو د هغه مرگ د جاهلیت د مرگ برابر دی ۲- کوم سړی چې د یوې داسې جندي لاندې ایښی دیو داسې مقصد د پاره وجنګیدلو چې د هغه حق او باطل کیدل ظاهر نه وي ۳- حالانکه هغه تعصب سره غضبناک شو ۴- او د تعصب په وجه خلق یې ځان طرف ته وبلل ۵- یا د تعصب په وجه د چا مدد یې اوکړو ایښی د هغه جنګیدل غضبناک کیدل خلق خپل مدد د پاره بلل یا د چا مدد کول اعلاء کلمة الحق او د دین د اظهار د پاره نه وو بلکه محض تعصب یعنی د خپل قوم د ظلم حمایت او د هغوی نا روا جانبداري په بنیاد ووا ۶- او په دې حالت کې هغه ووژل شو نو د هغه مرگ به د جاهلیت د مرگ برابر وي

هل اللغات: ① وَقَارَقَ: جدا شو. ② مِيتَةً جَاهِلِيَّةً: د جاهلیت مرگ. ③ رَايَةٍ: جهنم. ④ عِجْبَةٍ: پوندوالې. ⑤ جنګ چه حق او باطل ئې متردد وی، ⑥ لِعَصْبِيَّةٍ: د تعصب په وجه. د خاندانی تعلق په وجه ⑦ قِتْلَةً جَاهِلِيَّةً: د جاهلیت مرگ.

① «وَمَنْ خَرَجَ عَلَى أُمَّتِي بِسَيْفِهِ يَغْرِبُ بَرَّهَا وَقَارَقَهَا» وَلَا يَكْفِي مِنْ مُؤْمِنًا ② وَلَا يَكْفِي لِذِي عَهْدٍ ③ قَلِيلٌ مِّنِّي وَلَسْتُ مِنْهُ.» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱- او کوم سړی چې ځما د امت خلاف توره پورته کړي او د هغه په ذریعه ځما د امت ښه او خراب سړی یې ووژل ۲- او ځما د امت د مسلمان پروایي ونه کړه (یعنی د دې

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الإمامة/باب الأمر یلزم الجماعة عند ظهور الفتن وتحذیر الدعاء إلى الکفر(رقم ۵۳ (۱۸۴۸) والنسائی فی کتاب تحریم الدم/باب التغلیظ فین قاتل تحت رایة عتبه (رقم-۴۱۱۴) وابن ماجه فی کتاب الفتن/باب العصبة (رقم-۳۹۴۸) واحمد فی المسند: ۱۳۹/۲

خبري هيخ پروايي ونه كره چې د يو مسلمان وژل خومره لوی جرم دی او د دې وبال او عذاب خومره سخت دی [۱] او نه هغه د عهد والا عهد پوره کي نو نه هغه خما د امت نه دی يعني خما په لار دتلونکو نه دی [۲] او نه خما د هغه سره څه تعلق شته (مسلم) هل اللغات ④ لاهتاشي: بي پرواهي نه کوي ⑤ يقي: د وقي يقي نه. وعده پوره کوي تسهيلات:

قوله: تحت راية عبيّة:

د راية عبيّة نه مراۍ: رايه جهنډې ته وائي او په عميه کښي په عين باندې زيږدي او پيش هم جائزې يعني د تعصب دپاره دداسې جهنډې لاندې جنگ کوي د کوم حق او باطل کيدل چه معلوم نه وي.

[۳۶۷۰] بهترين او بدترين حاکم

۳۶۷۰- [۱۰] (۱) وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ [۲]: «خَيْرَ أَيْتِكُمْ الَّذِينَ يُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَهُمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ [۳] وَيُرَازُ أَيْتِكُمُ الَّذِينَ يُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ وَتَلْعَنُونَهُمْ وَتَلْعَنُونَكُمْ [۴] قَالَ: قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تَنَابُذُهُمْ عِنْدَ ذَلِكَ

توجه: ① او عوف ابن مالک اشجعي رضي الله عنه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم نه نقل کوي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل ② ستاسو حاکمانو کې بهترين حاکمان هغه دي چې د هغوی سره تاسو محبت کوئ او هغوی ستاسو سره محبت کوي او تاسو د هغوی د پاره او هغوی ستاسو د پاره دعا غواړي او د دې په وجه خپلو کې ربط تعلق او محبت پيداوي ③ او ستاسو حاکمانو کې بد ترين حاکمان هغه دي چې د هغوی سره تاسو بغض او عداوت ساتي او هغوی ستاسو سره بغض او عداوت ساتي او تاسو په هغوی لعنت وائئ او هغوی په تاسو ④ حضرت عوف وايي چې مونږ صحابه و رضي الله عنهم عرض او کړو چې يا رسول الله! آیا په دې صورت مونږ د هغوی سره کړي عهد او وفاداري ماته نه کړو يعني آیا هغه بدترين حاکمان معزول نه کړو او د هغوی خلاف د بغاوت جنډه پورته نه کړو هل اللغات ⑤ خیار: غوره. بهترين. ⑥ أهنة حاکمان. ⑦ يراز: بدترين. خراب. ⑧ تنابذهم: توبه وعده ماتوو. لوظ ماتوو.

① قَالَ: لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ [۲] أَلَا مَنْ وَلَّى عَلَيْهِ وَال قَرَأَ آيَاتِي شَيْئًا مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ [۳] فَلْيَكُرْهُ مَا بَاتِي مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ [۴] وَلَا يُلْزَعَنْ يَدَايْنِ طَاعَةٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل نه ترڅو پوري چې هغوی ستاسو په مينځ کې مونځ قائموي نه ترڅو پوري چې هغوی ستاسو په مينځ کې مونځ قائموي ② خبردار! کوم سړی

چې په تاسو حاکم مقرر شي او تاسو د هغه څه داسې فعل وويني چې د الله ﷻ نافرمانی باندې ميني وي [۲] او د هغه هغه گناه بده گڼل پکارده ليکن د هغه د اطاعت [۳] فرمانبرداري نه دست بردار کيدل نه دی پکار (مسلم)

هل اللغات (۵) **مَنْ وَلِيَ عَلَيْهِ** : چاته چه او سپارلې شی. (۶) **وَالِ** : حاکم يا ولی جوړ کړې شی. (۷) **وَلَا يُزْعَنُ بَدَا** : لاس دې نه اوباسی. دست برداره کيږې دې نه

تسهيلات:

قوله **لَا مَا أَقَامُوا فَيْكُمْ الصَّلَاةَ**:

د حاکم نه بغاوت نه کولو دپاره موخه معيار گرځول: يعنی ترکومي چې يو حاکم پخپله موخه کوی او نور خلق هم په اقامت الصلوة باندې آماده کوی نو دنورو گناهونو په وجه د هغه خلاف د بغاوت اعلان او وفاداری پرې خودل جائز نه دی. خو که هغه پخپله نی موخه کول هم پرې خودل او نظام صلوة نی هم قائم نه کړو نو د داسې حاکم نافرمانی او د هغه د اطاعت نه وتل او د هغه معزول کول ضروری دی ځکه چه موخه د دين ستن ده او کفر او د ايمان په مينځ کښې د مسلمان يو امتیازی نشان دې. که چېرې يو حاکم د موخه نه بې وفائی کوی او د دې نه ډډه کوی نو د داسې حاکم وفاداری هم جائز نه ده نن صبا مسلمانان حکمرانان ټول د دې حديث په زد کښې دی د عوامو بغاوت ضروری دې خود عوامو د زړه او دماغ نه هم د موخه اهميت وتلې دې الا ماشاء الله. لهذا فاستخف قومه فاطاعة په درجه کښې ټول په غفلت کښې پراته دی

[۳۶۷۱] د دې ذکر د حاکم نوسره دوخت تيرولو طريقه

۳۶۷۱- [۱۱] [۱] **وَعَنْ أَمْرِ سَلَمَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَكُونُ عَلَيْكُمْ أَمْرَاءُ تَعْرِفُونَ وَتُنْكَرُونَ [۲] فَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ بَرَأَ [۳] وَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ سَلِمَ [۴] وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَأَبَّى [۵] قَالُوا: أَفَلَا تُقَاتِلُهُمْ قَالَ: لَا مَا صَلَّوْا صَلَّوْا [۶] أَيْ مِنْ كَرِهَ يَقْبَلُهُو وَأَنْكَرَ يَقْبَلُهُ»**. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: (۱) او بي بي ام سلمه رضي الله عنها وايي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وسلم وفرمايل [۲] داسې خلق به هم په تاسو حاکم مقرر شي چې ښه او خراب دواړه قسمه کارونه به کوي [۳] تو کوم سړي چې انکار وکړو ايعنی کوم سړی چې د خپل حاکم مخکې ژبي سره دي ويلو باندې قادر شو چې ستادا فعل خراب دی او هغه داسې اوويل هم نو هغه د نفاق او مداهنت سستي کولو نه! پاک او خپلي اهمي ذمه واري نه! بري شو [۴] او کوم سړی چې مکروه وگنی ايعنی

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الإمامه/باب وجوب الإنکار علی الأمراء فيما یخالف الشرع. وترک قتالهم ما صلوا. ونحو ذلك (رقم- ۶۳) - (۱۸۵۴) و ابو داود فی کتاب السنة/باب فی قتل الخوارج (رقم- ۴۷۶۰) والترمذی فی کتاب الفتن عن رسول الله صلی الله علیه وسلم / (رقم- ۲۲۶۵)

کوم سړی چې حاکم ته په مخ د هغه څه خراب فعل بیانولو باندې قادر نه وي لیکن په خپل زړه کې د هغه هغه فعل بد گڼي! نو هغه سالم پاتې شو ایعنی د هغه فعل د خرابي او گناه او د هغه وبال کې شریکیدو نه محفوظ شوا [۱] لیکن کوم سړی اچې د حاکم خراب افعال باندې! په زړه سره خوشحاله شو او خپله هم! په هغه کې مبتلاکیدو سره لکه چې د حاکم اتباع پیروي یې وکړه! نو هغه گناه او د هغه وبال کې شریک شوا [۲] صحابه و! رضی الله عنہم عرض او کړو چې یا رسول الله! (په داسې حالت کې چې حاکمان په خرابو کې مبتلا شي او د هغوی د بې لارې اثر په عوامو باندې پریوتل شروع شي نو! آیا مونږ د هغوی خلاف جنگ ونه کړو؟ [۳] حضور ﷺ وفرماییل نه ترڅو پوري چې هغوی مونځ کوي نه ترڅو پوري چې هغوی مونځ کوي یعنی کوم سړی چې په خپل زړه سره بد وگڼی او په زړه سره یې انکار وکړو (مسلم)

هل القعات: ① تَعْرِفُونَ: معروف اوښه کارونه کوی. ② تَنْكِرُونَ: مُنْكَر او ناروا کارونه به کوی. ③ قَسْرُ الْكُفْرِ: چاچه انکار او کړو. ④ فَقَدْ بَرَأَ: یقینا هغه بری شو، نجات نې بیامونده

تسهيلات:

قوله: تَعْرِفُونَ وَتَنْكِرُونَ:

په حدیث کښې د مختلفو جملو وضاحت: ① یعنی د دغه حکامو بعضې کارونه خو به ښه وی لیکن بعضې به

ښه نه وی نو تاسو د څو کارونو په پیژندلو کولو سره داد ورکوئ او د خرابو ناخوښه کولو سره انکار کوئ

① قَسْرُ الْكُفْرِ: یعنی چه څوک د هغې په نکیر او د هغې قبائح په منع کولو باندې قادروي او هغه منع کړو او په ژبه یې ښه منع کړو

② فَقَدْ بَرَأَ: یعنی د مدهانت او نفاق نه بیج شو

③ وَمَنْ كَفَرَ: یعنی چاچه په ژبه سره یا په لاس سره منع نه کړو لیکن هغه په زړه کښې ده ته بد او وئیل

④ فَقَدْ سَلِمَ: یعنی د هغوی سره د شرکت د نقصان نه بیج شو

⑤ مَنْ رَضِيَ: یعنی د زړه نه یې د هغه خراب افعال خوښ کړل

⑥ وَكَأَبَّرَ: یعنی په دغه گناه کښې هغه سره شو

⑦ أَفَلَا تَأْتِيَهُمْ: یعنی هغوی سره بغیر د وسلې نه جنگ اونه کړو چه د هغوی ښه تردید او کړې شی او جگړه او کړې دا یوه توجیه ده دویمه توجیه داده چه آیا هغوی قتل نه کړو.

① ماصلاً: دلته خو صرف د مونغ کولو ذکر هم راغلو او باقي رواياتو کښې مونغ به قائم کوي الفاظ راغلي دي يعنې پخپله به هم کوي او په نورو باندې به ئي هم کوي

② من گړه: دا د بعضي روايانو د طرف نه د مجمل کلام تفسير دې اوس هغه مجمل کلمات کوم دي نو شيخ عبدالحق محدث دهلوی رحمته الله عليه فرماني چه دا تفسير ومن انکرفقد سلم: دپاره دي او ملاعلي قاري فرمايلې دي چه دا تفسير د سابقه دواړو جملودې يعنې فن انکر او من کره الخ

[۲۶۷۲] حاکما نو ته دهغوی د حقوقو ادا کولو حکم

۳۷۷-۱۱۲ (۱) [۱۱۲] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا سَتَرُونَ بَعْدِي أَمْرًا وَأَمْوَرًا تُتَكْرَمُ بِهَا» [۲] قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، [۳] قَالَ: أَذُوا إِلَيْهِمْ حَقَّهُمْ وَسَلُّوا إِلَيْهِمْ حَقَّهُمْ» [۴]. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① او عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله مونږ ته وفرمايل ② چې تاسو به زمانه وروسته خان سره طرفداري او ډير داسې خيزونه ووينئ چې تاسو به يې بد گڼئ ③ صحابه و رضي الله عنهم عرض او کړو چې يا رسول الله! بيا تاسو مونږ ته څه هدايت کوئ چې هغه وخت دي زمونږ رويه څه وي ④ حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل تاسو د هغه حاکمانو حق ادا کوئ او خپل حق د الله جل جلاله نه غواړئ. (بخاري مسلم)

حل الفتا: ① اثره: ترجيح ورکول.

تسهيلات:

د حديث د بعضي جملو وضاحت:

- ① اثره: په امور حکومت کښې به خپل خان سره ترجيحي سلوک مومي
- ② واوراتکرونه: يعنې ډيرزيات افعال به اوگورې کوم چه به ته قطعاً خوښ نه کړې
- ③ حقهم: يعنې دهغوی اطاعت چه په تالازم دې دا دهغوی حق دې دا پوره کړه
- "حقکم" يعنې خپل حق د الله تعالی نه غواړه چه هغه درته مال د غنيمت درکړې ستاحق به په دې صورت کښې تاته ملاؤ شی.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الفتن / باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: «سترون أموراً تنكرونها» (رقم- ۷۰۵۲) ومسلم في كتاب الإمامة / باب الأمر بالوفاء ببيعة الخلفاء، الأول فالأول (رقم- ۴۵) - (۱۸۴۳) والترمذي في كتاب الفتن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب في الأثره وما جاء فيه (رقم- ۲۱۹۰) واحمد في المسند: ۴۳۳/۱

[۲۶۷۲] ظالمه او حاکم انوته د هغوی د حق ورکولو حکم

۳۶۷۳- [۱۳] (۱) «وَعَنْ وَابِلِ بْنِ جَهْرٍ قَالَ [۱] سَأَلَ سَلَمَةَ بْنَ زَيْدٍ الْجَنْغِيَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲] فَقَالَ: يَا بَنِي اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ قَامَتِ عَلَيْنَا أَمْزَاءُ يُسْأَلُونَا حَقَّهُمْ وَتَنْفَعُونَا حَقَّنَا فَمَا تَأْمُرُنَا؟ [۳] قَالَ: اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا [۴]. فَأَتَمَّا عَلَيْهِمْ مَا خَلُّوا [۵] وَعَلَيْكُمْ مَا تَخْتَلُمُونَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجهه: [۱] او وائل بن حجر رضی اللہ عنہ وایي [۲] چې حضرت سلمه ابن جعفي رضی اللہ عنہ جناب رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه سوال وکی [۳] چې یا رسول الله! په دي باره کې زمونږ د پاره څه هدايت دی؟ که به مونږ باندې داسې حاکم مقرروي چې مونږ نه خو د خپل حق یعنی د اطاعت او فرمانبرداري مطالبه کوي لیکن مونږ ته زمونږ حق یعنی عدل او انصاف او د مال غنیمت حصه نه راکوي [۴] حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل تاسو ظاهر کې د هغه خبره اورئ او په باطن کې د هغه فرمانبرداري کوی یعنی د هغه خبره او د هغه احکام اوریدل ظاهري اطاعت دی او د هغه په احکامو عمل کول باطني فرمانبرداري ده [۵] یاد لرئ په هغه، هغه څیز فرض دی چې د هغه په اوږو اچول شوی دی ایعنی راغایانه عدل او انصاف ورکول [۶] او د هغوی حقوق اداء کول او په تاسو هغه څیز فرض دی چې ستاسو په اوږو اچول شوی دی (یعنی د خپل حاکم او سردار اطاعت او فرمانبرداري کول او که د حاکمانو د طرف نه ستاسو حق تلفي وي یا څه مصیبت پېښ شي نو په هغه باندې صبر کول) (مسلم)

هل اللغات: ① ما خَلُّوا: څه چه په هغه بوج ور اچولې شوې دي، په ماتحتو باندې عدل او انصاف کول. ② ما تَخْتَلُمُونَ: څه چه په تاسو بوج در اچولې شوې دي، اطاعت د امیر،

تسهيلات:

قوله: فَأَتَمَّا عَلَيْهِمْ مَا خَلُّوا وَعَلَيْكُمْ مَا تَخْتَلُمُونَ:

دمذکوره جملې مطلب: یعنې په حکمرانو باندې هم هغه لازم دی د څه چې هغوی مکلف دی که چرته هغوی په هغې حقوق الناس کښې کوتاهی کوی نو هغوی به گناهگار وی دغه شان په رعیت باندې په جائزو کارونو کښې د هغوی تابعداري واجب ده که رعیت په هغې کښې کوتاهی کوی نو د الله به نیز به هغوی ماخوځاو گناهگار وی

بهترین اصول: که چرته په دنیاوی تاریخ باندې نظر و اچولې شی نه ټولې جگړې ددې څخه شروع کیږي چې یو کس د بل څخه خپل حق غواړی خو په ده باندې چې کوم حقوق د نورو خلقو وی هغه نه ورکوی که چرته هر سرې هغه حقوق ادا کوی کوم چې په ده باندې د نورو خلقو دی نو نور خلق به هم ده ته دده حقوق ورکوی او په دې طریق به ټوله معاشره د مینې

۱) اخرجه مسلم فی کتاب الإمامة/باب فی طاعة الأمراء وإن منعوا الحقوق (رقم- ۴۹ - (۱۸۴۶) والنترمذی فی کتاب الفتن عن رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم /باب ما جاء من سکون فتن کقطع اللیل الظلم (رقم- ۲۱۹۹)

محبت خخه ډکه شی نبي عليه السلام په دې دوو جملو کښې د ټولې دنیا د امن ضمانت ورکړې دې که حاکم د رعیت حق ورکړو رعیت به حاکم ته د هغه حقوق ورکوي که ښځې خاوند ته خپل حق ورکړو نو خاوند به ښځې ته د هغې حق ورکوي دغه شان قیاس په ټولو حقوق العباد باندې اوکړه

[۲۶۷۴] د امام د تابعدارۍ خخه د وتلو وعید

۳۷۴- [۱۳] (۱) وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ نَبِيِّ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا حُجَّةَ لَهُ» (۲) وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً. «رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: (۱) د عبد الله ابن عمر رضي الله عنه وايي چه ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه دا واوريدل (۲) چه كوم سړی د امام يعنی د اسلامي مملکت سربراه د اطاعت نه لاس را باسي هغه به د قيامت په ورځ بارگاه رب العزت کي داسي حاضرېږي چه د هغه سره به د ايمان د ليل نه وي (۳) او كوم سړی چه به دې حال کي مړ شي چه د هغه گردن د امام د بيعت يعنی امام برحق د اطاعت نه آزاد وي يعنی هغه د امام برحق نه باغي کيدو سره مړ شي نو د هغه مرگ به د جاهليت د مرگ برابر وي (مسلم)

هل التفات: (۱) مَنْ خَلَعَ يَدًا: چاچه لاس وويستلو، دست برداره شو.

تسهيلات:

قوله: خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ: اى طاعة كانت قليلة أو كثيرة امام طيبى عليه السلام فرمايى چې وضع يد. دا د چا په لاس د بيعت کولو او وعدې کولو نه کنايه دى او د اشان خلع اليد او نزع يد دا نقض عهد نه کنايه دى اى خلع نفسه من بيعة الإمام. مطلب دا شو چې چا وعده مانه کړه او ښل نفس نه د امام د بيعت نه اوويستلو

قوله: لَا حُجَّةَ لَهُ: دهغه به هيڅ عذر نه قبلېږي (مرقاة ج ۴، ص ۲۵۹).

[۲۶۷۵] پيغمبران او دېنى اسرائيلو سياست

۳۷۵- [۱۵] (۱) وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَوَسَّعُوا الْأَنْبِيَاءَ كُلًّا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَقَالَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي» (۲) وَ سَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكُونُونَ (۳) قَالُوا: فَمَا أَمْرُنَا؟ قَالَ: فَوَ بَيْعَةُ الْأَوَّلِ قَالُوا: لَا (۴) أَعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ. «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: (۱) د ابو هريره رضي الله عنه د نبي کریم صلى الله عليه وسلم نه نقل کوي چه حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل (۲) بنی

(۱) اخرجہ مسلم فی کتاب الإمامة/باب الأمر بلزوم الجماعة عند ظهور الفتن وتحذير الدعاء إلى الکفر (رقم- ۵۸ -

(۱۸۵۱) واحمد فی السند: ۱۵۴/۲

(۲) اخرجہ البخاری فی کتاب أحاديث الأنبياء/باب ما ذکر عن بنی اسرائيل (رقم- ۳۴۵۵) ومسلم فی کتاب الإمامة/باب الأمر بالوفاء ببيعة الخلفاء. الأول فالأول (رقم- ۴۴ - (۱۸۴۲) واحمد فی السند: ۲۹۷/۲

اسرائيلو ته به انبياؤ ادب او تهذيب بنودلي [يعنى دهغوي مشري به يي كوله] ۱۰ او هر كله چه يو نبي به وفات شو نو د هغه جانشين به دويم نبي شو دغه شان په يو بل پسي انبيا عليهم السلام د خپل قوم تربيت كوي ليكن زما نه وروسته هيڅ نبي راتلونكى نه دى ۱۱ البته خما نه وروسته به امراء او خلفاء وي او ډير به وي چه د هغوى په ذمه به د امت رهنمايي وي ۱۲ صحابه عرض او كړو هر كله چه په يو وخت گڼر امراء د ملك او امت د سيادت دعويدار وي او په خپل مينځ كي د يو بل مخالفت كوي نو هغه وخت د پاره تا شو مونږ ته څه هدايت فرمايي؟ ۱۳ حضور ﷺ وفرمايل اول د امير بيعت پوره كى چه خومره مقدم وي يعنى هر كله چه په يو وخت مثلاً دوه اميران د خپل سيادت دعوى وكړي نو د هغه امير بيعت او طاعت كوي كوم چه مخكي مقرر شوى وي او د دويم مطلق پيروي مه كوي ۱۴ او د هغه حقوق اداء كوي او الله ﷻ هغه ته د خپل مخلوق د حفاظت او حكومت ذمه واري سپارلي ده د هغه په باره كي ځني هغه په خپله پوښتنه كوي

هَلْ لَقِيتُمْ: ① تَوُفُّهُمْ: د باب نصر نه تسوس د سياست نه دې، سياست كول. حكرمانى كول ② خُلَفَاءُ: امراء، حكرمانان. ③ فَيَكُونُونَ: ډير زيات به وي، ④ قُلُوا: پوره كړه. ⑤ الْأَوَّلُ فَالْأَوَّلُ: اول خليفه د اتباع حقدار دې، بيا ورپسې بل ⑥ لَسْتَغَاظُهُمْ: چه راغى ئې جوړ كړې دې. د حكومت ذمه وارى ئې ورته سپارلې ده.

تسهيلات:

قوله: تَوُفُّهُمْ الْأَنْبِيَاءُ:

د سياست تعريف: مراد حكومت او ولايت دې په كوم كښې چه د امور حكومت خيال ساتل دى ملاعلى قارى رَحِمَهُ اللهُ د سياست تعريف داسې كړې دې "والساسة القيام على الشئ بما يصلحه" يعنى د اصلاح په غرض يوشئ سنبالول او دهغې خيال ساتل ددې جملې نه معلومه شوه چه د دينى سياست د ټولو نه زيات حقدار په هغه زمانه كښې انبيا كرام عليهم السلام وو اونن صبا زمونږ په زمانه كښې علماء كرام دى ځكه چه د يوڅيز دينى اودنياوى اصلاح د علماؤ نه بغير څوك كولې شى او كوم سياست چه په دروغو او نفاق باندې قائم وي د هغې ماهرين هم دنيا دار خلق دى

قوله: وَأَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي:

د عيسى عليه السلام د واثق حيثيت: دا جمله په واضحه توگه باندې دلالت كوى چه د رسول الله ﷺ نه پس بل نبي نشته دې

① باقى چه كله حضرت عيسى عليه السلام راځى نو هغه به د يوامتى په حيثيت سره راځى اگر چه هغه به نبي وى ليكن حيثيت به ئې د يوامتى وى

① نبی کریم ﷺ د روستو نبی نفی فرمائیلی ده او حضرت عیسیٰ علیہ السلام خود نبی کریم نه مخکنې نبی جوړ شوې وو

ه حدیث ه بعضې جعلو وضاحت: ① فَيَكُونُ: ملا علی قاری راجعاً فرمائی په دې لفظ کښې په فاء باندې زبر دې اوتاء باندې پیش دې دکثرت د وجې نه چه کله غلبه کیري نو د دغه غلبې دپاره دا لفظ استعمالیږي مراد کثرت دې فرمائی چه په ثاء باندې زیرلو ستل غلط دي

② قَسَامًا تَمَرْنَا: داد شرط محذوف جواب دې "ای ادا کتر اخفاء بعد ووقع التنازع فيما بينهم فرما تامرنا" ③ فَوَإِذَا: امر صیغه ده وفی یفی ضرب یضرب نه د وفادارنی په معنی کښې دې یعنی پوره کړه

④ أُعْطُوهُمُ حَقَّهُمْ: داد "فواهیة الاول فالاول" نه بدل دې یعنی د وفادارنی مطلب دادې چه دهغه حقوق کوم چه د اطاعت او خدمت متعلق دی هغه حقوق هغه ته پوره ورکړه

⑤ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ: یعنی په کوم خیز چه الله تعالی هغه راعی ساتندونکې او والی جوړ کړې دې الله تعالی به د هغې متعلق د هغه نه تپوس کوی

قوله: الْأَوَّلُ فَأَلَّوْلُ:

دالاول فالاول مطلب: ددې مطلب دادې چه کوم اول خلیفه جوړ شوې دې اوتاد هغه په لاس باندې بیعت کړې دې نو اوس دهغه په موجود گئی کښې هم د هغه تابعداری کوه د بل چامه کوه

[۲۶۷۶] د اسلامی امارت باغی باره کښې د قتل حکم

۳۷۴-۱۶۱ (۱) [۱۶] وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «إِذَا بُويعَ خَلِيفَتَيْنِ فَقَتُلُوا الْأَخْرَجَ مِنْهُمَا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: [۱] او حضرت ابو سعید راجعاً راوي دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل هر کله چې د دوو خلیفه گانو بیعت وشي نو په هغوی کې چې کوم وروسته وي هغه قتل کئ (مسلم)

هل اللغات: ① بُوِيَ: بیعت او کړې شی

تسهيلات: قوله: فَأَقْتُلُوا الْأَخْرَجَ مِنْهُمَا

د اسلامی حکومت خلال بغاوت کوونکی سزا: مطلب دادې چه کله یو خلیفه موجود وی او د مسلمانانو امور په صحیح طریقه باندې د اسلام په رنځا کښې روان وی او بل سرې

راپاسی اود کرسنی په خواهش کښې د مسلمانانو دا اجتماعي صورت کښې گډوډ کول غواړي او د خلافت اعلان کولو سره د هغه بيعت اخستل شروع کړي نو په تاسو باندې لازم ده چه هغه قتل کړنی ځکه چه هغه د الله تعالی د حکم او اسلامی مملکت باغي دې د هغوی سزا هم دغه ده که چېرې هغه د بغاوت نه منع کيږي نه نو هغه دې قتل کړې شي هر څوک چه وی ددې نه وړاندې حديث مفهوم هم دغه شان دې اوددې نه پس راتلونکي حديث مطلب هم دغه شان دې په دې حديث سره جمهوريت کوم چه په حقيقت کښې د يهوديت او عيسائيت لعنت دې جرړه کتې شوه بل ددې نه دامعلومه شوه چه د مسلمانانو پوره دنيا کښې هم يو خليفه کيدل پکاردی او که چېرې انتظام کول مشکل وی او علاقه د يو بل نه ډيره لرې وی نو بيا گنجائش شته ماد اسلامی خلافت په نوم کتاب کښې ددې تفصيل ليکلي دي

[۲۶۷۷] په امت کښې د اختلاف راوستونکی کس سزا

۳۶۷۷- [۱۴] (۱) وَعَنْ عُرْفَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّهُ سَيَكُونُ هَنَاتٌ وَهَنَاتٌ قَبْلَ أَنْ يُقَرَّقَ أَمْرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَهِيَ جَمِيعٌ فَأَعْرِضُوا بِالْأَيْمَنِ كَأَيْتَامٍ كَانُوا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱) و حضرت عرفه رضي الله عنه وایي چې مادر سول کریم عليه السلام نه واوریدل ۲) یر نږدې تخریب او فساد به ظاهر شي ۳) نو کوم سړی چې په دي امت کې تفریق پیدا کول غواړي په داسې حال کې چې امت په خپل مینځ کې متحد او متفق وي نو هغه سړي توري سره ختم کړي برابره خبره ده که هغه هر څوک وي (مسلم)

هل القات: ① هَنَاتٌ وَهَنَاتٌ: وار په وار. پرله پسې. ② جَمِيعٌ: راجع. متفق. ③ كَأَيْتَامٍ كَانُوا: که هر څوک وی.

تسهيلات:

د حديث د بعضې جملو وضاحت: ① انه: ضمير شان دپاره دي

② هَنَاتٌ وَهَنَاتٌ: په هاء باندې زبردې او نون باندې هم زبردې وار په وار او يوشان شر او فساد ته وائی يعنی هيرز به د حکومت د حاصلولو دپاره يوشان فتنې ښکاره کيږي.

③ وهی جميع: يعنی حال دادې چه امت متحد او متفق دې اودا سړې په امر اتفاقی کښې گرځېد ا کوی

نوله: گاهنامن گان:

د مذکوره جملې مطلب: يعنی که د عزت مندونه وی يا صاحب تعليم وی ياد چا نيز دي

(۱) اخراجہ مسلم فی کتاب الإمامة / باب حکم من فرق امر السليمن وهو مجتمع (رقم - ۵۹ - ۱۸۵۲) و ابو داود فی کتاب السنۃ / باب فی قتل الغوايج (رقم - ۴۷۶۲) و احمد فی المسند: ۳۴۱/۴

خیلوان وی هغه په توره داسې اووهنی چه تکرې تکرې شی لکه څنگه چه هغه امت ذره ذره کول غوښتل ځکه چه د امت اتحاد د خان له کس په حیثیت او شخصیت باندې مقدم دي

[۳۶۷۸] په مسلمانانو کېنې دې اتفاقی پیدا کونکې سزا

۳۶۷۸- [۱۸] (۱) لَوْعَنَهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ أَتَاكُمْ وَأَمْرُكُمْ جَمِيعٌ عَلَى رَجُلٍ وَاحِدٍ يُبْذَرُ أَنْ يَشُقَّ عَصَاكُمْ أَوْ يَفْرِقَ جَمَاعَتَكُمْ» فَأَقْبَلُوهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱) او حضرت عرفجه عليه السلام وایي چه ما د رسول کریم صلی الله علیه و آله نه واوریدل ۲) کوم سړی چه د امام وخت خلاف بغاوت کولو سره او د خپل خلافت او امارت اعلان کولو سره ناسو ته راشي په داسي حال کي چه تا سو ټول د مخکي نه په یو سړي متفق او یو خليفه باندې متحد یي ۳) او هغه سړی ستا شو امسا شلول او اجتماعي تنظیم کي تفرقه پیدا کول غواړي ۴) تا شو هغه قتل کی (مسلم)

حل الفتا: ۱) وَأَمْرُكُمْ جَمِيعٌ: تاسو ټول متفق وئ ۲) يَشُقَّ: شلوی. څیری کوی ۳) غَضًا: هماغه

تسهيلات: قوله: يَشُقَّ عَصَاكُمْ:

د مذکورې جملې مطلب: عصاچوکې ته وائی یشق شلولو خبرلوه وائی مراد د مسلمانانو له پریخودل او تلل دی. په چوک سره د مسلمانانو اجتماعي حیثیت طرف ته اشاره ده او په څیرلو سره د دې گډوډ کیدلو او تفریق او اختلاف طرف ته اشاره ده

قوله: أَوْ يَفْرِقَ جَمَاعَتَكُمْ:

د دواړو جملو د قائل تعین: د ظاهري عبارت نه معلومېږي چه راوی ته شک پیدا شوې دي چه نبی کریم کومه یوه جمله ارشاد فرمائیلې وه مگر راجع قول دادې چه دا دواړه جملې د نبی کریم دی رومېې جمله کېنې یشق عصاکم تعلق د مسلمانانو دنیای اوامرو سره دي یعنی کوم سړی چه د مسلمانانو سیاسي طاقت په خارجه او داخله پالیسنی کېنې مداخلت کوی. او د دویمې جملې تعلق د مسلمانانو دیني احکامو او مذهبي معاملاتو سره دي چه داسې په دې کېنې فتنه پیدا کوی

[۳۶۷۹] مقرر شوی خليفه څخه د مخالفت کونکي د قتلولو حکم

۳۶۷۹- [۱۹] (۱) لَوْعَنَ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ بَايَعَ إِمَامًا

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الإمامة/باب حكم من فرق أمر المسلمين وهو مجتمع (رقم- ۶۰۰- (۱۸۵۲)

(۲) اخرجه مسلم في كتاب الإمامة/باب الأمر بالوفاء ببيعة الخلفاء، الأول فالأول (رقم- ۴۶- (۱۸۴۴) والنسائي في كتاب البيعة/باب ذكر ما على من بايع الإمام وأعطاه صفقة يده وثمرة قلبه (رقم- ۴۱۹۱) وابن ماجه في كتاب الفتن/باب ما يكون من الفتن (رقم- ۳۹۵۶) واحمد في المسند: ۱۶۱/۲

[۱] فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِيهِ وَثَمَرَةً قَلْبِهِ فَأُتِيَ بِهِ إِنْ اسْتَطَاعَ [۲] فَإِنْ جَاءَ آخَرُ تَنَازَعَهُ [۳] فَأَخْرَجُوا عَنْهُ الْآخَرَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] و حضرت عبد الله ابن عمرو رضی اللہ عنہ راوی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایند [۲] کوم سری چه د امام نه بیعت او کزو [۳] په دي طور چه هغه ته يي د خپل لاس صفقه او د خپل زړه ثمره ورکړله یعنی په ظاهري طور سره د هغه په لاس کي خپل لاس ورکولو سره د اطاعت او فرمانبرداري عهد يي او کړو او د زړه خلوص سره يي هم د هغه حاکمیت او قیادت قبول کی نو هغه ته پکار دی چه هغه د خپله وسه پورې د هغه امام اطاعت او فرمانبرداري کوي [۲] او که بیا یو دویم سری د خپل امامت اعلان وکړي او د خپل امام خلاف بغاوت وکړي [۳] نو د هغه خت پریکړئ (مسلم)

هل اللغات ① صَفْقَةُ الْيَدِ: لاس په لاس باندې کیخودل. ② ثَمَرَةُ الْقَلْبِ: د زړه ثمره. اخلاص

تسهيلات:

د حديث د بعضي جمعو وضاحت:

① صَفْقَةُ يَدِهِ: صَفْقَةُ لاس په لاس باندې وهل او کیخودلوته وائی او د قسم او بیعت په وخت لاس په لاس باندې ورکولوسره معاهده او معاهده کولې شی مراد لاس په لاس کخودل دی

② وَثَمَرَةُ قَلْبِهِ: د زړه ثمره نه مراد اخلاص دي بعضي لیکلی دی چه صَفْقَةُ يَدِهِ نه مراد مال او ثمره قلب نه مراد خپل اهل و عیال سره ملاویدو سره بیعت کول دی

[۳۸۰] د امارت د طلب کولو ممانعت

۳۸۰- [۲۰] (۱) وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «لَا تَسْأَلُ الْإِمَارَةَ». قَالَتْ إِنْ أُعْطِيَتْ عَنْ مَسْأَلَةٍ وَكُلْتُ إِلَيْهَا [۳] لَوْ أَنَّ أُعْطِيَتْهَا مِنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعْطِيَ عَلَيْهَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] و عبد الرحمن ابن سمرة وایي چه رسول کریم صلی اللہ عنہ ماته وفرمایند [۲] حکومت او سیادت مه طلب کوه [۳] څکه که ستا خواهش او طلب باندې تاته حکومت او سیادت درکول شي نو ته به هغه ته حواله شي چه ته د هغه منصب ذمه واري انجام کړي په داسي حال کي د منصب او امارت ذمه واري دومره مشکل او مشقت طلب وي چه بغیر مدد الهي هیڅ سری هغه انجام کولي نشي [۳] او ستا د خواهش او طلب نه بغیر که تاته حکومت او سیادت د الله د طرف نه درکړی شي نو ستا مدد به کیږي یعنی د حق تعالی د

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب الأحکام/باب من لم یسأل الإمارة أعانه الله علیه(رقم-۷۱۴۶) ومسلم فی کتاب الإمارة/باب انتهى عن طلب الإمارة والعرض علیها (رقم-۱۳ - ۱۶۵۲) و ابو داود فی کتاب الفراج والإمارة والقیه/باب ما جاء فی طلب الإمارة (رقم-۲۹۲۹) والترمذی فی کتاب التذویر والأیمان عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء فیمن حلف علی یمن فرأى غیرها خیرا منها (رقم-۱۵۲۹) والنسائی فی کتاب آداب القضاء/باب انتهى عن مسألة الإمارة (رقم-۵۳۸۴) واحمد فی المستد: ۶۲/۵

طرف نه به دا توفیق در کول شی چه ته عدل او انصاف او نظم او ضبط سره د هغه ذمه واري پوره کړی شی

هل اللغات: ① الإمامة: حکمرانی، ② وکالت: ته به حواله شی (په مشقت کې به اخته شی)، ③ أعنت: ستا نصرت او مدد به او کړې شی
تسهيلات: قوله: لأتأهل الإمامة:

په خلافت او جمهوريت کښې بنيادی فرق: په اسلامی خلافت او د جمهوريت په مصيبت کښې هم دغه بنيادی فرق دې چې د اسلامی خلافت د عهدو حصول د خدمت ذريعه وی او په جمهوريت کښې د دغه عهدو حصول د دنیا د گټلو اسباب او ذريعه وی اوس چې کوم کار د دين د ترويج او اشاعت دپاره وی په هغې کښې به الله تعالی امداد کوی او چه کله په خپل ځان باندې اعتماد کولوسره دا عهدې د دنیا د گټې ذرائع جوړېږي نو د الله تعالی امداد به شامل حال نه وی نو د کاميابنې په ځانې به د ناکامنی سره مخ کېږي

[۳۶۸۱] د نیاوی امارت او د آخرت ندامت

۳۷۸- [۳۱] () وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۱] «إِنَّمَا سَخَّرَ صُورُونَ عَلَى الْإِمَامَةِ [۲] وَتَسْكُونُونَ نَدَامَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ [۳] فَيَقْعَمُ الْمَرْضِعَةُ وَيَسْتِ الْقَاطِئَةُ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ① او ابو هريره رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه نقل کوي چه رسول کریم صلی الله علیه و سلم وفرمايل ② و فرمايل ③ وینم چه تا شو به په راتلونکي زمانه کي د حکومت او سیادت حرص کي مبتلا شی ④ حالانکه هغه حکومت او سیادت چه حرص او طلب سره حاصل شي د قیامت په ورځ به د پښیمانی موجب وي ⑤ یاد ساته حکومت او سیادت دیرینه پښ ورکونکی هم دی او دیربد پښ پرېکونکی هم دی. (بخاري)

هل اللغات: ① سَخَّرَ صُورُونَ: حرص کونکی به شی. ② نَدَامَةً: پښیمانی. ③ الْمَرْضِعَةُ: پښ ورکونکې. (مهربانی ئې هم دیرنه ده) ④ الْقَاطِئَةُ: پښ پرېکونکې (نامهربانه مور هم ده)

تسهيلات: قوله: فَيَقْعَمُ الْمَرْضِعَةُ:

د نعم او پښ د قايث او تذکیر حکم: علامه مظهر رحمته الله فرماني چه د "نعم او پښ" فاعل کله مؤنث وی نو دا دواړه صیغې مؤنث هم راوړلې شی او مذکر هم راوړلې شی دلته "نعم" سره تاء تانیث نه ده او "پښ" سره لگیدلې ده دادې طرف ته اشاره کړې شوې ده چه دا دوه لغت دی او دواړه جائز دی. نو په یوه صیغه کښې یو لغت راوړلې شو او دویمه صیغه کښې دویم لغت راوړلې شو.

(۱) اخراجه البخاري في كتاب الأحكام/باب ما يكره من الحرص على الإمامة (رقم- ۷۱۴۸) والسناني في كتاب آداب القضاء/باب النهي عن مسألة الإمامة (رقم- ۵۲۸۵)

قوله: **وَلَسَبَ الْفَاطِمَةُ**:

د حکومت تشبیه: یعنی حکومت او قیادت چه کله ملاییری اوسری د اقتدار خاوند شی نودا قیادت د مهربانه مور په شان په غیر کنبی اخستلو سره د بدن پینی ورکوی اودا پالی لیکن چه کله هم دغه قیادت او حکومت خفه شی نودا د نامهربانه مور په شان د بجی په خله کنبی مرجکې واچوی او پینونه شی اړوی نوعقل مندسری له پیکاردی چه دداسی نابانیداره خیز په طلب کنبی خپل وخت ضائع نه کړی د حکومت د تلو راتلو د دریو مرحلو ذکر وړاندې راروان دي.

[۳۸۲] په آخرت کنبی د حاکمانو انجام

۳۸۲- (۲۲) (۱) «وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: [۱] قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَلَا تُنْصِلُنِي؟ [۲] قَالَ: فَقَرَّبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِبِي: [۳] ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ [۴] وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِزْبٌ وَكَدَامَةٌ [۵] [۶] أَلَا مَنْ أَخَذَهَا بِحَبِيبَةٍ وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا [۷] نَفَى رِوَايَةٍ قَالَ لَهُ: يَا أَبَا ذَرٍّ: إِنْ أَرَاكَ ضَعِيفًا [۸] وَإِلَى أَجِبْ لَكَ مَا أَجِبْ لِنَفْسِي [۹] لَا تَأْمُرَنَّ عَلَى الثَّنِينَ [۱۰] وَلَا تَوَلَّيَنَّ مَالَ يَتِيمٍ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] او حضرت ابوذر رضی اللہ عنہ وایي [۲] چه یوه ورځ ما عرض او کړو یار رسول الله! تا شوما د یوځای عامل حاکم ولي نه جوړوی [۳] لا ابوذر رضی اللہ عنہ بیان دی څما په داخبره آوریدو سره حضور صلی اللہ علیہ وسلم د مهرباني د مخه څما په اوږه خپل لاس مبارک ووهی [۴] بیایي وفرمایلی ای ابوذر رضی اللہ عنہ ته ناتوانه یی او دا سرداري د الله د طرف نه یو امانت دی چه په هغه سره د بندگانو حقوق متعلق دي او په دي کي خیانت کول نه دي پکار [۵] او تاته دي معلومه وي چه سرداري به د قیامت په ورځ د رسوایی او پنبیماني باعث وي [۶] خو داچي کوم سړی دا سرداري په حق سره حاصله کړه او هغه یی اداء کړه یعنی کوم سړی چه د مستحق کیدو په وجه سردار جوړ شو او بیا هغه خپله زمانه حکومت کي د عدل او انصاف نوم روښانه کړو او رعایا سره یی د احسان او خیر خواهي سلوک وکی نو هغه به د هغه د پاره د رسوایی او وبال باعث نه وي [۷] او په یو روایت کي داسي دي چه رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایلی ای ابوذر! زه تا ناتوان وینم چه ته به د سرداری بوج برداشت نه کړي [۸] او زه ستا د پاره هغه خیز خوښوم کوم چه خپل نفس د پاره خوښوم [۹] ته د دوو سړو هم سردار او حاکم مه جوړیږه [۱۰] او د یو یتیم هم د مال نگراني مه قبلوه (مسلم)

هل الثقات: ①: أَلَا تُنْصِلُنِي؟: آیا تا سوما عامل نه جوړوی؟ ②: مَنْكِبِي: اوږه. ③: حِزْبٌ: شرمندگی. پنبیمانتیا ④: لَا تَأْمُرَنَّ: امیر مه جوړیږه. ⑤: وَلَا تَوَلَّيَنَّ: نگران مه جوړیږه

تہذیبات: قوله: وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ:

د قومی عہدی امانت کیدل: یعنی کرسنی اوقتدار قومی امانت دی کہ چری پہ دی کنبی نقصان او کرو نو قومی خیانت به وی
قوله: خِزْيٌ وَتَدَامَةٌ:

پہ دنیا او آخرت کنبی د عززی او ندامت وجه: یعنی د قیامت پہ ورخ پہ حکومت د رسوائی او خیانتیا سبب جو ریوی ددغه خیانتیا ترتیب به داشان وی کله چه سړی په اقتدار کنبی راخی نو خلق پرې قسم قسم الزامات لگوی چه په دھوکہ اوفریب راغلی دی په رشوت او د غلا په دروازہ راغلی دی بیا چه کله یو خو ورځی دغه سړی حکومت کوی او د قسما قسم ذمه وارو پوره کولونه عاجز راشی نویا خیسمانه شی دا د حکومت مینځمی دور دی چه افسوس زه په دغه زمانہ کنبی نه راتلم او کله چه ترې حکومت په زور واخستې شی نویا یا په دنیا کنبی رسوا شی یا په آخرت کنبی رسوا کیرې نو په اول کنبی ملامتیا ده مینځ کنبی ندامت دی او په آخره کنبی رسوائی ده په راتلونکی حدیث نمبر (۳۷۳) کنبی دا ترتیب راروان دی

[۳۶۸۲] د منصب طلبکار ته منصب نه ورکول

۳۶۸۳- [۲۳] (۱) وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ (۲): دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَنَا وَرَجُلَانِ مِنْ بَنِي عَمِيٍّ، فَقَالَ أَحَدُهُمَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَمَرْنَا عَلَى بَعْضِ مَا وَلَّاكَ اللَّهُ، (۳) وَقَالَ الْآخَرُ مِثْلَ ذَلِكَ، (۴) فَقَالَ: إِنَّا وَاللَّهِ لَا نُؤَيِّلُ عَلَى هَذَا الْعَمَلِ أَحَدًا سَأَلَهُ وَلَا أَحَدًا عَرَّضَ عَلَيْهِ. (۵) وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: لَا نُسْتَعْبِلُ عَلَى عَمَلِنَا مَنْ أَرَادَهُ. «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

توجه: (۱) او ابو موسی رضی اللہ عنہ وایی (۲) یوه ورخ زه او څما د تره د اولاد نه دوه سړي د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي حاضر شو (۳) په هغوی کي یوه عرض او کړو چه یار رسول الله الله صلی اللہ علیہ وسلم تا شود تمامو مسلمانانو او د روی زمین حاکم جوړ کړي یی مادیو ځای یا د څه کار حاکم او والی مقرر کی (۴) دویم هم د دغه شان خواش اظهار وکړو حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل قسم په خدای مونږ د دین او شریعت په دي امورو کي هېڅ داسي سړي والی او ذمه وار نه جوړ وو چه زمونږ نه د ولایت او ذمه واري طالب وي یا د دي حرص لري (۵) او په یوبل روایت کي دا الفاظ دي چه رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل مونږ خپل کار باندې هغه سړی عامل نه مقرروو چه د دي اراده یعنی د عامل کیدو خواش لري (بخاری، مسلم، هل اللغات: ① وَلَئِكَ: چه والی، حکمران ئې جوړ کړې دې تا لره. ② خَرَصَ: حرص، لالچ

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الأحکام/باب ما یکر من الحرص علی الإمارة (رقم- ۷۱۴۹) ومسلم فی کتاب الإمارة/باب التمی عن طلب الإمارة والحرص علیها (رقم- ۱۴) - (۱۷۳۳) و ابو داود فی کتاب الأقضية/باب فی طلب القضاء والتسرع الیه (رقم- ۳۵۷۹) واحمد فی المسند: ۴/۴۰۹

تسهيلات:

قوله لَا تُؤْتَى عَلَى هَذَا الْعَمَلِ أَحَدًا سَأَلَهُ:

ه همدی د خوبنتو معانعت، کوم سرې چه د یو منصب طلبگار وی هغه په حقیقت کنې په حب جاه کنې راگیردې چه دا د حب دنیا یو اهم شعبه ده په دې وجه نبی کریم دهمیشه دپاره داسې سرې د څه منصب اهل نه دې گنلې اونه نبی هغه ته څه منصب ورکړې او کوم سرې چه د منصب طالب نه وی اویا په هغې باندې فائز شی نو د هغه په زړه کنې خدمت جذبه غور دنگونه وهی د کوم انجام چه ښه وی په افسوس سره ونیلی کیږی چه نن صبا خو د منصبونو په حاصلولو باندې جگړې کیږی او رشوتونه ورکولې کیږی بلکه د دین ټول منصبونه د دنیا د حصول ذرائع جوړې شوی دی الاماشاء الله

[۲۶۸۴] امارت نه خوبونکې حاکمان

۱۷۳- [۲۳] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُحَدِّثُونَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ أَشَدَّهُمْ كَرَاهِيَةً لِهَذَا الْأَمْرِ [۲] حَتَّى يَبْقَى فِيهِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱۷۳ او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وفرمايل ۲ په خلقو کې به بهتر تاسو هغه سرې پیدا کړو چې د دې څیز یعنی حکومت او سیادت د ناخوښو دلو په معمله کې د ټولو نه زیات سخت وي ۲ تردې چې هغه په دې کې مبتلا شي (بخاری، مسلم، هل اللغات ۱ بقیة: واقع به شی. مبتلا به شی

تسهيلات:

قوله حَتَّى يَبْقَى فِيهِ

ه حديث دوه مفهومه: ① علامه طیبی رحمته الله فرماني کوم سرې د سیادت قیادت او مناصب نه مسافر وی تاسو به هم هغه بهترین سرې مومنی لیکن که چرې هم دغه سرې په طلب د مناصب کنې او په حب جاه کنې راگیرشو نو تاسو به هغه بدترین سرې او مومنی ② یو سرې د څه منصب سیادت قیادت او حکومت نه سخت متنفروی تاسو به هم هغه یو بهترین سرې او مومنی تردې چه که چرې هغه دص دغه مناصبو نفرت باندې قائم پاتې نه شو او په قیادت او سیادت کنې راگیر شو نو ددې سرې انجام به هم هغه وی چه په آخره کنې به خیمانه وی اود ارمان او افسوس لاسونه به مروړی

۱ (أخرجه البخاری فی کتاب المناقب / باب علامات النبوة فی الإسلام (رقم - ۳۵۸۸) و مسلم فی کتاب فضائل الصحابة رضي الله تعالى عنهم / باب خيار الناس (رقم - ۱۹۹ - (۲۵۲۶) واحد فی المسند: ۴۱۸/۲

[۳۶۸۵] دهر چا هغه د ماتحتو تپوس کیدل

۳۶۸۵- (۲۵) (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَلَا كَلَّمُ رَايِعَ وَلَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ» (۲) قَالَ زَيْنُ الْعَبْدِينِ: «وَالرَّجُلُ رَايِعٌ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ» (۳) وَالْمَرْأَةُ رَايِعَةٌ عَلَى بَيْتِ نَوْحِهَا وَوَلَدِهَا وَهِيَ مَسْئُولَةٌ عَنْهُمْ.

توجه: (۱) او عبدالله ابن عمر رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل (۲) خبردار په تاسو کې هر سړی د رعیت نگهبان (محافظ) دی او د قیامت په ورځ به په تاسو کې دهر سړی نه د هغه د رعیت په باره کې پوښتنه کيږي (۳) نو امام یعنې سربراه مملکت او حکومت چې د کومو خلقو محافظ دی هغه به د خپل رعیت په باره کې جواب ورکوي (۴) کوم سړی چې دخپل کور والوو نگهبان دی هغه نه به د خپل کور والوو په باره کې پوښتنه کيږي (۵) ښځه چې د خپل خاوند د کور او د هغه د بچو نگهبانه ده هغه به د هغوی حقوقو په باره کې جواب ورکوي.

هل الفضاء: (۱) راي: شپونکې، نگران، ساتونکې. (۲) رعيت: ماتحت، کوم څه چې د راي ماتحت وي (۳) مسئلة: تپوس، پوښتنه به کولې شي.

(۱) وَعَبْدُ الرَّجُلِ رَايِعٌ عَلَى مَالِ سَيِّدِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُ (۲) أَلَا فَكُلُّكُمْ رَايِعٌ وَلَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: (۱) او د سړی غلام چې د خپل مالک د مال نگهبان دی هغه به د هغه د مال په باره کې جواب ورکوي (۲) نو آگاه شئ چې په تاسو کې هر سړی نگهبان دی او په تاسو کې هر سړی به د خپل رعیت په باره کې جواب ورکوي. (بخاري، مسلم)

تسهيلات: قوله: أَلَا فَكُلُّكُمْ رَايِعٌ

د نگرانۍ وضاحت: په دې حديث کښې چې د کومې نگرانۍ ذکر دې د هغه نگرانۍ تعلق هغه خلقو سره دې د چاد حکم او قدرت چې ماتحت وي او کوم خلق چې د چاد حکم ماتحت نه وي د هغوی باره کښې دا حديث نه دې رعيت کښې چې کوم ضمير راگرځي هغه هم ددې مقصد دپاره دې چې دا ذمه واری د هغه نگرانانو ده د چاد حکم ماتحت چې خلق دی

د نگران او ماتحت مثالونه: (۱) د کور مشر به ذمه وار وي ځکه چې په هغوی باندې د ده حکم چلېږي

(۲) د ملک د حاکم په لاس کښې د هغه ملک د رعیت واگې دی هغه نه به د دغه رعیت باره

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الأحكام / باب قول الله تعالى و {اطيعوا الله واطيعوا الرسول وأولي الأمر منكم} [النساء: ۵۹] (رقم- ۷۱۳۸) و مسلم في كتاب الإمامة / باب فضيلة الإمام العادل، وعقوبة الجائر، والحث على الرفق بالرعية، والنهي عن إدخال الشقة عليهم (رقم- ۲۰ - ۱۸۲۹) كتاب الخراج والإمارة والنفى / باب ما يلزم الإمام من حق الرعية (رقم- ۲۹۲۸) والترمذي في كتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الإمام (رقم- ۱۷۰۵) واحد في المسند: ۵/۲

کنبی تیوس کیبری

⑥ د کور په بچو باندې د کورد ښځې مشري ده

⑦ د مدرسې مهتمم به د طالبانو ذمه وار وی ځکه چه هغوی د ده د حکم ماتحت دی

⑧ د خادم نگرانی د آفا په مال باندې ده ددې خلقو نه به د قیامت په ورځ ددوی د ذمه وارو باره کنبی تیوس کیبری

⑨ بعضې علماؤ وئیلی دی چه د انسان د بدن کوم اندامونه دی هغه ټول اندامونه د ده رعیت دي ددې باره کنبی به هم سوال کیبری چه مثلاً د سترگې نگرانی دي ولې نه ده گمري د ژبې د شرمگاه او خپو لاسونو نگرانی او حفاظت دي ولې نه دي کړي؟

[۳۶۸۶] د خانن او ظالم حاکم په باره کنبی عذاب

۳۶۸۶- [۳۶۱] (۱) وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «مَأْمِنٌ وَآيٌ يَلِي رِعْيَةً مِنَ الْمُسْلِمِينَ» (۲) فَمَوَءَاشٌ لِمَنْ أَلْأَحْرَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ. «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

توجه: ۱) او معقل ابن یسار رضی الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم نه ما واوریدل (۲) چې کوه سړی حکومت او سیادت حاصلولو سره په خپل رعیت حکمراني کوي (۳) او بیا په دي حالت کې مرشي چې هغه خپل رعیت باندې ظلم او د هغوی حقوقو کې خیانت کوی نو الله تعالی به په هغه جنت حرام کړي (بخاري مسلم)

هل القات: ① وَاَل: والی. حکمران. ② یلی: چه حکمرانی کوی. ③ رِعْيَةً: ماتحت. ④ مَوَءَاشٍ: په شین باندې شددې. خانن. خیانت کونکې.

تسهيلات: قوله: وَمَوَءَاشٌ

د لفظ مَوَءَاشٍ دوه معانی: ① ملا علی قاری رحمته الله د غاش یوه معنی ظالم هم کړې ده چه هغه د عوامو حقوق نه اداکوی او د نورو خلقو مال راگیروي

② د خیانت ډیر زیات صورتونه دی دکوم صورت خیانت چه حاکم او کړو په هغه باندې به دا وعید لگی

قوله: أَلْأَحْرَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ

د تحریم الجنة دوه توجیهات: ① که هغه سره د مسلمانني ددغه خیانتونو مرتکب شو نو هغه به جنت ته هغه خلقو سره نه ځی څوک چه به بغیرد سزا جنت ته ځی بلکه دي به خپله سزا تیروی بیا به جنت ته ځی

② یعنی که چېرې دغه حاکم دا خیانتونه جائز گنري نو هغه کافر شو لهذا په هغه باندې جنت حرام دي

۱) أخرجه البخاری فی کتاب الأحکام/باب من استرعى رعيته فلم ينصح (رقم- ۷۱۵۱) ومسلم فی کتاب الإيمان/باب استحقاق الوالى الفاش رعيته النار (رقم- ۲۲۷) - (۱۴۲) - واحد فی السند: ۲۵/۵

تسهيلات:

د راوی حالات:

د حضرت مالک بن عمرو المزنی رضی اللہ عنہ مختصر پیرندگلو: نوم: عانذ، کنیت ابوہبیر، د پلار نوم عمرو بن بلال بن عبید بن یزید بن رواحه وو. په صلح حدیبیه کښې حضور صلی اللہ علیہ وسلم سره وو او په بیعت رضوان کښې هم ورسره وو. کله چه بصره آباده شوه نو هلته لاړو په کور کښې به وو تلور اتلویه نه

وفات: د یزید په عهد کښې بصره کښې وفات شو. د جنازې د مونځ د پاره ئی ابوهریره رضی اللہ عنہ ته وصیت کړې وو دې د پاره چه د هغه وخت گورنر عبیدالله د جنازې مونځ اونه کړی هم داسې او شو.

مرویات: د هغوی نه اووه احادیث روایت دی یو په بخاری او مسلم دواړو کښې دي **قوله:** إِنَّ شَرَّ الرِّعَاءِ الْخَطْمَةُ:

د الخطمة په مراد کښې دوه اقوال: ① په حاء پیش او طاء باندې زبردې د حاطم د مبالغه صیغه ده چه الخطم سره د ماتولویه معنی کښې راځی. دا د هغه ظالم حاکم متعلق دي چه په ظلم کولو سره خپل رعیت ماتوی او په هریو مصیبت کښې په هغوی هیش رحم نه کوی ② د الخطمة نه مراد داسې خوراک کونکې حریص دي چه هر هغه څیز خوری کوم چه مخې ته راځی الرعا په راء باندې زیر او عین باندې مددې د جمعې صیغه ده د دي مفرد دراع دي کوم چه د نگران او حکمران په معنی کښې دي

د یو صحابی په حق کښې د ابن زیاد گستاخی: ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ د دي حدیث په شان دي ځانی کښې یوبل حدیث نقل کړې دي په هغې کښې یوه افسوسناکه قصه ده. فرمائی عانذ بن عمرو رضی اللہ عنہ د حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم صحابی وو یو ځل دي د کوفې ظالم گورنر اشوق لطم الشيطان عبیدالله ابن زیاد له لاړو او وئی فرمائیل چه ای خویه زما د نبی کریم نه اوریدلی دی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیل چه "ان شر الرعاء الخطمة فایاک ان تكون منهم" یعنی بدترین حکمران ظالم حکمران دي بچي ځان ساته چرته ددوی نه نه شي "فقال له اجلس انما انت من نخالة اصحاب محمد صلى الله عليه وسلم فقال هل كانت لهم نخالة؟ انما كانت النخالة بعدهم وفي غيرهم" (رواه مسلم)

یعنی عبیدالله بن زیاد او وئیل چه کینه ته د محمد صلی اللہ علیہ وسلم د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم پوستکې اوبوس ئی صحابی په جواب کښې او فرمائیل ولې د نبی کریم په صحابه کرامو کښې پوستکې اوبوس هم وو؟ (نه روره) بوس او پوستکې خو د هغوی نه پس خلقو کښې وو (هغوی خو ټول لب او خالص مغزوو)

[۳۱۸۹] د نرم خويو هاکم دپاره دعا

۳۰۸۸- [۲۹] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «اللَّهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَشَقَّ عَلَيْهِمْ فَاشْفُقْ عَلَيْهِ» (۲) وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَارْفُقْ بِهِمْ فَارْفُقْ بِهِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: (۱) او بي بي عائشه (رضي الله عنها) وايي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) بارگاه قاضي الحاجات کې دا عرض او کړو (۲) اې خما پروردگاره! کوم سړی چې خما د امت د بني او دنيوي امورو کې د څه والي او متصرف جوړ شو او بيا هغه د خپل اخيار ولايت او تصرف په ذريعه خما د امت په خلقو مشقت او سختي مسلط کړي نو هغه سړي باندې ته هم مشقت او سختي مسلط کړ (۳) او کوم سړی چې خما د امت په امورو کې د څه شي والي او متصرف جوړ شو او هغه خما د امت خلقو سره د نرمي سلوک وکړ نو هغه سړي سره ته هم د نرمي او مهرباني سلوک وفرمايه (مسلم).

صل الصلوات (۱) وکړي: والی، نگران. (۲) فَشَقَّ: سختی نې اوکړه (۳) رَفَقَ: نرمی نې اخبار کړه. شفقت نې اوکړو.

تسهيلات:

توله: مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا

د امر مخه ۵۱: د امر څخه مراد دادې چې يوکس ته د مسلمانانو يوه ذمه واری حواله شي
توله: فَشَقَّ عَلَيْهِمْ، جزاء وفاقا یعنی دا حاکم به درعيت د دنيا مشقتونو په قدر اخروي مشقتونو سره مخامخ کيږي

توله: فَارْفُقْ بِهِمْ، فَارْفُقْ بِهِ مهربان حاکم دپاره حديث پاک (ارحموا من فی الارض یومحکم من فی السماء ددې پيش نظر په دين او دنيا دواړو د کاميابۍ دعا ده امام طيبي (رحمه الله) فرماني چې دا ارشاد خپل امت دپاره ډير زيات په شفقت او رحمت باندې مبني دي

[۳۱۹۰] عادلان حاکمان د نور په منبرونو

۳۰۸۹- [۳۰] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِنَّ الْمُنْجِلِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ» (۲) - وَكُنَّا بَدَايُهُ يَحْمِيْنَ (۳) الَّذِينَ يَعْذِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا وَلَوْ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(۱) اخرجہ مسلم فی کتاب الإمارة/باب فضيلة الإمام العادل. وعقوبة الجائر. والحث على الرفق بالرعية. والنهي عن إدخال الشقة عليهم (رقم- ۱۹ - (۱۸۲۸) واحمد في المسند: ۹۳/۶

(۲) اخرجہ مسلم فی کتاب الإمارة/باب فضيلة الإمام العادل. وعقوبة الجائر. والحث على الرفق بالرعية. والنهي عن إدخال الشقة عليهم (رقم- ۱۸ - (۱۸۲۷) والنسائي في كتاب آداب القضاء/باب فضل الحاكم العادل في حكمه (رقم- ۵۳۷۹) واحمد في المسند: ۱۶۰/۲

ترجمه: ۱) او عبدالله ابن عمرو ابن العاص رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله و فرماییل
 ۲) بلاشبہ عادل حکمران به د الله تعالی په نزد نورپه منبرونو باندې خای پیدا کړي چې د
 رحمن ذات ښي طرف ته وي ۳) او د الله دواړه لاسونه ښي دي او عادل حکمران ۴) هغه دی
 چې په خپلو احکامو خپل اهل او خپل زیرتصرف معاملاتو کې عدل او انصاف کوي (مسلم)
 حل الفصاح ۱) الْمُقْطِعِينَ: المقسط دباب افعال نه. عادل حکمرانان. ۲) مَنْبَرًا: دمنبر جمع.
 منبرونه. ۳) يَمِين: ښی طرف.

تسهيلات:

قوله: الْمُقْطِعِينَ:

د قسط د لفظ دوه معانی: ۱) د عدل او انصاف په معنی کښې دې قرآن کریم کښې راغلی
 دی چه (إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْطِعِينَ) (سورة مائدة: ۴۲).

۲) که چېرې هم دغه ماده دباب افعال په ځای مجرد کښې د ضرب یضرب نه قاسط راشی
 نو هغه به د ظلم او ستم او حق نه تجاوز په معنی کښې راځی قرآن کریم کښې دی (وَأَمَّا
 الْمُقْطِعُونَ فَكَأَنَّهُمْ يَمْنَحُونَ) (سورة جن: ۱۵)

قوله: عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ:

د عادل حکمران د الله تعالی ښي طرف ته په منبر ناسته: د الله تعالی په نيزد عادل حکمران
 مرتبه ډیره لویه وی هم د دغه اوچتې مرتبې تعبیر او د دې طرف ته اشاره کولو دپاره
 فرمائی چه د الله تعالی ښی طرف ته به په منبرونو باندې ناس وی الغرض کوم خلق چه د
 لویو مرتبو والا وی هغوی ښی طرف ته په نشست باندې کینولې شی او د الله تعالی دواړه
 د قدرت لاسونه ښی دی گس لاس نسبتاً کمزوري وی په دې وجه د کمزورنۍ دغه وهم
 لرې کولو دپاره ئی او فرمائیل چه د الله تعالی دواړه د قدرت لاسونه ښی دی
 قوله: الَّذِينَ يَعْزِلُونَ:

په مختلفو شعبو کښې د عدل کولو مطلب: په دې عدل سره که په احکاماتو کښې عدل
 او انصاف مراد وی نویيادی نه امور مملکت مثلاً د انصاف امانت دیانت ټولې تقاضې
 پوره کول مراد دی چه په دې شعبو کښې عدل کوی

قوله: وَأَهْلِيهِمْ: په اهل او عیال کښې د عدل مطلب دا دی چه د ده لاندې کوم خلق دی
 د هغوی پوره خیال ساتی

قوله: وَمَاؤَلُوا: او د تصرف لاندې څیزونو کښې د عدل او انصاف مطلب دادې چه دغه څیزونو
 کښې د حقدارانو د حقوق پوره خیال ساتی. هم دا خلق به د نور په منبرونو باندې وی

[۳۶۹۱] هر حاکم سره ښه او بد ملګری

۳۶۹۰- [۳۱] (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَابَعَثَ اللَّهُ مِنْ نَبِيٍّ وَلَا اسْتَخْلَفَ مِنْ خَلِيفَةٍ إِلَّا كَانَتْ لَهُ بَطَانَتَانِ: [۲] بَطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالْعُرُوفِ وَتَحْضُهُ عَلَيْهِ، [۳] وَبَطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالنُّزْرِ وَتَحْضُهُ عَلَيْهِ، [۴] وَالْمَعْصُومُ مَنْ عَمِمَهُ اللَّهُ»." رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجهه: [۱] او ابو سعيد رضي الله عنه روایت کوي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایيل [۲] الله تعالی هېڅ نبي داسې نه دی رالېږلی او داسې هېڅ خليفه يې نه دی مقرر کړي [۳] چې د هغه د پاره دوه پټ ملګري نه وي [۴] يو پټ ملګری خو د نیک کار حکم ورکوي او نيکی طرف ته يې راغې کوي [۵] او دويم پټ ملګری د بدی حکم ورکوي او د بدی طرف ته يې راغې کوي [۶] او معصوم يې گناه هغه دی چې الله تعالی يې د گناهونو نه محفوظ وساتي بخاري
 حل اللغات: ① بَطَانَةٌ: پټ ملګري. مُشِير: ② تَحْضُهُ: د نصرت سره. ترغیب ورکوي. بیداروي شي ③ الْمَعْصُومُ: بې گناه.

تسهيلات:

قوله: إِلَّا كَانَتْ لَهُ بَطَانَتَانِ:

د بَطَانَتَانِ نه مراد: يعنی دوه وزیران اودوه مشیران کوم چه د پټو دوو دوستو په شان وی چه په یو وخت کښې هم نه جدا کیږی یو د نیکی حکم کوی کوم ته چه الهام وائی کوم چه د فرښتې د طرف نه وی
 قوله: وَتَحْضُهُ:

د بعضی معنی او مطلب: راپکارونکی ته وائی مراد راپاسول او بیدار ساتل دی هم ددی مضمون مطابق یوڅو احادیث باب الوسوسة کښې تیرشوی دی په کوم کښې چه انسان سره د شیطان او فرښتې لزوم خودلې شوې دې "والمعصوم" یعنی "بطانة الشر" او د شیطانی وسوسو نه بچ کونکې صرف یو د الله تعالی ذات دې
 [۳۶۹۲] د نبی علیه السلام په دربار کښې د قیس بن سعد مقام

۳۶۹۱- [۳۲] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ قَيْسُ بْنُ سَعْدٍ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِمَّنْزِلُهُ صَاحِبُ الشَّرْطِ مِنَ الْأَمِيرِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الأحكام/باب بطانة الإمام وأهل مشورته "البطانة: الذخلاء" (رقم- ۷۱۹۸) والناسي في كتاب البيعة/باب بطانة الإمام (رقم- ۴۲۰۲) واحمد في المسند: ۳۹/۳

(۲) اخرجه البخاري في كتاب الأحكام/باب الحاكم يحكم بالقتل على من وجب عليه. دون الإمام الذي فوّه (رقم- ۷۱۵۵) والترمذي في كتاب المناقب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب مناقب قيس بن سعد بن عبادة رضى الله عنه (رقم- ۳۸۵۰)

ترجمه: [۱] و حضرت انس رضی اللہ عنہ و ابی [۲] چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم سره د حضرت قیس ابن سعد رضی اللہ عنہ په حواله هغه خدمت وو کوم چې دامراوو او سلاطینو سره کوتوال سرانجام کوي. (بخاری)
 ۱) صفات الشرط: شرط د شرطی جمع ده کوتوال، پولیس والا

تسهيلات:

قوله: بِمَنْزِلَةِ صَاحِبِ الشَّرْطِ:

د شرط د لفظ معنى او وجه تسميه: علامه توربشتي رحمته الله ليکلی دی چه دا د شرطی جمع ده يا هغه سړی ته وائی چه د حاکم او امير مخې مخې ته کيږی او سیاسى امور چلونکې وی چونکه داخل د خپلې پيژندگلو دپاره په خپل بدن باندې څه نښه لگوى په دې وجه دوى ته شرط او وئيلې شو دلته کوتوال او د حکم نافذ کونکې پولیس مراد دې

[۳۹۹۲] د بنخي د امارت مسئله

۳۹۹۲- [۳۳] (۱) وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ [۲]: «لَمَّا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّ أَهْلَ فَارِسٍ قَدْ مَلَكَوْا عَلَيْهِمْ بَنِي كَسْرَى قَالَ: لَنْ يَفْلَحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ أَمْرًا». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: [۱] و حضرت ابوبکره رضی اللہ عنہ و ابی [۲] هرکله چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته دا خبر ورسیدو چې فارس والاوو د کسری لور خپله حکمرانه جوړه کړي ده [۲] نو وي فرمایل هغه قوم هيڅ کله خلاصون نشي پیدا کولی چې هغوی د ملک د امورو حاکم او والیه یوه ښځه جوړه کړي وي. (بخاری)

۱) صفات: ملکوا: بادشاه او حکمرانه نې جوړه کړه

تسهيلات:

قوله: قَدْ مَلَكَوْا عَلَيْهِمْ بَنِي كَسْرَى:

د حديث پس منقول: کوم وخت چه شپږويه خپل پلارپرويز قتل کړو او بياني دپلار کيخودې شوې زهر دوائی گټر لوسره او څکل او هغه هم مرشو نو په شاهي خاندان کښې د حکومت چلولو دپاره څوک سړې پاتې نه شو نو بيا هغه خلقو د کسری لور "ارميدخت" بادشاه کړه نبي کریم ته چه کله ددې خبر او شو نو نبي کریم دا حديث ارشاد او فرمائيلو.
 د مغلتنو ملکونو د بادشاهانو لقبونه،

۱) کسری به د فارس د هريو بادشاه لقب وو ۲) قيصر د روم د بادشاه لقب وو

۳) دمصر د بادشاه لقب فرعون وو ۴) د حبشه د بادشاه لقب نجاشی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب المغازی / باب کتاب النبی صلی الله علیه وسلم إلى کسری وقيصر (رقم- ۴۴۲۵) والترمذی فی کتاب الفتن عن رسول الله صلی الله علیه وسلم (رقم- ۲۲۶۲) والنسائی فی کتاب آداب القضاء / باب النبی عن استعمال النساء فی الحكم (رقم- ۵۳۸۸) واحمد فی المسند: ۳۸/۵

⑤ دَیْمَن د بادشاہ لقب تبع وو ⑥ د ہندوستان د بادشاہ لقب راجہ وو

⑦ د ترکی د بادشاہ لقب خاقان وو

قوله: لَنْ يُغْلِبَهُ قَوْمٌ وَلَا أَمْرُهُمْ أَمْرًا:

د پنځي د حکمراني حکم: فلاح هغې ته وائی چه په امن و آمان سره د دنیا معیشت او اقتصادیات هم په کامیابی سره ترقی او کړی او د ښه انجام سره د آخرت ټول امور هم ترقی او کړی لکه د دین او دنیا ښیگرې او نیکنی ته فلاح وائی د پنځي په مشرني سره دا دواړه خیزونه ختمیږی لکه چه په پاکستان او بنګله دیش کښې داسې اوشو په دې حدیث کښې په واضحه توګه سره معلومه شوه چه د پنځي مشری نقصان ورکونکي اوتباه کونکي خیز دې کوم چه ناجائز دې ملاعلی قاری رحمۃ اللہ علیہ لیکي چه ښځه د بادشاہ جوړیدو حیثیت نه لری اونه قاضی او جج جوړیدې شی ځکه چه د دواړو کارونو د بڼو کولو دپاره ښکاره عام بهرتلل وی دې دپاره چه د مسلمانانو او عوامو معاملات او ګوزی او ښځه خویو بټ خیز دې چه د داسې وتلو صلاحیت نه لری اودویمه خبره دا هه ده چه ښځه ناقص العقل ده او قضاء کامل قیادت دې لهدا ددغه کامل قیادت دپاره دکمل سپرو ضرورت دې

الفصل الثانی

[۳۶۹۴] د اجتماعیت خفه د جداني اختیارولو وعید

۳۶۹۳- [۳۳] (۱) عَنْ الْحَارِثِ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَمْرُكُمْ مَخْبِئٌ بِالْجَمَاعَةِ وَالنَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَالْهَجْرَةِ، وَالْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَأَمْرُهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ الْجَمَاعَةِ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ إِلَّا أَنْ يُرَاجِعَ» وَمَنْ دَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَمِنْ جُفَى جَهَنَّمَ وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَذَعَرَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

توجه: ① حارث اشعري رحمۃ اللہ علیہ وایي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل ② زه تاسو ته د پنځو خیزونو حکم درکوم ③ د مسلمانانو د جماعت قول او عمل او اعتقاد کې اطاعت کوئ یعنی د ملت اجتماعي هیئت په هر صورت کې برقرار ساتئ او د سربراهان ملت د طرف نه چې کوم احکام جاري شي هغه په هر حالت کې تسلیم کړئ او د هغوی اطاعت کوئ ④ امراء او علماء د شریعت مطابق چې کوم هدايات ورکړي هغه واورئ او تسلیم کړئ یعنی وي منئ ⑤ د علماوو او امراوو د احکامو اطاعت او فرمانبرداری کوئ ⑥ هجرت

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن کتاب الأشغال عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في مثل القتلا والعتاب والصدقة (رقم- ۲۸۶۳) واحمد فی المسند: ۱۳۰/۴

کوی ⑤ د الله ﷻ په لار کي جهاد کوی ⑥ او یاد لرئ کوم سړی چې د ملت اجتماعي هیئت نه یوه لیشت برابر جدا شو هغه گویا د اسلام رسی د خپل څټ نه اوبشکله خو داچي هغه واپس راشي ⑦ او کوم سړی چې د جاهلیت په شان عمل وکړی هغه گویا د دوزخیانو د جماعت فرد دی اگر چې هغه روژي نیسي مونځ کوي او دا وایي چې زه مسلمان یم احمد والترمذي .

هل اللغات ① قید: د مثل برابرنی او مقدار په معنی کښې دې. په انداز. ② خبر: یوه لویشت ③ غلځ: ونې ویستله. اوبشکله. ④ رنځ: رسن. ⑤ جنى جنت: د جهنم یو فرد دې.

تسهيلات:

د حدیث د بعضي جملو وضاحت:

① بِالْجَمَاعَةِ: د اهل حق جماعت حقه مراد دې چې د حضرت آدم علیه السلام نه تر محمدرسول الله ﷺ پورې د اهل حق جماعت راروان دې ② وَالْهَجْرَةَ: د خان او ایمان بچ کولو په غرض سره د دار کفر نه دار اسلام طرف ته تللو ته هجرت وائی

③ جنى: په جیم باندې پیش اویا الف مقصوره دې د جثوة جمع ده په اصل کښې د شګې او خاورې ډیری ته وائی دلته مراد جماعت اوډله ده چې د دوزخ د ډلونه دا یوه ډله ده قوله: وَمَنْ دَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ:

د دعوی الجاهلیه نه مراد: د جاهلیت نعره سره ددې طریقې خپلول مراد دې د غلطو کارو نو طرف ته دعوت ورکول مراد دی یا په وخت د جنگ د قومیت نعره او چلول مراد دی چې د ظالم د امداد د پاره یا د "للقوم" جاهلان نعره لگول دی دا کبیره گناه ده په دې قسم نعرو سره لکه چې دا سړی د امت اجتماعی حیثیت پانړې پانړې کول غواړی [۲۶۹۵] دامیر داهانت هغه معانعت

۳۶۹۵- [۳۵] (۱) وَعَنْ زَيْدِ بْنِ كُثَيْبٍ الْعَدَوِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: ① كُنْتُ مَعَ أَبِي بَكْرَةَ عَمَّتْ مِنْتَوَابِ بْنِ عَامِرٍ وَهُوَ يَخْطُبُ ② وَعَلَيْهِ نِيَابٌ وَفَاقٌ ③ فَقَالَ أَبُو بَلَالٍ الظُّرَّاءُ إِلَى أَمِيرِنَا يَلْمُسُ نِيَابَ النَّسَائِي: ④ فَقَالَ أَبُو بَكْرَةَ: اسْكُتْ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: ⑤ «مَنْ أَهَانَ سُلْطَانَ الْمُلُوكِ فِي الْأَرْضِ أَهَانَهُ اللَّهُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

توجه: ① او زیاد ابن کسب عدوي تابعي ② یوه ورځ زه د ابوبکره صحابي ③ سره د ابن عامر ④ د منبر لاندې ناست وم هرکله چې هغه ابن عامر خطبه ورکوله ⑤ او

هغه باريکي کپري اغوستي وي [۲] په دي موقع يوتابعي ابوبلال رضي الله عنه اوويل لږ تاسو زمونږ دي امير ته خو وگورئ ده د فاسقانو په شان کپري اغوستي دي [۳] حضرت ابوبکره رضي الله عنه ورته اوويل خاموش ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي [۴] کوم سړی چې د بادشاه توهين کوي کوم چې الله د خپل مخلوق د امورو سرته رسولو د پاره په زمکه مقرر کړي دی نو الله تعالى به هغه سړی ذليل او خوار کړي

هل الفساق: ① رُقَاتُ: باريکي، نرئ. ② ثِيَابُ الْفُسَاقِ: جامې د فاسقانو. ③ أَفَانٌ: توهين اوکړی. سپکاوي يا بې عزتی اوکړی

تسهيلات:

قوله: يَلْبَسُ ثِيَابُ الْفُسَاقِ:

د ثياب الفساق وټيلو دوه وجوهات: ① ممکن ده چه ددغه والی لباس د رينيم وی کوم چه ممنوع دي او عموماً رينيم لباس نرم وی

② ممکن ده چه د رينيم نه وی ليکن زيات قيمتی وی کوم چه د اصحاب تعیش لباس وی اهل الله وټيلي دی "من رِق ثوبه رِق دينه".

حضرت ابوبکر رضي الله عنه حضرت ابوبلال رضي الله عنه ددې پیغورونونه منع کړو چه ممکن ده په دي سره فتنه اوفساد خورشی دويمه دا چه هر اتلونکې بادشاه دمخیکینی نه خراب کيدې شی

قوله: مَنْ أَهَانَ سُلْطَانَ اللَّهِ:

په سلطان الله کښې د اضافت حیثیت: په دي کښې اضافت تشریفه دي يعنی د الله تعالی حکم معلوم شو کوم حاکم چه د الله تعالی نه وی نه د الله تعالی دين نافذ کونکي وی اونه په دي باندې پخپله عمل کوی نوهغه د الله تعالی بادشاه نه دي بلکه کيدې شی چه هم د شيطان بادشاه وی

[۲۶۹۶] په کفاهه کښې دامير د حکم نه منل

۳۲۱- [۳۲] (۱) لَوْ عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ». رَوَاهُ فِي تَرْغِيبِ السُّنَّةِ.

ترجمه: [۱] حضرت نواس ابن سمعان رضي الله عنه وايي رسول کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] «لا طاعة د خلق د خه داسې حکم هم تابعداري جائز نه ده چې په هغه کې د خالق نافرمانی وي (شرح السنه)

تسهيلات:

د راوي مختصر تعارف:

حضرت نواس بن سمعان رضي الله عنه: نوم نواس د پلار نوم سمعان بن خالد بن عمرو بن قرط وو. ده د

قبيله بنو کلاب سره تعلق لرلو په شام کښې اوسيدلو او په اهل شام کښې د ده شمېر کيدلو د هغوی پلار د وفد په شکل کښې حضور ﷺ سره حاضر شو او پيغمبر ﷺ له هغه د خپلو تحفه هم ورکړه حضور ﷺ هغه قبوله کړه او دعاني ورته اوکړه.

مرويات: د هغه نه ۱۷ احاديث نقل دي په دې کښې درې په مسلم شريف کښې دي او باقی اصحاب السنن نقل کړی دی.

قوله: لَا طَاعَةَ لِمُغْلُوکِ فِي مَغْصِيَةِ الْخَالِقِ الحاصل که مخلوق ته امير او حاکم داسې حکم ورکړی چې په هغې باندې عمل کولو کښې د خالق نافرمانی وی نو د حاکم د داسې غیر شرعی حکم اطاعت نه دی کول پکار او که یو کس د غیر شرعی امورو په اطاعت باندې مجبوره کړې شو نو بیا په مکروه باندې هېڅ گناه نشته دې

[۲۶۹۷] د حاکم د آخرت انجام

۳۸۷- [۳۷] (۱) لَوْ عَن أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَا مِنْ أَمِيرٍ عَشْرَةَ أَلْفًا يُؤْتَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَغْلُولًا (۲) حَتَّى يُفَكَّ عَنْهُ الْعَذْلُ، أَوْ يُؤَيِّقَهُ الْجُورُ». رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

ترجمه: (۱) او ابو هريره رضی الله عنه وایي چې رسول کریم ﷺ وفرمایيل (۲) هر امير او حاکم برابره خبره ده که هغه د لس سړو امير او حاکم وي د قیامت په ورځ به داسې راوستل شي چې د هغه په څنګ کې به طوق وي (۳) تردې چې هغه ته به هغه طوق نه یاخو د هغه عدل نجات ورکړي یا د هغه ظلم به یې هلاک کړي (دارمي)

هل المغفل: (۱) مغفل: غل نه. د مرئ طوق. (۲) فک: نصرت نصر نه دې. خلاص به کړی. (۳) يؤيقه: د بې افعال نه ایيق دې. هلاک به نې کړی. (۴) الجور: ظلم

تسهيلات:

د حديث د بعضي جملو وضاحت:

(۱) **أَمِيرٍ عَشْرَةَ أَلْفًا** یعنی معمولی شان حکمران وی که په لسو کسانو باندې د هغه حکومت وی (۲) **مَغْلُولًا** د مرئ طوق ته وائی دلته د دواړو لاسونو نه تړلې کيدل مراد دی چه دواړه لاسو به نې سب سره تړلې شوې وی

[۲۶۹۸] د قیامت په ورځ د حاکما نو پښېما نتيا

۳۸۸- [۳۸] (۱) لَوْ عَنهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «وَيْلٌ لِلْأَمْرَاءِ، وَوَيْلٌ لِلْعُرُقَاءِ، وَوَيْلٌ لِلْأَمْثَاءِ (۲) لَيَمْتَنِينَ أَقْوَامَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ تَوَاصِيَهُمْ مُعَلَّقَةً بِالْأَرْيَاءِ (۳) يَتَجَلَّجَلُونَ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ (۴) وَأَتَاهُمْ لَمَرٌ يُلَوِّعُونَ (۵)». رَوَاهُ فِي شَرْحِ الشُّعْبَةِ

(۱) أخرجه الدارمي في السنن رقم الحديث ۲۵۱۵

(۲) أخرجه البغوي في شرح السنة رقم الحديث ۲۴۶۸ واحمد في المسند ۲/ ۲۵۲

ترجمه: [۱] او ابوهريره رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم و فرمايل [۲] افسوس دی امر او او حکامو باندې افسوس دی عرفاء باندې افسوس دی امینانو باندې [۳] پر خلق به د فیامت په ورځ آرزو کوي کاشکي چې په دنیا کې د هغوی د تندو وینسته ثریا کې ترلو سره هغوی زوړند شوی وي [۴] او د زمکي او آسمان په مینځ کې جوتي ورکول شوي [۵] لیکن هغوی ته د څه کار ولایت او سرداري نه وي ورکول شوي شرح السنه.

هل اللغات ① ویل: هلاکت، د دوزخ یوه کنده ② للقرءاء: دادعرف جمع ده د قبيلې مشر، گوزنر ③ أمّاء: د امین جمع ده، امین امانتدار ته وائی، وزیر مال، خزانچی ④ لکمتین: نسا او آرزو به کوی، ⑤ توامن: تندې، د تندې وینسته، ⑥ معلقه: زوړند ⑦ العزّا: پر قیدونکی جومپه ستوری، ⑧ یخجلوت: جوتي ورکولې شی، خوزولي به شی ⑨ لنزلوا: چه نه وي سپارلي شوي مشري.

قُرْأَةُ أَحْمَدُ فِي رِوَايَتِهِ: أَنَّ دَوَابَّهُمْ كَانَتْ مُعَلَّقَةً بِالْعَزَا، ① يَنْدَبُونَ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ② وَلَمْ يَكُونُوا عِزًّا أَعْلَى شَيْءٍ.

ترجمه: [۱] روايت امام احمد رحمته اللہ علیہ هم نقل کړي دي د هغوی په روايت کې داسی دي چی هغوی به آرزو کوي کاشکي چې په دنیا کې د هغوی ځوني ثریا سره ترلو کې [۲] هغوی د زمکي او آسمان په مینځ کې زوړند وي [۳] لیکن هغوی په څه شي عاملان کار کونکي نه وي مقرر شوي

هل اللغات ⑤ يَنْدَبُونَ: د يَخْلُوت په معنی کښې دي، خوزول او جوتي ورکول

تسهيلات: قوله: ویل:

د ويل په معنی کښې دوه اقوال:

① دالفظ د غم هلاکت او عذاب د سختوالی دپاره ونيلي شی
② بعضې علماء وائی چه دا په دوزخ کښې د يوې کندی نوم دي په کوم کښې چه به ترڅلو پښتو کالوپورې سرې پريوځی او بيخ نه به نه رسيږي
قوله: ویل للقرءاء:

د هرفاء نه هراوه: ملاعلی قاری رحمته اللہ علیہ فرمائی عريف د قبيلې هغه مشر ته وائی چه د خپلې قبيلې د معاملاتو خیال ساتی د هغوی د معاملاتو مشري کوی او د وخت بادشاه د هغه په ذریعه دعوامو حالت معلومه وی د کلو او قبیلو سردار او د صوبو گورنران هم په دې کښې شامل دی (مرقات ج ۷ ص ۲۱۸)

عرفاء کښې چودهری، نواب، خان، ملک، لیدر او وډیره گان ټول داخل دی

اولکنا وردت عکاظ قبيلة
بعثواالی عريفهم يتوسم

قوله: يَلْأَمْنَاء:

ه امّاء نه هراوه: امین هغه سرې ته وائی کوم چه بادشاه په صدقات او محصولات باندې

مقرر کړې وی یا دعامو خلقو د امانتونو امین مراد دې په دې عهده کښې د خیانت ډیره لویه خطره ده نن صبا ده ته وزیر مال یا خزانچی وئیلې شی

قوله: بِتَجَلُّلٍ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

د تجلجل معنی: کوم سړې چه څه څیز پورې زوړندشی حرکت کوی هغې ته تجلجل وائی په نورو روایتونو کښې یتنذبذبون لفظ راغلې دې هغه هم دغه دې

قوله: وَأَنْتُمْ لَمْ تَلَوْا غَلًا:

د لیامت په ورځ د ظالمانو حکمرانو ارمان: داد والی او حاکم جوړیدو په معنی کښې دې یعنی دا خلق به په قیامت کښې ارمان او خپیمانتیا سره خواهش کوی چه افسوس مونږ په دنیا کښې ټول مشقتونه او ذلتونه برداشت کړې وې او په مظلوم رعایا کښې اوسیدلی لیکن د حکمرانۍ دغه فانی عیش او عشرت کښې نه وې پاتې شوې دې دپاره چه نن د عذاب دغه خطرناک مخ نه لیدلې کیدې "الآن قد ندمت ولم ينفع الندم"

[۲۶۹۹] د اکثر و حاکمانو په دوزخ کښې کیدل

۳۳۹- (۱) وَعَنْ غَالِبِ الْقَطَّانِ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْعِرَافَةَ حَقٌّ وَلَا يَذِلُّنَّاسُ مِنْ عِرْفَاءٍ وَلَكِنَّ الْعِرْفَاءَ فِي النَّارِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ۱) او غالب قطان د یوسړي نه او هغه سړی د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه (دادا) نه روایت کوي چې رسول کریم ﷺ وفرمایل ۱) چودهریتوب یو حقیقت دی او د خلقو د پاره د چودهریانو کیدل ضروري دی ۲) لیکن چودهریان به دوزخ ته ځي (ابوداود: حل لغات: ۱) العرافة: سرداری مشری

تسهيلات:

قوله: إِنَّ الْعِرَافَةَ حَقٌّ:

د العرافة حق دوه مطلبونه: ۱) دلته حق په معنی د ثابت دې چه عرافه یو حقیقت دې

۲) یا مطلب دا چه عرافه ثابت پاتې کیدل پکار دی

قوله: وَلَكِنَّ الْعِرْفَاءَ فِي النَّارِ:

د عرفاء په اور کښې د کیډو مطلب: یعنی د خلقو مختلف کارونه او ضروریات وی دا یو حاکم ته رسول ضروری وی اودا کار عرفاء او هم ددغه چودهریانو دې لیکن په دې کښې دا خلق خیانت هم کوی او ظلم هم کوی ددې دپاره عرافه یعنی چودهرایت په دوزخ کښې دې که چرې ددې منکراتونه بیج شی نوییادا وعیدنه دې

[۲۷۰۰] د ظالم حاكم سره د تعاون حرمت

۲۷۰۰- [۱۳۰] (۱) وَعَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «أَعْيَدُكَ بِاللَّهِ مِنْ إِمَارَةِ السُّفَهَاءِ» (۲) قَالَ: وَمَا ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ (۳) قَالَ: أَمْرَاءُ سَيَكُونُونَ مِنْ بَعْدِي، (۴) مَنْ دَخَلَ عَلَيْهِمْ قَصْدًا قَهَرُوكَ بِهِمْ وَأَعَانَهُمْ عَلَى ظُلْمِهِمْ، فَلَيْسُوا مِنِّي، وَلَسْتُ مِنْهُمْ (۵) وَلَنْ يَرُدُّوا عَلَيَّ الْحَوْضَ،

توجه: (۱) او حضرت كعب بن عجرة رضي الله عنه وايي چې رسول كريم ﷺ ماته وفرمايل (۲) زه تا د بيوقوفانو خلقو د سرداري د طور و طريقو نه يا د هغوی د مصاحبت او حمايت نه د الله عزوجل پناه کې ورکوم (۳) كعب رضي الله عنه فرمايي ماعرض او كړو يا رسول الله! څه دي؟ يعني داسې سرداري به كله وي او څنگه به وي او هغه به كوم خلق وي (۴) حضور ﷺ وفرمايل څما نه وروسته به په بعضو زمانو کې چې كوم سړی امير او حاكم وي هغوی به احمق او نادان د شريعت د قانون نه نابله او ظالمان وي (۵) نو كوم خلق اچي دى احمق نادان كذاب او ظالمو اميرانو او حاكمانو ته! ورغلل د هغوی مصاحبت يې اختيار كې او د هغوی دروغو ته يې رېښتيا اوويل او د خپل قول او فعل په ذريعه د هغوی د ظلم امداد او حمايت يې او كړو نو نه د هغوی زما سره څه تعلق شته او نه زه د هغوی سره څه تعلق لرم بلكه هغوی نه د خپلي بيزاري اظهار كوم (۶) او نه به هغه خلق حوض ته ماته راځي حل اللغات: (۱) أَعْيَدُكَ: زه تا په پناه كې ورکوم (۲) إِمَارَةُ: مشري. حكراني (۳) السُّفَهَاءُ: بې وقوفن.

(۱) وَمَنْ لَمْ يَدْخُلْ عَلَيْهِمْ وَيَصِدِّقْهُمْ يَكُنْ بِهِمْ وَلَمْ يُعْنَهُمْ عَلَى ظُلْمِهِمْ، فَأُولَئِكَ مِنِّي، وَأَنَا مِنْهُمْ (۲) وَأُولَئِكَ يَرُدُّونَ عَلَيَّ الْحَوْضَ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

توجه: (۱) او كوم خلق چې نه خو هغه اميرانو او حاكمانو ته ورغلل او نه د هغوی دروغو ته يې رېښتيا اوويل او نه يې د هغوی د ظلم امداد او حمايت او كړو نو هغه خلق څما دي او زه د هغوی يم (۲) او هغوی به حوض ته ماته راځي ترمذی نسائي

تسهيلات:

قوله: أَعْيَدُكَ بِاللَّهِ مِنْ إِمَارَةِ السُّفَهَاءِ:

يو شعر او گورثی

ولا سراقه اذا جهالهم سادوا

لا يصلح الناس فوضى لا سراة لهم

يعنى د يو حاكم نه بغيره كېر كېښي خلق صحيح كيدې نه شى او كه جاهل حكران وى نو هغه خود سره د خلقو حكران نه دي

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن كتاب السفر/باب ما ذكر فی فضل الصلاة (رقم-۶۱۴) والنسائي فی كتاب البيعة/باب ذكر الوعيد لمن اعان اميرا على الظلم (رقم-۴۲۰۷) والنسائي فی ۲۴۳/۴

[۲۷۰۱] د حاکما نو صحبت د فتني سبب

۳۷۰-۱۴۱ (۱) [۱] وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ سَكَنَ الْبَادِيَةَ جَفَا، وَمَنْ أَتَيْتُمُ الصَّيِّدَ غَفَلَ، وَمَنْ أَتَى السُّلْطَانَ افْتَتِنَ». [۳] رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَفِي رِوَايَةٍ أَبِي دَاوُدَ: [۴] «مَنْ نَزَرَ السُّلْطَانَ افْتَتِنَ، وَمَا أَزْدَادُ عَيْدٍ مِنَ السُّلْطَانِ دُتُّوا إِلَّا أَزْدَادُ مِنَ اللَّهِ بَعْدًا».

توجه: [۱] او ابن عباس رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کوي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۲] کوم سړی چې په ځنگل کې اوسېږي هغه جاهل وي [۳] او کوم سړی چې په ښکار پسې تلی وي هغه غافل وي [۴] او کوم سړی چې بادشاه ته ځي راځي هغه په فتنه کې مبتلا کېږي [۵] احمد ترمذي نسائي او د ابوداود په روایت کې داسې دي [۶] چې کوم سړی چې د بادشاه ملازمت کې وي ايعنی هغه سره حاضر باش او حاشیه نشين وي يا هغه په فتنه کې مبتلا کېږي [۷] او کوم سړی چې د بادشاه څومره زيات قرب غوښتونکی وي هغومره د الله تعالی نه لرې وي

هل اللغات: ① الْبَادِيَةُ: کلی. باندې. ② جَفَا: بې وفا. جاهل. ③ غَفَلَ: غافل شو. ④ افْتَتِنَ: په فتنه کېښې پرېوتل. ⑤ عَيْدٌ غلام نوکر. ⑥ دُتُّوا: نزدېکت. ⑦ بَعْدًا: لرې والې.

تسهيلات:

قوله: مَنْ سَكَنَ الْبَادِيَةَ جَفَا:

د باندېچیانو د سادګۍ وجه: په ځنگل او کلوکېښې اوسیدونکې چونکه د علم علماء او صلحاء د مجالسونه لرې اوسېږي او د ښاریو د تهذیب نه هم ناخبره وي په دې وجه هغه شاپار وې نبي کریم د امر واقعی بیان کړې دې په کلوکېښې د اوسیدونکو تنقیص مقصود نه دې

قوله: وَمَنْ أَتَيْتُمُ الصَّيِّدَ غَفَلَ:

د مذکوره ښکار مصداق: یعنی یو سړی ښکار پسې داسې لګیدلې وي چې نه ئې د خوراک خیال وي نه د مونځ فکر وي اونه د ځان پرواه وي اودا هرڅه د څه حلال رزق گټلو په نیت سره نه وي بلکه د عیش اولهو لعب په توګه داسې کوی نو ښکاره خبره ده چې دا غفلت او گناه ده په دې سره د دغه ښکار کولونه ممانعت نه کیږي په کوم کېښې چې دامفاسدنه وي ځکه چې نبي کریم سره د دې چې پخپله ئې ښکار نه دې کړې مګر د ښکار غوښنه ئې خوړلې ده اوصحابه کرامو ته ئې د دې مسائل خودلی دی اودې نه ئې منع نه ده کړې.

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الصيد/باب فی اتباع الصيد (رقم-۲۸۵۹) و الترمذی فی کتاب الفتن عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب (رقم-۲۲۵۶) والنسائی فی کتاب البيعة/باب فضل من تکلم بالحق عند امام جائز (رقم-۴۲۰۹) واحمد فی المسند: ۳۵۷/۱

قوله: وَمَنْ أَتَى السُّلْطَانَ افْتَتَحَ:

د بادشاه در پارت به حاضر- كنبي د عطري وجود؛ يعنى كوم سري چه بغيرد خه سخت ضرورت نه دبادشاه دربارته لارو نوهغه په فتنه كنبي پريوتلو خكه چه كه چري هغه دبادشاه په ناجائز كارونو كنبي موافقت كوي نود هغه دين به تباه برياد شي او كه چري مخالفت كوي نود هغه دنيا او خان به په خطر كنبي شي او كه چري يوسري دبادشاه په دربار كنبي د حق كلمه او وئيله نودغه خود دير لوني اجر خبره ده

[۲۷۰۲] په گمنامي كنبي سلامتيا

۳۰۲- [۳۲] (۱) «وَعَنْ الْبُقَايَرِيِّ مَعْدِيكَرَبٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَرَبَ عَمَى مَنَكِبَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: [۲] أَفْلَحْتَ يَا قُدَيْمُ إِنْ مِتُّ وَلَمْ تَكُنْ أَمِيرًا وَلَا كَاتِبًا وَلَا عَرِيفًا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] او مقدم عليه السلام ابن معديكرب نه روايت دي [۲] چې رسول الله عليه السلام د هغه يعنى مقدم عليه السلام په اوږه خپل لاس مبارك وهلو سره وفرمايل [۳] اي قديمه كه ستا داسي حالت كې مرگ وي چې نه ته امير او حاكم يي نه منشي يي او نه چودهرې نو تا فلاح خلاصون پيدا كړو (ابوداود)

هل اللغات: ① أَفْلَحْتَ: كاميابي دې حاصله كړه. كامياب شوې. ② قُدَيْمُ: دمقدم تصغير دى ③ عَرِيفًا: چودهرى.

تسهيلات:

قوله: على منكبَيْهِ، اظهار اللشقة: داشان قديم به تصغير سره د محبت دپاره نى او وئيل
قوله: وَلَا عَرِيفًا: عريف گمنام ته وئيلې كيږي، په دې كنبي اشاره ده چې گمنامى كنبي راحت او آرام دې او شهرت كنبي آفت او مصيبت دې
[۲۷۰۲] په ناجائزه د تيكس اخستونكو جنت ته نه داخليدل

۳۰۳- [۳۳] (۱) «وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ صَاحِبُ مَكَيْسٍ يَفْضُرُ النَّاسَ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] او عقبه عليه السلام ابن عامر وايي چې رسول كريم عليه السلام وفرمايل [۲] صاحب مكس به په جنت كې نه داخلېږي صاحب مكس نه د حضور عليه السلام مراد حاكم او كار پرداز دى چې د خلقو نه خلاف شرع محصولات او تيكس وصولوي (احمد ابوداود دارمي)
هل اللغات: ① صَاحِبُ مَكَيْسٍ: تيكس او محصول وصولونكې ② يَفْضُرُ النَّاسَ: چه دخلقو نه عشر او زكوة راټولوي

(۱) اخرجه ابوداود فى السنن كتاب الخراج والإمارة والنفى/باب فى العرافة (رقم- ۲۹۳۳)

(۲) اخرجه ابوداود فى السنن كتاب الخراج والإمارة والنفى/باب فى السعاية على الصدقة (رقم- ۲۹۳۷) واحمد فى السند: ۱۴۳/۴

تسهيلات:

قوله لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ صَاحِبُ مَكْبَرٍ:

درانه ټيکسونه د حکومت ناکامي: مکس محصول او ټيکس ته وائی کوم چه په ناجائزه توگه خانی په خانی جوړشوی دی او په ظلم سره دخايقونه ټيکسونه وصولوی که هغه په اثربور ټونو باندې وی یا په نورو خايونو کښې وی يادڅه قسم بلونوپه شکل کښې وی په کوم کښې چه ظلم کړې شوې وی او د شريعت خلاف ټيکس نافذ کړې شوې وی هغه ټول په دې وعيد کښې داخل دی شاه ولي الله ﷺ ليکلی دی د يو حکومت د ناکامی او تباهنی دپاره دا کافي دی چه هغه په عوامو باندې درانه ټيکسونه مقرر کړی او که د حکومتی ضروریاتو پوره کولو دپاره مناسب ټکسونه مقرر کړې شی نو دا جائز دي خوپه دې شرط چې دغه ټکسونه هم د عوامو په مفادو کښې خرچ کولی شی خپل جیبونه ترې نشی ډکولی

[۳۷۰۴] د عادل امام فضیلت

۳۷۰۴- [۳۳] (وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «إِنَّ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَوْفَرُهُمْ مِنْهُ جَلِيلًا: إِمَامٌ عَادِلٌ» وَإِنْ أَفْقَضَ النَّاسُ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَشَدُّهُمْ عَذَابًا وَفِي رَوَايَةٍ وَأَبْعَدُهُمْ مِنْهُ جَلِيلًا: إِمَامٌ جَائِرٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

توجه: ۱۷ او ابو سعيد رضی الله عنہ وايي چې رسول کریم ﷺ وفرمايل [۳۳] د قيامت په ورځ به د الله ﷻ په نزد ټولو نه زيات محبوب او د مرتبي د اعتبار نه زيات نزدې هغه سړی وي کوم چې عادل امام او حاکم وي [۳۳] او د قيامت په ورځ به د الله ﷻ په نزد ټولو نه زيات د نفرت مستحق او د ټولو نه زيات د عذاب سزاوار [۳۳] او په يوبل روايت کې دا دي چې: د الله ﷻ نه د ټولو نه زيات لرې به هغه سړی وي کوم چې ظالم امام او حاکم وي امام ترمذی رحمه الله دا روايت نقل کړي دی او ويلي يې دي چې دا حديث حسن غريب دی

تسهيلات: قوله إِنَّ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ...:

ددې حديث په تشریح کښې دوه شعرونه او گورنی

که یو رفیع الله بالسلطان مظلمه

فی دیننا رحمة منه دهنانا

لولا الخليفة لم تأسس

وكان اضغضا نهما لا اقوانا

يعنى الله تعالى په خپله مهربانتي سره د عادل بادشاه په ذريعه باندې زمونږ د دين خومره مشکلات لرې کوی که چېرې عادل بادشاه نه وې نو زمونږ امن به تباه وو او طاقتور و خلقو به کمزوری خلق ژوندی تيرولې

۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء من يستعمل على الحرب

[۲۷۰۵] د ظالم حاکم مغامخ د حق حکومتی فضیلت

۳۵-۲۷۰۵ [۳۵] (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «أَفْضَلُ الْجِهَادِ مَنْ قَالَ كَلِمَةَ حَقٍّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَه.

ترجمه: [۱] او ابو سعید رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل [۲] ټولو نه به جہاد د هغه سړي دی چې د ظالم بادشاه په مخکې حقه خبره وکړي (ترمذي ابوداود ابن ماجه)
 هل الفات: ① جابر: ظالم

تسهيلات:

نوله: أَفْضَلُ الْجِهَادِ مَنْ قَالَ كَلِمَةَ حَقٍّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ:

د جهاد باللسان د جهاد بالنفس نه د افضليت وجوها: دلته د من د کلمې نه مخکې لفظ جهاد مقدر منل ضروري دی ① اي جهاد من قال، يا افضل اهل الجهاد به محذوف منلي شی ① د شيخ مظهر رحمته اللہ علیہ په حواله سره هم ملا علی قاري رحمته اللہ علیہ نقل کړې دې د هغې خلاصه داده چه د ظالم حاکم د ظلم د وجې نه په زرگونو لاکهونو انسانانو ته نقصان رسيږي او هغه په نيغه لار راوستلو کښې د لکهونو مسلمانانو نسيگره او فائده ده په دې وجه د عموم نفع په رنرا کښې د هغه جهاد نه افضل دې د کوم جهاد نفع چه ددې نفع نه محدود ده بهر حال څه خلق صرف زباني جمع خرچ ته افضل جهاد وائي داددې حديث په مفهوم کښې کوتاه نظری ده او د جهاد مقدس نه د طبعی نفرت نتيجه ده هم مجاهدين خو حکمرانانو سره اينختې وی داد کلمه حق اود دعوت حق مهم نه دې نو د څه سرمايه اوتجارت جنگ دې

② ملا علی قاري رحمته اللہ علیہ په مرقات فرماني کوم چه گنگوهی رحمته اللہ علیہ په کوکب الدري کښې نقل کړې دې د هغې خلاصه داده چه د میدان جنگ مجاهد په دې اميد باندې وی چه کيدې شی هغه د دښمن د لاسه په ميدان کښې شهيد شي او ممکن ده چه بچ شي ليکن د ظالم حاکم په مخکې د حق کلمه وئيل يقيني مرگ له دعوت ورکول دی ځکه چه که په صحيح معنو کښې ده امر بالمعروف اونهي عن المنکر کړې وی نو چونکه دې د ظالم په لاس او قابو کښې دې لهدا د ده بچ کيدل گران دی او کوم سړې چه پوهيږي چه ددې کلام د کولو د وجې نه به هغه ته مرگ ملاويږي اوبيا هغه کوی نودا ديرلونی کار دې په دې وجه دا افضل جهاد او گرځولې شو

① اخرجه ابوداود في السنن كتاب الترجل / باب الأمر والنهي (رقم- ۴۳۴۴) والترمذي في كتاب الفتن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الخلف (رقم- ۲۱۸۴) و ابن ماجه في كتاب الفتن / باب الأمر بالمعروف والنهي عن المنکر (رقم- ۴۰۱۱) واحمد في المسند: ۱۹/۳

۴۰۶- (۱) وَرَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ.

ترجمه او احمد او نسائي دا روايت د طارق ابن شهاب رضي الله عنه نه نقل كړي دي
[۲۷۰۷] د حاكم دپاره د صالح وزير فضيلت

۴۰۷- (۱) [۳۶] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۲] «إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِالْأَمِيرِ خَيْرًا: جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ صِدْقٍ [۳] إِنْ نَسِيَ ذِكْرَهُ، وَإِنْ ذَكَرَ أَعَانَهُ، [۴] وَإِذَا أَرَادَ بِهِ غَيْرَ ذَلِكَ، جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ سُوءٍ: [۵] إِنْ نَسِيَ لَمِنْ ذِكْرِهِ، وَإِنْ ذَكَرَ لَمْ يُعْنِهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

ترجمه ۱ او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و سلم وفرمايل ۲ هرکله چې الله تعالی د يو امير حکمران د دين او دنيا د خير اراده لري نو د هغه د پاره رېښتيني يعنى راست گفتار او راست کردار وزير او مشير مقرر وي ۳ هرکله چې هغه امير د الله احکام هير وي نو هغه وزير يې ورته يادوي او که هغه ياد لري نو هغه وزير يې په هغه کې مدد کوي ۴ او هرکله چې د يو امير د خير اراده نه لري نو په هغه باندې بد طينت وزير او مشير مسلط کوي ۵ که امير د خداى تعالی احکام هيروي نو هغه وزير يې ورته نه يادوي که هغه يې نه هيروي نو هغه وزير يې مدد نه کوي (ابوداود، نسائي)
هل اللغات: ① وزير صدق: رښتوني وزير، مشير. ② أعان: مدد کوي ③ وزير سوء: خراب او بدنيته وزير
تسهيلات:

نوب: د ترجمې څخه د مفهوم ښکاره ده

[۲۷۰۸] په قوم دغلط کمانى نقصان

۴۰۸- (۱) [۳۷] (۱) وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: [۲] «إِنَّ الْأَمِيرَ إِذَا ابْتَغَى الرِّبَّةَ فِي النَّاسِ أَفْسَدَهُمْ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه ۱ او ابو امامه رضي الله عنه د نبي كريم صلی الله علیه و سلم نه نقل کوي ۲ چې رسول كريم صلی الله علیه و سلم وفرمايل حکمران چې په خلقو کې د شک او شبهې خبرې لټوي نو خلق خرابوي (ابوداود، هل اللغات ① ابتغى: لټوی. ② الربة: د شک شبهې خبرې
تسهيلات:

قوله: إِنَّ الْأَمِيرَ إِذَا ابْتَغَى الرِّبَّةَ فِي النَّاسِ أَفْسَدَهُمْ.

(۱) اخرجه النسائي في السنن كتاب البيعة باب فضل من تكلم بالحق عند امام جائز (رقم ۴۲۰۹) واحمد في المسند: ۳/۴/۴
(۲) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الخراج والإمامة والقيء باب في اتخاذ الوزير (رقم ۲۹۳۲) والنسائي في كتاب البيعة باب وزير الإمام (رقم ۴۲۰۴)
(۳) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الأدب باب في النهي عن التجسس (رقم ۴۸۸۹) واحمد في المسند: ۴/۶/۴

د حاکم او محکوم په مینځ کېنې د ښه تعلقاتو طريقه: په دې ارشاد مبارك سره يويين الاقوامی قانون طرف ته اشاره کړې شوې ده چې د ملک او ملت سالمیت او د قومونو فلاح او بهبود اود حاکم او محکوم په مینځ کېنې د څو تعلقاتو د پاره ضروری دی چې د حاکم او رعایا په مینځ کېنې مکمل اعتماد قائم وی هر حاکم له پکار دی چې هغه په غور سره په دې خبره سوچ او کړی چې ده ته د خپل رعایا د پوره تائید ضرورت دې که یو تنگ نظر او کم ظرف حکمران د خپل رعیت باره کېنې یوشان شک شبه کېنې اخته وی اود رعایا وفادارنی او د هغوی نقل و حرکت باندې بدگمانی کوی او د درغو په الزاماتو باندې هسې هغوی تنگه وی نو په حقیقت کېنې هغه هم خپله خپه په تیرومی اود خپل حکومت جرړې پرې کوی اوس څنگه چې حاکم په کومه طریقه د رعیت یوه طبقه بغیرد څه وجې نه د بدگمانی نښه جوړولو سره په جیلونو کېنې اچوی نو د عوامو مخالف جذبات اود شک شې رجعانات به زیاتېږي او هم دغه د حکومت تباهی ده

[۳۷۰] د خلقود پتورانو نومعلومولو نقصان

۳۷۰- [۳۸] (۱) وَعَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «إِنَّكَ إِذَا اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ النَّاسِ أَفْسَدْتَهُمْ». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

توجه: ۱) او حضرت معاویه رضی اللہ عنہ وایي چې ما د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه واوریدل هر کله چې تاسو د خلقو پټ عیبونه تلاش کوئ نو هغوی به په خرابي کې مبتلا کی (بییهقي) **حل اللفاظ:** ۱) عَوْرَات: پټ عیبونه

تسهيلات:

قوله: إِنَّكَ إِذَا اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ النَّاسِ أَفْسَدْتَهُمْ: عورات الناس، أي عيوبهم الخفية. حکمرانانو ته خطاب دې چې تاسو درعايا عیبونه مه لټوئئ، که تاسو د لټوئ نو هغوی به په بدی کېنې اخته شی واضحه دې وی چې حدیث مبارک کېنې بلاوجه بدگمانی او شک وشېبه نه منع فرمائیلې شوې ده گنی د بدمعاشانو او مشکو کو خلقو نگرانی د حاکم په ذمه کېنې داخل دی

[۲۷۱] د حق تلفی کونکی حاکما نو په ظلم د صبر کولو فضیلت

۳۷۱- [۳۹] (۱) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَيْفَ أَتُمُّوْا بَيْتَهُ مِنْ بَعْدِي يَسْتَأْذِنُونَ بِهَذَا الْقَوْلِ؟» قُلْتُ أَمَا وَالَّذِي بَيْنَكَ بِالنَّبِيِّ أَضْمَ سَنِي عَلَى عَائِشَةَ، ثُمَّ أَضْرِبُ بِهِ حَتَّى أَلْقَاكَ؟ قَالَ، أَوْلَا ذَلِكَ عَلَى خَيْرٍ مِنْ ذَلِكَ، تَصْبِرُ حَتَّى تَلْقَانِي». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

(۱) اخبره ابو داود في السنن كتاب الادب / باب في النهي عن التجسس (رقم - ۴۸۸۸)

(۲) اخبره ابو داود في السنن كتاب السنة / باب في قتل الغواص (رقم - ۴۷۵۹) واحمد في المسند: ۱۸۰/۵

توجه: [۱] او ابوذر رضي الله عنه و ابي رسول كريم عليه السلام مونږ په مخاطب كولو سره وفرمايل [۲] زمانه وروسته به تاسو د حاكمانو او سردارانو سره هغه وخت څه سلوك كوي هر كله چې هغوى هغه فنى مال غنيمت ځان سره ساتي [آيا د صبر لار به اختيار وي يا د هغوى خلاف به توره او جتوي] [۳] ما عرض او كړو چې يار رسول الله واورئ قسم دى په هغه ذات چې تاسو يې په حق سره پيغمبر رايرلو يئ زه به خپله توره په اوږه كيږدم او بيا به په دې وهل شروع كړم تردې چې په دې سبب ستاسو سره يوځاى شم [۴] حضور عليه السلام ورته وفرمايل آيا زه تاته دې توري پورته كولو نه ښه خبره ونه ښاييم نو واوره ته هغه وخت د صبر لار اختيار كړه تردې چې ته زما سره يوځاى شي [ځكه چې د څه دنياوي حق تلف كيدو په صورت كې توري پورته كولو نه صبر كول او خاموش اوسيدل ښه هم دى او د دنيا د څيزونو نه د بې رغبتى او زهد شايان شان هم دى.] (ابوداود)

هل الغنائم: ① الْغَنَائِمُ: ترجيح به وركوي، ② الْفَنَاءُ: مفق مال، مال غنيمت. ③ أَصَمُّ: كيبه پډم. ④ سَفِيٌّ: خپله توره، ⑤ عَائِقِيٌّ: په اوږه باندي، ⑥ أَلْفَاكٌ: چه تاسره ملاؤ شم

تسهيلات

قوله: أَصَمُّ سَفِيٌّ عَلَى عَائِقِيٍّ:

د مذكوره جملي مطلب: يعنى په غاړه كښې به توره زورندولو سره دهغه د وهلو د پاره راؤځم او چه څوك ملا ويريى دهغه ست به الوزوم.

د مسلمانانو خپل مينځ كښې د جنگيدو په موقع د سعاي درې قسمه كړه او: كله چه مسلمانان په خپل مينځ كښې جنگيږي او دا معلومه نه وي چه هغوى ولې جنگيږي نو د داسې مواقع د پاره جدا جدا احاديث راغلي دي.

① هغه روايات په كومو كښې چه راغلي دي تاسو په كورونو كښې پټ شئى دننه لاړشئى او تورې ماتې كړئى. د حضرت ابوذر رضي الله عنه هم دغه رائي ده او د صحابه كرامو يوه طبقه هم دغه طرف ته تللي ده.

② هغه روايات چې د اهل حق په حمايت كښې د جنگيدو حكم په كښې راغلي دي د صحابه كرامو د يوې لوى طبقې هم دغه نظريه وه.

③ هغه روايات په كومو كښې چې دا هدايت موجود دي كه چرې فتنه كورونو ته راشي نو دفاع كوئى په صحابه كرامو رضي الله عنه كښې د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه هم دغه رائي وه. نودرې قسم روايات د دريو طبقو د خپل خپل مزاج مطابق قبول كړل. ليكن د حق د سرلوړنى د پاره په ميدان كښې راوتل د جمهور صحابه كرامو معمول دي.

الفصل الثالث

[۳۷۱] د عادل امام فضيلت

۳۷۱- [۵۰] (۱) عَنْ عَائِشَةَ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «أَتَذُبُّونَ مِنَ السَّابِقُونَ إِلَى ظِلِّ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟» قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. (۲) قَالَ: الَّذِينَ إِذَا أُعْطِيَ الْحَقُّ قَبِلُوهُ. (۳) وَإِذَا سُبِّحَتْ بَذَلُوهُ. (۴) وَحُكِّمُوا إِلَيْنَا لَمْ يَكُنْ لَهُمْ لَنَا كُفْرٌ - أَلَيْسَ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَافِرًا -».

ترجمہ: (۱) بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا سے رسول کریم ﷺ نے نقل کوی چھی حضور ﷺ صحابہ کرامؓ نے فرمایا (۲) تاسو ته معلومه ده چھی د قیامت په ورځ به الله ﷻ د عرش یا د لطف و کرم سایه (سورې) طرف ته سبقت کونکي کوم خلق وي ایمنی د قیامت په ورځ به د بولو نه مخکي کوم خلق د الله ﷻ عرش یا د هغه د فضل و کرم سایه (سورې) نه خي (۳) صحابه و رضی اللہ عنہم عرض او کړو الله او د هغه رسول ښه پوهیږي (۴) حضور ﷺ ورته وفرمایا سبقت وړونکی هغه خلق دي چھی حق ورته ورکړې شی نو هغه هغه قبلوی (۵) او کله چھی د هغوی څخه د حق مطالبه کولی شي نو هغوی خلقو ته د هغوی حق ورکوی (۶) جاو د خلقو حق کی هغه فیصله کوي کومه چھی د خپل ذات په باره کې کوي

هل اللغات: (۱) أَتَذُبُّونَ: آیا تاسو ته معلومه ده، (۲) السَّابِقُونَ: مخکیني کیدونکی. (۳) ظِلِّ اللَّهِ: سیرې د الله ﷻ لطف و کرم د الله تعالی (۴) قَبِلُوهُ: قبلوی ئې. (۵) بَذَلُوهُ: خرج کوی ئې

تسهيلات:

قوله: السَّابِقُونَ:

د عادل حکمرانانو درې صفتونه: چونکه په دې حديث کښې وړاندې دوه درې خبرې ذکر دی په هغې کښې د بعضې تعلق بغير د څه واسطې د حکمرانانو سره دې اود بعضې تعلق بالواسطه هغوی سره دې په دې وجه دا حديث په باب الاماره کښې راوړلې شو او په عنوان کښې د عادل امام فضيلت عنوان اوتړلې شو گنی د السابِقون په جمله کښې د عادل حکمران څه تخصیص نشته دې

① کله چھی د هغوی په وړاندې د رعایا د نیسگرې او بهرنی دپاره څه حق خبره پیش کولې شی نو هغه ددې قبلولو سره په دې عمل کوی

② کله چھی رعایا خپل حق غواړی نو هغه دوی ته ورکوی اود هغوی په خیر نیسگره او د ژوند ضروریات پوره کولو کښې خرج کوی او په هغې کښې بخل نه کوی.

③ چھی هغوی د عدل انصاف او مساوات په تول پوره وی هغه چه د خلقو متعلق څه

فیصله کوی هم هغه فیصله دخپل خان یاره کښې هم کوی کوم آرام راحت او سهولت چه دخپل خان دپاره خوښه وی هم هغه اصول د نورو دپاره هم خوښه وی داسې نه وی چه خپل امیازات او قواعدنی جدا وی او دخلقودپاره جدا وی بلکه دانصاف په تله کښې دواړه برابر او پوره پوره وی نو دا بهترین حکمرانان دی

[۲۷۱۲] نبی علیه السلام ته د حاکما نو د ظلم ویره

۳۴۱۲- [۵۱] (۱) وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: «ثَلَاثٌ أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي: الْإِسْتِقْأَاءَ بِالْأَنْوَاءِ وَخُفَّ السُّلْطَانِ وَتَكْذِيبَ الْقَدَرِ».

تورچه: ۱) او حضرت جابر بن سمرة وايي ما د رسول کریم ﷺ نه دا واوریدل: چې زه دخپل امت په حق کې ددرو خبرو نه ویرېږم چې چرته هغه اختیارولو سره گمراهي کې مېلا نشي ۱) یو خو د سپوږمۍ چاند د منازلو د حساب نه باران غوښتل ۲) دویمه د بادشه دظلم کولو ۳) او دریم تقدیر دروغ کول یعنې دا عقیده ساتل چې تقدیر الهي هیڅ څیز نه دی بلکه انسان څه فعل چې کوي هغه خپله د هغه خالق دی څنگه چې د جماعت قدریه مسلک دی

هل اللغات ۱) الاستقواء: باران غوښتل. ۲) بالأنواء: داذنوء، جمع ده. ستوري ۳) خف: ظلم وسته ۴) تكذيب: دروغ گنول. انکار کول ۵) القدر: تقدیر

تسهيلات:

قوله: الاستقواء بالأنواء:

د الأنواء د لفظ تحقيق: د چتر ستوري ته وئيلې شی کوم چه په موسم د سپرلي کښې ښکاره کېږي راځي د کوم د وجې نه چه دغربو د جاهليت د عقيده مطابق باران زیانیري په نهایه ابن اثیر کښې لیکلی دی چه انواء د سپوږمۍ ۲۸ منازل او برجونو نوم دي هره شپه سپوږمۍ ددې نه په یومنزل کښې ورکوزیږي او په ۲۸ شپو کښې خپل منزل پوره کوي هم دغه وجه ده چه سپوږمۍ په دوو شپو کښې غیبه وی

د انواء په باره کښې د عربو جاهلانه عقیده: بهر حال چه کله په مغرب کښې یومنزل او برج دویږي نو هم هغه وخت په مشرق کښې یومنزل او برج راځیږي دغربو په جاهليت کښې خیال وو چه ددې سقوط او طلوع په زمانه کښې سخت بارانونه وی اسلام دا منع کړل ځکه چه د باران کیدل اونه کیدل دالله تعالی د قدرت په لاس کښې دی د یوستوري یا برج مثلاً سهیل ستوري یا سهیلی ستوري طرف ته نسبت کول د شرک سبب دي

د حدیث د بعضی جعلو وضاحت:

① وَخِيفَ السُّلْطَانُ: حیف ظلم اوستم ته وائی چنانچه د سلاطین ظلمونو دنیا پریشانه کړې ده

② وَتَكْذِيبُ بِالْقَدَرِ: یعنی د تقدیر انکار ددې تفصیل باب الایمان بالقدر کښې کتل بکار دی

د تکذیب بالقدر مطلب:

مشهوره مقوله ده «تعرف الاشياء بأعدادها» یعنی خیزونه په خپل تضاد سره پیدندلې شی که تیاره نه وه رڼا به چا نه پیژندله که خوشحالی نه وه غم به چا نه پیژندل. دغه شان دلته مونږ د ایمان بالقدر وضاحت کوو نو ددې څخه به تکذیب بالقدر په خپله معلوم شی

شرح السنه کښې لیکلی دی چه په تقدیر باندې ایمان راوړل فرض دی او هغه داسې چه بنده دا عقیده اوساتی چه الله تعالی د بنديگانو د افعالو خالق دې که هغه عمل د خیر وی او که د شروې اودا هرڅه د بنديگانو د پیدائش نه مخکې الله تعالی په لوح محفوظ کښې لیکلی دی اوس چه کوم څه ظاهرېږي ټول د الله تعالی فیصلې او ارادې سره کیږي خو الله تعالی په کفر باندې خفه کیږي. په دې وجه ئی د کفر او معصیت دپاره د سزا وعده کړې ده او په ایمان او طاعت باندې ئی د ثواب وعده کړې ده

[۲۷۱۲] ابوذر رضی الله عنه ته د یو څو خبرو وصیت

۵۲-۲- (۱) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «سِتَّةٌ أَمَارَاتٌ غُفِلَ يَأْتِيَنَّهَا يُقَالُ لَكَ بَعْدُ ۚ فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمُ السَّابِعُ قَالَ أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ فِي بِرِّ أَمْرِكَ وَعَلَانِيَتِهِ ۚ وَإِذَا أَسَأْتَ فَأَحْسِنْ ۚ وَلَا تَسْأَلَنَّ أَحَدًا شَيْئًا وَإِنْ سَقَطَ سَوْطُكَ ۚ وَلَا تَقْبِضْ أَمَانَةً ۚ وَلَا تَقْبِضْ بَيْنَ الثَّانِيَيْنِ».

توجه: ۱) او ابوذر رضی الله عنه وایي چې رسول کریم ﷺ شپږ ورځو پورې ماته دا وئیل ۲) ای ابوذر وروسته چې کومه خبره تاته کیدونکي ده د هغه د پاره تیار اوسه (یعنی حضور ﷺ شپږ ورځو پورې زه آگاه کولم چې زه به تاته یو هدایت کوم ته په هغه غور کوه او هغه یاد ساته او په هغه عمل کوه) ۳) هرکله چې اومه ورځ شوه نو حضور ﷺ وفرماییل زه تاته وصیت کوم چې ظاهر او باطن کې الله پاک نه ویرېږه ۴) هرکله چې ستا نه بدی وشي نو نیکی هم ورسره وکړه ځکه چې نیکی بدی رڼه وي یا دا مقصد دی که ته د چاسره مراب سلوک وکی نو د هغه سره د نیکی سلوک هم وکړه ۵) لا چا په مخلوق کې د سوال لاس مه غزوه اگر چې ستا چابک راغورځیدلی وي (یعنی که په سورلی سور بی اوچابک درنه وغورځیږي نو د هغه د پورته کولو د پاره هم چاته مه وایه په خپله را کوز شه پورته یی

کره [۱۶] چا امانت د خان سره مه ايرده [۱۷] و د دوو سرو په مينځ کې حکم مه جوړېږه.
 هل الثقات [۱] اغفل: عقل نه کار واخله. غور او کره [۲] یس یزأمرک: خپل پټ کار. باطن [۳] انسان:
 چه ستانه څه بدې اوشی، گناه اوشی [۴] سقط: او غورزېږی، [۵] سوطک: چابک.

تسهيلات:

۵ حديث د بعضې جملو وضاحت: [۱] بيته أيايم: دا ظرف واقع دې د قال د پاره يعنی د شپږو
 وړخونه يوشان نبی کریم ماته فرمائيل چه اې ابوذر! روستو چه کومه خبره کيږي هغه په
 غور سره واوره او ښه نې ياده کره او په دې عمل او کره

[۲] اغفل یا أياذر: داهم دغه قال مقوله ده په مينځ کښې ظرف واقع وو

[۳] ولا تقبض أمانته: يعنی د چا امانت خان سره مه ايرده ځکه چه په نفس باندې يقين نشته
 دې او د حالاتو اندازه نشته دې

[۴] ولا تقبض بين الثنتين: يعنی د دوو کسانو په مينځ کښې فيصله مه کړه. د دوو د قضا
 نه چه کله منع کړې شو نو د زياتو نه په طريقه اولی منع ده يعنی په دوو باندې هم قاضي
 مه جوړېږه. د نبی کریم دا حکم د ابوذر رضی الله عنه خصوصی معروضی حالت د وجې نه وو چه ته
 دا کار مه کړه نور پرېږده.

ابوذر ته د نبی کریم رضی الله عنه پنځه وصيتونه: حضرت ابوذر غفاری رضی الله عنه ته نې دا پنځه خبرې
 او خودلې

[۱] تقوی اختيار کړه [۲] گناه پسې زړ نیکي کوه [۳] چانه څه مه غواړه

[۴] د چا امانت خان سره مه ايرده [۵] د دوو کسانو په مينځ کښې قضا مه کوه يعنی
 دهغوی قاضي او حکم مه جوړېږه

[۳۷۱۴] د يو حکمران د حکومت درې تدريجي مرحلې

۱-۲-۳ [۵۳] عَنْ أَبِي أَمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ قَالَ: [۱] «مَامِنْ رَجُلٍ يَتْلِي أَمْرَ عَشْرَةٍ
 فَمَا تَوَقَّى ذَلِكَ [۲] إِلَّا أَنَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَذَّهَبُ إِلَى عَذَابِهِ [۳] فَكَمْ بَرَّةٌ، [۴] وَأَوْفَقَهُ [۵] أَلَمُهُ [۶] وَأَوْفَا
 مَلَامَةً وَأَوْسَطَهَا نَذَامَةٌ وَأَجْرُهَا عَزْزِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

توجه: [۱] او ابو امامه رضی الله عنه د نبی کریم رضی الله عنه نه نقل کوي چې رسول کریم رضی الله عنه وفرمايل
 [۲] کوم سړی چې د لس سرو يا د لسو نه هم د زياتو خلکو حکمراني قبوله کړه [۳] الله [۴] لږ
 به هغه د قيامت په ورځ داسې طوق کې نختي حاضر کړي ايعی میدان حشر کې به
 راپاڅيږي چې د هغه لاس به د هغه په څټ کې نختي وي [۵] تردې چې يا خو د هغه نيکي

هغه خلاص کړي ایښی که هغه په دنیا کې خپل زیر دستو سره د عدل او انصاف معامله او حسن سلوک کړي وي نو دابه د هغه د نجات باعث شي ۵ یا د هغه گناه (یعنی خپل زیر دستو باندې د هغه شوی ظلم و غیره به هغه هلاکت عذاب کې مبتلا کړي) ۶ یاد لری د سرداري او حکمرانی ابتداء ملامت دی د دې مینځ پښیماني او ندامت دی او د دې آخر د قیامت په ورځ ذلت او رسوایی ده

هل اللغات ۱: ګلی: قبوله نه کړه. ۲ مغلولا: غل نه. د مرئ طوق. ۳ فکة: آزاد او خلاص به نه کې. ۴ برقة: نیکی. نیک سلوک دده. ۵ ائفة: هلاک به نه کې. هلاکت ته به نه او غورزوی. ۶ جنة: گناه او بد سلوک دده. ۷ ملامة: ملامتیا. ۸ ندامة: خپیمانتیا. ۹ خزئ: شرمندګی. رسوائی

تسهيلات:

قوله: إِلَّا أَنَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مَغْلُولًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ:

د دنیوی بادشاهانو په هتګرو کښې حاضری: یعنی هر قسم بادشاه به د الله تعالی په وړاندې په زنجیرونو کښې تړلې شوې او د لاسونونه تړلې شوې راځی بیا که چرې عدل او انصاف نه کړي وی نو عدالت به هغه خلاص کړي ګنی په تړلولا سونوبه دوزخ کښې اچولې شی
قوله: أَوْ هَامَلَمَةً:

د حکومت درې مراحل او د هغې وضاحت: ۱ د خلق الزامات و اعتراضات: یعنی د حکومت روميې مرحله د خلقو الزاماتو اوریدل دی د اخوا نه اعتراض دیخوانه اعتراض چه په ناجائزه طریقې باندې حکومت کښې راغلې دې په غله دروازه راغلې دې د هوکې اوفریب سره راغلې دې رشوت ورکولوسره راغلې دې نااهل دې
۲ ذمه واریانې: کله چه د الزاماتو مرحله تیره شی نو دې پسي د حکومت د ذمه وارو مرحله راځی ځکه چه

حاکم عاجز خو محتونه مشقتونه کوي لیکن د رعایا مسئله نه حل کیري نو زړه شی مورشی په سوچ کولو شروع شی ځکه چه حکمران جوړ شوې وی آخر زړه په پخپله دې مصیبت کښې ولې دوب شوم دا د ملامتیا مینځمې درجه ده د کوم طرف ته چه په حدیث کښې واسطه پاندامه سره اشاره کړې شوې ده

۳ رسوائی: د رسوائی ده په دنیا کښې هم او په آخرت کښې هم رسوائی ده د آخرت د رسوائی منظر خو هم په دې حدیث کښې مغلولا لفظ نه واضح شوې ده او په دنیا کښې هم کله معزول کولې شی کله وژلې شی کله پهانسی کولې شی کله راگیرولې شی کله د ملک نه شړلې شی او د سمندر نه پورې غاړه چرته په جزیرو کښې سروهلې بروهلې ګرځی

[۲۷۱۵] حضرت معاویه رضی اللہ عنہ پہ حق مکتبی د حضور صلی اللہ علیہ وسلم پیشن مکتوبی

۵۴-۲- (۱) (۵۴) [۱] وَعَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «يَا مُعَاوِيَةُ إِنَّ وَلَيْتَ أَمْرًا قَاتِي اللَّهِ وَأَعْدِلَ [۲] قَالَ: فَمَا لَيْتُ أَطْلُقَ أَمْرِي مُبْتَلًى بِعَمَلِي يَقُولُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَتَّى ابْتَلَيْتُ».

ترجمہ: [۱] او امیر معاویه رضی اللہ عنہ وایی یوہ ورخ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ماته وفرمایا [۲] ای معاویه کہ تہ خہ کار یا خہ خای کہی امیر او حاکم جوہ شی نو د امور حکومت پورہ کولو کہی اللہ تعالی نہ ویرہ کوہ او عدل او انصاف د لاس نہ مہ پریردہ [۳] حضرت معاویه رضی اللہ عنہ وایی دا خیال می برابر کوی چہ د حضور صلی اللہ علیہ وسلم د فرمان پہ موجب بہ زہ پہ خہ کار ایعنی امارت او سرداری کہی مبتلا شم تردی چہ زہ مبتلا شوم ایعنی د حضور صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا صحیح شوہ او امارت او سرداری خما نصیب شوہ

هل اللغات ① وَلَيْتَ: حکمرانی درتہ اوسپارلہ شی، حکمران جوہ کہی شی، ② فَمَا لَيْتُ: ہمیشہ بہ ووم، ہر وخت بہ می دا خیال وو، ③ مَبْتَلًى: چہ مبتلا بہ شم.

تسهيلات:

قوله يَا مُعَاوِيَةُ إِنَّ وَلَيْتَ أَمْرًا قَاتِي اللَّهِ وَأَعْدِلَ:

د حدیث مخفہ معلومی شوی لاندی:

① نبی علیہ السلام پہ خصوصیت سرہ معاویہ رضی اللہ عنہ تہ خطاب کری دی اودا ورتہ وانی کہ چرتہ تا تہ حکمرانی ملاؤ شوہ نو داللہ تعالیٰ خفہ ویریرہ او انصاف کوہ اوداسی اوشوہ چہ حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ د اسلامی ریاست د بل چہ د خراکت خفہ بغیر حکمران شو نو دا د نبی علیہ السلام پیشن گوئی شوہ

② د معاویہ رضی اللہ عنہ د نبی علیہ السلام پہ قول باندی یقین وو چہ ماته بہ اللہ تعالیٰ حکمرانی راکوی اوزہ بہ پہ امتحان کنی اختہ کیرم ماته بہ پکار وی چہ د نبی علیہ السلام بہ وصیت باندی عمل او کرم

[۲۷۱۶] د ماشومانو یعنی دیوتو فانا نو د حکمرانی خفہ پناه غوبتل

۵۵-۲- (۱) (۵۵) [۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ رَأْسِ السَّبْعِينَ وَإِمَارَةِ الْعَبْيَانِ» [۲] رَوَى الْأَحَادِيثُ الْيَتَّةُ أَحْمَدُ وَرَوَى الْبَيْهَقِيُّ حَدِيثَ مُعَاوِيَةَ فِي دَلَالِ الْنُبُوَّةِ.

ترجمہ: [۱] او ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ وایی چہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا [۲] اویا کالو د ابتداء، نہ او د بچو د حکومت نہ د اللہ پناه غواری [۳] مذکورہ بالا شیہ حدیثونہ امام احمد رحمہ اللہ او د امیر معاویہ رضی اللہ عنہ روایت بیہقی ہم دلائل النبوة کہی نقل کری دی د اویا ۷۰ کالو د ابتداء،

نه مراد د سنه هجري اووم دهايي اوومه لسيزه ده چې د هغه ابتداء سنه ۶۱ هـ نه كيږي د سنه ۶۰ هـ په آخر كي د حضرت معاويه رضي الله عنه دور حكومت د هغوی په وفات ختم شو
 هل اللغات ① رَأْسُ السَّيْمِيَّةِ: د اویا کالو ابتداء، ② إِمَارَةُ: حكومت، الْجُنَاب: جمع دصی، ماشومان

تسهيلات:

قوله: تَقَوُّوا بِاللَّهِ مِنْ رَأْسِ السَّيْمِيَّةِ:

د راس السيميين او اماره الصبيان مصداق: د اویاؤ کالو شروع د ۶۱ هجري نه كيږي اود ۶۰ هجري په آخره كېني د حضرت معاويه رضي الله عنه دور حكومت د هغوی په وفات باندې ختم شو اود يزيده حكومت شروع اوشوه، او دې سره د صحابه كرامو رضي الله عنهم د مبارك حكومت سوري د دنيا نه اوچت شو اود انتشار او فساد دور شروع شو يزيده درې كاله اواته مياشتي حكومت كولو سره د دنيا نه لارو د هغه د غتوغتو مكروه كارونونه يوه خرابه واقعه د كربلا واقعه ده په كوم كېني چه سيدنا حضرت امام حسين رضي الله عنه شهيد كړي شو.

قوله: وَإِمَارَةُ الصِّبْيَانِ: د يزيده نه پس د حكومت واگې د بنو سفيان خاندان نه اووتل د مروان په لاس كېني راغلو په حديث كېني هم داد بنو مروان حكومت ته د ماشومانو حكومت سره تعبير كړي شوې دې په يو روايت كېني دي چه نبی كريم په خوب كېني اوليدل چه د نبی كريم په منبرياندي د بنو مروان ماشومان لوبي كوي د حجاج بن يوسف ټول ظلمونه اود وليد فاسق حكومت آخر كوم يو ظلم پريخودو اود نه كولو كوم يو كار ئي اونه كړو د بنو مروان په دور حكومت كېني بيشكه چه د دين اسلام ترقي هم اوشوه اوجهاد هم زيات كړي شو خو چه په هغوی كېني كوم يو خو ظالمان راغلل هغوی د دنيا نقشه گنده كړه افسوس په دې خبره باندې دې چه د امام حسين رضي الله عنه په موجودگي كېني يزيده اود حضرت عبدالله بن زبير رضي الله عنه په موجودگي كېني حجاج بن يوسف د كرسني دپاره دوی سره جنگيده

[۲۷۱۷] د رعایاؤ د اعمالو مطابق حکمران راتلل

۴۱۴-۵۶۱ [۱] وَعَنْ يَحْيَى بْنِ هَاشِمٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ① «كَمَا تَكُونُونَ كَذَلِكَ يُؤْمَرُ عَلَيْكُمْ».

توجه: ② او يحيى بن هاشم د يونس ابن اسحاق نه او هغه د خپل پلار نه نقل کوي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل ③ څنگه چې تاسو یی هغه شان به په تاسو حکمرانان مقررېږي هل اللغات: ① یؤمر: امیران، حاکمان به درباندي مقرر کولې شی.

تسهيلات:

قوله: كَذَلِكَ يُفَرِّغُ عَلَيْكُمْ:

داعمالو مطابق ۵ حکمرانو تسلط: مطلب دادې چه حکمرانان هم ددې معاشري پيداواروی که چرې معاشره خرابه وی نو خراب حکمرانان به راخی اوکه چرې معاشره ښه وی نو ښه حکمرانان به پيدا کيږي د اردو محاوره ده: *همچې روح دېه لرښته*، چه څنگه روح وی هم هغه شان فرښتي به راخی اولکه چه په یو بل حدیث کښې راغلی دی: *اعمالکم عمالکم*. [۲۷۱۸] د عادل باشاده دالله د سیوری سره تشبیه

۳۷۸- [۵۷] (۱) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «إِنَّ السُّلْطَانَ ظِلُّ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ، [۳] يَأْوِي إِلَيْهِ كُلُّ مَظْلُومٍ مِنْ عِبَادِهِ، [۴] فَإِذَا عَدَلَ: كَانَ لَهُ الْأَجْرُ وَعَلَى الرُّعْيَةِ الشُّكْرُ، [۵] وَإِذَا جَارَ: كَانَ عَلَيْهِ الْإِثْمُ وَعَلَى الرُّعْيَةِ الصَّبْرُ».

قوجه: [۱] او ابن عمر رضي الله عنهما وايي چې رسول كريم ﷺ وفرمايل [۲] بادشاه د زمکي په مخ د الله سوري دی [۳] چې د هغه لاندې د الله ﷻ بنده گانو کې مظلوم بنده پناه حاصلوي [۴] هرکله چې بادشاه عدل او انصاف کوي نو هغه ته ثواب حاصلیږي او رعایا باندې د هغه شکر واجب کيږي [۵] او هرکله چې هغه ظلم او طغياني کوي نو هغه گنهگار ږي او رعایا (رعیت) باندې صبر لازم ږي.

هل الثقات: [۱] ظل الله: د الله سیوري، (لطف وکرم)، [۲] ټاوي: پناه حاصلوی، [۳] الرعية: رعایا، ماتحت، [۴] جار: چه ظلم اوکړي، [۵] الإثم: وبال، بوج.

تسهيلات: قوله: إِنَّ السُّلْطَانَ ظِلُّ اللَّهِ:

۵ ظل الله مفهوم: لکه څنگه چه د یو څيز سورې دنمر گرمی رامنځ کوی اودالله تعالی مخلوق د تکلیف رسیدو نه منع کوی هم دغه شان بادشاه دخپل رعیت خلق دمختلف قسم تکلیفونو او سختود رسیدونه منع کوی د اعمالاامارجنه چه کوم مفهوم دې هم هغه مفهوم ددې حدیث هم دې: *ظل الله* کښې اضافت تشریفیه دې [۲۷۱۹] د نورم خویه امیر لویه مرتبه

۳۷۹- [۵۸] (۱) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [۲] «إِنَّ أَفْضَلَ عِبَادِ اللَّهِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ: إِمَامٌ عَادِلٌ رَفِيقٌ، [۳] وَإِنْ شَرُّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ: إِمَامٌ جَائِرٌ عَرِيقٌ».

(۱) اخرجه البيهقي في شعب الايمان رقم الحديث ۷۳۶۹

(۲) اخرجه البيهقي في شعب الايمان رقم الحديث ۷۳۷۱

توجه: [۱] او حضرت عمر ابن خطاب رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وفرمایل [۲] د قیامت په ورځ به د الله تعالی په نزد په بندیانو کې د بلندي مرتبي د اعتبار نه د ټولو نه ښه شری هغه وي کوم چې عادل او نرمي کونکی حاکم وي [۳] او د قیامت په ورځ به د الله تعالی په نزد بندیانو کې د مرتبي د اعتبار نه د ټولو نه بدتر هغه شری وي کوم چې ظالم او سختي کونکی حاکم وي

هل اللغات: ① زَيْقُ: نرمی. مهربانی. ② جَابَرُ: ظالم. ③ عَرَفُ: سختی کونکې

تسهيلات:

قوله: وَإِنَّ شَرَّ النَّاسِ مُنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ ملا علی قاری رحمته الله فرماني چې د حديث په هومي جمله کښې افضل عباد الله ذکر شو ، او په دويمه حصه کښې شر الناس ذکر شو ددې وجه داده چې عباد الله، شر الناس دا د واره د مقابلې تقاضا کوی ځکه چې عباد الله خو هغه خلق دی کوم چې د الله تعالی اطاعت کوی او ددې په مقابلې کښې چې کوم شر الناس دی هغوی د شر په اعتبار سره ډير مخکښې دی يا د شر الناس په ذکر کښې يوه دقيقي نکتې طرفته اشاره کول مقصود دی چې کوم خلق د الله تعالی اطاعت او فرمان برداری کوی نو هغه د الله تعالی بهترين بندگان دی. ليکن کوم خلق چې بدی کوی نو دوی بدی به د خلقو سره وی نو په دې وجه ئې په بدو معاملاتو کښې د شر نسبت خلقو طرفته او کړو والله اعلم (مرقاۃ ج/۷ ص/۲۲۰).

[۲۷۲۰] مسلمان لره په ويره کښې داچولو وعيد

۳۴۰- [۵۹] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ نَظَرَ إِلَى أَخِيهِ نَظْرَةً يُحِبُّهُ [۳] أَخَافَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». [۴] رَوَى الْأَحَادِيثُ الْأَرْبَعَةُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ [۵] وَقَالَ فِي حَدِيثٍ يَحْتَمِلُ: هَذَا مُنْقَطِعٌ وَرَوَاهُ ضَعِيفٌ.

توجه: [۱] او عبدالله ابن عمر رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وفرمایل [۲] کوم شری چې خپل مسلمان ورورته وپرونکی نظر سره وگوري [۳] نو د قیامت په ورځ به د الله تعالی هغه بیروي [۴] مذکوره څلور روایتونه بیهقي رحمته الله شعب الایمان کې نقل کړي دي [۵] او د بیحي ابن هاشم دروایت په باره کې ويلي دي چې دامنقطع قطع دی او د بیحي روایت ضعیف گنل کیږي.

هل اللغات: ① نَظْرَةً: په داسې نظر سره. ② يُحِبُّهُ: چه او بیروي هغه

تسهيلات:

قوله يُخَيِّقُهُ أَخَافُهُ اللَّهُ:

د حديث د ترجمه الباب سره مناسبت، دا حديث په دې باب كېنې د راوړلو مقصد دادي چې كله د قتل نه بغير د يو مسلمان و يرول او درهكه كول دومره لويه گناه ده نو ددې نه تجاوز كولو سره دهغه قتل كول به خومره لونی جرم وی

[۲۷۲۱] د الله تعالى تابه داری د پادشاهانو نوم نومی سبب

۳۷۱- [۶۰] (۱) وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا [۳] مَالِكُ الْمُلُوكِ، [۴] وَمَلِكُ الْمُلُوكِ، [۵] قُلُوبُ الْمُلُوكِ فِي يَدَيَّ [۶]، وَإِنَّ الْعِبَادَ إِذَا أَطَاعُونِي [۷] حَوَّلْتُ قُلُوبَ مُلُوكِهِمْ عَلَيْهِمْ بِالرَّحْمَةِ وَالرَّأْفَةِ،

ترجمه: ۱] او ابو درداء رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] الله جنته حديث قديمي كې ارشاد فرمايي زه الله يم خما نه ماسوا بل معبود نشته [۳] زه د بادشاهانو مالك [۴] او د بادشاهانو بادشاه يم [۵] بادشاهانو زړونه خما په لاس ايمنی خما په قبضه قدرت كې دي [۶] هر كله چې خما اكثره بندگان زما اطاعت او فرمانبرداري كوي [۷] نو زه د هغوی په حق كې د بادشاهانو زړونه رحمت او مهرباني طرفته گرځوم

هل اللغات ① مَالِكُ الْمُلُوكِ: د بادشاهانو مالك، ② مَلِكُ الْمُلُوكِ: د بادشاهانو بادشاه. ③ قُلُوبُ الْمُلُوكِ: زړونه د بادشاهانو. ④ حَوَّلْتُ: زه راگرځوم. ⑤ الرَّأْفَةُ: رحمت. نرمی. مهرباني

[۶] وَإِنَّ الْعِبَادَ إِذَا عَصَوْنِي حَوَّلْتُ قُلُوبَهُمْ بِالسُّخْطَةِ وَالنَّفْمَةِ [۲] فَسَأَوْهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ [۳] فَلَا تَشْفَلُوا أَنْفُسَكُمْ بِالذِّعَاءِ عَلَى الْمُلُوكِ [۴] وَلَكِنْ اشْفَلُوا أَنْفُسَكُمْ بِالذِّكْرِ وَالتَّعَزُّرِ [۵] كُنْ أَكْفَيْكُمْ مُلُوكَكُمْ». رَوَاهُ أَبُو نَعِيمٍ فِي الْحَلِيقَةِ.

ترجمه: ۱] او چې هر كله بندگان زما نافرمانی كوي نو زه د عادل او نرم خويه بادشاهانو زړونه غضبناكي او سخت گيري طرفته گرځوم [۲] دهغه نتيجه داشي چې هغه بادشاه هغوی په سختو سزاگانو كې مبتلا كوي [۳] ځكه په داسې صورت كې تاسو خپل خانونه دهغه بادشاهانو د پاره بددعا، كولو كې مه مشغولئ [۴] بلكه زما بارگاه كې تضرع او زاری كولو سره خپل خان خما ذكر كې مشغول كئ [۵] چې زه تاسو د هغه بادشاهانو د شر نه وساتم (دا روايت ابو نعیم خپل كتاب حلیه الاولیاء كې نقل كړي دي)

هل اللغات ① السُّخْطَةُ: ناراضگی. غضب. ② النَّفْمَةُ: سختی. غصه. ③ فَسَأَوْهُمْ: راگیروی. مبتلا كوی. ④ الذِّعَاءُ عَلَى الْمُلُوكِ: بادشاهانو ته بد دعا او خیرې كول

تسهيلات:

قوله: «وَلَوْلَا قُلُوبُ مُلُوكِهِمْ عَلَيْهِمُ الرِّعَايَةُ»:

د حکمران طبقي د ښه والي نطفه: يعنی د بادشاهانو زړونه زما په لاس کښې دي که چېرې تاسو صحيح پاتې شونئ نو زه به دا صحيح کړم او که چېرې تاسو صحيح نه شونئ نو زه به د هغوی زړونه سخت کړم بيا به هغوی تاسو ته سختې سزاګانې درکوي لهذا تاسو زما اطاعت کوئ او په ذکر او فکر کښې اخته اوسئ زه به ستاسو د طرفه نه د هغوی د پاره کافي شم يعنی د هغوی د شرارت نه به تاسو محفوظ اوساتم

[۱] بَابُ مَا عَلَى الْوَلَاةِ مِنَ التَّيْسِيرِ

په حاکمانو باندې د نرمۍ د وجوب بيان

خلاصة الباب:

فيه تسعة أحاديث مشتملة على ثلاث مسائل:

① الأمر بالتيسير: ۱، ۲، ۳.

② الزجر للغادر: ۴، ۵، ۶.

③ النهي عن احتجاب الأمير عن الناس: ۷، ۸، ۹.

د دين اسلام مزاج: د دين اسلام دا مزاج دې چې هغه د انسانانو معاملات او حقوق کښې طرفين يوبل ته نيزدې کوي اسلام د دواړو طرفو خلقو د حقوقو د ادائېګي احساس ورکوي اسلام که چېرې مامورته نصيحت کوي نو هلته امراء ته هم نصيحت کوي چنانچه دې نه وړاندې احاديثو کښې زيات نصيحت رعايانه وو چې د خپلو حاکمانو اطاعت کوئ اوس حاکمانو ته نصيحت کولې شي چې تاسو نرمۍ کوئ او به رعايا باندې شفقت کوئ او د هر قسم آسانۍ ورکوي

الفصل الأول

[۲۷۲۲] حکمران ته د نرمۍ اختيارولو حکم

۳۷۲۲-۱ [۱] عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرٍ قَالَ: «يَهْرُوا وَلَا تَنْفَرُوا وَيَسْرُوا وَلَا تَعْيَرُوا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ۱] ابو موسى رضي الله عنه وايي ۲] چې رسول کریم صلی الله علیه و آله چې به کله خپل یو صحابي رضي الله عنه ته

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الجهاد والتبیر/باب فی الأمر بالتبیر. وترك التبیر (رقم ۶ - (۱۷۳۲) و ابو داود فی کتاب الأدب/باب فی کراهية المراء (رقم ۴۸۳۵) واحد فی المسند: ۴/۳۹۹

کار باندې مامور کولي ايمنی د يوځای حاکم جوړولو سره ليرلو نو هغه ته به يې داهدایت کوي [۲] چې خلقوته په طاعاتو او عباداتو او نیک کار کولو باندې د اجر او ثواب خوشخبري ورکوي او هغوی د هغوی په گناهونو د الله ﷻ د عذاب نه دومره زیات مه بیروي چې هغوی د رحمت خداوندي نه نا امیده شی او د خلقو سره د آسانی سلوک کوئ ايمنی هغوی نه د زکوۍ وغیره وصولولو کې د نرمي او آسانی طریقه اختیاروي او د خلقو نه د زکوۍ وغیره مال واجب مقدار نه زیات وصولولو سره هغوی په تکلیف او تنگی کې مه مبتلا کوئ [بخاري مسلم]

هل القضاة: ① بَيِّنُوا: خوشخبری ورکوئ. ② لَا تَقْرَبُوا: نفرت مه پیدا کوئ. ③ بَيِّنُوا: آسانی پیدا کوئ. ④ لَا تَقْرَبُوا: سختی، تنگی مه پیدا کوئ

تسهيلات:

قوله: في بعض أمرة یعنی د حکومت کارونو دپاره به ئې يو مامور ليرلو

قوله: بشروا په دې کښې دوه احتماله دی. ① دا خطاب هغه خاص صحابی ته دې کوم چې ئې کار دپاره ليرلو. ② په دې کښې عموم دې ، مطلب دادې چې خلقو ته دهغوی په سابقه گناهونو د توبې او په نیکو عملونو باندې د الله ﷻ د بخشش او رحمت زیرې ورکړئ علامه طیبی رحمه الله قرامتی چې دا مقابله د معنویه د قبیل نه ده داسې وئیل پکار وو چې «بشروا ولا تنذروا الاستانوسولا تنفروا»

قوله: ولا تنفروا، أي لا تخوفهم بالمبالغة في إنذارهم یعنی دوی دگناهونو په رانیولو باندې دومره مه ویروه چې دوی د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه شی او اسلام نه ئې نفرت پیدا شی د إنذار والا آیتونو او حدیث الباب کښې هیڅ تعارض نشته دې انذار والا آیتونو کښې خلق ویرولې شی او د الله ﷻ درته کړنې د رابللو حکم ورکړې شوې دې او په حدیث الباب کښې د مایوسه کولو او متنفر کولو نه منع کړې شوې ده

قوله: ویسروا، أي سملوا عليهم الأمور من أخذ الزكاة باللطف بهم یعنی ډیر په آسانی سره مسلمانان د صوم وصلوة پابند جوړ کړئ ، او د زکوۍ او صدقاتو په اخستلو کښې ورسره نرمی اختیار کړئ

قوله: ولا تصروا، أي بالصعوبة عليهم بأن تأخذوا أكثر مما يجب عليهم وأحسن منه أوبتتم عوراتهم وتحسن حالاتهم دوی سره سختی مه کوئ چې په دوی باندې خومره زکوۍ وغیره واجب دې چې دهغې نه ترینه زیات واخلې یا ددوی د مال نه ښه او ښائسته مال مه اخلې او ددوی عیبونو مه لټوئ او ددوی د حالاتو تجسس مه کوئ «مرقاۃ ج/۷ ص/۲۳۲»

[۲۷۲۳] د سائیا پیدا کولو ترغیب

۳۴۳-۳ [۲] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَتَبَرَّأُوا وَلَا تُعَيِّرُوا» [۲] وَكَفَرُوا وَلَا تُنْفَرُوا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: (۱) حضرت انس رضی اللہ عنہ واپس چي رسول کریم ﷺ حاکمانو او عاملانو د پاره وفرمايل [۲] د خلقو سره د آسانی سلوک کوئی هغوی په مشکلاتو او سختو کې مه مبتلا کوئی [۳] هغوی ته د الله ﷻ د نعمتونو د خوش خبری په ذریعہ تسکین او تسلي ورکوی او هغوی د الله د عذاب نه اد دیر زیات بیرولو په ذریعہ سره یا هغوی باندې داسي گران او سخت بوج اچولو سره چې هغوی د الله په نافرمانی مجبوره کئ نغرت او خوف کې مه مبتلا کوئی (بخاري، مسلم)

هل اللغات: ① وَكَفَرُوا: تسکین، تسلي ورکوی

تہذیبات:

قوله: وَكَفَرُوا د کاف په تشدید سره، (أمر من التَّسْكِينِ، أي سكونهم بالبراءة والطاعة، یعنی اسلام کښې خلقو ته آسانی او فضائل بیانوی او خلقو ته اطمینان ورکړنی او پخپله هم ریښتونی او مضبوط ایمان والا جوړ شی دشان دې حدیث پاک کښې حکمرانانو ته هم خطاب دې چې خپل اعمال درست کړنی (الناس علی دین ملوکهم) ددې پیش نظر به رعایا په خپله درست شی

قوله: لَا تُنْفَرُوا صاحب نهایه ددې معنی لیکي چې دوی په داسې څیزونو مه مکلف کوئی چې دوی کښې نفرت پیدا شی

[۲۷۲۴] حضرت معاذ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ته د رسول الله ﷺ نصیحت

۳۴۳-۳ [۳] (۱) وَعَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ: «بَعَثَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جَدَّةَ أَبَا مُوسَى وَمَعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ. فَقَالَ: يَبَرِّأُوا وَلَا تُعَيِّرُوا» [۲] وَيَتَبَرَّأُوا وَلَا تُنْفَرُوا» [۳] وَتَطَاوَعَا وَلَا تَخْتَلِفَا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: (۱) ابو بردہ رضی اللہ عنہ نه روایت دی [۲] چې رسول کریم ﷺ د هغه نيکه یعنی ابو موسی اشعري رضی اللہ عنہ او معاذ رضی اللہ عنہ یمن ته وليږل [۳] او هغوی ته يي وفرمايل د خلقو سره د آسانی سلوک کوئی مشکلاتو او سختو کې يي مه مبتلا کوئی [۴] خوشخبري ورته اوروئ خوف او نا اميدي کې يي مه مبتلا کوئی [۵] په خپل مينځ کې په اتفاق او اتحاد سره کار کوئی او په خپل مينځ کې اختلاف مه کوئی (بخاري، مسلم)

هل اللغات: ① تَطَاوَعَا: خپل مينځ کښې اتفاق او اتحاد ساتئ. ② لَا تَخْتَلِفَا: اختلاف مه کوئی

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الأدب/باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: «يتبرأوا ولا تعصروا» (رقم- ۶۱۲۵) ومسلم في كتاب الجهاد والسير/باب في الأمر بالتيسير. وترك التنفير (رقم- ۸- (۱۷۳۴) واحمد في المسند: ۱۳۱/۳

(۲) اخرجه البخاري في كتاب الأدب/باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: «يتبرأوا ولا تعصروا» (رقم- ۶۱۲۴) ومسلم في كتاب الجهاد والسير/باب في الأمر بالتيسير. وترك التنفير (رقم- ۷- (۱۷۳۳) واحمد في المسند: ۱۱۲/۴

تسهيلات: قوله: جَدَّة:

په حدیث کنبی یو اشکال او ه هغې حل: ابوبرده رضی اللہ عنہ حضرت ابوموسیٰ اشعری رضی اللہ عنہ خونی دې نسمې نه دې نوهغه څنگه وائی چه زما نیکه نبی کریم روان کړو کیدل خوداسې پکار وو چه د ابوبرده رضی اللہ عنہ په ځانی د ابن ابی برده رضی اللہ عنہ لفظ وې نو د ابوبرده د خونی نیکه او دادا ابوموسیٰ اشعری رضی اللہ عنہ وو. د مشکوة په ټولو نسخو کنبی ابوبرده رضی اللہ عنہ لیکلې شوې دې کیدې شی چه دا د کاتب غلطی وی بهر حال لوستونکی له ابن ابی برده رضی اللہ عنہ و نیل پکار دی.

[۲۷۲۵] د قیامت په ورځ د غدار رسوالی

۳۷۵-۱۳ [۱۳] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «إِنَّ الْغَادِرَ يُنْصَبُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ [۳] قَيْلٌ هَذِهِ غَدْرَةُ فَلَانِ بْنِ فَلَانٍ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) او ابن عمر رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د فرماییل [۲] د قیامت په ورځ د عهد شکن د رسوايي د پاره به یوه نښه ودرول شي [۳] او به و نیل شي چې دا د فلان ابن فلان د عهد شکنی علامه ده (بخاري مسلم)
 حل القات: ۱) الْغَادِرُ: عهد شکنی کونکې، لوظ ماتونکې. ۲) يُنْصَبُ: اودرولې به شی. ۳) يَوْمَ الْقِيَامَةِ: جهنم. نښه. ۴) غَدْرَةُ: د عهد شکنی نښه.

تسهيلات:

قوله: إِنَّ الْغَادِرَ قاضی عیاض رحمته اللہ علیہ فرمائی چې غدر په اصل ترك الوفاء ته و نیلې کیږی او دا عام دی. که یو کس خپله وعده ماته کړی او که خپل امان.

قوله: فَيَقَالُ هَذِهِ غَدْرَةُ فَلَانِ بْنِ فَلَانٍ مطلب دادې چې وعده ماتونکی به چې کوم ځانې ولاړ وی هغه ځانې کنبې به د هر یو وعده خلافی. په قدر بیرغونه بنسج کړې شوی وی د بیرغ او چتوالی به د وعده خلافی برابر وی چې دې رسوائ سره مخ شی

۳۷۶-۱۵ [۱۵] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «لِكُلِّ غَادِرٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ [۳] يُعْرِفُ بِهِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

۱) اخرجه البخاري في كتاب الأدب/باب ما يدعى الناس بأبا نهم (رقم- ۶۱۷۸) ومسلم في كتاب الجهاد والسير/باب تحريم الغدر (رقم- ۱۰ - ۱۷۳۵) و ابو داود في كتاب الجهاد/باب في الوفاء بالعهد (رقم- ۲۷۵۶) والترمذي في كتاب السير عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء أن لكل غادر لواء يوم القيامة (رقم- ۱۵۸۱) و ابن ماجه في كتاب الجهاد/باب الوفاء بالعهد (رقم- ۲۸۷۲) واحمد في المسند: ۴/۱: ۴۱۱

۲) اخرجه البخاري في كتاب الجزية/باب إثم الغادر للبر والفاجر (رقم- ۳۱۸۶) ومسلم في كتاب الجهاد والسير/باب تحريم الغدر (رقم- ۱۴ - ۱۷۳۷) واحمد في المسند: ۳/۴: ۲۷۰

توجه: [۱] او حضرت انس رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي [۲] چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل د قیامت په ورځ به هر عهد شکن وعده ماتونکي د پاره يوه نښه مقررده وي [۳] چې د هغه په ذریعه به پیژندل کيږي (بخاري، مسلم).

تسهيلات:

قوله: يَكُلُّ غَادِرُ لَوْاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُعْرِفُ بِهِ:

الحاصل هر د هوکې مار دپاره به يو نښه وي چې ددې په ذریعه به دې د قیامت په ورځ پیژندلې کيږي ددې نه معلومه شوه چې د مجرم جرم به د نښې نه معلومېږي د چا نه به د پوښتنې ضرورت نه وي او راتلونکي حديث پاک کښې راځي چې د قیامت په ورځ به دهر وعده خلاف دپاره د هغه مقعد سره نږدې يو نښه وي او دا به دهغه د وعده خلافی په قدر اوچته وي

[۲۷۲۷] په میدان حشر کښې د غدار سزا

۳۷۷۷- [۶] (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «يَكُلُّ غَادِرُ لَوْاءٍ عِنْدَ انْتِهَاءِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ. [۳] وَفِي رِوَايَةٍ: يَكُلُّ غَادِرُ لَوْاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ [۴] يُرْفَعُ لَهُ بِقَدْرِ غَدْرِهِ [۵] أَلَا وَغَادِرُ أَعْظَمُ غَدْرًا مِنْ أَمِيرٍ عَامَّةٍ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] او ابوسعید رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي [۲] چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل د قیامت په ورځ به د هر عهد شکن د رسوايي د تشهير د پاره د هغه د مقعد نږدې يوه نښه وي [۳] او په يوروايت کې داسې دي د قیامت په ورځ به هر عهد شکن د پاره يوه نښه وي [۴] چې د هغه د عهد شکني په قدر به پورته کيږي ايعنی د هغه چې څومره زیانه عهد شکني وي د هغه نښه او د هغه تشهير به زیات وي [۵] خبردار! هيڅ عهد شکني د اعتبار نه د امام عام ايعنی حکمران د وخت نه لوی نشته ايعنی د حکمران عهد شکني د ټولو نه لويه عهد شکني ده (مسلم).

حل لغات: ① انښه: مقعد، کوناتهې ② أمير عامّة: د عامو خلقو حکمران

تسهيلات:

قوله: وَلَا غَادِرُ أَعْظَمُ غَدْرًا مِنْ أَمِيرٍ عَامَّةٍ:

د مذکورہ جملې درې مطلبونه: ① يو امير بغاوت او کړی او د خليفه المسلمين خلاف عوام راپاسوی او بغاوت کولو سره په حکومت باندې ناجائزه قبضه او کړی نه اهل رأيي سره مشوره وي، نه د خير نښگري فکر وي صرف په زبردستۍ او تغليب سره په ملک باندې قابض شوي وي په دې صورت کښې "من امير عامّة" پخپله به هم دغه قابض بادشاه وي چه

د ده نه لونی غداریل څوک نشته دې د حدیث

⑦ علامه نووی رحمته الله علیه فرمائی دا هم کیدې شی چه په دې کښې رعیت د غدارنی خیانت او بغاوت نه منع کړي وی چه تاسو دخپل خلیفه خلاف بغاوت مه کوئ مه فتنې راوچنه وئ علامه نووی رحمته الله علیه فرمائی چه رومبې مطلب صحیح دې دا دویم مطلب صرف یواجمال دې

⑧ درعایا نه یوسړې د مسلمانانو یومتفق امام او خلیفه خلاف د بغاوت جهنم ا وچنه کړی او سابقه عهد و پیمان او د خلیفه بیعت ماتوی دا لونی غدار دې په دې صورت کښې من امر عامه نه رعایا او دعوام نه به یو باغی مراد اخستې شی علامه نووی رحمته الله علیه دا حدیث په لږ آسان انداز سره داسې پیش کوی فرمائی چه مشهوره داده چه په دې حدیث کښې هر قسم خیانت او غداري غلط گرځولې شوی دی خاص کر د هغه بادشاه او خلیفه د وخت غداري ئی ډیره نقصانی گرځولې ده چه د مسلمانانو د امانتونو او ذمه وارو محافظ جوړ کړې شوې وی او هغه د دغه حفاظت وعده او کړه د حکومت اختیاراتی قابو کړې وی او بیا خپلو عوامو سره غداري کوی خیانت کوی او په هغوی باندې ترس نه خوری نه اونه شفقت کوی نو دا یو لونی غدار امام دې چاچه خپلې ذمه وارنی شاته کړې دی

الفصل الثاني

[۲۷۲۸] د رعیت حاجتو نولره د نه پوره ځکولو وعید

۳۸- [۱۴] عَنْ غُرُوبِ بْنِ مُرَّةَ أَنَّهُ قَالَ لِيُعَاوِيَةَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ وَلَّاهُ اللَّهُ شَيْئًا مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ [۱] فَأَحْتَجَبَ [۲] دُونَ حَاجَتِهِمْ وَخَلَّتْهُمْ وَفَقَّرَهُمْ [۳] أَحْتَجَبَ اللَّهُ دُونَ حَاجَتِهِ وَخَلَّتْهُ وَفَقَّرَهُ» [۴] فَجَلَّ مُعَاوِيَةُ رَجُلًا عَلَى حَوَابِ النَّاسِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ،

توجه: [۱] او عمرو بن مره نه روایت دی چې مره رضی الله عنه معاویه رضی الله عنه ته اوویل چې ما د رسول الله نه واوریدل چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وفرمایل [۲] کوم سړی چې الله تعالی د مسلمانانو د څه کار والی او حکمران جوړ کړي [۳] او هغه د مسلمانانو د حاجت روابي او محتاجی نه حجاب وکړی یعنی د هغوی ضرورت او حاجت یې پوره نه کړی [۴] نو الله تعالی به د هغه والی او حاکم د حاجت روابي او محتاجی نه حجاب وکړي یعنی هغه به د هغه د مطلوب نه لري ساتي او د هغه دعا به نه قبولي [۵] امیر معاویه رضی الله عنه ددې حدیث په اوریدو سره ډیر متاثر شو او هغه یوسړی په دې کار مقرر کړ چې هغه به د خلقو په ضروریاتو نظر ساتي

(۱) أخرجه ابوداود في السنن كتاب الخراج والإمارة والفتن باب فيما يلزم الإمام من أمر الرعية والعجبة عنه (رقم: ۲۹۴۸) والترمذي في كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في إمام الرعية (رقم: ۱۳۳۲) واحمد في المسند: ۲/۴۷۳

او د هغوی حاجتونه دي پوره کوي (ابوداود ترمذي)
هل اللغات: ① ولأه: چه حکمران نه جوړ کړی، ورته حکمرانی اوسپارلې شی. ② فَاَحْتَجَبَ: حجاب او پرده او کړی (حاجت روانی نه کوی)، ③ وَغَلَّقَهُمْ: ضرورت، حاجت. هغه حاجت په کوم سره چه خلل پریوخی

[۱] وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ وَلَا يُحْمَدُ: [۲] «أَلْغَقَ اللَّهُ لَهُ أَبْوَابَ السَّمَاءِ دُونَ غَلَّتِيهِ وَحَاجَّتِيهِ وَمُسْكَنَتِيهِ».

ترجمه: ① او د احمد په روایت کې داسې دي [۲] چې الله ﷻ به د هغه والی او حاکم حاجت روابي او محتاجي نه د آسمان دروازي بندي کړي
هل اللغات: ② أَلْغَقَ: بند به کړی. ③ مُسْكَنَتِيهِ: دمحتاجن او فقیرن دده نه

تسهيلات

قوله: فَاَحْتَجَبَ دُونَ حَاجَّتِهِمْ وَغَلَّتِيهِمْ وَقَرَّهِمْ:

د مسلمانانو د حقو خيال نه ساتونکې حکمران دپاره وعيد: يعنی په غریبانانو او بې وسه خلکو ته دروازي بندولو سره د چا د خير نسيگړې تپوس نه کوی د مظلوم خبره نه اوری کوتوال اوسنتری حاجب په دروازه کښې کينولو سره څوک دننه نه پریږدی د ضرورت مندو نه پټیږی نواله تعالی هم د داسې والی اوحاکم د حاجت او ضرورت نه عارضه پیش کولونه پرده اوحجاب کوی

الفصل الثالث

[۲۷۲۹] په رعیت دروازه بندول د الله تعالی د رحمت دروازه د بندولو سبب

۳۷۲۹- [۸] (۱) عَنْ أَبِي الشَّامَةِ الْأَزْدِيِّ عَنِ ابْنِ عَوْرَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] أَنَّهُ أَتَى مُعَاوِيَةَ فَدَخَلَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۳] «مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ النَّاسِ شَيْئًا، ثُمَّ أَغْلَقَ بَابَهُ دُونَ الْمُسْلِمِينَ، أَوْ ذَى الْحَاجَةِ [۴] أَغْلَقَ اللَّهُ دُونَهُ أَبْوَابَ رَحْمَتِيهِ عِنْدَ حَاجَتِهِ وَقَرَّهَ أَفْقَرًا يَكُونُ إِلَيْهِ».

ترجمه: ① ابوشماخ ازدي نه روایت دی د هغه د تره زوی چې د نبي کریم ﷺ یوصحابي وو ② یوه ورځ امیر معاویه رضی الله عنه ته راغلو هرکله چې د هغه په خدمت کې حاضر شو نو هغه اوویل ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دي ③ کوم سړی چې د خلکو د څه کاروالي جوړ شو ④ او هغه په مسلمانانو یا په یو مظلوم باندې یا په یو حاجتمند باندې خپله دروازه بنده وساتله (یعنی هغه یې د خپل حاجت او ضرورت په وخت خان ته پري نه بنودل یا د هغه حاجت یې پوره نه کړی) ⑤ نو الله ﷻ به په هغه د هغه د ضرورت حاجت او محتاجي په

وخت کله چې هغه هغه طرف ته ډیر زیات حاجتمند او محتاج وي د خپل رحمت دروازي بندي کړي ایعنی که هغه څه وخت د خپلي دنیا یا عقبی په باره کې د الله ﷻ بارگاه کې د خپل حاجت او ضرورت اظهار وکړو نو الله ﷻ به د هغه هغه حاجت او ضرورت هم پوره نه کړي ا

هل اللغات: ① ولى: والی او مشر جوړشو.

تسهيلات:

قوله: ثُمَّ أَعْلَقَ بِأَبَاهُ دُونَ الْمُسْلِمِينَ یعنی که چېرې هغه په یو وخت کښې د خپلي دنیا او د آخرت باره کښې څه حاجت د الله تعالی په حضور کښې پیش کوی او د دې اظهار کوی نو الله تعالی به د هغه ضرورتونه او حاجات نه پوره کوی. او حال دادې چې دغه بنده به دې وخت کښې د ټولونو زیات د دغه ضرورت طرف ته محتاج وی یا که چېرې هغه په دنیا کښې د یو مخلوق ته د خپل څه حاجت اظهار کوی نو الله تعالی به د هغه دغه حاجت او ضرورت هم نه پوره کوی

[۲۷۲۰] د عمر فاروق رضی الله عنه خپلو حاکمانو ته هدایات

۴۰-۲-۹۱ (۱) وَ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ② أَنَّهُ كَانَ إِذَا بَعَثَ عَمَلَهُ ③ شَرَطَ عَلَيْهِمْ أَنْ لَا تَرْكَبُوا بِرَدُونًا ④ وَلَا تَأْكُلُوا نَقِيًّا ⑤ وَلَا تَلْبَسُوا رَقِيقًا ⑥ وَلَا تُغْلِقُوا أَبْوَابَكُمْ دُونَ حَوَائِجِ النَّاسِ ⑦ فَإِنْ فَعَلْتُمْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَقَدْ حَلَّتْ بِكُمْ الْعُقُوبَةُ ⑧ ثُمَّ رَضِيَ عَنْهُمْ رَوَاهُمَا الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

ترجمه: ① او د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه په باره کې منقول دی ② هرکله چې عمال حکام به یې چرته لیږل ③ نو هغوی سره به یې شرط لگوی ایعنی دا هدایات به یې ورکول چې ترکي آس باندې مه سوریږي ④ میډه او باریکه د اوږو روتی. وغیره مه خورئ ⑤ تری کپري مه آغوندی ⑥ او د خلقو د حاجت او ضرورت په وخت د هغوی نه خپله دروازه مه بندوی ⑦ یاد لرئ که تاسو د دې نه څه خیز اختیار کی نو تاسو به دنیا او عاقبت کې د سزا مستحق شئ ⑧ ا دې نه وروسته حضرت عمر رضی الله عنه به هغوی سره څه لري پورې د رسولو د پاره تلو ادا دواړه حدیثونه بیهقي رحمه الله په شعب الایمان کې نقل کړي دی ا

هل اللغات: ① عَمَلُهُ: حاکمان. ② عَمَلُهُ: ترکي آس. ③ نَقِيًّا: پاک. ④ رَقِيقًا: د اوږو نری روتی. ⑤ حَلَّتْ: نازل به شئ ⑥ الْعُقُوبَةُ: عذاب ⑦ نَقِيًّا: رخصت کولو دپاره څه خانې پورې ورسره تلو.

تسهيلات: قوله: شَرَطَ عَلَيْهِمْ:

په گورنر په برذون اس باندې د سورلی نه کولو شرط لگول: یعنی چه کوم وخت به حضرت عمر فاروق رضی الله عنه یو گورنر د یو علاقې دپاره گورنر مقرر کولو او روانولو نه هغه سره به ئی دا شرط لگولو چه په برذون باندې به سورلی نه کوي برذون ښکلې ترکی اس ته وائی شارحین حدیث مثلاً علامه طیبی رحمته الله او ملا علی قاری رحمته الله فرمائی چه د برذون په ممانعت سره په عربی اس باندې سورلنی ممانعت په طریقه اولی سره معلومیږی ځکه چه د برذون په مقابله کښې عراب یعنی عربی اس ډیر ښکلې وی دا ممانعت ئی ددې دپاره اوکړو چه په گورنر کښې تکبر اولونی پیدانه شی ځکه چه متکبر حاکم د خادم په ځانی ظالم جوړیږی.

قوله: وَلَا تَأْكُلُوا نَفْيًا نَفْيًا:

د میده روټی: د استعمال د ممانعت وجه: دا هغه اوږوته وائی چه په دویم ځل جهانې کړې شوې وی په نورو الفاظو کښې ددې ترجمه میده او سپین اوږو روټی یا د نری جهانې نه جهانې کړې شوې اوږو روټی نه هم ممانعت ددې دپاره اوکړو چه گورنر عیش پرست نه شی د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د فرمان خلاصه داشوه چه کبرمه کوئی د عیش او تنعم ژوندون مه تیره وی او خلقو ته د انصاف ورکولونه ډډه مه کوئی یعنی پخپله هم ټیک او سپړنی او نور هم ټیک ساتنی گنی په خلاف ورزی کولو به سزا درکوم

[۲] بَابُ الْعَمَلِ فِي الْقَضَاءِ وَالْخَوْفِ مِنْهُ

دَقَضَاءِ بِهِ مَنْصِبُ كَارِكُولِ اَوْ دَهْمَنِي نَهْ ذَوِيرِيدِلُو بِيَانِ

عِلَامَةُ الْبَابِ:

فِيهِ ثَلَاثَةُ عَشَرَ حَدِيثًا مُشْتَمِلَةً عَلَى تِسْعِ مَسَائِلَ:

- ① عدم قضاء القاضي وقت الغضب: ۱.
- ② وجوب الإجتهد على القاضي عند عدم النص: ۲، ۷.
- ③ كون المجتهد يخطئ ويصيب: ۲.
- ④ القضاء سبب الهلاك والحسرة: ۳، ۴، ۹، ۱۰، ۱۳.
- ⑤ أنواع القضاة: ۵، ۶.
- ⑥ القضاء بالكتاب والسنة أولاً: ۷.
- ⑦ وجوب سماع كلام الفريقين على القاضي: ۸.
- ⑧ ذكر القاضي الجائر: ۵، ۶، ۱۱.
- ⑨ إعانة الله تعالى مع القاضي العادل: ۴، ۱۱، ۱۲.

دَبَابُ الْاِمَارَةِ بِهِ شُرُوعُ كَنْبِي چونكه دَ الْقَضَاءِ لَفْظُ بِهِ عِنْوَانُ كَنْبِي رَاغَلِي وَو بِهِ دِي وَجِهْ دَقَضَاءِ سِرِهْ مَتَعَلَقُ مَخْتَصَرُ شَانِ بَحْثِ هَلْتِهْ لِيَكْلِي شَوِي دِي هَمْ هَلْتِهْ اَوْ گُورُنِي

دَبَابُ خِلَاصِه: دِي نِهْ وَرَانْدِي دَا مَامِ اَوْ اَمِيرْدِ مَسَائِلُو اَوْ فُضَائِلُو بِيَانِ اَوْ شُو اَوْسْ بِهِ دِي بَابِ كَنْبِي دُوِهْ خَبِرِي بِهِ خَاصُ تَوَكُّهْ بِيَانُولِي شِي اَوَّلِ دَا جِهْ قَاضِي دَخِيلُو تَوَلُو فَيَصْلُو دِيَارِهْ مَآخِذِ اَوْ مَبْدَأِ صَرَفِ كِتَابِ اللّٰهِ اَوْ سُنْتِ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ اَوْ اِجْتِهَادِ جَوْنِ كَرِي اَوْ هَمْ دَا دَرِي مَآخِذِ دِي خِيَلِ اَصُولِ اَوْ رَاهِ نِمَاجُو كَرِي دَوِيْمْ بِهِ دَا بِيَانِ كِيَرِي چِهْ دَقَضَاءِ مَنْصِبِ دَوْمِرِهْ لُونِي اَوْ لَوْرِ مَقَامِ دِي اَوْ دَدِي دَوْمِرِهْ ذَمِهْ وَارُنِي دِي چِهْ هِرْسَرِي لِهْ دَدِي مَنْصِبِ نِهْ شَاتِهْ كِيدَلِ پِكَارْدِي اَوْ تَرُوسِهْ پُورِي دَا نِهْ دِي قَبُولِ پِكَارِ

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۷۲۱] دَغَصِي بِهِ حَالَتِ كَنْبِي دِي صِلِي كُولُو خُجِهْ مِمَانَعَتِ

۳۲۱-۳۲۱ [۱] [۱] عَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «لَا يَقْضِيَنَّ حَكَمَ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب الاحكام/باب: هل يقضى القاضي او يقضى وهو غضبان (رقم- ۷۱۵۸) ومسلم فى كتاب الافضية/باب كراهة قضاء القاضي وهو غضبان (رقم- ۱۶ - ۱۷۱۷) والترمذى فى كتاب الاحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء لا يقضى القاضي وهو غضبان (رقم- ۱۳۳۴) والنسائى فى كتاب آداب القضاء/باب لنهى عن أن يقضى فى قضاء بقضاء بين (رقم- ۵۴۲۱) وابن ماجه فى كتاب الاحكام / باب لا يحكم الحاكم وهو غضبان (رقم- ۲۳۱۶) واحمد فى المسند: ۳۶/۵

ترجمہ: حضرت ابوبکرہ رضی اللہ عنہ واپس چلے گئے اور رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نے دا و اوریدل رضی اللہ عنہ ہر کلمہ چلے کر حکم اور قاضی د غوصی پہ حالت کھی وی نو ہفہ وخت دی ہفہ د دوو سرو نزاعی معاملہ کھی فیصلہ نہ کوی۔ (بخاری، مسلم)

تسهيلات: قوله: وَهُوَ غَضَبَانُ:

د غصی پہ حالت کنبی د فیصلی نہ کولو تعلیم: د غصی پہ حالت کنبی فیصلہ مہ کوہ دغہ شان د سخت خفگان یا سختی گرمی یا یخنی پہ حالت یا بیماری کنبی یا پہ اولہ او تنده کنبی فیصلہ مہ کوہ۔ خکہ چہ د داسی عوارض پہ وخت فکر مغلوب کیری او اجتہادی قوت دا کار نہ کوی نو پہ دی کنبی ډیرہ زیاتہ خطرہ دہ چہ قاضی د غیض او غضب د وجی نہ د صحیح فیصلی پہ خانی غلطہ فیصلہ او کری او انصاف تقاضی پہ پورہ نہ کری شی لہذا دغہ شان پہ ہنگامی حالت کنبی فیصلہ نہ دی کول پکار

[۲۲۲] قاضی تہ د اجتہاد اختیار

۲۴۳۲- [۲] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ فَأَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ ۖ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ وَاحِدٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: او عبد اللہ ابن عمرو رضی اللہ عنہ او ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ دواہ واپس چلے گئے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایا ہر کلمہ چلے کر حکم د خہ حکم یا فیصلی ورکولو ارادہ و کری او اجتہاد و کری یعنی د غور او فکر پہ ذریعہ حکم او فیصلہ ورکری او بیا د ہفہ ہفہ حکم او فیصلہ صحیح یعنی د کتاب او سنت موافق وی نو ہفہ تہ بہ دو چند اجر ورکولی شی یو اجر د اجتہاد کولو رضی اللہ عنہ او دویم اجر د صحیح فیصلی کولو او کہ ہفہ خہ داسی حکم او فیصلہ ورکری چہ پہ ہفہ کھی ہفہ اجتہاد و کروی لیکن پہ نتیجہ اخذ کولو کھی غلط شو (یعنی صحیح کولو کھی خطا شو نو ہفہ تہ بہ یو اجر ورکول کیری) (بخاری، مسلم)

هل اللغات ① فَأَصَابَ: صحیح وہ، د قرآن او حدیث موافق وہ

تسهيلات: قوله: فَاجْتَهَدَ فَأَصَابَ:

د مجتہد د پوارہ دوہ اجر ولہ: یعنی کہ یو قاضی او حاکم خہ فیصلہ کول غواہی لیکن پہ کتاب او سنت کنبی او دغہ شان پہ فقہ اسلامی کنبی خہ واضح نص موجود نہ وی او دا قاضی اوس د اجتہاد طرف تہ مجبور دی اوس قاضی پہ اضطراری حالت کنبی دی چہ کتاب او سنت، اجماع امت او د اسلامی عدالتونو د فیصلو پہ نرا کنبی خہ فیصلہ او کری اوس کہ پہ دی حالاتو کنبی قاضی بنہ سوچ او فکر کولو سرہ فیصلہ او کری او ہفہ

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۷۳۵۲ ومسلم رقم الحديث (۱۷۱۶، ۱۵) والترمذي في السنن رقم الحديث ۱۳۳۶

فیصله صحیح او ونله نوهغه ته به دوه اجر ونه ملاویری یو صحیح فیصلې ثواب او دویم د هغه د محنت او مشقت ثواب دې که چېرې د هغه نه فیصله کولو کښې څه غلطی اوشی نو مسئله او د حکم ثواب خو به په وجه د غلطی نه ملاویری خود هغه د محنت کوشش او جدو جهد په یو اجر ملاویری لیکن دا هغه وخت ده چه کله حاکم عالم قاضی او مجتهد د اجتهاد اهلیت لری که چېرې د اجتهاد اهل نه وی او هغه په فیصله کښې غلطی او کړه نو د ثواب په ځانی به گناه کیږی ددې حدیث نه یوه ضابطه دا راووتله چه د لونی اجتهاد د پاره د لونی علم اولونی سوچ ضرورت دې بل د اجتهاد حق په هغه اجتهادی او فروعی مسائلو کښې دې په کوم کښې چه د مختلف وجوهاتو احتماله گنجائش وی غیر محتمل نص یا د شریعت په واضحه احکاماتو نه تقلید شته او نه د اجتهاد ضرورت بیا دا بحث دې چه آیا حق یو دې یا د هر مجتهد په اجتهاد کښې جدا جدا حق دې نور اراجح او صحیح دادی چه حق یو دې کوم چه لاعلی التعیین چاسره هم کیدې شی

په اسلام کښې د اجتهاد او د مجتهدینو مقام: د مذکور حدیث نه چه یو طرف ته دا مسئله ثابتیږی چه قاضی په فروعی مسائلو کښې د اجتهاد حق لری او هغه کله صحیح فیصله کوی او کله غلطی کیږی نوبل طرف ته دا خبره هم ثابتیږی چه په اسلام کښې د مجتهد او اجتهاد یو لونی مقام دې. که چېرې هغه په خپل اجتهاد کښې صحیح خبرې نه رسیږی نوهغه ته به دوه ثوابونه ملاویری گنی یو ثواب خود هغه د پاره خامخا دې لهدا فقهاء او مجتهدینو ته بد وئیل یا په هغوی باندې تنقید کول بد بختی ده ددې حدیث نه داهم معلومه شوه چه "المجتهد یخطئ ویصیب" یو فیصله شوې حقیقت دې

الفصل الثانی

[۲۷۲۲] د قضا د منصب ازمائش

۳۷۲-۱۳۱ [۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ جُعِلَ قَاضِيًا بَيْنَ النَّاسِ فَقَدْ ذُبِرَ بِغَيْرِ مَكِينٍ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم ﷺ وفرمايل [۲] کوم سړی چې د خلقو قاضي مقرر شو گویا هغه بغیر چاره ذبح شو (احمد ترمذي و ابو داود او ابن ماجه) هل الغلات [۱] جوع کړې شو. مقرر کړې شو. [۲] بغیر مکیین: بغیر چاره.

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الاقضية / باب في طلب القضاء (رقم - ۳۵۷۲) والترمذي في كتاب الاحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء عن رسول الله صلى الله عليه وسلم في القاضي (رقم - ۱۳۲۵) وابن ماجه في كتاب الاحكام / باب ذكر القضاء (رقم - ۲۳۰۸) واحمد في المسند: ۲/ ۲۳۰.

تبیلات:

قوله: مَنْ جُعِلَ قَاضِيًا:

۱۰ قاضی جو ریڈو بغیر د چارې ذبحہ کیدو سرہ پہ تشبیہ کنبی اقوال: ۱۰ علامہ طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی د بدنی قتل متعارف طریقہ خو پہ چاقو چارې سرہ کیڑی نبی کریم دا متعارف طریقہ د قتل پریخودوسرہ چہ دکوم قتل ذکر کرې دې ہفہ د دین تباہی او روحانی ہلاکت مراد کیدی شی د ظاہری بدن ہلاکت مراد نہ سی کیدی

۱۱ قاضی عیاض رحمۃ اللہ علیہ فرمائی نبی کریم ددی کلام نہ ہفہ قتل مراد اخسنی دې چہ د چارې نہ علاوہ وی لکہ مرئی خفہ کول پہ اوبو کنبی د وبول یا پہ اور کنبی سوزول یا د چاخوراک خنک بندلو سرہ قتل کول دا ہفہ صورتونہ دی چہ پہ چارې سرہ د قتل کولو پہ نسبت زیات سخت دی خکہ چہ پہ دې کنبی د قتل کولو وخت او پد وی پہ دې وجہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چہ قاضی جو ریڈل داسی دی لکہ چہ خوک د چارې نہ بغیر ذبح کرې شو

۱۲ صدر الشریعہ رحمۃ اللہ علیہ فرمائی لکہ خنکہ چہ بغیر د چارې پہ ذبح سرہ پہ بدن باندی ہیخ ظاہری اثر نہ ینکاری مگر دننہ نہ رگونہ پری کیڑی دغہ شان پہ قضاء کنبی بہ ت سوتہ پہ ظاہر کنبی ہیخ نقصان نہ ینکاری بلکہ ہم مزې مزې بہ وی لیکن پہ روحانی اوباضی توگہ باندی خطرناک اثر کیڑی

۱۳ علامہ مظہر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ د قضاء د عہدې خطرہ دیرہ زیاتہ دہ اوددی ضرر دیر لونی دې خکہ چہ قاضی دیر کم عدل او انصاف باقی ساتلې شی ددی دپارہ چہ د نفس رجحانات دیر زیات دی کلہ یوسرې دخیلې خونې طرف تہ کلہ د خپل خادم طرف او کلہ د صاحب منصب طرف تہ مائل کیڑی او کلہ د رشوت قبولولو طرف تہ مائل کیڑی اود رشوت معاملہ خو نہ تیک کیدونکې لاعلاج بیماری دہ

پہ خپل خان د عدم اعتماد پہ صورت کنبی د قضاء منصب قبول: بعضی علماؤ ددی حدیث نہ دا مسئلہ راویستی دہ چہ د کوم سری پہ خپل خان باندی کامل یقین او کامل اعتماد او باور نہ وی ہفہ دې قاضی نہ جو پریڑی خکہ چہ دا خطرناک صورت دې او کہ چرې ہفہ سرې پہ خپل خان باندی بنہ مطمئن وی نو ہفہ دې قضاء قبولہ کری لویو لویو صحابہ کرامو او تابعینو حضراتو د قضاء عہدہ نہ دہ قبولہ کرې امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ د قضاء عہد نہ قبولولو د وجی نہ پہ جیل کنبی کوڑی او خوڑلې لیکن د حکومت د قضاء طرف تہ تیس نہ شو الکاشف ۲۷۵/۷

[۲۷۲۴] د قاضي جو ريڊو خواهش نه ڪول

س-۳- [۴] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ ابْتَقَى الْقَضَاءَ وَسَأَلَ
[۲] دُكُلًا إِلَى نَفْسِهِ، [۳] وَمَنْ أَمَرَ عَلَيْهِ [۴] أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ مَلَكًا يَبْذُرُهُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَذَوَالْإِنِّ مَاجَه.

توجهه: [۱] او حضرت انس رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم ﷺ وفرمایيل [۲] کوم سري چي په خپل
زړه کي د منصب او قضاء طلب او خواهش کوي او بيا سربراہ مملکت نه د هغه
درخواست گذارشي تردی چي د هغه په درخواست هغه قاضي جوړ شي [۳] نو هغه منصب
د هغه نفس ته حواله کولی شي يعنی هغه ته د خپل فرض منصبی انجامولو کي د الله ﷻ
توفيق او مدد حاصل نه وي [۴] او کوم سري چي د هغه د طلب او خواهش نه بغير په
زبردستي په هغه منصب فائز شي [۵] نو الله ﷻ په هغه يوه فرشته مقررہ وي چي هغه
گفتار او کردار کي راست او درست ساتي (ترمذي ابوداود ابن ماجه).
صل للنفست ① وکول: حواله کړي شو. اوسپارلي شو ② أمرة: زور پري وکړي شو. په زور
مقرر کړي شو. ③ ملک: فرشته. ④ يَبْذُرُهُ: نيغه لار به ورته بنائي
تسهيلات:

قوله من ابتقى، أى طلب فى نفسه: خپل خان دپاره ئې طلب کړو. القضاء أى الحكومة
الشاملة لأماره، مطلب دا چي هغه خپل خان دپاره حکومت طلب کړي
قوله وسأل: خلقوه د حکومت طلب کولو مطلب دادې چي هغه خلق تيار کړي چي خلق
د ته ووت وړکړي او دې اوگتي

[۲۷۲۵] جنتي او دوزخي قاضي

س-۳- [۵] (۱) وَعَنْ بَرِيدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «الْقَضَاءُ ثَلَاثَةٌ وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ
وَالثَّانِي فِي النَّارِ: [۲] فَأَمَّا الَّذِي فِي الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَقَضَى بِهِ، [۳] وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَجَارَى الْحُكْمَ فَبَوَّيَ
النَّارَ. [۴] وَرَجُلٌ قَضَى لِلثَّانِي عَلَى جَهْلِ فَبَوَّيَ النَّارَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَذَوَالْإِنِّ مَاجَه.

توجهه: [۱] او حضرت بريدہ رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم ﷺ وفرمایيل [۲] قاضي په دري قسمه
وي يو قسم خو جنت ته تلونکي او دوه قسمه دوزخ ته تلونکي [۳] جنت ته تلونکي قاضي

(۱) اخبره ابوداود فى السنن كتاب الأفضيه لباب فى طلب القضاء والتسرع إليه (رقم- ۳۵۷۸) والترمذی فى كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لباب ما جاء عن رسول الله صلى الله عليه وسلم فى القاضى (رقم- ۱۳۲۴) وابن ماجه فى = كتاب الأحكام / باب ذكر القضاء (رقم- ۲۳۰۹)

(۲) اخبره ابوداود فى السنن كتاب الأفضيه لباب فى القاضى يخطئ (رقم- ۳۵۷۳) والترمذی فى كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لباب ما جاء عن رسول الله صلى الله عليه وسلم فى القاضى (رقم- ۱۳۲۲) وابن ماجه فى كتاب الأحكام / باب الحاكم يجتهد فيصيب الحق (رقم- ۲۳۱۵)

هغه سړی دی چې هغه حق وپيژندی يعنی په دې پوهه شي چې حق په دې خبره کې دی او بيا د حق مطابق يې فيصله وکړله [۴] او څوک چې په حق پوهه شو يعنی حق يې وپيژندی خو د دې باوجود خپل حکم او فيصله کې يې ظلم وکړی يعنی هغه سره د پوهې فساداً حق پيژندی او په دې حالت کې د خلقو د تنازعانو فيصله يې وکړله تر هغه دوزخي دی حکه چې هغه حق رسي کې کوتاهي او تقصير وکړو (ابوداود ابن ماجه، هل الثقات ① انقضاء: جمع د قاضی ده، قاضيان ⑦ فحار: ظلم نې اوکړو تسهيلات:

قوله: انْقِضَاءُ ثَلَاثَةٍ: الحاصل د اشان حديث پاک په جامع صغير کښې هم دې، القضاة ثلاثة اثنان في النار و واحد في الجنة رجل علم الحق ف قضى به فهو في الجنة و رجل قضى للناس على جبل فهو في النار و رجل عرف الحق ف حار في الحكم فهو في النار د قاضيانو درې قسمه دی دوه قسمه قاضيان به په اور کښې داخلېږي او يو قسم قاضيان به جنت کښې لهذا هغه قاضی چې حق نې او پيژندو اود حق مطابق نې فيصله اوکړه نو هغه به جنت کښې داخلېږي او چا چې د حق پيژندلو نه پس هم حق پريښودلو او فيصله نې اوکړه يانې فيصله بغير د علم نه اوکړه نو دا دواړه جهنميان دی [۲۳۶۱] د کامياب او ناکام حکمران معيار

۳-۶- [۶] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ طَلَبَ قَضَاءَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى يَنَالَهُ ① ثُمَّ غَلَبَ عَدْلُهُ جَوْرَةَ فَلَهُ الْجَنَّةُ ② وَمَنْ غَلَبَ جَوْرَةَ عَدْلُهُ فَلَهُ النَّارُ ③». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ① او ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و سلم وفرمايل کوم ② سړی چې د مسلمانانو د منصب قضاء طالب او درخواست گذار شو تردي چې هغه هغه حاصل هم کړی ③ او بيا د خپل فرائض منصبې آدانيگي کې د هغه عدل او انصاف په ظلم غالب شو نو هغه به د جنت مستحق وي ④ او د کوم سړي ظلم چې د هغه په عدل او انصاف غالب شو نو هغه به د دوزخ سزا واري (ابوداود، هل الثقات ① عدله: انصاف دده، ② جورة: په ظلم دده تسهيلات:

قوله: ثم غلب عدله جورة فله الجنة: ظلم باندې د عدل د غلبې نه مراد دادې چې يو د بل نه زيات وی او بل هم وجود لری او چونکه حکم د غالب مطابق وی په دې وجه که عدل

وانصاف غالب وی نو جنت به ملاویری او که ظلم غالب وی نو جهنم به ملاویری علما، کرامو لیکلی دی چې ددی جملې مطلب دادې چې هغه حاکم داسې وی چې د ظلم دپاره رکاوب جوړ شی لکه ددی حاکم عدل وانصاف داشان حاوی وی چې د هیچا ظلم سر اوچت نه کړی نو داسې حاکم دپاره جنت دې
قوله: ومن غلب جوره که د حاکم ظلم په عدل باندې غالب وی نو بیا داسې حاکم دپاره جهنم دې

[۲۷۲۷] د قیاس او اجتهاد جواز

۴۴۷- [۴] (۱) «وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: كَيْفَ تَقْضِي إِذَا عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ؟» [۲] قَالَ: أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ، [۳] قَالَ: فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟ [۴] قَالَ: فَيُسْنَةِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۵] قَالَ: فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ؟ [۶] قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي وَلَا أَلُو، قَوْجِه: [۱] او معاذ ابن جبل رضی اللہ عنہ نه روایت دی [۲] چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم معاذ رضی اللہ عنہ قاضي او

حاکم جوړولو سره یمن ته لیږي نو هغه نه یې د امتحان په طور پوښتنه وکړه هرکله چې تاته څه قضیه پېښه شي نو څنگه فیصله به کوي [۳] هغه اوویل زه به د کتاب الله قرآن کریم موافق فیصله کوم [۴] ورته یې وفرمایل که ته هغه مسئله صراحتاً کتاب الله کې پیدانه کې [۵] هغه اوویل بیا به زه د سنت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حدیث نبوي موافق فیصله کوم [۶] کوي فرمایل که ته هغه مسئله سنت کې پیدانه کې [۷] نو هغه اوویل بیا زه دخپل عقل نه اجتهاد کوم او خپل اجتهاد او حقیقت رسی کې به کوتاهی نه کوم
هل اللغات: ① کوتاهی به نه کوم

[۱] قَالَ: فَقَرَّبَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى صَدْرِهِ [۲] وَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَا يَرْضَى بِرَسُولِ اللَّهِ. «رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالدَّارِمِيُّ»

قووجه: [۱] معاذ یا هغه راوي چې هغه داحديث د معاذ رضی اللہ عنہ نه روایت کړي دی وايي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم په دي اوریدو سره خپل لاس مبارک د معاذ رضی اللہ عنہ په سينه راتیر کړو [چې] د هغه د برکنه هغه خپلي خبرې باندې ثابت قدم اوسئ او د هغه په علم کې اضافه وي [۲] او وي فرمایل ټول تعریفونه د الله د پاره دي چې هغه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم استازي (يعني معاذ رضی اللہ عنہ) ته د دې څیز توفیق ورکړو چې په هغه سره د الله رسول صلی اللہ علیہ وسلم راضي شو [ترمذي ابوداود دارمي]

هل اللغات: ① وَفَّقَ: توفیق ئې ورکړو

۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الأفضية/باب اجتهاد الراي في القضاء (رقم- ۳۵۹۲) كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في القاضي كيف يقضى (رقم- ۱۴۲۷) واحمد في المسند: ۲۳۰/۵

تسبیلات:

قوله: أَجْتَهَدُ رَأْيِي:

دست نه د قیاس د حجتیت دلیل: یعنی که د کتاب سنت او اجماع امت واضحه فیصله مخې ته نه وی نوزه به د هغه قضیه دپاره په قرآن او حدیث کښې گورم چه ددې مسئلې مثال کومه یوه مسئله ده اوددې مسئلې په شان بیان شوې مسئله کومه یوه ده اود دې حکم څه دې؟ نوزه به هغه جزیه په دې باندې قیاس کوم هم ددې نوم اجتهاد دې دلته د رائي نه مراد هغه رائي ده چه د قرآن او حدیث نه مستنبط او ماخوذ وی اودهغې په رنځ اګښې وی گنې صرف د خالص خپلې ذاتي رائي اعتبار نشته دې د فقهاء کرامو په نیز هغه قیاس هم د اصول شرعیه نه یواصل دې کوم چه د شرعی نصوص نه مستنبط وی لکه څنگه چه ددې حدیث نه په واضحه توګه ددې قسم قیاس اوددې قسم رائي او اجتهاد ته شرعی حجت گرځولې شوې دې د جمهورو هم دغه مسلک دې او اهل ظواهر غیر مقلدین حضرات قیاس شرعی حجت نه منی هغوی وانی چه د ټولو نه اول قیاس ابلیس کړې وو چه مردود او گرځیدو

د قرآن نه د قیاس د حجتیت دلیل: جمهور فرمائی چه د قرآن کریم آیت «لَعَلَّكُمْ الْذِّنِّينَ يَسْتَبْطِنُوهُ» کښې د اجتهاد استنباط او قیاس طرف ته اشاره ده اوزیر بحث حدیث واضح دلیل دې ځکه چه نبی کریم د حضرت معاذ ډیر تعریف او توثیق اوکړو باقی د ابلیس قیاس قیاس نه وو بلکه د صریح حکم په مقابل کښې حجت بازی وه دغه د ټولو په نیز ناجائز دی

[۲۷۲۸] د فریقینو بیان اوریډو څخه روسته فیصله کول

۳۰۳- [۸] (۱) «وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى الْيَمَنِ قَاضِيًا [۱] فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: تُرْسِنِي وَأَنَا حَدِيثُ السِّنِّ وَلَا عِلْمَ لِي بِالْقَضَاءِ [۲] فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ سَيَهْدِي قَلْبَكَ وَيُثَبِّتَ لِسَانَكَ: [۳] إِذَا تَقَاضَى إِلَيْكَ رَجُلَانِ فَلَا تَقْضِ لِلْأَوَّلِ حَتَّى تَكُنَّ كَلَامَ الْآخَرِ،

توجه: [۱] او حضرت علي کرم الله وجهه فرمایلي دي هرکله چې رسول کریم ﷺ خما قاضي جوړولو سره یمن ته د لیږلو اراده وکړه [۲] نو ماعرض اوکړو چې تاسو ما قاضي جوړولو سره لیږلو چې د خپلي کم عمری په وجه ناتجربه کار هم یم او د منصب قضاً د ذمه واریو پوره طور سره علم هم راته نشته [۳] نو حضور ﷺ راته وفرمایل ته په دي باره

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الأقضية / باب کیف القضاء (رقم - ۳۵۸۲) والترمذی فی کتاب الأحکام عن رسول الله ﷺ علیه وسلم / باب ما جاء فی القاضي لا يقضی بین الخصمین حتی یسمع کلهم (رقم - ۱۳۳۱) وابن ماجه فی کتاب الأحکام / باب ذکر القضاء (رقم - ۲۳۱۰) واحمد فی السنن: ۸۳/۱

کې فکر مه کوه الله به سا زړه ته د فهم او فراست هدايت ورکړي او ستا ژبه به فصيح او برحق حکم او فيصله کړلو باندې ثابته لري [۲] بيا حضور ﷺ اد منصب قضاء په ذمه واريو د انجام دي سلسله کې دا تعليم او ا هدايت او کړو چې هرکله تاته دوه سړي خپله فضيه راوړي نو ته د مخکې سړي مدعي به حق کې ترهغه وخته پورې څه حکم او فيصله مه کوه ترڅو پورې چې د دويم سړي يعنې د مدعا عليه بيان وانه وري

هل الثقات ① حديث النبي: کم عمره. نو جوان.

[۱] فَأَمَّا أَنَا فَيَتَوَيَّنُ لَكَ الْقَضَاءُ، قَالَ: قَمَا شَكَلْتُ فِي قَضَاءِ بَعْدَ. [۲] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ. [۳] وَسَنَدُ كَرِّ حَدِيثِ أَمْرِ سَلَمَةَ إِثْمَا أَقْضَى يَنْتَكُمُ بَرَأِي، فِي بَابِ الْأَقْضِيَةِ وَالشَّهَادَاتِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

توجه: [۱] ځکه چې دا يعنې د مدعا عليه بيان به تاته صحيح حکم او فيصله کولو کې به مدد درکړي [۲] حضرت علي رضی الله عنه فرمايي د حضور ﷺ د دي مبارکي دعا دبرکته او د حضور ﷺ په دي هدايت او تعليم عمل کولو نه وروسته زه د هيڅ قسه قضايي حکم او فيصله کولو کې مذبذب نه شوم [۳] ددې روايت ترمذي ابو داود او ابن ماجه کړي دي [۴] او حديث دام سلمه، إِثْمَا أَقْضَى يَنْتَكُمُ بَرَأِي، به په باب الْأَقْضِيَةِ وَالشَّهَادَاتِ کېن ذکر کړو ان شاء الله

هل الثقات ① أحزني: ويړه لائق ده. ښه مدد به دې اوکړي ② ما فشكلت: شک مې نه دې کړی. مذبذب شوې نه به

تسهيلات:

فوله ترسلی الغ تقديری عبارت داشان دي. اترسلی. آيا ته ما ليري حالانکه وانه حديث السن أي والحال أني صغير العمر قليل التجارب، او حال دادي چې زما عمر کم دي او دقضا تجربه مې نشته دي

فوله. ولا علم لي، أي کاملا بالقضاء يعنى څه د کاملې فضا اهل نه يم. ددې مطلب دا نه دي چې ما کسې ددې اهليت نشته دي او نه د قضا. د علم نفی مراد ده بلکه ددې نه مراد دادي چې فريقت نه کلام اوريدل او ددوئ په مينځ کېنې فيصله کول مشکل دی. په دې وجه په دې کار کېنې ماسره مدد اوکره په دې باندې نسی کريم ﷺ دا کلمات او فرما نيل چې: إِنْ أَلَلَّ سَيَهْدِي قَلْبُكَ أَيْ بِالْفَهْمِ وَبِنَيْتِ لِسَانِكَ أَيْ بِالْحُكْمِ، ملا علی قاري رحمه الله فرماني چې هم دا مثال د حضرت موسى عليه السلام او حضرت هارون عليه السلام وو، قال الله تعالى: إِذْ هَبْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى، تاسو دواړه فرعون ته ورشئ هغه سرکش اختيار کړي ده. دې دواړو عرض اوکړو: قَالَا رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ أَنْ يُفْرِطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَفْطِنَا ۖ قَالُوا لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَنَا وَآزِي ۝

قوله: فلا تقض للأول حتى تسلم كلام الآخر دا قضاء اصول دی چې يك طرفه خبره آوريدو نه پس فيصله كول جائز نه دی تر كومي پورې چې د دواړو فريقو خبره آوريدلې شوې نه وی ددې وجه داده چې كيديشی غائب سره داسې دليل او حجت وی كوم چې د دې بل فريق دعو باطلوی او دده حجت ختم كړی ددې حديث پاك په بنياد علماء كرامو ليكلي دی چې قاضي لره دا جائز نه دی چې دمقدمي يو فريق سره په تنهائي كښې ملاقات او كړی تر كومي چې دويم فريق موجود نه وی. واضحه دې وی چې د فريقينو په موجودگي د هغوی خبره آوريدل قاضي لره ضروری دی مفتی دپاره ضروری نه دی ځكه چې د مفتی كار د صورت مسئله جواب ور كول وی

الفصل الثالث

[۲۷۲۹] د قیامت په ورځ د ظالم حاکم انجام

۳۷۲۹- [۹] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] «مَنْ حَاكَمَ بَيْنَ النَّاسِ [۳] إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَلَكٌ أَخَذَ بِقَفَاةِ [۴] تُرْمِثُ قَرَأَسُهُ إِلَى السَّمَاءِ [۵] فَإِنْ قَالَ: أَلْفَهُ الْقَفَاةُ فِي مَهْوَاةٍ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا [۶]». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ وَابْنُ أَبِي حَتْمٍ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ».

ترجمه: حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایي ۲ هر هغه حاکم چې په خلقو باندې خپل حکم او فیصله جاري او نافذ کوي ۳ د قیامت په ورځ به د احکم الحاکمین بارگاه کې داسې پیش شي چې یوه فرښته به هغه د خټ نه راوښی ۴ بیا به هغه فرښته خپل سر آسمان طرف ته پورته کړي ولاړي به وي ۵ تردې که الله ج دا حکم ورکړي چې دی په دوزخ کې واچوئ نو هغه به دی د دوزخ په کنده کې واچوي چې د څلویښت کاله د مسافت په قدر ژوره (گهرا) ده (احمد ابن ماجه بیهقي په شعب الایمان حل اللغات ۱ قفا: خټ. ۲ ألفه: وانی چوئ. وني غورزوئ. ۳ مهوآة: ژوره کنده. ۴ خرفا: دڅزان موسم ته خریف وانی دې نه مراد کال دی

تسهيلات:

قوله: تُرْمِثُ قَرَأَسُهُ إِلَى السَّمَاءِ:

د فرشتو د الله د حکم انتظار: لکه چه د محکمه عدالت قانون دې چه مجرم عدالت ته حاضره وی اوبیا د فیصلې انتظار کولې شی دلته به هم د الله تعالی په حضور کښې فرښته پورته کتوسره انتظار کوی چه د الله تعالی رب العزت د طرف نه به څه حکم کیږی. که چرې حکم اوشو چه دې دوزخ کښې واچوئ نو فرښته دې یوې ژورې کندې ته غورزه وی

(۱) اخرجه ابن ماجه فی السنن کتاب الأحکام / باب التغلیظ فی العیف والرثوه (رقم- ۲۳۱۱) واحد فی السنن: ۴۳۰/۱

چه د خلويښتو کالو په اندازه ژوره ده دا څه تحديد نه دي بلکه د دغه کندی د زیات نه زیات ژورو الهی بیانول دی

[۲۷۴۰] د قیامت په ورځ د قاضي حسرتناکه آرزو

۳۷۴۰- [۱۰] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «لَيَأْتِيَنَّ عَلَى الْقَاضِي الْعَذْلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَاعَةً [۳] يَكْمُنُ أَلَّهُ لَمْ يَقْضِ بَيْنَ اثْنَيْنِ فِي عَمْرٍاهُ قَطُّ» . رَوَاهُ أَحْمَدُ .

توجه: [۱] او بي بي عائشه رضي الله عنها د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه نقل کوي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل [۲] د قیامت په ورځ هرکله چې د حاکمانو سردارانو او د قانون او انصاف د ذمه وارو نه به سخته مواخذه کېږي نو عادل او منصف قاضي د پاره به هم داسې يوه لمحې راشي [۳] چې په هغه کې به هغه داسې آرزو کوي کاش ارمان چې هغه ته د دوو سړو په مینځ کې د یوې خرما د قضیې هم د فیصلې کولو ذمه داري انجام کول نه راتلی

تسهيلات:

قوله: لَيَأْتِيَنَّ عَلَى الْقَاضِي الْعَذْلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ:

دامصدر دفاعل په معنی کښې دي يا د مبالغې په معنی کښې يا مضاف محذوف، أي ذوالعدل، او ځينو ليکلی دی چې يوم القيامة داد لياتين فاعل دي او يتمنى حال مجرور دي، يا دا د فاعل نه حال دي، (تعليق الصبيح ج ۴/ص ۲۸۰).

[۲۷۴۱] عادل قاضي سره د الله تعالی نصرت

۳۷۴۱- [۱۱] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِنَّ اللَّهَ مَعَ الْقَاضِي مَا لَمْ يَجْرِ، [۳] فَإِذَا جَارَ تَخَلَّى عَنْهُ وَلَزِمَهُ الشَّيْطَانُ» . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ. [۴] وَفِي رَوَايَةٍ: "فَإِذَا جَارَ وَكَلَّمَ إِلَى نَفْسِهِ" .

توجه: [۱] او عبد الله ابن ابی اوفی رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل [۲] قاضي چې ترخو پوري د ظلم او نا انصافي لار نه اختیار وي نو الله تعالی هغه سره وي یعنی د حق تعالی توفیق او تائید د هغه شامل حال وي [۳] خو کله چې ظلم او نا انصافي اختیار کړي نو الله تعالی د هغه نه جدا شي یعنی هغه نه د حق تعالی د تائید او توفیق سوري تري نه لري شي او شیطان د هغه ملگری جوړ شي (ترمذي ابن ماجه، [۴] او د ابن ماجه په یو روایت کې دا الفاظ دي چې قاضي کله د ظلم او نا انصافي لار اختیار کړي نو الله تعالی د هغه کار هغه ته حواله کړي یعنی هغه د خپل توفیق او تائید نه محروم کړي

(۱) اخبره احمد فی السند: ۵۷/۶

(۲) اخبره الترمذي فی السنن کتاب الأحکام عن رسول الله صلی الله علیه وسلم باب ما جاء فی الإمام العادل (رقم - ۱۳۳۰) و ابن ماجه فی کتاب الأحکام / باب التغلیظ فی العیف والرشد (رقم - ۲۳۱۲)

هل اللغات ① لم يجر: چه ظلم او ناانصافی نه وی کری. ② جاز: ظلم. نا انصافی او کری. ③ غفر: لری شی، جدا شی.

تسبیلات:

قوله: ما لم یجر، ای ما لم یظلم ترکومې چې قاضی ظلم اونه کری
قوله: تحمل عنه، ای تبرأ الله منه کله چې قاضی ظلم کوی نو الله ④ دده نه بری کیږی، او د
الله ⑤ د توفیق اورحمت سیوری دده نه پورته کیږی
قوله: لزمه الشیطان، ای ولازمه العصیان. د شیطان د ملگری جوړیدو مطلب دادې چې
هغه نافرمانی شروع کری

[۳۴۳] د عادل قاضی سره مدد حکونکې فرشتې

۳۴۳- [۱۲] () ① وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ ②: أَنَّ مُسْلِمًا وَهَبُودِيًّا اخْتَصَمَا إِلَى عُمَرَ ③، فَقَرَأَ الْحَقُّ لِلْيَهُودِيِّ، فَقَضَى لَهُ عُمَرُ بِهِ. ④ فَقَالَ لَهُ الْيَهُودِيُّ: وَاللَّهِ لَقَدْ قَضَيْتَ بِالْحَقِّ، ⑤ فَغَضِبَهُ عُمَرُ بِالْبِدْرَةِ، وَقَالَ: وَمَا يُدْرِيكَ؟ ⑥ فَقَالَ الْيَهُودِيُّ: وَاللَّهِ إِنِّي أَتُحَدِّثُ فِي التَّوْرَةِ أَنَّهُ لَيْسَ قَاضٍ يَقْضِي بِالْحَقِّ إِلَّا كَانَتْ عَنْ يَمِينِهِ مَلَكَ، وَعَنْ شِمَالِيهِ مَلَكَ،

توجه: ① او سعید ابن مسیب ② راوی دی ③ چې یوه ورځ د حضرت عمر په خدمت کې یو مسلمان او یو یهودي خپله جگړه اخستو سره راغلل ④ حضرت عمر ⑤ چې د قضي د تحقیق نه وروسته ولیدل چې یهودي په حقه دی نو د هغه یهودي په حق کې یې فیصله وکړله ⑥ یهودي چې په خپل حق کې فیصله واوریده نو هغه اوویل قسم په خدای تاسو د حق مطابق فیصله وکړله یا داچې تاسو د حق تعالی توفیق او تائید سره دا منصفانه فیصله وکړه ⑤ حضرت عمر ⑥ په دې اوریدو سره هغه یوه دره ووهی او ورته وي وفرمایل تاته دا څنگه معلومه شوه چې ما په حقه فیصله وکړله ⑥ یهودي اوویل قسم په خدای مونږ په تورات کې د الیکلي پیدا کړي دي چې کوم قاضي د حق مطابق فیصله کوي د هغه ښي طرف ته یوه فرشته وي او د هغه چپ طرف ته یوه فرشته وي
هل اللغات ① الذرة: دوره. چابک

① يُسَبِّحُ دَائِمَةً وَيُؤَقِّدُهَا بِالْحَقِّ مَا دَامَ مَعَ الْحَقِّ، ② فَإِذَا تَوَكَّأَ الْحَقُّ عَرَجًا وَتَرَكَاهُ. رَوَاهُ مَالِكٌ.

توجه: ① هغه دواړي فرښتي هغه ته تقویت رسوي او د حق توفیق ورکوي ترڅو پوري چې هغه په حق وي ② او هرکله چې قاضي حق پریرېدي نو هغه فرښتي آسمان ته لاري شي او هغه پریرېدي (مالک)

هل اللغات ① يُسَبِّحُ دَائِمَةً: هغه ته تقویت ورکوی. نیغه لاره ورته ښائی ② يُؤَقِّدُهَا: توفیق ورته ورکوی. ③ عَرَجٌ: اوخیږی، پورته لاري شی (آسمان ته)

① اخرجه مالک فی الموطا کتاب الاقضية / باب الترغيب فی القضاء بالحق (رقم- ۲)

تسهيلات: قوله: **أَنْ مُلِمًا وَيَهُودِيًّا اُخْتَصَمَا إِلَى عُمَرَ:**

د عمرو بنی الله عنه د یهودی په حق کښې فیصله: دافصله د اسلام د انصاف نه د ک نظام شاهکار دې اود شیعہ گانو په مخ خپره ده چه کوم عمر د حق داسې پاسبانی کوی چه یهودیان د هغه احترام کوی خو ولی رافضی وائی چه هغه په اهل بیت باندې ظلم اوکړو
قوله فَصْرَهُ عُمَرُ بِالْيَرَّةِ:

د یهودی د خبرې دلیل: حضرت عمر رضی الله عنه هغه یهودی د خوش طبعې په توگه په چوک اووهلو اوکړه ئی ورنیغه کړه وئی فرمائیل چه تاته څنگه معلومه شوه چه دافصله په حق باندې شوې ده یهودی اووئیل تورات کښې لیکلی دی چه د حق او انصاف کونکی حاکم نه چاپیره فرستې وې چه په فیصله کولو کښې د هغه امداد کوی او چونکه تاسو په حق باندې فیصله اوکړه د دې نه معلومه شوه فرستې تاسو سره دی اود چانه چاپیره چه فرستې وې هغه په حق باندې وې لهدا تاسو په حق ینی اوستاسو فیصله هم حق ده

[۲۷۴۲] د قضاء منصب د قبولولو نه د ابن عمر رضی الله عنهما انکار

۳۳- [۱۳] (۱) وَعَنْ ابْنِ مَوْهَبٍ: [۲] أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ لِابْنِ عُمَرَ: أَقْضِ بَيْنَ النَّاسِ. [۳] قَالَ: أَوْعَافِضِي؟ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! [۴] قَالَ: وَمَا تَكْرَهُ مِنْ ذَلِكَ وَقَدْ كَانَ أَبُوكَ يَقْضِي؟ [۵] قَالَ: لَأُكْفِيَ سَمْعُ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «مَنْ كَانَ قَاضِيًا فَقَضَى بِالْعَدْلِ، فَبِالْحَقِّ أَنْ يَنْقَلِبَ مِنْهُ كَفَافًا» [۶]. فَمَا رَاجَعَهُ بَعْدَ ذَلِكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: ۱- او ابن موهب رضی الله عنه وایی ۲- چې حضرت عثمان ابن عفان رضی الله عنه په خپله زمانه خلافت کې حضرت ابن عمر رضی الله عنه ته اوویل چې د خلقو قاضي جوړ شه یعنی حضرت عثمان رضی الله عنه د حضرت ابن عمر رضی الله عنه په خدمت کې د قضاء منصب پیش کړو ۳- حضرت ابن عمر رضی الله عنه ورته اوویل ای امیر المؤمنین ما د دې کار نه معاف کړه ۴- حضرت عثمان رضی الله عنه ورته وفرمایل تاسو دا منصب ولی نه خوښوې حالانکه ستاسو پلار برزگوار حضرت عمر فاروق رضی الله عنه به د خپل دور خلافت نه علاوه هم د نبی کریم صلی الله علیه و آله په زمانه کې د قضاء کار کوی ۵- حضرت ابن عمر رضی الله عنه ورته اوویل ما د رسول کریم صلی الله علیه و آله نه دا اوریدلي دي کوم سړی چې د قضاء په منصب قائم شو او انصاف باندې مېني فیصلي کوي نو هغه د دې لائق دی چې هغه دې منصب نه برابر سرا برجا شي یعنی نه نقصان ورسوي نه فائده نه ثواب پیدا کړي نه عذاب ۶- دې نه وروسته حضرت عثمان رضی الله عنه حضرت ابن عمر رضی الله عنه سره په دې باره کې څه خبره ونه کړه (ترمذي)

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الاحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء عن رسول الله صلى الله عليه وسلم في القاضي (رقم- ۱۳۲۲)

هل اللغات ① أو كفاييس ۲ آيا ته به ما معاف كړي؟ يعنى په دې معامله كېنې ما معاف كړه ③
تېلېزني نو هغه ددې لائق دي ④ اُنْ تَغْلِبْ چه جدا شى. ⑤ كفاييس برابر سرابر

۳۰۰۰ (۱) اَوَّلِي وَآيَةِ رَزِي، عَنْ ثَالِيهِ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ يُعْلَمَانِ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! لَا أَفْعِي بَيْنَ رَجُلَيْنِ،
② قَالَ: لِمَ أَنْتَ كَانَ يُلْعَبُ. ③ قَالَ: إِنْ أَيْسَ لَوْ أَشْكِلَ عَلَيْهِ شَيْءٌ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
وَكُنْ أَشْكِلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ شَيْءٌ سَأَلَ جَبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، ④ وَلَئِنْ لَا أَحْذَرُ مِنْ أَسْأَلِهِ.

تو جمع، ① او د رزين په روايت كې چې هغه د نافع ② نه نقل كړي دى دا الفاظ دي چې
ابن عمر ③ اوويل اي امير المؤمنين زه خو د دوو سرو په مينځ كې هم څه فيصله نه كوم
څه چې د ډيرو خلعو قاضي دي جوړ شم ④ حضرت عثمان ⑤ ورته وفرمايل ستاسو پلار
برزگوار حضرت عمر فاروق ⑥ خو به فيصلې كولي ⑦ نو حضرت ابن عمر په جواب كې
وفرمايل چې ځما پلارخودا وه چې هغوى ته به څه مشكل پېښ شو نو د رسول كريم ⑧
نه به يې پوښتنه كوله او كه رسول كريم ته به څه مشكل پېښ شو نو د جبرائيل ⑨ نه به
يې پوښتنه كوله ⑩ او زه داسې سړى نه شم پيدا كولي چې د هغه نه پوښتنه وكړم او ما د
رسول كريم ⑪ نه دا اوريدلي دي چې كوم سړى د الله ⑫ پناه وغوښتله هغه د لوى ذات
پناه وغوښتله

هل اللغات ① أَشْكِلَ: مشكل به پېښ شو.

① وَتَجَعَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ عَادَ بِاللَّهِ، فَقَدْ عَادَ بِعَظِيمٍ». ② وَتَجَعَلْتُ يَقُولُ: «مَنْ
عَادَ بِاللَّهِ فَأَعِيدَ لَهُ». ③ وَلَئِنْ أَعُوذَ بِاللَّهِ أَنْ تُجْعَلَنِي قَاضِيًا! ④ فَأَعْفَا، قَالَ: لَا تُخَوِّرُ أَحَدًا.

تو جمع، ① او ما د حضور ② نه داهم اوريدلي دي چې كوم سړى د الله ③ په ذريعه پناه
وغواړي نو هغه په لوڼې ذات سره پناه اوغوښته (نوپناه ورته وركړه، ④ او ما د نبى عليه
السلام څخه اوريدلى دى چې فرمائيل ئې څوك چې دالله په ذات سره پناه غواړي نوپناه
وركوئ ⑤ اوزه د الله په ذات سره پناه غواړم چې تاسو ما قاضي مقرر كئ ⑥ نو حضرت
عثمان ⑦ هغه معاف كړو ليكن هغه ته يې وفرمايل بل څوك مه خبروه (چې هغه منصب
قضاء قبوله نه كړي گيڼي خلق به عام طور سره ددې منصب نه تېښته كوي او نظام
حكومت به معطل پاتې شي،

هل اللغات ① عَادَ: پناه ئې اوغوښتله. ② فَأَعْفَا: نو هغه ئې معاف كړو

تسهيلات:

قوله: أَفْعِي بَيْنَ النَّاسِ مطلب دادې چې ته منصب د قضاء قبول كړه

قوله أَوْتَعَفَيْنِي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أي امير المؤمنين ماته معافى او كره زه دا نشم قبولولي او ما ددي په قبولو باندې مه مجبوروه

قوله كَفَافًا كفاف هغه خيز ته وائی چې نه د ضرورت نه کم وی او نه زیات یعنی هغه خیز په قدر د حاجت وی. (التعلیق الصبیح ج/۴ ص/۲۸۱)

[۳] بَابُ رِزْقِ الْوَلَاةِ وَهَذَا بَابُهَا

د قاضیا نو د وظیفواو د تحفو تعالوفو بیان

خلاصة الباب:

فيه أحد عشر حديثاً مشتملة على أربع مسائل:

- ① الإعطاء للولاة والمنع عنهم بأمر الله تعالى : ۱.
- ② الزجر بالنصرف في بيت المال بغير حق: ۲، ۴، ۶، ۷، ۸.
- ③ نفقة الولاة في بيت المال ومقدارها: ۲، ۵، ۷، ۹.
- ④ حرمة أخذ الرشوة: ۹، ۱۱.

د رزق او هدايا په مینځ کښې فرق: ① د رزق لفظ د هغه تنخواه دپاره استعمالولې شی چې هره میاشت په حساب سره ورکولې شی

② عطیه او هدیة هغه ده کوم چې په کال کښې یو ځل یا دوه ځل د حکومت د طرف نه فوج ته څه مال ورکولې شی هغې ته عطیه وائی

د بیت المال نه د قاضیا نو د وظیفې د تقررې جواز:

په اصولی توگه په دې خبره ځان پوهه کول پکار دی چې قاضی او حاکم چونکه د مسلمانانو په کارونو کښې راگیردی په دې وجه هغوی ته تنخواه ورکول جائز دی لیکن چې دا تنخواه نه دومره زیاته وی چې تعیش ژوندون جوړشی اونه دومره کمه وی چې د تحقیر او فقیرنۍ نوبت راشی بلکه په اندازه د کفاف کیدل پکار دی د قاضی او حاکم د تنخواه اخستلو په جواز باندې دا څلور دلائل او گورنۍ

د تنخواه د اخستلو د جواز دلائل:

① د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها هغه روایت دلیل دی چې د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د خلیفه جوړیدو نه پس د هغوی خطبه ده په کوم کښې چې دا الفاظ راغلی دی (و شغلتم بأمر المسلمين فساگل آل ابی بکر من هذا المال و يحترف للمسلمين فيه) (مشکوة ص ۳۲۵)

② د حضرت بریده رضی الله عنها هغه روایت دلیل دی کوم چې د مشکوة شریف فصل ثانی ص ۳۲۶ باندې دی. نبی کریم فرمائی (من استعملناه على عمل فرزقناه رزقاً فما اخذ بعده فهو غلول)

(ابوداؤد، دې روایت سره بالکل متصل د حضرت عمر رضی اللہ عنہ روایت دې په کوم کښې چه دا الفاظ دی (علمت علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم فعملنی، یعنی ماته تنخواه راکړې شوه دې نه پس حدیث نمبر (۳۵۵) کښې د حضرت مستور دین شداد رضی اللہ عنہ روایت دې په کوم کښې چه دا الفاظ دی (من کان لنا عاملا فلیکسب زوجة فان لم یکن له خادم فلیکسب خدما الخ) ۵) د مستدرک حاکم هغه روایت دلیل دې د کوم الفاظ چه دادی (انه علیه السلام استعمل عتاب بن اسید علی مکه فتوفی النبی صلی الله علیه وسلم وهو عامل علیها وفرض النبی صلی الله علیه وسلم له اربعین اوقیة فی سنة،

⑤ ټول خلفاء او قضاة او عساکر المسلمین تنخواهگانی اخستې دی چه د سلف صالحین د زمانې نه را روان دی او د فقهاؤ په دې اتفاق دې چه **الاباس برزق القاضي** **د بعضې فقهاؤ قول او دهنې تضعیف**؛ او د بعضې فقهاؤ خیال دې چه د شروع نه دې قاضی او حاکم د تنخواه او معاوضه شرط نه لگوی بلکه په رضادې کار شروع کړی بیادې حاکم د هغه دپاره وظيفه مقرر کړی خو په دغه رضا کارانه معامله بندې دا اعتراض راوچتیري چه دا یوه معامله ده. یوه معاهده او معاهده ده نودغه شان مجهول معاهده به څنگه جائز شی بل که قاضی پخپله فقیروی او د حکومت د طرف نه وظيفه هم نه وی نو په دې سره به د قضا د عهدې توهین تذلیل او تحقیر کیري. لهدا د پورتو څلورو واپو دلائلو په رنر اکبې متاخرین فقهاء معاوضه اخستل د نه اخستلو نه غوره گرځولی دی دې دپاره چه بیا په دې عهده باندي نورو راتلونکو ته پریشانی نه وی

د شرعی منصب په نه ختمیدو د اجرت عدم جواز: ① که د شریعت یو منصب داسې دې چې د اجرت اخستلو وړکولونه بغیرنه ختمیږي نو په داسې اطاعت باندې اجرت اخستل جائز نه دی مثلاً د تراویح په ختم قرآن باندې اجرت اخستل ناجائز دی.

ختمات فی المحافل وغیره داسې امور دی چې ددې په ختمیدو باندې د شریعت هیڅ یو منصب نه ختمیږي نو په داسې طاعاتو باندې اجرت اخستل وړکول جائز نه دی تراویح خو د ختم قرآن په ځای وړو سورتونو سره هم کیدلی شي

د شرعي منصب په ختمیدو د اجرت د اخستو جواز: مفتی شفیع رحمہ اللہ لیکلی دی د
مناصب شریعہ نه یو منصب که د اجرت نه بغیر ختمیږي نو د شریعت د منصب بچ
کولو د پاره اجرت اخستل ورکول جائز دی. مثلاً امامت، قضاء، اذان، تدریس او تعلیم که
چرته بغیر د معاوضې پریځودې شی نو ټول مناصب به ختم شی په دې وجه متاخرین
علماء استبحار علی الطاعة ددې مجبورن دي د وجې جائزگرځولی دی.

په دینو او ورواجاتو اغوستونکي ته دوه اجرونه؛ علامه شامی رحمته الله لیکلی دی چه د دین په کارباندې معاوضه اخستونکي ته دوه ثوابونه ملاویري یو ثواب په دې چه هغه د خپلو بچود کسب فریضه پوره کوی او بل په دې وجه چه دا سړي د دین د خورولو په خدمت کښې لگيادي

د ناپوه خلقو اعتراض او د هغې وه؛ اوس چه کوم ناپوه خلق اعتراض کوی چه دا علم، په طاعاتو باندې اجرت اخلي ناجائز دي نو پخپله دا اعتراض غلط دي بلکه دا د هغه خلقو خیال او منصوبه ده چه د اسلام او دین داڅه لږ ډیر کار کيږي داهم بندشي په دی وجه مفتی محمد شفیع رحمته الله لیکلی دی چه کوم خلق دا اعتراض کوی هغه ملحد او بې دین خلق دی

د قاضی دپاره د تحفو او ډالو د اغستلو او دعوت د قبلولو د جواز صورتونه؛ ① صاحب د هدایه لیکلی دی چې قاضی د خپلو هغه دوستانو نه هدیه اخستې شی چه د قضاء منصب ته د راتلونو وړاندې به ئی هغه ته ورکولې ددې نه علاوه جائزه دی ② د قاضی د خپلوانو نه هدیه اخستلې شی ځکه چه دا صله رحمی ده کومه چه ماتولې نه شی ③ قاضی د هغه خلقو د خوراک دعوت قبلولې شی کوم چه د هغه خپلوان وی یا دوستان وی او د اول نه ئی عادت وو

④ که عام دعوت وی که قاضی راځی او که نه راځی هغه د دعوت پروگرام کولی شی قاضی سره ئې څه تخصیص نه وی نو قاضی دپاره شرکت جائز دی

قاضی دپاره د دعوت د له قبلولو صورتونه؛ ① که د دعوت کونکي داخیال وی که قاضی نه راځی نو هغه به دعوت نه کوی نو په داسې دعوت کښې قاضی له تگ صحیح نه دي ② قاضی د داسې سړی دعوت هم نه شی کولې چه عدالت کښې په څه مقدمه کښې پیش کیدونکې وی او دا خبره ده چه دواړه خصمین دعوت کښې راوغوړی بل قاضی به د خصمین په مینځ کښې کینولو کښې اوړلو راوړلو کښې هم مساوات قائم کوی **تنبیه؛** بهر حال سرکاری حکمرانانو ته د ډیر احتیاط ضرورت دي ځکه چه په قومی دولت کښې د خیانت کولو نه توبه کول هم آسان نه دی چه د چا چاقو په کوم کوم ځانی کښې وهلې وو دا حساب ډیر زیات مشکل دي

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۷۴۵] د نبی علیه السلام ورکړه او منع

هـ-۲- [۱] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "مَا أُعْطِيَكُمْ وَلَا أَمْنُكُمْ، أَنَا قَائِمٌ أَضَمَّ حَيْثُ أَمِرْتُ". رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل ی نه خو تاسو ته درکوم او نه تاسو محروم کوم زه خو صرف تقسيمونکي یم چې کوم خای ماته د ايښودلو حکم شوی دی زه بي هلته اېږدم (بخاري)
 حل اللغات: ① قَائِمٌ: تقسيمونکي. ② أَضَمَّ: اېږدم.

تسهيلات:

قوله: أُعْطِيَكُمْ وَلَا أَمْنُكُمْ:

د نبی کریم صلی الله علیه و آله د تقسيم بنياد: يعنی زه په خپل اختيار سره نه چاته څه ورکوم او نه منع کوم د مال د تقسيم باره کښې چه زه څه کوم هغه د الله تعالی د حکم مطابق وی د الله تعالی چه کوم خانی حکم وی زه هلته ورکوم او چرته چه حکم نه وی زه هلته نه ورکوم زه خو صرف ويشونکي او تقسيم کونکي یم ورکونکي خو د الله تعالی ذات دې

[۲۷۴۶] په قومي مال کښې د ناجانزه تصرف سزا

هـ-۳- [۲] (۱) عَنْ خَوْلَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "إِنْ رَجُلًا يَتَحَوَّضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ بِغَيْرِ حَقٍّ، فَلَهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: او بي بي خوله انصاريه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل ی لير خلق د الله په مال کې ناحق تصرف کوي يعنی زکوٰۃ غنيمت او د بيت المال کې د امام او حکمران د اجازت نه بغير تصرف کوي او خپل حق او خپل محنت نه زيات وصول کوي ی هغوی به د قيامت په ورځ د دوزخ د اور سزا وار وي (بخاري)
 حل اللغات: ① يَتَحَوَّضُونَ: مشغوليږي. تصرف کوي.

تسهيلات:

قوله: خَوْلَةُ الْأَنْصَارِيَّةِ خوله دوه دی . يو خوله بنت ثامر بله خوله بنت ثعلبه کومه چې د اوس ابن صامت رضي الله عنه زوجه محترمه ده دلته ترې خوله بنت ثامر مراد ده دا خوله بنت ثامر د قبيله د انصارو قبيلې سره تعلق ساتی ددې احاديث اهل مدينه کښې زيات دی ددوی

(۱) اخرجه البخاري في كتاب فرض الخمس / باب قول الله تعالى: {فَإِنَّ لِلَّهِ خِصَّةً وَلِلرَّسُولِ} [الأنفال: ۴۱] (رقم- ۳۱۱۷)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب فرض الخمس / باب قول الله تعالى: {فَإِنَّ لِلَّهِ خِصَّةً وَلِلرَّسُولِ} [الأنفال: ۴۱] (رقم- ۳۱۱۸)

نه نعمان بن ابی العیاش زرقی روایت کړې دې. او ځینو وئیلی دی چې دا د خوله قیس بنت بنی المالك بن النجار لور ده او شامر د قیس لقب دې او صحیح خبره داده چې دا دوه جدا جدا ښځې دي

قوله: ان رجلاً ای من العمال وغيرهم یعنی چالره چې د زکوة وغیره وصولی دپاره مختلفو ځایونو ته لیږلی شی

قوله: بتوضون امام راغب رحمته فرماني چې خو ض نه مراد (شروع فی المأعوال المعروفیه) دی او دا آیت سره مقتبس دی «ذَرَهُمْ فَنَ حَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ» (انعام: ۹۱)،

قوله: فی ماله مال نه مراد بیت المال دې یا د زکوة مال دې یا د خراج یا د جزني یا د غنیمت مال دې (مرقاة ج/۷ ص/۲۴۴)،

قوله: بغیر حق، أي بغیر اذن من الإمام یعنی د امام د اجازت نه بغیر او د خپل عمل او حق نه زیات اخستل نو د قیامت په ورځ به د سزا حقدار وی ځکه چې په ناحقه د مال اخستلو سزا جهنم ده.

[۲۷۴۷] د حکمران دپاره د قومي خزاني څخه د تنخواه اخستلو حق

عنه [۳] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: [۲] لَمَّا اسْتَخْلَفَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۱] لَقَدْ عَلِمَ قَوْمِي أَنَّ جِرْقِي لَمْ تَكُنْ تَعْمُرُ عَنْ مَوْنَةِ أَهْلِي، [۲] وَشُعِلْتُ بِأَمْرِ الْمُسْلِمِينَ، [۳] قَسَا كُلُّ آلِ أَبِي بَكْرٍ مِنْ هَذَا الْمَالِ [۴] وَتَعْتَرَفُ لِلْمُسْلِمِينَ فِيهِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

قوجه: [۱] وبي بي عائشه رضی اللہ عنہا وايي [۲] چې حضرت ابوبکر صديق رضی اللہ عنہ چې خليفه جوړ شو نو وي فرمايل [۳] څما د قوم خلق یعنی مسلمانان پوهیږي چې څما کارو بار څما د اهل وعيال د اخراجاتو د پاره کافي وو [۴] اوس زه د مسلمانانو په امورو کې مشغول شوی یم او د دې په وجه خپل کاروبار جاري نشم ساتلی [۵] نو د ابوبکر اهل وعيال به د دې بیت المال نه خوري [۶] او ابوبکر رضی اللہ عنہ به د دې بیت المال امدني کې اضافه کوله د دې حفاظت کول او دا به د مسلمانانو ضروریات او نورو مصارفو کی د خرج کولو په ذریعه د مسلمانانو خدمت کوي

هل القصات: ① استخلف: چه خليفه جوړ شو. ② جرقة: کاروبار. ③ مئونة: اخراجات. ضروریات ④ تعترف: کارکسب کوی

تسهيلات:

د حديث د بعضې جملو وضاحت: ① "تعمُر" د عاجز راتلو په معنی کښې دې یعنی کاروبار عاجز نه وو زما د اهل وعيال د خرج نه کم نه وو

① "فَيَاكُلُ" - اذا حق الخدمت طرف ته اشاره ده

② "وَيَحْتَرِفُ" - ددې لفظ نه دلته خدمت مراد دې اوفيه د ضمير مال طرف ته راجع دې ملا علی قاري رحمته الله عليه دا ضمير "فياكل" معنی مضمون او مفهوم طرف ته راوایس کړې دې. بعضی صحابه کاربورونه: بهرحال حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه به د رینمو او کپړې کاروبار کولو او حضرت عمر رضی الله عنه د غلې تجارت کولو. د حضرت عثمان تجارت کهجورې او غنم وو او حضرت ابن عباس رضی الله عنه تجارت عطریات کینې وو.

الفصل الثاني

[۲۷۴۸] د تنخواه څخه د زیات اخستلو حرمت

۳۷۴۸- [۳] (۱) عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ عَلَى عَمَلٍ، فَرَزَقْنَاهُ رِزْقًا [۳]، فَمَا أَخَذَ بَعْدَ ذَلِكَ فَبُوعُ غُلُولٍ» . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① حضرت بريدۀ رضی الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه نقل کوي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل ② کوم سړی چې مونږ په څه کار مامور کی او هغه ته مو رزق ورکړی یعنی د هغه کار اجرت او تنخواه مو مقررۀ کړۀ ③ دې نه وروسته که هغه د خپلې تنخواه نه زیات څه وصول کړي نو دا مال غنیمت کې خیانت دی. (ابوداود)

حل اللغات: ① اسْتَعْمَلَنَاهُ: عامل ئې جوړ کړو. مامور ئې کړو. ② غُلُولُ: خیانت

تسهيلات:

د حديث د بعضي جملو وضاحت:

قوله: من استعملناه یعنی ده لره د يوې عهدې عامل جوړ کړو

قوله: فَرَزَقْنَاهُ رِزْقًا..... أي مقدار معيناً معين مقدار کينې هغه وظيفه ورکړې شوه بيا دې نه پس نور مال ئې واخستو. یعنی ده په مال کينې خیانت او کړو (مرقاۀ ج ۷ ص ۲۴۶)

[۲۷۴۹] د عامل اجرت

۳۷۴۹- [۵] (۱) «وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] عَمِلْتُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳]، فَعَمَلْتَنِي» . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او حضرت عمر رضی الله عنه وايي ② د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په زمانه کې زه عامل جوړ شوم ③ او د هغه اجرت تخواه ماته را کول شوه (ابوداود)

حل اللغات: ① عَمِلْتُ: عامل جوړ شوم. ② فَعَمَلْتَنِي: نوزه ئې عامل جوړ کړم

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الخراج والإمارة والقيء / باب في أَرْزَاقِ الْعَمَالِ (رقم- ۲۹۴۳)

(۲) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الخراج والإمارة والقيء / باب في أَرْزَاقِ الْعَمَالِ (رقم- ۲۹۴۴) والنسائي في كتاب

الزكاة / باب من آتاه الله عز وجل مالا من غير مسأله (رقم- ۲۶۰۴) واحمد في المسند: ۵۲/۱

تسهيلات:

قوله: علمت، أي علمان أعمال الأمانة يعني د امارت د عملونو نه ئې يو عمل او کړې
قوله: عهد رسول الله ﷺ، أي في زمانه وبأمره: د نبي کریم ﷺ په زمانه کښې يا د نبي کریم
ﷺ په حکم سره

قوله: فعلمني، أي عطائي او کله امام تورېشتي ﷺ فرماني چې ددې مطلب دادې چې
(أي عطائي عمالتي وأجرة عملی) ماته ئې زما د کار اجرت راکړو (مراقة ايضا) او کله
علمني بمعنی ولانې هم مستعمل کيږي نو دې صورت کښې به مطلب دا وي چې
(علمت في أمر المسلمين ومصلحتهم) علمافا عطائي عمالتي، ما د امور مسلمين او ددوي د
مصلحتو نه يو کار او کړونو رسول کریم ﷺ ماته زما مزدوري راکړه. اوله معنى
حديث سره زياته مناسبه ده (التعليق الصريح ج/۲ ص/۲۸۴)،
ددې حديث پاک نه معلومه شوه چې په ديني خدماتو باندې معاوضه اخستل درست دی
په دې شرط چې هغه ضروري وي

[۳۷۵۰] په قومي خزانه کښې بې اجازه نه تصرف باندې د غلول اطلاق

حد-۲- [۱۶] (۱) وَعَنْ مُعَاذِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ [۲]: «بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى الْيَمَنِ
[۳] قُلُومًا يَرْثُ، أُرْسِلَ فِي أَرْضِي، فَرَوَدْتُ. [۴] فَقَالَ: "أَتَدْرِي لِمَ بَعَثْتُ إِلَيْكَ؟ لَا تُصِيبَنَّ شَيْئًا يَغْيِرُ إِذْنِي، فَإِنَّهُ
غُلُولٌ وَتَنْ يَغْلُو بِأَبِ بَعَاغَلٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» [آل عمران: ۳] [۵] يَهْدَى ادْعَوْكَ قَامُضٍ لِعَمَلِكَ". رَوَاهُ
الْبُيْهَقِيُّ.

توجه: [۱] او حضرت معاذ رضی اللہ عنہ وايي [۲] چې رسول کریم ﷺ زه عامل جوړولو سره يمن ته
وليږلم [۳] هرکله چې زه يمن تلو د پاره روان شوم او لږ لږې ولاړم نو حضور ﷺ څما بلني د
پاره يوسړې په ما پسې را وليږلو زه واپس راغلم [۴] نو حضور ﷺ راته وفرمايل ته
پوهيږي چې ما په تا پسې دبللو د پاره سړې ولي درليږلي وو ما ددي اگاه کولو د پاره ته
رابللی يي چې ته د خپل ملازمت د مودي په دوران کې څما د اجازت نه بغير څه څيز مه
آخه ځکه چې دا خيانت دی او کوم سړی چې خيانت وکړي هغه به د قيامت په ورځ هغه
شي سره راځي چې په هغه کې هغه خيانت کړي دی [۵] دې ويلو د پاره ماته راغوبښتی
وي اوس ته په خپل کار پسې لاړ شه (ترمذي).

هل اللغات: ① يَرْثُ: روان شوم. ② في أَرْضِي: په ما پسې. ③ فَرَوَدْتُ: نو زه واپس راغلم ④ لَا تُصِيبَنَّ
شَيْئًا: ته څه څيز ته مه رسيږه. مه آخه. ⑤ غُلُولٌ: خيانت ⑥ قَامُضٍ: اوس ته لاړ شه. ⑦ لِعَمَلِكَ:
دخپل کار دپاره

تسهيلات:

قوله: فَلَمَّا يَرَتْ أَرْبَلَ فِي أَثَرِي امام توربشتی رحمته الله فرمائی چې (اثراشن حصول مایدل علی وجوده) د یو خیز د اثر حصول ددی په وجود باندې دلالت کوی . لکه په لاره د قدمونو نښې ددی د منزل مقصود دلالت کوی

قوله: وَمَنْ يَفْطُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ امام طیبی رحمته الله فرمائی چې داشان احادیث نور هم شته دې چې په هغې کښې نښې کریم رحمته الله ارشاد فرمائیلې دې (الْأَفْعَيْنِ أَحَدُكُمْ يَمِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رِقَبَتِهِ بِعَبْرَةٍ لَهُ رَعَاءُ) څه چې تاسو کښې د قیامت په ورځ څوک داسې اونه گورم چې هغه په دې حال کښې راشی چې دده په څټ باندې یو اوښ وی او هغه آوازونه کوی [۲۷۵۱] بې تنخواه حاکم دپاره د بیت المال څخه داخستلو حد

۴۷-۱۷۴ (۱) وَعَنِ الْمُسْتَوْدِ بْنِ شَدَّادٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: ^۱ «مَنْ كَانَ لَنَا عَامِلًا فَلْيَكُنْ كَتِيبَ زَوْجَةٍ» ^۲ «إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ عَادِمٌ فَلْيَكُنْ كَتِيبَ غَادِمًا» ^۳ «إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَسْكَنٌ فَلْيَكُنْ كَتِيبَ مَسْكَنًا» ^۴ «وَفِي رِوَايَةٍ: «مَنْ اتَّخَذَ غَيْرَ ذَلِكَ فَهُوَ غَالٌ» ^۵ «رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ».

ترجمه: ۱) او مستورد رحمته الله ابن شداد وايي ما د رسول الله رحمته الله نه دا واوریدل ۲) کوم سړی چې مونږ عامل د یوځای حاکم جوړ کړي دی که د هغه ښځه نه وي نو هغه ته پکار دی چې هغه یوه ښځه په نکاح کړي ۳) که هغه سره څوک خادم غلام او وینځه نه وي نو هغه ته پکار دی چې هغه یو غلام واخلي ۴) او که د هغه څه کورنه وي نو هغه ته پکار دی چې یو کور جوړ کړي یا واخلي ۵) او په یو روایت کې داهم دی که هغه د دې نه علاوه څه واخلي نو هغه به خیانت کونکی وي (ابوداود)

هل اللغات: ① غامیل: حاکم. ② فَلْيَكُنْ كَتِيبَ: نو اودې گټی ③ مَسْكَنٌ: د اوسیدو ځای. کور. ④ غَالٌ: خیانت کونکې

تسهيلات:

قوله: فَلْيَكُنْ كَتِيبَ زَوْجَةٍ:

د مذکورې جملي مطلب: مطلب دا چه حاکم د خپل زیر تصرف بیت المال نه د ښځې مهر اوانان نفقه مقدار په اندازه د کفاف بغیر اسراف روښی اخستلې شی لیکن دا په هغه صورت کښې دی کله چه د دغه حاکم تنخواه د بیت المال نه مقرر نه وی که چېرې د هغه تنخواه مقرر وی نویابه دغه ضروریات هم د هغې نه پوره کولې شی دغه شان د خپل

۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الفراج والإمارة والقیء/باب فی أرزاق العتال(رقم-۲۹۴۵)واحمد فی المسند: ۴/۲۹۹

اوسيدو ضروريات مطابق يو کور اود خدمت دپاره يو غلام او که د غلامانو دور نه وي نودهغي د قيمت مقدار د بيت المال نه اخستي شي که د ضرورت نه زيات اخلي نوحرا به وي خکه چه ضرورتونه خويوه اوږده سلسله ده په دې وجه د ضابطې لاندې تنخواه مقرر کول د نن صباد دور مطابق زيات بهتر دي د مدارسو د مهتممينو حضراتو د پاره هم تنخواه مقرر کول د عافيت سبب دي

[۳۷۵۲] قومي خزانه کښې د خيانت حرمت

۳۷۵۲- [۸] (۱) عَنْ عَبْدِ بْنِ غَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ! مَنْ غَلَبَ مِنْكُمْ لَنَا عَلَى غَلَبٍ، فَلَكُمْ مَائِنَةٌ مِنْ غَلَبِ قَوْمِهِ قَوْمَهُ غَالٍ، يَأْتِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. هَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَقْبِلْ عَنِّي غَمْلَكَ.

توجه: ۱) او حضرت عدي رضي الله عنه ابن عميره وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله يوه ورځ مسلمانانو ته په خطاب کولو سره وفرمايل ۲) اي خلقو! په تاسو کې چې کوم سړي زمونږ د طرف نه ديو کار عامل جوړ شي يعنې چې مونږ يې په څه خدمت مثلاً زکوٰه وغيره وصولولو باندې مامور کړو ۳) او هغه د هغه کار آمدني نه د ستنې (سوي) برابر يا د دې نه زيات زمونږ نه پټ کړي يعنې څه چې وصول کړي په هغه کې زمونږ د اجازت او علم نه بغير لږ يا ډير واخلي نو هغه خيانت کونکی دی ۴) او هغه به د قيامت په ورځ هغه خيانت کړي شي سره راځي ۵) په دې اوريدو سره يو انصاري اودريدلو او عرض يې اوکړو چې يا رسول الله تاسو چې د وصولي کوم کار ماته حواله کړي دی هغه زمانه واپس واخلي هل الغفلة: ۱) غفل: عامل. حاکم جوړ کړي شو. ۲) فَلَکُمْ: نو پټ نه کړو. ۳) مَحْط: دمپه په کسې سره. ستن يا د ستنې برابر. ۴) غَالٍ: خيانت کونکي.

۱) قَالَ: وَمَا ذَاكَ؟ قَالَ سَمِعْتُكَ تَقُولُ: كَذَا وَكَذَا ۲) قَالَ: وَأَنَا أَقُولُ ذَلِكَ، مَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ عَلَى غَلَبٍ، فَلْيَاثِمَ بَقِيلِهِ وَكَبِيرِهِ ۳) فَمَأْوَاهُ مِنْهُ أَخَذَهُ وَمَا نَبِيٌّ عَنْهُ الشَّيْءُ ۴) «رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَاللَّفْظُ لَهُ.

توجه: ۱) حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل ولي؟ هغه عرض اوکړو ما چې ستاسو نه داسې واوريدل يعنې تاسو چې د دې کار په سلسله کې کوم وعيد بيان کړي دی د هغه په وجه خو فزده شوی يم خکه چې دا کار د خطا نه خو خالي نه دی که زه په څه خطا کې مبتلا شم نو د قيامت په ورځ به څه جواب ورکوم ۲) حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل هو زه دا وایم چې مونږ کوم سړي عامل مقرر کي هغه ته پکار دی چې هغه څه وصول کړي برابره خبره ده که هغه لږوي يا زيات ټول دي مونږ ته راوړي ۳) او په هغه کې د اجرت تنخواه په طور چې څه هغه ته

۱) اخرجه مسلم فی کتاب الإمامة / باب تحریم هدايا المال (رقم) ۳۰ - (۱۸۳۳) و ابو داود فی کتاب الاضیة / باب فی هدايا المال (رقم) ۳۵۸۱ واحد فی السند: ۱۹۲/۴

ورکول شي هغه دي واخلې او څه چې ورنه کول شي د هغه نه دي منع شي اوس ددي واضحي تنبيه نه وروسته کوم سړی چې هغه کار انجام کوي هغه دي د دې ذمه واري قبوله کړي او کوم سړی چې دي شرائط سره د دې انجام دهې کې ځان معذوره وگڼي هغه دي دا ذمه واري نه قبلوي (مسلم ابوداود) الفاظ د ابوداود دي

تسهيلات:

دراوي مختصر تعارف:

حضرت عدی بن عمیره رضی اللہ عنہ: نوم نى عدی دې اود پلار نوم نى عمیره دې نسب نامه نى داسې ده عدی بن عمیره بن فروة بن زرارۃ ابوزر الکندی دا کندى خضرمى دې.

وفات: د کوفې اوسیدونکې دې بیا جزیرې طرف ته لاړو او هم هلته وفات شو.

مرویات: د هغه نه ټول درې احادیث نقل دی یو په مسلم شریف کښې دې باقی دوه په نورو کتابونو کښې دی. بخاری شریف کښې د هغه نه یو روایت هم نشته. (۴)

قوله: غیظاً، أى إبرة فمافوقه أى فى القلة والكثرة والصغيرة والكبر امام طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمانی چې دې ځانې د حقارت پیش نظر مثال ورکول دی لکه څنگه چې الله تعالی فرمانی چې **رَأَى اللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَغْرِبَ مَثَلًا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا** (البقرة ۲۶)

قوله: اخذه وما نهى عنه: د کوم څيز د اخستلو نه چې منع کړې شو بدې دهغې نه منع شي امام طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمانی چې (من استعملنا) دا تکریر په معنى او بیان مزید وضاحت کوی يعنى «أنا أقول ذلك ولا أراجع عنه فمن استطاع أن يعمل فليعمل ومن لم يستطع فليترك» کوم کس چې ددې کار طاقت لری نو هغه دې دا اوکړی گڼی بیا دې پریرې چې کار کولو طاقت هم نه وی او ددې ذمه په خپل سر باندې اخلی

[۲۷۵۲] رشوت اخستونکى او ورکونکى باندې لعنت

۳۵۳- [۹] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: **«لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ الرَّاشِيَّ وَالْمُرْتَشِيَّ»** رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمه: ۱) او عبد الله ابن عمرو رضی اللہ عنہما وایي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په رشوت اخستونکى او رشوت ورکونکي دواړو باندې لعنت ویلی دی (ابوداود ابن ماجه)
هل اللغات: ① الرّاشي: رشوت اخستونکې. ② والمرتشى: رشوت ورکونکې

(۱) اخرجه ابوداود فى السنن كتاب الأفضية/باب فى كراهية الرّشوة (رقم- ۳۵۸۰) والترمذی فى كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء فى الرّاشي والمرتشى فى الحكم (رقم- ۱۳۳۷) و ابن ماجه فى كتاب الأحكام /باب التغليظ فى الحيف والرّشوة (رقم- ۲۳۱۳) واحد فى المسند: ۱۶۴/۲

۴۴۴- (۱) وَرَوَاهُ الْإِمَامُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

توجه: برمذی داروایت د عبد الله ابن عمرو رضی اللہ عنہ او ابو هريره رضی اللہ عنہ نه

۴۴۵- (۲) «وَرَوَاهُ أَحْمَدُ، وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ فِي "شُعَبِ الْإِيمَانِ" عَنْ ثَوْبَانَ، وَذَا: "وَالرَّائِشُ: يَنْهَى: الَّذِي يَنْهَى بَيْنَهُمَا».

توجه: اوبیهقی شعب الایمان کې د حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ نه نقل کړی دی او د بیهقی په روایت کې دا الفاظ هم دي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم هغه سړی چې د رشوت ورکونکي او رشوت اخستونکي په مینځ کې واسطه جوړه شي په هغه هم لعنت ویلی دی
هل اللغات: ① الرّائش: چه د رشوت په معامله کښې ځي راځي، د رشوت واسطه
تسهيلات:

قوله: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ الرَّائِشَ وَالْمُرْتَشِيَ:

د رشوت تعريف: رشوت هغه مال ته وائی چه یو حاکم ته د ابطال حق او د احقاق باطل دپاره ورکړې شی په کوم سره چه د نورو حق او وهلې شی یعنی د صاحب حق حق او وهلې شی او د رشوت په زور باندې هغه بل چاته ورکړې شی که رشوت د خپل حق د حصول او اثبات دپاره ورکړې شی یا د ظلم دفع کولو دپاره ورکړې شی نو دا په حقیقت کښې یو تاوان دې د دې په جواز کښې کلام نشته دې ځکه چه دا د خپل ځان نه د ظلم دفع کول دی
قوله: الرَّائِشَ وَالْمُرْتَشِيَ:

د عېل حق حاصلولو دپاره د رشوت ورکولو حکم: رشوت ورکونکی ته راشی وائی او د اردو والا عوام راشی رشوت اخستونکی ته وائی دا د عوامو غلطی ده ځکه چه رشوت اخستونکی ته عربی کښې مرتشی وائی او ورکونکی ته راشی وائی
[۲۷۵۶] د صالح انسان دپاره د حلال مال ښه والي

۴۴۶- (۱) «وَعَنْ غُرَيْرِ بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ أُرْسِلَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -:

«أَنْ أَجْمَعَ عَلَيْكَ سِلَاحَكَ وَنَافِكَ، ثُمَّ التَّبَيُّ. قَالَ: فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ يَوْضًا. فَقَالَ: يَا غُرَيْرُ! إِيَّيْ أُرْسِلْتُ إِلَيْكَ لِأُبْعَثَكَ فِي وَجْهِ يُمْلِكُكَ اللَّهُ وَيُقَبِّحَكَ، وَأَزْعَبَ لَكَ زَعْبَةً مِنَ الْمَالِ».

توجه: ① او عمرو ابن العاص رضی اللہ عنہ وایي چې یوه ورځ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د یو سړي په ذریعه ماته دا پیغام را ولیرلو چې ته خپل هتیار او کپړي راجمع کړه یعنی د سفر تیارې وکړه او بیا ماته راشه ② حضرت عمرو رضی اللہ عنہ وایي ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د فرمان مطابق د سفر

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب الأحکام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لباب ما جاء في الرأشي والمرثي في الحكم (رقم- ۱۳۳۶)

(۲) اخرجه احمد في المسند ۵/ ۲۷۹ والبيهقي في شعب الايمان رقم الحديث ۵۵۰۳

(۳) اخرجه البغوي في شرح السنة رقم الحديث ۲۴۹۵ واحد في المسند: ۱۹۷/۴

نیاری کولو سره د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شوم حضور ﷺ هغه وخت اودس کوی [۴] خما په لیدو سره یې وفرماییل ای عمرو! ماتاته سړی درلیرلو سره خکه می راغونښتی یې چې زه تا یو طرف ته د یوځای حاکم یا عامل جوړولو سره ولیرم الله ﷻ به تاته سلامتی او مال غنیمت درکړي [۵] و زه هم تاته څه مال درکړم

هل اللغات ① يَلَا حَكْ: خپله وسله. ② وَجْه: طرف ③ يُسَلِّكُ: سلامتی به درکړی. ④ وَتَقَبَّلَكَ: مال غنیمت به درکړی. ⑤ زَعْنَةً: د باب فتح نه د لوبی وغیره ډکولو په معنی کښې راځی څه مال.

① قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا كَانَتْ هِجْرَتِي لِلْمَالِ، وَمَا كَانَتْ إِلَّا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ. ② قَالَ: نِعْمًا يَا مَالُ الصَّالِيهِ لِلرَّجُلِ الصَّالِيهِ. ③ «لَوْ أَفْقَى شَرَّ السَّنَةِ. وَيَوَى أَحْمَدُ نَحْوَهُ. وَيَوَى رِوَايَةً. قَالَ: «نِعْمَ الْمَالُ الصَّالِيهِ لِلرَّجُلِ الصَّالِيهِ»».

توجه: ① ماعرض او کړو یا رسول الله خما هجرت کول یعنی خما ایمان قبول خالصه لله وو او خما هجرت صرف د الله دپاره او دهغه د رسول ﷺ د خوشنودې او رضا د پاره وو ② حضور ﷺ وفرماییل نیک بخت سړی د پاره ښه مال ښه څیز دی [۴] شرح السنه، امام احمد ﷺ هم دغه شان روایت نقل کړي دی [۴] او د هغوی په روایت کې دا الفاظ دي چې نیک سړی د پاره ښه مال ښه څیز دی

هل اللغات: ① نِعْمًا: ښه ښه دی.

تسهيلات: قوله: يُسَلِّكُ اللَّهُ:

د حضرت عمرو بن العاص رضی الله عنه بحیثیت گورنر د مقرر کیدلو قصه:

یعنی زه تا د جهاد دپاره لیرم یا تا عامل جوړولو سره یو طرف ته روانوم الله تعالی به تاپه حفاظت کښې هم ساتی او تاته به د غنیمت مال هم درکوی

د عمرو بن العاص مختصر تعارف: حضرت عمرو بن العاص رضی الله عنه په هجری کښې مسلمان شوې وو او حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه په ملگریا کښې د مدینې منورې طرف ته هجرت کړې بعضې وئیلی دی چې ۸ هجری کښې مسلمان شوې وو نبی کریم هغه د عمان گورنر مقرر کړې وو کیدې شی چې په دې حدیث کښې هم د هغه تقرر قصه ده

الفصل الثالث

[۲۷۵۷] د سفارش کونکي څخه د هدیه د قبولولو حرمت

۲۷۵۷- [۱۱] (۱) عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: ① «مَنْ شَفَعَ لِحَدِيٍّ شَفَاعَةً، فَأَهْدَى لَهُ هَدِيَّةً عَلَيْهِ، فَقَبَّلَهَا، ② فَقَدْ أَتَى بَابَ عَظِيمٍ مِنَ أَبْوَابِ الرَّبِّاءِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① حضرت ابو امامه رضی الله عنه روایت دی چې رسول کریم ﷺ وفرماییل [۱] کوم سړی چې یو بادشاه یا حاکم ته د یو سړي مثلاً د زید سفارش کوي [۲] او هغه زید هغه سفارش

کونکي ته د سفارش عوض کې یو څیز بطور هدیه او تحفه راوړلېږم. او هغه سفارش کونکي هغه تحفه قبوله کړي [۲] نو هغه د سود دروازو کې په یوه لویه دروازه داخل شو (ابوداود).
 هل اللغات: ① شَفَاعَةٌ: سفارش.

تسهيلات: قوله: مِنْ أَبْوَابِ الرِّبَا:

په حديث كښې په رشوت باندې درياد اطلاق وجه: په دې حديث سره چه د سفارش كوم صورت بيان كړې شوې دې د هغې په معاوضه كښې چه كوم څه اخستلې شى هغه د رشوت په زمره كښې راځي مگر دې ته د رشوت په ځاى د سود په نوم سره په دې وجه ياد كړې دې چه دا يوه داسې گټه ده چه سفارش كونكى ته بغير د معاوضې حاصله شوى ده او د سود تعريف ملاعلى قارى رحمته الله د دې حديث په ضمن كښې داسې كړې دې وه وېفى الشرع فضل خال من عوض شرط لاحد العاقدين يعنى سود د هغه زياتى گټې نوم دې چه د مانى معاوضې نه بغير معامله كونكونه يو كس ته ملاؤ شوې وى

[۴] بَابُ الْأَقْضِيَّةِ وَالشَّهَادَاتِ

د فَيصلوا وشهادتو نو بيان

خلاصة الباب:

فيه ثمانية وعشرون حديثاً مشتملة على ثلاث عشر مسألة:

- ① البينة على المدعى واليمين على من أنكر: ١، ٦، ٧، ١٢، ١٨.
- ② قباحة اليمين وشهادة الزور: ٢، ٣، ٧، ١٠، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٢.
- ③ عدم تحليل الحرام بحكم الحاكم: ٤، ١٣.
- ④ النهي عن الدعوى الكاذبة: ٨.
- ⑤ الزجر لمن كثر خصامه: ٥.
- ⑥ فضيلة الشهادة بالحق: ٩.
- ⑦ القرعة في اليمين: ١٠، ١٦.
- ⑧ حكم المدعين: ١٣، ١٤، ١٥، ١٦.
- ⑨ طريق التحليف: ١٧.
- ⑩ من لا تقبل شهادتهم: ٢٣، ٢٤، ٢٥.
- ⑪ وجوب الكيس والتيقظ عند الدعوى: ٢٦.
- ⑫ جواز الحبس في التهمة: ٢٧.
- ⑬ طريق قعود الخصمين: ٢٨.

تسهيلات: قوله: الْأُقْبِيَّةُ:

دالفيه مفهوم:

او قضایا د قضاة جمع ده او قضیه هغه نزاعی معامله ته وائی کوم چه حاکم او قاضی سره په دې غرض سره اوړی دې د پاره چه د فریقینو په مینځ کښې دغه جگړه ختمولودپاره څه حکم او فیصله او کړی

پوله: وَالشَّهَادَاتِ:

د شهادت مفهوم:

د شهادة جمع ده گواهی ورکولو ته شهادت وائی او په اصطلاح کښې فریقینو نه د یو فریق حق د بل فریق په مقابلته ثابتولونوم شهادت دې

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۷۵۸] بغير د گواهانود دعوي عدم اعتبار

۳۷۵۸- [۱] (۱) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، قَالَ: [۲] «لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ، [۳] لَادْعَى نَاسٌ دِمَاءَ رَجَالٍ وَأَمْوَالَهُمْ، [۴] وَلَكِنَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدْعَى عَلَيْهِ» . رواه مسلم.

توجه: [۱] د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما نه روایت دی چې نبی کریم ﷺ وفرمایل [۲] که خلقو ته خاص د هغوی په دعوی د هغوی مدعا ورکول شي يعنی که مدعي نه نه خو شاهد طلب شي او نه مدعا عليه نه تصديق وشي بلکه خاص د هغه په دعوی د هغه د مال او جان دا قسم نه مدعا ورکول شي [۳] ټو خلق به د خپلو سرو خون او د خپل مال او د دروغو دعوی کول شروع کړي [۴] ټو یوازي د مدعي بلا شاهی بیان معتبر نه دی لیکن قسم اخستل په مدعا عليه ضروري دی (مسلم)

هل اللغات: ① يُعْطَى: ورکولې شی. ② الْمُدْعَى عَلَيْهِ: په چا چه دعوی شوې وی.

[۱] لَوْ فِي شَرْحِهِ لِلنَّوَوِيِّ أَنَّهُ قَالَ: وَجَاءَ فِي رِوَايَةِ الْبَيْهَقِيِّ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ، أَوْ صَحِيحٍ، زِيَادَةٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ مَرْفُوعًا: [۲] «لَكِنَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدْعَى وَالْيَمِينَ عَلَى مَنْ أُنْكَرَ» .

توجه: [۱] او نووي رحمه الله به خپل کتاب شرح مسلم کې لیکلی دی د بیهقي رحمه الله په روایت کې کوم چې حسن یا صحیح اسناد نه منقول دی حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه مذکوره بالا حدیث کې بطریق مرفوع د دې الفاظو اضافه هم منقوله ده [۲] یو شاهد پیش کول د

(۱) أخرجه البخاري في كتاب تفسير القرآن/باب {إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَدْلِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا. أُولَئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ} [آل عمران: ۷۷] : لا خير {اليم} [البقرة: ۱۰] : «مؤمل موجب من الأيم. وهو في موضع مفعول» (رقم- ۵۵۵۲) وسلم في كتاب الأقضية/باب اليمين على المدعى عليه (رقم- ۱- ۱۷۱۱)

مدعی به ذمه دی او قسم اخستل د هغه سري حق دی چې انکار وکړي یعنی مدعا عليه
هل الثبات: ① أنكر: چه انکار اوکړي

تسهيلات: قوله: لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ:

د حرف **لو** وضاحت: دا د لورفضيه دې او يعطی د مجهول صيغه ده یعنی فرض کړه که خلقونه
صرف د هغوی د دعوی په بنياد باندې مال ورکول شروع شی او د گواهانو ضرورت نه وی
نوخه خلق به د نورو ذاتی مالونه او د هغوی خانونه اخستل شروع کړی هم ددې دپاره د
اسلام دا قطعی ضابطه ده چه اول د مدعی نه گواه او غوښتې شی او که گواه موجود نه وی
نو بيا به مدعی ته قسم ورکولې شی.

په حديث کښې د گواهانو د نه ذکر کولو وجه: په حديث کښې صرف د قسم ذکر دې د
گواهانو نشته ځکه مسئله ډيره واضحه او مشهوره وه په دې وجه دا ذکر نه کړي شو
او د منکر دپاره د قسم ذکر اوکړې شو صاحب مشکوة د حضرت ابن عباس رضي الله عنه
يو روایت اضافه کولو سره دا مفهوم او گواهانو او د قسم مضمون مکمل کړو او د صاحب
مشکوة طرز پوره کتاب کښې عموماً هم دغه دې چه د يو مجمل حديث تفسير راتلونکی
بل حديث سره کوی.

[۲۷۵۹] په دروغه قسم خوړونکی يا ندې بالله تعالى غصه

۲۷۵۹- [۲] (۱) وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ
خَلَفَ عَلَى يَمِينٍ صَبْرًا وَهَوِيًّا فَأَجْرٌ يَقْتَضِيهَا مَا لَمْ يَأْمُرْ بِهِ مُسْلِمٌ» [لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانٌ] [۲]
فَأُزِيلَ اللَّهُ تَصَدِيقٌ ذَلِكَ: «إِنَّ الَّذِينَ يَشْقَوْنَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمًّا قَلِيلًا» [آل عمران: ۷۷] وَإِلَى آخِرِ
الْآيَةِ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توضیح: ① او حضرت ابن مسعود رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وفرمایيل ② کوم سري چې
په يوشي باندې مقید کیدو سره یعنی د حاکم مجلس کې مجبوس کیدو سره قسم
واخستلو او هغه په خپل قسم کې دروغجن وي چې د هغه مقصد قسم اخستو سره د يو
مسلمان سري مال حاصلول وي ③ نو هغه به د قیامت په ورځ د الله ج سره په داسې حال
کې ملاقات کوي چې الله ج به په هغه غضبناک وي ④ نو د دې ارشاد په تصدیق کې
الله ج دا آیت نازل کړو إِنَّ الَّذِينَ يَشْقَوْنَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمًّا قَلِيلًا الخ.

(۱) أخرجه البخاري في كتاب تفسير القرآن / باب [إن الذين يشقون بعهد الله وأيمانهم ثمنا قليلا. أولئك لا خلاق لهم] (آل عمران: ۷۷) : لا خير [إيهم] [البقرة: ۱۰] : مؤمل موجه من الأثم. وهو في موضع مفعول «(رقم- ۵۵۹۹) ومسلم في كتاب الإيمان / باب وعيد من اقتطع حق مسلم بين يمين فاجرة بالثأر (رقم- ۲۲۰۰ - ۱۳۸) والترمذي في كتاب تفسير القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب: ومن سورة آل عمران (رقم- ۳۰۱۲) وابن ماجه في كتاب الأحكام / باب من حلف على يمين فاجرة ليقطع بها مالا (رقم- ۲۳۲۲)

ہل القفاز: ① یمن صبر: محبوس کیدو، او رایسارولو سرہ قسم اخستل. ② فاجر: دروغجن، ③ بقتلہ: قطع کوی، غصب کوی، حاصلوی، ④ غصبان: غضبناک، غصہ

تہذیبات: قولہ: مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ صَبْرًا:

۵ یمین صبر ہر ی مطلبونہ: ① یمین صبر نہ مراد یمین کاذب دے مثلاً یوسری دے بل سری مال ضائع کولو نیت سرہ دے دروغو قسم خوری دا یمین صبر دے دامفہوم آسان ہم دے اود حدیث دے راتلونکو جملو نہ دے تائید ہم کیری ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ دے حدیث مطلب دلنہ مراد دی او پہ حدیث کنبی دے آیت تکمیل داسی دے ﴿أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يَكْتُمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

② یمین صبر دلنہ جس او قید کولو پہ معنی کنبی مستعمل شوے دے لہذا دے حدیث مطلب داشو چہ یوسری تہ حاکم پہ عدالت کنبی دے یوے مقدمی پہ سلسلہ کنبی دے قسم خوړلو دے پارہ را حصار کرو دے عدالت کاروائی پہ دے قسم باندي موقف دے دیخوا حاکم ہفہ تہ دے قسم خوړلو حکم ورکړو دے کوم پہ وجہ چہ پہ ہفہ باندي قسم خوړل اطاعت دے امیر لازم ہم دے پہ داسی قسم کنبی چہ کوم سرے دروغ وائی نو ہفہ بہ دیر گناہگار شی ③ دے یوسری نہ دے قسم خوړلو مطالبہ او کړی شوه اود ہفہ پہ قسم سرہ دویہ سرے قید کیدی شی ہفہ دے دروغو قسم او خوړلو دے کوم پہ نتیجہ کنبی بل سرے راگیر شو دے قسم خوړل دیرہ گناہ دے

[۳۶۰] د قسم پہ ذریعہ د چا پہ مال ناحقہ قبضہ کونکی باندي د جنت حرمت

۴۰۰-۱۳ [۱] وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ اقْتَطَعَ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ: فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ، وَحَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ.» فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: إِنْ كَانَ كَانَ شَيْئًا يُبَيِّرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «إِنْ كَانَ قَعِيْبًا مِنْ أَرْزَاكٍ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجہ: ① حضرت ابو امامہ رضی اللہ عنہ وایی چے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل ② کوم سری چے د خپل دروغ قسم پہ ذریعہ دے یومسلمان سرے حق غصب کی ③ بلاشبہ اللہ تعالیٰ د ہفہ دے پارہ اور واجب کی او پہ ہفہ بی جنت حرام کی ④ یوسری پہ دی اوریدو سرہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم تہ عرض اوکړو اگر چے ہفہ حق خہ معمولی شی وی؟ ⑤ حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل هو اگر چے دمسواک د وني یوہ تکرہ یعنی مسواک وی (مسلم)

ہل القفاز: ① القفاز: غصب کوی، حاصلوی، ② قعیبا: خہ حصہ دمسواک د ووني.

③ أَرْزَاكٍ: یو قسم وونہ، د مسواک وونہ، د کیکر وونہ

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الإيمان/باب وعيد من اقتطع حق مسلم بيمين فاجرة بانثار (رقم- ۲۱۸ - (۱۳۷) والناسي في كتاب آداب القضاء/باب القضاء في قليل المال وكثير (رقم- ۵۱۱۹) ومالك في الموطأ كتاب الأفضية/باب ما جاء في العنث على منبر النبي صلى الله عليه وسلم (رقم- ۱۱) واحمد في المسند: ۴۶۰/۵

تسهيلات: قوله: أَوْجِبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ:

د مدكور ه جعلي دوه مطلبونه:

① د داسې سړی سزا د دغه بد عمل په وجه بیشکه هم دغه دوزخ دې لیکن په قیامت کښې فیصله په معجون مرکب باندې کیږي د یو عمل په خاصیت سره مجموعی فیصله نه کیږي اود اهرم ممکن دی چه الله تعالی د دغه سړی مغفرت او فرماني

② د دې حدیث تعلق هغه سړی سره دې چه د یو مسلمان حق خوړل حلال گنځي د ده دپاره دوزخ واجب دې او جنت په ده باندې حرام دې
قوله: وَحَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ:

په عدم دخول جنت گڼي ټولید: یعنی دا سړی به په اول ځل خلاصې بیاموندونکو سره جنت ته نه ځي بلکه د سزا خوړلونه پس به ځي ځکه چه د اهل سنت په نیز مرتکب کیږه مخلد فی النار نه دې الکاشف ۴/۲۹۶.

[۳۷۱] د قاضی په فیصله د بل د حق عدم حلت

«وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۱] «إِنَّمَا أَتَيْتُمْ، [۲] لِمَنْ أَنْتُمْ تَخْتَمِمُونَ إِلَى [۳] لَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ الْخَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ، [۴] فَأَقْضِي لَهُ عَلَى نَحْوِ مَا أَسَمَهُ مِنْهُ، [۵] إِنْ قَضَيْتَ لَهُ بَشْيَءٌ مِنْ أَحِبِّهِ، فَلَا يَأْخُذْهُ، [۶] إِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ» [۷]. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① او بي بي ام سلمه رضي الله عنها وايي چي رسول كريم صلی الله علیه و سلم وفرمايل ② په دي كې شك نشته چې زه يو انسان یم ③ او تاسو خپلي قضیي جگړي ماته راوړئ ④ ممکنه ده په تاسو كې یو سړی خپل دلائل پیش كولو كې د دویم نه زیات د فصیح او بلیغ بیان حامل وي ⑤ او زه د هغه مدلل بیان اوریدو سره د هغه مطابق فیصله وكړم ⑥ نو هغه سړی چې زه د هغه په حق كې د یو داسي شي فیصله وكړم چې په حقیقت كې د هغه د مسلمان ورور وي نو هغه خیز دي نه اخلي ⑦ ځكه چې په داسې صورت كې گویا زه د هغه په حق كې د اوږد یوې تكری فیصله كوم «بخاري مسلم»

حل الكلمات: ① تَخْتَمِمُونَ: تاسو قضیې او جگړې راوړئ. ⑦ الْخَنَ: زیات فصاحت او صفایي سره خبره كوی ⑥ فَلَا يَأْخُذْهُ: نو نه دې اخلي. ② قِطْعَةً: حصه. نكړه

(۱) اخرجه البخاری فی كتاب الحیل باب إذا غصب جارية فزعم أنها مانت. ففضى بقيمة الجارية الميتة. ثم وجدها صاحبها فهي له. ويرد القيمة ولا تكون القيمة ثمنًا (رقم- ۶۹۶۷) ومسلم فی كتاب الأفضية/باب الحكم بالظاهر. واللعن بالعجة (رقم- ۴ - ۱۷۱۳) و ابو داود فی كتاب الأفضية/باب كيف القضاء (رقم- ۳۵۸۲) والترمذي فی كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في التشديد على من يقضى له بشيء ليس له أن يأخذه (رقم- ۱۳۳۹) والنسائي فی كتاب آداب القضاء/باب الحكم بالظاهر (رقم- ۵۴۰۱) وابن ماجه فی كتاب الأحكام / باب قضية الحاكم لا تحل حراما ولا تحرم حلالا (رقم- ۲۳۱۷) واحمد فی المسند: ۲۹۰/۶

تسهيلات:

قوله إِنَّمَا أَتَانَا: یعنی زه یوانسان یم عالم الغیب نه یم زه ظاهرته گودرم فیصله کوم لهذا سهو اونسیان یعنی هیله بشری نقاضه ده یوانسان عالم الغیب خو وی نه یوسرې به په خیل ظاهری الفاظو سره او په زوردار کلام سره خپله مدعا ثابتہ کړی او په حقیقت کښې به هغه په دغه خبره کښې په حق باندې نه وی لیکن هغه به د قوت بیان د وجې نه په حق باندې معلومېږي نوزه به د هغه په حق کښې فیصله کوم حالانکه حق به د یوبل سرې وی نویاد لرلی په داسې غوره ژبه چه زه هغه ته څه هم ورکړم هغه به د دوزخ ټکړه وی

د قاضی د فیصلې ظاهراً او باطناً نفاذ کښې ۴ مذهب:

اوس دلته د فقهاؤ اختلاف دې چه قضاء د قاضی صرف په ظاهری کښې نافذ ده یا به ظاهر اوباطن دواړو کښې نافذ ده

① د جمهورو او صاحبینو په نیز قضاء د قاضی ظاهراً نافذ ده باطناً نافذ نه ده

② امام ابوحنیفه رحمته الله علیه فرمائی چه قضاء د قاضی ظاهراً او باطناً دواړه شان نافذ ده په ظاهر اوباطن کښې د نافذ کیدو مطلب دادې چه په ظاهری شریعت کښې په دنیا کښې څنگه چه هغه فیصله نافذ کیږي په آخرت کښې یعنی د الله تعالی په نیز به هم هغه فیصله صحیح شمیرلې کیږي

د محل د اختلاف: اوس د محل اختلاف تعیین ضروری دې چه د فقهاؤ په کوم ځنی کښې اختلاف دې او په کوم ځانی کښې اتفاق دې نودا گنرل پکار دی که چرې قضاء د قاضی په املاک مرسله کښې وی نو په اتفاق سره به ظاهراً قضاء نافذ وی اوباطن به نافذ نه وی او که چرې قضاء د قاضی په املاک غیرمرسله کښې یعنی په املاک مفیده کښې یا په غیر اموال کښې وی مثلاً نکاح طلاق وغیره په عقود اوفسوخ کښې وی نو په دې صورت کښې د فقهاؤ اختلاف دې د ائمه ثلاثه او صاحبینو په نیز قضاء د قاضی به صرف ظاهراً نافذ کیږي باطناً به نه نافذ کیږي

د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز قضاء د قاضی ظاهراً هم نافذ ده او باطناً هم نافذ ده

صورت د مسئلې: د مثال په توگه یوې ښځې دعوی اوکړه چه فلانکی سری ماسره واده کړې دې په دې باندې دغه ښځې دوه د دروغو گواهان هم پیش کړل او واده ئی ثابت هم کړو حالانکه په حقیقت کښې هیڅ واده بنادی نه ده شوې

د اول فریق مذهب: اوس ائمه ثلاثه فرمائی چه دا ښځه به په ظاهر کښې ددغه سری ښځه وی لیکن په باطن کښې یعنی فیما بینہ و بین الله داد دغه سری ښځه نه ده لهذا دا سرې دې ښځې سره جماع نه شی کولې که چرې کوی نو گناهگار یرې به

دویم فریق مذهب: د امام ابوحنیفه رحمہ اللہ پہ نیزدا نسخہ ظاہراً او باطناً د دغه سری بنسخہ شوه دې سره جماع کول جائز دی اوس د فریقینو د دلایل نه مخکښې په دې خبره باندې خان پوهه کول ضروری دی چه املاک مرسله او املاک مقیده څه ته وائی نویاد لرئی چه املاک مرسله هغه مالونه دی چه یو سړی په څه څیز کښې د ملکیت دعوی اوکړه مگر د ملک سبب نی بیان نه کړو چه په کومه وجه دا مال د هغه ملکیت دې ته وائی چه دې ته املاک مرسله وائی او املاک غیر مرسله هغې ته وائی چه دعوی نی د ملکیت اوکړه او ورسره نی د ملکیت سبب او علت هم بیان کړو چه په میراث کښې دا مال ملاؤ شوې دې یا اخستی دې یا چاهبه کړې دې گویا دا املاک مقیده دی نو د فقهاؤ اختلاف صرف په املاک مقیده او غیر اموال یعنی عقود اوفسوخ کښې دې اموال مرسله کښې اختلاف نشته دې

د اول فریق دلیل: ① دام سلمه رحمہ اللہ زیر بحث حدیث د دوی مستدل دې ځکه چه نبی کریم د خپلې فیصلې نه پس په صفا الفاظو کښې اوفرمائیل چه په حقیقت کښې که دغه سړی د دې څیز حقدار نه وی نوهغه دې هیڅ کله هغه نه اخلی ځکه چه دا د ده دپاره د دوزخ تکره ده ددې نه معلومه شوه چه فیصله صرف په ظاهر کښې نافذ کیږی او په باطن کښې نه نافذ کیږی

د اول فریق د دلیل جوابونه: ① دا حدیث په املاک مرسله باندې حمل دې

② بل په دې حدیث کښې د شهادت تذکره هم نشته دې دلته صرف د غوړې ژبې او زور بیان ذکر دې زیر نظر حدیث خو د دروغو گواهنی او ددې په نتیجه کښې فیصلې سره متعلق دې

د دویم فریق دلایل: ① قاضی ته ولایت عامه حاصل دې نوکه اول نکاح نه وی شوې نواوس اوشوه ځکه چه د گواهانو پیش کیدونه پس قاضی فیصله واؤروله نو دا په حقیقت کښې انشاء عقد دې د نوی سر نه نکاح اوشوه اوس باطناً هم دا د دې سړی بنسخه ده ② د لعان حکم د دوی مستدل دې نبی کریم په واضحه الفاظو کښې فرمائیلی دی "احدکم اکاذب" ددې واضح اعلان نه باوجود د نبی کریم فیصله نافذ شوه اوفریقین یعنی بنسخه خاوند د یوبل نه جدا شو

③ د حضرت علی رحمہ اللہ بواثر د دوی مستدل دې کوم چه طحاوی نقل کړې دې کوم وخت چه حضرت علی رحمہ اللہ دغه شان د یوې مقدمه فیصله واؤروله نوهغه بنسخې عرض اوکړو ای امیر المؤمنین اوس دې سړی سره زما نکاح اوکړه دې دپاره چه زما نه وی په دې باندې حضرت علی رحمہ اللہ اوفرمائیل "شاهدک زوجاک" یعنی ستا دوو گواهانو ستا نکاح اوکړه لکه چه دا انشاء عقد اوشو نوې نکاح ده.

[۳۷۶۲] اللَّهُ تَعَالَى تَه مَبْغُوضٌ تَرَيْنَ خَلْقَ

۳۷۶۲- (۱) [۵] وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۶]: «إِنَّ أَفْضَلَ الرِّجَالِ إِلَى اللَّهِ الْأَلَدُ الْخَصِمُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۱] او بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا وایہی چې رسول کریم ﷺ فرمایا [۲] لا اللہ ﷻ بہ نزد پہ خلقو کې بدترین او مبعوض ترین سړی هغه دی چې ډیر زیات ناحقہ جگړې کونکی وی. (بخاری مسلم)

هل الغبات ① أفضّ. زيات ناخوبه، مبعوض. ② الألد: د لدیلد نه، سخت جگړمار. ③ الخصم: جگړ الو. جگړې خوښونکې. تحلیلات: قوله: الألد الخصم:

د مذکورہ الفاظو وضاحت: "الألد" سخت جگړمار او "خصم" هغه چه د هغه په طبیعت کې جگړه پرته وی په کثرت سره جگړې کوی نو په دې دوو لفظونو کې څه تکرار نشته دې د هر لفظ خپل مطلب دې.

[۳۷۶۲] په قسم او گواه سره د دعوی د ثبوت حکم

۳۷۶۳- (۱) [۶] وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۷] قَضَى بَيْنَ بَيْنِ وَشَاهِدٍ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: [۱] او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما وایہی چې رسول کریم ﷺ په یوه قضیه کې یو شاهد او په یوه قسم باندې فیصله وکړله. (مسلم) تحلیلات: قوله: قَضَى بَيْنَ بَيْنِ وَشَاهِدٍ:

د یو گواه په موجودگي کې د یوین په اعتبار کې ۲ مذاہب:

د دې حدیث نه معلومیږي که چېرې مدعی دعوی او کره او هغه سره د دعوی د ثبوت د پاره دوه گواهان نه وی نو هغه دې یو گواه پیش کړی او یو ځل دې قسم او خوری نو دعوی به ثابت شې او مال به ورته حاصل شې په دې مسئله کې د فقهاؤ اختلاف دې چه آیا مدعی نه یو گواه سره د دویم گواه په ځای قسم اخستې شې که نه؟

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الإجارة/باب قول الله تعالى: {وهو ألد الخصام} [البقرة: ۲۰۴] (رقم- ۲۴۵۷) وسلم فی کتاب القدر/باب فی الألد الخصم (رقم- ۵) - (۲۶۶۸) والترمذی فی کتاب تفسیر القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب: ومن سورة البقرة (رقم- ۲۹۷۶) والنسائی فی کتاب آداب القضاء/باب الألد الخصم (رقم- ۵۴۲۳) واحمد فی المسند: ۵۵/۶

(۲) اخرجه مسلم فی کتاب الأفضیة/باب القضاء باليمين والشاهد (رقم- ۳) - (۱۷۱۲) و ابو داود فی کتاب الأفضیة/باب القضاء باليمين والشاهد (رقم- ۳۶۰۸) وابن ماجه فی کتاب الأحكام/باب القضاء بالشاهد واليمين (رقم- ۲۳۷۰) واحمد فی المسند: ۳۱۵/۱

① در یواره انمه او جمهور فرمائی که چری معامله اوقضیه د حدود اوقصاص نه علاوه په مالونو کښې وی او مدعی سره صرف یو گواه موجود وی نومدعی د دویم گواه د تکمیل دپاره پخپله یو قسم خورلې شی دې دپاره چه گواهی مکمل شی اود مدعی مدعا ثابته شی

② انمه احناف فرمائی چه د یو گواه د وجې نه مدعانه شی ثابتیدی او په مدعی باندې په یو صورت کښې هم قسم نه راخی د فیصلې دپاره ضروری دی چه مدعی سره دوه گواهان وی گنی د مدعا علیه نه به قسم اخستې شی

د اول فریق دلیل: زیر بحث حدیث د دوی مستدل دي سره ددې چه په دې کښې دا تصریح نشته دي چه قسم د مدعی نه اخستې شوي دي لیکن ددې په بعضې طرقو کښې داسې لفظ موجود دي لهدا جمهورو هم په دې فیصله او کړه.

د اول فریق د دلیل جواوونه:

① مذکور حدیث خبر واحد دي داد قرآن پاک د آیت مقابل نه شی کولې
 ② په دې حدیث کښې احتمال دي چه ددې مطلب دا وی چه کله مدعی سره گواه نه وی نو د مدعا علیه نه به قسم اخستې شی او احتمال راتلو سره استدلال باقی نه پاتې کیږي
 ③ په دې حدیث کښې د نبي کریم د مختلف فیصلو ذکر دي چه نبي کریم کله د گواهانو په بنیاد باندې فیصله فرمایلي ده او کله د قسم په بنیاد باندې فیصله کړې ده لکه چه په حدیث کښې د یوې فیصلې خبره نه ده بلکه په مختلفو وختونو کښې د مختلفو فیصلو دوه صورتونه خودلی دی

④ د زیر بحث حدیث تعلق حفظ دماء سره دي دا ضابطه نه ده بلکه یوه معروضی فیصله وه د کوم په وجه چه دا حکم راغلې دي واقعه داسې اوشوه چه د بنوعبر خه کافران په میدان جهاد کښې گیر کړې شوې وو کله چه هغوی مدینې ته راوستلې شونو هغوی دعوی او کړه چه مونږ کوم وخت اونیولې شوې وو هغه وخت مونږ مسلمانان وو په دې باندې هغوی سره یو گواه وو اود بل گواه د پاره دهغوی نه قسم واخستې شونو شبه پیدا شوه په کوم سره چه د هغوی د وینې حفاظت اوشو یا د حدیث د صلح په څه صورت باندې محمول دي ضابطه هم هغه ده کومه چه په مشهور احادیثو کښې ده واحنافو اخستي ده

د دویم فریق د لامل:

① د قرآن عظیم آیتونه (وَالشَّاهِدُونَ مِنْ زَعَائِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونُوا زَعَائِلِينَ فَجُوعٌ وَافَرَاتٌ) (سورة بقره ۲۸۲)، دویم آیت کښې دی (وَالشَّاهِدُونَ عَدْلٌ فَتُكْفَرُ) (سورة طلاق ۱۲)، د دوی مستدل دی

⑥ هغه مشهور حديث د دوى مستدل دې د كوم الفاظ جه دادى واليسته على المدعى واليمين على من انكر، او په حديث كښې د ضابطه په توگه تقسيم كار بيان كړې شوې دې نو د مدعى كارگواه پيش كول دى او د مدعى عليه كار قسم خوړل دى په دې كښې اشتراك نشته دې

[۲۷۶۴] د مدعى عليه د قسم اعتبار

۳۷۳- [۴] (۱) وَ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَايِلٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ ②: «جَاءَ رَجُلٌ مِنْ حَضْرَمَوْتَ، وَرَجُلٌ مِنْ كِنْدَةَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ③ فَقَالَ الْحَضْرَمِيُّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ هَذَا غَلَبَنِي عَلَى أَرْضٍ لِي. ④ فَقَالَ الْكِنْدِيُّ: هِيَ أَرْضِي وَفِي يَدِي، لَيْسَ لَهَا فِيهَا حَقٌّ. ⑤ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَلْحَقُ بِي: "أَلَا بَيْتُهُ؟" قَالَ: لَا.

توجه: ① او علقمه ابن وائل رضي الله عنه د خپل پلار نه نفل كوي هغه اوويل ② بيوه ورځ د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كې يوسړى د حضرت موت اوسيدونكى او يوسړى د كنده دواړه حاضر شوه ③ حضرمي يعنى د حضرت موت اوسيدونكى عرض او كړو يا رسول الله داسې څم زمكه غصب كولو سره په هغه قبضه كړيده ④ كندى اوويل هغه څما زمكه ده او څما لاس يعنى څما قبضه كې ده د دې سړي په دې زمكه هيڅ حق نشته ⑤ رسول الله صلى الله عليه وسلم د دواړو فريغو بيان اوريدو سره حضرمي ته وفرمايل آيا تاسره شاهد شته؟ هغه اوويل نه هل الغافات: ① حَضْرَمَوْتَ: د يمن د يوې علاقې نوم. ② كِنْدَةَ: د يوې قبيلې نوم دې

① قَالَ: "فَلَاكُ يَمِينُهُ." ② قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ الرَّجُلَ فَاجِرٌ، لَا يُبَالِي عَلَى مَا حَلَفَ عَلَيْهِ، وَلَيْسَ يَتَوَرَّعُ مِنْ شَيْءٍ. ③ قَالَ: "لَيْسَ لَكَ فِيهِ إِلَّا ذَلِكَ." ④ فَأُتِطْلَقَ لِيَحْلِفَ. ⑤ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمَّا أَدْبَرَ: ⑥ "لَمَنْ حَلَفَ عَلَى مَا لَيْسَ أَكُنْهُ ظُلْمًا، لَيَقْبِضَنَّ اللَّهُ وَهُوَ عَنْهُ مَعْرُوضٌ." رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① حضور صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل اوس ستا دې دعوي دار ومدار د دې مدعا عليه په قسم دى كه دې د قسم نه انكار وكړي نو ستا دعوى به تسليم شى او كه د قسم واخستلو نو ستا دعوى به باطله شي ② هغه حضرمي اوويل يا رسول الله: دا سړى خو فاجر دروغجن دى ده ته د دې خبري هيڅ پړواه نشته چې ده په كوم څيز قسم اخستلو دى هغه رښتيا دي با دروغ او دى د هيڅ شي نه پرهيز نه كوي ③ حضور صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل بهر حال ستا په حقله د دې سړي د طرف نه ماسوا د دې قسم نه نورڅه نشته ④ په دې اوريدو سره هغه كندى سړي قسم د پاره روان شو ⑤ اوهركله چې هغه شاوگرخوله نو

(۱) اخرجه مسلم فى كتاب الإيمان/باب وعيد من افطع حق مسلم بيمين فاجرة بالنار (رقم- ۲۲۳) - (۱۳۹) والترمذى فى كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فى أن البينة على المدعى. واليمين على المدعى عليه (رقم- ۱۳۶۰)

رسول کریم ﷺ و فرمايل [۱] کہ داسري د حضرمي په مال قسم واخستلو چې د ده مال په زبردستی هضم کړي نو الله ﷻ سره به په داسې حال کې ملاقات وکړي چې الله ﷻ به د هغه نه بيزاره وي (مسلم)

هل القفات: [۲] فاجر: دروغجن، فاسق، [۳] يتورغ: پرهيز کوی، خان ساتی، [۴] اذتبر: شايې کړه، [۵] مفرض: مخ اړونکې، بيزاره به وی، تسهيلات: قوله: إِنَّ الرَّجُلَ فَاَجِرٌ

د گواهانو د عدم وجود په وخت قسم اخستل: يعنی فاسق فاجر سړې دې د قسم خوړلو به څه پرواه اونه کړی اوزما مال به اوخوری نه دا سړې په قول کښې صحيح دي نه فعل کښې نبي کریم او فرمايل هر څه چې وی کله چې تاسره گواه نشته دي نوته به د ده نه هم قسم اخلي قوله: فَأَنْطَلَقَ

د روانیدو په غرض کښې دوه اقوال: [۱] ممکن ده چې داسې د اودس جوړولو دپاره تلې وی دې دپاره چې اودس اوکړی او قسم اوخوری

[۲] اوداهم ممکن ده چې کولاؤ میدان کښې مخامخ شوې وی دې دپاره چې قسم اوخوری شواغو د قسم خوړلو دپاره په اودس کښې کیدلو حکم ورکوی

د قسم خوړولو نه واپس کیدل: دا سړې د قسم خوړلو دپاره تیار شوې وو خوچه کله نبي کریم وعید واوړولو نوده اووئیل چې دا زمکه زما نه ده بلکه زما ددې رور ده لکه څنگه چې په حدیث نمبر (۳۷۷۹) کښې راځی

د حدیث فوائد: علامه نووی فرمائی چې په دې حدیث کښې د یوڅو فوائدو بیان دي

[۱] کله چې مدعی سره گواه نه وی نو په مدعا علیه باندې قسم خوړل لازم دی

[۲] د فاسق قسم هم دغه شان مقبول دي څنگه چې د یوعادل قسم مقبول وی

[۳] صاحب ید او قبضې والا د دغه اجنبی نه اولی دې کوم چې صاحب یدنه وی

[۲۷۶۵] په دروغه دعوی هکولو د جهنم وعید

۳۷۵- [۱۸] (۱) [۱] لَوْعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۲] "مَنْ أَدْعَى مَا لَيْسَ لَهُ، فَلَيْسَ مِنَّا، وَلَيْتَبَوَّأُ مَقْعِدَهُ مِنَ النَّارِ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] او حضرت ابوذر رضی الله عنه نه روایت دی هغه د رسول کریم ﷺ نه واوریدل [۲] کوم سړی چې د یو داسې شي دعوی وکړه چې د هغه نه وي [۳] هغه زمونږ نه نه دی او هغه ته پکار دی چې خپل خای په دوزخ کې تلاش کړي (مسلم) هل القفات: [۱] لیتبوا: تلاش دې کړی، جوړ دې کړی، [۲] مقعد: خپل خانی، استوگنه

تسهيلات:

قوله: مَا لَيْسَ لَهُ:

په حسب او نسب كښې د دروغو د هوي كولو حكم: شيخ عبدالحق رحمته الله په اشعة اللمعات كښې ليكلي دي چه دالفظ په ظاهره د املاكو او اموالو دپاره ونيلې شى ليكن ددې په عموم كښې د حسب او نسب دعوي او د ظاهر او باطن ټولې دعوي هم راځي يعنى يوسرې د بزرگنۍ د دروغو دعوي كوي، د علم په دروغه دعويدار دى د احوالو او لويو اعمالو او د فتوحاتو، كراماتو او كشف الهاماتو دعويدار په دروغه، او په حقيقت كښې هغه په دغه مقام باندې نه وي د حديث دا وعيد ټولونه شامل دي (اشعة المعات ۳۴۲)

[۳۶۶] بهترين گواه

۳۴۳- [۹] (۱) وَ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ الشَّهَدَاءِ؟» الَّذِي يَأْتِي بِشَهَادَتِهِ قَبْلَ أَنْ يُسْأَلَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱) او زيد ابن خالد رحمته الله وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل ۲) يا زه تاته د بهترينو شاهدانو په باره كې ونه ښايږ، ۳) وي فرمايل واوړه چې په شاهدانو كې بهترين شاهد هغه دى چې شاهدي طلب كولو نه مخكې شاهدي وركړي (مسلم)

حل اللغات: ① خَيْر: غوره. بهترين

تسهيلات:

قوله: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ الشَّهَدَاءِ؟

د حديث دوه مطلبونه: ① د حقوق الله معامله ده زكوة دي د رمضان د مياشتې معامله ده د كفارې مسئله ده د وقف وصايا او صدقات معامله ده د وخت حاكم ته معلومه نه ده او د بيت المال دا حق ضائع كيږي په دې موقع باندې يوسرې راغلو او هغه گواهي وركړه او حاكم ئي خبر كړو نو ده قومي فريضه ادا كړه په دې وجه دا بهترين گواه دي ② د يوسرې د چا حق يوځاني كښې گير كړي وي او ددې دپاره هغه سره څه گواه نشته دي نه هغه ته د يو گواه علم شته په دې موقع دوه گواهان راځي او گواهي وركولو سره حقدار ته دهغه حق وررسوي دا بهترين گواهان دي

د احاديثو په مينځ كښې تعارض: ددې حديث نه پس د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه حديث راوان دي په هغې كښې پخپله وړاندې وړاندې كيدوسره د گواهنۍ وركونكې سخت

۱) اخرجه مسلم في كتاب الأفضية/باب بيان خير الشهود (رقم- ۱۹ - (۱۷۱۹) و ابو داود في كتاب الأفضية/باب في الشهادات (رقم- ۳۵۹۶) والترمذي في كتاب الشهادات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في الشهداء أنهم خير (رقم- ۲۲۹۵) و مالك في الوسطا كتاب الأفضية/باب ما جاء في الشهادات (رقم- ۳) واحمد في المسند: ۱۹۳/۵

بدوسلی سوی دی حالانکه به زیربحث حدیث کنبی د هغه تعریف کړې شوې دي دا ظهري معارض دي

د تعارض دفع: مذمت د دروغوپه گواهي کنبی د زور لگولو راغلې دي او تعریف د رښتونی سهادت راغلې دي یا د مذمت تعلق د نا اهل شهادت سره دي او د مدح تعلق اهلیت لرونکی شهادت سره دي

د فاسق د گواهي په قبولو کنبی ۲ مذهب:

- ① امام شافعی رحمته الله علیه فرماني چه د فاسق شهادت په مطلق توگه قابل قبول نه دي
- ② احناف فرماني چه قاضي له د فاسق گواهي رد کول پکار دي لیکن که چرې هغه قبوله کړه نو د فیصلي دپاره دا گواهي جائزه فقهاء لیکلي دي چه گواهي ورکول فرض دي ددې یتول په هیڅ شان سره جائزه دي په دې شرط چه مدعی گواهي او غواړی او په حدودو کنبی د گواهي نه ورکولو گنجائش دي

[۲۷۱۷] د دروغو گواهي ورکولو مذمت

۳۷۱۷- [۱۰] (۱) وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «خَيْرُ النَّاسِ قُرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ عَجَمِيٌّ، ثُمَّ قَوْمٌ تَتَّبِعُ شَهَادَةَ أَحَدِهِمْ مِثْلَهُ وَتَكْفُرُ بِشَهَادَتِهِ» «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

توجه: ۱) او ابن مسعود رضي الله عنه وايي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل ۲) د ټولو نه ښه هغه خلق دی چې خدا په زمانه کې دي يعنی صحابه رضي الله عنهم بيا هغه چې د دوی سره متصل دی يعنی تبع تابعين ۳) او بيا په آخر کې به داسې خلق پيدا شي چې په هغوی کې به د يو شاهدي د هغه د قسم نه مخکې وي او قسم به د هغه د شاهدي نه مخکې وي «بخاري، مسلم، حل اللغات ① قرن: قرن زمانې ته وائی. ② يَلُونَهُمْ: چه نژدې وي دوی ته. ③ تَتَّبِعُ: مخکې کيږي به.

تسهيلات:

قوله: خَيْرُ النَّاسِ قُرْنِي:

د قرن په مصداق کنبی اته احوال: د قرن د لفظ دبرې معاني دي د هرې يوې معنی احتمال په کنبی شته

(۱) احرار البخاری فی کتاب النافق/باب فضائل اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم «ومن صحب النبی صلی الله علیه وسلم أو رآه من المسلمين. فهو من اصحابه» (رقم- ۳۶۵۱) و مسلم فی کتاب فضائل الصحابة رضى الله تعالى عنهم/باب فضل الصحابة ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم (رقم- ۲۱۲ - ۲۵۳۳) والترمذی فی کتاب الشهادات عن رسول الله صلی الله علیه وسلم باب منه (رقم- ۲۴۰۳) و ابن ماجه فی کتاب الأحكام/باب كراهية الشهادة لمن لم يستشهد (رقم- ۲۳۶۲) واحد فی السند: ۴۴۲/۱

- ① د صحابه کرامو زمانه
 ② دهرسرى خپله زمانه
 ③ خلويښت کاله
 ④ اوييا کاله
 ⑤ ديرش کاله
 ⑥ شپيته کاله
 ⑦ اتيا کاله
 ⑧ پوره سل کاله

قوله: تَسْبِقُ شَمَادَةَ أَحَدِهِمْ:

د دروغو گواهي د ورکولو کثرت؛ داډ بې پرواهنى غفلت او د دين نه د ويزاره کيدو يو کيفيت طرف ته اشاره کړې شوې ده چه د يوبل نه زيات د دروغو د گواهنى دپاره رامنډې وهى راځي چنانچه نن صبا دا نقشه بالکل په مکمل توگه باندې موجود ده د عدالتونو په مخکښې د دروغو گواهانو په کرايه باندې مکان اخستي ناست دى چه د چاهم ضرورت شى دې فوراً ورټوپ کړى او گواهي ورکړى او پيسو اخستوسره خپل عزت غيرت او خپل ديانت او امانت او دخپل دين سودا کوى

په مغل دور حکومت گڼې د دروغ ژن گواه سزا؛ په برصغير هندوستان باندې کوم وخت د مغل حکمرانانو دور وو نوهغوى به د دروغو گواهي ورکونکى په تندى باندې داغ لگولو دې دپاره چه ددې دروغ ژن سړى گواهي د هميشه دپاره مردود شى کله چه د انگريز ملعون دور راغلو نو هغوى د نورو اسلامى قوانينوسره دا قانون هم معطل کړو اوونى ونيل چه په دې سره د انسانيت سپکاوي کيږي لکه چه دهغوى په نيز هريوانسن دروغ ژن جوړول د انسانيت تعظيم دى

[۲۷۶۸] قسم دپاره خسڼې (قرعه) اچول

۳۷۶۸- [۱۱] () [۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَرَضَ عَلَى قَوْمِ الْيَمِينِ، فَأُتِرَ عَوًّا [۳] فَأَمْرًا أَنْ يَسْمَرِيَنَّهُمْ فِي الْيَمِينِ: أَيْ يَتَخَلَّفُ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ① او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي ② رسول كريم صلی الله علیه و سلم ځني خلعو ته قسم پيش کړو يعنى هغوى ته يي اوويل قسم واخلي چې د مدعي دعوى صحيح نه ده هغه خلقو قسم اخستو کې تادي وښودله ③ نو حضور صلی الله علیه و سلم وفرمايل قسم اخستلو د پاره د دې خلقو په مينځ کې دې قرعه بچه واچول شي چې په هغوى کې دې کوم سړى قسم واخلي (بخاري) هل اللغات ① عَرَضَ: پيش ئې کړو. ② فَأُتِرَ عَوًّا: جلتى او تادي اوکړه هغوى. ③ يَسْمَرُ: قرعه. بچه دې واچولې شى

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب الشهادات/باب إذا تسارع قوم فى اليمين (رقم: ۲۶۷۴)

تسهيلات:

قوله: عَرَضَ عَلَى قَوْمٍ الْيَمِينِ:

۱ حدیث دوه مفهومه: ① علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ او نور محققین فرمائی دوو کسانو د یوخیز دعویٰ اوکړه او هغه خیزد دریم سړی په لاس کښې دې دواړو مدعیانو سره هیڅ څوک گواه نشته دې یا دواړو سره گواه شته خودا دریم سړی د چا په لاس کښې چه هغه خیز دې او وائی چه ماته پته نشته داد چادې بل طرف ته هر یو مدعی وائی چه دا خیززما دې اود دغه بل مدعی نه دې. په دې صورت کښې دا دواړه سړی د یوبل د پاره مدعیان هم دی او منکر هم دی اود منکر د پاره قسم دې نوددې انکار په صورت کښې به خسنړې اچولې شی چه د چا خسنړې راؤوتلو هغه به قسم خوری او مال دې اوړی

② عام شارحینو فرمائی یو سړی په یو له یا یو قوم باندې دخپل حق دعویٰ اوکړه دغه سړی سره دوه گواهان نه وو د قوم ټولو خلقو ددې سړی دعویٰ رد کولو سره انکار اوکړو. اوس دې خلقوته د قانون مطابق قسم پیش کړې شو نو ټولو په قسم خوړلو باندې راضی کیدل بنکاره کړل او زر زرد قسم خوړلو د پاره رااوړاندې کیدل نبی کریم د قسه خوړلو د پاره دهغوی په مینځ کښې خسنړې واچولو د چا خسنړې (پچه) چه راؤخی هم هغه به قسم خوری ټول دې قسم نه خوری د حدیث ظاهری مفهوم هم دادی

د متروک له الحال په تعین کښې ۲ مذاهب:

① امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ او امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ فرمائی مال به د دغه دریم سړی په لاس کښې پریخودې شی

② امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ فرمائی دغه مال به د دواړو مدعیانو په مینځ کښې برابر تقسیمولې شی

د اول فریق دلیل: په دې دواړو کښې تعارض راغلو نو د دواړو دلیل ساقط شو

د دویم فریق دلیل: راتلونکی د ام سلمه رضی اللہ تعالیٰ عنہا روایت د دوی مستدل دې کوم کښې چې ددې تصریح موجود ده مال تقسیم کړنی د انصاف خیال او ساتنی او بیا خسنړې واچونی او بیا د یوبل د پاره معافی تلافی اوکړنی

نوده: یاد لرئ دا نیم نیم تقسیم کول به هغه خیزونو کښې وی کوم خیزونه چه تقسیم قبلوی.

الْفَصْلُ الثَّانِي

[۲۷۶۹] د مدعی او مدعی علیہ ذمہ واریانی

۳۷۹-۱۱۳ [۱] عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدْعَى، وَالْيَمِينُ عَلَى الْمُدْعَى عَلَيْهِ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمہ: [۱] عمرو بن شعیب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه (دادا) نه روایت کوي چې رسول کریم ﷺ وفرماییل [۲] شاهد د مدعی په ذمه دی او قسم د مدعا علیہ په ذمه (ترمذی) تہذیلات:

قوله: الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدْعَى:

د گواه پیش کولو حق مدعی ته دې که مدعی سره گواه نه وی او مدعی د مدعی علیہ د دعوی صحیح منلو نه انکار او کړی نو په مدعی علیہ باندې به قسم وی [۲۷۷۰] د دوو مدعیانو په صورت کښې شرعی حکم

۳۷۹-۱۱۳ [۱] وَ عَنْ أَمْرِ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، [۲] «عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي رَجُلَيْنِ اخْتَعَمَا إِلَيَّ فِي مَوَارِيثَ لَمْ تَكُنْ هُمَا بَيِّنَةً إِلَّا دَعَاؤُهُمَا» [۳] فَقَالَ: "مَنْ قَضَيْتَ لَهُ بَشْرًا مِنْ أَخِيهِ: فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ."

ترجمہ: [۱] و بي بي ام سلمه رضی اللہ عنہا [۲] د نبی کریم ﷺ نه د دوو سړو د قضیې په باره کې نقل کوي چې د خپل یو میراث معامله اخستو سره د حضور ﷺ په خدمت کې راغلی وو او په هغه دواړو کې د یوه هم څوک شاهد نه وو بلکه صرف دعوی او دعوی وه ایمنی په هغوی کې هریو سړی دربار رسالت کې دعوی وکړه چې فلانی شی خما دی چې ماته په میراث کې حاصل شوی دی او دویم سړی هم د هغه شي په باره کې دا دعوی وکړه او په دواړو کې هیڅ یو د خپلي دعوی ثبوت کې شاهد نه لرلو [۳] حضور اذ هغه دواړو بیان په اوریدو سره ا وفرماییل یاد لری زه چې کوم سړي د پاره د څه داسې شي فیصله وکړم چې د هغه د ورور حق وي نو هغه څیز د هغه د پاره د اور د یوې تکرې نه علاوه نور څه نه دی (مثلاً مدعی د یو څیز دعوی کړي ده چې د هغه په باره کې هغه ښه پوهیږي چې هغه د هغه نه دی بلکه واقعه د مدعا علیہ دی لیکن هغه د دروغ شاهدانو او دروغ قسمونو په ذریعه خپله دعوی ثابته کړله او ما د ظاهري قانون مطابق د هغه په شهادتی او قسم باندې اعتبار کولو سره د هغه په حق کې فیصله وکړله او هغه څیز مي هغه ته ورکړی نو

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن رقم الحديث ۱۳۴۱

(۲) أخرجه ابوداود فی السنن کتاب الافضية/باب فی قضاء القاضی إذا اخطأ (رقم- ۳۵۸۴) واحد فی المسند: ۲۳۰/۶

هغه ته ياد ساتل پکار دی چې هغه څيز به د هغه په حق کې د اور يوه ټکړه ثابته شي
يعنی هغه به د دوزخ د اور سزا وار جوړ کړي
هل الغات ① اخصمًا: دوه کسانو جگړه اوکړه. قضيه او فيصله نې وړاندې کړه. ② مؤاربته
ميراث. ③ قطعة: ټکړه. حصه

① فَقَالَ الرَّجُلَانِ: كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! حَقٌّ هَذَا لِمَا جِئَ بِهِ، فَقَالَ: لَا، وَلَكِنْ اذْهَبَا، فَاقْتَبِمَا،
وَتَوَخَّيَا الْحَقَّ، ثُمَّ اسْتَمِعَا، ثُمَّ لِيَمْلِكْ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمَا صَاحِبُهُ. ② وَفِي رِوَايَةٍ، قَالَ: «إِنَّمَا أَقْضِي بَيْنَكُمَا بِرَأْيِ
فِيمَا يُزِيلُ عَلَى فِيهِ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① په دې دواړو کې هر يوه ددې اوریدو سره عرض اوکړو يا رسول الله: خدا حق
خما دملگری یعنی فریق مخالف د پاره دی زه خپله دعوی ترک کوم ② حضور ﷺ
و فرمايل نه داڅنگه ممکنه ده چې شې یو وي او د هغه حقداران دوه وي بلکه تاسو
دواړه لاړ شئ دا شی نیم په نیمه تقسیم کړئ او خپل خپل حق واخلي یعنی تفسیه کې د
عدل او ایماندارۍ لحاظ وساتئ او دا طریقه اختیار کئ چې مخکې هغه څیز دوه حصي
کئ او که دا تنازع وي چې هغه په دواړو حصو کې کومه حصه چاته ورکول شي نو هغه
دواړو حصو باندې قرعه واچوئ چې دا فیصله شي چې په هغه دواړو حصو کې کومه
حصه کوم سړي ته حاصلیږي دغه شان تاسو دواړو کې هر یو دې هغه حصه واخلي چې په
هغه د هغه قرعه راخولي ده او بیا په تاسو کې هر یو ته پکار دی چې هغه خپل حق خپل
ملگري به معاف کړو چې د هغه د طرف نه تلی وي ③ او په یو روایت کې دا الفاظ هم دي
حضور ﷺ و فرمايل زه ستاسو د دواړو په مینځ کې دا فیصله دخپلي رایه او خپل
اجتهاد سره کوم په دې معامله کې په ماوحي نه ده نازل شوې (ابوداود)،

هل الغات: ① فاقْتَبِمَا: د شراکت په بنیاد برابر تقسیم اوکړئ ② تَوَخَّيَا الْحَقَّ: ائې اطبا الحق، یعنی
د عدل و انصاف ښه خیال ساتئ

تسهيلات:

قوله: ثُمَّ لِيَمْلِكْ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمَا صَاحِبُهُ:

د تعلیل مطلب: دا د باب تفهیم نه دې د حلال کولو په معنی کښې دې یعنی خپل مینځ
کښې د تقسیم نه پس معافۍ تلافی کوئی سبحانه الله ایشار او همدردی او دمحببت دې
ملگرو څنگه نمونه قائمه کړه

[۲۷۷۱] د قابض په حق کښې فيصله

۳۷۷۱- [۱۳] (۱) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّ رَجُلَيْنِ تَدَاغَا دَابَّةً، فَأَقَامَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا الْبَيْتَةَ أَتْنَاهَا دَابَّةٌ نَجَّهَا» (۲) فَقَضَى بِهِمَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلَّذِي فِي يَدِهِ «تَرْجُ السَّنَةِ».

ترجمه: ۱) او جابر ابن عبد الله رضي الله عنه وايي ۲) دوو سړو د يوڅاروي په باره کې دربار رسالت کې دعوی وکړه او يه هغه دواړو کې هر يو خپل شاهد پيش کړل چې دا څاروي د هغه ايمنی ځما دی ايمنی ماکره دا حيوان پيدا شوی دی ما دده په مور نر پريښی ووا چې د هغه په نتيجه کې دي پيدا شوی دی او دغه شان دده د پيدا کړي دوزه سبب جوړ شوی وم گویا په هغه دواړو کې هريوه دا دعوی وکړله ۳) نو رسول کریم صلی الله علیه و آله هغه حيوان د هغه سړي حق او گرځولو چې د هغه قبضه کې وو (شرح السنه)،

هل اللغات ① تَدَاغَا: دواړو دعوی اوکړه. ② نَجَّهَا: باب ضرب نه. ددې په بچی راوړلو کښې مې خدمت کړې دې

تسهيلات:

قوله: فَقَضَى بِهِمَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِلَّذِي فِي يَدِهِ:

د قابض د گواهانو د غير قابض په گواهانو پرتوي: ددې حديث نه په ظاهري توگه باندې دا خبره واضحه شوه که د دوو کسانو په يوڅيز کښې تنازعه پيداشي او دواړه بينه بيش کړي نو د صاحب اليد (قابض) بينه به راجح وي ملاعلی قاري رحمته الله علیه فرماني چه ويلي شوی دی چه دا حديث په دې باندې دلالت کوی چه د صاحب يد قابض بينه په هرحال کښې د غير قابض په مقابله کښې راجح ده ملاعلی قاري رحمته الله علیه فرماني چه د ظاهري حديث نه هم داسې معلومېږي چه دا حکم په ځناورو کښې دې

د حيواناتو نه علاوه په نورو څيزونو کښې په مذکوره مسئله کښې ۲ مذاهب:

① په مذکوره صورت کښې که چرې دعوی په غير حيوان کښې وي امام شافعي رحمته الله علیه فرماني که هر قسم صورت وي او هر قسم څيزوی په هرحال کښې د قابض بينه د غير قابض په مقابله کښې راجح دې

② احناف فرماني په غير حيوان کښې به دواړه مدعيان قسم خوري او دا څيز به په خپل مينځ کښې نيم نيم تقسيم کوي

داول لويق دليل: مذکوره حديث د دوی مستدل دې ځکه چې په دې کښې د غير حيوان نفي نشته.

د اول فریق د دلیل جواب: حقیقت دادې چه دا حدیث د احنافو دلیل دې ځکه چه په دې کښې د حیوان او د هغه د بچی پیدا کیدو په واضحه توگه باندې بیان موجود دې

د دویم فریق دلیل: په نورو احادیثو کښې ددې ذکر دې

[۲۷۷۲] د دوو مدعیانو په مینځ کښې د متنازع مال تقسیم

۱۵-۱۷۷۲ [۱۵] (۱) وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: [۱] «أَنَّ رَجُلَيْنِ ادَّعَيَا بَعْضُهُمَا عَلَى عَبْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَبْعَتَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا شَاهِدَيْنِ، فَقَعَمَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَهُمَا يَصْغِيَانِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ،

توجه: ۱۷ او ابو موسی اشعري رضی اللہ عنہ وایي [۱] چې در رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کې دوو سړو د یو اوبښ په باره کې دعوی وکړه ایښی هر یو د اوبښ خما دی [۲] او بیا په هغه دواړو کې هر یو د خپلي خپلي دعوي ثبوت کې دوه دوه شاهدان پیش کړل [۳] نو رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه اوبښ د دواړو په مینځ کې نیم په نیمه تقسیم کي (ابوداود).

۱۷-۱۷۷۲ [۱۷] وَكَفَى رَوَايَةً وَلِلنَّسَائِيِّ وَابْنِ مَاجَةَ: [۲] «أَنَّ رَجُلَيْنِ ادَّعَيَا بَعْضُهُمَا لِرَاجُلٍ مِنْهُمَا بَيْتَةً، فَقَعَمَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَهُمَا».

توجه: ۱۷ او د ابوداود په یوبل روایت او د نسائي او ابن ماجه روایت کې داسې دي [۲] چې دوو سړو د یو اوبښ په باره کې دعوی وکړه لیکن هغه په دواړو کې هېڅ یو سره شاهد نه وو [۳] نو رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه اوبښ د دواړو مشترکه حق او گرځولو (ابوداود).

تسهيلات:

قوله: فَقَعَمَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

د مذکور حدیث په توجیه کښې القوال: ① یعنی نبی کریم دغه متنازع اوبښ د دواړو مدعیان په مینځ کښې تقسیم کړو.

② ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه کیدې شی دا اوبښ د یو دریم سړی په قبضه کښې ووځوځ چه د اوبښ دعویدار نه وو نو چه کله دواړو گواه پیش کړو او چاته ترجیح حاصله نه وه نو اوبښ په مینځ تقسیم کړې شو

③ علامه خطابی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه کیدې شی هغه اوبښ د دواړو په قبضه کښې وی نو په دواړو کښې تقسیم کړې شو

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الأقضية / باب الرجلین یدعیان شینا ولیست لهما بیتة (رقم- ۳۶۱۵) والنسائی فی کتاب آداب القضاء / باب القضاء فین لم تکن له بیتة (رقم- ۵۱۲۴) وابن ماجه فی کتاب الأحکام / باب الرجلان یدعیان السلعة ولیس بینهما بیتة (رقم- ۲۳۳۰)

قوله: لَيْسَتْ لِوَاحِدٍ مِنْهُمَا بَيِّنَةٌ

د تعارض اشکال: په دې روایت کښې دا اوخودلې شو چه یوسره هم بیینه نه وه او ددې نه وړاندې روایت کښې اوخودلې شو چه دواړو سره بیینه موجود وه.

د اشکال جواب: ددې تعارض لرې کولو دپاره علماؤ لیکلی دی چه کیدې شی دا دواړه جدا جدا قضیې وې او ممکن ده چه هم یوه قضیه وی لیکن کله چه د دواړو گواهی په وجه د تعارض رداوگرخولې شوه نو دواړه بغیرد گواه نه پاتې شو یعنی مقبول گواهی یوسره هم نه وه.

[۳۷۷۳] د قسم خوړلو دپاره خسنې اچول

۳۷۷۳- [۱۶] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، [۲] «أَنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَعَمَا فِي ذَاتِهِ، وَلَيْسَ لَهَا بَيِّنَةٌ. [۳] فَقَالَ النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- "اسْتَهْمَا الْيَمِينَ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

قوجه: [۱] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي [۲] «أَنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَعَمَا فِي ذَاتِهِ» دوو سړو د يو حيوان په باره کې جگړه شوه چې په هغه دواړو کې هر يو هغه حيوان ته خپل ملکيت ويلي او هغه دواړو سره شاهد نه وو [۳] نو رسول کریم صلی الله علیه و آله وفرمايل قسم باندې قرعه واچوئ (د چا په نوم چې قرعه راوځي هغه دي قسم اخستو سره اووايي چې دا حيوان څما دی نو د هغه په حق کې دي فيصله وشي) [ابوداود ابن ماجه]

حل الفتا: ① استَهْمَا: پچه او خسنه واچوئ،

تسهيلات: قوله: "اسْتَهْمَا الْيَمِينَ":

د قسم دپاره د خسنې د اچولو حکم: یعنی تاسو دواړه د قسم د پاره خسنې واچوئ د چا خسنې چه راؤوتلو هغه به قسم خوری اومال به اوچتوی ددې روایت په شان یوروايت وړاندې تیر شوې دې کوم چه د ابوهريره رضي الله عنه نه روایت شوې دې او په حدیث نمبر (۳۷۷۸) کښې تیر شوې دې هلته ددې مسئلې تفصیل دې بل په حدیث نمبر (۳۷۷۷) کښې هم ددې وضاحت موجود دي.

[۲۷۷۴] مدعا علیه ته د قسم ورکولو طریقه

۳۷۷۴- [۱۷] (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ لِرَجُلٍ حَلَفَهُ: [۳] «حَلِفٌ بِاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، [۴] مَا لَهُ عِنْدَكَ شَيْءٌ. يُعْنَى لِلْمُدْعَى». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الأقضية/باب الرجلين يذعبان شيئا وليست لهما بيينة (رقم- ۳۶۱۸) وابن ماجه في كتاب الأحكام/باب القضاء بالقرعة (رقم- ۲۳۴۶)

۲) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الأقضية/باب كيف اليمين (رقم- ۳۶۲۰)

قوله: [۱] او ابن عباس نه روایت دی [۲] یوه قضیه کې چې کوم سړی یعنی مدعا علیه ته قسم ورکول وو [۳] هغه ته نبي کریم ﷺ وفرمایل ته په دي خبره د الله ﷻ قسم واخله چې د هغه نه ماسوا بل معبود نشته [۴] چې ددې سړي یعنی مدعي په تاهيخ حق نشته (ابوداود، تسهيلات):

قوله: اخلف بالله.. الخ:

دعدم گواه په صورت کې د مدعي عليه نه قسم اخستل: داخواضح دی چه کله مدعي سره گواه نه وی نو دمدعاليه نه به قسم اخستلې شی نبي کریم دلته هم ددغه اصولو لاندې فيصله وفرمایله چه "اخلف" ته قسم اوخوره د قسم په سلسله کېنې داخبره يـ: د سائل ضروری دی چه قسم ورکول په عدالت کېنې د قاضي حق دې د مسلمان نه به د هغه دغفیده توحيد مطابق قسم اخستلې شی اوعيسائي ته به وئيلي شی چه د انجيل نازلونکي رب قسم اوخوره او يهودی ته به وئيلي شی چه د تورات د نازلونکي رب قسم اوخوره او مجوسی وغيره ته به د الله تعالی د قسم خوړلو وئيلي شی داخبره هم د يـ: ساتلوده چه د مدعاليه د قسم به په هرصورت کېنې اعتبارکيري که هغه سړي عادل وی اوکه عدل په کېنې نه وی

[۲۷۷۵] مدعاعليه ته د قسم حق ورکول

د- [۱۸] [۱] وَعَنِ الْأَشْعَثِ بْنِ قَبِيصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ [۲]: «كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ مِنَ الْيَهُودِ رُضٌ، فَجَدَنِي، فَقَدَّمَنِي إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ [۳]: "أَلَاكَ بَيْتَةٌ؟" قُلْتُ: لَا.

قوله: [۱] اشعث بن قيس نه روایت دی هغه اوويل [۲] يوه زمکه خما او د يهودي په مينځ کې مشترکه وه [۳] ليکن يهودي هغه زمکه باندې خما د حصي تسليمولو نه انکار وکړو ما هغه د نبي کریم ﷺ په خدمت کې راوستی او خپله معامله مي ورته پيش کړه [۴] حضور راته وفرمایل آیا تاسره شاهد شته؟ ما عرض اوکړو نه

[۱] قَالَ لِلْيَهُودِيِّ: "اخلف بالله! إِنْ تَزُولُ اللَّهُ! إِنْ تَخْلِفْ وَيَذْهَبَ بِمَالِي، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَخْتَصِمُ بَيْنَ الَّذِينَ أُنْجِلَهُمْ فَمَا قَلِيلًا﴾ [آل عمران: ۷۵] الآية. رواه أبو داود، وابن ماجه.

قوله: [۱] حضور ﷺ يهودي ته وفرمایل ته قسم واخله [۲] په دي اوریدو سره ما عرض اوکړو چې یارسول الله، دی به داوخت قسم واخلې او خما مال به هضم کړي الله ﷻ دې قسم د یوی قضیې په سلسله کې اچې د هغه ذکر د ابن مسعود رضی الله عنه روایت کې تیر

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الأقضية/باب إذا كان المدعى عليه ذمتيا أيحلف (رقم- ۳۴۲۱) والترمذي فی کتاب تفسیر القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب: ومن سورة آل عمران (رقم- ۲۹۹۶) وابن ماجه فی کتاب الأحكام باب البينة على المدعى، واليمين على المدعى عليه (رقم- ۲۳۲۲) واحد فی المسند: ۲۱۱/۵

شوی دی! دا آیت نازل کرو. إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا (الآیه) ترجمه یقیناً کوم خلق چې حقیره معاوضه د هغه عهد په مقابلہ کې آخلی چې الله ﷻ سره هغوی کړي دی او په مقابلہ د خپلو قسمونو الخ دا روایت ابوداود او ابن ماجه نقل کړي دی.

تسهيلات: قوله: فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى:

اشکال: په دې روایت باندې دا سوال دې چه کله په یهودی باندې دغه صحابی اعتراض اوکړو نوډ الله تعالی د طرف نه یوآیت نازل شو اوس سوال دادې چه په دغه آیت کښې ددی صحابی د اعتراض جواب څنگه راغلو؟

د اشکال جواب: کله چې صحابی اوونیل دا یهودی دې قسم به خوری نو دقرآن کریم آیت د وعید په توگه رانازل شو په کوم کښې چه الله تعالی د دروغو په قسمونو او بدعهدنی په وعدو باندې سخت نکیر او فرمائیلو په دې سره لکه چه یهودی ته تنبیه اوشوه که چرې ته غلط قسم خوری نو ددې سزا به ډیره خطرناکه وی بل ددې آیت مضمون او په تورات کښې د دروغو په قسم باندې سخت وعید هم د یوشان قسم احکام دی نو په دې آیت سره یهودی ته یادگیرنه ورکړې شوه چه گوره که د دروغو قسم خورې نو ته د خیل کتاب تورات د حکم مطابق به سزاخوری داچه چه ددې سوال په جواب کښې لیکلی دی د یوحده پورې علامه طیبی رحمته الله علیه هم لیکلی دی اوددې سوال حل صرف هم دغه دې الکاشف ۳۰۷-۴۰۶/۷.

[۲۷۷۶] په دروغه قسم خوړلو څخه د یوسری ویریدل

۴۷۷- [۱۹] (۱) وَعَنْهُ (۲) «أَنَّ رَجُلًا مِنْ كِنْدَةَ، وَرَجُلًا مِنْ حَضْرَمَوْتَ، اخْتَصَمَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فِي أَرْضٍ مِنَ الْيَمَنِ. فَقَالَ الْحَضْرَمِيُّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنْ أَرْضِي اغْتَصَبَهَا أَبُو هَذَا، وَهِيَ فِي يَدِي.

توجه: حضرت اشعث رضي الله عنه ابن قيس نه روایت دی (۲) د قبيله كنده یوسری او د حضرت موت یوسری دواړو د یمن د یوې زمکې په باره کې خپله قضیه آخستو سره د رسول کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کې حاضر شو (۳) حضرمي عرض اوکړو یا رسول الله! د دې سړي پلار زما نه څما زمکه په زور واخستي وه او اوس هغه د ده په قبضه کې ده زه تاسو ته درخواست کوم چې څما هغه زمکه دي ماته واپس راګول شي

(۴) قَالَ: هَلْ لَكَ بَيْنَهُ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنْ أَحْبَبْتُهُ، وَاللَّهِ مَا يَعْلَمُ أَنَّهَا أَرْضِي اغْتَصَبَهَا أَبُو هَذَا (۵) فَتَبَيَّنَ الْكِنْدِيُّ لِلْيَمِينِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: لَا يَقْطَعُ أَحَدٌ مَالًا يَمِينٍ، إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ أَجْدَمُ. (۶) فَقَالَ الْكِنْدِيُّ: هِيَ أَرْضُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: حضور ﷺ حضرمي ته وفرمايل آيا تاسره شاهد شته؟ چي شاهدي ورکړي چي هغه زمکه وافعتا سدا ده [۲] هغه عرض اوکړو نه لیکن زه به ده ته په خدای قسم ورکولو سره دا اقرار به کوم چي ده ته نه ده معلومه چي دا زمکه خما حضرمي ده چي د ده پلار زمانه په زور واخستي وه [۳] نو هغه کلدي قسم اخستو د پاره تیار شو خو کوم وخت چي قسم اخستو د پاره تیار شو [۴] نو رسول کریم ﷺ ورته وفرمايل ياد لره کوم سړی هم چي دروغ قسم اخستلو سره د چا مال هضم کړي هغه به د الله ﷻ سره داسې حال کې ملاقات کوي چي د هغه لاس به پریکړي وي [۵] کندي په دي اوریدو سره اوویل زه اقرار کوم چي هغه زمکه د دې سړي ده. (ابوداود)

هل القنات: ① اغْتَصَبْتُ: په زور زبردستی ئې اخستې ده. ② قَبَّلْتُ: نوتیار شو. ③ أَجْذَمُ: پرې شوي کت شوي

قوله: وَلَكِنْ أَحْلَفَهُ... الخ:

يعنى د دې سړي پلار هغه زمکه زمانه په زور اخستې وه اوهم هغه زمکه ددې سړي په قبضه کښې ده چونکه هغه سره گواه نه وو په دې وجه هغه اووئيل چه زه به ده له قسم ورکوم لیکن قسم به داسې وی چه داسې به پخپله وائی چه په الله تعالی قسم چه ماته بالکل معلومه نه ده چه دا زمکه ددې سړي ده د چاته چه زما پلار په زور اخستې ده

قوله: إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ أَجْذَمُ

د اجذم د لغت تعقیق: هغه سړي دداسې قسم خوړلو دپاره تیارشو خو کله چه نبی کریم وعید واذرولو نو هغه اقرار اوکړو چه دا زمکه واقعی هم ددې حضرمي سړي ده "اجذم" جذام یومشهوره او خطرناکه بیماری ده په کوم سره چه د بدن اندامونه د حدنه زیات چاقیدوسره پر سیرې او بیا پرې کیدوسره تکرې تکرې کیږي

په لغت کښې هم جذم ضرب مضروب نه په تیزنی سره د پرې کیدو په معنی کښې دې اود پوره لاس په پرې کیدو باندې هم وئیلې شی

[۲۷۷۷] په دروغو قسم خوړل او کفانه حکمیه

۳۴۴-۲۰ [۲۰] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - :
 [۲] «إِنَّ مِنْ أَكْبَرِ الْكِبَايِرِ الْبَرْكَ بِاللَّهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، وَالْيَمِينَ الْقَبُوسَ، [۳] وَمَا حَلَفَ حَالِفٌ بِاللَّهِ يَمِينٌ صَبْرًا، [۴] فَأَدْخَلَ فِيهَا مِثْلَ جَنَاحِ بُعْضَةٍ، [۵] إِلَّا جُعِلَتْ لُكْنَةً فِي قَلْبِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ» - رواه الترمذي، وقال: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب تفسير القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب: ومن سورة النساء (رقم- ۳۰۲۰) واحمد في المسند: ۶۶۵/۳

ترجمہ: ۱) او عبد اللہ بن انیس رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم ﷺ وفرمايل ۲) په لويو گناھونو کې د ټولو نه لوی گناھونه دادي ۳) الله ﷻ سره څوک شريکول ۴) د مور پلار نافرماني کول ۵) او په دروغو باندې قسم اخستل ۶) ياد لرئ کوم قسم اخستونکی چې د مجبوري او د قيد په حالت کې هم په خدای قسم واخستلو ۷) او هغه په قسم کې د ماشي د وزر برابر ايښی لږ شان هم دروغ شامل کړل ۸) نو د هغه په زړه کې قيامته پورې يوه نکته پيدا کېږي چې د هغه وبال به په آخرت کې ظاهر شي ادا روايت ترمذي نقل کړي دی او ويلي يي دي چې دا حديث غريب دی ۱

هل اللغات: ۱) الْقَوْمُ: دروغ قسم. ۲) يَمِينٌ صَبْرٌ: محبوس کېدو. او رايسارولو سره قسم اخستل. دروغ قسم خوړل ۳) جَنَازٍ: وزر. ۴) بَعْضُهُ: ماشي. ۵) نَكْتَةٌ: داغ

تسهيلات:

قوله: وَمَا حَلَفَ حَالِفٌ بِاللَّهِ يَمِينٌ صَبْرٌ:

يعين صبر نه هراد: دلته د يمين صبر نه په عدالت کښې دننه قسم خوړل مراد دي يعنی د عدالت په کمره کښې که يوسړې په خپل قسم کښې لږ شان هم دروغ وائی نو ددې سړي په زړه باندې د گناه يوه نکته يعنی داغ جوړېږي اودا داغ د زين اثر دې لکه چه دا دهمر جباريت يوه حصه ده دا اثر به ددې سړي دزړه نه تر قيامته پورې نه ختمېږي.

[۳۷۸] د مکان اوزمان په وجې د قسم حيثيت زياتيدل

۳۷۸-۳۷۹ [۴۱] (۱) وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَا يَخْلِفُ أَحَدٌ عِنْدَ مَنبَرِي هَذَا عَلَى يَمِينٍ أَيْمَةً، وَلَا يُؤَدُّ عَلَى يَوَالِي أَخْفَرَ إِلَّا تَبَوَّأَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ، أَوْ جَبَّتْ لَهُ النَّارُ». رَوَاهُ مَالِكٌ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمہ: ۱) او حضرت جابر رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم ﷺ وفرمايل ۲) کوم سړی چې خُصا دي منبر سره قسم واخستلو او د هغه قسم دروغ وي ۳) اگر چې د يوشين مساوک د پاره وي نو هغه د دوزخ په اور کې ځان ته ټيکانه تياروي ۴) يا دايي وفرمايل چې د هغه د پاره د دوزخ اور واجب کېږي (مالک ابو داود ابن ماجه)،
هل اللغات: ۱) يَمِينٌ أَيْمَةً: گناهگار قسم. دروغ قسم. ۲) يَوَالِي: مساوک. ۳) أَخْفَرَ: شين. ۴) تَبَوَّأَ: تيار کړي دي. ۵) مَقْعَدُهُ: ځانې د کيناستلو خپل. استوگنه

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الايمان والتذوق/باب ما جاء في تعظيم البين عند منبر النبي (رقم-۳۲۴۶) وابن ماجه في كتاب الاحكام / باب البين عند مقاطع الحقوق (رقم-۲۳۲۵) ومالك في الموطا كتاب الاقصية/باب ما جاء في العنث على منبر النبي صلى الله عليه وسلم (رقم-۱۰۰)

تسهيلات:

قوله لَا يَخْلُفُ أَحَدٌ عِنْدَ مَنْبَرِي هَذَا:

په مبارک او مقدس مقام کنبې ه قسم خوړلو وید، په جمات کنبې منبر او محراب هې هم یو مقدس مقام دې اویا د مسجد نبوی د منبر شان خو څه بل څه دې اویا د منبر نسبت د حضور ﷺ طرف ته کولوسره خودغه منبر شان بې مثال شو

اوس د دروغو قسم خوړل خو هې هم ډیره لویه گناه ده که هغه هرځای کنبې وی لیکن که یو سړي د داسې مقدس مقام سره د دروغو قسم او خوری نودا د الله تعالی غضب ته دعوت ورکول دی دغه شان د مقدس مقام د وجې نه د قسم حیثیت او عظمت زیاتیري دغه شان د جمعی په ورځ د مازیگیر نه پس قسم خوړل د زمانی د عظمت د وجې نه د قسم حیثیت زیاتیري او په دې کنبې تغلیظ راځي د یو مقام او مکان د وجې نه د تغلیظ مثلاً علماء کرامو لیکلې دي که یو سړي په مکه کنبې وی نو د حجر اسود او مقام ابراهیم به مینځ کنبې ځای د ټولونه معظم دې په دې کنبې د قسم حیثیت زیاتیري

او که یو سړي په مدینه کنبې وی نو د نبي کریم قبر سره ځای ډیر معظم دې او که یو سړي به بیت المقدس کنبې وی نو د قسم ډپاره د ټولونه معظم ځای گنبد صخرا سره ځای دی او په عام دنیا کنبې جامع مسجد او بیا عام جمات مقدس مقامات دی شوافعو حضرات د قسم تغلیظ مکان اوزمان په ذریعه سره جائزمنی لیکن احناف وائی چه قسم صرف فسه دې د یوزمان او مکان د وجې نه ددې په حیثیت باندې اثر نه پریوځي ظاهري نصوص شوافعو سره دی

قوله وَلَوْ عَلَى يَوَالِبِ أَخِي:

د سواک اخضر نه مراد: د شین مسواک نه کم خیز مراد دې که هغه شین مسواک وی او که اوچ وی د مسلم شریف په یو روایت کنبې قضیها من اراک الفاظ راغلی دی یعنی د مسواک ونه اود کیکر بناخ دې نه هم مراد قلیل یعنی کم خیز دې

[۲۷۷۹] د دروغو ککواهی او د شرک پراېری

۳۴۴- [۲۲] (۱) وَعَنْ حُرَيْبِ بْنِ قَاتِلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ (۲): «صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَلَاةَ الصُّبْرِ، فَمَّا عَرَفَ، قَامَ قَاهِمًا، (۳) فَقَالَ: "عِدْتُ شَهَادَةَ الزُّورِ بِالْإِشْرَافِ بِاللَّهِ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، (۴) ثُمَّ قَرَأَ: ﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ - حُنْفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ﴾ (الحج: ۳۰-۳۱)». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] او خريم ابن فاتك عليه السلام وایي [۲] چې يوه ورځ رسول كريم عليه السلام چې د سحر د مونځ نه فارغه شو نو صحابه عليهم السلام ته خطاب کولو د پاره او دريدلو [۳] او دري ځله يي دا الفاظ وفرمايل چې د دروغو شاهدی د شرک بالله برابره ده [۴] دې نه وروسته حضور عليه السلام بطور دليل دا آيت تلاوت کړو **فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ حُفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ** پليتي (د بتانو د پرستش، نه ځان اوساتي او دروغ ويلو نه پرهيز کوي، اوشن تاسو د باطل نه حق طرف ته رجوع کونکي نه شرک کونکي دالله سره دا روايت ابوداود او ابن ماجه نقل کړي دي

حل الكلمات: ① انصرف: اوگرځيدو، ② شهادة: گواهي، ③ الزور: دروغ، ④ الرِّجْسَ: پليتي، ⑤ الْأَوْثَانِ: جمع د وثن، بُتَان، ⑥ قَوْلَ الزُّورِ: دروغ وينا، ⑦ حُفَاءَ: حق طرف ته رجوع کونکي

۸۰۰- (۱) **قَوْلُوهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ عَنْ إِيْمَنَ بْنِ خُرَيْمٍ، [۲] إِلَّا أَنَّ ابْنَ مَاجَةَ لَمْ يَذْكُرِ الْقِرَاءَةَ.**

توجه: [۱] او دا روايت احمد او ترمذي هم ايمن بن خريم نه نقل کړي دي [۲] او د ابن ماجه نقل کرده روايت کې د آيت شريف تلاوت کول مذکور نه دي

تسهيلات:

د راوي مختصر تعارف:

حضرت خريم بن فاتك عليه السلام مختصر حالات: نوم خريم د پلارنوم فاتك الاسدي دې اوابويحيي د هغه كښت دې. په صلحه حديبيه كښې شركت كونكې صحابې دې د هغه تعلق شام سره وو اوبعضو هغه په اهل كوفه كښې شميرلې دې.
مرويات: د هغوی نه لس روايتونه نقل دي كوم چه په سنن كښې موجود دي. بخاری او مسلم د هغه نه يو روايت هم نه دې نقل کړې.
قوله: عُدِلَتْ شَهَادَةُ الزُّورِ بِالْإِشْرَافِ بِاللَّهِ:

د حديث پاك حاصل دادې چې په دروغه قسم خوړل او شرک کول دواړه گناه کبيره دي لکه څنگه چې ظاهري پليتي په بدن يا کپړا باندې اولگي نو داسان بت پرستی زړه گنده کوي لکه څنگه تاسو د ظاهري پليتي نه نفرت کوئ نو هم دغه شان نفرت د باطني گندگي نه هم اوکړئ او د بدن نه زيات ته د زړه او روح فکر اوکړه
قوله: ثلاث مرات: نبي كريم عليه السلام دا خبرې درې ځل اوکړې دا تکرار د وعيد او د مبالغې تاکيد دپاره دې.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الشهادات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء في شهادة الزور (رقم

[۳۷۸۱] غير معتبر كغواهي

۳۷۸- [۳۳] (۱) «وَعَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «لَا تَحْمُوزُ شَهَادَةَ غَائِبٍ، وَلَا غَائِبَةٍ، وَلَا تَقْلُودُ حَدًّا، وَلَا ذِي غَيْرٍ عَلَى أَحِبِّهِ، وَلَا ظَنِّينَ فِي وَلَا عَاقِبَةٍ، وَلَا الْغَائِبِ مَعَ أَهْلِ الْبَيْتِ» [۳]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. وَيَزِيدُ ابْنُ زَيْدٍ ابْنُ زَيْدٍ الْقَاضِي الرَّأْيِيُّ مُنْكَرَ الْحَدِيثِ.

قوجه: [۱] او بي بي عائشه رضي الله عنها و ابي چي رسول كريم صلی الله علیه و سلم و فرمايل [۲] ددي اشپير قسمه خلقو شاهدي جائز او معتبره نه وه [۳] د خيانت كونكي سري او خيانت كونكي بنخي [۴] په كوم سري چي د تهمت حد جاري شوی دی [۵] د بنمن چي د خپل مسلمان ورور برخلاف وي [۶] هغه سري چي د ولاء په باره کي متهم وي [۷] هغه سري چي د قرابت په باره کي متهم وي [۸] هغه سري چي په يو کور قانع وي [۹] امام ترمذي دا روايت نقل کړي دی او ويلي يي دي چي دا حديث غريب دی او د دي حديث يو راوي يزيدي ابن زياد دمشقي منکر الحديث دی

هل اللغات: [۱] غائب: خيانت كونکې. [۲] تَقْلُودُ: چه کورې (شرعی سزا) ورکړې شوې وي. [۳] حَدٌّ: شرعی سزا او جرم. [۴] ذِي غَيْرٍ: بغض او کینه لرونکې. حسد ساتونکې. [۵] ظَنِّينَ: چه تهمت بری لگيدلې وي. [۶] وَلَا عَاقِبَةٍ: د آزاد کړی غلام ميراث. [۷] قَرَابَةٍ: رشته دارۍ. [۸] الْغَائِبِ: گذاره كونکې.

تسهيلات:

قوله: لَا تَحْمُوزُ شَهَادَةَ غَائِبٍ، وَلَا غَائِبَةٍ:

د گواه د عدالت ضرورت: په دې حديث کښې اودې نه پس راتلونکې دوو احاديثو کښې دداسې خلقو بيان دې دچا گواهی چه نه قبليری د اسلام په نظر کښې چه خومره د حاکم عادل کيدل ضروری دی هم دومره د گواه عادل کيدل هم ضروری دی دې دپاره چه د فيصلې پورې د رسيدو واسطه اووسيله هم صحيح وی په دې حديث کښې هم دداسې خلقو گواهی غير معتبر گرځولې شوې ده چه څوک د عدل او انصاف په معيار باندې نه پوره کيری لکه خائن سري او خائنه بنځه د خيانت مفهوم عام کيدې شی څوک چه په دنيا اودين دواړو کښې خيانت کونکې وی چونکه د خيانت د وجهي نه داخل فاسقان شوی دی اود شهادت دپاره عادل کيدل ضروری دی په دې وجه ددوی گواهی معتبر نه ده په عرف عام کښې خائن هم هغه دې چه د خلقو په مالونو کښې او امانتونو کښې خيانت کوی ددې حديث په رنرا کښې هم دغه مفهوم زيات واضح دې بعضي مطلق فاسق مراد اخستي دي

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الشهادات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فيمن لا تجوز شهادته (رقم- ۲۲۹۸)

قوله: وَلَا تَجْلُو دَحْدًا:

ه مجلوه تعریف: مجلود د جلد نه دې او جلد کورې ته وائی یعنی چاته چه په حد قذف کښې کورې لگیدلې وی په

ه نوی نه ورسته د محدود فی حد اللذ د گواهی په قبولو کښې ۲ مذاهب:

① داسې قاذف باندې چه کله حد نافذ کیدو سره په کورو باندې او وهلې شی نودې نه پس که د محدود توبه او کړی نوبیا د شوافعو په نیز د هغه گواهی معتبر ده

⑦ د احنافو په نیز که توبه هم او باسی نوبیا ئې هم توبه نه ده قبول

ه اول فریق دلیل: خکه چه ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ﴾ استثناء، ﴿وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا﴾ نه ده نوچه کله قاذف توبه او کړی نو د ده گواهی به معتبره شی سره ددې چه قذف ورته لگیدلې وی بلکه د ټولو حدودو هم دغه حکم دې

ه اول فریق د دلیل جواب: او آیت ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا﴾ استثناء، ﴿وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ سره ده خکه چه دا قریب هم ده او شهادة نکره راورلو سره د عموم طرف ته اشاره هم ده چه دغه قسم گواهی منظوره نه ده او د ابدأ په الفاظو سره نور تاکید هم پیدا کړې شوې دې اوزیر نظرو واضح حدیث هم دې. لهذا محدود فی القذف چه کله خپله ژبه د یوپاکد امنې ښځې په بهتان کښې ککره کړه نو د ده سزا هم دغه ده چه د همیشه همیشه دپاره د ده په خله باندې اعتبار اونه کړې شی.

ه دویم فریق دلیل: د نورو حدودو حکم هم دغه شان دې لیکن حد قذف لگیدونه پس سړې د همیشه دپاره مردود الشهادت جوړیږی په دې وجه په توبه کولو سره د هغه گواهی معتبر کیدې نه شی

د حدیث د بعضې جملو وضاحت: ① وَلَا ذِي غُرٍّ غمر دښمننی بغض او عداوت او حسد ته وائی نو د داسې قسم کینه حسد او دښمننی جذبه لرونکی سړی گواهی په یو مسلمان رور باندې جائز نه ده که هغه د ده سکه رور وی او که عام مسلمان وی خکه چه د دښمننی او عداوت دا جذبه به دې په عدالت باندې قائم پاتې کیدو ته پریښدی

⑦ قوله: وَلَا ظَنِّينَ فِي وَلَا ظَنِّينَ مَتَّهَمٌ ته وائی لکه ﴿وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنٍّ﴾ آیت هم په دې معنی کښې دې

د متهم فی الاولاء فسق او د عدم قبول شهادت وجه: میراث ته ویلې شی یعنی یو غلام چه کله آزاد شی او بیامرشی نو د دغه آزاد کړې شوی غلام میراث به د آزادونکی آقا وی اوس که چرته غلام په خپل نسبت کښې دروغ وائی چه مثلاً زه حارث آزاد کړې یم حالانکه خلقوته ښه پته ده چه دې حارث نه بلکه زید آزاد کړې دې نو دا غلام په دې نسبت

کنبی "متمم فی الولاء" دې د اصل مالک حق وهل غواړی په دې سره دا فاسق شو او د فاسق گواهی معتبر نه ده لهذا د ظنین فی الولاء گواهی مردود ده

⑥ قوله: وَلَا قَرَابَةَ

د ظنین فی القرابة د مردود الشهادت کیډووجه: هم دغه شان معامله د ظنین فی القرابة هم ده چه مثلاً یو سړي وانی زه د عمر خوئی یم حالانکه خلقوته ښه پته ده چه دې دروغ وانی داخود عمر خوئی نه دې بلکه د بکر خوئی دې نوپه دې د دروغو نسبت سره دا سړي مردود الشهادت شو لهذا دده گواهی معتبر نه ده

⑦ قوله: وَلَا الْقَائِمُ مَعَ أَهْلِ الْبَيْتِ

د قائم مصداق: القانع نه مراد هر هغه سړي دې چه د چا په نان او نفقه او خرچه باندې گذاره کوی لکه خادم چه دې نوکر دې شاگرد دې مرید دې

د گواهی د عدم قبولیت وجه: ددوی گواهی ځکه معتبر نه چه ددې دواړو په مفادات کنبی اشتراک دې نوکیدې شی چه دا سړي د دغه مفاداتو په رنرا کنبی په گواهنی کنبی د طرفدارنی نه کارواخلی او غلطه گواهی ورکړی احناف فرمائی چه هم ددې مفاداتو په رنرا کنبی د ښځې گواهی د خاوند په حق کنبی معتبر نه ده نه د خاوند گواهی د ښځې په حق کنبی صحیح ده شوافعو حضرات دا صحیح منی

[۲۷۸۲] مردود الشهادت کسان

۳-۲۳ [۲۳] (۱) عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ خَائِنٍ، وَلَا خَائِنَةٍ، وَلَا زَانٍ، وَلَا زَانِيَةٍ، وَلَا ذِي غُرٍّ عَلَى أَخِيهِ.» ② وَرَدَ شَهَادَةُ الْقَائِمِ لِأَهْلِ الْبَيْتِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او عمرو ابن شعيب رضي الله عنه خپل پلار نه او د هغه پلار د خپل نیکه (دادا) نه او هغه د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه نقل کوي حضور صلی الله علیه و آله وفرمایل ② ③ نه خو د خیانت کونکي سړي ④ او خیانت کونکي ښځي شاهدي درسته ده ⑤ نه د زنا کونکي سړي ⑥ او زنا کونکي ښځي شاهدي درسته ده ⑦ دغه شان د دښمن شاهدي د خپل دښمن خلاف به مقبول نه وي ⑧ او حضور صلی الله علیه و آله په یوه مقدمه کې د هغه سړي شاهدي رد کړله چې د یو کور په کفالت او پرورش کې وي او هغه شاهدي د هغه کور والا وو په حق کې ورکړي (ابوداود)،

هل اللغات ① ذی غر: بغض او کینه لرونکې. حسد ساتونکې. ② القایم: گذاره کونکې.

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الأقضية/باب من ترده شهادته (رقم- ۳۶۰۰) وابن ماجه فی کتاب الأحکام/باب من لا تجوز شهادته (رقم- ۲۲۶۶) واحمد فی المسند: ۱۸۱/۲

تسهيلات:

قوله: وَرَدَّ شَهَادَةُ الْقَائِمِ لِأَهْلِ الْبَيْتِ هغه خادم چې د هغه خرج د بل چا په ذمه وي نو دهغه گواهی معتبره نه ده. خكه چې دې گواهی وركوي خو د خپل ذات دپاره فائده لټوي، التعليق الصبيح ج ۲ ص ۲۹۷،

[۲۷۸۲] د كلی والی د گواهی حیثیت په مقابله د شهری كښ د شهادت حیثیت

۲۷۸۲- (۲۵) (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: (۲) «لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ بَدَوِيٍّ عَلَى صَاحِبِ قَرْيَةٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ۱ حضرت ابو هريره رضي الله عنه د رسول كريم نه نقل كوي حضور وفرمايل ۲ په ښار كې د وسيدونكي په حق كې يا د هغه خلاف په څنگل كې د اوسيدونكي شاهدي به درسته نه وي (ابوداود ابن ماجه،

هل اللغات ۱ ښوونې: كلی وال. باندې والا. ۲ صاحب قريه: ښار اوسيدونكي

تسهيلات:

قوله لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ بَدَوِيٍّ:

د بدوی نه مراد: بدوی د بداهه طرف ته منسوب دې اوبداهه کلی اوصحرا ته وائی داد حضاره په مقابله کښې راځی د بدوی نه مراد هغه کلی وال دې کوم چه جت څنگلی او جاهل وی

د کلي وال د گواهی د نه قبولولو دوه وجوهات: ۱ کله چه کلي وال داسې وی نو هغه سره به علم نه وی تمیزيه ئی نه وی اوڅه طریقه به ئی نه وی د ښکته پورته نه به خبرنه وی د گواهنی وركولود شرطونونه به خبرنه وی د غفلت او نسيان يعنی هیرې به په هغه باندې غلبه وی

۲ ملا علی قاری رحمته الله علیه یوه وجه دا هم بیان کړې ده چه عموماً په کلو اوبښاریو کښې دښمنی وی نو د عداوت په وجه به د دوی گواهی غیر مقبول وی

په حدیث الباب کښې توجه: بهر حال که چرې بدوی کښې سلیقه وی پوهه وی او تمیزيه کښې وی نو د جمهورو په نیزد هغه گواهی د عامو انسانانو په شان به مقبول وی او امام مالک رحمته الله علیه فرمائی چه په مطلق توگه باندې د یو کلی وال گواهی به په یوښاری باندې مقبول نه وی جمهورو دا زیر بحث حدیث په غالبی او اکثری احوال باندې محمول کړې دې

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن كتاب الأقضية / باب شهادة البدوي على أهل الأمصار (رقم- ۳۶۰۲) وابن ماجه فی كتاب الأحكام / باب من لا تجوز شهادته (رقم- ۲۳۴۷)

[۳۷۸۴] مدعی ته د مدعا په بڼه طريقه د بيا نولو تر غيب

۳۷۸۴- [۳۷] (۱) وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَضَى بَيْنَ رَجُلَيْنِ، [۳] فَقَالَ الْمُتَضَعِّى عَلَيْهِ لَمَّا أَذْبَرَ: حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. [۴] فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُلَوِّمُ عَلَى الْعَجْزِ وَلَكِنْ عَلَيْكَ بِالْكَيْسِ، [۵] فَإِذَا غَلَبَكَ أَمْرُ قُفْلٍ: حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوجه: [۱] او عوف بن مالک وايي [۲] يو وخت رسول کریم ﷺ د دوو سړو په مینځ کې د یوې مقدمې فیصله وکړله چې د یو سړي خلاف او د دویم په حق کې وه د مقدمې فیصله وکړله چې د یو سړي خلاف او د دویم په حق کې وه [۳] مقدمې فیصله چې د کوم سړي خلاف شوي وه هغه د مجلس نبوي نه پاڅیدو سره واپس تلو کې او ویل چې حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ یعنی ماته خدا الله کافی دی او هغه بهترین کار ساز دی [۴] نبي کریم ﷺ په دې اوریدو سره وفرمایل: الله ﷻ ناداني او لاپرواهي باندې ملامت کوي تاته دانايي او هوښیاري ضروري ده [۵] که په دې هم په تا څه مصیبت راشي نو حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ وایه (ابوداود)

هل اللغات: ① المتضعی علیه: دچا په خلاف چه فیصله اوشی، ② اذبر: شاتې کړه، روان شو، ③ بنوم: ملامت کوی، ④ العجز: عاجز پاتې کیدل، ⑤ الکئیس: هوښیار

تسهيلات:

قوله: حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ:

د روایت پس منظور: د ملاعلی قاری رحمه الله د بیان نه معلومېږي چه دغه سړی غالباً دچانه قرض اخستی وو اورسیدنی لیکلې وو بیا هغه قرض واپس کړو مگر داغفلت ترې او شو چه د قرض واپس کولو وخت کښې نی څه رسید او ثبوت جوړنه کړو قرض ورکونکی په هغه باندې دعوی اوکړه چه زما قرضه اداکړه په تاباندې دومره قرض دې اودا رسید دې دې عاجز په جواب کښې اووئیل چه ماخو قرض اداکړې دې هغه ورته اووئیل ناسره څه ثبوت دې چه تا واپس کړې دې په دې باندې مدعی مقدمه اوگټله اودغه عاجز د غم ارمان او افسوس اظهار وکړو او وئیل چه حسی الله ونعم الوکیل

قوله: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُلَوِّمُ عَلَى الْعَجْزِ:

د لین دین بهترینه ضابطه: کله چه دغه سړی حسی الله ونعم الوکیل اولوستلو نولکه چه په ضمنی توگه باندې هغه د نبی کریم په فیصله باندې مطمئن نه شو سره ددې چه هغه په

الفاظ کنبی ددې اظهاراونه کړو لیکن معامله په الله تعالی باندې پریخودوسره ئی په اشاره دخپلو جذباتو اظهاراواکړو. نبی کریم هغه ته په واضحه توگه اوفرمائیل چه په تا باندې خودا لازم وو چه ته خپله مقدمه او دهغې په دلائل کنبې هوښیار اوسیدی. که ستا دعوی صفا وه تاسره گواه وې یا بل څه ثبوت وې اوس چه نه تا بیان صفا ورکړونه دې ثبوت اوخودلو اود مدعی مخامخ عاجز پاتې شوې نواوس حسبی الله ونعم الوکیل لولې؟

د تدبیر کولو نه وروستو په الله تعالی باندې بهرسته کول: داایث خو هغه وخت وئیل. پکار دی چه کله انسان خپل ټول تدبیرونه او ټول احتیاط په کار کنبې راولی اویا عاجز پاتې شی او په هغه باندې د بچ کیدو ټولې لارې بندې شی نو هغه وخت دې حسبی الله ونعم الوکیل لولی. الله تعالی انسان د انسان په نادانۍ اوعجز اولاپرواهنی باندې ملامت کوی لهذا د ملامتیادمه وار ته پخپله ئی الکیس هوښیاری بیداری تیزنی اوچالاکنی ته وئیلې شی

[۲۷۸۵] د ملزم د قید هکولو ثبوت

۲۷۸۵- [۲۷۸۵] (۱) عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَبَسَ رَجُلًا فِي تَهْمَةٍ». [۳] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَزَادَ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ: «ثُمَّ عُلِيَ عَنْهُ».

ترجمه: [۱] او بهز ابن حکیم د خپل پلار نه او هغه د خپل د نیکه (دادا) نه نقل کوي [۲] چې رسول کریم ﷺ یوسری د تهمت په بناء قید کړي وو. [۳] ابوداود، او ترمذي او نسائي دا الفاظ هم نقل کړي دي چې بیا حضور ﷺ هغه پریښودی (رهاکړو)

هل لغات: ① حَبَسَ: قید کړې وو. ② تَهْمَةٌ: په تهمت، دروغ الزام کنبې. ③ عُلِيَ عَنْهُ: پرې ئې خودو

تسهيلات:

قوله: حَبَسَ رَجُلًا فِي تَهْمَةٍ:

د تهمت په وجه د قید کولو حکم: یعنی د تهمت په بنیاد باندې نبی کریم دغه سړې قید کړې وو داسې معلومېږي چه یوسری په هغه باندې د قرض دعوی کړې وه یا په دې سړې باندې بل څه الزام وو په دې وجه نبی کریم دغه سړې په قید حوالات کنبې ساتلې وو دې دپاره چه مدعی خپله دعوی صحیح ثابتولودپاره څه ثبوت پیش کړی لیکن چه کله مدعی خپله دعوی ثابت نه کړې شوه نو نبی کریم هغه سړې هم په هغه ورځ وروستو د الزام نه بری کولو سره پریخودو ددې حدیث نه معلومېږي چه ملزم په قید کنبې ساتل د

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الأقضية/باب فی العیس فی الذین وغیره (رقم-۳۶۳۰) و الترمذی فی کتاب الدیات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی العیس فی التهمة (رقم-۱۴۱۷) والنسائي فی کتاب قطع السارق/باب امتحان السارق بالضرب والعیس (رقم-۴۸۷۶)

شرعی حکم مطابق دی ہسی علماؤ لیکلی دی دنی کریم پہ زمانہ کنہی د مجرمانو
دپارہ باقاعدہ جیل نہ وو خکہ چہ پہ مسلمانانو کنہی جرائم نہ وو البتہ کافرانہی کریم
پہ قید کنہی ساتلی دی لیکن دہغوی دپارہ ہم باقاعدہ خہ جیل نہ وو ہغوی بہ د جنگی
قیدیانو پہ شان پہ صحابہ کرامو باندی تقسیم کولې شو اوصحابہ کرامو بہ د ہغوی
نگرانی کولہ

د قید دوه قسمونه: علامہ خطابی رحمہ اللہ فرمائی چہ ددی حدیث نہ معلومہ شوہ چہ قید کول
پہ دوه قسمہ باندی دی ① جس عقوبت: جس عقوبت خود خہ واجب حکم د وجہ نہ کیڑی
② جس تہمت دی: جس تہمت صرف د انکشاف حقیقت پوری وی پہ دی وجہ ہفہ
سری نبی کریم خہ ساعت پس خلاص کرو

الفصل الثالث

[۳۷۸۶] د فریقینو د قاضی پہ مخکې د حاضریدو وجوب

۳۷۸۶- [۳۸] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «قَضَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
أَنَّ الْأَخْمَصَيْنِ يَقْعَدَانِ بَيْنَ يَدَيِ الْحَاكِمِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ.

توجہ: ① عبد اللہ ابن زبیر رحمہ اللہ وایسی ② چي رسول کریم رحمہ اللہ دا عدالتی فرمان ضبطہ
جاری کرلہ چي مدعی او مدعا علیہ دواړہ دي د حاکم روبرو مخکې کیني، احمد ابوداؤد،
د راوي مختصر تعارف:

حضرت عبدالله بن زبیر رحمہ اللہ: نوم عبدالله ابوحبيب، ابوبکر او خبيب کنيت دي. د پلار نوم
نئ زبیر د مور بی بی نوم نئ اسماء وو د هغه لقب ذات النطاقین وو په سن ۱۱ ھ کنہی د
مهاجرینو په کور رومي هم دوی پیدا شو. رسول الله رحمہ اللہ تبرکاً کھجوره اوچيچله او د
هغه په خله کنہی واوله د اووه کالو په عمر کنہی د رسول الله رحمہ اللہ سره بيعت شو.
د تولونه اول په جنگ یرموک کنہی شریک شو. (۴) بیا چہ په دغه جنگ کنہی کومه توره
پہ لاس کنہی واخستله هغه نئ ترمرگه پورې د لاس نہ پریتوله. حضرت ابن زبیر رحمہ اللہ د
دیرو ژبو ماهر وو د هغه ډیر زیات غلامان وو چہ مختلف ژبې به نئ ونیلې. حضرت ابن
زبیر رحمہ اللہ به دغه ټولو نه سره د هغوی په مورنئ ژبه کنہی خبرې کولې.
ولات: ۷۲ ھ دیقعهه کنہی عبدالملک حجاج بن یوسف د حضرت عبدالله بن زبیر رحمہ اللہ د
مقابلې د پاره روان کړو دغه وخت هغه په حرم شریف کنہی پناه اخستی وه خومیاشتو
پورې په حرم شریف کنہی راگیر وو او د خومیاشتو پورې داسې اور اوکانړی وریدل چہ
بنکاریده لکه چہ آسمان به په زمکه باندې راشی (۵) آخر جمادی الثاني ۷۳ ھ کنہی
حواری رسول د خیگر ټکره او ذات النطاقین نور نظر خپل رب له اورسیدو.

روایات: د هغوی نه ۳۳ روایتونه نقل دی په کومو کښې چه دوه په مسلم او بخاری کښې دی په ۶ بخاری او په ۲ کښې مسلم منفرد دي.

هل اللغات: - ① قضي دلته دا قضي د حکم او فیصله کولو په معنی کښې نه بلکه "اوجب" په معنی کښې دي چه دا حکم واجب دي

تسهيلات:

قوله: أَنَّ الْخَمَمَيْنِ يَقْعُدَانِ بَيْنَ يَدَيِ الْحَاكِمِ:

د خصمينو په مینځ کښې پراړۍ کول: یعنی د عدل انصاف او مساوات د اصولو په رنرا کښې په قاضي او حاکم باندې واجب دی چه هغه دي د عدالت په کمره کښې مدعی او مدعاعلیه برابر او یوشان کینه وی سره ددي که د دواړو په مینځ کښې د رتبو په اعتبار سره هرڅومره فرق ولې نه وی. که یو غریب سره چرته د وخت د حاکم هم تنازعه وی نو قاضي له پکار دی چه هغه دي دا حاکم هغه غریب سره برابر کینه وی هم دغه هغه گرانه مرحله ده دکوم باره کښې چه علامه طیبی رحمته الله علیه فرمائی: "ولیس علی القاضی امر اشق والاخوف من التسوية بین الخصمین" یعنی د قاضي دپاره ددي نه زیات گران او خطرناکه مرحله هیڅ یوه نه ده چه کله دعدالت په کمره کښې مدعی او مدعاعلیه پیش وی نو چه په هغه ددواړو کښې برابری او کړی. واقعی علامه طیبی رحمته الله علیه د رښتیاؤ او حقیقت طرف ته نشان دهی کړي ده نن صباڅو په عدالتونو کښې د انصاف د تقاضو نام اوشان هم نشته صرف د پیسو سوداگری په بنیاد باندې اصول جوړیږي اوماتیږي د انگریزانو عدالتونو ته د عدالت نوم ورکول د عدالت توهین دي

د اسلام د ترقی راز او انصاف: د اسلام د ترقی په وختونو کښې په اسلامی عدالتونو کښې په حاکم او محکوم کښې د مساوات کښې د ښکلی واقعاتو هیڅ کمې نشته دي چه د پوره دنیا دپاره معیار او قابل تقلید نمونه ده په دي تیره وروخت کښې هم کوم وخت د اسلام د ښکلی اصولو په بنیاد باندې په افغانستان کښې د طالبانو اسلامی عدالتونه قائم شو نو د انصاف او مساوات نهرونه روان شو چه هر انصاف خوښونکی او شرافت غوښتونکی انسان دپاره قابل تقلید نمونه وه لیکن دهشت خوښونکی تخریبی عناصر او د انسانیت دشمن قوتونو دا برداشت نه کړې شو لیکن په دنیا باندې دا خبره واضحه شوه که اسلام یونیم زرکاله وړاندې یوژوندې او کلک مذهب وو نوهغه نن هم هغه شان مؤثر او ژندې دي اوراتلونکی وخت کښې به هم ترکومي چه دنیا قائمه وی ان شاء الله ژوندې او آباد وی الله تعالی دي دخپل دین حفاظت او کړی آمین یارب العالمین.

[۱۹] کتاب الجهاد

د جهاد بیان

الفصل الأول

خلاصة الباب:

فيه اثنتان وسبعون حديثاً مشتملة على ثمانى عشرة مسألة:

- ① فضيلة جهاد المجاهدين: ۱، ۲، ۳، ۹، ۲۴، ۲۶، ۳۵، ۳۷، ۴۲، ۵۸، ۶۳، ۶۴، ۶۶، ۶۹.
- ② فضيلة القتل والخروج في سبيل الله: ۴، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۶، ۳۷، ۴۴، ۴۵، ۴۸، ۴۹، ۶۵، ۶۷، ۶۸، ۷۰، ۷۱.
- ③ فضيلة الرباط والرباط: ۵، ۷، ۲۶، ۴۰، ۵۲، ۵۳، ۶۱.
- ④ فضيلة الإعانة مع الفزاة وقباجة عديمها: ۱۱، ۱۲، ۵۴.
- ⑤ فضيلة الاتفاق في سبيل الله: ۱۳، ۳۸، ۳۹، ۶۹.
- ⑥ فضيلة غنى الشهادة وأقسامها: ۲۲، ۲۵.
- ⑦ كون الجهاد فرض كفاية في بعض الأحيان: ۱، ۱۴، ۳۰.
- ⑧ كون إقامة الدين بالجهاد: ۱۵، ۳۲.
- ⑨ الزجر على ترك الجهاد: ۲۷، ۳۳، ۴۷.
- ⑩ الجهاد في سبيل الله وفي غير سبيل الله: ۲۸، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۲.
- ⑪ ثواب المعنورين: ۲۹.
- ⑫ وجوب نية الجهاد: ۲۷، ۳۱.
- ⑬ أقسام الجهاد: ۳۴، ۳۵.
- ⑭ جواز ركوب البحر للجهاد: ۵۰، ۵۱.
- ⑮ حكم أخذ الأجرة على الجهاد: ۵۴، ۵۵، ۵۶.
- ⑯ وجوب إمضاء أمر الرسول الله ﷺ: ۶۰.

د نسخو اختلاف: د بخارى شريف په اکثرو نسخو کښې عنوان کښې "کتاب" مذکور نه دې. صرف ابن شويه او نسفي داسې عنوان ذکر کړيدي بيا بسمله په ټولو نسخو کښې د مذکوره بالا عنوان نه روستوده، البته د نسفي په نسخه کښې بسمله د عنوان نه وړاندې ده. (۱)

۴ جهاد لغوی معنی: دا دَبَاب مفاعله مصدر دې د دې معنی محنت مشقت او کوشش کول دی په دې معنی کښې د جیم په کسره سره مستعمل دې. د جیم په فتحه سره په وزن د سحاب یعنی سخته شاره زمکې ته وانی ۱. (۱)

اصطلاحی تعریف: د جهاد اصطلاحی تعریف دې "القتال مع الکفار لتحمیه الدین" (۲) یعنی د دین د مضبوطیا او استحکام د پاره کافرانو سره جنگیدل

حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائی "وشرحاً بادل المهدل قتال الکفار" (۳) او علامه عینی رحمته الله علیه "املاء کلمة الله تملأ" اضافه کړیده. (۴) یعنی د الله تعالی د دین د سرلوړنې د پاره کافرانو سره د جنگیدو کوشش کول.

۵ جهاد صورتونه: علماو د جهاد مختلف صورتونه بیان کړي دي.

① جهاد مع الکفار ② جهاد مع الفساق

③ جهاد مع الشيطان ④ جهاد مع النفس.

د دې تفصیل دا دې چه جهاد مع الکفار په لاس، مال، ژبه او زړه سره کیږي او جهاد مع الفساق لاس، بیا ژبه او بیا زړه سره کیږي.

او د جهاد مع الشيطان مطلب دا دې چه هغه په زړه کښې شک شبهې پیدا کوي یا بند عملونه بنائسته کوي او پیش کوي نو چه د دې نه خان اوساتي

جهاد مع النفس دا دې چه د دیني امورو دده کړه اوپه دې عمل کولو کښې سرې خپل خان مشغول اوساتي او بیا د دې په خودلو کښې لگیا شی. (۵)

دغه شان علماو لیکلي دي چه یو ظاهري جهاد وی او بل باطني ظاهري جهاد خو همدغه وی چه کافرانو وغیره سره وی او جهاد باطني د خپل نفس ناجائزو امورو کښې مخالفت اود شریعت د تابعدارنې نوم دې

دې نه پس تاسو دا اوگنړني چه په بعض روایاتو کښې دې جهاد ته چه نفس اواباطن سره وی هغه نې جهاد اکبر گرځولي دې ځکه چه کافرانو سره جهاد خو کله کله وی خود نفس سره د سړي مقابلې هر وخت او هره گهرنې وی نو په دې وجه دا اهم او اکبر دې. (۶) دغه

(۱) (ناج العروس (۲/ ماده جهد. ص ۳۲۹) وسمده الفاری (ج ۱۴ ص ۷۸) د جهاد مشروعیت او مقصد او د دې ضرورت پیژندلو دپاره کشف الباری کتاب المغازی (ص ۱۲-۳۶) او گوری-

(۲) (شرح الکرماني (ج ۱۲ ص ۹۲)-

(۳) (فتح الباری (ج ۶ ص ۳)-

(۴) (سمده الفاری (ج ۱۴ ص ۷۸)-

(۵) (فتح الباری (ج ۶ ص ۷۸)-

(۶) (تعلیقات لامع الداری (ج ۷ ص ۲۰۷-۲۰۸)-

شان بیهقی په کتاب الزهد (۱) کښې د حضرت جابر رضی اللہ عنہ روایت نقل کړيدې چه رسول الله ﷺ د غزو نه واپس تشریف راوړو اووئی فرمائیل "رجعنا من الجهاد الاضغر الجهاد الاکبر" (۲) **جهاد فرض کفایه دې که فرض هین؟** دې نه پس په دې خبره پوهه شنی چه د امت د علماؤ د جهاد په حکم کښې اختلاف دې. جمهور علما، جهاد ته فرض کفایه وائی یعنی هغه جهاد چه کافرانو سره وی هغه فرض کفایه دې چه د خه خلقو په ادائیگنی سره د ټول امت نه ساقطیږی او که څوک هم د کافرانو سره د جهاد د پاره اونه څی نو ټول امت به گناهگار وی.

لیکن الله دې نکړی که کافرانو په دارالاسلام باندې حمله اوکړه نو په هغه صورت کښې د هغه ځای په خلقو باندې جهاد فرض عین دې. ترهغې چه د هغوی حمله زیاته شی نو بیا چه په کوم کوم ځای کښې د هغوی رخ وی نو د هغه ځای د خلقو دپاره جهاد فرض عین دې. (۳)

او یو وخت داسې هم راتلې شی چه جهاد به په ټولو مسلمانانو باندې فرض عین شی علامه عینی رحمته الله علیه "بنایه" کښې عمرو بن دینار، عطاء بن ابی رباح، ابن شبرمة او سفیان ثوری رضی اللہ عنہم نه نقل کړی دی چه جهاد مطلقاً واجب نه دې (۴) او د ابن المسیب رضی اللہ عنہ مسلک دا دې چه جهاد په هر حال کښې فرض عین دې. (۵) د نبی کریم ﷺ په زمانه کښې د جهاد څه حکم وو د دې متعلق تفصیل "باب وجوب النفیر" کښې راځی. انشاء الله په دې به هم هلته خبرې کړی.

مشروعیت جهاد: د جهاد مشروعیت په مدینه منوره کښې شویږي. په شروع کښې نبی کریم ﷺ ته همدغه حکم ورکړی شوی وو چه په تاباندې کوم احکام نازلېږی هغه ته په

(۱) (انحاف السادة السقین (ج ۸) ص ۶۵۷) و تعلیقات لامع الدار (ج ۷) ص ۲۰۸ -

(۲) (انظر كشف الغطاء للمعالي (ج ۱) ص ۲۴۴) علامه عجلونی رحمته الله علیه په دې حدیث باندې کلام کولو سره فرمائی "قال الحافظ ابن حجر في تسديد القوس: هو مشهور على الاستدلال من كلام ابراهيم بن ابي عبيدة - محمد بن زياد المقدسي فرمائی "سمعت ابن ابي عبيدة وهو يقول لمن جاء من الفزوة: قد رجعتهم من الجهاد الاضغر فما فعلتم بالجهاد الاكبر جهاد القلب" (سير اعلام النبلاء ج ۶ ص ۳۲۵) او شيخ السلام علامه تيسيه رحمته الله علیه فرمائی "لا اصل لهو ولم يروه احد من اهل المعرفة باقوال النبي صلى الله عليه وسلم" مقدمة مشارق الانوار الى مصارع المشاق (ج ۱) ص ۳۱. حضرت شيخ الاسلام مدني رحمته الله علیه په خپل يو مکتوب نمبر ۱۰۵ کښې ليکي: "صوفيائ" په کتابونو کښې "رجعنا من الجهاد الاضغر الى الجهاد الاکبر" ته صحيح حديث ونيلي شويږي. ليکن د عسقلاني (كشف الغطاء ج ۱ ص ۱۲۴) قول دې چه امام نسائي د ابراهيم بن عبيدة کلام خودلي دې د الفاظو رکاکت يو زبردست قرينه ده چه دا د حضور ﷺ قول نه شی کيدې او نه د حديث متداول کتابونو کښې شاه عبدالعزیز رحمته الله علیه غوندي متبحر محدث کتلي دي. (مکتوب شيخ الاسلام ج ۱ ص ۳۰۷-۳۰۸ -

(۳) (بدائع الصنائع (ج ۲) ص ۹۸) فصل واما بيان كيفية فرق الجهاد..... والهداية (ج ۲) ص ۵۵۸ -

(۴) (البنایه (ج ۲) ص ۷۸۹ -

(۵) (اوجز المسالك (ج ۸) ص ۱۹۹) وتنظيم الاشتات لعل عويصات المشكوة (ج ۳) ص ۹۰ -

بنکاره اعلان کوه او بیانوه. د الله تعالى ارشاد مبارک دې ﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ (۱) نو واوروه په کولاؤ وینا سره دوی ته څه چه تاته حکم وی او د مشرکانو پرواه مه کوه.

دې نه پس حضور اکرم ﷺ ته د مجادله حسنه اجازت ورکړیښو او فرمائیلې شو ﴿أَذْعَلِي سَبِيلَ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ (۲) یعنی راغواړنی د خپل رب لارې ته پخو خبرو باندې نی پوهه کړه او نصیحت ورته په ښه شان سره واوروه. او الزام ورته ورکړه څنگه چه بهتر وی.

بیا د هغې نه پس مدینې طرف ته هجرت اوشونو په شروع کښې مدافعانه جهاد اجازت ورکړیښو. یعنی چه کله به تاسو باندې حمله اوشی یا په مسلمانانو باندې حمله اوشی نو دا حمله بندول او د دې د مقابلې کولو اجازت ورکړیښو. ارشاد او فرمائیلې شو ﴿أُولَئِكَ يَنْتَظِرُونَ أَنْتُمْ تُلَاقُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَعْيِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ چه حکم شویډې هغه خلقو ته چا سره چه کافران جنگیږی. په دې وجه چه په هغوی باندې ظلم اوشو او الله تعالى د هغوی په امداد کولو قادر دې.

بیا دې نه پس ارشاد اوشو ﴿إِذَا انْشَرَّتْ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْضَرُوهُمْ وَأَقْضُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَبٍ﴾ (۳) بیا چه کله تیرې شی میاشتې د پناه نومشکران وژنشی. چرته چه مومنی اود هغوی د نیولو راگیرولو د پاره هر ځای کښې په لټون کښې کینشی. دلته مطلقاً د اقدامی او دفاعی جهاد حکم نازل شو. (۴)

[۲۷۸۷] افضل جهاد

۳۷۸۷- [۱] ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَأَقَامَ الصَّلَاةَ، وَآتَى زَكَاةً، وَكَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، وَأَبَى أَنْ يُجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ جَلَسَ فِي أَرْضِهِ النَّفْسِ وَلَيْدٍ فِيهَا، قَالُوا: أَفَلَا يُبَيِّرُهُ النَّاسُ؟

توجه: ۱- حضرت ابوهريره رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه و سلم وفرمایل ۲- کوم سړی چې د الله تعالی او د هغه د رسول په ذریعه د نیاته رالیږلی شریعت باندې ایمان راوړي ۳- او مونځ یې قائم کی ۴- او د رمضان روژي یې ونیولي ۵- نو الله تعالی باندې د هغه د فضل وکرم او د

(۱) (الحجر: ۹۴)-

(۲) (النحل: ۱۲۵)-

(۳) (التوبة: ۵)-

(۴) (انظر الثابتة ج ۲ ص ۷۸۹) وزاد المعاد فی هدی خیر العباد (ج ۳ ص ۶۹-۷۲)-

(۵) اخبره البخاری فی کتاب الجهاد والسير باب درجات المجاهدين فی سبیل الله. بقال: هذه سبیلی وهذا سبیلی

(رقم- ۲۷۹۰) واحد فی السند: ۲/۳۳۵

خپلي وعدي د هغه واجب دی چې هغه سړی په جنت کې داخل کړي [۱] برابره خبره ده که هغه د الله په لار کې جهاد وکړي او په یوروایت کې دا الفاظ هم دي برابره خبره ده که هغه هجرت وکړي او که په خپل کور او وطن کې چرته چې پیدا شوی دی ناست وي یعنې نه جهاد وکړي او نه هجرت وکړي صحابه په دې اوریدو سره [۲] عرض او کړو آیا مونږ خلکو ته دا خوشخبري وانه روو

[۱] قَالَ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ أَعَدَّهَا اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، [۲] مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، [۳] فَأَيُّهَا أَتَلَمُّوا اللَّهَ فَأَسْأَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ [۴] فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ، [۵] وَفَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ، وَمِنْهُ تَنْجَرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ. رواه البخاري.

فوجه: [۱] حضور ﷺ ورته وفرمايل ليکن د جهاد کونکو دا فضيلت هم واورئ چې په جنت کې سل درجي دي چې الله ﷻ د دې خلکو د پاره تيارې کړي دي چې د الله په لار کې جهاد کوي [۲] او د هغه د دوو درجو درمياني فاصله دومره ده خومره چې د آسمان او زمکې په مينځ کې فاصله ده [۳] توهرکله چې تاسو د الله څخه جهاد باندې درجه عالي غواړئ نو جنت فردوس ځني غواړئ [۴] ځکه چې هغه فردوس اوسط جنت دی يعنې د جنت ټولو درجاتو کې د ټولو څخه ښه او افضل دی او د ټولو څخه بلند جنت دی [۵] او د هغه اوچت د الله ﷻ عرش دی گويا هغه د عرش الهي په سوري کې دی او دهغه څخه د جنت نهرونه بهيري يعنې کوم څلورڅيزونه چې د جنت د نهرونو اصل دی لکه اوبه پي شراب او عسل (شهد) هغه د جنت فردوس څخه جاري کيږي (بخاري)

هل اللغات: ① الْفِرْدَوْس: په جنتونو کې د يو اعلى جنت نوم دې. د عرش د سوري لاندې دې. د نورو جنتونو نهرونه ددې نه رابهيږي ② تَنْجَرُ: راجارې دى. رابهيږي

تسهيلات:

نوله: وَأَقَامَ الصَّلَاةَ، وَصَامَ رَمَضَانَ:

د حج په هدم ذکر بالذې اشکال، دلته په حديث کې د صلاة او صوم ذکر خوشته ليکن د حج او زکوة ذکر نشته، سره د دې چه څنگه مونږ او روژه د اسلام بنيادى ارکانونه دى دغه شان زکوة او حج هم بنيادى ارکان دى.

جوابونه: ① علامه کرمانى رحمه الله او ابن بطال رحمه الله دا توجيه بيان کړيده چه د باب په حديث کې زکوة او حج نه ذکر کيدو وجه د دې دواړو د هغه وخت پورې نه فرض کيدل دى. (۱)

② حافظ صاحب جواب ورکړيدې چه دلته د زکوة او حج ذکر د يو راوى نه حذف

شویدي خکه چه د ترمذی په روایت کوم چه حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه نه مروی دې په هغې کښې د حج ذکر موجود دې (۱)

او هم په دې کښې حضرت معاذ رضی الله عنه فرماني (لا ادری اذکر الکافه ام لا؟) (۲)

⑤ حافظ صاحب دوئم جواب دا ورکړېدې چه د حدیث مقصد د ارکان اسلام استیعاب نه دې په دې وجه په مونځ او وژه اکتفاء او کریشوه (۳)
فوله: «كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُدْعِيَهُ الْجَنَّةَ»:

په الله باندې د حق گینو مطلب: په دې کښې حق په طریقه د فضل وکرم دې. دا مطلب نه دې چه الله تعالی باندې د هغه سرې جنت کښې داخلول واجب دی، بلکه مطلب دا دې چه الله تعالی به په خپل فضل او کرم سره هغه په جنت کښې داخل کړی (۴)
فوله: جَاهِدْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ جَلَسْ فِي أَرْضِهِ الَّتِي وَلَدَ فِيهَا:

د جهاد مخه معنورو غلټو ته تسلی: په دې عبارت کښې حضور صلی الله علیه و آله هغه سرې ته چه څوک جهاد نشی کولې تسلی ورکوی چه هغه هم د اجر نه محروم نه دې خکه چه په ایمان باندې استقامت او نور فرائضو ادا کولو التزام به هغه جنت ته رسوی. خیر دې که د هغه درجه د مجاهدینو د درجې نه کمه وی. (۵)

د فی سبیل الله مطلب: اوس په دې ځان پوهه کړئ چه د سبیل الله لفظ په دوو معنو کښې استعمالیږي:

① یوه معنی د دې عام ده، د خیر هغه کار دکوم مقصد چه د الله تعالی رضا او تقرب الی الله وی په هغې د سبیل الله اطلاق کیږي لکه د فرائضو ادا کول، نوافل او د نورو عباداتو او طاعاتو اهتمام وغیره، دا اطلاق فی سبیل الله عام دې. امام بخاری رحمه الله هم په (کتاب الجمعة) کښې «عبایة بن رفاعه» په طریق یو حدیث نقل کوی، په دې کښې دی:

((ادركني ابوعمس وانا اذهب الى الجمعة فقال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: من اغترت

تديما في سبيل الله حرمه الله على النار)) (۶)

حضرت عبايه بن رفاعه فرماني چه زه د الجمعة د ادا کولو دپاره جماعت ته روان ووم، ماته حضرت ابوعمس رضی الله عنه ملاؤ شو او وئې فرمائیل ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه اوریدلی دی چه د

(۱) (انظر الجامع للترمذی (ج ۲ ص ۷۹) ابواب صفة الجنة باب ما جاء في صفة درجات الجنة رقم (۲۵۳۰) -

(۲) (انظر فتح الباری (ج ۶ ص ۱۲) -

(۳) (انظر فتح الباری (ج ۶ ص ۱۲) -

(۴) (حواله بالا -

(۵) (انظر فتح الباری (ج ۶ ص ۱۲) وشرح ابن بطال (ج ۵ ص ۱۳) -

(۶) (انظر صحيح البخاری (ج ۱ ص ۱۲۴) كتاب الجمعة باب المشي الى الجمعة رقم (۹۰۷) -

کوم سړی قدمونه چه د الله تعالى په لار کښې په دوړو ککړ شى نو الله تعالى به په هغه باندې د دوزخ اور حرام کړى، يعنى د دوزخ اور به هغه ته نه رسى.

دلته ذهب الی الجمعة باندې حضرت ابو عبس رضی الله عنه د حضور اکرم صلی الله علیه و آله حدیث واورولو او هغه ذهب الی الجمعة سبیل الله سره تعبیر کړه، دا اطلاق عام دې.

⑦ دوئمه معنی د فی سبیل الله خاص ده، هغه جهاد او قتال دې، نو چه کله فی سبیل الله مطلق ذکر شى نو دینه مراد قتال وی. (۱)

قوله: أَفَلَا بُشِّرُ بِهِ النَّاسُ؟ صحابه کرامو رمرره رضی الله عنه مع عرض او کړو یا رسول الله! آیا مونږ خلقو ته ددې زیرې ورکړو. حضور صلی الله علیه و آله ته مخاطب کونکې صحابی حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه وو. لکه چه د ترمذی په روایت کښې دې «قال معاذ: الا أخبر بهذا الناس؟» (۲)، یا حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه وو لکه چه د طبرانی په روایت کښې دې. (۳)

قوله: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ

د جنت د درجو په شمار باندې اشکال: د جنت خومره درجې دی په دې کښې اختلاف دې. د حدیث باب نه خو دا معلومېږي چه د جنت ټولې درجې سل دی. او د عبدالله بن عمر رضی الله عنه په روایت کښې فرمایلې شوی دی «يقال یعنی لصلاب القرآن: اقرأ وادق ورتل کما کنت ترتل فی الدنيا، فان منزلتك عند اخر اية تقرؤها» (۴)

ملاعلی قاری رحمته الله فرماني چه په حدیث کښې راغلی دی چه د جنت درجې د قرآن کریم د آیاتونو برابر دی. د پورتنی حدیث نه هم دې طرف ته اشاره کیږي چه د جنت درجې د قرآن کریم د آیاتونو د شمیر مطابق دی او د قرآن مجید آیاتونه (۶۶۶۶) خو معروف دی، نو صرف سل درجات په جنت کښې کیدل څنگه قبول کړیښي؟

جوابونه: ① د دې اشکال جواب حضرت شیخ الحدیث صاحب دا ورکړیدې چه «ان فی الجنة مائة درجة»، روایت نه لوی درجات مراد دی او د درجات صفات ذکره دلته نه ده شوي. او د جنت ټول منازل د قرآن پاک د آیاتونو برابر دی. (۵)

(۱) (انظر النهاية لابن الاثير الجزري (ج ۲ ص ۳۳۸-۳۳۹) مادة سبل وشرح القسطلاني (ج ۵ ص ۴۹) -

(۲) (انظر الجامع للترمذی (ج ۲ ص ۷۹) ابواب صفة الجنة باب ما جاء فی صفة درجات الجنة رقم (۲۵۳۰) -

(۳) (فتح الباری (ج ۲ ص ۱۲) -

(۴) (انظر الجامع للترمذی (ج ۲ ص ۱۱۹) ابواب فضائل القرآن باب (ان الذي ليس فی جوفه من القرآن كالبيت الخرب) رقم (۲۹۱۴) وسنن ابی داود (ج ۱ ص ۲۰۶) كتاب الصلاة باب استحباب الترتیل فی القراءة رقم (۱۴۶۴) -

(۵) (تعلیقات الشیخ الکاندهلی علی الکوکب الدری (ج ۳ ص ۳۱۰) -

① حافظ ابن حجر فرمائی ہے کہ حدیث کے سیاق نہ تو اس معنی میں لازم میری ہے کہ جنت درجہ ہر سہل دی بلکہ نور ہی ہم دی۔ لیکن ذکر کے مجاہدین کی پوری نو صرف ہم کے دوی کے درجہ تعیین شویڈی. (۱)

قوله: مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ:

د جنت کے دو درجہ کے مینے کنہی فاصلہ؟: دباب پہ حدیث کنہی راغلی دی ((مابین الدرجتین کما بین السماء والارض)) کہ د جنت کے دو درجہ کے مینے کنہی بہ خورمہ فاصلہ دی خورمہ کہ د آسمان او زمکی پہ مینے کنہی دہ.

زمکی او آسمان پہ مینے کنہی پہ فاصلہ باندی اشکال: اوس کے زمکی او آسمان پہ مینے کنہی خورمہ فاصلہ دہ؟ پہ دی سلسلہ کنہی مختلف روایات دی کہ ترمذی شریف پہ روایت کنہی دی کہ د زمکی او آسمان پہ مینے کنہی کے پنخوسو کالو فاصلہ دہ.

((...ثم قال: هل تدرون كم بينكم وبينها؟ قالوا: الله ورسوله اعلم، قال: بينكم وبينها مسمون خمس مائة سنة)) د ابن ماجہ، سنن ابی داؤد او ہم ترمذی یو روایت کوم کہ حضرت عباس بن عبدالمطلب رضی اللہ عنہ نہ مروی دی:

((قال: فان بعد ما بيننا وما واحدة؟ وما اثنتان او ثلاث وسبعون سنة...)) د زمکی او آسمان پہ مینے کنہی ۷۱، ۷۲ یا ۷۳ کالو فاصلہ دہ.

د اشکال جواب دہ: ① علامہ انور شاہ کشمیری رحمۃ اللہ علیہ د حضرت عباس بن عبدالمطلب رضی اللہ عنہ د روایت بارہ کنہی فرمائی کہ دا روایت ہم دی، کہ یو راوی د روایت نہ ۴۲۰ نہ زیات کالونہ ساقط کری دی. صحیح دا دی کہ د دی دواو پہ مینے کنہی کے پنخو سو کالو فاصلہ دہ. (۴)

② حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ پہ دواو روایتونو کنہی جمع او تطبیق لار اختیار ولوسرہ فرمائی کہ پہ کوم روایت کنہی ۷۱، ۷۲ یا ۷۳ کالو ذکر دی ہلتہ سرعت سیر مراد دی او کہ کوم خائی کنہی پنخہ سو کالو ذکر دی ہلتہ بطوء سیر مراد دی، یعنی د سرعت سیر پہ اعتبار سرہ ۷۱، ۷۲ یا ۷۳ کالو فاصلہ جو پیری او د بطوء سیر پہ اعتبار سرہ پنخہ سو کالو فاصلہ جو پیری. (۵)

(۱) (فتح الباری ج ۶ ص ۱۲)۔

(۲) (انظر الجامع للترمذی ج ۶ ص ۱۶۵) ابواب تفسیر القرآن (باب ومن) سورة الحديد رقم (۳۲۹۸)۔

(۳) (انظر سنن ابن ماجہ باب فی الجہمیہ رقم (۵۷۲۳) والجامع للترمذی ج ۲ ص ۱۶۹) ابواب تفسیر القرآن (باب ومن) سورة العاقہ رقم (۳۲۱۰)۔

(۴) (انظر فیض الباری ج ۳ ص ۴۲۰)۔

(۵) (انظر فتح الباری ج ۱۳ ص ۴۱۳-۴۱۴)۔

② علامه خلیل احمد سهارنبوری رحمۃ اللہ علیہ دا جواب ورکیدی چه دَ روایتونو په مینځ کښې دا تفاوت دَ سائر (تلونکې) په اعتبار سره دې. ځکه چه د انسان او اس په چال کښې خو ښکاره خبره ده چه فرق دې. (۱).
قوله: فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَأَسْأَلُوهُ الْفَرْدُوسَ:

۵ **جنت الفردوس تعارف:** "فردوس" هغه باغ ته وائی په کوم کښې چه هر څیز وی، گلونه او میوې په دې کښې وی، دَ خوارک څښاک سامان هم په دې کښې وی او نهرونه هم په دې کښې وی (۲). دَ دې جمع فرادیس راځی. (۳).
قوله: فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ:

۵ **اوسط معنی:** علامه ابن بطال فرمائی چه اوسط نه مراد متوسط وی یعنی فردوس دَ جنت په مینځ کښې واقع دې او جنت دا دَ څلورو واړو طرفونونه راگیر کړیدی. (۴).
قوله: وَمِنْهُ تَنْفَرُّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ:

د منه د ضمیر په مروج کښې دوه اقوال: هم دَ فردوس نه دَ جنت نهرونه جاری شوی دی.
 ① بعضې حضراتو "منه" ضمیر عرش ته راگرځولې دې. په دې صورت کښې به مطلب دا وی چه د عرش نه دَ جنت نهرونه راوځی. (۵).

② لیکن ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه "منه" ضمیر دَ عرش طرف ته گرځول وهم دې بلکه دا ضمیر دَ فردوس طرف ته راگرځی او په دې صورت کښې به معنی وی چه دَ فردوس نه دَ جنت نهرونه راوځی. (۶).

[۲۷۸۸] د ایمان څخه روسته افضل عمل

۳۷۸۸- (۲) (*) (۱) **وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - «مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّابِرِ الْقَائِمِ اللَّائِي بِأَيَاتِ اللَّهِ، (۲) لَا يَلْتَمِزُ مِنْ حَيَاتِهِ وَلَا صَلَاحًا عَلَى يَرْجُهِ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ».** مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) (بذل المجهود (ج ۱۸ ص ۲۵۷) -

(۲) (عمدة القاری (ج ۱ ص ۹۰) -

(۳) (مجمع بحار الانوار (ج ۴ ص ۱۱۵) ((مادة فردس -

(۴) (انظر شرح ابن بطال (ج ۵ ص ۱۲) -

(۵) (انظر فتح الباری (ج ۶ ص ۱۳) -

(۶) (انظر فتح الباری (ج ۶ ص ۱۳) -

*) (اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والسير/تباب: اَفْضَلُ النَّاسِ مُؤْمِنٌ مُجَاهِدٌ بِنَفْسِهِ وَتَالِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ (رقم- ۲۷۸۷) ومسلم فی کتاب البیارة/تباب: فَضْلُ الشَّهَادَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَقَالِي (رقم- ۱۹۰۰) - (۱۸۷۸) ومالك فی السوطة کتاب الجهاد/تباب: التَّوْبَةُ فِي الْجِهَادِ (رقم- ۱)

توجه: [۱] بوهريه رحمته الله عليه و ابي چې رسول كريم عليه السلام و فرمايل عليه السلام د الله تعالى په لار کې جهاد کونکى داسې دى څنگه چې روژه نيونکى مونځ طاعت او عباداتو کې مشغول اوسيدونکى او د الله تعالى د آيتونو يعنى د قرآن كريم تلاوت کونکى [۲] چې روژې نيولو او مونځ کولو يعنى عباداتو کې مشغوليدو څخه هيڅ کله نه سترى کيږي تردې چې د الله په لار کې جهاد کونکى خپل کورته واپس راشي (بخاري مسلم)

هل القات [۱] القات: مشغول اوسيدونکى، عبادت کونکى [۲] لا يفتن: نه سترې کيږي

تسهيلات:

قوله: مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

۱. حديث پس منقول: حضور پاك دا حديث د يوصحابى د سوال په جواب كښې ارشاد فرمائيلې دې هغه د مجاهد فى سبيل الله د درجاتو حاصلولو درخواست كړې وو يو حديث كښې راغلى دى چه يوې ښځې هم درخواست كړې وو زما خاوند جهاد ته تلې دې زه داسې عمل كول غواړم چه د هغه د درجاتو برابر درجه حاصله كړم نو حضور پاك او فرمائيل دا ممكن نه دى او كه يوسړې داسې كولې شى چه ټوله شپه مونځونه كوى او ټوله ورځ روژه ساتى او د هغه يوساعت اولمحه دعبادت نه خالى تيره نه شى نو هغه د مجاهد مرتبه حاصلولې شى ځكه چه د مجاهد هم ټول لمحات په عبادت كښې شمير كيږي او داسې عمل څوك نه شى كولې لهذا د مجاهد مرتبه څوك نه شى حاصلولې دا تعليق بالمحال دې

د جهاد او مونځ په افضليت كښې ۲ مذهبن:

[۱] بعضې علماؤ جهاد د مونځ نه پس افضل گرځولې دې

[۲] اكثر علماؤ مونځ د جهاد نه افضل گرځولې دې

۱. اول فريق دليل: زير بحث حديث د دوى مستدل دې په دې كښې جهاد ته افضل عمل ونيلې شوې دې دغه شان بعضې نورو احاديثو څخه هم جهاد افضل الاعمال معلومېږي

دويم فريق دلائل: هغه احاديث د دوى مستدلات دى په كړمو كښې چې مونځ افضل عمل خودلې شوې دې

په رواياتو كښې تطبيق: بعضې علماؤ داسې بهتر تطبيق كړې دې چه كله جهاد فرض عين وى نودا مطلقاً د ټولو اعمالو نه افضل دې ليكن چه كله جهاد فرض كفايه وى نو مونځ مطلقاً افضل دې

د خلوت او جلوت په افضليت كښې ۲ مذاهب:

[۱] يوه ډله دې طرف ته تلې ده چه خلوت نشينى افضل ده

⑦ حافظ ابن حجر او علامہ نووی رحمہ اللہ دامت د جہور علماؤ مذہب دا نقل کریدی چہ خلقو سرہ یو خائی اوسیدل افضل دی خو پہ دې شرط چہ پہ فتنہ کنبې د پریوتلوویرہ نہ وی گنی نو نہ.

د اول فریق دلائل: حدیث الباب د دوی مستدل دې پہ دې کنبې نبی کریم ﷺ د جہاد خخہ روسته د ټولونه افضل خلوت نشینی گرځولې ده.

د اول فریق د دلیل دوه جواونه: ① دا حدیث د سختو فتنو او جنگونو زمانه باندې محمول دې چہ کله د سری خپل ایمان هم محفوظ نه شی.

② د دې حدیث محمول هغه سرې دې د چا د تکلیفونونه چہ نور خلق محفوظ نه وی او هغه د خلقو د تکلیف رسولونه صبر کیدی نشی.

د دویم فریق دلائل: ① ((المؤمن الذي يخالط الناس، ويصبر على اذاهم، اعظم اجرا من المؤمن الذي لا يخالط الناس، ولا يصبر على اذاهم))

⑦ علامہ نووی رحمہ اللہ دا ذکر کوی چہ ټول انبیاء کرام صلوات الله وسلامه عليهم. جہور صحابه کرام، تابعین او علما او زاهدان خلقو سرہ هم په جلوت کنبې اوسیدل او د اختلاط او جلوت فائدي به نی حاصلولې لکه د جمعې د مانخه حاضری. د جمع مونخ. د جنازې مونخ. د بیمار تپوس او د الله تعالی د ذکر حلقي وغيره. (۱)

قوت: دا خبره په ذهن کنبې ساتل پکار دی چہ دا ټول اختلاف هغه وخت دې چہ کله فتنه عام نه وی او که چرې فتنه عام وی نو هم خلوت افضل دې ځکه چہ د عامو فتنو محظوراتو کنبې پریوتلو قوی اندیښنه وی. خوداسې هم کیږی چہ د الله تعالی عذاب هم د فتنو په خلقو باندې راځی ولې د هغې اثر په غیر اصحاب فتن باندې هم واقع کیږی لکه چہ ارشاد ربانی دې ((وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمْتُمْ وَأَمْلِكُمْ خَاصَّةً)) (۲) یعنی ویریرئ د هغه فتنې نه چہ په تاسو کنبې به صرف ظالمانو خلقوته نه رسی بلکه غیر ظالمانوته به هم هغه عذاب راځی. (۳)

[۲۷۸۹] په هر حال کنبې د مجاهد کامیابی

۳۸۹-۱۳ (۱) وَقَعَتْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «التَّدَبُّ إِلَهُ لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ لَا يُجْرُهُ إِلَّا إِيمَانٌ بِي وَتَصَدِّيقٌ بِرُسُلِي، [۲] أَنْ أَرْجِعَهُ بِمَائِثٍ مِنْ أُخْرٍ وَغَنِيمَةٍ، أَوْ أَدْخِلَهُ الْجَنَّةَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) (حواله بالا -

(۲) (الانفال: ۲۵) -

(۳) (انظر فتح الباری (ج ۱۳ ص ۴۲) مزید او گوری کشف الباری (ج ۲ ص ۸۵-۸۸) -

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الإیمان/باب الجهاد من الإیمان (رقم: ۳۶) ومسلم فی کتاب الإمارة/باب فضل الجهاد والخروج فی سبیل الله (رقم: ۱۰۳ - ۱۸۷۶) والسنانی فی کتاب الإیمان وشراعه/باب الجهاد (رقم: ۵۰۲۹) ومالك فی الموطأ کتاب الجهاد/باب الترغیب فی الجهاد (رقم: ۲) واحمد فی المستدرک: ۱۱۷/۲

قوله: [۱] بوهريه عليه السلام وايي چې رسول كريم عليه السلام وفرمايل [۲] الله تعالى فرمايي کوم سړی چې د الله په لار کې جهاد د پاره ووزی الله تعالى د هغه ضامن شو هغه جهاد د پاره په ما د هغه ايمان او حما د رسولانو د تصديق څخه علاوه بل چا ونه ايستي يعنی د هغه په جهاد کې تلل د ځان بنودلو او ریاکاری د پاره یا د دنیا څه طلب او خواش پيش نظر نه وو [۳] بلکه هغه خو خاص د رضا او خوشنودې د طلب د پاره وتلی دی نوزه به هغه یا خو بغير غنیمت محض د آخرت اجر او ثواب سره یا مال غنیمت سره واپس کړم یا که شهيد شو نوزه به هغه بغير حساب او عذاب د ټولو څخه مخکې جنت ته تلونکو سره په جنت کې داخل کړم یا د هغه د مرګ څخه وروسته به د قیامت د ورځې څخه هم مخکې به جنت کې داخل کړم څنگه چې یې په قرآن کې فرمایلي دي چې کوم خلق د الله په لار کې شهيدان شويدي هغوی مړه مه گنئ بلکه هغوی دخپل رب سره ژوندي دي بخاري . مسلم

هل الثقات ① انتدب ددې معنی ضامن کيدل اودمه واری اخستل دی ② نال: چه حاصل کېږي نی دی تسهيلات:

قوله: أَنْ أَزْجَعَهُ يَمَّا نَالَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ أَوْ أُذِخِلَهُ الْجَنَّةَ:

مجاهد ته خامخا يوه کټه ملاویدل: (اړخه) مجرد دي. د باب ضرب نه استعمالېږي کله چه ددې مصدر يعنی رجوع وی. نودا لازم وی. اوکله چه ددې مصدر رجوع وی نودا متعدی وی (د) دلته متعدی دي.

ددې جملې حاصل دا دي. چه کوم کس صرف دالله تعالی د رضا دپاره دايمان بانه او تصديق بالرسول سره میدان جهاد ته لاړشی. نوياخو به شهيد شی. او جنت ته به لاړ شی. اویا به ژوندي پاتې شی. او واپس به راشی. په دې صورت کښې به ورسره یا اجر وی. اویا به مال غنیمت وی.

د ۱۰۰ او ۱۰۰ کلمې د معنی په تحقیق کښې درې اقوال: ① کرمانی رحمته الله علیه دا ارشاد فرمایلي دي چه دا ((أَنْ)) د مانعة الخلو دپاره دي. يعنی په دواړو کښې به یو خامخا وی اودواړه جمع کيدې شی. (د)

② حافظ ابن عبدالبر. او علامه قرطبی رحمتهما الله علیهما رانې دا دي چه دا ((أَنْ)) په معنی د ((وَأَنْ)) دي. ③ د حافظ ابن حجر رحمته الله علیه رانې دا ده. چه په اصل کښې د غنیمت سره کوم اجر وی. هغه لږ وی. ددې وجې ددې تذکره نه ده شوې. امام مسلم د حضرت عبدالله بن عمرو بن

تسهيلات:

قوله: وَلَوْلَا اَنْ اُتِيَ عَلَى مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سِرِّيَّ:

که ما سره دا ویره نه وه چه زما امت به په مشقت کښې اخته شى. نوزه به د یولښکر نه هم بغیر گډونه نه ووم پاتې شوې په هره سریه کښې به مې شرکت کولو. خود مشقت د ویرې د وجې زه په هره سریه کښې شرکت نه کوم.

ه مشقت وجوه: ① که نبی ﷺ د جهاد دپاره تلو. نود مدینې منورې په انتظامی امور و او معاملاتو کښې به تعطل پیدا شوې وو. ځکه چه نبی ﷺ په خپله موجود نه وو. نور سته چه کوم واقعات راتلل. او کوم حالات واقع کیدل. دهغې فیصله او تصفیه به څنگه کیده؟ نود معاملاتو ددې تعطل په وجه به خلق په مشکل او پریشانی کښې وو.

② که نبی ﷺ په خپله جهاد ته تشریف اورلو. نوددې مطلب به دا وو. چه د امیر دپاره په جهاد کښې شرکت ضروری دې. نور سته چه کوم خلفاء راتلل. دهغوی دپاره به گرانه وه. چه هغوی به په هر جهاد کښې وتل. او ښکاره خبره ده. چه په دې کښې مشقت دې.

③ نبی ﷺ به کله جهاد ته تشریف اورلو. نو په اهل ایمان کښې به څوک هم په مدینه منوره کښې ایساریدو باندې راضی نه وو. په هغوی کښې به د هریو دا خواهش وو. چه هغه د نبی ﷺ سره په جهاد کښې شریک شى. او چه ټولو د تلو خواهش کولو. نو د ټولو دپاره به په سورلی انتظام کول گران وو. او تکلیف او مشقت به پیش کیدلو.

قوله: وَلَوِدِدْتُ اَنْی اُقْتَلَ فِی سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ اُخْبَا:

زما ارمان دې. چه زه د الله تعالی په لار کښې قتل کړې شم. او بیا راژوندې کړې شم. بیا قتل کړې شم. او بیا راژوندې کړې شم. ا. بیا زه د الله تعالی په لار کښې شهید کړې شم. **اشکال:** دلته کښې اشکال دې. هغه دا چه د نبی ﷺ مرتبه خو د شهیدانو د مرتبې نه زیاته او چته ده. نو بیا نبی ﷺ د شهادت ارمان ولې کولو.

خودا څه عجیبه خبره نه ده. ځکه چه په بعضې وختونو کښې لوڼې سړی ته د معمولی معمولی څیزونو خواهش هم وی. گورئ یوکس ته مخامخ بریانی (په روژو کښې مالگه مصالحه مرچکى) وغیره واچوی. او گډه ونې کړی. قورمه او متنجن (یو قسم خوږ پولاو) اوبښه ښه څیزونه موجود وی. ددې باوجود هغه وائی. اچار او چتنی راوړئ. نوددې ښه قسم خوراکونو په مقابله کښې د اچار او چتنی څه حیثیت دې؟ خو هغه بیا هم د اچار او چتنی مطالبه کوی.

نبی ﷺ ته چه الله تعالی کوم مقام او مرتبه ورکړې ده. هغه په خوڅوچنده د شهادت د مرتبې نه اعلى او اوچت دې. خو شهادت هم اگر چه ددوی دمقام نه کم دې. هم د فضیلت

میو خیز ضرور دی۔ نو خکہ نبی ﷺ ددی تمنا کرې ده (۱) ددی نه علاوہ د نبی ﷺ ددی تمنا کولو مقصود د شہداؤ اجر او ثواب حاصلول نه دی۔ خکہ چه اجر او ثواب خو نبی ﷺ ته د شہادت نه بغیر هم ددی نه زیات ملاؤ شوې ده بلکه حقیقت حال دا دی۔ چه نبی ﷺ د شہادت تمنا ددی دپاره او کرله۔ چه په دې کنبې یو خاص لذت دی۔

وہ کم ہیں ترے میں جنہیں ملتی ہے لذت

یوں آپ کی شمشیر کے نکل تو بہت ہیں

کہ د شہادت مرتبہ حاصلول ئی مقصود وو۔ نویوخل شہید کیدل به کافی وو۔ خونبی ﷺ چه باربار د شہادت تمنا کوی۔ نودا په دې خبره دال دی۔ چه په شہادت کنبې یو خاص خوند دی۔ کوم چه نبی ﷺ یوخل نه بلکه باربار حاصلول غواړی (۲)
[۲۷۹۱] د الله په لار کنبې د خوځکی فضیلت

۴۷-۵۰ [۵] (۱) وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «رِبَاطٌ يَوْمَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تورچه: [۱] سهل ابن سعد رضی اللہ عنہ وایی چې رسول کریم ﷺ وفرمایل [۲] د الله په لار کې د یوې ورځې چوکیدارې د دنیا او د دنیا د ټولو څیزونو څخه ښه ده . (بخاری مسلم)
هل التفت: ① رباط . څوکیداری کول، هغه ځانې چرته چې لښکر د ملکې سرحد د حفاظت دپاره قیام کوی

تہذیبات:

قوله: رِبَاطٌ يَوْمَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ " دا د ارتباط نه دی چه د ترلو په معنی کنبې راځی خکہ چه په اسلامی سرحداتو باندې څو کئی کونکې سرې هم خپل اس او خپل ځان په سرحد باندې ترلو سره پهره ورکوی د قرآن پاک د آیت «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْحَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ» (سورت انفال، ۱۶۰ او د یوبل آیت «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا» (سورت آل عمران، ۲۰۰) نه رباط ماخوژ دی. په احادیثو کنبې د رباط ډیر فضیلتونه ذکر دی
په رباط او حراسه کنبې فرق: په احادیثو کنبې یو لفظ "حراسه" هم راغلې دی چه د څوکیدارنې په معنی کنبې دی. حراسه او رباط کنبې دومره فرق دی چه حراسه هغه

(۱) فضل الباری (۴۵۰/۱)۔

(۲) المصدر السابق۔

(۳) أخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير لأباب الغدوة والروحة في سبيل الله. وقاب قوس أحدكم من الجنة (رقم ۲۷۹۲)

خوکی دارئی ته وائی چه دننه ملک کنبی وی اورباط هغه پهره دارئی ته وائی چه دکافر ملک په سرحداتو باندې نظر ساتلو اوداسلامی ملک دحفاظت دپاره وی. لهذا ددو مسلمانانو ملکونو په مینځ کنبی په سرحداتو باندې چه کومه پهره ورکولې شی د رباط فضیلت هغوی ته حاصل نه دې. دغه شان تبلیغی اجتماعاتو باندې خوکی داری کونکی باندې د رباط احادیث ورلگول جائز نه دی. ددې دپاره د حراسه د احادیثو فضیلت حاصلیدې شی. په لغوی توگه باندې د رباط اطلاق کله کله په نورو اعمالو باندې هم شوې دې مگر هغه اصطلاحی رباط نه دې.

قوله: **غَيْرِ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا**: ددې جملې دوه مفهومه دی. اول دا چه ددنیا د ټولو نعمتونو اوددې ټول سازو سامان نه په رباط کنبی یوه ورځ پهره ورکول بهتر دې ځکه چه د آخرت ثواب باقی دې اود دنیا نعمتونه فانی دی. دویم مفهوم دادې که د دنیا ټول دولت د الله تعالی په لارکنبی خرچ کړې شی اولوئی ثواب ورته ملاؤ شی په رباط کنبی یوه ورځ تیرولو ثواب ددې نه ډیر زیات دې. دا قسم جمله چه چرته هم استعمال شوې وی دهغې هم دغه دوه مفهومه بیانولې شی. لکه څنگه چه په راتلونکی حدیث کنبی هم دغه جمله راغلې ده.

قاله: د اسلامی سرحداتو د حفاظت په فضیلت کنبی یو خو نور احادیث: د اسلامی سرحداتو ساتنه اوحفاظت (یعنی رباط) فضیلت کنبی خو ډیر احادیث وارد شوی دی (۱) نو استعاب خو مقصد نه دې په دې وجه یو خو احادیث مونږ لیکو:

① حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی:

((رباط یوم وليلة غیر من صیام شهر و قیامه، وإن مات جری علیه عمله الذی کان یعمله، وأجره علیه ربه، وأمن الفتان)) **اللفظ لمسلم** (۲)

د یوې شپې ورځې پهره ورکول د یوې میاشت د قیام او صیام نه بهتر دی او که چرې (په دې دوران) کنبی هغه مړ شو نو د هغه اعمال چه په دنیا کنبی هغه کول، د هغه د پاره جاری وی او په هغه باندې به د هغه رزق جاری کولې شی او هغه به د شیطان نه محفوظ وی.

② حضرت عثمان رضی الله عنه نه مرفوعا مروی دی:

((رباط یوم یلی سبیل الله غیر من ألف یوم فیها سواه من المنازل)) (۳)

(۱) (راجع لتلك الأحادیث الواردة فی فضل الرباط فی سبیل الله: الجامع الأحكام القرآن (ج ۴ ص ۳۲۴) - (الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الإمارة باب فضل الرباط فی سبیل الله عزوجل رقم (۴۹۳۸) والترمذی فی فضائل

الجهاد باب ماجاء فی فضل الرباط رقم (۱۶۶۵) والنسائی فی کتاب الجهاد فضل الرباط رقم (۳۱۶۹-۳۱۷۰) - (الحدیث أخرجه الترمذی أبواب فضائل الجهاد باب ماجاء فی فضل الرباط رقم (۱۶۶۷) والنسائی فی سننه الصغری

کتاب الجهاد فضل الرباط رقم (۳۱۷۱-۳۱۷۲) وابن ماجه أبواب الجهاد باب فضل الرباط فی سبیل الله رقم (۲۷۶۶)

د الله تعالى په لار کښې د يوې ورځې څو کيدار کول په نورو ځايونو کښې تيرو شوو زرو کالونه بهتر دی.

⑤ حضرت فضاله بن عبيد رضي الله عنه نه روايت دي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمايلى: ((کل الميت یقتم

حلی مبله، إلا المرباط، فلو نه ینموله مبله الی یوم القیامة، ویؤمن من فشان القبر)). (اللفظ لأبي داود) (۱)

د هر مړي په اعمالو باندې مهر لگولې شی (بندولې شی) سوا د مرابط نه. د هغه عمل د هغه د پاره د قیامته پورې زیاتولې شی او هغه د قبر د فتني نه په امن او محفوظ کېږي.

[۳۷۹۲] د سبیل الله مصداق

۳۷۹۳- [۶۱] (۱) عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «[۱] لَقَدْ دُفِنَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ رُوحَهُ [۲] غَيْرَ مِنَ الدُّنْيَا وَمَافِيهَا» . «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

توجه: [۱] او حضرت انس رضي الله عنه وايي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم و فرمايل [۲] يو سحر د پاره يا د يومانام د پاره د الله په لار کې د جهاد د شرکت په غرض تلل [۳] د دنيا او د دنيا د خيزونو څخه ښه دی (بخاري مسلم)

هل القفلات: ① لَقْدُوفَةٌ: بلغم - معنى ده، د سحر وخت يو ځل راوتل او "عده" لفظ د سحر نه تر زوال پورې وخت شامل دي. ② رُوحَةٌ: بلغم - معنى ده يو ځل مابنام راوتل او "روم" لفظ د زوال نه پس تر شپې پورې وخت شامل دي.

تسهيلات:

قوله: لَقْدُوفَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ رُوحَهُ غَيْرَ مِنَ الدُّنْيَا وَمَافِيهَا.

د حديث په مطلب کښې اقوال: ① ابن المهلب رضي الله عنه فرماني چې «غیر من الدنيا» مطلب دا دي چې د دې لږې غوندې زمانې ثواب او بدله په جنت کښې د دنيا د ټولو زمانونه بهتر ده. (۳)

② ابن دقيق العيد رحمته الله فرماني چې د حديث مطلب دا دي چې "قدوة" او "روحة" په ذريعه به کوم ثواب حاصلېږي هغه بهتر دي د هغه ثواب نه کوم چې دنيا او مافيه د الله تعالى د طاعت د پاره خرڅ کولو سره حاصلېږي (۴)

(۱) (الحديث رواه أبو داود أبواب الجهاد في فضل الرباط رقم (۲۵۰۰) والترمذي أبواب فضائل الجهاد باب ما جاء في فضل من مات مرباطا رقم (۱۶۲۱) -

(۲) أخرجه البخاري في كتاب الرقاق باب مثل الدنيا في الآخرة (رقم- ۶۴۱۵) ومسلم في كتاب الإمارة / باب فضل القدوة والروحة في سبيل الله (رقم- ۱۱۳ - (۱۸۸۱) واحمد في السنة: ۳۳۹/۵ -

(۳) (شرح ابن بطال ج ۵ ص ۱۳) -

(۴) (النظر فتح الباري ج ۶ ص ۱۴) -

حافظ رحمته د ابن دقیق العید رحمته قول ذکر کولونه پس فرماني چه د دي قول تائيد د دي حديث نه هم کيږي کوم چه عبدالله بن المبارک رحمته کتاب الجهاد کښي د حضرت حسن بصری رحمته نه مرسل نقل کړيدي.

((قال: بحث رسول الله صلى الله عليه وسلم جيشاً فهم عهد الله بن ربيعة، فتأخر ليشهد الصلاة مع النبي صلى الله عليه وسلم، فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: والذي نفسي بيده لو الوقت مائي الارض ما دركت فضل عودتهم)) (۱)

نبي كريم رحمته يو لښکر اوليگلو، په دي کښي عبدالله بن رواحه رحمته هم وو، هغه روستو د رسول الله رحمته سره په مانځه کښي د شريکیدو د پاره حصار شو (کله چه هغوی رحمته ته معلومه شوه) نووني فرمائيل، د الله قسم! ته چه څه په زمکه کښي دي هغه صدقه کړي نو بيا هم د هغوی د غدوې فضيلت نشي حاصلولي.

د سحر او ماښام د تفصیلي وجه: دلته د سحر او ماښام ذکر غالباً صرف د دي د پاره شويدي چه هم د سحر او ماښام په سفيراندې د تلو رواج وو. ځني که سړي د ورځي په مينځښتي حصه کښي د دين د خدمت په سلسله کښي لاړشي نو يقيناً د هغه د تک هم هغه فضيلت دي. (۲)

قوله: في سبيل الله

د في سبيل الله مصداقات: ① د الله تعالی د لاري نه د جهاد لار او په جهاد کښي شرکت مراد دي. علامه ابن حجر رحمته فتح الباری کښي د سبيل الله په شرح کښي ليکي "اي الجهاد" قرآن عظيم کښي دا لفظ بار بار راغلي دي د قرآن په لوستلو سره معلوميږي چه د سبيل الله لفظ په دريو طريقو سره استعمال کړي شوې دي ددې اولني اطلاق او استعمال د جهاد د پاره شوې دي او جهاد في سبيل الله سره دا لفظ خاص دي لکه ﴿يَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُحَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ او ددې په شان نور آياتونه دي دا جهاد سره خاص دي او په صريح توگه په قرآن کښي د سبيل الله لفظ ۳۶ ځل ذکر شوي دي

② ددې لفظ دويم اطلاق او استعمال د عموم په توگه د مطلق دين د پاره شوي دي چه د دين د ټولو شعبو د پاره عام دي هيڅ يو شعبي سره خاص نه دي لکه ﴿يُحَادِدُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ آيت شو. او ددې نه علاوه نور آياتونه دي په صريح توگه باندې په قرآن عظيم کښي دا لفظ ۲۵ مقاماتو کښي ذکر دي.

(۱) (انظر فتح الباری ج ۶ ص ۱۴)

(۲) (معارف الحديث ج ۱ ص ۱۶۱)

⑤ دَدِي لفظ دريم اطلاق په مشترکه توگه باندې شوې دې کله په انفاق فی سبيل الله کښې استعمال شوې کله په جهاد کښې استعمال شوې دې او کله د مطلق دين دپاره استعمال شوې دې لکه (وَأَقِمْ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ) والا آيت دې په صريح توگه باندې دا لفظ ۷ مقاماتو کښې استعمال شوې دې.

⑥ امام احمد بن حنبل رحمه الله د سبيل الله په مفهوم کښې د يو حديث د وجې نه حاجيان او د علم دين طالبان هم داخل منلی دی. صاحب هدايه په کتاب الزکوة کښې او د فی سبيل الله په تشریح کښې ليکلی دی "اي المقطع الغزاة لانه المتفاهم عند الاطلاق" يعنی چه کله فی سبيل الله مطلق استعمال شي نو ددې رومي مصداق مجاهدين دی. د مشکوة شريف کتاب الجهاد کښې دالفظ تقريباً ۹۰ ځل راغلې دې کوم چه د جهاد دپاره استعمال شوې دې

⑦ په عموميت کښې د تبليغ لار هم په فی سبيل الله کښې داخله ده او څوک چې په تبليغ کښې وتلی وی هغه ته هم فی سبيل الله وئيلي شی خو فی سبيل الله په تبليغ پورې خاص کول لويه غلطی ده ددې څخه ځان راويستل ضروری دی.

[۳۷۹۲] د الله په لار کښې د يوې ورځې شپې د څو ځو فضيلت

«وَعَنْ سَلْمَانَ الْقَارِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: ^① «رَبَّاطٌ يَوْمٌ وَكَأَنَّهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ^② غَيْرُ مَن حِمَارٌ تُحْمَرُ وَفِيَّاهُ ^③، وَإِنْ مَاتَ جَرَى عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُهُ ^④» وَأَجْرِي عَلَيْهِ رِزْقُهُ، وَأَمِنَ الْفِتَانَ» ^⑤. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① او سلمان فارسي رحمه الله وايي چې ما درسول كريم عليه السلام څخه واوريدل ② په جهاد کې د يوې ورځې او يوې شپې خدمت انجام کول ③ د يوې مياشتې روژې او شب بیداری څخه ښه دی ④ وکه هغه چوکیدار د دې خدمت انجامولو په دوران کې مړ شي نو د هغه د دې عمل ثواب چې په هغه هغه خپل ژوند کې عامل وو جاري به وي يعنی خپل ژوند کې چې په کوم نیک عمل عامل وو د هغه ثواب به هغه ته د مرګ څخه وروسته هم هميشه رسيږي ⑤ او د هغه د پاره د جنت طعام او شراب څخه د هغه رزق جاري کول کيږي او هغه د شيطان يادجال د مکر او د هوکه څخه يا په قبر کې د عذاب د فربستې د فتنې څخه محفوظ وي (مسلم)

هل اللغات: ① رباط: پهره ورکول ② جري: جاری وی ③ الفتنان: د مبالغې صيغه ده، د ډيرې فتنې اچونکې (يعنی عذاب ورکونکې)

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الإمارة/باب فضل الرباط في سبيل الله عز وجل (رقم- ۱۶۳ - (۱۹۱۳) والنسائي في كتاب الجهاد/باب فضل الرباط (رقم- ۳۱۶۷) واحمد في المسند: ۴۰/۵

تسهيلات:

قوله: رَبَّائِ يَوْمَ يَكُونُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

۵ مرابط في سبيل الله (۱) د يوي ورخي او يوي شبي بهره د الله تعالى په لاري د جهاد کښې د يوي مياشتې توله ورځ روژه او توله شپه تهجد نه افضل ده.

(۲) د مرابط نیک عمل کوم چه هغه په دنيا کښې کولو د مرگ نه پس به د هغه ثواب بنديري نه بلکه جاري به وي دغه شان د هغه د مرگ نه پس به په قبر کښې د جنت د نعمتونو په صورت کښې رزق جاري شي

(۳) مرابط في سبيل الله به د عذاب قبر د فتنې نه محفوظ وي
قوله: وَأَمِنَ الْفِتْنَانَ:

۶ فتنې مخه هوا: (۱) د فتنان په لفظ کښې فاء باندې فتحه اوضمه دواړه دي او په تاء باندې شددي. دې نه د عذاب قبر فتنه هم مراد اخستې شي

(۲) د جال فتنه هم اخستې شي او د شيطان فتنه هم اخستې شي بعضې شارحينو د اللفظ د جمع صيغه څرځولې ده د کوم مفرد چه فتنان دې

(۳) د دې نه ئي د دوزخ د داروغه فتنه مراد اخستې ده بهر حال کله چه مرابط د دومره لويو فتنو نه محفوظ پاتې کيږي نو ورې فتنې به هيڅ هم نه وي.

[۲۷۹۴] د الله تعالى د لاري څکر د جهنم مخه حفاظت

۴۷۳-۱۸ (۱) (۲) وَعَنْ أَبِي عُبَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَا أَغْبَرَتْ قَدَمَا عَبْدٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمَمَّه النَّارُ» «رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ»

ترجمه: (۱) او ابو عبس رضی الله عنه، وایی چې رسول کریم ﷺ وفرمایيل (۲) د کوم بنده پښي چې د الله په لار کې په جهاد کې په خاورو ککړي شي نو بيا هغه د دوزخ اور نه مه کوي (بخاري)

د راوي مختصر تعارف:

حضرت ابو عبس عبدالرحمن بن جبر رضی الله عنه نوم عبدالرحمن کنيت ابو عبس د هغه کنيت د هغه د نوم نه ډير مشهور دي. پوره نوم عبدالرحمن بن جبر بن عمرو بن زيد بن جشم بن مجدد انصاري دي. بدری صحابی دي د لوی فضيلت والا دي.

وفات: د هغه وفات ۳۴ هـ کښې مدينه منوره کښې د حضرت عثمان رضی الله عنه په دور خلافت

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والتیر باب من اغبرت قدما فی سبيل الله (رقم- ۲۸۱۱) و الترمذی فی کتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی فضل من اغبرت قدما فی سبيل الله (رقم- ۱۶۳۲) والنسائی فی کتاب الجهاد/باب: ثواب من اغبرت قدما فی سبيل الله (رقم- ۳۱۱۶)

کنبی شوې وو او هم هغوی د ده د جنازې مونځ کړې وو او په جنت البقیع کنبی خښ شوې دي.

مرویات: د هغه نه پنځه روایتونه نقل دی یو بخاری کنبی دې باقی ترمذی نسائی وغیره کنبی دی

هل اللغات: ① اغبرت: د لار په دوره او خاوره باندې ککړ کیدل

قوله: مَا اغْبَرْتُ قَدَمًا عِنْدِي سَبِيلَ اللَّهِ:

د الله تعالی په لار کنبی د حرکاتو او تصرفاتو عظمت: د حدیث مطلب دا دی چې د دورو په موجودگۍ سره به نې د دوزخ اور نه سوزی او په دې کنبی د الله تعالی په لار کنبی تصرفاتو او حرکاتو ته اشاره ده. لږه شان اندازه اولگونۍ چې صرف په قدمونو باندې د دورو لگیدو په وجه د دوزخ اور حرامیږي نو د هغه سړی به څه مرتبه او فضیلت وی چا چې خپل پوره طاقت، قوت او کوشش د الله تعالی په لار کنبی لگولې وی. (۱)

د حدیث باب هم معنی یو غو نور احادیث: ① ابن حبان رحمته الله د حضرت جابر رضی الله عنه نه د روایت باب د معنی په شان روایت نقل کړې دي. چې حضرت جابر رضی الله عنه فرماني چې هغه په غزوه کنبی وو نو رسول الله صلی الله علیه و آله او فرماني: «(من اغبرت قدما في سبيل الله حرمه الله على النار)». حضرت جابر رضی الله عنه فرماني چې کله خلقو د نبی کریم صلی الله علیه و آله ارشاد مبارک واوریدو نو هغوی د خپلو خپلو سورلونه راوډانگل او د دغه ورځ نه وړاندې مونږ خلق دومره پیدل تلونکی نه دی لیدلی. (۲)

② دغه شان علامه طبرانی رحمته الله هم د حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه نه مرفوعاً نقل کړی دی چې نبی کریم صلی الله علیه و آله ارشاد او فرماني: «(من اغبرت قدما في سبيل الله باعد الله منه النار مسيرة ألف عام لئلا يكب مستعمل)» (۳)

یعنی د چا قدم چې د الله تعالی په لار کنبی د دورو شو نو الله تعالی به د هغه نه د دوزخ اور دومره لرې کړی څومره چې د یو تیز سور د زرو کالو مسافت وی. مطلب دا چې یو تیز رفتار سور په زرکاله کنبی څومره فاصله کړی د هغې په اندازه به الله تعالی د دغه سړی نه د دوزخ اور لرې کړی د چا قدمونه چې د الله تعالی په لار کنبی د دورو شوې وی.

(۱) (فتح الباری ج ۶ ص ۳۰) -

(۲) (الإحسان بترتيب صحيح ابن حبان ج ۸ ص ۶۲) -

(۳) (مجمع الزوائد للهيتمي ج ۵ ص ۲۸۵) -

[۲۷۹۵] د کافر او د هغه د مسلمان قاتل په جهنم کښې عدم اجتماع

۲۷۹۵-۲۷۹۶ [۱۹] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «لَا يَجْمَعُ كَافِرٌ وَقَاتِلُهُ فِي النَّارِ أَبَدًا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] کافر او د هغه وژونکي مسلمان هيڅ کله هم په دوزخ کې يوځای کيدی نشي (مسلم)

تسمیلات:

قوله: لَا يَجْمَعُ كَافِرٌ وَقَاتِلُهُ فِي النَّارِ أَبَدًا

د عدم اجتماع فی النار په مفهوم کښې غلور اقوال: په دې حديث کښې د هغه مسلمان دپاره ډير زيری دې چه د هغه په لاس سره يو کافر قتل شی. هغه دا چه د هميشه دپاره د جهنم نه محفوظ شو، دا ډير فضيلت دې، خو شارحين حديث دا په خپل عموم باندې نه دې پريخودلې، په نورو ايتونو او احاديثو باندې نظر ساتلو سره. په دې کښې خواقوال دی

- ① د دې څخه هغه مراد دې چې باقاعده جهاد ته ځی او کافران قتلوی
 - ② د اور د عذاب نه به محفوظ شی که د گناهونو د وجې په عذاب شو هم نو بغير د اور نه به وی، مثلاً په اعراف کښې پاتې کيدل په جنت کښې د دخول اولی نه
 - ③ که د څه وجې د اور عذاب اوشی نو بيا هم هغه طبقه نار کښې به نه داخلېږی کومه چه د کفارو دپاره ده
 - ④ خاص د دې کافر مقتول طبقه مراد ده چه دواړه به په يو طبقه کښې جمع نه شی
- والحديث اخرجه مسلم قاله المنذرى.

[۲۷۹۶] د بهترين ژوند مالک

۲۷۹۶-۲۷۹۷ [۱۰] (۱) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ غَيَّرَ مَعَايِشَ النَّاسِ هُمْ، رَجُلٌ مُسِيكٌ عَنَانٌ قَرِيبُهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يُطِيرُ عَلَى مَتْنِهِ، كُلَّمَا سَمِعَ هَيْعَةً، أَوْ فَرْعَةً، طَارَ عَلَيْهِ يَبْتَغِي الْقَتْلَ وَالْمَوْتَ مَقَاتَلَةً، أَوْ رَجُلٌ فِي غَنَمَةٍ فِي رَأْسِ شَعْفَةٍ مِنْ هَذِهِ الشَّعَفِ، أَوْ بَطْنٍ وَأَوْ مِنْ هَذِهِ الْأَوْدِيَةِ، يُقِيمُ الصَّلَاةَ وَيُؤْتِي الزَّكَاةَ وَيُعْبَدُ رَبَّهُ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْيَقِينُ؛ لَيْسَ مِنَ النَّاسِ إِلَّا فِي غَيْرٍ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] دانسانانو په ژوند کې

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الإمارة/باب من قتل کافرا ثم أسلم (رقم- ۱۳۰ - ۱۸۹۱) و ابو داود فی کتاب الجهاد/باب فی فضل من قتل کافرا (رقم- ۲۴۹۵)

(۲) اخرجه مسلم فی کتاب الإمارة/باب فضل الجهاد والرباط (رقم- ۱۲۵ - ۱۸۸۸) وابن ماجه فی کتاب الفتن/باب العزلة (رقم- ۳۹۷۷)

بہترین ژوند د هغه سړي دی [۲۷] چې د الله په لار کې د خپل آس واگي ونيسي او هرکله چې د چا خوف زده آواز يا د چا فرياد کولو آواز واورې نو تادي سره د آس په شا سور شي او د هغه خوفزده يا فريادرس اواز طرف ته په منډه ورشي او خپل مرگ يا هغه ځای تلاش کوي چرته چې د مرگ گمان وي يعنی هغه چې د يو خوفزده ژړا فرياد يا د مدد غوښتونکي اواز واورې نو تادي سره روان شي او هغه آواز تلاش کولو سره موقع ته رسيدو سره د فرياد کونکي مدد کوي او د دې خبري څخه نه ويرېږي چې څما په ځان جوړه نشي او ماته دخپل ژوند څخه لاس وينځل راشي يا بهترين ژوند د هغه سړي دی چې دڅو بزو سره هغه غرونو څخه د يو غره په څوکو يا هغه وادېوڅخه يوي وادي کې اقامت گزين دی او مونځ کوي او که هغه بزي (چيلی) حد نصاب ته رسيږي نو د هغه زکوٰۃ اداکوي او د خپل پروردگار عبادت او بندگي کې مشغول وي تردي چې د هغه مرگ راشي او داسې د انسانانو شر نه دی بلکه صرف د خير په مينځ کې ژوند تيروي (مسلم)

هل اللغات: ① معاش: داد عيش نه دې يعنی د انسان بهترين ژوندون ② مَنِيكَ: نيونکې وی ③ عَنَات: واگې، ④ بَطُول: الوتو ته وائی دلته مراد تيزې منډې وهل دی لکه چه الوزی ⑤ مَنِيَه: متن شا (ملا) ته وائی ⑥ مَنَعَه: په ويرې سره د فرياد آواز ته هيعة وائی ⑦ فَزَعَه: دډيرې زياتې ويرې په وخت دآمداد اونصرت دپاره رابللو ته فزعه وائی ⑧ اَو: دتنوع دپاره دې دډوارو معنی نيزدې نيزدې ده ويريدلې فرياد کونکې سړې مراد دې ⑨ مَظَانَّة: دمظنة جمع ده گمان کونکې، او ضمير مفرد ځکه راوړلې شوې دې چه دهر يو طرف ته راجع دې يا داقرب طرف ته ضمير راگرځي کوم چه مرگ دې ⑩ غَنَمَه: داد غنم تصفير دې دتقليل دپاره دې يعنی د چيلوپه يوه ټکره کښې دې ⑪ خَفَافَه: شين عين اوفاء باندې فتحه ده دغر څوکې ته وائی

قوله: لَيْسَ مِنَ النَّاسِ إِلَّا فِي غَيْرٍ يعنی نه خلقو ته پخپله تکليف ورکوی اونه دخلقو په شرکښې خپل ځان مبتلا کوی.

د خلوت حکم: د شرفساد او فتن و محن په وخت سړي له پکار دی چه د خپل دين د حفاظت دپاره د آسانۍ والا ژوند پرېږدي د خلقو نه ځان له شی ورک ژوند او په يو گوټ کښې ژوند تيږول او د فقر وفاقي او مشقت والا ژوندون اختيار کړي. په گوټ کښې وخت تيږول او د خلقو نه ځان له ژوند تيږول هغه وخت کښې افضل دې کله چه د دين او ايمان خطره وي گنی په عامو حالاتو کښې د خلقو په مينځ کښې اوسيدل او دهغوی د اصلاح فکر کول او دهغوی مشقتونه برداشت کول افضل دی. د ټولو انبياؤ اولياؤ او علماؤ هم دغه معمول وو.

[۳۷۹] د مجاهد دپاره د سامان تيارولو فضيلت

۳۷۹- (۱۱) (۱) وَعَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «مَنْ جَهَّزَ غَازِيًّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَقَدْ غَزَاهُ» (۲) وَمَنْ خَلَّفَ غَازِيًّا فِي أَهْلِيهِ، فَقَدْ غَزَاهُ، «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

توجه: ۱) و زيد بن علي رضي الله عنه، وايي چې رسول كريم ﷺ وفرمايل ۲) کوم سړی چې د الله په لار کې د جهاد کونکي سامان درست کي هغه گویا جهاد وکړو يعنی هغه هم د جهاد کونکو په حکم کې داخل دی او د جهاد په ثواب کې شریک دی ۳) او کوم سړی چې د یوغازي او مجاهد د هغه اهل و عيال د پاره نائب او خليفه جوړ شي يعنی کوم سړی چې د یوغازي او مجاهد جهاد ته دتلو څخه وروسته د هغه د اهل و عيال خدمت گذار او نگهبان جوړ شي هغه هم گویا جهاد وکړو. (بخاري مسلم)

هل اللغات ① جهز: سامان، اسباب تيار کړي

تسهيلات:

قوله: مَنْ جَهَّزَ غَازِيًّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ:

د تجهيز نه مخه رواه ده؟: د تجهيز معنی چاته د سفر اسباب او سامان ورکولو ده. که زيات وی او که کم، تر دې چه چاته تار او ستن ورکول هم په دې کښې داخل دی. طبرانی (۲) د حضرت واثله بن اسقع رضی الله عنه نه روایت نقل کړيدې،

((قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ما من أهل بيت لا يغزو منهم غلا أو يجهز غازيا يهلك أو يهاجم))

يعيدلها من الورق أو يخلقه في أهل بخير إلا أصابهم الله بقارعة قبل يوم القيامة)) (۳)

که د یوې کورنۍ نه یو کس هم غزوه کښې شرکت اونکړي یا د یوغازی د ستنې تار یا د دې برابر چاندنی سره تیاری اونکړي یا د هغه د بال بچ تپوس پوښتنه اونکړي نو د قیامت نه وړاندې وړاندې به الله تعالی هغه په څه مصیبت کښې اخته کړي.

یو اشکال: لیکن دلته یو اشکال پیدا کیږي او هغه دا چه امام بن ماجه رحمه الله د

حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه نه یو روایت نقل کړيدې د هغې الفاظ دا دی ((سمعت رسول

الله صلى الله عليه وسلم يقول: من جهز غازيا حتى يستل كان له مثل أجره حتى يموت أو يرجع)) (۴)

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير / باب فضل من جهز غازيا أو خلفه بخير (رقم- ۲۸۴۳) ومسلم في كتاب الإمامة / باب فضل إمامة الغازی فی سبيل الله بمركوب وغيره، وخلفته فی أهله بخير (رقم- ۱۳۵) - (۱۸۹۵) و ابو داود فی كتاب الجهاد . باب ما يجزي من الغزو (رقم- ۲۵۰۹) والنسائي فی كتاب الجهاد / باب فضل من جهز غازيا (رقم- ۳۱۸۰) وابن ماجه فی كتاب الجهاد / باب من جهز غازيا (رقم- ۲۷۵۹) واحمد فی المسند: ۱۱۵/۴

(۲) (مجمع الزوائد ج ۵ ص ۲۸۴) وقال العيني (ج ۱ ص ۱۳۷) وإسناده ضعيف -

(۳) (عبد القاري ۱ ص ۱۳۷) -

(۴) (أخرجه امام ماجه أبواب الجهاد باب من جهز غازيا رقم (۱۸۵۸) -

ماذ رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی که چا یو غازی ته د سفر مکمل سامان او اسباب ورکړل نوډ هغه ډپاره به هم د دغه غازی په شان ثواب وی تر دې چه هغه غازی به یا شهیدشی یا به واپس راشی.

په حدیث شریف کښې د «یستعمل» الفاظ دی او د استقلال معنی خو پوره تیاری کول دی، د دې د پاره دا وئیل چه صرف ستن او تار ورکول هم تجهیز دې صحیح نه دی.

دوه جواوونه: علامه عینی رحمته الله علیه د دې دوه جواوونه ارشاد فرمائیلی:

① حدیث وائله بن الاسقع ضعیف دې په دې وجه د احتجاج قابل نه دې.

② او که د دې صحت اومنلې شی نو بیا هم د هغه سړی په حق کښې وعید دې چه د سره د هېڅ قسمه سامان د مجاهد سره امداد اونکړی په دې وجه هېڅ تعارض نشته. (۱)
قوله: فَقَدْ عَزَا:

د قرآن کولو دوه مطلبه: ① ابو حاتم ابن حبان رحمته الله علیه فرمائی چه مطلب دا دې چه ده ته به هم د غازی اجر ورکولې شی، سره د دې چه هغه په جهاد کښې شرکت نه دې کړې. (۲) بیا د یو بل طریق نه بسرین سعید رحمته الله علیه نه دا روایت نقل کړې: «...کتب له مثل أجرة، فإدناه لا ينقص من أجرة شي...» (۳)

② علامه کشمیری صاحب رحمته الله علیه فرمائی چه یو کار خو یا یو سړی پوره کوی یا د هغې د پوره کولو د پاره د یو پوره ډلې ضرورت وی، اوس که هغه کار د یو ډلې په کار کولو سره پوره کیږی نو په هغې کښې به هر یو کس ته د فاعل اجر حاصل وی که هغه په دې کار کښې پخپله شریک وی یا په څه طریقه ئی هم په دې کښې معاونت کړی لکه جهاد چه دې دا یو داسې امر دې د څه ډپاره چه د مجاهدینو د جماعت هم ضرورت دې چه او جنگیږی. دغه شان د هغوی ډپاره د داسې سرو هم ضرورت وی چه د دې مجاهدینو معاونت او کړی او د هغوی شاته د هغوی په غیر موجودگنی کښې د هغوی د کور مال حال خبرواخلي او د هغوی د پالنې خیال اوساتی. په دې وجه معاونت کونکې او د مجاهدینو شاته د هغوی د کور مال حال خبراخیستونکې هم د الله تعالی په لار کښې د جهاد کونکې په شان دې.

خلاصه دا شوه چه چا په جنگ کښې پخپله حصه واخستله او چا چه په څه طریقه سره هم

(۱) (عدد القاری (ج ۱۴ ص ۱۳۷) وقد وردت احادیث كثيرة في تجهيز الغازي وخلفه بغير. فمن اراد الاطلاع عليها فليتنظر عدد القاری (ج ۱۴ ص ۱۳۷) -

(۲) (الإحسان بترتيب صحيح ابن حبان (ج ۸ ص ۷۱) -

(۳) (حواله سابقه (ج ۸ ص ۷۲) كتاب السير ذكر البيان بأن المجهز لنا يأخذ كمستلزمات الغازي... رقم (۴۶۱۴)

د هغه مجاهد معاونت او کړو دا ټول په جهاد کښې مشترک دی، دا صحیح ده چه د اخلاص، سخاوت نفس، مال د خرج کولو او خان قربانی کولو په وجه به د هغه په اجر کښې کسی زیاتی اعتبار کښې به اختلاف وی. (۱)
فائدة: امام طبري رحمه الله فرماني:

((وفيه من الفقه أن كل من أمان مؤمناً على ميل برلمن المؤمنين عليه أهر مثل العامل، وإذا أهدى الرسول أن من جهز غزياً فقد غار، فكذلك من فطر صائماً أو قزاً على صومه، وكذلك من أمان حاجاً (ج) أو معتبراً بها يتقوى به على حجه أو عبرته حتى يأكل ذلك على تمامه لله مثل أجرة)) (۳)

يعنى د مذكوره حديث نه دا فائده مستنبط شوه چه يو سړې د يو مؤمن په نيك كار كښې امداد او كړې نو هغه معاون او ناصر ته به هم د هغې په شان اجر حاصل وي. او چه كله نبى كريم ﷺ د دې خبرې خبر وركړو كه چا مجاهد له د جهاد سامان وركړو نو لكه چه هغه پخپله هم جهاد او كړو، دغه شان كه چا په يو روژه دار باندې روژې ماتې او كړو يا د روژې په سلسله كښې نې هغه له تقويت وركړو، دغه شان چا چه د يو حاجى معتمر په خه داسې خيز سره امداد او كړو چه هغه د حج يا عمرې سر ته رسولو د پاره په هغې قادر شو نو دې امداد كونكى ته به د جهاد، روژې، حج او يا عمرې برابر اجر وركولې شى.
[۲۷۹۸] د مجاهدينو د پنځو د احترام حكم

۴۸-۱۲۱ (۱) عَنْ بَرِيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «**حُرْمَةُ نِسَاءِ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ كَحُرْمَةِ أُمَّهَاتِهِمْ، وَمِنْ رَجُلٍ مِنَ الْقَاعِدِينَ يَخْلِفُ رَجُلًا مِنَ الْمُجَاهِدِينَ فِي أَهْلِهِ فَيُخَوِّنُهُ فِيهِمْ**» [۲] **الْأَوْقِفْ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَأَخَذَ مِنْ عَمَلِهِ مَا شَاءَ، فَمَا ظَنُّكُمْ؟**» "رواه مسلم".

توجه: [۱] حضرت بريده رضي الله عنه وايي چې رسول كريم ﷺ وفرمايل [۲] د مجاهدينو د بيبيانو عزت او حرمت په كورونو كي په ناستو يعنى جهاد ته نه تلونكو والاوو باندې داسې لازم دى څنگه چې د هغوئ د خپلو ميندو عزت او حرمت په هغوى لازم دى يعنى كوم خلق چې په خه وجه جهاد ته نشي تللى او په خپلو كورونو كې پاتې شوي دي هغوى ته پكار دى چې كوم خلق جهاد ته تللي دي د هغه مسلمانانو د بيبيانو عزت او آبرو كي خيانت ونه كې او هغوى ته په بدنظر ونه گوري بلكه هغوى په خپل حق كې داسې حرامي وگني گويا

(۱) (فيض الباري (ج ۳ ص ۴۲۷) -

(۲) (إشارة إلى مارواه الرافعي، انظر تلخيص الجبير (ج ۴ ص ۱۰۱) -

(۳) (شرح ابن بطلال (ج ۵ ص ۵۱) -

(۴) اخرجهم مسلم في كتاب الإمارة / باب حرمة نساء المجاهدين. وإثم من خانهم فيهن (رقم ۱۳۹ - ۱۸۹۷) و ابو داود في كتاب الجهاد / باب في حرمة نساء المجاهدين على القاعدین (رقم ۲۴۹۶) والسائي في كتاب الزكاة / باب المعدن (رقم - ۲۴۹۵) واحمد في المسند: ۳۵۵/۵

چې هغوی یې میندي دي [۲] تو یاد لرئ ناستو یعنی جهاد ته نه تلونکو کې چې کوم سړی د یو مجاهد د اهل و عیال یعنی د هغه د ښځې او منیځو او نورو خپلوانو د پاره نائب او خلیفه جوړ شو یعنی د هغوی نگران جوړ شو او بیا د هغه مجاهد د اهل و عیال عزت او آبرو کې خیانت او کړو نو هغه به د قیامت په ورځ د هغه مجاهد مخکې ودرول شي او مجاهد چې د هغه د نیکو اعمالو څخه څومره غواړي وابه خلی په داسې حالت کې ستاسو څه فکر دی؟

هل اللغات: ① خُرْمَةُ: عزت، د عزت حفاظت ② القاعیون: ناست خلق، جهاد ته نه تلونکی خلق، ③ تخلف: خلیفه او نائب جوړ شوی، ④ یَقْتُونَهُ: نو خیانت پکښې او کړی

تسهيلات:

قوله: إِلَّا وَقَفَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَأَعْذِرُ مِنْ عَلَيْهِ مَا شَاءَ:

مجاهد ته د ځان د نیکو اعمالو اختیار، یعنی دغه خیانت کونکې به د مجاهد مخې ته اودرولې شي او هغه چه دده نه څومره نیکياني اخستل غواړی اخستلې به شي

قوله: فَمَا لَكُمْ؟

د مذکورې جملې مفهوم: ځان ته به الله تعالی د قیامت په ورځ د هغه ټولې نیکي مجاهد ته ورکوی آیا د الله تعالی باره کښې ستاسو څه شک شته دي؟ داسې خیال اوشک مه کوئ یو ستاسو څه خیال دي چه د قیامت په ورځ ددې ضرورت په موقع باندې به مجاهد د هغه څه نیکي پرېږدي؟ نه بلکه هرڅه به اخلي

د مجاهد حق و هو د گناه عفت: بهر حال په دې حدیث کښې د مجاهد ډیر لوئی فضیلت بیان کړې شوې دي د کوم دائره چه د هغه خاندان او قبیلې پورې خورېږی چه د مجاهد بیبیانو احترام په عام مسلمانانو داسې لازم دی لکه څنگه چه دخپلو مښندو احترام لا زم دي

[۳۷۹۹] په جهاد کښې د مالي مدد فضیلت

۹۸-۱۱۳ (۱) وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ بِثَاقَةِ مَقْطُومَةٍ [۲] فَقَالَ: هَذِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، [۳] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "لَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَبْعُمِائَةِ نَاقَةٍ كُلُّهَا مَقْطُومَةٌ." رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① ابو مسعود انصاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي [۲] چې يوه ورځ دربار نبوت کې يوسړی مهار نيولی د اوبښي سره حاضر شو [۳] او عرض يې اوکړو چې دا د الله د لار د پاره ده يعنی زه

۱) اخرجه مسلم في كتاب الإمارة/باب فضل الصدقة في سبيل الله وتضعيفها (رقم- ۱۳۲ - ۱۸۹۲) والنسائي في كتاب الجهاد/باب: فضل الصدقة في سبيل الله عز وجل (رقم- ۳۱۸۷) واحمد في المسند: ۲۷۸/۵

دا اوبنه د الله د رضا د پاره په جهاد کې پيش کوم [۲] رسول کریم ﷺ ورته وفرمايل زه سنا دا پيشکش تحسین سره قبولم او تاته دا بشارت درکوم چې د دې په بدله کې به تاته دقيامت په ورځ اوه سوه ۷۰۰ اوبني درکول کيږي او ټولونه به مهار لگيدلی وي (مسلم) **هل الثقات** ① **مَنْظُومَةٌ** دخطام نه دې چه د واگې اوجلب په معنی کښې دې يعنی واگه اوجلب اچولې شوې اوبنه

تسهيلات:

قوله: لَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سِتُّ مِائَةٍ نَافِلَةٍ لَكَ مِائَةٌ مِائَةٌ مِائَةٌ

يو په اووه سوه ثواب ملاويږل، يعنی د دغه يوې اوبنې په بدله کښې به الله تعالی اووه سوه اوبنې ورکوی دا حديث د هغه حديث په شان دې په کوم کښې چه راغلی دی چه کوم سړې په کور کښې ناست وی مگر هغه د جهاد د میدان دپاره يوه روپيښی اوليرپله نوانه تعالی به هغه ته د اووه سوو روپو ثواب ورکوی.

[۲۸۰۰] د مجاهد د کاروبار د نکراني ټکولو فضيلت

— [۱۱۳] (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعَثَ بَشًّا إِلَى بَنِي نَجِيانَ مِنْ هَذِلٍ. ② فَقَالَ: "لِيَبْتَغِيَتْ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا، وَالْأُخْرَيَيْنِ هَمًّا" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: ① ابو سعيد خدری رضی الله عنہ وايي چې رسول کریم ﷺ د ② د قبيله هذيل د يوشاخ بنولحيان په مقابل کې د جهاد د پاره د يولنښکر د ليرلو اراده وکړله ③ تر حکم يې اوکړو چې په دوو سړو کې دي يوسړی جهاد ته د تلو د پاره اوځی يعنی د هري قبيلې څخه دي نيم په نيمه سړی جهاد ته ولاړ شي او نيم دي پاتې شي چې په جهاد کړې د تلونکو د اهل و عيال خبر گيري کوي او د جهاد ثواب به دواړو ته برابر ملاويږی (مسلم) **هل الثقات** ① **بَشَّا**: بحث په اصل کې ليکلو ته وائی دلته ترې د بحث فعل په قرينه لښکر مراد دې

تسهيلات:

قوله: لِيَبْتَغِيَتْ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا

په هر دوو کسانو کې يويم ته د جهاد د پاره د ټکو حکم، دا د جهاد دپاره ليرلو د تشکيل يو صورت دې يعنی دهر کورنه دې يوسړې جهادله لارشی اودويم دې د هغه د کور د خيال ساتلو دپاره شاته پاتې کيږی ثواب به ددواړو يوشان برابر وی مجاهد ته به د جهاد د تللو ثواب ملاويږی بل طرف ته به د هغه د کور بال بچ خيال ساتونکی ته به په دغه نگرانی کښې د جهاد پوره ثواب ملاويږی.

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الإمامة/باب فضل إعانة الغازي في سبيل الله بمرکوب وغيره، وخلافته في أهله بغیر (رقم- ۱۳۷) - (۱۸۹۶) واحمد في المسند: ۴/۹۹

[۲۸۰۱] د قیامتہ پوری د جہاد باقی پاتی کیدل

۳۸۰۱- [۱۵] (۱) وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۲] «لَنْ يَزُولَ هَذَا الدِّينَ قَابًا، [۳] تَقَاتِلَ عَلَيْهِ عَصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

قوچمه: [۱] او جابر ابن سمره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] دا دين به هميشه قائم وي [۳] او په مسلمانانو کې به يو نه يوجماعت د دې دين د حفاظت د پاره ترقیامتہ پوري جنگيږي يعنې د زمکي مخ به د جہاد څخه خالي نه وي چرې نه چرې او څه نه څه صورت کې به هميشه جہاد کيږي (مسلم)

هل اللغات: ① لَنْ يَزُولَ: هميشه به وي ② عَصَابَةٌ: د سرو يو جماعت. جمع نې عصائب راځي

تسهيلات

قوله: لَنْ يَزُولَ هَذَا الدِّينَ قَابًا

په دنيا کېنې د مجاهدينو وجود: يعنې ترکومې چه په زمکه باندې يوداسې جماعت وي چه جہاد کوي نودا دين به قائم اودا تم وي. د مجاهدينو دا جماعت به کله د دنيا په يو گوټ کېنې وي نو کله به په بل گوټ کېنې وي. ليکن زمکه به ددوی نه خالی نه پاتې کيږي البته داخبره ده چه قرب قيامت کېنې به دا ډله ختمه شي علامه طيبي رحمته الله عليه فرمائي چه نن صبا په روم کېنې دا ډله مشغوله ده. بيا فرمائي چه تحقيقي خبره داده چه ددې جماعت نه د مجاهدينو هغه جماعت مراد دې چه يوزمن اومکان سره خاص نه دې. يعنې د دنيا په مختلفو علاو کېنې به وي.

[۲۸۰۲] د شهيد د وينو پوټ او مشکه

۳۸۰۲- [۱۶] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۲] «لَا يَكْمُرُ أَحَدٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، [۳] وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَنْ يَكْمُرُ فِي سَبِيلِهِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ [۴] وَجُرُوحُهُ يُنْقَبُ دَمًا، لَوْ لَوْنُ الدَّمِ، وَالْيَعْرَبُ يَرِيحُ الْهَيْكَلُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوچمه: ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] کوم سړی چې د الله په لار يعنې په جہاد کې زخمي شي [۳] او الله هغه سړی ښه پيژني چې د هغه په لار کې زخمي

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الإمامة/باب قوله صلى الله عليه وسلم: ولا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خالفهم» (رقم- ۱۷۲ - ۱۹۲۲)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير/باب من يجرح في سبيل الله عز وجل (رقم- ۲۸۰۳) ومسلم في كتاب الإمامة/باب فضل الجهاد والغزو في سبيل الله (رقم- ۱۰۵ - ۱۸۷۶) والترمذي في كتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/ ما جاء فيمن يكلم في سبيل الله (رقم- ۱۶۵۶) والنسائي في كتاب قسم الفداء (رقم- ۴۱۴۷) وابن ماجه في كتاب الجهاد/باب القتال في سبيل الله سبحانه وتعالى (رقم- ۲۷۹۵) ومالك في الموطأ كتاب الجهاد/باب الشهداء في سبيل الله (رقم- ۲۹)

کېږي نو هغه مجاهد به د قیامت په ورځ په داسې حال کې راځي [۲] چې د هغه د زخم څخه به وینې بهیږي او د هغه رنګ خو به د وینې خون په شان وي لیکن د هغه خوشبویی به د مشکو په شان وي (بخاري مسلم)

هل اللغات ① بَلَّغَهُ دباب نصر اوضرب نه دمجهول صیغه ده دزخم لگیدو په معنی کښې دې
② جَزَزَ زخم ③ بَلَّغَهُ دا فتح یفتح نه دې دزخم نه د فواري په شان وینه بهیدو ته وائی

تسهيلات:

قوله: لَا يَكْلَمُ أَحَدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ:

په في سبيل الله کښې د رځمی کیدو فضیلت: په حدیث شریف کښې د الله تعالی په لار کښې د زخمی کیدونکی سړی فضیلت بیانېږي چه د الله تعالی په لار کښې زخمی کیدونکې به د قیامت په ورځ په دې داسې حال کښې د الله تعالی په دربار کښې حاضرېږي چه د الله تعالی د پاره ورکړی شوي قرباني به د هغه په بدن باندې وي او هغه به د وینو رنګ بدن واخلي او د الله تعالی په دربار کښې به حاضرېږي او د هغه وینې نه به د وینې بوي نه د مشک خوشبو روانه وي.

د زخم په مراد کښې دوه اقوال: ① «في سبيل الله»: نه مراد خو هم جهاد دې چه زخمی شوې خو په جهاد کښې وي لیکن لفظ هر هغه زخم ته شامل دې چه د الله تعالی دپاره لگیدلې وي او هغه ته هم کوم کښې چه سړې د خپل حق دفاع کولو سره زخمی شی (۱)
② ددې خبرې هم احتمال دې چه د زخم نه مراد هغه زخم وي د کوم د وجه نه چه د زخم جوړیدونه وړاندې سړې مړ شی. نه هغه زخم چه په دنیا کښې جوړ شوې وي ځکه چه د زخم جوړیدونه زخم اود وینې بهیدلو اثر آخر ختم شی لیکن دا د دې خبرې نفی نه کوي چه د زخم د جوړیدو په صورت کښې هغه ته هیڅ فضیلت نه حاصلېږي خو ظاهر خو هم دغه دی چه دلته هغه سړې مراد دې چه د قیامت په ورځ په داسې حالت کښې حاضر شی چه د هغه د زخم نه وینه بهیږي او دا په هغه وخت کښې ممکن دی چه کله د دنیا نه د رخصت کیدو په وخت زخم په خپل حالت باندې وي (۲)

ددې مضمون تائید د دې حدیث شریف نه هم کېږي کوم چه علامه هیشمی رحمته الله علیه د حضرت انس رضی الله عنه نه روایت کړېدې دې کښې دی: «(عليه طابم الشهادة)» (۳) په دې به د شهداؤ مهر وي او مهر دا زخم دې کوم نه چه وینه بهیږي.

(۱) (عمدة القاری (ج ۱۴) ۱۰۰) وشرح ابن بطال (ج ۵ ص ۲۰) -

(۲) (فتح الباری (ج ۶ ص ۲۰) -

(۳) (مجمع الزوائد للهيثمی (ج ۵ ص ۲۹۷) -

قوله: وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ يَكْتُمُ فِي سَبِيلِهِ: او هم الله تعالى ته معلومه ده چه خوک په دي لار کښې زخمی کيږي.

دا په حديث کښې جمله معترضه ده، دينه مقصود دا دي چه د نيت اخلاص هم وي. زخمی کيدل صرف د الله تعالى د پاره وي ریاکاری د پاره نه وي نو ده ته به داثواب ملاويږي گڼي نو نه به ملاويږي. (۱)

علماء ليکي دي چه شهيد به په هم دغه حالت کښې کوم کښې چه شهيد شوې وي د اوچتولو حکمت دا دي چه د هغه سره د خپل فضيلت گواهي او سند هم وي چه هغه خپل خان د الله تعالى په تابعدارني کښې قربان کړې وو. (۲)

[۲۸۰۲] د شهيد د نيا ته د واپس تلو او بيا د شهيد کيدو خواهش

۳۸۰۳- [۱۷] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «مَنْ أَحْبَبَ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ، يُحِبُّ أَنْ يُرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا وَلَهُ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ، إِلَّا الشَّهِيدُ يَحْتَمِي أَنْ يُرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا، فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ، يَمَازِي مِنَ الْكِرَامَةِ»، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوجه: [۱] او حضرت انس رضی الله عنه، وايي چې رسول کریم ﷺ وفرمايل [۲] په جنت کي داخليدونکی هيڅ سړی به دانه خوښوي چې هغه دنيا ته واپس ولاړ شي او د جنت د نعمتونو په عوض کې د دنيا ټول خيزونه قبول کړي [۳] خو شهيد به دا آرزو کوي چې هغه دنيا ته واپس ولاړ شي او لس ځله د الله په لار کې شهيد شي ځکه چې هغه د شهادت د عظمت او د هغه په ثواب پوهيږي (بخاري مسلم)

هل اللغات: ① یعنی: آرزو کوي. خواهش کوي

حیالات:

نوب: د شهيدانو دنيا ته د واپس تلو تمنا کولو تفصيل د حديث نمبر (۲۸۰۴)، په شرح کښې راځي

[۲۸۰۴] د شهيد د پاره د حيات پر زغی ثبوت

۳۸۰۳- [۱۸] (۱) وَعَنْ مُسْرُوقٍ، قَالَ: «سَأَلْنَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: «وَلَا تَحْتَسِبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَالًا تَلْأَلُ أَحْيَاءَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ» [آل عمران: ۳۸] الْآيَةَ. قَالَ: «إِنَّا قَدْ سَأَلْنَا

(۱) (عمدة القاری (۱۴ ص ۱۰۰) -

(۲) (فتح الباری ج ۶ ص ۲۰) -

(۳) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والشر باب تمنی المجاهد ان يرجع إلى الدنيا (رقم- ۲۸۱۷) وسلم فی کتاب الإمامة/باب فضل الشهادة فی سبیل الله تعالى (رقم- ۱۰۹ - (۱۸۷۷) واحمد فی المسند: ۱۳۱/۳

(۴) اخرجه مسلم فی کتاب الإمامة/باب بیان أن أرواح الشهداء فی الجنة. وأتاهم أحياء عند ربهم يرزقون (رقم- ۱۲۱ - (۱۸۸۷) والترمذی فی کتاب تفسیر القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب: ومن سورة آل عمران (رقم- ۳۰۱۱)

عَنْ ذَلِكَ. [۱۹] فَقَالَ: أَرَأَيْتُمْ فِي أَجْوَابِ ظَلَمٍ خُفِي، لَهَا قَتَاوِيلٌ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرِيشِ، تَسْرَعُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ، [۲۰] ثُمَّ تَأْوِي إِلَى تِلْكَ الْقَتَاوِيلِ، فَأَطْلَعُ إِلَيْهِمْ دَبَّعُهُمْ بِإِطْلَاعَةٍ،

ترجمه: [۱۹] او مسروق تابعي رحمته الله وایي مونږ د عبدالله ابن مسعود رحمته الله څخه د دې آیت کریمه تفسیر پوښتنه وکړه «وَلَا تُحْزَنُ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَالُهُمْ أَحْياءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ» ترجمه کوم خلق چې د الله په لار کې جهاد کې وژل شوي دي تاسو به هغوی د مرده خیال مه کوئ بلکه هغوی خپل پروردگار سره ژوندي دي او هغوی ته رزق ورکول کیږي الخ [۲۰] نو هغوی اوویل مونږ درسول کریم رحمته الله څخه د دې آیت کریمه د تفسیر پوښتنه وکړله [۲۱] حضور رحمته الله وفرماییل د دې شهداؤ روحونه د شین رنگ د مرغانو په قالب کې وي د هغوی د اوسیدو د پاره د عرش الهي لاندې په منزله د خالو قندیلونه زورند شوي دي هغه روحونه په جنت کې چرته چې د هغوی زړه غواړي میوي خوري [۲۲] بیا هغه قندیلونو ته په ورتلو سره په هغه کې اوسېږي بیا پروردگار هغه شهیدانو طرف ته تاوړي

هل اللغات: [۱] أَجْوَابِ ظَلَمٍ: اجواف د جوف جمع ده دمرغی ججوري ته وائی چرته چه ابتدائی توگه خوراک جمع کیږی کوم چه دمرغی د مخوکې دلاندې پرسیدلې حصه وی دکوم دپاره چه په نورو روایاتو کښې د حواصل لفظ راغلې دې [۲] قَتَاوِيلُ: د قندیل جمع ده. فانوس ته وائی. [۳] تَسْرَعُ: خوراک ځکاک کوی. [۴] فَأَطْلَعُ: د نظر اوتجلی په معنی کښې دې یعنی الله تعالی په کتلو سره داسې اوکتل کوم چه دلته تعالی شان سره لائق وی

[۱] فَقَالَ: هَلْ تَسْتَهْوَنَ شَيْئًا؟ [۲] قَالُوا: أَىْ شَيْءٍ تَسْتَهْوِي وَنَحْنُ نَسْرَعُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شِئْنَا؟ [۳] فَقَعَلَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ [۴] فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَنْ يَتَرَكُوا مِنْ أَنْ يَسْأَلُوا [۵] قَالُوا: يَا رَبُّ! نُرِيدُ أَنْ نُزِدَ أَوْ أَحْتَفَى أَجْسَادُنَا حَتَّى نَقْتُلَ [۶] فَلَمَّا رَأَى أَنْ لَيْسَ لَهُمْ حَاجَةٌ تُرَكُّوا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: [۱] او فرمایي آیا تاسو ته د څه شي خواش شته [۲] هغوی عرض کوي مونږ د څه شي خواش وکو حالانکه په جنت کې چې چرته زمونږ زړه غواړي میوي خورو [۳] الله رحمته الله د هغوی سره درې ځله معامله کوي یعنی درې ځله دهغوی څخه دا پوښتنه کوي [۴] او هرکله چې هغوی ته یقین اوشی چې بغیر د سوال کولو څخه هغوی نشی پریخوډې [۵] نو هغوی به عرض اوکړی اې ربه مونږ خواهش لرو چې زمونږ روحونه زمونږ بدنونو ته واپس شی. چې مونږ (دوباره) شهیدان شو [۶] هرکله چې الله تعالی په علم ظاهری سره اوگوری چې د دوی څخه حاجت نشته نو داسې به پریخوډې شی

هل اللغات: [۱] رَأَوْا: یعنی شهداؤ چه کله اوکتل [۲] لَنْ يَتَرَكُوا: دمجهول صیغه ده یعنی شهداء اوکتل چه دوی به د سوال کولو نه بغیر نه شی پریخوډې

دراوي مختصر تعارف:

حضرت مسروق رضی اللہ عنہ: نوم مسروق، کنیت ابو عائشہ، دیلار نوم د جاہلیت زمانہ کنبی نہ دیلار نوم اجدع او اسلامی نوم نہ عبد الرحمان وو ددوی تعلق دیمن خاندان همدان سره وو

اسلام: دومره معلومیری چه د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ زمانه کنبی مسلمان شوي وو پخپله وائی چه ما حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ پسې مونځ کړې دې (۱) هرکله چه د عمر فاروق رضی اللہ عنہ په زمانه کنبی مدینې ته راغلو نو حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ ترینه دنوم تپوس او کړو نودوی ورته او وئیل مسروق بن اجدع نو حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ ورته او وئیل چه نه ته مسروق بن عبد الرحمان نه

علامه شعبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه ما د مسروق پشان طالب علم کله هم نه دې لیدلې حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا به دې خپل خوښې گنړلو او دۀ ته به نهې خوښې وئیلو دهغې رضی اللہ عنہا نه هم دوی پخپله علم حاصل کړې وو حافظ ذهبي رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه مسروق فقیه وو علامه نووی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه دهغوی جلال شان، توثیق او فضیلت او امامت باندې ټول متفق دی دې سره سره هغه الله تعالی نه ډیر ویریدونکي او ښه عابد، توبه استغفار کولو والا وو او دنیا نه ډیر لاتعلقه وو اود الله تعالی په ذات ډیر اعتماد کولو والا وو وفات په کال ۲۳ هجری کنبی وفات شو.

نورو معلوماتو دپاره او گورنی ① طبقات ابن سعد ۳۸۴/۵ ② تهذیب الاسماء ۸۸۱، تذکره الحفاظ ۴۲۱ ③ تهذیب التهذیب ۱۱۰/۱۰.

تسهيلات:

قوله: **أَرَاكُمْ فِي أَجْوَافِ طَيْرِ حُمْرٍ:**

اعتراض یعنی د تناسخ د عقیدې البات: ددې حدیث نه د هندوانو او چینیانو څه خلق عقیده د تناسخ (آواگون، ثابتوی د تناسخ مطلب دهغوی په نیز دادې چه په دې دنیا کنبی کله سرې مرکبې نود هغه روح په یوبل حیوان کنبی منتقل کیږی که مرکیدونکې نیک او ښه سرې وی نود هغه روح د بادشاه یا یوحاکم په بدن کنبی ورنمنتقل کیږی دکوم په ذریعه چه دا روح مزې کوی او هم دغه دده جنت دې او که چرې مرکیدونکې سرې خراب وونود هغه روح په خړیا سپی یا بل څه ذلیل حیوان کنبی ورځی خلق هغه وهی او تنگوی نی په کوم سره چه دا روح ذلیل کیږی هم دغه دده جهنم اودوزخ دې سوال دادې چه آیا دې حدیث نه دا عقیده ثابتیږی که نه؟

جواب اوله: ① ددې حديث تعلق آخرت سره دې په آخرت کښې به دا روحونه د مرغو په ججورو کښې وی او کوم خلق چه د تناسخ قائل دی او هغوی په دنیا کښې د مرکیدونکی روح په بل څه کښې د داخلیدلو قائل دی آخرت خودغه خلق منی نه نویياد آخرت د حدیث نه څنگه استدلال کوی؟

② د تفهیم او تسهیل دپاره دویم جواب داسې او گڼې چې دلته د شې مرغنی کوم تعبیر دې داد جنت د سورلونه د یوې سورلنې طرف ته اشاره ده مثلاً هیلې کاپتر دې په دې کښې په دنیا کښې سرې سوریدوسره د دنیا مختلف اطرافو کښې الوزی بیا واپس خپل ځانی ته راځی دهیلې کاپتر د مخې والا حصه بالکل د مرغنی د ججورې په شان ده په شیشه کښې هر قسم سیل او تفریح کیږی نودلته هم د طیر خضر مرغو نه د جنت ښه هیلې کاپتر مراد کیدې شی

③ دادې چه دا شې مرغنی د شهداو د روحونو دپاره په توگه د ظروف او صندوق دی نه دا چه دغه روحونو د مرغو په قالب او بدن کښې حلول کړې دې ددې مثال داسې دې چه یو سړی مرغلره په صندوق کښې کیخودله نودا صندوق د مرغلرې د پره ظرف دې نه چه دې مرغلرې په صندوق کښې حلول کړې دې

قوله: يَا رَبِّ اُنْزِلْ اَنْ تُرَدَّ اَرْوَاحُنَا فِي اَجَادِنَا:

د شهیدانو دنیا ته د دوباره تلو مطالبه: یعنی هرکله چې هغوی په دې پوهیږی چې د پروردگار مراد دادی چې مونږ د څه خوا هاش اظهار وکو نو هغوی عرض کوي ای زموږ پروردگار زموږ پس دا خوا هاش دی چې زموږ روحونه دنیا ته واپس ولیږلو چې مونږ یو ځل بیا ستا په لار کې قتل شو هرکله چې الله ﷻ دا ویني چې د هغوی څه مقرر خوا هاش او حاجت نشته ځکه چې هغوی د کوم خوا هاش اظهار کړي دی د هغه پوره کول د الله د ارادي او مصلحت خلاف دی دویم داچې هغوی ته په مخکني ځل کوم عظیم ثواب او اجر ورکول شوی دی او په دې وجه هغوی ته څه حاجت او خوا هاش نشته که هغوی دوباره هم دنیا ته ولیږل شي نو هغه اجر او ثواب به دوباره هم هغوی نه ورکولې شي او د دې هغوی ته هیڅ حاجت نشته ځکه چې شهید اجر او ثواب یو دی کوم چې هغه ته حاصل دی نو هغوی پریښودل شي یعنی الله ﷻ د هغوی څخه پوښتنه کول پریږدي (مسلم)

[۲۸۰۵] په شهادت سره د حقوق العباد څخه علاوه ټول کفنا هو نه معاف کيدل

۳۸۰۵- (۱۹) [۱] وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَامَ فِيمَهُمْ، فَذَكَرَهُمْ أَنَّ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالْإِيمَانَ بِاللَّهِ أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ، [۲] فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! [۳] أَرَأَيْتَ أَنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، يُكْفَّرَ عَنِّي عَطَايَا؟ [۴] فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: نَعَمْ، إِنْ قُلتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَلْتِ صَابِرٌ مُخْتِيبٌ، مُقْبِلٌ غَيْرُ مُذْبِرٍ،

توجهه: [۱] ابو قتاده رضي الله عنه وايي يوه ورځ رسول كريم ﷺ د صحابه و رضي الله عنه په مخکې خطبه ارشاد وفرمايله او په خطبه کې يې هغوی آگاه کړل چې د الله په لار کې جهاد کول او په الله باندې ايمان راوړل د ټولو څخه بهتر اعمال دي [۲] په دې اوريدو سوه يوسړي اودريدلو او عرض يې اوکړو يا رسول الله [۳] ماته دا وښايي که زه د الله په لار کې ووژل شم نو آيا ځما گناهونه به معاف شي؟ [۴] رسول كريم ﷺ هغه ته وفرمايل هو په شرط د دې چې ته د الله په لار کې په داسې حال کې ووژل شي چې ته سختيو باندې صبر کونکي يې د ثواب طالب يې او شاپودلو سره تنبتيدونکي نه يې بلکه د دښمن په مقابل کې جم کيدونکي يې

[۱] ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: كَيْفَ قُلتَ؟ [۲] فَقَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: أَيْكْفَرُ عَنِّي عَطَايَا؟ [۳] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: نَعَمْ، وَأَلْتِ صَابِرٌ مُخْتِيبٌ، مُقْبِلٌ غَيْرُ مُذْبِرٍ، [۴] إِلَّا الَّذِينَ فَإِنْ جَبْرِيْلُ قَالَ لِي ذَلِكَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجهه: [۱] بيا رسول كريم ﷺ د هغه څخه پوښتنه وکړه تاخه ويلي وه؟ [۲] هغه عرض اوکړو ماته دا وښايي که زه د الله په لار کې ووژل شم نو آيا ځما گناه به معاف شي [۳] رسول كريم ﷺ ورته وفرمايل په شرط د دې چې ته صبر کونکي يې د ثواب طالب يې او شاپودلو سره تنبتيدونکي نه يې بلکه د دښمن په مقابل کې جم کيدونکي يې [۴] خو دين يعنې هغه فرضه نه معاف کيږي چې د هغه د آدائيگي نيت نه وي او ماته جبرائيل عليه السلام دا فرمايلي دي د ايمان د ټولو د ښه عمل کيدل خو ظاهر دی (مسلم) هل اللغات: ① مُخْتِيبٌ: د ثواب اميدل ساتونکې ② مُقْبِلٌ: دشمن سره مخامخ مقابل کېدونکې. ③ غَيْرُ مُذْبِرٍ: د دشمن څخه تېښته کونکې نه وی.

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الإمارة / باب من قتل في سبيل الله كُفِّرَتْ خطاياهُ إلّا الذين (رقم- ۱۱۷ - ۱۸۸۵) والترمذي في كتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فيمن يشهد وعليه دين (رقم- ۱۷۱۲) والنسائي في كتاب الجهاد / باب من قاتل في سبيل الله تعالى وعليه دين (رقم- ۳۱۵۶) ومالك في الموطأ كتاب الجهاد / باب الشهداء في سبيل الله (رقم- ۳۱) واحمد في المسند: ۵/ ۴۰۵

تسهيلات: قوله: وَأَلَّتْ صَابِرٌ مُحْتَبِبٌ

ه صابر عظمه مراد: دصابرنه مراد په میدان جنگ کښې د کافرانو په مقابلې کښې صبرکول مراد دی چه بزدلی دې نه بنائې جزع فزع دې نه کوی او د محتسب نه د ثواب امیدکول مراد دی چه جهاد خالص د الله تعالی د رضادپاره وی د آخرت ثواب مطلوب وی د دنیاڅه غرض په کښې نه وی اوځان خودل او ریاکاری په کښې نه وی بل د څه قومی تعصب او حمایت جذبه هم نه وی

قوله: كَيْفَ قُلْتُ؟ حضور پاک ته د دغه سری سوال معلوم وومگردوباره سوال ئې ځکه اوکړو چه هغه سرې ښه په غورسره جواب واوړی او په جواب کښې چه کومه اضافه ده په هغې باندې پوهه شی

قوله: إِلَّا الدِّينَ

د قرض د نه معاف کیدو وجه: دې نه مراد څه خاص قرض نه دې بلکه حقوق العباد مراد دی هغه په جهاد او شهادت سره معاف کیدې نه شی دې نه علاوه ټول حقوق الله معاف کیدې شی ملا علی قاری رحمته الله علیه په مرقات کښې لیکلی دی چه په سمندری جنگ کښې کوم سرې شهید شی هغه نه حقوق العباد هم معاف کیږی بعضې روایاتو کښې دی چه په شروع کښې حکم هم دغه شان وو بیا الله تعالی د آسانی او فرمائیلې چه شهید ته به حقوق العباد هم داسې معاف کولې شی چه د حق خاوند ته به په قیامت کښې د دې په عوض ثواب ورکوی هغه به راضی شی او شهید به معاف شی بهر حال مجاهد سره میدان جهاد ته د تللونه وړاندې وصیت کولو سره د قرض انتظام کول پکار دی په مسلم شریف کښې د دې روایت الفاظ داسې دی "يُغْفَرُ لِلشَّهِيدِ كُلِّ ذَنْبٍ إِلَّا الدِّينَ" معلومه شوه چه جهاد او شهادت د گناهونو د وینځلو د ټولو نه لویه ذریعه ده د راتلونکې روایت تشریح او توضیح هم دغه شان ده

[۲۸۰۶] د جهاد په وجه د گناهونو معاف کیدل

۲۸۰۶- (۲۰) (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَكْفِرُ كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا الدِّينَ» . رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

ترجمه: [۱] عبد الله ابن عمرو بن العاص رضی الله عنهما روایت دی چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وسلم فرماییل [۲] الله په لار کې یعنی په جهاد کې قتلیدل دین حقوق العباد څخه علاوه ټول گناهونه رږوي (مسلم)

حل اللغات: ① يَكْفِرُ: معاف کوی رږوي.

تسهيلات:

قوله: **الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَكْفِرُ كُلَّ شَيْءٍ**: د ابن مسعود رضي الله عنه روایت ابو نعیم په حلیه الأولیاء کښې نقل کړې دې چه القتل فی سبیل الله بکفر الذنوب کلها إلا الأمانة فی الصلوة والأمانة فی الصوم والأمانة فی الحديث او دا په ټول امانتونو کښې غټ او سخت امانتونه دي

قوله: **إِلَّا الدَّيْنَيْنِ**: مستثنی متصل ده یعنی هغه دین دکوم چه د ادا کولو نیت نه وی علامه توربشتی رحمه الله فرمائی چه دلته د دین نه مراد هغه حقوق دی کوم چه مسلمانانو سره تعلق لری علامه سندھی رحمه الله د نسائی په حاشیه کښې د إلا الدین دا معنی ذکر کړې ده چه دین پوره کولو وصیت کول نفس دین مذموم دی او دهغې د ادا کولو کوشش نه کول هم مذموم دی (الطین المصنوع ۳، ص ۳۰۷)

[۲۸۰۷] قاتل او مقتول دواړه په جنت کښې

۲۸۰۷- [۲۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «يُضْحَكُ اللَّهُ تَعَالَى إِلَى رَجُلَيْنِ [۳] يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ، يَدْخُلَانِ الْجَنَّةَ. [۴] يُقَاتِلُ هَذَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلُ، ثُمَّ يُرَوِّبُ اللَّهُ عَلَى الْقَاتِلِ فَيُسْتَشْبَدُ» [۵]. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول کریم صلی الله علیه و آله و سلم وفرمایل [۲] «الله په هغه دوو سرو باندې خاندی یعنی د هغوی څخه راضي کيږي او خپل رحمت سره هغوی ته متوجه کيږي [۳] چې یو په هغوی کې هغه بل قتل کړي او بیا دواړه جنت ته داخل شي [۴] په هغوی کې یو خو هغه دی چې د الله په لار کې جهاد کوي او شهید شي تردې چې هغه په جنت کې داخل شي بیا الله تعالی د هغه قاتل ته د توبي توفیق ورکوي او هغه د کفر څخه تائب کیدو سره ایمان راوړي او بیا د الله په لار کې جهاد کولو سره شهید کيږي نو هغه هم په جنت کې داخلول کيږي» (بخاري مسلم)

هل اللغات ① يَضْحَكُ: خاندی.

تسهيلات:

قوله **يَضْحَكُ اللَّهُ تَعَالَى**:

الله تعالى ته د ضحك په نسبت باندې اشكال: دلته په حديث باب کښې د الله تعالى د طرف د ضحك نسبت کړيږي او ضحك د مخلوق صفت دې. نو دې نه د خالق

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير باب الكافر يقتل المسلم. ثم يسلم. فيسده بعد ويقتل (رقم- ۲۸۲۶) ومسلمه في كتاب الإمارة باب بيان الرجلين يقتل أحدهما الآخر يدخلان الجنة (رقم- ۱۶۸ - ۱۸۹۰) والنسائي في كتاب الجهاد/باب تفسير ذلك (رقم- ۳۱۶۶) ومالك في الموطأ كتاب الجهاد/باب الشهداء في سبيل الله (رقم- ۲۸) واحمد في المسند: ۴/۲: ۶۶

مخلوق سره تشبیه لازم راخی؟

جواب: ① علامه کرمانی فرمائی چه ضحك او دا قسم نور مثالونو اطلاق كه په الله تعالى باندې وی نو د دې نه مجازاً د دې لوازم مراد کیږي او لازم الضحك د الله تعالى رضا ده. دلته به د ضحك نه مراد د الله تعالى رضاوی. (۱)

② علامه خطابی رحمه الله فرمائی چه هغه ضحك كوم چه د انساني صفاتو نه دی اود سړي د څه خوشحالي او فرحت د اظهار د پاره کیږي، د دې اطلاق الله تعالى د پاره ناجائز دي. د دې ذکر کولو وجه دلته دا ده چه دا د بشر په تعجب باندې دلالت کوي. د څه تعجب وغيره د وجه او د الله تعالى په صفت کینې که چرې دا لفظ او ویلې شي نو دا د پرمېني سړي په حق کینې اخبار عن الرضاود دوئم سړي په حق کینې اخبار عن القبول دي. يعنی الله تعالى د پرمېني په فعل راضي شو اود دوئم فعل ئي قبول کړلو اود دې دواړو حضراتو بدله جنت دي سره د دې چه د دواړو حالتونه مختلف او مقاصد جدا جدا دي (۲)

امام بخاري رحمه الله (کتاب التفسير) (۳) په روايت کينې د ضحك تفسير «الرحمة» سره کړيدي. نو علامه خطابی رحمه الله فرمائی چه دا تفسير قريب دي خو ضحك د رضا په معنی محمول کول اقرب واشبه دي. (۴)

⑤ امام خطابی رحمه الله نور فرمائی چه د دې جملې معنی داهم کيدی شي چه الله تعالى فرستې د دې دواړو حضراتو په فعل باندې په تعجب کينې اچوي او هغوی خندوي. (۵)

⑥ ابن فورك رحمه الله فرمائی مطلب دا دي چه الله تعالى د خپل فضل اظهار فرمائی لکه چه اهل عرب وائی «ضحك الأرض من النہات» کله چه زمکه خپل شينکې (بوتی) ښکاره کړي. (۶)

⑦ علامه ابن الجوزي رحمه الله فرمائی چه په دې قسم جملو کينې د اکثر و سلفو صالحينو عمل دا پاتې شويدي چه هغه په خپل ظاهر باندې پريخودې شي او عقیده صرف د دې خبرې اوساتلي شي چه الله تعالى د مخلوق د صفاتو نه بري دي او په ظاهر باندې د پريخودلو مطلب دا دي مونږ ته د دې باره کينې څه علم نشته او الله تعالى د مخلوق د

(۱) (شرح الكرمانی (ج ۱۲ ص ۱۲۳) -

(۲) (أعلام الحديث للخطابی (ج ۲ ص ۱۳۲۵) وايضا انظر شرح ابن بطلال (ج ۵ ص ۳۸) -

(۳) (هذاکما قال العلامة الخطابی في أعلام الحديث (ج ۲ ص ۱۳۶۷) في رواية الفربري وليس عن ابن معقل. قال العافظ في الفتح: لم أر ذلك في النسخ التي وقعت لنا من البخاري انظر فتح الباري (ج ۸ ص ۶۳۲) -

(۴) (أعلام الحديث للخطابی (ج ۲ ص ۱۳۶۷) -

(۵) (أعلام الحديث للخطابی (ج ۲ ص ۱۳۶۷) -

(۶) (عمدة القاري (ج ۱۴ ص ۱۲۳) -

صفتونه منزله دې (۱)

قوله يَقَاتِلُ هَذَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُقْتَلُ: دې اول د الله تعالى په لار کښې جنگ کوي او شهيد کېږي

د صحيح مسلم په روايت کښې د دې نه وړاندې د احم مذکور دې چه صحابه کرام ورضوان الله عليهم اجمعين په حيرانتيا سره سوال او کړو ((قالوا: كيف يا رسول الله؟)) (۲) چه يا رسول الله! دا به څنگه وي چه مقتول به هم جنت ته ځي او ورسره قاتل هم.

د قاتل نه مراد مسلمان يا کافر؟ علامه ابن عبدالبر او ابن بطلال رحمهما فرماني چه د اهل علم په نزد د دې حديث مطلب دادې چه اول قاتل کافرو وي يعني مسلمان د کافر د لاسه مر سوي وو (۳)

حافظ ابن حجر رحمهما فرماني دا هم کيدې شي چې د اول قاتل نه مراد مسلمان وي ځکه چه په حديث کښې د قاتل لفظ عام دې. ((ثم توب الله على القاتل)) که چرې يو مسلمان بل مسلمان عمداً او بلا شبهه قتل کړي بيا توبه او کړي او د الله تعالى په لار کښې جنگ کولو سره شهيد شي نو ښکاره خبره ده چه دې هم قاتل دې ليکن جنت ته به ځي.

ليکن دا دوئم مطلب به د دې حضراتو په نزد صحيح او درست کيدی شي څوک چه د قاتل د توبې قبلېدو قاتل دی، لکه حضرت ابن عباس، زيد بن ثابت، ابن عمر او حضرت ابوهريره رحمهم خو چه کوم حضرات د قاتل د توبې د قبوليت قاتل نه دی د هغوی په نزد هم رومبني معنی صحيح ده. (۴)

قوله: ثُمَّ تَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْقَاتِلِ:

د توبې هغه مراد: شهادت په مرتبه باندې سرفراز کېږي. د ((تاب الله علي)) معنی داده چه الله تعالى د توبې توفيق ورکوي او قبلوي (۵)

علامه ابن بطلال او علامه عيني رحمهما فرماني چه د توبې نه مراد دلته اسلام دې يعني الله تعالى هغه ته د اسلام قبلولو توفيق ورکوي. (۶)

د دې دليل د مسلم شريف د روايت د الفاظ دی: ((فَيُهْدِيهِ إِلَى الْإِسْلَامِ)) (۷)

(۱) (فتح الباری (ج ۶ ص ۴۰)

(۲) (صحيح مسلم كتاب الإمارة باب بيان الرجلين يقتل أحدهما الآخر يدخلان الجنة رقم (۴۸۹۴) -

(۳) (عبد القاري (ج ۱ ص ۱۲۳) وشرح ابن بطلال (ج ۲ ص ۳۸)

(۴) (فتح الباری (ج ۶ ص ۴۰) وانظر لمزيد من التفصيل في قبولية توبة القاتل عمداً وعدمها كشف الباری كتاب التفسير (ص ۱۵۸) -

(۵) (مختار الصحاح مادة توب -

(۶) (شرح ابن بطلال (ج ۵ ص ۳۸) وعبد القاري (ج ۱ ص ۱۴) - (۱۲) -

(۷) (صحيح مسلم كتاب الإمارة باب الرجلين يقتل أحدهما الآخر يدخلان الجنة رقم (۴۸۹۴) -

[۳۸۰۸] په اخلاص سره د شهادت آرزو کولو باندې د شهادت درجه ملاویدل

۳۸۰۸- [۱۳۲] (۱) وَعَنْ سَهْلِ بْنِ حَنِيفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ سَأَلَ اللَّهَ الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ: (۲) بَلَّغَهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ، (۳) لَوْ أَنَّ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [سهل ابن حنيف] وايي چې رسول کریم ﷺ وفرمايل [۲] کوم سړی چې رښتینی زړه يعنی د طلب صادق جذبي سره د الله ﷻ څخه د شهادت طالب وي [۳] نو الله ﷻ هغه د شهيدانو درجې ته رسوي [۴] اگر چې هغه خپله بستره باندې مړ شي يعنی هغه د صدق نيت او طلب صادق په وجه د شهيدانو په شان ثواب پيدا کړي «مسلم»

د راوی مختصر تعارف: سهل بن حنيف: د حديث د راوی نوم حضرت سهل د پلار نوم نې حنيف کنيت نې ابو سعيد او ابو ثالث وو د بدر سره نې د په نوور ټولو غزگانو کښې شرکت کړې دې په احد کښې چه کوم صحابه کرام په ميدان جنگ کښې ثابت قدم پاتې شوی وی په هغوی کښې دې هم وو. د جنگ جمل نه پس د بصرې والی جوړ کړې سو په جنگ صفين کښې نې د حضرت علی په ملگرتيا کښې شرکت کړې وو [۴].

د دوی په باره کښې راځي چه ډير زيات ښکلي وو يو ځل نې غسل کول چه يو انصاری صحابی اوليدو هغه اووئيل دا څنگه ښکلي بدن دې! ما خو داسې بدن نه دې ليدلې ددې نه پس دوی بيمار شو نې کریم ته قصه بيان شوه نو وې فرمائيل خلق د خپل ورور بدن ي مال اووینی او د عا نه کوی ددې وجې نظر لگی

وفات: په ۳۸ هجري کښې په کوفه کښې وفات شوې وو حضرت علی نې د جنازې مونځ کړې وو او د دوی په جنازه کښې نې د څلورو تکيرونو په خانې شپږ تکيرونه ونيلی وو او دانې او فرمائيل چه دا بدری صحابی دې

مرويات: د دوی نه ۴۰ احاديث نقل دی په هغې کښې بخاری او مسلم په څلور باندې متفق دی او په مسلم کښې دوه زياتی موجود دی

هل اللغات: (۱) بَلَّغَهُ: اوبه رسوی هغه. (۲) مَنَازِلَ: جمع د منزل ده. درجه. اورمته.

تسهيلات:

توله: مَنْ سَأَلَ اللَّهَ الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ: بَلَّغَهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ:

د شهادت په سوال حکمی شهادت ملاویدل:

چونکه دا اعمالو مدار په نیتونو باندې دې په دې وجه په رښتونی او پوخ نیت سره چه

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الإمامه / باب استحباب طلب الشهادة فی سبيل الله تعالى (رقم- ۱۵۷ - ۱۹۰۹) و ابو داود فی کتاب الصلاة / باب فی الاستغفار (رقم- ۱۵۲۰) والترمذی فی کتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فیمن سأل الشهادة (رقم- ۱۶۵۳) والنسائی فی کتاب الجهاد / باب مسألة الشهادة (رقم- ۳۱۶۶) وابن ماجه فی کتاب الجهاد / باب القتال فی سبيل الله سبحانه وتعالى (رقم- ۲۷۹۷)

کوم مسلمان په جهادفی سبیل الله کښې شهادت غواړی اوبیادالله تعالی نه ذهني دعاهم غواړی نو الله تعالی هغه د شهادت مقام ته رسوی سره ددې چه هغه په خپل کورکښې په خپل کت پوزی وفات شی

ده مسلمان په زړه کښې ه شهادت جذبه:

په دې حدیث سره مسلمانانو ته یوه اوچته جذبه اوحصله ورکول مقصوددی چه دهرمسلمان په زړه اودماغوکښې د جهاد جذبه اود شهادت شوق هروخت موجودکیدل پکاردی د شهادت غوښتلو مطلب دانه دې چه مرگ د وخت نه وړاندې راشی بلکه مطلب دادی چه کوم مرگ په خپل وخت باندې راتلونکې دې هغه په شهادت کښې بدل شی

[۲۸۰۹] د شهادت په وجه جنت الفردوس ملاویدل

۲۸۰۹- [۲۳] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، «أَنَّ الرَّبِيعَ بَنْتَ الْبَرَاءِ، وَهِيَ أُمُّ حَارِثَةَ بِنْتُ سُرَاقَةَ، أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَلَا تُحَدِّثُنِي عَلَى حَارِثَةَ، [۲] وَكَأَنَّ قَتْلَ يَوْمَئِذٍ، [۳] أَصَابَهُ تَهْمَمٌ غَرِبٌ، [۴] فَإِنْ كَانَ فِي الْجَنَّةِ صَيْرٌ، [۵] وَإِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ اجْتَمَعَتْ عَلَيْهِ فِي الْبُكَاءِ. [۶] فَقَالَ: يَا أُمُّ حَارِثَةَ! إِنَّمَا جَنَّتْ فِي الْجَنَّةِ، وَإِنَّ ابْنَكِ أَصَابَ الْفِرْدَوْسَ الْأَعْلَى.» - رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: حضرت انس رضی الله عنہ وايي څما د پلار خور بي بي ربیع بنت براء چې د حضرت حارثه رضی الله عنہا ابن سراقه مور ده یوه ورځ د نبی کریم ﷺ په خدمت کې حاضره شوه [۲] او هغه اوویل یا نبی الله آیا تاسو به ماته څما د ځوی حارثه رضی الله عنہ حال بیان نه کړی [۳] او حارثه د بدر په ورځ د بدر غزا کې شهید شوی وو [۴] او هغه ته یو داسي تیر لگیدلی وو چې د هغه چلوونکی معلوم نه شو چې څوک وو [۵] که هغه په جنت کې وي نو زه به صبر کوم [۶] او که څه بل ځای کې وي نو زه به د ژړا کوشش کوم یعنی ښه به وژاړم څنگه چې د ښځو عادت دی [۷] حضور ورته وفرمایل ای دحارثه رضی الله عنہا مور! حقیقت دادی چې په جنت کې ډیر باغونه دي او ستا ځوی فردوس اعلی ته رسیدلی دی چې د جنت د ټولو څخه اعلی درجه ده (بخاري).

هل القاب ① أصالة: چه رسیدلې وی هغه نه. ② تَهْمَمٌ: غشي. ③ غَرِبٌ: هغه غشي چې د نامعلومه طرف څخه راخوښ شوې وی ④ جَنَّتْ: د جنة جمع ده. ډیر جنتونه

تسهيلات:

فوله: وَهِيَ أُمُّ حَارِثَةَ بِنْتُ سُرَاقَةَ: په جنگ بدرکښې حضرت حارثه بن سراقه رضی الله عنہا یو کوهی سره د ابو حاصلو د پاره ناست وو چه ناڅاپی د یو طرف نه غشي راغلو اولگیدو په کوم

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الجهاد والتبعية / باب من أتاه سهم غرب فقتله (رقم- ۲۸۰۹) والترمذي في كتاب تفسير القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب: ومن سورة المؤمنون (رقم- ۳۱۷۳) واحمد في المسند: ۱۲۴/۳

سره چه هغه شهید شو دامعلومه نه شوه چه غشي د کوم طرف نه راغلو او اولگیدو احتمال وو چه د یو مسلمان غشي لگیدلې وی په کوم سره چه دهغه شهادت ته نقصان رسیدلې وی بل هغه وخت د جنگ د میدان نه باهر هم وو او مرگ نی واقع شوې وو هم دې دوو خبرو د حضرت حارثه رضی الله عنه مور پریشانه کړې وه چه نه ده معلومه چه د حارثه رضی الله عنه انجام به څنگه وی هم ددې پریشانې د لرې کولو دپاره نی د حضور پاک نه سوال او کړو که د حارثه رضی الله عنه انجام ښه وی نو زه به دهغه په مرگ صبر او کړم گنی په دویم صورت کښې به جزع فزع کولو سره ښه ژړا وینا شروع کړم حضور پاک هغې ته تسلی ورکړه او زیرې نی ورکړې چه جنت یونه دې بلکه مختلف درجاتو باندې مشتمل مختلف جنتونه دی اوستا خوئی خو په ډیر ښکلې او اوچت جنت الفردوس کښې دې ددې حدیث نه معلومه شوه چه د جهاد په میدان کښې د چا په گولنی لگیدو سره هم الله تعالی شهادت ورکوی نن صبا په جهاد کښې غلطی سره داسې واقعات کیږی

[۲۸۱۰] شهادت ته هرکلی

۳۸۰- [۲۳] (۱) وَغَنَّهُ قَالَ: «الطَّلُقُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَصْحَابُهُ [۲] حَتَّى سَبَقُوا الْمُشْرِكِينَ إِلَى بَدْرٍ [۳] وَجَاءَ الْمُشْرِكُونَ [۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "قَوْمُوا إِلَيَّ جَنَّةَ عَرْضِهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ" [۵] قَالَ عُثَيْبُ بْنُ الْحَخَّارِ: بَعَثَ [۶] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "مَا يَحْمِلُكَ عَلَى قَوْلِكَ بِعَثْرَةٍ؟"

توجه: [۱] او انس رضی الله عنه وایي د بدر د غزا په موقع رسول کریم صلی الله علیه و سلم او د حضور صلی الله علیه و سلم صحابه رضی الله عنهم مدینې څخه روان شول [۲] او د مشرکانو څخه مخکې د بدر و میدان جنگ ته ورسیدل [۳] بیا د اسلامي مجاهدينو رسیدو څخه وروسته [۴] چې د مشرکینو لښکر راغلو [او د مقابلې تیاري شروع شوه] [۵] نو حضور صلی الله علیه و سلم وفرمایل د جنت لاروته ولاړ شي هغه جنت چې د هغه عرض د آسمان او زمکي د عرض برابر دی [۶] یو صحابي عمیر رضی الله عنه ابن حمام دا ارشاد اوریدو سره اوویل ډیر ښه ډیر ښه [۷] رسول کریم صلی الله علیه و سلم خني پوښتنه وکړه تا ډیر ښه ډیر ښه ولي اوویل

هل الغفات: ① عُثَيْرٌ: دا وړوکې مجاهد په جنگ بدر کښې د ټولو نه اول شهید شوې وو ② بَعَثَ: بیا، مفتوح اوځا، ساکن ده د مبالغې په توگه دا لفظ مکرر دې عرب په خوشحالی او حیرانتیا کښې اود مدح په وخت داکلمه استعمالوی ددې ترجمه ده ډیر ښه، ډیر ښه او واه واه

[۱] قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا رَسُولُ اللَّهِ! (لَا رَجَاءَ أَنْ أَكُونَ مِنْ أَهْلِهَا [۲] قَالَ: "فَأَنْتَ مِنْ أَهْلِهَا" [۳] قَالَ: فَأَخْرَجَ عُمَرَاتُ مِنْ قَرْنِهِ، فَجَعَلَ يَأْكُلُ مِنْهُنَّ [۴] ثُمَّ قَالَ: لَيْسَ أَتَأْكُلِينَ حَتَّى أَكُلَ عُمَرَاتِي إِثْمًا لِحَيَاةٍ طَوِيلَةٍ [۵] قَالَ: فَرَمَى بِمَا كَانَ

مَعَهُ مِنَ النَّارِ ۖ ثُمَّ قَاتَلَهُمْ حَتَّى قُتِلَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: ۱) عمیر رضی اللہ عنہ اوویل یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما دا الفاظ داظهار تعجب یا دخہ بل مطلب سرہ نہ وہ ویلی بلکہ ما پہ حقیقت کہ د دے الفاظو پہ ذریعہ د خپل هغه ارزو اظهار کړي دی چې زه هم جنتي جوړ شم ۲) حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایلی په دې کې څه شک نشته چې ته جنتي يي ۳) راوي وایي حضرت عمیر رضی اللہ عنہ د سرکار دوعالم صلی اللہ علیہ وسلم د ژبي مبارکي څخه دا خوشخبري بشارت اوریدو سره د خپل ترکش څخه څه کجوري راوښکلي او د هغه خوړل يي شروع کړل ۴) او بیا يي اوویل که زه دي ټولو کجورو خوړلو پورې ژوندی پاتې شوم نو ژوند به اوږد وي ۵) نو هغه هغه کجوري چې د هغه سره وي وغورځولي ۶) او کفارو سره په جنگ شو تردې چې شهید شو (مسلم)

هل اللغات: ۷) قرب: ترکش، تیکه په کوم کښې چې غشی کيخودې شی

تسهيلات:

قوله: "مَا يَحْمِلُكَ عَلَى قَوْلِكَ يَا بَرِّ؟"

د نبی کریم په زیږی ځان قربانی کول: حضور پاک د حضرت عمیر رضی اللہ عنہ دا معلومول اوغوښتل چه آیا ده دا کلمه په ارادې سره په ژبه راوړلې ده یا داسې اتفاقی توگه باندې نی وئیلې ده حضرت عمیر رضی اللہ عنہ جواب ورکړو بغیرد ارادې نه نه بلکه رېښتوني اراده مې ده چه دا جنت ماته ملاوښی اوزما ځان قربان شی. کله چه د حضور پاک د طرف نه ورته زیږې ملاوښو نو د څه تاخیرنه بغیر هغه خپل سر په تلی کښې کيخودو او د کجوري ژولو او خوړلو پورې وخت نی هم برداشت نه کړو او اوجنگیدو

قوله: ثُمَّ قَاتَلَهُمْ حَتَّى قُتِلَ:

د خود کشی حکم: علماء کراموددې حدیث او حضرت عمیر رضی اللہ عنہ دا اقدام د خودکش بمبار د کاروانی دپاره د دلیل په توگه پیش کړې دې یادلرئی په کافرانوباندې بمبارحمله کول خودکشی نه ده بلکه دا په حقیقت کښې نورو لره وژونکې حمله ده خلق دې ته خودکش حمله وائی. البته په ملک کښې دننه داسې گرږ پیدا کول ښه خبره نه ده

[۲۸۱۱] د شهیدانو قسمونه

۳۸۱۱-۱۲۵۱ (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : [۱] "مَا تَعْدُونَ الشَّهِيدَ فِيكُمْ؟" قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ. [۲] قَالَ: إِنْ شُهِدَ أَمْعَى إِذَا لَقِيَ: [۳] مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، [۴] وَمَنْ مَاتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، [۵] وَمَنْ مَاتَ فِي الطَّاعُونِ فَهُوَ شَهِيدٌ، [۶] وَمَنْ مَاتَ فِي الْبَطْنِ فَهُوَ شَهِيدٌ." رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجہ: ① حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ وایي جي رسول کریم ﷺ د صحابہ رضی اللہ عنہم څخه پوښتنه وکړه ② تاسو په خپل ځان کې څوک شهید شمیرئ ③ صحابہ رضی اللہ عنہم عرض اوکړو یا رسول الله! کوم سړی چې د الله په لار کې ووژل شي هغه شهید دی ④ حضور ﷺ وفرمایله په دې صورت کې به څما په امت کې د شهیدانو تعداد ډیر کم شی ⑤ کوم سړی چې د الله په لار کې ووژل شي هغه خو حقيقي شهید دی ⑥ لیکن کوم سړی چې د وبا په مرض کې مړ شي هغه هم شهید دی ⑦ او کوم سړی چې د خیتي په ناجوړی کې یعنی اسهال وغیره کې مړ شي هغه هم شهید دی - یعنی داټول هم د حقيقي شهداوو درجات او ثواب کې دي نه داچې د هغوی جمیع احکامو کې

هل اللغات: ① النطن: خیتي ته وائی دلته ترې د خیتي بیماری اسهال مراد ده.

تسهيلات: قوله: مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيْدَ فَيَكُمُّ؟

د شهید په مطلب کښې غلور احوال - ① الشهيد شهیدد فعل په باندې دې اوفعل وزن کله د اسم مفعول په معنی کښې راځی نوکه چرې دلته شهیدد مشهود اسم مفعول په معنی کښې واخستې شی نومطلب به داسې چه د اعزاز او اکرام دپاره هغه ته فرښې حاضرېږي

② کله د اسم فاعل په معنی کښې راځی نو شاهد اسم فاعل په معنی کښې واخستی شی نو د دې معنی به داسې چه شهید پخپله د الله تعالی د نعمتونو د مشاهدې دپاره اود الله تعالی د دیدار دپاره حاضرېږي یا د مرگ په وخت په جنت کښې د خپلو درجانو مشاهد کوی

③ د شهید لفظ د شهادت په معنی کښې دې یعنی شهید پخپله په خپل عمل سره د خپل اخلاص گواهی ورکوی

④ شهید ته ځکه شهید وائی چه ټول مسلمانان او فرښتي دهغه دپاره د جنت گواهی ورکوی

د شهید تعریف: په اسلام کښې شهید په حقیقت کښې هغه سړی وی چه د کافرانو د مقابلې په وخت کښې او وژلې شی یا په ظلم سره په تیره آله باندې قتل کړې شی او هغه د دنیاوی څیزونو نه د نفع او چټولو نه بغیر مړ شی دا حقيقي شهید دې

هکمی شهیدان: د دې نه علاوه د یو خوشهیدانو ذکر په زیر بحث حدیث کښې راغلې دې دا د ثواب په اعتبار سره شهداء دی د نورو احکامو په اعتبار سره شهداء نه دی

① یعنی کوم سړی چه د جهاد په لار کښې په خپل مرگ مړ شی

② یا کوم سړی چه په طاعون سره مړ شی

⑥ یا د هیضی نه مړشی یادغرنه راپریوتلو سره مړشی

⑦ یا په اور کښې اوسوزی او مړشی

⑧ یا په اوبو کښې دوب شی او مړشی

⑨ یا د بچی پیدا کیدو کښې ښځه مړه شی

④ یاد علم په حاصلولو کښې طالب علم مړشی دا ټول شهداء داسې دی چه صرف د ثواب په اعتبار سره شهداء شمیردی. ځکه چه د شهید یو اصل ثواب دې او یو فضل ثواب دې دا خلق په اصل ثواب کښې شریک دی او فضل ثواب کښې شریک نه دی

علامه طیبی رحمته الله علیه لیکي ومن مات بالطاعون أو بوجه في البطن ملحق بمن قتل في سبيل الله لمشاركته إياه في بعض ما ينال من الكرامة بسبب ما كابدته من الشدة لافي جملة الأحكام والفضائل، طیبی ج ۷ ص ۲۸۲، (الكشاف: ۷/۳۳۸) یعنی کوم سړې چه د طاعون یا هیضی نه مړشی هغه مقتول فی سبیل الله سره په بعضې فضائلو او کراماتو کښې شریک او ملحق دې ځکه چه هغه مشقت او چت کړې دې لیکن په ټولو احکامو او ټولو فضائلو کښې شریک نه دې

د حقیقی او حکمی شهید په مینځ کښې فرق: د شهید حقیقی او شهید حکمی په مینځ کښې فرق باره کښې ملا علی قاری رحمته الله علیه لیکي والمعنى أنهم يشاركون في نوع من أنواع الثواب التي يستحقها الشهداء لا المساواة في جميع أنواعها یعنی مطلب دادې چه شهید حکمی د شهید حقیقی په بعضې فضائلو کښې شریک دې په پوره ثواب کښې مساوات نشته دې

د احکامو په اعتبار سره د شهیدانو قسمونه: دلته دا خبره هم په ذهن کښې یاد ساتل پکار دی چه د احکاماتو په اعتبار سره شهداء درې قسمه دی ① رومي هغه شهید دې چه د دنیا په اعتبار سره هم شهید دې او د آخرت په اعتبار سره هم شهید دې په ده باندې به د شهید دنیاوی احکام نافذ کیږی چه غسل نه بغیر به په خپلو کپو وکښې د وینو سره خښولې شی دا کامل مؤمن شهید دې کوم ته چه به په آخرت کښې درجات ملاویری

② دویم هغه شهید دې چه د آخرت په اعتبار سره شهید نه دې صرف د دنیا په اعتبار سره شهید دې دا هغه بدعقیده مقتول دې یا منافق دې یا قادیانی یا رافضی دې یا ذکرې، بهائی وغیره دې داسې خلق شهیدان کیږی نه البته په دوی به د شهداؤ دنیاوی احکام نافذ کیږی

③ دریم هغه شهید دې چه د آخرت شهید دې مگر د دنیا شهید نه دې دا هغه سړې دې چه د طاعون وغیره نه مړ شوې دې ده ته به په آخرت کښې د شهید ثواب ملاویری لیکن د شهید دنیاوی احکام به په ده باندې نه نافذ کیږی نور تفصیل زما کتاب دعوت جهاد کښې او گورنې

[۲۸۱۷] د مجاهد اجر تقسیم

۲۸۱۷-۲۸۱۸ [۲۹] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «مَنْ غَازَى، أَوْ سَرَّيَ، تَغَرَّوْا وَسَلَّمُوا» [۲] إِلَّا كَانُوا قَدْ تَعَجَّلُوا لِمَنْ أُجُورُهُمْ [۳] وَمَنْ غَازَى، أَوْ سَرَّيَ، تَخَفَّقُوا وَنَصَابُوا إِلَّا تَمَّ أُجُورُهُمْ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱ حضرت عبدالله ابن عمرو رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل [۲] جهاد کونکي کوم جماعت يا جهاد کونکي کوم لښکر چې جهاد وکړو او مال غنیمت اخستو سره صحیح او سالم واپس راغلو [۳] هغه ته د هغه دوتهايي ۲-۳ اجر زر يعنی دې دنيا کې حاصل شو [۴] او جهاد کونکي کوم جماعت يا جهاد کونکي کوم لښکر چې جهاد وکړو او نه صرف داچي هغه ته مال غنیمت حاصل نه شو بلکه د هغه جماعت او لښکر خلق زخمیان شوه يا شهیدان شوه نو د هغوی اجر پوره باقي پاتې شو (مسلم) هل اللغات: ① غَازَى: په غزوو چې نبي کریم په کښې په خپله شریک شوې وی ددې موصوف فطعة يا جماعه محذوف دې. ② سَرَّيَ: هغه جنگي لښکر. ③ تَخَفَّقُوا: د اخفاق نه دې چه دناکامی او محرومیتا په معنی کښې دې يعنی جهادنی اوکړو خو مال غنیمت ورته حاصل نه شو ④ نَصَابُ: داد مصیبت رسیدو په معنی کښې دې يعنی یازخمی شوي شهیدشو يا بل څه مصیبت سره مخامخ شو.

تسهيلات:

توله: إِلَّا كَانُوا قَدْ تَعَجَّلُوا لِمَنْ أُجُورُهُمْ:

د مجاهد دوو اجرونو په مفهوم کښې دوه اقوال:

علامه ابن ملک رحمۃ اللہ علیہ په دې حدیث باندې د پوهیدلو دپاره ددې مطلب داسې بیان کړې دې چه غازی ته کله د غنیمت مال حاصل شو اوصحیح سالم هم راواپس شو نو هغه د خپل جهاد ثمراتو نه دوه ثمرات حاصل کړل اودریم ثمر دخول جنت دې کوم چه لاتراوسه باقی دې او که چرې غازی نه غنیمت حاصل کړو اونه صحیح سالم راواپس شو نو د هغه کامل او پوره ثواب محفوظ کړې شو الغرض یو مجاهد هغه دې چه صحیح سالم مال د غنیمت سره واپس شو دویم هغه دې چه صحیح سالم خو راواپس شو لیکن مال د غنیمت نی په لاس راغلو اودریم هغه چه زخمی شو یا شهید شو مال هم ورته حاصل نه شو

⑤ په دې حدیث کښې د مجاهد اجراو ثواب په دې اثلاثو باندې تقسیم کړې شوې دې. غنیمت حاصلول یو ثلث دې اوصحیح سالم راواپس کیدل دویم ثلث دې اود جهاد اخروی

① اخرجه مسلم فی کتاب الإمامة / باب بیان قدر ثواب من غزا فغنم. ومن لم یغنم (رقم- ۱۵۴ - ۱۹۰۶) و ابو داود فی کتاب الجهاد / باب فی السریة تخفف (رقم- ۲۴۹۷)

نواب درسه نلت دي، نوچه کوم سري لعنيم هم حاصل کړوا، صحيح سالم هم راوايس شو. د هغه دوه نلت لزل صرف د آخر حصه يو نلت ئې پاتې شو او چاچه دلغه دواړه نلت حاصل نه کړه نو د هغه اجر کامل او مکمل پاتې شو کوم چه درې انلاټ دي

خلاصه ① يو مجاهد هغه دي چه صحيح سالم مال د لعنيم سره واپس شو

② دويم هغه دي چه صحيح سالم خو راوايس شو ليکن مال د لعنيم ئې په لاس رانغلو

③ دريم هغه چه زخمی شو يا شهيد شو مال هم ورته حاصل نه شو

[۲۸۱۲] په زړه کښې د جهاد جذبه له ساتلو باندې وعيد

حد ۳- (۱۲۴) (۱) وَأَعْنِ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) "مَنْ مَاتَ وَلَمْ يُفِرْ وَلَمْ يَحْدِثْ بِه نَفْسَهُ (۳) مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ"، رَوَاهُ مُسْلِمٌ

ترجمه: (۱) ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل (۲) کوم سري جي مؤمن مړ شي او جهاد ونه کړي او نه د هغه په زړه کې د جهاد خيال سړ شي (۳) نو د هغه مرگ به بونفسم به نفاق وي (مسلم)

هل اللغات ① بمحذوث خبرداري ورکړی. ② نفه: دامنسوب بنزع الخافض دي معنی فی نفسه

تسهيلات:

قوله مَنْ مَاتَ وَلَمْ يُفِرْ لَمْ

د هر مسلمان په زړه کښې د جهاد جذبه ساتل، يعنی کوم سري چه نه جهاد او کړو او نه ئې د جهاد څه جذبه لرله چه افسوس زه هم چرته په جهاد کښې شريک وي نه هغه د جهاد سياري او کړو نه ئې چرته وسله او ساتله او نه ئې زدکړه او کړه نو د داسې سري چه کله مرگ راځي نو به نفاق باندې به راځي

د جهاد په حکم کښې مذهبين،

① عبد الله بن مبارك رحمته الله علیه حضرت حسن بصری رحمته الله علیه او سعيد بن مسيب رحمته الله علیه فرماني چې جهاد فرض عين دي فرض کفايه په کښې نشته

② جمهور اصم په نيز جهاد په دوه قسمه دي فرض عين او فرض کفايه

د اول فريق دليل ځکه چې په دې کښې د هغه کس باره کښې د نفاق په مرگ باندې د مر کيدو ذکر دي څوک چې په زړه کښې د جهاد جذبه او اراده نه سانی

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الإمامة / باب فم من مات. ولم يفِر. ولم يحدث نفسه بالعزو (رقم ۱۵۸) (۱۹۱۰) و ابو داود في كتاب الجهاد. باب كراهية ترك العزو (رقم ۲۵۰۲) والسناني في كتاب الجهاد / باب. التشديد في ترك الجهاد (رقم ۳۰۹۷)

دویم فریق دلیل:

د قرآن پاک د آیاتونود و چې نه قبول کړی دی ارشاد دې ﴿وَقَضَىٰ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَىٰ الْفُجَّيْدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ (سورة النساء، الايه، ۹۵)

[۲۸۱۴] حقیقی مجاهد

۳۸۱۳- (۲۸) ﴿وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَغْنَمِ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلدِّكْرِ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيُرَىٰ مَكَائِهِ، فَمَنْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ: "مَنْ قَاتَلَ لِنُكُونُ كَلِمَةً لِلَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فُتُوفِيَ سَبِيلُ اللَّهِ"». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) ابو موسى اشعري رضي الله عنه وايي ۲) چې يوسری د نبي کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کې حاضر شو او عرض يې او کړو ۳) چې يو خو هغه سړی دی چې د غنیمت مال حاصلولو د پاره جنگ کوي ۴) يو هغه سړی دی چې د ذکر یعنی گونگسو او شهرت د پاره چې هغه ته سمع وایي جنگ کوي يو هغه سړی دی چې د هغه مرتبه وکتل شي یعنی خپل شجاعت او بهادري د پاره جنگ کوي ۵) چې هغه ته ریا وایي نو په دي دواړو کې خوک د الله په لار کې جهاد کونکی دی حضور صلی الله علیه و آله ورته وفرمایل کوم سړی چې د دې د پاره جنگ کوي چې د الله دین سربلند شي په حقیقت کې هغه سړی د الله په لار کې جهاد کونکی دی (بخاری مسلم)

حل اللغات ① لِلْمَغْنَمِ: دا مصدر میمی دې. مال غنیمت. ② لِلدِّكْرِ: ذکر په ډیرو معنیو راغلي دي دلته ترې مراد شهرت دې

تسهيلات:

قوله: وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيُرَىٰ مَكَائِهِ:

د لیری په تو کيې کښې دوه احتمالات: ① بعضو حضراتو فرمایلي دي چې دا د باب افعال نه دې خو که دا معروف اولوستلې شی نو ددی فاعل به هغه ضمیر شی کوم چې الرجل طرف ته راجع دی اومفعول ثاني محذوف دی او عبارت به دا شان وي یقاتل ذلك الرجل لیری هومکانه نو معنی به داشی چې هغه جنگ دې دپاره کولو چې خپله بهادری او شجاعت ښکاره کړی په دی صورت کښې یقاتل الذکر کښې فرق به دا وی چې اول کس د شهرت دپاره جنگ کوی او دویم کس د ریاکاری دپاره جنگ کوی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والسير/باب من قاتل لتكون كلمة الله هي العليا (رقم- ۲۸۱۰) ومسلم فی کتاب الإمامة/باب من قاتل لتكون كلمة الله هي العليا فهو في سبيل الله (رقم- ۱۴۹- ۱۹۰۴) و ابو داود فی کتاب الجهاد. باب من قاتل لتكون كلمة الله هي العليا (رقم- ۲۵۱۷) والنسائي فی کتاب الجهاد/باب من قاتل لتكون كلمة الله هي العليا (رقم- ۳۱۳۶) وابن ماجه فی کتاب الجهاد/باب التبة فی القتال (رقم- ۲۷۸۳) واحمد فی المسند: ۴/۵۵۲

② کہ لیری مجهول اولو ستلہی شی نو پہ دی صورت کنہی الرجل طرف تہ ضمیر بہ دفاعل قائم مقام شی او مکانہ بہ مفعول ثانی شی نو پہ دی صورت کنہی بہ معنی دا شی چہ ہفہ ددی دپارہ جنگ کوی چہ ہفہ تہ د جنت مقام و خودلی شی نو گویا چہ ہفہ د إعلاء کلمۃ اللہ دپارہ جنگ نہ کوی بلکہ د جنت مقام لیدولو دپارہ جنگ کوی او ددی تائید مذکورہ حدیث د راتلونکی جملی نہ کیہی

قوله: لَتَكُونَنَّ كَلِمَةُ اللَّهِ مِنَ الْعُلَيَّا:

د کلمہ ہفہ پہ مراد کنہی دہوہ احتمالات:

① د کلمہ نہ مراد د اسلام طرف تہ دعوت ورکول دی

② یوکس تر ہفہ پوری د اللہ تعالیٰ پہ لار کنہی نہ شمارل کیہی تر کومہ پوری چہ ہفہ د إعلاء کلمۃ اللہ نیت نہ وی کری (التین السور ۳، ص ۳۱۱)

د کتال پنہا اسباب: د حدیث باب مختلف طرق وړاندې کیخودو سرہ دا خبرہ حاصلیہی چہ د قتال پنہا اسباب کیدیشی.

① د غنیمت طلب

② د بہادرئی خرگندونه

③ خان خودل

④ حمیت

⑤ غضب

د نبی علیہ السلام د تفصیلی جواب پہ وړ کولو کنہی نکته: پہ دې کنہی هر یو سبب د مدح او ذم اړخ لری. د دې د پاره نبی کریم ﷺ د سوال کونکی د سوال جواب پہ او یا نہ کنہی ورنه کړو بلکہ دا نہی او فرمائیل ((من قاتل لتکون کلمۃ اللہ فی العلیا فهو فی سبیل اللہ)) (۱) دچا جنگ چہ د اللہ تعالیٰ د کلمہ د سرلورنی د پاره وی هم ہفہ قتال فی سبیل اللہ دې.

فائدہ: د حضور ﷺ جواب جوامع الکلم دې: د حضور ﷺ پورته ذکر شوي جواب د بلاغت او ایجاز د اعلیٰ پیمانی حامل دې او دا جملہ د جوامع الکلم څخہ ده. ځکه چہ کہ هغوی ﷺ د سوال کونکی د ذکر شوی امورو جواب ورکولو چہ ہفہ پہ فی سبیل اللہ کنہی داخل نہ دی نو د دې خبرې احتمال وو چہ د هغوی نہ علاوہ قتال کہ د څه بل څه د سبب نہ وی نو ہفہ فی سبیل اللہ دې خو داسې څه خبرہ نشته. د دې دپارہ هغوی ﷺ جامع او مانع جملہ اختیار او فرمائیلہ او پہ جواب کنہی نہی د ماہیت قتال نہ د مقاتل د حال طرف تہ عدول او کړو.

[۲۸۱۵] د عذر په وجه په جهاد کښې د عدم شرکت حکم

۳۸۵-۲۹۱ () وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَجَعَ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ [۱] قَدْ نَاقَمَ الْمَدِينَةَ، فَقَالَ: "إِنَّ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا [۲] مَا يَزُومُ مَسِيرًا [۳] وَلَا قَطْعَتُمْ وَادِيًا إِلَّا كَانُوا مَعَكُمْ". [۴] وَفِي رِوَايَةٍ: "إِلَّا شَرُّكُمْ فِي الْأَجْرِ [۵] قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ [۶] قَالَ: [۷] وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ حَبَسَهُمُ الْعُذْرُ، رِوَاةُ الْبُخَارِيِّ".

تو جمع: [۱] او انس رضي الله عنه وايي هرکله چې نبي کريم صلی الله علیه و سلم غزوه تبوک څخه واپس راتلی [۲] او مدینه ته نژدې ورسیدو نو وي فرمایيل په مدینه کې ځني خلق داسې دي اچي په سفر جهاد کې په ظاهره ستاسو سره نه وه [۳] لیکن تاسو داسې هیڅ لار نه ده قطع کړي [۴] او هیڅ داسې وادي او ځنګل څخه نه یې تیر شوي چې په هغه کې هغوی ستاسو سره نه وه ایښي د هغوی جسم خو د هغوی په کورونو کې وو لیکن د هغوی دعاګاني د هغوی زړونه او د هغوی همتونه ستاسو سره وه [۵] او په یو روایت کې دی مګر هغوی تاسو سره په ثواب کښې شریک دی. [۶] صحابه رضی الله عنه په دې اوریدو سره عرض او کړو چې یا رسول الله! او هغه خلق په مدینه کې دي ایښي هرکله چې هغوی زمونږ سره جهاد ته نه دي تللي او په خپلو کورونو کې موجود دي بیا هغوی زمونږ سره څنګه وه [۷] حضور صلی الله علیه و سلم ورته وفرمایيل هغوی په مدینه کې دي لیکن د دې باوجود هغوی په اجر او ثواب کې ستاسو سره شریک دي ځکه چې د هغوی عذر هغوی منع کړي وه یعنی هغوی د خپلو عذرونو په سبب ستاسو سره جهاد ته ولانه نه (بخاري)

هل اللغات: ① مَسِيرًا: دا صیغه د اسم آله ده، لارې ته وائی، ② وَلَا قَطْعَتُمْ: او تاسو نه تیرېږئ، ③ وَادِيًا: خوږ، ځنګل، میدان، ④ حَبَسَهُمُ: ګیر کړی وی هغوی لره.

تسهيلات:

قوله: مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ، وهی ارض بين الشام والمدينة.

قَدْ نَاقَمَ: أي قاربهم

قوله: إِنَّ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا، أي جماعات من يهتدون الغزو ويعدون أنفسهم بالخروج، یعنی هغه جماعتونه کومو چه د جنگ کولو تمنی لرله او یو بل سره به یې جهاد ته د تللو خبری کولې لیکن دوی څه معذوري منع کړي وو.

قوله: إِلَّا كَانُوا مَعَكُمْ، أي بالقلب والهمة والدعاء والنية. امام نووی رحمه الله فرمائی چه د خیر په کارونو کښې د نیت فضیلت طرف ته اشاره مقصود ده

١) أخرجه البخاري في كتاب المغازي/باب نزول النبي صلى الله عليه وسلم الحجر (رقم- ٤٢٣٤) وابن ماجه في كتاب الجهاد/باب من حبه العذر عن الجهاد (رقم- ٢٧٦٤)

دَعَا قَوْمَهُ: دَ بَخَارِي شَرِيف شَارِحِينُو دَ عَذْر تَعْرِيف دَا لِيكَلِي دِي: «هُوَ الْوَصْفُ الطَّارِئُ

عَلِ الْمَكْلَفِ الْمُنَاسِبِ لِلتَّسْهِيلِ عَلَيْهِ» (١)

یعنی عذر مکلف ته پېښیدونکې هغه صف دي د څه په وجه چه په شرعی احکامو کېږي هغه سره د آسانۍ معامله کولې شی.

٣٨٢- (١) «وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ عَنْ جَابِرٍ»

قَوْمَهُ: [١] او مسلم داروایت د حضرت جابر رضی الله عنه څخه نقل کړي دي (بخاري،

[٢٨١٧] د مورپلار په خدمت د جهاد اطلاق

٣٨٤- [٣٠] (١) «وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [٢] «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَاسْتَأْذَنَهُ فِي الْجِهَادِ [٣] فَقَالَ: أَمَى وَإِلَازْ؟ قَالَ: نَعَمْ [٤] قَالَ: فَيُعِيْمَا لِحَاجِدٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ [٥] وَفِي رِوَايَةٍ: "فَارْجِعْ إِلَى وَإِلَازْكَ فَأَحْيِنِ مُحِبَّتَهُمَا"».

قَوْمَهُ: [١] عبد الله رضی الله عنه ابن عمرو وايي [٢] یوسری د رسول کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کې حاضریدو سره جهاد ته د تلو اجازت او غوښتلو [٣] حضور صلی الله علیه و آله ځني پوښتنه وکړه آیا ستا مور پلار ژوندي دي؟ هغه عرض او کړو چې هو [٤] نو حضور صلی الله علیه و آله ورته وفرمایل بیا ته د هغوی په مینځ کې په اوسیدو سره جهاد کوه ایعنی پوره محنت او تندي سره د هغوی خدمت کوه چې ستا په حق کې دا جهاد دی [٥] او د مسلم په یو روایت کې دا الفاظ دي حضور صلی الله علیه و آله هغه سړي ته وفرمایل بیا ته خپل مور پلار ته ورشه او د هغوی صحبت بهتر جوړ کړه یعنی د هغوی خدمت او د هغوی د حقوقو آدائیگی په ښه شان کوه حل القفات: [٦] لخوا: دلته د جهاد اصطلاحی معنی نه ده مراد بلکه لغوی مراد ده یعنی د دوی په خدمت کېږي کوشش کوه

تسهيلات:

قوله: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَاسْتَأْذَنَهُ فِي الْجِهَادِ:

د رَجُلٍ نه څوک مراد دي؟؛ د باب په روایت کېږي د نوم تصریح نشته چه دا څوک وو البته

(١) (حواله بالاو شرح الکرمانی (ج ١٢ ص ١٢٩) -

(٢) اخبره مسلم فی کتاب الإمامة لباب نواب من حبه عن الغزو مرض أو عذر آخر (رقم- ١٥٩ - (١٩١١) و ابن ماجه فی کتاب الجهاد لباب من حبه العذر عن الجهاد (رقم- ٢٧٦٥) واحمد فی المسند: ٣٠٠/٣

(٣) اخبره البخاری فی کتاب الجهاد والتبیر لباب (ص: ٥٩) الجهاد بإذن الأئمة (رقم- ٣٠٠٤) وسلم فی کتاب البر والصلة والأداب لباب بر الوالدین وأنها أحق به (رقم- ٥ - (٢٥٤٩) و ابو داود فی کتاب الجهاد لباب فی الرجل یغزو وأبواه کارهان (رقم- ٢٥٢٩) والترمذی فی کتاب الجهاد عن رسول الله صَلَّى الله عليه وسلم لباب ما جاء فیمن خرج فی الغزو وترک أبویه (رقم- ١٦٧١) والنسائی فی کتاب الجهاد لباب: الرخصة فی التحلف لمن له والدان (رقم- ٣١٠٣) واحمد فی المسند: ٨٠٨/٢

د نورو روایاتو نه نابېرې چې دا جاهمه بن عباس وو چې په جهاد کېنې د شرکت د اجازت د پاره د رسول الله ﷺ خدمت کېنې حاضر شوې وو چنانچه امام احمد او امام نسائي رحمهم الله د معاويه بن جاهمه په طريق يوروايت نقل کړې دې په هغې کېنې دې ان جاهمه جاء الی النبی صلی الله تعالی علیه وسلم فقال یارسول الله! اريد الفروجهت لاستشوک، فقال: هل لك من امر؟ قال: نعم؛ قال: الامهات، یعنی جاهمه د رسول الله ﷺ په خدمت کېنې حاضر شو عرض ئې اوکړو یارسول الله! زما جهاد ته د تللو خواش دې تاسو سره د مشورې دپاره حاضر شوې یم حضور پاک او فرمائیل آیا ستا مور ژوندنی ده؟ هغه وئیل اوجی حضور پاک او فرمائیل هم هغې سره اوسېږه

قوله فیهما الجاهد

د تخصیص وجه: د مفهوم د ادانیکنی دپاره خو فجاهد فیهما تعبیر هم صحیح وو خو فیهما جار مجرور د اختصاص دپاره د امر نه مقدم کړو د کوم نه چې د مور بلار احمیت او دهغوی خدمت مقدم کولو تاکید مقصود دي

د جهاد په محالي د والدینو خدمت پاره کېنې بل حدیث: دغه شان نور واقعات هم نقل دی چې د جهاد اجازت دپاره څوک راغلل نو حضور پاک هغوی ته د جهاد په ځانی د مور بلارد خدمت حکم ورکړو

صحیح مسلم کېنې من ناعم مولى امر سلمة عن عبدالله بن عمرو په طریق سره روایت مروی دې چې یوسړی د رسول الله ﷺ په لاس مبارک باندې د هجرت او جهاد بیعت کولو خواست ښکاره کړو حضور پاک دهغه نه تپوس اوکړو فهل من والدیک أحدی؟ آیا ستا والدین کېنې څوک ژوندی شته؟ هغه عرض اوکړو اوجی دواړه ژوندی دی حضور پاک او فرمائیل ارجع الی والدیک فاحسن صحبتها (۲) خپل مور بلار له لارښه او هغوی سره اوسیدو کېنې ښه سلوک کوه

په عام حالت کېنې د جهاد دپاره د مور بلارد اجازت حکم: جمهور فقهاء امام ابوحنیفه، امام مالک امام شافعی امام احمد او سفیان ثوری رحمهم الله فرمائی که تغیر عام نه وی او جهاد فرض کفایه وی نو د مور بلارد اجازت نه بغیر جهاد ته تلل جائز نه دی د والدین

(۱) رواه النسائي في سننه: ۵۳/۲ في كتاب الجهاد باب الرخصة في التغلف لس له والده. وأحمد في مسنده: ۴/۲۹۹ وقته الباري: ۱۷۳/۶.

(۲) صحيح مسلم: ۳۱۳/۲ كتاب البر والصله باب بر الوالدین وأیهما أحق به رقم: ۲۵۱۹.

خدمت فرض عین او جهاد فرض کفایه دی. فرض عین پریخودل او فرض کفایه اداکول گناه ده (۱) ددوی استدلال د حدیث باب صحیح مسلم اوسنن ابو داؤد مذکورہ روایاتونه دی چه رسول الله ﷺ سائل ته د جهاد په خانی د والدین د خدمت حکم ورکړو

د فقیر عام په وخت کښې د والدینو د اجازت حکم: البته که نفیر عام وی او جهاد فرض عین وی نو په دغه صورت کښې به ټولو مسلمانانو باندې وتل واجب دی د والدین اختیار باقی نه پاتې کیږي د هغوی د اجازت نه بغیر تلل واجب دی (۲) علامه ابن حزم مراتب الاجماع کښې فرمائی که په جهاد کښې د شرکت په وجه د والدین د هلاکت یا ضیاع اندیښنه وی نو بالااجماع د جهاد فرضیت ساقط کیږي خو که د خان د هلاکت اندیښنه نه وی نو بیا هم وتل د جمهورو په نیز د والدین په اجازت باندې موقوف دی (۳) علامه ابن حزم رحمته الله علیه چه د جمهورو طرف ته د کوم مذهب نسبت کړې دی په هغې کښې ده نه تسامح شوې ده صحیح دادي چه د جمهورو په نیز که د والدین د ضیاع اندیښنه وی نو د جهاد فرضیت نه ساقطیږي د هغوی د اجازت نه بغیر جهاد ته تلل جائز دی مستد احمد او مستدرک حاکم کښې د عمرو الغفاری مرفوع روایت دی لاطاعة لمخلوق في معصية خال (۴) علامه ظفر احمد عثمانی رحمته الله علیه ددې نه استدلال کولو سره فرمائی فیه دلالة على انه لا حاجة الى اذن الوالدين، اذا كان الجهاد فرض عين، وان منعا عنه فلا طاعة لهما (۵) یعنی دا روایت په دې باندې استدلال کوی چه کله جهاد فرض عین وی نو د والدین اجازت ضروری نه دی که چېرې هغوی د وتلو نه منع کوی نو د هغوی اطاعت جائز نه دی

د نیا نیکه مخه د جهاد د پاره ټولو د اجازت اغستلو حکم: د احنافو او شوافع په نیز جد او جده یعنی نیاونیکه دواړه د والدین په حکم کښې دی (۶) یعنی د جهاد فرض کفایه کیدو په صورت کښې دهغوی خدمت به واجب وی او که فرض عین وی نو خروج به واجب وی او د هغوی اطاعت به جائز نه وی

د کافرانو والدینو څخه د جهاد ټولو د پاره اجازت غوښتو کښې ۲ مذاهبن:

① د جمهور فقهاؤ په نیز که چېرې والدین غیر مسلم وی نو هغوی نه د فرض کفایه جهاد په

(۱) فتح الباری: ۱۷۳/۶ وعدة القاری: ۲۴۸/۱۶ وفتح القدیر: ۱۹۱/۵ و تکملة فتح السليم: ۳۳۰/۵.

(۲) فتح الباری: ۱۷۳/۶ وعدة القاری: ۳۴۷/۱۶.

(۳) عدة القاری: ۳۴۷/۱۶.

(۴) مستد احمد ۶/۵ و مستدرک حاکم: ۴۴۳/۳ مناقب الحكم بن عمر الغفاری.

(۵) إعلاء السنن: ۱۳/۱۲.

(۶) فتح الباری: ۱۷۳/۶ و إعلاء السنن: ۱۱/۱۲.

صورت کنبې هم د اجازت اخستلو ضرورت نشته (۱)

⑤ سفیان ثوري رحمه الله فرماني چه دغير مسلم والدين هم هغه حکم دي کوم چه د مسلمان والدين حکم دي لهذا د غير مسلم والدين نه هم اجازت اخستل ضروري دی

ه اول مذهب دليل: د جمهورو استدلال دادي چه د صحابه کرام رحمه الله يولونی تعداد په جهاد کنبې شرکت کړي دي دکومو والدين چه کافران اومشرکان وو لکه ابوبکر صدیق، ابو حذیفه بن عتبہ او ابو عبیدہ رحمه الله ابو حذیفه بن عتبہ د رسول الله ﷺ سره په جنگ بدر کنبې شريک وو ددوی پلار رئيس المشركين وو دغه شان د ابو عبیدہ رحمه الله د پلار هم دهغه دتورې په وار باندې مرگ واقع شو (۲)

ه دویم مذهب دليل: دهغوی دليل دادي چه په کومورو اياتو کنبې رسول الله ﷺ شامل ته د جهاد په خاني د والدين د خدمت حکم ورکړي په دي کنبې عموم دي چه والدين کافروي يا مسلمان دهغوی د خدمت مطلقاً حکم دي په کوم کنبې چه کافراومسلمان والدين دواړه شامل دي لهذا چه څنگه د مسلمان والدين نه اجازت اخستې شي هغه شان به د کافر والدين نه اجازت هم اخستل ضروري وی (۳)

جواب: د دي څخه جواب دا دي چه دکوم رواياتو سره د عموم حکم ثابتيږي د مذکوره واقعاتو د وجه نه هغه عموم باقي پاتي نه شو په دي وجه فرض کفايه د جهاد په صورت کنبې د مشرک والدين د اجازت څه حشيت پاتي نه شو (۴)

[۲۸۱۸] د مکې په فتح د مکې څخه دهجرت ختميدل

۳۸۸- [۳۱] (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ، قَالَ يَوْمَ الْفَتْحِ: [۲] «لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ، وَلَكِنْ جِهَادٌ وَبَيْتَةٌ» [۳] وَأَذَا اسْتَفْرَضْنَا فَرَأَوْا: «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

توجه: ① ابن عباس رحمه الله څخه روايت دی چې رسول کریم ﷺ د مکې د فتح په ورځ وفرمايل ② اوس د مکې د فتح څخه وروسته هجرت نشته لیکن جهاد او بیت باقي دی ③ هرکله چې تاسو د جهاد د پاره وبلل شئ نو ټول سمدستي ځی ځکه چې د نغیر عام په موقع جهاد ته تلل فرض دي اوددې فرض آدایگی هریوه باندې ضروري ده (بخاري مسلم)

^(۱) المعنی لابن قدامة: ۳۷۸/۱ والمجموع شرح المذهب: ۲۷/۲۱.

^(۲) المعنی لابن قدامة: ۳۷۸/۱.

^(۳) المعنی لابن قدامة: ۳۷۸/۱۰.

^(۴) المعنی لابن قدامة: ۳۷۸/۱.

^(۵) اخرجه مسلم فی کتاب الحج / باب / تحریم مکه وصیدها وخلاها وشجرها ولقطنها. [إلا لئسند علی الذوام (رقم- ۴۴۵۰ - ۱۳۵۲) و ابو داود فی کتاب الجهاد / باب فی الهجرة هل انقطعت؟ (رقم- ۲۴۸۰) والترمذی فی کتاب التبرع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی الهجرة (رقم- ۱۵۹۰) والنسائی فی کتاب البیعة / باب ذکر الاختلاف فی انقطاع الهجرة (رقم- ۴۱۷۰) وابن ماجه فی کتاب الجهاد / باب الخروج فی التبرع (رقم- ۲۷۷۳) واحمد فی السند: ۳۵۵/۱.

هل القاص ① تنبؤهم استعاره ماضی مجهول صیغه ده په جهاد کښې د وتلو مطالبه ① قاتلوا نعره ده و نه ونی کله د وخت حاکم یا د جهاد امیر په جهاد کښې د وتلو دپاره تاسو راوغواړی

تفہيمات

قوله لا هجرة بعد الفتح:

د هجرت تعريف: هجرت د الله تعالى اود هغه د رسول ﷺ د رضادپاره اود خپل خان و منل د حفظت دپاره خپل وطن مالوف ترك كولو نوم هجرت دې

د هجرت نه كولو معنای: يعنى د مكې مكرمې نه چه مدينې منورې ته كوم خاص هجرت فرض وو د دفعې فرضيت ختم شو ځكه چه اوس مكه مكرمه دارالاسلام جوړ شو اوس دهغه ځنې نه د هجرت ضرورت پاتې نه شو

د هجرت د حكم دوام: د نورې دنيا نه د هجرت فريضه اوس هم باقى ده ياد لرئى هجرت د سيخې نوم نه دې بلكه پنځه اوبچې په محفوظ ځاى كښې پريخودوسره بيا د راواړس كيده ونوه هجرت دې (وَآخِرُ جُودِهِمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوهُمْ) (سورت بقره: ۱۹۱) دالله تعالى حكم دى

چه

د هجرت قسمونه: ① د هجرت يو قسم دادې چه د دار كفرنه دارامن ته سړې هجرت او كړى نكه چه د مكې نه حبشې ته شوې وو

② دويه قسمه د دار كفرنه دار اسلام طرف ته هجرت كول دى لكه د مكې نه مدينې منورې ته هجرت شوې

③ د هجرت دريم قسم دادې چه سړې د دارالفتن نه دارالتقوى طرف ته هجرت او كړى لكه د پاكستان نه به خلقو د طالبانو د اسلامى خلافت طرف ته هجرت كولو نن صبا هله افغانسان كښې امريكه قابض ده دكوم په وجه چه اوس هغه دار حرب كښې بدل سوي دي

④ د هجرت څلورم قسم هغه دې چه خلق به د مدينې د اطرافو او قبائلو نه د علم زده كولو په غرض مدينې ته راتلل او قيام ئى كولو دې ته به د هجرت القبايل نوم وركولې شو زير بحث حديث كښې صرف د مكې نه مدينې طرف ته د هجرت نفى كړې شوې ده

قوله وَلَكِنْ جِهَادٌ وَبُيَّةٌ:

د جهاد د دكو كولو نكته: چونكه هجرت د جهاد دپاره پيش خيمه وى نو ددې په نفى سره وهم كيدي شو چه كله هجرت ختم شو نو جهاد هم ختميدل پكاردى ددې وهم د لرې كولو دپاره حضور پاك د "لكن" سره د جهاد استدراك اوفرمانيلو چه جهاد اوددې نيت اوس هم باقى دي

الفصل الثاني

[۲۸۱۹] د اسلام د غلبي دپاره د مجاهدينو د ډلې وجود

۳۸۱۹- [۳۳] (۱) عَنْ عُمَرَ بْنِ حُمَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَا يَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يَقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ» [۲] ظَاهِرِينَ عَلَى مَنْ نَاوَأَهُمْ [۳] حَتَّى يَقَاتِلَ آخِرُهُمُ النَّبِيَّةَ الدَّجَالَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) عمران رضي الله عنه ابن حصين وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] خدا د امت خه نه خه جماعت به هميشه د حق حمايت او حفاظت د پاره برسر جنگ وي [۳] او کوم سړی چې دې جماعت سره دښمني کوي په هغه به غالب وي [۴] تر دې چې د دې امت آخري خلق به مسيح دجال سره جنگ کوي (ابوداود).

هل الطغاة: ① نأواهم: د ماضی معروف صیغه ده چې مسلمانانو سره دښمني کوی
تسهيلات:

قوله: ظَاهِرِينَ أی غالبین اومعروفین مشهورین. یعنی دوی سره چه څوک دښمني کوی دوی به په هغوی باندې غالب راځی ددې جملې مطلب اومفهوم داسې شو چه په دې امت کښې به یوه طائفه منصوره د مجاهدينو هميشه دپاره قائم وی دابه هيڅوک ختمه نه کړی شی هغوی به کله دمتو په زور په دنيا غالب راځی اوکله به صرف د معرفت او شهرت به اعتبار سره قائم وی

د مجاهدينو عموم: ملا علی قاری رحمته الله علیه لیکلی دی چه د مجاهدينو دا ډله یو علاقې سره خاص نه ده بلکه د دنیا په مختلفو حصو کښې به وی او په آخره کښې به د حضرت مهدي او حضرت عیسی عليه السلام په صورت کښې دا ډله راښکاره کیږی دجال به اوزلې شی او غټ جنگونه به وی د قرب قیامت پورې به دغه ډله قائمه وی

[۲۸۲۰] مطلقاً په جهاد کښې د عدم شرکت وعید

۳۸۲۰- [۳۳] (۱) عَنْ أَبِي أَمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «مَنْ لَمْ يَغْزُ [۲] وَلَمْ يَغْزَ غَارِيًّا [۳] أَوْ يَخْلُفَ غَارِيًّا فِي أَهْلِهِ يَغْزِهِ [۴] أَصَابَهُ اللَّهُ بِقَارِعَةٍ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ابو امامه د نبی کریم صلی الله علیه و آله څخه نقل کوي حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] کوم سړی چې نه خو په خپله جهاد وکړو [۳] او نه د چا مجاهد سامان يې درست کړی [۴] او نه د یو غازی د

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد/باب فی دوام الجهاد (رقم- ۲۸۸۴) واحد فی السنن: ۴/۲۹۹

(۲) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد، باب کراهیه ترک الغزو (رقم- ۲۵۰۴) وابن ماجه فی کتاب الجهاد/باب التغلب فی ترک الجهاد (رقم- ۲۷۶۲)

جهاد په دوران کې د هغه د اهل و عيال په حق کې خیر نښیګري سره د هغه نائب جوړ شو [٥] نو الله ﷻ به هغه د قیامت څخه مخکې په څه ناڅه مصیبت کې مبتلا کړي (ابوداود).

هل اللغات ① بقارعة: دا بلا اومصیبت ته وائی جمع نې قوارع، راځی

ه جهاد نه کولو باندې وهید: په دې حدیث مبارک کښې د جهاد درې صورتونه ذکر شوی دی چې هر مسلمان لره په دې درې صورتونو کښې په یو کښې شرکت کول پکار دي او که یو کس په یو کښې هم شرکت اونکړو نود مرګ څخه وړاندې به خامخا ده ته د الله تعالی

عذاب رسیږی

ه جهاد درې صورتونه:

① په خپله په جهاد کښې شرکت کول

② بل غازی د جهاد دپاره لیږل

③ د بل غازی د بل بچ خسمانه او حفاظت کول

[٢٨٢١] د خان مال او ژبي په ذریعه د جهاد حکم

٣٨٨- [٣٣] ① وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: ② «جَاهِدُوا النَّشْرَ كَيْنَ بِأَمْوَالِكُمْ، وَأَنْفُسِكُمْ، وَأَلْسِنَتِكُمْ.» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَّمِيُّ.

توجه: ① حضرت انس رضی الله عنه د نبی کریم ﷺ څخه نقل کوي چې رسول کریم ﷺ وفرمایل ② مشرکینو یعنی د اسلام دښمنانو سره تاسو په خپل خان و مال او د خپلي ژبي په ذریعه جهاد کوئ

تسهيلات: قوله: جَاهِدُوا النَّشْرَ كَيْنَ بِأَمْوَالِكُمْ أَلَمْ

ه جهاد درې قسمونه: ① جهاد بالمال: د مال په ذریعه ئی د جهاد کولو حکم مقدم کړو ځکه چه مال سره جهاد عام دي چه ټولو انواعو د بشر ته شامل دي ځکه چه د مال سره جهاد بوداگان خلق ماشومان ښځې اوسری جوړنا جوړه ټول کولې شی بل د مال نه بغیر یو مجاهد د جنگ میدان ته رسیدې هم نه شی او جنگیدې هم نه شی ځکه چه کرایه خرچه او وسله تر کومې نه وی نو جهاد به څنگه اوشی

② جهاد بالنفس: دغه شان د خان په ذریعه جهاد هغه دي چه دا خان د جهاد په میدان کښې په کار راشی او جهاد ته د ده نه فائده اوری صرف په کور کښې محنت او عبادت ته جهاد بالنفس نه شی وئیلې کیدې دغه شان جهاد باللسان هغه وی چه د چا تحریر او تقریر اوترغیب اوترهیب سره جهاد ته فائده اوری صرف پتکی سره متعلق یوه گهڼه

١) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد . باب کراهية ترک الغزو (رقم- ٢٥٠٤) والنسائی فی کتاب الصوم/ ذکر الاختلاف علی موسى بن طلحة فی الخبر فی صهام ثلاثة أيام من الشهر (رقم- ٢٤٣١) واحد فی السنن: ١٢٤/٣

تقریر ته جهاد نه شی و نیلې کیدی

⑤ **جهاد باللسان**: په ژبه سره جهاد داهم دې چه ددې فضائل او مسائل بیان کړې شی او هروخت د مجاهدینو دپاره دعاگانې کوی په ژبه سره جهاد داهم دې چه په دینمن باندې رعب و اچولې شی هغه ته سختې خبرې او کړې شی او د جهاد متعلق اشعار او نیلې شی او د ترغیب دپاره نظمونه او نیلې شی حضرت حسان رضی الله عنه او نورو شاعرانو صحابه کرامو هم دغه شان کړی دی تبلیغ والا چه کوم بیان کوی دا جهاد نه دي بلکه وعظ او بیان دي

[۲۸۲۲] د جنت لکتنو عملونه

۳۸۷- (۳۵) [۱] وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَفْشُوا السَّلَامَ وَأَطِيعُوا الطَّعَامَ» [۲] وَأَخْبَرَنَا أَبُو الْهَاشِمِ: تَوَرَّثُوا الْجَنَانَ. [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه: [۱] او ابو هريره رضی الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وفرمایل [۲] سلام عام کرین یعنی هر آشنا او نا آشنا ته سلام کوئ او غریب او محتاجو خلقو باندې طعام خورئ [۳] او د کفارو د فتنې او فساد بیخ کنی کوئ د جنت وارث به جوړ شی [۴] داروایت ترمذی نقل کړي دی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی

حل لغات: [۱] أفشوا: دامر صیغه ده عام کول [۲] الطعام: دعام معنی سرده دکافرانو سرونه اووښی یعنی هغوی قتل کړئ [۳] تَوَرَّثُوا: وارثان به جوړ کړې شی تاسو د جنت [۴] الْجَنَانَ: جنان د جنت جمع ده

تسهيلات:

قوله: أفشوا السَّلَامَ: أي أشيعوا وعمموا. یعنی په مسلمانانو کښې د اسلامی سلام رواج خور کړئ امر استحباب دپاره دې او ملا علی قاری رحمه الله فرمائی چه سلام کښې ابتدا کول یو داسی سنت دي کوم چه د فرضو نه هم افضل دي، ځکه چه سلام کول سنت دی او مخکې والې کول افضل دی او جواب ورکول فرض دی کوم چه مفضل دی ددی وجهې نه قاضی عیاض رحمه الله فرمائی چه بان تسلیم علی من تراه عرفته اولم تعرفه.

قوله: وَأَطِيعُوا الطَّعَامَ: دا دعزت او اکرام دشعائرو نه دي. فقیر مسکین هر یو باندې د خوراک کولو دا حکم دي

قوله: وَأَخْبَرَنَا أَبُو الْهَاشِمِ: أي الرأس أي اقطعوا رؤس الكفار وهو كناية عن الجهاد. یعنی په جهاد کښې د حربی کافر سر قلم کوئ

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب الأطعمة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل [طعام الطعام] (رقم- ۱۸۵۴)

قوله: تُورثُوا: مطلب دا دی چه سخاوت او شجاعت د جنت حاصلولو ذریعه ده

قوله: الْجَنَّةُ: أي جنات النعيم في دار السلام لقوله تعالى وتلك الجنة التي أوردتهموها مما كسبوا بعملهم. په دې کښې دې خبرې طرف ته اشاره ده چه کله انسان مشکلات او مجاهدات برداشت کوي او دخپلې خوښې خیزونه ترک کوي او خپل ژوند د شریعت مطابق تیروی اگر که مصائب برداشت کولو په کښې هم راشی نو دا مصائب د هغه دپاره درجات عالیه سبب جوړیږی بهر حال هر جنتی به په جنت کښې خپل ځانی هم واخلی او د کافر په حصه کښې چه کوم ځانی دې هغه به هم واخلی، ددی وجهې نه وراثت فرمایلي شوې دي

هم دغه شان چونکه جنتونه هم ډیر دي، ددي وجهې نه جان جمع صیغه یی ذکر کړی ده باقی د سلام متعلق نور هم ډیر احادیث دی مثلاً أفشوا السلام او په دویم روایت کښې دی چه أفشوا السلام تسلموا وفي رواية أفشوا السلام كما تعلموا. تاسو سلام کوئ. دیو بل د طرف نه به سلامتی مومی او په یو بل روایت کښې دی چه تاسو سلام کوئ ځکه چه سلام کولو سره به ستاسو محبت زیاتیري

دسلام حکمت: په ابتدا داسلام کښې کله چه به مسلمانان په دین اسلام کښې به داخلیدل نو دیو بل نه به بیریدل، ځکه چه معلومات به نه وو چه څوک څنگه انسان دې نو ددی وجهې نه د سلام حکم راغلو، چه تاسو یو بل ته سلام کوئ ځکه چه ستاسو هغه ویره او وحشت ختم شی او ستاسو په مینځ کښې محبت زیات شی

قوله: وَأَفْرِيُوا الْهَافِرَ: یعنی کافرانو سره جهاد کونی اود هغوی سرونه مات کړنی د ضرورت په وخت کښې جهاد فرض دي او اهل سنت والجماعة دې خبرې قائل دي چه جهاد به ترقیامته پورې جاری وی دې دپاره چه دالله تعالی حکم اوچت وی او کافران د دنیانه ختم شی اود شعائر اسلام نوم اوچت شی

قوله: تُورثُوا الْجَنَّةَ: یعنی چه کله تاسو داکارونه کونی نوجنت به لکه د وراثت په شان په مضبوطه قبضه سره تاسو ته حاصل شی د کومې وعده چه الله تعالی متقیانو سره فرمایلي ده

[۲۸۲۲] په جهاد کښې د څو ځای فضیلت

۳۸۲۲- [۱۳۶] (۱) وَعَنْ فَصَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «كُلُّ مَوْتٍ يُقْتَلُ عَلَى عَمَلِهِ [۳] إِلَّا الَّذِي مَاتَ مُرَابِطًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۴] فَإِنَّهُ يَتَمَّى لَهُ عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ [۵] وَيَأْمَنُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب في فضل الرِّباط (رقم- ۲۵۰۰) والترمذی في كتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في فضل من مات مرابطا (رقم- ۱۶۲۱) واحمد في المسند: ۲۰/۶

توجه: ۱) او فضاله ابن عبید د رسول کریم ﷺ څخه نقل کوي چې رسول کریم ﷺ وفرمايل ۲) هر سړی په خپل عمل باندې اختتام پذير کيږي ايمنی د هر سړي عمل د هغه د ژوند پورې وي مرگ څخه وروسته د هغه عمل په دې طور باقي نه پاتې کيږي چې هغه ته دې نوی ثواب حاصلیږي ۳) لیکن کوم سړی چې د الله په لار کې یعنی په جهاد کې پاسباني کولو سره مړ شي ۴) نو د هغه د پاره د هغه عمل به تر قیامته پورې زیاتیري ۵) او هغه به د قبر د فتنې او عذاب څخه په امان وي ترمذي ابوداود

هل القاتل: ① **يُخْتَمَرُ:** خاتمه کولې شی، اختتام پذیر کيږي، ② **مُرَاطَبًا:** پهره ورکونکې وی، ③ **بَتْنِي:** داد نما څخه دمجهول صیغه ده. اضافه اوزیادت ④ **بِتْنَةِ الْقَبْرِ:** فتنه په مختلفو معانیو راغلې ده دلته ترې عذاب قبر مراد دي.

۳۸۷- (۱۷) **وَرَوَاهُ الدَّارِمِيُّ عَنْ عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ.**

توجه: ۱) و دارمي داروایت د عقبه بن عامر څخه نقل کړي دی **قوله:** **كُلُّ مَيِّتٍ يُخْتَمَرُ عَلَى عَقْبِهِ:** ځکه چه د فاعل مرگ افعال ختموی. ددی وجهي نه کله چه انسان مړ شي نو هغه د خپل اهل و عیال نه جدا شی او دهغه اعمال نامه بند کړی شی او مهر پرې اولگولی شی، نو بیا دهغه په اعمال نامه کښې څه هم نشي لیکل کیدی مگر هغه انسان کوم چه د إعلاء کلمه الله دپاره جنگ وکړو او اسلامی سرحد باندی هر وخت د جنگ دپاره تیار وؤ او هم پدې حالت کښې مړ شو نو قیامت پوری به ددې افعالو ثواب ددی په اعمال نامه کښې لیکلې کيږي.

[۲۸۲۵] لږ وخت په جهاد کښې د شرکت فضیلت

۳۸۵- [۳۷] **وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَوَاقٍ نَاقَةٍ ① فَقَدْ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ ② وَمَنْ جَرَحَ جُرْحًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ③ أَوْ كُتِبَ نَكْبَةً ④ فَإِنَّمَا عَمِيَ عِوَمُ الْقِيَامَةِ كَأَعْزَمَاكَ ⑤ لَوْ تَمَّ الزَّعْفَرَانُ ⑥ وَرَحِمَا السُّكَّ ⑦ وَمَنْ جَرَحَ بِهِ خِرَافَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ ⑧ فَإِنَّ عَلَيْهِ طَائِعَ الشَّهْدَاءِ».** **رواهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.**

توجه: ۱) معاذ ابن جبل څخه روایت دی چې هغه د رسول کریم ﷺ څخه واوریدل ۲) کوم سړی چې د الله په لار کې د اوبني د فواق په قدر ایمنی لږ وخت د پاره هم وجنگیدلو ۳) هغه د پاره ابتداء څخه جنت واجب شو ۴) او کوم سړی چې د الله په لار

۱) اخرجه الدارمي في السنن رقم الحديث ۲۴۲۵

۲) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب فيمن سال الله تعالى الشهادة (رقم- ۲۵۴۱) والترمذي في كتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فيمن يكلم في سبيل الله (رقم- ۱۶۵۷) والنسائي في كتاب الجهاد/باب: ثواب من قاتل في سبيل الله فواق ناقة (رقم- ۳۱۴۱) وابن ماجه في كتاب الجهاد/باب القتال في سبيل الله سبحانه وتعالى (رقم- ۲۷۹۲) واحمد في المسند: ۵/ ۲۳۰

«جهاد» کې د دښمنانو د هتیارونو څخه زخمي شو [۵] یا هغه څه زخم تکلیف کې مبتلا شو [۶] نو هغه زخم به د قیامت په ورځ په داسې حالت کې راشي څنگه چې هغه په دنیا کې وو ایښی هغه سړی به د قیامت په ورځ داسې حالت کې راشي چې د هغه هغه زخم به زیات تازه حالت کې وي [۷] او د هغه رنگ به د زعفران په شان او د هغه خوشبویی به د مشک په شان وي [۸] او د کوم سړي په بدن کې چې د الله په لار «جهاد» کې ننګی راوخته [۹] نو د قیامت په روځ به هغه ننګی یا ننګی والا باندې د شهیدانو مهر وي ایښی هغه سړي سره به د شهیدانو علامه وي چې وپیژندل شي چې هغه د دین د سربلندي او حفاظت د پاره جد و جهد یعنی کوشش کړي وو هغه ته به هغه اجر او انعام ورکول شي کوم چې مجاهدین اسلام ته حاصلیږي. (ترمذي ابوداود نسائي)

هل اللغات: ① فَوَاقٌ: د پښ لوشلو په منځ منځ کې معموله وقفه. لږ ساعت. ② جُورٌ: د دښمن او کافرانو د طرف نه زخم لگیدل ③ نَكَبٌ: عام مصیبت چه لاره کښې په څه حادثاتی توگه باندې پیښیږي ④ كَأَغْرَ: په شان د تازه زخم، ⑤ خُورَجٌ: د ځاې باندې ضمه او راء باندې شد دې په بدن باندې داته او پولنی ته وائی ⑥ طَائِفَةُ الشُّهَدَاءِ: طابع مهر ته وائی مگر دلته مطلق علامت مراد دې

تسهيلات:

قوله: مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَوَاقٌ نَّاقَةٌ:

د فواق په تفسیر کښې دوه اقوال: ① داوښې پیښی چه کله راولشلې شی نو د هغې بچي غلانځې ته ورپرېخودې شی. اوښه د خپل بچي دپاره پیښی راپریږدی سړي راځی بچي اخواکړی او پیښی پخپله اوباسی په دې باندې اوښه نور پیښی بند کړی سړي چالاک وی هغه د اوښې بچي دوباره لاندې راولی او غلانځې پورې اولگوی اوښه گنړی چه بچي راغلو هغه بیا پیښی لاندې غلانځې ته راپریږدی سړي بیا راځی بچي اخواکړی او پیښی پخپله راولشی دغه شان معامله دوه درې ځل کیږی د یوځل پیښی لشلو اودوباره لشلو په مینځ کښې چه کومه وقفه وی هغې ته فواق ناقه وائی دکوم نه مراد چه لږه شان وقفه ده

② بعضي شارحینو د فواق مطلب دا بیان کړې دې چه د پیښو لښونکې چه کله د اوښې په غلانځه زور لگوی اود پیښو را لشلو دپاره لاس لاندې طرف ته اوړی بیانی پورته اوړی ددې په مینځ کښې چه کومه لږه شان وقفه ده هغې ته فواق ناقه وائی یعنی د دومره معمولی وخت پورې هم که چرته چا د جهاد په مقدس جنگ کښې حصه واخستله د هغه دپاره به جنت واجب وی.

[۲۸۲۶] د جهاد بالمال فضیلت

۳۸۷- [۳۸] (۱) وَعَنْ خُرَيْبِ بْنِ قَاتِلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -:

«مَنْ أُلْفَقَ نَفَقَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۲] كَتَبَ لَهُ سَبْعُمِائَةٍ ضِعْفٍ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ.

ترجمه: ۱) خريم بن قاتل رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم ﷺ وفرمايل ۲) کوم سړی چې د الله په لار کې جهاد کې دخپل مال څخه څه هم خرڅ کړي ۳) هغه د پاره اووه سوه ۷۰۰ چنده ثواب لیکل کیږي (ترمذي)

هل النفقات: ① ضغف: خو چنده زیات، ډیر زیات

تسهيلات:

قوله: مَنْ أُلْفَقَ نَفَقَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ:

د الله په لار کېنې دخرچ کولو چه کوم ثواب دې نو ددی ادنی درجه یی دلته ذکر کړی ده چه په جهاد کېنې خرچ شوي مال به خپل مالک لره اوه سوه چنده زیات ثواب حقدار جوړ کړی نو دا دلته په رضا باندی موقوف ده چه چا لره الله وغواړی ددی نه به هم زیات ورکړی والله بضاعف لمن یشامدا او خبره دی واضح وی چه دثواب مختلف درجات د اخلاص د درجو په لحاظ سره هم دی او مال چه کوم ځایونو کېنې خرچ شو دهغې داهمیت به اعتبار سره هم چه داسې خرچ سره چه دین ته څومره فائده زیاته وی نو ثواب به یی هم هغه هومره زیات وی

[۲۸۲۷] غوره صدقه

۳۸۷- [۳۹] (۱) وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -:

«أَفْضَلُ الصَّدَقَاتِ ظِلٌّ فَنَطَأُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۲] وَمِائَةٌ عَادِمٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۳] أَوْ طَرُوقَةٌ تُخْلِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: ۱) ابو امامه رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم ﷺ وفرمايل ۲) بهترینه صدقه د هغه څیمي د سوری ده چې د الله په لار کې ایغنی یو مجاهد یا حاجي یا د علم دین طالب وغیره ده ورکول شي ۳) او بهترینه صدقه هغه خادم دی چې د الله په لار کې اکلیه یا عاریه، ورکول شي ۴) او بهرینه صدقه د الله په لار کې داسې اوبڼه ورکول دي چې د نر جفتي قابله وي ایغنی د الله په لار کې داسې اوبڼه ورکول افضل دی چې نرسره د جفتي عمرته رسیدلی وي چې د سورو په کار رانسي

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی فضل النفقة فی سبیل الله (رقم- ۱۶۲۵) والنسائی فی کتاب الجهاد باب فضل النفقة فی سبیل الله تعالى (رقم- ۳۱۸۶) واحد فی المسند: ۳/ ۴۴۵

(۲) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی فضل الخدمة فی سبیل الله (رقم- ۱۶۲۷) واحد فی المسند: ۲۷۰/۵

هل اللغات ① نطاطا: غته خيمه ⑦ مئنه: په ډالۍ يا په عايرت سره غلام وړكول ⑧ طروقۍ: طروقۍ هغه اوبښې ته وائي چه د نړاويښ د جماع كولو قابله وي يعنى خوانه اوبښه ⑨ قلم: فحل نړاويښ ⑩ ذالله د لار فكر داو جهنم د لورې عدم اجتماع

۳۸۸- (۳۰) ① وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَا يَلِيَمُ الشَّارِمَنْ يَكِي مِنْ عَشِيَةِ اللَّهِ ② حَتَّى يَعُوذَ اللَّيْنُ فِي الْفَرْعِ ③ وَلَا يَجْتَنِمَ عَلَى عَبْدٍ غِبَارُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَذُخَانُ جَهَنَّمَ». ④ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَآدَ النَّسَائِيُّ فِي أُخْرَى: (فِي مَغْزِي مُسْلِمٍ أَبْدًا ⑤ وَفِي أُخْرَى: «فِي جَوْفِ عَبْدٍ أَبْدًا ⑥ وَلَا يَجْتَنِمُ الشُّعْرُ وَالْإِيمَانُ فِي قَلْبِ عَبْدٍ أَبْدًا»).

توجه ① او ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم ﷺ وفرمايل ② هغه سرې به دوزخ ته نه ځي چې د الله د خوف څخه يې ژرلې وي ③ تردې چې پي غولانځوته واپس لارې نشي ④ او هيڅ بنده كې د الله د لاري غبار او د دوزخ لوگي يوځای كيدى نشي ايعنى د كوه مسلمان جسم چې د الله په لار يعنى جهاد كې غبار آلود شي هغه د دوزخ لوگي نشي مه كولى حاصل داچي مجاهد به دوزخ ته نه ځي ⑤ (ترمذي) او نسائي يو دويم روايت كې دا الفاظ هم نقل كړي دي او د هيڅ مسلمان د پوزي دواړو سپيرموكي د الله د لاري غبار او د دوزخ لوگي هيڅ كله هم يوځای كيدى نشي ⑥ او د نسائي په يوروايت كې دا الفاظ دي د بنده په خيټه كې د الله د لاري غبار او د دوزخ لوگي هيڅ كله يوځای كيدى نشي ⑦ او د هيڅ بنده په زړه كې كامل ايمان او بخل هيڅ كله يوځای كيدى نشي

هل اللغات ① لا يليم: نه به ځي. نه به داخلېږي. ② الفَرْع: غلانځه. په كومه كښې چې پي جمع كيږي ③ الشُّعْر: بخل. بخيل توب. ④ مَغْزِي: منځرډ پوزې سورې يعنى سپيرمه. ⑤ الشَّعْر: شع يو خاص قسم كنجوسئ ته وائي په كوم كښې چه سرې حرام خورې او واجب الاداء حق زكوة منع كړى او د نورو خلقو مال په ظلم سره اوخوړى

تسهيلات:

قوله: حَتَّى يَعُوذَ اللَّيْنُ فِي الْفَرْعِ:

غلانځمې ته د پيو د واپس كيډو مطلب: دا د تعليق بالمحال يو مثال دې ځكه چه د تينونه وتلې پيښ دوباره تينو كښې نه شى ورتلې

قوله: وَلَا يَجْتَنِمُ الشُّعْرُ وَالْإِيمَانُ فِي قَلْبِ عَبْدٍ أَبْدًا:

په يو زړه كښې د كنجوسئ او ايمان د نه جمع كيډو وضاحت: علامه طيبي رحمه الله فرماني چه په انسان كښې درې څيزونه دى دكوم نه چه انسان مركب دې روح، نفس او زړه په لغوى

(۱) اخرجه الترمذى فى السنن كتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فى فضل الغبار فى سبيل الله (رقم- ۱۶۳۳) واحمد فى المسند: ۲۷۰/۵

اعتبار سرہ قلب (زہ) تہ قلب خُکھ وائی چہ پہ دے کنبی دحرکت او انقلاب معنی پرتہ
دہ اوس کیری دا چہ کلہ دا زہ حرکت کوی نوڈ روح پہ صفاتو باندی متصف کیری کوم
سرہ چہ زہ رویشانہ اومنور کیری اوکلہ دا قلب حرکت کوی نوڈ نفس پہ صفاتو سرہ
متصف کیدوسرہ بیری د نفس د صفاتونہ یو شح او بخل دے کلہ چہ زہ د شح او بخل
پہ ککروالی سرہ خراب شی نوڈا تیارہ شی کلہ چہ زہ تیارہ شو نوڈ ایمان رنرا ختمہ
شوہ پہ دے وجہ اوفرمانیل چہ شح او ایمان یو خانی کیدی نہ شی الکاشف: ۳۵۰۷-۳۵۱

[۲۸۲۹] پہ دوو سترگو د اور حراموالی

۳۸۲۹- [۳۱] (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «**عَيْنَانِ لَا تَحْتُمُ النَّارَ: عَيْنُ بَكْتٍ مِنْ حَشِيَّةِ اللَّهِ** [۲] وَعَيْنُ بَأْتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» [۳]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] ابن عباس رضی اللہ عنہما وایی چہ رسول کریم ﷺ و فرمايل [۲] دوہ سترگی داسی دی
چہ د دوزخ اور بی نشی مس کولی یوہ ہفہ سترگہ چہ د اللہ د خوف خخہ زیدلی وی [۳]
او دویمہ ہفہ سترگہ چہ د اللہ پہ لار (یعنی جہاد کی د کفارو خخہ د مجاہدینو
نگہبانی کولو سرہ) بی شپہ تیرہ کھی وی (ترمذی)

حل اللغات: ① عَيْنَانِ: د عین جمع دہ، سترگہ، ② بَكْتٌ: چہ جاری، ③ بَأْتَتْ: شپہ بی تیرہ کرہ، ④ تَحْرُسُ: نگہبانی او نگرانی کوی.

تسهيلات:

قوله: عَيْنَانِ لَا تَحْتُمُ النَّارَ:

پہ دوہ قسمہ سترگو د جہنم د اور حراموالی: پہ دے حدیث کنبی د دوو قسم سترگو
فضیلت بیان شوے دے یوڈ عالم او عابد د سترگو چہ پہ عبادتونو او علم کنبی مشقونہ
برداشت کوی اودویم د مجاہد سترگہ دہ چہ پہ خوکی کنبی بیدارہ وی پہ دوارو باندی
د دوزخ اور حرام دے

[۲۸۳۰] د جہادی عبادت پہ کورنی عبادت فضیلت

۳۸۳۰- [۳۲] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «مَرَّ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِشُعْبٍ [۲] فِيهِ عَيْنَةٌ مِنْ مَاءٍ عَذْبَةٍ، فَأَعْجَبَتْهُ [۳] فَقَالَ: لَوْ اعْتَرَلْتُ النَّاسَ فَأَقَمْتُ فِي هَذَا الْيَقْبِ [۴]. فذَكَرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب فضائل الجہاد عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم / ما جاء فی فضل الحرس فی سبیل اللہ (رف- ۱۶۳۹)

(۲) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب فضائل الجہاد عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم / ما جاء فی فضل القدو والروح فی سبیل اللہ (رف- ۱۶۵۰) واحد فی السند: ۵۲۴/۲

توجہ: ۱ ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ وایي ۲ د یوسف پہ دوران کې د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم یو صحابی رضی اللہ عنہ د یوغره په دره تیر شو ۳ چې په هغه کې د خوږو اوبو یوه چینه وه نو هغه چینه په هغوی ډیره ښه ولگیده ۴ هغه اوویل کاشکې ارمان چې زه دي خلقو څخه جدایی اختیار کړم او دي دري ته راشم ۵ هرکله چې د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په مخکې ددي خبري ذکر وشو هل اللغات ۱ ضحې: د غردړه، ۲ عَمْنَةُ: چینه، ۳ ماء عذبة: خوږې اوبه، ۴ اغترلت: جدا شم.

۱ فَقَالَ: لَا تَفْعَلْ، فَإِنَّ مَقَامَ أَحَدِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِينَ عَامًا ۲ أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَيُذْخِرَكُمْ الْجَنَّةَ؟ ۳ اغزوا في سبيل الله، من قاتل في سبيل الله فواق ناقة وجبت له الجنة. رواه الترمذي.

توجہ: ۱ نو هغه صحابي رضی اللہ عنہ ته یې وفرمایل ته داسې مه کوه ځکه چې په تاسو کې د یو سړي د الله په لار یعنی په جهاد کې قیام کول د هغه په کورکي د اویا کاله مونځ کولو څخه ښه دی ۲ آیا ته دانه خوښوي چې الله تعالی تا کامل طور سره وبخښي او تا د ابتداء څخه په جنت کې داخل کړي ۳ د الله په لار کې جهاد کوه ځکه جا چې د الله په لار کې د اوبښي د فواق په قدر یعنی لږ شان هم جهاد وکړو د هغه د پاره جنت واجب شو (ترمذي) حل اللغات: ۱ فَوَاق: د پښ لوشلو په منځ منځ کې معموله وقفه، لږ ساعت.

تسهيلات:

قوله: فَقَالَ: لَا تَفْعَلْ:

د عزالت نشي. مخه په منع کولو دوه اقوال: ۱ مذکوره صحابی ددې وجهې نه منع کړې شو چه ددوی په غزوه کښې شاملیدل واجب وو.

۲ امام طیبی رحمه الله فرمائی ممکنه ده چه مذکوره صحابی دجهاد د فراغت نه پس علیحدگي اختیارول غوښتل څنگه چه د زاهدانو او عابدانو عادت دې قوله: أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِينَ عَامًا:

اشکال په دې حدیث کښې د جهاد فضیلت په عبادت باندې یو په اویا کاله دې اوبه بل حدیث کښې یو په شپيته کاله دې ظاهره په دواړو احادیثو کښې تعارض دې

د اشکال جواب ۱ ددی نه مراد کثرت (زیادت) دې تحدید نه دې باقی د حدیث حاصل دا شو چه گوشه نشیني (یو طرف ته کیدلو) سره بخشش او معفرت نه حاصلیری ددې وجهې نه دا تاویل کوی چه په هغه زمانه کښې جهاد واجب وو او نقل دپاره واجب ترک کول گناه ده ددی وجهې نه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا خبره صحابی ته واضح کړه چه که تاسو داسی وکړئ نو تاسو به د ډیر فضیلتونو نه محروم شی او په دې کې یو فضیلت په مذکوره حدیث کښې هم بیان شو

هزالت او جلوت افضلیت: ① دا حدیث په دې خبره دلالت کوي چه خلقو سره یوځې اوسیدل ده د گوشه نشینی نه افضل دی او خصوصاً د نبی کریم ﷺ په زمانه کښې دا افضلیت زیات وو البته د نبی کریم ﷺ د زمانې نه بعد په خلقو کښې د اوسیدلو د وجهې که د فساد ویره وی نو بیا هم گوشه نشینی افضل ده

په اسلام کشلیگ د رهبانیت عدم جواز: په دې حدیث کښې نبی علیه السلام د دغه صحابی دا خواهش رد کړلو چه هغه دخلغو نه ځان له شی او په یوه دره کښې کښی اوالله الله کوی ځکه چه د شریعت تقاضا دا ده چه انسان هم په دې دنیا کښې اوسی اود خلقو سره ملاوړې د هغوی حقوق ادا کوی او ورسره دالله په لار کښې جهاد کوی کله چه موقع او ضرورت پېښ شی نو ددې ټولو اعمالو نه ځان له کیناستل په شریعت کښې مطلوب نه دی ځکه چه په اسلام کښې رهبانیت نشته ځکه چه د رهبانیت تقاضا دا وه چه ټول کارونه پرېږدی اود ټولو خلقو نه ځان له شی اود الله تعالی عبادت کوی ددې نه بغیر به جنت نشو ملاویدی لیکن د اسلامی شریعت تقاضا دا ده چه تاسو هم په دې دنیا کښې اوسیږئ دا بهادری نه ده چه سړې دنیا پرېږدی او یو طرف ته کښی بهادری دا ده چه په دې دنیا کښې اوسیږی اودا دنیا دې خراب نکړی بلکه هم په دې دنیا کښې اوسیږی او د دین مطابق ژوند تیروی په زړه کښې د گناه تقاضا پیدا کیږی او انسان ترې ځن بیچ ساتی نو دا د ده کمال دی دنیا پرېخودل او یو طرف ته کیناستل کمال نه دی

[۲۸۲۱] په جهاد کښې د څوکۍ فضیلت

۳۸۱- (۳۳) [۱] وَعَنْ عُمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: [۲] «رِبَاطٌ يَوْمَ يَفِي سَبِيلَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ يَوْمٍ فِعْلاً سِوَاكَ مِنَ الْمَنَازِلِ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ.

قوجه: ① او حضرت عثمان رضی الله عنه د رسول کریم ﷺ څخه نقل کوي چې رسول کریم ﷺ وفرمایل ② د الله په لار ایمنی جهاد کې د کفر سرحدونو باندې د یوې ورځې د پاره هم د پاسباني خدمت ددی (پاسباني دمنصب او خدمت) څخه علاوه په نورو عبادتو نو کې دزرو ورځو پورې د مشغولیدو څخه ښه دی (ترمذي نسائي)

تسهيلات:

قوله: رِبَاطٌ يَوْمَ يَفِي سَبِيلَ اللَّهِ:

ددې حدیث تعلق هغه کس سره دی کوم چه د اسلامی سرحداتو د حفاظت او نگهبانی دپاره منتخب شوې وی نو دی ته رباط وئیلې شی او دغه شان په مسجد کښې د یو مونځ نه تر بل مونځ پوری انتظار کولو ته هم رباط وئیلې شی

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في فضل الرباط (رقم- ۱۶۶۷) والنسائي في كتاب الجهاد/ باب فضل الرباط (رقم- ۳۱۶۹) واحمد في المسند: ۶۵/۱

[۲۸۲۲] د شهيدانوپه اول مكنې جنت ته داخلید

۳۸۳۲- (۳۳) (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «عَرَضَ عَلَى أُولَى ثَلَاثَةِ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ: [۳] شَهِيدٌ، وَغَنِيٌّ مُتَّقِفٌ، [۴] وَعَبْدٌ أَحْسَنُ جِبَادَةَ اللَّهِ [۵] وَنَصَرَ لِمَوْلَاهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: ۱) حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و سلم وفرمايل ۲) خما مخکې هغه مخکني دري سري پيش شوه چې په شروع کې به په جنت کې داخلېږي ۳) په هغوی کې یوسری خو شهيد دی دویم هغه سړی دی چې حرامو څخه ځان اوساتي اوسوال نه کوي ايعنی فسق وفجور څخه بچ کيدونکی او د چا څخه سوال نه کونکی ۴) او دریم سړی هغه غلام دی چې هغه د خپل الله هم ښه اطاعت او عبادت کوي ۵) او د خپلو مالکانو هم خير خواه پاتې شي

هل اللغات: ① وَغَنِيٌّ: د حرامو څخه ځان ساتونکې ② مُتَّقِفٌ: د سوال کولو پرهيز کونکې

تسهيلات:

قوله: عَرَضَ عَلَى أُولَى ثَلَاثَةِ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ:

د ټولونه مخکني جنت کښې داخلېدونکي: دا خلق به د انبياء کرامو نه پس د ټولونه مخکني جنت کښې داخلېدونکي وی اودا صرف درې کسان نه دی لکه درې قسمه خلق به وی په کوم کښې چه به په اول نمبر باندې شهدا وی بيا به پاکباز او پاکدامن خلق وی چه د فسق اوفجور او سوال نه ننی ځان محفوظ ساتلې وو او په دریم نمبر باندې حکه منونکی غلام وی چاچه اسلام قبول کړې وی اود مولى اطاعت ننی کړې وی

[۲۸۲۳] الفضل مجاهد او افضل شهيد

۳۸۳۳- (۳۵) (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبْشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: [۲] أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «سُئِلَ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ [۳] قَالَ: طَوْلُ الْقِيَامِ [۴] قِيلَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ [۵] قَالَ: جُهْدُ الْمُغْلِ [۶] قِيلَ: فَأَيُّ الْحِجْرَةِ أَفْضَلُ [۷] قَالَ: مَنْ هَجَرَ حَرَمَ اللَّهِ عَلَيْهِ [۸] قِيلَ: فَأَيُّ الْجِهَادِ أَفْضَلُ [۹] قَالَ: مَنْ جَاهَدَ الْمُشْرِكِينَ بِمَالِهِ وَنَفْسِهِ [۱۰] قِيلَ: فَأَيُّ الْقَتْلِ أَكْرَفُ [۱۱] قَالَ: مَنْ أَهْرَقَ دَمَهُ وَغَيْرَ جَوَادَةٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) او عبد الله ابن حبشي څخه روايت دی ۲) چې د نبي كريم صلی الله علیه و سلم څخه پوښته وشوه د مونځ اعمال ارکان څخه کوم عمل رکن افضل دی ۳) حضور صلی الله علیه و سلم وفرمايل طويل

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في ثواب الشهداء (رقم- ۱۶۴۲) واحمد في المسند: ۴۲۵/۲

(۲) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الصلاة / كتاب الصلاة باب طول القيام (رقم- ۱۴۹۹) والنسائي في كتاب الزكاة / باب جهد المقل (رقم- ۲۵۲۶) واحمد في المسند: ۴۱۱/۳

اورد قيام كول [۲] بيا خني پوښتنه وشوه كومه صدقه افضله ده [۵] وي فرمايل د مفلس او محتاج جد و جهد كول ايمنى هغه خيرات افضل دى چې خوك مفلس او محتاج د خپل فقر او افلاس باوجود محنت او مشقت كولو سره وركړي [۶] پوښتنه وشوه كوم هجرت ښه دى [۷] وي فرمايل د هغه سړي هجرت چې هغه خيز پرېږدي كوم چې الله حرام كړي دى ايمنى اگر چې د هجرت معنى دار الكفر پريښودلو سره دار الاسلام ته تلل دي ليكن حرام خيزونه پريښودلو سره حلال خيزونه اختيارولو ته هم هجرت وايي بلكه دا هجرت ښه دى [۸] پوښتنه وشوه كوم جهاد ښه دى [۹] وي فرمايل د هغه سړي جهاد چې د خپل مال او خپل جان په ذريعه مشركينو سره جهاد كوي [۱۰] پوښتنه وشوه په جهاد كې څنگه قتلېدل ښه دي ايمنى كوم شهيد افضل دى وي فرمايل د هغه سړي قتلېدل چې د هغه وينه وبهيول شى او د هغه د آس پښي پريشي ايمنى هغه شهيد افضل دى چې خپله هم ووژل شي او د هغه آس هم ووژل شي [ابوداود]

حل اللغات: ① طَوَّلَ الْقِيَامَ: اوږد قيام. (مونځ كښې اوږده اوږده ركعتونه كول، ② جَهْدُ الثَّغَلِ: د محتاج محنت او مشقت، ③ هَجَرَ: پرېږدى. ④ أَتَرَفَ: افضل. بهتر. ⑤ أَهْرَقَ: وبهيولې شى. ⑥ وَغَرَ: پرې شى. كټ كړې شى. ⑦ جَوَّادٌ: ښه او قيمتى.

[۱] وَفِي رِوَايَةِ النَّسَائِيِّ: «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَبَّلَ [۲] أُمَّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلَ [۳] قَالَ: «إِنَّمَا نَ لَا خَافَ فِيهِ [۴] وَجَهَادٌ لَا غُلُولَ فِيهِ [۵] وَحُجَّةٌ مَبْرُورَةٌ [۶] قِيلَ: فَأَيُّ الصَّلَاةِ أَفْضَلُ [۷] قَالَ: طَوَّلُ الْقُنُوتِ [۸] ثُمَّ انْفَقَا فِي الْبَاقِي.

قوجه: [۱] او د نسائي په روايت كې داسې دي چې د نبي كريم ﷺ څخه پوښتنه وشوه [۲] په اعمالو كې كوم عمل افضل دى [۳] حضور ﷺ وفرمايل هغه ايمان چې په هغه كې د هيڅ قسم څه شك نه وي [۴] هغه جهاد چې په هغه كې د حاصل شده مال غنيمت په باره كې څه قسم خيانت نه وي شوى [۵] او حج مقبول [۶] بيا خني پوښتنه وشوه په مونځ كې كوم خيز افضل دى [۷] وي فرمايل اوږد قيام كول [۸] د دې څخه وروسته د حديث الفاظ (ابوداود او نسائي، يوشان نقل كړي دي

حل اللغات: ① غُلُولٌ: شك شبه. د هوكه. ② مَبْرُورَةٌ: مقبول. ③ طَوَّلُ الْقُنُوتِ: اوږد قيام. (مونځ كښې اوږده اوږده ركعتونه كول،

تسهيلات:

نوت: په حل اللغات كښې د گرانوټكو وضاحت او شو باقى د حديث مطلب آسان دي

[۲۸۲۴] شهيدانوپا ندي د الله تعالى انعامات

۳۸۳- [۳۶] (۱) وَعَنِ الْيُفْعَلِيِّ بْنِ مَعْدِي كَرَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 - [۲]: «لِشَهِيدٍ عِنْدَ اللَّهِ سِتُّ مِصَالٍ: [۳] يُغْفَرُ لَهُ فِي أَوَّلِ دَفْعَةٍ [۴] وَيَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ [۵] وَيَجَارِمُ عَذَابَ الْقَبْرِ [۶] وَيَأْمَنُ مِنَ الْقَزَعِ الْأَكْبَرِ [۷] وَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ تَائِبُ الْوَقَارِ [۸] الْيَأْقُوتَةُ مِنْهَا غَيْرُ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا [۹] وَيُزَوَّجُ الْمُنْتَبِذِينَ وَسَبْعِينَ زَوْجَةً مِنَ الْحُورِ الْعِينِ [۱۰] وَلْيُشَقَّ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَقْرَبَائِهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ۱) او مقدم ابن معدي كرب رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وسلم وفرمايل ۲) د حق تعالى په نزد شهيد د پاره شپږ خصلتونه يعنی شپږ امتیازي انعامات دي ۳) د هغه مخکنی خل کې يعنی د هغه د ويني مخکنی قطره غورخيدو سره بخښنه کيږي ۴) د هغه د قبر د عذاب څخه محفوظ وي ۵) د هغه د لوی ويرې يعنی د اور د عذاب څخه مامون وي ۶) د هغه په سر به د عظمت او وقار تاج ايښودل کيږي ۷) چې د هغه يوياقوت به د دښ او د دنيا د ټولو خيزونو څخه ښه او قيمتي وي ۸) د هغه ښخولي (زوجيت) کې به دغټو خوبصورت سترگو والا دوه اويا ۷۲ حوري ورکولي شي ۹) او د هغه د عزيز او اقرباوو څخه به د اويا سړو په حق کې د هغه شفاعت قبول کيږي
 هل اللغات: ۱) دَفْعَةٌ: ساعت، ۲) مَقْعَدُهُ: ټکانه او ځانې دهغه، ۳) جَارِمٌ: محفوظ کولي شي. ۴) الْقَزَعُ: لويه ويره، عذاب، ۵) الْحُورُ الْعِينُ: غټو سترگو والا حوري

تسهيلات:

قوله: يُغْفَرُ لَهُ فِي أَوَّلِ دَفْعَةٍ:

د اول دفعه مخه هره ۱) په دال باندې زير اوپيش دواړه راتلې شي د شهيد بدن نه د ويني رومي څاڅکې چه په زمکه باندې پريوځي هغه مراد دې مطلب دا چه دغه د ويني رومي څاڅکې په پريوتو سره شهيد معاف کيږي
 قوله: وَيَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ:

يو خصلت شمول، يعنی د ساه وتلو په وخت شهيدته په جنت کښې د هغه مقام خودلې شي. دا دواړه خصلتونه هم په يو خصلت کښې شميرل پکار دی دې دپاره چه په حديث کښې د شپږ شمير په ځانې پاتې شي گنی اووه خصلتونه به شي

۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب فی ثواب الشهيد (رقم- ۱۶۶۳) و ابن ماجه فی کتاب الجهاد / باب فضل الشهادة فی سبيل الله (رقم- ۲۷۹۹)

قوله: وَيَأْمُرُ مِنَ الْفِرْعَ الْأَكْبَرِ:

ه فرع اکبر په مصداق کښې **غلو الوال**، د لویې پرې سره د قرآن پاک دې آیت طرف ته اشاره ده (لَا يَزِيدُهُمُ الْفِرْعُ الْأَكْبَرُ)

① دې څخه د قیامت نفخه آخره مراد ده

② دې څخه د جهنم عذاب مراد دې

③ دې څخه په اور باندې پیښ کیدل مرا دې

④ دې څخه قبر عذاب مراد دې خودا. قول کمزوري دې ځکه چې هم په دې حدیث کښې د عذاب قبرد عذاب څخه د حفاظت خپله مستقل ذکر موجود دې نوکه موږ د فرع اکبر څخه عذاب قبر واخلو، نو دا به تکرار شی.

قوله: وَيُسْقَى فِي سَبْعِينَ مِنْ أَقْرَابِهِ:

ه **او یا جهنمیا تو شفاعت کول**، یعنی د خپلو رسته دارانونه به د او یا و داسې خلقو سفارش کوی د چا د پاره چه د دوزخ فیصله شوې وی.

[۲۸۲۵] په جهاد کښې په عدم شرکت باندې عذاب

۳۴- (۳۷) (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ^① «مَنْ لَقِيَ اللَّهَ بِغَيْرِ أَثَرٍ مِنْ جِهَادٍ ^② لَقِيَ اللَّهَ وَفِيهِ ثَلَاثَةٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ① او ابو هريره ^{رضي الله عنه} وایي چې رسول کریم ^{صلی الله علیه وسلم} وفرمایل ② کوم سړی چې د الله ^{تعالی} په حضور کې په داسې حال کې حاضر شي چې په هغه د جهاد څه اثر نه وي ③ نو هغه به گویا الله ^{تعالی} سره په داسې حال کې یوځای شي چې دهغه دین به ناقص وي «ترمذي ابن ماجه، حل اللغات ① ثلثة: په ثاء باندې ضمه او لام ساکن دې نقصان او خلل ته وائی

تسهيلات:

قوله: مَنْ لَقِيَ اللَّهَ بِغَيْرِ أَثَرٍ مِنْ جِهَادٍ: د اثر نه مراد بدنې زخم هم کیدې شی چه ظاهري اثر وی او ښکاری دغه شان ددې نه معنوی اثر هم مراد کیدې شی چه د جهاد په لاره کښې د خاورو دورو لگیدو سره جوړپړی یا په جهاد کښې د مال خرچ کولو سره او یا د نورو مشقتونو برداشت کولو سره حاصل شی بهر حال په یو مسلمان باندې لا زم دی چه د جهاد په وجه هغه ته د جهاد ظاهري او معنوی علامت حاصل شی چه دهغه د ایمان د تکمیل سند جوړی

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في فضل المرباط (رقم- ۱۶۶۶) و ابن ماجه في كتاب الجهاد / باب فضل الشهادة في سبيل الله (رقم- ۲۷۶۳)

قوله: لَقِيَ اللَّهَ وَفِيهِ لُتْمَةٌ يَعْنِي ذِي قِيَامَتٍ بِهِ وَرُخْ كَهْ ذِي يَوْسَرٍ بِهِ بَدَنَ بَانَدِي ذِي جِهَادٍ مَعْنَوِي يَ ظَاهِرِي عَلَامَتِ نَهْ وَيْ نُوْدُ دَغَهْ سَرِي اِيْمَانِ بِهِ نَاقِصِ پَاتِي وَيْ بَعْضِي خَلْقِ وَاثِي اَوَّلِ اِيْمَانِ جَوْرِكِرْنِي بِيَا جِهَادِ كُونِي حَالَانَكِهْ دَا حَدِيثِ بَنَانِي چَهْ ذِي جِهَادِ نَهْ بَغِيرِ اِيْمَانِ نَهْ جَوْرِيَرِي

[۲۸۲۶] د شهيد د شهادت په وخت تکليف نه محسوسول

۳۸۳۶-۳۸۳۷ (۳۸) (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «الشَّهِيدُ لَا يَجِدُ أَلَمَ الْقَتْلِ [۲] إِلَّا كَمَا يَجِدُ أَحَدُكُمْ أَلَمَ الْقُرْصَةِ» [۳]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ، وَالدَّارِمِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

توجه: ۱) او ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و سلم فرمايل ۲) شهيد د خپل قتل څخه وروسته دومره تکليف محسوسوي ۳) څومره تکليف چې تاسو کې يوسړی د ميری چيچلو باندې محسوسوي ۴) (ترمذي نسائي دارمي) او ترمذي ويلي دي چې دا حديث حسن غريب دی

هل اللغات: ① أَلَمَ: تکليف، ② الْقُرْصَةُ: د ميری چيچل، د ميری چک

تسهيلات:

قوله: (إِلَّا كَمَا يَجِدُ أَحَدُكُمْ أَلَمَ الْقُرْصَةِ: الم درد ته وائی او قرصه د ميری چک لگولو ته وائی يا په دوو گوتو سره څکوندنې لگولو ته وائی مطلب دادې چه شهيد د شهادت د خوند د وجې نه د مرگ تکليف نه محسوسوی دا احتمال هم شته چه د آخرت د نعمتونو د مشاهدې د وجې نه هغه ته د مرگ تکليف لکه د ميری د چک لگولو برابر معلوميری د ميری په چک لگولو سره په بدن کېنې خوږ خوږ درد محسوسيری

[۲۸۲۷] الله تعالى ته خوښي دوه قطري

۳۸۳۷-۳۸۳۸ (۳۹) (۱) وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «لَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ قَطْرَتَيْنِ، وَالتَّرْنِيمِ: [۲] قَطْرَةٌ دُمُوعٍ مِنْ عَشِيَةِ اللَّهِ [۳] وَقَطْرَةٌ دَمٍ مُرَّاقٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۴] وَأَمَّا الْأَثَرَانِ: فَأَتَرَفِي سَبِيلِ اللَّهِ [۵] وَأَتَرَفِي قُرْبَضَةٍ مِنْ قُرَابِضِ اللَّهِ تَعَالَى» [۶]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في فضل الرابطة (رقم- ۱۶۶۸) والنسائي في كتاب الجهاد / باب ما يجد الشهيد من الألم (رقم- ۳۱۶۱) وابن ماجه في كتاب الجهاد / باب التغلظ في ترك الجهاد (رقم- ۲۸۰۲)

(۲) اخرجه الترمذي في السنن كتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في فضل الرابطة (رقم- ۱۶۶۹)

قوجہ: [۱] ابو امامہ رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خخہ روایت کوي [۲] د الله په نزد دوو قطرو او دوو ننبو خخہ زیات محبوب هیخ خیز نشته [۳] ① یوخو د الله دخوف خخه د خخیدلو اونیکو قطره ده: [۴] ② او دویمه قطره د ویني ده چې د الله په لار کې بهیدل شوي وي [۵] او دوو ننبو خخه یوه ننبه خو داده چې د الله په لار کې جوړه شوي وي [۶] او دویمه ننبه هغه ده چې د الله صلی اللہ علیہ وسلم د طرف خخه فرض شوی خیزونو کې د یو فرض شي په سلسله کې پیدا شوی وي [۷] امام ترمذی دا روایت نقل کړي دی او ویلي یې دي چې دا حدیث حسن غریب دی

تسهيلات:

قوله: وَأَمَّا الْأَكْرَابُ: یواثر خود جهاد عمل دې د کوم تفصیل چه تیر شوې دې دویه اثر د عبادت فرضیه دې چه په یخنۍ کنبې په عبادت سره خپې لاسونه چوی یا د سجدې په اندامونو باندې ننبې جوړېږي یا د روژه دار دخلې د خوشبوئی اثر ښکاره کیږي یا د حاجی په بدن د حج په دوران کنبې د خاورو دورو لگیدو اثر ښکاری داد فرائضو اثر دې [۲۸۲۸] د شرعی ضرورت نه بغیر د بحري سفر ممانعت

۳۸۳۸- (۵۰) [۱] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «لَا تَرْكِبُ الْبَحْرَ إِلَّا حَاجًا، أَوْ مُعْتَمِرًا، أَوْ عَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۳] فَإِنَّ تَحْتَ الْبَحْرِ نَارًا، وَتَحْتَ النَّارِ بَحْرًا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوجہ: [۱] عبد الله ابن عمرو رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل [۲] تاسو په اراده د حج یا عمري یا د الله په لار کې جهاد د پاره تلو خخه علاوه په سمندر کې سفر مه کوئ [۳] خکه چې د سمندر لاندې اور دی او د اور لاندې سمندر دی

تسهيلات:

قوله: لَا تَرْكِبُ الْبَحْرَ: یعنی د حج عمري او جهاد په غرض سره د سمندر سفر کوئی دې نه علاوه په سمندر کنبې د سفر کوشش مه کوئی خکه چه د سمندر لاندې اور دې د اکلام یا خو په حقیقت باندې محمول دې چه واقعی د سمندر لاندې اور دې د کوم طرف ته چه په والبحر المسجور کنبې اشاره موجود ده د دغه اور لاندې بیا اوبه دی اوبیا هواده دا ټول د الله تعالی په قدرت باندې قائم دی یاد ایه کلام په مجاز باندې محمول دی یعنی په سمندر کنبې سختې خطرې موجود دی د غرقیدو قوی امکانات دی لهذا د ضروری سفر نه علاوه د دې سفر نه دی کول پکار

اگر خوائ سلامت برکنار است

بر ریائے منافع بیمار است

[۲۸۳۹] په بحرۍ سفر کښې د مری دپاره د شهید درجه

۳۸۰-۵۱ (۱) وَعَنْ أَبِي حَرَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «الْمَأْبِدُ فِي الْبَحْرِ الَّذِي يُصِيبُهُ الْقَيْءُ لَهُ أَجْرٌ شَهِيدٍ» (۲) وَالْفَرِيقُ لَهُ أَجْرٌ شَهِيدَيْنِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] بي بي ام حرام رضي الله عنه خخه روايت دی چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل [۲] سمندر او سمندر کې چې د کوم سړي په سرچکر راځي او د هغه په وجه هغه قی ووهی نو هغه ته به دیو شهید ثواب حاصلیږي [۳] او کوم سړی چې د سفر په دوران کې سمندر کې غرق شی نو هغه ته به د دوو شهیدانو ثواب حاصلیږي

هل اللغات: ① المأبد: مَا ذَمَّ يَذْمُ نَه اسم فاعل دې د سر چکر او سرتاویدل ② الفریق: چه غرق شی. د وې شی.

تسهيلات:

قوله: الْمَأْبِدُ الَّذِي يُصِيبُهُ الْقَيْءُ لَهُ أَجْرٌ شَهِيدٍ:

په دیني غرضي په سمندري سفر کښې د سر چکر راتلو ثواب: د سر چکر او سرتاویدو په معنی کښې دې په سمندر کښې داسې کیږي. د سمندر د چپو او طوفانو نو د وجې داسې کیږي بیا اولتنی کیږي د قی چه کوم قیددې دا اتفاقی دې که اولتنی وی او که نه وی مجاهد ته د سمندريه دې سفر کښې دا ثواب ملاویږي د حج او علم په سفر کښې هم داسې ثواب ملاویږي. لیکن د تجارت په غرض چه کوم سفر وی په هغې کښې دا ثواب نشته دې.

[۲۸۴۰] په جهاد کښې هر مرکه موجب شهادت

۳۸۰-۵۲ (۱) وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «مَنْ فَضَّلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَمَاتَ، أَوْ قُتِلَ [۲] أَوْ قُتِلَ فَرَسَهُ، أَوْ بَعِيرَهُ [۳] أَوْ لَدَغَتْهُ هَامَةٌ [۴] أَوْ مَاتَ عَلَى فَرَسِهِ يَأْتِي حَتَّى شَاءَ اللَّهُ [۵] فَإِنَّهُ شَهِيدٌ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ شَهِيدًا» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] ابو مالک اشعري رضي الله عنه وایي چې ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم خخه واوریدل [۲] چې کوم سړی چې د الله تعالی په لار کې یعنی د جهاد په شان مقاصدو د پاره د کور خخه ووژی او د زخمي کیدو په وجه مر می یا هغه قتل شی [۳] یا د هغه آس یا د هغه اوښ هغه پښو کې میده کړي [۴] یا خه زهریلا حیوان لکه مار وغیره یې وچیچی [۵] یا د خه بیماری په وجه ناڅاپه د الله مرضی سره په خپله بستره باندې مر شی [۶] نو هغه په هر صورت کې شهید دی [یعنی یا خو هغه حقیقي شهید دی یا د شهید په حکم کې دی] او د هغه د پاره جنت

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد . باب فضل الفزو فی البحر (رقم- ۲۴۹۳)

(۲) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد /باب فیمن مات غازیاً (رقم- ۲۴۹۹)

دی ایعنی هغه به د ابتداء څخه شهیدانو او صالحانو سره په جنت کې داخلېږي (ابوداؤد).

هل الفات: ① **فَصَلَ:** جدا شی، اوځی، ② **وَقَصَهُ:** چه اس راگزارکړو ستې ورله مات کړو. ③ **لَكَغْنَهُ:** ټک ورکړو هغه ته، ④ **مَائَةً:** زهريلا ځناور، لکه مار لږم وغيره حشرات الارض ⑤ **خُتِبَ:** قدرتی مرگ ته حتف وائی.

تسهيلات:

قوله: **فَمَاتَ، أَوْ قُتِلَ، أَوْ وَقَصَهُ فَرَسُهُ، أَوْ بَعِيرُهُ... الخ:**
د شهادت صورتونه:

په دې حديث کښې د شهادت مختلف صورتونه خودلی شوی دی

① په جهاد کښې وتلی وی او په خپل مرگ مړ شی.

② په جهاد کښې د کافر د لاسه شهید شی.

③ اس یا اوبښ ئې راغورځوی او مړ شی.

④ په حشرات الارض کښې ئې څخه ضرری څیز او چيچی.

⑤ یا په سفر کښې بیمار شی او خپله بستره مړ شی.

نوپه دې ټولو صورتونو کښې دې شهید دې او جنت ته به داخلېږي.

[۲۸۴۱] جهاد څخه کورته په واپس هم ثواب

۲۸۴۱-۵۳ [۱] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲]
قُلَّةٌ كَغَزْوَةٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] عبد الله ابن عمرو رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرماییل [۲] د جهاد څخه وروسته را تلل هم د جهاد په شان دی.

تسهيلات:

قوله: **قُلَّةٌ كَغَزْوَةٍ**

د جهاد نه واپس را تلل جهاد ته د ټک پشان: د جهاد نه په واپسني ب . ې چه کوم سړي کورته واپس کيږي هغه واپس کيدو ته قفله وئيلي شوی ده لکه چه د جهاد د میدان نه اوځی ترکومې پورې چه کورته نه وی رسيدلې هغه وخته پورې هغه په جهاد کښې شميرلې کيږي او ثواب ورته ملاويږي

¹ (اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب في فضل القفل في سبيل الله تعالى (رقم- ۲۴۸۷) واحد في المسند:

[۲۸۴۲] مجاهد سره مالی معاون ته د دوو اجر و نو ملاویدل

۳۸۴۲- (۵۳) (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «بَلْغَاؤُ أَجْرَةِ [۱] وَلِجَاعِلِ أَجْرَةِ [۲] وَأَجْرُ الْقَازِي». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] عبدالله ابن عمرو رضي الله عنه وايي چې رسول كريم عليه السلام وفرمايل [۲] جهاد كونكي ته د هغه خپل اجر حاصلېږي (يعنې مجاهد د پاره چې د جهاد كوم مخصوص اجر دی هغه ورته پوره وركولي شي) [۳] او جاعل يعنې مال وركونكي ته د هغه خپل اجر هم وركولي شي او د جهاد كونكي هم

تسهيلات:

قوله: وَلِجَاعِلِ أَجْرَةِ وَأَجْرُ الْقَازِي:

د جاعل په تفسير كېږي دوه اقوال:

- ① جاعل هغه سړي ته وائي چه څوك يو غازي ته مال وركړي او جهاد له نې روان كړي
 - ② ليكن ابن ملك رحمه الله فرماني چه د دې جاعل نه هغه سړي مراد دې چه مزدور په مزدوري سره جهاد باندې روان كړي او معاوضه وركوي او پخپله د جهاد نه شاته پاتې كېږي
- د دود اجر و نو ملاویدلو مطلب دغه مذكوره كس ته دو چنده ثواب ملاوېږي يو د مال خرچ كولو او بل د غازي د جهاد كولو خودلته دا خبره ياد ساتل پكار دی چې د غازي يو اجر به د دې كس د دوو اجر و نو څخه د عزاز په اعتبار سره زيات وي دا دو چنده اجر داسې دې لكه څنگه چې نبی عليه السلام د هغه كس د پاره دوه اجر و نه بيان كړي دې څوك چې قرآن پاك په سختۍ او تكليف وائي اود ماهر بالقرآن د پاره نې يو اجر بيان كړي دې هلته هم محدثين فرماني چې د ماهر بالقرآن يو اجر به په سختۍ سره قرآن و يونكي څخه زيات وي

[۲۸۴۲] د اجرتي مجاهد حكم

۳۸۴۲- (۵۵) (۱) وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، سَمِعَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۱] «سَتَقْتَمِرُ عَلَيْكُمْ الْأَمْصَارُ [۲] وَتَسْتَكُونُ جُنُودٌ مُنْتَدَةٌ [۳] يَقْطَعُ عَلَيْكُمْ فِيهَا بُعُوثٌ [۴] فَيَكْرَهُ الرَّجُلُ الْبُعْثَ، فَيَتَخَلَّصُ مِنْ قَوْمِهِ [۵] ثُمَّ يَتَصَفَّرُ الْقَبَائِلَ يَغْرِضُ نَفْسَهُ عَلَيْهِمْ [۶] مَنْ أَكْفِيَهُ بُعْثٌ كَذَا [۷] أَلَا وَذَلِكَ الْأَجِيرُ إِلَى آخِرِ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِيهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] ابو ايوب رضي الله عنه څخه روايت دی هغه د نبی كريم عليه السلام څخه واوريدل [۲] چې ډير نژدې ستاسو د پاره به لوی لوی ښارونه فتح شي [۳] او د لښكر به جدا جدا جندهي وي [۴] چې په هغه كې به ستاسو د پاره فوجونه متعين شي [۵] نو كوم سړي چې امام (يعنې د

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب الرخصة في اخذ الجعائل (رقم- ۲۵۲۶) واحمد في السنن: ۱۷۴/۲

(۲) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب في الجعائل في الغزو (رقم- ۲۵۲۵) واحمد في السنن: ۱۷۳/۵

مملکت د سربراہ د طرف څخه خپل ځان بلا معاوضه فوج سره ملگری په جهاد کې تلل ناخوښه کړي نو هغه به د خپل قوم څخه وتنېتي چې په جهاد کې دتلو څخه بچ شي [۵] او بیا نوري قبیلې تلاش کولو سره به گرځي او د هغوی په مخکې خپل خدمات پیش کوي [۷] او وایي به کوم سړی دی چې هغه زه داسې لښکر سره کفایت کړم ایعنی هغه څوک دی چې ځما خدمات په اجرت سره حاصل کړي او مانوکر وساتي چې زه د هغه د طرف څخه لښکرته تلو سره د جنگ محنت او مشقت په خپله ذمه واخلم حاصل داچي هغه سړی به بغیر اجرت څخه خاص د الله ﷻ د خوشنودې د پاره جهاد کې تلو د پاره تیار نه وي حضور ﷺ د داسې سړي مذمت فرمایي چې خبردار هغه سړی به د خپلي وینې آخري قطري پورې مزدور وي ایعنی داسې سړی غازي یا مجاهد گنل غلط دي بلکه هغه به د کیرایې ټپووي چې د نورو د طرف څخه میدان جنگ کې جنگ کوي تردې چې قتل شي **هل الثقات** ① **الأئصار**: د مصر جمع ده، ښارونه. ② **مُجَنَّدَةٌ**: ډلې ډلې کړې شوې. جدا جدا جندي. ③ **يُؤْت**: فوځونه. ④ **يَتَصَفَّح**: تلاش کړی، اولتوی. ⑤ **القبائل**: نورې قبیلې. مختلفې قبیلې.

تسهيلات:

قوله: **فَيَكْرَهُ الرَّجُلُ الْبُغْت**:

د يو مجاهد د عدم اجرييان: يعنی دلښکر امير چه کله تاسونه يوه ډله جدا کړي او د ښمن طرف ته ئی روانه کړی نو يوسړې به دغه تلل نه خوښوی بلکه د اجرت او مزدورنی ډېره به جدا شی او بيا به خپل ځان قبانلوته پیش کړی چه مالر به په مزدورنی او معاوضه باندې د ليرلو دپاره څوک تياروی چه زه دهغه د طرف نه کافی شم او هغه زما دکورخرچې برداشت کړی اوزه دهغه د طرف نه جهادله لارشم فرمائی چه دې به د آخري قطري د وینې پورې هم مزدوروی د جهاد ثواب به ورته نه ملاویري

په اجرت باندې د جهاد کولو حکم: د مالکيه او احنافو په نيزباندي په اجرت باندې جهاد کول جائز دی مگر د شوافع په نيزبالکل منع دی زیر بحث حديث د شوافع په حق کښې دې

[۲۸۴۴] په اجرت باندې جهاد ته د تلو مسئله

۳۸۳- [۵۶] (۱) وَعَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «أَذَّنَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالْفَرَزْدِ وَأَنَا شَيْخُ كِبَرٍ لَيْسَ لِي خَادِمٌ» ② فَالْتَمَسْتُ أَجِيرًا يَكْفِينِي ③ فَوَجَدْتُ رَجُلًا مَخِيَّتَ لَهُ ثَلَاثَةُ دَنَانِيرَ ④ فَلَمَّا حَضَرَتْ غَيْبَةُ ⑤ أَرَدْتُ أَنْ أَجْرِيَ لَهُ سَهْمَهُ ⑥ فَجِئْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرْتُ لَهُ ⑦ فَقَالَ: «مَا أَجِدُ لَهُ فِي غَزْوَيْهِ هَذَا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا دَنَانِيرُهُ الَّتِي تُسَمِّي» ⑧. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الجهاد/باب في الرجل يغزو بأجر الغدمة (رقم- ۲۵۲۷) واحد في السنن: ۲۲۳/۴

توجه: ۱) او علی (علیه السلام) ابن امیه وایی ۲) به یوه موقع رسول کریم (صلی الله علیه و آله) خلق جهاد ته د تلو د پاره اگاه کړل ۳) زه بودا وم او زما سره څوک خادم نه وو ۴) ځکه ما څوک داسې مزدور تلاش کی چې د جهاد په دوران کې ځما خدمت وشي ۵) نو ماته یوسې حاصل شو چې د هغه اجرت درې دیناره ما مقرر کړه ۶) بیا د جهاد څخه فراغت څخه وروسته هرکله چې مال غنیمت راغلو ۷) نو ما اراده وکړه چې د مال غنیمت څخه د هغه سړي هم حصه ورکړم ۸) او ایه دي باره کې مسئله معلومولو د پاره د نبی کریم (صلی الله علیه و آله) په خدمت کې حاضر شوم او صورت حال مې ورته بیان کی ۹) حضور (صلی الله علیه و آله) وفرمایل ماته د شریعت په حکم کې د دې سړي د پاره د دې جهاد د تعلق څخه په دنیا او آخرت کې علاوه د دې دینارو څخه چې متعین شوي دي بل هیڅ شیز نه حاصلیږي (ابوداؤد).

تسهيلات:

قوله: «لَا دَنَائِرَةٌ» یعنی دغه اُجرتی مجاهد ته به د متعین دنانیرو نه سوا هیڅ هم نه ملاوړی

اجرتی غازی ته په مال غنیمت کې د حصې په ملاویدو کې ۲ مذهب:

① امام اوزاعی (رحمته الله علیه) او اسحاق بن راهویه (رحمته الله علیه) او په یوقول کې امام شافعی (رحمته الله علیه) فرمائی چې دا سړي مزدور دي که په میدان جهاد کې او جنگیږي او که اونه جنگیږي ده ته به د مال غنیمت نه هیڅ نه ملاوړی.

② امام مالک (رحمته الله علیه) او امام احمد بن حنبل (رحمته الله علیه) فرمائی چې دې سړي ته به په هر حال کې حصه ورکولې شي د اُختافو د اصول او قواعدو هم دغه تقاضده

③ بعضې علماؤ دا لار اختیار کړې ده چې دې سړي ته اختیار دي چې د مزدورنی پیسې اخلي او که دا پریږدي په مال غنیمت کې حصه اخلي

دلائل: ظاهري احادیث د شوافع په حق کې دي

[۲۸۴۵] په دنیاوی غرض سره په جهاد عدم ثواب

۳۸۵- (۵۴) (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَجُلٌ يُرِيدُ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَهُوَ يَتَتَبِعُ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "لَا أُجْرَ لَهُ"». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) ابو هريره (رضی الله عنه) څخه روايت دی یوسړي عرض او کړو یا رسول الله (صلی الله علیه و آله) یوسړی د الله په لار کې د جهاد کولو اراده لري حالانکه هغه د دې جهاد په ذریعه د مال او اسباب خواشمنند دی ۲) رسول کریم (صلی الله علیه و آله) وفرمایل د هغه په نصیب کې ثواب نشته (ابوداؤد)، هل اللغات: ① عَرَضًا: مال او اسباب.

تسهيلات:

قوله: وَهُوَ يَتَقَيَّ عَرَضًا دنيای سازو سامان ته عرض و نیلې شوې دې یعنی چه کوم سرې په خالص نیت او د اعلاء کلمة الله په غرض نه بلکه د دنيای مال او اسباب دپاره جهاد کوی نوهغه د آخرت د ثواب نه محرومېږي ښکاره خبره ده چه کله یو سرې دومره لونی جهاد دومره د سپکې دنيادپاره کوی او پخپله هم په زړه کښې د ثواب نیت نه کوی نوولې خپل په خپله به هغه پورې ثواب اونخلي؟ داسې به هيڅ کله نه کېږي ددې حديث په رنراکښې د مسلمانانو ملکونو فوجونه که صرف د مزدورنې په غرض سره په فوج کښې بهرتی کېږي نوهغوی ته به هم څه ثواب نه ملاوېږي

[۲۸۴۶] د حقيقي جهاد تعريف

۲۸۴۶-۵۸ [۱] وَعَنْ مُعَاذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «الْفَرُّوْ غَزْوَانِ» [۳] فَأَمَّا مَنْ ابْتَغَى وَجْهَ اللَّهِ، وَأَطَاعَ الْإِمَامَ، [۴] وَأَتَقَى الْكُرْهَةَ، وَاتَّقَى الشَّرِيكَ، [۵] وَاجْتَنَبَ الْقَسَادَ، [۶] فَإِنَّ نَوْمَهُ وَنَبْهَهُ أَجْرُ كُلِّهِ. [۷] وَأَمَّا مَنْ غَزَا الْفَرَّاءَ، وَبَيَّأَهُ، وَسَمِعَهُ، [۸] وَعَصَى الْإِمَامَ، وَأَقْسَدَ فِي الْأَرْضِ [۹] فَإِنَّهُ لَمْ يَرْجِعْ بِالْكَفَافِ». رَوَاهُ مَالِكٌ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَّمِيُّ.

فوجه: [۱] حضرت معاذ رضی اللہ عنہ وايي چې رسول کریم ﷺ وفرمايل [۲] جهاد په دوه قسمه دی [۳] کوم سرې چې د مولی رضاطلب کولو د پاره په جهاد کې شرکت اوکړو د امام یعنی سربراه مملکت او قانون حکومت اسلامي اطاعت يې اوکړو [۴] خپل پاک مال او پاک خان يې د الله په لار کې صرف کي او دخپل شريک کار سره يې ښه معامله وساتله [۵] او فتنه او فساد څخه بچ کيدلو [۶] یعنی لوټ مار کولو فساد خورولو او د خیانت کولو په ذریعه حدود شریعت څخه تجاوز اونکړي [۷] نو د هغه خوب او د هغه وښه ټول د اجر او ثواب موجب دی [۸] او کوم سرې چې بطریق فخر یعنی ناموري او ښودني او واورولو د پاره جهاد وکړو [۹] او د امام نافرمانی يې وکړه او د زمکي په مخ يې فتنه او فساد خورکړو [۱۰] نو هغه به څه بدله اخستو سره واپس نه راخي یعنی داسې جهادونه، نه خو د هغه گناه بخښل کېږي او نه هغه نه څه ثواب حاصلېږي (مالک ابوداود نساني) هل اللغات: ① بآثر: ښه معامله او نرمی ټپ اوساتله. ② الشریک: شریکوال، شریک کار. ③ نَبْهَهُ: بيدار. وښه دهغه. ④ سَمِعَهُ: واورولو او شهرت دپاره، ⑤ الْكَفَافِ: برابرې،

^۱ اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد/باب فی من یغزو ویلتسن الدنيا (رقم-۲۵۱۵) والنسائي فی کتاب الجهاد/باب: فضل الصدقة فی سبيل الله عز وجل (رقم-۳۱۸۸) ومالك فی الموطا کتاب الجهاد/باب الترغيب فی الجهاد (رقم-۴۳) واحمد فی المسند: ۲۳۴/۵

تسهيلات:

قوله وَأَتَقَى الْكُرْمَةَ یعنی په جهاد کښې نې خپل ښه قیمتی مال خرچ کړو
قوله وَعَصَى الْأَمَرَ یعنی د وخت دامير المؤمنین نافرمانی هم کوی اود خپل جهادی امیر هم نافرمانی کوی هروخت فساد کوی او پروپیګندې کوی
قوله فَإِنَّهُ لَمُزَّجَمٌ بِالْكَفَافِ یعنی داسې به برابر اوسالم نه واپس کیږي چه نه گناه وی اونه ثواب وی بلکه دې به گناه سره راوایس کیږي اوکه چېرې د کفاف نه ثواب مرادواخستې شی نومطلب به داشی چه داسې به ثواب گټلو سره نه واپس کیږي
 [۲۸۴۷] د شهرت په غرض مجاهد دپاره عذاب

۳۸۴-۵۹ [۱] (وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ قَالَ: «يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَخْبِرْنِي عَنِ الْجِهَادِ، فَقَالَ: «يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو! إِنْ قَاتَلْتَ صَابِرًا مُخْتَبِرًا، [۲] يَبْعَثَكَ اللَّهُ صَابِرًا مُخْتَبِرًا. [۳] وَإِنْ قَاتَلْتَ مُرَائِيًا مُكَاوِرًا، [۴] يَبْعَثَكَ اللَّهُ مُرَائِيًا مُكَاوِرًا. [۵] يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو! عَلَى أَيِّ حَالٍ قَاتَلْتَ، أَوْ قُتِلْتَ، [۶] يَبْعَثَكَ اللَّهُ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ.» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوجه: [۱] عبدالله بن عمرو ابن عاص څخه روايت دی هغه عرض اوکړ [۲] يا رسول الله ماته د جهاد په باره کې وښايه اېه کوم قسم جهاد د ثواب موجب دی [۳] حضور ﷺ وفرمائيل عبدالله بن عمرو! که ته داسې حال کې جنگ وکړي چې صبر کونکی او ثواب غوښتونکی يې [۴] نو الله ﷻ به تا د قيامت په ورځ صبر کونکی او ثواب غوښتونکی راپورته کوي (يعنی ته چې څنگه دي صفات سره جهاد کوي او په دي صفاتو مړ شي دغه شان الله ﷻ به تادي صفات سره ولاړ وي او تاته به د هغه ثواب درکړي څنگه چې په يو روايت کې دی **كَمَا تَلِيْتُونَ وَمَا تَمُوتُونَ** يعني تاسو چې په کوم حالت کې ژوند تيروي په هغه حالت به مړه کيږي او په کوم حالت چې مري په هغه به راپاڅي [۵] او که تاسو د نمائش نيت سره او خپل زور ښودلو د پاره جنگ کوئ (يعنی که تاسو په خلقو کې د فخر کولو د پاره جنگ کوي چې زه مال طاقت او د لښکرو په اعتبار سره ستاسو څخه زيات يم او د جهاد د حکم اتباع کې ستاسو څخه زيات کونکی يم [۶] نو الله ﷻ به تا د قيامت په ورځ نمائش کونکی او زور ښونکی ولاړ وي (يعنی په ميدان حشر کې به ستا په باره کې اعلان کيږي چې داسې هغه څوک دی چې د نمائش په نيت او فخر کولو او زيات مال ومنال حاصلولو د پاره جنگيدلی وو [۷] اې عبدالله بن عمرو ياد لره ته چې په کوم حال کې جنگ کوي يا کوم حال کې وژل کيږي [۸] الله ﷻ به تا په هغه حال کې اوچتوي (ابوداود).

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد باب في الرجل يموت بسلاحه (رقم - ۲۵۳۹)

هل اللغات: ① مُحْتَسِبًا: ثواب غوبتونکې، ② مُرَائِيًا: ریا کونکې. ③ مُكَافِرًا: زور او طاقت بنودل. لونی او بهادری ذباتل.

تسهيلات:

قوله: مُحْتَسِبًا: د ثواب په نیت کار کولونه وانی

قوله: بِعَيْنِكَ اللَّهُ: په قیامت کښې د اوچتولو په معنی کښې دې.

قوله: مُرَائِيًا: ریاکاری او خان خودلونه وانی

قوله: مُكَافِرًا: خپل صفتونه کولو او ضبائلو په غرض چه یوکار او کړې شی او د خپل لونی والی د ښکاره کولو د پاره چه کوم کار او کړې شی دهغې د پاره مکار لفظ و نیلې شی شارحینو حدیث د مکار مطلب د مال زیاتول هم اخستی دی چه صرف د مال د جمع کولو د پاره جنگیږی دا مطلب زیات واضح دې

[۲۸۴۸] د سرکشه امیر د معزول کولو جواز

۳۸۸-۶۰ [۱] وَعَنْ عَقْبَةَ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «أَعَزُّنَا إِذَا بَشَّتْ رَجُلًا فَلَمْ يَخْضِ لِأَمْرِي [۳] أَنْ يُجْعَلُوا مَكَانَهُ مَنْ يَخْضِي لِأَمْرِي؟» [۴] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. وَذَكَرَ حَدِيثَ فَصَالَةً: [۵] «وَالْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ» [۶] فِي كِتَابِ الْإِيمَانِ.

ترجمه: ① عقبه ابن مالک د نبی کریم ﷺ څخه نقل کوي چې رسول کریم ﷺ وفرمایل ② آیا تاسو د دې څخه عاجزه یئ چې هرکله زه یوسړی ستاسو حاکم او امیر جوړولو سره ولیږم او هغه څما د حکم فرمانبر داري نه کوي ایعنی هغه څما د څه حکم مخالفت وکړي نو تاسو هغه معزول (لږي) کی. ③ او د هغه په ځای څوک دویم داسې سړی مقرر کړی چې څما مفوضه کار انجام کړي. ④ (ابوداود).

هل اللغات: ① فَلَمْ يَخْضِ: زما حکم نه منی. تابعداری نه کوی.

تسهيلات:

قوله: فَلَمْ يَخْضِ لِأَمْرِي

د مذکوره جملې مطلب: یعنی چه زما حکم نه منی نوته دغه امیر معزول کړه او داسې امیر مقرر کړه چه زما حکم نافذ کوی لکه چه حضور پاک فرمائی مثلاً ما یو امیر مقرر کړو مگر هغه وړاندې تلوسره خودسره شو او د شر مجموعه شوه. زما د خودلې شوو قوانین په ځانی خپله لار متعین کوی او خپل قانون جوړولوسره تگ کوی نوته هغه معزول کړه

① اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد/باب فیمن یسلم ویقتل مکانه فی سبیل الله عز وجل (رقم- ۲۵۳۷) واحمد فی المسند: ۱۱۰/۴.

د ناهل حاکم د معزوله کولو صورتونه: ① ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ لیکي چه که یو حاکم د رعیت په مال باندې تجاوز کوي اودهغه په اخوا کولو سره جنگ او جدل او فتنې خوريږي د خطر وې نوداسې حاکم مه چیري بلکه پریږدي نی

② خوکه یو حاکم خلقو لره وژني عوام او خواص قتل کوي نوکه دهغه معزول کولو او قتلولو کښې د ډیر جنگ جگړې خطر ده نوهغه دې پریخوږي شی او که په معزول کولو او قتلولو کښې د خونریزۍ کمه خطر او باقی ساتلو کښې د زیاتې تباهنۍ خطر ده نو بیا هغه اودهغه د پارتنۍ خلق قتلول جائز دی

الفصل الثالث

[۲۸۴۹] په اسلام کښې د رهبانیت عدم جواز

۳۸۴۹- [۶۱۱] ① عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي سَرِيَّةٍ، ② فَمَرَّ رَجُلٌ بِغَارٍ فِيهِ شَيْءٌ مِنْ مَاءٍ وَبَقِلٍ، ③ فَخَذَّتْ نَفْسُهُ أَنْ يُعِيمَ فِيهِ وَيَحْتَلِيَ مِنَ الدُّنْيَا، ④ فَاسْتَأْذَنَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي ذَلِكَ. ⑤ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "إِنِّي لَمْ أَهْبُثْ بِالْيَهُودِيَّةِ، وَلَا بِالنَّعْرَازِيَّةِ،

توجه: ① ابو امامه رضي الله عنه وایي ② یو وخت مونږ د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره په یولسکر کې ووتو ③ د سفر په دوران کې هرکله چې په مونږ کې یو سړی د یو داسې غار وادي په مینځ کې تیر شو چې په هغه کې څه اوبه او سبزه وه ④ نو هغه په خپل زړه کې سوچ وکړو چې هغه په خپله دي غار کې پاتې شي او د دنیا څخه کناره کشي وکړي ⑤ هغه په دي باره کې د رسول کریم صلی الله علیه وسلم څخه اجازت وغوښتله ⑥ حضور صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایيل یاد لره نه خو زه دین یهودیت ورکولو سره دي دنیاته رالیږل شوی یم او نه دین عیسائیت ورکولو سره چې زه تاسو خلقوته د رهبانیت تعلیم درکړم بي خایه مشقت او تکلیف کې مو مبتلا کړم او د خلقو سره د اوسیدو او د دنیا د لذتونو څخه مطلقاً د کناره کشي اجازت درکوم

هل القعات ① بقل: سبزه، شنه گیا وابنه.

① وَلَكِنِّي هُبْتُ بِالْحَنِيفِيَّةِ السَّمْحَةِ، ② وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِي ③ لَقَدْ وَدَّ، أَوْ رَوَّحَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، غَيْرَ مَنِ الدُّنْيَا وَمَنْ أَمَّا ④ وَلَكِنَّمَا أَحَدُكُمْ فِي الْعَقَبِ ⑤ غَوِيٍّ مِنْ صَلَاةٍ بَيْنَ سَنَةٍ. رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: ① بلکه زه خو دین حنیفیه درکولو د پاره رالیږل شوی یم چې یو آسانه دین دی اچې په هغه کې نه د انسانیت عامه د پاره بي خایه تکلیف او حرج دی او نه د ضرورت څخه زیات مشقت او محنت دی قسم دی ② په هغه ذات پاک چې د هغه په قبضه کې د

محمد ﷺ سادہ [۴] د ورخی صرف ابتدائی یا آخری حصہ کہ یعنی سحر او مابنام د اللہ لاریعنی جہاد کہ تلل د دنیا او مافیہا د ٔول خیزونو څخہ ښہ دی [۴] او په تاسو کې د چا په میدان جنگ کې د جماعت د مونځ په صف کې دریدل [۵] د هغه د شپیتہ کالہ خان تہ کولو مونځ څخہ ښہ دی

هل اللغات ① بالحنیفۃ: داد حنفا طرف تہ منسوب دې دین توحید مراد دې ② النہجۃ: داد آسان او واضح په معنی کنہی دې ③ لَقْدُوۃً: ہلقت- معنی دہ، د سحر وخت یوخل راوتل او "عدہ" لفظ د سحر نہ تر زوال پورې وخت شامل دې ④ رَوْحۃً: ہلقت- معنی دہ یو خل مابنام راوتل او "رواح" لفظ د زوال نہ پس تر شپې پورې وخت شامل دې.

تہذبات:

قوله: اِلٰی لَمْ اُبْعَثْ بِالْیَہُودِیَّةِ وَلَا بِالنَّصْرَانِیَّةِ یعنی جہاد پریخودل او په غارونو کنہی کیناستل او رہبانیت اختیار و لوسرہ په عبادت کنہی لگیا کیدل او د عامی معاشرې نہ خان لہ جدا کیدوسرہ د درویش جوړیدو په اسلام کنہی گنجائش نشته دې بلکه ددې دین لونی عبادت د جنگ میدان دې د دې منونکی د شپې راہبان او د ورخی شہسواران وی

کھایا ہے ہمیں اے دوست طیبہ کے والی ﷺ نے
کہ یو جملوں سے گرا کر اہل ایمان ہے
جہاں باطل مقابل ہو ہاں لوگ شان سے بھی
برائے دین اسلام رقص کرنا یمن ایمان ہے

قوله: وَلَکِنِّیْ بُعِثْتُ بِالْحَنِیْفِیَّةِ السَّامِیَّةِ:

یعنی زما رب زہ بہ دین توحید باندې رالیرلې یم چہ دٔولو نہ آسان دین دې په کوم کنہی چہ د یہودو اونصاری پہ شان بہی خایہ تشدد نشته دې اونہ څہ داسې مشقت دې چہ ناقابل برداشت وی.

[۲۸۵۰] په جہاد کنہی د نیت د اخلاص آخري درجہ

۲۸۵۰- [۲۳] () عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "① (مَنْ غَزَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَمْ يَنْتِزِلْ إِلَّا عَقْلًا فَلَهُ مَا تَوَى)". رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

ترجمہ: ① عبادہ ابن صامت رضی اللہ عنہ و فرمایا ② چا چې د یوی رسی د حاصلولو پہ نیت ہم دالہ پہ لار کی جہاد وکړو نو هغه تہ بہ هغه څیز حاصلیري د څہ چې یی نیت کړي دی (نسائی) هل اللغات ③ عَقْلًا: رسن، پرې،

(۱) اخرجه النسائي في السنن كتاب الجهاد/باب: من غزا في سبيل الله ولم ينزل من غزاته إلّا عقلا (رقم- ۳۱۳۸) واحمد في السنن: ۳۱۵/۵

تسهيلات:

قوله: مَنْ غَزَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَمْ يَمُتْ وَلَا يَغْلُظْ إِلَّا عَقْلًا فَلَهُ مَا تَوَى، أي تحصله هو حمل صغير شتد به ركة البعير ثلاثا. يعني هغه وړوکې پرې کوم سره چه اوښ ترلې شی ددې دپاره چه اوښ اونه تنستی او د حدیث حاصل دا شو چه د یو کس نیت دا وی چه ماته به په مال غنیمت کښې کم نه کم د اوښ ترولو پرې ملاوشی نو دا نیت یی اگر چه ډیر معمولی دې چونکه نیت ننی خالص نه دې نو ددی وجهی نه به ده ته د جهاد ثواب نه ملاویږی او دغه شان که شهرت ننی مقصود وی نو بیا به هم هغه ثواب نه ملاویږی

قوله: عَقْلًا رَسْنٌ ته په عربی کښې عقلا وائی یعنی که په جهاد کښې یو سړی د یوې رسن هم نیت او کړو نو هم هغه رسنی به ورته ملاویږی ثواب به ورته نه ملاویږی علما کرام فرمائی چه دا په جهاد کښې د اخلاص آخری حد او د تقوی آخری مقام او خودلې شو چه د معمولی نه معمولی خیز نیت هم په جهاد کښې پاکیزه عمل سره شامل نه وی خو که یو سړی جهاد سره سره د مال نیت هم لری نو په دې سره به د جهاد ثواب نه باطل کیږی او شرعاً داسې نیت کول جائز دی. بلکه علما کرامو لیکلی دی چه که یو سړی ریاکاری سره جهاد کوی په دې کښې به هم د جهاد ټول عمل نه ضائع کیږی سره ددې چه ریاکاری بی کاره ده بهر حال یو د تقوی مقام دې او بل د فتوی مقام دې فرق ذهن کښې ساتل پکار دی

[۲۸۵۱] په جهاد سره د درجاتو پورته کیدل

۶۸- [۲۳] (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] "مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رِبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، [۳] وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ." [۴] فَعَجَبَ هَذَا أَبُو سَعِيدٍ. فَقَالَ: [۵] "أَعْدَهَا عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَأَعَادَهَا عَلَيْهِ [۶] لَمْ قَالَ: [۷] "وَأُخَرَى يَرْفَعُ اللَّهُ بِهَا الْعَبْدَ مِائَةَ دَرَجَةٍ فِي الْجَنَّةِ [۸] مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ".

توجه: [۱] ابوسعید رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول کریم صلی الله علیه و سلم وفرماییل [۲] کوم سړی چې د الله رب کیدو باندې د اسلام دین حق کیدو باندې [۳] او د محمد صلی الله علیه و سلم رسول کیدو باندې راضي شو ایمنی په زړه سره یی داتول ومنل نو د هغه د پاره جنت واجب شو [۴] ابوسعید رضی الله عنه چې دا ارشاد واوریدی نو هغه ته ډیر تعجب وشو هغه عرض اوکړو [۵] یا رسول الله! دا کلمات یو ځل بیا ځما په مخکې ارشاد وفرمایه حضور صلی الله علیه و سلم د هغه په مخکې دا کلمات بیا ارشاد کړل بیا یی وفرماییل یوشی بل دی چې د هغه په سبب

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الإمامة / باب بیان ما أعده الله تعالى للمجاهد فی الجنة من الدرجات (رقم- ۱۱۶) - (۱۸۸۴) والنسائی فی کتاب الجهاد / باب: درجة المجاهد فی سبیل الله عز وجل (رقم- ۳۱۳۱)

الله ﷻ به جنت کې بنده د سل درجي په بلندی رسوي [۷] او په هغه کې د هر دواړو درجو په مینځ کې دومره فاصله ده څومره چې د آسمان او زمکې په مینځ کې ده

[۱۹] قَالَ: وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱۹] ابوسعید رضی الله عنہ عرض او کړو [۲] یارسول الله هغه څه څیز دی وي فرمایل هغه د الله په لار کې جهاد کول دي هغه د الله په لار کې جهاد کول دي هغه د الله په لار کې جهاد کول دي (مسلم)

تسهيلات:

قوله: وَجِبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ:

په وجبت له الجنة کښې د ماضی په راوړلو کښې دوه وجوهات:

- ① په وجبت کښې ئې د ماضی صیغه ددې دپاره راوړله چې دده جنت نه داخلیدل داسې یقیني دی لکه څنگه چې په ماضی کښې یو کار شوي وی او خلقت ته د هغې علم وی
 - ② په وجبت کښې ئې د ماضی صیغه دې دپاره راوړله چې دنیا به هم ده دپاره د الله تعالی سره د تعلق او محبت په وجه جنت او اگر څی اود عقبی جنت کیدل خونیکاره خبره ده
- قوله: وَأُخْرِى بِرَفْعِ اللَّهِ يَهَا الْعَبْدُ:

د اخري کلمې په موصوف کښې درې احتمالات:

- ① یعنی اوبله کلمه دا ده
- ② یعنی اوبله فائده دا ده
- ③ یعنی اوبله د تعجب خبره دا ده

[۲۸۵۲] جنت د تورود سیوري د لاندې

۳۸۵۲- [۶۳] (۱) عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «إِنَّ أَبْوَابَ الْجَنَّةِ مُمْتِطِلَاتُ لُطَالِ الشُّيُوفِ». [۲] فَقَامَ رَجُلٌ رَثَّ الْهَيْئَةَ [۳] فَقَالَ: يَا أَبَا مُوسَى! أَلَيْتَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ هَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. [۴] فَرَجَعَهُ إِلَى أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: أَفَرَأَيْتُمْ السَّلَامَ؟ [۵] ثُمَّ كَسَرَ جَفَنَ سَيْفِهِ، فَأَلْقَاهُ [۶] ثُمَّ مَشَى بِسَيْفِهِ إِلَى الْعَدُوِّ فَغَرَبَ بِهِ حَتَّى قُتِلَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] حضرت ابو موسی رضی الله عنہ څخه روایت دی هغه په یومجلس کې دایان وکړو چې رسول کریم ﷺ فرمایلي دي [۲] د جنت دروازي د تورو په سوري کې دي [۳] په دي اوریدو سره یوڅسته حال سړی او دریدلو [۴] او هغه اوویل ای ابو موسی! آیا تا د رسول الله ﷺ څخه دا اوریدلي دي یعنی د رسول الله ﷺ څخه ستا دا اوریدل د یقین په طور دی هغه

اوويل هو [۵] په دي اوريدو سره هغه سړی خپلو ملگرو طرف ته تاؤ شو او هغه اوويل زه تاسو ته آخري سلام كوم [۶] بيا هغه د خپلي توري تيکی ماتولو سره او غورخولي ايغنی د دې په ذريعه هغه د خپلي ارادي اظهار وکړو چې اوس به زه واپس نه راځم [۷] يعنی خپله توره آخستو سره دښمنانو طرف ته روان شو او د هغوی سره وجنگيدلو تردې چې شهيد شو (مسلم)

هل اللغات: ① ظلال: سيوري. ② رَأَى الْهَيْتَةَ: شليدلې زړې جامې او خيړن گډوډ وينسته اوڅراپ حال صورت ③ كَثَرَتْ: مات كړی ④ جَفَنَ سَيْفَهُ: دتورې تيکی (قاش) ته وائی

تسهيلات:

توله: تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ

د تحت ظلال السيوف په مفهوم كښې دوه اقوال: ددې جملې دوه مفهوم دی

① مجاهد كله د يو كافر په سرباندي د وهلو د پاره توره اوچتوی او سورې په كافر باندې پريوخی نو د هغې لاندې جنت دې ځكه چه د كافر په وژلو به ثواب حاصليری كوم چه به موجب جنت جوړيری

② چه كله يو كافر د مسلمان په سرباندي د وهلو د پاره توره اوچتوی او د تورې سورې په مسلمان باندې راځی نو د دغه سوري لاندې جنت دې ځكه چه مسلمان ته به شهادت ملاويري كوم چه د جنت سبب دې. دلته د ابواب په لفظ سره اشاره كيږی چه مجاهد جرته هم وی هم د جنت په لار به وی

[۲۸۵۲] د احمد د شهيدانو په باره كښې زيږي

۳۸۵۲- [۲۸۵] (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لِأَصْحَابِهِ: ﴿إِنَّ لَنَا أَمِيرًا إِخْوَانَكُمْ يَوْمَ أَحُدٍ﴾ [۲] جَعَلَ اللَّهُ أَرْوَاحَهُمْ فِي جَوْفِ طَيْرٍ عُصْفَرٍ [۳] تَرُدُّ أَهْوَاءَ الْجَنَّةِ تَأْكُلُ مِنْ ثِمَارِهَا [۴] وَتَأْوِي إِلَى قُنَادِيلٍ مِنْ ذَهَبٍ مُعَلَّقَةٍ فِي ظِلِّ الْعَرْشِ [۵] فَلَمَّا وَجَدُوا مَا كُنْهُمْ مَأْتِرُهُمْ وَمُقِيلُهُمْ.

تو جهه: ① حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما وايي چې رسول کریم ﷺ خپلو صحابه رضی اللہ عنہم ته وفرمايل ② هرکله چې ستاسو وروڼه په احد غزا کي شهيدان شول ③ نو الله ﷻ د هغوی روحونه د شين رنگ د مرغانو قالب کې منتقل کړل ④ نو هغه روحونه د هغه مرغانو په قالب کې د جنت نهروڼو ته راځي چې د هغه ميوې خوري ⑤ او بيا د هغه سوني قنديلونو کې اوسيږي كوم چې د عرش په سوري کې زوړند دي ⑥ هرکله چې هغه روحونو د خپل خوراک څښاک او استوگني لطف اندوزي پيدا کړه

^۱ (اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب في فضل الشهادة (رقم- ۲۵۲۰) واحمد في المسند: ۲۶۶/۱)

هل اللغات: ① جوف: خسته (قالب)، ② تَرْدُ: وارد پیری، خن راحی، ③ قَنَابِل: فانوسونه، ④ مَالِكَمَه: خوراگونه خپل، ⑤ مَاتَرَهْم: د استوگنې ځایونه خپل، ⑥ وَفَيْلَمَه: د اوده کیدو او ځملاستلو ځایونه خپل

﴿قَالُوا: مَنْ يَمْلِكُ إِحْوَائِنَا عَنَّا أَلَا أَهْبَاءُ فِي الْجَنَّةِ﴾ ﴿٦﴾ لِيَلَّا يَرْهَدُوا فِي الْجَنَّةِ ﴿٧﴾ وَلَا يَنْكَلُوا عِنْدَ الْعَرْبِ﴾ ﴿٨﴾ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا أَتِمُّهُمْ عَنْكُمْ ﴿٩﴾ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قِيلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا لَئِنْ أَخْضَعْتَ

توجہ: ۱ نو ہغوی اوویل څوک شته چې زمونږ د طرف څخه زمونږ ورونو ته داپيغام ورسوي چې مونږ په جنت کې ژوندي شو او د حق تعالی د داسې داسي نعمتونو څخه لطف اندوز یوا ۲ چې هغوی جنت حاصلولو کې یې رغبتې او کوتاهي ونه کړي ابلکه د جنت دې درجاتو حاصلولو ته راغب شی ۳ او د جهاد په وخت سستي ونه کړي ۴

الله ۵ د هغوی داخبره اوریدو سره وفرمایل خوف مه کوئ ستاسو د طرف څخه به زه هغوی ته دا پیغام ورسوم ۶ نو الله ۷ دا آیت نازل کړو وَلَا تَحْزَنْ الَّذِينَ قَاتَلُوا سَبِيلَ اللَّهِ أَمْواتا بل أَحْياءَ عِنْدَ رَبِّهِمْ زُقُون آخر د آیت پوري (ابوداود)،

هل القوات ۸ يَنْلَازَهُمْ: چه بي رغبتی اونکړی، کوتاهی اونکړی، ۹ لَا تَنْكَلُوا: سستی اونکړی

تمهيلات:

قوله: جَعَلَ اللَّهُ أَرْوَاحَهُمْ فِي جَوْفِ طَيْرٍ خُضِي،

د نيکاو خلقو روحونه د شتو مرغو په شکل کېږي: مطلب دا دې چې څنگه په دنيا کېږي د انسان په جسم کېږي روحونه موجود وو او د انساني جسم تربيت يې کولو نو هم دغه شان الله پاک دا روحونه د شته مرغانو په جسمونو کېږي د امانت په توگه اېښودلی دی.

د روحونو د مرغانو په صورتونو کېنې د غر نیمو مثال: د دې روحونو دپاره د شتو مرغانو جسمونه دغه شان دی څنگه چه مونږ دپاره په دنیا کېنې لباس یا مکان دې ددی وجهې نه په حدیث کېنې فرح لفظ راغلې دې او جنتی غذاګانې ددی روحونو دپاره به وی او ددې روحونو په جنت کېنې سیر کول دغه شان دی څنگه چه مونږ په هواښی جهاز کېنې سفر کوو

د روح د بدن سره تعلق نه غتمیدل؛ او دا خبره یاد ساتل پکاره دی چه د شهید روح په جنت کښې سیل کول او دغه جسم په قبر کښې خالی وی نو دا خبره صحیح نه ده بلکه د شهیدانو ارواح د شهیدانو جسمونو سره تعلق ساتلو باوجود هم د جنت سیل کوی او جنت د نعمتونو نه خوند او مذي اخلی.

کافی القرآن: ويستشرون بالذين لم يلحقوا بهم، او دقرآن پاک بل مقام کنبی ذکر دی ولا تقولوا ان يقتل في سبيل الله اموات، او شهيدانو ته مړي مه وائي او بل خانی کنبی يو آيت ذکر دي کوم چه په حديث الباب کنبی هم مذکور دي چه تاسو شهيدانو ته مړي مه گنړي
[۲۸۵۴] په دنيا کنبی د مؤمنانو درې قسمونه

۳۸۵۳- [۶۶] (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "«الْمُؤْمِنُونَ فِي الدُّنْيَا عَلَى ثَلَاثَةِ أَجْزَاءٍ: [۲] الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ، ثُمَّ لَمْ يَزَلُوا [۳] وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، [۴] وَالَّذِي يَأْمُرُهُ النَّاسُ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ [۵]، ثُمَّ أَلْذِي إِذَا أَشْرَفَ عَلَى ظَمِيمٍ تَرَكَهُ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»". رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل [۲] په دنيا کې درې قسمه مومنان دي [۳] يو خو هغه دي چې الله او د هغه رسول باندې ايمان راوړي او بيا هيڅ شک او شبهه کې مبتلا نه شي [۴] او هغوی د خپلو خانو نو او د خپلو مالونو په ذريعه د الله په لار کې جهاد وکړو ايعنی د مؤمنينو دا هغه جماعت دی چې خپل ايمان يې کامل او خپل نفس يې مهذب پاکيزه جوړکړی او په دې سره د مخلوق خدا فلاح او بهبودي او د هغوی پاکيزگی د پاره هم جد وجهد وکړو او دا هغه جماعت دی چې د مرتبي د اعتبار څخه د ټولو څخه اعلى او اشرف دی [۵] دويم قسم مومن هغه سړی دی چې د هغه څخه دخلقو مال وجان محفوظ وي ايعنی اگر چې هغه د مخلوق خدا د فلاح د بهبودي د پاره جد وجهد اونکړی ليکن د دې په ذريعه خلقوته يې هيڅ قسم نقصان او ضرر هم ونه رسوی او نه خو هغه اختلاط وکړی او نه طمع او په حرص کې مبتلا شي [۶] او بيا دريم قسم مومن هغه دی چې هرکله د هغه په زړه کې طمع پيدا شي نو د الله د خوف څخه هغه طمع پرېږدي (احمد)

حل اللغات: ① لَمْ يَزَلُوا: شک شبه اونه کړی ② أَشْرَفَ: پيدا شى. ③ ظَمِيم: طمع. حرص

تسهيلات: قوله: ثُمَّ أَلْذِي إِذَا أَشْرَفَ عَلَى ظَمِيمٍ تَرَكَهُ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ:

د مذکورې جملې مفهوم: د مومنانو ددې اخري جماعت وصف دا بيان کړې شوې دي چه که چېرې ددوي په زړه کنبی د دنيا د څه څيز طمع او حرص پيدا کيږي نو دوی په هغې عمل نه کوی بلکه د الله تعالی رضا حاصلولو دپاره دا طمع او حرص پرېږدي، نو گویا چه دا هغه جماعت دي کوم چه د دنيا دارو سره تعلق او اختلاط لرلو او ددی تعلق په وجه ددوی په زړه کنبی طمع او حرص پيدا شو ليکن په عين موقع باندې الله تعالی دوی په طمع او حرص باندې د عمل کولو نه اوساتل او دا جماعت د مرتبي په اعتبار سره د

توجه: ۱) او بي بي حسناء بنت معاويه (ابن سليم) وايي ماته څما تره حضرت اسلم ﷺ ابن سليم بيان وکړو ۲) چې يوه ورځ ما د نبي کریم ﷺ څخه د ريفات او کړو چې په جنت کې به کوم خلق وي ۳) نو حضور ﷺ وفرمايل په جنت کې به نيان وي شهيدان وي ۴) په جنت کې به بچي وي او په جنت کې به هغه وي چې هغه ژوندي ښځ شوي وي (ابوداود) **حل اللغات:** ① التلؤذ: وړوکی بچي ته مولودوانی ② التؤيد: ژوندې څښ شوې بچي ونډپه معنی د مؤذ دې

تسهيلات:

قوله: والتلؤذ في الجنة:

د مولود په مصداق کښې دوه اقوال: ① امام طيبي رحمه الله فرماني چې د مولود نه مراد هغه ماشوم دې کوم چې پيدا کيدو ته نژدی وي، خواه هغه دکفارو اولاد وي او که دمسلمانانو اولاد وي هغه ټول جنتيان دی، اگر که د اهل ايمان والا ماشومان به د جنت په اعلی مقام کښې وي او د کفارو ماشومان به دجنت په ادنی مرتبه کښې وي او يا د اهل جنت خادمين به وي

② امام خطابی رحمه الله فرماني چې مولود نه مراد ناپوهه ماشوم دې يا کچه (بې مودې) ماشوم دې کوم چې ضائع شي.

قوله: في الجنة:

د مخلوقه خلق په جنت کښې د کيدو وجه: باقي حديث کښې خاص کر د څلور قسمه خلقو ذکر شوې دې نو کيدې شی چې د اول الذکر دواړو تخصيص د فضل او شرف په اعتبار سره وي او د آخر الذکر دواړو تخصيص په دې سبب نه دې چې دوی به د څه سبب او عمل نه بغير جنت ته داخلېږي

[۲۸۵۷] په مال او جان سره د جهاد کونکی مجاهد فضيلت

۳۸۵۷- [۲۹] ① وَعَنْ عَلِيٍّ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ وَأَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي أَمَامَةَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَعُمَرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ، كُلُّهُمْ حَدَّثَتْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ قَالَ: ② "مَنْ أُرْسِلَ نَفَقَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَقَامَ فِي بَيْتِهِ ③ فَلَهُ بِكُلِّ ذَرِّهِمْ سَبْعُمِائَةِ ذَرِّهِمْ."

توجه: ۱) حضرت علي ﷺ ابودرداء ﷺ ابوهريره ﷺ ابو امامه ﷺ عبد الله ابن عمر ﷺ عبد الله ابن عمر ﷺ جابر ابن عبد الله ﷺ او عمران ابن حصين ﷺ داتول د رسول کریم ﷺ څخه داحديث بيانوي چې رسول کریم ﷺ وفرمايل ② کوم سړی چې د الله په لار جهاد کې روپی پیسي او اسباب او سامان وليږلو او په خپله په خپل کورکي

ناست وي ايعنی په جهاد کې په خپله شريک نه شو بلکه په رويو او پيسو او سامان سره يې په جهاد کې مدد وکړو [۱۷] نو هغه ته به د هر درهم په بدله کې داووه سوه درهمه ثواب حاصلېږي

هل اللغات: ① أرسل، چا چې د جهاد دپاره اوليرله يعنی خرج نې کړه

[۱۷] وَمَنْ غَزَا بِنَفْسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْفَقْرُ فِي وَجْهِهِ ذَلِكَ [۱۷] فَلَهُ بِكُلِّ دَرَاهِمٍ سَبْعُمِائَةِ أَلْفٍ دَرَاهِمٍ [۱۸] ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ [البقرة: ۲۸۵]. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

ترجمه: [۱۷] او کوم سړی چې بنفس خود هم جهاد وکړو او په جهاد کې رويی پيسی او مال هم خرڅ کي ايعنی جنگ کې خپله هم شريک شو او مالي مدد يې هم وکړو [۱۷] نو هغه ته به د هر درهم په بدله کې د اووه لاک درهم ثواب حاصلېږي [خکه چې هغه خپل نفس هم مشقت کې مبتلا کي او خپل مال يې هم خرڅ کي] [۱۸] بيا حضور ﷺ دا آيت تلاوت کړو وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ يعنی الله ﷻ چې چاته غواړي د هغه ثواب کې نوره اضافه کوي

تسهيلات:

قوله: فَلَهُ بِكُلِّ دَرَاهِمٍ سَبْعُمِائَةِ أَلْفٍ دَرَاهِمٍ:

في سبيل الله کښې يو په اووه سوه ثواب ملاویدل: دې نه وړاندې حديث نمبر (۳۷۸) او حديث نمبر (۳۸۷) کښې دا خبره ذکر ده چه جهادنی سبيل الله کښې د يوې اوښې بدله کښې به اووه سوه اوښې ملاویري او په دنيا کښې د يودرهم خرڅ کولو په بدله کښې په قيامت کښې اووه سوه درهم ملاویري په زير بحث حديث کښې هم ددې تذکره ده

د شرکت په اعتبار سره مجاهدينو دوه قسمونه:

- ① هغه سړي دې چه مجاهدينو ته پيسې ليرې مگر پخپله په کور کښې ناست دې په جهاد کښې شريک نه دې ده ته به د يودرهم په بدله کښې اووه سوه ملاویري
- ② هغه سړي دې چه پخپله هم په جهاد کښې شريک دې او په دغه لار کښې پيسه هم خرڅ کوي نو په زير بحث حديث کښې دی چه ده ته به د يودرهم په عوض اووه لاکهه درهم ملاویري اوس دلته هم دواړه کسان جدا جدای د دواړو په عمل کښې هم فرق دې اود دواړو اجر او ثواب کښې هم فرق دې لهذا دواړه جدا جدا کيځودل پکار دی

[۲۸۵۸] د شهيدا نو اوو قسمونه

۳۸۵۸- [۴۰] [۱] وَعَنْ فَصَالَةَ بْنِ عُمَيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۲] «الشَّهْدَاءُ أَرْبَعَةٌ: رَجُلٌ مُؤْمِنٌ حَيِّدٌ الْإِيمَانِ [۳] لَقِيَ

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في فضل الشهداء عند الله (رقم - ۱۶۴۴)

الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهُ حَتَّى قُتِلَ: [۱] قَدْ ذَلِكَ الَّذِي يَوْمَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ أَغْنَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ هَكَذَا [۲] وَوَقَعَ رَأْسُهُ حَتَّى سَقَطَتْ قَلَنْسُوتهُ [۳] فَأَمَّا أَذْيَرُ أَقْلَنْسُوتهُ غُرَّارًا، أَمْرُ قَلَنْسُوتهِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

توجهه [۱] او فضاله ابن عبید وایي ما د حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ خخه واوریدل وایي ما د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خخه واوریدل [۲] چې شهید په څلور قسمه وي یو خو هغه سړی چې کامل الایمان مسلمان وو [۳] او هرکله چې د دینمن سره مقابلې وشوه نو هغه الله تعالی ته په رښتیا وښودل تردي چې جنگ کولو کې قتل شو [۴] نو دا هغه سړی دی چې هغه طرف ته به د قیامت په ورځ خلق داسې سر پورته کولو سره گوري [۵] په دي ویلو هغه خپل سر پورته کی تردي چې د هغه خولی ولویده [۶] د حدیث راوي اچې روایت یې حضرت فضاله رضی اللہ عنہ خخه نقل کړي دی وایي ماته معلومه نه ده چې د حضرت فضاله مراد د چا ټوپي وه ایعنی هغه دا واضحه نه کړه چې حضرت عمر رضی اللہ عنہ حدیث بیانولو وخت د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په شان سر پورته کولو سره وښودل نو دا د هغوی ټوپي ولویده یا اهغوی د روایت حدیث په وخت دا وښودل چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ټوپي مبارکه ولویده [بهرحال حاصل داچې د قیامت په ورځ به داسې دومره عالي مرتبه وي چې خلق به هغه طرف ته سرپورته کولو سره گوري

هل اللغات ① جید: ډیرینه، بهترین، ② قَلَنْسُوته: ټوپي

① قَالَ: "وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ جَيْدٌ الْإِيمَانِ، لَقِيَ الْعَدُوَّ ② كَأَنَّمَا ضَرَبَ جِلْدَهُ بِشَوْكٍ طَلِيمٍ، مِنَ الْجَبِينِ ③ أَتَاهُ مَعْمَرٌ غَرَبَ فَقَتَلَهُ، فَهُوَ فِي الدَّرَجَةِ الثَّانِيَةِ ④ وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ خَلَطَ عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا ⑤ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهُ حَتَّى قُتِلَ ⑥ قَدْ ذَلِكَ فِي الدَّرَجَةِ الثَّالِثَةِ ⑦ وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ أَتَرَفَ عَلَى نَفْسِهِ، لَقِيَ الْعَدُوَّ ⑧ فَصَدَّقَ اللَّهُ حَتَّى قُتِلَ: قَدْ ذَلِكَ فِي الدَّرَجَةِ الرَّابِعَةِ" ⑨ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

توجهه [۱] بیا حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل او دویم هغه سړی چې جید الایمان مومن وو او کوم وخت چې دینمن سره مقابلې وشوه [۲] نو هغه د خپل بزډلی په وجه داسې په نظر راغلو لکه چې د هغه په بدن کې د آزغني ونې ازغی وي ایعنی دی د هغه سړي د خوف د وجي خخه په ریډو شو او ددهشت خخه په بدن د ویښتو د اودریدلو کیفیت یې کثایه بیان کړي دی [۳] او بیا یو تیر راتلو سره باندي هغه ولگیدلو چې د هغه چلونکی نامعلوم وو او هغه تیر هغه د مرگ په گودر ځکنه کی نو داسې د مخکنی په نسب د دویمي درجي دی [۴] او دریم سړی هغه مومن وو چې هغه څه ښه او څه خراب اعمال کړي وه [۵] هرکله چې دینمن سره مقابلې وشوه نو هغه الله تعالی په رښتیا وښودلو تردي چې په جنگ کولو کې قتل شو [۶] نو داسې د دریمي درجي دی [۷] او څلورم سړی هغه مسلمان دی چې هغه په خپل ځان ډیر اسراف کړي وو یعنی هغه ډیر گناهونه کړي وه او کله چې د دینمن سره مقابلې وشوه [۸] نو هغه الله تعالی په رښتیا وښودلو تردي چې جنگ کولو کې ووژل شو نو

داسری د څلورمې درجې دی [۱۹] امام ترمذي دا روايت نقل کړې دی او وييلي يې دي چې د احديث حسن غريب دی

هل القوات ① جلد: ② خرمن ③ بؤك طلب: د کيکروغیره ازغی داره ونه. ④ الجن: بزډلی. ⑤ أناة: چه راشی یا اولگی په هغه باندې ⑥ نهم: غشي. ⑦ غزب: هغه غشي چې د نامعلومه طرف څخه راخوښ شوې وی

تسهيلات: قوله: فَصَدَّقَ اللَّهُ:

د جملې دوه مطلبه: ① د ادا صيغه د تخفيف سره لوستلې شوې ده کومه چه مشهوره ده په دې صورت کښې به د دې مطلب دا وی چه دې مجاهد په خپله بهادرۍ او تکره توب سره هغه وعده پوره کړه کومه وعده چه هغه الله تعالی سره کړې وه تردې چه هغه شهيد کړې شو قال الله تعالی ﴿رَجُلٌ صَدَّقُوا مَا عَاهَدُوا وَاللَّهُ عَلَيْهِ﴾ [سورت احزاب: ۲۳].

② علامه طيبي رحمه الله د دې جملې مطلب داسې بيان کړې دي چه الله تعالی د مجاهدين فی سبيل الله صفت داسې بيان کړې دي چه هغوی صبرکونکی وی او په اخلاص سره د ثواب په نيت جنگيدونکی وی کله چه دغه سړی په خپل فعل سره په خپله ثابت قدمی او اخلاص سره جنگيدل ثابت کړل نولکه چه هغه په خپل کردار سره د الله تعالی قول رښتيا ثابت کړو "صدق الله حتى قتل" هم دغه مطلب دي (الكشاف: ۷/۱۲۷۳)

قوله: وَرَفَعْنَا عَنْهُ حَتَّى سَفَطَتْ فَلَنُؤْتِيَهُ:

د حديث مخه د دوو خبرو معلوميدل: ① حضرت عمر رضي الله عنه يا حضور پاك د شهيد اوچت درجات خودلو دپاره د آسمان طرف ته دومره سر اوچت کړو چه د هغوی ټوپنی شته پريوتله د دې حديث نه د شهيد د اوچتو درجاتو چه يو طرف ته ثبوت ملاوېږي

② بل طرف ته د حضور پاك ټوپنی مبارکه په سرکول هم ثابتېږي

قوله: أَمَّا أَذْرَى أَقْلَسُوهُ غَرَّارًا

په القسوة کښې دوه احتمالات: ① حضرت فضاله د حضرت عمر رضي الله عنه د ټوپنی پريوتل او ونيل

② د نبی کریم ﷺ د ټوپنی پريوتلو خبره نې اوکړه په ظاهره دکلام نه معلومېږي چه د حضور پاك ټوپنی مراد ده ځکه چه هم دغه متبادر ده

قوله: كَأَنَّمَا غَرَبَ جِلْدُهُ بِشَوْكِ طَلْحٍ، مِنَ الْجَنِينِ:

د بډه لې: تشبيه: شوك ازغی ته وانی او طلع کيکړ وغیره ازغی داره ونې ته وانی په کوم کښې چه لوئی لوئی ازغی وی. يعنی د بزډلی د وجې نه دهغوی غوښ زېږشی لکه چه په هغه کښې ازغی ننوخی

په جهاد کښې د شرکت په اعتبار سره محاور لسمه مسلمانان :

- ① جيد الايمان بهادر دی
 ② لږ گناهگار دی
 ③ جيد الايمان بزدل دی
 ④ مکمل گناهگار دی
 ټول شهيدان دی معلومه شوه چه گناهگار سړې هم جهاد کښې حصه اخستې شي
 [۲۸۵۹] په جهاد کښې د منافق د قتل حکم

۲۸۵۹- [۴۱] (۱) عَنْ عَتَبَةَ بْنِ عُبَيْدٍ السُّلَمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «الْقَتْلُ ثَلَاثَةٌ: مُؤْمِنٌ جَاهِدَ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۲] فَإِذَا لَقِيَ الْعَدُوَّ قَاتَلَ حَتَّى يُقْتَلَ [۳] . قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِيهِ : [۴] . فَذَلِكَ الشَّهِيدُ الْمُنْتَمِنُ فِي عِزَّةِ اللَّهِ تَحْتِ عَرَشِهِ [۵] لَا يَفْضُلُهُ النَّبِيُّونَ إِلَّا بِدَرَجَةِ النَّبَوَّةِ [۶] . وَمُؤْمِنٌ خَلَطَ عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا [۷] جَاهِدَ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، إِذَا لَقِيَ الْعَدُوَّ قَاتَلَ حَتَّى يُقْتَلَ»

توجه ① حضرت عتبه بن عبد السلمي وايي چې رسول كريم ﷺ وفرمايل ② كوم خلق چې په جهاد کې ووژل شي هغه په دري قسمه وي ① يو خو هغه کامل مؤمن چې هغه د الله په لار کې خپل ځان او د خپل مال په ذريعه جهاد وکړو ② د دښمن سره چې د هغه مقابلې شوه نو هغه پوره شجاعت او بهادري سره جهاد وکړی تردې چې ووژل شو ③ نبي كريم ﷺ د دې سړي په باره کې وفرمايل ④ دا هغه شهيد دی چې د جهاد مشقونو او مصيبتونو باندې د صبر کولو آزمائش کې مبتلا شو دا شهيد به په آخرت کې د الله په خيمه کې د الله ترعرش لاندې وي ⑤ نو هغه ته به د حق تعالی کمال قرب او د هغه په حضور کې خاص درجه حاصله وي او انبياء به ځني صرف درجه په نبوت کې زيات وي ⑥ او ⑦ دويم هغه مؤمن دی چې د هغه اعمال گډوډ وي هغه څه نیک عمل کړي وي او څه بد عمل ⑧ هغه د خپل ځان او مال په ذريعه د الله په لار کې جهاد وکړو او هرکله چې دښمن سره مقابلې وشوه نو پوره بهادري او شجاعت سره وجنگيدلو تردې چې قتل شو هل القات ① المنتقم : د اسم مفعول صيغه ده په ازمينست او امتحان کښې د اچولو په معنى کښې دې ② خبة الله : د الله خيمه ، کمال قرب الهی ته اشاره ده،

[۲] قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِيهِ : «مُغْنِيَةً عَنْ ذُنُوبِهِ وَعَطَايَاهُ [۲] إِنَّ الشَّيْفَ حَقٌّ لِلْعَطَايَا، [۳] وَأَدْخِلَ مِنْ أَيْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شَاءَ [۴] وَمَنْ فَاقَ جَاهِدَ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ [۵] فَإِذَا لَقِيَ الْعَدُوَّ قَاتَلَ حَتَّى يُقْتَلَ [۶] . فَذَلِكَ فِي النَّارِ، إِنَّ الشَّيْفَ لَا يَمْحُو الْبِقَاقُ» . رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ .

توجه ② نبي كريم ﷺ د دې سړي په باره کې وفرمايل چې شهادت يا خصلت پاکونکى دی چې د هغه گناهونه او خطاګاني رزوي ③ او په دې کې شک نشته چې توره خطاګاني

دیری زیاتی رژی ۴۱ دا هغه شهید دی چې کومی دروازي څخه تلل غواړي په جنت کې به داخلېږي ۴۲ او ۴۳ دریم سړی منافق دی اگر چې هغه د خپل ځان او مال په ذریعه جهاد وکړو ۴۴ او هرکله چې د دښمن سره مقابل شو نو ښه وجنګیدلو ترډي چې قتل شو ۴۵ لیکن داسې به دوزخ ته ځي ځکه چې توره نفاق نه رژی «دارمي»
 هل اللغات ۴۶ مضممة: د مدرجه په وزن باندې دې، صفائی، طهارت او پاکوالی، ۴۷ تحت ذنوبه: چه رژی گناهونه دهغه، ۴۸ تحاء: رژیونکې او وړانونکې

تسهيلات:

نوله: قَدْ لِكَ الشَّهِيدُ الْمُتَّعِنُ فِي غِيَمَةِ اللَّهِ تَحْتَ عَرْشِهِ

د مذکور لفظ مفهوم: ددې دامعنی هم کیدې شی چه الله تعالی ددې عظیم شهید زړه د ایمان او تقوی دپاره کولاً وکړو او ایمان او تقوی باندې دهغه شرح صدر اوشو لکه چه په آیت کښې دی «أُولَئِكَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ قُلُوبُهُمْ لَتَقْوَىٰ ۝» (سورة العنکبوت: ۱۲) داخلق به د عرش لاندې دالله تعالی په ورکړې شړې خیمه کښې وی
 نوله: مضممة تحت ذنوبه وخطايا:

د مضممة معنی: په وزن باندې د صفائی طهارت او د پاکوالی په معنی کښې دې یعنی دا شهادت د گناهونو نه سړې پاک او صفا کونکې دې

د مضممة په موصوف کښې دوه احتمالات: ۱ دا صفت دې او ددې موصوف لفظ «شهادة» دې اى شهادة مضممة

۲ دا صفت دې او ددې موصوف لفظ خصلة دې خصلة مضممة،

نوله: قَدْ لِكَ فِي النَّارِ

د منافق مجاهد جنت ته عدم دخول: یعنی منافق سره ددې چه جهاد او کړی ښه او جنګیږی او دنیایوی شهید هم جوړشی په خپلو کپړو کښې د شهید په شان بغیر د غسل نه دفن هم شی بیابه هم د جنت په ځای دوزخ ته ځي ځکه چه توره گناهونه وینځي مگر غلطه عقیده بدلولی نه شی

[۲۸۶۰] په یوه شپه څوکی باندې د جنت حکم

۲۸۶۰-۴۲ (۱) عَنْ أَبِي عَائِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «حَرَّ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي جَنَّةٍ رَجُلًا ۖ فَلَمَّا وَضِعَ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لَا تُحَلِّي عَلَيْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ! ۖ فَإِنَّهُ رَجُلٌ قَاجِرٌ، ۖ فَأَلْتَفَتَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى النَّاسِ ۖ فَقَالَ: هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ إِلَّا سَلَامًا؟»

توجه: [۱] ابن عاثر رحمہ اللہ وایي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د یوسري جنازي سره لارل چې د هغه د جنازي مونځ وکړي [۲] کوم وخت چې جنازه کینودل شوه نو حضرت عمر ابن خطاب رضی اللہ عنہ عرض اوکړو یا رسول الله [۳] اتاسو د دې جنازي مونځ مه کوئ! ځکه چې دی یو فاسق سړی وو [۴] په دې اوریدو سره حضور صلی اللہ علیہ وسلم خلقو طرف ته متوجه شو او وي فرمایلي [۵] آیا په تاسو کې یوه داسې د اسلام په څه کارکولو باندې لیدلی دی ایعنی که په تاسو کې چا دی په خپل ژوند کې څه داسې عمل کولو باندې لیدلی وي چې حقیقي اسلام باندې دلالت کوي نو هغه دي مونږ ته وښايي!

هل الغفات: [۱] مَا لَقَّتْ: نو متوجه شو.

[۱] فَقَالَ رَجُلٌ: نَعَمْ، يَا رَسُولَ اللَّهِ! حَرَسَ لَيْلَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ، [۲] فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَحَسَا عَلَيْهِ التُّرَابَ [۳] وَقَالَ: "أَصْحَابُكَ يَطْلُونُ أَنتَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ [۴] وَأَنَا أَشْهَدُ أَنَّكَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ" [۵] وَقَالَ: "يَا عُمَرُ! إِنَّكَ لَا تُسْأَلُ عَنْ أَعْمَالِ النَّاسِ، وَلَكِنْ تُسْأَلُ عَنِ الْفِطْرَةِ". [۶] رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

توجه: [۱] یوسري عرض اوکړو هو یا رسول الله دي سري یوه شپه د الله په لار [یعنی جهاد] کې د پاسباني خدمت انجام کړي دي [۲] په دې اوریدو سره حضور د هغه د جنازي مونځ وکړ او دفن کولو څخه وروسته د هغه په قبر يي خاورې واچولې [۳] او گویا مری مخاطب کولو سره يي وفرمایلي ستا د ملگرو خو دا گمان دی چې ته دوزخي يي [۴] او زه ددې خبري شاهدي ورکوم چې ته جنتي يي [۵] اوبیا يي حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته وفرمایلي چې عمر رضی اللہ عنہ! ستا څخه به دخلقو د اعمالو په باره کې پوښتنه کېږي بلکه ستا څخه به د اسلام د دین په باره کې پوښتنه کېږي [۶] (دا روایت بیهقي په شعب الایمان کې نقل کړي دی)

هل الغفات: [۱] حَرَسَ: نگهبانی او نگرانی نه کړې وه. [۲] وَحَسَا: وانه چولې، خاورې، [۳] الْفِطْرَةُ: فطرت، اسلام.

تسهيلات:

قوله: هَلْ رَأَا أَحَدٌ مِنْكُمْ عَلَى غَيْرِ الْإِسْلَامِ؟

په دنیوي احکامو کېنې په ظاهره فیصله کول، یعنی جادغه سړي په داسې عمل باندې لیدلې دې چې دهغه په حقیقي اسلام باندې دلالت کوی یوسری اوونیل چې ما دې جهادفي سبیل الله کښې یوځل په څوکیدارنې لیدلې وو دې اوریدوسره حضور پاک د جنازي مونځ ورکړو ځکه چې په ایمان او اسلام باندې جهادیو عمل دلالت اوکړو د غیب معامله الله تعالی سره ده مړې د مرگ نه پس په څو الفاظوسره یادول پکار دی حکم لگول دښه کارنه دې. په دې وجه حضور پاک حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته تنبییه ورکړه او دغیب په معامله باندې دحکم لگولونه نه منع کړو چې نفس اسلام ته گوره په قیامت کېنې به د

فطرت اسلام سوال کیری د پتو اعمالو په لتونکې مه پریوځه. بیا حضور پاک دا سرې مخاطب کړو او ورته ئی افرمائیل چه خلق ستاد دوزخی کیدو خیال کوی لیکن زه گواهی ورکوم چه ته جنتی ئی. یو خود اسلام وجه ده چه ته مسلمان ئی بل د جهاد عمل دې چه یو عظیم عمل دې سبحان الله جهاد خومره لوئی عمل دې چه بې عمل هم دلته باعمل دې.

[۱] بَابُ [عَدَادِ آلَةِ الْجِهَادِ]

د جهاد د سامان د تیارۍ بیان

مخلاصة الباب:

فيه أحد وثلاثون حديثاً مشتملة على ثمانى مسائل:

- ① كون الرمي من آلات الجهاد والترغيب فيه: ١، ٢، ٣، ٤، ٥، ١٢، ١٣.
- ② كون الخيل من آلات الجهاد وأقسامها وفضيلتها: ٦، ٧، ٨، ٩، ١٧، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢١، ٣٠.
- ③ المسابقة في الخيل والإبل والبعل: ١٠، ١١، ١٤، ١٥، ١٦.
- ④ النهى عن توليد البغال: ٢٢، ٢٣.
- ⑤ حكم لمع السيف بالذهب والفضة: ٢٤، ٢٥.
- ⑥ كون الدروع من آلات الجهاد: ٢٦.
- ⑦ كون القوس والرمح من آلات الجهاد: ٣١.
- ⑧ لون الرأية في الجهاد: ٢٧، ٢٨، ٢٩.

الفصل الأول

[٢٨٦١] د جهاد د تیارۍ حکم

٣٨٦١- [١] [١] عَنْ عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ عَلَى الْيَنْبُرِ يَقُولُ: [٢] "وَأَعَدُّوا لَكُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ" [الأنفال: ١٠] أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيَ، أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيَ، أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيَ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

قوجه: ١ حضرت عقبه ابن عامر رضي الله عنه وایي ٢ ما د رسول کریم صلی الله علیه و آله څخه په منبر دا واوریدل ٣ او تاسو کافرو سره جنگ کولو د پاره د خپل طاقت او قوت کوم څیز هم چې

١) اخرجه مسلم في كتاب الإمامة/باب فضل الرمي والعت عليه. وذم من علمه ثم نسيه (رقم- ١٦٧ - ١٩١٧) والترمذي في كتاب تفسير القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ومن سورة الأنفال (رقم- ٣٠٨٣) و ابن ماجه في كتاب الجهاد/باب الرمي في سبيل الله (رقم- ٢٨١٣) واحمد في المسند: ١٥٧/٤

تیارولی او فراهم کولی شي وکړي [۴] یاد لرئ تیر اندازي قوت دی یاد لرئ تیر اندازي قوت دی یاد لرئ تیر اندازي قوت دی (مسلم) هل القوات: ① الرَّمْيُ: غشی ویشتل.

تسهيلات:

قوله: وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ

هر مسلمان د جهاد په تیاری مکلف کیږي: اعدادد سامان وغيره د تیاری په معنی کښي دې صاحب مشکوة داعنوان هم ددې آیت په رنراکښي قائم کړي دې شاه اسماعیل شهید رحمته ددې آیت په تفسیر کښي لیکلی دی چه په واعدوا کښي د امر چه کومه صیغه ده ټول مسلمانان ددې مخاطب دی او په هر مسلمان باندې فرض اولام دی چه هغه دې په ذاتي توگه باندې د جهاد تیاری اوکړی او خپل یوقوت دې پیداکړی اودا قوت سره ددې چه د پوره دنیا د قوت برابرته وی بیا هم دخپل طاقت مطابق قوت پیدا کول ضروری دی **په نوی ټیکالوجی کښي د تولی کولو ضرورت:** د حضور پاک په زمانه کښي په اسونو سورلی، شمیریزنی، نیزه بازی او غشی ویشتل وغيره سامان د جهاد او مروج وسله وه نن ټوپک توپ راکت لانچر هوائی جهاز جیت جهاز ټینکونه توپونه بکتریند گاډی کشتی بمونه ایتم بم اودکروز میزائل وغيره زمانه ده لهدا په مسلمانانو باندې لازم دی چه دا تولی مروج وسلې دښه نه ښه تیارکړی فتح اوظفرخود الله تعالی په لاس کښي دې لیکن الله تعالی پخپله مسلمانانوته ددې اسبابو داستعمال حکم ورکړي دې په اسبابو باندې توکل ناجائز دې د اسبابو استعمال خود اسلام حکم دې گنی اسباب یکسر مسترد کولو سره سرې په فرقه ضاله جبریه کښي داخلیری

قوله: أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ

هرې زمانې سره مناسب وسله حاصلول: داس لفظ عجیبه جامع لفظ دې په دې کښي دنورې وار هم داخل دې په کانری ویشتل په غشی ویشتل د توپ گوله ویشتل بم غورزول راکت فانرکول ټول درمی په مفهوم کښي داخل دی (الکشاف: ۷/۳۷۶)

[۳۸۶۲] د روم د فتحی زیږي

۳۸۶۲- [۱۲] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «سَتَقْتَمُ عَلَيْكُمُ الرُّومُ وَيَكْفِيكُمْ اللَّهُ» [۳] فَلَا يَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَلْبِسَ بِلَبْسِهِمْ. «رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الإمامة / باب فضل الرّمي والحث عليه. وذه من علمه ثمّ نسبه (رقم- ۱۶۸) - (۱۹۱۸) والترمذي في كتاب تفسير القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ومن سورة الأنفال (رقم- ۳۰۸۳) واحد في السند: ۱۵۷/۴

ترجمہ: حضرت عقبہ رضی اللہ عنہ وایي چي ما در رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خخه واوریدل [۲] دیر نزدی ستاسو د پاره به روم فتح شي او الله تعالی به ستاسو د اهل روم د شر انگیزو خخه کفایت وکړي [۳] نو خبردارا چي په تاسو کې هيڅ سړی خپل تیرونو سره لوبو کولو کې سستي ونه کړي (مسلم)

هل اللغات: ① أَنْ تَلْبُو: چه لوبې کوی، ② بِأَنْفُسِهِ: خپلو غشو سره

تسهيلات:

قوله: سَفَفْتُمْ عَلَيْكُمُ الرُّومَ:

د ایتیم یو اوزمالیو مقابلہ کښي، ځان وړاندې کول: یعنی د شام اوروم خلق په غشو ویشلو کښي ډیرماهر دی تاسو به د هغوی مقابلہ په غشو ویشلو سره کوئی لهذا د غشو ویشلو هنر به زده کړئ او کله چه الله تعالی تاسو ته په دغه خلقو باندې فتح درکړی نو داسې مه کوئی چه د وسلې شغل ددې وجې نه پریردئ چه اوس خوشام فتح شوې دې اوس د وسلې څه ضرورت دې بلکه د وسلې شغل دهمیشه دپاره داسې جاری اوساتی لکه چه داستاسو د لوبو څه حصه ده ځکه چه کوم یو وخت هم ددې ضرورت پېښیدې شي مسلمانانوله سوچ کول پکار دی چه هغوی نن صباد جهاد په حوالې سره څنگه په غفلت کښي پریوتی دی توره ئی غیبه کړي شوه او په لاس کښي د ذلت بیت واخستلو

[۲۸۶۲] د تیر اندازن اهمیت

۳۸۳- [۱۳] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۲] «مَنْ عَلِمَ الرَّمِيَّ، ثُمَّ تَرَكَهُ [۳] فَلَيْسَ مِنَّا، أَوْ قَدْ عَصَى». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: حضرت عقبہ رضی اللہ عنہ وایي چي ما در رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خخه دا واوریدل [۲] چي کوم سړی تیر اندازي زده کړه او بیایي پرېښودله [۳] نو هغه زمونږ خخه نه دی یعنی زمونږ په طریقو تلونکو کې شامل نه دی یا داچي هغه نافرمانی وکړه (مسلم)

تسهيلات:

قوله: فَلَيْسَ مِنَّا:

د د لیس منا په مفهوم کښي اقوال: ① هغه زمونږ نه دي ددې مطلب دا دي چه هغه مونږ ته نزدې نه دي او دا د یو داسې کس په شان دي د کوم شمار چه زمونږ په جماعت کښي نه کېږي

② مطلب ئي دي چه دا دهغه جماعت نه نه دي کوم نه چه مونږ راضي نه یو

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الإمامه / باب فضل الرمي والحث عليه. ودم من علمه ثم نسيه (رقم- ۱۶۹ - ۱۹۱۹) وابن ماجه فی کتاب الجهاد / باب الرمي فی سبيل الله (رقم- ۲۸۱۴)

د جنگی مہارت زدہ کول او بیا د هغې د هیرو لو حکم: ددې نه معلومه شوه چه کوم کس تیراندازی از دکړی او بیا یی پریږدی نو دا ډیر بد کار دې او کوم کس چه تیراندازی نه ده از دکړي نو هغه د دې حدیث په زمره کښې شامل نه دې. لیکن د کوم کس په زړه کښې چه د جهاد جزیه هم پیدا نه شی نو دا کس ددې حدیث مصداق جوړیږی چه د کوم کس په زړه کښې د جهاد جذب هم پیدا نه شی نو هغه د منافقت په مرگ مړ شو، البته کوم کس چه تیراندازی از دکړه او بیا د سستی دوجهې نه پریښودله نو ددې مطلب دا شو چه ده د استهزا په توگه دا کار وکړو نو دا د کفران نعمت مترادف دې.

[۲۸۶۴] د تیراندازۍ عملی ترغیب

۳۸۳-۱۳ ﴿وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- عَلَى قَوْمٍ مِنْ أَسْلَمَ ۖ يَتَنَاضَلُونَ بِالسُّوقِ. فَقَالَ: [۱] «زُمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ! فَإِنَّ أَبَاكُمْ كَانَ رَأِيماً» [۲] وَأَنَا مَعَهُ بَنِي فُلَانٍ [۳] لِأَحَدِ الْفَرِيقَيْنِ. فَأَمْسَكُوا بِأَيْدِيهِمْ، فَقَالَ: «مَا لَكُمْ؟» [۴] قَالُوا: وَكَيْفَ تَرَى وَأَنْتَ مَعَ بَنِي فُلَانٍ؟ [۵] قَالَ: «زُمُوا وَأَنَا مَعَكُمْ كُلُّكُمْ» [۶]. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

قوجه: [۱] او سلمه رضی اللہ عنہ بن اکوع وایي [۲] یوه ورځ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د بني اسلم یو قبیلې ته تشریف راوړو [۳] او هغه خلکو هغه وخت بازار کې په خپل مینځ د تیر اندازي مشق کوی حضور صلی اللہ علیہ وسلم [چې په دې حالت کې هغوی ولیدل نو ډیر خوشحاله شو او] وې فرمایلي [۴] اې د اسماعیل اولاده یعنی اې عربو تیر اندازي کوئ ځکه چې ستاسو پلار حضرت اسماعیل عليه السلام تیر انداز وو [۵] او زه هم فلاني قبیلې سره یم یعنی هغه وخت چې د بني اسلم دوو فریقو په خپل مینځ کې د تیر اندازي مشق کوی حضور صلی اللہ علیہ وسلم په هغوی کې د یونوم اخستو سره وفرمایلي چې دې مشق کې د دې فریق په طرف یم [۶] لیکن دویم فریق خپل لاس اونبولو ایعنی حضور صلی اللہ علیہ وسلم چې د یو فریق طرف ته شو نو مقابل فریق تیر اندازی څخه خپل لاس رانېکي! حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایلي تاسو ته څه وشو [یعنی تاسو تیرویشتل ولي بند کړل] [۷] هغوی اوویل مونږ په دې صورت کې تیر اندازي څنگه کولی شو هرکله چې تاسو فلاني فریق سره یي [یعنی مونږ دا نه شو برداشت کولي چې تاسو مونږ پریښودلو سره دویم فریق طرف ته شي] [۸] حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایلي ښه ده تاسو تیر اندازي کوئ زه تاسو ټولو سره یم [بخاري]

هل اللغات: [۱] يَتَنَاضَلُونَ: د تیر اندازۍ مشق ئې کولو، په غشو ئې ښه ویشته [۲] بالسوق: بعضې حضراتو فرمایلي دی چه سوق په مدینه منوره کښې د یو خاص ځای نوم دې.

^۱ اخرجه البخاري في كتاب المناقب / باب نسبة اليمن إلى اسماعيل ه منهم اسلم بن افسى بن حارثة بن عمرو بن عامر من خزاعة (رقم- ۳۵۰۷)

تسهيلات: قوله: "ارْمُوا:

و رمی ۵ حکم کولو مقصود، یعنی په تیر اندازی باندې همیشه والې وکړي

قوله: فَإِنْ أَبَاكُمْ:

۵ اب مخفه ۵۱: ددې نه مراد حضرت اسماعیل علیه السلام دې، چه ستاسو پلار په تیر اندازی کښې کمال لرلو، تاسو دهغه اولاد نې، ددې وجهې نه تاسو دخپل پلار په میراث کښې کمال حاصل کړئ.

[۲۸۶۵] د حضرت ابوطلحه رضی اللہ عنہ تیر اندازي

۳۸۶۵- [۵] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] «كَانَ أَبُو طَلْحَةَ يَتَرَسُّ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِتُرَيْسٍ وَاجِدٍ [۳] وَكَانَ أَبُو طَلْحَةَ حَسَنَ الرَّمْيِ، [۴] لَكَانَ إِذَا رَمَى تَشَرَّفَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَيَنْظُرُ إِلَى مُؤَخِرِ بَيْلِهِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

قوله: حضرت انس رضی اللہ عنہ وایي [۲] ابوطلحه رضی اللہ عنہ به په میدان جنگ کې د یوهال په ذریعه د حضور صلی اللہ علیہ وسلم بچاو کوي [۳] ابوطلحه رضی اللہ عنہ یو ښه تیر انداز وو [۴] هغه به دښمنانو باندې لوی مهارت او چابکدستي سره تیر اندازي هم کوله او د حضور صلی اللہ علیہ وسلم حفاظت به یې هم کوي هغه چې به تیر ویشتلې نو نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم به کتل چې تیر کوم خای ولويدي او چرته لگيدلی دی (بخاري).

هل اللغات: ① يَتَرَسُّ: په دوهال سره نې حفاظت کولو، ② حَسَنَ الرَّمْيِ: ښه غشي ویشتونکي. ماهر تیر انداز، ③ تَشَرَّفَ: غور سره به نې کتل، وراوچتيدو سره کتل ④ بَيْلِهِ: د غشي د لگيدلو او پريوتلو خائي.

تسهيلات:

قوله: يَتَرَسُّ وَاجِدٍ:

په يو ډال سره د حفاظت کولو مقصود، یعنی د يوهال په ذریعه به نې د حضور پاک بچاو کولو دوه دوهالونه وو دا د ډير نيزديکت طرف ته اشاره ده چه ورسره ورسره وو

[۲۸۶۶] د أسونو فضيلت

۳۸۶۶- [۶] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «الْبِرْكَةُ فِي تَوَاجِي الْخَيْلِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

۱) أخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير/باب المجن ومن يترس برس صاحبه (رقم- ۲۹۰۴) واحمد في المسند: ۲/۲۸۶

۲) أخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير/باب: الخيل مفقود في نواصيها الخير إلى يوم القيامة (رقم- ۲۸۵۱) ومسلم في كتاب الإمارة/باب الخيل في نواصيها الخير إلى يوم القيامة (رقم- ۱۰۰ - ۱۸۷۴) والنسائي في كتاب الخيل/باب: بركة الخيل (رقم- ۳۵۷۱) واحمد في المسند: ۳/۱۱۴

ترجمه: حضرت انس رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وفرمایل [۲] د آسونو په تندو کي برکت دی (بخاري مسلم)

تسهيلات: قوله: **الْبِرْكَةُ فِي ثَوَابِ الْغَيْلِ**:

په جهاد کښي، آسونو د گرد د عظمت، ای یی دوايم، یعنی تنندی نه مراد ذات دي، مطلب دا دي چې الله تعالی د جهادی آسونو په وینستو کښي یو خاص قسم برکت اچولې دي ځکه چې د آسونو په ذریعه جهاد کولې شي، په کوم کښي چې د دنیا او آخرت گټه ده، ددې وجهې نه الله تعالی خاص طور باندې د آسونو ذکر کړې دي کافي القرآن، وأعد لهم ما استطعتم من قوة ومن رباط الخيل. اگرچه په قوت کښي اس هم شامل وو مگر بیا ئي هم په خصوصی طور باندې ددې ذکر د عظمت په وجه او کړو

[۲۸۶۷] آسونو سره د خیر رفاقت

۲۸۶۷- [۴] (۱) وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] «رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَلْبُؤُ ثَوْبِيَّةً قَرِيبَ يَأْصُبِهِ، يَقُولُ: [۳] "الْغَيْلُ مَقْفُودٌ بِثَوَابِهَا الْغَيْرُ إِلَى الْقِيَامَةِ." [۴] الْأَجْرُ وَالْغَنِيمَةُ» [۵] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: حضرت جریر ابن عبدالله بجلي رضي الله عنه وایي [۲] چې رسول کریم صلی الله علیه و آله د یو اس د تندي وینستو څخه خپلي گوتي سره ول ورکولو او فرمایل یي [۳] آسونه هغه خاروي دي چې د هغوی تندو کې تر قیامت په پورې خیر او ښیگره تړل شويده ځکه چې د آسونو په ذریعه د جهاد کولو سعادت حاصلیږي چې په هغه کې د دنیا او آخرت خیر ښیگره ده [۴] اڅنگه چې یوه موقع کې وفرمایل شوا چې په جهاد کې د آخرت ثواب حاصلیږي او د دنیا مال غنیمت حاصلیږي. (مسلم)

هل الثغاب ① تلوی: ول به ئي ورکولو، تاوول ئي. ② ثامیه: تندي. ③ مقفود: تړلې شوې دي

تسهيلات:

قوله: **الْغَيْلُ مَقْفُودٌ بِثَوَابِهَا الْغَيْرُ إِلَى الْقِيَامَةِ**:

په آسونو کښي د برکت کيفي وجه، دا د ثامیه جمع ده د تندي وینستو ته وائی مگر مراد د آسونو ذات دي د آسونو په تندو کښي خیر او برکت د قیامت په پورې ځکه تړلې شوې دي چې جهاد په قیامت په پورې قائم وي او د جهاد لویه ذریعه آسونه دي نو په آسونو کښي جهاد دي او په جهاد کښي قیامت په پورې د دین او د دنیا ښیگره ده لهدا په آسونو کښي دا ښیگره ده

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الإمارة / باب الغيل في نواصيها الغير إلى يوم القيامة (رقم - ۹۷ - (۱۸۷۲) والنسائي في كتاب الغيل / باب: فتل ناصية الفرس (رقم - ۳۵۷۲)

[۲۸۶۸] دَ جِهَادِي اسونو د هرڅه تللي کيدل

۳۸۶۸- [۱۸] (۱) وَنَ أُمِّي هُرَيْرَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «مَنْ أَحْتَسَبَ فِرْسًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۳]، إِمَّا نَا بِأَلِّهِ وَتَصَدَّقًا بِوَعْدِهِ [۴]، فَإِنَّ شِبَعَهُ وَرِيَّةً، وَرَوْنَهُ، وَيَوْلَهُ فِي مِيزَانِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ۱- حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و سلم وفرمايل [۲] کوم سړی چې د الله په لار کې کار اخستو د پاره خپل کور کې اس وتری [۳] چې په الله عز و جل باندې ایمان راوړي او د هغه وعدي لره رښتني گڼي [۴] نو د هغه اس سیري او سیرياي (یعنی هغه اس چې په دنیا کې څه وخوړل او وڅکل او د هغه خاشنه او د هغه متیازي د قیامت د ورځې پورې د هغه سړي د اعمالو ترازو په تله کې تلل کيږي (بخاري)
 هل اللغات: ① اَحْتَسَبَ: اوساتی. اوتری. ② شِبَعُهُ: مریدل ددې. ③ رَوْنَهُ: خړوب کيدل او سیراب کيدل داسونو. ④ رَوْنَهُ: خاشنه د اسونو ⑤ يَوْلَهُ: متیازې د اسونو.

تسهيلات:

قوله: فَإِنَّ شِبَعَهُ وَرِيَّةً:

د خوراک خیزونه "ریه" د څکلو خیزونه. لکه څنگه چه د جهادی اسونو په ساتنه کښې دومره ثواب دې هم دغه شان نن صبا د جهاد دپاره په وسله ساتلو کښې هم ثواب ملاویرې اوکله چه د اس دا شان دې نو په دې باندې د سوریدونکي جهاد کونکي مجاهد به څه شان وی؟

[۲۸۶۹] داشکل اس ناخوښی

۳۸۶۹- [۱۹] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَكْرَهُ الْفِكَالَ فِي الْحُلِّ [۲]، وَالْفِكَالُ: أَنْ يَكُونَ الْفَرَسُ فِي رِجْلِهِ الْيَمْنَى يَبَاضُ وَفِي يَدَيْهِ الْيُسْرَى [۳]، أَوْ فِي يَدَيْهِ الْيَمْنَى وَرِجْلَيْهِ الْيُسْرَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱- حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و سلم به اس کې شكال نه خوښودلو [۲] او شكال دادي چې د اس پښه او چپ لاس باندې سفیدي وي [۳] يا ښي لاس او چپه پښه باندې سفیدي وي (مسلم)

هل اللغات: ① الْفِكَالُ: د اس روستنې ښی خپه او مخکنی گسه خپه کښې سپینوالی ته وائي.
 ② الْحُلِّ: اس

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الجهاد والشير/باب من احتسب فرسا " في سبيل الله لقوله تعالى: {ومن رباط الغيل} [الأنفال: ۶۰] (رقم- ۲۸۵۳) والسناني في كتاب الغيل/باب علف الغيل (رقم- ۳۵۸۲) واحمد في المسند: ۳۷۴/۲
 (۲) والترمذي في كتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء ما يكره من الغيل (رقم- ۱۶۹۸)
 والسناني في كتاب الغيل/باب الشكال في الغيل (رقم- ۳۵۶۷) وابن ماجه في كتاب الجهاد/باب ارتباط الغيل في سبيل الله (رقم- ۲۷۹۰) واحمد في المسند: ۳۸۴/۲

تسهيلات: قوله: وَالْإِكْأَلُ

د شكال اس په تعريف كېږي دوه اقوال: ① راوی په حديث كېږي د شكال اس مكل تعارف كړې دي

② عام اهل لغت دي سره اتفاق نه كوي صاحب قاموس وغيره اهل لغت ليكلي دي چه شكال اس هغه وي دكوم چه درې خېږي سپيني وي او يوه خپه نې د باقي بدن په شان وي ياددې عكس او گټرنې چه يوه خپه سپينه وي او باقي درې خېږي د بدن په رنگ وي [۲۸۷۰] داسونو د زغل ذكر

۳۸۶-۱۰ [۱۰] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: [۲] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَاقَى بَيْنَ الْخَيْلِ أَلْفَى أَفْهَمَتْ [۳] مِنَ الْخَيْفَاءِ، وَأَمْدَهَا ثِنْتَةُ الْوَدَاعِ، [۴] وَبَيْنَهُمَا سِتَّةُ أَمْيَالٍ، [۵] وَسَاقَى بَيْنَ الْخَيْلِ أَلْفَى لَمْ تَعْمُرْ مِنَ الثَّيْبَةِ إِلَى سَجْدِ بَنِي زُرَيْقٍ [۶] وَبَيْنَهُمَا مِيلٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوجه: ① او عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا روايت دي ② چې يوه ورځ رسول كريم ﷺ د هغه دوو اسونو په مينځ كې مسابقه (كهوړ دوړ) وكې چې اضمار شوي وو ③ او دا مسابقت د خيفاء څخه شروع شو او ثنية الوداع باندې ختم شو ④ او هغه دواړو مقاماتو (يعني خيفاء او ثنية الوداع) په مينځ كې د شپږ ميله فاصله وه ⑤ او د كومو اسونو چې اضمار نه وه شوي د هغوي په مينځ كې د ثنية الوداع څخه د مسجد بني زريق پورې مسابقت كهوړ دوړ وكې ⑥ او د هغه دواړو مقاماتو يعني ثنية الوداع او مسجد بني زريق درمياني فاصله يو ميل وه. (بخاري، مسلم)

هل التفات: ① سَاقَى: دمنډې مقابلې ته كړې وه. ② أَفْهَمَتْ: چه زغلولو دپاره اموخته كړې شوي وي ③ الْخَيْفَاءُ: د يو مقام نوم دي. ④ أَمْدَهَا: آخري حد دهغې. ⑤ ثِنْتَةُ الْوَدَاعِ: د يو مقام نوم دي. ⑥ أَمْيَالٌ: د ميل جمع ده. د مسافت يو خاص مقدار. ⑦ لَمْ تَعْمُرْ: چه زغلولو دپاره اموخته كړې شوي نه وو

تسهيلات:

قوله: سَاقَى بَيْنَ الْخَيْلِ:

د نبي عليه السلام داسونو په دوه قسمه مقابلې كېږي حصه اخستل:

① نبي عليه السلام په خپله زمانه كېږي د دوو قسمه اسونو په مسابقت كېږي حصه

(۱) اخرج به البخاري في كتاب الجهاد والسير / باب السبق بين الخيل (رقم- ۲۸۶۸) ومسلم في كتاب الإمامة / باب السابقة بين الخيل وتضميرها (رقم- ۹۵ - ۱۸۷۰) و ابو داود في كتاب الجهاد / باب في السبق (رقم- ۲۵۷۵) والسناني في كتاب الخيل / باب: إضمار الخيل للسبق (رقم- ۳۵۸۴) ومالك في الوسطا كتاب الجهاد / باب ما جاء في الخيل والمسابقة بينها. والتفقه في الفرو (رقم- ۴۵)

اخستی ده یو قسم تربیت یافته تریننگ شوی اسونه وو د هغوی مسابقت د شیر میله فاصلې پورې په منډه کښې وو

⑦ دویم قسم هغه اسونه وو چه اموخته کړې شوې نه وو تربیت یافته کړې شوې نه وو د هغوی د مسابقت فاصله درې میلو پورې وه حضور پاک پخپله هم تریننگ کړې دې او په نورو باندې ئی هم کړې دې په اسونو زغلولو کښې ئی پخپله هم حصه اخستی ده او نور ئی هم تیار کړی دی لکه چه په حدیث نمبر (۳۸۷) کښې راځی

قوله: أَلْتِي أَهْمَرْتُ مِنَ الْخَيْلِ:

ه اسونو تربیت طریقو: اسونه د اموخته کولو په غرض سره زغلولې شی دې عمل ته تضمیر وائی. ددې طریقو دا وی چه اول په اس باندې ښه خوراک څښاک او کړې شی او چاق کړی شی بیا څلویښتو ورځو پورې سحر وختی په نهره باندې زغلولې شی او ډیر کم خوراک ورکولې شی تردې چه په مزه مزه څلویښتو ورځو کښې د اس خپته ملا پورې اولگی. دا تضمیر شوې اس وی چه د هوا په شان زغلی

[۲۸۷۱] د هر عروج څخه روسته زوال

۳۸۷- [۱۱] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] «كَانَتْ نَافَقَةُ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - تُكْمِي الْعُضْبَاءَ، وَكَانَتْ لَا تُسْقِي [۳] نَجَاءً أَعْرَابِيٍّ عَلَى قَعُودٍ لَهُ، فَسَقَّيَهَا [۴] فَأَلْهَدْتُ ذَلِكَ عَلَى السَّيْلِينَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۵]: "إِنْ حَقَّ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يَرْتَفِعَ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ" - رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجهه: ① حضرت انس رضی الله عنه وایي ② چې رسول کریم ﷺ سره یوه اوښه وه د هغه نوم عضباء وو او هغه هیڅ کله وروسته نه پاتې کیدله یعنئ د هغه چې به کوم اوښ سره زغلیدو کي مقابله وشوه نو هغه به یې وروسته پرېښودله او خپل به ځني مخکې کیدله ③ لیکن یوه ورځ یو دیوها تی باندې خپل اوښ باندې راغلو او هرکله چې هغه خپل اوښ عضباء سره وزغلوئ نو د هغه اوښ ځني مخکې شو ④ دا خبره په مسلمانانو سخته تیره شوه نو رسول کریم ﷺ ورته وفرمایل ⑤ د حق تعالی دا ثابت شده فیصله ده چې د دنیا کوم څیز هم سربلند کیرې الله هغه پست کوي (بخاری)

هل القفات: ① العُضْبَاءُ: د حضور پاک (ص) د یوې اوښې نوم عضباء وو ② لَا تُسْقِي: روسته به نه پاتې کیدله (یو اوښ به هم ددې نه مخکښې کیدې نه شو) ③ قَعُود: د دودو کالونه واخله تر شپږو کالو عمر کښې اوښ ته قعود وائی ④ فَسَقَّيَهَا: نوهغه ترې مخکښې شوه (په زغلولو کښې)

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والسير / باب نافقه النبی صلی الله علیه وسلم (رقم- ۲۸۷۲) و ابو داود فی کتاب الادب / باب فی کراهية الرقعة فی الامور (رقم- ۹۸۰۲) والنسائی فی کتاب الغیل / باب الجنب (رقم- ۳۵۹۲) واحمد فی

تسهيلات: قوله: لُكِمَ الْعَضَاءُ:

دعضباء اوښي وجه تسميه، په اصل كښې چه دكومې اوښې غوړونه په پيدائشې توگه باندي نه وي يا غوړ پرې شوې وي هغې ته عضباء وائي دلته ددغه اوښې غوړونه موجود وو خو واړه وو په دې وجه دې ته دعضباء نوم وركړې شوې وو

قوله: وَكَانَتْ لَا تُسْبَقُ:

دعضباء په منډه كښې سبقت، يعنې يو اوښ د دې نه مخكښې تلې نه شو اودا روستو كولې نه شو د مجهول صيغه ده عضباء به په عام توگه باندي د مقابلې دپاره تيار ساتلې شوې وه هغې د ټولو اوښانو نه په منډه كښې يو ريكاړه قائم كړې وو

قوله: فَاسْتَدْرَكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ:

دنيولې ترولې لوه زوال، يعنې د صحابه كرامو باندي د هغه كلي وال اوښ وړاندي كيدل اود حضور پاك د اوښې ريكاړه ماتيدل سخت بد اولگيدل ځكه چه د عربو په معاشره كښې په مسابقت كښې شاته پاتې كيدل د شرم سبب وو. په دې باندي حضور پاك صحابه كرامو ته تسلي وركړه چه د دنيا په معامله كښې څوك سر اوچتو او وړاندي كيږي او نوموړې كيږي نو يووخت كښې الله تعالى هغه شاته راغورزو دې دپاره چه د دنيا فخر ختم شي لهذا دې اوښې سره هم الله تعالى هم دغه معامله او كړه د بريښانه كيدو ضرورت نشته دې

الفصل الثاني

[۲۸۷۲] د جهادي وسلې جوړونكې جنت ته تلل

۳۸۴۸- (۱۱۲) عَنْ عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: " [۲] «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَدْجُلُ بِالشَّهْرِ الْوَاحِدِ ثَلَاثَةَ نَفَرٍ الْجَنَّةَ: [۳] صَانِعَهُ يَمْنَسِبُ فِي صُنْعِهِ الْفِتْرَ [۴] وَالرَّامِيَ بِهِ، وَمُنْبِتَهُ. [۵] فَأَرْمُوا، وَأَرَكِبُوا [۶] وَأَنْ تَرْمُوا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَرْكَبُوا. [۷] كُلُّ شَيْءٍ يَلْبَسُوهُ الرَّجُلُ بَاطِلٌ [۸] إِلَّا رِمِيَّةً يَقُوبُهُ [۹] نَوَاتُوبِيَّةً قَرَسَةً، وَمَلَأَعْتَهُ امْرَأَتُهُ، فَأَتَاهُنَّ مِنَ الْحَقِّ.» رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ، وَأَبْنُ مَاجَةَ،

تو جهه: [۱] عقبه ابن عامر رضي الله عنه وايي چې ما درسول كريم عليه السلام څخه واوريدل [۲] الله تعالى په كفارو د چلونكي يو تير بدله كې دري سړي په جنت كې داخلوي [۳] يو خو د هغه تير جوړونكې هر كله چې هغه خپل روزگار سره د ثواب هم اميد لري ايښي هر كله چې هغه سیر جوړوي نو خپل روزگار سره دانيت هم كوي چې زه دا تير په جهاد كې په كار راتلو دپاره جوړوم [۴] دويم په جهاد كې تير چلونكې او دريم تير وركونكې ايښي هغه سړي

(۱) اخرجه ابوداود في السنن رقم الحديث ۲۵۱۳، والترمذي في السنن رقم الحديث ۱۶۳۷، والنسائي رقم الحديث ۳۵۷۸

چې د تير انداز په لاس کې خپل يا د هغه تير ورکړي او برابره خبره ده که هغه مخکې يې ورکړي يا نښي پورته کولو سره يې ورکړي [۵] نو تاسو تير اندازي کوئ او اسونو باندې سورلي کوئ يعنې د تير اندازي او د اس د سورلي مشق کوئ [۶] او ستاسو تير اندازي څما په نزد سورلي کولو څخه زياته ښه ده [۷] او ياد لرئ چې انسان چې کوم څيز د لېو ولعب يعنې محض د لوبې او تفريح په طور اختيار کړي هغه باطل او ناروا دی [۸] خو خپلي ليندۍ سره تير اندازي کول [۹] خپل اس ته تربيت ورکول او خپلي ښځي سره لوبې او تفريح کول دا ټول څيزونه حق دي (ترمذي ابن ماجه)

[۱] وَذَادُ أَبُو دَاوُدَ، وَالدَّارِمِيُّ: "وَمَنْ تَرَكَ الرِّمَى بَعْدَمَا عَلَيْهِ رَغْبَةٌ عَنْهُ، فَإِنَّهُ يَغْنَمُهُ تَرْكُهَا" [۲] أَوْ قَالَ: "كُفْرَهَا".

توجه: [۱] ابوداود او دارمي خپل روايت کې دا الفاظ هم نقل کړي دي او کوم سړی چې تير اندازي زده کولو څخه وروسته هغه د بې نيازي اود بيزاري جذبي سره پريږدي نو هغه تير اندازي يو نعمت دی چې هغه پريښی دي [۲] يا دايې وفرمايل چې هغه د هغه نعمت ناشکري وکړله.

هل اللغات: ① صَابَغَةٌ: جوړونکې دهغې، ② وَمَتَلَكَةٌ: غشی ویشتونکې مجاهد ته چې غشي ورکوي هغه ته متل وانی، ③ تَلَوٌ: چې لوبې ورسره کوي. ④ کفرها: بدله کفر ناشکري په معنی کښي دي تسهيلات:

قوله: يُدْخِلُ بِالنَّسْرِ الْوَاحِدِ ثَلَاثَةَ نَفَرٍ الْجَنَّةَ:

د يو غشي په ذريعه درې کسان جنت ته داخليدل: يعنې په جهاد کښي استعماليدونکي د يو غشي په ذريعه د ښه نيت د وجې نه درې کسان جنت کښي داخلېږي

① صانع ② رامی ③ منبل

قوله: فَأَرْمُوا وَأَرْكَبُوا:

د مذکورې جملې په مفهوم کښي دوه اقوال: ① غشی ویشتل هم زده کړنې او په اسونو سوريډل هم زده کړنې ددواړه کارونه د جهادي تربيت حصه ده

② غشی ویشتل هم کوئ او په اسونو سوريډوسره نيزه هم استعمالوئ حضورپاک او فرمايل چې زما د نيزه بازنې نه غشی ویشتل ډير خوښ دی

دهغو ویشتلو ضرورت: ځکه چې په غشو ویشلو کښي خوداعتمادی زیاته ده او خالص د زمکې جنگ دي په کوم سره چې د جنگ نتیجه په لاس راځي خلاصه دا چې هر قسم مشق کول ښه دی لیکن د غشو ویشلو مشق د نورو مشقونو نه زما زیات خوښ دی چنانچه په احاديثو کښي غشی ویشتل مقدم ساتلې شوی دی بهر حال مشق کول او هیرول گناه ده

[۲۸۷۲] تَهْرَانْدَازِي جَنَّتْ لَهُ دَقْلُو سَبَب

۳۸۴۳- (۱۳) [۱] وَعَنْ أَبِي نَجِيحٍ السُّلَمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «مَنْ بَلَغَ بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَهُوَ لَهُ دَرَجَةٌ فِي الْجَنَّةِ» [۲] وَمَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ لَهُ عِزْلٌ مُخْتَرٌ [۳] وَمَنْ شَاقَّ شَيْئًا فِي الْإِسْلَامِ، كَانَتْ لَهُ نَوَازِلُ يَوْمِ الْقِيَامَةِ [۴]. «لَوْ أَنَّ النَّبِيَّ فِي "شُعْبِ الْإِيمَانِ" وَدَوَّى أَبُو دَاوُدَ الْفَضْلُ الْأَوَّلُ [۵] وَالنَّسَائِيُّ الْأَوَّلُ وَالثَّانِي، وَالتِّرْمِذِيُّ الثَّانِي وَالثَّلَاثُ [۶] وَفِي رِوَايَتَيْهِمَا: "مَنْ شَاقَّ شَيْئًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ" بِدَلٍّ: "فِي الْإِسْلَامِ".

قوله: [۱] او ابو نجیح سلمیؒ وایی چی ما د رسول الله ﷺ خخه واوریدل [۲] کوم سری چی د الله په لار یعنی جهاد کې یوتیر نښي باندې ورسوی ایعنی هغه تیر چلولو سره کافر یی ووژی نو د هغه د پاره په جنت کې یوه ډیره لویه درجه ده [۳] او کوم سری چی د الله لاریعنی جهاد کې تیر وویشتلو ابراره خبره ده که هغه کافر ته ولگیدلو یا ونه لگیدی نو دهغه د پاره د یوبرده غلام یا وینځې آزادولو برابر دی [۴] او کوم سری چی د اسلام په حالت کې بودا شو او مړ شو ایعنی الله هغه د اسلام په حالت کې برقرار وساتی تردی چی هغه بودا شو او مړ شو نو هغه بودا توب به هغه د پاره د قیامت په ورځ نور وې [۵] دا روایت بیهقیؒ په شعب الایمان کې نقل کړي دی ابوداود دا روایت صرف مخکنی جزء ایعنی من بلغ بسهم فی سبیل الله فهو له درجه فی الجنة نقل کړي دی [۶] نسائي مخکنی او دویم جزء، چی په هغه کې د تیر آندازی فضیلت بیان شوی دی نقل کړي دی او ترمذی دویم او دریم جزء نقل کړي دی [۷] او د بیهقی او ترمذی په روایت کې (فی الاسلام یعنی د اسلام په حالت کې په ځای فی سبیل الله یعنی د الله په لار کې درج دی هل القفات: ① عِزْلٌ مُخْتَرٌ: د غلام آزادولو برابر دی. ② شَاقَّ شَيْئًا: ځوانی ئې زړه کړه، بودا شو.

تسهيلات:

قوله: مَنْ بَلَغَ بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ:

دبلغ مفهوم: یعنی چه یوغشې په نښه باندې اولگیدو یا چه کوم باندې کافر اولگیدو "ومن رمى" یعنی د کافرانو طرف ته غشې اوویشتلې شو که اولگیدو او که اونه لگیدو.

قوله: وَدَوَّى أَبُو دَاوُدَ الْفَضْلُ الْأَوَّلُ:

د حدیث هری حصې: ددې حدیث درې حصې دی دغه حصوته فصل اول ثانی او ثالث وئیلې شوې دي

① د من بلغ نه د ومن رمی پورې یوه حصه ده دې ته فصل اول اووئیلې شو ابوداود هم دومره نقل کړې دي.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن رقم الحديث ۲۵۱۲ والترمذي في السنن رقم الحديث ۱۶۳۸. والنسائي رقم الحديث ۳۱۴۳

⑦ دَومن رمی نہ دَومن شاب پوری دویمہ حصہ ده امام نسائی رحمہ اللہ اول او دویمہ حصہ نقل کریں ده او ترمذی دویمہ او دریمہ حصہ نقل کریں ده

⑧ دریمہ حصہ دَومن شاب نہ آخر پوری ده دَ فصل نہ مراد حصہ او جزء دے **قوله: وفي روايتهما**

ده مذکورہ جملہ وضاحت، پہ ظاہرہ دَ تشنیہ دا ضمیر دَنسانی او ترمذی طرف تہ راگری خکہ چہ دواہرہ خوا خواکے دی لیکن داسے نہ ده خکہ چہ نسائی دریم جزء نہ دے نقل کریں لہذا دَ تشنیہ دا ضمیر دَ ترمذی او بیہقی طرف تہ راگری خکہ چہ بیہقی پورہ حدیث نقل کریں دے

اشکال: بیہقی "شیئہ فی الاسلام" لفظ استعمال کریں دے لکہ چہ پور تہ پہ حدیث کنبی دی نو دَ بیہقی بارہ کنبی وئیلی کیدی شی چہ ہفہ فی سبیل اللہ لفظ نہ دے استعمال کریں بیا دلتہ صاحب مشکوٰۃ خنگہ او وئیل چہ "وفي روايتهما في سبيل الله الخ"؟

د اشکال جواب: بیہقی نہ دوه روایتونہ نقل دی یو کنبی دَ فی الاسلام لفظ دے کوم چہ پہ ترمذی کنبی نشتہ دے او پہ دویم روایت کنبی فی سبیل اللہ لفظ دے کوم چہ پہ ترمذی کنبی ہم شتہ او بیہقی کنبی ہم دے لہذا "وفي روايتهما" جملہ صحیح شوہ (تدبر و تشکر)

[۲۸۷۴] پہ جہادی مقابلہ کنبی د شرط لکولو جواز

۳۸۴- [۱۳] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۲] "لَا سَبَقَ إِلَّا فِي نَهْلٍ، أَوْ غُبٍ، أَوْ حَافِرٍ" [۳]. [رواه الترمذی، وأبو داود، والنسائي].

ترجمہ: حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ وایی چہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا [۲] د مسابقت د شرط د مال اخستل صرف ادريو خیزونو یعنی تیر چلولو او بن زغلولو او (گہور دور کی) جائز دی [۳] (ترمذی ابو داود نسائی)

حل القفات: ① سَبَقَ: پہ ورائدے کیدلو کنبی شرط لکول. ② نَهْلٍ: اکہ ذومل "نصل تیرہ خوکی تہ وائی کوم چہ پہ نیزہ او غشی کنبی وی. ③ غُبٍ: "ای ذوغف" او بن تہ وائی. ④ حَافِرٍ: "ای ذوحافر" اس تہ وائی

تسهيلات: قوله: لَا سَبَقَ إِلَّا فِي نَهْلٍ:

د شرط لکولو دوه صورتونه:

① پہ عامو معاملاتو او امورو کنبی شرط لکول ناجائز دی او د عدم جواز وجہ ہی دا ده

(۱) اخراجہ ابو داود فی السنن کتاب الجہاد/باب فی الرمی (رقم- ۲۵۶۴) و الترمذی فی کتاب الجہاد عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم/باب ما جاء فی الرمان والسبق (رقم- ۱۷۰۰) و النسائی فی کتاب الغیل/باب: السبق (رقم- ۳۵۵۵) وابن ماجہ فی کتاب الجہاد/باب السبق، و الرمان (رقم- ۲۸۷۸) واحد فی المسند: ۴۷۴/۲

چې دا جوارى ده

② د انعام شرط لگول په جهادی تربیت کښې جائز دی دې کوم څیزونه چه د جهاده وساتلو او ذرائعو کښې شامل دی

په جهاد کښې د شرط لگولو د جواز وجه: د هغې په مسابقت کښې شرط لگول او د شرط پیسې اخستل په اصل کښې په جهاد کښې ترغیب ورکولو د وجې نه وی او اعداد الله جهاد او ددې د تشویق او ترغیب په حکم کښې راځی په دې وجه دا جائز گرځولې شوی دی

د جواز په باب کښې د جهاد بعضې خصوصیات: جهاد عجیبه عبادت دې او ددې عجیبه او خان له احکام دی ډیر څیزونه په نورو ځایونو کښې ناجائز وی لیکن په جهاد کښې جائز وی

① د تکبر تک او مشی به عامو حالاتو کښې ناجائز په جهاد کښې جائز دې

② دروغ و نیل په عامو حالاتو کښې ناجائز په جهاد کښې جائز دی

③ د بریتانو او ردول په عامو حالاتو کښې ناجائز په جهاد کښې جائز دی

قوله: فِي نَفْسٍ أَوْ عُقْبَىٰ، أَوْ عَالٍ:

په بعضې غیرونو کښې د شرط لگولو جواز: په حدیث کښې دا درې څیزونه خاص کړي شوی دی د کوم نه چه معلومیږی چه ددې نه علاوه په بل څیز کښې شرط لگول اورقه حاصلول ناجائز دی

لیکن فقهاؤ ددې دریو څیزونو په حکم کښې هغه څیزونه هم شامل کړی دی چه په اعداد الله جهاد کښې استعمالیږی مثلاً

① قجر خر او هاتهی یا پیدل منده وهلو سره مقابله کول شو

② یا د ټوپک وغیره ښه ټپک کول شو

د جواز وجه: کله چه دا څیزونه صرف د تربیت په غرض سره وی نو په دې کښې هم شرط لگولو سره رقم وصول کولې شی ځکه چه علت مشترک دې ماد فقهاؤ دا خبره نقل کړې ده

[۲۸۷۵] داسو نو په جهادی مقابله کښې د شرط جواز

۳۸۷۵- (۱۵) وَقَدْ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ أَذْخَلَ قَرْسَابَيْنَ قَرْسَيْنِ، فَإِنْ كَانَ يَأْمَنُ أَنْ يَسْبِقَ، فَلَا غَيْرَ فِيهِ» [۱] وَإِنْ كَانَ لَا يَأْمَنُ أَنْ يَسْبِقَ، فَلَا بَأْسَ بِهِ» [۲]. «رَوَاهُ فِي "تَرْغِيمِ السَّنَةِ". وَفِي رِوَايَةِ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: "مَنْ أَذْخَلَ قَرْسَابَيْنِ قَرْسَيْنِ، [۳] يَغْنَى وَهُوَ لَا يَأْمَنُ أَنْ يَسْبِقَ، فَلَيْسَ بِقِمَارٍ. [۴] وَمَنْ أَذْخَلَ قَرْسَابَيْنِ قَرْسَيْنِ، وَقَدْ آمَنَ أَنْ يَسْبِقَ، فَهُوَ قِمَارٌ." [۵]

توجه: ① حضرت ابوهريره رضي الله عنه واپي چې رسول كريم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل ② کوم سړی چې د دوو آسونو په مينځ کې خپل آس شامل کي ③ که هغه آس داسې وي چې د هغه د تيز رو کيدو په وجه د هغه په باره کې دايقين دی چې هغه به دي دواړو آسونو څخه مخکې شي نو په دي کې خير نشته ④ او که دايقين نشته چې هغه به مخکې شي نو بيا په دي کې هيڅ حرج نشته ⑤ (شرح السنة) او د ابوداود په روايت کې دا الفاظ دي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل که يو سړی د دوو آسونو په مينځ کې خپل آس شامل کړي ⑥ يعنی چې د هغه په باره کې دايقين نشته چې هغه به مخکې وځي نو دا جواړي جواړي نه ده ⑦ او که يو سړی د دوو آسونو په مينځ کې خپل داسې آس شامل کړي چې د هغه په باره کې دايقين دی چې هغه به مخکې شي نو دا جواړي ده
 هل اللغات: ① قَبَار: جواړی.

تسهيلات: قوله: وَمَنْ أَدْخَلَ قَرَسًا بَيْنَ قَرَسَيْنِ:

د آسونو د مقابلې دوه صورتونه: ① هغه صورت چې په هغې کښې دريم گړې محلل نه وی

② هغه صورت چې په هغې کښې دريم گړې يعنی محلل وی

د اول صورت درې صورتونه: ① د دوو سړو په مينځ کښې د آسونو د منډې مقابله ده که يو کمپنی يا حاکم په دوی کښې د وړاندې کيدو دپاره د انعام په توگه څه شرط کيخو دي وی نو دا جائز دي

② د دواړو آسونو د مالکانو نه يو خپل ملگری ته او وئيل که چېرې ته وړاندې لارې نوزه به دومره رقم درکوم او که چېرې زه وړاندې لارم نو هيڅ به هم نه اخلم دا صورت هم جائز دي

③ که د دواړو طرفونه دواړو شرط کيخو دو نو دا معامله جواړی ده کوم چه ناجائزه

د دويم صورت درې صورتونه: ① که په دې کښې دريم گړې محلل راغلو نو بيا به د طرفين معامله جائز وی محلل هغه دريم سړی ته وائی چه خپل آس راویلی او شرط لگونکو سره نئ شامل کړه او وائی چه که زه تاسو دواړو نه وړاندې او وتلم نوتاسو دواړو نه به دومره رقم اخلم او که چېرې زه شاته پاتې شوم نوزه به تاسو ته هيڅ نه درکوم اوزما نه به هيڅ هم نه اخلي نو دغه محلل داخليدوسره د آسونو د منډې روميې شرط ترونکو دواړو سړو دپاره د شرط رقم حلال شو هم په دې وجه ده ته محلل وائی

② که چېرې محلل وړاندې اونه وتلو او دې دواړو کښې څوک وړاندې شو نو هغه به دخپل مقرر ملگری نه مقرر شرط وصول کړی او که چېرې دواړه په يو ځای او رسيدل نو چاته به هم رقم نه ملاويږی نو که د محلل آس د دغه دواړو د آسونو نه وړاندې کيدل يقيني نه وی بلکه د احتمال وی چه وړاندې به اوځی يا به شاته پاتې شی

⑤ او که بگوید خلقوته به یقینی تو که باندی معلومه وی چه هم دمحلل اس به و راندی
اوخی نوییاد اسرې محلل نه شی جوړیدی بلکه پوره معامله به ناجانزشی
[۲۸۷۱] داسونوپه زغل کښې د جلب او جنب معانت

۳۸۴۶- [۱۶] (۱) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ حَصِينٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «لَا جَلْبَ وَلَا جَنْبَ». زَادَ يَحْيَى فِي حَدِيثِهِ: "فِي الرِّهَانِ". [۲] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَمِيُّ، وَرَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ مِمَّنْ زِيَادٌ فِي بَابِ "الْفُصْبِ".

توجه: ⑤ عمران ابن حصین رضی اللہ عنہما وایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل [۲] چې نه جلب جانز
دی او نه جنب او یو راوي یحیی په خپل روایت کې لفظ فی الرهان هم نقل کړي دی
ایعنی د هغه په روایت کې دادی چې رهان یعنی د اسونو شرط او مسابقت کې نه جلب
جانز دی نه جنب [۳] دا روایت ابو داود او نسائي نقل کړي دی او ترمذي هم دا روایت څه
زائد الفاظو او معانی سره باب الفصْب کې نقل کړي دی
حل اللغات: ① جَلَب: رانیکل، ② جَنْب: اړخ، ③ الرِّهَان: د اسونو د منډې مقابله، مسابقت
تسهيلات: قوله: لَا جَلْبَ وَلَا جَنْبَ:

د جلب او جنب په درې بایونو کښې استعمال: ① جلب او جنب: دا اصطلاح په کتاب الزکوة
کښې هم استعمال کړې شوې ده ② په کتاب الجهاد کښې هم استعمال کړې شوې ده
③ کتاب البيوع کښې ددې صرف یولفظ "جلب" استعمال کړې شوې دې کتاب الزکوة
او بیوع کښې ددې تفصیل تیر شوې دې هلته کتل پکار دی
په جهاد کښې د جلب مفهوم: دلته په کتاب الجهاد کښې ددې اصطلاح مفهوم دادې چې د
اسونو زغلولو په مقابله کښې یوسرې په خپل اس پسې شاته یو بل سرې سور ساتی
او هغه په خپل اس باندې سور دې مگر د مقابلې سرې اس د شانه شری آوازونه
ورکولوسره هغه تیزوی دا ناجانز دی

د جلب مثالونه: ① د اوسانو په مقابله کښې ظالمان عرب معصوم بچی سوروی ماشوم
د ویرې د وجې جغې وهی نو اوبس ویریری او تیزې منډې وهی الله تعالی داسې ظالمان
خپل ځانی ته اورسوی
② د خر زغلولو دپاره په هغې سور په ټین وغیره کښې کانرې واچوی او هغه شپڼگوی
اواخر منډه وهی

^۱ اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الجهاد/باب فی الجلب علی الخیل فی السباق (رقم- ۲۵۸۱) و الترمذی فی کتاب
النکاح عن رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ما جاء فی النهی عن نکاح الشغار (رقم- ۱۱۲۳) و النسائی فی کتاب
الخيل لباب الجنب (رقم- ۲۵۹۱) و احمد فی المسند: ۴/ ۴۲۹

قوله: وَلَا جَنْبَ:

په جهاد كښې د جنب مفهوم، جنب دادې چه مقابله كونكى خان سره يوفارغ اس په اړخ كښې ساتلې دې. دې دپاره چه كله خپله سورلى سترې شى نوچه په دې تازه دم اس باندې سورلى كوم چه په اړخ كښې دې داهم ناجائز دى.

[۲۸۷۷] د بهترين اس فنيې

۳۸۴۴-۱۱۴ () (۱) لَوْ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «(۲) «غَيْرُ الْمُحْجَلِ الْأَذْهَمُ الْأَقْرَمُ الْأَرْزَمُ» (۳) ثُمَّ الْأَقْرَمُ الْمُحْجَلُ طُلُقُ الْيَمِينِ، (۴) إِنْ لَمْ يَكُنْ أَذْهَمَ، فَكُنَيْتٌ عَلَى هَذِهِ الشَّيْءِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَالْذَاوِيُّ.

توجه: (۱) بوقتاده رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه نقل کوي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل (۲) بهترين اس تور اس دى چې د هغه په تندي لږ شان سپين ټکى وي او پوزي جانب ته يې سپينوالى وي (۳) بيا هغه ښه دى چې د هغه په تندي لږ شان سفيدى وي او لاس پښي يې سپين وي (۴) ليکن ښه لاس يې سپين نه وي او که تور اس نه وي بيا د دې قسم کميت هم بهتر اس دى. (ترمذي دارمي)

هل اللغات: (۱) الْأَذْهَمُ: تَكَ تَوْر اس. (۲) الْأَقْرَمُ: تَوْر اس چه په تندي نې سپين داغ وي چه د غره نه کم وي. (۳) الْأَرْزَمُ: تَوْر اس چه دشو ن. (۴) نه اوجت پوزي طرف ته وي سپينوالى وي. (۵) الْمُحْجَلُ: تَوْر اس چه لاس خپې نې سپين وي. (۶) طُلُقُ الْيَمِينِ: هغه اس چمى وځبه وي سپينه نه وي، (۷) فَكُنَيْتٌ: هغه اس چه د ست بره حصه اوډ لکښي ويسته نې تور وي (۸) الْقِيَّةُ: د شية جمع شيات ده داس هغه داغ ته وائى چه د بدن د عام رنگ مخالف وي.

تسهيلات:

قوله: ثُمَّ الْأَقْرَمُ الْمُحْجَلُ:

داسونو درې قسمونه: په دې حديث كښې د ښه والى په اعتبار د اسونو درې قسمونه بيان شوى دى

- ① اهم د هغه په تندي لږ شان سپين ټكى وي او پوزي جانب ته يې سپينوالى وي
 - ② هغه هغه چې د هغه په تندي لږ شان سفيدى وي او لاس پښي يې سپين وي ليكن ښه لاس يې سپين نه وي
 - ③ که تور اس نه وي بيا د دې قسم کميت هم بهتر اس دى
- باقى د هريو وضاحت په حل اللغات كښې شوې دې

[۲۸۷۸] د دري قسمه اسونود حاصلولو ترغيب

۳۸۴۸- [۱۸] (۱) وَعَنْ أَبِي وَهَبٍ الْجَنْمِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۲] «عَلَيْكُمْ بِكُلِّ كُنَيْتٍ أَغْرَ مُجْجَلٍ، [۳] أَوْ أَشْقَرَ أَغْرَ مُجْجَلٍ، [۴] أَوْ أَذْهَمَ أَغْرَ مُجْجَلٍ»، [۵] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَمِيُّ.

توجهه: [۱] ابو وهب جشمي رحمته الله وایي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وسلم وفرماییل [۲] ستاسو د پاره سپین تندى او سپین لاس پنبو والا کیمت آس ضروري دى يعنى که تاسو آس ساتى نو داسې آس ساتى [۳] بيا اشقر آس کيدل پکار دي چې د هغه تندى هم سپين وي او لاس پنبى يي هم سپينى وي [۴] بيا تور سپين تندى وي او سپين لاس پنبى وي (ابوداود نساى) **حل التفات:** ① کُنَيْتٌ: هغه اس چه د سب بره حصه اود لکى ويسته نې تور وى ② أَغْرٌ: ذ غرة نه دې هغه اس چه په تندى نې سپينوالې وى ③ مُجْجَلٌ: چه لاس خپې نې سپين وى ④ أَشْقَرٌ: سور رنگ والا اس

تسهيلات:

قوله: عَلَيْكُمْ كُنَيْتٌ أَغْرَ مُجْجَلٍ:

په کیمت او اشقر کنبى فرق: کیمت او اشقر کنبى دا فرق دې چه د کیمت لکې او د خت رنگ تور وى او د اشقر سور وى، په حديث مبارک کنبى د عمده (بنه) قسمه اسونو د ترتيب بيان دې

[۲۸۷۹] سوره اسونه اود برکت سبب

۳۸۴۹- [۱۹] (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۲] «يُحْنُ الْخَيْلُ فِي الشَّقْرِ»، [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

توجهه: [۱] او ابن عباس رحمته الله وایي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وسلم وفرماییل [۲] د آسونو برکت د سور رنگ آسونو کې وي (ترمذي ابوداود) **حل التفات:** ① يُحْنُ: خير او برکت ② الشَّقْرُ: سور رنگ والا اس

تسهيلات:

نوټ: د دې حديث وضاحت د حديث نمبر (۳۸۴۸) په تسهيل کنبى تير شوې دې

(۱) اخبره ابوداود فى السنن كتاب الجهاد باب فيما يستحب من ألوان الخيل (رقم- ۲۵۴۳) والناسى فى كتاب الخيل باب ما يستحب من شية الخيل (رقم- ۳۵۶۵) واحمد فى المسند: ۳۴۵/۴

(۲) اخبره ابوداود فى السنن كتاب الجهاد باب فيما يستحب من ألوان الخيل (رقم- ۲۵۴۵) والترمذى فى كتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء ما يستحب من الخيل (رقم- ۱۶۹۵) واحمد فى المسند: ۳۷۲/۱

[۲۸۸۰] د آسونو د بعضو ويښتو د كېت كولو مما نعت

۳۸۸۰- [۲۰] (۱) وَعَنْ عُبَيْدِ بْنِ عَبْدِ السَّلَمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «لَا تَقْصُوا نَوَاصِي الْغَيْلِ، وَلَا مَعَارِفَهَا، وَلَا أَذْنَابَهَا» [۲] إِنْ أَذْنَابُهَا مَذَائِبُهَا، وَمَعَارِفُهَا دِقَاقُهَا، وَنَوَاصِيهَا مَعْقُودُ فِيهَا الْخَوِيُّ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] عتبې ابن عبد السلمي څخه روايت دی هغه د رسول الله ﷺ څخه واوريدل [۲] د آسونو ۱ د تندي ويښته ۲ د هغوی د خټ ويښه ۳ او د هغوی د لکيانو ويښته مه پريکړئ ۴ ځکه چې ۱ د هغوی لکۍ د هغوی مچ بنکي (مچان وغيره شرونکې، دی چې د هغه ښورولو ښورولو سره مچان او چينجي الوخي ۵ او د هغوی ايال هغوی ته د گرمي رسولو څيزونه دي ۶ او د هغوی د تندي ويښتوسره څيرښيگره تړل شويده (ابوداود، هل اللغات: ۱ لَا تَقْصُوا: قص د پرې کولو په معنی کښې دې ۷ نَوَاصِي: د ناصیه جمع ده د تندي ويښتو ته وائی ۸ مَعَارِفَهَا: ددې مفرد عرف دې يامعرفه دې د اس په سټ باندې چه کوم ويښته اوچت ولاړ وی هغه مراد دی کوم ته چه ايال وائی ۹ أَذْنَابُهَا: ددې مفرد ذنب دې لکني ته وائی مراد د لکني ويښته دی د حديث په باقی حصه کښې ددې معانعت علت طرف ته اشاره کړې شوې ده ۱۰ مَذَائِبُهَا: دا د ذب نه دې د دفع کولو په معنی کښې دې يعنی د لکني په ويښتوسره اس مچان وغيره دفع کوی دا د ده پکې دې ۱۱ مَعْقُودُ: يعنی د تندي په ويښتو کښې الله تعالی برکت کيځودې دې ۱۲ دِقَاقُهَا: دقأ، گرمی ته وائی يعنی د ايال په ويښتوسره اس گرمی حاصلوی دې دپاره چه ستی د ځيځوالی وغيره نه محفوظ وی

تسهيلات:

نوټ: په حديث کښې اهم د گرانو لغاتو حل دې هغه په حل اللغات کښې شوې دې باقی مطلب د ترجمې څخه واضح دې

[۲۸۸۱] د آسونو په باره مکنې څو هدايات

۳۸۸۱- [۳۱] (۱) وَعَنْ أَبِي وَهَبٍ الْجَمْعِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا تَزِيلُوا الْغَيْلَ، وَامْشُوا نَوَاصِيهَا وَأَعْمَارُهَا - أَوْ قَالَ: أَكْفَالُهَا - وَلَا تَقْلُدُوا أَوْدَانَهَا، وَلَا تَقْلُدُوا أَوْدَانَهَا» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَمِيُّ.

توجه: [۱] او وهب جشمي رضي الله عنه وايي چې رسول كريم ﷺ وفرمايل [۲] سونه تړلي ساتئ د

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب في كراهية جز نواصي الغيل وأذنانها (رقم- ۲۵۴۲) واحمد في المسند: ۱۸۴/۴

(۲) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد . باب إكرام الغيل وارتباطها بالسح على أكفالها (رقم- ۲۵۵۳) والتيماني في كتاب الغيل/باب ما يستحب من شية الغيل (رقم- ۳۵۶۵) واحمد في المسند: ۱۴۵/۴

هغوی په تندو او شالاس تیروی یا د اعجازها په خای اکفالهایی و فرمایلی او د دې دواړو لفظونو یوه معنی ده یعنی شا [۲] و د هغوی په خټ کې پټی واچوي لیکن د هغوی په خټ کې د لیندی جئی مه ترئ. (ابوداود نسائي)

هل اللغات: ① اَرْطَطُوا: ترلې ساتئ. پالنه کوئ. ② وَالْغَزَاةُ: اعجاز د عجم جمع ده کونانی ③ الْكُفَالَةُ: اكفال: د كفل جمع ده د دواړو ترجمه شاتننی حصه ده یعنی د انس و محبت او د صفائی په غرض د اس په ملا او شاته حصه باندې لاس وهن ④ وَقَلَدُوا: د اس په مرئی کښې پرې اچوئ دې دپاره چه د اسلام د دښمنانو او دین د سرلورنۍ دپاره هروخت تیار وی ⑤ الْأَوْتَارَ: داد و تر جمع ده د لیندې لرگی او تسمې ته وائی

تسهيلات:

قوله: وَلَا تَقْلُدُوا آلَ الْأَوْتَارِ:

داوتار په مفهوم کښې دوه اقوال: ① مطلب داچه دا تسمه د اس په غاړه کښې مه اچوئ دې سره به اس او نخلی زور ندبه شی

② د وترنه مراد هغه شرکيه تار او تسمه ده کوم چه به عربو د ضرر د دفع کولو دپاره د خنارو په غاړو کښې ترله او د شرک عقیده به ئی لرله اسلام دا رد کړه [۲۸۸۲] د اهل بیت رسول ﷺ دري مخصوص احکام

۳۸۸۲- [۲۲] () وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ [۲]: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَبْدًا مَأْمُورًا، مَا اخْتَصَنَّا ذَوْنَ النَّاسِ بِشَيْءٍ [۳] إِلَّا بَقَلَاةٍ: أَمَرْنَا أَنْ نُسَبِّحَ الْوُضُوءَ، وَأَنْ لَا نَأْكُلَ الصَّدَقَةَ، وَأَنْ لَا نَتَزَيَّ جَمَاعَةً عَلَى قَرِينٍ». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ.

توجه: ① او ابن عباس رضی اللہ عنہما وایی [۲] چې رسول کریم ﷺ یو مامور بنده وو حضور ﷺ مونږ ته یعنی خپل اهل بیت ته نورو خلقو څخه جدا کولو سره دریو خبرو څخه علاوه د څه بلي خبرې مخصوص طور سره حکم نه دی کړي [۲] او هغه دري خبرې چې د هغه خاص طور سره اهل بیت ته حکم ورکول شوی وو دادي ① چې مونږ اودس پوره کوو ② مونږ د صدقي مال نه خوړو ③ مونږ په اسپو خرونه نه اچو (ترمذي نسائي)
هل اللغات: ① مَا اخْتَصَنَّا: نه یو خاص کړی مونږ لره ② نُسَبِّحُ: پوره کوو مونږ. ③ لَا نَتَزَيَّ: مونږ نه خپجو. نه اچو.

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الصلاة باب قدر القراءة فی صلاة الظهر والعصر (رقم- ۸۰۸) والترمذي فی کتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی كراهية أن تنزى العمر على الغيل (رقم- ۱۷۰۱) والنسائي فی كتاب الغيل / باب التشديد فی حمل العمير على الغيل (رقم- ۳۵۸۱) واحمد فی المستد: ۲۲۵/۱

تسهيلات:

قوله: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَبْدًا مَأْمُورًا:

نبی علیه السلام د شریعت د احکامو پابند جوړول:

یعنی حضور پاک د الله تعالی د حکم پابند بنده وو کوم حکم چه به د الله تعالی د طرف نه ملاویدلو هغه به ئی په عامو خلقو کښې یوشان جاری ساتلو داسې نه ده چه خپل خپلوان ئی په خصوصی حکم سره خاص کرل اونور خلق ئی هیرول هم دغه شان احکامو کښې حضور پاک به هیڅ قسم فرق او خصوصیت روا نه ساتلو

قوله: مَا اخْتَصَّ أَذُنَ النَّاسِ بِشَيْءٍ إِلَّا بِثَلَاثٍ:

د اهل بیتو تخصیصی کول: هم دغه وجه ده چه حضرت ابن عباس رضی الله عنه دا وضاحت فرمائی چه حضور پاک مونږ اهل بیتو ته هم د یو څیز خصوصی حکم نه دې راکړي او د دریو څیزونو ئی په خاص توگه تاکید دی حکم کړي دې سره ددې چه امت په دې کښې مونږ سره بیا هم په دوو څیزونو کښې شریک دې مگر مونږ ته په خاص توگه حکم راکړي شوې دې

په دې دریو څیزونو کښې د اهل بیتو تخصیصی کول:

① مکمل اودس کول دی اگر چې عبدالله بن عباس د اهل بیتو ته خصوصیاتو کښې شامل کړي دې خو په کامل اومکمل اودس جوړولو کښې باقی امت هم شریک دې

② صدقه نه خوړل دی صدقه نه خوړل د اهل بیتو خصوصیت دی لکه څنگه چې یو حدیث کښې راغلی دی چې حضرت حسن یا حسین په خوله کښې قجوره واچوله نو نبی علیه السلام دهغوی د خولې څخه هغه قجوره راویستله او وې فرمائیل کیدې شی دا قجوره د صدقې وی

③ خر په اسپې باندې نه څیزول دی خر په اسپه باندې څیزولو سره د اسپې نسل خرابیږي او د اعلی څیز په ځانی کم تر څیز په لاس راځي ځکه چه قجر د اس نه ادنی دې

[۲۸۸۲] په اسپې د خړاچولو معافیت

۸۸۳- [۲۳] (۱) «وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ (۲): «أَهْدَيْتَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَقْلَةً، فَرَكِبَهَا (۳)، فَقَالَ عَلِيٌّ: لَوْ حَمَلْنَا الْعِمَارَ عَلَى الْغَيْلِ لَكَانَتْ لَنَا مِثْلُ هَذِهِ (۴)» فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «إِنَّمَا يُفْعَلُ ذَلِكَ بِالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ» (۵). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَمِيُّ.

توجهه: حضرت علي رضی الله عنه څخه روایت دی (۲) په یوه موقع د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت یو قجر بطور هدیه پیش شو نو حضور صلی الله علیه و آله په هغه سور شو (۳) حضرت علي رضی الله عنه عرض او کړو

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد . باب فی کراهیه الحمر تنزی علی الغیل (رقم- ۲۵۶۵) والنسائی فی کتاب الغیل باب التشدید فی حمل الحمبر علی الغیل (رقم- ۳۵۸۰) واحد فی المسند: ۱۰۰/۱

که مونر په آسبو خرونه و اچوو نو مونر ته به هم داسې خچر حاصل شي [۱] په دي اوريدو سره رسول کریم ﷺ وفرمايل دا کار هغه خلق کوي چې ناواقف وي (ابوداود نسائي) هل اللغات ① بَقْلَةُ: قَجَر

تسهيلات:

قوله: [إِنَّمَا يَقُولُ ذَلِكَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ]:

په اس باندې د عو اچولو مذهب، يعنې خراسيې ته پريخودل د نامعقول خلقو کار دې که چرې دا خلق هوشياروې نو په اسپه باندې به ئي اس پريخودې وى دې دپاره چه د ښه نسل اسونه پيداشي د خرد نسل نه به بيکاره قجر پيدا کيږي دا خلق د صحيح فيصلې نه اخوا شوى دى اود صحيح لارې نه اوختى دى چه په دې مکروه کار کښې مشغول شوى دى [۲۸۸۴] په توره مزین کولو کښې د لږو سپینوزو خلط کولو جواز

۳۸۸۳- [۲۳] (۱) وَعَنْ أَبِي رَاضٍ الرَّضِيِّ عَنْهُ، قَالَ [۲] «كَانَتْ قَبِيْعَةُ سَيْفِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ قَبِيْعَةٍ»، رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمه: [۱] حضرت انس رضی اللہ عنہ و ابي [۲] چې د رسول الله ﷺ د توري د قبضي توبی د سپینو زرو وه (ترمذي ابوداود نسائي دارمي)

هل اللغات ① قَبِيْعَةُ: د توري توبی ته وانی کوم چه د لاسکی نه شاته وى موتې هم ورته وانی

تسهيلات:

قوله: «كَانَتْ قَبِيْعَةُ سَيْفِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ قَبِيْعَةٍ»:

د ښالست دپاره په توره کښې د سپینوزو د استعمال جواز: په شرح السنه کښې لیکل شوى دى چه دا حدیث په دې خبره دلالت کوى چه توره وغیره په چاندی باندی خائسته کول جائز دى البته په دې کښې سونا استعمالول جائز نه دى، هم دغه شان په جنگ کښې د استعمالیدونکي چارې، خنجر، برچې وغیره هم دا حکم دې چه چاندی سره (مزین) خائسته کول جائز دى

[۲۸۸۵] د نبی علیه السلام په توره کښې سره او سپین زو

۳۸۸۵- [۲۵] (۱) وَعَنْ هُودِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ جَدِّهِ وَمَزِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ [۲]: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ الْفَتْحِ [۳] وَعَلَى سَيْفِهِ ذَهَبٌ وَفِصَّةٌ، رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ترجمه: [۱] او هود ابن عبد الله ابن سعد دخپل نيکه دادا څخه چې د هغه نوم مزیده وو نقل

(۱) اخرجه ابوداود فى السنن كتاب الجهاد . باب فى كراهية العمر تنزى على الغيل (رقم - ۲۵۸۳) والترمذى فى السنن رقم الحديث ۱۶۹۱

(۲) اخرجه الترمذى فى السنن كتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء فى السيوف وحليتها (رقم - ۱۶۹۰)

کوي [۲] اچي رسول الله ﷺ د مکي د فتح په ورځ په مکه کې داخل شو [۳] نو هغه وخت د حضور لاس مبارک کې چې کومه توره وه په هغه د سوني او سپين زرو کار شوی وو امام ترمذي دا روايت نقل کړې دی او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دی

تسهيلات:

قوله: وَعَلَى سَيْفِهِ دَهَبٌ وَفَصَةٌ:

په توره کېښي د سرو زرو د لکونو حکم: الحاصل ددې حديث په بنياد باندې د سونۍ استعمال جائز گرځول صحيح نه دی ځکه چې ددې حديث سند قوي نه دی بلکه ضعیف دی [۲۸۸۶] د نبي عليه السلام دوه زرغې اچول

۳۸۸۶- [۲۹] (۱) [۲] وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] كَانَ عَلَيْهِ يَوْمَ أُحُدٍ زُرْعَانِ [۴] قَدْ ظَاهَرَ بَيْنَهُمَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] سائب بن يزيد څخه روايت دی [۲] اچي د غزوه احد په ورځ د نبي کریم ﷺ په جسم مبارک دوه زرغري وي [۳] حضور ﷺ يوه په بلي اغوستي وه (ابوداود ابن ماجه)، حل اللغات: [۱] زرغاب: د زرغ جمع ده، زرغ زرغري ته وائی [۲] قَدْ ظَاهَرَ: يوډل د بيا ه اغوستل

تسهيلات:

قوله: قَدْ ظَاهَرَ بَيْنَهُمَا:

د حديث مخه معلومې شوې دوه مسئلې: [۱] معلومه شوه د زيات نه زيات وسله استعمالول د توکل منافي نه دی [۲] اوداهم معلومه شوه چې حضور پاك پخپله جنگ کړې دي او په ښه مکمل انداز کېښي ئې کړې دي کوم خلق چې دا عيب يا شرم گنړی ياد دې نه انکار کوی هغوی دي دخپل ايمان خيراوغواری

[۲۸۸۷] د نبي عليه السلام په جندې کېښي دوه رنگونه

۳۸۸۷- [۲۴] (۱) [۲] وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ [۳]: «كَانَتْ رَايَةُ نَبِيِّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَوْدَاءَ [۴] وَلَوَاؤُهُ أَيْضًا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] ابن عباس رضی اللہ عنہما وايي [۲] د نبي کریم ﷺ لويه جندې د تور رنگ وه [۳] او وره جندې د سپين رنگ (ترمذي ابن ماجه)

حل اللغات: [۱] رَايَةُ: قومی لويه جهنده، [۲] سَوْدَاءَ: تور رنگې، [۳] وَلَوَاؤُهُ: وره جهندا.

^(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب في لبس الذروع (رقم- ۲۵۹۰) كتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في السيوف وحليتها (رقم- ۱۶۹۰) و ابن ماجه في كتاب الجهاد/باب السلاح (رقم- ۲۸۰۶) واحد في السنن: ۲۹۳/۴

^(۲) اخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۱۶۸۱ وابن ماجه رقم الحديث ۲۸۱۸

تسهيلات:

قوله: كَانَتْ رَأْيَةُ نَبِيِّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَوْدَاءَ:

د نبي عليه السلام د چنډي رنگ: دا جهندا توره وه او د تورې مطلب دانه دې چه بالکل توره وه بلکه د لرې نه به توره ښکاريده او که د نيزدې نه به چا دې ته کتل نو په دې کښې به سپينې پټنې ښکاريدي او هم دې ته نمره برکه وائی

قوله: - وَلَوْ أُوذُ أُبَيْصَ:

سپينه چنده دامن اشاره: يعنی د حضور پاک جنگی وره جهندا به سپينه وه چه د امن طرف ته اشاره ده

[۲۸۸۸] د نبي عليه السلام د تور پټکی ذکر

۲۸۸۸- [۲۸] (۱) عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ مَوْلَى مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ، قَالَ: «بَعَثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ إِلَى الْمَرْءِ بْنِ عَازِبٍ، يَسْأَلُهُ عَنْ رَأْيَةِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - . فَقَالَ: «كَانَتْ سَوْدَاءَ مُرَبَّعَةً مِنْ ثَمَرَةِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبُو دَاوُدَ.

تورچه: (۱) موسى ابن عبیده رضی اللہ عنہ چې د محمد ابن قاسم تابعي آزاد کرده غلام وو وايي (۲) يوه ورځ محمد ابن قاسم زه د حضرت براء رضی اللہ عنہ ابن عازب صحابي ته وليږلم چې دا معلوم کړم چې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم چنده څنگه وه (۳) نو حضرت براء رضی اللہ عنہ وفرمايل د حضور چنده د تور رنگ وه (د هغه کپړه چوکور او د نمره په شان وه) (احمد ترمذي ابوداود) **هل اللغات:** (۱) مُرَبَّعَةً: يعنی ددې اوږدوالي او پلنوالي څلورگوټي وو (۲) مِنْ ثَمَرَةِ: د پړانگ په رنگ کپړې څخه جوړ شوې خادر

تسهيلات:

قوله: كَانَتْ سَوْدَاءَ مُرَبَّعَةً مِنْ ثَمَرَةِ:

د نبي عليه السلام د چنډي رنگ: هغه کمبل يا خادر ته وائی کوم کښې چه تورې او سپينې کرخې وې. او په لغت کښې نمر مشهور خناور يعنی پړانگ ته وائی. نو ددې وجهې نه د کپړې تشبيه ئي داسې پړانگ سره ورکړی ده دکوم په څرمنه باندې چه تورې او سپينې کرخې وې، نو ددې نه دا معلومه شو چه د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم جهندا بلکل توره نه وه بلکه تورې او سپينې کرخې په کښې موجود وې.

[۲۸۸۹] د نبوی جندی سپین رنگه

۳۸۸۹- [۲۹] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ (۲) أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - دَخَلَ مَكَّةَ وَلِوَاؤُهُ أَيْضٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمه: حضرت جابر رضی اللہ عنہ وای رضی اللہ عنہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مکی د فتح پہ ورځ په مکه کې داخل شونو هغه وخت د حضور صلی اللہ علیہ وسلم لاس مبارک کې سپینه جنده وه (ترمذی ابوداود ابن ماجه، تسهيلات: قوله: وَلِوَاؤُهُ أَيْضٌ:

دنبی علیه السلام د جندی سپین رنگ: ددې حدیث نه معلومه شوه چه دنی کریم صلی اللہ علیہ وسلم جهندا سپینه وه لهذا څرنگه چه توره جهندا وه هم دهغه شان سپینه جهندا هم وه

الفصل الثالث

[۲۸۹۰] د نبی علیه السلام په نظر کښې د اسونو قدر او قیمت

۳۸۹۰- [۳۰] عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ (۲): «لَمْ يَكُنْ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيَّ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعْدَ النَّسَاءِ مِنَ الْخَيْلِ». رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

ترجمه: حضرت انس رضی اللہ عنہ وای رضی اللہ عنہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په نظر مبارک کې د ښځو څخه وروسته اد جهاد مقاصدو د پاره د آسونو څخه زیات محبوب او خوښ بل هیڅ شیز نه وو (نسائي،

تسهيلات:

قوله: بَعْدَ النَّسَاءِ مِنَ الْخَيْلِ:

د نبی علیه السلام د اسونو سره محبت: امام طیبی رحمه الله فرمائی چه د اسونو ذکر د جهاد څخه کنایه ده یعنی د نبی علیه السلام ښځو سره د مینې څخه پس په جهاد کښې د اسونو سره مینه وه په دې کښې دې طرف ته اشاره ده چې جهاد ته پوره توجه ورکول پکار دی

د نبی علیه السلام د ښځو سره محبت په یو حدیث کښې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی دی حبیبی الطیب والنساء دلته نساء سره ئي خوشو محبوبه گرځولې ده ښځې هم محبوب دی او ددې نه پس محبوب ترین څیز په جهاد کښې استعمالیدونکی اسونه دی کله چه ددې احادیثو نه معلومه شو چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته ښځې او اسونه محبوب وو نو ددې وجهې نه دا وهم ذهن ته راځی چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ازدواجی ژوند طرف ته ډیر مائل وو،

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد/باب فی الرأیات والألویة (رقم- ۲۵۹۲) والترمذی فی کتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی الألویة (رقم- ۱۶۷۹) و ابن ماجه فی کتاب الجهاد/باب الرأیات والألویة (رقم- ۲۸۱۷)

د نبي عليه السلام د بنخو سره د محبت وجه، ملا علی قاری رحمه الله فرمائی چې نبي کریم ﷺ په یو وخت کښې د څلور زره کسانو طاقت لرلو، او هر یو کس له څلور بنخو سره واده کول جائز دی نو گویا چه دا ټول تعداد شپاړس زره جوړیږي او بنی کریم ﷺ په یو وخت کښې د دومره زنانو سره د واده کولو طاقت لرلو مگر نبي کریم ﷺ دومره طاقت باوجود هم نهه بنخې کړې وې او دا د نبي کریم ﷺ یو کمال هم دې (مرآة، ١٤٥/٣٢٥)

د حدیث مخه دوه خبرې معلومیدل: ① ددې حدیث نه معلومه شوه چه خپلو بنخو سره محبت کول دا د کمال تقوی دلیل دې ځکه چه کوم کس چه د خپلې بنخې سره محبت کوی نو هغه به د پردو بنخو طرف ته نه مائل کیږي

② جهاد سره محبت کول دا د کمال ایمان دلیل دې کوم کس چه جهاد سره محبت لري نو هغه به دا غواړي چه اسلام ته طرقي ملاو شي

[٢٨٩١] د عربي ليندو د ساتلو ترغيب

٣٨٨- [٣١] (١) وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ ②: «كَانَتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَوْسَ عَرَبِيَّةٍ ③ فَرَأَى رَجُلًا يَدِي قَوْسَ فَارِسِيَّةٍ ④، قَالَ ⑤: " مَا هَذِهِ؟ أَلْقِيَا، وَعَلَيْكُمْ بِهَذِهِ ⑥ وَأَلْبَاهِيَا ⑦ وَرَمَاهُ ⑧ الْقَتَا ⑨ فَأَنَّتَا ⑩ يُؤَيِّدُ اللَّهُ لَكُمْ بِهَا فِي الدِّينِ، وَتُمْكِنُ لَكُمْ فِي الْوِلَادِ ⑪ ". رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

قوجه: ① او حضرت علي رضی الله عنه وايي ② په (یو میدان کې یا هسي په یوه موقع) د رسول کریم ﷺ په لاس مبارک کې عربي لینده وه ③ هرکله چې حضور ﷺ د یو صحابي سړي په لاس کې فارسي ایراني لینده ولیدله ④ نو وي فرمایل دا څه دي؟ دا وغورځوه تاسو ته داسې یعنی عربي لینده ساتل پکار دی او تاسو ته کاملي نیزې ساتل پکار دی ⑤ یقیناً د دې په ذریعه به الله ﷻ دین سربلند کولو کې ستاسو مدد وکړو او د دښمنانو ښارونو کې به تاسو جم کړي (ابن جامه)

هل اللغات ① قَوْسٌ: لینده. ② رَمَاهُ: نیزه. ③ الْقَتَا: نیزه. ④ يَدِي: مدد کوی. ⑤ تُمْكِنُ: قوت ورکوی

تسهيلات:

قوله: فَرَأَى رَجُلًا يَدِي قَوْسَ فَارِسِيَّةٍ:

د کمان دوه قسمونه: ① یو عربي کمان وی د حضور پاک په لاس مبارک کښې عربي کمان وو ② دویم فارسي کمان وی د یو صحابي په لاس کښې فارسي ایراني کمان وو. حضور پاک دا خوښ نه کړو اووئی فرمایل دا اوغورزوه او عربي کمان په لاس کښې واخله او استعمال نئ کړه

ه فارسی لیندی نه غوینولو دوه و جومات: ① ملا علی علی قاری رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ علامه طیبی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ او نورو شارحینو حضرات فرمائی چه ددغه صحابی خیال وو چه فارسی کمان مضبوط وی دې سره مونږ ته د زیات نه زیات فتوحات حاصلیری په دې باندې حضور پاک او فرمائیل ستا خیال صحیح نه دې آلات حرب او ضرب سره فتوحات نه حاصلیری بلکه داد الله تعالی په نصرت او امداد سره حاصلیری دا نصیحت په خپل ځانی بالکل صحیح دې

② حضور پاک په فارسی کمان باندې عربی کمان ته ولې ترجیح ورکړه؟ ما د بعضی علماؤ نه اوریدلی دی چه عربی کمان د ماتیدونه پس هم په جنگ کښې په کور راتللو مگر فارسی کمان کښې دا صفت نه وو په دې وجه حضور پاک د عربی کمان د ښکلي کیدو د وجې نه د دې د اختیارولو حکم ورکړو دا یوه ډیره ښه توجیه ده افسوس چه چرته په کتاب کښې لیکلې وې

③ حضور پاک د خپلې علاقې او قومی وسلې حوصله افزائی کړې ده چه عربی کمان زمونږ جوړ کړې شوې دې مونږ له په دې باندې اعتماد کول پکار دی او ذیل په جوړه شوې وسله باندې خپل قومی بنیاد نه دی کیخودل پکار حضرت خالد رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ به هم په عام جنگونو کښې خپلې قومی وسلې ته ترجیح ورکوله که د غیرو وسله به هرڅومره ښکلې ولې نه وه د حدیث سیاق اوسباق دې دواړو توجیهاتو سره بالکل موافق دې ځکه چه حضور پاک فرمائیلی دی چه هم د دې وسلې او جهاد په برکت باندې الله تعالی په دین کښې ستاسو امداد فرمائی او په ملکونو کښې تاسو کلکوی

[۲] بَابُ آدَابِ السَّفَرِ

دَسْفَرْدَا دَابِييان

خلاصة الباب:

فيه أربعة وثلاثون حديثاً مشتملة على سبع عشرة مسألة:

- ① الوقت المناسب للسفر: ۱، ۱۷، ۱۸، ۳۱.
- ② المنع عن الوحدة في السفر وفضيلة الجماعة: ۲، ۱۹، ۲۰.
- ③ المنع عن مصاحبة بعض الأشياء في السفر: ۳، ۴، ۵، ۳۳.
- ④ الإحسان مع دواب السفر: ۴، ۲۵، ۲۶.
- ⑤ الإحسان مع من عجزت دابته عن السفر: ۷، ۲۸.
- ⑥ المنع عن السفر بلا ضرورة: ۸.
- ⑦ استحباب استقبال المسافر: ۹.
- ⑧ جواز الإرداف على الدابة: ۹، ۱۰.
- ⑨ وقت القدوم على الأهل: ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۳۰.
- ⑩ إعطاء الصدقة بعد القدوم من السفر: ۱۴.
- ⑪ سنية دخول المسجد بعد القدوم من السفر: ۱۵، ۱۶.
- ⑫ حكم التأخير في السفر: ۲۰.
- ⑬ تعقيب الأمير والإعانة مع الرفقاء: ۲۲، ۳۴.
- ⑭ آداب النزول في الطريق: ۶، ۲۳، ۲۹.
- ⑮ التناوب على الدابة: ۲۴.
- ⑯ الركوب على مقدم دابة الغير بإذنه: ۲۷.
- ⑰ طريق الاستراحة في التعريس: ۳۱.

هل اللغات ① آداب: ددي مفرد ادب دي احترام كول. د حق خيال ساتل. ② لَا يَتَلَوْنَ: اونه يدي دوي قدمونه. ③ مَوْطِئًا: په داسي لار. ④ وَلَا يَتَأَلَوْنَ: اونه حاصلوي دوي. قابو كوي نه. ⑤ ثَلَا: په حاصلولو سره. په قابول كولو سره.

تسهيلات: قوله: آداب السفر:

۵ ادب تعريف: خصائل حميده خپلول او خصائل رذيله نه دېچ كيدلونوم ادب دي يعنى هرڅيز ته د هغه جائز مقام او مناسب حق وركولونوم ادب دي.

۵ نبی کریم ﷺ غیر جہادی سفرونہ: دَ سفر نہ مراد عام او مطلق سفر دے مگر دلتہ زیات تر دَ حضور پاک دَ جہادی سفرونو او دَ ہفتی دَ آدابو بیان کرے شوے دے

① حضور پاک دَ نبوت ملاویدونہ ور اندے دَ دیارلسو کالوپہ عمر کنہی دَ شام طرف تہ یو سفر کرے وو کوم چہ نامکمل پاتے شوے وو او حضور پاک مکے مکرمے تہ واپس راغلی وو۔
 ② بیا حضور پاک دَ ۲۵ کالوپہ عمر کنہی دَ شام طرف تہ دَ تجارت پہ غرض دویم سفر کرے وو
 ③ دَ نبوت ملاویدونہ پس دَ حضور پاک یوسفرد مکے نہ طائف طرف تہ شوے وو ددے مقصد دَ طائف والوتہ دَ اسلام دعوت ہم ورکول وو او دَ خپلو ملگرو دَ پارہ دَ امن او پناہ خانی لتول ہم مقصود وو۔

④ بیا دَ مکے نہ مدینے طرف تہ حضور پاک ۵۳ کالوپہ عمر کنہی دَ ہجرت یو عظیم الشان سفر کرے وو

⑤ دَ مدینے منورے نہ پہ ۶ ہجری کنہی دَ حضور پاک یوسفرد عمرے دَ پارہ اوشو چہ پہ حدیبیہ بانڈی ختم شو او حضور پاک بغیردَ عمرے نہ مدینے تہ لاو
 ⑥ بیا راتلونکی کال کنہی دَ عمرۃ القضاء یوسفرد شوے وو

⑦ بیا پہ لسم ہجری کنہی حضور پاک دَ حج پہ ارادہ دَ یولاک پینخہ ویشٹ کم وزیات صحابہ کراموسرہ دَ حجۃ الوداع سفر او کرو۔

دنبی کریم ﷺ جہادی سفرونہ: دَ حضور پاک دَ دغہ اووہ سفرونو نہ علاوہ باقی تول سفرونہ دَ جہاد دَ پارہ شوی دی چہ پہ جزیرۃ العرب کنہی دننہ وو دَ جزیرہ عرب نہ بہردَ حضور پاک یو جہادی سفر شوے وو چہ دَ غزوہ تبوک دَ پارہ دَ شام دَ زمکے طرف تہ شوے وو
د جہادی سفر آداب: بہر حال دَ جہاد دَ سفر یو خو آداب ہم لیکلے کیری او گورئی

① پہ عدد او عدد بانڈی نظر لارنہ شی بلکہ چہ صرف پہ اللہ تعالی بانڈی یقین وی او تعلق مع اللہ نہ مضبوط وی۔

② چہ دَ اعلا، کلمۃ اللہ خالص نیت وی

③ دَ فتح نہ پس دے نہ تکبر کوی نہ ظلم بلکہ عاجزی دے کوی

④ اوچت خانی او ہنکتہ خانی تہ دَ تللوراتللو پہ وخت ژبہ دَ اللہ تعالی پہ ذکر او اللہ اکبر پہ نعروسرہ گویا وی

⑤ چہ سفر دَ حضور اکرم دَ طریقے مطابق وی

⑥ بغیردَ خہ تکبر نہ دیر پہ عاجزی سرہ لاری او راشی

⑦ پہ خپل مینخ کنہی جگرہ او اختلاف نہ وی بلکہ تعاون وی

⑧ دہنمن سرہ دَ جنگ خواہش اونہ کرے شی خوچہ کلہ جنگ وی نو پہ ثابت قدم او سیدوسرہ دے نہ صبر کوی۔

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۸۹۲] د زیات په ورځ د سفر خوښول

۲۸۹۲- [۱] (۱) عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ [۲]: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ غَزَا تَبُوكَ [۳] وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ۱) کعب بن مالک ابن مالک راوي دی [۲] چې نبي کریم ﷺ غزوه تبوک د پاره د زیارت جمعرات په ورځ روان شوی وو [۳] او حضور ﷺ داخوښوله چې د جهاد د سفر ابتداء د جمعرات زیارت د ورځې څخه وکړي (بخاري)
 هل اللغات: ۲) يَوْمَ الْخَمِيسِ: د زیارت ورځ ته خمیس وائی

تسهيلات:

قوله: وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ:

د نبي عليه السلام د زیات په ورځ سفر کول: د رسول الله ﷺ به اکثر سفرونه هم د خمیس په ورځ کیدل او کله کله د دې خلاف هم شوی دی.
 د زیارت په ورځ د سفر کولو درې وجوهات

- ① په خمیس خمس کښې مناسبت لفظی دې خمس د مال غنیمت حصې ته وائی
 - ② د ټولې هفتې اعمال د خمیس په ورځ الله تعالی ته وړاندې کولې شی د جهاد لونی عمل هم په دې ورځ وی نوڅه ښه به وی
 - ③ د رسول الله ﷺ د لښکرونو الخمیس وو دکوم چه به پنځه حصې وې یعنی "مقدمة الجيش، ساقه الجيش، میمنة الجيش، ميرة الجيش او قلب الجيش" هم د دې په مناسبت سره به حضور پاک د خمیس په ورځ سفر کولو
- یهودیانو په خیبر کښې د حضور پاک لښکر اولیدلو نوهغوی په دې موقع باندې اووئیل "محمد والخمیس والله" په دې وجه د تفاول په توگه حضور پاک د خمیس ورځ عموماً د سفر د پاره خوښه کړې ده

[۲۸۹۳] یواځې د سفر کولو ممانعت

۲۸۹۳- [۱] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْوَحْدِ مَا أَعْلَمُوا، مَا سَارَرَّا كَيْتَ بَلِيلٍ وَحْدَهُ". رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير / باب من اراد غزوه فوزى بغيرها. ومن احب الغزوه يوم الخميس (رقم- ۲۹۵۰) و ابو داود في كتاب الجهاد / باب في أي يوم يستحب السفر (رقم- ۲۶۰۵) واحمد في المسند: ۴۵۵/۳- ۴۵۶

(۲) اخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير / باب السير وحده (رقم- ۲۹۹۸) وابن ماجه في كتاب الادب / باب فضل لا اله الا الله (رقم- ۳۷۹۸) واحمد في المسند: ۲۳/۲

توجه: حضرت عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما و ابي رسول كريم عليه السلام وفرمايل عليه السلام که خلق داخیز کوم چې تنها يوازي سفر کولو څخه پېښيري دومره پوه شي څومره چې زه پوه يم تو هيڅ سوار به د شيې هيڅ کله د سفر کولو همت اونکړي (بخاري)
 حل اللغات: ① سَارَ: سفر کول

تسهيلات: قوله: مَا سَارَ رَاكِبٌ بِلَيْلٍ وَحَدَّةٍ:

د خانله سفر کولو معانعت: يعنی د خان له سفر کولو چه کوم دنيواى او اخروى نقصانات ماته معلوم دى که هغه چاته معلوم شى نو هيڅ يوسور به خان له سفر اونه کړي

د خانله سفر کولو د نياوى او اخروى نقصانات: ① دنيواى نقصان دادې چه د حادثې په وخت يا د سامان د حفاظت په وخت د هغه د امداد د پاره به څوک هم نه وي او خاص کر چه کله د جهاد زمانه وي نو د خان له سړى د پاره به د خان څومره خطر ه وي

② دينى نقصان خودادې چه په جمع سره مونځ خان له سړى ته نه نصيب کيږي

په موجوده زمانه کښي د خانله سفر کولو حکم: ① نن صبا د اجتماعى اسفارو ترتيب وي څوک هم چرته يواځې نه وي. کيدې شى په دې سفر کښي او د پخوانۍ زمانې په سفر کښي فرق وي پخوا زمانه کښي آبادى کمه وه خلق کم وو نو خانله سفر کول به ډيرو خطراتو سره مخ وو. په موجوده زمانه کښي آسانتيا زياته ده او آبادۍ هم ډيرې دى ددې وجې هغه خطر نشته کوم چې په پخوانۍ زمانه کښي وو

② په هغه وخت کښي کښي خلق فارغ او اوزگار وو د دنيا محبت نه وو نن صبا هر سړى د دنيا په کارونو کښي مشغول دې. که يو ملگري بل ته اوواښ چې ما سره فلانى خانې ته لاړه شه هغه به مشکله تيار يږي

③ پخوا مينه محبت زيات وو او نن صبا خود غرضى ده د دې وجې يوبل سره سفرونه او دهغې مشکلات نشي برداشت کولې

خود دې هر څه باوجود فائده او گټه په اجتماعى سفر کښ ده خانله سفر په هيڅ صورت کښي د اجتماعى سفر مرتبې ته نشي رسيدې

[٢٨٩٤] د قاضى سره د سپې او جرس په موجوده کلي کښي د فرشتو عدم مرافقت

٢٨٨٣- [٢٣] (١) وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا يُحِبُّ الْمَلَائِكَةُ رُقْعَةً فِيهَا كَلْبٌ وَلَا جَرَسٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

١) اخرجه مسلم في كتاب الأشربة باب كراهة الكلب والجرس في السفر (رقم- ١٠٣ - ٢١١٣) و ابو داود في كتاب الجهاد باب في تعليق الأجراس (رقم- ٢٥٥٥) والترمذي في كتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في كراهية الأجراس على الغيل (رقم- ١٧٠٣) واحمد في المستند: ٢٤٦/٢

تو جمع: [۱] حضرت ابوهريره رضي الله عنه و ابي [۲] چې رسول كريم صلی اللہ علیہ وسلم و فرمايل هغه قافلي سره
فربنتي نه وي کومي کې چې سپی او جرس وي (مسلم)
حل اللغات: [۱] رُفَّةً: قافله [۲] جَرَسٌ: گنگنرو، تلن.

تسهيلات:

توله: لَا يُحِبُّ الْمَلَائِكَةُ رُفَّةً:

د فرشتو مخه هرا: د رحمت فربنتي مراد دی هغه به نه وي د رحمت فربنتي او کراماً
کاتبين خو ورسره وي د جرس نه مراد گنگنرو او تلن مراد دی کومي چه غږیږي په دې
سره د موسيقي حرمت په آسانتي سره معلومیږي

توله: فِيهَا كَلْبٌ:

د سپی مخه هرا: د سپی نه شوقيه سپی مراد دې کلب صيديا کلب حراسه يعني ښکاری
اود څوکنی سپی مراد نه دي.

[۲۸۹۵] جرس يا ندې د شيطاني يا بيجي اطلاق

۲۸۹۵- [۳] (۱) وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «الْجَرَسُ مَزَامِيرُ الشَّيْطَانِ»." رَوَاهُ
مُسْلِمٌ.

تو جمع: [۱] حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی [۲] چې رسول كريم صلی اللہ علیہ وسلم و فرمايل جرس
يعني گنگرو او گنتی، مزامير شيطان يعني شيطاني باجي دی (مسلم)
حل اللغات: [۱] مَزَامِيرُ: د مزار جمع ده، باجي. سرود

تسهيلات:

توله: الْجَرَسُ مَزَامِيرُ الشَّيْطَانِ:

د مزامير لفظ جمع راوړلو وجه: مزامير لفظ نى د جمع څکه ذکر کړو چه ددې په آواز کښي
داسې تسلسل وی کوم چه نه منقطع کیږي.

جرس ته د مزامير الشيطان وليولو وجه: او جرس ته مزامير شيطان ددې وجهي نه ونيلي
شوی دی چه دا انسان د ذکر واستغراق او د عبادت د مشغوليت نه وباسی

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الأشربة/باب كراهة الكلب والجرس في السفر (رقم- ۱۰۴ - ۲۱۱۴) و ابو داود في كتاب
الجهاد/باب في تعليق الأجراس (رقم- ۲۵۵۶) واحد في المسند: ۲۸۲/۲

[۲۸۹۶] د اوبښ په غاړه کښې د ليندې نه پريځودلو اعلان

۳۸۹۶- (۵) (۱) وَعَنْ أَبِي بَيْعِيرٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّهُ (۲) «كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ، فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَسُولًا (۳) لَا يُبْقِينَ فِي رَقَبَةِ بَيْعِيرٍ قِلَادَةً مِنْ وَتَرٍ، أَوْ قِلَادَةً إِلَّا قُطِعَتْ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) ابو بشير انصاري رضي الله عنه څخه روايت دی ۲) هغه په يوسف کي د رسول کریم ﷺ سره ملگری وو نو هغه بیان کوي چې د هغه سفر په موقع رسول کریم ﷺ یو سړی قافلي ته د دې حکم اعلان کولو د پاره ولیږلو ۳) چې د اوبښ په څټ کې دي د ليندې د جی پتي باقي نشي ساتلی یا دايي وفرمايل چې پتي دي باقي نشي ساتلی بلکه پري دي کړی شي (بخاري مسلم)

هل اللغات: ① لَا يُبْقِينَ: باقي دي نه شی ساتلي کيدې. پاتي دي نه پريږدی. ② رَقَبَةٍ: څټ. مړی. ③ بَيْعِيرٍ: اوبښ. ④ قِلَادَةً: غاږ کړی. ⑤ وَتَرٍ: د ليندې غاړه. تسهيلات: قوله: لَا يُبْقِينَ فِي رَقَبَةِ بَيْعِيرٍ قِلَادَةً مِنْ وَتَرٍ:

د ممنوع قلاده څخه مړه: د قلاده ممانعت ځکه راغلي دي چې په دې کښې کړنگيدونکی گونگروگان وی او که چېرې گونگرو نه وی اوڅه شرکيه پټی نه وی نو صرف د قلادې يعنی غاږ کښې ممانعت نه دي قوله: إِلَّا قُطِعَتْ:

د قلادې د کټ کولو درې وجوهات: ① نبي کریم ﷺ د قلاده کټ کولو حکم ددې وجهې وفرمائيلو چې خلقو به دې سره گنگرې ترلو او دا څيزونه دمزامير الشيطان څخه دی او درحمت د فرستو دپاره مانع دی.

② په قلاده کښې باجه او آواز والا څيزونه شامل دی د نومو په آواز سره چې دښمن ته مونځ کونکو او دمجاهدينو د نقل وحرکت پته لگيدله. او دا د جنگي تدابير خلاف دي ③ بعضو خلقو به يو غلط رسم هم کولو او د هغې طريقه دا وه چې خلقو به د ځناورو په مړې کښې يو پټې اچوله اوداگمان به ئي کولو چې په دې پټې سره به ځناوردآفتونو وغيره نه محفوظ وي لهدا نبي کریم ﷺ ددې نه منع وفرمايه ځکه چې هيڅ يو څيز هم د الله تعالی فيصله نشی بدلولې. نن صبا هم خلق داسی غلط حرکتونه کوی نو دا ټول منع دی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والتیر باب ما قيل فی الجرس ونحوه فی أعتاق الإبل (رقم- ۳۰۰۵) ومسلم فی کتاب الأشربة/باب کراهة قلادة الوتر فی رقبه البعير (رقم- ۱۰۵ - ۲۱۱۵) و ابو داود فی کتاب الجهاد/باب فی تقليد الغيل بالأتار (رقم- ۲۵۵۲) ومالك فی الموطا کتاب صفة النبي صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی نزاع المعاليق والجرس من العنق (رقم- ۳۹) واحمد فی المسند: ۲۱۶/۵

[۲۸۹۷] په اوبښانو د سفر مکتولو خوا آداب

۳۸۹۷-۲۶ (۱) [وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲): «إِذَا سَافَرْتُمْ فِي الْخَصْبِ فَأَعْطُوا الْإِبِلَ حَقَّهَا مِنَ الْأَرْضِ، [۳] إِذَا سَافَرْتُمْ فِي الشَّتَاءِ فَأَنْعِمُوا عَلَيْهَا الشَّيْرَ، [۴] إِذَا سَافَرْتُمْ عَرَنَتُمْ بِاللَّيْلِ فَأَجْنِبُوا الطَّرِيقَ فَإِنَّهَا طَرَفُ الدَّوَابِّ، وَمَأْوَى الْهَوَازِ بِاللَّيْلِ، [۵] لَوْ بِي رَوَايَةٍ: «إِذَا سَافَرْتُمْ فِي الشَّتَاءِ قَبَّادُوا بِهَا نَفْسَهَا»]. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وسلم وفرمايل [۲] هرکله چې تاسو د آباد کالي زمانه کې په اوبښانو سفر کوئ نو هغه او ښانو ته د هغوی د زمکې څخه د خوارک حق لږ لږ ساعت وروسته خريدو د پاره پريږدې چې هغوی په ډکه خيټه څري او تيزخي [۳] او هرکله چې تاسو د قحط سالي په زمانه کې سفر کوئ نو په هغوی تادي سره سفر کوئ يعنی د سفر په دوران کې په لاره کې تاخير مه کوئ چې اوبښان د پوره خوراک نه پيدا کړي دو په وجه کمزوري کې مبتلا کيدو څخه مخکې تاسو منزل مقصود ته ورسوي [۴] او هرکله چې تاسو په شپه کې چرته پراؤ کوئ نو په لار کې پراؤ مه کوئ ځکه چې په هغه چوپايه گرځي او هغه د موذي زهريلا حيوان لکه مار لږم وغيره مسکن او د هغوی گذرگار وي [۵] او په يو روايت کې دادي چې هرکله تاسو د قحط سالي په زمانه کې په اوبښانو سفر کوئ نو په تيزی سره سفر قطع کوئ هرکله چې په اوبښانو کې گودا يعنی د بدن طاقت موجود وي. (مسلم)

هل اللغات: ① الخصب: د آبادنی ارزاننی او آساننی په زمانه کښې سفرته الخصب وائی ② الشَّيْر: خشک سالی. اوج کالی. قحط ③ عَرَنَتُمْ: تعريس د شپې په آخری حصه کښې ډيره اچول ④ طَرَفُ الدَّوَابِّ: د خناور لاره. ⑤ وَمَأْوَى: ټکاونه. د اوسيدو ځای ⑥ الْهَوَازِ: حشرات الارض. موذي خناور ⑦ قَبَّادُوا: جلتي او کړئ. تيزی کوئ. ⑧ نَفْسَهَا: قوت او طاقت دهغې.

تسهيلات:

نوله: فَأَجْنِبُوا الطَّرِيقَ:

په لاره کې د شپې تيرولو معالعت: يعنی په لار کښې قيام مه کوئ بلکه د لارې نه اخوا شپه تيره کړئ دې دپاره چه خناور او حشرات الارض او جناتو نه بچ شئ ځکه چه د شپې دا خيزونه په لارو باندې راځي

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الإمارة/باب مراعاة مصلحة الدواب في الشير. والنهي عن التعريس في الطريق (رقم- ۱۷۸- ۱۹۲۶) و ابو داود في كتاب الجهاد/باب في سرعة الشير والنهي عن التعريس في الطريق (رقم- ۲۵۶۹) والترمذي في كتاب الأدب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب (رقم- ۲۸۵۸) واحد في المسند: ۳۷۸/۲

[۲۸۹۸] په سفر کېښي د ضرورت مند ملګري خيال ساتل

۳۸۸- [۴] (۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «بَيْنَمَا أَنَا فِي سَفَرٍ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا جَاءَهُ رَجُلٌ عَلَى رَاحِلَةٍ فَيَعْلُ بِطَرِبٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَا لَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "مَنْ كَانَ مَعَهُ فَضْلٌ فَلْيُعْطِ بِهِ عَلَى مَنْ لَا طَبْرَ لَهُ" وَمَنْ كَانَ لَهُ فَضْلٌ زَادَ فَلْيُعْطِ بِهِ عَلَى مَنْ لَا زَادَ لَهُ" قَالَ: فَكَذَرْتُمُنِي أَمْ لَا؟ حَتَّى رَأَيْتُ أَنَّهُ لَا حَقَّ لِأَحَدٍ مِنَّا فِي فَضْلٍ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] و ابو سعيد خدری رضی اللہ عنہ وایي [۲] په یوه موقع چې مونږ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره په سفر کې ملګري وو اچانک یو سړی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته په اوښ راغلو او اوښ یې د کمزوري څخه چپه ولپه تاویدل شروع کړل [۳] په دې لیدو سره رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل کوم سړي سره چې د خپل ضرورت څخه زیاته سورلی وي هغه ته پکار دی چې هغه سورلی هغه سړي ته ورکړي د کوم سره چې سورلی نه وي [۴] او کوم سړي سره چې د خپل ضرورت څخه زیات د خوراک څښاک سامان وي هغه ته پکار دی چې هغه د خوراک څښاک سامان هغه سړي ته ورکړي د کوم سره چې د خوراک څښاک سامان نه وي [۵] او یې د دې څخه وروسته حضور صلی اللہ علیہ وسلم د مال او د څیزونو د اقسامو ذکر وکړو (یعنی حضور صلی اللہ علیہ وسلم د څیزونو نوم اخستو سره وفرمایل کوم سړي سره چې فلانی شی او فلانی شی مثلاً کپړه وغیره د خپل حاجت څخه زیاته وي نو هغه په هغه سړي خرچ کول پکار دي کوم سړي سره چې هغه سره شی نه وي [۶] تردې چې [د حضور صلی اللہ علیہ وسلم ترغیب او نصیحت سره] مونږ ته احساس وشو [چې په مونږ کې چاته هغه شي باندې] څه حق نشته چې د هغه سره د هغه د ضرورت څخه زیات دی [بلکه د هغه شي حقيقي مستحق هغه سړی دی چې هغه وخت د هغه څیزونو څخه محروم دی] (مسلم)

هل القفاز: ① راحلة: اوښ. سورلی. ② یغرب: تالشی وهل، تاوول. ③ علف: شا. سورلی. ④ فلفل: د غاډې نه په معنی د واپس کولو. او احسان کولو، ⑤ زلو: توبینه، د خوراک ځکاک سامان

تسهيلات:

نوله: یغرب بيمنا وشمالا

د مذکوره جملې په مفهوم کېښي دوه احوال: ① شارحين حديث ددې حديث دامطلب بيان کړې دې چه ددې سړی سورلی دومره کمزورې شوې وه چه هغه اودريدې نه شوه په دې وجه هغه یو طرف ته اوبل طرف ته تالشی خوړلې او پریشانه وه او هغه سړی به دا ښی او کس طرف ته تاووله دا توجیه بعیده ده

① اخرجه مسلم في كتاب القطة/باب استحباب المؤاناة بفضول المال (رقم- ۱۸ - (۱۷۲۸) و ابو داود في كتاب الزكاة/باب في حقوقي المال (رقم- ۱۶۶۳) واحمد في المسند: ۳/۴

① يضرب د تاوولو په معنی کښې دې چنانچه دمسلم شریف په یو روایت کښې د یصرف لفظ موجود دې چه د راناوولو په معنی کښې دې د مسلم په دې روایت کښې د یصرف نه پس بصره لفظ هم موجود دې. په دې سره مطلب نورزیات واضح شو د دغه سړی سورلی چونکه ډیره زیاته سترې شوې وه او هغه سره د سفر سامان هم نه وو په دې وجه هغه ښی اوگس طرف ته سترگې تاوولې چه یو مسلمان د هغه امداد او کړی نو په دې توجیه سره به پوره حدیث باندې پوهیدل آسان شی ځکه چه دې نه پس حضور پاک دغه سړی سره د امداد کولو ترغیب ورکړې دې

قوله: فَلْيَعْدُ بِهِ:

د فليعد په مفهوم کښې دوه اقوال: ① په اساس البلاغه کښې علامه زمخشری رحمه الله ددې معنی رفق او نرمی خودلې ده. ای فلیرقی به، یقال هذا الأمر أعود عليك، ای أرفق بك. علامه طیبی رحمه الله دا معنی لیکلې ده

② په منجد کښې یې لیکلی دی چه عاديعود واپس کولو او احسان په معنی کښې دې یقال عاد السائل ای ردّه و صرفه، عاد فلا تأ بال معروف صنعه معه یعنی هغه سره ښی احسان او کړو د زیر بحث حدیث مناسب هم دغه معنی ده

د نبی علیه السلام د توفیق اثر: مطلب دا شو چه کوم سړی سره څه زیاتې سورلی یا سامان وی هغه دې په خپل محتاج رور باندې احسان او کړی وردې کړی حضور پاک دومره ترغیب ورکړو چه صحابه کرامو خیال او کړو چه په زیاتې سامان باندې دهغوی هیڅ حق نشته دې

[۲۸۹۹] د سفری مقصد پوره کیدو څخه روسته کور ته تلوار کول

۲۸۹۹- [۸] (۱) لَوْعَنَ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ، يَخْتَرُ أَحَدُكُمْ تَوَمَّهُ وَطَعَامَهُ وَشَرَابَهُ، [۳] فَإِذَا أَقْبَضَ نَفْسَهُ مِنْ وَجْهِهِ فَلْيَجْعَلْ إِلَى أَهْلِهِ».

توجه: ① حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم ﷺ وفرمايل [۲] سفر د عذاب يوه تکره ده چې تاسو نه خو آرام او راحت سره خوب ته پرېږدې او نه طریقي سره خوراک څښاک ته مو پرېږدې [۳] هرکله چې په تاسو کې یو سړی چرته په سفر باندې ولاړ شي او د خپل سفر غرض پوره کړي یعنی د کوم مقصد د پاره چې یې سفر کړي دی هغه مقصد

(۱) اخبره البخاری فی کتاب الجهاد والسير باب السرعة فی السير (رقم- ۳۰۰۱) وسلم فی کتاب الإمارة / باب السفر قطعة من العذاب. واستحباب تعجيل المسافر إلى أهله بعد قضاء شغله (رقم- ۱۷۹ - ۱۹۲۷) ومالك فی الموطأ کتاب الاستئذان / باب ما یؤمر به من العمل فی السفر (رقم- ۳۹) واحمد فی المستدرک: ۴/ ۴۹۶

پوره شي نو هغه ته پکار دی چې خپل کور والاو ته په واپس راتلو کې تادي وکړي
(بخاري مسلم)

حل اللغات ① قِطْعَةٌ: ټکړه. حصه. ② نَهْنَتْهُ: ضرورت، حاجت

تسهيلات:

قوله: فَإِذَا قَضَى نَهْنَتَهُ مِنْ وَجْهِهِ فَلْيُعْجِلْ إِلَى أَهْلِهِ:

د حکم په اعتبار سره د سفر دوه لسمونه: ① د سفر یو قسم واجب او فرض وی لکه د حج سفر وغیره نو د داسې واجب سفر کښې دا حکم نه دې سره ددې چې دا حدیث هغې ته هم شاملیدې شی

② دویم قسم غیر واجب سفر لکه عام تجارتی یا سیاحی سفر یعنی که غیر واجب سفر وی او هغې ته مسافر متوجه کیدو سره دمقصد پوره کولو دپاره تلې دې د هغه ځای نه چې کله مقصد پوره شی نوزر دې کورته واپس راځی دا حکم د غیر واجب سفرونو دپاره دې قوله: السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ:

سفر ته د عذاب حصه و فیلو وجه: سفر د عذاب ټکړه ځکه گرځولې شوې ده چې انسان د ټولو آسانونه محروم پاتې کیږی. که چرته سهولت حاصل هم وی بیا هم د کورنه جدا کیدل د وطن او خاندان نه جدا کیدل ولې څه کمه پریشانی ده؟ په بې مقصد سفرونو کښې اکثر کتلې شوی دی چې د بسونو حادثې پېښیږی لکه د مزارونو دپاره سفر په میلونو باندي او د سیل دپاره اکثر سفرونه د مصیبتونو سره مخ کیږی

[۲۹۰۰] د مسافر مشر د استقبال مسنونیت

۲۹۰۰- [۹] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ تَلَقَّى بِبَيْتَانِ أَهْلِ بَيْتِهِ، ① وَأَوَّلَهُ قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ فَسَبَقَ بِي إِلَيْهِ، فَحَمَلَنِي بَيْنَ يَدَيْهِ، ② ثُمَّ جِيءَ بِأُخْدَاتِي فَاطِمَةَ، فَأَرَدَفَهُ خَلْفَهُ، ③ قَالَ: فَأَدْخَلْنَا الْمَدِينَةَ ثَلَاثَةَ عَشَرَ ذِي الْقَعْدَةِ." رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① او عبد الله ابن جعفر رضی اللہ عنہ وایي ② کله چې به رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د سفر څخه وروسته تشریف راوړو نو د حضور صلی اللہ علیہ وسلم به استقبال کیدی یعنی د حضور صلی اللہ علیہ وسلم اهل بیت به خپل بچي د حضور خدمت کې لیرل ③ یوه ورځ چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم د سفر څخه واپس تشریف راوړو او مدینې ته نزدې راوړسیدو نو زه د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې پیش شوم حضور صلی اللہ علیہ وسلم زه پورته کړم او خپل مخې ته یې سور کړم ④ بیا د بي بي فاطمي په دواړو

۱) اخرجه مسلم فی کتاب فضائل الصحابة رضی الله تعالی عنهم / باب فضائل عبد الله بن جعفر رضی الله عنهما (رقم- ۶۶- (۲۴۲۸) و ابو داود فی کتاب الجهاد / باب فی رکوب ثلاثة على دابة (رقم- ۲۵۶۶) وابن ماجه فی کتاب الادب / باب رکوب ثلاثة على دابة (رقم- ۲۷۷۳) واحمد فی المسند: ۲۰۴/۱

خامنو کې يوځوړي يعنې حضرت حسن عليه السلام يا حضرت حسين عليه السلام راوستل شو نو حضور عليه السلام هغه خپل وروسته سور کړو [۵] او بيا دغه شان مونږ دري سره په يوه حيوان باندې سواره په مدينه کې داخل شو. (مسلم)
 هل اللغات: ① سُبُوْى: وړاندې کړې شوم. ② فَأَذَلَّهُ: نو سورې کړو هغه وروسته.

تسهيلات:

قوله: إِذَا قَدِمَ مَنْ سَفَرْتَلَيْ بِوَيْتَابِ أَهْلِ بَيْتِهِ:

د نبي عليه السلام دوه قسمه استقبال: ① د غزواتو د سفرونو نه په واپسني صحابه کرامو د حضور پاك استقبال کړې دي.

② د حضور پاك لونی استقبال د مدينې خلقو په وسله خوزولو سره هغه وخت کړې وو کله چه حضور پاك دمکې نه هجرت کولو سره مدينې ته تشریف راوړلې وو

د ماشومانو په ذريعه استقبال: مطلب داچه د ماشومانو په ذريعه سره به د حضور پاك استقبال کولې شو يعنې د اهل بيت ماشومان به د حضور پاك د ملاقات د پاره اوړل کيدل په دې وجه دعزت دار ميلمه په راتلو باندې هم دغه شان د علمي شخصياتو په راتلو باندې که چرې عوام الناس استقبال کوي نو دا به ناجائز نه وي. خو بيا هم د شرعي منکراتو نه پاك کيدل پکار دي. څه د اوج مزاج والا خلق استقبال ته ناجائز وائی

[۲۹۰۱] په سورلي خان سره خپله بي بي سورو

۱-۲- (۱۰) [۱] وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، [۲] أَنَّهُ أَقْبَلَ هُوَ وَأَبُو طَلْحَةَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] وَمَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَفِيَّةٌ مُرَدِّقَةٌ عَلَى رَاحِلَتِهِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ① حضرت انس عليه السلام خڅه روايت دی [۲] چې انس عليه السلام او طلحه عليه السلام رسول کریم عليه السلام ملگري د خيبر د سفر څخه واپس راغلل [۳] نو په هغه موقعه بي بي صفیه عليه السلام نبي کریم عليه السلام سره وه او حضور عليه السلام هغه خپلې سورلي باندې کينولي وه
 هل اللغات: ① مُرَدِّقَةٌ: سوره کړې نې وه هغه.

تسهيلات: قوله: صَفِيَّةٌ مُرَدِّقَةٌ عَلَى رَاحِلَتِهِ:

د حديث پس منظر: دا د خيبر نه د واپس کيدلو د وخت واقعه ده چه حضرت صفیه رضي الله تعالى عنها د خيبر په مال غنيمت کښې وه او حضرت دحيه کلبی عليه السلام ته په تقسيم کښې رسيدلی وه بيا نبي کریم عليه السلام دوي نه واخستله او آزاده نې کړه او نکاح نې ورسره وکړه او خان سره نې په سورلي کينوله او مدينې منورې ته نې راوستله

(۱) اخرجه البخاری فی باب قول الرجل: جملتی الله فداک وقال أبو بکر للنبي صلى الله عليه وسلم: وفدناک بأهائنا (رقم- ۶۱۸۵) ومسلم فی کتاب الحج /باب ما یقول إذا قفل من سفر الحج وغيره (رقم- ۴۲۹) - (۱۳۴۵)

[۲۹۰۲] د سفر غمغه د حضور ﷺ د واپس راتلو وخت

۲۹۰۲- [۱۱] (۱) وَغَنَّهُ، قَالَ (۲): «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَا يَطْرُقُ أَهْلَهُ لَيْلًا، (۳) وَكَانَ لَا يَدْخُلُ إِلَّا غُدُوًّا، أَوْ عِثَّةً». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه ۱: حضرت انس رضی اللہ عنہ وايي ﷺ رسول الله ﷺ به خپل کور والاو ته د سفر غمغه د شپي په وخت واپس نه راتلی (۲) بلکه د ورځي ابتدايي حصه کې يعنې سحر وخت يا آخري حصه کې يعنې ماښام وخت به په کور کې داخلیدی (بخاري مسلم) هل اللغات: ① لَا يَطْرُقُ: د شپي به نه راتلو. ② غُدُوًّا: سحر وخت، ③ عِثَّةً: ماښام تسهيلات:

قوله: لَا يَطْرُقُ أَهْلَهُ لَيْلًا:

د اوږد سفر غمغه د شپي کورته د راتلو ممانعت: د حضرت انس رضی اللہ عنہ ددې حديث تعليم دادې چه د سفر نه کله سرې کورته راځي نو هغه له پکاردي چه د ورځي وخت کښې راشي دې پسې د حضرت جابر رضی اللہ عنہ حديث نمبر (۲۹۰۳) کښې په واضحه توگه منع کړې شوې ده چه د اوږد سفر نه پس د شپي وخت په کورته نه دی داخلیدل پکار

د تعارض اشکال: دې دواړو احاديثو سره د راتلونکې حضرت جابر د حديث نمبر (۲۹۰۱) تعارض دې په کوم کښې چه د شپي په وخت کورته راتلل بهتر او ښه څرځولې شوی دی

د اشکال جواب: ① چه کله سفر اوږد وی اوځاوند د ډیرې مودې دپاره د کور نه بهراوغائب پاتې وی نو په داسې صورت کښې ناڅاپي کورته نه دی راتلل پکار بلکه د ورځي اول په جماعت کښې دوه رکعته مونځ کول پکار دی او خلقو سره د ملاقات نه پس کورته تلل پکار دی دې دپاره چه په کور کښې ښځه خپل ځان جوړ را جوړ کړې او که چرې سفر د لرې نه وی بلکه د نيزدې وی نو د شپي په اوله حصه کښې راتلل بهتر دی لکه څنگه چه په راتلونکي حديث نمبر (۲۹۰۱) کښې راځي ددې وجه داده چه د شپي په اوله حصه کښې راتلو سره به پخپله دغه مسافرت ته تسلي وی اود ناوخته راتلو په وجه به دکور خلق هم پريشانته وی دې نه علاوه په اوله حصه د شپي کښې به ځاوند ښځې سره کوروالي کولو سره ټوله شپه آرام هم اوکړی

② علامه نووي رحمه الله فرماني چه په کومو احاديثو کښې د شپي راتلونه ممانعت دې دهغه احاديثو تعلق هغه صورت سره دې چه کله سفر اوږد وی اوځاوند د راتگ څه پته نه وی نو که چرې ځاوند ناڅاپي داخل شي اوښځه ئي خيرنه خچنه ناسته وی نو کورنی تعلقات

¹ (أخرجه البخاري في كتاب العج/باب الدخول بالمشق (رقم- ۱۸۰۰) وسلم في كتاب الإمارة/باب كراهة الطروق، وهو الدخول ليلاً، لمن ورد من سفر (رقم- ۱۸۰) - (۱۹۲۸)

به خراب شی په مختصر سفر کښې به دا صورت نه وی. بل که چرې سفر اوږد وی او خاوند د خپل راتګ نه مخکښې خبر کړې وی نو په دې صورت کښې هم خاوند هروخت راتلې شی اسلام غواړی چه د کورنظام دې مضبوط نه زیات مضبوط وی مګر یهود اونصاری اود هغوی ایجنټان این جی اوز عاتلی نظام تباہ کول غواړی دې پسې چه کوم حدیث دې د هغې هم دغه تشریح ده

[۲۹۰۲] د شپې په وخت د سفر څخه د واپس نه راتلو هدايت

۲۹۰۲- (۱۲) (۱) وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا طَالَ أَحَدُكُمْ الْقَبِيَّةَ فَلَا يَطْرُقُ أَهْلَهُ لَيْلًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: حضرت جابر رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله فرمایل کلہ چې په تاسو کې د چا د غیر حاضري موده اوږده شي یعنی د هغه په سفر کې زیاتي ورځي ولګیري نو هغه دي سفر څخه د واپس راتلو په وخت په خپل کور کې د شپې په وخت نه داخلېږي بخاری مسلم، حل القفات: ۱ القبیة: د غیر حاضري موده. ۲ فَلَا يَطْرُقُ: نو د شپې دې نه راځی.

تسهيلات:

نوله: فَلَا يَطْرُقُ أَهْلَهُ لَيْلًا:

د شپې کورته د راتلو نقصان: په شرح السنة کښې يو روايت منقول دې چه حضرت ابن عباس رضي الله عنه بيان کړي دي چه نبی کریم صلی الله علیه و آله د طرف نه ددې معانعت نه ورستو دوه کسانو په داسي حالت کښې د سفر نه راوېس شو چه شپه وه نو دوي کورته د شپې داخل شول نو دوي خپلې ښځې پر دو سره او منډلي.

په موجوده وخت کښې د شپې د سفر څخه د راتلو حکم: موجوده زمانه د موبائيل ده چې څوک د سفر څخه کورته راځی نو هغه د وړاندې خبر ورکړی وی چې زه به په فلانی وخت د شپې در رسېم اود کور خلکو ته هم پته وی په دې وجه د حدیث معانعت په داسې صورت باندې حمل نه دې بلکه د حدیث محمل هغه موقع ده چې کورته خبر نه کیږی او ناڅاپه کورته راتلل وی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح/باب لا یطرق اهلہ لیلًا إذا طال القبیة. مخافة أن یخوتهم أو یلتس عثرانهم (رقم- ۵۲۴۴) وسلم فی کتاب الإمارة/باب کراهة الطروق. وهو الذخول لیلًا. لمن ورد من سفر (رقم- ۱۸۳ - ۷۱۵) و ابو داود فی کتاب الجهاد/باب فی الطروق (رقم- ۲۷۷۶) والترمذی فی کتاب الاستئذان والآداب عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء فی کراهیة طروق الرجل اهلہ لیلًا (رقم- ۲۷۱۲) واحمد فی المسند: ۳۰۲/۳

[۲۹۰۴] سفر خجّه ته دشپي ڪور ته ڏ نه راتلو فائده

۳۹۰۳- [۱۳] (۱) [وَعْنَهُ] (۲) أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۳] «إِذَا دَخَلْتَ نَيْلًا فَلَا تَدْخُلْ عَلَى أَهْلِكَ حَتَّى تَسْأَلَ النُّفِيَّةَ وَتَمْتَظِطَ الشَّجْنَةَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجهه: [۱] حضرت جابر رضي الله عنه واپي چي رسول ڪريم ﷺ وفرمايل [۲] ڪه تاسو سفر خجّه ڏ واپس راتلو خپل ٻنار او آبادي ڪي ڏ شي وخت راورسيري نو په خپل ڪور ڪي مه داخليري [۳] ترڇو پوري چي بنجّه خپل زير ناف ويسته صاف نه ڪري او هغه بنجّه چي ڏ هغه ويسته گه وڏ وي گمنز ڪمڻي ونه ڪري (بخاري مسلم)

هل اللغات: ① تَسْأَلُ: اوسپنه استعمالول يعني دنامه لاندې ويسته لري ڪول. ② النُّفِيَّةُ: ڏ ڪور نه بهر ڏ سر ڏ غير حاضري موده. ③ وَتَمْتَظِطُ: امتشاط گمنز استعمالولو ته وائي ④ الشَّجْنَةُ: ڏ بنجي گه وڏ ويسته

تسهيلات: قوله: تَسْأَلُ النُّفِيَّةَ:

ڏ سري اوبنچي دپاره ڏ زياتي وينتو ڪٽ ڪولودوه طريقي: ① ڏ سري دپاره اوسپنه استعمالول په طبي لحاظ سره فائده مند ڏي

② ڏ بنجي دپاره ڏ اوسپني په خائي خه بل خه طريقيه اختيارول بهتر ڏي مثلاً راشوڪول بال صفا وغيره استعمالولو سره لري ڪول مناسب ڏي

[۲۹۰۵] ڏ سفر خجّه واپس راتلو يا ندي ڏ دعوت ڪولومسنونيت

۳۹۰۵- [۱۳] (۱) [وَعْنَهُ] (۲) أَنَّ النَّبِيَّ لَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ تَحَرَّجَ زُورًا، أَوْ بَعْرَةً. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجهه: [۱] حضرت جابر رضي الله عنه واپي [۲] نبي ڪريم ﷺ چي مديني ته تشریف راوڻو نو حضور ﷺ اوبنان يا غواوی ذبح ڪري (بخاري)
هل اللغات: ① حَرَّجَ زُورًا: اوبنان يا غوايان.

تسهيلات: قوله: تَحَرَّجَ زُورًا:

ڏ سفر خجّه په واپسي: ڏ دعوت ڪولومسنونيت: ڏجيم په فتحي سره او ڏ زا په ضمي سره چه ڪله به نبي ڪريم ﷺ دلري سفر نه واپس مديني منوري ته راغلو نو اوبن يا بل خاروي به ئي ذبح ڪرو او ڏ دعوت اهتمام به ئي وڪرو. نو ڏدي نه معلومه شوه چه سفر نه په واپسي باندې اهل قربات (رشته دارو) له دعوت ڪول مسنون ڏي او ڏي ته دعوت قدوم وئي لي شي

۱) أخرجه البخاري في كتاب النكاح/باب طلب الولد (رقم- ۵۲۴۶) ومسلم في كتاب الإمامة/باب كراهه الطروق. وهو الأخول ليل، لمن ورد من سفر (رقم- ۱۸۲ - ۷۱۵) و ابو داود في كتاب الجهاد/باب في الطروق (رقم- ۲۷۷۸) واحمد في السند: ۱۰۳/۳

۲) أخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير/باب الطعام عند القدوم وكان ابن عمر يفطر لمن يفشاء (رقم- ۳۰۸۹) واحمد في السند: ۳۰۱/۳

[۲۹۰۶] د نبی علیه السلام د سفر څخه د واپس راتلو وخت

۲۹۰۶- (۱۵) [۱] وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ [۲]: «كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَا يَقْدَمُ مِنْ سَفَرٍ إِلَّا تَهَارَأَفَى الضُّحَى، [۳] ثُمَّ إِذَا قَدِمَ بَدَأَ بِالسُّجْدِ فَعَلَّى فِيهِ رُكْعَتَيْنِ، [۴] ثُمَّ جَلَسَ فِيهِ لِلنَّاسِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) کعب بن مالک وایي ۲) نبی کریم ﷺ د خاښت وخت څخه علاوه بل هیڅ وخت به د سفر څخه واپس نه راتلی ۳) حضور ﷺ چې به د سفر څخه واپس راتلی نو مخکې به یې مسجد ته تشریف وړی او هلته دناستي څخه مخکې به یې تحية المسجد یا د خاښت دوه رکعاته مونځ کوی ۴) او بیا د خلقو سره ملاقات د پاره به هلته کیناستلو (بخاري مسلم)

تسهيلات:

قوله: لَا يَقْدَمُ مِنْ سَفَرٍ إِلَّا تَهَارَأَفَى الضُّحَى:

د نبی علیه السلام د سفر څخه واپس په مختلفو وختونو کېښي: د چاشت وخت: دا د اکثریت په اعتبار سر وئیلې شوی دی، یعنی نبی کریم ﷺ به اکثر د چاشت په وخت کېښي د سفر نه واپس تشریف راوړو نو ددې وجهې نه چاشت وخت ذکر کړې دي. ګني ورستونی حدیث کېښي دا ذکر شوي دي چې نبی کریم ﷺ به د ورځې په اول حصه یعنی د سحر په وخت کېښي او په آخری حصه یعنی د ماښام په وخت کېښي سفر نه واپس تشریف راوړو نو ددې نه دا معلومه شوه چې نبی کریم ﷺ به صرف د سحر وخت کېښي د سفر نه واپس تشریف نه راوړو بلکه د ماښام وخت کېښي به ټي هم واپس تشریف راوړو

[۲۹۰۷] د سفر په واپسې جومات ته د تلو حکم

۲۹۰۷- (۱۶) [۱] وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ [۲]: «كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي سَفَرٍ، فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ قَالَ لِي [۳]: "ادْخُلِ الْمَسْجِدَ فَعَلِّ فِيهِ رُكْعَتَيْنِ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ۱) و حضرت جابر وایي ۲) یو سفر کې نبی کریم ﷺ سره ملګری وم کوم وخت چې مونږ مدینې ته واپس راغلو نو حضور ﷺ ماته وفرمایلي ۳) جومات ته لاړ شه او هلته دوه رکعاته مونځ وکړه (بخاري)

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والسير/باب الصلاة إذا قدم من سفر (رقم- ۳۰۸۸) ومسلم فی کتاب صلاة المسافرين وقصرها /باب استحباب الركعتين في المسجد لمن قدم من سفر أول قدومه (رقم) ۷۴ - (۷۱۶) و ابو داود فی کتاب الجهاد/باب فی الصلاة عند القدوم من السفر (رقم- ۲۷۸۱) والنسائي فی کتاب المساجد/باب الرخصة فی الجلوس فيه والخروج منه بغير صلاة (رقم- ۷۳۱)

(۲) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والسير/باب الصلاة إذا قدم من سفر (رقم- ۳۰۸۷) ومسلم فی کتاب صلاة المسافرين وقصرها /باب استحباب الركعتين في المسجد لمن قدم من سفر أول قدومه (رقم) ۷۲ - (۷۱۵)

تسهيلات: قوله: ادْخُلِ السَّجْدَ فَصَلِّ فِيهِ رُكْعَتَيْنِ:

د سفر مخغه په واپسی: جماعت کښې دوه رکعت موفع کول: ددې حدیث نه دا معلومه شوه چه مسافر کله د سفر نه واپس راشي نو اول مسجد ته تلل د نبی کریم ﷺ نه فعلاً او قولاً ثابت دي او په دې کښې دې خبرې طرف ته اشاره ده چه په دې کښې د شعائر الله تعظیم دي او مسجد د الله تعالی کور دي او مسجد ته تلونکې گویا د الله تعالی سره ملاقات کونکې دي لهذا کوم کس چه د سفر نه را واپس شي نو د هغه په حق کښې نور بهتره کیدې شي چه هغه د ټولونه مخکې د الله تعالی کورته لار شي او د الله تعالی سره ملاقات او کرې او د الله تعالی شکریه ادا کرې ځکه چه الله تعالی ددې کس سفر په عافیت سره ختم کړو او واپس یی خپل اهل و عیال ته په عافیت سره ورسولو

الفصل الثاني

[۲۹۰۸] په سحر وختی کار شروع کولو کښې د برکت دعا

۳۰۸- [۱۴] (۱) عَنْ صَفْوَانَ بْنِ وَدَاعَةَ الْقَامِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَأُمِّي فِي بَكُورِهَا» (۲) «وَكَانَ إِذَا بَعَثَ نَبِيَّةً، أَوْ شَيْئًا بَعَثَهُ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ»، (۳) «وَكَانَ صَفْرٌ تَاجِرًا، فَكَانَ يَبْعَثُ بَيْعَاتَهُ أَوَّلَ النَّهَارِ، فَأَلْفَرَى وَكَثُرَ مَالُهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] صخر بن وهب بن وداعة غامدي وايي [۲] يوه ورځ رسول الله ﷺ دا وفرمايل يعنى داسې دعايي وفرمايله اي الله! څما د امت د پاره د ورځي ابتدايي حصه کې برکت ورکړي اي معنی څما د امت خلق که د ورځي ابتدايي حصه په سحر کې د علم په طلب کې مشغول وي يا خپل ذريعه معاش کې مصروف وي يا سفر وغيره کوي نو په هغه کې دي هغوی ته برکت حاصل وي! [۳] حضور ﷺ چې به وړوکی لوی لښکر ليرلو نو هغه به يې د ورځي ابتدايي حصه کې ليرلو [۴] او صخر بن وهب چې يو تاجر سوداگر وو د دې دعا برکت حاصلولو پيش نظر خپل تجارت مال به يې د ورځي ابتدايي په حصه کې ليرلو نو هغه مالدار شو او د هغه په مال کې ډيره اضافه وشوه (ترمذي ابوداود دارمي)

د حضرت صفر بن وداعة الغامدي تعارف: نوم عمرو دي او پوره نسب نامه ئی داسې ده. عمرو بن كعب بن الحارث بن كعب بن عبدالله بن مالك بن نضر بن الازد. ده د قبيله الازد د خاندان غامدسره تعلق لرلو. ابن حجر وائی چه حجازی صحابی دي خو قیام ئی په طائف کښې وو.

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد/باب فی الابتکار فی السفر (رقم-۲۶۰۶) و الترمذی فی کتاب البیوع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی التبیکر بالتجارة (رقم-۱۲۱۲) و ابن ماجه فی کتاب التجارات/باب ما یرجى من البركة فی البکور (رقم-۲۲۳۶) واحمد فی السند: ۴۱۶/۳

وفات: د اسماء الرجال والا د ده د وفات د کال په بيانولو کښې خاموش دی.
مرويات: علامه برقي رحمته الله ويلي دي ده نه صرف يو حديث نقل دي خوابين جوزي په تلقیح کښې ويلي دي چه ده نه دوه احاديث نقل دي.
هل اللغات: ① **نُكْرَمًا:** د سحر ابتدائي حصه. سحر وختی. ⑦ **سَبْرَةً:** وړوکې لښکر. ⑤ **فَأُتْرِيَ:** نو ښه مالدار شو. ⑥ **وَكُنْزَمَالُهُ:** دا د اُتْرِيَ تشریح ده يعنی مال نې زيات شو
تسهيلات: **قوله:** فَأُتْرِيَ وَكُنْزَمَالُهُ:

صبا وختی کاروبار ته په تلو کښې برکت: نن صبا د کافرانو په شان مسلمان امت د دې حديث خلاف روان دي د ورځې ۱۱ يا ۱۲ بجې دوکان ته راځي په دې کښې به خاورې برکت راشي

البته زه افغانستان ته د پير تلې راغلې يم دهغه ځانې دوکانداران سحر وختی دوکانونه خلاصوي او بيا د ماښام څخه يې بندوي بعضي دوکانداران خو په کښې لا د سحر ناشته هم په دوکانونو کښې کوی خصوصاً خوست کښې دا معمول پابندی سره جاري دی الله تعالی دې زموږ په خوږ وطن پاکستان کښې هم دوکاندارانو ته د سحر وختی مارکيتونو پرانستلو توفيق ورکړي

[۲۹۰۹] د شپې په وخت د سفر کولو حکم

۴۸۱- [۱۸] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "عَلَيْكُمْ بِالذَّلْجَةِ ① فَإِنَّ الْأَرْضَ تُظَلَوِي بِاللَّيْلِ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او حضرت انس رضي الله عنه وايي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وسلم وفرمايل ② تا سو د شپې په وخت تلل د ځان د پاره ضروري وگني ③ ځکه چې د شپې وخت زمکه رانغښتلې شي (ابوداود)، **هل اللغات:** ① **الذَّلْجَةُ:** د شپې په شروع کښې په سفر تلل ② **تُظَلَوِي:** رانغښتلې شي
تسهيلات:

قوله: عَلَيْكُمْ بِالذَّلْجَةِ، فَإِنَّ الْأَرْضَ تُظَلَوِي بِاللَّيْلِ

د حديث مفهوم: د حديث مفهوم د دې حديث مطلب دانه دي چه د ورځې سفر مه کوي دورځې د سفر خو حضور پاک حکم ورکړې دي چه د وخته سفر کوي دلته مطلب دادي چه د ورځې سفر سره څه حصه د شپې هم شاملوي ځکه چه د شپې په سفر کښې يو خوگر می او د هوپ نه وی بل دا چه څه به نظر نه راځي په دې وجه په سفر کښې ځانله والې او برکت وی هم دا په حديث کښې داسې ذکر شو لکه چه دده دپاره زمکه راغونډولې شي

[۲۹۱۰] د سفر د شرکاز حکم از حکم تعداد

۲۹۰-۱۱۹ (۱) وَ عَنْ غُرُوبِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "الرَّاكِبُ شَيْطَانٌ، وَالرَّاكِبَانِ شَيْطَانَانِ، وَالثَّلَاثَةُ رَكْبٌ" رَوَاهُ مَالِكٌ، وَالتِّرْمِذِيُّ، أَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ.

ترجمه: ۱ عمرو ابن شعيب رضی اللہ عنہ د خپل پلار څخه او هغه د خپل نیکه (دادا) څخه نقل کوي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل ۱ یو سوار یو شیطان دی ۲ دوه سواره دوه شیطانان دي ۳ او دري سواره قافله ده (مالک ترمذي ابوداود نسائي) حل اللغات ۱ ركب: قافله.

تسهيلات:

نوله: وَالثَّلَاثَةُ رَكْبٌ.

محاله سفر کونکي ته د شیطان ونيولو جومات: يعنی درې سواره جماعت دي یو سوري يا دوه سواره شیطانان دی

۱ یو یا دوو ملگرونه کله څه پريشانۍ اوري نو شیطان ډیر خوشحالیږي ۲ داهم ممکن ده چه یو یا دوه ملگری به شیطان په آسانۍ سره گمراه کړي شی په دي وجه دي ته سفری شیطان اوو نیلې شو خلاصه دا چه په سفر کنيې کم نه کم درې ملگری کیدل پکار دی

په گټرې سره د سفر کولو فائدي: ۱ که چرته یو ملگری د څه کار دپاره لارشی نوباقی دوه به په خپل مینځ کني په تسلی سره اوسپړي او که چرې د هغه په راتلو کني تاخیراوشی نوچه بل د خبر دپاره لارشی

۲ دي دپاره چه د مونځ ادا کولو په وخت صحیح طریقي سره په جمع باندي مونځ اوکړي شی ۳ د یوبل د سامان حفاظت به کوی

په موجوده زمانه کني په گټره د سفر کولو حکم: د حضور پاک په زمانه کني به د سفرونو معامله ډیره خطرناکه وه د عربو صحراگانو سختی لانورې وې او د دښمن خطري جدا وې په دي وجه د دریو جماعت کیدل دیو ادنی درجې انتظام وو نن صبا خو هغه صورت نشته دي مگر بیا هم په ظاهر حدیث باندي عمل کولو کني بی شمیره فائدي دي

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد/باب فی الرجل یسافر وحده (رقم- ۲۶۰۷) و الترمذی فی کتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی کراهية ان یسافر الرجل وحده (رقم- ۱۶۷۴)

[۲۹۱۱] په سفر كښې دامير د جوړولو حكم

۳۳- [۲۰] (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «إِذَا كَانَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] که مثلاً په سفر کې درې سړي وي نو په هغوی کې یو امیر جوړول پکار دی (ابوداود).

تسهيلات:

قوله: فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ:

په سفر كښې ۵ امير ه جوړولو حكم: د يو يا د دريو نه زياتو كسانو له پكاردۍ چه هغوى دې په سفر كښې خپل يونه ملگرې خپل امير جوړ كړى ددې دپاره چه هغه په سفر كښې د ټولو كارونو انتظام او خيال كوى اود اختلاف او جگړې په صورت كښې صحيح فيصله او كړى ددې دپاره هوښيار پوهه او غمخوار سړې پكاردې چه هغه خپل خان دملگرو خادم تصوركړى نه چه مخدوم خپل خان دټولونه وړوكې او گټړى ملگرو له هم پكاردۍ چه په جائز كارونو كښې دهغه تابعدارى او كړى.

[۲۹۱۲] د سفر غوره ملجګرى

۳۳- [۲۱] (۱) وَعَنْ أَبِي عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «خَيْرُ الصَّحَابَةِ أَرْبَعَةٌ: [۳] وَخَيْرُ السَّرَايَا أَرْبَعُ يَوْمٍ [۴] وَخَيْرُ الْجُيُوشِ أَرْبَعَةُ آلَافٍ، [۵] وَلَوْ أَنَّ عَشَرَ أَلْفًا مِنْ قِبَلِهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالدَّارِمِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه: [۱] بن عباس رضی اللہ عنہما د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم څخه روایت کوي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] مثلاً د یو سفر بهترین ملگری او رفقاء هغه دی چې کم نه کم د څلورو په تعداد کې وي [۳] په کوچنیو لښکرو کې بهترین لښکر هغه دی چې په هغه کې څلور سوه مجاهدين وي [۴] او لوی لښکرو کې بهترین لښکر هغه دی چې په هغه کې دولس زره مجاهدين وي [۵] او دولس زره مجاهدين د کموالي په وجه هيڅ کله نه مغلوب کېږي (ترمذي ابوداود دارمي، او ترمذي ويلي دي چې دا حديث غريب دی

هل القوات: ① الصحابة: ملگري. ② السرايا: وړې لښکري. ③ الجيوش: لوني لښکري.

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب في القوم يسافرون يؤثرون احدثهم (رقم- ۲۶۰۸)

(۲) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب فيما يستحب من الجيوش والرفقاء والسرايا (رقم- ۲۶۱۱) والترمذي في كتاب الشتر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في السرايا (رقم- ۱۵۵۵)

تسهيلات:

قوله: **عَبْرُ الصَّحَابَةِ أَرْبَعَةٌ:**

په سفر كېښه ه څلورو ملګرو ه شركت فضيلت، يعنى بهترين ملګرى څلور دى ځكه چه درې ادنى درجه ده اودې نه كم منع دى. د څلورو په ډله كېښه كه يوامام شى نودرې كامل جماعت دې او كه چرې يو بيمارشى او يو وصى جوړ كړى نوباقى دوه به گواهان شى

قوله: **وَعَبْرُ السَّرَايَا أَرْبَعَانَةٌ:**

ه سريه هوه معدايات: ① سرايا جمع ده ددې مفرد سريه ده. دا چهپه مار فوجى دستې ته وائى سريه هغه وى چه د څلورو سوو نه زيات نه وى او كه چرې زيات شو نو بيا هغه په جيش كېښه داخل دى.

② هغه لښكر په كوم كېښه چې نبي عليه السلام نه وى كه نبي عليه السلام په كېښه تشریف فرما وى نو هغې ته غزوه وائى.

په اسلام كېښه ټول سرايا ۵۹ دى په كوم كېښه چه حضور پاك شركت نه وو كړې

قوله: **وَعَبْرُ الْجُيُوشِ أَرْبَعَةُ آلَافٍ:**

ه جيش تعداد: د غزوه موته چه كومه سريه وه هغه په درې زره صحابه كرامو باندې مشتمل وه. په دې وجه هغه د سريه د تعريف نه اووتله او د جيش په حكم كېښه راغله سره ددې چه په هغې كېښه حضور پاك شريك نه وو. د جيش اسامه هم دغه معامله وه هغه سره څلور زره لښكر وو. څلور زره لښكر لوى تعداد دې په دې وجه دې ته بهترين لښكر او ونيلى شو. ځنگه چه د سريه دپاره څلور سوا لوى تعداد دې كوم چه بهترين گرځولې شوې دې

قوله: **وَلَنْ يُغْلَبَ الثَّغَرُ الْقَامِنُ قَلْبُهُ:**

د دولسو زرو فوج ماتې نه خوړلو مطلب: يعنى د دولسو زرو لښكر په دې وجه ماتې نه خورى چه هغوى لږ دى. هغوى چه كوم ماتې خوړلې دې دهغې څه بل څه وجه كيدې شى ځكه چه دولسو زرو لښكر يوه ويژن فوج دې دا لوى تعداد دې نو د تعداد د وجې نه ماتې نه دې خوړلې كيدې شى چه د څه نافرمانى يا غرور تكبر د وجې نه ئى ماتې خوړلې وى.

[۲۹۱۲] د سفر د ملګرو رعایت

۳۳- [۲۲] (۱) وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْهُ، قَالَ (۲): «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَخْلُفُ فِي الْمَيْمِ (۳) الْفُزْجِي الضَّعِيفَ، وَيُرْدِفُ، وَيُدْعُوهُمْ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) حضرت جابر رضی اللہ عنہ وایي ۲) چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم به د سفر په دوران کې دتلو په وخت اد تواضع او انکساری په وجه او د نورو د مدد او خبر گیری پیش نظر د قافلي څخه وروسته تلی ۳) حضور صلی اللہ علیہ وسلم به د کمزوری سورلي شړله چې هغه ملگرو سره یو ځای شي ۴) او کوم کمزور او ضعیف سړی چې به د سورلي څخه د محروم کیدو په وجه پیاده تلو هغه به یې په ځان پسي وروسته سورولو ۵) او هغه قافلي والاوو د پاره به یې دعا کوله (ابوداود)

هل الغفات: ۱) یکتلف: روسته روسته به تلو، ۲) فی التبی: د سفر په دوران کې، ۳) یزجی: شړله به نه سورلي، ۴) یزوف: سورولو به نه وروسته (خان پسي)،

تسهيلات: قوله: یکتلف فی التبی:

د سفر د ملگرو د دریو خبرو خیال ساتل: ۱) نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به د صحابه کرام رضی الله عنهم نه ورستو تللو وجه تواضع او تعاون وو

۲) نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به د شاه طرف نه سورلي شړلې دې دپاره چه کمزوره سورلي خپلو رفیقانو ته ملاو شي.

۳) کمزوري کس به نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ځان سره په سورلي شاته کینولو.

۴) نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به ټولو خلقو ته دعا کوله نو د حدیث حاصل دا شو چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به په قافله کې د کمزورو خلقو او کمزورو سورلو ډیر خاص خیال ساتلو او ټولو ته به یې دعا کوله.

[۲۹۱۴] یوځای کېښي دمه کولو پي وخت د ملجرو را جمع کیدل

۲۳-۲۴) (۱) وَعَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ ۲: «كَانَ النَّاسُ إِذَا تَزَلُّوا مَزَلًا تَفَرَّقُوا فِي الشَّجَابِ وَالْأَوْدِيَةِ»، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «إِنْ تَفَرَّقَكُمْ فِي هَذِهِ الشَّجَابِ وَالْأَوْدِيَةِ إِنَّمَا ذَلِكَ مِنْ الشَّيْطَانِ». ۳. «لَكُمْ يَزُلُّوا بَعْدَ ذَلِكَ مَزَلًا إِلَّا الضَّمُّ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ، ۴. حَتَّى يَقَالَ: لَوْ بِيَتْ عَلَيْهِمْ لَوَبَّ لَعَنَهُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) حضرت ثعلبه خشنی رضی اللہ عنہ وایي ۲) مخکې به عام طور سره داسې کیدل چې خلق صحابه رضی اللہ عنہم به په یو منزل پراؤ کوز شولو نو جدا جدا کیدو سره غرونو درود او وادیو کې به خواره شوه (یعنی څوک به چرته کوز یدلو او څوک چرته) ۳) رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم (دا طریقه ختمولو د پاره په دې طورا و فرمایل پوهه شئ چې ستاسو په دې طور دي دریو او وادیو کې جدا جدا کیدلو سره کوز یدل خاص د شیطان د طرف څخه دی (یعنی دا د شیطان د

۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد . باب ما یؤمر من انضمام الصکر وسعته (رقم-۲۶۲۸) واحد فی السند: ۱۹۳/۸

دهوكي په سبب دی چې هغه خكه تاسو جدا جدا كول غواړي چې دښمن په تاسو حصارول پيدا كړي او تاسو ته نقصان او ازار ورسوي [۴] دې ارشاد څخه وروسته خلق چې به كله په يو منزل پراو كوزيدل نو په خپل مينځ كې به دومره نژدې نژدې تيكاو كيدل [۵] چې ونييل كيږي كه په دي ټولو يوه كيږه خوره كړي شي نو دوى ټول به پټ كړي هل القاف: ① الشَّعَابُ: د شعب جمع ده، د يو غږ ډره، ② الْأُودِيَّةُ: واديانې، ③ النَّمَرُ: جغت جغت او نژدې نژدې به كيدل، ④ لَمَّعَ: نودوى ټول به پټ كړي

تسهيلات: قوله: إِنَّ تَعْرِفُكُمْ فِي هَذِهِ الشَّعَابِ وَالْأُودِيَّةِ أَمَّا ذَلِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ:

په ميدان جنگ كښې صفتونه جوړل په عهد نيوې پورې خاص كيدل: چونكه په هغه زمانه كښې به په صف جوړولو سره جنگ كيدلو نو د ملگرو يوځاني كيدل به ډير ضرورى وو ځكه چه خان له ملگري به ئي ليدلو نو دښمن به راگيرولو خونن صبا هوائى بمبارى كيږي بل راکټ او گولې راپريوځي نو ددې دپاره به حكمت عملى هم هغه وى چه د بجاوړته پاره ښه مفيد وى.

[۲۹۱۵] په سفر كښې د نبى عليه السلام د ملگرو خيال ساتل

۴۵- [۲۳] ① وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] «كُنَّا يَوْمَئِذٍ، كُلُّ ثَلَاثَةٍ عَلَى بَعِيرٍ، [۳] فَكَانَ أَبُو لُبَابَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ زَمِيلَي رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، [۴] فَكَانَتْ إِذَا جَاءَتْ عَقِبَةُ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَا: نَحْنُ نَحْمِي عَنْكَ». [۵] قَالَ: «مَا أَتَمُّ بِأَقْوَى مَنِيٍّ، وَمَا أَتَمُّ بِخَنِيٍّ عَنِ الْأَجْرِ يَنْكُمَا»." رَوَاهُ فِي "تَرْغِيمِ السُّنَّةِ".

قوجه: ① عبد الله ابن مسعود ؓ وايي [۲] دبدر په ورځ (يعنى دجنگ بدر په موقع، زمونږ دا حالت ووچى په مونږ كى هر درى سړى په يوه اوښ باندې سوريډل (يعنى درى درى سړو دپاره يو اوښ وو او هغوى دري سره به په نمبر نمبر په يو اوښ باندې سوريډل، [۳] او ابو لبابه ؓ او حضرت علي ؓ د رسول كريم ؐ په اوښ كې ورسره شريك وو [۴] حضرت عبد الله بيان كوي چې صورت حال داوو چې كله به په هغه اوښ د رسول كريم ؐ د خكنه كيدو نمبر راغلو نو ابو لبابه ؓ او حضرت علي ؓ به عرض كوى چې ستاسو په بدله كې به مونږ پياده خو تاسو ؐ په اوښ سواره شئ [۵] ليكن حضور ؐ به ورته وفرمايل نه تاسو زما څخه زيات طاقت لرئ چې بس تاسو د پياده ټلو طاقت لرئ او زه پياده نشم تلئ او نه زه د آخرت زيات ثواب حاصلولو كې ستاسو څخه بي پرواه يم يعنى زه د آخرت د اجر او ثواب ستاسو څخه كم محتاج نه يم. (شرح السنه)

هل القاف: ① زَمِيلٌ: ملگري، شريك، ② عَقِبَةُ: دكوزيدلو نمبر، ③ أَمْنٌ: بې پرواه، بيزاره،

تسهيلات:

قوله: وَمَا أَتَانَا بِغُثَىٰ عَنِ الْأَجْرِ مِنْكُمْ:

په جنگ بدر کښې ۵ مسلمانانو د اوسنانو شلور، جنگ بدر ته د تلونکو ۳۱۳ صحابه کرامو سره صرف ۷۰ اوسنان وو په دې وجه به په یو یو اوسن باندې ډیرو ملگرو سفر کولو. مثلاً ډیرو کسانوته به یو اوسن ملاویدلو نودوه به سواره وو او یو به جلب نیولوسره پیدل روان وو.

۵ نبی علیه السلام د نوبت ملگری: حضور پاک سره هم دغه معامله اوشوه. حضور پاک سره حضرت علی رضی الله عنه او حضرت ابولبابه رضی الله عنه ملگری وو. کله چه به د حضور پاک د پیدل تللو اود اوسن جلب نیولو نمبر راتلو نودوارو ملگرو به ورته وئیل یارسول الله مونږ به ستاسود طرف نه پیدل لار شو. حضور پاک به اوفرمائیل تاسو ما نه زیات طاقتور هم نه ئی اونه زه د پیدل تگ د ثواب نه بې پرواه یم لهذا په مقرر ترتیب باندې به څو.

۵ نبی علیه السلام عاجزی اود جهاد فضیلت: ددې حدیث نه د جهادی سفر د فضیلت او عظیم ثواب پته لگی اود ادم معلومه شوه چه په حضور پاک کښې څومره تواضع اوانکساری وه اود ادم معلومه شوه چه حضور پاک د خپلو ملگرو د پاره څومره مهربان وو هغه چا رښتیا وئیلی دی:

لم یخلق الرحمن مثل محمد ابداعلمی أنه لا یخلق

ترکومي پورې چه د حضور پاک تقلید دې تر هغه حده پورې د بشریت سلیقه هم بشر ته ملاویږي.

[۲۹۱۶] په سورلی باندې د تقریر کولو معانعت

۳۴۱-۲۵۱ (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) قَالَ: لَا تَجِدُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ مَنَابِرَ (۳) فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى (۴) إِنَّمَا سَقَرَهَا لَكُمْ لِتَلْقَوْكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بِأَلْفِيهِ إِلَّا بَشَقِ الْأَنْفُسِ (۵) وَجَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ قَعْلًا فَافْضُوا حَاجَاتِكُمْ (۶) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ۱ ابو هريره رضی الله عنه د نبی کریم رضی الله عنه څخه نقل کوي چې رسول کریم رضی الله عنه وفرمايل ۲: دواړو شا منبر مه جوړوئ ۳ ځکه چې الله جل جلاله حیوان خاص د دې د پاره ستاسو تابع کړي دی چې هغوی تاسو هغه ښارونه او علاقو ته ورسوي چرته چې تاسو د پیاده تلو په ذریعه جاني مشقت او محنت سره رسیږي (یعنی د حیوان څخه مقصود په هغوی سورلی کول او د هغوی په ذریعه خپل مقصد حاصلول دي نو هغوی ته تکلیف رسول روانه دی) ۴ والله جل جلاله زمکه ستاسو د پاره دي غرض ته پیدا کړیده نو تاسو په دي خپل کارونه او خپل حاجتونه پوره کوئ. (ابوداود)

هل اللغات: ① طُفُور: شاگانې، ② مَنَابَر: منبرونه، ③ بَالِيْمُو: رسیدونکی، ④ بَشَق: په تکلیف او مشقت سره

تسهيلات:

قوله لَا تَخْذُوا ظُهُورَكُمْ مَنَابِرَ:

د مختورو مخه د منبر جوړولو معانیت، یعنی د سورلۍ د ځناورو شا د کیناستلو او د خطبې ورکولو د پاره منبر مه جوړوئ چې بغیرد ضرورت نه اوبغیرد سفر نه د هغوی شاگانې د خپل گپ شب دپاره قیام گاه جوړه کړئ آخر هغه هم ساه والا دی. هغې ته هم د آرام او راحت موقع ورکوئ. د هغې د شاگانو نه راکوزشني او خپل مجلسونه په زمکه باندې اولگوئ.

د سورلي په شا باندې د عطبه ورکولو استثنائی صورت: دې نه هغه صورت مستثنی دې چې د یو خاص ضرورت لاندې د سورلۍ په شا باندې کینی او خطبه ورکړي دې دپاره چې آواز ئی تر لرې پورې اورسی لکه څنگه چې حضور پاک په یوم عرفه کښې کړې وو.

[۲۹۱۷] د سورلو د راحت خیال څکول

ع- [۲۹۱] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] كُنَّا إِذْ أُنْزِلَ مَائِدًا لَا لَيْسَ بِمَحَلِّ الرِّحَالِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] او حضرت انس رضی الله عنه وایی [۲] مونږ چې به د سفر په دوران کې یا وروسته څه منزل باندې کوز شو نو د ترهغه وخته پورې به مو نفل مونږ نه کوی ترڅو پورې چې د څارویو څخه مو سامان نه وو کوز کړي. (ابوداود)

هل اللغات: ① لَا لَيْسَ: نفل مونږ به نه کولو مونږ، ② مَحَلٌّ: مونږ به پرانستلو، مونږ به کوزولو، ③ الرِّحَال: سامان.

تسهيلات:

قوله: لَا لَيْسَ بِمَحَلِّ الرِّحَالِ:

د سبچه په مصداق کښې دوه اقوال ① د "سبه" او "تسم" اطلاق اکثر په نفل مونږونو باندې کيږي.

② بعضی حضرات فرمائي چې دلته د چاشت مونږ مراد دې ځکه چې په هغه زمانه کښې عام طور په پراونو کښې د دمه کولو وخت به هم د چاشت وخت وو، د حدیث مطلب دا دي چې صحابه کرامو به د مونږ دیر خیال ساتلو لیکن د خپل ځناور خیال ساتلو اهتمام به ئي هم کولو.

① اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد / باب فی نزول السنازل (رقم- ۲۵۵۱)

[۲۹۱۸] په يوه سورلي په مخکې حصه پاندي د کيناستو حقدار

۳۸- [۲۴] (۱) وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ (۲): «بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَمْشِي إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ مَعَهُ جَمَارَةٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ارْكَبْ وَتَأْخُذُ الرَّجُلُ (۳) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَا، أَنْتَ أَحَقُّ بِصَدْرَدَائِكَ، إِلَّا أَنْ تَجْعَلَهُ لِي» (۴) قَالَ جَعَلْتُهُ لَكَ»، فَرَكِبَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه: حضرت بريدہ رضی اللہ عنہ وايي چې رسول کریم ﷺ په یوسف کرې پیاده لار وهله چې په دې دوران کې اچانک یو سړی خپل خره سره (یعنی په هغه سورا حضور ته راغلو) او عرض یې اوکړو چې یارسول الله خما په خره سور شه او په دې ویلو سره هغه سړی د خره وروسته طرف ته سور شو چې حضور ﷺ مخکې کیني لیکن حضور ورته وفرمایل زه مخکې نه کینم ځکه چې په خپله سورلی د مخکې کیناستو ته مستحق یې خو داچي ته ما د هغه حقدار جوړ کړي (یعنی اگر چې د هغه سړي په وروسته کیدل د دې د پاره وو چې گویا حضور ﷺ یې مخکې د کیناستو حقدار جوړ کړي وو لیکن حضور ﷺ د کمال احتیاط پیش نظر په هغه واضحه کړه چې زه ستا په سورلی هغه وخت مخکې کینم هرکله چې ته ښکاره الفاظو کې ماته دمخکې ناستي د پاره اوواښي! هغه سړی اوویل چې زه په صراحت سره دا وایم چې ماته ددې حقدار جوړ کړي یی د دې څخه وروسته حضور ﷺ مخکې کیناستلو. (ترمذي ابوداود)

هل للنفات: ۱) بصدر دایک: صدر سيني ته وائی، د خاړو مخکې حصه.

توسيلات:

توله: أَنْتَ أَحَقُّ بِصَدْرَدَائِكَ:

د سورلي د مالک د سورلي په مخکې سیت د کيناستو استحقاق: د نبی کریم ﷺ مذکوره عمل هم په تواضع او انکساری باندې محمول دې او نبی کریم ﷺ ورستو کيناستو نه شرم محسوس نه کړو او ورستو کيناستو باندې راضی شو، مگر کله چه مذکوره کس په صراحت سره خپل حق نبی کریم ﷺ ته وسپارلو، نو بیا نبی کریم ﷺ مخکې کيناستلو نو ددې نه دا معلومه شوه چه سورلي باندې د مخکې کيناستو حق د سورلي والا دې او د سورلي مالک خپل حق چا له ورکوی نو هغه ته اختیار دې

[۲۹۱۹] شیطاني اوښ او شیطاني ځکور

۳۸- [۲۸] (۱) وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «تَكُونُ لِرِلِّ الشَّيْطَانِي وَيَبُوتُ لِلشَّيْطَانِي» (۲) فَأَمَّا لِرِلِّ الشَّيْطَانِي فَقَدْ رَأَيْتُهَا تَغْرِبُ أَحَدَكُمْ

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب رب الدابة أحق بصدرها (رقم- ۲۵۷۲)

(۲) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب رب الدابة أحق بصدرها (رقم- ۲۵۶۸)

بَنِيَّاتٍ مَعَهُ قَدْ أَتَمَّنَّا فَلَا يَطْلُو بَعِيرًا مِنَّا وَتَمُرٌ بِأُخْبِهِ قَدْ انْقَطَعَ بِهِ فَلَا يَحْمِلُهُ [۱] وَأَمَّا يَبُوتُ الشَّيَاطِينِ فَلَمْ أَرَاهَا [۲] كَانَ سَيِّدٌ يَقُولُ: لَا أَرَاهَا إِلَّا هَذِهِ الْأَقْفَاصَ الَّتِي يَسْتُرُ النَّاسُ بِالنِّيبِاجِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوله: [۱] او سعيد ابن ابی هند تابعی رحمہ اللہ حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ خذہ روایت کوی ہغوی دایبان وکرو چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایں [۲] خنی اوبنان د شیطانانو د پارہ شی او خنی د کورونو د شیطانانو د پارہ شی [۳] کوم اوبنان چہ د شیطانانو د پارہ شی ہفہ مالیدلی دی خنگہ چہ ستاسو خذہ یوسری د بنہ قسم اوبنی اخستو سرہ اوخی چہ ہفہ بنی خربی کری لیکن پہ ہفہ کہ یواوین باندی سوریری نہ او ہرکلہ چہ پہ یوسفر کہی خیل ہفہ مسلمان ورور سرہ لار قطع کوی چہ د خیلی کمزوری او سورلی خذہ د محرومی پہ وجہ تلو تلو کہی ستری شوی وی نو ہفہ ہم پہ ہفہ اوبن نہ سوروی [۴] وکوم کورونہ چہ د شیطان د پارہ وی ہفہ مالیدلی نہ دی [۵] حدیث راوی حضرت سعید رضی اللہ عنہ وایی خماگمان دادی چہ ہفہ کورونہ کوم چہ د شیطانانو د پارہ دی ہفہ پنجری دی چہ خلق بی د ریشمی کپری پردو سرہ پتوی. (ابوداود)

هل القفص: [۱] نَجَبَات: بنہ اوبنان [۲] اَتَمَّنَّا: خربی اوبنی، [۳] فَلَا يَطْلُو: سوریری پری نہ، [۴] الْأَقْفَاصُ: داد قفص جمع ده قفص پنجری تہ وائی دلته مراد کجاوہ ده [۵] النِّيبِاجُ: ریشم، د ریشمو کپری تسهيلات:

قوله: وَتَمُرٌ بِأُخْبِهِ قَدْ انْقَطَعَ بِهِ فَلَا يَحْمِلُهُ:

بل عموک پہ سورلی، نہ سورولو حکم: یعنی اوبن خالی پریردی او شری نی، نہ بل خوک پہ دی باندی سورہ وی اونه پخپلہ سوریری خکہ چہ دہفہ ضرورت نہ وی بلکہ کله پہ خیل مجبورہ رور باندی تیریہی ہم مگر ہفہ سورہ وی نہ داشیطانی اوبن دی چہ ددہ پہ شاباندی د یو مجبور او غریب حق نشته دی.

قوله: لَا أَرَاهَا إِلَّا هَذِهِ الْأَقْفَاصَ الَّتِي يَسْتُرُ النَّاسُ بِالنِّيبِاجِ:

سورلو تہ د شیطانی پنجرو ولیو وجہ: ہفہ کجاوی پہ کومہ کنہی چہ ریشمینہ کپری اجولی شوہی وی نو د ریشمود وجہ نہ دا کجاوی شیطانی پنجری او جالی جورہ شوہی [۲۹۲۰] پہ یو خالی کنہی دہراؤ اچولو د پارہ دودہ ہدایات

۳۷۰- [۲۹] () [۱] وَعَنْ سَهْلِ بْنِ مَعَاذٍ، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] «غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَضَيَّقَ النَّاسُ الْمَنَازِلَ وَقَطَعُوا الطَّرِيقَ، [۳] فَبَعَثَ نَبِيُّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مُتَاوِيًا فِي النَّاسِ [۴] أَنْ مَنْ ضَيَّقَ مَنَزِلًا، أَوْ قَطَعَ طَرِيقًا، فَلَا جِهَادَ لَهُ»." رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجہاد . باب ما یؤمر من انضمام العسکر وسعته (رقم- ۲۶۲۹) واحد فی

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۲۹۲۲] د سفر په دوران کښې د نبی علیه السلام د خوب کیفیت

۳۳۷- [۳۱] (۱) عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ قَرَأَ بِبَلِيلٍ اضْطَجَعَ عَلَى يَمِينِهِ، [۲] وَإِذَا عَرَسَ قُبِيلَ الصُّبْرِ نَصَبَ ذِرَاعَهُ وَوَضَعَ رَأْسَهُ عَلَى كَفِّهِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: [۱] او حضرت ابو قتاده رضی اللہ عنہ وايي [۲] رسول کریم ﷺ چې به په سفر کې وو نو يو پراو باندې د شپې آخري حصه کې يعنی سحر ختو څخه مخکې به کوزيدلو او په ښي آرخ به اوده کيدو [۳] او کله چې به سحر څخه لږ مخکې کوزيدلو نو خپل ښي لاس اودرولو سره د هغه په تلي هتېلي به يې خپل سر مبارک ايښودلي يعنی لږ وخت دپاره په دې دوران کې به يې آرام فرمايه چې خوب باندې غالب نشي. هل التفت: عرس: کوزيدلو به، پراو به نې کولو. [۴] اضطجع: خلاستلو به. [۵] نصب: اودرولو به نې.

تسهيلات:

قوله: إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ قَرَأَ بِبَلِيلٍ:

د صبا په وخت کښې د خوب په کیفیت کښې دوه طريقې: ① يعنی د شپې په آخري حصه کښې چه به حضور پاک ډيره اچوله نوکه په صبا صادق کښې به لږ وخت وو نو حضور پاک به په ښي آرخ باندې ډډه لگولو سره آرام کولو ځکه چه وخت به زيات وو ② که وخت به ډير کم وو نو حضور پاک به ښي لاس اودرولو او دهغې په تلي باندې به نې آرام کولو دې دپاره چه د سحر مونځ قضا نه شي.

[۲۹۲۲] د سفر په وخت کښې د سفر شروع کولو فضيلت

۳۳۸- [۳۲] (۱) وَعَنْ أَبِي عُبَايَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: «بَعَثَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَوَاحَةَ فِي سَرِيَّةٍ، فَوَافَقَ ذَلِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، [۲] فَقَدَّأَ أَصْحَابَهُ، وَقَالَ: اتَّخَلَّفُوا صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ أَلْعَقْتُمْ، [۳] فَلَمَّا صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَأَاهُ، فَقَالَ: "مَا مَعَكُمْ أَنْ تَقْدُوا مَعَ أَصْحَابِكُمْ؟" فَقَالَ: أَزِدْتُ أَنْ أَصِلَ مَعَكُمْ، ثُمَّ أَلْعَقْتُمْ. [۴] فَقَالَ: "لَوْ أَنْفَقْتُ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَزِدْتُكَ فَضْلًا عِنْدَ رَبِّي". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: [۱] او ابن عباس رضی اللہ عنہما وايي [۲] چې رسول کریم ﷺ عبد الله ابن رواحه رضی اللہ عنہ د جهاد د پاره يو لښکر سره وليږلو اتفاقي طور هغه د جمعي ورځ وه چې حضور ﷺ ورته جهاد ته

(۱) اخرجه مسلم في كتاب المساجد لباب قضاء الصلاة الفائتة، واستحباب تعجيل قضائها (رقم ۳۱۳ - ۶۸۳) واحد في السند: ۳۰۹/۵

(۲) اخرجه الترمذی في السنن رقم الحديث ۵۲۷ واحد في السند ۲۲۴ / ۱

د تلو حکم ورکړي وو [۲] نو د هغه ملگری یعنی د لښکر خلق د سحر وخت کې روان شول لیکن عبد الله ﷺ په خپل زړه کې سوچ وکړو یا یو ملگری ته یې اوویل زه به وروسته راوښیرم چې مخکې دلته په مدینه کې رسول کریم ﷺ سره د جمعي مونځ وکړم بیا به لښکر والاو سره یوځای شم [۳] عبد الله ﷺ وایي چې رسول کریم ﷺ د جمعي مونځ وکړی او حضور ﷺ هغه ولیدلو چې هغه هم دلته موجود دی نو ورته وې فرمایل ته دسهر په وخت کې خپلو ملگرو سره تلو څخه څه خیز منع کړی هغه عرض اوکړو ما داغوبنډل چې ستاسو سره د جمعي مونځ وکړم بیا به د خپلو ملگرو سره یو ځای شم [۴] په دې اوریدو سره حضور ﷺ ورته وفرمایل که ته د زمکې په منځ ټول څیزونه هم خرڅ کړي نو په سحر وخت کې تلونکو د خپلو ملگرو ثواب به حاصل نه کړي. (ترمذي)

هل للنفات: [۱] فوافق: اتفاقی طور، موافق شوه، [۲] ففقا: سحر وخت کېښې روان شول، [۳] اختلف: وروسته به روان شم، [۴] اختلف: هغوی سره به یو ځای شم.

تسهيلات

قوله: فوافق ذلك يوم الجمعة:

د حديث پس منقول: په ۸ هجري کېښې نبي کریم ﷺ تقريباً درې زره صحابه کرام د روم د سلطنت سره د جهاد دپاره روان کړي وو. حضرت زيد ﷺ او د هغوی نه پس حضرت جعفر ﷺ او بيا عبدالله بن رواحه ﷺ دريواره حضور پاک يوبل پسې ترتيب سره اميران جوړ کړي وو. کله چه د مدینې منورې نه دا حضرات اووتل نو حضرت عبدالله بن رواحه ﷺ حضور پاک سره د جمعي د مونځ ادا کولو په غرض سره په مدینه کېښې حصار شو د هغوی دواړه ملگری اسلامي لښکر سره لاړل. د جمعي ورځ وه حضرت عبدالله بن رواحه ﷺ سوچ اوکړو چه کيدې شی چه دا د زوند آخری جمعه وی او د حضور پاک آخری زیارت وی د مسجد نبوی آخری مونځ وی په دې غرض د جمعي مونځ حضور پاک پسې د کولو دپاره حصار شو. جمعه ئی ادا کړه کله چه حضور پاک هغه اولیدلو نو تپوس ئی اوکړو چه په څه وجه دې تاخير کړې دې؟ هغوی عذر بيان کړو چه ملگرو سره ملاویدل څه گرانه خبره نه ده اوس به لاړ شم حضور پاک سره د جمعي د مونځ ادا کولو فضيلت حاصل شو.

قوله: ما أدركت فضل غدوة:

د الله په لار کېښې د يو صبا وکلو ثواب، په دې باندې حضور پاک او فرماښل په زمکه کېښې چه کوم څه دی هغه ټول هم خرچ کړي بيا هم د جهاد په سفر کېښې سحر وختی د تلو فضيلت نه شې حاصلولې. معلومه شوه چه د جهاد عمل ډیر اوچت عمل دې اودا د ټولو نه افضل عمل دې. (الکاشف، ۱۴۱۲/۷)

[۳۹۲۴] د شرمخ د خرمن د استعمال ممانعت

۳۹۲۳- [۳۳] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَا تَصْحَبُ الْمَلَائِكَةَ رُقَّةً فِيهَا جِلْدُ نَمْرٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) او ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل **۲** هغه قافلي سره د رحمت فرښتي نه وي چې په هغه کې د شرمښ خرمن وي ايښی د شرمښ په خرمن سوریدو سره ناسته ياد هغه استعمالول ممنوع دی ځکه چې په دې سره د تکبر شان پيدا کيږي (ابوداود)، **هل القصاص: ۱** لا تصحب: نه ملگري کيږی. **۲** رُقَّة: قافله. **۳** جِلْد: خرمن. **۴** نَمْرٍ: پړانگ، شيرمخ. **تسهيلات:**

قوله: وَلَا تَصْحَبُ الْمَلَائِكَةَ رُقَّةً فِيهَا جِلْدُ نَمْرٍ:

د شرمخ د خرمن په وجود سره د فرشتو د عدم شرکت وجه: يعنی د شرمخ خرمن نى په سورلۍ خوره کړه او سفر کوى يا نى په زمکه باندې خوره کړې او په هغې کيښی چونکه په دې سره په زړه او دماغو کې تکبر پيدا کيږی چه زه په شرمخ ناست يم ددې تکبر په وجه د رحمت فرښتي ملگري تپانه کوى.

[۳۹۲۵] د سفر امير که د ملگرو خادم

۳۹۲۵- [۳۳] (۱) وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «سَيِّدُ الْقَوْمِ فِي السَّفَرِ خَادِمُهُمْ» **۲** هَمَنْ سَبَقَهُمْ بِخِدْمَةِ لَمْ يُسْقَوْهُ بِعَمَلٍ إِلَّا الشَّهَادَةُ» **۳** رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي "شُعَبِ الْإِيمَانِ".

توجه: ۱) او سهل رضي الله عنه بن سعد وايي چې رسول كريم صلی الله علیه و آله وفرمايل **۲** په سفر کې د جماعت يعنی د سفر کونکو امير او سردار د هغوى خادم دی **۳** کوم سړی چې د هغه سفر کونکو په خدمت کې سبقت وي وړی د هغه په مقابل کې هيڅ سړی د شهادت څخه علاوه د بل هيڅ عمل په ذريعه سبقت نشي اوړی يعنی مخکې کيدى نشي (بيهقي) **هل القصاص: ۱** سَيِّد: سردار، مشر. **۲** خَادِمُهُمْ: خدمت کونکي.

تسهيلات:

قوله: سَيِّدُ الْقَوْمِ فِي السَّفَرِ خَادِمُهُمْ:

د حديث په مفهوم گڼي دوه اقوال: **۱** کوم سړی چې د خپلو ملگرو امير جوړشو نو د ملگرو خادم هم دغه دې بيا هغه له پکاردی چه دخپلو ملگرو خدمت کوى داسې دې نه وي چه پخپله مشر جوړشى کيښی او په نورو باندې حکم چلوى په دې وجه د حديث په

(۱) اخرجه ابوداود فى السنن كتاب اللباس/باب فى جلود النور والسباح (رقم- ۴۱۳۰)

(۲) اخرجه البيهقي فى شعب الايمان رقم الحديث ۸۴۰۷

آخری الفاظو کنبې ارشاد دې چه خادم کله د خدمت په وجه وړاندې کيږي نو د هغه مقام ته هيڅوک نه شي رسيدلې مگر هغه سړي چه د شهادت مقام حاصل کړي.

⑦ کوم سړي چې دخپلو ملگرو خدمت کوي هغه په اصل کنبې د ټولو سردار جوړيږي. ځکه چه هغه د خدمت د وجې نه د ټولو زړونه اوگتې. بل په هر کار کنبې خلق د هغه محتاج وي دغه شان هغه د ټولو سردار جوړيږي سره د دې چه سړي غريب وي.

[۳] بَابُ الْكِتَابِ إِلَى الْكُفَّارِ وَدُعَائِهِمْ إِلَى الْإِسْلَامِ

کافرانوته د خطو نو په ذريعه د دعوت ورکولو بيان

خلاصه الباب:

فيه احدى وثلاثون حديثاً مشتملة على ست مسائل:

- ① إرسال المكاتب إلى الملوك:، قيصراً: ١، - كسرى: ٢، نجاشي: ٣، / فارس: ١١
- ② المكاتب التفصيلية إلى الملوك: ١، ١١.
- ③ الدعوة إلى الإسلام قبل القتال: ٤.
- ④ عدم غنى القتال وهذا من الدعوة قبل القتال: ٥.
- ⑤ الكف عن القتال إلى عدم سماع الأذان: ٤، ١٠.
- ⑥ تأخير الإغارة على الكفار إلى الظهر: ٥، ٧، ٨، ٩.

کافرانوته د جنگ مخه وړاندې د دعوت ورکولو هوه صورتونه: ① کافرانوته د جنگ نه وړاندې دعوت ورکول واجب دی په دې شرط چه هغوی ته دعوت نه وي رسيدلې.

② کافرانوته که چرې د جنگ څخه وړاندې د اسلام دعوت وررسيدلې وي نو بيا په دويم ځل دعوت ورکول مستحب دی. په دې باندې د کتاب الجهاد په شروع کنبې په تفصيل سره خبره شوي ده.

د دعوت مختلفې طريقې: د دعوت ډيري زياتې طريقې دي پخپله ورتلل او دعوت ورکول يا په يونشرياتي ادارې سره اعلان کول يا په يوه مشهوره واقعه باندې کافران خبرول چه مسلمان هم يوقوم دې چه خان سره خپل آسماني کتاب او مذهب لري. هم د دغه طريقونه يوه طريقه کافرانوته د دعوت د پاره خط ليکل هم دی. په اسلام کنبې دعوت يوه شعبه ده ليکن د دې څه خاص متعين شکل نشته دې. د زماني د احوالو مطابق چه څوک کومه يوه جائز طريقه هم اختياره وي د دعوت کار کيږي.

د صلح حديديه فائدي: کله چه حضور پاک د مکې کافرانو سره د لسو کالو د پاره په حديبيه کنبې په جنگ بندني باندې صلح او کړه نو د دغه صلح ډيري زياتې فائدي حاصلې شوي.

① کافرانو دَیر نيزدې نه مسلمانان اوليدل او په خپل مينځ کښې تعلق لرلو د وځې نه کافران په ښه شان سره په اسلام باندې پوهه شو او بيا ښه پوره تعداد کښې ئې اسلام قبول کړو

② حضور پاک کله په جزيره عرب کښې د دښمن نه مطمئن او فارغ شو نو د جزيره عرب نه بهرنی د دنيا ټولو کافرانو ته د خطونو په ذريعه د اسلام دعوت ورکړو حضور پاک سره د دې چه پخپله د جزيره عرب نه بهر نه دې تلې مگر د خطونو په ذريعه حضور پاک د دعوت پيغام اور رسول او دومره دعوت ضروری او د جهاد د پاره کافی وو

د نبی علیه السلام د مغتنو ملکونو حاکمانو ته د اسلام دعوت ورکول؛ هغه وخت په دنيا باندې دوه لويو طاقتونو حکومت کولو (لکه څنگه چه زمونږ په دور کښې روس او امريکه وو روس خو درې وړې شو اوس ان شاء الله د امريکې نمبر دې د يوطاقت نوم فارس وو او د بېل طاقت نوم روم وو. خلقو به د فارس مشر ته کسری او د روم مشر د قيصر په نوم باندې يادولو. حضور پاک قيصر او کسری دواړو ته خطونه اوليرل چنانچه هغه خلقو به د مهربانه بغير څه خط نه قبلولو په دې وجه حضور پاک يوه گوتمه جوړه کړه او په هغې باندې ئې دا نقش کړل محمد رسول الله. د دې د ليکلو طريقه داسې وه چه لفظ د الله د ټولو د پاسه وو دې نه پس لفظ رسول او د دې نه پس د ټولو لاندې محمد لفظ وو

الله

رسول

محمد

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۹۳۶] د قيصر روم په نوم د نبی علیه السلام خط

۳۳۱- (۱) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَى قَيْصَرَ يَدْعُوهُ إِلَى الْإِسْلَامِ، [۳] وَيَقْتَضِي بِكِتَابِهِ إِلَيْهِ دَحِيَّةَ الْكَلْبِ، [۴] وَأَمْرَهُ أَنْ يَدْفَعَهُ إِلَى عَظِيمٍ يُعْزِي لِيَدْفَعَهُ إِلَى قَيْصَرَ، [۵] فَأَذَاهُ: "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ مُحَمَّدٍ عَبْدَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ وَسَلَّمَ عَلَى مَنْ آمَنَهُ الْهَدْيُ،

قوله: [۱] ابن عباس رضي الله عنهما وايي [۲] نبي کریم ﷺ قيصر يعنى د روم بادشاه ته يو خط وليکي په هغه کې د اسلام دعوت ورکول شوی وو [۳] او هغه خط يې د دحیه کلبې صحابي ﷺ

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب بدء الوحي/ کيف كان بدء الوحي إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم (۲) (رقم- ۷) وسلم فی کتاب الجهاد والتبليغ باب كتاب النبي صلى الله عليه وسلم إلى هرقل يدعو إلى الإسلام (رقم- ۷۴ - (۱۷۷۳) واحد فی السند: ۲۶۳/۱

په لاس ليرېلى وو [۱] او هغه ته يې دا حکم کړي وو چې هغه خط د بصرى حاکم ته ورسوي چې هغه يې قيصر ته ورسوي [۲] په هغه خط کې داليکلى وو بسم الله الرحمن الرحيم دمحمد د جانب څخه چې د الله خاص بنده او رسول دى د هر قل په نوم چې د روم حکمران اعلى دى ، په هغه چادي سلامتيا وي چې د اسلام د قبوليت او خپل نيك کردار او اعمالو په ذريعه د هدايت پيروي وکړي د دې

هل اللغات: ① دُخِيَةُ الْكَلْبِيِّ: د يو صحابى نوم دې.

① أَمَّا بَعْدُ، فَإِنِّي أَدْعُوكَ بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ. ② أَسْلِمْتُ نَفْسِي، وَأَسْلِمْتُ بِكَ اللَّهُ أَحْرَكَ مَرْتَيْنِ، ③ وَإِن تَوَلَّيْتَ فَعَلَيْكَ إِثْمُ الْأَرِييَيْنِ، وَقُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿آل عمران: ۳﴾ "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. ④ لَوْ لِي بِهِ آيَةٌ لَأَسْلِمَ، قَالَ: "مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولُ اللَّهِ" وَقَالَ: "إِثْمُ الْبَرِييَيْنِ" وَقَالَ: "بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ".

قوله: ① څخه وروسته زه تاته د اسلام کلمه شهادت دعوت درکوم [۲] ته اسلام قبول کړه د دنيا او آخرت د عذاب څخه به محفوظ او مامون شى ته مسلمان شه الله ښه درته دوچنده اجر درکړي يو اجر خو خپل نبي باندې د ايمان راوړلو او دويم اجر ما محمد باندې د ايمان راوړلو [۳] او که تا مخ وگرځولو [يعنى اسلام قبول نه کړي نو په نادي واضحه وي چې د دې انکار او اعراض مخ اړولو په وجه به] په تا صرف د خپلي گناه وبال نه وي بلکه ستا د ملک والاوو او ستا د رعيت گناه به هم په تاوي ځکه چې ستا اسلام نه راوړلو سره هغوى به هم په کفر کې مبتلا وي ځکه د هغوى د گمراهي ذمه واري به هم په تاوي [۴] اې اهل کتابو! داسې کلمي او دين طرف ته راشئ چې زموږ او ستاسو په مينځ کې يوشان مشترک دى يعنى دې کلمه او دين کې زموږ او ستاسو د رسولانو او کتابونو په مينځ کې څه اختلاف نشته او هغه کلمه او دين دادى چې موږ د الله څخه ماسوا د بل چا عبادت نه کوو د هغه سره څوک نه شريک کوو او په موږ کې هيڅوک د الله څخه ماسوا رب جوړ نه کړى څنگه چې عيسايانو حضرت عيسى عليه السلام رب جوړ کړي دى که اهل کتاب ددې خبرې قبلولو څخه اعراض او انکار وکړي نو اې مؤمنانو تاسو دا اعلان وکړئ چې اې کافرانو شاهدان اوسئ چې موږ مسلمانان يو. [بخاري مسلم] ⑤ او د مسلم په يوروايت کې مِنْ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: په ځاي مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ: دى او [اثر الأريييين] په ځاى اِثْمُ الْبَرِييَيْنِ دى او د: بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ په ځاى بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ دى.

هل اللغات: ⑥ أَسْلِمْتُ: مسلمان شه، ⑦ تَلَفَّظَ: ته به سلامت پاتې شې، ⑧ تَوَلَّيْتَ: تا مخ واړولو، انکار دې اوکړو، ⑨ الْأَرِييَيْنِ: د قوم غتان او چوهدريان خو دلته ترې عام ماتحت مراد دى. ⑩ دَعَايَةِ الْإِسْلَامِ: د اسلام دعوت.

تسهيلات:

قوله: وَيَعْتَ بِكِتَابِهِ إِلَيْهِ وَحْيَ الْكَلْبِ:

هـ حية الكلبى ه سفارت ه انتخاب وجه: د اصحابى دير بنائسته او وجهه اوشكيل وو. د يوسف هذه الامت" په لقب سره مشهور ووهم په دې وجه حضور پاك د سفير په توگه روان كړې وو او حضرت جبرائيل امين به هم دده په شكل كېنې وحى راوړله او راتلو به.

قوله: مِنْ مُحَمَّدٍ عَبْدَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ:

ه هرقل قعارف: دا د روم دبادشاه نوم دې. په هغه زمانه كېنې د دنيا په غټو طاقتونو كېنې يوطاقت روم وو د كوم دارالخلافة چه قسطنطينية وو. او د يورپ د مختلف ممالكونه علاوه دمصر شام او فلسطين علاقې هم دده زير اثر وې. د هرقل په نوم باندې حضور پاك يوخط اوليرپلو د حضرت دحيه كلبى ﷺ په واسطه سره د بصرى شام گورنر ته داخط اورسيدو او هغه هرقل ته اورسولو. هرقل اولوستلو او دير په احترام نى خان سره كيخودو.

فائدة: ه مختلفو ملكونو د بادشاهانو لقبونه: ① د فارس د بادشاه لقب خسرو وو كوم ته چه په عربى كېنې كسرى وائى.

② د تركو د بادشاه لقب خاقان وو. ③ د مصر د بادشاه لقب فرعون وو.

④ د روم د بادشاه لقب به قيصر وو. ⑤ د يمن د بادشاه لقب تبع وو.

⑥ د حبشه د بادشاه لقب نجاشى. ⑦ د چين د بادشاه لقب فغفور وو.

⑧ د هندوستان د بادشاه لقب راجه وو.

قوله: عَظِيمِ الرُّومِ:

غير مسلم په ښه لقب سره د يادولو جواز: ددې لفظ نه معلومه شوه چه د دنيا په لحاظ د يولونى منصب والا سړى د مقام خيال ساتل جائز دى حضور پاك هرقل د عظيم الروم په نوم سره يا كړې دې د غير مسلم دباره د سلام طريقه "والسلام على من اتبع الهدى" وى په دې وجه حضور پاك السلام عليكم اونه فرمائيل.

قوله: بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ:

ه دعاية الاسلام مفهوم: داعيه عافيه او د عاقبه په شان مصدر دې كوم چه د الدعوة په معنى كېنې دې. په يوروايت كېنې "دعابة" هم دې او هغه هم د دعوت په معنى كېنې دې.

قوله: تَلَمَّ:

په دنيا كېنې مختصر مگر مؤثر خط، يعنى عقائد فاسدو شرقيه او اخلاق ردېه قبيحه او هلاكوتونونه به بچ شى. دا لفظ د تاء فتحې او د سين په سكون سره او د لام فتحې

او ميم په سکون سره دې ونيلى شى که په دنيا کښې چرته چا د ټولونه زيات زور دار او مختصر خط ليکلې دې نوهغه د حضرت سليمان عليه السلام خط دې کوم چه په قرآن کښې ذکر دې ليکن ددغه خط نه د حضور پاک خط زيات مختصر او زيات زوردار دې

قوله: يٰۤاَيُّهَا الَّذِي اٰجَرَكَ مَرَّتَيْنِ:

ه ه ه ا ج ر و ن ه ملاوي د و و چه: د يهودو او نصارى نه چه کوم سړې په خپل نبى باندې ايمان راوړى اوبيا محمد ﷺ قبول کړى نوهغوى ته به دوه اجر و نه ملاويږي

قوله: وَ اَنْ تَوَلَّيْتَ فَعَلَيْكَ الْمَآلُ الْاَرِيْسِيْنَ:

ه ا ر ي س ي ن په ا ه ر ا ب کښې دوه اقوال: ① دې همزه مفتوح ده د دې نه پس راء باندې کسره ده ياء ساکن ده بيا په سين باندې کسره بيا په ياء باندې شد اوبيا ياء ساکن او په آخره کښې نون دې.

② دا لفظ يريسيين هم راغلې دې د همزه په خائى باندې ياء مفتوح ده باقى کلمه هم دغه انداز سره ده دا لفظ اريسين هم راغلې دې په همزه باندې کسره راء باندې شد دې بيا ياء ساکن ده.

ه ا ر ي س ي ن مصداق: د صحيح قول مطابق په ملك چوهدرى او په غټو کسانانو باندې د دې لفظ اطلاق کيدلو چنانچه بعضې رواياتو کښې "اَلْاَرِيْنَ" لفظ هم راغلې دې چه د زميندار او مزارع په معنى کښې دې په حديث کښې د دې لفظ نه عام رعايا مراد اخستې شوې دې

قوله: اَنْ يَأْتَا يَنْ دُونَ اللّٰهِ:

د تعليل او تعريم واکدار نو باندې ه ا ر ب ا ب ا ط ل ا ق: هيڅ يوسرى ته د حلال حرامولو او د حرام حلالولو اختيار ورکول هغه رب جوړول دى عيسايانو خلقو به دا اختيار خپلو مشرانوته ورکولو. حضرت عدى بن حاتم عليه السلام چه کله مسلمان شو نوهغه د رسول الله ﷺ نه سوال اوکړو يارسول الله مونږ هيڅ کله هم خپل پادريان رب نه دى جوړکړى؟ حضور پاک ارشاد او فرمائيلو چه آيا هغوى ته مو د حلال حرام کولو اختيار ورکړې وو که نه؟ هغه ونيل چه دا اختيار خو مو ورکړې وو حضور پاک او فرمائيل چه هم دغه خو رب جوړول دى.

ه ه ر ق ل چه ده عمل: هر قل د رسول الله ﷺ د خط دير زيات احترام اوکړو او دخپل ملک مشرانوته ئى د ايمان راوړو درخواست هم اوکړو ليکن خلق په دې اوران شو لهدا هغه اسلام قبول نه کړو اگر چه د قبلولونى بار بار خواهش اوکړو. امام بخارى رحمه الله په بخارى شريف کښې اشاره کړې ده چه هر قل په کفر باندې مېشوې دې په عام توگه د مذهب په اعتبار د روم خلق عيسايان وو.

د هوال وفات: کله چه صحابه کرام په انطاکیه باندې قابض شو نو هرقل د ښځې اوبجو سره په کشتنی کښې کیناستو او د شام په زمکه باندې یې نظر واچولواو ونی و نیل "السلام عليك يا ارض الشام لا اراك الى يوم القيامة" دې وینانه پس خپل خوښی قسطنطین له لارو او بیا مړ شو

[۲۹۲۷] د فارس بادشاه پرویز په نوم د نبی علیه السلام خط

۳۷۷- (۱) [۲] وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعَثَ بِكِتَابِهِ إِلَى كِنْدَرِيٍّ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ [۳] فَأَمَرَهُ أَنْ يَدْفَعَهُ إِلَى عَظِيمِ الْبَحْرَيْنِ [۴] فَقَدَفَهُ عَظِيمُ الْبَحْرَيْنِ إِلَى كِنْدَرِيٍّ [۵] فَلَمَّا قَرَأَ مَرْقَهُ، قَالَ ابْنُ السَّيِّبِ: فَدَعَا عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يُمَزَّقُوا كُلُّ مَزْقٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

قوجه: [۱] او ابن عباس رضي الله عنه وایي [۲] نبی کریم صلی الله علیه وسلم د کسری په نوم خپل خط مبارک د عبد الله ابن حذافه سهمي رضي الله عنه په لاس ولیږلو چې تقریباً په هغه مضمون مشتمل وو کوم چې قیصر وغیره ته لیږلی وو [۳] او هغه ته یې دا حکم ورکړ چې هغه دا خط مبارک د بحرین حاکم ته یوشي چې هغه یې کسری ته ورسوي [۴] نو عبد الله ابن حذافه رضي الله عنه هغه خط مبارک د بحرین حاکم ته وې وړی او د بحرین حاکم هغه کسری ته ورسوي [۵] کسری چې خط او ویلیو نو په هغه د عمل کولو په ځای هغه یې اوشلولو [۶] دا حدیث یورای ابن مسیب وایي چې حضور صلی الله علیه وسلم کسری او د هغه رعایا د پاره یې دابد دعا وکړله چې هغوی دي تکرې تکرې کړی شي بالکل تکرې تکرې یعنی څنگه چې دا خط یې تکرې تکرې کړلو دغه شان هغوی دي هم تکرې تکرې شي (بخاري)

هل اللغات: ① عَظِيمُ الْبَحْرَيْنِ: د بحرین بادشاه، ② كِنْدَرِيٍّ: د بحرین د بادشاه نوم دې ③ مَرْقَهُ: اونې شلولو. ④ دَعَا عَلَيْهِمْ: بد دعا ئې ورته اوکړه، ⑤ كُلُّ مَزْقٍ: تکرې تکرې دې شی.

تسهيلات

قوله: بَعَثَ بِكِتَابِهِ إِلَى كِنْدَرِيٍّ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ:

د حدیث پس منظر: د روم په شان فارس هم د ساسانیانو ایرانیانو عظیم طاقتور سلطنت وو. یو طرف ته د دې حدود سنده پورې خواره شوی وو او ډېل طرف نه عراق او د عربو څه علاقې مثلاً یمن بحرین او عمان هم د دې ماتحت وو. داد ایشیا عظیم مملکت او د دنیا دویم سپرپاور وو. د بادشاه لقب ئې خسرو وو کوم ته چه په عربی کښې کسری ویلې کیدلو. هغه وخت د دغه بدبخت بادشاه نوم پرویز وو حضور پاک د حضرت عبد الله بن حذافه سهمي رضي الله عنه په لاس باندې د کسری په نوم خط ولیږلو. پرویز ډیر مغرور وو هغه

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والستیر / باب دعوة اليهود والنصارى. وعلى ما يقاتلون عليه. وما كتب النبي صلى الله عليه وسلم إلى كسرى. وقبصر. والدعوة قبل القتال (رقم- ۲۹۳۹) واحمد في المسند: ۲۴۳/۱

غصه شو چه زما نوم ئی روستو لیکلی دې خپل نوم ئی اول لیکلی دې په دې باندې هغه د حضور پاک خط او شلولو وئى غورزولو. حضور پاک هغه ته بد دعا او کړه

هغه شلولو هغه روسته پیشی شوی والعات: ① په تاریخ کښې لیکلی دی چه دې بدبخت د حضور پاک د گرفتارولو دپاره دوه کسان مدینې ته روان کړل. دا قاصدان مدینې ته راغلل حضور پاک او فرمائیل چه د صبا پورې انتظار اوکړئ.

② د دویم صبا حضور پاک هغوی ته او فرمائیل زما رب ستاسو رب اووژلو اود پرویز خوئی شیرویه هغه قتل کړې دې.

③ یا شیرویه د پلار په خزانه کښې د زهرو نه ډکه یوه شیشه اولیدله په کوم چه لیکلی وو "دواء نافع للهاة" هغه د قوت بآه دائی اوگنډله زهر ئی اوځکل او مړ شو. شپږو میاشتو کښې دواړه ختم شو.

④ بیا خلقو بنت کسری (آرمیدخت) خپله مشره جوړه کړه. رسول الله ﷺ ارشاد او فرمائیلو هغه قوم هیڅ کله کامیابیدې نه شی دچا مشری چه د ښځې په لاس کښې وی.

⑤ بیا د حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه په مشرئ کښې صحابه دغه طرف ته متوجه شو اود فارس آخری بادشاه یزدجری په خاورو کښې د همیشه دپاره اوده کړو اود قیامته پورې د قیصر او کسری نوم اوښه ختمه شوه.

[۲۹۲۸] مختلفو بادشاهانو ته د نبی علیه السلام دعوتی خطونه

۳۸-۱۳۱ (۱) وَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: [۷] أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَتَبَ إِلَى كَثِيرَى وَإِلَى قَبَصَةَ وَإِلَى النَّجَاشِيِّ وَإِلَى كُلِّ جَبَّارٍ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ، [۸] وَلِكُنْيسَ بِالنَّجَاشِيِّ الَّذِي صَلَّى عَلَيْهِ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① حضرت انس رضی الله عنه وایی ⑦ چې نبی کریم ﷺ د ایران بادشاه کسری د روم بادشاه قیصر د حبشو بادشاه نجاشی او هر متکبر او مقتدر بادشاهانو ته خطونه ولیکل چې په هغه کی هغوی الله یعنی د اسلام دین طرف ته ولبلل شوه ⑧ او دانجاشی چې حضور ﷺ ورته داخل لیکلی وو هغه نجاشی نه دی چې د هغه د پاره نبی کریم ﷺ په مدینه کې غائبانه د جنازې مونځ کړې وو. (مسلم)

تسهيلات:

اوله: وَإِلَى النَّجَاشِيِّ وَإِلَى كُلِّ جَبَّارٍ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ:

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الجهاد والسير باب كتب النبي صلى الله عليه وسلم إلى ملوك الكفار يدعوهم إلى الله عز وجل (رقم- ۷۵ - ۱۷۷۴) والترمذي فی کتاب الاستئذان والأداب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب فی مكاتبة المشركين (رقم- ۲۷۱۶)

فَأَيُّكُمْ مَا أَجَابُوكَ فَأَقْبَلَ مِنْهُمْ وَكَفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَإِنْ أَجَابُوكَ فَأَقْبَلَ مِنْهُمْ وَكَفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى النَّحْوِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ، وَأَعْرِضْهُمْ عَنْهُمْ إِنْ قَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِمُهَاجِرِينَ، وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ، فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَخْتَوُوا مِنْهَا فَأَعْرِضْهُمْ عَنْهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ، يُجْزَى عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يُجْزَى عَلَى الْمُؤْمِنِينَ، وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْقِتْمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يَجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ.

توجه: ۱) به دي خصلتونو کي چي کوم خيز تاسره اختيار کري نو ته هغه منظور کړه او هغه د دې څخه زيات په څه بل شي مه مجبوره کوه ۲) بيا هغوی اسلام ته راوېله يعنی هغه دروخيزونو کي د ټولو مخکنی شی دادی چي هغوی ته داسلام دعوت ورکړه که هغوی دعوت قبول کړي نو ته يي هم منظور کړه او د هغوی سره جنگ کولو څخه منع شه ۳) بيا که هغوی اسلام قبول کي نو هغوی ته د خپل ملک يعنی دار الحرب څخه د مهاجرينو ملک يعنی دار الاسلام ته د منتقل کيدو يعنی د هجرت دعوت ورکړه ۴) او هغوی ته دا وښايه که هغوی داسي وکړي يعنی هجرت کولو سره دار الاسلام ته راشي نو هغوی ته به هغه حقوق حاصل وي کوم چي مهاجرينو ته حاصل دی او په هغوی به هغه ذمه واري عائد کيږي کومي چي مهاجرينو باندې عائد دی ۵) که هغوی ترک سکونت اختيارولو ته تيار نه وي نو هغوی ته وښايه چي په داسي صورت کي به هغوی د ديهاتی مسلمانانو په شان وي ۶) او په هغوی به د الله داسي حکم نافذ کول کيږي کوم چي ټولو مسلمانو باندې نافذ کيږي يعنی مونځ روزه اوزکوة وغيره واجب کيدل او د قصاص اوديت په شان د احکامو نافذ کيدل ۷) او د غنيمت او مال فئ کي به د هغوی هيڅ حصه نه وي البته هغوی ته به هغه وخت حصه ورکولي شي هرکله چي مسلمانانو سره شريکيدو سره جهاد وکړي

هل التفت: ۵) کف: بند اوسه، منع شه، ۶) فأقبل: قبول کړه، ۷) النحول: منتقل کيدل، ۸) أعرب: د باندو اوسيدونکی، کلی وال،

فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَسَلِّمْ الْجُزْءَ، فَإِنْ هُمْ أَجَابُوكَ فَأَقْبَلَ مِنْهُمْ وَكَفَّ عَنْهُمْ، فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَاسْتَعِنَ بِاللَّهِ وَقَاتِلْهُمْ، وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ جُصٍّ فَأَرَادُوكَ أَنْ يَخْتَلِعَ لَهُمْ دِمَّةُ اللَّهِ وَدِمَّةُ نَبِيِّهِ فَلَا تَجْعَلْ لَهُمْ دِمَّةَ اللَّهِ وَلَا دِمَّةَ نَبِيِّهِ، وَلَكِنْ اجْعَلْ لَهُمْ دِمَّتَكَ وَدِمَّةَ أَصْحَابِكَ، فَإِن كُنْتُمْ أَنْ تُخْفِرُوا دِمَّتَكُمْ وَدِمَّةَ أَصْحَابِكُمْ أَهْلُونَ مِنْ أَنْ تُخْفِرُوا دِمَّةَ اللَّهِ وَدِمَّةَ رَسُولِهِ.

توجه: ۱) او که هغوی د اسلام دعوت قبول نه کړي او د مسلمانيدو څخه انکار وکړي نو دويم شی دادی چي هغوی څخه د جزئي مطالبه وکړه که هغوی جزیه ورکول قبول کړل نو ته هم هغه قبول کړه او د هغوی سره جنگ کولو څخه منع شه ۲) او که هغوی جزیه ورکول هم قبول نه کړي نو دريم شی دادی چي ته د الله څخه مدد طلب کولو سره د هغوی

سره جنگ شروع کړه [۴] او هرکله چې ته د یوې قلعه یا د کلي (ښار) د خلقو یعنی د ښمن محاصره وکړي او هغه قلعه او کلي (ښار) واله ستا څخه د الله او د هغه د نبي عهد امان آخستل وغواړي نوته هغوی ته د الله او د هغه د نبي د طرف څخه د امان ورکولو عهد مه کوه [۵] بلکه خپل او د خپلو ملگرو د طرف څخه عهد امان ورکړه [۵] ځکه که ته خپل او د خپلو ملگرو ورکړي عهد امان مات کړي نو دابه د الله او د هغه د رسول د عهد امان ماتولو څخه زیات اسانه وي

[۶] وَإِنْ حَاصِرْتَ أَهْلَ جُصٍ فَأَرَادُوكَ أَنْ تُنْزِلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ فَلَا تُنْزِلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ، وَلَكِنْ أَنْزِلْهُمْ عَلَى حُكْمِكَ فَإِنَّكَ لَا تَذَرِي أَنْ يُصِيبَ حُكْمُ اللَّهِ فِيهِمْ أَمْرًا. "رَوَاهُ مُسْلِمٌ."

توجه: [۶] او هرکله چې ته د یوې قلعه د خلقو محاصره وکړي او هغه قلعه واله تاته د الله په حکم د خپلي محاصري پورته کولو درخواست وکړي نو ته د الله په حکم د هغوی محاصره مه پورته کوه [۷] بلکه په خپل حکم باندې د هغوی محاصره پورته کړه ځکه چې تاته دا معلومیدې نشي چې ته د هغوی په باره کې فیصله کولو په وخت کې د الله حکم ته رسیدلی یې یانه یعنی تاته به دا څنگه معلومه شي چې تا د هغوی د محاصري پورته کولو کومه فیصله کړي ده هغه د الله په نز صحیح هم ده که نه او د هغه د حکم مطابق هم ده یانه او کیدې شي چې ستا څخه خطاء وشي څنگه چې د مجتهد شان دی چې هغه صحیح حکم ته هم رسیدې شي او خطاء کې هم اخته کیږي. (مسلم)

هل اللغات: ⑤ أَنْ تُغَيِّرُوا: که تاسو مات کړئ، بې لوظی او کړئ.

تسهيلات: قوله: ثُمَّ أَدْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ

اول حکم د اسلام دعوت ورکول: د اسلامی جهاد اول حکم دا دې چې کوم قوم سره جهاد کولې شي هغوی ته به د اسلام دعوت ورکړې شي.

قوله: ثُمَّ أَدْعُهُمْ إِلَى التَّحْوِيلِ مِنَ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ:

د اسلام قبلولو هغه روسته دوه صورتونه: ① د حدیث مطلب دادې چې د دعوت نه پس که چېرې خلقو اسلام قبول کړو نو بیا دغه خلقوته او وایشي چې هغه ښارونوته راشی چېرته چې مسلمانان آباددی که دغه خلقو هجرت او کړواو د کلونه ښاریوته راغله نو د مهاجرینو ټول حقوق به هغوی ته ملاوېږي.

قوله: فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَخْتَلَوْا مِنْهَا فَأَعْبَاهُمْ أَنْ يَكُونُوا كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ:

② که چېرې هغه خلق ښاریوته راغلل نو بیا به د هغوی معامله د کلیوالو په شان کیږي. که په جهاد کښې شریک شونوپه مال غنیمت کښې به ورته حصه ملاوېږي گنی نه به ملاوېږي البته د اسلام قوانین به په هغوی باندې نافذ کیږي.

قوله: فَإِنْ هُمْ أَتَوْا قَسَمَ الْحَزِيَّةَ

دویم حکم ۵ جزیه ۵ قبلو لو صورت، یعنی که کافرانو اسلام قبول نه کرو نو د دعوت اسلام دویم خصلت دادې چه دهغوی به وړاندې د جزیه ورکولو خبره کیږدنی

قوله: فَاسْتَمِنَ بِاللَّهِ:

دویم حکم چهاره کول: که د جزیه ورکولو نه هم دغه خلقو انکار او کرو نو بیا د دعوت اسلام دریم خصلت دادې چه د الله تعالی نوم واخلنی او دغه خلقو سره جنگ او کړنی

قوله: وَإِذَا حَاصِرْتَ أَهْلَ جَبَلٍ:

په خپل اختیار صلاح کول: د جهاد د مقدس جنگ د آدابونه یو ادب دادې چه کله تاسو د یو قلعه نه گیره واچوئ او د قلعه والا تاسو نه د الله تعالی د نوم په ذمه وارنی وعده او امان اخستل غواړی نو تاسو د الله تعالی په ذمه وارنی باندې معاهده مه کوئ بلکه په خپل اختیار او سوچ باندې معاهده کوئ ځکه چه که معاهده د څه مجبورنی د وجهی نه ماتول وی نو دابه بهتر وی چه ستاسو په حوالې سره کوم عهد او امان ورکړې شوې وو هغه مات شی او د الله تعالی او دهغه د رسول ﷺ نافرمانی اونه شی.

قوله: فَأَرَادُوكَ أَنْ تُبْزِلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ:

د معصومینو سره فیصله ۵ خپل امیر په وائي سره کول: دغه شان د جنگ په آدابو کښې دویم ادب دادې که د یوې قلعه محاصرین په دې شرط د قلعه نه راکوزیدل غواړی چه دهغوی باره کښې د الله تعالی څه حکم وی هغه به په دوی باندې نافذ کیږی داسې معاهده هم مه کوئ بلکه هغوی ته او وایه چه زمونږ په حکم باندې راکوزشئ کومه فیصله چه مونږ کوو هغه به نافذ وی داځکه چه تاسو ته څه معلومه ده چه ددوی باره کښې د الله تعالی څه حکم دې او چرته دې. هغه خلق به څه بل څه وائی او تاسو به څه بل څه وایئ دغه شان به تاسو په کشمکش کښې پریوځئ په دې وجه هغوی ته صفا او وائی چه زمونږ مشر کومه فیصله او کړی هم د هغې به اعتبار وی ښکاره خبره ده چه مسلمان مشربه د شریعت خلاف فیصله نه کوی کومه فیصله چه هم وی په انصاف او حکمت باندې به وی

[۲۹۲۰] د نمر د زوال څخه روسته د جنګ د شروع کولو حکمت

۳۴۰- [۵] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ أَلْقَى فِيهَا الْعَدُوَّ وَالتَّنَظَّرَ حَتَّى مَالَتْ الشَّمْسُ، ثُمَّ قَامَ فِي الثَّانِي فَقَالَ: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ! لَا تَمُوتُوا

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير/باب: كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا لم يقاتل أول النهار آخر القتال حتى نزول الشمس (رقم- ۲۹۶۵) ومسلم في كتاب الجهاد والسير/باب كراهية تنبئ لقاء العدو والأمر بالصبر عند اللقاء (رقم- ۲۰- ۱۷۴۲) و ابو داود في كتاب الجهاد/باب في كراهية تنبئ لقاء العدو (رقم- ۲۶۳۱)

لِقَاءِ الْعَدُوِّ، وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمْ قَاصِرِيَهُ، [۴] وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ الشُّوْبِ، [۵] لَمْ يَقُلْ: "اللَّهُمَّ مُنِزِلَ الْكِتَابِ، وَفُجِّرِي السَّحَابِ، وَهَازِمَ الْأَحْزَابِ، اهْزِمُهُمُ وَانصِرْنَا عَلَيْهِمْ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوله: [۱] عبد الله ابن ابي اوفى وايي [۲] چې رسول كريم ﷺ خپلو ورځو څخه يوه ورځ كله چې حضور ﷺ د بنمن سره په مقابلو وويي د جهاد په موقع ميدان جنگ کې وو نمر زوال كيدو پورې د جنگ شروع كولو انتظار كولو بيا چې نمر په زوال شو [۳] او حضور ﷺ خلقوته خطبه وركولو د پاره اودريدلو او وي فرمايل اي خلقوا تاسو دبنمن سره د مقابلې ارزو مه كوئ يعنې دا مه غواړئ چې كفارو سره د قتل و قتل بازار گرم شي ځكه چې داغونستل گويا د ابتلاء او مصيبت خواهش كول دي چې ممنوع دي بلكه الله ﷻ څخه د آمن وعافيت طالب وشي هو كله چې د دبنمن سره مقابلو شي نو بيا پوره بهادري سره تينگ اوسي او صبر او استقامت څخه كار اخلي [۴] او په دي خبره پوهه شي چې جنت د تورو د سايه (سوري) د لاندې دي يعنې تاسو جنت ته بالكل نژدې يئ [۵] دې څخه وروسته حضور ﷺ دا دعا وركله: اي الله كتاب نازلونكيه وريځي چلونكيه او د كفارو جماعت ته شكست وركونكيه دي دبنمنانو ته شكست وركړي او مونږ ته په دوي فتح راكړي (بخاري، مسلم)

هل القات: ① مَالِكُ النَّهْمُسْ: مائل شو نمر، زوال اوشو. ② لَا تَنْتَوُوا: تمنا مه كوئ، خواهش مه لرئ، ③ ظِلَال: سيوري، ④ فُجِّرِي: چلونكي، ⑤ السَّحَاب: وريځي، ⑥ هَازِمَ: شكست وركونكي، ⑦ الْأَحْزَاب: ډلې

تسهيلات: قوله: لَا تَنْتَوُوا لِقَاءَ الْعَدُوِّ:

د جنگ د تمنا كولو څخه ممانعت: مطلب دا دې چه دجنگ تمنا او ارمان مه كوي ځكه چه جنگ يوه بلا (مصيبت او از ميينست) دې او د بلا تمنا او ارمان كول صحيح نه دې بلكه ددې نه د فخر او تكبر بوي راځي، ددې وجهې نه د جنگ تمنا كولو نه ځان ساتي او په خپل طاقت او قوت باندې بهروسه مه كوئ او همشه د الله تعالى دفضل او رحمت دعاگاني غواړئ

قوله: وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ:

د مصيبت په وخت كېنې د عافيت سوال كول: مگر كله چه تاسو باندې كوم مصيبت يا بيماري راشي نو په هغې صبر كوئ او د الله تعالى نه د عافيت دعاگاني غواړئ او كله چه كفارو سره د جنگ موقع راشي نو بهادري او همت نه كار اخلي او دغه شان خپله تمنا كولو سره په انسان كېنې تكبر او په ځان باندې كامل اعتماد كول راځي او دا كار د عبيدیت نه خلاف دې نو ددې وجهې د لقاءعدونه ممانعت دې، هم دغه شان د لقاءعدوانجام

هم معلوم نه دي چه فتح به حاصليري او كه شكست، نو ددي وجهي هم ممنوع دي. (الشيخ ۳/ ۳۵۳)

قوله: أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلِّ الشَّوْبِ:

ه مذكوره جملي مطلب او وسعت: ظل نه مراد هغه سايه (سوري) دي كوم چه د انسان او د تور په ميخ كښي حائل شوي خيز نه حاصليري

د توري نه مراد جنگي وسلحي دي په دي كښي ټوپك، راکت، مزائيل وغيره په جهاد كښي په كار راتلونكي ټولي وسلحي مراد دي حديث الباب كښي د توري ذكر ددي دپاره شوي دي چه په هغې زمانه كښي به عموماً په جنگ كښي توره استعماليده او د توري د سوري (سايه) نه مراد په جهاد كښي جليدونكي توري دي اكر كه هغه د كفارو وي يا د مسلمانانو

دمقابلي مخه وړاندي د خپلي فتحې د دعا غوښتنو مسنونيت: په حديث الباب كښي د دښمن خلاف د خپلي فتح دپاره دعاگانو غوښتنو ذكر دي نو ددي نه معلومه شوه چه د جهاد نه مخكې دمخالفينو خلاف دعا كول او د الله تعالى نه مدد غوښتل سنت دي.

[۲۹۲۱] د صبارا ختوڅخه وړاندي په دشمن د جملي كولو معنا نعت

۳۰- [۱۶] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا غَزَا بِنَا قَوْمًا لَمْ يَكُنْ يَغْزُو بِنَا حَتَّى يُصْبِحَ وَيَنْظُرَ إِلَيْهِمْ [۳] فَإِنْ سَمِعَ أَذَانًا كَفَّ عَنْهُمْ، وَإِنْ لَمْ يَسْمَعْ أَذَانًا غَارَ عَلَيْهِمْ [۴] قَالَ: فَغَزَا بِنَا إِلَى خَيْبَرَ، فَأَتَيْنَا إِلَيْهِمْ لَيْلًا، فَلَمَّا أَصْبَحَ لَمْ يَسْمَعْ أَذَانًا رَكِبَ وَرَكِبْتُ خَلْفَ أَبِي طَلْحَةَ [۵] وَإِنْ قَدِمَ لَمْ نَسْ قَدِمَتَنِي اللَّهُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -»

توجهه: ۱ حضرت انس رضي الله عنه وايي [۲] چې نبي كريم صلی الله علیه و سلم چې به په مونږ سره د يودښمن قوم سره جهاد كوي يعنى كله چې د جهاد په موقع يوداسي دښمن آبادي باندې د حمله اور كيدو اراده فرمايله چې د هغوى د حالاتو به علم نه وو او مونږ خلق به د حضور صلی الله علیه و سلم سره په جهاد كې شريك وه نو د سحر كيدو څخه مخكې به زموږ سره په هغوى نه حمله اور كيدو [۳] بيا چې سحر به شو نو د هغه دښمنانو آبادي او د هغوى په ټيكانو به يي نظر اچوى چې مشاهدي يا قرائن څخه دامعلومه شي چې دا كوم خلق دي ① كه د هغوى د طرف څخه به د اذان اواز واوريدل شو نو د هغوى سره جنگ كولو څخه به منعه شوه ② او كه د اذان اواز به يي وانه وريدلو او قرينى څخه به ثابته شوه چې داخل مسلمانان

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب الأذان. باب ما يحقن بالأذان من الدماء (رقم- ۶۱۰۰) ومسلم فى كتاب الجهاد والسير/باب غزوا خيبر (رقم- ۱۲۰۰) - (۱۳۶۵) والترمذى فى كتاب السير عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب فى البيات والغارات (رقم- ۱۵۵۰) والنسائى فى كتاب الواقيت/باب التفلّس فى السفر (رقم- ۵۱۷) ومالك فى الموطا كتاب الجهاد/باب ما جاء فى الخيل والمسابقة بينها، والتفقه فى الغزوا (رقم- ۴۸)

نه دي نو په هغوی به يي حمله کوله [۴] حضرت انس رضي الله عنه وايي کوم وخت چې مونږ د حضور صلی الله علیه و آله سره د جهاد د پاره خيبر ته روان شو نو د هغوی سرحدونو ته د شپي وخت ورسيدو کوم وخت چې سحر شو او د هغوی د طرف څخه آذان وانه وريدل شو نو حضور صلی الله علیه و آله په سورلی سور شو او زه د ابو طلحه رضي الله عنه په سورلی هغه پسي وروسته کيناستم [۵] او زمونږ سورلی د حضور سورلی ته دومره نژدې وه چې ځما پښي به د حضور صلی الله علیه و آله په قدم مبارک لگيدلي

هل اللغات: ① کف: بند به شو، منع به شو، ② آغاز: حمله به نې کوله.

① قَالَ: فَخَرَجُوا إِلَيْنَا نَحْمَاكُمْ تِلْكَ رَأَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالُوا: فُحِمَدَ وَاللَّهِ، مُحَمَّدٌ وَالْحَيُّسُ، ② فَلَمَجُؤَا فِي الْحِصْنِ، فَلَمَّا رَأَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، خَرِبَتْ حَيْبُؤُنَا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ (قَاءَ صَبَا الْمُتَذَرِينَ) [الصفات: ۱۷۷]، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] حضرت انس رضي الله عنه وايي هرکله چې سحر کيدو باندې خيبر واله زمونږ د راتگ څخه ناخبره خپلو پټو ته تلو د پاره خپل پهاوري تهيلي یعنی د کرکيلي سامان آخستلو د خپلو کورونو څخه راووتل او زمونږ طرف ته راغلل [۲] او هغوی حضور صلی الله علیه و آله وليدلو نو په چغو چغو يي ونيل شروع کړل محمد صلی الله علیه و آله راغلو قسم په خدای محمد راغلو او د هغوی لښکر راغلو [۳] په دي ويلو سره هغوی وتښتيدل او په قلعه کې پناه گزين شول [۴] هرکله چې رسول کریم صلی الله علیه و آله هغوی داسې په تښته وليدل نو گویا دا د هغوی شکست تعبير کولو او د قال د مخه يي وفرمايل الله ډير لوی دی الله ډير لوی دی خيبر برباد شو په دي کې شک نشته زمونږ د مسلمانانو جماعت يا انبيا، چې کله د يوقوم په ميدان کې د جنگ د پاره کوز شي نو د هغه ويرولی قوم سحر ډير خراب شي (بخاري، مسلم)

هل اللغات: ① مَكَاثِلُ: مکاتل "د مکتل جمع ده غټې تهيلش ته متکل وائی، د کرکيلي سامان والا بوجن. ② مَسَاكِي: مفرد ئی مسحات دې زمکې وغيره کرلو سامان (کدال وغيره) ته وائی ③ الْحَيْسُ: د پنځو دستو لښکرته خيس وائی ④ فَلَمَجُؤَا: نو پناه ئې واخسته، پټ شول، ⑤ الْحِصْنُ: قلعه. ⑥ خَرِبَتْ: برباد شو. ⑦ سَاحَةُ: ميدان، علاقه، ⑧ قَاءَ: خراب شی. ⑨ الْمُتَذَرِينَ: ويرولی شوی.

تسهيلات: قوله: وَالْحَيُّسُ:

د حملې کولو غټه وړاندې د آذان د انتظار کولو حکمت: د کافرانو په يوه علاقه د حملې کولونه مخکښې که چرې آذان اوشی نوبيا په احتياط سره جنگي کاروانی کول پکار دی دې دپاره چه مسلمانانوته نقصان اونه رسيږی ليکن که آذان نه وی نوبيا په ښه پوره انداز سره حمله کيږی په دې وجه حضور پاک احتياط او کړو.

[۲۹۳۲] د حملی دپاره د ماسپین د وخت انتظار کول

۴۷-۱ (۱) وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ مُقْرِنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «شَهِدْتُ الْقِتَالَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَكَانَ إِذَا لَمْ يُقَاتِلِ الْقِتَالَ أَوَّلَ النَّهَارِ انْظَرَوْا حَتَّى تَهْبِ الْأُرُوعُ وَتُخَفَّرَ الصَّلَاةُ.» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: ۱) و نعمان بن مقرن و ابی ۲) د رسول کریم ﷺ سره په جنگ کې شریک شوم ۳) کله چې به یوه ورځ حضور ﷺ دسره په وخت کې جنگ څخه شروع کوله نو د هغه وخت انتظار به یې کولو هرکله چې هوا اوچلیږي او د ماسپین دمونځ وخت راشي. (بخاری د راوي مختصر تعارف:

د حضرت نعمان بن مقرن تعارف: نوم نعمان د پلار نوم عمرو بن مقرن بن عائد مزنی. کنیت ابو عمرو دې بعضو ابو الحکیم کنیت بیان کړې دې. مشهور صحابی دې. د څلورو کسان سره د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر شو او مسلمان شو. بصره کېنې اوسیدو بیا کوفې ته لاړو. حضرت عمر رضی الله عنه د نهاند حاکم مقرر کړې وو. وفات: ۲۰ هجری کېنې په مقام نهاند کېنې شهید شو.

مرویات: د هغه نه شې روایتونه نقل دي. حل اللغات: ① تَهَبُّ: اوچلیږي. ② الْأُرُوعُ: هواګانې.

تسهيلات:

نوله: فَكَانَ إِذَا لَمْ يُقَاتِلِ الْقِتَالَ أَوَّلَ النَّهَارِ:

د جهاد کولو دپاره دوه وختونه: ① جهاد مقدس به د رسول الله ﷺ په زمانه مبارکه کېنې په دوو وختونو کېنې کیدلو. د سحر نه واخله تر نمر تیزیدو پورې بیا به بنديدلو. ② دې نه پس به ماسپین کېنې کیدلو کله چې تاؤ به کم شو.

د ماسپین د وخت د انتظار کولو دوه وجوګانې: ① په زیر بحث حدیث کېنې دا خبره کړې شوې ده چې که چېرې حضور پاک د سحروختی په جهاد کېنې د جنگ دپاره نه وتلو نو حضور پاک به انتظار کولو چې د ماسپین نه پس د نصرت او د امداد هواګانې راووزي. د هواګانو وتلو مطلب دا دی چې د الله تعالی د طرف نه امداد نازل شي

① د ماسپین دمونځ نه پس عامو مسلمانانو په مونځونو کېنې او د مونځونو نه پس د مجاهدینو دپاره دعاګانې غوښتلې چې یا الله د مجاهدینو نصرت او امداد او فرماني معلومه شوه چې د مجاهدینو دپاره په جماتونو کېنې دعاګانې کول پکار دي.

الفصل الثاني

[۲۹۲۲] د غرمي زوال څخه وروسته د جنجه ابتدا.

۳۴۳- [۸] (۱) عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ مِقْرَنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَكَانَ إِذَا الْمُرْيَقَاتُ أَوَّلَ النَّهَارِ انْظُرَ [۲] حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ وَتَهْبِ الرِّيَاةُ وَيَزِيلَ النَّعْمُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] نعمان بن مقرن وایي [۲] زه رسول کریم ﷺ سره په غزاگانو کې شریک شوی یم حضور چې به د ورځې ابتدايي حصه کې یعنی د سحر په وخت کې جنگ نه چیري نو ترهغه وخته پورې به یې د جنگ د ابتدا کولو انتظار کولو [۳] ترخوپوري چې به نمر نه وو زوال شوی هوا به نه وه چلیدلي او د نصرت یعنی د فتح هوا به نه وه نازل شوې یا د نصرت نازلیدو مطلب دادی چې ترخوپوري د ماسپڅین د مونځ څخه وروسته د اسلام د مجاهدینو د پاره د مسلمانانو د دعا برکت سره به د فتح آثار ظاهر شوي نه وه. (ابوداود) هل الغات: ① وَتَزُولُ: او نازل به شو، ② النَّعْمُ: مدد

تسهيلات

نوبت: د دي حديث شرح په مخکنی حديث نمبر (۹۳۳۲) به تسهيل کښې تيره شوې ده
[۲۹۲۴] ذُئِبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ د جنجه وختونه

۳۴۴- [۹] (۱) وَعَنْ قَتَادَةَ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ مِقْرَنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «عَرَّوْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَكَانَ إِذَا ظَلَمَ الْفَجْرُ أَمْسَكَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، [۲] فَإِذَا انْصَفَ النَّهَارُ أَمْسَكَ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ، [۳] فَإِذَا زَالَتْ الشَّمْسُ فَاتَّكَلْتُ حَتَّى الْعَصَا، ثُمَّ أَمْسَكَ حَتَّى يُصَلِّيَ الْعَصَا، ثُمَّ يَرْتَقِي. [۴] قَالَ قَتَادَةُ: كَانَ يُقَالُ: عِنْدَ ذَلِكَ تَهْبِطُ رِيَاةُ النَّعْمِ، وَيَذْعُو الْمُؤْمِنُونَ لِحُبِّهِمْ فِي صَلَاتِهِمْ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] قتاده رحمه الله د حضرت نعمان ابن مقرن رضي الله عنه څخه روايت کوي هغه وفرمايل [۲] ما د نبی کریم ﷺ په ملګرتيا کې جهاد کړي دی حضور ﷺ به د سحر ختو څخه وروسته ترهغه وخته پورې جنگ نه شروع کوي ترخوپوري چې د سحر د مونځ څخه فارغه شو او نمر به نه وو راختلی [۳] چې نمر به راوختلو نو جنگ [جهاد] به يې شروع کوي بيا چې به کچه غرمه شوه [یعنی شرعي کچه غرمه چې د خاښت وخت دی چې پخې غرمې ته نژدې وي] نو د غرمي زوال کيدو پورې به د جنگ څخه منع شو [۴] بيا چې غرمه به په زوال شوه

(۱) اخبره ابوداود فی السنن کتاب الجهاد، باب فی ای وقت يستحب اللقاء (رقم- ۲۶۵۵) والترمذی فی کتاب السیر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فی الساعة التي يستحب فيها القتال (رقم- ۱۶۱۳) واحمد فی المستد: ۵/۴۴

(۲) اخبره الترمذی فی السنن کتاب السیر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فی الساعة التي يستحب فيها القتال (رقم- ۱۶۱۲)

او د ماسپڅين مونځ به يې او کړو نو ترمازېگر پورې به يې جنگ کوی بيا به منع شوه تردې چې د مازېگر مونځ کولو څخه وروسته بيا به په جنگ کې مشغول شوو ⑤ قتاد ⑥ وايي ونيل کيږي اي معنی: سبحانه ⑦ به د حضور ﷺ د دې جنگي نظام الاوقات د حکمت به باره کې ونيل؛ داپه دې وجه وو چې په دې وختونو کې د نصرت و فتح هوا گاني چليږي او مسلمانان خپلو مونځو کې دخپلو لښکرو د پاره د فتح او کامراني دعا گاني کوي اي معنی مونځ څخه وروسته دعا گاني غواړي يا د مونځ په دوران کې دعا گاني کوي څنگه چې د قنوت ويلو په سلسله کې احاديث منقول دي ① (ترمذي)

هل الکفات: ① انصف الثمار: ورځ به نيمه شوه، کچه غرمه، د خاڅت وخت، ② فهم: چليږي. ③ راء: هوا گاني، ④ النص: مدد.

تسهيلات:

نوب: ددې حديث تشريح وړاندې به يو نژدې حديث ۳۹۳۲ په تسهيل کښې تيره شوې ده [۲۹۲۵] د اذان په اورېدو د حملې کولو څخه معافيت

۳۴- [۱۱۰] ① وَعَنْ عَصَامِ بْنِ الْمُنْذِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي نَبِيٍّ، فَقَالَ: ② "إِذَا رَأَيْتُمْ مَسْجِدًا، أَوْ مَبْعُوثًا مُؤَدَّنًا فَلَا تَقْلُوا أَحَدًا"». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ① عصام بن منذر ② وايي چې رسول الله ﷺ مونږ د جهاد دپاره په يو وړوکی لښکر کې وليږو او وي فرمايل ③ هرکله چې په يو ځای کې تاسو جومات مسجد وويني يا مؤذن څخه اذان واورئ نو هلته هيڅوک مه قتلوي. (ترمذي ابو داود)

تسهيلات:

قوله: إِذَا رَأَيْتُمْ مَسْجِدًا:

په دارالحرب کښې د حملې په وخت د مسلمانانو وجود هوه مورقونه: ① که مسلمانان په دار رب کښې وي او په خپل مذهب په آزادۍ سره عمل نشي کولې خو د څه مجبوري هجرت نشته کولې نو يو اسلامي لښکر که په داسې دارالحرب باندې حمله کوي هغوی به پوره احتياط کوي چې مسلمان قتل نکړي

② که په دارالحرب کښې مسلمانان اوسېږي او هغوی د اعلان او خبر باوجود د کافرانو نه جد، نه شي نوبيا به د هغوی لحاظ نه شي ساتلی جنگ به ورسره کولې شي اگرچه کفار مسلمانان ولره د ډال په توگه استعمال کړي هغه وخت د کافر په نيت وهل پکار دي د داسې مسلمان وينه بلا ديت ده

① اخراج ابو داود في السنن كتاب الجهاد باب في دعاء الشرکين (رقم- ۲۶۳۵) والترمذي في کتاب التبرع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب (رقم- ۱۵۴۹)

الفصل الثالث

[۲۹۳۶] اهل فارس ته د خالد بن وليد رضي الله عنه خط

۳۶۶- (۱) [۱۱۱] عَنْ أَبِي وَائِلٍ رَجُلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَتَبَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ إِلَى أَهْلِ فَارَسَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ إِلَى رُسْتَمَ وَبِهِرَانَ فِي مَلِكِ فَارَسَ. [۲] سَلَامٌ عَلَيَّ مِنْ أَيْتَمِ الْهَدْيِ. [۳] أَهَذَا بَعْدَ قَاتِلَا نَدْعُوكُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، [۴] فَإِنْ أَيْتَمَرْتُمْ فَأَعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَأَنْتُمْ صَاغِرُونَ، [۵] فَإِنْ أَيْتَمَرْتُمْ فَإِنْ مَعِيَ قَوْمًا يُجِبُونَ الْقَتْلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَا يُجِبُ فَارَسَ الْخَمْرَ، [۶] وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مِنْ أَيْتَمِ الْهَدْيِ. رَوَاهُ فِي "تَرْغِيمِ السُّنَّةِ".

توجه: [۱] حضرت ابو وائل رضي الله عنه وایي [۲] حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه د ایران خلقو یعنی د سردارانو په نوم دا خط ولیکلو بسم الله الرحمن الرحيم د خالد بن ولید د طرف څخه د رستم او مهران په نوم چې د ایران د سردارانو څخه دی [۳] په هغه چادي سلامتیا وي چې د حق او هدایت پیروي کوي [۴] د دې څخه وروسته واضحه دي وي چې مونږ تاسو ته د اسلام قبولولو دعوت درکړو [۵] که تاسو اسلام نه قبولی نو ذلت او خواری سره خپل لاس سره جزیه اداء کئ [۶] او که تاسو دې جزیي اداء کولو څخه هم انکار کوی نو تاسو ته خبریدل پکار دی چې هلاکت او پشیماني ستاسو مقدر جوړ شوی دی ځکه چې بې شک شبهي زما سره د داسې خلقو جماعت دی چې وینه بهیول یا د الله په لار کې خان قربانول داسې خوښوي څنګه چې د ایران خلق شراب خوښوي ایعنی څنګه چې تاسو ایران واله د شرابو په نشه کې کیف او سرور حاصلوئ دغه شان ځما د جماعت خلقو ته قتل و قتال کې سرمستی او سرشاري حاصلیږي یا هغوی ته ځان اخستلو او ځان ورکولو کې هغه خوښي او لذت حاصلیږي کوم چې تاسو په شرابو کې محسوسوئ [۷] او سلامتیا دي په هغه وي چې د هغه حق او هدایت پیروي کوي

هل للفتات: [۱] مَلَک: سرداران، مشران، [۲] فَارَسَ: ایران، [۳] إِنْ أَيْتَمَرْتُمْ: که تاسو انکار او کړو. [۴] عَنْ يَدٍ: په خپل لاس سره، [۵] صَاغِرُونَ: ذلیل، رسوا.

تسهيلات:

قوله: يُجِبُونَ الْقَتْلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَا يُجِبُ فَارَسَ الْخَمْرَ:

د خالد بن وليد مؤلفه، یعنی دا خیال د دماغونه اوباسنی چه مونږ د مرګ نه ویریدونکی یو مونږ ته د جنگ په میدان کښې جنگیدلو سره او د شهادت جام نوش کولو سره هم هغه شان مستی اومزه حاصلیږي لکه څنګه چه تاسو ته په شرابو څکلو کښې خوند اومزه حاصلیږي د داسې قوم مقابله تاسو نه شی کولې لهذا زمونږ لار هیڅ بې هیڅه مه بندوئ. سبحان الله دا یودور وو په کوم چه اسلام ترننه پورې ناز کوی.

حضرت خالد بن ولیدؓ دا خط د فارس خلقو په نوم هغه وخت لیکلې وو کله چه هغوی د جهاد په شروع کښې په عراق کښې وو بیا حضرت صدیق اکبرؓ هغه د عراق نه شام طرف ته راوغوښتلو او د لښکر امیرنی جوړ کړو. هغوی د مصر په لار صعيد مصر ته اور سیدل او هلته ئی عظیم جهاد او کړو

[۴] بَابُ الْقِتَالِ فِي الْجِهَادِ

په جهاد کښې د جنګ د ترتیب بیان

خلاصة الباب:

فيه ثلاثة وعشرون حديثاً مشتملة على اثني عشرة مسألة:

- ① حصول الجنة بسبب الجهاد في سبيل الله: ۱.
- ② التأهب للجهاد في سبيل الله: ۲، ۱۱.
- ③ جواز التورية للقتال قولاً وفعلًا: ۲، ۳.
- ④ جواز الاستخدام من النساء في سفر الجهاد: ۴، ۵.
- ⑤ النهي عن قتل بعض الناس وحكمهم: ۶، ۷، ۹، ۱۶، ۱۹، ۲۰.
- ⑥ جواز إهلاك أموال الكفار في القتال: ۸، ۱۷.
- ⑦ استعمال السهام والسيوف والمنجنق في القتال: ۱۰، ۱۸، ۲۳.
- ⑧ وقت القتال: ۱۴، ۱۷.
- ⑨ شعار المجاهدين في القتال: ۱۲، ۱۳، ۱۴.
- ⑩ النهي عن الصوت عند القتال: ۱۵.
- ⑪ الإجابة للمبارزة: ۲۱.
- ⑫ جواز التحيز إلى فئة المسلمين: ۲۲.

د باب القتال في الجهاد مباحث: د فقهي په ټولو کتابونو کښې دې باب سره کيفیة القتال لفظ لگولې شوې دې. په احاديثو کښې هم کيفيت قتال بيانول مقصود دی ځکه چه په دې باب کښې خومره احاديث مذکور دي تقريباً په ټولو کښې د قتال د څه نه څه کيفيت ذکر دې. ملا علی قاری رحمته الله فرمائی ای فی حث القتال وترغيبه وثوابه يعنى په دې باب کښې د کافرانو سره د جنګيدلو د ترغيب بيان دې. د دې د ثواب بيان دې او کافرانو سره د جنګيدلو د پاره د تيارولو او تيزولو بيان دې.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۹۳۷] شهید او جنت

۳۴۷- (۱) عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۱] «قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ يَوْمَ أُحُدٍ: أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ، فَأَيُّنَ أَنَا؟ قَالَ: «فِي الْجَنَّةِ» [۲] فَأُلْقِيَ فِي يَدَيْهِ، لَمْ قَاتِلْ حَتَّى قُتِلَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: حضرت جابر رضی اللہ عنہ واپس ای ۱۰ احد د جنگ پہ ورخ د جنگ پہ میدان کي یوسری نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته اوویل تاسو وینا یں کہ زہ قتل شم یعنی د اسلام د دینمنانو د لاسہ پہ جہاد کي شهید شم نو زہ به کوم خای یم یعنی جنت ته به خم یا دوزخ ته [۲] حضور ورتہ وفرمائیل جنت ته [۳] پہ دی اوریدو سرہ هغه سری جنت ته د تلو ارزو کي د شہادت مرتبہ زرتزر حاصلولو د پارہ هغه کجوری وغورخولی چي د خوراک د پارہ یی په لاس کي وي او په جہاد کي مشغول شو تردي چي شهید شو. (بخاری مسلم)

تصحیلات:

قوله: فَأَيُّنَ أَنَا؟

شہادت فی سبیل اللہ او جنت: یو صحابی فرمائی کہ زہ په جہاد کنبی شهید شم نو زہ به جنت ته خم کہ جہنم ته، نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمائیل چه ته به د جنت اعلی مقام ته خي کوم چه د شهیدانو دپارہ دې، نو کله چه دا زیري یی واوریدو نو لاس کنبی ئی چه کومې قجوری وې هغه یی وغورخولی او په جنگ کنبی مشغوله شو تردي چه شهید شو [۲۹۳۸] په جنه کنبی د توریہ سنت

۳۴۸- (۲) عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۱] «لَمَّا كَانَ رَسُولُ الْمُوْزَيْنِ غَزَاةَ [الْأَوْرَى بِغَيْرِهَا، حَتَّى كَانَتْ تِلْكَ الْغَزَاةُ يُعْنَى غَزَاةَ تَبُوكَ - غَزَاةَ رَسُولِ اللَّهِ فِي حَرْبِ شَيْبٍ، [۲] وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا نَعِيدًا، وَمَقَارًا وَعَدُوًّا كَثِيرًا، [۳] فَجُلِيَ لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرُهُمْ، [۴] لَمَّا تَأَهَّبُوا أَهْبَةَ غَزْوِهِمْ، [۵] فَأَغْبَرَهُمْ بُوْخِبَهُ الَّذِي يُرِيدُ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: کعب ابن مالک رضی اللہ عنہ واپس ای ۱۰ چي رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم چي به د خہ غزا یعنی جہاد کولو ارادہ کوله نو د هغه په خای به یی د دویم خای توریہ فرمائیلہ [۲] تردي چي داغزا

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب المغازی/باب غزوه احد (رقم- ۴۰۴۶) وسلم فی کتاب الإمارة/باب ثبوت الجنة للشهيد (رقم- ۱۴۳) والنسائي فی کتاب الجهاد/باب ثواب من قتل فی سبیل اللہ عز وجل (رقم- ۳۱۵۴) واحمد فی المسند: ۳۰۸/۳

(۲) اخرجه البخاری فی کتاب المغازی/باب حديث كعب بن مالك، وقول الله عز وجل: {وعلى الثلاثة الذين خلفوا} [التوبة: ۱۱۸] (رقم- ۴۴۱۸) وسلم فی کتاب التوبة/باب حديث توبة كعب بن مالك وصاحبه (رقم- ۵۳) - (۲۷۶۹) واحمد فی المسند: ۵۶/۳

يعنى غزوه تبوك واقع شوه رسول كريم ﷺ غزوه تبوك د سخت ترينى گرمى په زمانه كې وكړله حضور ﷺ د دې د پاره د لري سفر وكړو او بې آب وگيا څنگلات يې قطع كړل او په دې كې د دښمنانو تعداد هم ډير زيات وو حضور ﷺ چې د دې غزا اراده وكړله نو په دې باره كې مسلمانانو ته يې صاف صاف اعلان وكړو او ددې غزا په دوران كې پېښيدونكى مشكلات او پرېشاني يې وضاحت سره بيان كړي چې خلق د جهاد د پاره په ښه شان تيار شى او خپل د جهاد سامان درست كړي [۷] او حضور ﷺ صحابه وښودله ته د هغه لارو او مقاماتو په باره كې هم ښودلى وو چې حضور ﷺ تبوك ته درسيډو د پاره اختيارول غوښتل. (بخاري)

هل القوات: ① وئې: دا لفظ د توریه نه دې كوم چه د باب تفعليل نه دې توریه تعريض او كناية ته وائى ② مَقَاظًا: بې آب وگيا ميدان، سحرا، ③ قُتِلَ: نوښكاره ئې او كړو. صفا صفائي او وئيل. ④ لِيَتَأَهَّزُوا: چه ښه تيارې وكړى، ⑤ أَهْبَةُ: د ساز وسامان.

تسهيلات

قوله: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَدَّيَ بِغَيْرِهَا:

د توریه تعریف: توریه تعريض او كناية ته وائى چې د يو څيز دوه معانى وى يوه قريبه وى او بله بعيده وى متكلم د خپلې خبرې څخه بعيده معنى واخلي او مخاطب د ده د خبرې څخه قريبه معنى واخلي.

مثال: دهجرت په موقع د نبى عليه السلام سره حضرت ابوبكر صديق رضى الله عنه وو يو كس نبى عليه السلام نه پيژندلو او ابوبكر رضى الله عنه ئې پيژندلو نو د ابوبكر رضى الله عنه څخه يې تپوس وكړو،، من معك،، تاسو سره دا سرې څوك دې؟ دوى ورته او فرمائيل «زجل جهدي السبل» دا يو سرې دې چې لار راته ښائى، دلته مخاطب ترې قريبه معنى واخستله چې دليل (د دال په زير سره) دې يعنى هغه كس چې دنياوى لار ورته ښائى او ابوبكر صديق رضى الله عنه ترې بعيده معنى واخستله يعنى د آخرت لاره، يعنى دا حضرت راته د آخرت لار ښائى نو دې ته توریه وائى

په جنگ كې د توریه صورت: په جنگ كېنې توریه دا ده چې چه د دښمن نه اصل حقيقت پټ كړې شى او بله خبره ظاهره كړې شى مثلاً تگ يو طرف ته دې او فتش او تذكري د بل طرف شروع كړې شى. د مثال په توگه د حضور پك اراده د فتح مكې په موقع باندې مكې ته د تلو وه ليكن حضور پاك د خيبر د احوال لتون او تذكري شروع كړې. په دې حكمت عملى كېنې دا فائده وى چه دښمن په ناخبرئى كېنې وى او هغوى د جنگ د تياري نه غافل پاتې شى او په هغوى باندې حمله كيږي هم دې ته "الحرب عده" وئيلي

شوي دې. په دې کښې تصريح نه وي که په صراحت سره او ويلي شي چه زه حيدر آباد ښار ته ځم او په زړه کښې نې پټ ساتلی وي چه زه مقبوضه کشمير ته ځم نو دا توریه نه ده بلکه دا صريح دروغ دی د کوم چه په شريعت کښې اجازت نشته دې

قوله: حَتَّىٰ كَانَتْ تِلْكَ الْغَزْوَةُ بِغْنَىٰ غَزْوَةِ تَبُوكَ:

په غزوه تبوک کښې د توريې په محالې د صراحت مخه د کار انخستلو وجه: حضور پاک په غزوه تبوک کښې د کنايې او تعريض نه کار وانخستلو بلکه په واضحه توگه نې اعلان او کړو چه د جهاد دپاره تبوک ته تلل دی ددې تصريح وجه داوه چه دا د مشقونو نه ډک سفر وو، لار ډيره زياته لرې وه ځکه چه دمدینې نه تبوک تقریباً زر کلومیتره دې د خوراک د څیزونو کمې وو او سوخته گرمی وه نو د مکمل تیاری ضرورت وو. په دې وجه حضور پاک ښکاره اعلان او کړو

د غزوه تبوک مختصر پیژندګلو: دا غزوه په ۱ هجری کښې پېښه شوې وه او حضور پاک سره د دیرش زرو لښکر وو، په مقابله کښې رومیان عیسایان د لاکهونو په تعداد کښې وو. دمدینې نه دخیبر په لاره تلوسره وړاندې دالعلا علاقه راځی دې نه پس مدائن صالح او وادی شمود راځی دې نه پس د تبوک علاقه ده.

[۲۹۲۹] په جنګی حکمت عملی عمل کول

۳۰- [۳] (۱) وَنَحْنُ جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "الْحَرْبُ خِدْعَةٌ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: حضرت جابر رضی الله عنه وایي چې رسول کریم ﷺ وفرمایي جنگ د مکر ودهوکه نوم دی (بخاري مسلم)

حل للفتات: ① خدعة: چال او تدبیر. مکر او حيله.

تسهيلات: قوله: الْحَرْبُ خِدْعَةٌ:

خدعة په اعراب کښې دوه اقوال ① داللفظ د خاء په ضمې سره دې او دال ساکن دې ② مگر د اهل لغت په نيز په خاء باندې فتحه او په دال سکون ډیر فصیح او بهتر دې

د حدیث مطلب: په جنگ کښې کثرت د تعداد دومره فائده نه ورکوی څومره چه مکر او فریب او چال او تدبیر ورکوی نن صبادي چل او تدبیر ته حکمت عملی وائی چنانچه

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والسير/باب: الحرب خدعة (رقم- ۳۰۳۰) ومسلم فی کتاب الجهاد والسير/باب جواز الخداع فی الحرب (رقم- ۱۷ - ۱۷۳۹) و ابو داود فی کتاب الجهاد . باب المکر فی الحرب (رقم- ۲۶۳۶) والترمذی فی کتاب الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی الرخصة فی الکذب والخذیعة فی الحرب (رقم- ۱۶۷۵) واحمد فی المسند: ۳/۳۰۸

کامیاب کماندر هغه وی چه د جنگی حکمت عملی او داؤ پیچ نه زیات کار اخلی او د دښمن لوئی فوج په شاته کیدو باندې مجبور کړی.

د حکمت عملی د جواز شرط: په دې جنگی حکمت عملی کښې هر تدبیر او مکر او حیلۀ جائز ده لیکن دا ضروری ده چه په دې حکمت عملی سره د مقرر شوې معاهدې خلاف ورزی اونه شی اونه هغه مقرر شوې معاهده ماته شی کومه معاهده چه دښمن سره شوې وی. **په جهاد کښې دروغ و ویناو اجازت:** علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه د جهاد په معامله اود دې په فائده کښې صریح دروغ و وینل هم جائز دی مگر تعریض زیات بهتر دې په دې وجه د ښکاره دروغو نه بچ کیدل پکار دی.

[۲۹۴۰] په جهاد کښې د ښخو د شرکت حکم

۳۴۰- [۱۳] (۱) وَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ [۲]: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُغْزُو بِأَمْرِ سَلِيمٍ، وَنُصُوقٍ مِنَ الْأَنْصَارِ مَعَهُ، [۳] إِذَا غَزَا يَتَّقِينَ الْمَأْمُودِينَ مِنَ الْجَرْحَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجیه: حضرت انس رضی اللہ عنہ وایي [۲] رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم چې په صحابه و رضی اللہ عنہم سره جهاد ته تشریف وړی نو د خان سره به یې بی بی ام سلیم رضی اللہ عنہا او د انصارو نوري ښځي هم بوتلي [۳] هغه ښځو به د اسلام غازیانو باندې اوبه ځکلي او د زخمیانو مرهم پتی او خدمت به یې کولو (مسلم).
هل اللغات: ① الجرحى: زخمیان.

تسهيلات:

قوله: يُغْزُو بِأَمْرِ سَلِيمٍ، وَنُصُوقٍ مِنَ الْأَنْصَارِ مَعَهُ:

د جهاد دوه مورقوله او د نفاق حکم: ① په ښځو باندې په عامو حالاتو کښې جهاد فرض نه دې ② که دا جهاد فرض عین شی او دشمن د کورونو د دروازو پورې راوړسی بیا په هره ښځه باندې دخپل عزت او ناموس د حفاظت دپاره جنگیدل فرض دی
قوله: إِذَا غَزَا يَتَّقِينَ الْمَأْمُودِينَ مِنَ الْجَرْحَى:

د یوې کانونو لویه جهاد کښې د شرکت جواز: او که په عامو حالاتو کښې ښځې په جهاد کښې شریکیدل غواړی نو خوانې ښځې خان سره بوتلل جائزه دی یوې گانې ښځې د زخمیانو دخپال ساتلو او مرهم پتی کولو دپاره او اوبه ورکولو او خوراک پخولو په غرض سره تلې شی

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الجهاد والتبایع باب غزوه النساء مع الرجال (رقم- ۱۳۵) - (۱۸۱۰) و ابو داود فی کتاب الجهاد/باب فی النساء یغزون (رقم- ۲۵۳۱) والترمذی فی کتاب التبایع عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء فی خروج النساء فی الحرب (رقم- ۱۵۷۵)

بعضی فقہاؤ لیکن دی چہ پہ میدان جنگ کنبی بالکل پہ آخری مورچو کنبی د ضرورت یہ وخت د یردی سرہ بنخہ پہ جنگ کنبی شرکت ہمہ کولہ شی کہ خاوند د خپل خدمت ی د مباشرت ضرورت پورہ کولو دپارہ بنخہ بوتلل غوازی نو د آزادی بنخہ پہ خانی خپلہ وینخہ ددی خدمت دپارہ بوتلل یر بہتری

د زناؤ دپارہ د زخمی مجاہدینو د علاج حدود: د زخمیانو پہ خدمت کنبی بنخہ د زخمی د بدن پہ هغه حصہ باندی دوانی لگولہ شی چرته چہ زخم لگیدل دې او هغه حصی ته لاس ہمہ لگولہ شی دې نه علاوہ عام بدن ته لاس نه شی لگولہ

په جنگ کنبی د بنخود شرکت دوه فائدې: ① په هغه زمانه کنبی به بنخو لره جنگ ته د بوتللو یوه فائده دا وه چې بنخوبه سرو ته د تختیدونه پیغور ورکولو او منع کول به نی به دې وجه به سری به په نره جنگیدل ام سلیه، ام عماره، ام عطیه، ام ابان، خوله وغیره یر هغه بهادری بنخه دی چہ په یریو جنگونو کنبی نی باقاعدہ حصہ اخستی ده او کفران نی تختولی دی

② د بنخود وجی نه به سری په بهادری سره جنگیدل او د تختیدونو به نی نه شو اخستی

[۲۹۴۱] په غزواتو کنبی د زناؤ خدمات

۳۴۰- [۵] (۱) وَعَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: [۲] غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَنَةَ غَزَاةٍ [۳] أَخْلَفْنَاهُمْ فِي رَحَالِهِمْ، فَأَصْنَعُ لَهُمُ الطَّعَامَ وَأُذَاوِي الْجُرْحَى، وَأَقُومُ عَلَى الْمَرْضَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① کبی بی ام عطیه یر ای ② په در سول کریم یر سره په اوو غزاگانو کبی شریکه شوی یم ③ په د جنگ په میدان کبی ④ دهغه مجاهدینو څخه وروسته د هغوی په یریو کبی اوسیدم ⑤ هلته به می د هغوی د پارہ طعام پخولو ⑥ او د زخمیانو مرهم پتی ⑦ او دوا دارو به می کول ⑧ او د بیمارانو خدمت به می کولو (مسلم، هل اللغات ① أَخْلَفْنَاهُمْ: روستو د هغوی نه، ② رَحَالِهِمْ: په یریو د هغوی کنبی. ③ الْجُرْحَى: زخمیان. ④ أَقُومُ: خدمت به می کولو

[۲۹۴۲] په جهاد کنبی د بنخو او د بچود قتل معافیت

۳۴۲- [۶] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: [۲] «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ قَتْلِ الْبَيِّنَاءِ وَالْعَبِيَّانِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الجهاد والتیر باب النساء الغازیات یرضخ لهن ولا یسمن، والنهی عن قتل صبیان أهل العرب (رقم: ۱۴۲ - ۱۸۱۲)

(۲) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والتیر باب قتل النساء فی العرب (رقم: ۳۰۱۵)

توجه: [۱] و عبد الله ابن عمر رضي الله عنهما وايي [۲] چې رسول كريم ﷺ د بنځو او هلكانو د قتل څخه منع فرمايلي ده (بخاري مسلم).

تسهيلات:

قوله: ثُمَّ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالْعَبْيَانِ:

په مذکورہ گسانو کښې د بغضو د قتلولو د جواز صورتونه: ① ماشوم هم که د جنگ د پاره ميدان ته راځي او څه نه څه په جنگ کښې حصه اخلي نو هغه هم قتلولې شي ② دغه شان هغه ماشوم چه د سردار او بادشاه بچي وي په کوم باندې چه ټول خلق متفق کيدو سره راجمع کيږي د دغه ماشوم قتلول هم جائز دی

③ دغه شان که مسلمانان د شپې په کافرانو باندې حمله اوکړي او په کورونو کښې ښځې او بچي او وژلې شي نو داهم د مجبورۍ د وجې نه جائز دی ځکه چه ددې نه بچ کيدل گران دی.

④ که پادري او ښځې کافرانو ته جنگي مشورې ورکوي يا په جنگ کښې شرکت کوي يا مالي امداد کوي يا پادري واده کړي وي او بچي پيدا کول شروع کړي نو بيا د دغه خلقو وژل جائز دی

⑤ د شيخ فاني نه زور بودا مراد دې دوی مه وژنئ هغه که هلته جنگي تدبير او مشورې ورکوي نو وژل ئې جائز دی حضور پاک د دريد بن صمه د وژلو حکم ورکړې وو او د هغه عمر ۱۲۰ کاله وو. په جنگ حنين کښې هم داسې شوې وو ځکه چه دريد ډير زيات پوهه او مشوره کار سړې وو

[۲۹۴۲] د شپې په حمله کښې د بنځو او د زنا نو قتليدل

۳۳-۴ [۴] (۱) [۲] عَنْ الصَّعْبِ بْنِ جَثَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ أَهْلِ الدِّيَارِ يَبْتَغُونَ مِنَ الْمُرُكِيِّينَ [۳] فَيَهَابُ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذُرَارِيَّتِهِمْ، قَالَ [۴]: "هُمْ مِنْهُمْ". وَفِي رِوَايَةٍ: "هُمْ مِنْ أَهْلِهِمْ". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] و صعب ابن جثامه رضي الله عنه وايي [۲] چې رسول كريم ﷺ څخه د هغه مشرکينو په باره کې پوښتنه وشوه کوم چې کور واله دي ايمنی چې ابادي کې وسېږي [۳] که هغوی باندې د شپي حمله وشي او د هغه په نتيجه کې د هغوی ښځې او بچي ووژل شي نو څه حکم دی [۴] حضور ﷺ وفرمايل هغوی هم د هغوی څخه دي [۵] و په يوروايت کې دي چې حضور ﷺ وفرمايل هغوی د خپلو پلرونو تابع دي (بخاري مسلم).

هل اللغات: ① يَبْتُونَ: د شېې حمله اوشې په هغوی باندې، ② قَسَاب: ورسولې شی، قتل کړې شی. ③ وَفَرَّيْهُمْ: اولاد د هغوی

تسهيلات:

قوله: يَبْتُونَ مِنَ الشُّرَكِيِّينَ:

د شېې په حمله کښې د بنځو او د ماشومانو د قتل حکم: په دښمن باندې په حالت د غفلت کښې د شېې حمله کول او که په دې حمله کښې بغير د ارادې نه بنځې يا ماشومان قتل شی نو ددوې باره کښې نې وفرمايل چه دا هم د سرو په شان دی او د بنځو او د ماشومانو د غير ارادې قتل دوجهې نه په مجاهدينو باندې څه قسمه گناه نشته ځکه چه تياره کښې امتياز کول مشکل وی او د ابن عمر رضي الله عنه په حديث کښې د بنځو او ماشومانو په ارادې سره قتل کولو نه منع راغلی ده

قوله: قَالَ: هُمْ مِنْهُمْ:

د قتل په جواز کښې د سرو او بنځو د سرو سره برابرې: يعنی په بنځو او ماشومانو باندې به هم د سرو په ضمن کښې حمله کولې شی.

[۲۹۴۴] د کافرانو د ونود پريکولو او سوزولو حکم

۳۳-۸۱ [۸] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، [۲] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَطَعَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَحَرَّقَ [۳] وَلَهُمَا يَقُولُ حَسَّانٌ: وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ ... حَرِيقَ بِالْبُيُوتِ مَسْطُورٍ [۴] وَفِي ذَلِكَ تَزَلَّتْ [۵] مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْتَةٍ أَوْ نَرَتْكُمْ وَقَاهَا بَهْةً عَلَى أَصُولِهَا فَبَاذِنَ اللَّهُ [الحشر: هـ] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① ابن عمر رضي الله عنه وايي ② چې رسول کریم صلی الله علیه و آله د بني نضير د کجورو د ونو پريکولو او سوزولو حکم وکړ ③ په دې باره کې د دربار رسالت صحابي شاعر حضرت حسان ابن ثابت انصاري رضي الله عنه دا شعر او ونيلو يعنی د بني لؤی سردارانو د پاره خوره شوي بويره بمقام سوزولو آسان شو ④ او د دې متعلق دا آيت کریمه نازل شو مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْتَةٍ أَوْ نَرَتْكُمْ وَقَاهَا بَهْةً عَلَى أَصُولِهَا فَبَاذِنَ اللَّهُ هَفْهَفَ چې تاسو د کجورو د ونو څخه څه پريکړئ يا مو د هغه په جرړو ولاړي پريښودلي يعنی پري مونه کړلي نو دا ټول د الله په حکم سره دي (بخاري، مسلم)

هل اللغات: ① حَرَّقَ: اونې سوزول، ② لَيْتَةٍ: د کجورو ونې، ③ أَصُولِهَا: په تنو خپلو، په جرړو خپلو،

(۱) اخرجه البخاري في كتاب المغازی / باب حديث بني النضير. رقم الحديث ۴۰۳۱. و مسلم في كتاب الجهاد والسير / باب جواز قطع اشجار الكفار و تحريقها رقم الحديث ۴۶۵۱

تسهيلات:

قوله: قَطَعَ نَحْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَهَرَقَ:

په مدينه كښې د يهودو درې قبيلې، رسول الله ﷺ چه كله د مكې نه مدينې ته هجرت او كړو نو په مدينه كښې د حضور پاك واسطه د يهوديانو سره راغله په هغه وخت په مدينه كښې د يهوديانو درې قبيلې وې

① بنو قريظه

② بنو قينقاع دوى سره څه معاهده نه وه كړې نو مسلمانانو هم د شروع نه هغوى د مدينې نه اوويستل دوى سره څه معاهده نه وه كړې نو مسلمانانو هم د شروع نه هغوى د مدينې نه اوويستل

③ بنو نضير دوى سره نبى عليه السلام معاهده او كړه مگر بياني غدارى او كړه تردې چه د حضور پاك د قتل سازش ئى او كړو په دې باندې مسلمانانو د هغوى محاصره او كړه هغوى قلعه كښې بند شو حضور پاك د هغوى د باغونو د سوزولو حكم وركړو په دې باندې يهودو او وييل چه دا خوصرف فساد دې. په دې باندې د قرآن آياتونه نازل شو چه دا هر څه د الله تعالى په حكم باندې شوى دى

د بنو نضير د علاقې نوم: بويره د بنو نضير د علاقې نوم دې چرته چه د هغوى باغونه وو دغه باغونو ته چه كله اور اولگولې شو نو په دې باندې حضرت حسان رضي الله عنه د طنز په توگه باندې يوڅو اشعار او وييل د كوم نه چه يوشعر په دې حديث كښې ذكر دې يعنى په قريشو باندې ډير آسان تير شو هغه اور كوم چه مونږ په بويره مقام كښې لگولې وو چه شغلې ئى وهلي او راوچنيدو

اوس مسئله دا راووتله كه د باغونو او د فصلونو د سوزولو ضرورت پيښېږى نو سوزول جائز دى ليكن بغيرد مجبورئى نه نه دى سوزول پكار

قوله: وَهَانَ عَلَى سَرَايِنَ لُؤَيٍّ:

د بنو لؤي په مصداق كښې دوه اقوال: ① د بنو لؤي څخه مراد مراد صحابه كرام اخستې شى چه هغوى ته اور لگولو كښې څه مشكل پيښ نه شو يعنى يوسرى هم مزاحمت اونه كړې شو

② د بنو لؤي څخه مراد د مكې قريش هم كيدې شى او د ازيات واضح دى مطلب دا چه په بويره مقام كښې لگيدلې اور د كافرانو د پاره آسان شو هغوى مزاحمت اونه كړې شو او په آسانئى سره ئى دغه ذلت قبول كړو ابوسفیان بن حارث چه د حضور پاك خپلوان وو هغه د دې شعر جواب وركړو.

أَذَاهُ اللَّهُ ذَلِكَ مَنْ صَبِيح
وَحَرَّقَ فِي تَوَاجِهَا السَّعِيرَ
سَعَلُمَا تَبَا مِنْهَا بَنُو
وَتَعْلَمُ أَيُّ أَرْضِيهَا تَضَيَّرُ

یعنی الله تعالیٰ د دې اور شغلي د مدینې په اطرافو کښې خوري کړې او دې ته ئی همیشه والې ورکړی ډیر زر به تاسو ته پته اولگی چه ددې اور نه مونږ خومره لرې یو اوتاسو ته به داهم پته اولگی چه دا په مونږ کښې د چا د زمکې نقصان دې

[۲۹۴۵] په دشمن د ناخپه حملې کولو جواز

۳۴۵- [۱۹] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَوْيٍ: أَنَّ تَائِفًا كَتَبَ إِلَيْهِ يُخْبِرُهُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُ (۲) «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - غَارَ عَلَى بَنِي الْمُصْطَلِقِ غَارَيْنِ فِي نَعِيمِهِمَا بِالْمُرَاسِيِمِ (۳) فَقَتَلَ الْمُغَابِلَةَ وَسَبَى الدُّرَيْتَةَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ۱) او عبد الله ابن عون رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما ازاد کړده غلام حضرت نافع رضی اللہ عنہ عبد الله ابن عون رضی اللہ عنہ ته یو خط ولیکی چې په هغه کې حضرت نافع رضی اللہ عنہ هغه خبرکی چې ابن عمر رضی اللہ عنہما نافع رضی اللہ عنہ ته بیان وکړو (۲) چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بنی مصطلق باندې هغه وخت حمله کړې وه هرکله چې هغوی مریسيع کې د خپلو څاروو په مینځ کې غافل پراته وه (۳) نو حضرت د هغوی جنگیالي قتل کړل او د هغوی ښځې او بچي یې قیدیان جوړولو سره راوستل (بخاری، مسلم)

هل القعات: ۱) غار: حمله ئې کړې وه. ۲) سبی: قیدیان ئې کړل.

تسهيلات:

قوله: غَارَ عَلَى بَنِي الْمُصْطَلِقِ:

د بنو مصطلق پيژنگلو: د بنو خزاعه یو څانگه ده او مریسيع د یو ځای نوم دې چه د مدینې نه تقریباً ۸۰ کلومیتره فاصله باندې دې ۵ هجری کښې په دې مقام باندې جنگ شوې وو او کافران وژلې شوی وو هم په دې سفر کښې په حضرت عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا باندې بهتان لگیدلې وو

قوله: غَارَيْنِ فِي نَعِيمِهِمَا:

په ناخبرۍ کښې د حملې کولو جواز: یعنی هغه خلق بالکل بې خبره وو دې نه معلومه شوه چه کله دعوت یوځل اورسیری نویا بغیر دعوت نه په کافرانو باندې حمله کیدې شی که چرې دعوت نه وی رسیدلې او په کاروانی کولو کښې مصلحت وی نویاهم حمله کیدې شی سره ددې چه منع ده

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب العتق / باب من ملک من العرب رقیقا فوهب وباع وفدى وسى الذرية رقم الحديث ۲۵۴۱. ومسلم فی کتاب الجهاد والسير / باب جواز الاغارة على الکفار الذین بلغتهم دعوة الاسلام رقم الحديث ۴۶۱۶

قوله: فَتَقْتُلُ الْمُقَاتِلَةَ وَسَبَى الدَّرِيَّةَ:

ه ماشوما تو قاید کول، یعنی ذ جنگ قابل خلق نی قتل کرل او واره ماشومان نی گرفتار کرل او غلامان نی جور کرل

[۲۹۱۶] د غشوساتلو هدايت

۳۴۱- [۱۰] (۱) وَعَنْ أَبِي أُسَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لَنَا يَوْمَ بَدْرٍ جِئْنَا صَفْقَتَا لِقَرْيَشٍ وَصَفَا لَنَا: [۳] «إِذَا أَكْتُبُوكُمْ فَعَلَيْكُمْ بِالْثَبَلِ» [۴] وَفِي رِوَايَةٍ: "إِذَا أَكْتُبُوكُمْ فَارْمُوهُمْ وَاسْتَبِقُوا تَبْلُكُمُ". رِوَاةُ الْبُخَارِيِّ [۵] وَحَدِيثُ سَعْدٍ: "هَلْ تَنْصُرُونَ" سَدَّ كُرَّةً فِي بَابٍ "فَضْلُ الْفُقَرَاءِ". [۶] وَحَدِيثُ الْبَرَاءِ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَهْطًا فِي بَابٍ "الْمُعْجَزَاتُ" إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

توجهه: حضرت ابو اسيد رضی اللہ عنہ وایي [۲] چې نبی کریم ﷺ د بدر د غزا په ورځ په میدان جنگ کې هرکله چې مونږ د قريشو خلاف او قريش زمونږ خلاف صاف آراشو نومونږ ته د احکم راکول شو [۳] چې هرکله دښمن یعنی قريش مکه تاسو ته دومره نژدې راشي چې ستاسو تیر هغوی ته رسیدې شي نو هغوی په تیر ولی [۴] او په یو بل روایت کې دادی چې حضور ﷺ و فرمایل هغه دښمنانو باندې هغه وخت تیر وچلوي هرکله چې هغوی تاسو ته نژدې راشي او خپل تیرونه باقي وساتي (یعنی خپل ټول تیرونه مه ختموی بلکه په احتیاط استعمالولو سره څه باقي هم وساتي چې دښمن یې وسلي کیدو څخه فائده اخستو سره په تاسو غالب رانشي [۵] بخاري، [۶] او د حضرت سعد روایت هل تَنْصُرُونَ به باب فضل الفقراء کې [۷] او د حضرت براء روایت بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَهْطًا به په باب المعجزات کې انشاء الله تعالی مونږ ذکر کو

د حضرت ابواسید مالک بن ربيعة تعارف: نوم مالک ابواسید نی کنیت اود قبيله خذرج سره تعلق وو نسب نامه نی مالک بن ربيعة بن بدن بن عامر بن عوف بن حارث. د هجرت نه وړاندې مسلمان شوې وو. په ټولو عزو اتوکښې نی شرکت کړې وو د بدر د شرکت تذکره خو په بخاری شریف کښې هم ذکر ده. د مکې د فتحې په موقع باندې د بنو ساعده جهندا هم د ده په لاس کښې وه. د وفات نه وړاندې ئې د سترگو نظر ختم شوې وو.

وفات: ۶۸ همدینه منوره کښې وفات شو. په بدری صحابه کرامو رضی اللہ عنہم کښې د ټولونه آخری صحابی رضی اللہ عنہم هم دې وفات شو. د مرگد په وخت کښې د هغوی عمر ۷۸ کاله وو. مړوېات: د دوی درواپاتو شمیر ۲۸ دې په دې کښې څلور په بخاری او څلور مسلم کښې دی او په یو باندې د دواړو اتفاق دي.

هل اللغات: ① اَلْكُتُوبُكُمْ: رانزدې شی هغوی تاسوته. ② التَّئِيلُ: غشی. نیزي. ③ وَاسْتَعْلَوْا: یعنی غشی فضول مه ضائع کوئی بلکه د ضرورت د موقع دپاره نی بیچ اوساستی

تسهيلات:

قوله: إِذَا اَلْكُتُوبُكُمْ فَعَلَيْكُمْ بِالتَّئِيلِ: یعنی کله چه کافران ښه رانيزدې شی بيا په هغوی باندې غشی او ورونی دې دپاره چه يو غشي هم ضائع نه شی

الفصل الثاني

[۲۹۴۷] د جنګ په میدان کېښي د لښکر تياری

۳۴۷- [۱۱] (۱) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «عَبَّأْنَا النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَنْدِي لَيْلًا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: ① عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه وايي ② چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم په بدر کې مونږ د شپې تعبیه کړلو يعني تياربي کړلو
هل اللغات: ① عَبَّأْنَا: دا د تعبیه نه دې د تيارولو او د کولو په معنی کېښي دې

تسهيلات:

قوله: عَبَّأْنَا النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

دشمن باندې د نژدې مخه د حملې کولو تدبير: یعنی حضور پاک د بدر په موقع کېښي د شپې په وخت زمونږ صفونه جوړ کړي وو اودا هدايت ئی اوفرمايلو چه ترکومې پورې دښمن رانيزدې شوې نه وی دې نه مخکېښي غشی مه خرابوئ بلکه چه کله دښمن نيزدې راشی بيا غشی اوولئ

[۲۹۴۸] د اسلام د مجاهدينو د پاره امتیازي نښې

۳۴۸- [۱۲] (۱) عَنْ الْمُهَلَّبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «(۲) «إِنْ يَتَكُمُّ الْعَدُوُّ فَلْيَكُنْ شِعَارُكُمْ حِمْلًا يَنْهَوْنُ»» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ① حضرت مهلب رضي الله عنه وايي ② چې رسول الله صلی الله علیه و سلم په غزوه خندق کې مونږ ته وفرمايل که دښمن په تاسو د شپې حمله وکړي ③ نو ستاسو مسلمانانو علامه (نام شب) حِمْلًا يَنْهَوْنُ الفاظ کيدل پکار دي. (ترمذي ابوداود)
هل اللغات: ① يَتَكُمُّ: د شپې حمله اوکړي په تاسو، ② شِعَارُكُمْ: پته علامه اوخاص نښه.

(۱) اخرجه الترمذي في كتاب الجهاد / باب ما جاء في الصف والتعبية عند القتال رقم الحديث ۱۷۷۸

(۲) اخرجه الترمذي في كتاب الجهاد / باب ما جاء في الشعار رقم الحديث ۱۷۸۳

تسهيلات: قوله: حَمَلًا يُنْصَرُونَ.

د نبي عليه السلام د کور وروڼ اصطلاح؛ يعنی اې حکم نازلونکيې الله د کافرانو امداد مه کوه په فوجي او جنگي اصطلاح کښې داسې مختصر الفاظو ته کور ورو وائي دې دپاره چه د خپلو ملگرو د پيژندگلو دپاره په ميدان کښې يو علامت وي [۲۹۴۹] د اسلامي لښکر خفيه ټکي (کور ورو)

۳۴۰- [۱۳] (۱) وَ عَنْ سَمُرَةَ بِنْتِ حُذَيْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] كَانَ شِعَارُ الْمُهَاجِرِينَ: عَبْدُ اللَّهِ، وَ شِعَارُ الْأَنْصَارِ: عَبْدُ الرَّحْمَنِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] او سمره ابن حذوب رضي الله عنه وايي [۲] کوي بلي غزا کي لفظ عبد الله د مهاجرينو علامه وه او لفظ عبد الرحمن د انصارو علامه وه. (ابوداود)، [۲۹۵۰] د مسلمانانو شعار (آيت)

۳۴۰- [۱۳] (۲) وَ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۳] غَزَوْنَا مَعَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، زَمَنَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَبَيَّنَّا لَهُمْ تَقَاتُلَهُمْ، [۴] وَ كَانَ شِعَارُ تِلْكَ اللَّيْلَةِ: أَيْتُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] سلمه ابن اکوع وايي [۲] د رسول الله ﷺ په زمانه کې مونږ يو وخت د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په سربراهي کې جهاد وکړو مونږ دښمنانو باندې د شپې حمله وکړه او هغوی مو قتل کړل [۳] او په هغه شپه زمونږ شناختي علامه آيت آيت الفاظ وه د دې الفاظو معنی ده اې الله دښمن د مرگ په گودر کوز کړي (ابوداود)، حل اللغات: ① قَبَّضْنَا لَهُمْ: د شپې حمله او کره مونږ په هغوی باندې. ② أَيْتُ: مړه نې کړې. مړه نې کړې.

تسهيلات:

قوله: وَ كَانَ شِعَارُ تِلْكَ اللَّيْلَةِ: أَيْتُ أَيْتُ:

د مذکوره جملي مطلب؛ دلته تکرار تاکيد دپاره دې، بعضي حضراتو فرمايلي دي چه مخاطب الله تعالی دې چه يا الله دا دښمنان زمونږ په لاس هلاک او تباه کړي او يا کفر ختم کړي چه ټول کفار مسلمانان شي

[۲۹۵۱] د جنګ په وخت کښې د شور کولو حکم رات

۳۴۰- [۱۵] (۲) وَ عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۳] كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَكْرَهُونَ الصَّوْتَ عِنْدَ الْقِتَالِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الجهاد / باب في الرجل ينادي بالشعار رقم الحديث ۲۵۹

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الجهاد رقم الحديث ۲۵۹۸

(۳) اخرجه ابوداود في كتاب الجهاد / باب فيما يومر به من الصمت عند اللقاء رقم الحديث ۲۶۵۸

توجه: [۱] قیس ابن عباد رضی اللہ عنہ وای [۲] رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صحابہ و رضی اللہ عنہ به د جنگ په میدان کې د جنگ په وخت د الله نوم اخستو څخه علاوه شور وشغب نه خوښوی

تسهيلات:

قوله: يَكْرَهُونَ الصَّوْتُ:

په جهاد کښې لغريه نغوي بد گڼل: امام مظهر رحمه الله فرماني چه د جنگ کونکو عام عادت دا وي چه د جنگ په وخت کښې د ډير تعداد په وجه يا دښمن لره د ویرولو په وجه يا د شجاعت او بهادری ښکاره کولو په وجه اوچت آوازونه کوي او دا وائي "انا لشجاع الطالب للعرب" لیکن صحابه کرامو به دغه شان آوازونه بد او مکروه گڼل بلکه صحابه کرامو به د الله تعالی ذکر کولو او الله اکبر به ئي وئیلو. (الحین المصحح ج ۳، ص ۳۶۰)

[۲۹۵۲] د دښمن د ماشومانو د قتلولو ممانعت

۳۹۵۲- [۱۶] (۱) وَعَنْ سَعْدَةَ بْنِ جُنْدَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «اَقْتُلُوا شُيُوءَ الْمُشْرِكِينَ، وَاسْتَحْيُوا شُرَحَّهُمْ»؛ «أَيَّ صِبْيَانَهُمْ». رَوَاهُ الْيَزِيدِيُّ، أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] سمره ابن جندب رضی اللہ عنہ د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم څخه نقل کوي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] د مشرکینو یعنی دښمنانو لوی عمر واله خلق قتلوی او دهغوی کم عمره بچي ژوندي پریردی (ترمذي ابوداود)

هل اللغات: ① شُيُوءٌ: ډیر عمر والا، بوداگان. ② اسْتَحْيُوا: ژوندی پریردی. ③ شُرَحَّهُمْ: أي صبیانهم ماشومان دهغوی

تسهيلات: قوله: شُيُوءَ الْمُشْرِكِينَ:

دشیوخ مخه مړه: د شیوخ مفرد شیخ دې دلته د شیخ نه مراد بودا نه دي بلکه د بچو په مقابله کښې ځوانان او سړي مراد دي

[۲۹۵۲] د دښمن د باغونو او فصلونو د سوزولو جواز

۳۹۵۳- [۱۷] (۱) وَعَنْ عُرْوَةَ قَالَ [۲]: «حَدَّثَنِي أَسَامَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ عَهْدَ إِلَيْهِ قَالَ [۳]: «أَغْرَعْلَى ابْنِي صَبَاحًا وَحَرَقْ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] حضرت عروه رضی اللہ عنہ وایي [۲] چې حضرت اسامه رضی اللہ عنہ ماته دا بیان وکړو هرکله چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اسامه رضی اللہ عنہ د یولښکر امیر جوړولو سره جهاد د پاره ولیرلو نو دا هدايت او تاکید یې ورته وکړي [۳] چې ته ابنا باندې دسهارپه وخت کې حمله وکړه او د دښمن کور بار فصل او درمن او وني او باغونه وسوزوه (ابوداود)

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب الجهاد / باب فی قتل النساء رقم الحديث ۲۶۷۲

(۲) اخرجه ابوداود فی کتاب الجهاد / باب فی الحرق فی بلاد العدو رقم الحديث ۲۶۱۸

هل التفات ① أخر: یعنی په کافرانو باندې تباہی او بربادی واچوئ ② آتی: دا په شام کښې د یوځای نوم دې دلته حضور پاک د تباہنی او بربادۍ حکم ورکړې وو

تسهيلات:

نور: ترجمې څخه مطلب واضح دې

[۳۴۵] د نزدې څخه په دشمن د حملې ځکه لود هدايت

۳۴۵- (۱۸) [۱] وَعَنْ أَبِي أُسَيْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَئِذٍ: "إِذَا أَكْبَرْتُمْ قَارِئُكُمْ ② وَلَا تَسْلُوا السَّيْفَ حَتَّى يَفْتُوَكُمْ"». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او ابو اسيد رضی الله وایې چې رسول الله ﷺ د جنگ بدر په ورځ د اسلام مجاهدینو ته وفرمایل ② په میدان جنگ کې چې کفار یعنی دشمن تاسو ته بالکل نزدې راشي نو په هغوی تیر چلوئ ③ او توره ترهغه وخته پورې د تیګې څخه مه را اوباسئ ترڅو پورې چې هغوی تاسو ته بالکل نزدې راونه رسیږي (ابوداود)
هل التفات: ① واکتولوا: تاسو ما راوباسئ ② یفتوكم: پټ کړی تاسو یعنی بالکل رانزدې شی تاسو ته

تسهيلات:

نوله: حَتَّى يَفْتُوَكُمْ:

د کافرانو د مقابلې دپاره دوه طريقې: د حديث الباب نه دا خبره ظاهره شوه چه کله کفار لږ وي نو په غشو باندې په هغوئ حمله کوی او کله چه هغوی نزدې شی نو بيا په تورو باندې جنگ کوی

[۲۹۵۵] د دشمن د مزدورانو او خادما نو د قتلولو معانیت

۲۹۵۵- (۱۹) [۱] وَعَنْ رِبَاعِ بْنِ الرِّبِيعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي غَزْوَةٍ فَرَأَى النَّاسَ مُجْتَمِعِينَ عَلَى شَيْءٍ، فَبَعَثَ رَجُلًا فَقَالَ: "الظُّرُوعُ عَلَى مَا أَجَمْتُمْ هَؤُلَاءِ؟" ② فَجَاءَ فَقَالَ: عَلَى امْرَأَةٍ قَتِيلٍ ③ فَقَالَ: "مَا كُنْتَ هَذِهِ لِتَقَاتِلَ" ④ وَعَلَى الْمُعَقِّمَةِ عَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ، ⑤ فَبَعَثَ رَجُلًا فَقَالَ: "قُلْ لِعَالِي: لَا تَقْتُلْ امْرَأَةً وَلَا عِيْفًا"». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① و رباح ابن ربیع رضی الله وایې ② مونږ په یوه غزا کې د رسول کریم ﷺ سره د جنگ په میدان کې وو حضور ﷺ ولیدل چې څه خلق په یوځای کې په څه شي سره جمع دي حضور ﷺ یوسری ولیږلو او وي فرمایل ③ هلته لارښه او وگوره خلق څه شي سره جمع کیږي؟ ④ هغه سړی واپس راغلو عرض یې اوکړو چې یوه ښځه قتل شویده خلق د هغه لاش ته راجمع شوي دي ⑤ حضور ﷺ وفرمایل هغه ښځې خو جنگ نه کوي ⑥ بیا هغه

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب الجهاد / باب فی سل البیوف عند اللقاء رقم الحدیث ۲۶۶۶

(۲) اخرجه ابوداود فی کتاب الجهاد / باب فی قتل النساء رقم الحدیث ۲۶۷۱

ولي قتل شوه د لښکر د مخکنو صفونو مقدمه الجیش کی حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ وو [۷] ټو حضرت خالد ته بي څوک واستولو اودا فرمان يي ورکړو چې بنځي او مزدوران مه وژنه. (ابوداود)

هل اللغات: ① التَّقِيَّةُ: د لښکر رومېنی خلق. ② عَيْفًا: خادم، غلام
تسهيلات: قوله: وَلَا عَيْفًا

د عيسف معنی: عيسف يعنی اجير او خادم کوم چه د جنگجو سره د هغه د خدمت دپاره وي، يعنی غلام او بنځي په جهاد کېنې مه قتلوي
[۲۹۵۱] جهاد ته د تحکيه وخت کېنې مجاهدينو ته هدايات

۳۸۰۱- [۲۰] (۱) «وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۱] «اتَّطِيعُوا بِأَمْرِ اللَّهِ، وَبِأَمْرِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ، [۲] لَا تُصِيبُوا شَيْئًا قَاتِلًا، وَلَا حِلْفًا صَغِيرًا، وَلَا امْرَأَةً، [۳] وَلَا تَقْلُوا، [۴] وَصُفُّوا غَنَائِمَكُمْ، [۵] وَأَصْلَحُوا، [۶] وَأَحْسِنُوا فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ»». [رواه أبو داود].

توجه: ① و حضرت انس رضی اللہ عنہ وايي رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مجاهدينو جهاد ته د ليرلو په وخت دا هدايات ورکړل [۱] ځي د الله په نوم اخستو سره د الله تائيد او توفيق سره او د الله د رسول په دين باندې د دغه ځای څخه کوچ کوي [۲] ياد لري شيخ فاني يعنی ډير بوډا سړي مه وژني، مه وړوکي هلك او مه بنځه قتلوي [۳] د غنيمت په مال کې خيانت مه کوي [۴] د غنيمت مال جمع کوي [۵] په خپل مينځ کې صلح او صفايي ساتي [۶] د اصلحو ټپه به معنی خو داده چې تاسو مجاهدين خپل تنازعات ختمولو سره د يو بل سره ميل ميلاب سره اوسئ [۷] يا دا معنی ده که تاسو مصلحت ووينئ نو د دښمن سره صلح کوي [۸] او دا معنی هم کيدی شي چې تاسو خپل ديني او دنيوي معاملات ټيک ساتئ [۹] او په خپلو کې يو د بل سره خير نښيکړه کوي ځکه چې الله تعالی خير نښيکړه کونکی دوست لري
تسهيلات:

نوب ددې حديث شرح وړاندې د حديث نمبر (۳۹۴۲)، په تسهيل کېنې تيره شوې ده
[۲۹۵۷] د بدر د جنگه آغاز

۳۸۰۴- [۲۱] (۱) «وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۱] لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ تَقَدَّمَ عَتَبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَتَبِعَهُ ابْنُهُ وَأَخُوهُ، [۲] فَقَنَادَى: مَنْ يُبَارِزُ؟ فَأَتَتْهُ بِنْتُ شَابٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ: مَنْ أَنْتُمْ؟ فَأَخْبَرُوهُ. [۳] فَقَالَ: لَا حَاجَةَ لَنَا فِيكُمْ، إِنَّمَا أَرَدْنَا بَنِي عَتَبَةَ. [۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "فَهَرِ يَا عَتَبَةُ! فَهَرِ يَا عَلِيُّ! فَهَرِ يَا عَبِيدَةُ بْنُ الْحَارِثِ! [۵] فَأَقْبَلَ عَتَبَةُ إِلَى عُقْبَةَ، وَأَقْبَلَتْ إِلَى شَيْبَةَ، [۶] وَاخْتَلَفَ بَيْنَ عَبِيدَةَ وَالْوَلِيدِ هَرِيتَانِ، فَأَلْحَنَ كُلُّ

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الجهاد / باب في دعاء المشركين رقم الحديث ۲۶۱۶

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الجهاد / باب في المبارزة رقم الحديث ۲۶۶۷

وَأَجِدُ مِنْهَا صَاحِبَهُ [۱] ثُمَّ مَلْنَا عَلَى الْوَلِيدِ لَقَتْنَا، وَاحْتَمَلْنَا عُبَيْدَةَ. رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] حضرت علي کرم الله وجهه وایي [۲] کوم وخت چې د جنگ بدر ورځ راغله او د جنگ په میدان کې د اسلام مجاهدين او د مکي کفار د یوبل مخکې صف آرا شول [۳] نو د مکي د کفارو څخه عتبه ابن ربیعہ د جنگ د پاره صف څخه راوتلو سره را مخکې شو هغه پسي د هغه ځوی یعنی ولید ابن عتبه او د هغه ورور شیبہ ابن ربیعہ هم راغلو عتبه په چغه او ویل څوک شته چې زموږ مقابلې ته د جنگ د پاره میدان ته راشي [۴] د اسلام د مجاهدينو د جانب څخه د دې جواب د انصارو څو ځوانانو ورکي یعنی هغوی عتبه او د هغه د ملگرو سره جنگ کولو د پاره صف څخه میدان ته راووتل عتبه چې هغوی ولیدل نو پوښتنه یې ورڅخه وکړه چې تاسو څوک یئ؟ هغه ځوانانو عتبه ته وښودل چې موږ د مدیني انصار یو [۵] عتبه ورته او ویل موږ ته ضرورت نشته یعنی موږ ستاسو سره د جنگ اراده نه لرو بلکه موږ خو د خپل تره ځامنو یعنی مکي څخه هجرت کولو سره تلونکو قرشي مسلمانانو سره جنگ کول غواړو [۶] په دې اوریدو سره رسول کریم ﷺ خپل صف مخاطب کولو سره وفرمایل ای حمزه رضی الله عنه ته ودریږه ای علي رضی الله عنه ته ودریږه ای عبیدہ ابن حارث ته ودریږه او مخکې کیدو سره طاقت نشه کې د دې سرمستو د غرور او تکبر سلمات کئ! نو حمزه رضی الله عنه عتبه مقابلې ته ورغلو او هغه یې قتل کړو او زه (یعنی علي رضی الله عنه) د شیبہ مقابلې ته ورغلم او هغه مې قتل کړو [۸] او د عبیدہ او ولید په مینځ کې دوه سخت گذارونه وشول او په هغوی کې هریوه خپل مقابل زخمي او کمزوری کی [۹] بیا موږ په ولید حمله وکړله او هغه موقتل کړو او عبیدہ چې د ولید د گذار څخه سخت زخمي شوی وو د جنگ د میدان څخه مو په پورته کولو سره راوړو

هل اللغات (۱) من یأز: څوک شته زموږ مقابلې؟ (۲) فأتی: نو راووتل، (۳) فالتحق: نو زخمی کړو. (۴) ملنا: حمله اوکړه موږ، (۵) احتملنا: راپورته کړو موږ

تسهيلات:

قوله: وَكَانَ شَعْرًا:

د کافرانو د طرف د مبارزې اعلان: د سيدنا علي رضی الله عنه نه روايت دې (چې په جنگ بدر کېښ، درې کفار عتبه بن ربیعہ او د هغه نه روستو د هغه ځوښ ولید بن عتبه. او د عتبه ورور شیبہ بن ربیعہ. دا درې واړه میدان ته رامنځکښ شو او هر یو چغه کړې چې (من یأز؟) نو د هغې په جواب کېښ درې انصاري ځوانان میدان ته راغلل (عبدالله بن رواحه، عوف بن عفراء، معوذ بن عفراء، چې کله دوی مقابلې ته راغلل نو عتبه ترې تپوس او کړو (من انتم؟) هغوی ورته اووې چې موږ فلانې فلانې یعنی د انصارونه یو،

قوله: لَا حَاجَةَ لَنَا فِيكُمْ:

دانشواروسره د مقابلې مخه انکار: نو هغه ډیر په فخر او تکبر سره اووې چه مونږ ته ستاسو ضرورت نشته (انما اردنا بی عننا) مونږ ته خو د مقابلې دپاره د خپل خاندان قريشو سرې پکار دی، رسول الله ﷺ او مسلمانانو دا ټول منظر لیدلو، پس هغه وې فرمائیل (قربا حمزة، قریبا علی، قریبا عبیده ابن الحارث) پس دا درې واړه حضرات میدان ته راغلل چونکه مقابلې فردا فردا وه په دې وجه سیدنا حمزه رضی الله عنه د عتبه طرف ته متوجه شو، علی رضی الله عنه فرمائی چه زه د شبیه طرف ته متوجه شوم (دې دواړو خو خپل مقابل الحمد لله ختم کړل، وړاندې علی رضی الله عنه فرمائی ه د عبیده او د هغه د مقابل ولید ترمنځه مقابلې اوشوه. هر یو بل لره زخمی کړو (مونږ چونکه فارغ شوې وو نو مائل شو د ولید طرف ته، او هغه مو قتل کړو، او خپل ملګري عبیده مو د میدان نه راوچت کړلو.

په اسلام کښې اولنۍ مبارزه: حافظ لیکلې دی چه دا د ټولو نه اولنۍ مبارزه ده کومه چه په اسلام کښ پېښه شوې ده، ابن قدامه په جواز مبارزه باذن الامام کښ دا واقعه هم پیش کړې ده د دې نه علاوه هم بعض نور مثالونه د دې لیکلې شوې دی چه د هغې نه په بعض کښ د امام اذن هم ثابت نه دې، که څوک غواړي هلته دې اوګوری، د حدیث الباب نه معلومېږي چه مبارزه باذن الامام او بغیر د اذن الامام دواړه جائز دی لکه چه دا د جمهورو مسلک دې، ځکه چه د حمزه او علی مبارزه خو بالاذن وه خو د انصارو مبارزه بغیر د امام د اذن نه وه، لمرنکر علیهم النبی صلی الله علیه وسلم، قاله الخطابی.

قوله: ثُمَّ مَلْنَا عَلَى الْوَلَدِ فَقَتَلْنَا:

د مبارزو اعانت حکم: دلته یوه مسئله بله اختلافی ده، هغه دا چه د مبارز اعانت جائز دې یا نه؟ د قیاس تقاضه خبر دا ده چه جائز نه وی ځکه چه مقابلې د کافر سره ده. پس د امام اوزاعی او سحنون مالکی په نزد دا اعانت مکروه دې لکن عند الجمهور تجوز لهذا الحديث. (اوجز) په دې حدیث باندې منذری سکوت کړې دې او د دې تخریج ئې نه دې کړې. په صحیح بخاری کښ مختصر ادا دی، قیس بن عباد فرمائی چه دا آیت کریمه (هذان خصمان اختصموا فی ربهم) د هغه خلقو په باره کښ نازل شوې دې چا چه په جنگ بدر کښ مبارزه کړې وه. حمزه او علی او عبید حافظ لیکي چه په دې روایت کښ د مبارزه تفصیل نه دې ذکر شوې او بیا د دې نه روستو حافظ د سیره ابن اسحاق وغیره نه د دې مبارزې تفصیل ذکر کړې دې (فتح الباری (ص ۴۶ ج ۷)

[۳۵۸] د مدد رارسيدو په غرض د ميدان څخه د تختيدو جواز

۳۵۸- [۴۲] (۱) وَعَنِ ابْنِ مُرَرَّضٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: «بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ فِي بَرِّيَّةٍ، فَخَاصَ النَّاسَ حَيْعَةً ① فَأَتَيْنَا الْمَدِينَةَ، فَأَخَفَقْنَا بِهَا، وَكُنَّا: هَلَكْنَا» ② ثُمَّ أُنْثِنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! نَحْنُ الْفَرَارُونَ. ③ قَالَ: "بَلْ أَنتُمُ الْعَاكِرُونَ وَأَنَا فِتْنُكُمْ" ④ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجهه: ① او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما وايي ② يو وخت رسول كريم صلی اللہ علیہ وسلم یوځای ته د جهاد د پاره زمونږ یولنسکر ولیرلو ③ هلته رسیدو سره زمونږ د لنسکر خلق په تېسته شول ④ نو مونږ مدیني ته واپس راغلو نو د شرم او ندامت څخه خپلو کورونو کې پټ کیناستو او مونږ په خپل مینځ کې خپل زړه کې اوویل چې د دښمنانو د مقابلې څخه تېستیدو سره مونږ چې کومه گناه کړې ده د هغه په وجه خو گویا مونږ هلاک شو ⑤ بیا مونږ در رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضر شوو او عرض مو وکړو یا رسول الله! مونږ خو په میدان پرېښودلو سره را تېستیدونکی خلق یو ⑥ حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل نه بلکه تاسو دوباره حمله کونکي خلق یئ او زه ستاسو جماعت یم (ترمذي)

① وَعَنِ ابْنِ أَبِي دَاوُدَ نَحْوَهُ وَقَالَ: "لَا، بَلْ أَنتُمُ الْعَاكِرُونَ" ② قَالَ: "فَدَنَوْنَا فَقَبَّلْنَا يَدَهُ ③ فَقَالَ: "أَنَا فِتْنَةُ الصُّلَیِّينَ" ④ وَسَدَّكَرُ حَدِيثُ أُمِّیَّةَ بِنِ عَبْدِ اللَّهِ: كَانَ يَسْتَفْتِي. وَحَدِيثُ أَبِي الدَّرْدَاءِ "ابْعُثْنِي فِي ضَعْفَائِكُمْ" فِي بَابِ "فَضْلِ الْفُقَرَاءِ" إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

توجهه: ① او داود هم داسې روایت نقل کړې دی او په هغه کې دا الفاظ دي چې نه بلکه تاسو دوباره حمله کونکي خلق یئ ② ابن عمر رضي الله عنهما وايي (مونږ چې ولیدل چې حضور زمونږ څخه د څه جواب طلب کولو یا څه سرزنش کولو په ځای شفقت آمیز انداز کې زمونږ حوصله افزائي وکړله نو د زیات عقیدت او محبت څخه) مونږ حضور صلی اللہ علیہ وسلم ته ورنژدې شو او د حضور صلی اللہ علیہ وسلم لاس مبارک مو ښکل کړو ③ حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل زه د مسلمانانو جماعت یم ④ او حدیث دامیه بن عبدالله کان یستفتح الخ او حدیث دابو درء ابغوني في ضعفانکم په باب فضل الفقراء کې ذکر کړو ان شاء الله تعالی

هل اللغات ① خاص: او تختیدل. ② حَمَّةٌ: په تیخته کولو سره. ③ فَأَخَفَقْنَا: نو پټ کیناستو مونږ. ④ الْفَرَارُونَ: د مبالغې صیغه ده. ⑤ بیره تیخته کونکی. زیات تختیدونکی. ⑥ الْعَاكِرُونَ: د مبالغې صیغه ده. دوباره حمله کونکی. بار بار حمله کونکی ⑦ فَدَنَوْنَا: نو مونږ نژدې شو. ⑧ فِتْنَةٌ: جماعت، ډله

تسهيلات:

قوله: بَلْ أَنْتُمْ الْمَكَارُونَ وَأَنْتُمْ تَكْتُمُونَ:

دصحابه د خالد بن ولید په وینا واپس کیدو باندې د تیځتې گمان گول: مطلب هم دغه دې چې تاسو د دینمن نه تختیدلې نه ئی بلکه دخپل مرکز طرف ته راغلی ئې صحابه کرامو خیال او کړو چې مونږ راؤتختیدو حقیقت داسې نه وو بلکه حضرت خالد بن ولید په ډیر هوښیار توب سره صحابه د تنگ مقام نه شاته راوستل اویا په کولاو میدان کښې او جنگیدل نودینمن اوتختیدو صحابه واپس راغله حضرت خالد رضی الله عنه چې فوج دکومې حکمت عملی لاندې شاته کړې وو هم دغه صحابه کرامو تیخته او گټله

د حدیث پس منظر: سیدنا عبدالله بن عمر رضی الله عنهما خپله یوه واقعه عبدالرحمن بن ابی لیلی ته بیانوی چې یو کړت زه په یوه سړیه کښ اوم د رسول الله صلی الله علیه و آله د سرایا نه، زمونږ د سړیه والا د انهمزام او شکست د وجې نه د جنگ نه اوتختیدل، زه هم په تیخته کونکو کښ اوم، پس چې کله مونږ د میدان جنگ نه راوتلو نو مونږ سوچ او کړو بلکه خپل مینځ کښ مو یو بل ته اووې چې اوس څه اوکړو مونږ خو د جنگ نه تختیدلې یو، او واپس شوې یو د الله پاک په غضب سره، یعنی داسې کار مو کړې دې کوم چې د الله پاک او د هغه د رسول د غضب باعث وی، نو مونږ د هغه سره دا صلاح او مشوره اوکړه چې مدینې منورې ته داخل شو، یعنی په مدینه کښ د شپې په وخت داخلیدو سره خپلو خپلو ورونو ته اور سېرو نو د شپې به مو څوک وینی هم نه، بیا د سحر په وخت به د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کښ حاضر شو، هغه فرمائی، پس مونږ مدینې ته داخل شو بیا به د تجویز او ارادې مطابق سحر د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کښ د تلو اراده اوکړه په دې خیال چې که زمونږ قصور معاف کیرې نو په مدینه منوره کښ به ایسار شو، او که داسې نه وی نو د مدینې منورې نه به چرته لرې لاړ شو.

د صبا دمانگه نه وړاندې د نبی علیه السلام د دروازي سره ناسته: هم دا ټول مضمون مونږ په ذهن کښ ساتلو سره د سحر د مانځه نه مخکښ د هغه د حجرې په دروازه باندې کیناستلو، چې کله رسول الله صلی الله علیه و آله بهر تشریف راوړلو نو مونږ د هغه په لیدو باندې اودریدو، او د خپل جرم اعتراف کولو سره مو هغه ته عرض اوکړو **(نحن الفرارون)** چې مونږ ټول میدان جنگ نه تیخته کونکی یو، رسول الله صلی الله علیه و آله زمونږ طرف ته متوجه شو او وې فرمائیل **(لا بل انتم العکارون)** رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل نه بلکه تاسو واپس کیدو سره دوباره حمله کونکی یئ **(د رسول الله صلی الله علیه و آله دا طرز عمل او کلام اوریدلو سره په مونږ کښ ساه راغله او په هغه باندې مو ځان قربان کړو، پس وړاندې په روایت کښ دی،**

س مونږ هغه ته نور هم نږدي شو او مونږ ټولو د هغه لاس مبارک خکلی کړو.
قراڼی آیت طرف ته اشاره، رسول الله ﷺ زموږ نوره هم توجه پیدا کړه او وې فرمائیل
(انافئة المسلمين) چه زه د مسلمانانو پناه گاه یم او د مرکزی فوج قائم مقام یم. رسول
الله ﷺ هغوی ته **(عکرون)** او فرمائیلو. یعنی **(متهیزون)** او دا اشاره ده د آیت
کریمه طرف ته **(وَمَنْ يُؤْمَرْ بِمِثْلِ دُبْرَةٍ إِلَّا مَحَرَّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مَحْتِزًا إِلَى فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ)**
یعنی کوم سړي چه میدان جنگ پریځودلو سره او تختی هغه د الله پاک د غضب
مستحق وی. خو د دې حکم نه دوه مستثنی دی. یو متحرّف لقتال. او یو محتیز الی
فتنة. یعنی دا دوه کسان د فرار من الزحف په وعید کښ داخل نه دی. او رسول الله ﷺ د
ابن عمر رضی الله عنهما دې سرب ته **(متهیز الی فتنة)** نه شمار کړل. د دې مطلب دا دې چه که مسلمان
فوجی د مختصر او ناکافی کیدو د وجې نه د میدان جنگ نه په دې وجه واپس شی چه د
مرکزی فوج نه تعاون حاصل کړی نو بیا دا په دې وعید کښ داخله نه ده. او دا فرار.
فرار نه دې. په داسې طریقه چه رسول الله ﷺ هغه خلغو نه فرمائی او تسلی ورکوی چه
ستاسو دا تیخته فرار نه دې بلکه تهیز الی فتنة دې. مدینه منوره او رسول الله ﷺ په منزله د
مرکزی فوج دی. لهدا تاسو دوباره د مقابلې کولو دپاره دلته ماته د مدد اخستلو دپاره
راغلی ین.

د حدیث په متابعت کښي د حضرت عمر رضی الله عنهما قول: حافظ ابن کثیر فرمائی چه یه یوه موقع
باندې سیدنا عمر رضی الله عنهما هم داسې فرمائیلې وو. چه کله په جنگ جمر کښي د مجوسیانود
لښکر د کثرت وجې ابو عبید شهید کړې شو د وجې نه نو سیدنا عمر رضی الله عنهما او فرمائیل
(لو انما زالی کنت له فية) چه که هغه زما طرف ته راغلې وې یعنی په طور د مدد طلب کولو
نو زه به د هغوی دپاره **(فية)** ثابت شوې وې

الفصل الثالث

[۲۹۵۹] د طائف غزوه کښي د منجنیق (مجنقي) استعمال

۳۹۵۹ - [۲۳] (۱) عَنْ ثَوْبَانَ بْنِ يَزِيدَ: «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَصَبَ الْمَنْجَنِيْقَ عَلَى أَهْلِ
الطَّائِفِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ مُرْسَلًا

قوجه: [۱] او ثوبان ابن یزید خغه روایت دی [۲] چې نبی کریم ﷺ د اهل طائف په مقابلې
کې منجنیق نصب کی دا روایت ترمذی بطریق ارسال نقل کړي دی

هل اللغات ① نَصَبَ: نصب نې کرل، اونې لگول، ② الْمُتَجَنِّقُ: چمپتناق، پتناق ده کانړی ویشتلو آله، لینده،

تسهيلات: قوله: نَصَبَ الْمُتَجَنِّقُ:

د منجنیق د استعمال طریقه: دا په اصل کېنې د فارسی لفظ دې یعنی "من په نیک" زه خومره ښه یم دا به یو جنگی وسله وه کومه چه به په لاس باندې استعمالیدله او د نن سبا د راکتو کاربه ئی کولو ددې به دا صورت وو چه یولونی کانړې به ئی په دې آله کېنې کیخودو او رابنکلو به ئی اوبیا به ئی ورپر یخودلو هغه کانړې به په زوره لارو قلعي سره به اولگیدلو په کوم سره چه به دیوالونه ماتیدل بیا به صحابه کرام دننه ورداخلیدل

د طائف د قلعي فتح کولو دپاره په اول محل د منجنیق استعمال: د طائف قلعه چونکه ډیره مضبوطه وه او په دې کېنې مالک بن عوف دکافرانو کمان کولو ۲۵ ورځو پورې قلعه فتح نه شوه په دې وجه ددې دپاره منجنیق استعمال کړې شو په اسلام کېنې داروميې موقع ده چه صحابه کرامو منجنیق استعمال کړو په دې جنگ کېنې حضرت طفیل بن عمرو رضی الله عنه ته منجنیق او تینک ملاؤ شوې وو د یاجرش مقام نه دوو صحابه کرامو تینک راوستلې وو اولته استعمال شوې هم وو بل حضور پاک د قلعه نه چاپیره تراخه ازغی خواړه کړی وو چه دننه نه څوک په تیخته لار نه شی

د طائف موجوده محل وقوع: طائف نن هم د حجاز لوی ښار دې د مکې نه ۴۶ یا ۴۵ میل فاصله باندې واقع دې کوم چه ۹۰ کلومیتر دې نن سبا چه کوم ځانی ته مشناه وائی هم په دې ځانی کېنې اصل طائف آباد وو دې وخت کېنې په طائف کېنې دوه باغونه دی چرته چه دوه واړه واړه جماتونه جوړشوی دی دیو جمات نوم مسجد علی دې او ددویم جمات نوم مسجد الجعفی دې ددې دوو جماتونو په مینځ کېنې یو وادی ده دکوم نوم چه "وَجْ" دې دمحققینو خیال دې چه هم ددې مقام نه حضور پاک د طائف محاصره کړې وه او غالباً هم په دې ځانی حضور پاک منجنیق نصب کړې وو نن سبا چه د طائف جامع مسجد کوم ځانی جوړ دې هم په دې ځانی حضور پاک په طائف کېنې قیام کړې وو

[۵] بَابُ حُكْمِ الْأَسْرَاءِ

ذَقِيدِيَانُوذَا حِكَمَاتُو بَيَان

غَلَامَةُ الْبَابِ:

فِيهِ سَبْعَةُ عَشَرَ حَدِيثًا مُشْتَمِلَةً عَلَى اثْنَيْ عَشْرَةِ مَسْئَلَةٍ:

- ① فضيلة من يقاد إلى الجنة في السلاسل: ۱.
- ② حواز قتل الجاسوس: ۲، ۳.
- ③ حكم التنفيل بسلب الجاسوس: ۲، ۳.
- ④ حواز حبس العدو: ۴، ۵، ۷، ۱۵.
- ⑤ التثبت في أمر الأسير: ۵، ۷، ۱۷.
- ⑥ حواز فك الأسير بشفاعة أحد: ۶.
- ⑦ إلقاء القتلى في البير ذلة لهم: ۸.
- ⑧ رد الأسارى إلى المقاتلين بعد توبتهم: ۹.
- ⑨ النفذية بالأسير بالعوض المالي: ۱۰، ۱۴.
- ⑩ حكم المن على الأسير: ۱۱، ۱۲.
- ⑪ حكم قتل الأسير: ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۱۷.
- ⑫ عدم رد من هاجر إلى دار الإسلام قبل تمام الصلح: ۱۶.

قوله الأسراء:

د اسير لغوی معنی: اسراء د اسیر جمع ده، اسیر قیدی او راگیر سوی سړی ته وائی د جنگ به میدان کښې چه څنگه مقابله کيږی او خلق وزلي کيږی هلمه خلق گرفتارولي هم سی گرفتار دواړو طرفونونه وی د مسلمانانو هم وی او د کافرانو هم وی

د قیديانوسره غلور طریقې اختصارول: ① کله هسې بغير د څه عوضه احسان کولو سره بريځودې شی لکه انديا چې به پاکستان باندې به اوويستمې فروری کال ۲۰۱۹ کښې حمله اوکړه او پاکستانی پانلټ هغوی جهاز او غورځولو، او د هغوی يو پانيلټ ښې گرفتار کړو چې نوم ښې ابي نند وو، او زمونږ وزير اعظم عمران خان هغه انديا ته بغير د څه عوض او بدلې څخه واپس حواله کړو اگرجې به دې واپس کولو باندې ډير پاکستانيان خفه وو

- ① کله د قيديانو بدلون کولې شی لکه څنگه چې پاکستان په کال ۲۰۲۰ کښې د ملائشيا سره د قيديانو تبادلې کړې وه
- ② کله په تاوان ادا کولو سره خلاصولې شی لکه څنگه چې پاکستان د امريکې ريمندوس امريکې څخه عوض واخستلو او امريکې ته نې حواله کړو
- ③ کله قتلولې هم شی لکه څنگه چې په يو جنگ کښې مسلمانانو د يهوديانو قيديان قتل کړي وو نو په اسلام کښې د قيديانو مکمل قوانين موجود دی

الفصل الأول

[۲۹۶۰] په هتکړو کښې جنت ته داخلیدل

۳۹۱۰- [۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، «عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] "عَجِبَ اللَّهُ مِنْ قَوْمٍ يُدْخِلُونَ الْجَنَّةَ فِي السَّلَاسِلِ" [۳] وَفِي رِوَايَةٍ: "يُقَادُونَ إِلَى الْجَنَّةِ بِالسَّلَاسِلِ" [۴]. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: [۱] او ابو هريره رضي الله عنه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم څخه نقل کوي چې رسول كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] الله په هغه قوم باندې تعجب کوي يعنی هغه خلقو څخه خوشحاليږلو چې په زنخيرونو کې ترلي په جنت کې داخلېږي [۳] او په يو روايت کې دا الفاظ دي چې الله ﷻ د هغه خلقو څخه خوشحاليږلو چې په زنخيرونو کې ترلي جنت طرف ته بوتلل شي (بخاري)

حل اللفاظ: ① عَجِبَ: تعجب کوی. خوشحاليږي. ② السَّلَاسِلِ: زنخيرونه. ③ يُقَادُونَ: راوستلې به شی. بوتللې به شی.

تسهيلات:

قوله: عَجِبَ اللَّهُ مِنْ قَوْمٍ:

دتعجب څخه مراد: الله تعالی په داسې قوم باندې تعجب او فرمانيږو چې په زنخيرونو کښې ترلي به جنت کښې داخلېږي تعجب دلته د رضا او خوشحالي په معنی کښې دې اومطلب دادې چې د داسې خلقو نه به الله تعالی راضی او خوشحاله وی چې په زنخيرونو کښې ترلي شوی جنت ته داخلېږي

قوله: يُقَادُونَ إِلَى الْجَنَّةِ بِالسَّلَاسِلِ

په هتکړو کښې جنت ته داخلیدو کښې اقوال: ① د حدیث اکثر شارحینو ونیلي دی چې دې نه هغه کافران مراد دی کوم چې مسلمانانو قيديان جوړکړي په زنخيرونو ترلي دارالاسلام ته راوستي دی او هم په دغه حال کښې هغوی مسلمانان شوی دی د جنت نه

مراد بعض خلفو اسلام مراد اخستي دې ځکه چې اسلام د جنت د داخلیدو سبب دې په دې وجه علی سبیل المجاز سبب وئیسو سره مسبب مرادواخستلې شو (۱)

⑦ علامه ابن جوزي رحمه الله وضع سلاسل په مجازي باندې محمول کولو سره وئیلې دې یدخلون الجنة السلاسل مطلب دا نه دې چې هغه خلق به په زنجیرونو کښې تړلې شوي اسلام کښې داخلېږي بلکه دا داکراه نه کنایه ده او مطلب دادې چې هغه خلق قیدی جوړیدو سره دارالاسلام ته راوستې شي خوچه کله د اسلام د حقانیت معترف کیږي نو په خپله خوشحالی به په اسلام کښې داخلېږي (۲)

⑧ علامه کرمانی رحمه الله اودهغوی په اتباع کښې علامه برماوی رحمه الله فرمائیلې چې د قوم نه دلته هغه مسلمانان قیدیان هم مراد کیدي شي چې کافرانو سره په زنجیرونو کښې تړلې وي او بیا په تړلو کښې وفات شي یا قتل کړي شي نو د حشر په ورځ به هغوی هم دغه شان راووتلې شي د داسې خلقو جنت کښې داخلیدل یقیني دی په دې وجه په حدیث کښې د حشر په ورځ راوچنیدلو تعبیر دخول جنت سره اوکړې شو (۳) خلاصه دا چې ددې حضراتو په نیز یدخلون الجنة السلاسل "حشر نه کنایه ده

⑨ لیکن علامه عینی رحمه الله فرمائیلې دی چې دکرمانی داتوجیه دمجازد قبیل نه ده کله چې لفظ جنت دهغې په حقیقي معنی محمول کولې شي نو دا په مجازي باندې د محمول کولوڅه ضرورت دې اوڅه مانع هم نشته چې د جنت نه دلته مصداق حقیقي مراد وي او یدخلون الجنة السلاسل تقدیر وي یدخلون الجنة، وکانوال الدنيا السلاسل (۴)

⑩ علامه طیبی رحمه الله فرماني دلته د سلاسل نه مراد د جذب هغه کیفیت دې چې د الله تعالی منتخب بندیگان د ضلالت نه هدایت طرف ته راکاږي او د قعر مذلت نه ښکته پریوتلو نه درجات عالیه طرف پورته راکاږي ښکاره خبره ده چې ددې توجیه په صورت کښې د حدیث الفاظ په حقیقت باندې محمول نه دی په دې وجه حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عینی رحمه الله فرمائیلې دي چې دعلامه طیبی رحمه الله دا توجیه هم د مجازد قبیل نه ده (۵) حقیقت دادې چې لفظ جنت نه دلته حقیقي معنی مراد اخستل راجع دی لکه چې دعلامه عینی رحمه الله راښی ده اوددې جملې مطلب دادې چې کله کافران مسلمانان په میدان جهاد

(۱) عمده القاری: ۴۸۲/۶ ارشاد الساری: ۴۸۲/۶.

(۲) فتح الباری: ۱۷۹/۶ ارشاد الساری: ۴۸۲/۶.

(۳) شرح الکرماني: ۲۲/۱۳ عمده القاری: ۳۵۸/۱۵ ارشاد الساری: ۴۸۲/۶.

(۴) عمده القاری: ۳۵۸/۱۵.

(۵) فتح الباری: ۱۷۹/۶ عمده القاری: ۳۵۸/۱۵.

کنبی را گیر کړی او په زنجیرونو کنبې او ترې او قتل ئی کړی نو هغوی به هم په هغه حال کنبې جنت ته داخلولې شی دابه دهغوی دپاره داعزاز سبب وی چه هغوی داسې تکلیفونه او سختی برداشت کولوسره دالله تعالی په لار کنبې خپل خان قربانی کړو والله اعلم

دغه شان وضع سلاسل هم په حقیقت باندې محمول دې هم دغه رانې د حافظ ابن حجر رحمته الله علیه او علامه قسطلانی رحمته الله علیه هم ده

د ابن جوزی او علامه طیبی د اقوالو تضعیف: د حافظ ابن جوزی رحمته الله علیه په نیزددي نه اکراه او علامه طیبی رحمته الله علیه په نیزددي نه د جذب کیفیت مراد دې دا صحیح نه ده حافظ ابن حجر رحمته الله علیه او علامه قسطلانی رحمته الله علیه فرمائیلی دی چه وړاندې په کتاب التفسیر کنبې حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت نه ددې تائید کړی چه وضع سلاسل په حقیقت باندې محمول دې حضرت ابوهریره رضی الله عنه د «كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ» تفسیر داسې کړې دې خیر الناس للناس یاتون بهم فی السلاسل فی اعتناقهم حتی یدخلوا فی الاسلام (۱) حافظ ابن حجر رحمته الله علیه د یوبل روایت نه هم استدلال کړې دې چه د ابو الطفیل رضی الله عنه د طریق نه امام بخاری رحمته الله علیه مرفوعاً نقل کړې دې

روایت دادي رایت ناسامن امتی یساقون ال الجنة فی السلاسل کرهًا، قلت یا رسول الله من هم؟ قال:

قوم من العمم یسببهم المهاجرون فیدخلونهم فی الاسلام مکرهین (۲)

[۲۹۶۱] د دینمن د جاسوس د قتلولو حکم

۳۹۳-۲ [۲] (۱) «وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ [۲]: «أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَيْنٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، وَهُوَ سَفَرٌ، [۳] فَجَلَسَ عِنْدَ أَصْحَابِهِ يَتَحَدَّثُ، ثُمَّ الْقَتْلُ، [۴] فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "اطْلُبُوهُ وَأَقْتُلُوهُ" [۵] فَفَعَلْتُهُ فَنَقَلَنِي سَلْبَةً». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او حضرت سلمه ابن اکوع رضی الله عنه فرمایي [۲] یو وخت د مشرکینو دینمنانو یو جاسوس نبی کریم صلی الله علیه و سلم ته راغلو کوم وخت چې حضور صلی الله علیه و سلم په سفر کې وو [۳] هغه جاسوس د معلومات حاصلولو د پاره د حضور صلی الله علیه و سلم صحابه رضی الله عنهم سره کیناستلو او خبري بی وکړي بیا لارو [۴] نبی کریم صلی الله علیه و سلم ته چې د هغه په باره کې معلومه شوه نو حضور صلی الله علیه و سلم وفرمایي هغه تلاش کی او قتل یی کئ [۵] نو ما هغه تلاش کی او قتل می کړو حضور صلی الله علیه و سلم د هغه سامان او اسباب ماته را کړل (بخاری مسلم)

(۱) صحیح بخاری ۶۵۴/۲ کتاب التفسیر باب کنتم خیر امة اخرجت للناس رقم: ۵۸۸۷

(۲) فتح الباری: ۱۷۱/۶

(۳) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد / باب الحریری اذا دخل دار الاسلام بغیر امان رقم الحدیث ۳۰۵۱. ومسلم

حل الغنائم: ①- عَنْ جاسوس، ②- الْقَتْلُ: لارو، واپس شو، ③- قَتَلْنِي: راني کړو ماته (د انعام په طور)، ④- سَلَبَهُ: دهغه سامان او اسباب

تسهيلات: قوله: وَهُوَ سَفَرٌ:

د سفر تعين: په صحيح مسلم كښې امام مسلم رحمته الله عليه د ترجمه الباب متذكره روايت د عكرمه بن عمار په طريق سره نقل كړې دې په هغې كښې تصريح ده چه دا د غزوه هوازن سفرو و (۱)

قوله: فَجَلَسَ عِنْدَ أَصْحَابِهِ يَخْدُثُ، ثُمَّ الْقَتْلُ:

د كافرانو د جاسوس راتلل او بيا قتل: د بهرنه راتلونكې د جاسوس د صحابه كرامو په ډله كښې شامل شو هغوى سره يوځاني شو هغوى سره تر خوراك پورې او كړو او هغوى ته خبر اونه شو چه دا د دښمن مخبر او جاسوس دې بيا دا چه هغه په پټه باندې په داسې مهارت سره او تختيدو چه صحابه كرامو ته قطعاً احساس اونه شو

قوله: "أَطْلَبُوهُ وَأَقْتُلُوهُ":

حضور پاك او فرماښل هغه اولتوئى او قتل ئى كړئى نو حضرت سلمه بن اكوع رضي الله عنه فرماني هغه ما قتل كړو او دهغه وسله او سامان حضور پاك هم هغه ماته راکړل (۲)

قوله: فَتَقَاتَلَتْ:

د جاسوس د قتلو حكم: دا سړې چونكه جاسوس وويه دې وجه د ده قتلول ضرورى وو دغه شان هغه كافر هم قتلولې شى چه حربى وى او بغير د امان طلب كولونه د مسلمانانو علاقه كښې داخل شوې وى

قوله: فَتَقَاتَلْنِي سَلَبَهُ:

سلمه بن اكوع ته زياتى حمله وركول: د نفل جمع انفال راځي ددې معنى د زياتوالى ده فاء ساكن او متحرك دواړه سان لوستل صحيح دى لهذا فنقله سلبه معنى به په دې صورت كښې داسې شى رسول الله صلی الله علیه و آله سلمه بن اكوع رضي الله عنه ته د هغه د مقرر حصې نه زياته وركړه په نفلى مونځ باندې هم د نوافل اطلاق ددې دپاره كيږي چه هغه زياتى فرائض وى ابن اشير رحمته الله عليه ليكي النفل بالتحريك: الغنمة، وجميعه أنفال. والنفل بالسكون وقد يحرك: الزيادة، وبه سميت النوافل في العبادات، لانها زاد على الفرائض. (۳)

(۱) صحيح مسلم: ۸۸/۲ كتاب الجهاد باب استحقاق القاتل سلب القاتل رقم: ۱۷۵۴، وفيه: قال (سلمه بن الاكوع رضي الله عنه) غزونا مع رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم هوازن..... الخ.

(۲) فتح الباري: ۱۶۸/۶ وعمدة القارى: ۴۱۱/۱۴.

(۳) النهاية لابن الير: ۹۹/۵ وفتح الباري: ۵۱۲/۵.

په دې کښې دوه صورتونه: د حربي کافر دارالاسلام ته د داخلیدو دوه صورتونه دي

① که چرې کافر حربي د امان طلب کولو نه بغيره دارالاسلام په حدودو کښې داخل شي

② که چرې کافر حربي اوواني چه ما امان راوړلې راغلې يم

په اول صورت کښې (۳) مذاهب:

① دامام مالک رحمته الله امام ته اختيار دې چه که هغه ئي قتل کوي قيدي ئي جوړه وي او که فديه اخستوسره ئي پريږدي (۱)

② امام شافعي رحمته الله په نيز قتل کولو غلام جوړولو او فديه اخستل پريخودلوسره د امن او احسان اختيار هم حاکم وخت ته حاصل دې (۲)

③ که چرې کافر حربي دعوي او کړي چه هغه دخپل ملک دحاکم د طرف نه د قاصد به حيثيت سره راغلې دې نو احناف (۳) او حنابلہ (۴) په نيز ددغه دا خبره به په دې شرط قبولوي شي چه هغه سره دحاکم وخت تحريروي اويقين وي چه دا تحرير هم دحاکم وخت دې

په دويم صورت کښې (۳) مذاهب:

① امام اوزاعي امام شافعي او امام احمد رحمهم الله په نيز دې د هغه داخبره رد کړې شي او امام ته اختيار دې چه هغه دې د خپل اختيار مطابق ده ته کوم قسم سزا هم چه وي ورکړي (۵) هم دغه مسلك د امام مالک رحمته الله هم دې (۶)

② د احنافو د فقهاؤ په نيز حربي جاسوس د خپلې دعوي د تصديق دپاره دې ثبوت پيش کړي نو دې نه تعارض کول جائز نه دي سزا ورکولونه دې بغير پريخودې شي (۷)

③ امام محمد رحمته الله فرمائي هغه چه چاله په لاس ورغلو د هغه غلام دې جوړ کړې شي (۸)

④ امام احمد رحمته الله فرمائي که چرې د تجارت په غرض په دارالاسلام کښې د حربيانو تگ راتگ معمول وي او په دې صورت کښې مشتبه جاسوس د يوسو داگر په حيثيت سره خپله پيژندگلو او کړي نو دې نه به تعارض نه شي کولې (۹)

علامه شامي رحمته الله په ردالمحتار کښې ليکلي دي که يومسلمان کافر حربي ته د امان

(۱) فتح الباري: ۱۶۸/۶.

(۲) المجموع شرح المذهب للنو: ۲۳۸/۲۱ باب عقد الذمة.

(۳) ردالمحتار على الدر المختار: ۱۶۸/۴ سعيد.

(۴) المغنى لابن قدامة: ۴۳۳/۱۰ فصل: ۷۴۹۱.

(۵) المغنى لابن قدامة: ۱۰/۴۳۳ فصل: ۷۴۹۱.

(۶) شرح ابن بطلال: ۲۱۳/۵.

(۷) ردالمحتار على الدر المختار: ۱۶۸/۴ سعيد.

(۸) شرح ابن بطلال: ۲۱۳/۵.

(۹) المغنى لابن قدامة: ۴۳۳/۱۰.

ورکولو دعوی او کره نود دوو مسلمانانو گواهانو نه دي د دي دعوی تصدیق واخلی چه واقعنا هغه دي حربي ته امان ورکړي دي؟ که گواهانو تصدیق او کړو نو دي به پريخودي شی (۱)

د دارالاربع د مسلمان د الاسلام ته د داخلیدو حکم: ① که په دارالاسلام کښي داخلیدونکي حربي مسلمان وی نو د امام ابوحنيفه امام شافعي او بعض فقهاء مالکيه رائي داده چه امام وخت دي هغه ته دخپلي خوښې مناسب سزا ورکړي دي قتل کول جائز نه دي (۲)

② امام مالک رحمه فرمائي بيجتهديه الامام خو علامه عيني او امام نووي رحمه فرمائي چه ددغه اجتهاد وضاحت امام مالک رحمه نه دي فرمائي لي چه ددي مطلب خه دي؟ (۳) البته قاضي عياض رحمه فرمائي چه د بعض فقهاء مالکيه د رائي مطابق مسلمان حربي قتل کول جائز دي وقال عياض: قال كبار اصحابه - أي أصحاب مالک - يقتل (۴)

[۳۷۳] د کافران سامان د هغه د مسلمان قاتل د پاره

۳۷۳-۳۷۴ (۳) (۴) وَقَوْلُهُ: قَالَ ②: «غَرَضُ نَامِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - هَوَازِنٌ ③ فَبَيْنَا نَحْنُ نَتَخَصَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ④ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ عَلَى جَمَلٍ أَحْمَرٍ، فَأَتَانَا، وَجَعَلَ يَنْظُرُ ⑤ وَفِينَا ضَعْفَةٌ وَرَقَةٌ مِنَ الظَّهْرِ، وَيَعْنُ مَا قَدْ ⑥ أَذْغَرَبَ يَشْتَدُّ فَأَتَى جَمَلَهُ ⑦ فَأَتَانَا فَاشْتَدَّ بِهِ الْجَمَلُ،

قوله: ① وسلم الله ابن اكون وايي ② موزر د رسول كريم ﷺ سره د قبيله قيس يوشاخ هوازن خلاف جهاد كي شريك وو ③ يوه ورځ هغه وخت چې موزر رسول كريم ﷺ سره د غرمي طعام خورلو ④ چانك يوسړي چې د دښمن جاسوس وو او سور اوښ باندي سور وو هغه اوښ كينولو او خوا ديخوايي كتل ايعني هغه زمونږ د حالت او كيفيت اندازه اخستله ⑤ هغه وخت موزر د خپلي خسته حالي او پياده باني په وجه ډير كمزوري كيدو زمونږ سره د سورلي كمی وو او په موزر كې بعضې خلق پياده وه ⑥ هغه سړي اچي زمونږ د كمزوري اندازه ولگوله چې موزر د سورلو د كمی او خپلي خسته حالي په وجه سخت پريشان او كمزوري يو نو دښمن ته د دي اطلاع ورکولو د پاره هغه اچانك زمونږ د مينځ څخه په منډه ووتلو ⑦ او خپل اوښ ته رسيدو سره په هغه سوريډو څخه هغه بي ودروي

(۱) رد المحتار على الدر المختار: ۲۶۶/۶ كتاب الجهاد فصل في استئمان الكافر. دارالمعرفة بيروت.

(۲) عمدة القاري: ۲۹۷/۱۴.

(۳) شرح النووي على صحيح مسلم: ۸۹/۲ وعمدة القاري: ۲۹۷/۱۴.

(۴) عمدة القاري: ۲۹۷/۱۴ وبذل المجاهد: ۱۷۸/۱۲ والبراجم ص: ۲۰۳.

(۵) أخرجه البخاري ومسلم

او هغه اوبن هغه اخستو سره تيزی سره وزغلو

هل اللغات: ① فَأَنَّهُ: کينوله هغه اوبنه. د اوبنې کناستو دپاره استعمالیږي. ② ضَعْفَةً: کمزوری. ③ رَفَّةً: ستړی والې. ④ مُشَاةً: پیاده تلونکی. ⑤ يَتَنَدُّ: په تيزی سره. ⑥ أَثَاةً: راوې پارولو هغې لره (راپانې خولو).

① فَفَرَجْتُ أَشْتَدَّ حَتَّى أَخَذْتُ بِخِطَامِ الْجَمَلِ، فَأَتَمَمْتُهُ، ثُمَّ اخْتَرَطْتُ سَيْفِي، فَفَعَرَبْتُ رَأْسَ الرَّجُلِ، ثُمَّ جُمْتُ بِالْجَمَلِ أَقْوَدَ وَعَلَيْهِ رَحْلُهُ وَسِلَاحُهُ، ② فَاسْتَقْبَلَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَالنَّاسُ. ③ فَقَالَ: "مَنْ قَتَلَ الرَّجُلَ؟" ④ قَالُوا: ابْنُ الْأَكْوَعِ ⑤ فَقَالَ: "لَهُ سَلْبَةٌ أَجْمَعُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجهه: ① ما چې د اصورت حال وليدلو نو زه هم د هغه خلقو د مينځ څخه ووتلم او هغه سړي پسي مي منډه کړه او هغه مي رالاندي کي او د اوبن مهار مي اونيولو او هغه مي کينولو ② او بيا خپله توره راوښکلو سره په هغه سړي مي گذار وکړو چې د هغه سر ختم شو ③ د دې څخه وروسته اوبن چې په هغه باندې د هغه سامان وو او د هغه هتیار وو راښکلو سره مي راوړل ④ کوم وخت چې رسول کریم ﷺ او نور خلق څما مخې ته راغلل ⑤ نو حضور ﷺ وفرمايل هغه سړی چا قتل کړي دی ⑥ صحابه ؓ اوويل سلمه ابن اکوع ؓ ⑦ نو حضور ﷺ وفرمايل د هغه ټول سامان حقدار هم دی يعنی سلمه ؓ (بخاري، مسلم)

هل اللغات: ② بِخِطَامٍ: مهار. واکې. ③ اخْتَرَطْتُ: ما راوښکله. ④ أَقْوَدَ: راښکلو مې هغه. ⑤ رَحْلُهُ: سامان او اسباب دهغه. ⑥ سِلَاحُهُ: وسله دهغه. جنگی سامان. ⑦ سَلْبَةٌ: پاتې مال دهغه. ⑧ أَجْمَعُ: ټول

تسهيلات:

قوله: غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - هَؤُلَاءِ:

د هوازن پيژندګلو: دا د يو مشهورې قبيلې نوم دې چې په غشو ويشتلو کښې ډير مشهور وو په حنين او اوطاس کښې هوازن سره لويه معرکه اوشوه د عرفات او طائف په مينځ کښې د يوې وادې نوم حنين دې

قوله: فَبَيْنَا نَحْنُ نَتَضَحَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د تضحيه مختلف معاني: ① د اللفظ د تضحيه نه دې په اصل کښې په سفر کښې د وانيو په ځانې کښې د کوزيدلو او د اوبانو څرولو او آرام کولو دپاره په استعماليدلو

② بيا د نرمۍ دپاره استعماليدو بيا د چاشت د مونځ دپاره استعمال شو

③ بيا د چاشت په وخت د خوراک دپاره استعمال شو دلته هم دغه معنی مراد ده

[۲۹۶۲] د مدينې د عهد شکن يهوديانو متعلق فيصله

۳۰۳-۱۴۱ (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «لَمَّا تَزَلَّتْ بَنُو قُرَيْظَةَ عَلَى حُكْمِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ، بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَهَاءَ عَلَى جَبَا، فَلَمَّا دَنَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ." [۱] لَهَاءُ فَهَلَسَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [۲] "إِنَّ هَؤُلَاءَ تَزَلُّوا عَلَى حُكْمِكُمْ." قَالَ: [۳] فَأَيُّ أَحْكُمْ أَنْ تُقْتَلَ الْمُقَاتِلَةُ وَأَنْ تُسَيَّ الدَّرِيَّةُ. [۴] قَالَ: "لَقَدْ حَكَمْتُ فِيهِمْ بِحُكْمِ الْمَلِكِ." [۵] وَفِي رِوَايَةٍ: "بِحُكْمِ اللَّهِ." مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجهه: [۱] ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ وایي [۲] هرکله چې په مدينه کې آباد د بنو قريظه يهود سعد ابن معاذ رضی اللہ عنہ خپل حکم فيصله کونکی منلو باندې راکوز شو ايعنی هغوی په دي آماده شول چې سعد ابن معاذ رضی اللہ عنہ کومه فيصله وکړي مونږ به هغه منوا نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د حضرت سعد رضی اللہ عنہ راغوبستلو د پاره يوسړی وليږلو نو سعد ابن معاذ رضی اللہ عنہ په يو خره باندې سور راغلو [۳] کوم وخت چې هغه نږدې راوړسيدو نو رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم حاضرینوته اوويل تاسو خلق د خپل سردار اتعظيم يا د هغه مدد د پاره ودريرئ [۴] سعد ابن معاذ رضی اللہ عنہ حضور ته نږدې کيناستلو نو رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه مخاطب کولو سره وفرمايل [۵] اخلق يعنی د بنو قريظه يهوديان تاحکم فيصله کونکی جوړولوباندې راضي شوی دی [۱] سعد ابن معاذ رضی اللہ عنہ اوويل زه دافصله کوم چې دي يهوديانو کي کوم خلق د جنگ کولو صلاحيت لري هغوی دي قتل شي او د هغوی ښځي او بچي دي قيد کړي شي [۲] حضور صلی اللہ علیہ وسلم په دي اوریدو سره وفرمايل تا د دوی په باره کې د بادشاه د حکم مطابق فيصله کړيده ايعنی تاداسي فيصله کړيده چې په هغه سره الله جل جلالہ هم راضي دی [۳] او په يوروايت کې دا الفاظ دي چې تا د الله د حکم مطابق فيصله کړيده «بخاري . مسلم»

هل القات: ① دنا: نږدې شو ② الثقات: جنگيالی. جنگ کونکی ③ شئ: قيديان دې جوړکړې شی.

تسهيلات:

قوله: قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ.

د حديث پس منظر: حضرت سعد رضی اللہ عنہ د انصارو سردار وو جنگ خندق کښې هغه باندې ژور زخم لگيدلې وو هغه د يهودو اود بنو قريظه په غدارۍ باندې د الله تعالی نه دعاغوښتې وه چه اې الله ماته ترهغه وخته پورې مرگ مه راکوې ترکومي پورې چه په يهودو باندې خپل زړه پخ نه کړم هلته د جنگ خندق نه پس فوری مسلمانانو د بنو قريظه محاصره اوکړه ۲۵ ورځونه زياته محاصره وه نوهله يهوديان دخپلو قلعه گانونه په

(۱) اخرج البخاري في كتاب الجهاد والسير / باب إذا نزل العدو على حكم رجل (رقم- ۳۰۴۳) ومسلم في كتاب الجهاد والسير / باب جواز قتال من نقض العهد، وجواز إنزال أهل العمن على حكم حاكم عدل أهل للحكم (رقم- ۶۴- ۱۷۶۸) واحمد في المسند: ۲۲/۳

راکوزيدو باندې راضی شو مگر بد بخت او وئیل چه زمونږ فیصله دې محمد ﷺ نه کوی بلکه سعد بن معاذ رضی دې او کړی د حضرت سعد رضی دغه خلقو سره پخوانی تعلقات هم وو او داخل د یوبل حلیف هم وو د یهودیانو خیال وو چه سعد به زمونږ په حق کښې فیصله او کړی

د سعد دپاره د اودريدو حکم کولو وجه: حضرت سعد رضی چونکه زخمی وو په دې وجه مسجد نبوی د خوانه په خرباندې سور راوستلې شو کله چه محله بنو قریظه ته اور سیدو نو حضور پاک او فرمائیل "قومالی سیدکم" چونکه دهغوی د امداد ضرورت وو په دې وجه حضور پاک او فرمائیل د خپل سردار د امداد دپاره اودرېږنی دې د خرڅه راکوز کړنی

د یوې قلم لیکۍ ازاله: لهذا ددې حدیث د هغه حدیث سره تعارض نشته دې په کوم کښې چه راغلی دی "من سره أن یقتل له الرجال قیاما فلیتو مقعده من النار" ځکه چه دلته مجبوری وه شوقیه د چا د پاره لاس په نامه اودریدل منع دی دویم جواب دادې چه دلته صرف د استقبال په توگه د احترام او اکرام دپاره اودریدل وو دې نه صرف استقبال ثابتیری د اعاجمو د ممنوع قیام سره ددې څه تعلق نشته دې دکوم ذکر چه من سره والا حدیث کښې دې

قوله: لَقَدْ حَكَمْتَ فِيهِمْ حُكْمَ الْمَلِكِ:

د سعد د فیصلې تاکید: بهر حال حضرت سعد رضی فیصله او کړه چه د جنگ قبل یهودین قتل کړنی اوښخې او ماشومان غلامان جوړ کړنی هم دغه فیصله د تورات هم وه حضور پاک او فرمائیل د سعد فیصله د عرش د بادشاه فیصله ده

[۲۹۶۴] د یعامه د سردار د اسلام راوړلو واقعہ

۲۹۶۳- [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي مُرَّةٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] «بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَيْلًا قَبْلَ نَجْدٍ، [۳] فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ، يُقَالُ لَهُ: ثُمَامَةُ بْنُ أَنَالٍ، سَيِّدُ أَهْلِ الْيَمَامَةِ [۴] فَرَبَطُوهُ بِأَرِيَةٍ مِنْ سَوَاوِي النَّجْدِ، [۵] فَخَرَمَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: [۶] "مَاذَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ؟" [۷] فَقَالَ: عِنْدِي يَا مُحَمَّدُ! خَيْلٌ [۸] إِنْ تَقَتَّلَ تَقَتَّلَ ذَا دِمَارٍ، [۹] وَإِنْ تُلْعِمُ تُلْعِمُ عَلَيَّ شَاكِرٌ، [۱۰] وَإِنْ كُنْتُ تُرِيدُ النَّالَ قُلْ تُعْطِ مِنْهُ مَا شِئْتُ.

توجه: [۱] او حضرت ابوهريره رضی وايي [۲] رسول کریم ﷺ یولسکر جهاد کولو د پاره نجد ته ولیږلو د لښکر [۳] خلقو د قبیله بنو حنیفه یوسړي نیولو سره مدینې ته راوستی

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب المغازی / باب وفد بنی حنیفه. وحديث ثمامة بن [ص: ۱۷۰] أنال (رقم- ۴۳۷۲) ومسلم فی کتاب الجهاد والسير / باب ربط الأسير وحبه. وجواز المن عليه (رقم- ۵۹) - (۱۷۶۴) و ابو داود فی کتاب الجهاد. باب فی الأسیر یوق (رقم- ۲۶۷۹)

چې د هغه نوم ثمامه ابن اثال وو چې د یمامه بنار د خلقو سردار وو [۴] هغه سړی مسجد نبوي کې یوې ستنې سره وتړل شو چې ونه تېښتي [۵] رسول کریم ﷺ هغه ته تشریف راوړو او د هغه څخه یې پوښتنه وکړه [۶] وایه ثمامه تاسره د ویلو او د اوریدلو د پاره څه دي یعنی وښایه چې ستا څه حال دی یا څما په باره کې ستا څه خیال دی زه به تاسره څنگه سلوک کوم [۷] ثمامه اوویل زما سره خیر او خیر دی [یا زما سره ډیر مال دی] [۸] که تاسو ما قتل کړئ نو یو خون واله سړی به قتل کړئ چې د قتلیدو مستحق دی [د دې الفاظو په ذریعه گویا ثمامه د خپل تقصیر اعتراف او اقرار وکړو یا د هغه د دې الفاظو دا مطلب وو که تاسو ما قتل کړئ نو یو داسې سړی به قتل کړئ چې د هغه خون به ضائع کیږي نه ځکه چې څما قوم به څما خون معاف نه کړي بلکه ستاسو څخه به بدله اخلي په دې صورت کې هغه گویا د خپل امارت ریاست او دجاهت دعوی وکړله [۹] او که تاسو ما باعزت راهاکئ زما سره ښه سلوک وکړئ نو یو سړی سره به ښه سلوک وکړئ چې شکر گذار او قدردان دی ایعنی زه به هم د دې نیک سلوک تاسو ته بدله درکړم [۱۰] او که تاسو مال غواړئ نو وغواړئ څومره مال چې غواړئ دربه کول شي

هل اللغات ① غلّا: د شهسوارانو یوه دسته، ② رَظْوَةٌ: اوښ تړلو هغه، ③ سَابِيَةٌ: ستن، ④ مَا عِنْدَكَ: یعنی ستا څه خیال دي چه زه به تاسره څه کوم؟ ⑤ عِنْدِي يَا مُحَمَّدٌ! څیر یعنی ستا باره کښې ښه گمان دي ځکه چه به ظلم نه کوي، ⑥ ذَاذِمٍ: وینې والا یعنی مجرم، ⑦ عَلَى شَاكِرٍ: شکر گذار، قدردان.

① فَتَرَكَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَتَّى كَانَ الْعَدُوُّ، ② فَقَالَ لَهُ: "مَا عِنْدَكَ يَا ثَمَامَةُ؟" ③ فَقَالَ: عِنْدِي مَا قُلْتُ لَكَ: إِنْ تُلْعِمُ تُلْعِمُ عَلَى شَاكِرٍ، وَإِنْ تَقْتُلْ تَقْتُلْ ذَاذِمًا، وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ تُعْطِ مِنْهُ مَا شِئْتَ. ④ فَتَرَكَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَتَّى كَانَ بَعْدَ الْعَدُوِّ، ⑤ فَقَالَ لَهُ: "مَا عِنْدَكَ يَا ثَمَامَةُ؟" ⑥ فَقَالَ: عِنْدِي مَا قُلْتُ لَكَ: إِنْ تُلْعِمُ تُلْعِمُ عَلَى شَاكِرٍ، وَإِنْ تَقْتُلْ تَقْتُلْ ذَاذِمًا، وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ تُعْطِ مِنْهُ مَا شِئْتَ.

قوجمه: ① په دې خبرو اوریدو سره حضور ﷺ هغه په خپل حال پریښودی چې دویمه ورځ راغله [۲] نو حضور ﷺ بیا د هغه څخه پوښتنه وکړه وایه ثمامه تاسره ویلو اوریدلو د پاره څه شته؟ [۳] هغه اوویل زما سره هغه څیز دی چې ما ویلي دي او که تاسو ښه سلوک وکړئ نو یو داسې سړی سره به ښه سلوک وکړئ چې شکر گذار او قدردان دی که تاسو ما قتل کړئ نو یو خون واله سړی به قتل کړئ او که تاسو مال غواړئ نو وغواړئ څومره مال چې غواړئ دربه کول شي [۴] حضور ﷺ په دې ورځ هم د هغه خبري اوریدو سره په خپل حال پریښودی چې دریمه ورځ راغله [۵] نو حضور ﷺ بیا د هغه څخه پوښتنه وکړه وایه ثمامه تاسره څه دي؟ [۶] هغه اوویل زما سره هغه څیز دی چې ما ویلي دي که تاسو

راسره بنه سلوک وکړئ نو داسې سړي سره به بنه سلوک وکړئ چې شکر گذار او قدردان دی که قتل مي کړئ نو يو خون واله سړی به قتل کړئ او که تاسو مال غواړئ نو وغواړئ خومره مال چې غواړئ دربه کول شي

﴿قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "أَطْلِقُوا لِحَمَامَةٍ"﴾ [۱] ﴿فَالطَّلَقَ إِلَى تَهْلٍ قَرِيبٍ مِنَ الْمَسْجِدِ، فَأَغْتَسَلَ، ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ،﴾ [۲] ﴿فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ،﴾ [۳] ﴿يَا مُحَمَّدُ! وَاللَّهِ مَا كَانَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ وَجْهٌ أَبْقَضُ إِلَيَّ مِنْ وَجْهِكَ،﴾ [۴] ﴿فَقَدْ أَصْبَحَ وَجْهَكَ أَحَبَّ الْوُجُوهِ كُلِّهَا إِلَيَّ،﴾ [۵] ﴿وَاللَّهِ مَا كَانَ مِنْ دِينٍ أَبْقَضُ إِلَيَّ مِنْ دِينِكَ،﴾ [۶] ﴿فَأَصْبَحَ دِينُكَ أَحَبَّ الدِّينِ كُلِّهِ إِلَيَّ،﴾

توجهه: [۱] په دي اوریدو سره رسول کریم ﷺ حکم وکړی چې شمامه دي رهاشي [۲] نو رهايي څخه وروسته څه ويلو اوریدلو څخه بغير د کجورو هغه گڼ باغ ته ورغلو غسل يي وکړو بيا راغې او د حضور ﷺ مخکي يي [۳] وويل **أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ** يعنی زه د رېښتيني زړه اعتراف او اقرار سره شاهدی اداکوم چې الله څخه ما سوا بل معبود نشته او شاهدی اداکوم چې محمد ﷺ د الله بنده او د هغه رسول دی [۴] بيا يي اوويل اي محمد! قسم په خدای څما په نزد زمکي په مخ ستاسو د مخ څخه زيات نفرت انگيز هيڅ څيز نه وو يعنی څما ستاسو د ذات څخه زيات نفرت بل هيڅ شي سره نه وو [۵] ليکن اوس ستاسو مخ مبارک څما په نزد دنيا د ټولو مخونو څخه زيات خوږ دی [۶] قسم په خدای څما په نزد ستاسو د دين څخه زيات نفرت انگيز دين نه وو [۷] ليکن اوس ستاسو دين څما په نزد د ټولو دينونو څخه زيات خوږ دی

هل اللغات ﴿۱﴾ أطلقوا: پرېږدئ، خلاص کړئ.

﴿وَاللَّهُ مَا كَانَ بَلَدٌ أَبْقَضُ إِلَيَّ مِنْ بَلَدِكَ، فَأَصْبَحَ بَلَدُكَ أَحَبَّ الْبِلَادِ كُلِّهَا إِلَيَّ.﴾ [۱] ﴿وَأَنْ خَيْلَكَ أَغْدَتْنِي وَأَنَا أَرِيدُ الْغُبَرَةَ، فَمَاذَا تَرَى؟﴾ [۲] ﴿فَبَشَّرَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَمِرَ،﴾ [۳] ﴿فَلَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ، قَالَ لَهُ قَائِلٌ، أَصَبَتْ؟﴾ [۴] ﴿فَقَالَ: لَا، وَلَكِنِّي اسْتَمْتُ مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -،﴾ [۵] ﴿وَلَا وَاللَّهِ لَا يَأْتِيكُمْ مِنَ النَّبِئَةِ حَبَّةٌ جَنْطَلَةٍ عَنِّي يَأْذَنُ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -،﴾ [۶] ﴿رَوَاهُ مُسْلِمٌ، وَاحْتَفَرَّ الْبَخَارِيُّ.﴾

توجهه: [۱] او قسم په خدای څما په نزد ستاسو د ښار څخه زيات نفرت انگيز بل هيڅ شهر نه وو ليکن اوس زما په نزد ستاسو ښار د دنيا د ټولو ښارونو څخه ماته زيات خوږ دی [۲] بيا هغه عرض اوکړو يا رسول الله! ستاسو لښکر زه هغه وخت گرفتار کړي وم چې ما د عمره اداء کولو د پاره مکي ته د تلو اراده کوله نو اوس تاسو ماته څه حکم راکوئ آيا زه عمري د پاره مکي ته لاړ شم يانه [۳] رسول کریم ﷺ مخکي خو بشارت ورکړی چې د اسلام قبلولو په وجه تاته شرف او عظمت د انسانيت حاصل شوی دی او ستا مخکني گناهونه بخښل شويدي بيا يي هغه ته د عمري کولو حکموکړو [۴] لا دې څخه وروسته

شامه عمري کولو د پاره مکي ته ورسيډو يو ويونکي هغه ته اوويل چې ته بي دينه شوی يې [۵] شامه جواب ورکي نه ما د رسول کریم ﷺ په لاس مبارک اسلام قبول کړي دی زه بي دينه شوی نه يم [۶] او ياد لرئ قسم په خدای اوس به د يمامه څخه تاسو ته د غنمو يوه دانه هم نشي درليږلی ترڅو پورې چې رسول کریم ﷺ د هغه اجازت اونکړی (مسلم، دا روايت بخاري هم اختصار سره نقل کړي دی
 هل اللغات: ⑤ أَصْبَوْتُ؟ آيا ته صابی اوبددين شوي؟ ⑥ حَبَّةُ جَنْطَلَةٍ: دانه د غنمو

تسهيلات:

قوله: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَيْلًا قَبْلَ نَجْدٍ:

دشامه گرفتاری: د شمسوارانو يوه دسته د جهاد په غرض د نجد طرف ته روانه کړې شوې وه هغوی شامه گرفتار کړو چه د قوم سردار وو او د مسجد نبوی د ستونونه يوي ستني پورې اوتړلې شو

قوله: وَإِنْ تَقْتُلْ تَقْتُلْ ذَا دِمَارٍ:

يعنی که ما قتل کړې نوزما بدله به اخستې شی زما وينه به ضائع کيږي نه دويم مطلب دادې چه ما قتل کړې دې مجرم يم تاسو به يو مجرم قتل کړئ.

قوله: إِنْ تُعِمْ: يعنی که احسان دې اوکړو او زه دې معاف کړم نو په يوشريف زاده قدردان شکر شناس او شکر کونکې سړی باندې به احسان اوکړې درې ورځې دغه شان سوال او جواب روان وو بيا په دريمه ورځ حضور پاک د احسان په توگه هغه پريځودو ځکه چه د خليفه او امير په اختيار کښې داسې خلاصول جائز دی

قوله: أَصْبَوْتُ؟ آيا ته صابی اوبددين شوي؟ هغه او فرمايل نه بلکه زه مسلمان شوې يم اوس به د محمد عربي ﷺ د سفارش نه بغير د يمامه نه د غلي يوه دانه هم اهل مکه له نه راځي

[۲۹۶۵] جبير ابن مطعم (رضي الله عنه) ته د اسلام تر غييب

۳۹۵- [۶] (۱) [۱] وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ فِي أَسَارِي بَدَا [۳] «لَوْ كَانَ الْمُطْعِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَيًّا، لَمَّ كَلَمَتِي فِي هَؤُلَاءِ النَّتْنِ لَقَرَّتْهُمْ لَهُ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ① د جبير ابن مطعم (رضي الله عنه) وايي [۲] رسول کریم ﷺ د جنگ بدر د قيديانو په باره کې وفرمايل [۳] که مطعم ابن عدي ژوندی وی او ماته يې د دې ناپاکو قيديانو په حق کې سفارش کړي وې نو ماته دا قيديان د مطعم په سفارش (رها کړي وی، پريښی وی، بخاري) هل اللغات: ① النَّتْنُ: ناپاکه. بدبويه.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب فرض الخمس/باب ما من النبي صلى الله عليه وسلم على الأسارى من غير أن يفتش (رقم- ۳۱۳۹) و ابو داود في كتاب الجهاد/باب في النهي أن يفتش السير بين أصبعين (رقم- ۲۵۸۹) واحمد في المسند: ۸/۴

تسهيلات:

قوله: وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ:

د حالت کفر سماع په حالت اسلام کښې نقل کول: حضرت جبير بن مطعم رضي الله عنه ددې حديث راوی دې مگر کوم وخت چه هغوی دا حديث اوريدلې دې هغه وخت هغه مسلمان نه وو بلکه په جنگ بدر کښې د نورو کافرانو سره گرفتار شوې وو. حديث خونې په حالت د کفر کښې اوريدلې دې مگر بيان ئې په حالت د اسلام کښې کوی

دمطعم بن عدي پيژندگلو: د هغوی د پلار نوم مطعم بن عدي وو هغه د کفر په حالت کښې مړ شوې وو. مطعم بن عدي هغه سړې وو چاچه حضور پاک ته د طائف نه په واپسني باندې پناه ورکړې وه او حضور پاک ئې خپل خان سره مکه مکرمه کښې خپله داخل کړې وو. چونکه هغه لونی احسان کړې وو په دې وجه حضور پاک (هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ) په توگه باندې اوفرمايل چه که نن مطعم ژوندې وې او بدر د دې بدبوئی داره مشرکانو قيديانو په باره کښې ئې ماته سفارش کړې وې نو د هغوی د خاطره به مې ټول پريخودې وې

[۲۹۶۶] په حديبيه کښې د نيولی شوی کافرانو پريخودل

۳۳- (۱۴) (۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، (۲) «أَنَّ ثَمَانِينَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ هَبَطُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ جَبَلِ التَّنْظِيمِ مُسْلِمِينَ، (۳) يُرِيدُونَ غِرَّةَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَصْحَابِهِ، (۴) فَأَعَدَّهُمْ سِلَاحًا، فَأَسْعَاهُمُ. (۵) وَفِي رِوَايَةٍ: فَأَعْتَقَهُمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ﴿وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِطَّنِ مَكَّةَ﴾ [الفتح: ۲۳]. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: حضرت انس رضي الله عنه راوی دی (۱) د صلح حديبيه په کال د نبي کریم صلی الله علیه و آله وسلم خلاف د مکي اتيا سړي هتیار اخستو سره د تنعيم د غر خڅه راکوز شولو (۲) د هغوی اراده داوه چې نبي کریم صلی الله علیه و آله وسلم او د هغوی صحابه و صلی الله علیه و آله وسلم باندې ناخاپي حمله کولو سره هغوی ته نقصان ورسوی (۳) ليکن حضور صلی الله علیه و آله وسلم جنگ خڅه بغير هغوی ټول بي بس او ذليل کولو سره گرفتار کړل او بيا هغوی بي ژوندي پريښودل (۴) او په يو روايت کې داسې دي اوبيا هغوی رها شو په دي سره الله صلی الله علیه و آله وسلم دا آيت نازل کړو وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِطَّنِ مَكَّةَ او هغه الله داسې دی چې هغه د مکي اطرافو کې د کفارو لاسونه ستاسو خلاف او ستاسو لاسونه د هغوی خلاف بند کړل (مسلم)

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الجهاد والسير/باب قول الله تعالى: {وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ} [الفتح: ۲۴] الآية (رقم- ۱۳۲ - (۱۸۰۸) و ابو داود في كتاب الجهاد. باب في المن على الأسير بغير فداء (رقم- ۲۶۸۸) والترمذي في كتاب تفسير القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب: ومن سورة الفتح (رقم- ۳۲۶۴) واحمد في المسند: ۱۲۴/۳

هل اللغات: ① هَبُوا: راکوز شول، ② مُتَلَجِّينَ: وسله، جنگی سامان راختونکی، ③ غُرَّة: ناخایی حمله، ④ مَلَمًا: بغیر دجنگ نه، ⑤ انْتِصَافُهُ: ژوندی ئې پریخودل، آزاد ئې کړل
تسهيلات:

نوب: د حديث د ترجمې څخه مطلب واضح دي.

[۲۹۶۷] په بدر کښې مړه شوو مشرکانو ته خطاب

۳۴۷- [۸] (۱) وَعَنْ قَتَادَةَ قَالَ ذَكَرْنَا أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ (۲) «أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْرُومَ بَدْرَ بِأَرْبَعَةِ وَعِشْرِينَ رَجُلًا مِنْ صَنَادِيدِ قُرَيْشٍ (۳) فَقَدْ فَوَّضَ طَوِيٍّ مِنْ أَطْوَاءِ بَدْرٍ غَيْبَتْ فُجَيْتٌ (۴) وَكَانَ إِذَا أَظْهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعَرْصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ (۵) فَلَمَّا كَانَ بِبَدْرٍ الْيَوْمَ الثَّالِثَ أَمَرَ بِرَاحِلَتِهِ فَشَدَّ عَلَيْهَا رَحْلَهَا، ثُمَّ مَشَى وَاتَّبَعَهُ أَصْحَابُهُ (۶) حَتَّى قَامَ عَلَى شَفَةِ الرِّكِيِّ فَبَعَلَ بَنَاتِهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَفْلَانَ بْنَ قُلَابٍ:

قوجه: ① او قتاده ② وايي چې انس بن مالک ③ د ابو طلحه ④ د حوالې سره زمونږ مخکې دا بيان وکړو ⑤ چې د الله نبي ⑥ د بدر د جنگ په ورځ دمکي د قريشو د کفارو څلورويشت مقتولين سردارانو په باره کې حکم وکړي ⑦ چې هغوی دي خپلي ټيکاوني ته ورسول شي نو د هغوی مړي د بدر په يوداسي کوهي کې وغورځول شوه چې ناپاک وواو ناپاک کونکي وو ⑧ رسول کریم ⑨ دا عادت وو چې کله حضور ⑩ یوقوم (يعنی دښمنانو باندې غلبه او فتحه راله نو هغه د جنگ په ميدان کې به يې دري شپي قيام فرمايلو) د دې عادت مطابق حضور ⑪ د جنگ گټلو څخه وروسته د بدر د جنگ په ميدان کې هم دري شپي قيام وکړي ⑫ او هرکله چې دري ورځي تيري شوی نو حضور ⑬ د خپلي سورلي اوبښي باندې د کجاوي تړلو حکم وکړي کجاوه وتړل شوه او حضور ⑭ د هغه ځای څخه روان شو او صحابه ⑮ هم ورپسې روان شول ⑯ هرکله چې هغه کوهي ته ورسيدو چې په هغه کې د قريشو د سردارانو مړي غورځول شوي وه نو حضور ⑰ د هغه کوهي په غاړه او دريدلو اودهغه سردارانو او د هغوی د پلرونو نومونه اخستل يې شروع کړل چې اې فلان ابن فلان او اې فلان ابن فلان اوبيا هغوی مخاطب کولو سره يې وفرمايل
هل اللغات: ① صَنَادِيدُ: د صندید جمع ده اشراف اوسردار ته وائي، ② فَقَدْ فَوَّضَ: نو اوغورزولی شو، ③ طَوِيٍّ: کوهی، ④ غَيْبَتْ: ناپاک، ⑤ فُجَيْتٌ: ناپاکه کونکې، ⑥ الْعَرْصَةُ: صحن (دجنگ ميدان، ⑦ شَفَةِ الرِّكِيِّ: دکوهی غاړه،

⑧ أَمْرُومَ: اُنْمَرُ اللَّهُ اَطْعَمَهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ فَلَا قَدْرَ لَنَا وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا قَبْلَ وَجَدْنَا مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تَكْلِمُ مِنْ أَجْسَادٍ لَا أَرْوَاهَا (۹) قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ

(۱) اخرجه البخاري في كتاب المغازي / باب قتل أبي جهل (رقم- ۳۹۷۶) ومسلم في كتاب الجنة وصفة نعيمها وأهلها / باب مرضي مقعد الميت من الجنة أو النار عليه، وإثبات عذاب القبر والنعمه من (رقم- ۷۸- (۲۸۷۵) واحمد في المسند: ۱۴۵/۳

مَا أَتَمُّ بِأَسْمِهِ لِمَا أَكُوْلُ مِنْهُمْ [۲] وَفِي رِوَايَةٍ مَا أَتَمُّ بِأَسْمِهِ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لَا يُجِيبُونَ. [۵] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَزَادَ الْبُخَارِيُّ قَالَ قَتَادَةُ أَحْيَاهُمُ اللَّهُ حَتَّى أَسْمِعَهُمْ قَوْلَهُ تَوْبِيحًا وَتَضْوِيرًا وَنِقْمَةً وَحَسْرَةً وَنَذْمًا.

ترجمہ: [۱] چہ آیا اوس تاسو ته دانبه معلوميري چہ تاسو د الله او د هغه د رسول اطاعت کړي وې بيشکه مونږ ته خو هغه خيز معلوم شو چہ د هغه زمونږ سره زمونږ رب قطعي وعده کړي وه ايعنی ستاسو په مقابلہ کې زمونږ فتح او باطل طاقتونو باندې زمونږ غلبه او آیا تاسو هم هغه خيز پيدا کړو چہ د هغه ستاسو پروردگار ستاسو سره قطعي وعده کړي وه ايعنی ستاسو د عذاب مطلب داچي مونږ ته خو د الله د وعدي مطابق فتح او کاميابي حاصله شوه آیا تاسو ته هم عذاب حاصل شو چہ د هغه څخه ستاسو پروردگار تاسو بيرولي وئ گويا د حضور ﷺ داسوال د زجر او توبيخ د مخه ووا [۲] حضرت عمر رضی اللہ عنہ عرض اوکړو يا رسول الله آیا تاسو داسې جسمونه مخاطب کوئ چہ په هغوی کې روحونه نشته [۳] رسول کریم ﷺ ورته وفرمايل قسم دی په هغه ذات چہ د هغه په لاس کې د محمد ﷺ ساه ده دي جسمونو ته چہ زه څه وایم ته د هغه زیات اوریدونکی نه یی [۴] او په یو روایت کې داسې دي ته د دوی څخه زیات اوریدونکی نه یی لیکن فرق صرف دومره دی چہ ته جواب ورکولو باندې قادر یی او دوی جواب نشي ورکولی. [۵] بخاري مسلم بخاري ﷺ داهم نقل کړي دی قتاده ﷺ وفرمايل الله ﷻ هغه سرداران د قریشو د حضور ﷺ د خطاب په وخت ژوندی کړي وو چہ د حضور ﷺ خبره واورې چہ دهغه سره په دي دنیا کې د حضور ﷺ په مخکې هغوی ته سرزنش وشو او هغوی ذلت خواري عذاب افسوس او پښیماني محسوس کړله.

هل اللغات: ① توبیحا: دپاره د رتلواو ملامته کولو، ② وتضویرا: دپاره د ذلیل کولو، ③ ونقمة: پښیمانه کول.

تسهيلات:

قوله: فَقَدْ فَوَّافِي طَوِيٍّ مِنْ أَطْوَأِ بَدَرٍ غَيْبِيٍّ غُلْبِيٍّ:

په طوی او قلیب کښې فرق، آباد کوهی ته وائی او قلیب هغه کوهی ته وائی کوم چه وران او شار وی. راویانو زیات خیال نه دې کړې نو د طوی لفظ هم بعضې راویانو ذکر کړې دې او بعضو د قلیب لفظ استعمال کړو لږ شان فرق دې چا خیال نه دې کړې. د بدر کوهی وران او شار وو.

قوله: فَمَعَلَّ بَنَادِيَهُمْ: د تبکیت او تذلیل، توهین، تحقیر او تخسیر په غرض حضور پاک د قریشو سردارانو سره دا خبرې اترې کړی دی. حضرت حسان رضی اللہ عنہ دغه منظر په خپلو اشعارو کښې داسې بیان کړې دي:

فغادرنا أبا جهل صريحا	وعتبه قد تركنا بالحبوب
وشبهة قد تركنا في رجال	ذوي حسب اذا نسوا النسيب
بنادهم رسولا لله ما	قد فناءهم كباكب في القلب
المر تجدوا كلامي كان حقا	وامر الله بأخذ بالقلوب
فما نطقوا ولو نطقوا قالوا	اصبت وكنت ذارا أي مصيب

ترجمه مونږ ابو جهل پر مخي غورزو لوسره پريخودو او عتبه هم مونږ په کانريزه زمکه باندې پريخودو. اوشيبه مونږ داسې خلقو سره قتل کړو او پريخودو چه د لونی حسب نسب والا وو رسول الله ﷺ هغوی ته هغه وخت آواز ورکولو کوم وخت چه مونږ هغوی گنده کوهی کښې ښکته پورته غورزو لوسره پريخودې وو حضور پاک او فرمانيل چه آيا تاسو زما خبره رښتيا او موندله؟ حالانکه د الله تعالی حکم په زړونو کښې ورکوزيږي کافرانود قريشو خبره اونه کړه که چرې هغوی جواب ورکولې شوې نوهم دا به ئی وئيل چه تاسو رښتيا وئيلي وو او ستاسو راڼې صحيح وه

نوب د سماع موتی وړاندې تفصيل سره تيره شوې ده

[۲۹۶۸] وفد هوازن ته دوو خبرو اختيار ورکول

۳۹۸- [۹] (۱) «وَعَنْ مَرْوَانَ وَالْيسْرَافِيْنَ مَقْرَمَةً» [۲] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَامَ حِينَ جَاءَهُ وَقَدْ هَوَازَنَ مُسْلِمِينَ [۳] فَسَأَلُوهُ أَنْ يُرَدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالُهُمْ وَسَبَبُهُمْ [۴] فَقَالَ فَأَخْتَارُوا إِحْدَى الْقَابِضَتَيْنِ [۵] إِمَّا السَّيِّئَ وَإِمَّا الْمَالَ [۶] قَالُوا فَإِنَّا نَخْتَارُ سَبَبَنَا [۷] فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ،

ترجمه: ۱) مروان او مسور ابن مخرمه راويان دي ۲) چې رسول كريم ﷺ هغه وخت خطبه ارشاد فرمايلو د پاره اودريدلو کوم وخت چې قبيله هوازن خلق اسلام قبلولو څخه وروسته د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شول ۳) او هغوی حضور ﷺ ته دا عرض او کړو چې د هغوی مال او قيديان واپس ورکړي ۴) حضور ﷺ هغوی ته وفرمايل په دوو څيزونو کې يو څيز اختيار کړئ يا خوبه قيديان رها شي يا مال واپس واخلي ۵) هغوی عرض او کړو مونږ خپل قيديان رها کول خوښوو ۶) بيا رسول كريم ﷺ د صحابه رضی اللہ عنہم مخکې خطبه وفرمايله مخکې حضور ﷺ د الله ﷻ حمد او ثناء بيان کړه چې د هغه هغه مستحق دی

[۱] ثُمَّ قَالَ أَمَا بَعْدُ فَإِنْ إِيَّائِكُمْ قَدْ جَاءُوا ثَابِرِينَ [۲] فَوَالِي قَدْ رَأَيْتُ أَنْ أُرَدَّ إِلَيْهِمْ سَبَبُهُمْ [۳] فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُطَاقَبَ ذَلِكَ فَلْيَفْعَلْ [۴] وَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ [۵] حَتَّى نَعْلِيَهُ: [۶] وَإِنَّا مِنْ أَوَّلِ مَنْ يَقِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الإجارة/باب إذا وهب شيئا لو كيل أو شفع قوم جاز (رقم- ۲۳۰۷) و ابو داود في كتاب الجهاد، باب في فداء الأسير بالمال (رقم- ۲۶۹۳) واحد في السند: ۳۲۷/۴

فَلْيُقَاسَ الْفَاحِشُ النَّاسَ قَدْ طَبَّبْنَا ذَٰلِكَ بِأَرْسُولِ اللَّهِ

تو جمع، [۱] بیایي و فرمايل د دې څخه وروسته د دې قبيله هوازن خلق چې ستاسو ديني يانسي وروڼه دي دخپل کفر څخه توبه کولو سره او مسلمانيدو سره تاسو ته راغلي دي [۲] ما دا ځيز مناسب گڼلی دی چې د دوي قيديان واپس ورکړم [۳] نو په تاسو کې چې کوم سړی خوښي سره قيديان واپس کول غواړي هغوی دي داسې وکړي يعنی هغه سره چې کوم قيديان دي هغه دي واپس راکړي [۴] او کوم سړی چې خپلي حصي باندې قائم اوسيدل غواړي [۵] تر هغه وخته پورې چې مونږ هغه ته د هغه عوض د هغه مخکې راتلونکی مال څخه ورکړو کوم چې الله ﷻ مونږ ته د غنيمت په طور راکړي نو هغه دي داسې وکړي يعنی کوم سړی چې د خپلي حصي قيديان بغير معاوضه ورکول نه غواړي نو هغه دي مونږ ته وښايي چې هغه به څه معاوضه اخلي چې مونږ دا انتظام وکو چې اوس چرته مخکې د غنيمت مال راشي د هغه څخه د هغه هغه معاوضه ادا، شی [۶] خلقو يعنی صحابه ﷺ وو يا بلا امتياز ټولو صحابه و ﷺ عرض او کړو يا رسول الله ﷺ مونږ په دي يعنی د قيديانو په واپس درکولو په خوښۍ سره آماده يو هل القات: ① عَلَى حَظِّهِ: په حصه باندې، معاوضه باندې.

[۱] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِنَّا لَا نَذَرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ [۲] فَأَرْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعَ إِلَيْنَا عُرَاؤُكُمْ أَمْزُكُم [۳] فَرَجِمَ النَّاسُ فَلَكَتُهُمْ عُرَاؤُهُمْ [۴] أَمَرَّجِعُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَخْبِرُوهُ أَتَمُّرُّ قَدْ طَبَّبُوا وَأَذْنُوا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

تو جمع: [۱] رسول کریم ﷺ و فرمايل مونږ ته دي مجمع کې دانشي معلومیدی چې په تاسو کې کوم سړی راضي دی او کوم سړی راضي نه دی د دې فرق نشي کیدی [۲] نو تاسو ټول خلق خپل خپل کورته واپس لاړ شئ او خپل خاندان او د قبيلې د سردارانو څخه په دي باره کې مشوره واخلي تردې چې ستاسو هغه سرداران تفصيل سره زمونږ په مخکې تاسو فيصله پيش کړو [۳] نو ټول خپلو کورونو ته واپس ولاړل او هرکله چې د هغوی سردارانو د هغوی سره خبرې اترې وکړې [۴] نو هغه خلق د حضور ﷺ په خدمت کې واپس راغلل او حضور ﷺ ته يې وښودل چې هغوی د قيديانو واپس ورکولو باندې راضي دي او هغوی د دې امر اجازت ورکړې دی هل القات: ① طَبَّبُوا: راضی دی. ② أَذْنُوا: اجازت نهې ورکړې دي

تسهيلات:

قوله: قَالُوا أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالُهُمْ وَسَبَّحَهُم:

د جنگ حنين مال غنيمت: په جنگ حنين کښې شپږ زره انسانان قيد شوې وو په کوم کښې چه ماشومان هم وو ښځې هم وې او بوډاگان او ځوانان هم وو. حضور پاک د غنائمو

په تقسيم کښې کافي تاخير او کړو دې د پاره چه د هوازن خلق د مذاکراتو د پاره راشي. هغه خلق ډير تاخير سره راغلل ليکن داسې قصيدې ئي اووئيلې چه خلق ئي اوژرول. حضور پاک او فرمائيل چه اوس د غنائمو مالونه تقسيم شوي دي. اوس تاسو په دوو خبرو کښې يوه خبره خوښه کړئ يا مال واپس واخلي يا مال پرېږدئ خپل قيديان واپس کړئ هغوی خلقو اووئيل چه مونږ خپل انسانان واپس کول غواړو.

قوله: أَمَا بَعْدُ فَإِنْ إِنْخَوَاتُكُمْ قَدْ جَاءُوا نَائِبِينَ:

۵ نبي عليه السلام مدبرانه فيصله: رسول الله ﷺ د صحابه کرامو په وړاندې يوه خطبه اووئيله او وئې فرمائيل چه د هوازن خلق مسلمانان شوي دي او راغلي دي. اوس د دوی قيديان چه څوک په خوشحالي سره واپس کول غواړي واپس دې کړي او څوک چه نه واپس کول غواړي هغوی دې هم قيديان واپس کړي. مگر هغوی دې د خپل قيدي په بدله کښې زمونږ نه بيا غلام واخلي. صحابه کرامو وئيل مونږ په واپس کولو باندې راضي يو. حضور پاک او فرمائيل چه مونږ ته نه ده معلومه چه څوک خوشحال دې او څوک خوشحال نه دې. تاسو د خپلې قبيلې سرداران سره خبره اوکړئ. سردارانو هم د خوشحالي اظهار او کړو نوبيا ټول قيديان واپس کړي شو او مالونه تقسيم شو په کوم کښې چه څلوېښت زره چيلی وې څليريش زره اوښان وو او څلور زره اوقيه په لاس کښې راغلي وو.

[۳۹۶۹] د قيديانو قبيادله

۳۹۶۹-۱۰ [۱۰] (۱) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ (۲): «كَانَ قَبِيلُ حَلِيفَ ابْنِي عَقِيلَ (۳) فَأَسْرَتْ تَعِيفَ رَجُلَيْنِ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۴) وَأَسْرَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَجُلَيْنِ مِنْ عَقِيلَ (۵) فَأَوْثَقُوهُ فَطَرَحُوهُ فِي الْحَرَّةِ (۶) فَمَرَّ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَادَاهُ يَا مُحَمَّدُ يَا مُحَمَّدُ فِيمَ أُجِدْتُ

توجه: (۱) او عمران بن حصين وايي (۲) قبيله تعيف د بنو عقیل حلیف وو. (۳) کوم وخت چې د قبيله تعيف خلقو د رسول کریم ﷺ صحابه گرفتار کړل (۴) تو د رسول کریم ﷺ صحابه ﷺ وو د بنو عقیل یو سړی گرفتار کړ (۵) او هغه یې مضبوطي ستن سره تړلو سره حرة (کانړیجنه زمکه) کې وغورځوی (۶) رسول کریم ﷺ د آخوا څخه تیر شو نو هغه قیدی ورته آواز وکړی محمد ﷺ محمد ﷺ ازه په کوم جرم کې گرفتار شوی یم هل القات: (۱) حلیف: د جنگ بندئ لوظ کونکی، معاهده کونکی. (۲) أسرت: قید کړل، (۳) طرحوه: وئې غورزو لوهغه،

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب التذکر/باب لا وفاء لنذر فی معصية الله، ولا فیما لا یملک العبد (رقم- ۸- (۱۶۴۱) و ابو داود فی کتاب الايمان والتذکر/باب فی التذکر فیما لا یملک (رقم- ۳۳۱۶) واحمد فی المسند: ۴/۴۲۰

۱ قَالَ بِمِيرَةِ حُلُقَاكُمْ ثَقِيفٌ ۚ فَتَرَكُوهُ وَمَضَى ۚ فَقَادَا يَا مُحَمَّدُ يَا مُحَمَّدُ فَرَجَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ۚ فَرَجَمَ وَقَالَ مَا شَأْنُكَ ۚ قَالَ إِيَّيْ مُسْلِمٌ ۚ فَقَالَ لَوْ قُلْتُمَا وَأَنْتَ عَمَلُكَ أَمْرَكَ أَفَلَحْتَ كُلُّ الْفَلَاحِ ۚ قَالَ فَقَادَا رَسُولٌ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالرُّجُلَيْنِ اللَّذَيْنِ أَمَرْتُمَا ثَقِيفٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: ۱ حضور ﷺ ورتہ و فرمايل د خپل حليف قبيله ثقيف د خلقو په جرم کې يعنى د قبيله ثقيف خلقو زموږ دوه مسلمانان نيولي دي د هغوى په بدله کې ته نيول شوى يې ۲ په دي ويلو سره حضور ﷺ هغه په خپل حال يعنى په هغه ځاى کې پرېښودى او په مخکې لارل هغه ۳ بيا حضور ﷺ ته اواز وکى محمد ﷺ محمد ﷺ ۴ در رسول کریم ﷺ په هغه رحم راغلو حضور ﷺ هغه ته واپس راغلو او ورتہ وې و فرمايل ته په کوم حال کې يې ۵ هغه او ويل زه مسلمان يم ۶ حضور ﷺ ورتہ و فرمايل کاشکي چې تا دا خبره هغه وخت کړي وو هرکله چې ته د خپل اختيار مالک وي يعنى ته چې د قيد کيدو څخه مخکې په ځان دي اختيار لرى او په تاخه دباؤ نه ووا که هغه وخت په طريقه د رغبت دي داويلي وى چې زه مسلمان يم نو تابه نجات پيدا کړي وو کامل نجات يعنى په دنيا کې خو به دي دا نجات پيدا کړي وو چې قيد شوى به نه وى او په آخرت کې به دي د دوزخ د عذاب څخه خلاصون پيدا کړي ووا ۷ راوي وايي د دې څخه وروسته رسول کریم ﷺ هغه د هغه دوو سړو په بدله کې چې ثقيف گرفتار کړي وو، پرېښودلو. (مسلم)

هل اللغات: ① جريرة: په جرم کښې، ② أفلحت: ته به کامياب وې، ③ ققادة: نو پرېخودلو هغه.

تسهيلات:

قوله: قَالَ بِمِيرَةِ حُلُقَاكُمْ ثَقِيفٌ فَتَرَكُوهُ.

د قيديانو د بدلون فيصله: په معاهده معاهده او مخالفه کښې به داسې کيدل چه د يوبل په ښه او بدو کښې به دواړه برابر شريکيدل. بنو ثقيف او بنو عقيل د يوبل معاهدوو بنو ثقيف د صحابه کرامو نه دوه کسان قيد کړې وو. صحابه کرامو د بنو عقيل يوسړې گرفتار کړو او ئى ترلو په گرمو شگړوباندې ئى واچولو. حضور پاک هلته تيريدلو نو هغه قيدي آواز ورکړو چه زه ئى په کوم جرم کښې گرفتار کړې يم؟ حضور پاک جواب ورکړو ستاسو د معاهد بنو ثقيف په جرم کښې ته راگير کړې شوې ئى هغوى زموږ دوه کسان گرفتار کړى دى. بله ورځ دغه سړى بيا آواز ورکړو زه مسلمان شوې يم. حضور پاک او فرمائيل چه که اول دې اسلام راوړلې وې نو يوه خبره وه اوس خو ته د نفاق په توگه هم وئيلې شې چه زه مسلمان يم دې دپاره چه تاته آزادى ملاوشى. دې ته پس حضور پاک د خپلو دوو صحابه کرامو په بدله کښې دا سړى پرېخودو. په دې حديث سره د قيديانو د بدلون تعليم ملاوشو.

الفصل الثاني

[۳۹۷۰] د جنګه بېر د قېديانو څخه د ابو العاص د پریځودو واقعہ

٣٩٤- [١١] (٧) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «لَقَدْ بَعَثَ أَهْلُ مَكَّةَ فِي فِدَاءِ أُمِّ الْيَمَنِ ٣ يَبْعَثُ زَنْبَبٌ فِي فِدَاءِ أَبِي الْعَاصِ بِمَالٍ ٤ وَيَبْعَثُ فِيهِ بِقِلَادَةٍ ٥ مَا كَانَتْ جُنْدُ يَمِينَةٍ أَدْعَتْهَا بِهَا عَلَى أَبِي الْعَاصِ ٦ وَهَبًا وَهَذَا رَسُولُ نَسِيبِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَفَى لَهُ أَرْقَةَ شَيْدَةً ٧ وَقَالَ إِنْ رَأَيْتُمْ أَنْ تَطْلُقَ أَلْفَ نَفْسٍ هَذَا وَتُرَوِّعَ ابْنُ أَبِي هَاشِمٍ لَقَدْ نَقِمَ

١٠ كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَخَذَ عَلَيْهِ أَنْ يُحْلِيَ سَهْلَ زَيْنَبَ إِلَيْهِ ﴿٢٠﴾ وَبَعَثَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - زَيْنَبَ بْنَ حَارِثَةَ وَجَدَّاهُ مِنَ الْأَنْصَارِ ﴿٢١﴾ لَقَالَ كُنَا بَهْظًا يَا جَبَّ حَتَّى عَمَّرَ بَيْنَنَا زَيْنَبَ فَتَصَحَّيَاهَا حَتَّى ثَابَتَا بِهَا. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱۰ او د رهایی په وخت حضور ﷺ د ابو العاص څخه دا عهد او وعده واخستله چې هغه حضور ﷺ ته د زینب (رضی الله عنها) د راتلو په لار کې خنډ جوړنشي یعنی حضور ﷺ د ابو العاص درها کولو په وخت هغه ته اوویل دا پخه وعده وکړه چې مکی ته رسیدو سره

به زينب عليها السلام ماته مديني ته راليرلو او د هغه په لار کې به خنډ کيږي نه [۲] بيا رسول کریم عليه السلام زيد ابن حارثه رضي الله عنه او په انصارو کې يوسړی مکي ته وليږلو [۳] او هغوی ته يي اوويل تاسو خلق بطن ياجج کې ايسار شي هرکله چې زينب عليها السلام د مکي څخه روانيدو سره هلته تاسو ته راشي نو تاسو د هغه سره شئ او مديني ته يي راولئ (احمد ابوداود، هل اللغات: ۵) بأَجَةٍ: دمکې په لار کښې يوه وادي ده، ⑥ فَتَضَحَّيْنَا: نو تاسو دهغې ملگری شئ

تسهيلات:

قوله: **بَعَثْتُ زَيْنَبُ فِي فِدَاءِ أَبِي الْعَاصِ بِمَالٍ**:

د ابو العاص د خلاصولو د زینب هار رالیږلو: ابو العاص د حضور پاک خوم وو دده په نکاح کښې حضرت زينب عليها السلام وه حضرت زينب عليها السلام د خپل خاوند د اخلاصولو د پاره هغه هار اوليرلو کوم هار چې د رخصتۍ په وخت حضرت خديجه الکبری عليها السلام هغې ته ورکړې وو حضور پاک چې کله دا هار اوليدلو نو زور وخت ورته رايادشو په حضور پاک باندې د ژړا کيفيت راغې او حضور پاک خپلو صحابه کرامو ته او فرمائيل چې که زما د لور هار هم واپس کړې شی او قيدي هم بريخو دې شی نو ښه به وی

بغير عوضه د ابو العاص آزادول: صحابه کرامو دا خبره خوښه کړه او حضور پاک ابو العاص سره دا شرط اولگولو چې زما لور مديني ته روانه کړه چنانچه ابو العاص وفاداری او کړه او د بطن يا جج په مقام باندې شی حضرت زينب عليها السلام دوو صحابه کرامو ته حواله کړه اوصحابه کرامو دا مديني ته بوتله. په دوی کښې يو د حضور پاک په خوئی نيولي زيدبن حارثه وو ددې حديث نه معلومه شوه چې دين يو مضبوط نظام دې او د دې د آبادولو د پاره ديرې لوئی قربانۍ ورکړې شوی دی

[۳۹۷۱] د جنه بدر قتل شوي قيديان

۱۷-۳- [۱۲] (۱) وَعَنْهَا «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمَّا أَسْرَ أَهْلَ بَدْرٍ قَتَلَ عَقِبَةَ بْنَ أَبِي مَعْيطٍ وَالنَّظَرَ بْنَ الْحَارِثِ وَمَنْ عَلَى أَبِي عَزَّةَ الْجَنْحِيِّ.» رَوَاهُ فِي تَرْغِيمِ السَّنَةِ.

او بي بي عائشه عليها السلام راويه ده چې رسول کریم عليه السلام د بدر په جنگ کې د مجاهدينو خلاف جنگيدونکو کوم کفار قيد کړي وو په هغوی کې عقبه ابن ابي معيط او نضر ابن حارث يي قتل کړه او ابو عزه جمحي يي آزاد کولو سره ممنون کي

هل اللغات: ① أَسْرَ: قيد کړی وو ② وَمَنْ: او آزاد نه کړو. خلاص نه کړو

تہذبات:

قوله: لَمَّا أَسْرَأَ فُلٌ بِذَرٍ:

د دری کا فرا تو پیڑ ند گلو،

① عقبہ بن ابی معیط ہفہ بدبخت وو چہ حضور پاک تہ نی پہ مکہ مکرمہ کنبی سخت تکلیف رسولی وو عقبہ د اوچتی درجی بی وقوف اودا بوجہل یوکار خاص او چمچہ وہ ہفہ خوخل پہ حضور پاک باندی لاس اوچت کرے وو او پہ بدن باندی نی ورتہ گندگی اچولی وہ دی پہ جنگ بدر کنبی قید کرے شوی وو او قتل کرے شو

② نصر بن حارث د قرآن د بنمن وو اودوی پوری بہ نی توقی مسخری کولی اودا پہ بی وئیل محمد صلی اللہ علیہ وسلم تاسو تہ د عادیانو او ثمودیانو قصی کوی راخی زہ تاسو تہ د ہفہ خخہ بیکلی قصی کوم دغہ شان د نبی علیہ السلام پہ مذمت کنبی بہ نی اشعار وئیلو او وینزی بہ بی گرولی دی پہ جنگ بدر کنبی قید کرے شوی وو او قتل کرے شو

③ ابو عزمہ جمحی شاعرو دے ہم پہ جنگ بدر کنبی گرفتار شوی وو خو دے نبی علیہ السلام پہ دے شرط باندی خلاص کرو چہ بیابہ د مسلمانانو خلاف نہ لاس استعمالوی اونہ ژبہ دا بدبخت بیا د احمیدان تہ راغلو او بیا پہ لار کنبی راگیر کرے شو اودا گرفتاری نہ پس حضور پاک ددہ دقتلو حکم ورکرو او وئی فرمائیل چہ مسلمان د یوی سوڑی نہ دودہ خل نہ شی چیچلی

[۲۹۷۲] عقبہ بن ابی معیط تہ د نبی علیہ السلام جواب

۳۹۷۲- (۱۳) وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمَّا أَرَادَ قَتْلَ عُقْبَةَ بْنِ أَبِي مُعَيْطٍ قَالَ مَنْ لِلْعَبِيَّةِ قَالَ النَّارُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

او ابن مسعود رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول کریم ﷺ چې د عقبہ ابن ابی معیط د وژلو ارادہ وکړلہ نو ہفہ اوویل خما بجی بہ خوک پالی؟ حضور ﷺ ورتہ وفرمائیل اور اوداود۔

تہذبات:

قوله: قَالَ مَنْ لِلْعَبِيَّةِ:

د مذکورہ جملی مطلب: کہ تاسو خہ قتل کرہ نو خما د بال بیج پرروش (خیال بہ خوک ساتی، نو نبی کریم ﷺ وفرمائیل چہ ہغوې بہ اور کنبی وی۔

قوله: قَالَ النَّارُ:

ه في النار په مفهوم کښې دوه احتمالات: ① دا چه علی أسلوب الحکیم جواب دې چه تا دپاره اور تیار دې ته د خپل خان غم و فکر کوه، د بجو غم مه کوه او د هغوی الله تعالی کفیل دې. "وَأَمَّنْ دَابَّةً فِي الْأَرْضِ (الاعلى الله رزقها)". (طین المص ج ۳، ص ۳۴۱)

② د النار نه مراد ضائع کیدل دی چه ستا په شان به دوی هم اور کښې سوزی.

[۲۹۷۲] د جنگ بدر قیدیا نو باره کښې مسلما ناو ته د دوو خبرو اختیار

۳۴۱-۱۱۳ () ① «عَنْ عَلِيٍّ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّ جَبْرِيلَ هَبَطَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ ② «مَوْتُهُمْ يَنْصِي أَسْأَارِي بِدْرَ الْقَتْلِ، أَوِ الْفِدَاءَ عَلَى أَنْ يُقْتَلَ مِنْهُمْ قَابِلًا مِنْهُمْ ③ قَالَ أَوِ الْفِدَاءَ وَنُقِلَ مِنْهُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه: ① حضرت علي کرم الله وجهه د رسول کریم ﷺ څخه روایت کوي چې حضرت جبرائیل علیه السلام حضور ﷺ ته تشریف راوړو او ورته وي وئیل ② چې تاسو ﷺ خپلو صحابه و ﷺ ته د جنگ بدر د قیدیانو په باره کې اختیار ورکې برابره خبره ده که هغه قیدیان قتل کړي یا فدیہ واخلي یعنی مال اخستو سره هغوی پرېږدي لیکن د فدیہ آخستو په صورت کې به راتلونکي کال ته د هغه صحابه ﷺ دومره یعنی اویا سړي وژلی شي ③ صحابه ﷺ دا اختیار اوریدو سره عرض اوکړو چې مونږ فدیہ آخستل او خپل اویا سړو وژل اختیار وو دا روایت امام ترمذی رحمه الله نقل کړي دی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی.

هل اللغات: ① هَبَطَ: را کوږ شو. ② الْفِدَاءَ: د قیدی د خلاصولو فدیہ.

تسهيلات:

قوله: الْقَتْلُ، أَوِ الْفِدَاءَ:

صحابه کرامو ته د جنگ بدر په قیدیانو کښې د دوو خبرو اختیار: بدر کښې چه کوم خلق گرفتار شوی وو هغه د اهل مکه اویا کسان وو په کوم کښې چه لونی لونی نوموړی اشخاص هم وو حضور پاک ته الله تعالی د دوو خبرو اختیار ورکړې وو

① د دوی د قتلولو اختیار

② د دوی څخه فدیہ اخستل

قوله: أَوِ الْفِدَاءَ عَلَى أَنْ يُقْتَلَ مِنْهُمْ قَابِلًا:

ه فدیہ په صورت کښې د اویا کسانو د شهادت پېشتگولی، لیکن د فدیہ په صورت کښې به

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن کتاب التبر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في قتل الأسارى والقداء (رقم: ۱۵۶۷)

بیا ستاسو اویا کسان وژلې کیرې دا فیصله حضور پاک د صحابه کرامو په مخکښې کيځوده او خپله رانې نې دا ښکاره کړه چې فدیېه اخستل ښه دی صدیق اکبر عليه السلام هم فدیېه اخستل بهتر او گرځول دې ډپاره چې د فدیېه په مال سره به د جهاد میدان مستحکم شی. باقی مونږ د شهادت لټونکي یو که زمونږ کسان راتلونکي کال کښې شهیدان شی نو هیڅ بدې نشته د عام صحابه کرامو هم دغه رانې وه

د عمر اوسعد بن معاذ رضي الله عنهما مخالفت: صرف د حضرت عمر عليه السلام او حضرت سعد بن معاذ عليه السلام دواړو رانې دا وه چې دا د قریشو صنایید دی فدیېه نه دی اخستل پکار بلکه قتلول پکار دی بهر حال فیصله د حضور اکرم صلی الله علیه و آله او عام صحابه کرامو په رانې باندې اوشوه په دې باندې د الله تعالی د طرف نه سخت وعید راغلو حضور پاک او فرمائیل چې دغه ونې پورې عذاب رسیدلې وو که چېرې عذاب راغلې وې نو د عمر اوسعد نه بغیر به بل څوک نه بیچ کیدل

یو اشکال: ددې اوس سوال دادې چې کله مسلمانانوله الله تعالی د دواړو څیزونو نه د یو اختیارولو اختیار ورکړې وو نوییا دا وعید او رتنه ولې راغله؟

د اشکال جواب: ددې جواب دادې چې دا اختیار هم د امتحان په توگه باندې وو د الله تعالی په نیز فدیېه نه اخستل ووچه ټول کافران قتل شی په دې وجه رتنه راغله

[۲۹۷۴] د قیدیانو تحقیق او تفتیش

۳۸۴- [۱۵] (۱) «وَعَنْ عَطِيَّةَ الْقُرْظِيِّ قَالَ [۱] كُنْتُ فِي سَيْبِ بْنِ قُرَيْظَةَ، عُرِضًا عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] فَكَانُوا يَنْظُرُونَ فَمَنْ أَكْبَتَ الشَّعْرَ قُتِلَ وَمَنْ لَمْ يُنْبِتْ لَمْ يُقْتَلْ [۳] فَكُفُّوا عَائِنِي فَوَجَدُوا لَمْ تُنْبِتْ فَجَعَلُونِي فِي السَّبْيِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] او عطیېه قرظي رضی الله عنه وایي [۲] د بني قریظه کوم خلق چې قیدی جوړولو سره رواستل شوی وو په هغوی کې زه هم وم مونږ رسول کریم صلی الله علیه و آله ته پیش شو [۳] هغه وخت صحابه رضی الله عنهم د اطریفه اختیار کړه چې په قیدیانو کې کوم کم عمر واله وو د هغوی د نامه لاندې حصي کولاولو سره یې کتله د چا د نامه لاندې حصي باندې چې ویښته راختلی وو هغه به قتلولی شو ځکه چې د نامه لاندې حصه باندې ویښته راوتل د بلوغ علامه ده نو داسې سړي به د مسلمانانو سره جنگ کونکي شمیرل کیدی او د چا ویښته چې نه وو راخلی هغه به نه شو قتلولی ځکه چې هغه به ذریت یعنی بچو کې شمیرل کیدی [۴] نو خما د نامه لاندې حصه هم خلاصه شوه هرکله چې هلته ویښته پیدانه شوه نو زه هم په قیدیانو کې ژوندی وساتل شوم (ابوداود ابن ماجه دارمي)

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن رقم الحديث ۴۴۰۴ والترمذی فی السنن رقم الحديث ۱۵۸۴ والنسائی فی السنن رقم الحديث ۳۴۲۹

هل اللغات: ① غرضنا: پیش کری شو مونره. ② أثبت: راختلې وي. ③ الشعر: وینسته. ④ غائبي: عانة د نامه لاندې حصې ته وائی په کومه چه وینسته راخیجی اسپغز.

تسهيلات:

قوله: فَمَنْ أَثْبَتَ الشَّعْرَ قِيلَ:

زیرنات ویخته د بلوغ علامت گرځول: داد بنو فریظه طرف ته نسبت دی حضرت عطیه رضی الله تعالی د اسلام توفیق ورکړو او اوس هغه په آخرت کښې نه مړو کښی دی او په دنیا کښې د مسلمانانو دپاره شیخ الحدیث جوړشو صحابه کرامو د نامه لاندې وینسته د بلوغ علامت گرځولې دې فقهاء کرامو هم داد بالغ کیدو نښه گرځولې ده [۲۹۷۵] د حدیثیه په موقع مشرکانو ته د غلامانو د واپس کولو څخه انکار

۳۰- [۱۶] (۱) وَ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ «خَرَجَ عَبْدَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَهْنِي يَوْمًا اخْدَابِيَّةَ قَبْلَ الصُّلْحِ فَكَتَبَ إِلَيْهِ مَوْلَاهُمَا قَالَا يَا مُحَمَّدُ وَاللَّهِ مَا خَرَجُوا إِلَيْكَ رَغْبَةً فِي دِينِكَ وَإِنَّمَا خَرَجُوا هَرَبًا مِنَ الرِّقِّ فَقَالَ تَأْسُ صَدَقُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَذَهَبَ إِلَيْهِمَا فَقَضَيْبَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

توجه: ① او حضرت علي کرم الله وجهه وایي ② حدیثی د صلح په ورځ د مسلمانانو او د مکي د کفارو په مینځ کې د معاهدي لیکلو څخه مخکې څه غلامان د مکي څخه رانلو سره د رسول کریم ﷺ په خدمت کې حاضر شو دهغوی مالکانو حضور ﷺ ته ولیکل ③ ای محمد ﷺ قسم په خدای دا غلامان تاسو ته د دې د پاره نه دی راغلی چې ستو دین طرف ته رغبت لري بلکه دا خلق د غلامی څخه د خلاصیدو په غرض راښېدلې دی ④ کله چې صحبه ډیرې کي ځني خلقو چې دا مکتوب خط ولیدلو نو عرض یې او کړو یا رسول الله تاسو دا غلامان خپلو مالکانو ته واپس ولیږئ هغوی بالکل صحیح خبره لیکلي ده ⑤ په دې اورېدو سره حضور ﷺ غضبناک شو

هل اللغات: ① موالیه: د مولی جمع ده. مالکان دهغوی، د غلام مالک نه مولی وائی ② هرب: تیخته.

① يَقُولُ مَا أَزَاكُمُ نَتْنَهَوْنَ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ ② احْتَى يَبْعَثَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ مَنْ يَغْرِبُ بِقَابِكُمْ عَلَى هَذَا ③ يَأْتِي أَنْ يَرُدَّهُمْ وَقَالَ هُمْ عَتَاءُ اللَّهِ. رَوَاهُ ابْنُ دَاوُدَ.

توجه: ① او وي فرمایل ای قریشو! زه وینم چې تاسو خپلي سرکښی او نافرمانی څخه نه منع کیږئ ② ترڅو پورې چې الله ﷻ په تاسو هغه سړي مسلط نه کړي چې ستاسو دا فیصلي اچې دا غلامان دي د هغوی مالکانو ته واپس ولیږل شي او دغه شان د هغوی د مسلمانیدو څخه وروسته هغوی دي دار الحرب ته حواله شي! په بناء ستاسو څټونه دي

والوخول شي [۱] او بيا حضور ﷺ د هغه غلامانو د واپسې مطالبه رد كړله او وي فرمايل چې دوى د الله ﷻ آزاد كړده دي (ابوداود)،
هل اللغات: [۲] منفر: وله، جماعت، [۳] عتقاء الله: د الله آزاد كړې شوى.

تسهيلات

قوله: فَقَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د نبي عليه السلام د هغه كيدو وجه: حضور پاك خكه په غصه شوچه دا غلام خالص مسلمان وو او خلقو دا مطالبه كوله چه دې خپلو پخوانو مشرانوته واپس كړنى اود آزادولو نه پس بيا دې غلام جوړ كړنى.

الفصل الثالث

[۲۹۷۶] د حضرت خالد د عدم احتياط يوه واقعه

۳۴۷- [۱۴] (۱) عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ [۲] «بَعَثَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى بَنِي جَذِيمَةَ فَدَعَاهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ [۳] فَلَمْ يُخْبِتُوا أَنْ يَقُولُوا أَسْلَمْنَا [۴] فَنَجَعُوا يَقُولُونَ صَبَأًا صَبَأًا [۵] فَنَجَعَلْ خَالِدٌ بَأْيَرًا وَيَقْتُلُ [۶] وَذَقَرًا لِي كُلِّ رَجُلٍ مِثْلَ أُيُورَةٍ [۷] فَقَالُوا إِذَا كَانَ يَوْمَ أَمْرٍ خَالِدٌ أَنْ يَقْتُلَ كُلَّ رَجُلٍ مِثْلَ أُيُورَةٍ

توجه: [۱] حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما وایي رسول کریم ﷺ خالد ابن ولید یو قبیلې بني جذیمه ته ولېږلو خالد رضی اللہ عنہ هغه خلقوته د اسلام دعوت ورکى [۲] هغه خلق د اضطراب او پریشانی په حالت کې په ښه شان یې دا ونه وئیل شوه چې مونږ اسلام راوړو یعنې هغوى خپلو ژبو سره د اسلام کلمه پوره طور سره اداء نه کړی شوه [۳] بلکه هغوى دا وئیل شروع کړل چې صَبَاءًا صَبَاءًا یعنې مونږ خپل دین پرېښودى خپل دین پرېښودى [۴] خالد رضی اللہ عنہ چې د هغوى د ژبې څخه دا واوریدل نو د هغوى بعضې خلق یې قتلول او بعضې گرفتارول شروع کړل [۵] او بیا مونږ خلق چې هغه سره وو هغوى څخه هر سړي ته د هغه قيدي حواله شو یعنې داخل قيدي جوړ شول هغوى زمونږ په مینځ کې تقسیمولو سره یو یو قيدي هریو ته حواله شو او دا حکم یې اوکړو چې مونږ د دې قیدیانو ترهغه وخته پورې حفاظت او نگراني کوو ترڅو پورې چې مونږ ته د هغوى د قتلولو حکم راکول شي [۶] هرکله چې هغه ورځ راغله چې خالد رضی اللہ عنہ د هغه قیدیانو د قتلولو فیصله وکړله نو مونږ ته یې حکم راکى چې په مونږ کې هر سړى دي خپل قيدي قتل کړي

هل اللغات: [۱] صَبَاءًا صَبَاءًا: مونږ خپل دین پرېښودى، مونږ خپل دین پرېښودې، یعنې اسلام مو قبول كړې دې. [۲] بَأْيَرًا: قید كول به نې.

(۱) أخرجه البخارى فى كتاب الأحكام/باب إذا قضى الحاكم بجور. أو خلاف أهل العلم فهو رد(رقم-۷۱۸۹) واحمد فى المسند: ۱۵۱/۲

قُلْتُ وَاللَّهِ لَا أَقْتُلُ أُسَيْرِي وَلَا يَقْتُلُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِي أُسِيرَةً [۱] حَتَّىٰ قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرْنَا [۲] فَرَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ مَرَّتَيْنِ. «رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ».

ترجمہ: [۱] داحکم اوریدو سرہ ما یعنی ابن عمر رضی اللہ عنہما اوویل قسم پہ خدای زہ خپل قیدی نہ قتلوم او نہ بہ خما ملگرو کہی خوک سری خپل قیدی قتلوی بلکہ مونہ خلق بہ خپل قیدیان ترهغه وخته پورې په خپل حفاظت کې ساتو ترخوپوري چې مونږ د رسالت دريابه ونه رسيږو او په دي باره کې څه آخري حکم حاصل نه کو [۲] تو مونږ خپل قیدیان په خپل حفاظت کې وساتل تردې چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضر شو او د حضور صلی اللہ علیہ وسلم مخکي مو پوره واقعه بیان کړه [۳] حضور صلی اللہ علیہ وسلم د واقعي تفصیل اوریدو سره خپل دواړه لاسونه پورته کولو سره دا اوویل چې ای الله زه ستا په حضور کې د خالد رضی اللہ عنہ د عمل څخه د خپلي بیزاری او بي رضايي اظهار کوم حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا الفاظ دوه ځله ارشاد وفرمایله. (بخاري)

هل الكلمات: (۱) ابرأ: زه بیزاری ښکاره کوم.

تسهيلات:

قوله: صَبَأْنَا صَبَأًا:

د ابن عمر رضی الله عنهما د قیدیانو د قتلولو مخه انکار کول: داد اسلام قبلولو یو تعبیر وو په دې باره کښې صحابه کرامو رضی اللہ عنہم او حضرت خالد رضی اللہ عنہ داخیال اونه کړو چه دا خلق په اسلام کښې دداخلیدلوپه غرض دا الفاظ وائی. په دې وجه بعضې صحابه کرامو خپل قیدیان د خلاصولوپه ځائی قتل کړل. په دې باندې حضور پاک لاسونه اوچت کړل اود حضرت خالد رضی اللہ عنہ ددې فعل نه ئی د براءت اعلان اوکړو علماؤ لیکلی دی چه د وینې تریولو په سلسله کښې په مبهم الفاظو باندې کله هم عمل نه دی کول پکار.

[٦] بَابُ الْأَمَانِ

د امان ورکولو بیا

مخلاصة الباب

فیه ثمانية احادیث مشتملة على أربع مسائل:

① اعسار امان المرأة: ١، ٢.

② عدم جواز العذر في الأمان: ٣، ٤.

③ عدم جواز العذر بالرسول: ٥، ٦، ٨.

④ حكم الوفاء بخلف الجاهلية: ٧.

د امان تعریف: امن او امان د خوف او یري ضد دې چاته د خان مال او عزت او ناموس تحفظ ورکولو ته امن و نیلې شی

د امان درې صورتونه: ① معاهد او حلیف یعنی کومو ملکونو یا خلقو سره چه د جنگ نه کولو خصوصي حکم ورکړې شوې وی او د وخت خلیفه هغوی سره د جنگ نه کولو معاهده کړې وی په ټولو مسلمانانو باندې د دې خیال ساتل ضروري دی یاد ساتنی چه کافرانوسره د لسو کالونه زیات د جنگ بندنی معاهده کول جائز نه دی

② یو کافر حربي دارا سلام ته راشی امن او غواړی او په مسلمانانو کښې اوسېږي ده ته مستامن و نیلې شی دده د خان او مال دواړو حفاظت ضروري دې اودا د مسلمانانو دمه واری ده

③ کوم سړې چه د یو قوم، ملک یا د یو قبیلې د طرف نه قاصد جوړ شوې راغلې وی دهغه حفاظت لازم دې لفظ امان دې دریواړو صورتونو ته شامل دې

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[٢٩٧٧] دې بی امانی یو رشته دار ته امان ورکول

٣٤٤- (١) (١) عَنْ أَمْرِ هَانِي بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَتْ [١] ذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَامَ الْفَتْحِ فَوَجَدْتُهُ يُغْتَسِلُ وَقَاعِلَةٌ ابْنَتُهُ تَسْتُرُهُ بِثَوْبٍ [٢] فَاسْلَيْتُ فَقَالَ مَنْ هَذِهِ فَقُلْتُ أَنَا أَمْرُ هَانِي بْنِ أَبِي طَالِبٍ [٣] فَقَالَ مَرْحَبًا بِأَمْرِ هَانِي [٤] فَلَمَّا قَرَعْتُهُ مِنْ غُلْبِهِ قَامَ فَصَلَّى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ مُلْتَمِعًا فِي تَوْبٍ،

(١) اخرجه البخاري في كتاب الجزية / باب امان النساء وجوارهن (رقم- ٣١٧١) ومسلم في كتاب الحيض / باب تستر المغتسل بثوب ونحوه (رقم ٧٢ (٣٣٤) و ابو داود في كتاب الصلاة / باب صلاة الفصحى (رقم- ١٢٩٠) ومالك في الموطأ كتاب قصر الصلاة في السفر . باب صلاة الفصحى (رقم- ٢٨)

توجه: [۱] بي بي ام هاني عليها السلام بنت ابي طالب وايي [۲] مكې د فتح په موقع زه د رسول كريم عليه السلام په خدمت كې حاضر شوم رسول كريم عليه السلام هغه وخت غسل كوي او د هغوى عليهم السلام لور بي بي فاطمي عليها السلام كيږي سره په حضور عليه السلام پرده كړيوه [۳] ماسلام عرض كې حضور عليه السلام پوښنه وكړه خوك ده ماعرض او كړو زه ام هاني بنت ابوطالب يم [۴] حضور عليه السلام وفرمايل ام هاني دي په خيره راشي [۵] بيا چې حضور عليه السلام د غسل څخه فارغه شو نو جسم مبارك څخه كيږه چاپيره كولو سره حضور عليه السلام او دريدلو او د ځاښت مونغ بي بي اته ركعاته وكې

هل اللغات: ① مُنْقَبًا: چاپيره كونكي وو.

[۱] ثُمَّ انْصَرَفَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ ابْنُ أَبِي عَلِيٍّ أَنَّهُ قَاتِلُ رَجُلًا [۲] أُجْرَتْهُ فَلَانَ بْنِ هُبَيْرَةَ [۳] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ قَدْ أُجْرَتَا مِنْ أُجْرَتِ يَأْمُرَ هَانِي، وَذَلِكَ هَمْسِي «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ» [۴] وَفِي رِوَايَةٍ لِلتِّرْمِذِيِّ قَالَتْ: أُجْرَتُ رَجُلَيْنِ مِنْ أَتْحَابِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَمْنَا مِنْ أَمْنِي.

توجه: كوم وخت چې د مونغ څخه فارغه شو نو ما عرض او كړو يا رسول الله خدا د مور خوى يعنى د حضرت علي عليه السلام گمان دى چې هغه د هغه سړي قتلونكى دى [۲] كوم ته چې ما په خپل كور كې پناه وركيده يعنى فلانى سړى چې د هبیره خوى دى [۳] نو رسول كريم عليه السلام وفرمايل اي ام هاني! چاته چې تا پناه وركړي ده گويا هغه ته مونږ پناه وركړه بي بي ام هاني عليها السلام وايي دا واقعه د ځاښت د وخت ده [۴] او د ترمذي په روايت كې داسې دي چې بي بي ام هاني عليها السلام رسول كريم عليه السلام ته عرض او كړو ما دوو سړو ته پناه وركيده چې خدا د خاوند رشته دار دى چې رسول كريم عليه السلام وفرمايل زمونږ د طرف څخه هغه سړي په امان دى چاته چې تا امان وركړي دى.

هل اللغات: ② أَتْحَابِي: زما د خاوند رشته داران.

تسهيلات:

قوله: تَوَجَّدَتْهُ يَتَقَبَّلُ وَفَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْرُوهُ يَقُوبُ:

د غسل محل و قوع: حضور پاك د فتح مكه په موقع باندې د وادى محصب سره په يوځاني باندې د خپل اوسيدو د پاره يوه خيمه نصب كړې وه او هم هلته ئې خپله جنا خښه كړې وه. په دغه ځاني باندې نن صبا يو جمات موجود دې د كوم نوم چه مسجد رايه دې كوم چه د چهيره بازار په آخره كښې واقع دې حضور پاك په دې ځاني كښې غسل فرمائيلو چه ام هاني عليها السلام هلته راغله. دام هاني اصل نوم فاخه يا عاتكه وو د حضور پاك د تره ابوطالب لور وه. دهغې د خاوند نوم هبیره وو.

د فتح مكې په موقع ه امن ملاويديو غلور شرطونه: د فتح مكه په ورځ حضور پاك دعام معافنى اعلان كړې وو خو شرطونه ئې لگولي وو.

- ① چې څوک حرم ته داخل شي هغه په امن کښې دې.
 - ② چې څوم مسجد حرام ته داخل شي هغه په امن کښې دې.
 - ③ چې څوک وسله او غورزوی هغه په امن کښې دې.
 - ④ چې د کور دروازه بنده کړې هغه په امن کښې دې.
 - ⑤ چې څوم د ابوسفیان کور ته داخل شي هغه په امن کښې دې.
- قوله: قَدْ أَجْرُنَا مَنْ أَجْرَبَ بِأَمْرَيْنِ:

ه امن ملاویدل: حضرت علی عليه السلام چه کله دخپلې خور ام هانی عليها السلام کور کښې داخل شو نو هلته یو سړي ملاؤ شو حضرت علی خیال اوکړو لکه چه دې سړي ته امن حاصل نه دې لهذا هغه ئی قتلول غوښتل حضرت ام هانی عليها السلام رامنځ ته شوه مگر حضرت علی عليه السلام سخت په غصه کښې وو. ام هانی عليها السلام رامنډه کړه او حضور پاک له راغله او امن ئی حاصل کړو. حضور پاک امن ورکړو. ام هانی عليها السلام حضرت علی عليه السلام ته ابن امی د شفقت په توگه او وئیل ځکه چه دمور مینه زیاته وی.

قوله: وَفِي رِوَايَةٍ لِتَرْمِذِي:

د عامون کس تعارف: د فلان بن هبیره نه هم دغه سړي مراد دې چه د هبیره خوئی وو. په تفصیلی روایت کښې دی چه دا دوه سړي وو چه د هبیره رشته دار وو کیدې شي یوئی خوئی وی دویم بل څوک وی.

الفصل الثاني

[۲۹۷۸] د ښځې د امان په مسلمانانو لړزوم

۳۰۸-۲۱۲ (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ [۲] «إِنَّ الْمَرْأَةَ لَتَأْخُذُ بِالْقَوْمِ بِغَيْرِ عِلِّيٍّ مُلِيٍّ». رِوَاةُ التِّرْمِذِيِّ.

توجه: حضرت ابوهريره رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل [۲] ښځه د یو قوم د پاره عهد آخستی شي یعنی هغه د مسلمانانو د طرف څخه پناه ورکولی شي (ترمذي).

تسهيلات: قوله: إِنَّ الْمَرْأَةَ لَتَأْخُذُ بِالْقَوْمِ:

د ښځې د امان ورکولو اخیلو: یعنی د کم نه کم تر بې نامې سړي تردې چه که ښځه هم په جنگ کښې یو کافرت په پناه ورکړی نو په ټولو مسلمانانو باندې لا زم دی چه هغوی د دغه ښځې د عهد او امان حفاظت او خیال اوساتی او غدارۍ اونه کړی.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب السير عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في امان العبد والعراة (رقم- ۱۵۷۹)

[۲۹۷۹] دامن ورکولو څخه روسته د قتلولو سزا

۳۹۷۹- [۳] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَقِيقِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ [۲] «مَنْ أَمَّنَ رَجُلًا عَلَى نَفْسِهِ فَقَتَلَهُ أُعْطِيَ يَوْمَ الْقَدَرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». رَوَاهُ فِي شَرْحِ السُّنَنِ.

توجه: [۱] او عمرو بن حَقِيق وايي چې ما د رسول کریم ﷺ څخه واوریدل [۲] کوم سړی چې چاته د سر امان ورکړي او بیا هغه قتل کړي نو د قیامت په ورځ به هغه ته د بدعهدي نښه ورکول شي (شرح السنه).

هل القات: ① يَوْمَ الْقَدَرِ، ② يَوْمَ الْقَدَرِ: د هوک، بې لوظی.

تسهيلات:

قوله: مَنْ أَمَّنَ رَجُلًا عَلَى نَفْسِهِ فَقَتَلَهُ:

د مامون د قتلولو سزا: د يعنی په عرصاتو د قیامت کښې به مشهورولې شي چې فلانکې سړی غدارۍ کړې وه په دې شهرت سره به د دغه سړی تذليل اوسپکاوي کيږي خلقتو ته به ونيلې شي چې اوگورنی دا سړی څومره ذليل دې.

قوله: أُعْطِيَ يَوْمَ الْقَدَرِ:

د وعده خلافۍ جنه ملاویدل: ده ته به د وعده خلافي جهنما ورکړې شي، لکه چې دا کنایه ده ددې نه چې د قیامت په ورځ به د خلکو مینځ کښې شرمنده کړې شي او په بل حدیث کښې ذکر دی چې قیامت په ورځ به د وعده خلافي کونکو دپاره یو خاص نښه وي چې هغوي سره به دوي پيژندلې شي چې دا هغه خلق دې کومو چې به غداري او بې لوظی کوله، او دا خبره دې واضح وي چې د قیامت په ورځ به د مسلمانانو پټ گناهونه نه ظاهريږي بلکه ښکاره گناهونه به ظاهريږي، نو لهذا حدیث الباب د پرده پوښی والا حدیث خلاف نه دې.

[۲۹۸۰] د وعدي د پوره کولو تاکید

۳۹۸۰- [۳] (۱) وَعَنْ سُلَيْمِ بْنِ عَامِرٍ قَالَ [۲] «كَانَ بَيْنَ مُعَاوِيَةَ وَبَيْنَ الرَّوْمِ عَهْدٌ [۳] وَكَانَ يُبِيرُ مَخَولًا دِهِمُ [۴] حَتَّى إِذَا انْقَضَى الْعَهْدُ أَغَارَ عَلَيْهِمُ [۵] الْبُغَاةُ رَجُلٌ عَلَى فَرَسٍ، أَوْ بِرْذَوْنٍ [۶] وَهُوَ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَقَاءُ لَا غَدْرًا [۷] فَنَظَرُوا فَإِذَا هُوَ عَمْرُو بْنُ عَبْسَةَ فَسَأَلَهُ مُعَاوِيَةُ عَنْ ذَلِكَ

توجه: [۱] او سلیم ابن عامر تابعي ﷺ وايي [۲] امير معاويه رضی الله عنه او د روميانو په مینځ کې دا معاهده شوي وه چې دومره ورځي به یو بل سره جنگ نه کوي [۳] او حضرت معاويه

(۱) اخرجه ابن ماجه فی السنن کتاب الدیات باب من امن رجلا علی دمه فقتله (رقم- ۲۶۸۸) واحمد فی المسند: ۲۲۳/۵

(۲) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد باب فی الإمام یكون بينه، وبين العدو عهد فیسیر الیه (رقم- ۲۷۵۹) والترمذی

فی کتاب التیر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فی القدر (رقم- ۱۵۸۰)

ﷺ به د دې وعدې په زمانه کې د روميانو په ښارونو کې گشت لگولو د حالاتو اندازه به يې اخستله [۴] چې کله د وعدې موده تيره شي نو په هغه ورځ روميانو باندې په يو ځل حمله وکړي او د هغوی ټيکانو يې به لوټ کړي که هغه د گڼسټ په ذريعه د هغوی د حالاتو او ټيکانو جائزه اخستو په ځای خپل کيمپ کې پروت وي او بيا د وعدې موده ختميدو باندې حمله يې کړي وي نو د هغه روميانو د بيداريدو په وجه جنگي فائده نه شوه حاصليدی [۵] بيا په هغه ورځو کې هرکله چې امير معاويه رضي الله عنه خپل لښکر والاو سره د روميانو په ښار کې گرځيدی يوسړی عربي يا ترکي اس باندې سوزيدو ويلو سره راغلو [۶] چې الله اکبر الله اکبر د وفا لحاظ ساتي نه چې د بدعهدي يعنی تاسو باندې معاهده پوره کول لازم دی نه چې تاسو د معاهدي خلاف ورزي کوی گویا هغه دا واضحه کړه چې تاسو خلق د وعدې په زمانه کې د دښمنانو په ښارونو کې گشت لگولو گرځئ نو دا د خپل وعدې د پاسدارۍ لحاظ ساتلو علامه نه ده بلکه دا وعده شکني او د وعدې د خلاف ورزي حکم کې داخل دی [۷] هرکله چې خلقو وليدل نو معلومه شوه چې داسې يوصحابي حضرت عمرو ابن عبسۀ رضي الله عنه دی، حضرت معاويه رضي الله عنه د هغه څخه داخبره وپوښتله چې د روميانو په ښارونو کې گرځيدل د عهد شکني برابر څنگه دی

هل اللغات: ① تبيّر: تلو راتلو به، ② نحو: طرف، ③ أغار: حمله به او کړی، ④ برزقوت: ترکی اس.

[۱] فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ مَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلَا يَحِلُّ لَهُ عَهْدًا وَلَا يَشُدُّهُ ② حَتَّى يَنْقُضِيَ أَمَدَهُ، أَوْ يَلْبِثَ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ ③ قَالَ قَرَجَهُ مُعَاوِيَةُ بِالنَّاسِ. «رواه الترمذي وأبو داود».

قوجه: ① هغه اوويل ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي د کوم سړي او يوقوم په مينځ کې چې وعده وي نو هغه ته پکار دی چې هغه خپله وعده ماته نه کړي او نه يې بدله کړی [۲] تردې چې د هغه وعده موده تيره شي يا هغوی خبرولو سره د برابرې په بنياد خپله وعده ماته کړي يعنی د هغه وعدې خلاف کول يا خو په هغه صورت کې جائز دی هرکله چې د وعدې وخت ختم شوی وي يا په هغه صورت کې جائز دی هرکله چې د څه مجبوري يا مصلحت په بناء د مودې په دوران کې وعده ماتول ضرور شوی وي او مخالف فريق د مخکې څخه اگاه شوی وي چې زمونږ او ستاسو په مينځ کې کومه وعده شوي وه مونږ هغه ماتوو اوس مونږ او تاسو دواړه برابر يو چې د چا څه مرضي وي هغه دي وکړي [۳] حديث راوي مسلم ابن عامر وايي امير معاويه رضي الله عنه د حضرت ابن عبسۀ رضي الله عنه داخبره او د حضور ﷺ د حديث په اوريدو سره خپلو خلقو سره د روميانو د ښار څخه خپل کيمپ ته واپس راغلو (ترمذي ابو داود)

هل اللغات: ④ لَا يَشُدُّهُ: تغير دې نه کوی په معاهده کښې، ⑤ فَلَا يَحِلُّ لَهُ: معاهده دې نه ماتوی اوغدارۍ دې نه کوی ⑥ يَلْبِثُ: د وعدې ماتولو خبردارۍ ورکول

تسهيلات:

قوله: وَكَانَ يَبِيدُ مَخَولًا دَوْمًا:

دَمَعَاهِدِي په دوران كښې په دشمن ه حملې ه تيارى كولو حكيم، حضرت معاويه رضي الله عنه د معاهدې په دوران كښې حمله نه كول غوښتل بلكه هغوى دا سوچ او كړو چه كله د معاهدې موده ختمه شى نو د حملې كولو د پاره به فوج تيار شى په دې غرض هغه اسلامى فوجونه د روم سرحد ته رسول غوښتل حضرت معاويه رضي الله عنه دا تيارى كوله چه يو صحابى په عربى اس يا تركى اس باندې راغلو او وئى فرمائيل چه وفادارى كوئى غدارى مه كوئى يعنى يا د مودې پوره كيدو نه پس فوج روان كړئى اويا په وجه د مصلحت د معاهدې د ختمولو واضح اعلان او كړئى دې د پاره چه دشمن ناخبره پاتې نه شى. "يَنْذِرُ الْبَهْمَ عَلَى سَوَاءٍ" هم دغه مطلب دې. حضرت معاويه رضي الله عنه دا حديث اوريدو سره فوجونه واپس كړل. سبحان الله د دين د يوې خبرې خومره خيال ساتل وو؟ ددې حديث ترجمه او مطلب صاحب مظاهر حق جديد صحيح نه دې ليكلي خيال كول پكاردى

قوله: وَلَا يَشُدُّهُ:

په معاهده كښې د خيانت ممانعت: مطلب دادې چه په معاهده كښې دې څه تغير نه كوى كه دنوې معاهده سره ولې نه وى دائى د مبالغې په توگه او فرمائيل چه په معاهده كښې دې څه تغير نه كوى گنى د تجديد د معاهدې ممانعت نشته دې

[۲۹۸۱] د معاهدې پابندى كول

۱۵- [۱] وَعَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ [۱] «بَعَثَنِي قُرَيْشٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَلَّ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَلْفَى فِي قَلْبِي الْإِسْلَامَ [۲] فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي وَاللَّهِ أَرْجِعُ إِلَيْهِمْ أَبَدًا [۳] قَالَ، إِنِّي لَا أُعْجِبُ بِالْعَهْدِ وَلَا أُعْجِبُ الْبُرْدَ وَلَكِنْ أَرْجِعُ [۴] فَإِنْ كَانَ فِي نَفْسِكَ الَّذِي فِي نَفْسِكَ الْآنَ فَأَرْجِعْ [۵] قَالَ فَذَهَبْتُ ثُمَّ أَتَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَاسْلَمْتُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] او ابو رافع رضي الله عنه وايي [۲] د صلح حديبيه په مقام كفار قريش زه خپل قاصد جوړولو سره د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت كې وليږلم هر كله چې څما نظر په رسول الله صلى الله عليه وسلم ولگيدلو نو بي اختياره څما په زړه كې د اسلام صداقت او حقانيت ځاى وكړلو [۳] ما عرض او كړو يا رسول الله قسم په خداى زه به اوس هيڅكله دي كفار قريش ته واپس ورنشم [۴] حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل زه نه خو وعده ماتوم او نه قاصدان بنده وم البته اوس ته واپس لاړ شه [۵] كه ستا په زړه كې هغه خيز يعنى اسلام قائم وي كوم چې داوخت دى نو بيا ماته راسه [۶] حضرت ابو رافع رضي الله عنه وايي د حضور صلى الله عليه وسلم د حكم مطابق زه مكې ته واپس

^۱ (خرجه ابو داود فى السنن كتاب الجهاد / باب فى الإمام يستجن به فى العهد (رقم- ۲۷۵۸) واحد فى السنن: ۸/۶)

ولایم او بیا د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شوم او اسلام می قبول کی یعنی د خپل اسلام اعلان می وکړو (ابوداود)،

هل القات: ① لَا أُهْمِسُ: ای لَا تُفَضِّلُ الْعَهْدَ عَاسَ بَیْسَ دَ مَعَاهِدَی مَاتُولُوبَه معنی کنې دې ② لَا أُهْمِسُ: نه بندوم ③ الْبُرْدَ: دا د بريد جمع ده. ډاک او پیغام اوړونکی راوړونکی قاصدته وائی

تسهيلات:

قوله: وَلَا أُهْمِسُ الْبُرْدَ:

د بريد مختلف لغوي مواحل: ① علامه طیبی رحمه الله لیکي چه بريد په اصل کنې قچرته وئيلي شو دا لفظ په اصل کنې بريد دم وو کوم چه د فارسي لفظ دې یعنی هغه قچر د کوم د لکنی وېسته چه پرې کرې شوی وی. د داسې قچرو د لکنی نه به اوږده وېسته پرې کولې شو بیا عربودا مخفف کړو نو بريد شو

② بیا د دې اطلاق د قچر په سوريدونکی باندې اوشو

③ بیا بريد په هغه مسافت باندې وئيلي شو کوم چه د اس دمنډې مقدار وو چه دولس ميله پورې به وو.

د ډاک رسولو پخوانۍ طريقه: پخوانی زمانه کنې د ډاک او پیغام اوړلو راوړلو يو عجيبه تيز نظام قائم وو. هغه به داسې وو چه په هر بريد باندې به ښه تازه اس ولاړ وو مثلاً د لاهور نه دهلي پورې د مغل بادشاهانو په زمانه کنې په هر بريد باندې به اسونه وو درلس ميله پورې اس د ښه تيز گاډی په شان منډې وهی بیا سترې کيږي د يو بريد پورې چه به دغه اس منډه وهله نو د يو بريد نه پس به دا اس پاتې کيدو او د هغه ځانی نه به تازه دم اس سامان اخستلو او روانيدلو په دويم بريد ته رسيدوسره به اودريدو د هغه ځانی نه به بل اس روانيدو نو د سحر د وخت تماثر په د لاهور نه د ماښام کيدونه وړاندې دهلي ته رسيدل او د هغه ځانی نه به لاهور ته سامان راتلو د ډاک نظام به هم دغه شان چلیدلو

[۲۹۸۲] د قاصدانو د قتلولو حرمت

۲۹۸۲- (۱) (۶) عَنْ لُجَيْمِ بْنِ مَسْعُودٍ (۶) «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لِرَجُلَيْنِ جَاءَا مِنْ عِنْدِ مُسَيْلِمَةَ (۷) أَمَا وَاللَّهِ لَوْلَا أَنَّ الرَّسُولَ لَا تَقْتُلُ لَفَرَّيْتُ أَغْنَاكَمَا». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ① او نعيم ابن مسعود رحمه الله روایت دی ② رسول کریم ﷺ هغه دوو سړوته وفرمایل کوم چې د مسيلمه څخه راغلی وو ③ چې ياد لرئ قسم په خدای که د قاصد

قتلول شرعي طور سره ممنوع نه وی نو مابه ستاسو ختونه الوخولي وی (احمد ابوداود)،
هل القات: ① الرُّسُل: قاصدان

تسهيلات:

نوله: قَالَ يُجْزَيْنِ:

ه قاصدانو مصداق: دا دوه قاصدان وو د يونوم عبدالله بن نواحه وو اود بل نوم ابن اثال
وو لکه چه په حديث نمبر (۳۸۳) کښې راځي.

نوله: جَاءَ امِنْ عِنْدِ مُسَيْلَمَةَ:

ه مسيلمه کذاب پيژندګلو: داسې مسيلمه کذاب وو چه د حضور پاک د وصال نه پس ئی
د نبوت دعوی کړې وه بلکه د حضور پاک په آخری عمر کښې ئی دعوی کړې وه
حضور پاک له په یووفد کښې دې هم راغلې وو مګر ملاقات ئی نه دې کړې ده
حضور پاک ته یو خط لیکلې وو حضور پاک په جواب کښې "الی مسيلة الکذاب" لیکلې وو
هم په دې سره کذاب مشهور شو. حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه چه د مرتدینو خلاف کوم
جنگونه کړې وو په هغې کښې زیات جنگونه هم دې مسيلمه کذاب سره شوی وو
حضرت خالد رضی الله عنه په ده باندې حمله اوکړه مسيلمه کذاب سره څلویښت زره طاقتور فوج
وو د یمامه په جنگ کښې په یوه قلعه کښې لاس په لاس جنگ اوشوپه ګټر شمیر کښې
صحابه کرام شهیدان شو وحشی بن حرب رضی الله عنه په مسيلمه کذاب باندې حمله اوکړه او
قتل ئی کړو دغه وخت د مسيلمه کذاب عمر ۱۲۰ کاله وو چرته چه دا جنگ اوشو د
اکثرو مړو د وجې نه د دغه ځانی نوم حقیقة البوت مشهور شوې وو الرسل قاصد چه څنگه
پیغام راوړی هم هغه شان واپس پیغام اوړی هم په دې وجه دا په خپل مینځ کښې د
رابطې اود مذاکراتو واحد ذریعه وی. کوم چه د طرفینو په مفاد کښې وی. په دې وجه په
بین الاقوامی توګه د قاصدانو احترام کولې شی اودوی قتلولې نه شی د اسلام قانون
هم دغه دې لیکن نن صباچه کوم سفیران وی داصر ف جاسوسان وی مګر نوم ئی د قاصد
اوسفیر دې

نوله: لَعَزَزْتُ أَغْنَاكَمَا:

په متنبې باندې ه ایمان راوړلکی سزا: یعنی د حضور پاک په وړاندې دې دواړو قاصدانو
د مسيلمه کذاب د نبوت گواهی ورکړه په دې وجه واجب القتل وو خوکه قاصدان نه وې

[۲۹۸۲] د جاهلیت په زمانه کښې د شوو وعدو پوره کولو حکم

۳۹۸۳- [۷] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (۲) «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ فِي خُطْبَتِهِ (۳) «أَوْفُوا بِحَلْفِ الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنَّهُ لَا يَزِيدُهُ يَعْزِيهِ الْإِسْلَامُ إِلَّا شِدَّةً (۴) وَلَا تُخْبِتُوا حَلْفًا فِي الْإِسْلَامِ». (۵) رَوَاهُ وَذَكَرَ حَدِيثَ عَلِيٍّ: "الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ" فِي كِتَابِ الْقِصَاصِ.

توضیح: ۱) او عمرو ابن شعيب خپل پلار څخه او هغه د خپل نیکه (دا) څخه نقل کوي ۲) چې رسول کریم ﷺ یوه ورځ د خپلي خطبي په دوران کې دا وفرمایل چې تاسو د زمانه جاهلیت قسم پوره کوي ځکه چې هغه یعنی اسلام هغه قسم زیات مضبوطوي مطلب دادی چې خپل قسم او خپل وعده پوره کول په اسلام کې ډیر زیات ضروري دی د دې اعتبار څخه اسلامي احکام او ایفایي وعده ۳) او حلف کې څه قضاء نشته او په اسلام کې حلف یعنی قسم ته رواج مه ورکوي. ۴) امام ترمذي رحمه الله دا حدیث د حسین ابن ذکوان په سند سره بروایت عمرو رحمه الله نقل کړي دی او ویلې یې دی چې دا حدیث حسن دی. او د علي رحمه الله روایت المسلمون تتکافأ په کتاب القصاص کې ذکر شوي دي. **حل التفات:** ۱) اَوْفُوا: وفا کوئ، پوره کوئ، ۲) حَلْف: معاهده، ۳) لَا تُخْبِتُوا: نوې معاهده مه کوئ. ۴) تَتَكَافَأُ: برابر دی (یوشان دی).

تسهيلات:

نوله: قَالَ فِي خُطْبَتِهِ أَوْفُوا بِحَلْفِ الْجَاهِلِيَّةِ:

د جاهلیت د زمانې معاهدې د پوره کولو حکم: یعنی د جاهلیت په زمانه کښې چه کومه معاهدې شوې ده دهغې خیال اوساتنی اسلام هغه نه ماتوی بلکه نوره نې مضبوطه اومستحکم کوی. لیکن په دې کښې به هغه ټولو قواعدو ته کتلې شی چه د اسلام د قواعدو مطابق وی د اسلام مخالف قواعد به په ځانې نه شی ساتلې.

نوله: وَلَا تُخْبِتُوا حَلْفًا فِي الْإِسْلَامِ:

من جانب الله د میراث د حقونو تقوی: یعنی د میراث د احکاماتو د نافذ کیدونه پس د بل څه نوې معاهده ضرورت نشته چه څوک چالره خپل وارث جوړولو معاهده اوکړی ځکه چه کوم حقوق اسلام ورکړی دی میراث هغه متعین کړی دی.

^۱ اخرجه الترمذي في السنن كتاب السير عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الحلف (رقم- ۱۵۸۵)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۲۹۸۴] د قاصدانو د قتلولو څخه ممانعت

۳۸۸- [۸] (۱) عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ (۲) «جَاءَ ابْنُ النَّوَاحَةِ وَابْنُ أَثَالِ رَسُولًا مُسَيِّمَةً إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ هُمَا (۳) أَكْثَهْدَانِ أَيْ رَسُولُ اللَّهِ (۴) فَقَالَ أَكْثَهْدُ أَنْ مُسَيِّمَةً رَسُولُ اللَّهِ (۵) فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَكْمَلْتُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ (۶) لَوْ كُنْتُ قَاتِلًا رَسُولًا لَقَتَلْتُكُمَا (۷) قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فَمَضَتْ السَّنَةُ أَنَّ الرَّسُولَ لَا يُقْتَلُ» - رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجهه: [۱] ابن مسعود رضي الله عنه وايي [۲] چې مسيلمه د نبوت مدعي دوه قاصدان ابن نواحه او ابن اثال د رسول كريم صلی الله علیه و آله په خدمت کې حاضر شو حضور صلی الله علیه و آله هغوی ته وفرمايل [۳] آيا تاسو ددي حقيقت شاهدي ورکوي چې زه د الله رسول يم [۴] هغه دواړو ونييل نه، بلکه مونږ د دې امر شاهدي ورکوي چې مسيلمه د خدای رسول دی [۵] نبي كريم صلی الله علیه و آله په دي اوریدو سره وفرمايل ما په الله او د هغه په رسول ايمان راوړي دي [۶] که زه د قاصدانو او استازو قتلونکی وی نو يقيناً مابه تاسو دواړه قتل کړي وو [۷] عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه وايي د حضور صلی الله علیه و آله د دي ارشاد گرامي پيش نظر بيا داسنت جاري شو يعنی دا ضابطه وگرځيده چې هيڅ قاصد او استازي دي نشي قتلولی برابره خبره ده که هغه هرڅومره غير مناسب خبره ولي ونه کړي او د قتل شزا دارولي نه وي (احمد)

تسهيلات:

قوله: فَقَالَ هُمَا أَكْثَهْدَانِ أَيْ رَسُولُ اللَّهِ:

د مسيلمه د قاصدانو سره د نبي عليه السلام مکالمه: حضور پاک د مسيلمه کذاب د دوو قاصدانو نه د خپل نبوت اورسالت گواهی او غوښتنه نو هغوی په جواب کښې او ونييل چه مونږ خو صرف مسيلمه رسول منو په دې وجه ستاسو د نبوت گواهی نه شو ورکولې ددې په جواب کښې حضور پاک د لوثی منصف په حيثيت سره جواب کښې او فرمائيل چه زه الله تعالی او د هغه رسولان منم مسيلمه کذاب رسول نه دي بلکه کذاب اوملعون دي اوستاسو د ناخوښه خبرو اترو په وجه تاسو واجب القتل ئی لیکن زه قاصدان نه قتلوم په دې وجه تاسو بچ شوي

[۷] بَابُ قِسْمَةِ الْغَنَائِمِ وَالْغُلُولِ فِيهَا

ذَ مَالِ غَنِيمَتِ تَقْسِيمِ او په دې کښې ځایا نټ بیان

خلاصة الباب،

فيه تسعة وأربعون حديثاً مشتملة على أربع عشرة مسألة:

- ① حل الغنائم للأمة المحمدية: ١، ١٧، ٢٨.
- ② التفضل وإيفاء: ٢، ٥، ٦، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢٣، ٢٤، ٢٥، ٢٦، ٢٧، ٢٨، ٢٩، ٣٠، ٣١، ٣٢، ٣٣، ٣٤، ٣٥، ٣٦، ٣٧، ٣٨.
- ③ سهام الرّاكب والراجل في الغنمة: ٣، ٢٢.
- ④ عدم السهم في الغنمة للمرأة والعبد والصبي: ٤، ٢١.
- ⑤ رد مال المسلم إليه بعد الآخذ من الكفار: ٨.
- ⑥ حكم الخمس: ٩، ١٠، ٢٢، ٢٧.
- ⑦ حكم الفبي: ١٠.
- ⑧ الزجر لمن يغفل في الغنمة: ١١، ١٢، ١٤، ٢٧، ٢٨، ٢٩، ٣٠، ٣١، ٣٢، ٣٣، ٣٤، ٣٥، ٣٦، ٣٧، ٣٨.
- ⑨ جواز الانتفاع ببعض الغنائم: ١٥، ١٦، ٣٦، ٣٧، ٣٨.
- ⑩ جواز التفضل بعد إخراج الخمس: ٢٤، ٢٥.
- ⑪ السهم في الغنمة لمن يحضر القتال: ٢٦.
- ⑫ إصطفاء النبي ﷺ سيفه ذا الفقار: ٣٤.
- ⑬ إعطاء الغنمة للمؤلفة القلوب: ٢٥.
- ⑭ السهم لبعض الغائبين: ٢٦.

د غنيمت لغوی معنی: غنائم د غنیمت جمع ده میدان جهاد کښې د جنگ په ذریعه چه دکافرانو نه کوم مال حاصلیږي هغې ته مال غنیمت وائی که یو مال د جنگ نه بغیر حاصل شی هغې ته مال فبی وائی دکوم ذکر چه په جدا باب کښې راتلونکې دې مال غنیمت ته انغال او نفل هم وائی نفل د زیاتې په معنی کښې دې چونکه د جهاد اصل مقصود اعلاء کلمة الله وی او مال د دغه مقصود نه زیاتې وی په دې وجه دې ته نفل او زیاتې وئیلې شی

غنیمت سره متعلق بعضی اصطلاحات:

- ① الغلیمه په جهاد فی سبیل الله کښې د متو په زور باندې چه د کافرانو نه کوم مال اخستی شی هغې ته غنیمت وائی
- ② الغن: د جنگ نه بغیر صرف په کافرانو باندې د حملې په ذریعه چه کوم مال حاصلیږي هغې ته مال فبی وائی

⑦ تغلیل دادنفل نه دې کوم چه د زياتی په معنی کښې دې بادشاه یا د جنگ امیر په څه کارنامه باندې د مجاهد د پاره د انعام چه کوم اعلان کوی هغه تغلیل دې مثلاً بادشاه وائی که چا فلانکې قلعه فتح کړه نو هغه ته به د دغه قلعه د مال لسمه حصه مال ورکولې شی یاد کافر بادشاه لور به هغه ته ملاویری.

⑧ السلب: سلب په زور د اخستلو په معنی کښې دې بادشاه یا امیر الحرب چه کله اعلان او کړې چه کوم سړی کوم کافر قتل کړو نو هغه ته به د دغه مقتول د بدن سامان ملاویری. مثلاً گهرنی کپړې خپلې د جیب سامان وسله او سورلی وغیره ټول په سلب کښې داخل دی.

⑨ الرضخ: رضخ د عطیه یعنی ورکړې په معنی کښې دې. کومو خلکو ته چه د مال غنیمت نه حصه نه شی ورکولې هغه که په جهاد کښې چرته حاضر شی نو د غنیمت د حصې په ځائی هغه ته څه ورکړه کیږی هم دغې ته رضخ وائی. د خمس اخوا کولونه پس د بقاتی مال نه دا عطیه غلامانو ماشومانو او ښځوته ورکولې شی.

⑩ الصفی: صفی د انتخاب او خوښولو په معنی کښې دې د غنیمت د تقسیم نه وړاندې به نبی کریم چرته یوه توره یا زغره یا وینځه منتخب کوله او اخستله به ئی د دې نوم صفی وو چنانچه وئیلی شی چه ام المؤمنین صفیه رضی الله عنها من الصفیة د نبی کریم نه پس دا حصه منسوخ کړې شوه. اوس د یو بادشاه د پاره د مال غنیمت نه صفی اخستل جائزه دی.

⑪ غلول: په مال غنیمت کښې خیانت ته غلول وئیلی شی چه ډیره لویه گناه ده. باقی تفصیلات زما د کتاب دعوت جهاد په ابواب غنائم کښې دی هلته کتل پکار دی.

الفصل الأول

[۸۷۸] مسلمانانو د پاره د مال غنیمت د مال حلال والی

۸۷۸- (۱) [۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "عَلَّمَ عِلْمَ الْغَنَائِمِ لَأَحَدٍ مِنْ قِبَلِنَا [۲] ذَلِكَ بَأَنَّ اللَّهَ رَأَى حَقْلَنَا وَغَزَاتَنَا [۳] فَطَعِمَهَا لَنَا". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① حضرت ابو هريره رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه نقل کوي [۲] چه حضور صلی الله علیه و سلم وفرمایل د غنیمت مال زموږ څخه مخکې هېڅ امت د پاره حلال نه وو [۳] هر کله چې الله تعالی زموږ مالي حیثیت کمزوري او موږ یې عاجز ولیدو [۴] نو دا مال غنیمت یې زموږ د پاره حلال او گرځولو. (بخاری مسلم)

هل الغنائم: ① طَعِمَ: پاک ئی او گرځولو موږ د پاره، یعنی حلال ئی کړو راته

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب فرض الخمس/باب قول النبی صلی الله علیه وسلم: «أَحَلَّتْ لَكُمْ الْغَنَائِمُ» (رقم- ۳۱۲۴) و مسلم فی کتاب الجهاد والشر/باب تحلیل الغنائم لهذه الامة خاصة (رقم- ۳۲ - ۱۷۴۷) واحد فی السند: ۳۱۷/۲

تسهيلات:

قوله: فَلَمْ يَمِلْ الْقَتْلَ بِمَوْتِ أَحَدٍ مِنْ قَبْلِنَا:

١٤١٢ امت محمدی بعضی خصوصیات: پخوانو امتونو کښې د غنیمت مال او د قربانۍ غوښه استعمالول منع وو د آسمان نه به اور راتلو او قبول شوې مال به نې سوزولو ددې امت د پاره الله تعالى حلال او گرځول.

⑦ په يهوديانو باندې وازگه حرام کړې شوې وه

⑧ د پخوانو امتونو د پاره د جماعت نه بهر او د جمع نه بغير مونځ کول جائز نه وو ددې امت د پاره دا ټول جائز دی.

⑨ د پخوانو امتونو د پاره د اوبو نه علاوه د طهارت د حاصلولو بل هيڅ ذريعه نه وه ددې امت د پاره نې خاوره د اوبو په ځانې کړه او د تيمم حکم ورکړې شو.

⑩ په يهوديانو د هفتې په ورځ د کبانو ښکار کول حرام وو

⑪ په يهوديانو د اوبې غوښه حرام وه.

⑫ پخوانو امتونو چې به د شېبې گناه کوله نو د ورځې به ورته په دروازه ليکلې شوې.

د پخوانو امتونو په کپړا چه به نجاست لگيدلو نو هغه به نې پرې کوله د وينځلو اجازت نه وو

[٣٧١] د مقتول سلب د قاتل د پاره

٣٧١- [٢] (١) وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «غُرِّجَتِ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَامَ حَنْظَلٍ، فَلَمَّا التَّقِيْنَا كَانَتْ لِمُسْلِمِينَ حَوْلَةٌ، فَرَأَيْتُ رَجُلًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَدْ عَلَا رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَفَعَرْتُهُ مِنْ وَدَاهِ عَلَى حَبْلِ عَائِقِهِ بِالسَّيْفِ، فَقَطَعْتُ الذَّرْعَ، وَأَقْبَلَ عَلَيَّ فَضَعَمْتُ خَفَةً، وَجَدْتُ مِنْهَا رِيحَ الْمَوْتِ، ثُمَّ أَفْرَكَةُ الْمَوْتِ فَأَرْسَلَنِي،

توجه: ابو قتاده رضي الله عنه وايي چه ① (د فتح مکي څخه وروسته) د غزوه حنين په کال مونږ (د جهاد د پاره)، د رسول الله صلی الله علیه و آله سره روان شو ② کوم وخت چې کافرو سره زمونږ مقابلې وشوه نو څه وخت د پاره مسلمانانو ته د شکست صورت حال مخې ته راغې ③ ما وليدل چې يو مشرک يو مسلمان باندې غالب راغلې دې ④ ما د هغه د وروستو څخه د

(١) اخرجه البخاري في كتاب المغازي/باب قول الله تعالى: {ويوم حنين إذ أعجبتكم كثرتكم فلم تغن عنكم شيئا وضاقت عليكم الأرض بما رحبت ثم وليتم مدبرين. ثم أنزل الله سكينته} [التوبة: ٢٥] - إلى قوله - {غفور رحيم} [البقرة: ١٧٣] (رقم- ٤٣٢١) ومسلم في كتاب الجهاد والسير/باب استحقاق القاتل سلب القاتل (رقم- ٤١ - ١٧٥١) و ابو داود في كتاب الجهاد/باب في السلب يعطى القاتل (رقم- ٢٧١٧) والترمذي في كتاب السير عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في من قتل قتيلا فله سلبه (رقم- ١٥٤٢) ومالك في الموطأ كتاب الجهاد/باب ما جاء في السلب في النفل (رقم- ١٨)

هغه د غاري په رگ د توري (مضوط) گذار او کرو [۶] نو د هغه زغره مي پريکړله [۷] هغه مشرک په ماباندي حمله او کړه [۸] او هغه دومره زور سره زه دباو کړم [۹] چې د هغه په وجه ماته د مرگ مزه راغله يعنې زه مرگ ته نزدي شوم [۱۰] بيا هغه مرگ رالاندي کړو [۱۱] نو هغه زه پريښودم.

حل اللفظ: ① جَزَلَةٌ: گشت، تاويدل، يعنې کافران په مونږ باندې راتاؤ شو ② عَلَا: غلبه نې کړې ده، زور آورشوي دي، ③ حَلَّ عَاتِيهِ: د غاري رگ، ④ الذِّغَرُ: زغره، ⑤ قَتَمَهُ: زور، دباؤ،

⑥ فَلَجَجْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ: قُلْتُ: مَا بَالُ النَّاسِ؟ قَالَ: أَمَرَ اللَّهُ ⑦ ثُمَّ جَعَلُوا ⑧ وَجَسَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ⑨ فَقَالَ: مَنْ قَتَلَ قِتِيلًا ⑩ لَهُ عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ ⑪ فَلَهُ سَلْبُهُ ⑫ قُلْتُ: مَنْ يَشْهَدُ لِي؟ ⑬ ثُمَّ جَلَسْتُ، ⑭ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَمِثْلَهُ ⑮ قُلْتُ: مَنْ يَشْهَدُ لِي؟ ⑯ ثُمَّ جَلَسْتُ، ⑰ ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَمِثْلَهُ، ⑱ فَقُلْتُ،

قو چمه: ① لادې څخه وروسته زه حضرت عمر ابن خطاب سره يوځای شوم [۱] او ورته ومي ونييل خلقو ته څه شوي دي [چې د دښمن د مقابلې څخه تنبتي] ② هغوی اوويل د الله حکم داسې دی [يعنې داڅه چې کيږي د قضاء او قدر مطابق کيږي] ③ بيا خلق [ددي عارضې پسپايي څخه وروسته دوباره جنگ د پاره ميدان جنگ ته] واپس راغلل [۴] او رسول کریم ﷺ په يوځای کيناستلو [۵] او وي فرمايل کوم سړی چې د دښمن يوسری قتل کړو [۶] او د هغه د قتلولو څوک شاهد وي [اگر که هغه يوشاهد وي] [۸] نو مقتول څخه اخستل شوی مال به د هغه قتلونکی سړی [يعنې د قاتل] وي [۹] (په دي اوریدو سره ما اراده وکړه چې د هغه مشرک د قتليدو واقعه بيان کړم ليکن! په زړه کې مي اوويل چې څما شاهدي به کوم سړی اداکوي [چې ما هغه مشرک قتل کړي دی] [۱۰] آخر زه کيناستم [۱۱] رسول کریم ﷺ دغه شان بيا وفرمايل [چې کوم سړی د دښمن يوسړې قتل کړو او د هغه د قتلولو څوک شاهد وي نو مقتول څخه اخستل شوی مال به د هغه سړي وي] [۱۲] ما بيا ادا اودريدلو سره خپله واقعه بيانول وغوښتل ليکن ما! په زړه کې اوويل چې څما شاهدي به کوم سړی اداکوي [۱۳] نو زه بيا کيناستم [۱۴] رسول کریم ﷺ دغه شان بيا اېه دريم ځل! وفرمايل [۱۵] دا ځل هم زه ودریدم [خو په ژبي سره مي څه ونه ونييل]

حل اللفظ: ① سَلْبَةٌ: د دشمن پاتې شوي مال،

② فَقَالَ: "مَا لَكَ يَا أَبَا قَتَادَةَ؟" ③ فَأَخْبَرْتُهُ ④ فَقَالَ رَجُلٌ: صَدَّقَ، وَسَلْبُهُ عِنْدِي فَأَرْجُو مِنِّي. ⑤ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: لَا هَذَا اللَّهُ ⑥ إِذَا لَا يَعْبُدُ إِلَّا إِلَهًا مِنْ أَشْيَاءِ اللَّهِ ⑦ يَقَاتِلُ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَيُعْطِي سَلْبَهُ. ⑧ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "صَدَّقَ فَأَعْطِهِ" ⑨ فَأَعْطَانِيهِ ⑩ فَأَبَيْتُ بِهِ فَنَزَعَانِي بَيْنَ سَلْبَةٍ ⑪ فَمِثْلَهُ لَأَوَّلِ مَا لِي تَأَلَّفْتُهُ فِي الْإِسْلَامِ. ⑫ مَتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوله: حضور ﷺ و فرمايل اي ابو قتاده رضی اللہ عنہ خہ خبرہ ده اچي ته خہ عرض او حاجت د پاره برابر و دربري او کيني خو په ژبي سره خہ نه وايي [۲] بيا ما حضور ﷺ ته او وئيل اچي ما فلانی مشرک قتل کړي دي [۳] يوسړي اخما په خبره اوريدو سره او وئيل ابو قتاده رضی اللہ عنہ رښتيا وائي او د هغه مشرک مال زما سره موجود دې تاسو هغوی خما د طرف خخه راضي کړئ اچي دي خپل حق خخه دستبردار شي او هغه ته د هغه مشرک د مال په عوض کې خه بل خيز ورکړی شي يا هغه په دي خبره راضي کړئ چې هغه زما سره په دي حقله خه مصالحت وکړي [۴] حضرت ابوبکر صديق رضی اللہ عنہ [۵] اوريدو سره هغه سړي ته او وئيل نه، قسم په خدائي داسې نشي کيدی [۶] رسول کریم ﷺ په دي معامله کې د ابو قتاده رضی اللہ عنہ د مرضی خلاف خه اراده نه کوي ابو قتاده رضی اللہ عنہ د الله د زمریانو خخه يو زمرې دې [۷] چې د الله او د هغه د رسول ﷺ خوشنودي د پاره دښمن سره جنگ کوي بيا دا اڅنگه ممکنه ده چې کوم مال باندې د ابو قتاده رضی اللہ عنہ حق دې هغه تاته درکړي [۸] رسول کریم ﷺ هغه سړي ته و فرمايل ابوبکر رضی اللہ عنہ تيك وايي ته ابو قتاده رضی اللہ عنہ ته د هغه مشرک (مقتول) مال ورکړه [۹] نو هغه سړی هغه مال ما ته راکړو [۱۰] او ما وروسته د هغه مال په ذريعه يوباغ واغستلو چې قبيله بنو سلمه کې واقع وو [۱۱] او دا د ټولو خخه مخکنی مال وو چې ماته اسلام راوړلو خخه وروسته حاصل شو. (بخاري، مسلم)

حل القات: ① لا اله الا الله ② اي لا اله الا الله ③ دا قسم دې خو زيات مشهور نه دې ④ مخرفاً: باغ. ⑤ نائقه:

چه ما هغه حاصل کړو، ذخيره کول او حاصلولو ته وائي

تسهيلات:

قوله: فَقَالَ رَجُلٌ: صَدَقَ، وَسَلَّيْتُ عَنْدِي فَأَرْضِيهِ وَنِي:

د حديث پس منظر: اصل قصه داسې وه چه يو کافر جنگ حنين کښي يو مسلمان پسې شو حضرت ابو قتاده رضی اللہ عنہ د شانه هغه کافر په توره باندې او وهلو هغه راتاؤ شو او حضرت ابو قتاده رضی اللہ عنہ نى دومره دباؤ کړو چه د مرگ خوشبوئى بوئى کړه ليکن چونکه کافر ډير زيات زخمى شوې وو په دې وجه راپريوتلو ابو قتاده رضی اللہ عنہ واپس شو د هغه د بدن سامان يو بل صحابی کوز کړو نبي کریم چه کله د سلب اعلان او کړو نو ابو قتاده رضی اللہ عنہ گواه لتول شروع کړه دې ډپاره چه د دغه مقتول سلب حاصل کړې شى. بيا دغه سړى د سلب د اخستلو اعتراف او کړو مگر د سلب نه واپس کولو خبره نى او کړه او په دې باندې صديق اکبر رضی اللہ عنہ قسم خوړلو سره او فرمائيل چه داسې به هيڅ کله نه کيږى بيا نبي کریم سلب ابو قتاده رضی اللہ عنہ ته ورکړو ابو قتاده رضی اللہ عنہ په محله بنى سلمه کښي په دغه سامان باندې يوباغ واخستلو دکوم نه چه هغه مال ذخيره کړو. مخرف باغ ته وائي.

قوله: مَنْ يُشْهَدُ لِي؟

دەمەگۆره جەمعی، مطلب، یعنی ما پە زەر کەنبی اووئیل چە زما پە مقتول باندی بە زما دپارە خوک گواهی و رکری صرف اودیدم بیا کیناستم پە ژبە مە هیخ اونه وئیل
قوله: فَأَرْضِيهِنِي:

د راضی گولو هوی، صورتونه، یعنی یوسری اقرار اوکړو چە د مقتول سلب زما سره دې اوقاتل ابوقتاده دې اوس پە دې درې طریقو کنبی ماته هره یوه منظور ده
① تاسو زما د طرفه هغه راضی کړنی

② هغه له د خپل طرف نه خه مال ورکړنی

③ هغه دې پە مفت کنبی ماته مال پیریږدی

قوله: إِذَا:

د ..، إِذَا، د استعمال مفهوم: تنوین سره دې "ای اذا صدق ابوقتاده" یعنی چە کله د ابوقتاده خبره رښتیا وی

قوله: لَا يَعْصِي:

دا یو بکرونی الله عنه د قول مطلب: د ضرب یضرب نه دې "ای لا یقصد النبی فی إبطال حقه واعطاء سلبه إياک" یعنی چە کله د ابوقتاده د خبره رښتیا وی نو قسم پە خدائی چە نبی کریم ﷺ به داسی چرې هم اونه کړی چە د الله تعالی د زمرو نه د یوزمری مال تاته درکړی
قوله: تَأْتِيهِ:

د مقتول د سلب پە اسحاق کنبی مذهبین:

① د جمهورو پە نیز سلب یو ضابطه اوقاعده ده چە چاکوم وخت هم یو کافر مرکرو د هغه سلب هم د دغه قاتل دې

② احناف فرمانی چە سلب مستقل ضابطه نه ده بلکه پە وختی توگه باندی د امیر الحرب یا د بادشاه د اعلان پە بنیاد باندی ملاویږی که چرې امیر اعلان اونه کړو نو چاته به هم نه ملاویږی ظاهر احادیث د جمهورو پە حق کنبی دی

[۳۸۴-۳۸۵] د مال غنیمت تقسیم

۳۸۴-۳۸۵ [۳] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: [۷] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَسْهَمَ لِلرَّجُلِ وَلِقَرَبِهِ ثَلَاثَةَ أَشْهُمٍ: [۲] سَهْمًا لَهُ وَسَهْمَيْنِ لِقَرَبِهِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير/باب سهام الفرس (رقم- ۲۸۶۳) ومسلم في كتاب الجهاد والسير/باب كيفية قسمة الغنمية بين العاصرين (رقم- ۵۷- ۱۷۶۲) و ابو داود في كتاب الجهاد/باب في سهام الخيل (رقم- ۲۷۳۳) وابن ماجه في كتاب الجهاد/باب قسمة الغنائم (رقم- ۲۸۵۴)

ترجمہ: ۱] او ابن عمر ؓ واپس چہ رسول کریم ﷺ مال غنیمت خخہ د یوسری او د هغه اس د پاره درې حصي ورکړي ۲] یعنی یوه حصه خو خپله د هغه او دوه حصي د هغه د اس (بخاري مسلم)

حل اللغات: ① تَمَنَّا: حصه

تسهيلات

قوله: ثَلَاثَةٌ أَكْمَرُ: میدان جهاد کښې دوه قسمه خلق جنگپری یو قسم هغه خلق وی چا سره چه اس وی اودویم قسم پیدل خلق وی. اوس د اس والا حصه او پیدل والا حصه کښې خورق دې چه د اس والا ته به زیاته ملاویری او پیدل ته به کمه ملاویری لیکن د حصې په تعیین کښې د فقهاؤ اختلاف دې چه چاته به خومره حصه ملاویری

د فارس مجاهد په حصه کښې دوه مذاهب:

- ① د ائمه ثلاثه جمهورو په نیزه پیدل ته یوه حصه ملاویری او اس والا ته به درې حصي ملاویری. یوه حصه به د هغه خپله وی اودوه حصي به هغه ته د اس د وجهې ملاویری
 - ② د ائمه احناف په نیز به پیدل ته یوه حصه ملاویری او اس والا ته به دوه حصي ملاویری. یوه حصه به د هغه وی او بله حصه به ئی د اس وی
- د اول فریق دلیل:** د حضرت ابن عمر ؓ خخه روایت دې چه په خپله مدعا باندې واضح دلیل دې

د اول فریق د دلیل غصه دوه جواوې: ① صاحب هدایه فرمائی د حضرت ابن عمر ؓ په دواړو روایتونو کښې تعارض دې نودواړه ساقط دی لهذا د حضرت مجمع بن جاریه ؓ روایت د احنافو د استدلال دپاره سالم پاتې شو. (خودا جواب دیر تسلی بخش نه دې) ② دا په تنفیل او نور زیاتی انعام باندې محمول دې دې دپاره چه په دې طریقه سره د اسونو والو حوصله افزائی اوشی او خلق د زیات نه زیات اسونه واخلی او جهاد له راشی

د دویم فریق د لامل: ① وَغْنُ فَجْوَیْنِ جَارِیَةِ رَجَبِ اللَّهِ عَنْهُ، قَالَ: «لَمِیْتُ عَنْهُ عَلَى أَهْلِ الْحَنْبَلِیَّةِ، فَقَسَمْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَمَانِیَةَ عَشَرَ نَحْمًا، وَكَانَ الْهَنْشُ الْفَاوِیَّةَ جَارِیَةً لَهَا فَاوِیَّةَ فَاوِیَّةَ، وَأَعْطَى الْفَارِسَ ثَمْنِیْنَ، وَالرَّجُلَ نَحْمًا، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمہ: او مجمع ؓ بن جاریه واپس په خیبر کې حاصل شوی مال غنیمت او زمکه د هغه خلقو په مینځ کې تقسیم شو کوم چې په حدیبیه کې شریک وه رسول کریم ﷺ د خیبر مال غنیمت او زمکه اتلس حصو کې تقسیم کړله او صلح حدیبیه کې شریک د لښکر تعداد پنځلس سوه سړو باندې مشتمل وو چې په هغه کې درې سوه سواره وه دغه شان سوارو ته حضور ﷺ دوه حصي ورکړي او پیاده ته یوه حصه او ابو داود ؓ داروایت نقل

کړي دی او ویلي یې دي چې په دې باره کې د ابن عمر رضی الله عنہما روایت زیات صحیح دی او په هغه اکثره آئمه وو عمل کړي دی او د مجمع رضی الله عنہ په دې روایت کې واهمه واقع شویده مجمع ویلي دي چې درې سوه سواره وه حالانکه د سورو تعداد دوه سوه وو

استدلال: په دې کښې په واضحه توګه باندې ذکر دی چه په خیر کښې پیدل ته یوه حصه او اس والا ته دوه حصې ورکړې شوې وې الفاظ داسې دی «فأعطى الفارس مئین والراجل مئین» د حضرت مجمع بن جاریه رضی الله عنہ په روایت کښې د اموال غنائم د حصو تقسیم او د مجاهدینو د تعداد بیان هم موجود دې دکوم نه چه د احنافو د مسلک په واضحه توګه ثبوت کیږي او د جمهورو د مسلک نفی کیږي هغه داسې چه د خیر د مالونو حصې ۱۸ وې او مجاهدین پنځلس سوه وو په کوم کښې چه درې سوه د اسونو والا وو او دولس سوه پیدل وو د دریو سوا اسونو والا نه هر سلو کسانو ته دوه دوه حصې ورکړې شوې نو شپږ حصې لارې باقی دولس حصې پاتې شوې او د دولس سوو پیدل والونه هر سل سلو ته یوه یوه حصه ورکړې شوه نو پنځلس سوو مجاهدینو باندې اتلس حصې پوره تقسیم شوې

که چېرې د جمهورو د مسلک مطابق د اسونو والو ته درې حصې ورکړې شوې وې نو دریو سوو مجاهدینو ته به ۹ حصې ملاؤ شوې وې او دولس سوو ته به دولس حصې ملاؤ شوې وې نو دغه شان به د ټول مال غنیمت ۲۱ حصې شوې وې حالانکه د حضرت مجمع بن جاریه رضی الله عنہ په روایت کښې په واضحه الفاظو کښې راغلی دی «فقسم رسول الله صلی الله علیه وسلم ثمانية عشر مئینا» یعنی ټولې اتلس حصې وې

د مجمع بن جاریه په حدیث باندې د ضعف اعتراض: د دې روایت متعلق امام ابو داؤد رحمته الله علیه فرمائی چه د حضرت ابن عمر رضی الله عنہما دا زیر بحث روایت اصح او راجح دې او د مجمع بن جاریه رضی الله عنہ په روایت کښې یو راوی ته وهم شوې دې په حقیقت کښې درې سوا اسونو والا نه وو دوه سوا اسونو والا وو دوو سوو ته شپږ حصې ملاؤ شوې وې

د اعتراضی جواب: که چېرې دوه سوا د اسونو والا هم اومنلې شی بیابه هم د جمهورو خبره جوړه نه شی ځکه چه داخو فیصله شوې ده چه مجاهدین پنځلس سوه وو چه د حدیبیه نه نیغ راغلی وو او خیر کښې جنگیدل که اسونو والا دوه سوا وو نو پیدل دیارلس سوا شو چاته چه که دیارلس حصې ورکړې شوې نوشپږ او دیارلس به نورلس حصې شی حالانکه داخبره فیصله شوې ده چه حصې هم اتلس وې

⑤ په مصنف ابن ابی شیبه کښې د حضرت ابن عمر رضی الله عنہما روایت د دوی مستدل دې الفاظ نې دا دی «للفارس مئین والراجل مئین»

د مصنف ابن ابی شیبہ د روایت وجه تو جمع؛ احنافو د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما روایت راجح گر خولې دې ددې وجه دا ده چه اس د جهاد آله ده او سرې ذی الاله دې د آلې درجه د ذی الاله نه زیاتیدل نه دی پکار ځکه چه انسان د اس نه بغیر جنگ کولې شی لیکن اس بغیر د نسان نه جنگ نه شی کولې

[۸۸۸] په مال غنیمت کښې د غلامانو او د ښځو دپاره د حصې نشتوالی

۸۸۸- (۳) [۱] وَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ هُرْمَزٍ قَالَ: «كُتِبَ عُمْدَةُ الْحُرُورِيِّ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ [۲] يَسْأَلُهُ عَنِ الْعَبْدِ وَالْمَرْأَةِ [۳] يَخْضَعَانِ لِلْمَغْنَمِ [۴] هَلْ يَغْنَمُ لَهَا؟ [۵] فَقَالَ يَزِيدُ: «كُتِبَ إِلَيْهِ [۶] أَنَّهُ لَيْسَ لَهَا شَيْءٌ [۷] إِلَّا أَنْ يُعْدِنَا [۸]. وَفِي رِوَايَةٍ: كُتِبَ إِلَيْهِ ابْنُ عَبَّاسٍ: [۹] إِنَّكَ كُتِبْتَ إِلَيَّ تَسْأَلُنِي: [۱۰] هَلْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَغْزُو بِالنِّسَاءِ؟

توجه: [۱] او یزید ابن هرمز وایي [۲] چې نجهد حروري ابن عباس رضی اللہ عنہ ته یو خط ولیکلو [۳] چې په هغې کې یی د غلام او د ښځو په باره کې دا تپوس کړې وو [۴] چې هرکله هغوی د مال غنیمت د تقسیم په وخت موجود وي [۵] نو هغوی ته به هم د مال غنیمت څخه حصه ورکول شي یا نه؟ [۶] ابن عباس رضی اللہ عنہ یزید ته یعنی ماته وفرمایيل چې ته څما د طرف څخه [نجهد حروري ته] دا جواب ولیکه [۷] چې د دې دواړو حصه مقرر نه ده [۸] البته [د تقسیم په وخت] هغوی ته دي دغه شان څه ورکول شي [۹] او په یو روایت کې داسې دي چې ابن عباس رضی اللہ عنہ [نجهد ته] جواب کې ولیکل [۱۰] چې تاخط لیکلو سره زما څخه دا تپوس کړي وو [۱۱] چې آیا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به په جهاد کې ښځې د خان سره بوتلي حل الفان: [۱] العبدی داد حرورا طرف ته منسوب دې چه د کوفې په اړخونو کښې د یو ځانی نوم دې د خوارجو رومي اجتماع هم په دې مقام باندې شوې وه [۲] عُمْدَةُ: د خوارجو د مشرونو دې [۳] الْمَغْنَمُ: مال غنیمت، [۴] أَنْ يُعْدِنَا: حذی عطیې ته وانی غلامانو او ښځو ته د مال غنیمت نه څه عطیه ورکول

[۱] وَهَلْ كَانَ يَغْزِي هُنَّ بِسَهْمٍ [۲] فَقَدْ كَانَ يَغْزُو بِهِنَّ [۳] يُدَاوِنُ الرُّضَى [۴] وَيُعْدِنُ مِنَ الْغَنِيمَةِ [۵] وَأَمَّا السَّهْمُ فَلَمْ يَغْزِي هُنَّ بِسَهْمٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] او آیا حضور صلی اللہ علیہ وسلم به هغه ښځو ته مال غنیمت څخه حصه ورکوله؟ انو د دې جواب دادی [۲] چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم به ښځې په جهاد کې د خان سره بوتلي [۳] چې د بیمارانو دارو درمل به یې کول او د زخمیانو مرهم پټی به یې لگوله [۴] او هغوی ته به د مال غنیمت څخه هسې لږ څه ورکول شو [۵] لیکن هغوی د پاره څه حصه نه وه مقرر شوې (مسلم)

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الجهاد والستیر لهاب النساء الفازیات یرضخ لهن ولا یسهم. والنهی عن قتل صبیان اهل الحرب (رقم- ۱۳۹ - ۱۸۱۲) و ابو داود فی کتاب الجهاد لهاب فی الرأ والعبید یعدیان من الغنیمه (رقم- ۲۷۲۷)

تسهيلات:

قوله: أَنَّهُ لَيْسَ لِمَا سَأَلْتُمْ إِلَّا أَنْ يُعْذَبَا:

ه غلامانو او بنحو په مال شيعت کښې هدم حصه: غلامانو او بنخوته حصه نه شی ورکولې صرف د خوشحالولو اوزره ساتنې په توگه څه عطيه ورکولې شی ځکه چه په دوی باندې د جنگيدو ذمه واری نشته دې هم دغه مسئله د نابالغ هلکانو هم ده

[۳۸۱] بعضي مجاهدينو ته د انعام په توگه د زياتی ورکولو جواز

۳۸۱- [۵] (۱) وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [۲] «بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِظَهْرٍ مَعَ رِيَّاحٍ غُلَامَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] وَأَنَا مَعَهُ [۴] فَلَمَّا أَصْبَحْنَا [۵] إِذَا عَيْدُ الرَّحْمَنِ الْفَزَارِيُّ قَدْ أَغَارَ عَلَى ظَهْرِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۶] فَقُمْتُ عَلَى أَكْمَةٍ [۷] فَاسْتَقْبَلْتُ الْمَدِينَةَ [۸] فَتَأَدَيْتُ ثَلَاثًا: يَا صَبَاحَا،

قوجه: [۱] او سلمه ابن اکوع رضي الله عنه وایي چه [۲] د مسلمانانو او د قریشو په مینځ کې وعده کیدو څخه اوروسته حدیسی څخه د واپس راتلو په دوران کې په لار کې رسول کریم صلی الله علیه و آله د خپلي سورلئ اوبښ رباح سره چې د رسول کریم صلی الله علیه و آله غلام وو مخکې ولیرلو [۳] زه هم رباح سره شوم [مونږ دواړو د شپې په یوځای کې قیام او کړو] [۴] کوم وخت چې سحر شو [۵] نو مونږ ته معلومه شوه چې عبد الرحمن فزاري [چې د مسلمانانو یو مشهور دښمن او کافر وو] د رسول کریم صلی الله علیه و آله په اوبښانو یې حمله وکړله او هغه یې د خان سره وتښتول [۶] زه یو یو غونډي [تیلی، باندې وختم] [۷] او د مدینې طرف ته مې مخ کړو [۸] او درې ځله مې یا صباحه [یعنی خبردار دښمن را ورسیدو] نعره هم بلند کړه

حل اللغات: [۱] بظنره: په واپس کښې. [۲] آغاز: حمله کولو او تباهی کولونه ونیلي شی. [۳] اکمة: اوچتی غونډنی ته وائی

[۱] ثُمَّ خَرَجْتُ فِي أَكَارِ الْقَوْمِ [۲] أُرِيهِمْ بِالنَّبْلِ [۳] وَأَرْتَجِرُ وَأَقُولُ: [۴] أَنَا أَنِ الْأَكْوَعُ وَالْيَوْمَ يَوْمُ الرُّحْمَةِ [۵] فَمَا زِلْتُ أُرِيهِمْ [۶] وَأَعْرِضُهُمْ [۷] حَتَّى مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ بَعِيرٍ مِنْ ظَهْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۸] إِلَّا خَلَعْتُ وَرَاءَ ظَهْرِي [۹] ثُمَّ اتَّبَعْتُهُمْ أُرِيهِمْ [۱۰] حَتَّى أَلْقَا الْأَكْرَمِينَ ثَلَاثِينَ بَرْدَةً [۱۱] وَثَلَاثِينَ رُمْحًا [۱۲] يَنْصَحُونَ [۱۳] وَلَا يَطْرَحُونَ شَيْئًا [۱۴] إِلَّا جَعَلْتُ عَلَيْهِ أَرَامًا مِنَ الْحِجَارَةِ.

قوجه: [۱] زه د هغه قوم [یعنی د عبد الرحمن او د هغه د ملگرو] قدمونو په نښه روان شوم [۲] او تیر پسې مې بل تیر ویشتلو [۳] هغه وخت ځما په ژبه اوچت آواز کې رجز یعنی رزمیه شعر وو [۴] أنا ابن الاکوع والیوم یوم الرضع [یعنی اې د دین دښمنانو په کولاو غوږ

واورئ! زه د اکوع خوی یم نن ورخ د خرابو خلقو ایعنی ستاسو دبنمانو دینا د هلاکیدو ورخ ده [۵] ما دغه شان برابر تیرونه ویشتل [۶] او د هغوی د سورلو پښي می پریکولي اېه مخکې تلم [۷] تردی چې د رسول کریم ﷺ د اوبسانو څخه الله پیداکړی هیڅ اوبس باقی پاتې نه شو [۸] چې ما خپل وروسته نه وي پریښی. [۹] ما تیرونو ورولو سره د هغوی تعاقب جاري وساتلو [۱۰] تردی چې هغوی د دیرشو څخه زیات خپل ځادرونه [۱۱] او دیرش نیزی [۱۲] وغورځولې دې دپاره چه خان سپک کړی ایعنی هغوی تنبیدوکی خپل ځادرونه او خپلي نیزی غورځولي چې د جسم د سپک کیدو په وجه تنبسته کې آسانی وي [۱۳] او هغوی چې کوم څیز غورځولو [۱۴] مابه په هغې د نښې په طور کانی اینودل

حل القات: ① التل: غشی، نیزی، ② وأرجم: ماد رجز شعرونه وئیل ③ يوم الرضة: ددې مفرد راضع دي. کمینه او ذلیل ته وائی ④ على ظن: د ظهرنه مراد د سورلی اوبسان دی ⑤ وأغفر: او خبی مې ماتولي، ⑥ غفنه: روسته مې پریخودل هغه، ⑦ بؤدة: ځادرونه، ⑧ رفا: نیزی، ⑨ يتخفون: یعنی زیاتی سامان ئی اوغورزولو دې دپاره چه د تیختې دپاره سپک شی ⑩ بظاحوت: چه غورزول به هغوی، ⑪ آراما: ددې مفرد ارم دي. علامت ته وائی

① يعرفها رسول الله صلى الله عليه وسلم وأصحابه، ② حتى رأيت قوارس رسول الله صلى الله عليه وسلم وألقى أبو قتادة قارس رسول الله صلى الله عليه وسلم يعبد الرحمن، ③ فقتله، ④ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "خير قورسانا اليوم أبو قتادة" وخبر رجائنا سلمة، ⑤ قال، ⑥ ثم أعطاني رسول الله صلى الله عليه وسلم نهمين: ⑦ نهم الفارس ونهم الرجل، ⑧ فجمعنا إلى جميعاً، ⑨ ثم أزدقني رسول الله صلى الله عليه وسلم مائة على العضباء، ⑩ راجعين إلى المدينة. رواه مسلم.

توجه: [۱] چې رسول کریم ﷺ او د هغوی ملګري که وروسته څخه رانی سر د به پیژني [۲] تردی چې ماد رسول کریم ﷺ سواره په راتلو ولیدل [۳] او بیا می دا ولیدل چې حضرت ابو قتاده رضی الله عنه چې هغه ته به د رسول کریم ﷺ شهسوار وئیل کیدو عبد الرحمن بی الراندي کړو اکوم چې هغه د حضور ﷺ اوبسان تنبتول غوښتل [۴] او هغه یې قتل کړو [۵] بیا ادي هنگامی ختیدو څخه وروسته رسول کریم ﷺ وفرمایل [۶] نن زمونږ په سوړو کی د ټولو څخه ښه ابو قتاده رضی الله عنه دې [۷] او په پیادو کې د ټولو څخه ښه پیاده سلمه ابن اکوع دې [۸] د دې څخه وروسته رسول کریم ﷺ اهغه کافرو څخه په لاس راغلی مال زمونږ په مینځ کې تقسیم کړو نوا ماته یې دوه حصي راکړي [۹] یوه حصه د سوار اچې هغه بحسب اختلاف مذهب دوه حصي دي یا دري حصي او یوه حصه د پیاده [۱۰] دواړه حصي یوځای کولو سره ماته یې راکړي [۱۱] او بیا زه رسول کریم ﷺ خپلي اوبني عضباء باندې ترشا کینولم [۱۲] او د مدیني طرف ته روان شو (مسلم)

تسهيلات:

قوله: يَا صَبَاةَ:

دېخوانۍ زمانې ه عطري ټکۍ: پخواننۍ زمانه کښې به چه څوک د امداد د پاره رابللې شو نو د عربو په معاشره کښې به دا قسم نهرې لگولې شوې ددې مطلب دادې چه دښمن د سحر په وخت کښې حمله کړې ده تيارشني او امداد اوکړنې فوجي کاروانۍ اکثر د سحر په وخت کښې کيږي

قوله: وَالْيَوْمَ يَوْمَ الرِّضَى

د مذکور ه رجز په مفهوم کښې دوه اقوال: ① نن به هم هغه خلق کامياب وي چاله چه شريفانوښځو پيښۍ ورکړي وي يعنې نن به په پيښو فيصله کيږي د بهادرې مور پيښۍ به نۍ بهادر جوړوي او د ويريدونکې مور پيښۍ به نۍ ورديدونکې جوړوي

② درضع په مفهوم کښې دوه اقوال ددې معني کمينه او دليل دې يعنې نن د دغه کمينه او ذليلو خلقو د هلاکت ورځ ده چه په ځله کښې سيني نيولوسره پيښۍ ځکۍ دې د پاره چه د پيښو لوشلو آواز څوک نه اوري او پيښۍ اونه غواړي

قوله: إِلَّا جَعَلْتُ عَلَيْهِ أَرَامِينَ الْحِجَارَةِ .

د آرام لغوي تحقيق: ددې مفرد ارم دې لکه أعصاب او عنب. علامت ته وائي په کلو کښې اوس هم دا رواج دې چه په لرگۍ وغيره څيزونو باندې کانړې ايردي دا علامت وي چه دا د چا مال دې نوڅوک دې ته لاس نه لگوي بعضې خلق درې کانړې ايردي کوم چه د دريو طلاقو د قسم خوړلو طرف ته اشاره کوي ارم په معني د علامت دې

[۳۸۸] بعضې مجاهدينوته د هغوی د حصې څخه زياته برخه ورکول

۳۸۸- [۶] (۶) وَخَنَّ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا [۶] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ بَعْضُ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَايَا [۶] لَا تُغْنِيهِمْ غَاثَةٌ [۶] بَوَى قِسْمَةَ عَامَّةِ الْجَنِّيشِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① او ابن عمر رضي الله عنهما وايي ② چه رسول كريم ﷺ به بعضې خلقو د پاره څه زياته حصه مقرر کوله کوم چې به هغوی د جهاد د پاره ليرل ③ د عام لښکر په نسبت دا حصه به خاص کرد هغوي د پاره وه ④ د عام لښکر د حصې څخه سوا (زياتي حصه به وه) بخاري مسلم، حل الفتا: ⑤ بَيِّنُ: زياتۍ حصه به نې مقرروله

(۱) اخرجه البخاري في كتاب فرض الغنم/باب: ومن الدليل على أن الغنم لنواب المسلمين (رقم- ۳۱۲۵) ومسلم في كتاب الجهاد والتبعية/باب الأنفال (رقم- ۳۹ - (۱۷۵۰) و ابو داود في كتاب الجهاد/باب في نقل التربة تخرج من المعسكر (رقم- ۲۷۴۶)

تسهيلات:

قوله كَانَ يُقَالُ بَعْضٌ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَايَا:

بعضی مجاهدینو ته زیاتی ورکولو بعضی وجوه: نبی کریم ﷺ به د مال غنیمت په تقسیم کښي بعضو مجاهدینو ته دخپلي حصي نه هم زیاته حصه ورکوله، او د دي زیاتي حصه ورکولو بعضي وجوهات دا کيدې شي

① زیاته حصه ورکول جهاد طرف ته د رغبت ورکولو په وجه وو او دا د لښکر امیر د پاره جائز دی

② زیاته حصه ورکول د بهادري په وجه وو

[۳۴۱] ابن عمر رضی الله عنه ته د خمس څخه زیاتي حصه ورکول

۳۴۱- (۸) (۱) وَغَنَهُ، قَالَ (۲) «نَقَلْنَا رَسُولُ اللَّهِ نَفْلًا يَوْمَ نَصِيبِنَا مِنَ الْخُمْسِ» (۳) فَأَصَاتَنِي شَارِفٌ (۴) وَالشَّارِفُ: السُّنُّ الْكَبِيرُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تو جهه: ① او ابن عمر رضی الله عنهما وایي ② چه يو وخت رسول کریم ﷺ مونږ خلقوته د خمس د مال څخه زمونږ د مقرر حصو څخه علاوه هم څه زیات مرحمت کړل ③ نو ځه حصه کی یو شارف راغلو ④ او شارف هغه اونبي ته وایي چې بودی او د ډیر عمر وي، مسلم، حل القنان: ① نقل: زیاتی، ② شارف: ای السُّنُّ الْكَبِيرُ: ډیر عمر والا اوښه.

تسهيلات:

نوټ: د ترجمې څخه مطلب واضح دي

[۳۴۲] د مسلمانانو په مال د کافرانو د قبضي حکم

۳۴۲- (۸) (۱) وَغَنَهُ، قَالَ (۲) «ذَهَبَتْ قَرْسٌ لَهُ (۳) فَأَخَذَهَا الْعَدُوُّ (۴) فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ (۵) فَرَدَّ عَلَيْهِ فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (۶) وَلِي رِوَايَةٍ (۷) أَبَقَ عَبْدُ لَهُ (۸) فَلَمَّحَ بِالرُّومِ (۹) فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ (۱۰) فَرَدَّ عَلَيْهِمُ عَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ (۱۱) بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

تو جهه: ① او د ابن عمر رضی الله عنهما په باره کې منقول دی ② چه يو ځل د هغه اس و تنبیدلو ③ چې دښمنانو ایمنی کافرو او نیولو ④ بیا چې مسلمانانو نه په هغه کافرو فتح حاصله شوه او د هغوی مال غنیمت کې هغه اس هم راغلو ⑤ نو ابن عمر رضی الله عنهما ته د هغه اس ورکړې شو او هغه مال غنیمت کې شمیر نه شوا او دا واقعاً د رسول کریم ﷺ د

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الجهاد والسير باب الأنفال (رقم- ۳۸- (۱۷۵۰)

(۲) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والسير باب إذا غنم المشركون مال المسلم ثم وجده المسلم (رقم- ۳۰۶۷) و ابن ماجه فی کتاب الجهاد/باب ما أحرز العدو: ثم ظهر عليه المسلمون (رقم- ۲۸۴۷)

زمانی ده [۵] او په یو روایت کې دادی [۷] چې د ابن عمر رضی الله عنهما غلام اوتبتیدلو [۸] او روم ته ورسیدو [۹] بیا چې مسلمانانو ته په رومیانو فتح حاصله شوه [۱۰] نو خالد ابن ولید رضی الله عنه ابن عمر رضی الله عنه ته د هغه غلام ورکړو [۱۱] او دا د نبی کریم صلی الله علیه و آله د زمانی څخه وروسته واقعده ده. (بخاری)

حل الثالث: ① ظنر: غلبه حاصله کړه، زور آور شو، ② أنى: اوتختیدو.

تسهيلات:

قوله: فَأَخَذَهَا الْعَدُو:

دمذکوره جملي مطلب: یعنی د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما اس اوتختیدو نودبمن اونیلو بیا مسلمانان غالب شو او اس ئی د هغوی نه واپس کړو دغه شان د هغوی غلام تختیدلې وویا مسلمانان غالب شو نو هغه هم مسلمانانو واپس کړو

په مال مسلم د کافر قبضه سبب د ملکیت دې که نه په دې کښې ۲ مذهب:

که چرې کافران د مسلمانانو څخه مال باندې غلبه اوکړې او خپل خان سره ئی یوسی اواحرار هم اوکړې نو آیا هغه خلق به د دغه مال مالکان شی که نه؟ په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دې

① امام شافعی رحمته الله علیه فرمائی چې کافران به د دغه مال مالکان کیږي نه داچه د چا مال دې هم د هغه به وی نوکه روستو بیا مسلمانانو غلبه حاصله کړه اوهم هغه مال ئی په زور واخستلو نودشوا فغو په نیزبه دا مال اصل مالک ته ورکولې شی لکه چه دامال د هغه د ملکیت نه ته دې وتلې.

② د جمهوروپه نیزبه کافران د دغه مال مالکان شی. نوکه چرې دا مال په کافرانو کښې نه دې تقسیم شوې او د مسلمانانو لاس ته د تقسیم نه مخکښې راغلو نودابه د اصل مالک وی. لیکن په کافرانو کښې د تقسیمیدو نه پس که د مجاهدینو لاس ته راغلو نو اوس به دا په مال غنیمت کښې شاملولې شی او په عامو مسلمانانو به تقسیمولې شی.

د اول فریق دلائل:

① وَعَنْهُ، قَالَ: «ذَهَبَ قَرَسٌ لَهُ فَأَخَذَهَا الْعَدُو، فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرَدَّ عَلَيْهِ فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَفِي رِوَايَةٍ: أَبَقَ عَبْدُ لَهُ، فَلَجِقَ بِالرُّومِ فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ، فَرَدَّ عَلَيْهِ عَائِدُ بْنُ الْوَلِيدِ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: اودابن عمر رضی الله عنهما په باره کې منقول دی یووقت د هغه آس وتبتیدلو چې دبمنانو یعنی کافرو اونیلو بیا چې مسلمانانو ته په هغه کافرو فتح حاصله شوه او د هغوی مال غنیمت کې هغه آس هم راغلو نو ابن عمر رضی الله عنه ته د هغه آس ورکول شو او هغه مال

غنیمت کپی شمیر نه شو دا واقعه د رسول کریم ﷺ د زمانی ده او په یو روایت کې دادی چې د ابن عمر رضی الله عنهما غلام تبستیدلو سره روم ته ورسیدو بیا چې مسلمانانو ته په رومیانو فتح حاصله شوه نو خالد ابن ولید رضی الله عنهما ابن عمر رضی الله عنهما ته د هغه غلام ورکړي دا د نبی کریم ﷺ د زمانی څخه وروسته واقعه ده (بخاری)

⑦ په بخاری کښې د سلمه بن اکوع واقعه ده په هغې کښې سلمه بن اکوع ته د راجل او فارس حصې ملا وشوې وو

د هوم فریق دلیل: ① جمهور و د الفقراء المهاجرين نه استدلال کړې دې طرز د استدلال داسې دې چه د صحابه کرامو اموال په مکه مکرمه کښې وو لیکن د کافرانو لاس ته دتلود وجهې الله تعالی د دغه مال مالکان د فقر او په نوم سره یاد کړی دی دې نه معلومه شوه چه د مسلمانانو د مال د کافرانو په ملکیت کښې تلی وو او د تقسیم نه پس کافران د هغې مالکان شوی وو او د تقسیم نه مخکښې کافران د دغه مال مالکان نه جوړیږي

د تخیلی غلام د واپس ملاویدو په مسئله کښې ۴ مذاهب:

که چرې غلام مرتد کیدو سره او تختیدو نو د ټولو امامانو په نیز اتفاقاً کافران به د هغه مالکان شی.

① که مسلمان یا ذمی غلام او تختیدو او کافران د هغې مالکان شی نو امام ابو حنیفه رحمه الله فرمائی چه کافران د دې مالکان کیدې نه شی

② مگر جمهور وائی چه د مرتد غلام په شان د مسلمان غلام به هم کافران مالکان شی د فریقینو د لامل: دواړو فریقو د زیر بحث حدیث د اجزاو نه استدلال کړې دې مگر دا باریک اجتهدی فرق دې په دې وجه د دلائلو ضرورت نشته

[۳۳۳] د خیبر د مال خمس څخه د بنو عبد شمس او بنو نوفل محرومیتیا

۳۳۳- (۱۹) (۱) وَنَحْنُ جُبَيْرُ بْنُ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [۲] «مَشَيْتُ أَنَا وَعُمَرَانُ بْنُ عَفَّانَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۳] فَقُلْنَا: أَعْطَيْتَ بَنِي الْمُطَّلِبِ مِنْ ثَمَنِ حَبِيرٍ [۴] وَتَرَكْتَنَاهُ [۵] وَنَحْنُ بِمَنْزِلَةِ وَاجِدٍ مِنْكَ؟ [۶] فَقَالَ: "إِنَّمَا تَبَوَّاهُمْ وَبَنُو الْمُطَّلِبِ شَرٌّ وَاجِدٍ [۷] قَالَ جُبَيْرٌ [۸] وَلَمْ يَقْبِمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِبَنِي عَبْدِ شَمْسٍ وَبَنِي نَوْفَلٍ شَيْئًا». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

تو جهه: ① او جبیر ابن مطعم رحمه الله وایي ② چه زه او حضرت عثمان ابن عفان رضی الله عنهما د رسول کریم ﷺ په خدمت کې حاضر شو ③ او عرض مو وکړو چې تاسو د خیبر د خمس څخه بنو مطلب ته حصه ورکړله ④ او مونږ ته مو رانه کړله ⑤ حالانکه ستاسو په اعتبار سره مونږ

تول د يوي مرتبي يو [۶] حضور ﷺ و فرمايل ازہ د دې څخه علاوه نور په هيڅ نه پوهيږم چې بنوهاشم او بنو مطلب يودى [۷] حضرت جبير ﷺ وايي [۸] چې رسول كريم ﷺ بنو عبد شمس ايمنى حضرت عثمان ﷺ وغيره او بنو نوفل ايمنى حضرت جبير ﷺ وغيره ته څه ورنه کړل (بخاري)

حضرت جبير بن مطعم رضی الله عنه مختصر تعارف: نوم نى جبير کنيت ابو محمد، د پلار نوم نى مطعم قريشى وو. د صحيح قول مطابق حضرت جبير ﷺ د صلح حديبه او فتح مکه په مينځنۍ موده کښې مسلمان شوې (۱) د حنين په غزوه کښې شريک شوې وو په واپسۍ کښې حضور پاک ﷺ سره وو (۲). دې د علم الانساب لوى عالم وو او په دې کښې ډير ماهر وو. دا علم هغه د حضرت ابوبکر صديق ﷺ نه حاصل کړې وو حضرت عمر ﷺ ته چه کله د نسب د تحقيقاتو ضرورت پيش شو نو د ده په مدد سره به نې تحقيقات کول. دې د خپل قوم سردار وو خو په ده کښې د تکبر نوم هيڅ څيز نه وو د قريشو په حکيم ترين خلکو کښې د ده شمير وو. (۳)

وفات: ۵۷ هـ کښې مدينه منوره کښې وفات شوې وو. (۴) يو شاعر وائى:

موت سے کس کو رنگارى نيمى ہے؟
آج وہ گل ہاري پارى ہے

ترجمه: د مرگ نه هيڅ چا ته خلاصې نشته نن هغه مړ شو سبا زمونږ وardenې.
مرويات: د هغه نه ۶۰ شپيته احاديث نقل دي په دې کښې شپږ متفق عليه دي. بخارى او مسلم په يو يو کښې منفرد دي.

تسهيلات:

قوله: مِنْ نَحْسِ خَبَرَ:

د حديث پس منظور: د مال غنيمت نه پنځمه حصه د بيت المال وى او د خمس دا حصه به د نبى كريم په ذوى القربى او فقراء وغيره کښې تقسيميدله د خير مال چه کله راغلو نونى كريم د خمس نه خپل ذوى القربى بنوهاشم او بنوالمطلب ته ورکړه مگر بنو نوفل او بنى عبد الشمس ته نى هيڅ ورنه کړل

د عثمان او د جبير بن مطعم د نبى عليه السلام په خدمت کښې حاضري: په دې خبره د پوهيدلو دپاره حضرت عثمان ﷺ او حضرت جبير بن مطعم ﷺ نبى كريم له لارل او عرض نى او کړو يار رسول الله قرابت کښې مونږ او بنوالمطلب ستاسو دپاره برابر يو دا خبره صحيح ده چه ستاسو تعلق د بنوهاشم سره دې په دې فضيلت کښې مونږ مداخلت نه کوو چه بنوهاشم ته دې ولې ورکړو ليکن بنوالمطلب او مونږ قرابت کښې ستاسو دپاره

برابريو ځکه چه د عبد مناف څلور ځامن وو دکومو نومونه چه دادی: ① هاشم ② مطلب ③ عبد شمس ④ نوفل

نبی کریم د هاشم د اولاد نه وو حضرت عثمان د عبد شمس د اولاد نه وو حضرت جبیر بن مطعم د نوفل د اولاد نه وو د دې حضراتو شکایت دا وو چه بنوالمطلب ته چه کله په خمس کښې حصه ورکړې شوه نومونه دې ولې پریځودو حالانکه په قرابت دارنی کښې هېڅ فرق نشته دې؟

دنبی علیه السلام جواب: د دې په جواب کښې نبی کریم او فرمائیل چه د قرابت حق صرف بنو هاشم او بنوالمطلب ته حاصل دې ځکه چه دې خلقو په اسلام اوجاهلیت کښې د یو ځانی اوسیدو مظاهره کړې ده. ځکه چه کله قریشو بنو هاشم سره بانیکات او کړو نوبنوالمطلب د بنو هاشم ملگریا او کړه او بنو عبد شمس او بنو نوفل بانیکات کولو کښې د کافرانو پوره ملگریا او کړه لهذا د هغوی قرابت زمونږ نه ختم شو نو په خمس کښې هم د هغوی حق پاتې نه شو. راتلونکی حدیث نمبر (۳۰۴) کښې د دې واقعي نور تفصیل موجود دې

[۳۰۴] د مال فی حکم

۳۰۴- [۱۱۰] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "۳" «أَيُّهَا قُرَيْبَةُ أَتَيْتُمُوها ۴ وَأَقْتَمَرْتُمُوها ۵ فَهَبْكُمْ فِيها ۶ وَأَيُّهَا قُرَيْبَةُ عَصَبِ اللَّهِ وَرَسُولُهُ ۷ فَإِنْ تَحَسَّبا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ۸ نَهَرْتُمُ لَكُمْ ۹» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توضیح: ① او ابوهریره رضی الله عنہ وايي ② چې رسول کریم ﷺ وفرمايل ③ کوم کلي (ښار) ته چې تاسو لاړ شئ ④ او په هغې کې قیام او کړو ⑤ نو د هغې په مال کې ستاسو حصه ده ⑥ او کوم کلي (ښار) چې د الله او د هغه د رسول ﷺ نافرمانی او کړی ⑦ نو د هغې په مال کې پنځمه حصه د الله او د هغه رسول ﷺ د پاره ده ⑧ او بقیه ستاسو ده (مسلم) **حل القلم:** ① عصب: نافرمانی او کړی.

تسهيلات

قوله: أَيُّهَا قُرَيْبَةُ أَتَيْتُمُوها وَأَقْتَمَرْتُمُوها، فَهَبْكُمْ فِيها:

د متبوعه علاو دوه قسمونه: ① یعنی داسې زمکې ته تاسو راغلئ او په کښې حصار شونئ چه د هغه ځانی خلقو نه جنگ او کړو اونه ئی مزاحمت او کړو او د هغوی مالونه د غنیمت په توگه تاسو ته ملاؤشو نو دا مال فی دې په کوم کښې چه مجاهدين مقاتلين

او مدينه كنبې اوسيدونكى غير مجاهدين ټول شريكيرې او ټولونه حصه ملاوېږي او په دې كنبې خمس نه وي

⑦ كومونباريو چه د الله تعالى نافرمانى كړي ده يعنى ذهغه خاڼى اوسيدونكو د مجاهدينو مقابله او كړه جنگ نى او كړو او ماتې خوړلوسره او تختيدل او د غنيمت مال مسلمانانونه ملاؤ شو نو په دې كنبې به خمس ويستلوسره بيت المال ته حواله كولې شى او باقى څلور حصې به په مجاهدينو كنبې تقسيميرې

په مال فى كنبې عدم محصى بهرحال د حديث خلاصه داده چه مال فى كنبې خمس نه وي په مال غنيمت كنبې وي آخرى جمله نهمى لكه كنبې نى فرمايلى دى چه خمس هم به تاسو مسلمانانو كنبې تقسيميرې زما ذاتى مال نه دې

[۳۸۵] په مال غنيمت كنى د خيانت كونكو دپاره عذاب

۳۸۵- [۱۱] (۱) وَعَنْ خَوْلَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: [۲] سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: [۳] «إِنَّ رَجُلًا يَفْتَوِضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ بِغَيْرِ حَقٍّ [۴] فَلَهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»." رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ① او بي بي خوله انصاريه رضي الله عنها وايي ② چه ما د رسول كريم صلی الله علیه و آله څخه دا واوريدل چې بعضې خلق د الله په مال ايعنى غنيمت، فى او د زكوة په مال كې بغير د خه استحقاق نه تصرف كوي ③ نو داسې خلق به د قيامت په ورځ د اور سزاوار وي بخاري د حضرت خوله انصاريه مختصر تعارف: نوم خوله كنيت ام محمد او ام حبيبه وو د پلار نوم نى عامر وو بعضو د پلار نوم قيس بن فهد ونيلى دې او بعض خلقو د عامر قيس بن فهد لقب وركړې دې بعضو ونيلى دى چه د خولانيه قبيلې نه وه مرويات: بعض وائي چه د هغې نه هم يوروايت نقل دې او بعضو ونيلى دى چه د هغې نه اته احاديث نقل دى يو روايت كوم چه په كتاب كنبې موجود دې هغه بخاري كنبې دې باقى د احاديثو په نورو كتابونو كنبې دى د هغې نه نعمان بن ابى العياش عموماً روايت كوي

حل التفات: ④ يفتوَضُونَ: خوض ورننوتل او مشغوليدل، دلته په مال غنيمت كنبې تصرف كول مراد دى

تسهيلات

قوله: (إِنَّ رَجُلًا يَفْتَوِضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ:

په لومړى ماليت كنبې د خيالات حكم، خوض د ورننوتلو په معنى كنبې دې دلته په اوقاف، مال غنيمت، زكوة او په مال فى كنبې بې خايه تصرف كول مراد دى دا خبره ياد لرئى چه

په دې احاديثو كېني ظاهراً په غلول او مال غنيمت كېني د خيانت كولو الفاظ راغلي دي مگر د صرف مال غنيمت نه دي بلكه مشتركه قومي دولت او د مسلمانانو امانت مراد دي لهذا په سرकारी ادارو كېني، مذهبي مدارسو كېني او جهادي او غير جهادي تنظيمونو كېني چه كوم مشتركه مالونه وي په هغه ټولو باندې دا الفاظ صادق راځي څوك دي دا خيال نه كوي چه داڅو مال غنيمت د خيانت خبره ده زه سرکاری دفتر يا كمپني يا مدرسه يا د تنظيم يا د اوقاف په مال كېني خيانت كوم

[۲۴۱] مشتركه قومي څيز كېني د خيانت مختلف صورتونه

۲۴۱- (۱۲) (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ ۖ قَدْ ذَكَرَ الْغُلُولَ ۖ فَعَطَّيْنَاهُ وَعَظَّمْنَا أَمْرَهُ» ⑤ ثُمَّ قَالَ: ⑥ «لَا الْفَيْنَ أَحَدُكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ⑦ عَلَى رَقَبَتِهِ بِعَبْرَةٍ ⑧ دُعَاءٍ ⑨ يَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَغْنَيْتَنِي ⑩ فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا ⑪ قَدْ أَبْلَغْتُكَ ⑫ لَا الْفَيْنَ أَحَدُكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ فَوْسٌ لَهُ حَمِيمَةٌ،

قوجهمه ① او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي ② چه رسول كريم ﷺ زمونږ مخكې خطبه ارشاد وفرمايله ③ اواد هغه خطبي په دوران كې په مال غنيمت كې د خيانت ذكر يې او كړو ④ حضور ﷺ دا ډيره لويه گناه وښودله او په ډير اهميت سره يې بيان كړله ⑤ بيايې وفرمايل ⑥ خبردار زه په تاسو كې هيڅوك د قيامت په ورځ په دې حال كې ونه وينم ⑦ چې هغه په خپل څټ برېر كونكې اوښ سور كړي (ميدان حشر ته، راشي امثلاً) كوم سړي چې مال غنيمت كې د اوښ خيانت وكړي نو هغه سړي به ميدان حشر كې داسې حالت كې راشي چې د هغه په غاړه به هغه اوښ سوري او برېر به كوي ⑧ او بيا ماته دا اوواني يا رسول الله څما فرياد رسي (شفاعت) وكړئ ⑨ او زه د هغه په جواب كې دا اووايم چې زه اوس ستا د هيڅ شي ذمه وار نه يم ايعنى زه تا د الله د عذاب څخه خلاصولي نشم ⑩ ځكه چې ماتاته اېه دنيا كې د شريعت احكاما رسولي وو ⑪ او خبردار زه په تاسو كې څوك د قيامت په ورځ په دې حال كې ونه وينم چې هغه په خپل څټ هنر هنر كونكې اس سور كړي (ميدان حشر ته، راشي

هل اللغات: ① الغلول: خيانت. ② لَا الْفَيْنَ: زه اونه وينم، بيا نه مومم. ③ دُعَاءٌ: د اوښ برېر كول. ④ أَغْنَيْتَنِي: زما فرياد رسي او كړه، زما مدد او كړه. ⑤ فَوْسٌ: اس، ⑥ حَمِيمَةٌ: د اس هنرېدل.

قَبُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَغْنِي [۲] فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا [۳] قَدْ أَبْلَغْتُكَ [۴] لَا الْفَيْنَ أَحَدُكُمْ يَمِي وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ شَاةٌ نَاعَاءُ [۵] يَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَغْنِي [۶] فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا [۷] قَدْ أَبْلَغْتُكَ [۸] لَا الْفَيْنَ أَحَدُكُمْ يَمِي وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ نَفْسٌ لَهَا صِيَامٌ [۹] يَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَغْنِي [۱۰] فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا [۱۱] قَدْ أَبْلَغْتُكَ [۱۲] لَا الْفَيْنَ أَحَدُكُمْ يَمِي وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ رِقَاعٌ عَفَقُ

ترجمہ: ۱) اویا ماته دا اوواني چي يار رسول الله خما فرياد رسي وکړئ ۲) نو زه به د هغه په جواب کي اووايم چي زه ستا دپاره څه نشم کولې ۳) ځکه چي ماناته اد شريعت احکام رسولي وو ايغنی ته مي د مخکي څخه اگاهه کړي وي چي مال غنيمت کي خيانت يا په څه شي کي ناحق تصرف کول لويه گناه ده ۴) او خبردار زه په تاسو کي هيڅوک د قيامت په ورځ په داسې حال کي ونه وينم چي هغه خپل څټ باندې بڼ بڼ اد گډې آواز کونکی بزه چيلی، راوړي (ميدان حشرته) راشي ۵) اویا ماته دا اوواني چي يار رسول الله خما فرياد رسي وکړئ ۶) او زه د هغه په جواب کي دا اووايم چه زه اوس ستا د هيڅ شي ذمه وار نه يم ۷) ځکه چي ماناته اد شريعت احکام رسولي وو ۸) او خبردار زه په تاسو کي هيڅوک د قيامت په ورځ په داسې حال کي ونه وينم چي هغه خپل څټ باندې يو جغي وهونکی سړي ايغنی هغه غلام يا وينځه چي هغه د غنيمت قيديانو کي خيانت کولو سره اخستلي وي! سورکړي (ميدان حشرته) راشي ۹) اویا ماته دا اوواني چي يار رسول الله خما فرياد رسي وکړئ ۱۰) او زه د هغه په جواب کي دا اووايم چي زه اوس ستا د هيڅ شي ذمه وار نه يم ۱۱) ځکه چي ماناته اد شريعت احکام رسولي وه ۱۲) او خبردار زه تاسو کي هيڅوک د قيامت په ورځ داسې حال کي ونه وينم چي هغه په خپل څټ باندې هوکي نوروکي کپري اچولي (ميدان حشرته) راشي

حل اللغز: ۱) نَعَاءُ: د چيلی يا گډې بڼ بڼ کول. ۲) نَفْسٌ: انسان. ۳) صِيَامٌ: د انسان جغي او فرياد کول. ۴) رِقَاعٌ: د رقعة جمع ده، د کپري ټوټې، جهنمې. ۵) عَفَقُ: چه خوزی راخوزی

قَبُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَغْنِي [۲] فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا [۳] قَدْ أَبْلَغْتُكَ [۴] لَا الْفَيْنَ أَحَدُكُمْ يَمِي وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ صَامِتٌ [۵] يَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَغْنِي [۶] فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا [۷] قَدْ أَبْلَغْتُكَ [۸] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ [۹] وَهَذَا لَفْظٌ مُبْلَغٌ وَهُوَ أَتَمُّ

ترجمہ: ۱) اویا ماته دا اوواني چي يار رسول الله خما فرياد رسي وکړئ ۲) او زه ورته په جواب کي دا اووايم چي زه اوس ستا د هيڅ شي ذمه وار نه يم ۳) ځکه چي ماناته اد شريعت احکام رسولي وو ۴) او خبردار زه په تاسو کي هيڅوک د قيامت په ورځ په دي حال کي ونه وينم چي هغه خپل څټ باندې سره زر سپين زر اچولي (ميدان حشرته) راشي ۵) اویا ماته دا اوواني چي يار رسول الله خما فرياد رسي وکړئ ۶) او زه د هغه په جواب

کې دا اووایم چې اوس زه ستا د هیڅ شي ذمه وار نه یم [۷] ځکه چې ماتاته [د شریعت احکام] رسولی وو [۸] داروایت [د معنی او مضمون په اعتبار څخه] بخاري او مسلم دواړو نقل کړي دي [۹] او الفاظ د مسلم دي چې د بخاري د الفاظو په نسبت پوره او مکمل دي

حل اللغات: (۷) صَابَتْ: سره زر او سپین زر،

قوله: قَدْ كَرَّرْتُ الْقَوْلَ، نَعَطْنَاهُ وَعَظَّمْنَاهُ:

په مال غنیمت کښې د خیانت کولو سختوالې: حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله مونږ ته د خطبه ورکولو د پاره اوږدېدو او په مال غنیمت کښې د غلا ذکر کولو سره دا گناه کبیره او ګرځوله او (ددې په نتیجه کښې ملاویدونکې سزا سختی نی بیان کړه

قوله: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَحَدُكُمْ يَمْنِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَكْبَتَيْهِ شَاةً:

د مذکورې جملې مفهوم: په تاسو کښې دي یو سرې هم په مال غنیمت کښې خیانت کونکې نه شی چې زه هغه د قیامت په ورځ په داسې حالت کښې او ګورم چې د هغه په سټ باندې چیلنی وی او چغې وهی یا اس وی او هنرېږی او هغه سرې فریاد کولو سره وائی یار رسول الله! زما امداد (شفاعت) او کړه نوز به ورته وایم زه ستا امداد (شفاعت) نه شم کولې د الله تعالی پیغام خوماتاسوته دررسولې وو.

قوله: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا:

د عدم ملک مصداق: مطلب دادې چې زه به د الله تعالی نه ستا سود بخښنې په درخواست کولو کښې امداد نه شم کولې ځکه چې شفاعت خود الله تعالی په رضا باندې موقوف دي په سورت انبیاء کښې دا مضمون واضح کولو سره فرمائی [۹] لَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَى [۷] قوله: قَدْ أَهْلَيْتُكَ:

د مذکورې جملې مطلب: ددې جملې نه د رسول اکرم صلی الله علیه و آله منشاء داوه چې ماتاسوته د حق خبره خودلې وه په دې وجه دخپل ځان د بخښلو د پاره به تاسو سره څه عذر نه وی (۱) علامه عینی رحمته الله علیه حافظ ابن حجر رحمته الله علیه او علامه قسطلانی رحمته الله علیه فرمائی چې د مذکورې ارشاد نه د رسول الله صلی الله علیه و آله مقصد ددغه جرم د سختوالی احساس رابیدارول وو ګنی نبي کریم به د خپل امت د گناهګارانو د پاره د قیامت په ورځ ضرور شفاعت کوی.

قوله: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ عَبْدُ اللَّهِ وَآلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى رَأْسِهِ رَقَاعٌ مَخْلُوقٌ:

ه مذکورہ جعلی مطلب: دہغہ پہ ست کنبہ بہ ذ کپرې تکرې وی چه حرکت به کوی. رقام
ذ رقعہ جمع ده ذ کپرې تکرې ته وائی (۱) تعلق: ای التمسک ذ باب ضرب نه ددی معنی حرکت
کول دی

ه رقام په مفهوم کنبہ اقوال: ددی لفظ په تشریح کنبہ شرح حدیث مختلف اقوال نقل
کری دی ① علامه ابن جوزی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی دې نه مطلقاً کپرې مراد دی

② علامه حمیدی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه دې نه هغه حقوق مراد دی کوم چه په رقام کنبہ
تحریر کپرې المراد بهامامی من الحقوق المكتوبة في الرقام خودا رانی رد کولو سره ابن جوزی رحمۃ اللہ علیہ
فرمائی چه رقام په کپرو باندې محمول کول زیات مناسب او بهتر دی کوم چه حسی
او محسوس کیدونکې خیزدې، ځکه چه په حدیث کنبہ هم ذ حسی خیانت ذکر دې وړه
علیه ابن الجوزی: بان الحديث سبق لذكر العلل المحسوسة، فعمله من الشهاب انصب (۲)

ه نویسی رانی تضعیف: خود دې رانی په رد کولو سره علامه کرمانی رحمۃ اللہ علیہ او علامه عینی
رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه رقام نه بعینه کپرې مراد نه دی بلکه ددی په عموم کنبہ خناور نقدی
سامان کپرې ټول اجناس شامل دی

ه غنیمت غنچه د مال مسروقه ه واپس کولووچوب: علامه ابن منذر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی د مال
غنیمت ذ تقسیم نه وړاندې په سارق باندې مسروقه مال واپس کول بالا جماع واجب دی

د مال مسروقه په مجاهدینو تسلیمولو عدم امکان په صورت کنبه ۳ مذهب:

① که دا مال د اسلامی لښکرد خوریدونه پس واپس کړې شی او مستحقینوته ددغه
مال رسول ممکن پاتې نه شی نو امام ثوری امام اوزاعی امام مالک او امام احمد بن حنبل
رحمهم الله مسلک دادې چه هغه سرې به د مسروقه مال خمس امیرته واپس کړی اوباقی
حصه دې صدقه کړی (۳)

② امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه چاسره مال غنیمت وی نو د هغې دوه صورتونه دی:
۱- چه مال غنیمت دهغه شرعی حق وی یعنی د غنائم ذ تقسیم په وخت د هغې مالک
جوړ شوې وی په دې صورت باندې ښکاره خبره ده چه د هغې صدقه کول واجب نه دی
۲- چه شرعی حق نه وی بلکه غلانی کړې وی نو په دې صورت کنبه ښکاره خبره ده چه

(۱) عمده القاری: ۱۰/۱۵ وارشاد الساری: ۱۸۲/۵.

(۲) ایضاً.

(۳) الفنی لابن قدامة: ۵۲۶/۱۰ کتاب الجهاد احکام فی الفلور. رقم الفصل: ۷۶۰۷ و عمده القاری: ۱۰/۱۵ و فتح

الباری: ۲۲۹/۶ و بذل المجهر: ۱۲/۲۹۰.

دا پردی مال دې اود پردی مال صدقه کول په یو صورت باندې هم جائز نه دی دا مال به د اموال ضائع په حکم کښې وی یعنی دا به حاکم وخت ته واپس کول واجب وی

⑤ د احنافو په نیز امام ته اختیار دې چه د هغه سړی مال قبلولونه انکار کولو سره او وائی چه هغه دې پخپله مستحق ته د هغه حق اورسوی یادې دهغې خمس واخلی بیت المال کښې دې جمع کړی باقی حصه دې هغه سړی د لقطه په توگه خپل خان سره اوساتی یادې مسکینانو ته ورکړی یادې بیت المال کښې جمع کړی خپل خان سره دې په هغه صورت کښې اوساتی چه کله د هغه امیدوی چه حقدار ته به دغه مال اورسوی که چرې امید نی نه وی نویادې په مسکینانو کښې تقسیم کړی یادې بیت المال کښې جمع کړی (۱)

[۳۸۷] په حقوق المسلمین کښې د خیانت کولو سزا

۳۸۷- (۱۳) (۱) (وَعَنْهُ) قَالَ: «أَهْدَى رَجُلٌ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَلَامًا ② يُقَالُ لَهُ: مِذْعَمٌ ③ فَيَتِمُّ مِذْعَمٌ يَحْتَظِرُ رَحْلًا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ④ إِذْ أَصَابَهُ نَهْمٌ غَابِرٌ فَقَتَلَهُ ⑤ فَقَالَ النَّاسُ: هَيْبَتُهُ أَكْبَرُ ⑥ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَلَّا ⑦ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ⑧ إِنْ الثَّمَلَةَ أَلْتَمَسْنَا ⑨ لَنَنُفِقَنَّهَا بِهَا ⑩ لَنُغَيِّرَنَّ مِنَ الْمَغَائِمِ ⑪ لَنُغَيِّرَنَّ الْمَغَائِمَ ⑫ لَنُغَيِّرَنَّ عَلَيْهِ نَارًا ⑬"»

قوله ①: او حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ وایي ② چه یو کس د رسول کریم ﷺ په خدمت کې یو غلام د هدیه په طور پیش کړو ③ چې د هغه نوم مدعم وو ④ یوه ورځ هغه میدان جنگ کې د رسول کریم ﷺ کجاوه څخه کوله ⑤ چې اچانک د یو نامعلومه سړی تیر راغلو او هغه باندې ولگیدلو چې د هغې سره هغه په حق ورسیدو ⑥ خلقو او ویل مدعم ته دي جنت مبارک وي ایمنی مدعم خوش قسمته وو چې د حضور ﷺ په خدمت کولو سره شهید شو او جنت ته ورسیدو ⑦ په دې اوریدو سره حضور ﷺ وفرمایل نه داسې نه ده ⑧ په هغه ذات مي دي قسم وي چې د هغه په لاس کې څما ماه ده ⑨ هغه څادر چې مدعم د خیبر په ورځ د مال غنیمت څخه اخستلې وو ⑩ چه د هغې تقسیم لانه وو شوې ⑪ هغه اور جوړیدو سره په مدعم شعلي وروي

حل اللغات: ① مِذْعَمٌ: د غلام نوم دې ② يَحْتَظِرُ: ښکته کوله نې، ③ رَحْلًا: کجاوه، ④ غَابِرٌ: نامعلومه غشې چه ناڅاپی راشی او په چا اولگی ⑤ الثَّمَلَةَ: څادر، ⑥ الْمَغَائِمُ: تقسیم، حصې حصې کول ⑦ لَنُغَيِّرَنَّ: د اور شعلي تیزول

(۱) بذل المجاهد: ۲۹۰/۱۲.

(۲) أخرجه البخاري في كتاب الأيمان والتذور / باب: هل يدخل في الأيمان والتذور الأرض، والغنم، والزروع، والأشعة (رقم: ۶۷۰۷) ومسلم في كتاب الإيمان / باب غلط تحريم الفلول، وأنه لا يدخل الجنة إلا المؤمنون (رقم: ۱۸۳ - ۱۱۵) و أبو داود في كتاب الجهاد، باب في تنظيم الفلول (رقم: ۲۷۱۱) والنسائي في كتاب الجهاد / باب: طلاق العبد (رقم: ۳۴۲۷) ومالك في الموطأ كتاب الجهاد / باب ما جاء في الفلول (رقم: ۲۵)

﴿قُلْنَا سَمِعَ ذَلِكَ النَّاسُ﴾ [۲] جَاءَ رَجُلٌ بِشِرَاكٍ، أَوْ شِرَاكَيْنِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: «شِرَاكَ مِنْ نَارٍ» [۳] أَوْ شِرَاكَانِ مِنْ نَارٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجهه: ﴿خلقو چې دا شديد وعيد او تنبيه واوریده اچا چې مال غنیمت کې خیانت کول آسان ګڼلی وو او دا ګمان یې کړي وو چې واره او حقیر څیزونو اخستلو باندې به څه مواخذه نه وي نو هغوی ورپیدل او هغوی چې مال غنیمت څخه کوچني او معمولي څیزونه اخستي وو د هغې واپس راوړل یې شروع کړل ترډي چې [۲] یوسړي یوه تسمه یا دوه تسمې واپس ورکولو د پاره د رسول کریم ﷺ په خدمت کې راوړي [۳] حضور ﷺ د هغې په لیدو وفرمایل دا د اور یوه تسمه ده [۴] یا د اور دوه تسمې دي ایعنی د خیانت څیز به یې په هرحالت کې د دوزخ د اور سزا وار کوی برابره خبره ده که هغه هرڅومره معمولي او حقیر شی وي. (بخاري، مسلم)

حل اللغات: ﴿شِرَاكٍ: تسمه، وندني،

نوب: په مال غنیمت کېنې د خیانت مضمون په ګڼو احادیثو کېنې بیان شوي دي هغې ته رجوع پکار ده

[۳۸۸] د مال غنیمت د یو کمبل په وجه جهنم ته تلل

۳۸۸- [۱۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: «كَانَ عَلَى قَتْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ كَرْكِرَةٌ» [۲] فَمَاتَ [۳] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هُوَ فِي النَّارِ» [۴] قَدْ هَبُوا يَنْظُرُونَ [۵] فَوَجَدُوا عَبَاءَةً [۶] قَدْ غُلَّتْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجهه: [۱] او عبد الله ابن عمرو رضی الله عنهما وایي [۲] چه یوسړی په یوې غزا کې د رسول کریم ﷺ د طرف څخه د سامان او اسباب نگران مقرر شو [۳] چه د هغه نوم کړکړه وو [۴] کوم وخت چې هغه وفات شو [۵] نو رسول کریم ﷺ وفرمایل [۶] کړکړه په دوزخ کې غورځول شوی دی [۷] خلقو د هغه سامان کتل شروع کړل [۸] نو په هغې کې یو کمبل پیدا شو [۹] چې هغه د مال غنیمت څخه په خیانت اخستي وه (بخاري)

حل اللغات: ① نقل: بوج، سامان، ② کړکړه: د یو سړي نوم دي. ③ عَبَاءَةٌ: کمبل، ④ غُلَّتْ: خیانت کړې نې وو،

تسهيلات: قوله: عَبَاءَةٌ: د جوغي په شان خادر او کملي ته عباة وئيلي شوې دي

^۱ (اخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير باب القليل من الفلول (رقم- ۳۰۷۴) وابن ماجه في كتاب الجهاد/باب الفلول (رقم- ۲۸۴۹) واحمد في المسند: ۱۶۰/۲)

[۳۰۰] د تقسيم خخه وړاندي د خوراک خصاکه د خيزونو داستعمال جواز

۳۰۰- [۱۵] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: [۲] «كُنَّا لَنُصِيبُ فِي مَقَارِنَا الْعَلَّ وَالْعِنَبَ [۳] فَتَاكُلُهُ [۴] وَلَا نَرْفَعُهُ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توضیح: ۱) او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما وایي [۲] چه مونږ ته به غزاگانو کې غسل (شهادت) او انگور حاصلیدل [۳] نومونږ به هغه خوړل [۴] او وړل به مونه (بخاري)
تسهيلات: قوله: «كُنَّا لَنُصِيبُ فِي مَقَارِنَا الْعَلَّ وَالْعِنَبَ»

د خوراکي اشياءو د تقسيم خخه وړاندي د استعمال جواز: اصول او قاعده داده چه کوم خيزونه د خوراک خېناک سره متعلق وي يا د آسونو د گياړ سره متعلق وي نو د مال غنيمت د تقسيم نه مخکېني د داسې خيزونو خوړل او استعمالول جائز دي ليکن دا جائز نه دي چه هغه اوچت کړې شي او يورلې شي او د خيره جوړ کړې شي هم د دې ممانعت طرف ته په ولاړه کښې اشاره ده. د علماؤ په دې باندې اتفاق دې چه مجاهدین ترکومي پورې دارالحرب او محاذ د جنگ کښې وي هغه وخت هغوی ته د مال غنيمت نه په اندازه د ضرورت د خوراک خېناک د خيزونو د تقسيم نه مخکېني د استعمالولو اجازت دي او دارالاسلام يعني د جنگ د محاذ نه واپس کيدو نه پس دا استعمالول جائز نه دي

[۳۰۰] د وازگي په ترلاسه کولو خوشحالي کول

۳۰۰- [۱۶] (۱) وَعَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] «أَصَبْتُ جَرَابًا مِنْ شَعْمٍ يَوْمَ خَيْبَرٍ، [۳] فَالْتَزَمْتُهُ، [۴] فَقُلْتُ: لَا أُعْطِي الْيَوْمَ أَحَدًا مِنْ هَذَا شَيْئًا» [۵] فَالْتَفَتَ [۶] فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَبَسَّمُ إِلَيَّ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. [۷] وَذَكَرَ حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ "مَا أُعْطِيَكُمْ" فِي بَابِ "رِزْقِ الْوَلَاةِ"

توضیح: ۱) او عبد الله ابن مغفل رضی اللہ عنہ وایي [۲] چه د خيبر په ورځ ماته د وازگي خخه هکه يوه تهيلی په لاس راغله [۳] ما هغه پورته کړه خپلي سيني سره مي ولگوله [۴] او ازړه کې يارېي سره مي اوويل نن به زه ددي وازگي خخه هيچاته نه ورکوم [۵] بيا چې ما په وروسته وکتل [۶] نو رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ولاړ وو څما په دي فعل ئ اوځاندل (بخاري) . مسلم، [۷] او د ابوهريره رضی اللہ عنه حديث چې «ما اعطيتكم» ئې په «باب رزق الولاة» کښې ذکر کړې دي

حل القات: ۱) جرأ: تهيلی. ۲) شعور: وازگه

(۱) اخرجه البخاري في كتاب فرض الخمس / باب ما يصيب من الطعام في أرض العرب (رقم- ۳۱۵۴)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب فرض الخمس / باب ما يصيب من الطعام في أرض العرب (رقم- ۳۱۵۳) ومسلم في كتاب الجهاد والسير / باب جواز الأكل من طعام الفينة في دار الحرب (رقم- ۷۲ - ۱۷۷۲) والسنائي في كتاب الضعفاء / باب

ذبانع اليهود (رقم- ۴۴۳۵) واحمد في المسند: ۵۶/۵

تسهيلات:

قوله: أَصَبْتُ جَرَّاءَ مِنْ شَعْرِ يَوْمٍ غَيْرٍ:

دوازگم په موندلو خوشحالی کول: جنگ خیبر کښې په شروع کښې د خوراک دومره تنگی راغله چه صحابه کرامو وابنه او خورل د خرغوبښه ئی او خورله هلته یهودیان اوسیدل دهغوی دپاره وازگه استعمالول حرام وو لهدا په هغوی کښې چا د وازگې نه ډکه تهیلئی په ډیران باندې او غورزوله یوصحابی ته چه کله دا تهیله ملاؤ شوه نوسینې پورې ئی اولگوله چه پخپله به ئی خورم چاته به نه ورکوم کله چه ئی شاته اوکتل نونبی کریم مسکې کیدونکې ښکاره شو سبحان الله څه نظاره وه

الفصل الثاني

[۳۰۰] د امت محمدی دپاره د مال غنیمت حلت

۳۰۰- [۱۴] (۱) عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَنِي عَلَى الْأَنْبِيَاءِ [۳] وَأَقَالَ فَضْلَ أُمَّتِي عَلَى الْأُمَمِ [۴] وَأَحَلَّ لَنَا الْغَنَائِمَ» [۵]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجهه: حضرت ابو امامه رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه روایت کوي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل بلا شبهة الله تعالی ماته په نورو انبیاء باندې بزرگي او فضیلت راکړي دي يا دايي وفرمايل چې خما امت ته يې په نورو امتونو فضیلت او بزرگي ورکړې ده او مال غنیمت يې زمونږ دپاره حلال وگرځولو (ترمذي)

تسهيلات:

قوله: أَقَالَ فَضْلَ أُمَّتِي عَلَى الْأُمَمِ:

دمذکورہ جملي په مفهوم کښې دوه اقوال: ① یعنی الله تعالی زمونږ دپاره مال غنیمت په خاص توگه حلال کړې دې ځکه چه دا زمونږ دپاره د نورو امتونو نه لوی فضیلت دي ② ددې څخه مراد دا دی چه الله تعالی زمونږ امت ته په نورو امتونو ډیر فضیلتونه ورکړي دي او په هغې کښې یو فضیلت د مال غنیمت حلالوالې هم دي

[۳۰۲] د مقتول مال قاتل ته ورکول

۳۰۲- [۱۸] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ بَيْتِ يَمْعَى: يَوْمَ حُنَيْنٍ: [۳] مَنْ قَتَلَ كَافِرًا [۴] فَلَهُ سَلْبُهُ [۵]. فَقَتَلَ أَبُو طَلْحَةَ يَوْمَ بَيْتِ يَمْعَى عَشْرِينَ رَجُلًا [۶] وَأَخَذَ أَسْلَاحَهُمْ». رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب السير عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الغنيمة (رقم- ۱۵۵۳) واحد في السند: ۲۴۸/۵

(۲) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب في السلب يعطى القاتل (رقم- ۲۷۱۸) واحد في السند: ۱۱۴/۳

ترجمه: ۱] او حضرت انس رضی اللہ عنہ وایي ۲] چه رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د غزوه حنین په ورځ و فرمايل ۳] کوم سړی چې یو کافر «دبمن» قتل کړو ۴] نو د مقتول مال او اسباب به د هغه قاتل وي ۵] ابو طلحه رضی اللہ عنہ په هغه ورځ د دبمن شل سړي قتل کړل ۶] او د هغوی ټول مال او اسباب یې حاصل کړل (دارمي)
حل اللغات: ① أَكَلْنَا نَمْرَ سَلْبَهُ: د دشمن پاتې شوې مال.

تسهيلات:

قوله: مَنْ قَتَلَ كَافِرًا أَكَلَهُ سَلْبُهُ

د قاتل دپاره د سلب ملاویدو په قاعده شرعيه کښې ۲ مذاهب:

- ①: جمهورو په نیزد سلب ضابطه او قاعده ده چه په هرحال کښې به قاتل ته ملاویږي که په موقع باندې څوک امیر اعلان او کړی او که اونه کړی
 ①: داحنافو په نیزه موقع باندې وختی اعلان ضروری دې مستقل قاعده اوضابطه نشته دې یاد لرئ په سلب کښې خمس نه وی، تفصیل وړاندې تیر شوې دې
 [۳۰۳] په سلب کښې عدم خمس

س-۱۹ [۱۹] (۱) عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، وَخَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ: ① «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتَرَ فِي السَّلْبِ لِلْقَاتِلِ. ② وَلَمْ يُخَيِّسِ السَّلْبَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ۱] او عوف رضی اللہ عنہ ابن مالک اشجعي او خالد رضی اللہ عنہ ابن الوليد ①] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتَرَ فِي السَّلْبِ لِلْقَاتِلِ. ② وَلَمْ يُخَيِّسِ السَّلْبَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.
 رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مقتول د مال او اسباب په باره کې حکم وفرمایلو چې هغه د قتلونکي ايعنی د قاتل حق دې ②] او هغه مال او اسباب څخه حضور صلی اللہ علیہ وسلم خمس [پنځمه حصه] اونه ښکله اڅنگه چې به یې د مال غنیمت څخه اوبښکله (ابوداود)،

تسهيلات:

قوله: قَتَرَ فِي السَّلْبِ لِلْقَاتِلِ

قاتل دپاره د سلب ملاویدو حیثیت: د مقتول کافر سامان به په طریقه د نفل یا په طریقه د تشریع قاتل ته ملاویږي
قوله: وَلَمْ يُخَيِّسِ السَّلْبَ

په سلب کښې عدم خمس: د مقتول سامان ئی د مال غنیمت په شان په پنځه قسمونو کښې تقسیم نه کړو. بلکه د مقتول ټول مال ئی قاتل مجاهد ته ورکړو

[۳۰۳] ذَابُوَجْهَلُ اصْلَى قَاتِل

۳۰۳- [۴۰] (۱) وَعَنْ «عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] تَقَلَّنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ بَدْرٍ يَتَّبِعُ أَبِي جَهْلٍ [۳] وَكَانَ قَتْلَهُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجهه: [۴] او حضرت عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ وایی [۲] چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د بدر په ورځ د ابوجهل توره د غنیمت څخه (زما د حصې نه) زیاتې راکړه [۳] او د ابوجهل قاتل عبد الله بن مسعود وو (ابوداود).

تسهيلات: قوله: وَكَانَ قَتْلَهُ

د ابوجهل په قاتل کښې درې متعارض روایتونه: ① بعضې روایاتو کښې دې چه د عفراء دوو ځامنو قتل کړې وو

② بعضو کښې دې چه ابن مسعود رضی اللہ عنہ وژلې وو.

③ بعضو کښې دې چه روميې حمله حضرت معاذ بن عمرو بن جموح اوکړه بې معوذ راغلو دهغه کار ئې ختم کړو.

د تعارض د دفع کول: اصل حقیقت دادې چه په ابوجهل باندې د ټولونه روميې حمله حضرت معاذ رضی اللہ عنہ اوکړه او دهغه پندونې پرې کړه او د آس نه ئې ښکته راگزار کړو بیا د ازمرې په شان معوذ وراودانگل په هغه باندې ئې گزار اوکړو تر قیدو چه ابن مسعود رضی اللہ عنہ اورسیدو او دهغه سر ئې قلم کړو په دې اعتبار سره د هریو طرف ته د ابوجهل د قتلولونښت کړې شوې دې بلکه دا هم په روایاتو کښې دې چه فرستود د ابوجهل په قتل کولو کښې عملاً حصه اخستې وه لیکن اصل کردار حضرت معاذ رضی اللہ عنہ ادا کړې وو په دې وجه د هغه مکمل سلب هم هغه ته ملاؤ شو باقی دواړو ته هم څه نه څه ورکړې شول لکه چه په زیر بحث حدیث کښې دې چه د ابوجهل توره حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ ته ورکړې شوه راتلونکی حدیث ۴۲ او حدیث ۴۴ کښې پوره تفصیل راځی

[۳۰۴] غلام ته د مال غنیمت د ورکولو جواز

۳۰۴- [۴۱] (۱) وَعَنْ «عُمَيْرِ مَوْلَى أَبِي النَّجَّاحِ، قَالَ: [۲] شَهِدْتُ حَبِيرَ مَعَاذٍ [۳] فَكَلَّمُونِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۴] وَكَلَّمُونِي أَنِّي مَمْلُوكٌ [۵] فَأَمَرَنِي فَقُلْتُ سَيِّئًا [۶] فَإِذَا أَنَا أَجْرَةٌ [۷] فَأَمَرَنِي بِشَيْءٍ مِنْ خُرُفِي الْمَتَاعِ [۸] وَعَرَضْتُ عَلَيْهِ رُقِيَّةً [۹] كَلَّتْ أَرْقِي بِهَا النَّجَازِينَ [۱۰] فَأَمَرَنِي بِطَرَفٍ بَعْضُهَا وَحَبْسٍ بَعْضُهَا [۱۱] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ إِلَّا أَنَّ رَوَاتَهُ التَّبَتَّ عِنْدَ قَوْلِهِ: الْمَتَاعِ.

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب من اجاز على جريح منهن ينقل من سلبه (رقم- ۲۷۲۲)

(۲) والترمذي في كتاب التبرع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب هل يسهم للمعد (رقم- ۱۵۵۷) وابن ماجه في

كتاب الجهاد/باب العبيد والنساء يشهدون مع المسلمين (رقم- ۲۸۵۵) واحمد في المستدرك: ۲۲۳/۵

توجه: ۱] او عمیر رضی اللہ عنہ چې د ابي اللحم رضی اللہ عنہ آزاد کرده غلام وو وایي ۲] چه زه د خپل مالکانو سره په غزوه خیبر کې شریک شوې یم ۳] دي غزاته د روانگي په وخت څما مالکانو د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره خبرې اترې وکړي [یعنی هغوی څما تعریف او صفت اوکړو او عرض یې اوکړو چې په میدان جنگ کې جنگ د پاره یا د خدمت په غرض عمیر رضی اللہ عنہ هم د خان سره بوځي] ۴] او هغوی حضور صلی اللہ علیہ وسلم ته داهم اووئیل چې زه یو غلام یم ۵] هغه صلی اللہ علیہ وسلم څما د مالکانو درخواست منظور کړو او [ماته یې حکم اوکړو اچې زه مسلح شم او د مجاهدینو سره شامل اوسم] نو زه توري سره مسلح شوم [یعنی یوه توره څما په خټ کې واچول شوه زه چې به تلم نو د کم عمری په وجه یا د پست قد کیدو (مندري کیدو) په سبب] ۶] هغه توره په زمکه راښکلو سره به تلم ۷] بیا [په دښمنانو غلبه حاصلیدو څخه وروسته د مال غنیمت تقسیم شروع شو نو] حضور صلی اللہ علیہ وسلم د هغه مال غنیمت څخه لږ ډیر ماته د راکولو حکم اوکړو ۸] او په یوه موقع ما حضور صلی اللہ علیہ وسلم ته خپل منتر واورولو ۹] چې مابه د لیونتوب مریضانو باندې وئیلو او حضور صلی اللہ علیہ وسلم څخه مې د هغې په باره کې معلوم کړل ۱۰] نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم ماته د هغې د بعضې حصې د موقوف کولو او د بعضې حصو د باقي ساتلو حکم اوکړو ۱۱] داروایت ترمذي او ابوداود نقل کړي دی لیکن د ابوداود روایت لفظ المتاع باندې پوره شوې دې

حل الفت: ۱] ساقی: مالکان زما، ۲] قَلِذْتُ: نوماته غاړه کښې واچولې شوه. ۳] أَجْرُهُ: ما راښکله. ۴] خُزْنُ النَّعَاءِ: د کور معمولی شان سامان لکه کتوئی وغیره ۵] رَفْعَةً: دم درها. ۶] النَّجَاتِینَ: لیونی، د لیونتوب مریضان، ۷] بَطْرَحَ: څه حصه.

تسهيلات:

قوله: كُنْتُ أَرْقِي بِهِمَا الْمَجَانِينَ:

د دم درها جولا: یعنی مابه دم درها هم کوله ما چه کله ذنبی کریم (ص) په مخکښې د خپل دم درها الفاظ وړاندې کړل نونی کریم صلی الله علیه وسلم بعضې منع کړل او بعضې ئې باقی اوساتل.

[۴۰۰۰] د خیبر د مال غنیمت تقسیم

۴۰۰۰- [۲۲] ۱] وَعَنْ مُجَبِّعِ بْنِ جَابِرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «قِيَمْتُ خَيْبَرَ عَلَى أَهْلِ الْحَدِيثِ ۲] فَقَسَمَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِائَةً ۳] وَكَانَ الْجَيْشُ أَلْفًا وَخَمْسِمِائَةً ۴] فِيهِمْ ثَلَاثُمِائَةٌ قَارِيسَ ۵] فَأَعْطَى الْقَارِيسَ سِتِّينَ ۶] وَالرَّاحِلَ مِائَةً ۷] . [A] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ . وَقَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَرَّاصَةَ وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ، ۸] وَأَتَى الْوَهْمُ فِي حَدِيثِ مُجَبِّعٍ ۹] أَنَّهُ قَالَ: "ثَلَاثُمِائَةٌ قَارِيسَ ۱۰] وَأَمَّا كَأَنَّمَا تَقَرَّبَ قَارِيسَ .

توجه: او مجمع عليه السلام بن جاريه وايي [۱] چه په خيبر کې حاصل شوی مال غنيمت او زمکه د هغه خلقو په مينځ کې تقسيم شوه کوم چې په حديبيه کې شريک وو [۲] رسول کریم عليه السلام د خيبر مال غنيمت او زمکه اتلس حصو کې تقسيم کړله [۳] او صلح حديبيه کې شريک د لښکر تعداد پنځلس سوه سړو باندې مشتمل وو [۴] چې په هغې کې درې سوه سواره وو [۵] دغه شان سوارو ته حضور عليه السلام دوه حصي ورکړي [۶] او پيادو ته يوه حصه [۷] ابوداود عليه السلام داروايت نقل کړي دی او ويلي يې دي [۸] چې په دې باره کې د ابن عمر عليهما السلام روايت زيات صحيح دی او په هغې اکثرو آئمه و عمل کړي دي [۹] او د مجمع عليه السلام په دې روايت کې واهمه واقع شويده [۱۰] په دې وجه مجمع ويلي دي چې درې سوه سواره وه [۱۱] حالانکه د سورو تعداد دوه سوه وو.

تسهيلات:

قوله: فَأَعْطِيَ الْفَارِسَ سَهْمَيْنِ، وَالرَّاجِلَ سَهْمًا.

د فارس د پاره د دوو حصو مستدل: دا حديث د احتافو مستدل دی چه فارس د پاره دوه حصې دی او راجل د پاره يوه حصه ده

اشكال: ددې روايت متعلق امام ابوداود رحمه الله فرمايی چه د ابن عمر عليهما السلام زير بحث روايت اصح او راجح دې او په دې روايت کښې د يو راوی نه وهم راغلې دي. چه په اصل کښې شهسوارن (په اسونو سواره) درې سوه نه وو بلکه دوه سوه وو او دوه سو ته شپږ حصې ملا شوې وې؟

د اشكال جواب: که بالفرض والمحال مونږ دوه سوه شهسواران (په اسونو سورلی کونکي، تسليم کړو نو بيا هم ستاسو خبره صحيح نه ده ځکه چه دا خبره يقيني ده چه مجاهدين پنځلس سوه وو نو که شهسواران دوه سوه وو نو پيدل تلونکې به ديارلس سوه وی. نو که ديارلس حصي دوي ته ورکړلي شوي نو بيا شپږ او ديارلس خو نورلس حصي جوړېږي. حالانکه دا خبره يقيني ده چه ټولي حصي اتلس وې نو لهذا شهسواران دوه سوه نه وو. بلکه شهسواران دوه سوه وو نه درې سوه

[۳۰۰۴] بعضي غا زيا نو ته زياته حصه ورکول

۳۰۰۴- [۲۳] (۱) وَعَنْ حَبِيبِ بْنِ مَسْلَمَةَ الْفِهْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «شَهِدْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَقْلَ الرُّيْضِ فِي الْبَدَاةِ» (۲) وَالثَّلَاثُ فِي الرُّجْعَةِ «رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] او حبيب ابن مسلمه فهري عليه السلام وايي [۲] چه د (يوې غزا په موقع) زه د

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب فيمن قال الغنم قبل النفل (رقم- ۲۷۵۰) واحمد في المسند: ۴ / ۱۶۰

حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شوم [۲] حضور ﷺ د جنگ په ابتداء کې جنگ کونکو ته د غنیمت د مال څخه څلورمه حصه زیاتې ورکړله [۳] او د واپس راتلو په وخت یې جنگ کونکو ته دریمه حصه زیاتې ورکړله (ابوداود)،
حل الفات: ① نَقَلَ: زیاتې حصه، ② الرُّبْم: څلورمه حصه، ③ فِي الْبِدَاةِ: په شروع کې، ④ فِي الرُّجْعَةِ: په واپس راتلو کې.

تسهيلات: قوله: نَقَلَ الرُّبْم:

د تنفیل معنی: داد تنفیل نه دې د انعام په توګه زیاتې حصې ته وئیلی شی
قوله: فِي الْبِدَاةِ:

د بداء صورت: د البداء صورت دا وی چه مثلاً څه خلقو د اسلامي لښکر په محاذ باندې د رسیدونه وړاندې په کافرانو باندې حمله اوکړه بیا اسلامي لښکر راغلو او کافرانو ماتې اوخوړلو دغه رومبی ټولې ته به نبی کریم د مال غنیمت د تقسیم نه وړاندې د ټول مال څلورمه حصه د انعام په توګه ورکوله او په باقی مال کې به هم د عامو مجاهدينو په شان د دوی حصه وه ځکه چه دغه خلقو د ډیرې بهادرۍ مظاهره اوکړه
قوله: وَالثُّلُثُ فِي الرُّجْعَةِ:

د رجعة صورت: د دې رجعة صورت به ئی دا وو چه مثلاً اسلامي لښکر به د جنگ د محاذ نه واپس لاړو مګر یو ټولې به تر دغه وخته پورې اوس هم د دښمن په مقابل کې جنگیدلو نبی کریم به داسې خلقو ته د تقسیم نه وړاندې د ټول مال دریمه حصه ورکوله ځکه چه د هغوی بهادری به د مخکینو کسانو نه زیاته وه

د خمس مخه د تنفیل په تقدیم او تاخیر کې دوه اقوال: ① انعام به د خمس اخوا کولونه پس د باقی څلورو حصو نه ورکولې شو دا د احمد بن حنبل رحمه الله مسلك هم دې ② بعضو وئیلی دی چه دا انعام به د خمس د مال څخه ورکولې شو
 مزید تفصیل په حدیث نمبر (۴۰۰۸) راروان دې

[۴۰۰۸] د خمس مخه روستهد خمس اوثلث ورکول

۳۰۰۸- [۲۳] (۱) وَعَنْهُ (۲) «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُقِيلُ الرُّبْمَ بَعْدَ الْخُمُسِ وَالثُّلُثَ بَعْدَ الْخُمُسِ». [۳] إِذَا قُفِّلَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او حبیب ابن مسلمه فهرې رحمه الله راوی دی [۲] چې رسول کریم ﷺ به اد جنگ په ابتداء کې جنگ کونکو مجاهدينو ته د غنیمت د مال څخه د خمس ویستلو څخه

وروستو څلورمه زياتی ورکوله [۴] او کله چه به (اسلامي لښکر) د جهاد نه واپس (خپلو کورونو ته) اورسيدو نو د خمس ويستلو نه وروستوبه ئې دريمه حصه زياتی ورکوله (ابوداود)، **حل اللغات:** ① اِذَا قُتِلَ: کله چه به واپس شو (د غزوې نه)

تسهيلات: **قوله:** يَقْتُلُ الرَّبْمَ بَعْدَ الْخُمْسِ وَالثُلْثَ بَعْدَ الْخُمْسِ:

د تفهيم محل زمانې: په مخکنی حديث کښې دا بيان شوي وو چه په ابتدا د جنگ کښې جنگ کونکې مجاهدينو ته څلورمه حصه او دلښکر واپس کيدلو نه بعد جنگ کونکې مجاهدينو ته دريمه حصه ورکولې شوه ليکن دا وضاحت نه وو شوي چه څلورمه يا دريمه حصه به د خمس ويستلو نه بعد ورکولی شي يا مخکې؟

نو په دې حديث کښې ددې وضاحت کړي شوي دي چه نبی کریم ﷺ به اول په مال غنيمت کښې خمس ويستلو او بيا به ئې څلورمه او دريمه حصه ورکوله او بيا به ئې هغه په ټول لښکر باندې تقسيموله

[۳۰۰] په مال فې کښې د څه حصې عدم تخصيص

۳۰۰- [۲۵] ① وَعَنْ أَبِي الْيُوَيْرِيَةَ الْجُرْمِيِّ، قَالَ: ② أَصَبْتُ بِأَرْضِ الرُّومِ جَرَّةَ خَمْرَاءَ ③ فِيهَا ذَنَابِيرُ ④ فِي امْرَأَةٍ مُعَاوِيَةَ ⑤ وَعَلَيْنَا رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ ⑥ يُقَالُ لَهُ: مُعَنْ بْنُ يَزِيدَ ⑦ فَاتَّبَعْتُهُ بِهَا ⑧ فَفَقَعْتُهَا بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ ⑨ وَأَعْطَانِي مِنْهَا مِثْلَ مَا أَعْطَى رَجُلًا مِنْهُمْ ⑩ ثُمَّ قَالَ: ⑪ تَوَلَّاهُ أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ⑫ "يَقُولُ لَا تَغْلُ إِلَّا بَعْدَ الْخُمْسِ لِأَعْطَيْتُكَ" ⑬. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او ابو جويريه رضي الله عنه وايي ② چه ما يوه ورځ د روم په زمکه کې د سور رنگ يو منگې پيدا کړو ③ چې د دينارو څخه ډک وو ④ د امير معاويه رضي الله عنه د خلافت په زمانه کې ⑤ هغه وخت زمونږ د علاقې حاکم د رسول کریم ﷺ په صحابه و رضي الله عنه کې يوسړی وو ⑥ چې د هغه نوم معن ابن يزيد وو ⑦ ما هغه (منگې) د دينارونو راواخستو او هغه ته راغلم ⑧ هغه هغه دينارونه (د اسلام د مجاهدينو) په مينځ کې تقسيم کړل ⑨ او د هغې څخه بي مانه هم دومره راکړل څومره چې د يوسړي په حصه کې راتله ايغنی ماته يې هم د ټولو برابر راکړل څه زيات يې رانه کړل ⑩ او بيا هغوی وفرمايل ⑪ که ما د رسول الله ﷺ څخه دا نه وې اوريدلي چې هغوی فرمايلي دي ⑫ چې د خمس تقسيمولو څخه روسته د حصې څخه زياته حصه ورکول نشته نو يقيناً (ما به تاته د نورو څخه زيات) درکړي وی (ابوداود)

حل اللغات: ① جَرَّةٌ: منگې، چاټن

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد باب في القتل من الذهب والفضة ومن أول مغنم (رقم- ۲۷۵۳) واحمد في المسند: ۴۷۰/۳

تسهيلات: قوله: يَقْبَلُ الرُّبْعَ بَعْدَ الْخُمْسِ وَالثَّلْثَ بَعْدَ الْخُمْسِ:

په مال فی کسبی عدم تقییل، یعنی انعام و غیره د هغه مال نه ورکولې شی د کوم نه چه خمس اوخی یعنی هغه دې مال غنیمت وی چه د خمس لرې کولونه پس د باقی څلورو حصونه انعام ورکړې شی لهذا زه انعام ځکه نه شم درکولې چه دا مال غنیمت نه دې بلکه مال فی دې چه د جنگ نه بغیر تاسوته حاصل شوې دې په دې وجه تاسو په دې کسبی د انعام طمع اونه لرئې بلکه دعامو مسلمانانو په شان به تاسوته هم حصه ملاویرې

[۳۰۰] د خیبر په مال غنیمت کسبی د بعضی صحابو دپاره حصه

۳۰۰-۳۰۱ [۲۶] (۱) وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۱] «قَدِمْنَا فَوَاقَفَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲] حِينَ انْتَحَمَ خَيْبَرُ، [۳] فَأَتَاهُمُ لَنَا، [۴] أَوْ قَالَ: فَأَعْطَانَا مِنْهَا [۵] وَمَا قَسَمَ لِأَحَدٍ غَابٍ عَنْ فَتْحِ خَيْبَرٍ مِنْهَا شَيْئًا [۶] إِلَّا أَصْحَابَ سَفِينَتِنَا جَعْفَرًا وَأَصْحَابَهُ [۷] أَتَاهُمْ هُمْ مَعَهُمْ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) ابوموسی اشعري رضی اللہ عنہ وایي ۲) چه کوم وخت چې مونږ د حبشي څخه راغلو او رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته ورسیدو ۳) کوم وخت چه خیبر فتح شو ۴) نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم اد خیبر د مال غنیمت څخه مونږ ته هم حصه راکړله ۵) یا ابوموسی اشعري رضی اللہ عنہ دا اوویل چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم د خیبر د غنیمت مال څخه مونږ ته هم حصه راکړله ۶) او حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی د غنیمت مال څخه هیڅ داسې سړي ته څه حصه ور نه کړله کوم چې د خیبر د فتح په موقع موجود نه وو ۷) علاوه د هغه سړي څخه چې د غزوه خیبر په وخت حضور صلی اللہ علیہ وسلم سره وه او علاوه زموږ د کشتی والو څخه یعنی د حضرت جعفر رضی اللہ عنہ او د هغه د ملگرو څخه ۸) چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم هغه کشتی والو ته هم دهغوی (یعنی په غزوه خیبر کې شریک شوی مجاهدینو) سره حصه ورکړله (باوجود د دې چې مونږ په هغه غزا کې شریک نه وو) (ابوداود)، حل الفتن: ۱) فَوَاقَفْنَا: نو اورسیدو مونږه، ۲) غَاب: غائب وو، موجود نه وو، ۳) سَفِينَتِنَا: سفینه کشتی ته وائی

تسهيلات:

قوله: قَدِمْنَا فَوَاقَفَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ انْتَحَمَ خَيْبَرُ:

د حدیث پس منظر:

د جنگ خیبر په موقع د حبشي نه د مدینې طرف ته د دویم هجرت په موقع باندې حضرت جعفر رضی اللہ عنہ و غیره صحابه کرام رسیدلې وو نبی کریم دهغوی دپاره په مال غنیمت کسبی حصه مقرر کړې وه نو ابوموسی اشعري رضی الله عنه دهغې بیان کوی

غير مجاهدينو ته په مال غنيمت کښې حصه ورکولو کښې ۴ مذاهب:

① د امام شافعي رحمته الله عليه اصل دادي چې کله په ميدان جنگ کښې جنگ ختم شو او د کافرانو د ماتې خوړلونه پس د غنيمت مال د مجاهدينو په لاس کښې راغلو نو اوس د بهرنه د راتلونکي هيڅ چا په دې مال کښې هيڅ حق نشته دې دابه صرف په مجاهدينو باندې تقسيمېږي د شوافع په نيز دار اسلام طرف ته د اخراج او احرار شرط نشته دې

② د احنافو اصل دادي چې د مجاهدينو د غلبې نه پس د مال غنيمت احرار او اخراج الی دار اسلام هم ضروري دي د احرار نه وړاندې کوم خلق چه ميدان جهاد ته اورسيدل هغوی به په مال غنيمت کښې حصه اخلي گني نه به اخلي

داوول فریق دليل: شوافع هم د دې حديث الباب څخه استدلال کوي. فرماني چه اهل سفینه ته حصه ځکه ورکړې شوه چه تردغه وخته پورې مال جمع کړې شوي نه وو پوره غلبه هم حاصله شوې نه وه نو شريک شو

د دويم فریق دليل: احناف هم د دې حديث الباب څخه استدلال کوي. فرماني چه اهل سفینه ته ځکه حصه ورکړې شوه چه تردغه وخته پورې د مال غنيمت اخراج او احرار نه وو شوي سره ددې چه غلبه حاصله شوې وه

تطبیقي قول: بعضې حضرات وائي چه د مجاهدينو په رضا اور غبت سره هغوی ته حصه ورکړې شوه

[۲۰۱] د خالځن في الغنيمه باندې د جنازي کولو څخه انکار

۲۰۱- [۲۷] ① وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ خَالِظٍ ② «أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَفَّى يَوْمَ خَيْبَرَ ③ فَذَكَرُوا الرُّسُولَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ④ فَقَالَ: "صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ" ⑤ فَتَغَيَّرَتْ وَجْهُ النَّاسِ لِيَذْلِك. ⑥ فَقَالَ: "إِنَّ صَاحِبَكُمْ عَلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ" ⑦ فَفَتَشْنَا مَتَاعَهُ ⑧ فَوَجَدْنَا عَرْزًا مِنْ عَرَزِ يَهُودَ ⑨ لَا يُسَاوِي دِرْهَمَيْنِ». رَوَاهُ مَالِكٌ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَّمِيُّ.

ترجمه: ① او يزيد ابن خالد رحمته الله عليه راوي دی ② چې د رسول کریم صلی الله علیه و سلم د صحابه و رحمته الله علیهم څخه یو سړي د خيبر په ورځ وفات شو ③ صحابه و رحمته الله علیهم رسول کریم صلی الله علیه و سلم ته د هغه ذکر وکړو ايمنی حضور صلی الله علیه و سلم ته يي او وويل چې فلانی سړی وفات شوې دې ④ حضور صلی الله علیه و سلم ورته وفرمايل تاسو د هغه د جنازي مونځ او کړئ ازه د هغه د جنازي مونځ نه کوم ⑤ اخلاقو چې داو اوريدل نو د دې (خوف) د وجې څخه د هغوی د مخونو رنگ بدل شو (چې نه ده معلومه چه حضور صلی الله علیه و سلم ولي د هغه د جنازي مونځ نه کوي ⑥ حضور صلی الله علیه و سلم وفرمايل ازه د

① والنسائي في كتاب الجنائز باب الصلاة على من غل (رقم- ۱۹۵۹) وابن ماجه في كتاب الجهاد باب الفلول (رقم-

۲۸۹۸) ومالك في المطا كتاب الجهاد باب ما جاء في الفلول (رقم- ۲۳) واحمد في المسند: ۱۱۴/۴

هغه د جنازي مونځ په دي وجه نه کوم چې ستاسو دي ملگري د الله په لار کې [يعنی د غنیمت په مال کې] خیانت کړي وو [۷] مونږ چې د هغه د اسبابو تلاشي واخسته [۸] نو مونږ په هغه کې [د يهوديانو دښخوا] د (غاري) هار پيدا کړو [۹] چې د دوو درهمو برابر هم نه وو [يعنی د هغې قيمت دوه درهمه څخه هم کم وو]. (مالك، ابوداود، نسائي)

حل الفات: ① غُلَّ: خیانت نهې اوکړو، ② قَتَلْنَا: تفتيش اوکړو مونږ، تلاشی واخستله مونږ، ③ خَزَّ: هار، اميل

تسهيلات: قوله: فَوَجَدْنَا خَزَّ زَايِنَ خَزَزِيْهُوْدَ:

د نبی علیه السلام د جنازي کولو څخه د انکار وجه:-- يعنی مړ شوې کس د تقسيم نه مخکې معمول مشکرې اغستلی وې، ددې وجهې نه نبی کریم ﷺ جنازه ونه کړه. يوه تقييه: د نبی کریم ﷺ دا خفگان مونږ ته تعليم راکولو دپاره وو، لهذا ددې مذکوره حديث نه د صحابی فاسق کيدل مراد نه دې بلکه دې صحابی دا گناه يوځل کړې وه او د فسق معنی دا ده چې گناه کبيره کول يا صغيره گناه هميشه کول او الله تعالی صحابه کرام د فسق نه ساتلي دي کافي القرآن "وَلَا وَعَدَ اللَّهُ الْخَنِيْثَ" لهذا د "الصَّحَابَةُ كُلُّهُمْ عَدْلٌ" پيش نظر ټول صحابه کرام عادلان دي، او يو ځل نيم گناه کولو سره عدالت نه ختميرې. لهذا د مذکوره صحابی صحابيت مقبول دي څنگه چې آدم علیه السلام د غنم دانه خوړلو باوجود هم نبی وؤ نبوت یی ختم نه شو

[۴۰۱۲] د مال غنیمت په حواله کولو کښې په تاخير يا ندي وعيد

۴۰۱۲- [۲۸] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ وَرَجُلٍ مِنْ النَّاسِ [۲] أَقْبَضُوا مِنْ غَنَائِمِهِمْ [۳] فَبُيْعَتْهُ وَيَقِيمُهُ [۴] فَبَاءَ رَجُلٌ يَوْمًا بَعْدَ ذَلِكَ بِرَمَاهُ مِنْ شَعْرٍ [۵] فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هَذَا فِيمَا كُنَّا أَصْنَأُ مِنَ الْغَنِيمَةِ [۶] قَالَ: "أَنْتُمْ تَبْلَا نَادِي ثَلَاثًا؟" [۷] قَالَ: نَعَمْ [۸] قَالَ: "فَمَا مَنَعَكَ أَنْ تُجِزَّ بِه؟" [۹] فَأَعْتَذَرَ [۱۰] قَالَ: "كُنْ أَتَيْتُ نَجْمِيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ [۱۱] فَلَنْ أَقْبِلَهُ مِنْكَ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قو جمع: ① عبد الله ابن عمر رضی اللہ عنہما وايي ② چې رسول کریم ﷺ چې به د غنیمت مال جمع کولو سره د تقسيمولو اراده وکړله ③ نو حضرت بلال رضی اللہ عنه به يې [د اعلان کولو] حکم ورکړو نو هغه به د خلقو په مينځ کې اعلان اوکړو ④ او دا هغه دا اعلان په اوریدو سره به [د خلقو خپل خپل غنیمت راوړو] يعنی د چاسره چې به د غنیمت د مال کوم څيز هم وو هغه به يې د رسالت په دربار کې جمع کولو ⑤ بيا به مخکې حضور ﷺ ځي خمس ايعنی

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد، باب في الغلول إذا كان يسيرا يتركه الإمام ولا يعرق رحله (رقم- ۲۷۱۲)

پنځمه اوباسله او د هغې څخه وروسته به يې هغه د غنيمت مال [مجاهدينو کې] تقسيمولو [۶] ايو ځل داسې وشوه چې اوسړی اد غنيمت د مال څخه خمس ويستلو او هغه د مجاهدينو په مينځ کې د تقسيمولو څخه يوه ورځ وروسته د وينستو څخه جوړ يو مهار راوړو [۷] او عرض يې اوکړو يارسول الله کوم د غنيمت مال چې څما په لاس راغلی وو په هغه کې دامهار هم وو [۸] حضور ﷺ ورته وفرمايل بلال رضی اللہ عنہ چې درې ځله کوم اعلان کړي وو هغه تا اوريدلی وو؟ [۹] هغه اوويل هو نو حضور ﷺ پوښتنه ورڅخه وکړه چه بيا هغه وخت راوړلو څخه ته څه شي منع کړي وي؟ [۱۰] هغه ددې تاخير د پاره څه عذر بيان کړو [۱۱] حضور ﷺ ورته وفرمايل بس اوس دغه شان اوسه [يعنی اوس دا د خان سره وساته] د قيامت په ورځ دا د خان سره راوړه او الله پاک ته د دې تاخير جواب ورکړه [۱۲] اوس زه دا ستا څخه هيڅ کله نه اخلم (ابوداود).

حل اللغات: ① بِرِوَالْفُلُوفِ: د وينستو نه جوړ شوې مهار

تسهيلات:

قوله: فَأَعْتَذَرَ قَالَ: "كُنْ أَنْتَ عَمِيْ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَلَنْ أَقْبِلَهُ مِنْكَ:

د عذر نه قبلولو چه: چونکه دغه کس داسی عذر پيش کړو کوم چه د اوریدو قابل نه وو. ددې وجهې نبی کریم ﷺ وفرمايل چه دا اوس خان سره اساته زه به تاسو نه دا هيڅ صورت کښې قبول نکړم، او د نبی کریم ﷺ دا ارشاد ناراضگی ښکاره کولو دپاره وو. مالک جوړولو دپاره نه وو

اشکال: نبی کریم ﷺ رحمه اللعالمین ددې باوجود یی دا خبره څنگه وکړه په دې سره خو هغه کس ته مایوسی پیدا شی؟

دا اشکال جواب: د نبی کریم ﷺ دا فرمان ددې وجهې نه وو چه د اوبن مذکوره واگوو سره د ډیرو مجاهدينو حق متعلق وو. لهذا دا معلومات نه وو چه دا واگې د چاه په حصه کښې رسيدلو. اوس ځکه چه تقسيم نه پس ټول مجاهدين منتشر شوي وو. ددې وجهې نه نبی کریم ﷺ د ناراضگی اظهار وکړو چه اوس هر مجاهد ته خپله حصه ورکول مشکل وو

[۴۰۱۲] د غنيمت په مال کښې د خيانت سزا

۴۰۳- [۲۹] () عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ [۲۹] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرُ خَرَقُوا مَتَاعَ الْغَالِ [۳۰] وَهَرَبُوا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قرجه: ۱) او عمرو ابن شعیب د خپل پلار (شعیب رضی اللہ عنہ) څخه او هغه (شعیب رضی اللہ عنہ) د خپل نیکه احضرت عبد الله ابن عمرو څخه روایت کوي ۲) چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم او حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ او حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ ۳) د غنیمت په مال کې د خیانت کونکي سامان او اسباب وسوزلو ۴) او وهلي ي هم وو (ابو داود)، **حل الفات:** ۱) حرقوا: چه اوسوزوی، ۲) متاع: سامان، اسباب، ۳) الفال: خیانت کونکي.

تسهيلات:

قوله: حَرَقُوا مَتَاعَ الْفَالِ وَهَرَبُوا

د خان مال سوزولو کښي دوه مذاهب:

د اول لړيق دليل: زير بحث حديث د دوی مستدل دې په دې کښي چه د نبی کریم صدیق اکبر او فاروق اعظم رضی اللہ عنہما په زمانه کښي به د خان مال سوزولې شو ۱) بعضي فقهاء لکه احمد بن حنبل رضی اللہ عنہ وغيره وائي چه نن هم حکم هم هغه شان دې چه د خان مال اوسوزولې شی او ژوندې ځناور دې بچ کړې شی او مصحف وغيره دې هم نه شی سوزولې هم دغه شان خیانت شوې مال دې هم نه سوزوی ځکه چه دا د خان مال نه دې بلکه د بیت المال مال دې بل ژوندې ځناور سوزول هم منع دی ۲) د جمهور فقهاء په نیزد خان مال او متاع به نه شی سوزولې بلکه قاضی دې د تعزیر په توگه ځان ته بل څه سزا ورکړي.

د اول لړيق د دليل جواب: د احضرات فرمائي چه زير بحث حديث په تشديد او تغليظ باندې محمول دې

چونکه بعض فقهاء د تحريق متاع د غال د جواز قائل دی او د حضرت عبدالله بن عمرو رضی اللہ عنہ په یو روایت کښي هم دی چه په سنن ابوداؤد کښي نقل دې تحريق متاع غال تصریح ده په دې وجه وړاندې باب لاندې هم د عبدالله بن عمرو رضی اللہ عنہ روایت راروان دې امام بخاری رضی اللہ عنہ هغې متعلق باورکوی چه په دې روایت کښي دا نقل نه دی چه حضور پاک کرکه نومی غلام مال او متاع سوزولو حکم ورکړې وو صحیح دادی چه حضور پاک داسې هیڅ حکم نه وو صادر کړې د هذا اصح مطلب دادې چه صحیح هم دغه دی د عبدالله بن عمرو رضی اللہ عنہ په حدیث باب کښي د تحريق متاع غال ذکر نشته (۱)

په دې وجه امام بخاری رضی اللہ عنہ ولومړی ذکر صیغه تمریض راوړلوسره د عبدالله بن عمرو رضی اللہ عنہ ذکر تحريق متاع الغال والا روایت تضعیف او فرمایشلو او د عدم ذکر تحريق الغال والا

روایت صحت طرف ته ارشاه اوکړه (۱) د مذکورہ جملې نه امام بخاری رحمہ اللہ د سنن ابو داؤد د ہفہ روایاتو د ضعف طرف ته اشارہ کړې ده په کوم کښې چه تحریق متاع غال ذکر دې

① په سنن ابو داؤد کښې د حضرت عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہ روایت دې عن صالح بن محمد بن زائدة قال دخلت مع مسلمة أرض الروم فلقي برجل قد غل فسال سالما عنه فقال: سمع أبي يحدث عن عمر بن الخطاب عن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم قال: إذا وجدتم الرجل قد غل فاحرقوا متاعه واغربوه (۲) صالح بن محمد وائی چه زه مسلمہ سره روم ته لاړم هلته یو غلول کونکې سړې راوستلې شو د سالم بن عبداللہ نه دده باره کښې تپوس اوکړې شو نو هغه اوونیل چه ما د خپل پلار (عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ) ته عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ روایت کولو سره واوړیدو چه حضور پاک صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم او فرمائیل کله چه تاسو غلول کونکې سړې اوویننې نو د هغه مال اوسوزونی او هغه اووژنئ

هم ددې روایت باره کښې امام بخاری رحمہ اللہ په خپل تاریخ کښې تحریر فرمائی یحتجون بهذا الحديث في أحراق رجل الغال، وهو باطل ليس له أصل، ورواية لا يعتمد عليه. (۳) یعنی بعض تحریق متاع غال قائلین د خپل مسلک د اثبات دپاره ددې حدیث نه استدلال کوی حالانکه دا حدیث باطل دې ددې هیڅ اصل نشته اودا روایت کونکې هم معتمدنه دې ددې حدیث په سند کښې صالح بن محمد بن زائده ته ائمه رجال ضعیف گرځولې دې امام ترمذی رحمہ اللہ ددې حدیث په ذیل کښې په صالح باندې جرح کولو سره تحریر فرمائی صالح منکر الحديث ولم يأمر النبي صلى الله تعالى عليه وسلم يحرق متاع الغال (۴) د امام منذری رحمہ اللہ قول دې وصالح بن محمد بن زائده تکلم فيه غير واحد من الشعة وقد قيل انه تفرد به (۵) امام دارقطنی رحمہ اللہ هم ددې مذکورہ روایت تضعیف کولو سره فرمائی لکړوا هذا الحديث على صالح بن محمد، وهذا حديث لم يثبت عليه، ولا أصل لهذا الحديث عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم (۶)

(۱) عمدة القاری: ۱۱/۱۵.

(۲) سنن أبی داؤد: ۱۵/۲ کتاب الجهاد باب فی عقوبة الغال وعمدة القاری: ۱۱/۱۵ وفتح الباری: ۲۳۰/۶

وإرشاد الساری: ۱۸۲/۵.

(۳) فتح الباری: ۲۳۰/۶ وإرشاد الساری: ۱۸۲/۵.

(۴) جامع الترمذی: ۱/۲۷۰ أبواب الحدود باب ما جاء فی الغال ما یضنع به. ونیل الاوطار: ۱۳۸/۸ وفتح الباری: ۲۳۰/۶ وأوجز السالك: ۳۳۹/۸.

(۵) نیل الاوطار للشوکانی: ۱۸۳۹/۸ کتاب الجهاد والسير باب التشدید فی الفلول وتحریق رجل الغال.

(۶) نیل الاوطار للشوکانی: ۱۸۳۹/۸ کتاب الجهاد والسير باب التشدید فی الفلول وتحریق رجل الغال.

⑤ دَسَنُ ابوداؤد دويم روايت دې . عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده: أن رسول الله صلى الله

تعال عليه وسلم وأبا بكر وعمر حرقوا امتام الغال وقرىوه (۱)

دا روايت هم سنداً ضعيف او مضطرب دې ددې په سند كښې زيربن محمد الخراساني د

نوم راوي متكلم فيه دې امام بيهقي رحمه الله دده باره كښې فرماني اېه مجهول (۲) خلاصه دا

شوه چه دامام بخاري رحمه الله په نيز تحريق متاع غال جائز نه دې د مذكوره جملي نه هغوی د

سنن ابوداؤد ددې روايتونه ضعيف او بې اصل كيدو طرف ته اشاره كړې ده په كوم

كښې چه تحريق متاع غال تصريح ده

په مال غنيمت كښې د خيانت مسئله - امام اعظم ابو حنيفه امام مالك امام شافعي رحمه

الله او ديرو صحابه كرامو او تابعين كرامو په نيز امير يا حاكم ته غلول كوڼكو دپاره بدني

سزا او تعزير تجويز كولو اخيار دې خود هغه مال او متاع سيزل جائز نه دي (۳)

د مخالفينو مسلك او دهغوی د دلالورد - حسن بصري . احمد بن حنبل . اسحاق . مكحول

او امام اوزاعي رحمه الله په نيز د هغه ټول مال او متاع سوزول جائز دي (۴) البته امام

اوزاعي رحمه الله فرماني چه د تحريق د حكم كوڼكي اسلحه اولباس مستثنی دې هغه سوزول

جائز نه دي (۵) خو حسن بصري رحمه الله فرماني د حيوان او مصحف نه علاوه د هغه ټول مال او

متاع او سوزوني (۶)

دې حضراتو د سنن ابوداؤد د رواياتونه استدلال كړې دې امام بخاري رحمه الله د جمهورو

تاثيرد كولو سره ددوی تضعيف كړې دې شاته ددې تفصيل تير شوې دې حضرت مولانا

فخر الحسن گنگوهری رحمه الله فرماني د جمهورو په نيز د سنن ابوداؤد روايات تغليظ باندې

محمول دي او دهغوی په نيز د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم نه د متاع غال د سوزولو حكم چرته نقل نه

دي (۷)

امام طحاوی رحمه الله فرماني كه دا روايات سنداً صحيح هم او منلي شي خو بيا هم د استدلال

(۱) سنن أبي داؤد: ۱۵۰۲ كتاب الجهاد باب في عقوبة الغال.

(۲) نيل الاوطار للشوكاني: ۱۸۳۹/۸ كتاب الجهاد والسير باب التشديد في القتل وتعريق رجل الغال.

(۳) المغني لابن قدامة: ۵۲۴/۱۰ كتاب الجهاد باب احكام في القتل وشرح النووي على صحيح مسلم: ۱۲۳/۲ كتاب الامارة باب غلظ تحريم القتل وعدة القاري: ۱۱/۱۵ وشرح ابن بطال: ۲۳۵/۵.

(۴) المغني لابن قدامة: ۵۲۴/۱۰ كتاب الجهاد باب احكام في القتل رقم المسئلة: ۷۶۰۳ وشرح النووي على صحيح مسلم: ۱۲۳/۲ كتاب الامارة باب غلظ تحريم القتل وشرح ابن بطال: ۲۳۵/۵ وفتح الباري: ۶۲۳/۱ - ۲۳۱ وأجزاء المسالك

للمحدث الكاندهلوي: ۳۳۸/۸.

(۵) المغني: ۵۲۴/۱۰ وشرح النووي على صحيح مسلم: ۱۲۳/۲.

(۶) المغني: ۵۲۴/۱۰ وشرح النووي على صحيح مسلم: ۱۲۳/۲.

(۷) التعليق المعمود على سنن أبي داؤد للعلامة المحدث فخر الحسن گنگوهری: ۵/۲ كتاب الجهاد باب في عقوبة الغال.

قابل نه شی جوړیدې ځکه چه دا په هغه وخت محمول دی او د مالی سزا حکم نافذ العمل وو روستودا حکم منسوخ شوې اوس هر قسم مالی سزا منسوخ ده امام طحاوی رحمته الله علیه فرمائی لوصح الحديث لاحتمل ان يكون حين كانت العقوبة بالمال (۱)

[۴۰۱۴] په ځانن د پرده اچونکی حکم

۳۰۰- [۳۰] (۱) وَعَنْ سَمُرَةَ ابْنِ جُنْدَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: [۲] «مَنْ يَكْتُمُ غَلًّا [۳] أَقْبَانَهُ يَمُتْلُهُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ۱ او سمره ابن جندب رحمته الله علیه چې رسول کریم صلی الله علیه و آله وسلم به فرماییل [۲] کوم سړی چې د غنیمت په مال کې د خیانت کونکي خیانت پټ کړو ایعنی هغه د امیر او حاکم په علم کې دا خبره رانه وستله چې فلاني سړي خیانت کړې دې [۳] نو د گنهگاریدو په اعتبار سره هغه هم د خیانت کونکی په شان دی (ابوداود)

حل اللغات: ① غلًا: خیانت کونکي.

تسهيلات: قوله: مَنْ يَكْتُمُ غَلًّا أَقْبَانَهُ يَمُتْلُهُ.

په ځانن د پرده اچونکی د ځانن سره شړکت: یعنی چاچه ځانن پټ کړو هغه نی بیج کړو او خیانت شوي مال نی پټ کړو نو دا سړي هم په خیانت کسې برابر شریک دې

[۴۰۱۵] د تقسیم څخه وړاندې د مال غنیمت د خرڅولو ممانعت

۳۰۰- [۳۱] (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شُرَاءِ الْمَغَانِيمِ حَتَّى تُقَسَّم». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه ۱ او ابوسعید رحمته الله علیه وایي [۲] چه رسول کریم صلی الله علیه و آله وسلم د غنیمت مال د تقسیمیدو څخه مخکې د هغې د اغستلو څخه منع فرمایلي ده [ځکه چې د تقسیم څخه مخکې د هغې څوک مالک نه وي] (ترمذي)

تسهيلات:

قوله: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شُرَاءِ الْمَغَانِيمِ حَتَّى تُقَسَّم.

د حدیث مفهوم: امام مظهر رحمہ الله فرمائی ددې مطلب دا دي چه کوم مجاهدین خپله

(۱) شرح النووي على صحيح مسلم: ۱۳۲/۲ وشرح ابن بطال: ۲۳۵/۵ وعمدة القاری: ۱۱/۱۵ وفتح الباری: ۲۳۱/۶ ونیل الاوطار للشوکانی: ۱۳۹/۸.

(۲) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد/باب النهی عن السیر علی من غل (رقم- ۲۷۱۶)

(۳) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب السیر عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب فی کراهیة بیع المغانم حتی تقسم (رقم- ۱۵۶۳) و ابن ماجه فی کتاب التجارات/باب النهی عن شراء ما فی بطون الأنعام وضروعها. وضربة الغنائص (رقم- ۲۱۹۶) واحمد فی المسند: ۴۲/۳

حصه خرخول غواړې نو ددې خرخول یی جائز نه دی.

د بیع د ممانعت درې وجه: ① ددې غازي حصه مجهوله ده او د مجهول بیع ممنوع ده

② په دې کښې دا معلومات هم نشته چه خرخونکی غازي ته به په مال غنیمت کښې

حصه ملاویرې یا نه، ځکه چه بعض اوقات غازي په وجه د مال غنیمت نه محرومیرې

③ د تقسیم نه وړاند هېڅ یو غازي د خپلې حصې مالک هم نه وی نو د ملکیت نه

وړاندې مال خرخول شرعاً جائز نه دی (کافي الرازي)

[۳۰۸] د تقسیم څخه وړاندې د حصود خرخولو ممانعت

۳۰۸- [۳۲] (۱) وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، «عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] أَنَّهُ نَهَى أَنْ تُبَاعَ الْيَهَامُ حَتَّى تُقَسَّمْ، رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

توجه: ① او ابو امامه رضي الله عنه د رسول کریم صلی الله علیه و آله څخه روایت کوي [۲] چې حضور صلی الله علیه و آله د دي

ممانعت اعلان او کړو چې [د مال غنیمت] حصي تر څو پورې تقسیم نشي هغه دي خرڅ

نه کړې شي (دارمي)

تسهيلات: **نوب:** ددې حديث وضاحت دې څخه وړاندې د حديث نمبر (۴۰۱۶) په تشریح

کښې تیرشو

[۳۰۹] په غنیمت کښې خیا تکبر دپاره جهنم

۳۰۹- [۳۳] (۱) وَعَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ قَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: [۲] سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " [۳] «إِنَّ هَذِهِ الْمَالِ خَيْرٌ لَكَ حَلْوَةً [۴] فَمَنْ أَصَابَهُ بِحَقِّهِ [۵] بُوْرَكَ لَهُ فِيهِ [۶] وَرُبَّ مُتَحَوِّضٍ فِيمَا شَاءَتْ بِهِ نَفْسُهُ مِنْ مَالِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ [۷] لَيْسَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا النَّارُ»". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: ① او بي بي خوله بنت قيس رضي الله عنها وايي [۲] چه ما د رسول کریم صلی الله علیه و آله څخه دا

واوريدل [۳] چه بلا شبه دامال شين او خوږ څيز دې ايعنی مال يوداسي څيز دې چې انسان

ته په نظر ښه راځي او زړه خوشحالي [۴] نوکوم انسان چې دامال په حق ايعنی حلالي

طريقي سره حاصلوي [۵] د هغه د پاره په دي کې برکت ورکړي کيږي [۶] او (يادلری، ډېر

خلق [داسې دي چې] د الله او د هغه د رسول مال ايعنی د غنیمت د مال څخه کوم څيز

چې د هغوی زړه غواړي په خپل تصرف کې راوړي [۷] د قيامت په ورځ به د هغوی د پاره

صرف اور وي (ترمذي)

(۱) أخرجه الدارمي في السنن رقم الحديث ۲۴۷۶

(۲) أخرجه الترمذي في السنن كتاب الرزيا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب قوله لهم البشرى في العياة الدنيا (رقم- ۲۲۷۳) واحد في المسند: ۳۷۸/۶

حل اللغات: ① خَيْرَةٌ: شین، سرسبز، ② حُلُوَّةٌ: خوب، ③ بُورِكَ: برکت به و اچولې شی، ④ رُبٌّ: دیر، اکثر، ⑤ مُتَعَوِّضٌ: مشغولیدونکی، تصرف کونکی.

تسهيلات: قوله: إِنَّ هَذِهِ الْمَالُ غَيْرَةُ حُلُوَّةٌ

د مال د شینګۍ سره د مشابهت دوه وجوه: ① نبي کریم ﷺ د مال تشبیه شنګې سره ورکړې ده چه څنګه شنګې ذر او چیرې نو دغه شان مال هم زر فنا او ختمیږي، لهذا داسې فاني مال دپاره الله او رسول ناراض کول او خپل ایمان و تقوی بربادول د مسلمان شان سره مناسب نه دی

② دا مال په لیدلو کېښې خائسته او په استعمال کېښې مزیدار ښکاری لیکن که هم دا مال په حرام طریقی سره وی نو دا دیر خطرناک دي او دې سره دنیا هم برباد او آخرت هم تباه کیږي

قوله: فَمَنْ أَصَابَهُ بِحَقِّهِ بُورِكَ لَهُ فِيهِ

د حق مخه مرايه: دحق نه مراد جائز ذریعه ده یعنې که مال حلال وی نو دا برکت والا وی او که داسې نه وی نو بیا د هلاکت ذریعه ده، لکه څنګه چه هوا د باغ طرف نه راشی نو دا دشفا ذریعه جوړیږي او که د هیران او ګندګي طرف نه راشی نو بیماری او بوی ترې خوریږي

قوله: وَرُبَّ مُتَعَوِّضٍ فِيمَا شَاءَتْ بِهِ نَفْسُهُ

د متعوض سره د تشبیه وجه: د خوض نه جوړشوي دې معنی ده په اوبو کېښې ننوتل، لکه څنګه چه بغیر د سوچ او فکر نه په اوبو کېښې ننوتل د هلاکت باعث دی نو هم دغه شان بغیر د تحقیق نه هر قسم مال اغستل هم د هلاکت باعث دی

[۲۰۸] د نبي عليه السلام ذالفقار توره په تنفیل کېښې اخستل

۲۰۸- [۳۳] (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَنَقَّلَ سَيْفَهُ ذَا الْفَقَارِ يَوْمَ مَيْدٍ». [۳] رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ، وَزَادَ التِّرْمِذِيُّ [۴] «وَهُوَ الَّذِي رَأَى فِيهِ الرُّؤْيَا يَوْمَ أُحُدٍ».

توجه: ① او ابن عباس رضی الله عنهما وایي ② چه رسول کریم ﷺ خپله توره چې د هغې نوم ذوالفقار وو د جنگ بدر په ورځ د حصي څخه زیاتې اخستي وه ③ ابن ماجه او ترمذي دا الفاظ هم نقل کړي دي ④ چه او دا د هغه توره ده چې د دې متعلق حضور ﷺ د احد د جنگ په ورځ خوب لیدلی وو ⑤

حل اللغات: ① تَنَقَّلَ: زیاته ښې واخستله.

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب السیر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بإب في النفل (رقم- ۱۵۶۱) و ابن ماجه فی کتاب الجهاد باب السلاح (رقم- ۲۸۰۸) واحمد فی المسند: ۲۷۱/۱

تسهيلات:

قوله: تَقْلُ سِفَهُ ذَا الْقَنَابِ يَوْمَ يَذَرُ:

د ذالفتقار پيژندگلو: فقار د ملا په تير کښې مورو (بندونو) ته وائی د دې تورې په شا يا دغه شان مورې مورې وې يعنی آواره نه وی او يا داسې مورې وی څنگه چې د ملا په تير کښې د ملا د تير جوړونه وی

د ذالفتقار تورې حاصلونکي: دا توره د کوم کافر څخه ملاؤ شوې وه؟ دا توره د يو کافر منبه بن حجاج په لاس کښې وه حضرت علي عليه السلام هغه قتل کړو د هغه توره نبي کریم عليه السلام ډيره خوښه کړه او په توگه د صفی نبي کریم عليه السلام پخپله واخستله نبي کریم عليه السلام په مختلفو جنگونو کښې دا استعمال کړه

د مذکور ه حکم نسخ: د صفی انتخاب صرف د نبي کریم عليه السلام سره خاص وو بيا منسوخ شو نبي کریم عليه السلام دغه توره حضرت علي عليه السلام ته ورکړه.

قوله: وَهُوَ الَّذِي رَأَى فِيهِ الرُّؤْيَا يَوْمَ أُحُدٍ:

په خوب کښې د ذالفتقار تورې ماتيدل: د جنگ احدثه لېشان وړاندې نبي کریم عليه السلام په خوب کښې چه کومه توره ماته ليدلې وه هغه هم دغه وه

لا فاق الا على لاسيف الا ذوالفتقار

[۴۰۸] د تقسيم څخه وړاندې د غنيمت د څيز د استعمال ممانعت

٤٠٨- [٣٥] (١) وَعَنْ رُوَيْفِعِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (٢) أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (٣) «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ (٤) فَلَا يَرْكَبُ دَابَّةً مِنْ فِئَةِ الْمُسْلِمِينَ (٥) حَتَّى إِذَا أُغْضِبَهَا رَدَّهَا فِيهِ (٦) وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ (٧) فَلَا يَلْبَسُ ثَوْبًا مِنْ فِئَةِ الْمُسْلِمِينَ (٨) حَتَّى إِذَا أَخْلَقَهُ رَدَّهُ فِيهِ» (رواه أبو داود).

توجه: ١ او رويغ ابن ثابت رضي الله عنه څخه روايت دی ٢ چې رسول کریم عليه السلام وفرمايل ٣ کوم سړې چې په الله او د آخرت په ورځ ايمان لري ٤ اد هغه د پاره د قطعاً روانه دی چې هغه د مسلمانانو د مشترک غنيمت مال په يو حيوان ابلا ضرورت شرعي ا سور شي ٥ او بيا چې هغه حيوان کمزورې شي نو هغه د غنيمت په مال کې واپس ورکړي ٦ او کوم سړې چې په الله او د آخرت په ورځ ايمان لري اد هغه د پاره قطعاً دا روانه دی ٧ چې هغه د مسلمانانو د مشترک غنيمت مال څه کپړه ابلا ضرورت شرعي ا وچوي ٨ او بيا چې هغه کپړه زړه شی نو بيت المال ته يي واپس ورکړي (ابوداود).

حل اللغات: ① فِئَة: مال غنيمت (په جهاد کښې د جنگ نه بغير حاصل شوې مال. ② إِذَا أُغْضِبَهَا: چه کمزورې شی هغه. ③ رَدَّهَا: واپس نه کړی. ④ إِذَا أَخْلَقَهُ: چه زړه نه کړی.

تہذبات:

قوله: فَلَا يَرُكَّبُ دَابَّةً مِنْ فَرَسٍ أَوْ نَسِيلٍ حَتَّى إِذَا انْخَبَرَا دَهَابِيهِ:

د حدیث متبادرہ معنی: الحاصل ددی حدیث د ظاہری مفہوم نہ دا نتیجہ اخذ شوی ده چه که خپل ځناور باندې سورلی په مصرف کښې په کار راوستلو سره نه کمزوره کیږی نو بیا په دې ځناور باندې سورلی کولو کښې هېڅ گناه نشته.

د حدیث صحیح مطلب: خو په حقیقت کښې دا مفہوم مراد نه دې او ددی نه دا نتیجہ هم نه اخذ کیږی بلکه دا خبره محض محاوره فرمایشی شوی ده او عام طور باندې په ځناور سورلی کولو سره ځناور کمزورې کیږی، نو لہذا په داسې ځناور باندې د سورلی کولو عادت جوړول غلط دي

[۲۰۰] په غنیمت کښې د خوراکي اجناسو د خوراک حکم

۲۰۰- [۳۶] (۱) وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْمَجَالِدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى، قَالَ: [۲] قُلْتُ: [۳] «هَلْ كُنْتُمْ تَتَخَبَّسُونَ الطَّعَامَ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟» [۴] قَالَ: «أَصْبَا طَعَامًا يَوْمَ خَيْبَرَ، [۵] فَكَانَ الرَّجُلُ يَجِيءُ [۶] فَيَأْخُذُ مِنْهُ مِقْدَارَ مَا يَكْفِيهِ» [۷] ثُمَّ يَنْصَرِفُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] او محمد ابن ابو المجالد د عبد الله ابن ابی اوفی رضی اللہ عنہو څخه روایت کوي [۲] چې ما! حضرت عبد الله رضی اللہ عنہو څخه پوښتنه وکړه [۳] آیا تاسو به د رسول الله ﷺ په زمانه کې د خوراک څیزونو کې هم خمس ایعنی پنځمه حصه وېستله؟ [۴] هغه وفرمایل چه د غزوه خیبر په ورځ د خوراک څیزونه زمونږ لاس ته راغلي وو نو [۵] هر سړي به راتلو [۶] او د هغې څخه به یې په قدر د کفایت اخستل [۷] او واپس به تلو (ابوداود).

تہذبات:

قوله: هَلْ كُنْتُمْ تَتَخَبَّسُونَ الطَّعَامَ:

د تېوس کولو مقصد: سائل تېوس کوی چې د خوراک د څیزونه څخه به هم خمس اغستلی کیږی او که کوم څیزونه د خوراک سره تعلق لری هغه به د تقسم څخه مستثنی وی

قوله: فَكَانَ الرَّجُلُ يَجِيءُ فَيَأْخُذُ مِنْهُ مِقْدَارَ مَا يَكْفِيهِ:

د جواب مفهوم: صحابی جواب ورکوی چې د خوراک څیزونو کښې به خمس نه وی لیکن ددې خبرې لحاظ ساتل ضروری دی چه هر څیز دې دومره مقدار کښې واخستلې شی په څومره چه ضرورت او حاجت پوره کیږی

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد. باب فی التَّهْمِی عن التَّهْمِی إِذَا كَانَ فِی الطَّعَامِ قَلَّةٌ فِی اَرْضِ الْعَدُوِّ (رقم- ۲۷۰۶)

[۲۰۲] د خوراک په څیزونو کېښي عدم خمس

۲۰۲- [۳۷] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُمرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: [۲] «أَنَّ جَيْشًا غَنِمُوا فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا وَعَلَا [۳] فَلَمْ يَأْخُذْ مِنْهُمْ الْخُمْسَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] او ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دی [۲] چې يو ځل د رسول کریم صلی الله علیه و سلم په زمانه کې د مسلمانانو لښکر اچې د جهاد څخه واپس راغلو نو د غنیمت په مال کې د خوراک څیزونه او غسل (شهاد) اخستو سره راغلو نو هغه لښکر والو هغه څیزونو څخه چې څه خورلي ځکلي وو يا هغوی چې څه بچ کړي راوړي ووا [۳] د هغې څخه د هغوی څخه خمس ايښي پنځمه حصه وانخستل شوه (ابوداود).

تسهيلات:

قوله: «أَنَّ جَيْشًا غَنِمُوا فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا وَعَلَا»:

د طعام مخه مړه: د طعام څخه مراد انواع دی يا غله ده او يا دې څخه تيار شوی خړونه دی

[۲۰۳] په غنیمت کېښي د خوراکي څیزونو عدم تقسیم

۲۰۳- [۳۸] (۱) وَعَنِ الْقَاسِمِ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ، [۲] عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۳] «كُنَّا كُلُّ الْمَزْدُوقِي الْقَرْوِ [۴] وَلَا قِيَمَةَ [۵] حَتَّى إِذَا كُنَّا لَنَرْجِعَ إِلَى رَحَائِلِنَا [۶] وَأَخْرَجْنَا مِنْهُ مَمْلُوءَةً». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] او قاسم تابعي رضي الله عنه چې د عبد الرحمن ازاد کرده غلام دې [۲] د رسول کریم صلی الله علیه و سلم د بعضې صحابه و رضي الله عنه څخه روايت کوي [۳] چې مونږ به په غزاگانو کې د اوبښ غوښه خوړله [۴] او هغه به مو نه تقسيموله ايښي مونږ به محاذ جنگ باندې د ضرورت په وخت د غنیمت د مال اوبښان ذبح کول او د هغې غوښې د تقسيمولو څخه بغير د خپل خپل حاجت په قدر به مو اخستله [۵] تردې چې مونږ به د سفر په دوران کې خپلو ډيرو اوځيموته واپس راغلو [۶] نو زموږ ته تهيلى به د غوښې څخه ډکې وې (ابوداود).

حل اللغات: ① المزبور: اوبښان، ② رَحَائِلُنَا: ډيرو او ځيمو خپلوته، ③ أَخْرَجْنَا: د خرج جمع ده تهيلى اود خوراک کيځودو لويښ ته وائى، ④ مَمْلُوءَةً: ډکې.

تسهيلات: قوله: «كُنَّا كُلُّ الْمَزْدُوقِي الْقَرْوِ»

د مال غنیمت د غاړو ذبح کولو هوه صورتونه: ① د ضرورت د وجهې مجاهدین میدان جهاد کېښي اوبښ ذبح کولې او خوړلې شی په حديث الباب کېښي چې د اوبښ ذبح کولو

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد، باب فی إباحة الطعام فی أرض العدو (رقم- ۲۷۰۱)

(۲) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد، باب فی إباحة الطعام فی أرض العدو (رقم- ۲۷۰۶)

ذکر دې نو دا په ضرورت محمول دې

⑦ بلا ضرورت ته د غنیمت څخه د هیڅ قسم څاروی ذبح کول جائز نه دی تردې چې وابنه هم د مال غنیمت نه نشي اخستلې

قوله: وَأَمَّا جَنَائِمُهُ مَمْلُوءَةٌ

ه څوراک دپاره د څوراک د اجناسو ساتل، دا د جهاد د میدان منظر خودل دی چه زمونږ لوبښی به د غوښې څخه ډک وو او دا یاد ساتل پکار دی چې صحابو رضی الله عنهم به دا غوښه د خوړلو دپاره اوړله د ذخیره کولو دپاره به نه وه

[۳۰۳] د قیامت په ورځ د خیانت ککو رسوالی

۳۰۳- (۳۹) [۱] وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ [۲] أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: " [۳] أَكْذَابُ الْخِيَاطِ وَالْبُخَيْطِ [۴] وَإِيَّاكُمْ وَالْفُلُولَ [۵] فَإِنَّهُ عَارَى عَلَى أَهْلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ " . رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ .

ترجمه: [۱] او عبادۀ ابن صامت رضی الله عنه روایت دی [۲] چه رسول کریم صلی الله علیه و آله به فرمایل [۳] د تار او ستنې هم ادائیگی کوئ ایعنی د غنمت په مال کې دومره معمولی څیزونه هم پتولو سره مه اېږدئ [۴] او تاسو او غنیمت په مال کې یا مطلقاً خیانت کولو څخه پرهیز کوئ [۵] ځکه چې په دې کې هیڅ شبهه نشته چې خیانت کول به خیانت کونکو خلقو ته د قیامت په ورځ د بې عزتي راوړونکې وي (دارمي)

حل الفات: ① الخياط: خياط تار ته وائی ② البخيط: د گندلو ستن. ③ الفلول: خیانت. ④ عار: شرم. بې عزتی. رسوائی

۳۰۳- (۴۰) [۱] وَرَوَاهُ النَّسَائِيُّ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ .

ترجمه: [۱] او نسائي داروایت د عمرو ابن شعيب رضی الله عنه څخه او هغه د خپل پلار څخه او هغه د خپل نیکه څخه نقل کړې دې

تسهيلات: قوله: أَكْذَابُ الْخِيَاطِ وَالْبُخَيْطِ:

د حدیث مفهوم: مطلب دا دې چې د مال غنیمت د معمولی څیز څخه هم ځان ساتی. که د گنډلو ستن یا د هغې تار ولې نه وی ځکه چې د قیامت په ورځ به دا خیانت د رسوائی سبب گرځی لکه څنگه چې په یو بل حدیث کښې راځی د خیانت گراو د هوکه باز دپاره به په میدان حشریوه جنده وی خلقو ته به پته لگی چې دا هغه کس دې چې په دنیا کښې نې غدر د هوکه او خیانت کړې وو

(۱) اخرجه ابن ماجه فی السنن کتاب الجهاد/باب الفلول (رقم- ۲۸۵۰) واحد فی السند: ۳۱۸/۵

(۲) اخرجه النسائي فی السنن کتاب الهبة/باب هبة المشاع (رقم- ۳۶۸۸)

[۲۰-۲۰] په مال غنیمت مکنی وروکې خیا نټ

۲۰-۲۰ [۱۴۰] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: «دَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَعِيرٍ فَأَخَذَ وَبَرَّةً مِنْ سَنَامِهِ، ثُمَّ قَالَ: (۲) "يَا أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّهُ لَيْسَ لِي مِنْ هَذَا الْفَقْرِ عَشْرٌ (۳) وَلَا هَذَا وَرَقَمٌ (۴) إِنْ صَبَعَهُ إِلَّا الْفَقْرُ (۵) وَالْفَقْرُ مَزْدُودٌ عَلَيْكُمْ (۶) فَأَذَوُا الْخِيَاطَ وَالْبَغِيطَ (۷) فَقَامَ رَجُلٌ فِي يَدِهِ كَبَّةٌ مِنْ شَعْرِ، فَقَالَ: (۸) أَخَذْتُ هَذِهِ لِأَصْلِيحٍ بِهَا بَرْدَعَةٌ.

قوچمه: (۱) او عمرو ابن شعيب د خپل پلار څخه او هغه د خپل نيکه څخه نقل کوي هغه اوويل (۲) چه يوه ورځ حضور ﷺ مال في کې ملاو شوي يو اوښ خواته تشريف راوړو (۳) او د هغې د قب يو ويښته دوه راښکلو سره يي وفرمايل (۴) اي خلقو حقيقت دادی چې دی مال في کې څما هيڅ حصه نشته (۵) او اد حضور ﷺ په کومو گوتو چې هغه ويښته وو خلقوته بنودلو د پاره هغه گوته پورته کولو سره يي وفرمايل چې دا مال هم ايغنی دومره معمولي حصه هم زما د پاره نشته البته خمس ايغنی د پنځمې حصي زه حقدار يما (۶) ليکن خمس هم اخما ذات باندې نه خرڅ کيږي بلکه په تاسو خرڅ کيږي ايغنی د خمس مال ستاسو په خير ښيگړه خرڅ کيږي په دي طور چې په هغې سره ستاسو د پاره هتيار او اسونه وغيره حاصلول کيږي (۷) نو تاسو سره که د غنیمت ستن تار پورې وي نو هغه راوړئ جمع يې کړئ (۸) په دي اوریدو سره يوسړی چې د هغه په لاس کې د ويښتو درسن يوه ټکړه وه او دریدلو او هغه اوويل (۹) ماد رسي دا ټکړه د ځان سره ساتلي وه چې د دي په ذريعه به د پلان اکتی لاندي شری ته غوته ورکولو سره يي ټيک کړم اوس په دي باره کې څه حکم دی!

حل الفتا: (۱) دنا: نزدې شو. (۲) وبرة: ويښته، معمولی شان ويښته. (۳) سنام: قُب (د څاروی). (۴) ورقم: تار. (۵) الفقير: ستن. (۶) کبة من شعر: د ويښتو يوه گوله (۷) بردعة: د زين اوگدئ لاندي کيږه.

[۷] فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (۱) "أَمَّا مَا كَانَ لِي وَلِإِسْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَبُولُوكَ (۲) فَقَالَ: (۳) "أَمَّا إِنْ بَلَغَتْ مَا أَرَى (۴) فَلَا أَرْبَ لِي فِيهَا (۵) وَتَبَدَّهَا (۶) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوچمه: (۱) رسول کریم ﷺ وفرمايل (۲) ترڅو پورې چې د هغه شي سوال دي کوم چې څما او د بنو عبد المطلب د حصي دي نو هغه ستا دي ايغنی هغه ټکړې نه څه چې څما د خاندان بنو هاشم او د هغوی د حليف او ملگری د بنو عبد المطلب د خلقو حصه ده نو هغه ستا ده هغه خو مونږ تا ته وبخښله ليکن په هغې کې څه چې زمونږ څخه علاوه د نورو مجاهدينو حصه ده د هغه په باره کې ته پوهه شه که تا هغه څخه هم د هغوی حصي

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الجهاد . باب في فداء الأسير بالسال (رقم - ۲۶۹۶) واحمد في المسند: ۱۸۴/۲

معاف کړی نو څه مواخذه به نه وي او که د هغوی حصي دې معاف نه کړې نو د قيامت په ورځ به نيول کيږي [۲] هغه اسري دا اوریدو سره اوويل هرکله چې دا رسي د گناه دي حد ته رسيدلي ده کومه چې څما مخې ته ده [۳] نو بيا ماته د دې ضرورت نشته [۴] او اېه دي ويلو سره هغه هغه رسي وغورځوله (ابوداود)،

حل اللعان: ⑤ فَلَا أَرْبَ: نو نشته دې حاجت زما،

تسهيلات:

قوله: أَمَّا مَا كَانَ لِي وَلِئِنِّي عَبْدُ الْمُطَّلِبِ فَبُورِكَ:

د مال غنيمت د معمولی غيږ عظمت: نبي کريم د دغه سړي په جواب کښي او فرمايل که چرې دا معمولی څيز زما وي يا زما د خاندان وي نومابه درکړې وي مگر دا بيت العال دې دغه سړي په جواب کښي اوويل چه کله د دومره معمولی څيز معامله دومره وړاندې لاره نو ما ته ددې هيڅ ضرورت نشته دې دې وينا نه پس هغه گوله په مال غنيمت کښي او غورزوله

[۲۰۴] خمس هم په مسلمانانو خرچ کول

۲۰۴- [۳۱] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى بَيْعٍ مِنَ الْمُغَنِمِ ③ فَلَمَّا سَلَّمَ أَخَذَ وَبَرَّةً ④ مِنْ جَنْبِ الْبُعِيرِ ⑤ ثُمَّ قَالَ: ⑥ "وَلَا تَحِيلُ لِي مِنْ غَنَائِكُمْ مِثْلَ هَذَا إِلَّا الْخُمْسُ ⑦ وَالْخُمْسُ مَزُودٌ فِيكُمْ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او عمرو ابن عبسه رضي الله عنه وايي [۲] چې رسول کريم صلی الله علیه وسلم په يوه موقع يو اوښ ستره گرځولو سره مونږ ته مونځ راکړو [۳] کوم وخت چې سلام يې اوگرځولو او د مونځ څخه فارغه شو نو د هغه اوښ د اړخ څخه يې يو دوه ويښته راوښکل [۴] او بيا يې وفرمايل [۵] چې ستاسو د غنيمت د مال څخه زما د پاره دومره يعنی د دې ويښتو په قدر هم حصه نشته علاوه د خمس څخه [۶] او هغه خمس هم ستاسو ضرورتونو کي خرچ کول کيږي (ابوداود)،

حل اللعان: ① وَبَرَّةً: ويښته. ② جَنْبِ: اړخ. ③ الْبُعِيرِ: اوښ

تسهيلات: **قوله:** أَخَذَ وَبَرَّةً مِنْ جَنْبِ الْبُعِيرِ:

د دې واقعې په وقوع کښي دوه اقوال: ① که د اړخ يا طرف نه مراد د اوښ د قوب د يو طرف ويځته راويستل وي نو په دې صورت کښي به دا د تير شوي حديث والا واقعه وي د کومې ذکر چه په تير شوي حديث کښي اوشو،

① (اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب في الإمام يستأثر بشيء من الفداء لنفسه (رقم- ۲۷۵۵)

⑦ که د حدیث ظاهري مفهوم و اغستلي شي نو په دي صورت کښې به ددي نه بله واقعہ مراد وي

[۲۰۴] په غنیمت کښې د بنو هاشم او بنو المطلب وحدت

۲۰۴- [۱۳۲] (۱) عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «لَمَّا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَحْتَهُ ذُو الْقُرْبَىٰ بْنِ بَنِي هَاشِمٍ وَبَنِي الْمُطَّلِبِ ① أَتَيْتُهُ أَنَا وَعُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ، فَقُلْنَا: ② يَا رَسُولَ اللَّهِ! هَؤُلَاءِ إِخْوَانُنَا مِنْ بَنِي هَاشِمٍ ③ لَا نُنْكِرُ قُضَيْبَهُمْ ④ لِمَكَانِكَ الَّذِي وَضَعَكَ اللَّهُ مِنْهُمْ ⑤ أَرَأَيْتَ إِخْوَانَنَا مِنْ بَنِي الْمُطَّلِبِ أَغَضِبْتَهُمْ وَرَكَّبْتَنَا ⑥ وَأَمَّا قَرَابَتُنَا وَقَرَابَتُهُمْ وَاحِدَةٌ ⑦»

توجه: ① او جبير ابن مطعم رضي الله عنه وايي ② هرکله چې رسول کريم صلی الله علیه و آله د غنیمت د مال څخه د خپل قرابت دارو حصه ايعنی خمس چې د هغې ذکر قرآن مجيد کې دي! بنو هاشم او بنو عبد المطلب په مينځ کې تقسيم کړه ③ نو زه ايعنی جبير رضي الله عنه د بنو نوفل د طرف څخه! او حضرت عثمان ابن عفان رضي الله عنه اد بنو عبد شمس د طرف څخه! د رسول کريم صلی الله علیه و آله په خدمت کې حاضر شو او مونږ عرض اوکړو ④ يا رسول الله! زمونږ دا وروڼه چې د هغوی تعلق بنو هاشم سره دي ⑤ مونږ د هغوی د فضيلت او بزرگي څخه انکار خو نه کوو ⑥ ځکه چې الله تعالی تاسو په هغوی کې پيدا کړي يئ ⑦ انو په دې اعتبار زمونږ په نسبت هغوی تاسو صلی الله علیه و آله ته زيات نزدې دی ځکه چې ستاسو او د هغوی جد «نيکه» يودی يعنی هاشم اگر چې زمونږ او د هغوی جد اعلیٰ «مشر نيکه» هم يو دی يعنی عبد مناف! ⑧ ليکن مونږ ته دا اووايي چې د دې څه سبب دی چې تاسو صلی الله علیه و آله د خمس مال څخه اچي د ذوی القربى حصه ده! زمونږ هغه وروڼو ته خو حصه ورکړله چې د هغوی تعلق بنو مطلب سره دی او مونږ مو محروم وساتلو ⑨ حالانکه زمونږ ايعنی بنو نوفل او بنی عبد شمس او د هغوی ايعنی بنی مطلب! قرابت يودې اړه دي طور چې څنگه: د هغوی نيکه د هاشم ورور وو دغه شان زمونږ نيکه هم د هاشم ورور وو گویا د هغه دواړو حضراتو د غرض حاصل داوو چې د غنیمت د مال څخه چې کوم خمس ويستل شی هغه د قرآن مجيد د حکم مطابق ستاسو د قرابت دارو حصه ده نو ستاسو صلی الله علیه و آله د خپلو قرابت دارو يوشاخ بنو مطلب ته مال خمس څخه حصه ورکړله ليکن نورو دوو شاخونو يعنی بنو نوفل او بنو عبد شمس ته مو هيڅ ورنه کړل هرکله چې داټول شاخونه د يو جد اعلیٰ يعنی د عبد مناف اولاد دي نو د دې امتيازې سلوک وجه څه ده! ⑩

حل القفان: ① لا ننکړ: مونږ انکار نه کوو.

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الفراج والإمارة والنفق / في بيان مواضع قسم الخمر - وسهم ذی القربى (رقم - ۲۹۸۰) والنسائي في كتاب قسم الفیء (رقم - ۵۱۳۷)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۱] «إِنَّمَا بَنُو هَاشِمٍ وَبَنُو الْمُطَّلِبِ شَرُّ عَوَاجِدٍ هَكَذَا» [۲] وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ. [۳] رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ. وَفِي رِوَايَةٍ أَبِي دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ نَحْوَهُ وَفِيهِ: [۴] «إِنَّمَا وَبَنُو الْمُطَّلِبِ لَا تَقْرُبُ فِي جَاهِلِيَّةٍ وَلَا إِسْلَامٍ» [۵] وَإِنَّمَا نَحْنُ وَهَمْرُ شَرِّ عَوَاجِدٍ». وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ.

قوله: [۱] نو حضور ﷺ او فرمائیل [۲] چه بنو هاشم او بنو مطلب یو خاندان دی دغسی، [۳] او د لاس گوتی یی د بل لاس د گوتو په مینځ کې داخلې کړې او هغه طرف ته یې اشاره او کړه چې (زه) د دې څخه علاوه نور په هیڅ نه پوهیږم چې اڅنگه د دې دواړو لاسونو داگوتی په خپلو کې یوځای کیدو سره یوشی شویدی دغه شان بنو هاشم او بنو مطلب هم یو دي [۴] شافعی، ابوداود او د نسائي په روایت کې هم داسې دي [۵] او په هغه کې ادا الفاظاً دي اچې حضور ﷺ وفرمایل مونږ او د مطلب اولاد نه په زمانه جاهلیت کې چرته د یو بل مخالف وو او په نه زمانه د اسلام کې [۶] انو د دې څخه علاوه نور هیڅ نه دی اچې مونږ او هغوی دواړه یوځیز یو اړه دي ویلو سره حضور ﷺ د دواړو لاسونو گوتی په یو بل کې داخلې کړي حل اللعان [۷] وشبک کړې په یو بل کښې. [۸] لا تَقْرُبُ: نه به جدا کیدو. دیو بل مخالفت به مونه کولو

تسهيلات:

نوبه: ددې حدیث مکمل تشریح دې نه وړاندې حدیث نمبر (۲۹۹۳)، کښې تیره شوې ده هلته اوگورئ

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۳۰۸] د ابوجهل د قتل قصه

۳۰۸- [۳۳] [۱] «عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، قَالَ: [۲] إِلَى وَأَقِفَ فِي الصَّبِّ يَوْمَ بَدْرٍ [۳] فَتَنَطَّرْتُ عَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي [۴] فَأَذَابَ الْفُلَامِينَ مِنَ الْأَصَارِ [۵] حَدِيثُهُ أَسْنَأُهُمَا [۶] فَتَمَيَّيْتُ أَنْ أَكُونَ بَيْنَ أَضْمَعَيْنِهِمَا [۷] فَتَمَرَّيْتُ أَحَدَهُمَا، فَقَالَ [۸] أَيُّ عَمْرٍ! هَلْ تَعْرِفُ أَبَا جَهْلٍ [۹] قُلْتُ: نَعَمْ، فَمَا جَانِبُكَ إِلَيْهِ يَا ابْنَ أُمِي؟ [۱۰] قَالَ: أَخْبَرْتُ أَنَّهُ يَسُبُّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۱۱] وَالَّذِي يُنْفِيسُ يَدِي وَلَهْنُ رَأْيَتُهُ لَا يَغَارُقُ سَوَادُ سَوَادَةٍ [۱۲] حَتَّى يَمُوتَ الْأَغْمَلُ مِنَّا،

قوله: [۱] عبد الرحمن بن عوف وایي [۲] چه د غزوہ بدر په ورځ زه د دشمن مقابل صف کې ولاړ وم [۳] ما چې خپل ښي چپ طرف ته نظر وکړو [۴] نو څه گورم چې زه د دوو

(۱) اخبره البخاری فی کتاب فرض الغنس/باب من لم یغتسل الأسلاب. ومن قتل قتیلاً فله سلبه من غیر أن یغتسل. وحکم الإمام فیه (رقم- ۳۱۴۱) واحد فی السند: ۱۹۳/۱

انصارو هلكانو په مينځ کې ولاړوم [۵] چې بالکل نو عمروو [۶] ما دا ارمان اوکړو چې کانس جه دا وخت زه د دې دواړو څخه د زيات طاقتور او نجره کار سره په مينځ کې ولاړ وي ايښی ما هغه دواړه نوعمره هلکان د حوصلي او شجاعت په اعتبار سره بي وفعت وگڼل او دا خيال مي اوکړو چې دا دواړه نوعمره او بي تجربې دي ځکه کيدی شي چې د دښمن د حملي تاب رانه وړي او د جنگ په وخت کې وتښتي چې په هغې سره به ځما ذات باندې هم داغ ولگوي زه په دې خيالاتو او سوچ کې وم چې اچانکا [۷] هغه دواړو کې يوهلک په ما نکاره اولگوله اوماته ئې اوويل [۸] کاکا جي! آياتاسو ابوجهل بيژن؟ اهغه کوم يودې او کوم ځای دې [۸] ماورته اوويل هو زه بي پيژنم ليکن اي زما وراره ستا ابوجهل سره څه غرض دی؟ [۹] هغه اوويل ماته معلومه شويده چې هغه العین ابوجهل رسول کریم ﷺ ته کنځل کوي [۹] په هغه ذات قسم اخلم چې د هغه په فېضه کې ځما ساه ده که زه هغه ووينم نو ځما جسم به د هغه د جسم څخه ترهغه وخته پورې نه جداکيري [۷] ترڅوپوري چې په مونږ کې يود مرگ طرف ته ورتلوکی تادي اونه کړی ايښی دابوجهل په خلاف ځما په زړه کې دومره نفرت دې چې د هغه په ليدو سره په هغه باندې زه حمله وکړم او ترهغه وخته پورې به د هغه سره جنگ کوم ترڅو چې په مونږ دواړو کې د چا مرگ چې مخکې راتلونکی وي هغه مړ نشي برابره خبره ده که زه شهيد نه يا زه هغه جهنم ته ورسوم

هل القاتان: ① غېټه اُتُناهُما: تازه وو غاښونه دهغوی. يعنی کم عمره وو دواړه. ② اُضَه: د اقوی په معنی کښې دې. طاقتور. ③ فَمَزَنِي: نوکاره ئې راباندې اولگوله. اوئې ځکونډلم. ④ تَوَادِي تَوَادَةً: ای جمی جمعه وشععی شخصه، د سواد څخه مراد بدن دې يعنی زما بدن دهغه د بدن نه. ⑤ الْأَخْمَلُ: ډيره جلتي کونکي.

① فَتَعَجَّبْتُ لِدَيْكَ [۷] قَالَ: وَغَزَنِي الْأَعْرَقُ فَقَالَ لِي مَلْبَأُ [۷] فَلَمَّا أَتَيْتُ أَنْ نَظُرْتُ إِلَى أَبِي جَهْلٍ [۷] يَتَمَوَّلُ فِي النَّاسِ [۷] فَقُلْتُ لَا تَرِيَانِ؟ هَذَا صَاحِبُكُمْ الَّذِي تَسْلَانِي عَنْهُ. [۷] قَالَ: فَأَتَيْتُ دَاوُدَ بْنَ بَرْيَمَ [۷] فَصَرَّاهُ حَتَّى قَتَلَاهُ [۷] ثُمَّ الْعَرَفْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْبَرَاهُ [۷] قَالَ: "أَيُّكُمْ قَتَلَهُ؟" [۷] فَقَالَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا: أَنَا قَتَلْتُهُ.

توجه: [۱] اعبد الرحمن ﷻ وايي جه! د هغه نوعمر هلك داخبره اوريدو سره زه حيران پاتې شوم اچې خدايه: د دې نوعمر هلك په زړه کې د حضور ﷺ سره څومره محبت دی او د هغه په جذباتو کې همت حوصله. شجاعت او بهادري څومره محشر بپاده يعنی ډيره زياته ده! [۲] عبد الرحمن ﷻ وايي بيا دويم هلك په ما نوکاره اولگوله او هغه الفاظ بهي اوويل کوم چې مخکني هلك ويلي وو [۳] د دې څخه وروسته ماهيڅ توقف اونکړو او ابوجهل مي وليدلو [۴] چې د (دښمن) په خلقو کې گرځي [۵] ما (هغه طرف ته) اشاره کولو

سره هغه دواړو هلکانو ته او ویل آیا تاسو هغه سرې نه وینئ اچې د دښمن په ډله کې گرځي! دغه ستاسو هغه مطلوب دي چې د هغه په باره کې تاسو زما څخه پوښتنه کوله ایمنی دغه سرې وپیژنئ دا ابو جهل دی! [۶] عبد الرحمن رضی الله عنه وایي (په دې اوږدو سره) هغه دواړو هلکانو خپلې تورې سنبال کړې او سمدستي د ابو جهل طرف ته ورغلل [۷] او په هغه بې حمله وکړه تردې چې هغه یې قتل کړ [۸] بیا هغه دواړه حضور ﷺ ته راغلل او ددې واقعي څخه یې خبر کړو [۹] حضور ﷺ پوښتنه ترې نه اوکړه چه په تاسو دواړو کې کوم یو هغه قتل کړي دي؟ [۱۰] په هغوی کې هریو عرض اوکړو چې ما قتل کړي دي
حل الفتن: [۱۱] لم أنشب: هېڅ وخت اونه لگیدو هېڅ انتظار مې اونه کړو. [۱۲] یتول: گشت نې کولو. گرځیدو راگرځیدو، [۱۳] فابتدأه: نو دواړو ناڅاپه حمله اوکړه په هغه باندې.

[۱] فَقَالَ: "هَلْ مَحْتَمًا سَيَكُونُ؟" [۲] فَقَالَ: لَا [۳] فَتَنَ رَسُولُ اللَّهِ إِلَى السَّيْفَيْنِ، فَقَالَ: [۴] "كَلَّا كَمَا قَتَلَهُ." [۵] وَقَتَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَسَلَهُ لِمُعَاذِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْجُبُورِ [۶] وَالرَّجُلَانِ: مُعَاذُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ الْجُبُورِ، وَمُعَاذُ بْنُ عَفْرَاءَ، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تورجه: [۱] حضور ﷺ پوښتنه ترې نه اوکړه چه آیا تاسو دواړو خپلې تورې صاف کړې دي؟ [۲] هغوی او ویل نه [۳] نو حضور ﷺ د هغه دواړو تورې وکتلې او وي فرمايل [۴] چې تاسو دواړو قتل کړې دي [۵] او رسول کریم ﷺ حکم اوکړو چې د ابو جهل سامان دي معاذ ابن عمرو ابن جموح ته ورکړې شی [۶] او هغه دواړه هلکان اچې ابو جهل یې قتل کړو [۷] معاذ ابن عمرو ابن جموح او معاذ ابن عفراء وو (بخاري، مسلم)

تسهيلات:

قوله: حَتَّى يَمُوتَ الْأَخْجَلُ مَيَّا:

دمد کوره جملي مطلب: یعنی د چا دمرگ وخت چه زرشى او هغه مرشى دا حمله هم د خود کش حملې په شان ده چه په اصل کېنې نورو له لره وژونکې حمله ده

قوله: مُعَاذُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ الْجُبُورِ، وَمُعَاذُ بْنُ عَفْرَاءَ:

د دواړو ماشومانو د مور پلارو ضاحت: دې نه مخکېنې ليکلې شوى دى چه دا دواړه د مور شريك رونه وو او د مور نوم نى عفراء وو او د دواړو پلاران جدا جدا وو د معاذ پلار عمرو بن جموح وو او د معوذ د پلار نوم حارث وو او د دواړو د مور نوم عفراء وو نوچه د چا طرف ته هم نسبت اوشى صحيح دې هېڅ تعارض نشته دې

د ابو جهل قاتلان: اول حمله حضرت معاذ رضی الله عنه کړې وه بيا معوذ حمله اوکړه عکرمه په معاذ باندې حمله اوکړه او اوختيدو بيا حضرت ابن مسعود رضی الله عنه روستو راغلو د ابو جهل سرنى قلم کړو فرشتو هم په دې کار خيرکېنې حصه واخستله نو که په دې

حضراتو کښې چاته هم د ابو جهل د قتل نسبت اوشی غلط به نه وی ځکه چې هر یو دهغه په قتل کښې حصه اخستې ده

[۲۰۲] ابن مسعود رضی الله عنه د ابو جهل په سینه

۲۰۲- (۳۳) [۱] وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ مَدْيَنَ: [۳] «مَنْ يَنْظُرُ لَنَا مَا صَنَعَ أَبُو جَهْلٍ؟» [۴] قَالَ طَلْحُ بْنُ مَعُودٍ فَوَجَدَهُ [۵] قَدْ حَرَبَهُ ابْنًا عَفْرَاءَ حَتَّى بَرَدَ. [۶] قَالَ: «فَأَخَذَ بِدَحْيَتِهِ، فَقَالَ: أَأَنْتَ أَبُو جَهْلٍ؟» [۷] فَقَالَ: «وَهَلْ فَوْقَ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ؟» [۸] وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَ: [۹] «فَلَوْ غَيْرَ أَكْأَبٍ قَتَلْتَنِي.» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تو جهه: [۱] او حضرت انس رضی الله عنه وایي [۲] چې رسول کریم صلی الله علیه و آله د جنگ بدر په ورځ د جنگ په میدان کې وفرمایيل [۳] کوم سړي دې چې په لیدو سره مونږ ته وښايي چې ابو جهل څه وکړل ايعنی دهغه څه حشر شو آیا هغه ووژل شو یا ژوندی دې [۴] نو ابن مسعود رضی الله عنه ورغلو او هغه ابو جهل په دې حالت کې اوموندلو [۵] چې د عفراء دواړو ځامنو هغه په وهلو وهلو یخ (يعنی قریب المرگ) کړي وو [۶] حضرت انس رضی الله عنه وایي حضرت ابن مسعود رضی الله عنه په دې لیدو سره ابو جهل د زیري څخه اونیولو او هغه ته یې اوویل ته ابو جهل یې کنه؟ [ابو جهل د ابن مسعود رضی الله عنه په دې سوال باندې پټ طنز او حقارت محسوس کړو [۷] او هغه اوویل ایشکه زه ابو جهل یم لیکن آیا ته د هغه سړي څخه زیاتي مرتبي والا یې کوم چې تاقتل کړې دې؟ (يعنی کوم سړي چې تاقتل کړې دې د هغه څخه اوجتي مرتبي والا هیڅ سړي نشته د دې الفاظو په ذریعه گویا ابو جهل دا دعوی وکړله چې قریشو کې زما څخه زیات لوی مرتبي والا سړي نشته) [۸] او په یوروایت کې دادی چې ابو جهل په دې موقع داوویل [۹] که غیر زراعت پیسه خلقو زه قتل کړې وې نو ډیره ښه به وې (بخاري مسلم)

حل القاتل: [۱۰] اکا: زراعت والا، زمینداری کونکی.

تسهيلات:

قوله: وَهَلْ فَوْقَ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ؟

د مذکوره جملې په مفهوم کښې دوه اقوال: [۱] یو مطلب دادې چې ددې سړي نه زیات تاخوک چرته وژلې دې یعنی زما نه لوی به تاخوک نه وی وژلې زه د ټولو نه لوی یم [۲] بل مطلب دا دې چې خویو سړي دې وژلې دې په دې باندې څه فخرکوي باقی فوج خو موجود دې

ابو جهل سرکشی: بعضی روایات تو کنبی دلتہ خہ تفصیل دی ہفہ دا چہ کلہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ راغلو نود ابو جهل پہ سینہ باندی کیناستو نود دواوہو پہ مینخ کنبی دا مکالمہ شوی وہ

ابو جهل: ای گدبہ مبارک شه پہ دیر اوچت مقام باندی ناست نی مگر دا اوواہ چہ د جنگ میدان د چا پہ لاس کنبی دی؟

ابن مسعود رضی اللہ عنہ: میدان د محمد عربی صلی اللہ علیہ وسلم اود مسلمانو پہ لاس کنبی دی

ابو جهل: د فخر کولو خبرہ نہ دہ د یوسری نہ سواد ی ہم خوک وژلی دی

ابن مسعود رضی اللہ عنہ: ستا پہ شان اويا مردار پراتہ دی

ابو جهل: دا اوواہ چہ زہ چا وژلی یم؟

ابن مسعود رضی اللہ عنہ: د عفراء خوننی وژلی ینی

ابو جهل: "فد غیر اکا قتلنی" افسوس چہ زہ د زمیندار پہ خانی چرتہ بل چا قتل کړی وې

ابن مسعود رضی اللہ عنہ: د ابو جهل ډیری له جتکہ ورکولو سرہ "وقد اخذك الله بالعذابه ای د الله تعالی د بنمنہ الله تعالی تہ رسوا کړی

ابن مسعود رضی اللہ عنہ: زہ تاقتلول غواړم

ابو جهل: دا خہ رومبی واقعہ نہ دہ چہ یو غلام آقا وژلی وی

ابن مسعود رضی اللہ عنہ: زہ ستا سر قلم کول غواړم ابو جهل ورته ونیل تہ خپلہ تورہ

اوبنایہ کلہ چہ ابو جهل د ابن مسعود رضی اللہ عنہ زنگ لگیدلې تورہ اولیدلہ نو ونی ونیل

ابو جهل: پہ دې سرہ نہ بلکه زما تورہ واخله زما سر د تن نہ جدا کړہ مگر اوږوسرہ اوچت

نی پریکړہ چہ زما سر غټ ښکاری او محمد صلی اللہ علیہ وسلم اوواڼی چہ واقعی د غټ سردار سر دې

ابن مسعود رضی اللہ عنہ: نی سرفلم کړو او د نبي کریم پہ مخکښی نی کیخودو نبي کریم

د شکر سجده ادا کړہ او ونی فرمائیل زما د امت فرعون او وژلی شو

[۴۰۰] چاته ورکړې سرہ دهغه د دینی فضیلت عدم لزوم

۴۰۰- (۱۴۵) (۱) وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: (۲) «أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رِفْطًا وَأَنَا جَالِسٌ (۳) فَفَرَّكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِمْ رَجُلًا (۴) وَهُوَ أَغْبِئُهُمْ إِلَيَّ (۵) فَقُلْتُ: فَقُلْتُ: مَا لَكَ عَنْ قُلَانٍ (۶) وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا،

توجه: ۱ سعد ابن ابن وقاص رضی اللہ عنہ وایی ۲ چہ یوہ ورخ هرکله چې زہ [مجلس نبوی صلی اللہ علیہ وسلم]

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب قول الله تعالى: {لا يسألون الناس العفا} [البقرة: ۲۷۳] وكم الفتي (رقم- ۱۴۷۸) وسلم في كتاب الإيمان/باب تألف قلب من يخاف على إيمانه لضعفه. والنهي عن القطع بالإيمان من غير دليل قاطع (رقم- ۲۳۶- ۱۵۰)

کي ناست وم، رسول کریم ﷺ يو جماعت ته څه مال ورکړو [۴] او په هغه جماعت کې رسول کریم ﷺ يوسری پريښودو ايعنی هغه ته يي هيڅ ورته کړل حالانکه هغه سړي څما په نزاد دين دپه اعتبار سره اهغوی ټولو کې ښه وو [۵] په دي الیدوا سره زه ودریدم او حضور ﷺ ته مي عرض اوکړو [۶] چې فلانی سړي د پاره څه دي ايعنی تاسو هغه د خپلي عطیې څخه ولې محروم کړو؟ [۷] قسم په خدای زه خودي مومن صادق گنم **حل اللغات:** ① رَفْعًا: جماعت، ډله.

① فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَوْمِلُنَا" ② ذَكَرَ ذَلِكَ سَعْدٌ ثَلَاثًا ③ وَأَجَابَهُ بِمِثْلِ ذَلِكَ ④ ثُمَّ قَالَ: "إِنِّي لأُعْطِي الرَّجُلَ ⑤ وَغَيْرَهُ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْهُ ⑥ خَشْيَةً أَنْ يَكُفَّ فِي النَّارِ عَلَى وَجْهِهِ". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ⑦ وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا ⑧ قَالَ الزُّهْرِيُّ فَتَرَى أَنَّ الْإِسْلَامَ الْكَلِمَةُ ⑨ وَالْإِيمَانُ الْعَمَلُ الصَّالِحُ.

قول جمع: [۴] رسول کریم ﷺ وفرمايل [داسې مه وایه چې زه يي صادق مومن گنم بلکه] داسې وایه چې زه هغه مسلمان گنم [۵] سعد رضی الله عنه د حضور ﷺ مخکي دري ځله داخبره وکړه [۶] او حضور ﷺ هم هر ځل دغه شان جواب ورکړو [۷] د دې څخه وروسته حضور ﷺ وفرمايل زه يوسړي ته مال ورکوم [۸] حالانکه د هغه په نسبت دویم سړي ماته زيات خوښ وي [۹] او د هغې وجه دا اندېښنه ده چې چرته هغه سړي پرمخي په دوزخ کې وانه چول شي [بخاري، مسلم] [۱۰] او د بخاري او مسلم په يو روايت کې دادي [۱۱] چې زهري دا ويلي دي چې د دې ارشاد گرامي پيش نظر څما دا اعتقاد دی چې اسلام په اصل کې د کلمي ايعنی د کلمه شهادت] نوم دي [۱۲] او ايمان د [قلب] عمل صالح ايعنی د تصديق نوم دی

حل اللغات: ① أَنْ يَكُفَّ: چه واچولې شی، او غورزولې شی

تسهيلات:

قوله: أَوْمِلُنَا:

د مذکوره جملي مطلب: علامه طیبی رحمه الله فرمائی چه او د بل په معنی کښې دي ايعنی نبی کریم خودل غواړی چه ايمان يو پټ باطني امر دي ددې حکم مه لگوئ بلکه صرف په ظاهر باندې حکم اولگوئ کوم چه اسلام دي لهذا ده ته مسلم وایه مؤمن مه وایه

قوله: فَتَرَى أَنَّ الْإِسْلَامَ الْكَلِمَةُ وَالْإِيمَانُ الْعَمَلُ الصَّالِحُ:

په ايمان او اسلام کښې د تباين دليل: په دې روايت سره په اسلام او ايمان کښې د تباين پته لگی. تفصيل جلد ۱ کتاب الايمان کښې دي. [الكشاف: ۶۱/۸-۱۶۰]

[۳۰۳] په جنګه بدر کښې د عثمان رضی الله عنه دپاره حصه مقررول

۳۰۳- [۳۶] (۱) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، [۲] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ يَتَنَبَّأُ يَوْمَ بَدْرٍ فَقَالَ: [۳] "إِنَّ عُثْمَانَ انْطَلَقَ فِي حَاجَةِ اللَّهِ، وَحَاجَةُ رَسُولِهِ [۴] وَإِلَى أَهْلِهِ لَهُ" [۵] فَقَرَّبَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَهْمٍ [۶] وَلَمْ يَغْرِبْ بِشَيْءٍ لِأَحَدٍ غَابَ غَيْرُهُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) او ابن عمر رضی الله عنهما ۲) چې رسول کریم ﷺ د بدر د جنگ په ورځ خطبه ویلو د پاره اودریدلو او وي فرمايل ۳) بلاشبه عثمان رضی الله عنه د الله او د هغه د رسول په کار تلې دې ۴) ځکه زه خپله د هغه د طرف خپه بیعت کوم ۵) بیا رسول کریم ﷺ د حضرت عثمان رضی الله عنه دپاره ۶) بدر جنگ د غنیمت د مال څخه حصه مقررده کړه ۷) او حضور ﷺ د حضرت عثمان رضی الله عنه څخه علاوه بل هېڅ سړي د پاره حصه مقررده نه کړه کوم چې په جنگ کې شریک نه وو. (ابوداود)

تسهيلات:

قوله: فَقَرَّبَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَهْمٍ:

دعثمان رضی الله عنه دپاره د حصې د مقررولو وجه: حضرت عثمان رضی الله عنه د نبی کریم ﷺ لوربې بی حضرت رقیه رضی الله عنها په بیمارۍ کښې خیال ساتلو کښې مشغول وو دنبی کریم په حکم باندې په جنگ بدر کښې د شرکت کولو دپاره نه ووتلې هغوی ته د بدر والو په شان درجه ملاؤ شوه او مال غنیمت کښې ورته حصه هم ملاؤ شوه

[۳۰۴] په مال غنیمت کښې د یو اوبښ او د لسو چیلو برابرۍ

۳۰۴- [۳۷] (۱) وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْعَلُ فِي قَسْمِ الْمَغَانِمِ عَشْرًا مِائِنَ الشَّاءِ بِبَعِيرٍ». رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

توجه: ۱) او رافع ابن خدیج رضی الله عنه وایي ۲) چې رسول کریم ﷺ د غنیمت د مال د تقسیم په وخت یو اوبښ د لسو بیزو برابر او گرځولو (نسائي)

تسهيلات:

قوله: يَجْعَلُ فِي قَسْمِ الْمَغَانِمِ عَشْرًا مِائِنَ الشَّاءِ بِبَعِيرٍ:

دمذکورده جملي مطلب: ددې مطلب دا دې چې نبی کریم ﷺ به د مال غنیمت په تقسیم کښې یو اوبښ د لسو بیزو په برابرۍ تقسیمولو یعنی که دیو مجاهد په حصه کښې به یو اوبښ رسیدو نو بل مجاهد ته به یې لس بيزي ورکولي

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد/باب فیمن جاء بعد الفیئة لا سهم له (رقم- ۲۷۲۶)

(۲) اخرجه النسائي فی السنن کتاب الضحایا/باب ما تجزئ عنه البدنة فی الضحایا (رقم- ۴۹۹۱) واحد فی السند: ۶۴/۳

[۲۰۳۳] دمال غنیمت مال په آسمانی اور سره سوزید،

۲۰۳۳- [۳۸] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «غَزَانِي مِنَ الْأَنْبِيَاءِ، [۲] فَقَالَ لِقَوْمِهِ: [۳] لَا تَتَّبِعْنِي رَجُلٌ مَلَكَ بَعْضُ أَمْرًا [۴] وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يُبَيِّنَ بَيْنَنَا وَلَمَّا بَيْنَ بَيْنًا [۵] وَلَا أَحَدٌ بَنَى يَوْمًا وَلَمْ يَرْقُمْ سَقُوقَهَا، [۶] وَلَا رَجُلٌ اشْتَرَى غَنَمًا، [۷] أَوْ خِلْفَاتٍ [۸] وَهُوَ يَنْتَظِرُ وَلَا ذَهَابًا، [۹] فَغَزَا، [۱۰] قَدْ نَأَمِنَ الْقَرْيَةَ [۱۱] صَلَاةَ النَّصْرِ، أَوْ قَرِيْبًا مِنْ ذَلِكَ،

قوجهم: [۱] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله و فرمايل [۲] انبياء عليهم السلام کې د یونبي ایعنی د حضرت یوشع ابن نون عليه السلام ذکر دې چې یو ځل هغوی د جهاد اراده وکړه او هرکله چې د جهاد د پاره روانیدل [۳] نو هغوی خپل قوم ته اوویل [۴] زما سره دي هغه سرې نه ځي چا چې یوې ښځې سره نکاح کړي وي [۵] او هغه خپل کورته راوستلو سره د هغې سره د جماع اکوروالی اراده لري او لا تر اوسه پورې ئ ورسره جماع نه وی کړی [۶] او زما سره دي هغه سرې نه ځي چې هغه کور جوړ کړي وي لیکن تر اوسه پورې یې په هغې چت نه وي اچولی [۷] او هغه سرې دي هم زما سره نه ځي چې هغه بلاربي بزي «چیلئ، اخستې وی [۸] یا ئې بلاربي اوبني اخستې وي [۹] او د هغې د بچو د پیدا کیدو منتظر وي [۱۰] د دې څخه وروسته هغه نبي عليه السلام اخیل باقي ملگرو سره د جهاد د پاره روان شو [۱۱] او کوم وخت چې هغه کلي ته نژدې ورسیدو اچرتو چې د جهاد اراده یې لرله [۱۲] نو د مازیگر وخت شوی وو ایعنی هغه داسې وخت هغه کلي ته ورسیدو چې د مازیگر د مونځ وخت ختم شوی وو یا ختمیدو ته نژدې ووا

حل القناب: [۱۲] نَصْفُ امْرَأَةٍ: د ښځې خاص اندام «شرمگاه»، [۱۳] أَنْ يَبَيِّنَ: چه کوروالې او کړی. ⑤ خِلْفَات: بلاربي اوبني. ⑥ وَلَا ذَهَابًا: د بچی پیدا کیدو د هغې،

[۱] فَقَالَ لِلشَّمْسِ: [۲] إِنَّكَ مَأْمُورَةٌ وَأَنَا مَأْمُورٌ، [۳] اللَّهُمَّ! احْبِسْنَا عَلَيْنَا، [۴] فَبَسَتْ حَتَّى قَسَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ [۵] جَمْعَ الْقَنَابِ [۶] فَجَاءَتْ يَغْنَى النَّارَ يَأْكُلُهَا، فَلَمْ تَطْعَمْنَا، [۷] فَقَالَ: إِنَّ فِيكُمْ غُلُولًا، [۸] فَلْيَبَيِّنْ مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ، فَلَزَقَتْ يَدَ رَجُلٍ يَدِي، [۹] فَقَالَ: فِيكُمْ الْقُلُوبُ، [۱۰] فَجَاءُوا، بِرَأْسٍ مِثْلِ رَأْسِ بَقَرَةٍ مِنَ الذَّهَبِ، [۱۱] فَوَضَعَهَا، [۱۲] فَجَاءَتِ النَّارُ فَالْكَلْبَتَا. [۱۳] وَأَذَى فِي رِوَايَةٍ: [۱۴] فَلَمْ يَحِلَّ الْقَنَابُ لِأَعْدِي قَبِيلَتَا، [۱۵] ثُمَّ أَحَلَّ اللَّهُ لَنَا الْقَنَابَ [۱۶] رَأَى ضَعْفًا وَعِزًّا [۱۷] فَأَحْلَبَنَا، [۱۸] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوجهم: [۱] نو هغه نبي عليه السلام نمر مخاطب کولو سره ورته اوویل [۲] ته هم په تلو ماموريې او زه هم د دې کلي فتح کولو باندې ماموریم [۳] ای الله! ته دا نمر ودره [۴] نو نمر ودرول شو ایعنی د قدیم ماهرین فلکیات د نظریې مطابق د نمر رفتار یا د جدید نظریې مطابق

(۱) اخبره البخاری فی کتاب المغازی /باب قدوم الأشعرین (ص: ۱۷۳) واهل اليمن (رقم: ۴۳۹۱) و مسلم فی کتاب الجهاد والسير /باب تحليل الغنائم لهذه الأتة خاصة (رقم: ۱۷۴۷) و احمد فی المسند: ۳۱۷/۲

د زمکي گردش په حکم الهي سره بند شو چې د شپي د تياري څخه مخکې مخکي هغه نبي ﷺ جهاد وکړو! تردې چې الله ﷻ هغه نبي ﷺ ته فتح ورکړله [۵] بيا چې د غنيمت مال جمع کړې شو [۶] او د هغې د سوزلو د پاره اور راغلو نو هغه اور د غنيمت مال ونه سوزولو [۷] په دې ليدو سره هغه نبي ﷺ خپلو ملگرو ته وفرمايل په تاسو کې د غنيمت په مال کې خيانت واقع شوې دې ايعنی په تاسو کې چا د غنيمت مال کې خيانت کړې دې چې د هغې په وجه دا اور خپل کار نه کوي! [۸] نو په تاسو کې د هري قبيلې يو يو سړي ته پکار دی چې هغه زما سره بيعت وکړي اکوم وخت چې بيعت شروع شو او د هري قبيلې يو يو سړي خپل لاس د هغه نبي په لاس کې ورکړو! [۹] نو د يو سړي لاس د هغه نبي په لاس باندې نختي پاتې شو [۱۰] هغه نبي هغه سړي ته وفرمايل اېه دي ذريعه دائبته شوه! چې خيانت ستا د قبيلې د طرفه څخه شوې دې [۱۱] بيا د هغه قبيلې خلقو د سرو زرو يو سر راوړو چې د غوايي د سر په شان وو [۱۲] او هغه يې کينډولو [۱۳] د دې څخه وروسته اور راغلو او هغه يې وسوزولو [۱۴] او په يو روايت کې راوي دا عبارت هم نقل کړې دی [۱۵] چې رسول کریم ﷺ وفرمايل! زمونږ څخه مخکې د هيچا د پاره د غنيمت مال حلال نه وو [۱۶] بيا الله ﷻ د غنيمت مال زمونږ د پاره حلال کړو! [۱۷] الله ﷻ مونږ [مالي طور سره] کمزوري او عاجز وليدو [۱۸] نو د غنيمت مال يې زمونږ د پاره حلال کړو [بخاري . مسلم .

حل الفت: ⑤ اخيبتا: اودروه دا (نمر)، ⑥ غُلُوْا: خيانت، ⑦ فَلَزَقْتُ: نو اونختلو.

تسهيلات:

قوله: غَزَائِهِ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ:

د نبي مصداق: ① دايوشع بن نون پيغمبر وو هغه فارغ البال يعنی اوزگار ځوانان د جهاد د پاره منتخب کړل دې د پاره چه يې خطري او جنگيږي اسلام: ۱۷۵/۱

قوله: إِلَيْكَ مَأْمُورَةٌ وَأَنَا مَأْمُورٌ، اللَّهُمَّ، اخْبِسْهَا عَلَيْنَا:

نمر د ډويديو، ته منع کول، يعنی ماته د جهاد حکم دې اوتاته د آسمان د سفر حکم دې اې الله ته دې رامنع کړې دې د پاره چه زه د جهاد عمل مکمل کړم او په ښارکښې داخل شم

قوله: فَهَبْتُ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْنَا:

د مذکور د ما وجه: د نمر د ډويديونه پس د هغې ورځ شروع کيدونکې وه او د هغې په ورځ د هغوی د پاره جهاد کول منع وو په دې وجه حضرت يوشع ﷺ دعا اوغوښتله دې د پاره چه د جهاد د عمل پوره والې اوشې اوښار فتح شي گنې د بلې ورځې پورې به کافران خلق مضبوط شي دې وخت کښې هغوی کمزورې دی او د هغوی خپې خويدلې دی ددې دعا نه پس نمر رامنع شوکله چه ښار فتح شو نو نمر ډوب شو. ددې نه د جهاد

ذاهبيت او عظمت پته لگی دنبار فتح کیدو نه پس مال غنیمت رایو خانی کړې شو

قوله: فَلْيَسْأَلْنِي مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ:

د خانان د معلومولو طریقه: مگر د دستور مطابق اور هغه اونه سوزولو حضرت یوشع علیه السلام خلقوته د مصافحي کولو حکم ورکړو. چه د خائن لاس د هغوی لاس پورې اونختلو نو خائن معلوم شو ددې حدیث نه معلومه شوه چه د یهودو انبیاءو کرامو جهاد کړې دې کوم خلق چه جهاد ته دهشت گردی وائی هغوی په خپل نبي باندې اعتراض کوی (اسلم: ۱۷۵/۸)

[۲۰۳۳] په مال غنیمت کښې د خیانت عذاب

۲۰۳۳- (۱۳۹) (۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: [۲] حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ عَبْدِ رَبِّهِ أَنَّ اللَّهَ عَنْهُ قَالَ: [۳] «لَمَّا كَانَ يَوْمَ حَيْبَرٍ [۴] أَقْبَلَ نَفَرَيْنِ مَعَايَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۵] فَقَالُوا: فَلَنْ نُحْمِدَ، وَلَنْ نُحْمِدَ، حَتَّى مَرَوْا عَلَى رَجُلٍ [۶] فَقَالُوا: فَلَنْ نُحْمِدَ. [۷] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَلَّا [۸] إِنْ رَأَيْتَهُ فِي النَّارِ [۹] فِي بَرْدٍ عَلَيْهَا، أَوْ عِبَادَةٍ،

توجهه: [۱] او ابن عباس رضی الله عنهما وایي [۲] چه حضرت عمر ابن خطاب رضی الله عنهما مونږ ته دایبان وکړو [۳] چې د خیبر ورځ راغله (یعنی څه وخت چې غزوۀ خیبر ختمه شوه) [۴] نو د نبي کریم صلی الله علیه و آله صحابه و [۵] څه خلق راغلل [۶] او (په خپل مینځ کې) یي اوویل چې فلانې سرې شهید دي. فلانې سرې شهید دي (یعنی په هغه ورځ چې کوم مسلمانان شهیدان شوي وو د هغوی نومونه اخستو سره د هغوی د شهادت ذکر یي کولو) [۷] تردې چې هغه خلق د یوسړي (په) لاشا باندې تیر شو [۸] او هغوی اوویل چې دا فلانې سرې شهید دي [۹] رسول کریم صلی الله علیه و آله په دې اوریدو سره وفرمایل هیڅ کله نه (تاسو خلقو چې کومه معنی کې ده ته شهید واین هغه صحیح نه ده) [۱۰] ځکه چې ما داسې په دوزخ کې سوزیدونکی لیدلې دي [۱۱] چه د غنیمت مال څخه ئې یو څادر یا یو فرمایل یو کرښیز الکیردارا کمبل غلا کړې دي

[۱] ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «إِنَّ الْقَطَّابَ أَهْبَ قَتَادُ فِي النَّاسِ [۳] أَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْآمِنُونَ [۴] ثَلَاثًا [۵] قَالَ: فَفَرَحْتُ فَنَادَيْتُ: [۶] أَلَا إِنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ [۷] ثَلَاثًا [۸] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجهه: [۱] بیا حضور صلی الله علیه و آله زه مخاطب کولو سره وفرمایل [۲] ای ابن خطاب! لاږ شه د خلقو په مینځ کې دا اعلان وکړه [۳] چې جنت ته به (ابتداء) صرف مؤمن یعنی کامل مؤمن داخلېږي [۴] دا اعلان درې ځله اوکړه [۵] حضرت عمر رضی الله عنهما وایي چه زه ووتلم او دا اعلان

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن کتاب السير عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في القلول (رقم- ۱۵۷۴) واحد في المسند: ۳۰/۱

مې اوکړو ۵ چې خبردار په جنت کې به صرف مومن داخلېږي ۷ دا اعلان مې درې ځله اوکړو (مسلم)

حل الفات: ① بَرَدٌ: خادر، ② عِبَاءٌ: کمبل

تسهيلات

قوله: فَقَالُوا: فُلَانٌ شَهِيدٌ:

په مقتول في المعركة باندې د شهيد اطلاق: د مذکوره صحابه کرامو مطلب دا وؤ چه دا خلق شهيدان دي نو فوراً جنت اورسيدل، ځکه چه د شهيد روح وتلو سره جنت ته رسي او دي ته شهيد هم ځکه وائي چه جنت ته حاضريدونکي. نو ددي په جواب کښې نبي کریم ﷺ وفرمايل چه دا کس شهيد خو دې ليکن جنت ته نه دې رسيدلې بلکه د خپل خيانت په سزا کښې مبتلا دې او څه ئي د اور په عذاب کښې وينم

قوله: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ، ثَلَاثًا:

په عدم دخول جنت کښې درې اقوال: ① ابن الملك فرمائي چه په عرف کښې مومن هغه کس ته وئيلي شي کوم چه په نبي کریم ﷺ باندې او د نبي کریم ﷺ په شريعت باندې ايمان لري په دي اعتبار سره چه کوم کس خيانت وکړو نو گويا چه دي کس د نبي کریم ﷺ او د هغه د دين د تصديق نه انکار وکړو او د تصديق په وجهي سره چه کوم احکام نافذ شوی په هغه ئي عمل ونه کړو نو لهذا خيانت ئي وکړو او دمومنانو د جماعت نه خارج شو. خودا مطلب صحيح نه دې.

② د نبي کریم ﷺ دا فرمان په وعيد، زجر وتشديد باندې مشتمل دې.

③ د نبي کریم ﷺ ددي ارشاد نه مراد متقی او پرهيزگار مؤمن دي. او داخليدو نه مراد بغير د عذاب نه د داخليدل دي.

د حديث صحيح مطلب: ددي ارشاد مطلب به داسي چه کوم مؤمن متقی او پرهيزگار نه وي او گناه کوي نو دغه کس به په عذاب کښې مبتلا کيږي چه د گناهونو سزا ورته ملاؤشی او د سزا نه بعد به جنت داخلېږي

قوله: كَلَّا إِنَّي رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ:

د رؤيت في النار هغه مراد: چه ما هغه په جهنم کښې ليدلي دي. دا په ظاهره د هغه نصوصو خلاف دې کوم چه په دي خبره دلالت کوي چه چا لره حقيقتاً په جهنم کښې اچول به د حشر نه بعد واقع کيږي لهذا دا ارشاد به په تمثيل باندې محمول وي

[۸] بَابُ الْجَزِيَّةِ

ذِجْزِيه بِيَان

مُخَلَّصَةُ الْبَابِ:

فِيهِ سَبْعَةُ أَحَادِيثَ مُشْتَمِلَةً عَلَى خَمْسِ مَسَائِلَ:

① مَنْ يَتَّخِذُ عَنْهُ الْجَزِيَّةَ: ١، ٢، ٤.

② مَنْ لَا يَتَّخِذُ عَنْ الْجَزِيَّةِ: ٣.

③ أَخَذَ الْعَشُورَ مِنَ الْجَزِيَّةِ: ٥.

④ حُكْمُ الضِّيَافَةِ مِنَ الْجَزِيَّةِ: ٦، ٧.

⑤ مَقْدَارُ الْجَزِيَّةِ: ٧.

د جزیه لغوی معنی: جزیه د جزاء نه جوړه شوې ده چه په لغوی اعتبار سره د بدلې په معنی کښې دې

د جزیه اصطلاحی تعریف: الجزية مأخوذة من أهل الذمة یعنی جزیه هغه خاص محصول اوتیکس ته وائی چه د ذمیانونه دهغوی د جان او د مال د حفاظت په عوض کښې اخستلې شی په اسلامی حکومت باندې ذمه واری راځی چه هغوی دې د ذمیانود جان اومال اود هغوی د عزت او د ناموس حفاظت اوکړی

د جزیه دوه فائدې: ① چې کله هغوی اسلام او اهل اسلام د نيزدې نه اوگوزی او د هیڅ یو طرف نه په هغوی باندې څه زور ظلم اوزیاتې نه وی او هر طرف ته د اسلام شان او غلبه وی د نفاذ اسلام برکات به وی نو دیر زریه د اسلام آفاقی کشش هغوی د اسلام طرف ته راکاږی چنانچه په لاکهونو ذمیانو په قرون اولی کښې هم دغه شان اسلام قبول کړې دې ② چه کله په ذمیانوباندې د جزیې بوج وی دهغوی قانون به مغلوب وی اود اسلام قانون به غالب وی نو په کفر باندې پاتې کیدو کښې به د کافرانو هیڅ فائده نه وی بلکه د نیاوی نقصان به شی هم وی او اخروی نقصان هم په دې وجه د جزیه د ذلت نه د وتلودپاره اود د نیاوی فوائدو په غرض سره به هغوی د اسلام طرف ته راځی

د جزیه قسمونه:

① **بعد الحرب:** چه اسلامی لشکر د کافرانو په یوه علاقه باندې حمله کوی اود جنگ نه پس هغه فتح کوی اود هغې نه پس د علاقې د کافرانو د خان خلاصی په عوض په هغوی باندې جزیه نافذ کوی په دې کښې د وخت د خلیفه او د لشکر د امیر مرضی وی چه هغه څومره جزیه مقرر کوی د کافرانو مرضی نه وی

⑦ بعد الصلح: د صلح په توگه ده هغه داچه کافران د ويرې د وجهې جنگ اونه کړې بلکه د صلح په توگه اسلامي لښکر په مخکېنې جزیه ورکول قبول کړې دغه شان په جزیه کېنې د طرفینو رضامندی د صلح نه پس په مسلمانانو باندې ددې قائم ساتل لازمی دی په دې صورت کېنې د جزیه مقدار د طرفینو په رضامندۍ سره وی

په ذمیانو باندې د اسلام د طرفه شرطونه: د جزیه ادا کولو سره سره اسلام په ذمیانو باندې یوڅو نور شرائط هم لگوي کوم چه دادی

- ① ذمی به د خپل عبادت په ښکاره مشهور تیانه کوي
 - ② ذمی به نوې گرجا یا عبادت خانه نه جوړوي
 - ③ په بدن به څه خصوصی علامت ساتي چه د ذمی کیدو معلومات کيږي لکه د زنار استعمال یا په سرباندې چوتنه ساتل وغیره
 - ④ د اسلامي قوانینو او قواعدو د توهین اوسپکاوی نه به ډډه کوي
 - ⑤ د مسلمانانو نه به زیات د شان شوکت لباس نه اچوي
 - ⑥ ذمیان به د مسلمانانو نه عالی شان مکانات نه جوړوي
 - ⑦ جزیه به پخپله راوړي او په دفتر کېنې به اود رپړي او په خپل لاس به نې ادا کوي
 - ⑧ په اس باندې به سوري نه کوي یا د مر سېز او لینډ کروزر سوري نه کوي
 - ⑨ که چرې مسلمان محصل هغوی له لارې شي نو ذمی لره به د گريوان نه نیسي او جتکه کولو سره به دهغه نه جزیه وصول کوي
- دا نهه شرائط دی چه ددې نه پس دانه شی وئیلې کیدې چه یو ذمی سرې به بغیر د اسلام قبولونه پاتې شی جزیه مقرر کول په حقیقت کېنې د اسلام یو دعوت دې چه کوم کافر د خپل خالق او مالک نه یاغی کيږي هغوی سره دا سلوک کول هم دهغوی سره رعایت دې

الفصل الأول

[۳۰۴] د مجوسیا نوڅخه د جزیه داخستلو جواز

۳۰۴-۱۱۱ [۱] عَنْ جَبَالَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ [۲] كُنْتُ كَاتِبًا لِحِزْبِ بَنِي مُعَاوِيَةَ عَمْرٍ الْأَخْنَفِ [۳] فَأَنَا كَاتِبُ عَمْرِ بْنِ الْخَطَّابِ، وَرَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ [۴] أَقْبَلَ مَوْبَهُ بَسَنَةً [۵] فَرَفُؤَابَيْنُ كُلِّ ذِي حَرَمٍ مِنَ الْمَجُوسِ [۶] وَلَمْ يَكُنْ عَمْرٌ أَخَذَ الْحِزْمَةَ مِنَ الْمَجُوسِ [۷] حَتَّى شَهِدَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ [۸] أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَهَا مِنْ مَجُوسٍ هَجَرَ. رَوَاهُ الْإِسْهَارِيُّ.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الجزية / باب الجزية والموادعة مع أهل الحرب (رقم- ۳۱۵۶) و ابو داود في كتاب الخراج والإمارة والفتى / باب في أخذ الجزية من المجوس (رقم- ۳۰۴۲) والترمذي في كتاب السير عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في أخذ الجزية من المجوس (رقم- ۱۵۸۶)

توجه: ۱ حضرت بجاله [تابعی] وائی ۲ چه زه دحضرت جزء ابن معاویه [تابعی] چې د حضرت احنف تره وو، سره منشي وم ۳ يو وخت مونږ ته د امير المؤمنين حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه يو خط راغلو ۴ دحضرت عمر رضي الله عنه دوفات څخه يو کال مخکې ۵ (په هغې کې يې دا حکم کړي وو) چې مجوسيانو [يعنی آتش پرستو] کې د هغوی د محارمو په مينځ کې جدایي راولئ ۶ او راوي وايي چې حضرت عمر رضي الله عنه به مخکې د مجوسيانو څخه جزیه نه اخستله ۷ تردي چې عبد الرحمن ابن عوف رضي الله عنه شاهدي ورکړه ۸ (يعنی هغه دايان وکړو) چې رسول کریم صلی الله علیه و آله د هجر د مجوسيانو څخه جزیه اخستي وه ايا حضرت عمر رضي الله عنه د مجوسيانو څخه جزیه اخستل شروع کړل؟ [بخاري]

حل الفت: ① النجوس: آتش پرست، ② هجر: د يوې علاقې نوم دې

۱۷ وَذَكَرَ حَدِيثَ بَرِيْدَ قَارِضٍ بِاللَّهِ عَنْهُ إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ فِي "بَابِ الْكِتَابِ إِلَى الْكُفَّارِ".

توجه: ۱ اود بریده رضي الله عنه روایت ادا امر امیر اعلی جیش العربه باب کتاب الی الکفار کې ذکر شوي دي

تسهيلات:

قوله: فَرَّقُوا بَيْنَ كُلِّ ذِي فَرْجٍ مِنَ النَّجُوسِ:

د مجوسيانو په مينځ کښې د تفريق وضاحت: د مجوسيانو په نيز مور لور خور وغیرها محارمو سره نکاح کول هيڅ د شرم خبره نه وه اونه منع وو په دې وجه حضرت عمر رضي الله عنه حکم ورکړو چه داسې محارم د تعلق ازدواج نه جدا کړئ

قوله: أَعْدَاءُ هَؤُلَاءِ مِنَ النَّجُوسِ هَجَرٌ:

دهجر هغه هره: يمن سره نيزدې د يوې علاقې نوم دې کومې ته چه نن صبا احساء وائی دې نه علاوه مدينې سره نيزدې د يوې علاقې نوم هم هجر وو

قوله: حَتَّى كَيْدَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ:

دمعروضی الله عنه د مجوسيانو هغه جزیه اخستل: حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په شروع کښې د مجوسيانو نه جزیه نه اخستله ځکه چه په قرآن کریم کښې آیت وو ① مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ مُسْتَضْرَّرُونَ ② [سورة التوبه، ۱۲۹] ددې آیت نه په ظاهره معلومیدله چه د جزیې تعلق صرف د اهل کتاب يهود اونصاراؤ سره دې

مجوس اهل کتاب نه دی بلکه آتش پرست دی کله چه عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه گواهی ورکړه چه نبی کریم د هجر علاقې د مجوسيانو نه جزیه اخستله نو بيا عمر فاروق رضي الله عنه اخستل شروع کړه د جزیه نه اخستلو مطلب دادې چه دوی ژوندی مه پرېږدئ بلکه قتل دې کړې شی

د عجمو کافرانو څخه د جزییه په اخستلو کښې ۲ مذهب:

د اهل کتاب او مجوس نه علاوه د نورو عجم کافرانو نه د جزییه اخستلو په حکم کښې اختلاف دي

① د امام شافعی رحمته الله علیه په نیز د اهل کتاب نه علاوه به د نورو کافرانو نه جزییه نه شی اخستې که هغه عربی وی که عجمی البته د مجوسو نه جزییه اخستل شته

② د احنافو په نیز اهل کتاب وغیره ټولو کافرانو نه جزییه اخستلې شی البته د مشرکین عرب او مرتدینو نه به جزییه نه شی قبلولې د دوی د پاره یا اسلام ډې یا توره ده

د امام شافعی دلائل: ① امام شافعی رحمته الله علیه ② مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ ③ نه د مفهوم مخالف په توګه استدلال کړې دي

جواب: مفهوم مخالف زموږ په نیز څه دلیل نه دي لهذا دا پیش کول بیکاره دي

④ د مجوسیانو تخصیص او د هغوی نه جزییه اخستل د زیر بحث حدیث د وجهې دي

د احنافو دلیل: عجم کافران غلامان جوړول د ټولو په نیز جائز دي. دا د دې خبرې دلیل دي چه د هغوی نه جزییه اخستل هم جائز دي ځکه چه کله ژوندی پریځودل د کفر په حالت کښې جائز شو نو بیا جزییه اخستل هم جائز کیدل پکار دي

الفصل الثاني

[۲۰۳۱] د جزییه مقدار

۲۰۳۱-۲۰۳۲ [۲] (۱) عَنْ مُعَاذِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ① «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا وَجَّهَهُ إِلَى الْيَمَنِ ② أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ حَالِيَةٍ يَغْنَى: مُخْتَلِمٌ دِينَارًا ③ أَوْ عَذْلَةٌ مِنَ الْمُعَافِرِيِّ: يُنَابُ تَكُونُ بِالْيَمَنِ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجهه: ① حضرت معاذ رضي الله عنه څخه روایت دي ② کوم وخت چې رسول کریم صلی الله علیه و آله حضرت معاذ رضي الله عنه قاضي او حاکم جوړولو سره یمن ته لیږلو ③ نو هغه ته یې د اهدایت او کړو چې (هلته) دې د هر بالغ څخه یو دینار د جزیي په طور واخلي ④ یا د یو دینار د قیمت معافري کپړه واخلي چې په یمن کې تیاریري (ابوداود)،

حل اللغات: ① مُخْتَلِمٌ: احتلام والا، بالغ. ② الْمُعَافِرِيُّ: معافری د همدان د یوې قبیلې نوم دي، هم د دوی طرف ته دا کپړه منسوب وه

① اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الغراج والإمارة والقیه باب باب فی تعشیر اهل الذمة إذا اختلفوا بالتجارات (رقم - ۳۰۳۸)

تمهيلات:

قوله: أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ حَالٍ يَعْنِي: مُخْتَلِفٍ دِينَارًا:

د جديده مختلف مقادير: ① يعنى د بالغ سړي نه به يو دينار جزيه اخستې شي

② که دینار نه وی نوډ هغی دینار د قیمت برابر معافری کپړه به اخستی شی

قوله: أَوْعَدْلَهُ مِنَ الْمَعَافِرِ تِي شَابُ تَكُونُ بِالْيَمَنِ:

د معارفې مفهوم: معارفی هم ددوی طرف ته دا کچه منسوب وه د روایت په آخره کښې راوی اشاره اوکړه چه دابه په یمن کښې جوړیدونکې یوه کچه وه علماؤ لیکلی دی چه اوس معارفی د یوې کچې نوم دې اونسبت ختم شوي دي.

په نهي باندې د جزيه په لزوم كې د غنا په شرط كې ۲ مذهب:

① د شوافع مسلک دې چه بالغ سړې که مالدار وی او که غریب وی په هغوی به هم په یوه اندازه باندې جزیه راخی

⑤ د احنافو په نیزیه صاحب حیثیت مالدار باندې دکال ۴۸ درهم جزیه ده په متوسط باندې ۲۴ درهم ده او په ادنی فقیر باندې دولس درهم سالانه دی.

داول فریق دلیل: زیر بحث حدیث د دوی دلیل دې د دې څخه په ظاهره معلومېږي چه بالغ سړي که مالدار وی او که غریب وی په هغوی به هم په یوه اندازه باندې جزیه راځي

داول فریق د دلیل دوه جواونه: ① زیر بحث حدیث مجمل هم دې د نورو آثارو څخه د جذبه په مقدار کښي تفصیل بیان شوی دی.

② د جزیه مذکورہ مقدار د صلح پہ صورت باندی محمول ہم دی

دویم فریق دلیل: احنافو د څه مرسل روایاتو او د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د عمل نه استدلال کړې دي

[۴۰۳۷] په مسلمانانو د جزیه عدم وجوب

٢٠٢٤- (٣) (١) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ^[٢] «لَا تَصْلَحُ قِبْلَتَانِ فِي أَرْضٍ وَاحِدَةٍ ^[٣] وَلَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ حَزَنَةٌ». رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالْبَيْهَقِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

قوجمه: ١) ابن عباس رضی اللہ عنہما وایی چې رسول کریم ﷺ و فرمايل ٢) په يوه زمکه کې دوه قبلي نه دي کيدل پکار ٣) او مسلمانانو باندې جزيه عائد کيدی نشي (احمد ترمذي ابو داود)

(١) أخرجه ابوداود في السنن كتاب الخراج والإمارة والفتى، باب في الذمّيّ، يسلم في بعض السنة هل عليه جزية (رقم- ٣٠٥٣) والترمذي في كتاب الزكاة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم، باب ما جاء ليس على المسلمين جزية (رقم- ٦٣٣) واحمد في المسند: ٢٢٣/١

تسهيلات:

قوله: لَا تَصْلَحُ قِبَلَتَانِ فِي أَرْضٍ وَاحِدَةٍ:

د مذکورہ جعلی پہ مفہوم کنبی دوه اقوال: ① دہیخ یومسلمانانو د زمکې دپاره دامناسب اوصالح نه دی چه هلته د مغالبي اومقابلې اود مساوات په توگه دوه قبیلې آبادې وی ددې په دا صورت وی چه په مسلمان ملک کنبی کافران بغیرد جزیرې اوسیرې یا به مسلمانان مجبوره جوړیدو سره دکافرانو په مینځ کنبی ذلت سره اوسیرې ⑦ دپهودو او نصاری دپاره په جزیره عرب کنبی داوسیدو هیڅ گنجائش نشته ځکه چه دغوی قبله بیت المقدس ده اودمسلمانانوقبله بیت الله ده اودا دواړه په مخالف طرفونوکنبی دی لهذا دوی د جزیره عرب نه بهر اوباسنی لکه چه د "ارض واحدۃ" نه مراد جزیره عرب ده

قوله: وَلَيْسَ عَلَى الْكُفْرِ جَزِيَّةٌ:

د مذکورہ جعلی پہ مفہوم کنبی دوه اقوال: ① چه یو ذمی سړې وو هغه جزیه ورکوله لیکن بیا هغه بنده کړه لیکن څه موده پس هغه مسلمان شو اوس په هغه چه کومه باقی جزیه وه د هغې ورکول لازم نه دی ځکه چه اوس هغه مسلمان شوي دي او په مسلمان باندې جزیه نه وی

⑦ یو ذمی سړې وو په هغه باندې جزیه مقرر وه بیا هغه مسلمان شو اوس هغه ذمی نه بلکه مسلمان دي نو اوس په هغه باندې جزیه نشته دي

[۳۰۳۸] په جزیه باندې صلح کول

۳۰۳۸- (۳) [۱] وَعَنْ أَبِي رَجْحٍ اللَّهِ عَنْهُ، قَالَ: «بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى الْكُبَيْرِ دُفُوعَةً [۲] فَأُتِيَ بِهِ [۳] فَخَفِنَ لَهُ دَمُهُ [۴] وَصَاحَهُ عَلَى الْجَزِيَّةِ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ».

ترجمه: ① حضرت انس رضی اللہ عنہ وايي ② چه رسول کریم ﷺ حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ د اکيدر دومه مقابلې د پاره وليږلو ③ نو حضرت خالد رضی اللہ عنہ د هغه د ملگرو سره اونيولو ④ او د حضور ﷺ په خدمت کې يې پيش کړو ⑤ حضور ﷺ د هغه خون معاف کړو ⑥ او په جزیه باندې يې د هغه سره صلح وکړله (ابوداود)،
حل اللفظ: ① خَفِنَ: نو معاف ئې کړو.

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن كتاب الخراج والإمارة والفيء باب في تعشير أهل الذمة إذا اختلفوا بالتجارات (رقم-

تسهيلات:

قوله: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيَّ بْنَ الْكَوَيْلِدِ إِلَى أَكْبَدِرِ دُومَةَ.

۵ حدیث پس منقول، دومه تبوک سره خواکې د یونبار نوم دې دهغې یومقامی بادشاه وو د کوم نوم چه اکیدروو داد روماد سلطنت ماتحت وو د غزوه تبوک په موقع باندې نبی کریم حضرت خالد رضی اللہ عنہ ته حکم ورکړو چه لار شه او اکیدر ژوندې گرفتار کړه او راو له ننی حضرت خالد رضی اللہ عنہ او فرمائیل یار رسول الله هغه سرې په ینار کښې دننه محفوظه قلعه کښې دې ژوندې ئی څنگه راولم؟ نبی کریم هغه ته او فرمائیل هغه به تاته په څنگل کښې ملاؤشی حضرت خالد رضی اللہ عنہ چه کله قلعه ته نيزدې اور سیدو نو په دې کښې یوه غوا راغله او د قلعي دیوال سره ئی سر او مړلو اکیدر هغې پسي راؤوتلو غوا د څنگل طرف ته او تختیدله او اکیدر ورپسې وو. حضرت خالد رضی اللہ عنہ په اکیدر باندې حمله او کړه دهغه رور او وژلې شو او پخپله گرفتار شو. کله چه اکیدر نبی کریم ته راوستلې شونو نبی کریم دهغه اکرام او کړو هغه ئی په خپل ینار باندې په ځانی اوساتلو مگر په هغه باندې ئی سالانه جزیه مقرر کړه دوه زره او ښانو اته سوه اسونو څلور سوه زغرو او څلور سوو نیزو باندې صلح اوشوه روستو بیا اکیدر مسلمان شو دا اکیدر نه علاوه هم د پیرو کلو سردارانو نبی کریم سره صلح او کړه او جزیه ئی قبوله کړه. شل ورځې پس نبی کریم مدینې طرف ته واپس شو

[۳۰۶] په یهود او نصاریو د عشر (غیر اصطلاحی) تقرری

۳۰۶- (۵) [۱] وَعَنْ حَرْبِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَبِي أُيَيْهِ، عَنْ أَبِيهِ رَجِيٍّ اللَّهِ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «إِنَّمَا الْعَشُورُ: عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى، وَلَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ عَشُورٌ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] حرب ابن عبید الله دخپل نیکه [نانا] څخه او هغه دخپل پلار څخه نقل کوي [۲] چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۳] یهودو او نصاریو باندې عشر [یعنی لسمه حصه] واجب ده [۴] هرکله چې مسلمانانو باندې څلویښتمه حصه واجب ده نو [۵] په دوی عشر واجب نه دې [احمد ابوداود،

حل الثقات: ① العُشُور: ددې مفرد عشر دې د مال لسمې حصې ویستلو ته عشر وائی

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الغراج والإماره والقیه باب فی تعشیر أهل الذمّة إذا اختلفوا بالتجارات (رقم- ۳۰۶۴) واحمد فی المسند: ۳/ ۳۷۴

تسهيلات: قوله: (أَيُّهَا الْمُشْرُؤُ):

دهشتر مخفه مراد: دلته دهشتر نه اصطلاحی عشر مرادنه دي بلکه لسمه حصه مراد ده او ددي لسمې حصې خخه هغه لسمه حصه مراد ده کومه چې په چونگی باندې دهغوی د مالونونه عموماً لسمه حصه اخستې شي په دې وجه نی ورته عشر اوونیلو

ه زمکې دوه قسمونه: ① عشری هغه زمکې ته وائی دکومې مالک چه مسلمان وی په مسلمان باندې صرف دخپلې زمکې د وجهې عشر فرض دي

② خراجی هغه زمکه وی دکومې مالک چه کافر او ذمی وی په هغه باندې د زمکې خراج لازمی دي

قوله: عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى:

په اهل کتابو د خراج مخفه سوا د بل عشر په حکم کښې دوه مذهبیونه:

① دشوافع مسلک دادې چه کله په یهودو اونصاراؤ باندې جزیه مقررده نوهم دغه کافی ده دي نه علاوه په هغوی باندې هیڅ عشر وغیره نشته دي

② احناف فرمانی چه که چرې کافران په خپلو علاقو اوسرحدونوباندې دمسلمانانو د مالونونه عشر اخلي نومونږبه هم دهغوی نه عشر اخلو گنی نه به اخلو دا حدیث د احنافو مؤید دي

قوله: وَلَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ عَشْرُؤُ:

په مسلمان د عدم عشر مطلب: دحدیث مطلب دادې چه په مسلمان باندې دهغه په اموال تجارت کښې عشر نشته دي. د مسلمان د زمکې د عشر نفی دلته مقصودنه ده اوخراج سره سره په اهل کتاب باندې دهغوی په اموال تجارت کښې عشرهم دي

[۲۰۰] په ذمیانود معاهدې په پوره کولو جبر کول

۲۰۰- (۶) (۱) وَعَنْ عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَمُرُّ بِقَوْمٍ (۲) فَلَا هُمْ يُضَيِّقُونَا (۳) وَلَا هُمْ يُؤَدُّونَ مَا لَنَا عَلَيْهِمْ مِنْ حَقٍّ (۴) وَلَا تَحْنُ نَأْخُذُ مِنْهُمْ (۵) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (إِنْ أَبَوْا إِلَّا أَنْ تَأْخُذَ وَآكُرَهَا فَخُذُوا)». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: ① عقبه ابن عامر رضی الله عنه وایي ② چه ما رسول الله ﷺ ته دا عرض اوکړو یا رسول الله مونږ چې جهاد ته تلو سره د یو افلانی قوم په آبادی تیریرو ③ نو هغه خلق نه زموږ میلستیا کوي ④ او نه مونږ ته هغه خیز راکوي چې د هغې مونږ اد اسلام له مخا په هغوی حق لرو ایعنی د اسلام د مخه چې په هغوی زموږ دا حق دی چې هغوی فرض

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب التیر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما یحل من اموال اهل الذمّة (رقم- ۱۵۸۹)

وغيره را کولو سره زمونې ضرورتونه پوره کړي او زمونږ نگراني وکړي هغوی دانه پوره کوي [۵] او مونږ هغوی څخه څه څيز په زبر دستې نه حاصلوو اېه دې وجه مونږ سخت پريشانه کېږو او د هغوی د دې رويه په وجه مونږ اضطراري حالت او لوی نقصان کې مبتلا کېږو [۶] رسول کریم ﷺ وفرمايل که هغه خلقو استاسو ميلمستيا کولو يا ستاسو په لاس نقد او قرض څه څيز خرڅولو څخه انکار وکړو او په دې صورت کې هغوی څخه څه څيز په زبردستې د اخستلو څخه علاوه څه چاره نه وي نو په زبردستې تړي نه واخلې (ترمذي)

تسهيلات:

قوله: إِنَّا نَمُرُّ بِقَوْمٍ، فَلَا هُمْ يُصَيِّفُونَ:

د حديث پس منظر: د رسول الله ﷺ په زمانه کېنې به مجاهدين هر طرف ته د جهاد دپاره تلل راتلل لارې به خالي وې چرته نه چرته به د ذمی خلقو آبادنې وې په دې وجه نې کریم په دې ذمی خلقو باندې د معاهدې لاندې د جزیې سره دا هم لازمی کړې وو چه کله تاسو سره مسلمانان تیريږي نو د مجبوري په وخت به په هغوی باندې خوراک کوئ او په کور کېنې به ورله د اوسیدو انتظام کوئ.

قوله: إِنَّ أَبَا الْأَدْنَاءِ تَأْخُذُوا كَرَاهًا قَدْ دُوا:

د چانه په زور د خوراک اخستلو عدم جواز: د یو مسلمان دپاره جائز نه دی چه هغوی دې د اهل کتاب نه په زور باندې خوراک اوخوری اوپه کومو احادیثو کېنې چې که چرې اهل کتاب خوراک درنه کړو نو تاسو په زور د هغوی نه اخلئ نودغه ټول په لاندې صورتونو باندې محمول دی

د ذمیانو څخه په زور د خوراک اخستلو جواز صورتونه: ① چې د مخصی حالت وی د لوږې څخه انسان هلاکېږي نو هغه دپاره د بل څخه په زور د خوراک څيز اخستل جائز دی ② د مجبوري په وخت کېنې په قرض سره د بل زوریو څيز اخستل جائز دی چې مجبوري ځمکه سی نویا به نې ورته ورکوي

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۳۰۴] په ذمیانو د مسلمانانو د میلیمستیا وجوب

۳۰۴- (۴) [۱] عَنْ أَسْلَمَ (۲) أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، حَرَّبَ الْجَزْئِيَّةَ (۳) عَلَى أَهْلِ الدَّهَبِ (۴) أَرْبَعَةَ دَنَانِيرَ (۵) وَالْوَرِقِ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا (۶) مَعَ ذَلِكَ أَرْزَأَقَ الْمُسْلِمِينَ وَجِيَاةً ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ رَوَاهُ مَالِكٌ.

(۱) اخرجه مالک فی الموطا کتاب الزکاة / باب جزیه اهل الکتاب والمجوس (رقم- ۴۳)

توجه: [۱] حضرت اسلم تابعي رضي الله عنه وايي [۲] چې حضرت عمر ابن خطاب رضي الله عنه اخپل د خلافت په دور کي هغوی (ذميانو) باندې جزیه مقررہ کره [۳] چې ډير زيات سره زر يي لرل [۴] څلور ديناره [۵] او کومو ذميانو چې سپين زر لرل په هغوی ئ څلويښت درهمه جزیه مقررہ کره [۶] او د دې څخه علاوه ئ په هغوی د مسلمانانو د خوراک څښاک او د دريو ورځو ميلستيا مقررہ کړي وه (مالك)،

تسهيلات:

قوله: مَعَ ذَلِكَ أَرْزَأُوا الْمُسْلِمِينَ وَضِيَّافَةً ثَلَاثَةَ أَثَامٍ

په ذميانو د مسلمانانو د ضيافت حق: دې نه مراد هم هغه ضيافت دې دکوم ذکرچه ددې نه وړاندې حديث کښې راغلې دې دحالاتو اواشخاصو د تفاوت د وجهې جزیه مقرر کولو کښې هم مختلف صورتونه په وجود کښې راغلي دی دلته د کال څلور ديناره د سړي په سر ذکردي او څلويښت درهم د کال ذکردي ليکن دې سره سره د ضيافت حق هم يو اضافي حق دې (سورة النساء: ۱۲۸)

[۹] بَابُ الصُّلْحِ

د صلح بيان

خلاصة الباب:

فيه ثمانية احاديث مشتملة على ثلاث مسائل:

① تفصيل صلح الحديبية: ۱، ۲، ۳، ۵، ۸.

② بعة النساء يوم صلح الحديبية: ۴، ۷.

③ الحيانة في عهد الصلح: ۶.

د صلح لغوي معنی: په مغرب کښې دی چه صلح په معنی د نيکۍ د فساد ضد دې او صلح اسم په معنی د مصالحه دې او تصالح د مخاصمت ضد دې
د حرييانو سره د صلح کولو حکم: امام ابن الهمام رضي الله عنه فرماني چه اهل حرب سره يا د هغوی قوم سره د مال په بدله کښې بغير د مال نه که امام المسلمين مناسب گنړي او په هغې کښې د مسلمانانو مصلحت هم وی نو صلح کول جائز دی لقوله تعالی ﴿وإن جنحوا للسلم فاجنح لها﴾ الایه

د صلح د عدم جواز صورت: د صلح د جواز دپاره د مصلحت للمسلمين قيد بالاجماع ملحوظ دې خو که صلح کول د مصلحت خلاف وی نو بالاجماع صلح کول جائز نه دی
قاضی ته د صلح اختیار: هم دغه شان قاضی ته هم حق شته چه خصمينو په مینځ کې د رفع

للنزاع صلح وکری لکه خنکه چه د کعب بن مالک رضی اللہ عنہ او ابن ابی حدره په مینخ کنبی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم صلح کری وه

الفصل الأول

[۲۰۲] د صلح حدیبیه واقعہ

۲۰۲- (۱) عَنْ الْمُسَوِّبِ عَنْ مَرْثَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَمَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: «خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَامَ الْحَدِيثِ فِي بَعْثِ عَشْرَةِ مِائَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَلَمَّا أَتَى ذَا الْحَلِيفَةِ ⑤ قُلْدَ الْهَذْيِ، ⑥ وَأَشْعَرَ ⑦ وَأَحْرَمَ مِنْهَا بِعُمَرَةَ، وَسَارَ ⑧ حَتَّى إِذَا كَانَ بِالثَّنِيَةِ الَّتِي يُعْبِطُ عَلَيْهِمْ مِنْهَا ⑨ بَرَكَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ ⑩ فَقَالَ النَّاسُ: حُلْ حُلْ ⑪ غَلَّابَ الْقُصَوَاءِ ⑫ فَقَالَ النَّبِيُّ: ⑬ مَا غَلَّابَ الْقُصَوَاءِ ⑭ وَمَا ذَاكَ هَذَا يَحْلِي ⑮، وَلَكِنْ حَسَبًا خَائِسَ الْفِيلِ»

قوله: ⑤ اود مسور ابن مخرمه رضی اللہ عنہ او مروان ابن حکم رضی اللہ عنہ ځخه روایت دي ⑥ دا دواړه وايي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د حدیبیه په کال د مدینې څخه روان شو ⑦ خپل یو زر صحابه رضی اللہ عنہم هم ورسره وو ⑧ کوم وخت چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم ذو الحلیفه ته اورسیدو چه د مدینې جنوب کښ اتقربا شپږ ميله فاصله باندې واقع ده او دي ته ابار علي هم وايي ⑨ نو د هدی یعنی د خپلي قرباني څاروي په څت کې يې پټه وتړله ⑩ او زخم يې په ولگولو ⑪ او بيا د ذو الحلیفه څخه د عمري د پاره احرام تړلو سره په مخکې روان شو ⑫ تردې چې کوم وخت ثنيه هغه کنډاو ته ورسیدل د کوم طرف څخه چې اهل مکه باندې ورکوزیدل ⑬ نو د حضور صلی اللہ علیہ وسلم اوبښه چې د هغه نوم قصواء وو حضور صلی اللہ علیہ وسلم اخستو سره کیناستله ⑭ هرکله چې خلقو ادا ولیدل نو خلقو دا وئیل شروع کړل چې خل خل ⑮ د اوبښ اودرولو د پاره وئیل کيږي ⑯ قصواء نه ودریږي اړي کوي ⑰ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په دي اوریدو سره وفرمایل ⑱ نه قصواء نه اړي کوي ⑲ او نه دا د دي عادت دي ⑳ بلکه دا هغه ذات الله ﷻ منع کړیده چا چې هاتېي منع کړي وو

حل الفلان: ① بڼه: د درې نه واخله تر نهه پورې عدد دپاره استعمالیږي. ② قُلْدَ غاره کنبی پټن او تړله. ③ الهذی: د قربانی څاروي ④ أَفْرَ: زخم نې پرې ولگولو ⑤ أَفْرَمَ: احرام نې اوتړلو ⑥ يُعْبِطُ: کوزیدل به. ⑦ خل خل: څه څه ⑧ غَلَّابَ الْقُصَوَاءِ: قصوی اوبښې اړی شروع کړه یعنی په ځانی اودریدله ⑨ غُلِّي: عادت. اخلاق. ⑩ خَائِسَ الْفِيلِ: د هاتیانو منع کونکې.

① اخرجه البخاری فی کتاب الشروط / باب الشروط فی الجهاد والمصالحة مع اهل الحرب وكتابة الشروط (رقم- ۲۷۳۱) و اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الجهاد / باب فی صلح العدة (رقم- ۲۷۶۵) واحمد فی المسند: ۲۳۱/۸

﴿۱﴾ ثُمَّ قَالَ: (وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ﴿۲﴾ لَا يَسْأَلُونِي حُطَّةً يَعْتَمِدُونَ فِيهَا حُرْمَاتِ اللَّهِ ﴿۳﴾ إِلَّا أَغْلَبْتُهُمْ بِآيَاتِهِ) ثُمَّ زَجَرَهَا، فَوَلَّتْهُ ﴿۴﴾ فَعَدَلَ عَنْهُمْ ﴿۵﴾ حَتَّى تَوَلَّى بِأَفْصَى الْحَذِيْبَةِ ﴿۶﴾ عَلَى عُمْدٍ قَلِيلٍ النَّاءِ ﴿۷﴾ يَتَبَرَّضُهُ النَّاسُ تَبَرُّضًا ﴿۸﴾ فَلَمْ يَلْبِثْهُ النَّاسُ حَتَّى تَزْجُوهُ ﴿۹﴾ وَشَكِيَ إِلَى رَسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَطَشَ ﴿۱۰﴾ فَأَنْزَعَهُ مَعَهُمَا مِنْ كِنَانَتِهِ ﴿۱۱﴾ ثُمَّ أَمَرَهُمْ أَنْ يَعْطِلُوهُ فِيهِ ﴿۱۲﴾ قَوْلَ اللَّهِ مَا زَالَ يَجِيشُ لَهُمْ بِالزِّي ﴿۱۳﴾ حَتَّى صَدَرُوا عَنْهُ ﴿۱۴﴾ فَبَيَّنَّا لَهُمْ كَذَلِكَ،

توجهه: ﴿۱﴾ بیایي و فرمايل قسم دې په هغه ذات چې د هغه په لاس کې خما ساه ده ﴿۲﴾ قريش چې زما څخه داسې کومه خبره هم وغواړي چې په هغې کې د الله ﷻ اد حرم عظمت وي ﴿۳﴾ نو زه به د هغوی هغه خبره پوره کوم ایعنی که نن د مکې خلق د صلح په وخت د داسې خبرې مطالبه او کړې چې په هغې کې د حرم مکه د عظمت لحاظ وي نو زه به هغه پوره کوم ﴿۴﴾ بیا حضور ﷺ اوبه پاخوله نو سمدستي پاخیدله ﴿۵﴾ او حضور ﷺ د اهل مکه لار پرېښودلو سره ادویم طرف ته روان شو ﴿۶﴾ تردي چې د حدیبیه آخري غاړې ته رسیدو سره کوز شو ﴿۷﴾ چرته چې یوه کنده کې لېشان اوبه وي او هلته یې پړاو واچولوا ﴿۸﴾ خلقو د هغه کندي څخه لږې لږې شان اوبه اخستو سره استعمالول شروع کړل ﴿۹﴾ تردي چې لږ وخت کې یې ټولي اوبه راښکلي [یعنی هغه کنده کې اوبه ډیرې لږې وي په دې وجه د خلقو د کم مقدار اخستو باوجود هغه اوبه ډیرې زر ختمې شوی] ﴿۱۰﴾ خلقو د رسول کریم ﷺ په خدمت کې د تندي شکایت او کړو ﴿۱۱﴾ حضور ﷺ د خپل تیر کش څخه یو تیر راوښکلو ﴿۱۲﴾ او صحابه و ﷺ ته یې حکم او کړو چې دا د هغه اوبو په کنده کې وغورځوی [بیا راوي وایي] ﴿۱۳﴾ قسم په خدای د هغه تیر د برکته د هغه خلقو سیراب کولو د پاره هیڅکله نه ختمیدونکي اوبو [گویا] موجوده وهل ﴿۱۴﴾ تردي چې ټول د هغه اوبو څخه لږې [اخوا] ایعنی الله ﷻ په هغه کنده کې دومره زیاتي اوبه پیدا کړي چې د ټولو خلقو ضرورتونه ډیر په اطمینان سره پوره شوه بلکه چې د هغه ځای نه د ټلو نه پس هم اوبه باقی وي ﴿۱۵﴾ بهر حال صحابه و ﷺ په دې حالت کې وو

هل الفتن: ﴿۱﴾ حُطَّةٌ: څه خبره، څه شرط ﴿۲﴾ عُمْدٍ: منگې په کوم کښې چه لږې شان اوبه وې ﴿۳﴾ تَبَرُّضًا: لږې لږې اوبه اخستل ﴿۴﴾ زَجَرَهَا: راویستلې هغه، ﴿۵﴾ الْعَطَشَ: تنده، ﴿۶﴾ كِنَانَتِهِ: د تیر کش خپل نه، ﴿۷﴾ جِيشٌ: جوش نې وهلو، ﴿۸﴾ بِالزِّي: ښه په کثرت سره اوبه راغلي چه خلق ورسره خړوب شو ﴿۹﴾ صَدَرُوا: خړوب کیدو سره واپس راغله

﴿۱﴾ إِذْ جَاءَ بِذِي بَنٍ وَرَقَاءَ الْغَزَايَ فِي نَفَرٍ مِنْ غَزَاةٍ، ﴿۲﴾ ثُمَّ أَتَاهُ غُرُوقًا بَنٌ مَسْجُودٌ ﴿۳﴾ وَسَاقَ الْحَدِيثَ ﴿۴﴾ إِلَى أَنْ قَالَ: إِذْ جَاءَ سُهَيْلُ بْنُ عَمْرٍو، ﴿۵﴾ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (اَكْتُبْ هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) ﴿۶﴾ . فَقَالَ سُهَيْلٌ: وَاللَّهِ لَوْ كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ ﴿۷﴾ مَا صَدَدْنَاكَ عَنِ الْبَيْتِ ﴿۸﴾ وَلَا قَاتَلْنَاكَ ﴿۹﴾ وَلَكِنْ اَكْتُبْ: مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، ﴿۱۰﴾ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (وَاللَّهِ إِنْ لَوْ رَسُولُ اللَّهِ ﴿۱۱﴾ إِنْ كُنَّا بَنُو نَفَرٍ) ﴿۱۲﴾ .

اَلْکُتُبُ: مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ

قوجه: [۱] چې اچانک بديل ابن ورفاء خزاعي د خزاعه څه خلقو سره اد مکي د کفارو د طرف څخه د مصالحت دپاره [۲] راغلو بيا عروه ابن مسعود هم د حضور ﷺ په خدمت کې راوړسيدو [۳] د دې څخه وروسته بخاري هغه اوږدې خبرې نقل کړي کومي چې د حضور ﷺ بديل او عروه په مينځ کې وشوي چې صاحب مصابيح د اختصار پيش نظر دلته نقل نه کړي [۴] او بيا دايان بي اوکړو چې آخر سهيل ابن عمرو [د اهل مکه آخري سفير او نمائنده جوړيدو سره] راغلو [۵] نو نبي کریم ﷺ حضرت علي رضی الله عنه ته وفرمايل چې وليکه دا هغه معاهده ده چې په هغې محمد رسول الله ﷺ صلح کړيده [۶] سهيل دا الفاظ ليدو سره اوويل قسم په خدائ که مونږ دا منلې چې تاسو د الله رسول یئ [۷] نو نه به مونږ خانه کعبې ته تلو څخه منع کولې [۸] او نه به مو درسه جنگ کولو [۹] نو داسې وليکئ چه [دا هغه معاهده ده چې] په هغې محمد ابن عبد الله صلح کړيده [۱۰] په دي اوړيدوسره رسول کریم ﷺ وفرمايل قسم په خدائ زه د الله رسول یم [۱۱] اگر چې تاسو ما دروغجن گنئ اخير زه د مصالحت د خاطره الفاظو کې ستا دا ترميم تسليموم [۱۲] اې علي ته محمد ابن عبد الله وليکه.

حل الفات: (۱۰) مَصَدَّقَاتُكَ: مونږ به نه وي بند کړي تاسو،

[۱] فَقَالَ سُهَيْلٌ: وَعَلَى أَنْ لَا يَأْتِيَنَّكَ مَنَازِلٌ [۲] وَإِنْ كَانَ عَلَى دِينِكَ [۳] إِلَّا رَدَدْتَهُ [۴] فَلَمَّا قَرَأَ مِنْ قِصَّةِ الْكِتَابِ [۵] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (قَوْمُوا فَأَتَحَرُّوا [۶] ثُمَّ احْلِقُوا [۷] ثُمَّ جَاءَ نِسْوَةٌ مُمِينَاتٌ [۸] فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مِهَاجِرَاتٌ﴾ [الممتحنة: ۱۰] آيَةً [۹] فَتَبَاهَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى أَنْ يَرُدُّوهنَّ [۱۰] وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَرُدُّوا الصَّدَاقَ [۱۱] ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى الْمَدِينَةِ [۱۲] فَجَاءَهُ أَبُو بَكْرٍ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ وَهُوَ مُسْلِمٌ

قوجه: [۱] بيا سهيل دا اوويل چې ادي د صلح وعده کې داخبره هم تسليم کړئ که په تاسو کې يو سړې مونږ ته راشي نو مونږ به بي تاسو ته واپس نه دراستو وليکئ زمونږ څخه که يو سړې تاسو ته راشي [۲] اگر چې هغه ستاسو دين قبول کړي وي [۳] نو هغه به مونږ ته واپس راکوئ انو حضور ﷺ داهم قبوله کړه په دي موقع هم په واقعه کښ د اختصار څخه کار اخستل شوی دی يعنی صاحب مصابيح دي معاهدي سره متعلق د بخاري بيان کرده ټول تفصيل نه دې نقل کړي يا داچې د بخاري څه بل روايت دې چې په هغې کې صرف دومره قدر بيان شوی دی بهر حال [۴] کوم وخت چې حضور ﷺ يا حضرت علي رضی الله عنه صلح نامي ليکلو څخه فارغه شو [۵] نو رسول کریم ﷺ اخپلو صحابه رضی الله عنه ته وفرمايل لاړ شئ ځن اوس د هدي حيوان ذبح کړئ [۶] بيا سرونه اوخړويئ [۷] د دې څخه

وروسته مکي څخه څو ښځي مسلمانيدو سره راغلي **[۸]** نو الله ﷺ دا حکم نازل کړو: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مَهْجَرَاتٍ الْيَاسَةِ** اي ايمان والو! هرکله چې تاسو ته مسلماني ښځي په هجرت راشي الخ **[۹]** نو الله ﷺ د دې آيت په ذريعه مسلمانان ددې خبري څخه منع کړل چې هغوی هغه ښځي د مکي کفارو ته واپس ورکړي **[۱۰]** او هغوی ته يې د دې خبري حکم ورکړی چې د هغوی مهر واپس ورکړی **[۱۱]** د دې څخه وروسته حضور ﷺ مديني ته تشریف راوړو **[۱۲]** څه ورځي وروسته د قريشو يوسړې ابو بصير راغې چه مسلمان شوې وو! مکي څخه راوتلو سره حضور ﷺ ته راغلو! **هل اللغات: ① قِيَمَةُ الْكِتَابِ** فيصله ليکل، صلح نامه، **② اخِيضُوا** سرو نه اوڅرايئ، **③ الصَّدَاقُ** مهرونه.

[۱] فَأَرْسَلُوا فِي طَلَبِهِ رَجُلَيْنِ **[۲]** قَدْ دَفَعَهُ إِلَى الرَّجُلَيْنِ **[۳]** فَمَرَّ بِهِ **[۴]** حَتَّى إِذَا بَلَغَا ذَا الْحُلَيْفَةِ نَزَلُوا **[۵]** يَأْكُلُونَ مِنْ ثَمَرِهِمْ **[۶]** فَقَالَ أَبُو بَصِيرٍ لِأَحَدِ الرَّجُلَيْنِ **[۷]** وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَى سَيْفَكَ هَذَا يَا فَلَانُ جَيْدًا **[۸]** أَرَأَيْكَ أَنْظُرَ إِلَيْهِ **[۹]** فَأَمْكَنَهُ مِنْهُ **[۱۰]** فَفَرَّ بِهِ **[۱۱]** وَفَرَّ الْأَخَرُ حَتَّى أَتَى الْمَدِينَةَ **[۱۲]** قَدْ خَلَّ الْمَسْجِدَ يَعْدُو **[۱۳]** فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (لَقَدْ رَأَى هَذَا دُعْرًا **[۱۴]**) فَقَالَ: قُتِلَ وَاللَّهِ صَاحِبِي **[۱۵]** وَأَنَّى لِنَقُولَ: فَجَاءَ أَبُو بَصِيرٍ

تورچم: **[۱]** د مکي قريشو دوه سړي د هغه په تلاش کي مديني ته راوليږل **[۲]** حضور ﷺ اد صلح د معاهدي د مذکوره شرط مطابق! ابو بصير **[۳]** هغه دواړو سړو ته حواله کړو **[۴]** هغوی دواړو ابو بصير اخستو سره مکي ته روان شول **[۵]** او هرکله چې يې اړومبني منزل! ذوالحليفه کې قيام اوکړو **[۶]** او د هغوی سره چې کومي کجوري وي هغه يې خورلي **[۷]** نو ابو بصير **[۸]** په هغوی کې يوسړی ته مخاطب کولو سره اوويل **[۹]** قسم په خدای! اي فلانيه! څما خيال دې چې ستا دا توره ډيره ښه ده **[۱۰]** لږ يې ماته هم وښايه چې وي گورم **[۱۱]** هغه سړی ابو بصير **[۱۲]** ته د هغه توري کتلو موقع ورکړله ايغنی خپله توره يې د ابو بصير **[۱۳]** په لاس کې ورکړله **[۱۴]** بس دومره کافي وه چې ابو بصير **[۱۵]** په هغه په هغه توري سره دومره سخت گذار وکړو چې هغه سمدستي يخ شو ايغنی مړ شو! **[۱۶]** او بل سړي داليدو سره د هغه ځای څخه وتښتيدلو تردي چې مديني ته واپس راغلو **[۱۷]** او د خپل قتل د خوف څخه په منډه مسجد نبوي کې داخل شو **[۱۸]** رسول کریم ﷺ اد هغه حالت ليدو سره! وفرمايل چې داسړی خوفزده معلومېږي **[۱۹]** هغه سړي اوويل هو قسم په خدای! څما ملگری خو قتل شو **[۲۰]** او څما په قتلولو کې هم څه شک نشته ايغنی په ماباندې خوف دې چې زه به هم قتل شم يا زه بچ شوم گيني زه به هم قتل شوې وم! بيا ابو بصير راغې.

هل اللغات: ① بَرَدٌ يخ شو، **② فَرَّ** اوختيدو، **③ يَعْدُو** منډې نې وهلې، **④ دُعْرًا** هغه څه ويرونکې حادثه اوليدله **⑤ لِنَقُولَ** قتل شوې يم.

۱۰ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (وَيْلٌ لِمَنْ يَصْعَقُ حَرْبٌ ۖ لَوْ كَانَ لَهُ أَحَدٌ) ۱۱ فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ عَرَفَ ۱۲ أَنَّهُ سَيَرُدُّ إِلَيْهِمْ ۱۳ فَخَرَجَ حَتَّى أَتَى سَيْفَ الْبَصَرِ ۱۴ قَالَ: وَالْقُلْتُ أَبُو جَنْدَلُ بْنُ سُهَيْلٍ ۱۵ فَلَمَّحَ بِأَبِي بَصِيرٍ ۱۶ فَعَمِلَ لَا يَخْرُجُ مِنْ قُرَيْشٍ رَجُلٌ قَدْ اسْلَمَ ۱۷ (إِلَّا لِحَقِّ بِأَبِي بَصِيرٍ ۱۸ حَتَّى اجْتَمَعَتْ مِنْهُمْ عِصَابَةٌ،

توجهه: ۱۰ بیا رسول کریم ﷺ د هغه په لیدو سره وفرمایل افسوس دې د ده په مور ایښی د تعجب او حیرت مقام دې ۱۱ دا (ابو بصیر خوا) د جنگ اور بلونکې دې ۱۲ که د ده څوک مددگار وي انو د ده مدد به یې کړي ووا ۱۳ ابو بصیر رضی الله عنه چې د حضور ﷺ داخبره واوریده نو هغه پوه شو ۱۴ چې حضور ﷺ ما بیا کافرو ته لیږي ۱۵ نو (دو باره کافرو ته) د حواله کولو د خوف څخه ابو بصیر پټ په پټه د مدینې څخه ووتلو تردې چې هغه د سمندر په ساحل یوې علاقې ته ورسیدو ۱۶ راوي وایي چې ابو جندل بن سهیل رضی الله عنه هم د کفارو د قبضې څخه ووتلو سره او تبتیدلو ۱۷ او ابو بصیر سره یوځای شو ۱۸ بیا خو دا حال شو اېه مکه کې! چه کوم سړي به اسلام قبولولو او د قریشو د قبضې څخه ووتلو سره تبتیدلو ۱۹ نو د ابو بصیر سره به یوځای کیدو ۲۰ تردې چې څو ورځو کې (ابو بصیر سره د قریشو څخه) د خلاصیدونکو خلقو یوه لویه ډله جمع شوه

حل الفات: ۲۰ ویل: بد دعا ته وائی خو دلته په معنی د تعجب سره دې ۲۱ حَرْب: جنگ، ۲۲ اِغْتَمَعَتْ: او تخیدو.

۱۰ قَوْلُهُ مَا يَتَمَعُونَ ۱۱ بِعِيرٍ خَرَجَتْ لِقُرَيْشٍ إِلَى الشَّامِ ۱۲ (لَا اِغْتَرَضُوا هَذَا، ۱۳ فَتَقْتُلُوهُمْ، وَأَعْدُوا أَمْوَالَهُمْ. ۱۴ فَأَرْسَلَتْ قُرَيْشٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۱۵ تَنَاضِدَةً اللَّهُ وَالرَّجِمَ ۱۶ لَمَّا أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ فَمِنْ أَثَاةٍ قَبُو ۱۷ آمِينَ ۱۸ فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجهه: ۱۰ او قسم په خدای کله چې به دي خلقو واوریدل ۱۱ چې د قریشو څه قافله تجارت وغیره د پاره شام طرف ته روانه شویده ۱۲ نو هغوی پسي به لگیدل ۱۳ او د هغوی وژلو سره د هغوی مال او اسباب به یې اخستلو (آخر د دې خلقو په وجه چې قریش ډیر تنگ شول او سختې پریشاني کې مبتلا شول نو هغوی ته احساس وشو چې مونږ د مسلمانانو سره یو انتهایي غیر معقول شرط تړلو سره څومره لویه نادانې کړیده چې اوس د هغې نقصان وړوا ۱۴ نو یو سړی سفیر او نمائنده جوړولو سره د رسول کریم ﷺ په خدمت کې ولیږلو ۱۵ او د هغه په ذریعه حضور ﷺ ته یې قسم ورکړو او د هغه قربت د حق واسطه یې ورکړله اچې د هغوی او حضور ﷺ په مینځ کې وه او دا درخواست یې واکړو چې تاسو څه ناڅه شکل کې دومره کرم یعنی مهرباني ضرور او کړئ چې خپل یو سړی ابو بصیر رضی الله عنه او د هغه ملګرو ته ولیږئ او دا حکم ورکړئ چې هغوی مدینې ته راشي او زمونږ هیڅ قافلي سره څه غرض نه کوي ۱۶ او هرکله چې تاسو

داحکم ولیرئی او هغه خلق تاسو ته راشي نو بيا مونږ اهل مکه څخه چې کوم سړی مسلمانیدو سره تاسو ته راځي هغه به په امن کې وي [یعنی نه صرف داچې د هغه په لار کې به څه خنډ نشي اچولې بلکه د هغه به مونږ ته واپس راتلو ضرورت هم نه وي او هغوی اوویل چې تاسو ابوبصیر رضی الله عنه د هغه د طریقه کار څخه منع کړئ مونږ د صلح د معاهدې د دې شرط څخه منع شوا ۵ نو رسول کریم صلی الله علیه و آله یو سړی ابوبصیر رضی الله عنه او د هغه ملگرو ته! ولیرلو اچې د هغه ئ په ذریعه هغوی ته داحکم ورکړو چې هغوی دې د قریشو قافلو سره څه چېر چار نه کوي او ماته دي راشي! (بخاري)

حل الفتن: ﴿تَأْخِذُ﴾ قسم ئې ورکړو هغه ته.

تسهيلات: **قوله:** عامر المحذیبه:

د حدیبیه محل وقوع: د یو کوهی نوم دې ددې په وجه سره د ځانی نوم اوگرځیدو حدیبیه د مکې او د جدې په مینځ کښې د یو مقام نوم دې د کوم چه څه حصه په حرم کښې داخل ده نن صبادې ته شمیسی وائی د مکې نه مغرب طرف ته ۱۵ میله فاصله باندې حدیبیه واقع ده دې ځانې کښې د حج یا عمرې احرام ترلودپاره میقات شروع کیږی په کال ۲۰۰۹ کښې حج ته تلې ووم د خپلو څو ملگرو سره دلته ورغلې ووم دلته یو کوهی هم وو بعضې کسانو ویل چې دا هغه شاړ کوهی دې چې د نبی علیه السلام په لپارو توکلو په کښې اوبه راوتلې وې

قوله: اَنْ يَّرْذُو الصَّدَاقَ:

کافرانو ته د مسلمانانو ښځو مهرونه واپس کول: دالله تعالی تکوینی معامله وه چه صلح حدیبیه کښې دستاويز لیکلو کښې د ښځوتذکره چاته هډو یاده هم نه شوه روستو بیا کافران خپلمانه شو مگر هیڅ ورته په لاس رانغله پیغمبر اسلام ته وحی نازل شوه چه ښځې د کافرانو په لاس مه واپس کوئ البته د ښځو مهر هغوی ته واپس کړئ داد شروع د وخت معامله وه بیا په دې کښې بدلون راغلو چنانچه نن د هیڅ قسم یو مسلمان سړی کافرانو ته د واپس کولو معاهده جائز نه ده.

قوله: وَيَلْ اَيُّه:

د مذکورې جملې مطلب: داجمله سره ددې چه ددې دعا دپاره وضع کړې شوې ده مگرداد تعجب او حیرانتیا دپاره استعمالیږی دلته د تعجب معنی ده.

قوله: يَسْعَرْ حَرْبَ لَوْكَانَ لَهُ اَحَدٌ:

د مسعر حرب په مفهوم کښې دوه اقوال: ① یعنی د جنگ اور تیزونکې دې که چرې هغه سره څه ملگری یو ځانی شی او د هغه امداد او کړی د مطلب زیات واضح دې.

⑦ ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ ددی مطلب دا گر خولی دے چہ جنگ گرمونکے دے افسوس چہ هغه ته خوک اوبشانی چہ ماله دے نه راخی چہ زه دوباره هغه واپس نه کرم
قوله: فَزَرَمَ حَتَّى أَتَى سَيْفَ الْهَرَمِ:

د ابوبصیر رضی اللہ عنہ د سمندر غازی سره ډیره کیدل: بهر حال نبی مکرم ابوبصیر د مدینې نه واپس اولیرلو مگردکا فرانو لاس کښې نی ور نه کړو ابوبصیر لارو اوسمندر په غاړه نی خانی جوړ کړو اوس چہ به دکا فرانو نه کوم مسلمان را خلاص شو راتلویه نو د ابوبصیر په معسکر کښې به پاتې کیدو دا د هغه مظلومانو د پاره یوه آزاده قبائلی علاقه جوړه شوه نو د هغوی شمیر ۷۰ ته اور سیدو او هغوی دکا فرانو په مقابلہ کښې چها په مار جنگ شروع کړو د هغوی په تجارتی قافلو باندې نی حملې او کړې
قوله: فَأَرْسَلْتُ قُرْنًا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د قریشو نبی علیه السلام ته درخواست کول: نویا قریش پریشانه شو او نبی کریم ته نی خط اولیکلو او د الله تعالی واسطه نی ورکړه چہ ابوبصیر او د هغه ملگری مدینې ته راوغواړه نبی کریم د ابوبصیر په نوم خط روان کړو چہ مدینې ته راشه هغه وخت ابوبصیر د زنکدن په حالت کښې وو هغوی خط واوړیدو او په خپله سینه باندې نی کیخودو اوسا نه نی ورکړه

[۳۰۳۳] د صلح حدیبیه درې خاص شرطونه

۳۰۳۳- [۲] (۱) وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «صَالَحَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُشْرِكِينَ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ عَلَى ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ: [۱] عَلَى أَنْ مَنْ أَكَاهَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ رَدَّهَ إِلَيْهِمْ [۲] وَمَنْ أَكَاهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ لَمْ يَرُدُّوهُ [۳] وَعَلَى أَنْ يَدْخُلَهَا مِنْ قَابِلٍ [۴] وَيُقِيمَ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ [۵] وَلَا يَدْخُلَهَا إِلَّا بِجَلْبَانٍ السِّلَاحِ [۶] وَالسَّيْفِ وَالْقَوْسِ وَنَحْوِهِ [۷] لِمَاءِ أَبُو جَنْدَلٍ يَخْلُفُ فِي قُبُورِهِمْ [۸] فَرَدَّهَ إِلَيْهِمْ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قو جهه: ۱ او براء ابن عازب رضی اللہ عنہ وایي ۱ چہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د حدیبیه په ورځ درې خبرو باندې صلح کړې وه ۲ اول خو دا چې د مکي د مشرکینو څخه کوم سرې مسلمانیدو سره حضور صلی اللہ علیہ وسلم ته راشي حضور صلی اللہ علیہ وسلم به هغه مشرکینو ته واپس کوي ۳ او مسلمانانو څخه چې کوم سرې مشرکینو ته راشي، مشرکین به هغه نه واپس کوي ۴ دویم دا چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم به حج او عمري د پاره سخکال ایعنی دي کال کي په مکي کې نه داخلېږي بلکه آینده کال (مخ کال) ته به مکي ته راخي ۵ او صرف درې ورځي به په مکه کې پاتې کیږي ۶ او دریم دا چې آینده کال چې په مکه کې داخلېږي نو خپل ټول هتیار به غلاف

(۱) اخراجه البخاری فی کتاب الصلح/باب الصلح مع الشریکین (رقم- ۲۷۰۰) ومسلم فی کتاب الجهاد والسير/باب صلح الحدیبیه فی الحدیبیه (رقم- ۹۲ - ۱۷۸۳) و ابو داود فی کتاب المناسک. باب المحرم بحمل السلاح (رقم- ۱۸۲۲)

کې اېښی راوړي **۸** توره، لينده او دغه شان نور څيزونه **۹** په دې موقع اېوځندل حضور ﷺ ته په داسې حال کې راوړسیدو چې د هغه پښو کې بېړۍ پرته وي اچې د هغې په وجه هغه به په ټوپونو ټوپونو تلوم **۱۰** لیکن حضور ﷺ هغه مشرکینو ته واپس کړو. (بخاري مسلم)

حل اللغات: ① مِنْ قَائِلٍ: مخ کال، راروان کال، ② بَيْنَ النَّبِ وَالْجَلَدِ: وسلې به په ټیکو او بوجو کښې پرته وي، ③ الْقَوَسُ: لينده، ④ يَنْجُلُ: ټوپونه نې وهل، په ټوپونو روان وو ⑤ فِي قُبُورِهِ: په زنجیرونو کښې تړلې وو.

تسهيلات:

قوله: عَلَى ثَلَاثَةِ أَهْيَاءَ: په دې حديث کښې د صلح حديبيه د شرائطونه د اهمو درې شرطونو بيان دې اکرچې نور شرطونه هم دا حاديثو او سيرت په کتابونو کښې ليکلی شوی دی خودلته صرف د درې شرطونو ذکر دې.

قوله: عَلَى أَنْ مَنْ أَكَاثِمَ الْمُشْرِكِينَ رَدَّ إِلَيْهِمْ:

① **د مشرکانو کس هغوی ته واپس کول:** څوک مشرک مسلمانانوله راشی نو مسلمانان به پابندوی چه هغه به د قریشو طرف ته واپس کوی که مسلمان ولې نه وی او کوم مسلمان چه دکافرانو طرف ته لاړشی نو هغوی به هغه قید کوی واپس کوی به نه هم دغه شرط وو چه دومره سخت وو چه صحابه کرام ئې سخت پريشانه کړل مگر هغوی د صلح نظم ضبط په ځانی اوساتلو اود اسلامی امارت د وفادارنی مظاهره ئې وکړه او شرط ئې قبول کړو **قوله:** وَعَلَى أَنْ يَدْخُلَهَا مِنْ قَائِلٍ:

② **راتلونکی کال ته عمره کول:** راتلونکی کال مسلمانان عمرې له راخی نو وره وسله به ځان سره راوړی او هغه به هم په ټیکو او غلافونو کښې وی بله دا خبره چه دې کال به بغیرد عمرې نه شی

قوله: وَيُعَيَّرُ بِثَلَاثَةِ آيَاتٍ:

③ **صرف درې ورځې په مکه کښې قیام کول:** راتلونکی کال کښې به صرف درې ورځې مسلمانان قیام کوی بیا به واپس شی

پالې درې شرطونه: ① دې نه علاوه څلورم شرط دا وو چه لس کالو پورې به جنگ بندی وی

② پنځم شرط دا چه کوم قبائل فریقینو کښې چاسره تلل غواړی هغه دې لاړشی هغوی به هم د معاهدې حصه منشی

③ شپږم شرط دا چه د صلح په موده کښې به خیانت نه کیږی.

قوله وَلَا يَذْعُلَهَا إِلَّا بِجَبَّانٍ الْيَلَامِ وَالسَّيْبِ وَالْقَوْسِ وَنُصْرِهِ:

وسله په ټيگي کښې کيځوول په جيم اولام دواړو باندې ضمه ده بآه باندې شد سره فتحه ده دا د خرمن د هغه تهيلنی نوم دې په کوم کښې چه توره وغيره وسله کيځودې شي اودا ترلوسره دکجاوې يا زين شانتني حصې سره زورندولې شوه مراد دا چه دوسلې نمائش به نه وي په غلافونو اوتیکو کښې به پټه ساتلې شي

قوله: فَجَاءَ أَبُو جَنْدَلٍ يَحْمِلُ فِي قُبُودِهِ قِرْدَةً إِلَيْهِمْ:

ابو جندل رضي الله عنه حديثه ته راتلل: ابو جندل د سهيل بن عمرو خونى وو سهيل چه كله هغه اوليدلو نو قلم نى اودرولو اوونى ونيل چه اول زما خونى واپس کړنى بيا به صلح نامه ليکلې شي نبى کریم اوفرمائيل چه اوس خولا دستخط نه دې شوې دې خو مخکښې راغلې دې په ده باندې به معاهده نه نافذ کيږي اوکه د ابو جندل راتلل دمعاهدې لاندې راځي هم نوزه تانه ابو جندل غواړم چه دا ماله راکړه سهيل انکار اوکړو او ابو جندل په ژړا سره واپس لاړو اهل تاريخ د ابو جندل دردناک منظر ليکلې دې ابو جندل بيا دکافرانو د لاسونو نه راخلص شو اودسمندر په غاړه ابوبصير له لاړو

[۲۰۳۳] د صلح د يو سخت شرط حکمت

۲۰۳۳- [۱۳] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: (۲) أَنَّ قُرَيْشًا صَالَحُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (۳) فَأَشْرَطُوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (۴) أَنْ مَن جَاءَنَا مِنْكُمْ لَمْ نَرِدَّهُ عَلَيْهِمْ (۵) وَمَنْ جَاءَنَا مِنْكُمْ فَإِنَّهُ دَعْوَةٌ عَلَيْنَا (۶) فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْ كُتِبَ هَذَا (۷) قَالَ: (۸) «نَعَمْ» (۹) إِنَّهُ مَن دَهَبَ مِنَّا فَأُبْعِدَهُ اللَّهُ (۱۰) وَمَنْ جَاءَنَا مِنْهُمْ (۱۱) سَيُعْطَى اللَّهُ لَهُ قَرَجًا وَخَرَجًا» (رواه مسلم).

قوجمه: (۱) حضرت انس رضی اللہ عنہ وايي (۲) چه د مکي قريشو د رسول کریم ﷺ سره مصالحت اوکړو (۳) هغوی په رسول کریم ﷺ د اشرط ومنلو (۴) چې ستاسو څخه کوم سړى مونږ ته راشي مونږ به هغه تاسو ته واپس نه استوو (۵) او په مونږ کې چې کوم سړى تاسو ته راشي تاسو به هغه مونږ ته رااستوي (۶) صحابه و ﷺ د اشرط د خپل ملي حमित او وقار خلاف او د اصول مصالحت د تقاضو څخه لرې گڼلو سره عرض اوکړو يا رسول الله! آيا مونږ دا شرائط وليکو ايعنى آيا دا شرائط تاسو ﷺ تسليموي؟ (۷) حضور ﷺ وفرمايل هو خبره داده چې په مونږ کې کوم سړى هغوی ته ورځي نو اظهاره ده چې هغه به مرتد کيدو سره تبتي د دې اعتبار څخه هغه به يوداسي سړى وي چې الله ﷻ به هغه د خپل رحمت څخه لرې کړي وي (۸) او په هغوی کې چې کوم مونږ ته راځي (۹) اگر چې

(۱) اخرجه مسلم فى كتاب الجهاد والسير / باب صلح الحديبية فى الحديبية (رقم: ۹۲ - ۱۷۸۴)

داوخت مونږ به د هغه په ورکولو باندې مجبوره یو! [۱] لیکن آخر الله ﷻ به زر د هغه د پاره د خوشحالی او کشادګي او د خلاصون او نجات سامان پیدا کړي (مسلم، حل الفتن: ① قَرَجًا: کشادګی، فراخی، ② قَرَجًا: خلاصون، د نجات لار

تسهيلات:

قوله: فَأَشْرَطُوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د مسلمان د واپس کولو شرط: په صلح حدیبیه کې په ټولو شرطونو کې هم دغه شرط په مسلمانانو باندې ډیر سخت وو چې مونږ خو به خپل مسلمان ورور واپس کوو او هغوی به مسلمان مونږ ته نه واپس کوي. حضرت عمر رضی الله عنه د نبی کریم په وړاندې په سخته لهجه کې خبرې او کړې بیاني د صدیق اکبر رضی الله عنه په وړاندې سختې خبرې او کړې دواړو جواب ورکړو چه دا د الله تعالی او د هغه د رسول فیصله ده. اې عمر دا اومنه الله تعالی به خپل رسول بې یارو مددګار نه پریرېدی.

قوله: نَعْمَ إِنَّهُ مَنْ ذَهَبَ مِنَّا فَأَبْعَدَهُ اللَّهُ:

مګې ته د ټولګۍ په ټلو کې حکمت: بیا نبی کریم د دغه شرط د حکمت طرف ته اشاره او کړه چه کوم سړې زما مجلس پریرېدی او دکافرانو مجلس ته څی هغه به منافق وی نومونږ غواړو چه دغه د لستونږی مار او تختوو. کله چه هغه پخپله څی او الله تعالی هغه زمونږ نه لرې کوی نو ته ولې پریشان کېږې؟

او کوم سړې چه دکافرانو مجلس نه ماله راځی نو کیدې شی چه څوک جاسوس وی نومونږ له پکار دې چه هغه خپل ځان ته پرینږدو. کله چه قریش پخپله هغه بوځی نو ته ولې پریشانه کېږې؟

قوله: وَمَنْ جَاءَنَا مِنْهُمْ سَبَّحَ اللَّهُ لَهُ قَرَجًا وَخَرَجًا:

د راتلونکي مسلمان د پاره آسانیا پیدا کول: او که هغه رېستونې مسلمان وی نو ډیر زر به الله تعالی د هغه د پاره د نجات او خلاصی آسانه لاره جوړه کړی په دې باندې ټولو صحابه کرامو د نبی کریم د ذهانت اعتراف او کړو چه دا د نبوت فیصله ده

[۳۰۳] نبی علیه السلام سره د پنځو بیعت

۳۰۳- [۳] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ «فِي بَيْعَةِ النِّسَاءِ: [۲] إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَخْتَصِمُهُنَّ بِهَذِهِ الْآيَةِ [۳] «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ بِمَا بَعَثَكَ» [الممتحنة: ۴] قَتْنُ أَقْرَبَتْ هَذَا

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الشروط / باب ما يجوز من الشروط فی الإسلام والأحكام والبايعات (رقم- ۲۷۱۳) ومسلم فی کتاب الإمارة / باب كيفيته ببيعة النساء (رقم- ۸۸- ۱۸۶۶)

الْقَرْطُ مِنْهُنَّ [۵] قَالَ هَذَا: (قَدْ بَايَعْتُكَ) [۶] كَلَامًا يَكَلِّمُهَا بِهِ [۷] وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدَا بَدَأَ امْرَأًا قَطُّ فِي الْمُبَايَعَةِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۱] بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا د بنحو د بیعت پہ بارہ کہ فرمائی [۲] چې رسول کریم ﷺ به هغه بنخي اچې مکي څخه به راتلی او د اسلام قبلولو اظهار به یې کولو د دې آیت کریمه په نړا کې به یې آزمایلی [۳] يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُمَاجِعُكَ الْآيَةُ اِي نبي هرکله چې مؤمنې بنخي تاسو ته بیعت د پاره حاضري شی الخ [۴] نو په هغوی کې کومه بنځه چې په دې آیت کې د مذکور شرايطو منلو اقرار کوی [۵] نو حضور ﷺ به هغوی ته فرمایل ماته بیعت کړلې [۶] په داسې حالت کې چې حضور ﷺ به ورسره خبرې کولې او بنخي ته به یې داخبره فرمایله [۷] خو قسم په خدای هیڅ کله داسې نه دي شوي چې حضور ﷺ یوه بنځه بیعت کړي وي او د هغې لاس یې خپل لاس مبارک سره مس کړي وي بخاري، مسلم

حل اللغات: ① أَقْرَأْتُ: اقرار ئې اوکړو

تسهيلات:

نوب: دې حديث کښې د بیعت ذکر دې د دې تفصیل په اول جلد کښې تیر شوې دې

الفصل الثاني

[۲۰۴] د صلح حدیبیه نور شرطونه

۲۰۴- [۵] (۱) عَنْ الْيُسُورِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَمَرْوَانَ: [۲] أَنَّهُمْ أَصْطَلَحُوا [۳] عَلَى وَضْعِ الْحَرْبِ عَشْرَ بَيْنِينَ [۴] يَأْمُرُ فِيهِنَّ النَّاسَ [۵] وَعَلَى أَنْ يَبْنِنَا عِيبَهُ مَكْفُوفَةً [۶] وَأَنَّهُ لَا إِسْلَاحَ [۷] وَلَا إِغْلَالَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمہ: [۱] حضرت مسور رضی اللہ عنہ او حضرت مروان څخه روایت دي [۲] چې د مکي قريشو اېه حدیبیه کې په کومو خبرو مصالحت کړي وو په هغې کې یوه خبره داهم وه [۳] چې لس کاله پورې به دد فریقینو په مینځ کې ا هیڅ جنگ نه وي [۴] دې د پاره چې په دي ورځو کې خلق په امن و امان سره وي [۵] او داخبره هم معاهده کې شامله وه چې زموږ په مینځ کې دي ترلې گیدې وي [۶] او داچې موږ په خپلو کې نه خودي په پټه غلاکوو [۷] او نه خیانت کوو (ابوداود)

حل اللغات: ① أَصْطَلَحُوا: مصالحت او روغه ئې اوکړه. ② وَضْعُ الْحَرْبِ: د جنگ بندولو. ③ عِيبُهُ مَكْفُوفَةٌ: ترلې شوې پټې یا صندوق. ④ لَا إِسْلَاحَ: په پټه به د یو بل مال نه پټوی ⑤ وَلَا إِغْلَالَ: په ظاهري توگه به یو بل سره خیانت نه کوی

تسهيلات

قوله: عَلَى وَضْعِ الْحَرْبِ عِلْمَيْنِ يَأْتُنُ فِيهَا النَّاسُ:

لس كالپورې جنگ بندى:

په دې صلح كېنې يوه دفعه دا هم وه چې ترلسو كالپورې به مسلمانان او كافران يو بل سره جنگ نه كوى په دې شرط باندې ډيرې فائدي مرتب شوې بعضې دا دى

① مسلمانانو ته د كافرانو د حملو څخه امن ملاؤ شو.

② كافرانو ته د مسلمانانو سره د مل جول موقع په لاس ورغه اود اسلامى تعليماتو څخه متاثره شول ددې په نتيجه كېنې د فتح مكې پورې دومره كافران مسلمانان شول چې دومره په تيرو اوولسو كالو كېنې نه وو مسلمانان شوې.

③ بيرونى دنيا ته د اسلامى دعوت دپاره نبى عليه السلام خپل قاصدان اوليېل گويا چې عملى طورپه دې كار شروع شو چې اسلام صرف د مكې او مدينې دپاره نه دې بلكه د ټولې دنيا د نجات ذريعه ده

قوله: وَعَلَى أَنْ يَبْنِئَا عَلَيْهِ مَكْفُوفَةٌ:

د مذكوره جملې مطلب: عيبه په اصل كېنې صندوقچې يا داسې تهيلنى ته وائى په كوم كېنې چه د راز خيزونه پتولې شى يا خاص كپرې كيخودې شى دلته ددې نه داسې زړه اوداسې سينه مراده په كوم كېنې چه راز هم وى اونيازهم، چه د يوېل دپاره خيرخواهى وى د بعضې عناد او شرفساد تصورنه وى

قوله: وَأَنَّهُ لَا إِسْلَاحَ وَلَا إِغْلَاحَ

۱۵ سلال او اغلال په مينځ كېنې فرق: مطلب دا چه په ظاهرى اوباطنى توگه به د يوېل د خان اومال احترام كوى بعضې علماؤ د اسلال نه توره راويستل مراد اخلى او اغلال نه زغره اغوستل مراد اخلى يعنى توره تړل او زغره اچولو سره به يوېل سره جگړه نه كوى

[۳۰۴] په قيامت كېنې د معاهد دپاره د نبى عليه السلام وڪالت

۳۰۴- [۱] (۱) عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَتْبَاعِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنْ أَبِيهِمْ، [۲] عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۳] «أَلَا مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا، [۴] أَوْ انْتَقَصَهُ، [۵] أَوْ كَلَفَهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ، [۶] وَأَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا بِغَيْرِ طِبِّ نَفْسٍ، [۷] فَأَنَا عَجِيْبُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (رواه أبو داود).

توجه: [۱] صفوان ابن سليم د رسول كريم ﷺ د څه صحابه و ﷺ د صاحبزادگانو څخه [۲] او هغه صاحبزادگان د خپل [صحابه] پلارانو څخه [۳] او هغوى د رسول كريم ﷺ څخه

(۱) اخرجه ابوداود فى السنن كتاب الغرارج والإمارة والنفى / باب فى تمشير أهل الذمّة إذا اختلفوا بالتجارات (رقم ۳۰۵۲)

نقل کوي چې حضور ﷺ و فرمايل [۴] ياد لرئ کوم سرې چې هغه غير مسلم سرې باندې ظلم او کړئ کوم سره چې وعده کړې شوې الکه ذمي او مستامن يعنى امان غوښتونکي يا [۵] يا دهغه حقوق ته يې نقصان ورسولو [۶] يا په هغه د هغه د طاقت او استطاعت څخه زيات بوج يې واچولو الکه د يو ذمي څخه يې د هغه د حيثيت او استطاعت څخه زياته جزيه واخسته يا هغه حربي مستامن [امان غوښتونکي] څخه چې دار الاسلام ته د تجارت په غرض راغلې وي د هغه د تجارت د مال څخه عشر يعنى لسمي حصي څخه زياته واخسته [۷] يا د هغه د مرضي او خوشنودئ څخه بغير هغه څخه يې څه څيز واخستلو [۸] نوزه به د قيامت په ورځ د هغه سرې خلاف احتجاج کوم (ابوداود).

حل الفتان: ① معاخذ: چه لوط د امن ورسره شوې وى، امان ورکړې شوې وى ② اَوْتَقَصَهُ: يا نقصان اورسوى هغه ته. حق تلفى ئې اوکړى. ③ اَوَّلَگْگَهُ: يا تکليف اورسوى هغه ته. ④ بَقِيَ طَبِيبٌ ثَنِي: د رضامندئ نه بغير ⑤ تَجَبُّهُ: احتجاج کونکې دهغه.

تسهيلات:

قوله: فَأَنَا حَبِيْبُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ:

په دميانو د نبى عليه السلام شفقت: په دي حديث کښې ډير وسعت دې نبى کریم ﷺ فرمانى چه په دميانو باندې ددوي د حيثيت نه زياته جزيه او د پيداوار خراج ډير مقرر کول. د جزې او د خراج په وصولئ کښې ناجائز ستخي کول، په مختلفو حيلو او بهانو سره دهغوى مال حاصلول، د هغوى څخه رشوت اغستل وغيره په دې ټولو زياتو او حق تلفو کښې به د مسلمان حاکم شفاعت کولو په ځاي زه به هغوى شکايت کوومه او هغه به په عذاب کښې گيرومه.

[۲۰۴۸] د بنځو سره د بيعت ټکولو مسنون طريقه

۲۰۴۸- (۴) [۱] وَعَنْ أَمِيْمَةَ بِنْتِ رَقِيْقَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: «بَايَعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نِسْوَةٍ [۲] فَقَالَ لَنَا: [۳] (فَمَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَطَعْتُمْ) [۴] قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَرْحَمُ بِتَائِمِنَا بِأَلْفَيْنَا [۵] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ بَايَعْنَا [۶] فَقَضَى: صَالِحِنَا [۷] قَالَ: (أَمَّا قَوْلِي لِيَاكُمُ امْرَأَةٌ فَكَقَوْلِي لِامْرَأَةٍ وَاحِدَةٍ)».

توجهه: [۱] او بي بي اميمه بنت رقيقه رضي الله عنها وايي [۲] چه ما خو بنځو سره د نبی کریم ﷺ څخه بيعت اوکړو ايعنى مونږ خو بنځو اجتماعي طور سره د حضور ﷺ څخه بيعت اوکړو [۳] نو هغه وخت حضور ﷺ مونږ ته وفرمايل [اي بيبيانو!] [۴] ما تاسو په هغه څيز

(۱) اخبره الترمذی فی السنن کتاب التبر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فی بيعة النساء (رقم- ۱۵۹۷) والنسائي فی کتاب البيعة/باب بيعة النساء (رقم- ۴۱۸۱) وابن ماجه فی کتاب الجهاد/باب بيعة النساء (رقم- ۲۸۷۶) ومالك فی المواطا کتاب البيعة/باب ما جاء فی البيعة (رقم- ۲)

بيعت کړي يې چې په هغې د عمل کولو تاسو طاقت او استطاعت لرئ [يعنی حضور ﷺ د مهربانۍ د مخي د هغه ښځو بيعت د هغوی عملي استطاعت او همت پورې محدود وساتلو] ۵ ما او ويل بيشکه خپل ذات باندې چې مونږ څومره مهربانه او رحم دله کيدې شو د هغې څخه ډير زيات زمونږ په حق کې الله او د هغه رسول رحم کونکی دی ۶ او بيا ماعرض او کړو يارسول الله زمونږ بيعت وکړئ ۷ د دی خبري څخه د هغې مراد دا وو چه زمونږ سره مصافحه او کړئ [يعنی د بيعت کولو په وخت زمونږ لاس په خپل لاس مبارک کې ونيسئ] ۸ حضور ﷺ وفرمايل څما سل ښځو ته څه وئيل يوي ښځي ته د ويلو په شان دی [يعنی اول خو ښځي ته د بيعت کولو په وخت صرف په ژبي سره دا ويل کافي دي چې ما ته بيعت کړي يې د هغوی لاس په خپل لاس کې د اخستلو ضرورت نشته دويم داچي که څه ښځي اجتماعي طور سره بيعت کيږي نو په ژبي سره د دې ويلو د پاره هم جدا جدا ښځه مخاطب کول ضروري نه دي بلکه صرف يوي ښځي ته وئيل تولو د پاره کافي دی]

۱ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَالسَّائِمِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ وَمَالِكٌ فِي الْمَوْطَأِ ۲ كُلُّهُمْ مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنِّكِ ۳ أَنَّهُ سَمِعَ مِنْ أَبِيهِ الْحَدِيثَ ۴ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ حَدِيثَ حَسَنٍ صَحِيحٍ ۵ لَا يُعْرَفُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ الْمُثَنِّكِ ۶ قَالَ ابْنُ الْحَرَزِيِّ.

ترجمه: ۱ روايت کړې دي امام ترمذي، امام نسائي، ابن ماجه، او امام مالک په موطا کښې، ۲ دې ټولو د محمد بن منکدر په واسطه حديث نقل کړې دي ۳ چې هغه د حديث د امامانو څخه اوريدلی دی. ۴ او امام ترمذي فرمايلى دی چې دا حديث حسن صحيح دي ۵ د ابن جزري د قول مطابق دا حديث صرف د ابن المنکدر په روايت سره پيژندې شى

تسهيلات:

قوله: فَمَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَطَقْتُمْ:

د طاقت قيد لگولو فائده: مطلب دا دي چه مونږ په بيعت کښې د اعمال صالح کولو او دگناهونو نه د بچ کيدو لوظ او وعده کړي وه، خو د استطاعت او د طاقت قيد مونه وو لگولي نښې کريم ﷺ په مونږ باندې مهربانۍ کولو په وجه او فرمايلى چه د استطاعت او طاقت قيد اولگونی

قوله: يَا بَعْثْنَا لَعْنَى: مَا لَفَنَّا:

د بيعت باليد مطالبه: مذکور ښځي د بيعت باليد (لاس سره بيعت کولو) مطالبه وکړه نو په جواب کښې نښې کريم ﷺ وفرمايلى چه بيعت بالقول (په خولي سره بيعت) کافي دي او بيعت باليد ته حاجت او ضرورت نشته

قوله: **إِنَّمَا قَوْلِي لِيَأْتِيَ امْرَأَتُكَ قَوْلِي لِامْرَأَةٍ وَاحِدَةٍ**:

اشكال: علامه طبیبی رحمه الله به دي خبره بحث کړي دې چه که څوک سوال وکړي چه دا جواب د سوال مطابق نه دې ځکه چه ددي ښځي سوال او مطالبه مصافحه باليد وه (يعنی لاس ملاوړل) او نبی کریم ﷺ مصافحه باليد په ځای بيعت بالقول ذکر وکړو او دارنگ دې ښځې د ټولو ښځو دپاره مصافحه مطالبه کړي وه نو په جواب کښې نبی کریم ﷺ وفرماييل چه سل ښځو دپاره زما هغه خبره ده کومه چه ديوی ښځي دپاره ده

دا شکل دوه جواونه: د نبی کریم صلی الله عليه وسلم دا قول (انما قولي) ددغې زنانه د قول جواب (صالحنا) جواب دې په دوه طريقو سره

① چه بيعت انحصار په قول باندې دې فعل باندې نه دې.

② زما تاته ددې ټولو زنانو په مخکې وينا کول داسې دی لکه چه هغوی ته هم دا وينا وشوه يعنی تا سره قولي بيعت داسې دې لکه هغوی سره هم بيعت اوشو

قوله: **رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ**:

په بعضې نسخو کښې يياض: د مشکوة په اصل نسخه کښې رواه نه بعد يياض دي. او ددي مطلب دا دې چه د مشکوة مؤلف ته ددې حديث د مآخذ تحقيق نه دې شوي ليکن بعضي شارحيو په حاشيه کښې دا عبارت ليکلې دې څنگه چه ميرک وغيره هم ليکلې دې "رواه الترمذي والنسائي الم"

الفصل الثالث

[۴۹:۴] د نبی عليه السلام د صلح حديبيه معاهده ليکل

۴۹- [۸] (۱) وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: **«اغْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذِي الْقَعْدَةِ ٢٢** فَأَتَى أَهْلَ مَكَّةَ أَنْ يَدْعُوهُ يَدْخُلُ مَكَّةَ ٢٣ حَتَّى قَاضَاهُمْ عَلَى أَنْ يَدْخُلَ ٢٤ يَعْنِي: مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ ٢٥ يُقِيمُ فِيهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ٢٦ فَلَمَّا كَتَبُوا الْكِتَابَ ٢٨ كَتَبُوا: هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ٢٩ قَالُوا: لَا تُقَرِّبُنَا، فَلَوْ نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مَنَعْنَاكَ ٣٠ وَلَكِنْ أَنْتَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ٣١ فَقَالَ: **«أَنَا رَسُولُ اللَّهِ ٣٢ وَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ»**.

قو جهه: ① حضرت براء ابن عازب رضی الله عنه وايي ② چه رسول کریم ﷺ ماه ذي قعدة سنه ۶هـ کې عمري د پاره مديني څخه تشريف يورو ③ خو اهل مکه انکار وکړو چې هغوی حضور ﷺ ته په مکه کې د داخلیدو موقع ورکړي (يعنی هغوی حضور ﷺ او صحابه ﷺ مکې ته د راتلو څخه منع کړل) ④ تردي چې حضور ﷺ اهل مکه سره په دي خبره

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الصلح/باب: كيف يكتب هذا: ما صالح فلان بن فلان. وفلان بن فلان. وان لم ينسبه إلى قبيلته أو نسه (رقم- ۲۶۹۹) واحمد في المسند: ۴/۲۹۱۱

مصالحت او کړو [۵] چې حضور ﷺ دې مخ کال ائنده کال ته مکي ته راشي [۶] او هغه وخت هم صرف درې ورځي به مکه کې قیام کوي [۷] صلحنامه چې ولیکل شوه [۸] نو اد حضور ﷺ د طرف څخه صحابه وړاندې اد حضور ﷺ اسم گرامی داسې اولیکلو چې دا هغه وعده ده چې په هغې محمد رسول الله مصالحت کړې دی [۹] اهل مکه ادا الفاظ لیدو سره حضور ﷺ ته اوویل چې مونږ خو ستاسو رسالت نه تسلیمو [۱۰] که مونږ به دې اعتقاد وې چې تاسو د الله رسول یئ نو مونږ به تاسو د مکي څخه منع کولی ولي [۱۱] البته مونږ تاسو دومره منو چې تاسو محمد ﷺ یئ چې د عبد الله خوی یې انو دي صلح نامه کې د محمد رسول الله په ځای محمد بن عبد الله ولیکئ [۱۲] حضور ﷺ وفرمایل زه محمد رسول الله هم یم [۱۳] او محمد بن عبد الله هم یم ادا ستاسو محض ضد دې څه شي تاسو ښه پوهیږئ چې څما دا دواړه صفتونه یعنی د الله رسول کیدل او محمد بن عبد الله کیدل په خپلو کې داسې لازم او ملزوم دي چې هغه د یو بل څخه جدا کیدی نشي نو به دي سره هیڅ فرق نه راځي چې دا دواړه ذکر شي یا یو ذکر شي

هل اللغات: ① لا تفرق: مونږ اقرار نه کوو،

① ثُمَّ قَالَ لِعَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ: ② (أَمْعُ: رَسُولُ اللَّهِ) ③ قَالَ: لَا وَاللَّهِ، ④ لَا أَفْخُوكَ أَبَدًا. ⑤ فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ⑥ وَلَيْسَ يُحْسِنُ يَكْتُبُ، ⑦ فَكُتِبَ: (هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: ⑧ لَا يَدْخُلُ مَكَّةَ بِالسَّالِمِ إِلَّا السَّيْفُ فِي الْعِرَابِ، ⑨ وَأَنْ لَا يَخْرُجَ مِنْ أَهْلِهَا بِأَحَدٍ إِنْ أَرَادَ أَنْ يَتَّبِعَهُ، ⑩ وَأَنْ لَا يَمْنَحَهُ مِنْ أَصْحَابِهِ أَحَدًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يَغِيرَ بِهَا) ⑪ فَلَمَّا دَخَلَهَا وَمَضَى الْأَجَلَ ⑫ اتَّوَعَّلِيًّا ⑬ فَقَالُوا: قُلْ لِمَ صَاحِبُكَ ⑭ أَخْرَجَ عَنَّا ⑮ فَقَدْ مَضَى الْأَجَلَ ⑯ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجهه: ① بیا حضور ﷺ حضرت علي بن ابی طالب ته وفرمایل چې صلحنامه یې لیکله [۲] چې د رسول الله لفظ لرې کړه [۳] حضرت علي ﷺ اوویل قسم په خدای [۴] زه خو ستاسو ﷺ نوم هیڅکله ورنولی نشم [۵] اېه دي اوریدو سره اد حضور ﷺ اد حضرت علي ﷺ د لاس څخه هغه صلحنامه واخسته [۶] او با وجود د دې چې حضور ﷺ به لیک لوست نه پوهیدلو [۷] لیکن حضور ﷺ د رسول الله لفظ وران کړو او دای ولیکل چې دا هغه وعده ده چې په هغې محمد ابن عبد الله مصالحت کړې دي [۸] او په دي معاهده کې د اشراطونه ووا چې هغوی به احضور ﷺ او صحابه وړاندې ولسي سره مکي نه داخلیری [۹] خو داچې د هغوی تورې تیکو کې وي [۱۰] او چه دا که اهل مکه کې یو سړی حضور ﷺ سره د تلو اراده وکړي نو هغه به د مکي څخه نشي پرېښودلی ایعنی کله چې حضور ﷺ مکي ته راشي او بیا واپس لاړ شي نو د اهل مکه څخه یو سړی به د خان سره نه بوځي [۱۱]

او چه دا که د حضور ﷺ صحابه و ﷺ خه یوسره په مکه کې د پاتې کیدو اراده وکړي نو حضور ﷺ به هغه په مکه کې د پاتې کیدو خه نه منع کوي [۷] نو مخکې کال ته چې حضور ﷺ مکي ته تشریف راوړو او په مکه کې د پاتې کیدو دریو ورځو موده پوره شوه [۸] نو اهل مکه حضرت علي ﷺ ته راغلل [۹] او هغوی ته یې اوویل چې تاسو خپل سردار [یعنی حضور ﷺ] ته اووایئ [۱۰] چې اوس زمونږ د ښار خه ووځئ [۱۱] فیصله شوي موده پوره شویده [۱۲] نو رسول کریم ﷺ د مکي خه روان شو [بخاري مسلم] **حل الفات:** ⑦ انه: ورانه کړه، ⑧ القرب: تیکه، قاش،

تسهيلات:

قوله: اَنْتَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ:

د کافرانو د رسول الله لیکلو دغه انکار: کافرانو محمد بن عبدالله لیکل غوښتل ځکه چه رسول الله خو هغوی نه منلو. نبی کریم حضرت علی ﷺ ته او فرمائیل د رسول الله لفظ وران کړه حضرت علی ﷺ انکار او کړو مگر دا انکار د نافرمانۍ په غرض سره نه و بلکه د اطاعت په غرض سره و و په کوم چه ثواب ملاویری. هم دغه شان انکار حضرت عمر ﷺ په واقعه د قرطاس کښې کړې وومگر روافض حضرت علی ﷺ اونه چیرلو او حضرت عمر ﷺ یې پرینخودو داد هغوی د بدنیتي ښه ده.

فعین الرضاعن کل عیب کلیه ولكن عين السخط تہدی المساویا

د نبی علیه السلام تسلی: الله تعالی دې نه پس د نبی کریم نوم سره ۹ ځل د رسول لفظ ذکر کړو بلکه په سورت فتح کښې خو بعینه هم دا لفظ راغلو.

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيَاهُمْ فِي وجوههم من أنوار السجود ذلك مثلهم في التوراة ومثلهم في الإنجيل كزرع أخرج شقله فآزره فاستغلظ فاستوى على سوقه يعجب الزراع ليغيظ بهم الكفار وعد الله الذين آمنوا وعملوا الصالحات منهم مغفرة وأجرًا عظيمًا [سورت ممد: ۴۹]

[۱۰] بَابُ اخْرَاجِ الْيَهُودِ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ

د جزیره عرب نه د يهوديانو د ويستلو بيان

ملخص الباب

فيه خمسة احاديث مشتملة على ثلث مسائل:

- ① اجلاء النبی ﷺ اليهود من المدينة: ۱، ۴.
- ② اجلاء عمر ﷺ اليهود من جزيرة العرب: ۲، ۵.
- ③ وصية النبي ﷺ ياخراج اليهود جزيرة العرب: ۳.

د جزيرې تعريف: په نهايه کښې دې چه جزيره د زمکې د هغه حصې نوم دې چه د هغې نه څلورو واړو طرفونو ته اوبه وي يعنې د جزيره عرب په درې طرفونو کښې اوبه دې خو شمالی طرف ئې د ملک شام سره متصل دې لهدا عرب پوره طريقې سره جزيره نه شوه خود اکثریت په اعتبار سره ورته جزيره وئيلې شوې ده.

د عربو حدود اړيکه: ① د عرب په خليج کښې فارس او بحر عمان دې.

② په جنوب کښې ئې بحر عرب يا بحر هند دې.

③ په مغرب کښې بحر قلزم او نهر سوئز دې.

④ په شمال کښې د ملک عرب رقبه دولس ديارلس لاکه ميل مربع ده کومه چه د ملک شام سره متصل ده او په دې شمالی علاقه کښې څلور پنځه لاکه ميل تقريبا صحرا او غير اباد رقبې شامل دې.

د جزيره عرب په پنځو حصوباندي اشتغال: جزيره عرب په پنځو حصوباندي مشتمل ده

① تهامه ② نجد ③ حجاز ④ عروض ⑤ يمن.

کله چه د جزيره عرب نوم اخستې شى نو په اوږدوالی کښې داد عدن نه د عراق پورې دې او پلنوالی کښې د جده نه د شام پورې دې. دلته د کتاب په عنوان کښې صرف د يهودد اخراج لفظ راغلې دې په دې وجه د نبی کریم په مبارکه زمانه کښې صرف يهوديان ويستلې شوې وو اونصارى او عيسايان نه وو ويستلې شوې روستودوى هم اخراج شوې وو خو په راتلونکو احاديثوکښې صرف د يهود نصارى او اهل کتاب ذکر موجود نه دې بلکه د مشرکانو د اخراج ذکر هم دې.

د يهوديانو د اخراج وجه: ددې اخراج وجه داده چه جزيره عرب د پيغمبر ﷺ وطن دې او په دې کښې د اسلام مراکز مکه اومدينه واقع دې په دې وجه په مذهبي اوسياسی اعتبار سره د دغه مراکزو نه د کفر او شرک گندگيانې لرې کول او مفسد او مضراثراتو نه ددې پاکول ډير اهم او قرين قياس دى.

د غیر حرمین خُفَّہ یهودیانو د اخراج په حکم کښې دوه مذهبنو ته:

① امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ د کافرانو نه د حجاز دغه پاکول مکې او مدینې پورې محدود گنہلی دی
 ② ائمه احناف دا تخصیص نه خوښوی بلکه د پوره جزیره عرب د پاکولو فتوی ورکوی
 چه دلته دې نه گرجاوی نه کیسه نه مندر وی نه گوردواره نه دې امام بابه وی اونه مرزا
 اړه اونه دې څه ایمان بگاړه وی بهر حال چه کله به احادیثو کښې مطلق د جزیره عرب نوم
 راغلې دې او لا یقیمه دینان فی جزیره العرب الفاظ عام دی نودا عموم د مکې او مدینې پورې
 محدود کول مناسب نه دی لهذا د شوافع په ځانی د احنافو مسلک خپلول ډیر ښه دی
 خاص کر د نن سبا په دور کښې

الفصل الأول

[۲۰۰] د جزیره العرب خُفَّه د یهودیانو اخراج

۲۰۰- [۱] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: ^① «يُنَادُونَ فِي الْمَسْجِدِ، ^② خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ "اطْلُقُوا إِلَى يَهُودٍ" ^③ فَرَجَعْنَا مَعَهُ ^④ حَتَّى جَنَّا بَيْتَ الْيَدْرَاسِ ^⑤ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: ^⑥ "يَا مَعْشَرَ يَهُودٍ أَسْلِمُوا أَسْلِمُوا" ^⑦ اَعْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ، ^⑧ وَأَنِّي أُرِيدُ أَنْ أَجْلِبَكُمْ مِنْ هَذِهِ الْأَرْضِ ^⑨ لَمَنْ وَجَدَ مِنْكُمْ عَمَلًا شَيْئًا ^⑩ فَلْيَبْعُهُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي ② چه يوه ورځ چې مونږ مسجد نبوي کې ناست وو ③ رسول كريم صلی اللہ علیہ وسلم د خپلي حجري مبارکي څخه راووتلو ④ او وي فرمايل راځئ چې يهوديانو ته ورشو ⑤ نو مونږ خلق د حضور صلی اللہ علیہ وسلم سره روان شو ⑥ تردي چې د يهوديانو مدرسي ته ورسيدو ⑦ رسول كريم صلی اللہ علیہ وسلم اودريدلو او وي فرمايل ⑧ اې د يهوديانو جماعته: تاسو خلق مسلمانان شئ چې لدنيا د پریشانو او د آخرت د عذاب څخه سلامتيا حاصله کړئ ⑨ تاسو ته په دي پوهيدل پکار دي چې زمکه د الله او د هغه د رسول ده ايغنی د دې زمکي خالق او مالک حقيقي الله تعالی دی او د هغه رسول د هغه د نائب او خليفه کيدو حيثيت سره په دي زمکه متصرف او حکمران دې که تاسو د مسلمانيدو څخه انکار کوئ نو بيا واوريئ! ⑩ ما دا اراده کړيده چې زه تاسو د دې زمکې ايغنی جزیره العرب څخه جلاوطن کړم ⑪ نو په تاسو کې کوم سرې چې خپل مال او اسباب څخه څه داسې شی لري چې د هغې ځان سره وړل ممکن نه وي لکه جائيداد غير منقوله وغيره ⑫ نو هغه ته پکار دی چې هغه خرڅ کړي (بخاري مسلم)

① اخرجه البخاری فی کتاب الجزیه/باب اخراج اليهود من جزيرة العرب (رقم-۳۱۶۷) ومسلم فی کتاب الجهاد والستیر/باب صلح العدیبة فی العدیبة (رقم-۹۰) - (۱۷۸۳) ومسلم فی کتاب الجهاد والستیر/باب إجلاء اليهود من الحجاز (رقم-۶۱) - (۱۷۶۵) واحمد فی المستد: ۲۹۱۱/۴

هل الثقات: ① الظفيرا: واپس شن، ② بنت البزرائس: د يهوديانو مدرسه وه ③ اُخْلِكُمْ: جلا وطن كړم تاسو، د وطن نه مو اوباسم، ④ فَلَهِبَهُ: نو خرڅ دې كړي

تسهيلات:

قوله: يَبْنَا مَعْنُ فِي الْمَسْجِدِ: حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرماني چه په دغه دوران كښې مونږ په جمات كښې ناست وو چه نبی كريم صلي الله عليه وسلم تشریف راوړو
په حديث اشكال: د بنونضير د وطن نه ويستل ۴ هجري كښې شوي دي او د بنوقريظه تباهي په ۵ هجري كښې شوې دي او حضرت ابوهريره رضي الله عنه ۷ هجري كښې مسلمان شوي دي. دغه وخت خوابوهريره رضي الله عنه مسلمان شوې هم نه وو نوهغوی څنگه اوونيل چه د بنونضير د وطن د ويستو په وخت مونږ په جمات كښې ناست وو؟

داشكال جواب: ① ابوهريره رضي الله عنه اكثر داسې قسم جملې ارشاد كوي چه مونږ هلته وو او مونږ اوليدل يا مونږ واوريدل دې نه ابوهريره رضي الله عنه د صحابه كرامو جماعت مراد اخلي سره ددې چه هغه هلته پخپله نه وي. مطلب دا چه مونږ د صحابه كرامو جماعت هلته ناست وو چه نبی كريم صلي الله عليه وسلم تشریف راوړو. په احاديثو باندې د پوهيدلو دپاره دا يوبهترين قاعده ده.

② دلته د يهود نه مراد بنوقينقاع دي دهغوی څه خلق هغه وخت ويستلې شوي وو كوم وخت چه ابوهريره رضي الله عنه مسلمان شوې وو.

[۲۰۸] د يهوديانو د اخراج پس منظر

۲۰۸- [۲] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [۲] فَأَمَرَ عُمَرُ عَطِيًّا فَقَالَ [۳] إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عَامِلًا يَهُودَ عَجَبٍ عَلَى أُمَمِهِمْ [۴] وَقَالَ [۵] «يُرْكَبُ مَا أَقْرَبُكُمْ اللَّهُ» [۶] وَقَدْ رَأَيْتُ إِجْلَاءَهُمْ [۷] فَلَمَّا أَجْمَعَ عُمَرُ عَلَى ذَلِكَ [۸] أَتَاهُ أَحَدُ بَنِي أَبِي الْحَقِيقِ [۹] فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَتُخْرِجُنَا [۱۰] وَقَدْ أَقْرَبْنَا مُحَمَّدًا وَعَامَلْنَا عَلَى الْأُمَمِ؟

توجه: ① او ابن عمر رضي الله عنهما وايي ② چه يوه ورځ امير المؤمنين حضرت عمر فاروق رضي الله عنه خطبي ويلو د پاره او دريدلو او هغه خطبه كې يې وفرمايل ③ [تاسو ټولو ته معلومه ده چې] رسول كريم صلي الله عليه وسلم د خيبر يهوديانو سره د هغوی د مال او جائيداد متعلق يوه معامله فيصله كړې وه ④ او حضور صلي الله عليه وسلم هغه وخت هغه يهوديانو ته فرمايلي وو ⑤ چې مونږ به تاسو خيبر كې ترهغه وخته پورې پريږدو ترڅو پوري چې الله تعالی تاسو پرېږدي ايغنی تاسو خلق به ترهغه وخته پورې په خيبر كې د مقيم پاتې كيدو حقدار يې ترڅو پوري چې الله تعالی مونږ ته ستاسو د خيبر څخه د جلاوطن كولو حكم رانه كړي ⑥ نو [حضرت عمر

(۱) اخراجه البخاري في كتاب الشروط باب إذا اشترط في المزارعة إذا شئت أخرجه (رقم- ۲۷۳۰)

ﷺ اوويل اوس زه دوى جلاوطن كول مناسب گڼم [۷] بيا چې حضرت عمر رضی اللہ عنہ ددې خبري فيصله وكړه اچې هغوى دى جلاوطن شى [۸] نو د هغوى يهوديانو د قبيله بني ابي الحقيق يوسرى چې د خپل قوم ډير بوډا او سردار وو دحضرت عمر رضی اللہ عنہ په خدمت كې راغلو [۹] او هغه اوويل امير المؤمنين! آيا تاسو مونږ جلاوطن كړئ [۱۰] حالانكه محمد ﷺ مونږ په خيبر كې پريښي وو او زمونږ د مال او اسباب متعلق يي زمونږ سره يوه معامله هم فيصله كړي وه

حل اللغات: ① غامَلٌ: معامله كړې وه. ② نَزَلَكُمْ: مقرر كړو په تاسو، ③ اخْلَاءُكُمْ: جلاوطن كول ددوى،

① فَقَالَ عُمَرُ أَطَنَنْتُ أَيْ نَيْمْتُ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ② وَكَيْفَ بَكَ إِذَا أُخْرِجْتَ مِنْ حَبِيرٍ ③ تَعْدُوبُكَ قُلُوبُكَ لَيْلَةً بَعْدَ لَيْلَةٍ ④ فَقَالَ هَذِهِ كَانَتْ هَزْنَةُ مِنْ أَبِي الْقَاسِمِ ⑤ فَقَالَ كَذَبْتَ يَا عَدُوَّ اللَّهِ ⑥ فَأَجْلَاهُمْ عُمَرُ ⑦ وَأَعْطَاهُمْ قِيَمَةَ مَا كَانَ لَهُمْ مِنَ النَّعْمِ ⑧ مَا لَوْلَا وَلَا عُرُوصًا مِنْ أَقْنَابٍ وَجِبَالٍ وَغَيْرِ ذَلِكَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ① حضرت عمر رضی اللہ عنہ ورته وفرمايل آيا ته داگمان كوي چې زما څخه د رسول الله ﷺ داخبره گني هيره شويده اچې حضور ﷺ تا لره مخاطب كولو سره كړي وه [۱] چې هغه وخت به ستا څه حال وي [او ته به څه كوي] هركله چې ته د خيبر څخه جلاوطن شى [۲] او د شپي څخه وروسته شپه كې ستا اوښه په تا پسي زغلى اگوييا حضور ﷺ ته د هغه راتلونكې ورځ څخه ويرولې وې هركله چې د شپي شپې به تالره د خيبر څخه وتل وي [۳] هغه سړى دا اوريدو سره اوويل چې داخبره خو ابو القاسم د مذاق په طور كړي وه [۴] حضرت عمر رضی اللہ عنہ ورته وفرمايل اې د خدائى دښمنه! ته دروغ وايي [حضور ﷺ داخبره د مذاق په طور نه وه كړې بلكه د معجزې د مخه يي د يوي غيبي خبري خبر دركړي ووا [۵] بيا حضرت عمر رضی اللہ عنہ يهوديان جلاوطن كړل [۶] او د هغوى سره چې د ميوې د قسم څخه څه وو لكه خرما وغيره [۷] د هغې په قيمت كې يي هغوى ته مال، اوبښان او اسباب لكه رسن او پالان اكتېا وغيره وركړلي [بخاري]

حل اللغات: ① تَنَوُّوْا: زغلى، مندې وهى، ② قُلُوبُكَ: قلوب، ③ خَوَانَهُ: خوانه او طاقتوره اوښه، ④ هَزْنَةُ: د توقو په طور، ⑤ أَقْنَابٌ: د قَتَب جمع ده وړوكې بوج او كجاوې ته واى، ⑥ جِبَالٌ: رسن، تسهيلات: قوله: تَعْدُوبُكَ قُلُوبُكَ لَيْلَةً بَعْدَ لَيْلَةٍ:

د مذكورې جملي مطلب: يعنى شپه په شپه به ستا خوانه اوښه تاسو په منډه منډه اوباسى دغه به څنگه منظر وي؟ د يهودو سردار اوويل چه دا ابو القاسم رضی اللہ عنہ توقې كولې حضرت عمر رضی اللہ عنہ وويل څه د الله تعالى دښمنه دا توقې نه وې ته دروغ وايښ چنانچه عمر

فاروق رضي الله عنه هغه د وطن نه اوويستلو.

قوله: وَأَعْطَاهُمْ قِيَمَةً مَا كَانَ لَهُمْ مِنَ الْكَنْزِ:

يهودو ته د هغوی غیزونو قیمت ۱۵۱ گول؛ یعنی عمر فاروق رضي الله عنه د وطن نه ويستونکې يهودو ته د هغوی د باغونو او میوو په بدله کښې قیمت ادا کولو سره ورکړو او هغه قیمت د اوبسانو په شکل کښې وو او د سامان په شکل کښې وو لکه ډولنې کجاوې او رسنې داني هغوی ته ورکړل دې ډپاره چه په لاره کښې په کار راشی اوباغونه د هغې په بدل کښې د مسلمانانو په لاسونو کښې پاتې شی.

[۲۰۰۴] د جزیره العرب څخه د مشرکانو د اخراج وصیت

۲۰۰۴- [۳] (۱) وَحِينَ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا (۲) «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْصَى بِثَلَاثَةٍ قَالَ: (۳) "أَخْرِجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ (۴) وَأُجِزُوا الْوَفْدَ نَحْوَمَا كُنْتُ أُجِزُهُمْ (۵) قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَسَكَتَ عَنِ الثَّالِثَةِ (۶) أَوْ قَالَ فَأَلَيْسَتْهَا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: (۱) او ابن عباس رضي الله عنهما وايي (۲) چه رسول كريم صلي الله عليه وسلم د وفات په وخت د دريو خبرو وصيت او کړو حضور صلي الله عليه وسلم وفرمايل (۴) مشرکان د جزیره عرب یعنی د مکې او مدینې څخه وباسئ (۴) او قاصدانو او استاذو سره هغه سلوک کوئ کوم چې ما کولو (یعنی ترڅو پوري چې هغوی ستاسو سره وي د هغوی حفاظت کوئ او د هغوی د ژوند ضروريات پوره کوئ) (۵) ابن عباس رضي الله عنهما وايي چې رسول اکرم صلي الله عليه وسلم د دریمې خبرې څخه خاموشي اختیار کړه (۶) یا ابن عباس رضي الله عنهما وفرمايل چه دریمه خبره زما څخه هیره شويده (بخاري مسلم)

تسهيلات: قوله: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْصَى بِثَلَاثَةٍ:

د وفات په وخت کښې د نبی عليه السلام وصیت: په دې حديث کښې رسول الله صلي الله عليه وسلم د امت په نوم يو پيغام په شکل د وصيت ليرلې دې نبی کریم دا وصيت هغه وخت فرمائيلې وو کوم وخت چه نبی کریم په مرض الموت کښې وو.

قوله: أَخْرِجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ:

د مشرکين په مصداق کښې دوه اقوال: (۱) علماؤ ليکلی دی چه دې نه مراد يهود او نصاری دی ځکه چه هغوی هم شرک کول شروع کړی دی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والسير باب جوائز الوفد (رقم- ۳۰۵۳) و مسلم فی کتاب الوصیه باب ترک الوصیه لمن ليس له شيء يوصى فيه (رقم- ۲۰ - (۱۶۳۷)

⑦ ممکن ده اهل کتاب اونور مشرکان مراد وی ظاهره هم دغه شان ده

قوله: وَأَجِزُوا الْوَقْدَ نَحْوَمَا كُنْتُمْ أَجِزُهُمْ:

ه وفدونو عزت گول: نبی کریم له به د لري لري نه د اسلام قبلولو په غرض سره يا د دين د زده کولو په ارادې سره خلق د ټولو په شکل کښې راتلل خصوصاً په آخری عمر کښې خو به پوره کال وفدونو راتلل نبی کریم به د هغوی اکرام کولو هغوی به نى حصارول خوراک به نى ورکولو سملول او څه عطيه ورکولو سره به نى روانول داهرڅه به کيدل هم دغه دستور او رواج د باقى ساتلو نبی کریم وصيت فرمائيلې

قوله: أَوْكَالَ فَأَلَيْتَهَا

⑧ ه اسامه لشکر ليوال: د دريم وصيت باره کښې حضرت ابن عباس رضی الله عنه او فرمائيل چه مانه خو هير شوې دى علماء ليکي چه دريم وصيت د جيش اسامه باره کښې وو چه دا ضرور روان کړئ. په زير بحث حديث کښې دې طرف ته اشاره نه ده بعضې رواياتو کښې د دې ذکر دې. قاضى عياض رحمه الله فرمائي چه دريم وصيت دا وو چه زما قبر د بت په شان مه جوړوئ چه عبادت نى شروع کړئ. مؤطا مالک کښې د دې ذکر دې

[۴-۴] د جزيرة العرب څخه د يهودو او نصارى جلاوطنی

۴-۴-۳ [۴] (۱) وَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: [۲] أَخْبَرَنِي عُمرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ [۳] أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: [۴] «لَا تُخْرِجَنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ [۵] حَتَّى لَا أَدْعُرَ فِيهَا إِلَّا مُسْلِمًا» رَوَاهُ مُسْلِمٌ [۶] وَ فِي رِوَايَةٍ [۷] «لَنْ عِشْتُ [۸] إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَا تُخْرِجَنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ».

توجه: ① او جابر بن عبد الله رضي الله عنه وايي ② چه حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه ماته بيان وکړو ③ چې هغوی د رسول کریم ﷺ څخه دا اوریدلي وه ④ چې زه به يهوديان او عيسائيان د جزيره عرب څخه ضرور اوباسم ⑤ تردې چې د مسلمانانو څخه ماسوا به جزيره عرب کې هيڅوک نه پريږدم (مسلم) ⑥ او په يو روايت کې دي ⑦ اچې حضور ﷺ داسي وفرمايل که زه ژوندی پاتې شوم ⑧ نو زه به انشاء الله يهوديان او عيسائيان د جزيره عرب څخه ضرور اوباسم

حل اللغات: ① لَا أَدْعُرُ: نه به پريږدم

تسهيلات:

نوب: د جزيرة العرب څخه د يهودو د اخراج مضمون په دې باب کښې بار بار تير شوې دي

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الجهاد والسير/باب إخراج اليهود. والنصارى من جزيرة العرب (رقم- ۶۳ - (۱۷۶۷) و ابو داود في كتاب الخراج والإمارة والنفى/باب في إخراج اليهود من جزيرة العرب (رقم- ۳۰۳۰) والترمذي في كتاب السير عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في إخراج اليهود والنصارى من جزيرة العرب (رقم- ۱۶۰۷)

الفصل الثانی

[۱] اَلَيْسَ فِيهِ اِلَّا حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ [۲] لَا يَكُونُ قِبْلَتَانِ [۳] وَقَدْ مَرَّفِي بَابِ الْحِزْبَةِ

ترجمه [۱] د مصابيح دويم فصل کې د ابن عباس رضي الله عنه صرف دا يو حديث وو [۲] لا يَكُونُ قِبْلَتَانِ الخ، [۳] او هغه د جزیه په بيان کې نقل شوې دي

الفصل الثالث

[۳۰۴] په عهد فاروقی مکنې د يهوديانو جلا وطنی

۳۰۴- [۱۵] (۱) عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: [۲] أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَجْلَى الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ أَرْضِ الْحِجَازِ [۳] وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا ظَهَرَ عَلَى أَهْلِ غَيْبَةٍ [۴] أَرَادَ أَنْ يُخْرِجَ الْيَهُودَ مِنْهَا [۵] وَلَوْ كَانَتْ الْأَرْضُ لَمَّا ظَهَرَ عَلَيْهَا اللَّهُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُسْلِمِينَ،

توجهه: [۱] و ابن عمر رضي الله عنه وايي [۲] چه د حجاز زمکې يعنی جزیره العرب څخه د يهودو او نصاری د جلا وطني کار د حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه په لاس سرته ورسيدو [۳] د دې څخه مخکې چې حضور صلی الله علیه و سلم ته خيبر باندې غلبه حاصله شوي وه [۴] نو حضور صلی الله علیه و سلم خيبر څخه د يهوديانو د ويستلو اراده کړي وه [۵] ځکه چې کومه زمکه باندې [حق دين ته] غلبه حاصله شي هغه زمکه د الله اود هغه در رسول او د مسلمانانو شي [چې هلته صرف د الله دين غالب او مسلمانانو ته حق د تصرف او حکمراني حاصل شي]

حل الفتا: ① ظُهر: غلبه حاصل شی،

[۱] قَالَ الْيَهُودُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲] أَنْ يَتْرُكَهُمْ عَلَى أَنْ يَكْفُوا الْعَمَلَ [۳] وَلَهُمْ نَصَفُ الثَّمَرِ [۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "نَتْرُكُهُمْ عَلَى مَا شِئْنَا" [۵] "فَأَقْرُوا حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ فَمَرَّ إِلَى تَمَأَوْأَرٍ مَعَ مُتَّقٍ عَلَيْهِ."

توجهه: [۱] ليکن يهودو رسول کریم صلی الله علیه و سلم ته دا عرض او کړو [۲] چې تاسو دوی يعنی يهوديانا په دې شرط د خيبر په زمکو قابض او متصرف پريږدئ چې هغوی محنت وکړي [يعنی د باغونو حفاظت او د هغې د اوبه خوړ سیريايي وغيره ټول کار به کوي] [۳] او د هغې څخه د پيدا شوې میوو نيمه حصه به د حضور صلی الله علیه و سلم حق وي [۴] نو رسول کریم صلی الله علیه و سلم د هغوی دا عرض منظور کړو ليکن دا يې وفرمايل چې مونږ تاسو په خيبر کې

(۱) اخخره البخاری فی کتاب العباد والسير باب: یقاتل عن أهل الذمة ولا یسترقون (رقم- ۳۰۵۲) ومسلم فی کتاب المساقاة/باب المساقاة، والمعاملة بجزء من الثمر والزرع (رقم- ۶) - (۱۵۵۱)

ترهغه وخته پورې پریږدو ترڅو پورې چې مونږ غواړو [۵] د دې څخه وروسته هغوی په خیر کې پریښودل شو تردې چې حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د خپل خلافت په زمانه کې هغوی ټول د تیماء او د اریحا طرف ته جلاوطن کړل «بخاري مسلم»

حل القناع: ⑥ اَنْ يَكْفُوا: چه کافی شی هغوی، محنت او کړۍ هغوی، ⑦ اُقْرُوا: پریښودلی شو هغوی، ⑧ اَجْلَاهُمْ: جلاوطن ئې کړل هغوی، ⑨ اِلَى ثَمَاءَ وَارْحَاءَ: دا دواړه ځایونه د جزیره عرب نه بهر په شام کېښې دی

تسهيلات:

قوله: اَجْلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى مِنْ اَرْضِ الْحِجَازِ:

عمر فاروق اود حجاز څخه د يهوديانو اخراج: د اخراج يهود کومه تمنا او تاکيد چه نبی کریم فرمائيلې وو هغه حضرت عمر فاروق رضی الله عنه پوره کړه معلومه شوه چه حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د نبی کریم ارشادات پوره کونکې وو. که حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د تاريخ د پانرونه اخواکړې شی نو د دين د تکميل مرحله به نامکمل پاتې شی.

قوله: وَكَاتَبَ الْأَرْضَ لَنَا ظَهْرًا:

په څيړ كښې د يهودو د پريځودو محدود وخت: يعنی كومه زمكه چه به په جهاد مقدس سره فتح كيدله هغه به د الله او د هغه د رسول او د مسلمانانو كيدله او په مسلمانانو كښې به تقسيميدله د څيړ زمكو سره هم داسې اوشو مگر يهوديانو دا درخواست او كړو چه اوس د زميندارنې په توگه مونږ دلته پريږدئ مونږ به زمكې آباءه وو نيمه غله به زمونږ وى او نيمه به د مسلمانانو وى نبی کریم او فرمائيل چه تركومې پورې مونږ غواړو تاسو به ساتو گنى اوباسو به مو چنانچه د عمر فاروق رضی الله عنه دوى او ويستل اوباقى ئې اونه ساتل لكه چه د نبی کریم ويستل او باقى نه ساتل شو "نركم" كښې د عمر شان څومره شاندار جوړيږي تيما او اريحا دا دوه مقامات.

[۱۱] بَابُ الْفَقْرِ

دَفْنِ بَيَان

مُخَلَصَةُ الْبَابِ:

فِيهِ تِسْعَةُ أَحَادِيثَ مُشْتَمِلَةً عَلَى ثَلَاثِ مَسَائِلَ:

① خصوصية النبي ﷺ من مال الفقي: ۱، ۲، ۸، ۹.

② طريق تقسيم مال الفقي: ۳، ۴، ۵، ۶.

③ كون الفقي حق العامة: ۷.

دَهْنِيْمَتِ تَعْرِيف: غنيمت هغه مال دې کوم چه د کفارو نه د جهاد او قتال په ذريعه حاصل کړې شوې وي

د فقي لغوی معنی: د فقی معنی د واپس کیدل دی د زوال نه پس چه د کومو څیزونو سوري د مشرق طرف ته واپس کيږي هغه سوري ته فقی وائی،

د مال فقي اصطلاحی تعریف: او فقی هغه مال دې کوم چه بغیر د جهاد او قتال نه د کفارو نه حاصل کړې شوې وي،

د مال فقي د حصول فرائع: ① کله مال فقي په داسې صورت کښې حاصل شوې وي چی کافرانو خپل مال پریخودلو سره تختیدلې وي،

② کله مال فقي کافران په رضامندی سره د جزیه، خراج په صورت مسلمانانو ته ورکړي

③ کله مال فقي د تجارتی ډیوتی وغیره په ذریعه د کافرانو څخه حاصل شوې وي،

د مال فقي مصرف: ددې څلور حصې به په مکمل توگه د نبي کریم په لاس کښې وې چه په خپل اختیار سره به ئی خرچ کولې. په دې کښې په میلمنو باندې خوراک کول اهل وعیال ته ورکول او د مجاهدينو امداد کول ټول شامل وو. او پنځمه حصه به نبي کریم په هغه چا باندې خرچ کوله د کوم مصارف چه الله تعالی ذکر فرمائیلې دي

د مال فقي عام مصرف: ددې نه نبي کریم په اهل باندې خپلوانو باندې بیبیانو او بچو وغیره باندې تقسیم کړو په یتیمانو کونډو ورنډو مسکینانو او محتاجانو باندې خرچ کړو په مسافرانو او پسمانده خلقو باندې ئی خرچ کړه. دې نه علاوه نورو د خیر نییگري کارونو کښې هم ددې مال لگول جائز دی. مثلاً سړک یا پل جوړول هسپتال جوړول مسافر خانه جوړول جومات او مدرسه جوړول په دې ټولو مصارفو کښې مال فقي استعمالیدي شی

په مال فقي کښې د مراتبو په رعایت کښې مذهبین: ① امام شافعی رحمه الله فرمائی چه د مال فقي په تقسیم کښې د هیڅ ترتیب څه لحاظ او اعتبار نشته دې بلکه دمیراث په شان به ټول مستحقین برابر شریک وي.

⑦ دَ جَمْهُورِو په نيزه ددې لحاظ كيږي او هغه داسې چه اول به افضل ته ورکولې شي بيا به درجه په درجه ورکولې شي. مثلاً د ټولونه اول به اهل بدرته ورکولې شي بيا بيعت رضوان والوته بيا اهل بيت ته او بيا به په عوام کښې تقسيميږي. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه به ددې ترتيب خيال ساتلو

په مال غنيمت او مال فئ کښې فروق ټوله: ① غنيمت هغه مال دې کوم چه د کفارو نه د

جهاد او قتال په ذريعه حاصل کړې شوې وي

او فئ هغه مال دې کوم چه بغير د جهاد او قتال نه د کفارو نه حاصل کړې شوې وي.

② په مال فئ کښې خمس نشته دې او مال غنيمت کښې خمس دې.

③ په مال غنيمت کښې صرف د مجاهدينو حق دې او په مال فئ کښې د ټولو مسلمانانو

حق دې

د مال فئ د حصول دوه مواقع: ① په مدينه منوره کښې د بنونضير په اموالو کښې

ملاؤ شوې وو

② د خيبر د فتح کيدونه پس څه علاقې د جنگ نه بغير لاس ته راغلې وې دهغې نه مال

فئ ملاؤ شوې وو لکه د فذک باغ وو.

الفصل الأول

[۳۰۰] په مال فئ کښې د نبي عليه السلام تصرف

۳۰۰- (۱) عَنْ مَالِكِ بْنِ أَبِي النَّجْدِ بْنِ الْحَدَّادِ بْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «إِنَّ اللَّهَ قَدْ غَنَصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْفَيْءِ بَشْيَءٌ» ① لَمْ يُعْطِهِ أَحَدًا غَيْرَهُ. ② ثُمَّ قَرَأَ «وَمَا آتَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ» [الحشر: ۱۰] إِلَى قَوْلِهِ (قَدِيرٌ) ③ فَكَانَتْ هَذِهِ عَالِمَةً لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ④ يَتَّقِي عَلَى أَهْلِيهِ نَفَقَةً سَتَتِيهِمْ مِنْ هَذَا الْمَالِ ⑤ لَمْ يَأْخُذْ مَا بَيْنَ قِيْعَتِهِ فَعَمَلُ مَا لِيَ اللَّهِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① مالک ابن اوس ابن حدان وايي ② چه حضرت عمر ابن خطاب رضي الله عنه وفرمايل ③

الله تعالى د مال فئ په سلسله کې خپل رسول ته يو خاص خصوصيت ورکړې وو ④ چې د

حضور صلی الله علیه و آله څخه علاوه بل چاته يې هغه خصوصيت نه وو ورکړي ⑤ بيا حضرت عمر رضي الله عنه

دا آيت مَا آتَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ تر قدير پورې تلاوت کړو ⑥ (او وي فرمايل) دا مال

صرف د رسول کریم صلی الله علیه و آله د پاره مخصوص شوې وو ⑦ چې د هغې څخه به حضور صلی الله علیه و آله خپل

① اخرجه البخاري في كتاب فرض الخمس (رقم- ۳۰۹۴) ومسلم في كتاب الجهاد والسير لباب حكم الفئ (رقم- ۴۹ -

۱۷۵۷) واحمد في المسند: ۲۰۸/۱

کور و الو ته د کال خرڅ ورکولو [۷] د دې څخه وروسته چې به په هغه کې څه پاتې شول نو هغه به یې هغه ځایونو کې خرڅ کوی کوم چې د الله د مال د خرڅ کولو ځایونه دي (یعنی هغه باقي مال به یې د مسلمانانو په مفاد او مصالح لکه هتیار او آسونو وغیره خریداری باندې خرڅ کولو او محتاج او مسکینانو څخه چې څوک به یې غوښتل د هغه مدد به یې کولو) بخاري مسلم،

حل الفتن: ① فَعَلَ: د خرڅ کولو ځایونه،

تسهيلات: قوله: لَمْ يُعْمَلْ لَهُ أَحَدٌ غَيْرُهُ:

په مال فې کښې د نبی علیه السلام عمل: کوم مال چه بغیر د جنگه حاصل شي هغې ته مال فې وئيلي شي او په مال فې کښې خمس او تقسیم نه وي بلکه نبی کریم ﷺ ته په مال فې کښې مکمل اختیار حاصل وو چه څنگه خوښه وی هغه شان تصرف په کښې وکړی نو نبی کریم ﷺ به د مال فې نه دخپل اهل و عیال دپاره د ټول کال خرچه اخستله او باقي ټول مال به یې په غریبانو، مسکینانو، خپلوانو او په دینی ضرورتونو کښې خرڅ کولو
د وفاة النبي هغه روسته د مال فې باره کښې اقوال:

- ① د نبی کریم ﷺ نه بعد مال فې د اسلامی ملک د سربراه (مشر) حق دي
- ② مال فې د مجاهدینو او مقاتلینو حق دي یعنی ددوي په مینځ کښې به تقسیمولي شي او دا د امام شافعی رحمه الله یو قول هم دي
- ③ دا مال د عام مسلمانانو په لاندې ذکر شوی اجتماعي مفادو کښې خرڅ کولې شي
- ④ په هغه خلقو به خرڅ کیږي کوم چه غریبانان وي محتاج وي او د کار کولو قدرت نه لری
- ⑤ د ښار حفاظت او د کفارو د شر نه د بچ کیدو دپاره د ښار نه چار چاپیره چیک پوست باندې، محافظ مجاهدینو یا اسلحه باندې به خرڅ کولې شی.
- ⑥ د ښار اندرونی تدبیرات مثلاً سیاست، قضاء، اقامت حدود او قید خانو کښې به خرڅ کیږي
- ⑦ د دین د حفاظت کونکی خطباؤ، علماؤ، ائمه او مدرسین د تنخواگانو په مد کښې به خرڅ کیږي

⑧ د ټولو مسلمانانو په منافع کښې به خرڅ کیږي، لکه نهر، د بجلی وغیره نظام دپاره.

قوله: يُتَّقَى عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةٌ سَتَتَمُّ مِنْ هَذَا الْمَالِ:

اشکال: روایاتو کښې ذکر دي چه نبی کریم ﷺ به خپل خان سره مال د یو ورځ نه زیات نه ساتلو نو بیا ئې د یو کال خرچه څنگه جمع کوله؟

د اشکال جواب: کومو روایاتو کښې چه دا خبره ذکر ده نو ددې تعلق د نبی کریم ﷺ د

ذات مبارک سره دې يعنی خپل خان دپاره به يې څه خيز نه ساتلو، او دلته چه کومه خبره ده ددې تعلق د نبی کریم ﷺ د اهل و عيال سره دې او دا خبره دې هم واضح وې چه نبی کریم ﷺ به کله نه کله خپل ازواج مطهراتو ته د ټول کال خرجه ورکوله يعنی مستقل طور د معمول نه وو.

د اهل و عيال دپاره د يو کال د څخه کولو جواب: امام نووی رحمه الله فرمائی چه ددې نه دا خبره معلومه شوه چه اهل و عيال دپاره د ټول کال د ورکولو ژوند د ضرورتونو خرجه جمع کول جائز دی او دا د توکل منافي نه دې بلکه په دی کښې بي فکری او برکت دی [۳۰۰۱] د اموال بنو نضير څخه د نبی عليه السلام خپل اهل ته نفقه ورکول

۳۰۰۱- [۲] (۱) وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «كَانَتْ أَمْوَالُ بَنِي النَّضِيرِ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ مِمَّا لَمْ يُوجِبِ الْمُسْلِمُونَ عَلَيْهِ يَحْيَى وَلَا رِكَابَ ﷺ فَكَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَاصَةً ﷺ يَنْفِقُ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً سَتِيحُمْ ﷺ لَمْ يَجْعَلْ مَا يَبْقَى فِي السِّلَاحِ وَالْكَرَاعِ عِدَّةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او حضرت عمر رضی الله عنه څخه روایت دی [۲] چه د [يهودو د قبیله] بنو نضیر مال د دې قسم مال څخه وو چې الله ﷻ خپل رسول ته د څه جد و جهد څخه بغیر عطا کړي وو [۳] د هغې د پاره نه خو مسلمانانو اسونه زغلولي وو نه اوبنان [۴] ځکه هغه مال حضور ﷺ د پاره مخصوص شوی وو [۵] چې د هغې څخه به حضور ﷺ د خپل کور والو د کال په ضروریاتو کې خرچ کول [۶] او بیا د هغې څخه چې به څه پاتې شو هغه به يي هتیار او د اسونو خریداری باندې مصرف کول چې هغه د الله لار [يعنی په جهاد] کې په کار راشي (بخاري مسلم)

حل الفتا: ① أفاء: فاء یفئ فیثا واپس کیدل او رجوع کول. د جهاد نه بغیر چه کوم مال ملاؤ شی هغې ته مال فئ وائی ② لم یوجب: نه وو زغلولی، ③ الکراع: اسونه، ④ عِدَّةً: آلات او سامان، (تیار کړې شوې سامان)

تسهيلات: قوله: يَنْفِقُ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً سَتِيحُمْ:

اشکال: نبی کریم به د توکل د وجهې خپل خان سره څه نه پریخودل دلته ئی د ټول کال خرجه څنگه اوساتله؟

د اشکال جواب: نبی کریم به د خپل ذات دپاره خرجه نه کیخوده، بلکه په ازواج مطهراتو کښې دپاره به د نبی کریم د طرفه داسې کیدل دټولو دپاره نه.

(۱) اخراجه البخاری فی کتاب الجهاد والسير باب المجن ومن يتبرس بترس صاحبه (رقم- ۲۹۰۴) ومسلم فی کتاب الجهاد والسير باب حکم الفیء (رقم- ۴۸ - ۱۷۵۷) و ابو داود فی کتاب الخراج والإمارة والفیء باب فی صفایا رسول الله صلى الله عليه وسلم من الأموال (رقم- ۲۹۶۵) والنسائی فی کتاب قسم الفیء (رقم- ۴۱۴۰) واحمد فی السند: ۲۵/۱

الفصل الثاني

[۴۰۵۷] په مال فی کنبې د لوند او واده کړی حصه

۴۰۵۷- (۳) (۱) عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَتَاهُ الْقَنْءُ (۲) قَتَمَهُ فِي يَوْمِهِ (۳) فَأَعْطَى الْآهْلَ حَقَّهُ (۴) وَأَعْطَى الْأَعَزَبَ حَقَّهُ (۵) فَدُعِيتُ فَأَعْطَانِي حَقِّي (۶) وَكَانَ لِي أَهْلٌ (۷) ثُمَّ دُعِيَ بَعْدِي عَمَارُ بْنُ يَاسِرٍ (۸) فَأَعْطِنِي حَقًّا وَاحِدًا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ۱) عوف ابن مالک رضی اللہ عنہ وایي ۲) چه رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته چې به مال فی راغلو ۳) نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم به په هغه ورځ د ضرورتندو په مینځ کې تقسیمولو ۴) څوک چې به ښځې والا وه هغه ته به یې دوه حصې ورکولې ۵) او مجرد لوند، ناواده، ته به یې یوه حصه ورکوله ۶) چنانچه یو ځل یې زه هم وغوښتم او ماته یې دوه حصې عطا کړې ۷) ځکه چې څما ښځه هم وه ۸) او بیا زما څخه وروسته یې عمار ابن یاسر رضی اللہ عنہ وبللي (چې د هغه ښځه نه وه) ۹) نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم هغه ته یوه حصه ورکړله (ابوداود).

حل الفات: ۱) القنء: بغیر جهاد نه حاصل شوې مال، ۲) الآهل: ښځه لرونکې، اهل والا، ۳) حَقُّن: دوه حصې، ۴) الأعزب: لوند، ناواده،

تسهيلات:

قوله: فَأَعْطَى الْآهْلَ حَقَّهُ، وَأَعْطَى الْأَعَزَبَ حَقًّا:

په دې حديث کنبې دا بيان دې چې نبی علیه السلام ته به کله مال فی راغلو نو د هغوی د تقسیم طريقه دا وه چې لوندې (بال بچه) ته به نې يوه حصه ورکوله او بال بچه دار ته به نې دوه حصې ورکولې. د هغی ضرورت ته به نې کتل او هغه شان تقسیم به نې کولو.

[۴۰۵۸] په مال فی سره د غلامانو آزادول

۴۰۵۸- (۳) (۱) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: «رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلَ مَا جَاءَهُ شَيْءٌ (۲) بَدَأَ بِالْمُعْرَيْنِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ۱) او ابن عمر رضی اللہ عنہ وایي ۲) چه ما لیدلي دي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم به د مال فی راتلو څخه وروسته ۳) په هغې کې د ټولو څخه مخکې هغه خلکو ته مرحمت کول چې هغوی به حال کې د غلامي څخه آزاد شوي وو (ابوداود).

حل الفات: ۱) المعرین: آزاد شوی غلامان

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الخراج والإیماره والقیء/باب فی قسم القنء. (رقم- ۲۹۵۳)

(۲) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الخراج والإیماره والقیء/باب فی قسم القنء. (رقم- ۲۹۵۱)

تسهيلات:

قوله: **أَوَّلُ مَا جَاءَهُ شَيْءٌ هَذَا بِالْمُحَرَّبِينَ**:

ه غلامانو ه آزادولو اهميت، چونکه دا به بي سرو سامان وو په دې وجه د ټولونه اول به د مال فن تقسيم به دوی کيدلو

[۲۰۰۴] د مال فن غمی هم تقسيم شو

۲۰۰۴-۵ [۵] (۱) وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: [۱] «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى بِطَبِيبَةٍ [۲] فِيهِ غَرَزٌ [۳] قَسَمَهَا لِلْمَحْرُوقِ وَالْأَمَةِ [۴] قَالَتْ عَائِشَةُ: [۵] كَانَ أَبِي يُقِيمُ لِلْمَحْرُوقِ وَالْعَبْدِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱ او بي بي عائشه ؓ وايي ۱ چه يو ځل رسول كريم ﷺ ته يوه تهيلۍ راغله ۲ چې هغه د غمو څخه ډکه وه ۳ حضور ﷺ هغه غمی بيبانو [يعنی آزادو بنځوا] او وينځو کې تقسيم کړل ۴ بي بي عائشه ؓ وايي ۵ چه څما پلار [يعنی حضرت ابوبکر صديق ؓ] ته چې غمی به راتلل نو هغوی به هغه غمی په ازاد او غلامانو سرو کې تقسيمول (ابوداود)،

حل الفات: ① طَبِيبَةٍ: وړه تهيلۍ، ② غَرَزٌ: يو قسم قيمتي کانړې، غمی،

قوله: **كَانَ أَبِي يُقِيمُ لِلْمَحْرُوقِ وَالْعَبْدِ**:

د عائشې رضي الله عنها په قول کښې دوه اشارې: ① دا اشاره هم ده که هغه بنځه اوسرې به آزاد ووکه غلام يا وينځه وه چونکه د نبي کریم په زمانه کښې به دا غمی صرف په بنځو کښې تقسيميدل سرو ته به نه ملاویدل حضرت عائشه صديقه ؓ دا تخصيص عام کول غواړي او فرماني چه د حضرت ابوبکر ؓ په زمانه کښې به دا غمی په سرو کښې هم تقسيميدل

② د حضرت عائشې صديقې ؓ په دې کلام کښې اشاره ده چه د مال فن دا غمی په صديقي دور کښې صرف په بنځو کښې نه تقسيميدلو بلکه په سرو کښې به هم تقسيميدلو

ه غلام هغه مرواه: ملاعلی قاری ؒ ليکي چه کيدې شی چه د غلام نه آزاد شوې غلام مراد وی ځکه چه که غلام د چا غلام وی نو د هغه خرجه په مالک باندې ده په مال فن کښې د هغه حصه نه وی بهر حال حق جوړيدل او عطيه ورکول دواړه جدا څيزونه دی

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب: الفراج والإیماره والفيء/باب فی قسم الفیء (رقم: ۲۹۵۲) واحمد فی المسند: ۱۵۶/۶

[۳۰۳] د مال فی په تقسیم کنې د فرق مراتب لحاظ

۳۰۰- [۱۶] (۱) وَعَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسٍ بْنِ الْحَدَثَانِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ (۲) ذَكَرْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَوْمَ الْفِيءِ وَقَالَ (۳) مَا أَنَا أَهَقُّ مِنْ هَذَا الْفِيءِ مِنْكُمْ (۴) وَمَا أَحَدٌ مِنَّا بِأَهَقُّ بِهِ مِنْ أَحَدٍ (۵) إِلَّا أَنَا عَلَى مَنَازِلَتَيْنِ كِتَابُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (۶) «وَكُسِرَ رَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (۷) فَالرَّجُلُ وَقَدَمُهُ (۸) وَالرَّجُلُ وَيَلَاؤُهُ (۹) وَالرَّجُلُ وَعِيَالُهُ (۱۰) وَالرَّجُلُ وَحَاجَتُهُ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

تو جمع: (۱) او مالک ابن اوس ابن حدثان وایي (۲) چه یوه ورځ حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د مال فی ذکر وکړو او وي فرمایيل (۳) د دې مال فی زه ستاسو څخه زیات حقدار نه یم (۴) او نه په مونږ کې یوسړی د دې مال فی د بل سړي څخه زیات مستحق دې (۵) البته مونږ د الله عز وجل کتاب (۶) او د هغه د رسول د تقسیم مطابق خپلي خپلي مرتبې باندې یو (۷) نو یو سړي هغه دې (چې قبولیت د اسلام کې) مخکيوالي لري (۸) او یوسړي هغه دی چې د دین په لار کې شجاعت (او بهادري او د سعی او مشقت اوصاف) لري (۹) یو هغه سړي دې چې اهل و عیال لري (۱۰) او یو هغه سړي دې چې ضرورت او حاجت لري (ابوداود)، **حل الفات:** (۱) عَلَى مَنَازِلَتَا: چه څه مونږ ته نازل شوی دی (د الله کتاب) (۲) الرَّجُلُ وَقَدَمُهُ: هغه سړي چه په اسلام کښې مخکيوالي لري، (۳) الرَّجُلُ وَيَلَاؤُهُ: هغه سړي چه بهادر وی

تسهيلات:

فوله: إِلَّا أَنَا عَلَى مَنَازِلَتَيْنِ: كِتَابُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ:

د مال فی په تقسیم کښې تو قیې:

- ① قدیم الاسلام سړي به د مال فی په تقسیم کښې مقدم او افضل وی
- ② هغه مسلمان زیات حقدار دې چې بهادروى او چټې کارنامې پوره کوی. د دین د پاره لوښی مشقتونه برداشت کوی هغه زیات مستحق دې.
- ③ بال بچه دار سړي دې هغه ته به د هغه د اولاد په اعتبار سره زیات ورکولې شی
- ④ داسې سړي دې چه بالکل محتاج دې هغه زیات مستحق دې
- د **تفهات نظر:** حضرت عمر رضی الله عنه د مراتبو د فرق لحاظ ساتلې دې هم دغه د جمهورو مسلک دې امام شافعی رحمته الله علیه د دې قائل نه دې مسئله اول لیکلې شوې ده راتلونکې حدیث هم دغه شان دې.

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الحراج والإمارة والفيء / باب فيما يلزم الإمام من أمر الرعية والعجبة عنه (رقم - ۲۹۵۰)

[۲۰۰] د زکاة ، غنیمت او د هې مصارف

۲۰۰-۴ (۱) وَغَنَّهُ قَالَ: ﴿قَرَأَ عُمَرُ بْنُ الْكَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ﴾ [إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ] ﴿التَّوْبَةِ: ۱۰﴾ [۲۰۱] حَتَّى بَلَغَ (عَلَيْهِمْ حَكِيمٌ) [۲] فَقَالَ هَذِهِ هِيَ الْوَلَاةُ [۳] ثُمَّ قَرَأَ ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ﴾ [الْأَنْفَال: ۲۰] حَتَّى بَلَغَ (ابْنُ السَّبِيلِ) [۷] ثُمَّ قَالَ هَذِهِ هِيَ الْوَلَاةُ،

توجهه: [۱] او مالک رضی اللہ عنہ ابن اوس وایي [۲] چه یوه موقع باندې حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ دا آیت تلاوت کړو چې په هغې کې د زکوة د مصارفو بیان دې [إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ] [۳] او دا آیت هغوی عَلَیْهِمْ حَكِيمٌ پورې تلاوت کړو [۴] او وي فرمايل چې د دې ازکوة د مال اوندونکی مستحق هم دا خلق دي اچې د هغوی ذکر په دي آیت کې شوې دې يعنی فقراء او مساکين وغيره [۵] بيا هغوی دا آیت اوونیلو وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ [۶] او دا آیت يي وَاِبْنُ السَّبِيلِ پورې تلاوت کړو [۷] او وي فرمايل چې دا د خمس مال د هغه خلقو حق دې چې د هغوی ذکر په دي آیت کې شوې دې ايعنی د ذوی القربى وغيره].

[۱] ثُمَّ قَرَأَ ﴿مَا آتَاكَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى﴾ [الحشر: ۴] حَتَّى بَلَغَ (لِلْفُقَرَاءِ) [۲] ثُمَّ قَرَأَ ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ﴾ [الحشر: ۱۰] [۳] ثُمَّ قَالَ هَذِهِ اسْتَوْعَبَتِ الْمُسْلِمِينَ عَامَةً، [۴] فَلَمَّا عَشْتُ [۵] فَلَمَّا آتَيْنِ الرَّاعِي وَهُوَ يَسْرُو حَمِيرَ نَحْبِيهِ مِنْهَا [۷] ثُمَّ تَعَرَّقَ فِيهَا حَبِيبُهُ. رَوَاهُ فِي "شَرْحِ السُّنَّةِ".

توجهه: [۱] د دې څخه وروسته هغوی دا آیت تلاوت کړو اچې په هغه کې د مال فی حکم بیان شوې دې چې هغه به چا چاته ورکولي شي مَا آتَاكَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى [۲] دا آیت يي لِلْفُقَرَاءِ وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ پورې تلاوت کړو [۳] ايوه نسخه کې دا عبارت دی چې حَتَّى بَلَغَ لِلْفُقَرَاءِ ثُمَّ قَرَأَ وَالَّذِينَ جَاءُوا [۴] د دې مطابق به مفهوم داوي چې هغوی دا آیت مَا آتَاكَ اللَّهُ ونيول شروع کړل او لِلْفُقَرَاءِ پورې دوه آيتونه يي اوويل او بيا دا آیت وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يي اوونیلو [۵] او وي فرمايل چې دي آیت ټول مسلمانان احاطه کړي دي [۶] که زه ژوندی پاتې شوم انو څما حدود خلافت کې به هيڅ داسې مسلمان پاتي نشي چې هغه ته به د هغه حصه ونه رسيږي [۷] اتردي چې ا هغه شپونکي ته به هم د مال فی څخه د هغه حصه رسيږي، کوم چې په سرو حمير کي وي اچې ديمن يوه پورتنی ، اولرې علاقه ده [۸] په داسې حال کې چې د هغې په حاصلولو کې به د هغه په تندي باندې خوله [پسينه] هم نه وي راغلي (شرح السنه)

حل الفقه: ① استوعب: شامل دي ټولو مسلمانانو ته، ② الراعي: گډبه، شپونکي، ③ بنو: يمن سره خواکې د ځاني نوم دي ④ بنو: د يمن يوه مشهوره قبيله ده ⑤ نبيته: حصه دهغه، ⑥ تفرق: خوله نه وي راغلي، ⑦ جبهه: تندي دهغه.

تسهيلات:

قوله: فَلْيَايِنَ الرَّاعِيَ وَهُوَ يَوْمُ حَزْبِ نَبِيَّتِهِ مِنْهَا

د بصر مصداق: د يمن د يوې مشهورې قبيلې نوم دي يعنې هغه کلي والا قبيله به د حمير علاقې سرو کښې اوسيدل او ماله به راځي زه به هغه ته هم مال في ورکوم ملاعلی قاري رحمه الله د پورتنۍ تحقيق نه پس ليکلي دي چه د بعضې علماؤ داخيال دي چه سرو حمير د يوې علاقې پوره نوم دي لهدا بيا به د اضاقت صورت نه وي يعنې کلي وال سرو حمير د ځاني نه به راځي

[۲۰۳] د فقه په مقدمه د عمر رضي الله عنه استدلال

۲۰۳- [۸] (۱) وَعَنْهُ قَالَ (۲) كَانَ فِيمَا اخْتَبَرْتُ بِهِ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ (۳) «كَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثُ صَفَايَا (۴) بَنُو النَّضِيرِ، وَخَيْبَرٌ وَقَدْكَ (۵) فَأَمَّا بَنُو النَّضِيرِ فَكَانَتْ حَبْشًا لِنَبِيِّهِ (۶) وَأَمَّا قَدْكَ فَكَانَتْ حَبْشًا لِأَبْنَاءِ السَّبِيلِ (۷) وَأَمَّا خَيْبَرُ فَخَزَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءَ: (۸) جُزْءَيْنِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ (۹) وَجُزْءًا ثَلَاثَةً لَأَهْلِهِ (۱۰) فَمَا أَفْضَلَ عَنْ نَفَقَةِ أَهْلِهِ (۱۱) جَعَلَهُ بَيْنَ قُرَآئِمِ الْمُهَاجِرِينَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او مالک رضي الله عنه ابن اوس وايي ② چه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه چې د کومي خبري څخه استدلال اوکړو هغه دا وه چې هغوی وفرمايل ③ چه رسول کریم ﷺ سره دري انتخابات وو. ④ بنونضير، خيبر او باغ فذک ⑤ اد بنونضير د جلا وطن کيدو څخه وروسته هغوی ته چې کومه زمکه، جائيداد په قبضه کې راغلي وو ⑥ اد هغې څخه حاصليدونکي مال ⑦ د حضور ﷺ اخراجات (که د ميلمنو ضيافت او تواضع او مجاهدينو د پاره هتیار او د اسونو خريداري وغيره) د پاره مخصوص وو ⑧ فذک محاصل د هغه مسافرو (امداد د پاره) مخصوص وو چې (اگر چې په خپل وطن کې خو مال لري خو) د سفر په دوران کې د هغوی سره مال او اسباب ختم شوي وي ⑨ او د خيبر د محاصل رسول کریم ﷺ دري حصي کړي وي ⑩ په هغې کې دوه حصي خوبه حضور ﷺ په مسلمانانو تقسيمولي ⑪ او يوه حصه به يې د خپل اهل و عيال د اخراجاتو د پاره ساتله ⑫ او په هغې کې هم د اهل و عيال د خرڅ څخه به چې څه پاتې شول ⑬ هغه به حضور ﷺ نادارو مهاجرينو باندې خرڅ کول. (ابوداود)

۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الخراج والإمام والفقه باب في صفايا رسول الله صلى الله عليه وسلم من الأسوال (رقم- ۲۹۶۷)

حل الفات: ① صَفَايَا: دَ صَفِيَّة جمع ده خوبنول ، انتخاب كول ② خَنَّا: منع كول. ③ يَتَاوِيه: د حضور ④ اخراجاتو دپاره لكه د ميلمنو ضيافت او تواضع او مجاهدينو د پاره هتيار وغيره. ⑤ مَرَأَهَا: حصي كړې نې وې هغه،

تسهيلات:

قوله: كَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثُ صَفَايَا:

صفي كنبې: ه نبي عليه السلام خصوصيت يعنى د غنيمت د مال د تقسيم نه وړاندې كه يو خيزنېي كرم دخپل خان دپاره خوبنولو نودا صرف د نبي كرم سره خاص وو د نبي كرم نه پس د چا دپاره هم جائزه دى د صفي اطلاق كيدې شى چه دلته د مجاز په توگه وى خكه چه دا اموال خو د مال فې په حساب كنبې راځي لكه چه په مال فې باندې د صفي اطلاق كړې شوې دي

قوله: وَأَمَّا غَيْرُ لِقَازِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءَ:

دخيبر مالونه په درې حصو كنبې تقسيمول: ① دخيبر اموال نبي كرم په دريو حصو كنبې تقسيم كړل

①-② اودوه حصي نى د عامو مسلمانانو دپاره خاص كړې

③ يوه حصه نى دخپل بال بيع دپاره خاص كړه

ددې مزيد تفصيل وړاندې حديث كنبې راځي.

الفصل الثالث

[۲۰۳] دللكه واقعې تفصيل

۲۰۳-۱۹۱ (۱) عَنْ الْمُغِيرَةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «إِنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَمَعَ بَيْنَ مَرْوَانَ جَبِينَ اسْتَحْلِفَ فَقَالَ: [۲] إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَتْ لَهُ فِدْكَ [۳] فَكَانَ يَنْفِقُ مِنْهَا وَيُعَوِّدُ مِنْهَا عَلَى صَغِيرَتَيْ هَاشِمٍ [۴] وَيَزُوجُ مِنْهَا أَتْمَهُمَا [۵] وَإِنْ فَاطِمَةُ سَأَلَتْهُ أَنْ يَجْعَلَهَا لَهَا [۶] فَأَبَى فَكَانَتْ كَذَلِكَ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۷] حَتَّى مَضَى لِسَبِيلِهِ [۸] فَلَمَّا (أَنْ) وَلَّى أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ [۹] عَمِلَ فِيهَا عَمَلًا عَمِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَيَاتِهِ [۱۰] حَتَّى مَضَى لِسَبِيلِهِ

تورجه: ① او مغيره بن شعبه وايي ② كوم وخت چې حضرت عمر ابن عبد العزيز (ابن مروان ابن حكم) خليفه جوړ شو نو هغه د مروان ځامن راجمع كړل او ورته وي فرمايل ③ چه رسول كريم ﷺ د فذك (په زمكه او جائيداد) خپل ذاتي حق لرلو ④ چې د

① اخرجه ابوداود فى السنن كتاب الخراج والإمارة والنفى لهاب فى صفايا رسول الله صلى الله عليه وسلم من الأموال (رقم- ۲۹۷۲)

هغه محاصل آمدني او پيداوار به حضور ﷺ خپل اهل و عيال او فقراؤ او مساكينو باندې خرچ كول [۴] هم د دې څخه به يې د بنو هاشم د وړو بچو [امداد او اعانت باندې خرچ كولو سره] د هغوی سره به يې حسن سلوك كولو [۵] او د بې واده ښځو او سړو واده به يې كولو [۶] يو ځل يې بې فاطمي ﷺ حضور ﷺ ته دا درخواست كړې وو چې د فذك زمكه او جانيداد څما په نوم كړئ امانه د دې د آمدني څخه څما حصه هم راكړئ [۷] ليكن حضور ﷺ د هغه درخواست رد كړو د رسول كريم ﷺ په ژوند كې دغه شان چلیدله [۸] تردې چې حضور ﷺ د دې دنيا څخه تشریف وي وړو [۹] او كوم وخت چې حضرت ابوبكر صديق ﷺ خليفه جوړ شو [۱۰] نو د هغوی معمول هم هغه وو كوم چې د رسول كريم ﷺ په ژوند مبارك كې وو [يعنی د حضور ﷺ د مذكوره معمول په شان حضرت ابوبكر صديق ﷺ هم د فذك محاصل د حضور ﷺ په اهل و عيال او د بنو هاشم د بچو او د نادارو سړو او ښځو په واده باندې خرچ كولو [۱۱] تردې چې حضرت ابوبكر صديق ﷺ په حق ورسيدو.

حل القات: ① استخلف: خليفه جوړ كړې شو، ② فذك: د خير په اطرافو كښې د يوكلی نوم دې ټوكو: مدد او اعانت به ئې كولو، ③ أئمه: ناواده كړی سړی يا ښځې،

① قُلْنَا أَنْ وَلَّىٰ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ② عَمِلَ فِيهَا عَمَلًا ③ حَتَّى مَضَىٰ لِسَبِيلِهِ ④ ثُمَّ أَقْتَضَ مِنْهَا مَرُوءَانِ ⑤ ثُمَّ صَارَتْ لِعُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ ⑥ قَرَأْتُ أَمْرًا مَنَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَاطِعَةً رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ⑦ لَيْسَ لِي بِحَقِّ ⑧ وَأَلَى الْأُمَمِ كَمَآ أَلَى رَدِّهَا عَلَى مَا كَانَتْ ⑨ يَعْنِي: عَلَى عَيْنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْ بِكْرِ عُمَرَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او هغوی څخه وروسته حضرت عمر بن خطاب ﷺ خليفه جوړ شو [۲] نو په دې سلسله كې د هغوی هم هغه عمل وو كوم چې د هغه دواړو ايمنی حضور ﷺ او حضرت ابوبكر وو [۳] تردې چې حضرت عمر فاروق ﷺ هم وفات شو [۴] بيا مروان [د حضرت عثمان ﷺ د خلافت په زمانه كې يا د خپلې حكمرانۍ په دور كې فذك] خپل [او د خپل وارثينو] جاگير او گرجولو [۵] اوس هغه جاگير د عمر ابن عبد العزيز ابن مروان شوې دې [۶] ليكن زه گورم چې كوم خيز رسول كريم ﷺ خپلې لور بې بې فاطمي ﷺ ته ورنه كړو [۷] د هغه مستحق زه هم نشم كيدې [۸] نو زه تاسو اخپلي دي فيصلي باندې شاهدوم چې ما فذك په هغه حيثيت واپس كړيدې په كوم چې وو [۹] يعنی د رسول كريم ﷺ، حضرت ابوبكر صديق ﷺ حضرت عمر فاروق ﷺ په زمانه كې [چې په كومه طريقه د هغه محاصل خرڅ كيدل اوس به بيا په هغه طريقه خرچ كول كيدې] او فذك به د هيڅ چا

ذاتی جاگیر نہ جویری ا۔

حل القفان: ⑤ وَلَّى: والی او خلیفہ جو رکړې شو، ⑥ اَقْطَعْنَا: بندہ ئې اوساتله، خپل جاگیر ئې اوگرخولو، ⑦ صَارَتْ: اوگرخیده، مقررشوه.

تسهيلات:

قوله: إِنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَمَعَ بَيْنَ مَرْوَانَ

د فدک وغيره مالونه وقت کښې شاملول: په دې حديث کښې دا خبره ددې د وجهې روانه شوې ده چه بنو مروان د فدک وغيره وقف شوی مالونه قبضه کولو سره په ذاتی مالونو کښې داخل کړې وو او عمر بن عبد العزيز ؓ ددې راخلاصول او په وقفی حیثیت کښې ساتل غوښتل.

قوله: كَانَتْ لَهُ فِدَاكُ:

د فدک محل وقوع: فدک د مدینې نه د دوو ورځوپه فاصله باندې دا کلې واقع وو. دا یو ډیر تازه او آباد ځائی وو چرته چه اکثر د کهجورو او نورو میوو باغونه هم وو. نبی کریم ته فدک د صلح په صورت کښې ملاؤ شوې وو دکوم حیثیت چه د مال فئ وو. باغ فدک، اموال د بنونضیر او د خیبر زمکه حضور پاک سره په ذاتی حیثیت کښې وو. نبی کریم به د خپل اهل بیت نه علاوه د عامو مسلمانانو په مصرف کښې دا مالونه راوړل.

په باغ فدک کښې د میراث دعوی: د نبی کریم د وصال نه پس اهل بیت او د نبی کریم د خاندان بعضې کسانوپه دې مالونو باندې د خپل ذاتی میراث دعوی اوکړه مگر خلفاء راشدینو ؓ دا په وقف حیثیت کښې اوساتل او میراث جوړیدو ته ئې پریښودل ځکه چه د انبیاء علیهم السلام مال په میراث کښې نه شی تقسیم کیدې اودا ځکه چه د وفات نه پس انبیاء کرام ژوندی وی دکوم اثر چه په دنیا باندې پریوځی حضرت فاطمې ؓ د نبی کریم په حیات کښې هم ددې مطالبه کړې وه مگر نبی کریم د ورکولونه انکار اوکړو.

د باغ فدک پس منظور: زیر بحث روایت کښې حضرت عمر بن عبد العزيز ؓ ددې مال پس منظور بنو مروان په وړاندې بیانولو سره دا هم په دغه حیثیت د وقف کښې اوساتل لکه څنگه چه د خلفاء راشدینو ؓ په زمانه کښې وو. د څه تفصیل سره دا پس منظور د فارشینو دپاره په خپلو الفاظو کښې مخې ته کول غواړم.

د فاطمې رضي الله عنهما مطالبه کول: مال فدک باغ فدک وو حضرت فاطمه ؓ د نبی

کریم نه او غوښتلو نبي کریم د ورکولو نه انکار او کړو. نبي کریم به د دې نه عام خرچ کولو. بيا فاطمه عليها السلام د صديق اکبر عليه السلام نه او غوښتلو حضرت صديق اکبر عليه السلام لانون ولانون مائکنا صدقه حديث واورولو او د ورکولو نه ئي انکار او کړو. حضرت فاطمه عليها السلام په تقاضا د بشریت خفه شوه. بيا صديق اکبر عليه السلام د هغې کورته لاړو او په نمرکښې او دريدو او معافۍ ئي غوښتله. حضرت فاطمه عليها السلام معاف کړو او په دې سلسله کښې ئي کله هم مراجعت اونه کړو. شپږ مياشتې پس د حضرت فاطمه عليها السلام انتقال اوشو نو هيڅ اوږدې جگړې اونه شوې.

د بنونفیر د مال مطالبه: بهر حال د فدک په شان د بنونفیر د مالونو مسئله هم راوچته شوه د نبي کریم د انتقال نه پس دا مال د وقف په توگه صديق اکبر عليه السلام او ساتلو بيا حضرت عمر فاروق عليه السلام ساتنه او کړه بيا حضرت علي عليه السلام او حضرت عباس عليه السلام په مشترکه توگه د دې نگرانان جوړ کړې شو مگر په خپل مينځ کښې دا اختلاف د وجهې دې مال سره متعلق حضرت علي عليه السلام او حضرت عباس عليه السلام د دې د تقسيم مطالبه او کړه چه جدا جدا به دخپلې خپلې حصې خيال ساتي. حضرت عمر عليه السلام انکار او کړو او وئې فرمائيل دا خو به يو قسم تقسيم اوشی داسې به نه شی کيدې.

په اموال بنونفیر د مروان لقبه: بيا مروان دا مال په خپل ذاتي جائيداد کښې شامل کړو او بنومروان په خپل مينځ کښې تقسيم کړو. کله چه حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه خليفه جوړ شو نو هغوی د نورو اصلاحاتو سره سره دا اصلاح هم او کړه چه دا مالونه ئي د هغوی نه واپس کړل او د وقف په حيثيت سره ئي او ساتل د هغوی د انتقال د وجهې بنومروان بيا دا تقسيم کړل او داسې ئي غيب کړل چه تر ننه پورې ئي پته اونه لگيدله چه دا اموال چرته لاړل. حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه په زير بحث روايت کښې هم دا بنيان چه کوم اموال نبي کریم حضرت فاطمه عليها السلام ته ورنه کړل زه څوک يم چه هغه به خان سره او ساتم بهر حال په صديق اکبر عليه السلام او په فاروق اعظم عليه السلام دې الله تعالی رحم او کړی هغوی ډير مشتقونه او چت کړل او د يوې شرعی مسئلې حفاظت ئي او کړو.